
3 1761 08116757 9

HLÍDKA.

XXII.

SPOLUPRACOVNÍCI:

Fr. Bartoš, prof. Dr. Fr. Bulla, Karel Černocký, Ant. Drápalík, Msgr. Dr. Fr. Ehrmann, Stan. Fiala, Jan Kakš, Alois Koudelka, Dr. Josef Kratochvil, Fr. Kubíček, JUDr. Tobiáš Kudela, V. Lankaš, K. Löffler, MUDr. Jaroslav Mathon, Jan Oliva, JUDr. Josef Ošmera, Matěj Pavlík, Filip Pazderka, prof. Dr. J. Samsour, Fr. Snopek, prof. St. Souček, Dr. B. Spáčil, Jan Šrámek, Prokop Šup, Jan Tenora, Frant. Vacek, Josef Valenta, K. Vojenský, Josef Vrchovecký, Aug. Vrzal, Dr. Pavel Vychodil, Ignát Zháněl.



V Brně 1905.

Tiskem a nákladem papežské knihtiskárny benediktinů rajhradských.

O b s a h.



Ročník XXII. Číslo 1.

HLÍDKA.



O některých socialních opravách v soudnictví.

KONSTANTIN LÖFFLER.

Socialní ruch, jenž ve druhé polovici 19. století rozšířil se měrou před tím netušenou, nemohl zůstati bez vlivu na soudnictví. Z četných oprav, jež ruchem socialním byly vyvolány, chci uvésti stručně tyto:

I. Soudy živnostenské.

Zákonem ze dne 27. listopadu 1896 č. 218 ř. z. byly do organisace soudní vsunuty soudy živnostenské, povolané k řešení sporů mezi živnostenskými podnikateli a dělníky, jakož i sporů dělníků téhož závodu mezi sebou. Měli jsme sice v Rakousku soudy živnostenské již od r. 1869, avšak soudy ty se neosvědčily, jednak poněvadž dovolávání se jich nebylo závazné jako nyní, jednak poněvadž řízení před nimi neuspokojovalo, tak že přišly téměř v zapomenutí.

Hlavním, ba téměř výhradným předmětem sporů před soudy živnostenskými je smlouva o práci čili smlouva námezdní (o mzdu). Právní stránka smlouvy té byla původně upravena se stanoviska čistě soukromoprávního obecným zákonem občanským a zreformována pak, byť i jen nesoustavně a velmi kuse, se stanoviska veřejnoprávního zákonem živnostenským; avšak způsob, jakým uplatněno býti mělo právo ze smlouvy o práci, byl naprosto nedostatečný, a nedostatek ten bil tím více do očí, čím více dělnictvo svým počtem, hospodářskou silou, lepším vzděláním a hlavně výtečnou organisací stávalo se mohutnějším faktorem ve společnosti lidské. Patřilyť dříve spory námezdní po dobu služebního poměru a před uplynutím 30 dní po zrušení jeho před úřady

politické a teprve po uplynutí této doby před soudy. Že úřady politické nebyly vhodnou instancí pro řešení sporů soukromoprávních, obecně se uznávalo: zpravodaj stálého výboru poslanecké sněmovny praví v úvodních poznámkách k zákonu o soudech živnostenských, že nechce sníti závoje s této judikatury.

Avšak dřívější řízení soudní bylo i drahé a zdlouhavé a nehodilo se pro spory živnostenské, vyžadující právě nejrychlejšího postupu, poněvadž nárok ze smlouvy pracovní jest často jediným jměním dělníkovým, jměním, jež jeví se nejen v zadržené mzdě, nýbrž i v nároku na brzké vydání zadržené knížky pracovní a tím i na rychlé opatření si nové práce u jiného zaměstnavatele atd. Kromě toho jest k řešení sporů živnostenských, zejména u továrních dělníků, potřebí znalostí technických, zvyklostí v jednotlivých odvětvích výroby atd. a ke všemu tomu bylo třeba bráti znalce, kteří spor zdražovali. V těchto směrech nastala sice vůbec náprava novým soudním řádem, jenž sám o sobě jest velikou reformou společenskou, avšak zákon o soudech živnostenských zejména co do rychlosti a zlacinění řízení učinil ještě další krok; uvádím jen na př.: první stání dlužno položiti z pravidla na jeden z prvních tří dnů po podání žaloby, zastupování advokatské jest vyloučeno, a sice nejen pro docílení lacinosti řízení, nýbrž i pro zjednání parity mezi zámožným zaměstnavatelem, jenž by mohl si zjednati advokata, a chudým dělníkem, jenž by tak nemohl učiniti, veškerá podání a protokoly jsou kolku prosty atd.

Co do rychlosti řízení předčila praxe veškeré očekávání; byl to zejména brněnský soud živnostenský, u něhož v době kratší tří dnů vyřízeno bylo 90% žalob, nejpříznivější to výsledek mezi všemi soudy živnostenskými v Rakousku.[1]) U ostatních velkých soudů živnostenských vyřízeno bylo dle Schauera za tutéž krátkou dobu v Praze 79%, v Mor. Ostravě 75%, v Krakově 84% žalob. Poněvadž pak exekuce rozsudků živnostenských jsou velmi řídkými, dlužno za to míti, že, alespoň v obvodě brněnského soudu živnostenského, dochází žalobce — a ti jsou většinou dělníci — v 90 procentech do tří dnů svého práva, což zajisté zřetelem k socialnímu postavení stran na živnostenských sporech súčastněných jest pokrokem, o němž se před osmi roky nikomu ani nezdálo.

Další socialně důležitou zvláštností soudů živnostenských jest, že při nich, byť i pod předsednictvím státního soudce z povolání, jako

[1]) Srv. *Dr. Hugo Schauer* v časopise »Zeitschrift für Volkswirtschaft, Socialpolitik und Verwaltung« sv. XII. pod titulem »Gewerbegerichte in Österreich«.

soudcové spolupůsobí jak dělníci tak i zaměstnavatelé. A tu právě vědomí, že při rozhodování zúčastněni jsou též příslušníci každé ze sporných stran, působí uspokojivě na strany, soudce dělník a soudce zaměstnavatel sblíží se v nazírání na svá práva a své povinnosti, zvyknou si vážiti si těchto svých vzájemných práv — a právě v tomto, řekl bych, vychovávacím momentu spočívá též socialní význam živnostenských soudů. Původně se myslilo, že tak různorodí soudcové, jako jsou dělníci a zaměstnavatelé, v rozhodování o právech příslušníků toho kterého stavu se nesjednotí a že bude musit soudce právník hlasem svým rozhodovati, avšak výsledky dosavadní činnosti živnostenských soudů dokazují pravý opak, neboť dle Schauera jen v 10% veškerých sporů nebylo usnesení jednohlasné.

Soudy živnostenské plní však v jistém směru úkol právnicko-theoretický, ježto na základě kusých ustanovení živnostenského řádu a občanského zákona o smlouvě námezdní, částečně i na základě zákona obchodního teprve tvoří obsah smlouvy o práci, jako na př. pokud běží o různé pracovní řády v továrnách, o poměru učenickém a zejména o zrušení smlouvy výpovědí předčasnou, neb okamžitým propuštěním dělníka z práce, což nejčastěji zavdává příčinu ke sporům.[1]) Tím jakož i svým složením přispívají soudy živnostenské k tomu, že dosavadní naprosto laické nazírání na smlouvu pracovní zejména v kruzích maloživnostenských se tříbí a znalosti o smlouvě té se bezprostředně ze soudní síně rozšiřují. Aby pak účelu toho bylo měrou co nejširší dosaženo a judikatura ve věcech smlouvy pracovní všem i nemajetným kruhům snadno stala se přístupnou, vydává ministerstvo rozhodnutí soudů živnostenských (kromě officielní sbírky ve věstníku ministerstva práv) jako přílohu sborníku „Sociale Rundschau“ téměř zadarmo; stojíť silný svazek tohoto sborníku i se zmíněnými rozhodnutími pouze 20 h.

Proti živnostenským soudům bylo obzvláště se strany podnikatelů mnoho výtek činěno, avšak, jak Schauer v citovaném pojednání prokázal, namnoze bezdůvodně; každá nová instituce, zejména taková, které v praxi téměř jen strana hospodářsky slabší užívá[2]) a která tím

---

[1]) Srv. »Gerichtszeitung« 1904, str. 422, kdež *Dr. Richard Engländer* sbírá judikaty živnostenských soudů systematicky. Dle výkazu o činnosti soudů živnostenských ve věstníku ministerstva práv z roku 1904 str. 170 bylo ze 24.283 žalob roku 1903 podaných 15.426 případů, v nichž běželo o nastoupení a zrušení pracovního poměru mezi dělníky a zaměstnavateli.

[2]) Dle zmíněného výkazu bylo roku 1903 podáno 22.759 žalob od pomocníkův a dělníkův a 738 od učeníků na zaměstnavatele.

zdánlivě stává se ochranným prostředkem jen pro tuto stranu zřízeným, potkává se s odporem. Avšak při tom se přehlíží, že tou měrou, jakou soudy živnostenské jsou prospěšnou institucí pro oprávněné nároky dělníkovy, jsou i zároveň prospěšny podnikatelům při svévolných nárocích nesvědomitého dělníka, poněvadž zaměstnavatel bez útrat zbaví se svého odpůrce, kdežto před soudy řádnými, když žaluje strana, která nic nemá a tudíž tím lehkomyslněji a svévolněji do sporu se může pustiti, žalovaná strana solventní, i když vyhraje, někdy značnou škodu má, poněvadž kolky, svědky, znalce a útraty zastupování sama musí zaplatiti a na odpůrci nic nevyexekvuje. Ze zkušenosti možno poznamenati, že rozhodnutí podnikatelům nepříznivá zaviněna bývají zhusta nejasnými smlouvami a pobádají tedy k přesnějším úmluvám podmínek pracovních, což ovšem příznivě působí na obě strany i na chod podniku, pořádá a uklidňuje vzájemný poměr, prospívá tedy mravně i hmotně. Že se však někdy přehmaty stanou, zejména při různých zájmech národnostních a pod., jest přirozeno; složení soudu (předseda-úředník, zástupce zaměstnavatelů, zástupce zaměstnaných) samo sebou to umožňuje, jelikož soudce má jaksi hověti lidumilným intencím živnostenského soudu a ujímati se „utlačovaných“, jimiž podle obyčejného předsudku zaměstnavatelé býti nemohou.

Rozebírati podrobně jednotlivá ustanovení zákona o soudech živnostenských přesahovalo by úzký rámec tohoto nástinu a myslím tudíž, že mohu přestati na tom, co jsem všeobecně uvedl; podotýkám jen, že do konce roku 1903 byly soudy živnostenské v těchto průmyslových centrech: ve Vídni, v Praze, Ústí n. L., Plzni, Liberci, Teplicích v Čechách, v Brně, Bílsku, Krnově, Mor. Ostravě, Šumberku, ve Štyrském Hradci, v Lubně, Krakově a ve Lvově. V Brně patří před soudy živnostenské nejen město, nýbrž i nejbližší obce.

Inkvisice.

Prof. Dr. Josef Samsour.

Od více než dvou desítiletí zabývá se církevně-historické bádání se zálibou dějinami inkvisice v prvních stoletích jejího trvání a napravilo tím v nejednom směru starý hřích, opominutím spáchaný. Bylo zajisté zjevem nápadným, že byly psány učené články, ano celé knihy o pozdějších stadiích rozvoje této instituce, aniž její první základy byly známy; ještě nápadnějším bylo ovšem, že takovéto jednání po dlouhou dobu bez odporu za správné bylo považováno. Jen tak lze vysvětliti, že ještě v sedmdesátých a osmdesátých letech předešlého století inkvisiční romany, jako na př. dějiny inkvisice od Fridolina Hoffmanna, i ve vážných jinak časopisech za vědecké práce byly prohlašovány. Tomu jest nyní, díky Bohu, jinak; ve vědeckých kruzích razí si čím dál tím více dráhu nepředpojaté oceňování a posuzování inkvisice a jest si jen přáti, aby nezůstalo omezeno pouze na kruhy vědecké, nýbrž i v širší vrstvy vzdělané se šířilo a tím konečně běžné lži o inkvisici byly odstraněny. Malým příspěvkem k tomu má býti přítomné pojednání o haeresi a inkvisici na základě novějšího bádání zpracované.

I.

Chování církve k haeresi spočívá na její nejvnitřnější podstatě. Majíc od Krista, jednorozeného Syna božího, rozkaz, aby pravdy zjevené celému pokolení lidskému až do skonání světa zachovala a zprostředkovala,[1]) má církev netoliko právo, nýbrž také povinnost poklad víry všem národům hlásati, v jeho původní ryzosti a čistotě jej zachovati, proti všem útokům hájiti a každé provinění proti víře zákonitými prostředky zabraňovati a trestati.[2])

Z toho sám sebou vyplývá poměr církve k nepokřtěným (infideles) a k pokřtěným (fideles). Nepokřtěným má církev evangelium hlásati a křtem svatým je do počtu dítek svých přijímati; u pokřtěných, kteří právě křtem svatým stali se údy mystického těla Kristova a tím dobrovolně se podrobili autoritě Kristem stanovené, má církev úkol, bdíti přísně nad tím, aby víra v nezkalené čistotě byla zachována. Bloudí-li některý úd církve u víře, má církev především právo a povinnost, jej u všeliké lásce a trpělivosti poučovati a napomínati; trvá-li

[1]) Matth. 28, 19.

[2]) 1 Tim. 6, 20; Gal. 1, 8.

však dále ve svém bludu, jej přiměřenými tresty k lítosti a obrácení pohnouti; neboť úkolem církve jest, aby člověka k Bohu vedla a s Bohem jej usmiřovala.[1]) Ukáží-li se však všecky tyto prostředky marnými, jestliže bludař i po výroku církve se přidržuje svého bludného mínění, autoritě církevní tvrdošijně na odpor se staví a tak z bludaře materialního formalním se stává, má býti ze společnosti církve vyloučen.[2])

Dle těchto zásad, v písmě sv. zřejmě vyslovených, řídili se svatí apoštolové. Nelekajíce se žádných, byť i sebe větších překážek a nebezpečenství, vyšli do celého světa kázat víru, jež byla židům pohoršením a pohanům bláznovstvím.[3]) Když pak založili postupně četné obce křesťanské, měli přední péči o to, aby poklad víry v původní ryzosti v nich byl zachován. Proto s důrazem vystupovali proti každému pokusu, směřujícímu k porušení deposita, varovali důtklivě věřící před úklady a nástrahami bludařů;[4]) bludaře pak samé, jestliže bludů svých zříci se nechtěli, vylučovali ze společenství církevního.[5]) Tak pronesl apoštol národů, sv. Pavel, přímou exkommunikaci nad bludaři Hymenaeem a Alexandrem, kteří vykládajíce zmrtvých vstání duchovně tvrdili, že již se stalo, a odevzdal je satanu, t. j. odňal jim všecka práva a ochranné prostředky církevního obcování, čímž opět propadli vlivům demonickým, mimo církev vládnoucím, aby naučili se nerouhati.[6]) A takové vyloučení z církve mělo se vždy státi; neboť blud ve věcech náboženských má vždy veliký účinek[7]) jako silný jed nebo opojný nápoj; a chrániti údy své před tímto škodlivým vlivem náleží k prvním povinnostem, k nejnaléhavějším úkolům církve. Apoštolové považovali tudíž bludnou nauku za zhoubnější nežli špatný příklad, poněvadž špatný příklad dle slov jistého novějšího spisovatele otravuje řeku, kdežto bludná nauka pramen sám. S důrazem mocným prohlašuje sv. Pavel: Kdybychom my neb anděl s nebe kázal vám (něco jiného) mimo to, co jsme vám kázali, proklat buď.[8]) Sám mírný miláček Páně, sv. Jan, zapovídá obci prokazovati pohostinství přicházejícím bludařům, ano i jen pozdraviti je.[9]) Bludaři jsou mu „antikristy", o těch pak, kteří sami odpadli od církve,

[1]) 2 Cor. 5, 19, 20.
[2]) Tit. 3, 10.
[3]) 1 Cor. 1, 23.
[4]) Tit. 3, 10; 1 Tim. 4, 1 n.; 2 Joh. 10.
[5]) Srv. *Wetzer-Welte*, Kirchenlexikon, 2. Aufl. Bd. 8 sl. 765 n.
[6]) 1 Tim. 1, 19.
[7]) 2 Thes. 2, 11.
[8]) Gal. 1, 8.
[9]) 2 Joh. 9, 10.

praví, že nikdy vnitrně a v pravdě nenáleželi k nám, jinak by bývali zůstali u nás.[1])

A jako apoštolové tak i jejich bezprostřední žáci nenalézají takořka dosti slov, aby vyslovili svůj odpor proti haeresi. Již Didache, která jest nejstarším nám zachovaným spisem z dob poapoštolských, varuje věřící před těmi, kteří přednášejí bludné nauky, a ukládá jim, aby jich neposlouchali.[2]) Zvláště ostře vystupuje však proti haeretikům sv. Ignac, biskup antiochenský. Dle něho jsou bludaři jedovaté byliny, kterých Otec nezasadil a Kristus jako zahradník nepěstuje,[3]) divoké výhonky, nikoli větve kříže,[4]) divá zvířata v lidské podobě,[5]) vlci[6]) a pozemské vojsko ďáblovo.[7])

Podobně jako sv. Ignac varuje také sv. Polykarp, biskup smyrnenský († 155), ve svém listě k Filippenským věřící před bludy Doketů, neboť „každý, kdo nevyznává, že Kristus v těle přišel, jest antikristem;“[8]) kdo pak nevyznává svědectví kříže, je z ďábla.[9])

Při všech těchto ostrých, horlivostí pro spásu duší vnuknutých slovech nezapomínají však doporučovati věřícím modlitbu, mírnost a snášenlivost vůči haeretikům. Tak sám sv. Ignac opětovaně k tomu věřící vyzývá: „Modlete se ustavičně za ně; neboť jest naděje, že změní své smýšlení, aby se Boha účastnými stali. Poskytněte jim příležitosti, aby aspoň vašimi skutky stali se žáky vašimi. Vůči jejich hněvivosti chovejte se mírně, proti jejich velkomluvnosti chovejte se pokorně. Proti jejich rouháním postavte modlitbu, proti jejich pobloudilým nevyvratnou víru, proti jejich hrubému chování mírnost.“[10]) A v listě k Smyrňanům praví: „Jedno ještě zbývá, modliti se za bloudící, zdali by snad dali se ještě pohnouti k pokání, což ovšem jest velmi těžké.“[11])

A toto chování se apoštolův a jejich žáků bylo pro církev i v následujících dobách směrodatným. Ač vzepřeli se bludaři

---

[1]) 1 Joh. 2, 19. Srv. *Döllinger*, Christenthum u. Kirche. Regensburg 1860, str. 236 n.

[2]) Doctrina duodecim apostolorum c. 11: Si vero is, qui docet, perversus aliam doctrinam docebit in dissolutionem, ne eum audiatis.

[3]) *S. Ignat.*, Philad. c. 3.

[4]) Idem, Trall. c. 11.

[5]) Smyrn. c. 4.

[6]) Philad. c. 2.

[7]) Eph. c. 13.

[8]) Philipp. c. 1.

[9]) Philipp. c. 7.

[10]) Ign. Eph. c. 10.

[11]) Ign. Smyr. c. 4.

proti víře a autoritě církevní stavěli se na odpor, církev považovala je za své, třebas že nehodné dítky, a také s nimi jako svými členy jednala. Především vynasnažovala se, aby je poučením na cestu pravdy přivedla a jejich neposlušnost zlomila. Ukázalo-li se však všecko poučování marným, jestliže přívrženci bludu, ač blud jejich od církve byl zavržen, dále se ho tvrdošijně přidržovali, církev vyčerpavši všecky mírnější prostředky, uvalovala na ně různé censury a jiné církevní tresty, především exkommunikaci. Při tom neméně se snažila ostatní věřící zvláštními zákony a opatřeními před svedením chrániti, prohlašujíc na základě apoštolských napomenutí haeretiky za excommunicati vitandi. Věřící byli povinni pod přísnými tresty vystříhati se důvěrného s nimi obcování, společného stolu a jiných úkonů zevnějšího obcování, aby tím spíše pohnuti byli k pokání; neboť i jim ponechávala církev vždy volnou cestu kajícího návratu do mateřského náručí svého.[1])

Že církev k takovémuto jednání proti bludařům byla oprávněna, o tom nemůže býti sporu. Máť zajisté každý spolek, jen poněkud svobodný, právo, činiti jisté požadavky na své členy a jestliže jich neplní, napomínati je, varovati, kárati a trestati, ano je-li nutno, neposlušné a odbojné členy ze sebe naprosto vyloučiti. Ba právo toto je základním právem každé společnosti, poněvadž by jinak bez něho každá společnost dříve nebo později nutně zaniknouti musela. Proto musí každý rozumně myslící člověk přiznati základní právo toto i církvi, kterou Kristus, její zakladatel, zřídil jako společnost pravou, dokonalou, svobodnou a nezávislou.[2])

Totéž vyplývá i z jednoduché úvahy o podstatě církve. Církev jest od Krista ustanovenou strážkyní pokladu víry, deposita fidei. Za tím účelem zřídil v ní Spasitel neomylný úřad učitelský, sestávající z apoštolův a jejich řádných nástupců, biskupů, kterým udělil rozkaz, aby křtem všechny lidi činili svými žáky a učili je všemu, cožkoli jim řekl[3]) a slíbil zároveň svou k tomuto úkolu ustavičnou pomoc a seslání Ducha svatého.[4]) Proto musí míti církev právo a moc, odmítati všecky útoky na čistotu a neporušenost víry, a vycházejí-li útoky tyto od vlastních, věrolomných dítek, dítky tyto i trestati.

V prvních třech křesťanských stoletích, dokud stát římský a jeho veřejná moc chovaly se k církvi lhostejně, ano ponejvíce nepřátelsky,

[1]) Srv. *Wetzer* und *Welte*, u. m. str. 766.

[2]) *Cathrein*, Die Aufgaben der Staatsgewalt und ihre Grenzen. Freib. 1882, str. 139.

[3]) Matth. 28, 19.

[4]) Joh. 16, 26.

musela se církev omeziti na duchovní tresty proti bludařům. Jakmile však císařové římští přijali křesťanství, nastala v té příčině značná změna. Císařové považovali nyní za svou povinnost podporovati církev v její činnosti a odpírati důrazně každému pokusu, směřujícímu k porušení nauky církevní. A činili tak tím spíše, poněvadž toho vyžadoval i prospěch státu samého; neboť bludy neohrožovaly pouze jen ryzost a čistotu nauky křesťanské, nýbrž i pokoj a klid říše v nebezpečenství uváděly. Proto záhy prohlásili císařové haeresi i za zločin občanský a stanovili také světské tresty proti těm, kdož tvrdošijně se přidržovali bludných domněnek, od církve zavržených. K tomu považovali se tím více za oprávněny, ježto státu přísluší povinnost chrániti statek a majetek svých poddaných a tedy tím více i nejvyšší statek, víru, a každý útok na ni trestati jako atentát na společný majetek svých poddaných; neboť provinění proti náboženství je bezprávím spáchaným proti všem.[1]) Haerese byla nyní největším zločinem, takořka velezradou proti majestatu božímu, proto také přísněji byla trestána nežli vzpoura proti panovníku světskému; jestiť daleko těžším proviněním uraziti božský než pozemský majestat.[2]) Velikost trestu byla ovšem různá a řídila se dle povahy, nauky a mravního chování bludařův. Obyčejně záležely tresty ve ztrátě občanských práv, v konfiskaci majetku, ve vyhnanství, uvěznění, tělesném potrestání, v infamii, zapovězení bohoslužby, v odnětí chrámův, ano v jednotlivých případech i ve ztrátě života. Dějiny skýtají nám hojné toho doklady.[3])

Když Donatisté po synodách v Římě roku 313 a v Arles roku 314, jakož i po slyšení u samého císaře Konstantina v Milaně roku 316 se nepodrobili, nýbrž přese všecko poučení ve svém násilném vzdoru setrvali, vydal císař roku 316 proti nim edikt, kterým jim byly jejich chrámy odňaty, statky konfiskovány a nejpřednější původci nepokojů do vyhnanství posláni.[4]) Po sněmu v Niceji roku 325 týž císař stihl trestem vyhnanství Aria a dva jeho přední stoupence a obhajce, biskupy Theona a Sekunda. Spisy arianské měly býti spáleny a Ariani nazýváni Porfyriany.[5]) Dále omezeny byly immunity duchovních na katolíky,

[1]) *Cod. Theod.* 16, 5: quod in religionem divinam committitur, in omnium fertur iniuriam.

[2]) C. 10. X. 5. 7: longe gravius est aeternam quam temporalem laedere maiestatem.

[3]) *Wetzer* und *Welte*, u. m. str. 767 n.

[4]) *Hergenröther-Kirsch*, Handbuch der allgemeinen Kirchengeschichte. 4. Auflage. Freib. 1902, str. 411.

[5]) *Hergenröther-Kirsch*, u. d. str. 355.

haeretici a schismatici z nich vyloučeni, haeretická shromáždění zapovězena, bludařské spisy vyhledávány a ničeny.[1])

Daleko přísněji vystupoval však již proti bludařům na ochranu náboženství katolického císař Theodosius Velký. Tak zákonem z roku 381 zapovídá haeretikům, zvláště pak Arianům, Photinianům a Eunomianům, shromažďovati se v městech; jestliže by se násilím o to pokusili, mají býti z dotyčného města vyhnáni; pakliže by si vymohli úskokem zvláštní reskript císařský, je reskript tento neplatný.[2]) Téhož roku nařídil císař, že Eunomiani, Ariani a přívrženci Aetia nesměji stavěti chrámy ani v městě ani na venkově; jestliže by však přece tak učinili, má pozemek i budova připadnouti fisku. Totéž má se státi s budovami, v nichž by bydleli církevní sluhové sekty.[3]) Krátce před tím vydal císař dva zákony proti apostatům a Manicheům. Dle zákona prvního ztrácejí všichni apostati schopnost závěti činiti a závěti od nich snad zanechané mají býti za všech okolností neplatny.[4]) Dle druhého zákona má tento trest stihnouti i všechny Manicheje, a to docela i s platností zpětnou, jestliže by se nezdržovali schůzí dřívějším ediktem zapovězených. Týž zákon stanoví dále, že má jmění Manicheů po jejich smrti připadnouti fisku, i když by zanechali dítky, pokud tyto k téže víře přináleží. I právo odkazy přijímati bylo Manicheům odňato. Schopnost činiti závěti bylo zvláštním právem římským; proto zákon ji také označuje jako „ius vivendi iure Romano“ a její odnětí jako znamení infamie.[5]) Podobný zákon vydal roku 389 Theodosius proti Eunomianům[6]) a roku 414 proti Donatistům.[7]) Rok 382 přinesl zákon, že Enkratité, Saccofori a Hydroparastati, kteří byli považováni za odvětví Manicheů, mají býti bez dalších okolků smrtí potrestáni, byli-li i jen na stopě svého haeretického počínání dopadeni a soudem odsouzeni. Ano i inkvisitorů, což jinak je římskému právu cizím, má býti proti nim použito; udavačům pak má býti zajištěna beztrestnost a jako při urážce veličenstva tak ani zde nemá nastati promlčení. I soukromé schůze haeretiků byly za trestuhodné prohlášeny.[8]) (P. d.)

[1]) *Cod. Theod.* XVI. 5, 1. 2. 43. 65. *Eus.* Vita Const. L. III. c. 63—66. — [2]) *Cod. Theod.* XVI. 5, 6. — [3]) *Cod. Theod.* XVI. 5, 8. — [4]) *Cod. Theod.* XVI. 7, 1. — [5]) *Cod. Theod.* XVI. 5, 7. — [6]) *Cod. Thood.* XVI. 5, 17. — [7]) *Cod. Theod.* XVI. 5, 54. — [8]) *Cod. Theod.* XVI. 5, 9.

Poplatkový ekvivalent
vzhledem k osobám duchovním.

JUDr. Josef Ošmera.

Otázka poplatkového ekvivalentu jest v době nynější již méně akutní, než byla v roce 1901 na počátku VI. desítiletí, t. j. periody od roku 1901 až včetně 1910. Přiznání o jmění hlavním (kmenovém) již tehdy byla podána a na základě jich většinou již též poplatkový ekvivalent jest předepsán, takže zbývají jen nepatrnější zlomky jmění, u nichž teprve během desítiletí povinnost ku placení ekvivalentu nastane.

Neměli jsme proto ani úmyslu o otázce této nyní, v době méně vhodné psáti. Ze zkušenosti jsme však přišli k poznání, že většina osob duchovních, jimž zákon povinnost ku přiznání jmění poplatkovému ekvivalentu podrobeného i mezi desítiletím ukládá, není dosud obeznámena s nejhlavnějšími ustanoveními o důležité zákonité dávce této, a to ani po stránce věcné ani formalní, a že dosud jest mnohým zápasiti s velkými obtížemi při sestavování příslušných přiznání, nemluvě ani o škodách vzrůstajících jim z neznalosti zákona. Zmiňujeme se v této příčině pouze o pokutách pro promeškání lhůty ku předložení přiznání stanovené a o mnohdy nesprávném předepsání poplatkového ekvivalentu, jež však poplatník, nevěda co namítati, přijímá a platí. Nechceme tvrditi, že snad vyměřující úředník nikdy takového chybného předepsání nezaviní — errare humanum est — ale jsme pevně přesvědčeni, že často, ba ve většině případů nesprávného vyměření strana odpykává jen svou vlastní vinou, na př. nečinivši nároku na osvobození tam, kde jí dle zákona příslušel.

Pokusíme se tedy pojem poplatkového ekvivalentu, jakož i příslušná zákonitá nařízení s ohledem na osoby duchovní objasniti. Při tom předesíláme, že pomineme všeho, co vykonaným již hlavním přiznáním a vyměřením, jak s počátku zmíněno, pozbylo praktické důležitosti a budeme se zabývati pouze otázkami, jichž řešení i nyní ještě během desítiletí má vážný význam.

I. Výměr poplatkového ekvivalentu, osoby mu podrobené a výše jeho.

Poplatkový ekvivalent jest periodická dávka, kterou stát požaduje vždy za 10 roků od určitých osob právnických náhradou za poplatky převodní, jež mu ujdou tím, že jmění osob takových zůstává obyčejně stále v jedné ruce a nepodléhá tak častým změnám v držbě

samostatně spoplatňovaným (zdědění, prodej, darování atd.), jako jmění osob fysických.

Osoby poplatkovému ekvivalentu podrobené jsou v popl. zák. z r. 1862 [1]) uvedeny ve dvou skupinách, dle nichž se i výše dávky této liší.

Do první skupiny patří: nadace, kostely, beneficia, duchovní a světské obce, ústavy a jiné sbory a společnosti, jichž údům nenáleží podíl na kmenovém jmění společnosti jako takové.

Do druhé pak skupiny řadí zákon akciové podniky a jiné společnosti výdělkové, jichž účastníci jsou podílníky společného jmění základního.

Dle rozdělení tohoto, jak zmíněno, řídí se i výměra poplatkového ekvivalentu. Při osobách prvního druhu obnáší 3% s 25% přirážkou ze jmění nemovitého, 1½% s 25% přirážkou ze jmění movitého. Při osobách řádu druhého pak činí 1½% s 25% přirážkou ze jmění nemovitého; jmění movité jest ekvivalentu prosto a netřeba ho tudíž ani přiznávati.

Z ohledů socialních bylo pozdějšími specialními zákony rozšířeno osvobození jmění movitého a stanovení sazby 1½% s 25% přirážkou z věcí nemovitých i na některé osoby právnické, jimž by jinak bylo 3% s přirážkou z nemovitostí a 1½% s přirážkou z movitosti platiti.[2])

Tolik pro všeobecné porozumění; připomínáme však, že pro duchovenstvo má praktickou důležitost pouze ustanovení o osobách právnických v první skupině uvedených, neboť jen zřídka jest duchovním v zastoupení ostatních právnických osob jako na př. za spolky úvěrní (Raiffeisenovky) jednati.

II. Co podléhá poplatkovému ekvivalentu.

Předmětem poplatkového ekvivalentu jest veškeré jmění movité i nemovité osob dávce této podrobených, ovšem pokud se v jich držení plných 10 let nachází. Takovéto bezpodmínečné omezení není sice zákonem výslovně stanoveno a proto ani praxe finančních úřadů se mu

[1]) Pro zjednodušení budeme tak citovati zákon ze dne 13. prosince 1862 č. 89 ř. z., jehož položka sazební *B e)* jedná o poplatkovém ekvivalentu.

[2]) Sem spadají: *A)* Společenstva výdělková a hospodářská, zřízená na základě zákona ze dne 9. dubna 1873 č. 70 ř. z., záložny kontribučenské, záložny obecní (zákon ze dne 27. prosince 1880 č. 1 ř. z. pro 1881). *B)* Spolky a společenské jednoty na vzájemnosti spočívající, jichž účelem dle stanov je zabezpečovati a poskytovati dělníkům, pomocníkům a učeníkům peněžité podpory v nemoci, pense v případě invalidity a stáří a konečně pense pro jich vdovy a sirotky (zákon ze dne 15. dubna 1885 č. 51 ř. z.).

nekloní, jest však rozhodnutími správního soudního dvoru, a to i z doby nejnovější — důsledně zastáváno.[1])

Poplatkový zákon z roku 1862 v pozn. 3. k pol. saz. 106 *B e)* praví pouze, že povinnost ku placení ekvivalentu počíná se uplynutím desátého roku ode dne, kdy stát nabyl nároku na řádný poplatek z nabytí majetku. Na toto ustanovení odvolává se v §§ 3. a 28. i nařízení ministerstva financí ze dne 14. července 1900, č. 120 ř. z. obsahující předpisy o popl. ekvivalentu pro běžné desítiletí.

Bližšího ani uvedené min. nařízení neobsahuje, z čehož praxe vyvozuje, že ono t. zv. dočasné osvobození vztahuje se pouze na věci nabyté takovými způsoby, z nichž poplatek převodní byl zapraven. Tak by tomu bylo především u všech věcí nemovitých, z jichž převodu poplatek řádný se platí, pak u movitostí dědictvím neb na základě spoplatněných listin získaných. Vyloučeny by pak ovšem byly a bez ohledu na dobu držení popl. ekvivalentu by podléhaly na př. ony části jmění movitého, jež byly zjednány odprodáním realit; neboť zde nárok na řádný poplatek ze smlouvy kupní nepřísluší státu z titulu nabytí jistého jmění movitého (trhové ceny), nýbrž naopak z důvodu zcizení jmění nemovitého (§ 1 *A* č. 1 popl. zák. z r. 1850;[2]) dále by pro povinnost platiti ekvivalent byla irrelevantní doba nabytí u částí jmění movitého, získaných darem, avšak bez listiny darovací, neb i zde poplatek převodní placen nebyl. (§ 1 *A* č. 2 cit. zák.)

Náhled tento odůvodňuje praxe okolností, že má býti poplatkový ekvivalent eráru jaksi náhradou za ušlý mu poplatek řádný z převodu majetku a že tudíž tam, kde poplatek tento byl zapraven, je sice spravedlivo až teprve po 10 rocích nový poplatek v podobě popl. ekvivalentu žádati, že však by bylo neodůvodněno dobrodiní toto při věcech, z jichž nabytí vůbec ničeho placeno nebylo.

Ale správní soudní dvůr nepřistupuje na stanovisko tuto vylíčené a důsledně hájí názor, že všechny věci bez výminky mají

Úrazové dělnické pojišťovny (zákon ze dne 28. prosince 1887 č. 1 ř. z. pro 1888). Nemocenské pokladny dělnické (zákon ze dne 30. března 1888 č. 33 ř. z.). Bratrské pokladny (zákon ze dne 28. července 1889 č. 127 ř. z.). Spořitelní a záloženské spolky (Raiffeisenky, zákon ze dne 1. června 1889 č. 91 ř. z.).

[1]) Rozhodnutí ze dne 29. září 1894 č. 8065, ze dne 7. května 1896 č. 9617, ze dne 7. července 1898 č. 11.915, ze dne 10. února 1904 č. 2377 (F). Čísla zde uvedená jsou citována dle Budwiňského sbírky rozhodnutí správního soudního dvoru, poslední pak číslo dle Reissigova vydání finanční části (F) sbírky této.

[2]) Císařský patent ze dne 9. února 1850 č. 50 ř. z. jakožto základní zákon poplatkový nyní platící.

teprve po desítiletém držení popl. ekvivalentu podléhati bez ohledu, byl-li z jich nabytí poplatek řádný placen čili nic. Důvodem pro usnesení v tomto smyslu jest mu zásada vyslovená v saz. pol. 106 *B e)* zák. popl. z roku 1850 a novely z r. 1862, že je totiž platiti ekvivalent percentualních poplatků ze jmění vždy za 10letou dobu držby, a souhlasné nařízení § 16. č. 4. odst. 3. cit. novely.[1]) Nevidí tudíž správní soudní dvůr ve výše zmíněné pozn. 3. k pol. saz. 106 *B e)* popl. zák., na niž se finanční praxe odvolává, nějakého výlučného ustanovení, nýbrž pouze příkladné označení jednoho případu zákonem žádané 10leté držby, totiž u věcí, z jichž nabytí poplatek převodní byl placen.

Zdržíme se vlastního úsudku o správnosti toho neb onoho mínění, doufajíce, že i praxe mírnějšímu názoru správn. soudního dvoru v brzku úplně se přizpůsobí.

Jest nyní otázka, od kterého dne sluší čítati onu desítiletou dobu držby, jež se k povinnosti platiti popl. ekvivalent vyžaduje. U majetkových částí, při jichž získání řádný poplatek nebyl zapraven, platí jako doba nabytí den, kterého věc ta přešla z držení osoby fysické v majetek osoby popl. ekvivalentem povinné. Bude to tedy na př. při darech bez listiny den, kdy suma darovaná zástupcem osoby právnické byla převzata. Ovšem musí doba ta býti stranou prokázána, jinak se poplatkový ekvivalent bez ohledu na trvání držby vyměří.[2])

Při věcech způsobem řádně spoplatněným nabytých počíná se tato 10letá lhůta — jak bylo podotknuto — dnem, kdy stát nabyl nároku na poplatek z převodu. Při právních jednáních mezi živými je to den, kdy smlouva byla právoplatně uzavřena (§ 44. popl. zák. z r. 1850), při jednáních pro případ smrti pak den úmrtí osoby, jež odkaz pro osobu ekvivalentu podrobenou ustanovila (§ 49. a 59. téhož zákona).

K objasnění uvedeme tu několik praktických případův. Jistá právnická osoba nabude kupem, směnou nebo darem nemovitosti. V tomto případě nastává povinnost ku placení popl. ekvivalentu uplynutím 10 let ode dne, kdy dotyčná smlouva kupní, směnná nebo

---

[1]) Zní takto: U věcí nemovitých i movitých, jež teprve tímto zákonem se poplatkovému ekvivalentu podrobují a které se v době, kdy zákon platnosti nabude, ještě plných deset let nenacházejí v držení osob poplatkovým ekvivalentem povinných, nastane povinnost k placení ekvivalentu teprve uplynutím oněch desiti roků.

[2]) Viz již citované rozhodnutí správního soudního dvoru Budwiňského sbírky č. 8065 z roku 1894.

darovací byla uzavřena, ač-li se ku platnosti její nepožaduje úřední schválení, jak předpisuje na příklad zákon ze dne 7. května 1874, č. 50 ř. z. a ministerské nařízení ze dne 20. června 1862 č. 162 ř. z. a ze dne 13. července 1862, č. 175 ř. z. o prodeji a zavazování jmění katolických kostelů, prebend a duchovních ústavův. Je-li takového schválení třeba, tu jest počítati zmíněné desítiletí ode dne schválení (ratifikace), neboť teprve tímto stává se smlouva dokonanou.[1])

Při daru může nastati i možnost, že věc, jež se převádí na osobu popl. ekvivalentem povinnou, jest zatížena služebností požívání neb užívání, nebo dále, že užívání věci té má přejíti na obdarovaného až po smrti dárcově (donatio mortis causa). Tu nepočítá se ona 10letá lhůta ode dne uzavření smlouvy, nýbrž od uhasnutí práva požívacího neb užívacího (t. j. ode dne úmrtí oprávněné osoby, případně ode dne dřívějšího vzdání se práva toho), při darování na případ úmrtí, pak ode dne smrti dárcovy.[2])

Naproti tomu neopravňuje k nároku na dočasné osvobození okolnost, že osoba ekvivalentu podrobená požívání věci nějaké přenechala osobě jiné.

Ohledně nadací počíná lhůta ta dnem úmrtí zakladatelova, když se nadace opírá o poslední pořízení. Byla-li nadace zřízena mezi živými, počítati jest zmíněné desítiletí ode dne schválení příslušné nadační listiny (tak na př. u nadací mešních), není-li však schválení k platnosti nadace třeba, ode dne zřízení nadace, resp. vyhotovení nadační listiny.[3]) (P. d.)

---

[1]) Srv. rozhodnutí správního soudního dvoru ze dne 18. prosince 1882 č. 186 a ze dne 13. října 1891 č. 6169.

[2]) § 9. popl. zák. z roku 1862 a pozn. 2 k pol. saz. *B* popl. zák. z roku 1850.

[3]) § 28. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z.

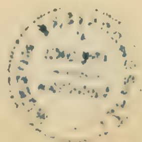
Ze životopisu pračlověka.

František Kubíček.

Dějepisům, vyprávějícím minulost člověka, sdruženého ve společenské útvary, nebylo popřáno, aby nás přivedly k okamžiku, kdy prvý člověk, prvek to společnosti, objevil se na zemi. Paměti dějin nesáhají hluboko v minulost, a člověk cítil se po dlouhá staletí postavena před nepřehlednou řadu palčivých otázek, týkajících se jeho dětství na zemi. Nit jeho života jakoby byla přetržena a teprv pamět píšícího historika opět ji navinuje. Ale nemělo tak na vždy zůstati, aspoň ne docela. „Kde písmo mlčí, kámen počíná mluviti.“ Zkamenělé útvary různých životních období země úryvkovitě vepsaly jí dějiny do vlastního těla, ale země po staletí a staletí mlčela a skrývala žárlivě svá velkolepá tajemství. Ale nejmladší vyhýčkaný její tvor, člověk, dovedl odlouditi zemi tajemství jejich sil a přišla i chvíle, kdy vryl se v její útroby a zvolna vyzvídá její nejhlubší tajemství.

S nesmírným úžasem pozoroval člověk, že stáří, které určoval zemi, je nepatrná hrstka dnů proti bezměrným takřka běhům časů, ve kterých se země potahovala tvrdou korou, přikrývala podrostem květů, naježovala báječnými pralesy a z lůna svého rozlila gigantické tvorstvo, načež opět vše splachovala přívaly ledů do svého nitra, kladouc na vše kupy nebetyčných hor. Mezi troskami nahromaděnými katastrofami živlů byla též stopa prvního člověka. Je zřejmo, jak vášnivě člověk pátral a bude i dále pátrati, aby se mu zjevily základní události jeho života na zemi, že s bezměrnou pílí sbírá a seskupuje zbytky, které jakkolvěk souvisejí s otázkami: jak a kdy vstoupil na zemi tvor: člověk.

Sebrané zkušenosti nasvědčují předně, že vše ubíralo se nesmírně volným vývojem, že vše organické zprvu souviselo a paprskovitě se rozčlenilo, vlivem mocných činitelů vnějších i vnitřních. Dále umožnila paleontologie, aby člověk srovnal, v jakém příbuzenském svazku byl a je se světem organickým. Člověk poznal, že po stránce tělesné jest údem velké živočišné rodiny primatů, že tělo jeho nevymyká se docela ze zákonnosti ostatních živočichů, jsouc podrobeno stejným zákonům organickým. Tato myšlenka asi před padesáti lety vyslovena, vzbudila celou novou vědu, pátrající po přímém předku v řádu primatů. Můžeme vlastně říci, že vedl se tuhý boj o člověka a velká literatura otázky o původu člověka vykazuje vášnivé stránky, ukvapené úsudky,

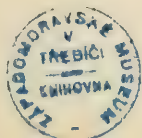


neodůvodněné závěry. Zatím co boj veden, hromadil se material paleontologický a domněnky zatlačovány zjevnými důkazy. Anatomie přestala býti vědou pouze popisnou a započala studiem vývoje jednotlivých údů a částí těla lidského. Ustaluje se názor: Člověk nevyvinul se přímo z některého druhu opic a neprodělával nepravidelných změn jejich vývoje, nýbrž pochází ze samostatného řádu pobočního, lidského, arciť „podobného" řádu opic. (Srovnej: Politisch anthropolog. Revue 1902, 1903, Weltall und Menschheit I., Jahrbuch der Naturkunde 1903. Anthropolog. Kongress 1903.)

Dle všeho, co jsme až do dnešního dne zvěděli o kostře lidské. připočítáme-li k tomu i fossilní zbytky primitivního člověka z doby ledovců — dle toho smíme tvrditi: pokolení lidské jest jednotné. Člověk nemohl se několikráte a na různém místě vyvíjeti, nýbrž jsme nuceni domýšleti se, že povstal člověk jednotně, omezeně, na jednom místě. (Prof. Klaatsch.) Fossilní zbytky pračlověka dokazují však, kdekoliv se s nimi setkáváme, že člověk nelišil se od prvopočátku od zvířeny jemu příbuzné tak vývinem těla, nýbrž velkým fondem intelligence. Řekněme krátce: všecky stopy, které člověk po sobě zanechal a s kterými se shledáváme, nesou zřetelnou stopu jeho praerogativy, rozumu. Člověk měl od prvé chvíle, kdy vkročil na zemi a po ní se pátravě rozhledl, neocenitelný dar rozumu, kterého ostatní tvorstvo nejdelším vývojem nedosáhlo, aniž dosáhnouti mohlo.

Další otázky: kdy se člověk objevil, jak vzniklo první tělo lidské atd. — zůstanou vědě asi na vždy záhadami.

Jakmile vkročil člověk na zem, ne jako jen vývoje schopný tvor, jako holá tabula rasa, nýbrž maje rozum — našel též přírodu ne jako chaotický, neuspořádaný celek, nýbrž jako zřetelné věty, ze kterých lze sestaviti zvolna knihu. Na sta obrazů, roj zjevů, proudilo a vnikalo zrakem do jeho duše. A v duši počínal jako v oplodněné buňce život, začínalo pozorování, roztřiďování, srovnávání, jehož činiteli byly neuvědomělé sice, ale živé síly rozumné duše. Dva světy dorážely na člověka: svět vnějších událostí, s pravidelným chodem a střídáním zjevů — a svět vnitřních událostí, svět žádostí, lásky a nenávisti, radosti i bolu. A svět vnitřní byl mu zajisté bližším, jeho dojmy byly prvotné a mohutné, zajisté poutal jej více a byl mu mocným pramenem zkušenosti vnitřní. Živý zákon příčinnosti počal mocně působiti na člověka. Člověk nedovedl se mu ubrániti: nedovedl se ubrániti myšlence, že je v něm příčina, která myslí, chce, a přijímá všechny dojmy, za kterou se schovává vše to, co v něm se děje. I hledal tedy příčinu všech



zjevů svého nitra. Nemůžeme však nikterak mysliti, že by se byl spokojil s příčinou jakoukoliv: pod vlivem živého zákona příčinnosti hledal příčinu dostatečnou. Příčinu tu našel ve své vlastní duši. Jak došel člověk k pojmu duše? Caspari, Hellwald a j. míní, že člověk utvořil si pojem duše, pozoruje svůj výdech, svůj stín, cítě v sobě teplý proud života a žhavý žár smyslnosti. Významy pro duši v řečech starých národů jsou s nimi totožny nebo příbuzny (spiritus, pneuma). Myslíme, že pojmy dotčené neutvořily pojem duše, že byly pouze názornými, smyslnými pomůckami, zevnějším obrazem a výrazem pro souhrn vnitřní zkušenosti. Původ pojmu duše lze rozhodně hledati v pozorování sebe sama, vnitřního života. Člověk znal své nitro a cítil v něm život, pozoroval, že v jeho nitru skryto něco, čeho nelze nahmatati, což přece neuniká, nýbrž v něm zůstává, myslí, chápe, chce, cítí a miluje a nenávidí, doufá i pociťuje sklamání; do něho sbíhají se všechny nitky vnějšího světa, a ono je shromažďuje a roztřiďuje. Tedy obsáhlá vnitřní zkušenost, jejíž střed cítil člověk v sobě samém, žádala pojem duše. Představy dechu atd. byly při utváření pojmu duše jaksi názorným doplňkem, rouchem, do kterého člověk svůj pojem oblekl. Zevnější tyto představy byly jaksi nutny; neboť představy člověku nedostačují, není-li v nich spojen prvek vnitřní zkušenosti s prvkem zkušenosti vnější. Bez prvku zevnějšího chybí představě názornost, bez prvku vnitřního chybí jí jádro a představa je neurčitou, rozplizlou. Člověk našel tedy pro vnitřní svoji zkušenost ve světě vnějším obrazy, ocenil svoji zkušenost řádně pojmem duše, osobné, nehmotné, pohyblivé jako dech.

Darwin, Spencer a j. přikládají při utvoření pojmu duše velký význam snům. Člověk cítil, že ve spánku tělesné jeho síly a smysly odpočívají, a že přece mimo odpočívající tělo je v něm jakási bytost samostatná, která žije svůj život, a vida ve snách i cizí osoby domníval se, že bytost v něm vede život kočující, vycházejíc ve spánku z těla a toulajíc se světem. Pozorujem, že člověk ve snu považoval duši svoji za pohyblivou bytost; to předpokládá již pojem, že duše je v něm příčina a samostatný odraz pozorovaných zjevů. Sny doplnily mu tedy pojem duše o novou vlastnost — nehmotnost, nezávislost na těle, zkrátka doplnily pojem osobní duše.

Pojmem duše zjistil člověk dostatečnou příčinu myšlení a chtění, všech zjevů vnitřních a učinil tím zadost mocnému požadavku, který naň kladl živý zákon příčinnosti. Tato událost měla v zápětí druhou, neméně důležitou. Pod vlivem téhož zákona příčinnosti obrátil člověk

svoji pozornost k zjevům zevním a snažil se nalézti pro ně příčinu. Domýšlel se tedy, že veškera příroda se svým pravidelným chodem a změnou, se svým požehnáním a svou hrůzou, se svým klidem i velkolepými katastrofami — hostí v sobě příčinu podobnou jeho duši. Nemůžeme mysliti, že prvý člověk prost všech vlivů pozdějších — byl by se spokojil s příčinou jakoukoliv. Jeho duševní práce brala se cestami čerstvými, které žádná tradice, žádné mylné zkušenosti dosud nezkalily, žádné předsudky nezatarasily. Žádal tedy za příčinu světa a jeho zjevu bytost jako vlastní jeho duši, bytost nehmotnou, která myslí a chce, bytost nad zjevy zevnější povýšenou, na nich nezávislou, jimi vládnoucí.

Pojem Boha byl tedy původní, tak jak byl původní pojem duše. Všechna náboženství původní předpokládají pojem duše, a všechna původní náboženství mají o Bohu pojem jako o bytosti nejvyšší, nehmotné, osobní a jednotné. Člověk došel tedy nutně vlivem zákona příčinnosti k poznání Boha, činností svého nejlepšího daru — rozumu. Srovnávací věda náboženská nashromáždila bohaté doklady o prvotném náboženství člověka. Ale mínění o povaze toho náboženství jsou různá. Mnozí popírajíce monotheismus dokazují že polytheismus v různé formě byl náboženstvím původním. Člověk puzen jsa zákonem příčinnosti hledal příčinu, ale neznaje dosud zákonův a sil přírody, volil příčinu pro zjevy jakoukoli v různých předmětech, které mu byly jakkoliv nápadny. (Fetišismus.) I domníval se, že v různých podivných předmětech (zvláštní kameny, lebky vyhynulé divoké zvěře, neznámé stromy atd.) je kouzelná moc duchů; od nich nadál se štěstí, hleděl je kouzly získati. Domníval se tedy, že svět jest oživen mnoha duchy nižšího i vyššího řádu jsoucích v područí velkého ducha světového. Duchům a jejich libovůli je člověk vydán na pospas a lze se chrániti fetiši a talismany. Talisman, nošení amuletů, kejkle, toť prvotní úkony náboženské.

Pozorujeme, že i ve fetišismu činil zadost rozumovému pudu po příčině. Opět s důrazem tvrdíme, že nelze mysliti o prvém člověku, že by se byl spokojil příčinou kteroukoliv: on žádal příčinu dostatečnou pro všechny zjevy. Pud tento je tak u člověka zakořeněn, je tak mocný, že i moderní materialismus, když určuje světu za prapříčinu hmotu a sílu, ihned pod vlivem zákona příčinnosti činí atomy věčnými a sílu nevyčerpatelnou. Z toho plyne, že prvý člověk nebyl by se spokojil s domněnkou, že kámen neb amulet je dostatečnou příčinou. Fetišismus a podobná polytheistická náboženství jsou rozhodně původu

novějšího, ukazují nám, jak původní náboženství znetvořeno mocnými vlivy, které se hromadily od pokolení k pokolení. Jest jisto, jakmile duše utvořila si pojem Boha, jakmile procítila poměr svůj k Bohu, ihned začal o duši tuhý boj protivných vlivů, které poznenáhlu kalily původní pojem. Mimo to člověk byl obklopován přírodou, a to mnohdy nepřátelskou, nezůstal sám, nýbrž vešel v různé společenské útvary a počínal podléhati přibylým názorům i zvykům, a když konečně upadl v kruté otroctví tyranů a náčelníků, tu nesl i náboženský názor jeho hluboké stopy těch nejrůznějších vlivů. I fetišství předpokládá pojem duše, ale pojem ten je již rozdrobený, zkomolený, zajisté vlivem společenských poměrů, hlavně vlivem tyranství. Jako tyranství a jeho různé formy nejsou původním tvarem společenským, ve kterém prvý člověk žil, tak ani fetišismus a různé tvary hrubého polytheismu nemohou býti původním náboženstvím, jsou původu pozdějšího, jsou zkomoleniny původního náboženství.

Ani kult předků, animismus není původním náboženstvím. Kult předků záležel v uctívání duší zemřelých náčelníků, heroů, hlav rodin, zakladatelů kmenů a všech zemřelých. Člověk domníval se, že duše odumřelých žijí zvláštní svůj život, že se volně světem pohybují a mohou účinně zasahovati do jeho života, donášejíce štěstí i pomstu; proto přinášel jim člověk oběti, aby si jejich lásky dobyl neb je usmiřoval. Předně dokazují výklady srovnávací náboženské vědy, že nikde nepovstalo samostatně náboženství jakožto kulty zemřelých předků, králů, heroů atd., že všudy vedle pocty předků — souběžně bylo nebe, kdež sídlili ještě vyšší, mocnější, samostatné bytosti — bohové.

Nelze se ani domnívati, že člověk prvotní učiniv si pojem samostatné duše, oceniv tak vnitřní život, přece zůstal nečinný proti zjevům světa zevnějšího. Člověk znal svoji duši, utvořil si tedy říši duší, ale zároveň hledal pro mocné zjevy a úkazy příčinu ne ve své duši ani v duši předků, nýbrž v samostatné, jednotné osobní bytosti, které i duše podléhají odcházejíce do stánků stínů a obydlí Velkého Ducha. Kult předkův, animismus vyvinul se tedy později a rovnoběžně s náboženstvím původním.

Původní pojem Boha byl monotheistický: pojem jediné bytosti, jakožto dostatečné, mocné příčiny zevnějšího světa. Pojem Boha vytryskl ze živého a stejného pramene jako pojem duše, z rozumu, kterým vládl člověk ihned, jakmile vkročil na zemi. Nemyslíme arciť, že člověk došel k pojmu duše a k pojmu Boha dlouhým přemýšlením, zdlouhavým processem duševním, představujeme si, že „celý“ člověk vkročil na zemi,

a to vše brzy v duši jeho „rozbřesklo“. Starost o život postavila člověka v ustavičný nerovný boj se živly a nepřátelskou přírodou. Žár vášní bouřil jeho hrudí a nejrůznější smyslné žádosti dovolávaly se svého ukojení. Prvotní čistý pojem o Bohu postaven do křížového ohně protivných vlivů. Nejistota i bázeň hlodaly a nevědomost živená předsudky a zděděnými zvyky znetvořovaly myšlenku monotheismu, až se zvrhla v různé formy polytheismu a daemonismu. Monotheismus, „přirozené poznání Boha“ mohlo tak určitě zahynouti, ale nestalo se tak. Předvídaná nutnost prazjevení vysvítá, ono stalo se velkolepou událostí dějinnou: prapříčina, kterou člověk poznal rozumem, zjevila se — Bůh osobně s člověkem obcoval.

Člověku rozumem obdařenému stal se Bůh patrným ve Své moci a síle, ve Svých velkolepých skutcích přírody, ale tajil se v nich jako za oponou. Zjevením vystupuje takřka na jeviště Sám, nejen skutkové Jeho, On není již tušen, je patrně skutečným. Bleskem Své záře osvětluje poměr Svůj k člověku, pravý cíl bohoslužby, účel všeho náboženství a cenu krátkého života jednotlivce. Přirozené poznání Boha bylo spojeno s nejistě tápavou poctou bez vyšších námětů; zjevením ozářil se každý čin lidský ve svém vztahu k Bohu a do duše lidské vnořeno nové ohniště tužeb a snah.

Bůh neustál při prazjevení. Vlastní rukou vedl a vychoval částku lidstva, a lidstvo prožilo advent věků, který vústil v plnost časů.

Lidový zpěv duchovní v Italii.

P. Ghignoni v časopise „Cultura sociale“ (1903, str. 647—649) uveřejnil článek „Per il canto religioso popolare in Italia“, jejž tuto podáváme, an i pro nás nemálo jest zajímavým.

Předesíláme — začíná p. spis. — upřímné vyznání: Italie, klassická země umění, zná velmi málo dobrý duchovní zpěv lidový, jenž za to plně kvete u všech jiných vzdělaných národů. Kdo přijde k nám z Rakouska, Německa, Anglie, Francie, bývá bolně zaražen tímto nedostatkem naším.

Ne, že by snad u nás nebylo ve chrámě hudby vůbec, nýbrž, že má dva těžké nedostatky: jest naprosto omezena na dny sváteční, a není to hudba lidová. Ve všední den a při obyčejných obřadech lid již vůbec nezpívá neb zpívá-li ještě, zpívá špatně, či lépe řečeno, zpívá tak, aby dokázal uchu svého druha hluboké své přesvědčení, že dvě slova: zpívati a řváti (urlare) jsou naprosto totožná; tím hledí napodobovati kněžstvo řádové a kanonické, ač nedostihuje ho ani v theorii ani v praxi. Pro větší pak pobožnost moduluje publikum našich kostelů těch několik not na neznámých slovech neznámého jazyka, vyjma časem nějaký italský veršíček, jejž pak moduluje s veselými a nepřekonatelnými reminiscencemi na Piedigrotta.[1])

Rozumí se, že všeho toho, jako vůbec všeho, co se týká vnější bohoslužby, mužové se naprosto neúčastní. V Italii jest vůbec tak. Různé a mnohé jsou toho příčiny. Z hlavních a nejtěžších jest, že, jak kdo chce, buď z přílišné náklonnosti k práci nebo k lenosti, buď z náklonnosti k naříkání neb nečinnému očekávání, omezuje se naše ctihodná bohoslužba, vznešená manifestace našeho socialního života, života náboženského, na pouhé privilegium dětí a žen.

Než mužové naši jsou i mimo kostel buď asi příliš vážni nebo příliš omezeni, aby se dali do zpěvu; tím si vysvětlíme, že máme u nás pouze trojí druh mužského zpěvu: zpěv dělníků, zvláště když v zástupech postupujíce ohlašují nějaká svá práva neb nároky; zpěv venkovanů v širé kampani, v určitém rythmu a tonině, s dlouhými melancholnicky klidnými tony, s krásou, které nemožno napodobovati; a zpěv opilců, až příliš známý tomu, kdo má okno na ulici. Dokazuje-li již tohle až příliš jasně naši občanskou inferioritu v poměru, řekněme na př. k Němcům, u nichž často a plně se line z mužných prsou píseň národní a společenská, tož jistě to neomlouvá smutného a nepěkného mlčení našich mužů v kostele.

*

Za takových poměrů jaký lék? Jistě prvý a nejlepší bude oživení vědomí, oživení ducha křesťansko-socialního, jehož znamením jest i náboženský zpěv lidový.

---

[1]) Piedigrotta jest italské poutní místo nedaleko Neapole, velmi četně a často navštěvované, kde lid divoce zpívá, komponuje, tančí, pořádá zábavy a pod. *Pozn. překl*

Naříkáme, že mizí u nás tento druh umění, ale umění, zvláště lidové, nekvete nikdy, nevyráží-li živý plamen z nitra srdce; proto pak z nedostatečného výsledku soudíme na nedostatek toho, co by jej samovolně zplodilo, a v mozek vtírá se nám myšlenka, že jest marno skládati naděje v náboženské umění, a zpěv duchovní, bude-li i na dále život náboženský sníti hluboký sen jako nyní. V „cinquecentu“ (= když se psalo 1500, totiž za rozkvětu renesance) byla zreformována posvátná hudba, avšak tehda vedle obrovského genia Palestrinova oživoval a obveseloval společenského ducha křesťanského smíchem svým Filip Neri. Jeden druh mužského zpěvu dosud u nás trvajícího, jak jsem se zmínil, jest zpěv dělníků, když řadí se ve falangy: proč? Ježto v tom okamžiku nejsou již rozptýlená individua, nýbrž massa (zde sprosté to slovo má význam velmi krásný), massa sražená; bije v nich srdce jediné, a z toho srdce velikého a hrozného rychle proudí zpěv. Proč býval zpěv jediným mocným hlasem, když scházely se prvé křesťanské družiny (podle svědectví sv. Pavla a za několik století svatého Ambrože)? Proč při společném nebezpečí a při společném nadšení jemu odporovati, tvořili všichni „srdce i duši jedinou?“ A proč dnes v Italii, když někdo zpívá, zvláště je-li to muž, sousedé se obracejí a hledí mu v tvář, jakoby mu chtěli do oči říci: „Ale jste snad blázen?“ Proč? Protože zůstáváme v kostele jedinci osamělými, protože nás nepojí žádný nebo příliš slabé svazky, nejsme a ještě méně se cítíme jedinou společností; proto též neslévá se rythmus a dech jednotlivých životů v rythmus a dech života jednoho.

Byl by to však krásný výsledek našeho rozvažování, kdybychom se teď chtěli vymlouvati, že nutno očekávati rozkvětu společenského života křesťanského a jiných krásných věcí, a zatím složili ruce v klín. Snaha naše může a musí býti společná: křísiti náboženské vědomí a všemi prostředky ducha povznášeti.

*

Z takových prostředků je duchovní zpěv lidový. Přiznali jsme věrně, že z jeho nedostatku možno souditi na osudný úpadek duševní; než nechati věci volně plynouti, nebylo-li by podporovati to, nad čím naříkáme? A na obrat, připustíme-li i rozvrat křesťanské společnosti, a bude-li ten nepatrný a skrovný hlouček těch, již dnes pozdvihují svého hlasu v kostele k Bohu. zpívati důstojně slovy srozumitelnými a vznešenými, melodiemi jemnými a našimi, nebudou tu povzbuzeni i ti, kdož dosud se zdráhají připojiti svůj hlas? Umění má zajisté svá vznešená a svatá poslání.

Mluvme jasně. Uvedli jsme příklad Německa, abychom ukázali rozdíl mezi námi; avšak nebudiž tu zamlčeno, že když Němec, mladík, myslitel, vážný muž, zpívá se ženami a dětmi, buď ví, že melodie neb harmonie jsou od Mozarta, Haydna, neb je-li protestant, Luthera; neb cítí, že, ač jsou z dřevních dob, zachovaly přece svou čistotu, zachovaly plný ráz, ráz umění plného jarosti; modlitbě pak, jež ozdobena takovým zpěvem plyne mu z úst, rozumí tak, že možno mu snadno sjednotit myšlení i cit; modlí se slovy, jež vnitřní svou cenou ho ctí

bez rozdílu stupně jeho vzdělanosti, a přednáší je Bohu zároveň s bratry svými, i nejprostšími, kteří těší se z téže ceny a krásy. U nás však kolik máme podobných posil a útěch? Víme dobře: nikdo by se nepotřeboval důvodně styděti účastniti se zpěvu nějakého staršího mistra italského neb moderního, skutečně cenných slov a melodie; za to však protiví se mnohým slova a zpěvy, ne naše, ne domácí, nýbrž plná hniloby a duševní bídy, slova a zpěvy, jež stávají se antipatickými svou cizotou, neb, ač domácí, přece ukazují zkaženost vkusu a hysterické vysílení zbožnosti. Kdo by se odvážil odsuzovati je beze mnohé omluvy? Vy, čtenáři milí? Já ne.

*

Z těchto příčin jsem si umínil s hloučkem lidí dobré vůle počíti dle sil reformovati a rozšiřovati duchovní zpěv lidový.

Způsob práce jest určen hlavními nedostatky, jež plynou ze stručného rozboru našich poměrů: máme totiž sice písně prosté, ne však *lidové*: písně se slovy ubohými, smyslem i uměním, se slovy latinskými a tím většině naprosto nesrozumitelnými.

*

Pokud se nápěvů týká, dvě věci jsou nutné: utvrditi novou sankcí dobré nápěvy dosud zpívané, opisovati je a rozšiřovati; stvořiti nové, jež by byly náhradou za špatné.

Vyznali jsme u nás skrovnost, ne však naprostý nedostatek dobrých nápěvů nábožensko-lidových. Nuže appellujeme na celou Itali: aby mužové dobré vůle nám je v notách posílali. My pak je protříbíme a vhodné rozšíříme.

Byl by to krásný ideal míti *národní* písně duchovní. Avšak u nás, tak dlouho rozdělených a politicky jakoby úplně navzájem cizích, u nás, kde různost povahy a zvyků roste od provincie k provincii, ideal tento byl a snad zůstane neuskutečnitelným. Ale přece, kdo ví, neprobudí-li se časem v nějakém jemném nápěvu národním, podobně jako v základech mnohých a různých dialektů, jediná duše Italie? Kdyby se to stalo, nic není přirozenějšího a krásnějšího, než aby celý národ vlašský hlasem více vlastním zpíval Bohu ve chrámě. Méně snad řídké budou elegantní nápěvy místní; slibujeme stejně i těch si povšimnouti a je ve známost uvésti.

Nečiníme si však illusí; čekáme žeň hodně řídkou. Z vlastní zkušenosti cítím, jak ovíjí se růžové naděje nejpustším pessimismem. V mrtvém moři sprostoty stěží rozkvete na slunci vlašském nějaký světlý a vzácný květ.

*

Mnozí budou odporovati, ale málo kdo podá určitou nějakou námitku.

Jedni pokrčí rameny, odvrátí se k nám zády a řeknou: „Kdo jsi?“ Přirozené, že těm neodpovídáme, leda slovy evangelia: „Ze skutků suďte, jste li schopni.“ Těžko však čekati, že by se tak chtěli namáhati.

Druzi namítnou: Jak možno vyrvati lidu duchovní zpěvy, jež jsou drahé dlouholetým užíváním? A pak, neoznačují ony povahu krajiny? Nu, a na tu jest nutno bráti zřetel a jí se nedotýkati.

Odpovídáme.

Lid je učenlivější, než se obyčejně soudí.

Ze zkušenosti vím, kterak pěkné nápěvy duchovní i nejjednodušší, jednou zpívané, byly nahrazeny tu a tam nápěvy ošklivými, vpravdě ošklivými, ježto někdo třeba z pobožnosti je zavedl místo prvých. Což pak jedině náhrada dobrého zpěvu za špatný jest nemožna?

Pokud se týká povahy kraje, tu si dobře rozumějme. Předně, jest často illusí, viděti ji v tom neb onom: tak, kdybychom hledali původ mnohé melodie dnes užívané a drahé, našlo by se vše jiné, než..... skutečný původ. Za druhé, i když připustíme, že třeba bráti zřetel na povahu kraje a nedotýkati se jí, není možno se vázati i když se již mísí nebo mění podstata věci. Tu již jest rozumné říci: dosti již; krásnéť, odříci se i věci instinktivně drahé; tvrdošíjnost však trvati na svém odporu.

V našem případě, kdy jde o duchovní píseň, jisto jest a každý se s tím spřátelí, že mnozí omlouvajíce se krajinskou a více ještě národní rázovitostí zpěvu, jakož i náklonností, s jakou lneme ke zpěvům, jež jsme snad jako dítky žvatlávali, zvolí ku chválám Bohorodičky a Ježíšovým nápěvy „Mariannina“ a „Bella Gigogin“; ale (dosud aspoň) není jedno pravda a něčí mínění: aby jedno byla, bylo by napřed dokázati, že duchovní píseň, ať lidová nebo ne, a světská jsou jedno.

Dej pozor, kdo trváš na zálibě publika, že se snad nejedná o rázovitost kraje neb místní tradici, nýbrž o zamilování si špatnosti (ošklivosti), což jest nejvíce ponižujícím znamením zvrhlosti.

*

Druhou povinností jest: utvořiti nové nápěvy lidové, jež by byly náhradou za nápěvy zkaženého vkusu. Třeba tu pomoci umělců.

V této příčině neradi bychom, aby někdo potřásal hlavou, jakoby chtěl říci: Nejsem pro to: lidový zpěv třeba se rtů lidu sbírati.

Kdo by tak jednal a mluvil, odpověděli bychom mu: Dobrá, příteli. Nahoře jsme rádi připustili, že by bylo idealem míti duchovní písně národní; tu pak ochotně dodáváme: idealnější by bylo, se rtů lidu jeho zpěvy sbírati: než kdy jsme měli takové štěstí? Zda-li lid dodával kdy něco jiného než látku (material) k umění? Krásný tvar (formu) vždy připojili umělci. Zda-li však se rtů našeho lidu nebo našich kmenů by se dalo něco sbírati, to míní ten neb onen, my se osmělujeme o tom pochybovati. Pokuste se, příteli, sbírati.

Třeba se obrátiti na mistry, kteří mají duši upřímnou, vnímavou pro vlny krásy náboženství i přítomného ducha času, by sjednotili v sobě obecnou tendenci náboženskou i požadavky umění, což při věcech prostičkých a skromných je tak nezbytné a nesnadné. I toto činiti, bude ode dneška naší úlohou.

*

Totéž pro text (slova). Pobídneme básníky vážné a klidné, v nichž jsme poznali chvění duše všeobecné, by podporovali toto naše skromné počínání. Výlevy jisté zbožnosti, jisté modlitby plné citů lásky a dýšící opoponaxem, slovesné tvary a úsloví jiných dob nebo naší doby sice,

ale takové, jaké mívají nemocní anebo — ponechejme jim té radosti — privilegovaní duchové, nechť neustále ustupují modlitbě... obecnější nebo lépe řečeno, mužnější, která připomíná velkolepé a vážné tvary církve v její královské liturgii a evangelium.

Poslouží nám tu výtečně slova básníků doby minulé: Dante, Tommaseo, Manzoni, kteří žijí dnes výškou a universalností genia, lépe než mnozí, věru mnozí básníci moderní.

Nad to přeložíme klassické a krásné hymny a jiné zpěvy liturgické, jichž užívá církev.

*

Pryč s latinou!

Slova modlitby mají býti co nejsrozumitelnější a vycházeti ze srdce.

Jsme tak radikalní, že nevidíme nic špatného v tom, kdyby různé kmeny, u nichž dialekt jest všeobecně užíván, měly nebo překládaly zpěvy duchovní do dialektu.

Měli jsme velmi krásné zpěvy na Sicilii v nářečí sicilském: nuže hleďme si je uchovati.

Nutiti pak náš národ k latině, nebylo-li by živiti v něm ducha formalismu, jenž jej již tak zkazil a stále více mu ubírá hloubky náboženské, an omezuje modlitbu na rty a formulku beze smyslu? Latina jest již většině, a stále se to šíří dále, jazykem kabalistickým; modlitby latinské jsou již magickou formulí; k jakým pak to vede koncům u lidu, není těžko si domysliti. Vzpomeňme jen na... vývoj Tantum ergo!

Nechceme tím kritisovati zvyku církve: nezapomínejme však, že zvyk církevní má na zřeteli liturgii. Ta pak nechť má svůj posvátný jazyk, jenž konečně má pro nás též velkolepé vzpomínky na dávnou dobu slavné naší vzdělanosti národní. My mluvíme a zabýváme se pouze zpěvem lidovým.

Avšak i v tomto ohledu jsme radikalní.

Ač máme na srdci, by lid náš pozdvihoval ve chrámě svůj hlas, ne však nahrazovaný a potlačovaný hlasem jiným, by lid náš stal se činně a vědomě účastným sv. tajemství, kdežto dnes příliš často jest úplně passivní k prvotným a pravým zvykům křesťanským, k nutným výrazům liturgickým dosud užívaným; přece při některých funkcích a v některých dnech pokládáme za krásné, by sám lid byl uchvácen v chrámě v atmosferu božskou a tajemnou. V těch dnech pak, aspoň několik hodin, nechť mlčí lid naprosto, nechť v posvátném jazyku se rozlévají plně a triumfalně slavné melodie a harmonie klassické, a tajemně provázejí svaté obřady i lid. Vždyť mezi tímto lidem jest jistě hlouček, jenž má požadavky vyšší a jemnější, jenž schopen jest těšiti se z této vyšší krásy umění a bohoslužby.

Nepřeceňujeme však oběti těchto duchů vyšších z ohledu na většinu společnosti. Naopak rozumným naším programem jest: starati se o to, by stále větší počet byl těch, kteří by dosáhli stupně menšiny, ne však by obětována byla stále menšina nižším požadavkům většiny. Ošklivé a nespravedlivé jsou stejně aristokracie a demokracie, uzavřené a

nesnášenlivé, ježto vždy jest bídný a nespravedlivý sobecký exclusivismus ať minulý, ať přítomný, ať budoucí.

Než za obyčejných okolností, duchovní zpěv budiž lidový a v jazyku vlašském.

An každý národ užívá v kostele svého jazyka, zůstává naprosto nepochopitelno, proč jediný národ vlašský má privilegium chváliti Boha rty, když srdce daleko jest od Něho, nebo v předpokladě příznivějším jest nucen obtížnou reflexí hledati ve slovech své chvály a prosby k Pánu.

*

Tím končíme, vyjádřivše věrně svoje mínění, a jak doufáme, jasně též svoje předsevzetí.

Sdružení naše v Římě bude uveřejňovati sešitky dobré hudby duchovní-lidové za cenu nejnižší.

Budeme o to pečovati, bychom všecky písně velikých našich mistrů sebrali a aby nové písně s naším programem se srovnávaly.

Připojujeme praktickou radu: Kde není možno jinak, rozšiřujme písně ve školách, kroužcích mužských i ženských, děv marianských atd.

Tak se písně cvikem zavedou a ponenáhlu budou k následování zváti.

Požehnání boží pomáhej nám, neb dle povinnosti počínáme pro čistou Jeho slávu.

Současná ruská belletrie.

Podává A. Vrzal.

I.

Nelze mluvit o současné belletrii ruské, neukáže-li se předběžně, jakou úlohu vzhledem k ní hráli koryfeové ruského romanu hr. L. N. Tolstoj a Fedor Dostojevskij.

Začneme s Tolstým, nikoliv proto, že by byl bližší současné belletrii — neboť bližší je jí Dostojevskij — nýbrž proto, že v něm vyjasnil se základní tah normalního Rusa. I třeba začít analysi normalním, neboť ze srovnání s normalním pochopiti lze také různé odchylky od normalního typu, malé i velké, nahodilé i významné.[1])

Tolstoj je normalní Rus. V něm žije, myslí a jedná mnohomilionová mužická říše, jež dosáhla v něm vysokého uvědomění. Druhého takového mužíka není na světě, protože nikde není takové mužické říše. Ruský mužík oře svou půdu, miluje ji, miluje zemi, kterou pluhem rozorává, miluje svého koně. I země, i pluh, i kůň, i sám mužík, i všechen jeho život domácí, i všecky pořádky venkovské, všecko to splývá v jakýsi celek organický. Všecko to prosyceno jakýmsi nepostižitelným

[1]) Použito zde ruských pramenů, hlavně knih A. Volynského »Kniga velikago gněva« i »Borba za idealizm«.

citem, jednou náladou, poněkud smutnou, ale měkkou, jako dumy mužíkovy. Nikde na Božím světě není cítit takového hlubokého svazku mezi člověkem a půdou, jako v rodné vsi. Nadaný Rus vyrůstá i uzrává na zemi jako klas, nalévaje se její šťávou.

Takovým právě je hr. Lev N. Tolstoj (nar. 1828), pravé slovo mužického duchovního živlu, jeho duchovně-tělesný výraz, jeho jazyk, jeho psychologie. Je střízlivý, jasný, je pravý pracovitý rolník ve světě ideí. Jako pravý Rus, nepovznáší se k metafysickému nebi, nýbrž chodí neustále kolem otázek o pozemském blahobytu člověka, o nich rozvažuje. Tolstoj vždy mluví o konkretních věcech, o vojenštině, o tom, možno-li kouřit, o opilství, o francouzsko-ruském spolku, nese se jen k tomu, by na zemi nastalo království Boží, strhuje i s Krista všecko Božské a vidí v něm jen lepšího člověka, z evangelia chce míti jen realisticky poučnou knihu. Takové idey odrazily se zvláště v jeho dílech poslední doby, hlavně v romaně „Vzkříšení". V romaně tom, nejnaivnějším z jeho děl, není pravého vzkříšení, vzkříšení totiž člověka v jeho individualnosti, v jeho duši a těle, v jeho pleti, poněvadž takové vzkříšení může být pouze znovuzrozením ze složitého psychologického procesu, který u hrdiny romanu, knížete Něchljudova, zaměněn nenadálým mravním sebeodsouzením, potupením vlastního společenského jednání. Poetických obrazů v romaně je málo, roman je prosaický ve svém základě, protože založen na primitivní idei, od níž vědomě oderváno všecko nadzemské i podzemské. Je to nezdařilá illustrace jeho vlastních theorií mravních.

Kolem Tolstého seskupila se celá „sekta" Tolstovců, kteří učení tohoto normalního Rusa přivedli k pedantičnosti takové, že Tolstoj sám humoristicky se vyslovoval o svých ohnivých stoupencích. Ovšem v přítomné době vliv Tolstého na ruskou společnost i literaturu daleko není takový, jako byl asi před desíti lety.

Ale dějiny ruské neřídí se pouze normalními lidmi. Rusko má také své „jurodivé", své šílence, kteří v sobě cosi utajují, cosi velikého, zvláštního v sobě uviděli, onu velikou rozdvojenost, jež záleží v kontrastě lidského i božského prvku v člověku. Rus cítí v sobě tuto rozdvojenost a pocit tento přechází u něho v jakési příjemné opojení vlastním utrpením. I v utrpeních je život, i v hlubině vlastních poklesků je — Bůh. Taková je nová psychologie, jež má svazek s kritickým hnutím celého světa současného a jež jde z nevzdělané Rusi, kde promluvili vedle normalních lidí, jako je Tolstoj, šílenci, jurodiví, jejichž typem je Dostojevskij.

Fedor Michajl. Dostojevskij (1822—1881) dávno již není mezi živými, ale literatura právě teprve nyní vstupuje v obor myšlenek Dostojevského, jenž je pravým typem uvědomělého, nadšeného jurodivého, jenž vedle normalního Tolstého a epických postav Turgeněva i Gončarova působí zvláštní dojem. Z velikých umělců země ruské Dostojevskij připomíná nejvíce ještě Gogola (1809—1852), jenž také byl hrozně složitý ve své povaze a psychologicky rozdvojen ve své tvorbě. Dostojevskij v hlavních dílech svých nakreslil nám lidskou

individualní vůli, vždy raffinovaně zlou a sobeckou, v jejím ustavičném kontrastě s lidským srdcem. Vule i srdce podle názoru Dostojevského bojují mezi sebou jako dva protivné prvky, z nichž každý má zvláštní sílu. Vůle podmiňuje hnutí skutečného života, vynalézá nové osobní i historické formy. Všecko, co vidíme kolem sebe, veškery řády společenské a státní, všecko to jeví se jako vtělením osobní a massové vule, jež má své nižší a vyšší, fysiologické i esthetické zákony. Vule vždy bývá zlá ve svých nejvášnivějších projevech, poněvadž ve svém základě je protivna dobru, které je nespojitelno s vítězstvím osobního prvku. Dobrý, milostivý prvek dán je v srdci lidském. Jeho požadavky jsou jemny a nejasny jako sny, srdce nikdy nekřičí, nýbrž teskní a pláče, a v boji s křičící vůlí zdá se slabým jak dítě. Nikdo dosud nepostihl jemných zákonů jeho života, jeho jednání, zatím pak jeho zdánlivá slabost je velikánskou silou, schopnou zadržet nejprudší rozběh vule. Je to jakási zvláštní síla, vanutí nadpozemského živlu, ochlazující pozemské nadšení a přinášející jakési vyšší ovzduší, v němž rostou jakési fantastické květiny. Pouze srdce je podle Dostojevského organem náboženství a mravnosti.

Taková je filosofie umělecké tvorby Dostojevského, a právě tato filosofie, jež zbavila otázky mravnosti všech prospěchářských vysvětlení a žádala pro ně logiky vyššího metafysického porozumění, je tak blízka současnému hnutí. Romany Dostojevského čtou se nyní se zvláštním zájmem, protože dotýkají se pravd jeho duše, dosud nepropracovaných. Jeho romany „Zločin a trest“, „Idiot“, „Běsi“, „Bratří Karamazovi“ a j. osvětlují ruský život v takové jeho hlubině, v níž život ten jeví se ošklivým. Demonské blouznění Roskolnikova, by se stal druhým Napoleonem, jemuž je všecko dovoleno, život ženské duše, mučené zápasem vášní a záchvěvů srdce v osobě Nastasje Filippovny v romaně „Idiot“, sám idiot, kníže Myškin se svými náboženskými ekstasemi, idea člověka Boha v „Bratřích Karamazovech“ osvětlují před vámi celý současný proces. Tu předstižen a snad přemožen proslavený Nietzsche. V romanech Dostojevského rovněž představen ve vší jeho moci demonský prvek v člověku, ale hned vedle na oné čáře, která vede pryč od okolní skutečnosti v jakousi tajemnou dáli, v jakousi jinou skutečnost, ukazuje se, že poslední moc není přece v tomto zlém prvku. Nadlidské ekstase v duchu Nietzscheově přemahají se u Dostojevského ekstasemi bohočlověka, tichými ekstasemi srdce. A nade všemi těmi romany jak ohnivé jazyky hoří jakási prorocká moudrost, jež předvídá cosi neviditelné, volá tam, okouzluje všecky jemné duchy Ruska. V současné literatuře rozvíjejí se jakési proudy tohoto směru, který založen romany Dostojevského, a jemuž asi souzeno vykonat převrat v duchovním životě ruském. (P. d.)

Textově kritické pochybnosti

proti východisku nynější kritiky Pentateuchu.

Tak nadepsal Jan Dahse v „Archivě für Religionswissenschaft“ 1903, 305—319 zajímavý a poučný článek pojednávající o východisku nynějšího rozlišování jednotlivých pramenů v knihách Mojžíšových. Chci tu čtenářům „Hlídky“ pro orientaci podati hlavní vývody autorovy. Pozorný čtenář jistě s užitkem je přečte.

Úvodem zmiňuje se autor o základě nynější kritiky Pentateuchu. Základem, východiskem této kritiky jest hypothesa proslovená před 150 lety od Astruca v ten smysl, že v Genesi dvojí výraz jména božího, Elohim a Jahve, je zároveň známkou různých spisovatelův a tím i pomůckou pro rozlišení pramenů knih Mojžíšových. Tato hypothesa předpokládá, že v nynějším hebrejském masoretském textě (v následujícím se značí M) jména boží jsou dochována neporušená tak, jak je první pisatelé v originale napsali. A tu autor článku velice se diví, že posud nikomu nenapadlo, dříve nežli se přikročí k rozlišování pramenů dle jmen Božích, s použitím překladů biblických zjistiti, zdali tento předpoklad je správný. Proto autor se podjal této úlohy. Po čtyři leta studoval v této příčině 1.—4. knihu Mojžíšovu dle překladův a když Lepsius v časopise „Reich Christi“ 1903, č. 1, 4 a 5 uvedl na přetřes otázku kritiky textové, byl povzbuzen k uveřejnění svého článku. V článku samém neuvádí všeho svého materialu, jen hlavní údaje, ostatní vše uveřejní ve zvláštní knize.

Arabský překlad nepodává v naší příčině nic, poněvadž pro obě jména Elohim a Jahve má týž výraz.

Ani aramejské překlady, na př. Targum Onkelos, se tu naprosto nehodí, protože jak pro Elohim, tak pro Jahve, tak pro Adonaj má stejnou značku יְיָ

Málo se liší od nynějšího textu masoretského text samaritanský, toliko na 19 místech.

Za to překlad řecký, Septuaginta, liší se od nynějšího hebrejského textu v 1.—4. knize Mojžíšově v označení jmen božích asi na 180 místech, na což nynější kritika Pentateuchu úplně zapomněla.

„Z nich mohou zde býti uvedena toliko nejdůležitější. V M máme Jahve: 84krát za výraz ὁ θεός (v Genesi 22krát, v Exodu 37krát, v Levit. 2krát, Numeri 23krát); 22krát za κύριος ὁ θεός (16krát v Genesi 1—10); 18krát za κύριος ὁ θεός (10krát v Levitiku 18—20, 22) a 2krát za ὁ θεός...; dále v M Jahve jako přídavek k jiným jménům božím u Septuaginty: 11krát v Genesi a 10krát v Exodu. K těmto 147 místům Jahve přijde jen 13 míst Elohim, na nichž LXX liší se od M, a to 6krát čtením κύριος ὁ θεός a 7krát čtením κύριος. Tento výsledek ukazuje jasně a význačně, že při odchylkách LXX překladatelův od textu M celkem vzato není možno mluviti o nahodilostech, jak je chyby

překladatelův a opisovačů leckdy mívají v zápětí. Vaterovo (Kommentar I. 79), že překladatelé počínali si libovolně a zaměňovali jména boží, je vzhledem k ostatní pravidelnosti právě při překládání různých jmen božích, kterážto pravidelnost i tam se jeví, kde náhlá, příkrá změna těchto jmen nastupuje, není ještě opodstatněno. Sám Frankel, který LXX velmi kriticky probírá, musí připustiti správnost při překládání jmen božích od LXX („Über den Einfluß...“ str. 26 n., „Vorstudien“ 178). Jen o nesprávnosti opisovačů mluví, jakož před ním činili již Geddes a Vater, I. 79. Než kdybychom i připustili, že se v LXX nalezá mnoho chyb písařských, čím to jest, že se opisovači 147krát přepsali při místech Jahve a jen 13krát při místech Elohim? Mimo to některé rukopisy LXX často právě při užívání jmen božích tak se shodují, že jsem tímto znakem seznal minuskuly 19, 82, 108 jako k sobě patřící, nežli jsem věděl, že jsou lucianské recense. Konečně mluví proti častému přepsání jmen božích v řeckých rukopisech LXX ta okolnost, že na př. 84 míst ὁ θεός, na nichž v M stojí Jahve, asi 70krát jsou dotvrzena Italou anebo Syr. Hex. Proto tu jde o pravidelný jev, M dává přednost Jahve, LXX ὁ θεός. Který text je původní?

Těch několik autorů, kteří se nejnověji otázkou touto zabývali, pokud pro „nedostatečnost“ textu LXX vůbec se nevzdali podrobnějšího zkoumání, je svorno v mínění, že Jahve je původní a že v recensi zastoupené LXX Jahve bylo nahraženo Elohim ze strachu před svatým tetragrammem. Tak píše Klostermann, Pentateuch 37: „Jahve bylo zatlačeno skrze Elohim LXX úplně na 5 místech zcela jistě.“ Srovnej též Swete, Introduction 327. Na první pohled má toto mínění mnoho pro sebe. Nalezneme zajisté jako analogon v knihách kronik často Elohim, kde ve starší knize královské se čte Jahve. Je-li však ono mínění správné, čím to jest, že předloha Septuaginty na tolika místech, na př. v Genesi 11—50 asi na 100 místech, nechala přece Jahve. Nevyjadřuje již překlad κύριος výslovnost adonaj v předloze a tím i strach před tetragrammem dostatečně? Bylo-li snahou nahraditi výraz Jahve výrazem ὁ θεός, proč na 10 místech, kde v M je Elohim, LXX přidává ještě κύριος a jedná tak proti vlastní zásadě? Pokud se nedokáže, proč právě na oněch 84 místech původní Jahve u LXX změněno bylo v Elohim, je vědecky dovoleno, i jinou možnost připustiti, že totiž na těchto místech původní, skrze LXX jako ὁ θεός uchované Elohim v M změněno bylo v Jahve. Tato možnost přibráním jiných překladů pro některá místa může se proměniti v jistotu. Gen. 41 čteme v M Jahve, ve všech rukopisech LXX ὁ θεός, ve Vulgatě deus a Origenes praví: na tomto místě má ὁ Ἑβραῖος καὶ ὁ Σύρος (ne naše Pešittho!) ἐν θεῷ. Tak mluví zde závažní svědkové pro původní Elohim, což i Geddesa a Ilgena pohnulo, že je tu přijímají za původní. Gen. 15, 6, stojí M a Samar. se čtením Jahve osamoceny, neboť N. T. (Řím. 4, 3. Gal. 3, 6, Jak. 2, 2, 3), Itala, Peš., Vulg. jsou pro čtení LXX, které kritikou textu třeba přijmouti jako původní. Titéž svědkové, vyjma N. T. shodují se Gen. 30, 27 se LXX; Ilgen má tu Elohim za původní. Exod. 19, 3b mají LXX, Syr. Hex., Itala, Peš. a jeden hebrejský

rukopis Elohim; Vulg. má jako M Jahve. Num. 23, 3a proti M, Vulgatě a Peš. shodují se ve čtení Elohim LXX Syr. Hex., Itala a Samar. Konečně nalézáme Num. 23, 26 M a Peš. úplně osamocený, neboť Sam., LXX, Syr. Hex., Itala a Vulg. mají Elohim. Textově kriticky na těchto 6 místech třeba přijmouti redakci u recense podávané textem M. Je li však čtení LXX na těchto místech původní, vzrůstá pravděpodobnost, že tak tomu je i na ostatních místech, různících se od M.

V 12—16 kapit. Genese není v dnešním hebrejském textu Elohim; nalezneme výraz tento však u LXX 12. 17; 13. 10a. 10b. 13. 14; 15, 6. 7; 16, 5 a 15. 18 (D) místo Jahve u M. Zvláštní příčina pro LXX, na oněch 9 místech změniti Jahve v Elohim, není; snadno lze však vysvětlit, že M k vůli stejnoměrnosti v užívání jmen božích v těchto kapitolách každé Elohim potlačil, jak se to zdá býti i v Exod. 16. 7b. 8c. 9. 33. V Ex. 19 mají na 9 místech týž způsob různosti mezi LXX a M. Kdybychom přijali, že LXX tu redakčně měnila, jak se pak vysvětlí, že na 9 místech v též kapitole κύριος zůstalo v LXX? Proč i tu nebylo měněno, šla-li snaha k tomu, aby Jahve bylo odstraněno? Obráceně dá se však vysvětliti, že M 9krát v této kapitole Elohim k vuli stejnosti proměnil v Jahve a jen 3krát nechal ha-Elohim „božství“. Ex. 24, 2. 3. 5. 16, je týž případ; redakce u M dá se snadno přijmouti, jelikož pak u něho Elohim zůstalo toliko ve rčeních „Bůh Israelský“ 24. 10. „božství“ 24. 11 a „hora boží“ 24. 13 a mimo to pro oba výrazy LXX „vznešenost Boha“ 24, 16 a „vznešenost Jahve“ 24, 17, jediný výraz „vznešenost Jahve“ nastoupil. Holzinger nazývá užívání jmen božích 24, 3—8 nerozluštitelnou hádankou pro rozlišování pramenů a táže se, je-li Jahve v M korrekturou! Dále je vůčihledě Ex. 25—40 na místech 28, 29; 32, 30; 35, 30; 36, 2 puvodní Elohim, které předpokládá LXX, u M redakčně změněno v Jahve, a právě tak Lev. 3, 9; 22, 18, tak že se v Lev. následkem oné redakce u M, nenachází žádné samostatné Elohim, vyjma v ustálených úslovích. Konečně, abych i z Numeri kapitolu uvedl, je přece bezesporným, že Num. 22, kde u LXX máme střídání mezi ἄγγελος τοῦ θεοῦ (8krát) a ἄγγελος κυρίου (2krát), kdežto v M jen „anděl Jahve“ se nalézá, redakce, jak ukazuje tato srovnalost, byla při M a ne při LXX. Mám za to, že těchto 44 míst uvedených postačí na tomto místě k důkazu, že redakce ve jmenech božích všeobecně vzato, byla při M a nikoli při LXX.... Dle toho můžeme právem přijmouti pro M „jahvistickou“ redakci jmen božích, která Elohim na mnohých místech, zvláště po Ex. 63 vymítila.

Přicházíme nyní k místům κύριος ὁ θεός v LXX, která nám jiným způsobem poskytnou vhled v redakční činnost, jaká byla vzhledem jmen božích. Jak nahoře vzpomenuto, nalezá se místo Jahve u M 16krát κύριος ὁ θεός v pradějinách u LXX. Tu je v nejvyšším stupni pozoruhodno, že u LXX v těchto kapitolách jen 3krát 4, 3; 8, 20; 10, 9b jisté máme výraz κύριος; ostatně přichází v těchto kapitolách jen ὁ θεός a κύριος ὁ θεός. Tu je na snadě závěr, že chybění κύριος Gen. 1—10 dá se tím vysvětlit, že bylo redakčně potlačeno. Z jaké předlohy povstal

však potom text LXX? Může M býti jeho předlohou? Kdyby tomu tak bylo, pak by recense dochovaná v LXX musila Jahve na 10 místech vynechati a na 5 výrazem ὁ θεός nahraditi, mimo to bylo by na 16 místech od ní ὁ θεός a na 5 κύριος přidáno. Toto přidání výrazu κύριος je však nemožným, jelikož odporuje tendenci LXX v pradějinách κύριος se vystříhati. M nemohl tedy býti předlohou, která by byla od LXX změněna. My však můžeme z LXX samé dopátrati se staršího textu (jak to autor činí, není pro nás nutně potřebné a proto to vynechávám). Užívání jmen božích v M je velice závislé na rozdělení perikop potřebných pro bohoslužbu v synagogách; v téže perikopě co nejméně měniti jmena boží bylo tu přáním! Poněvadž rozdělování perikop během doby doznalo mnohých změn a redakce tato často se křižuje s redakcí „jahvistickou“, není na mnohých místech nyní možno originalní čtení nalézti. Že však onen vliv při vyjadřování božích jmen v M spolupůsobil, ukazují zřejmě první kapitoly Genese. Pro všechno třídění pramenů v pentateušské kritice jest osudnou chybou hned od počátku, že výraz Jahve, Elohim v 2. a 3. kapitole na všech místech považovala za povstalé z jednoho čtení, buď z Elohim (Ilgen) nebo Jahve. Jak LXX ukazuje, musíme spíše jako původní přijmouti střídání Elohim a Jahve...

Ze všeho dosavadního je patrno, že ohled na předčítání při bohoslužbě měl veliký vliv na utváření jmen božích v M, o čemž v LXX není ještě stopy. Za takového stavu se vysvětlí, proč je v Samar. taková veliká shoda s M. Neboť když Samaritané při přejmutí thory měli voliti mezi recensí nám dochovanou v LXX a recensí M, upravenou pro účely bohoslužby, nebylo pochyby, že z ohledu na bohoslužbu vzali si recensi M. Proto shoda mezi M a Sam. není důvodem proti našim vývodům. Časové pořadí, jaké jsme seznali textově kriticky pro užívání jmen božích: střídání Jahve a Elohim, elohistická redakce a jahvistická redakce, naznačil již Popper, „Ursprung des Monotheismus“ 73; že pořadí to odpovídá změnám synagogalních názorů, nepotřebuje důkazu. Že však i v jiných knihách St. Z. ve jmenech božích redakčně bylo měněno, dokazuje mimo žalmy (4. a 5. kniha) různé užívání jmen božích u Jeremiáše a Ezechiela v M a v LXX....

Na základě předloženého materialu nemožno popírati, že v Pentateuchu dály se redakce vzhledem ku jménům božím, a že Lepsius právem jména ta nazývá měnivým elementem textu. Z toho však vyplývají závažné následky pro dnešní kritiku Pentateuchu. Neboť již u LXX nalezená redakce ve jménech božích v Gen. 1—10, kterážto redakce nedá se popříti odkazem na „nedostatečnost“ rukopisů LXX, neboť všechny rukopisy shodují se v tom, že κύριος v těchto kapitolách ustupuje, postačí, aby se ukázala bezcennost jmen božích pro třídění pramenů. Právě totéž vyplývá z mnohem obsáhlejší redakce „jahvistické“ v M.... Výsledek tedy je: při posuzování pramenů jména boží musí se úplně pominouti.... „Jisté a souhlasné výsledky“ nynější kritiky Pentateuchu nejsou nijakým důkazem proti textově kritickým zde uvedeným pochybnostem, jelikož k oněm výsledkům se přišlo za před-

pokladu, že jména v M jsou původní. Že tento předpoklad jest mylný, to ukázati bylo cílem tohoto pokusu.

Totéž vyplývá z nepředpojatého uvažování dějin kritiky Pentateuchu od Astruca až k nám vzhledem na jména boží. V tomto bodu je tató kritika v úplném rozkladu. Astruc přijímá dva hlavní prameny, z nichž jeden užívá Elohim, druhý Jahve. Ilgen uznává, že části elohistické nemohou pocházeti od jednoho spisovatele a přijímá tudíž dva elohistické prameny. Avšak teprve Hupfeldovi podařilo se, dopomoci druhému elohistovi k všeobecnému uznání. Skrze Buddeho dostali jsme pak jahvistu, po nějakou dobu elohisticky píšícího, Steuernagel vidí se nucena „E“ ještě dále děliti a Holzinger píše: Jména boží nejsou „rozeznavacím majetkem dvou různých spisovatelů, nýbrž pravděpodobně různých dob a náboženských škol.“ Přese všechna tato rozdělování neobejde se nyní panující methoda bez „redaktora“ anebo „přepsání“... (Podrobný důkaz přecházím.) Tak i tímto způsobem výsledek náš textově kriticky získaný se potvrzuje, že vůbec jména boží jako kriterium pro třídění pramenů jsou naprosto bez ceny... Kdy přece vzdáme se dogmatu o neporušenosti M ve jménech božích?“

J. O.

Posudky.

Nástin filosofie náboženství na základě psychologickém a historickém. Napsal *Aug. Sabatier,* přeložil Dr. Vl. Kybal.

Aug. Sabatier, doyen protestantské theologické fakulty v Paříži, publikoval poprvé roku 1896 knihu nadepsanou: Esquisse d'une philosophie de la religion d'après la psychologie et l'histoire. Kniha ta byla s nadšením přijata. U protestantů krom několika kritik vyvolala povšechně řečeno bouři nadšení. A co se týče katolíků, mluvili o ní ovšem kriticky a reservovaně, ale chvály, ano i obdivu jí také neupírali. Později uveřejnil Sabatier svou řeč, kterou měl na kongressu náboženských věd ve Štokholmě, v níž obnovuje závěry své dříve vydané knihy.

Sabatier nevidí a nezná jiného prostředku, aby člověk v sobě usmířil mravnost a zbožnost, náboženství a moderní kulturu, krátce, aby žil dokonalý a harmonický duchovní život, než opustiti katolicismus a oddati se subjektivnímu protestantismu. Dualismus přirozena a nadpřirozena jest mu neudržitelnou a kontradiktorickou posicí, proto chce založiti křesťanství na psychologii a tím upadá do věčné racionalistické utopie, neboť zkušenost dokazuje, že integralní křesťanství jest nemožno vysvětliti z pouhého psychologismu.

Sabatier vychází z té mylné hypothesy, že mu stačí analysovati své vlastní náboženství, aby z něho dedukoval náboženství všech, což jest veliký blud. V náboženství jest vždy třeba dovolávati se zkušeností

a positivní víry jiných. Ne naše víra je to, již nám jest posouditi, ale víra jiných, její podmínky, její určující principy, její cíl, její prostředky činnosti. Celá kniha Sabatierova jest konstruována na psychologickém a priori, což vysvětluje jasně, proč orthodoxní dualismus se mu zdál býti nemožnou posicí. Celá filosofie jeho je založena na hypothese, že katolický dualismus — dualismus přirozena a zjeveného nadpřirozena — jest nerozřešitelný a kontradiktorický; než tato absolutní a intransigentní these jest v odporu nejen s historií, nýbrž i s náboženskou psychologií. Celé dílo jeho — dle abbé Denis, který ve své „Esqisse d'une Apologie philosophique du christianisme" podal výbornou odpověď na knihu Sabatierovu — jest dílo podstatně heterodoxní, poněvadž odezírá od historického fakta zjevení, aby je dovodilo psychologickým determinismem; je to nejmocnější synthesa věřícího a křesťanského racionalismu. Pokud jsou vývody této knihy v mnohých bodech, zvláště vzhledem ke katolicismu oprávněny, uvidíme — dá-li Bůh — někdy jindy. Po stránce apologetické nelze této knize odepříti v mnohých partiích uznání, ježto dobře a silně kritisuje všemožné námitky proti náboženské idei a oprávněnost její hluboce dokazuje.

Z protestantských kritiků zaslouží, aby byl tu zmíněn, H. Bois, který uveřejnil řadu svých článků v „Revue de Theologie de Montauban" (1897, leden, květen, červenec, září a prosinec). H. Bois v nich chválí velice talent Sabatierův, vyčítá mu však, že ho spíše k tomu používá, aby otázky zatemnil, než aby je objasnil; zajímavými citaty dokazuje kontradikci mezi názory autora „Esquisse d'une philosophie de la religion" a jeho slavnými prohlášeními z doby, kdy ucházel se o stolici theologie. Pro zajímavost budiž jeden doklad toho uveden. Krista Sabatier ve své knize obdivuje, ale kdo byl Kristus, o tom se zdržuje zřetelně vysloviti. Píše jen: „Nevím, odkud přichází a jak vstoupil na svět." Dříve, když byl kandidatem dogmatické stolice ve Štrasburku, psal ve svém prohlášení ke konsistoři (16. května 1868): „Mezi všemi otázkami námi přetřásanými jest ona otázka nejvážnější a skutečně rozhodující, která se týká osoby Ježíše Krista. V ní je ten pravý bod, který dělí evangelium od neevangelia. Jest Ježíš jen člověkem? Hle, ať z něho uděláme sebe většího člověka — je-li jen člověkem, pak křesťanství pozbývá svého charakteru absolutní pravdy a stává se filosofií (!). Jest-li Ježíš Synem božím, zůstává křesťanství zjevením. V tomto základním bodě přidal jsem se po dlouhém bádání a vážných úvahách (!) na stranu apoštolů. (Čteš?) Věřím a vyznávám se sv. Petrem (!), že Ježíš je Kristus Syn Boha živého." (Revue de Theologie et des questions religieuses 1. kv. 1897, str. 246.) Jak se člověk mění!

Dále v řadě znamenitých důvodů H. Bois dokazuje, že Sabatier vyznává jen přirozené náboženství, skutečnému náboženství velice daleké, a doznává, že na př. Mgr. Mignot, biskup cele katolický, jest daleko authentičtějším žákem Ježíšovým, než doyen protestantské fakulty v Paříži; konečně konstatuje, že Sabatier si hodně z jiných, zvláště německých autorů vypůjčoval a na základě toho protestuje, aby se naň hledělo jako na originelního

myslitele a hlavu školy. Tohle jest jisto v tomto bodě, že Sabatier celou řadu ideí si osvojil a jádro své analysi si vypůjčil z Kanta, z díla „Die Religion inn. der Grenzen der reinen Vernunft.“ To doznal i přítel Sabatierův Lobstein, jak píše H. Bois: „Lobstein uznává — roztomile a ohleduplně, jak jen možno — než konečně přece jen uznává, že ti, kteří jsou obeznámeni s pracemi, které byly v poslední době v Německu vykonány na poli náboženské filosofie, nenajdou u Sabatiera skutečně žádných nových hledisek.[1] Co u něho najdou, jest „důvtipný výklad diskutovaných otázek“, jest „virtuosita, v níž Sabatier ovládá problemy, ukazuje jich důležitost a označuje směr, dle něhož bude možno dojíti rozřešení“ a p. Pomineme-li těchto okolků, můžeme resumovati Lobsteinovo mínění a své mínění, řekneme-li, že Sabatierovo dílo je, se stanoviska vědeckého, un ouvrage de vulgarisation.“ (V. cit. Revue 1877 str. 252 a Theologische Literaturzeitung, herausgegeben von Harnack und Schürer, 3. dubna 1897.)

Kritik toho rázu dostalo se dílu Sabatierovu s více stran. Z toho můžeme podržeti to zřejmé faktum — píše George Fonsegrive — že Sabatier v okamžiku, kdy chce dokazovati souhlas protestantismu s „moderní kulturou“ a nenapravitelnou roztržku mezi ní a katolicismem, jest prohlašován hojným počtem protestantův, a to stejně kvalifikovaných jak on, za člověka nevěřícího nejpodstatnějším křesťanským naukám. Tak tento spisovatel, o němž se zdálo, že jeho postavení a úřad ho určují za mluvčího ve jménu protestantismu, byl zavrhnut těmi, které chtěl obhajovati a representovati! Mluví-li tak sami protestanté o této knize, o jejím duchu, její nevěře — v jeho pojmu Boha na př. jest důsledně vzato skryt čirý atheismus — a předkládají-li a doporučují-li ji s takovým nadšením vůdcové českého protestantismu českému publiku, musíme souditi, že stojí i oni tak daleko integralnímu a tradicionelnímu křesťanství, jako Sabatier.

Dr. Fr. Krejčí: **O filosofii přítomnosti.**

Nynější věda a nynější náboženství, dle autora, neuspokojí člověka. Kromě toho panuje dnes, a to více než kdy jindy, antagonismus víry a rozumu, a člověk přece touží po rozřešení otázek, které se mu v duši neustále a silně ozývají, touží po jednotném názoru světovém, který by i rozum i srdce upokojil. Kdo rozřeší spor víry a vědy? Kdo dá aspoň částečně odpověď našemu rozumu a srdci? Filosofie, odpovídá autor, filosofie, která řeší problemy, jichž věda přesvědčivě řešiti nedovede, filosofie, která prostředkuje mezi věrou a rozumem, vědou a náboženstvím.

Jak může se uskutečniti toto prostředkování filosofie mezi dvěma spornými stranami, věrou a vědou? *a)* filosofie přikloní se na stranu vědy a zamítne náboženství; *b)* filosofie přikloní se na stranu vědy a

[1] Proto vyvraceti vývody jeho znamená vyvraceti dávno a mnohokráte již vyvrácené jen v jiné formě se objevivší námitky a názory. Katolická apologetika tu bojuje s fernejskou hydrou.

odkáže vědu na odbor, kde se s náboženstvím nestýká; c) filosofie nedá za pravdu ani vědě, ani náboženství, a usiluje cestou samostatnou o názor světový, kterým se protiva mezi věrou a rozumem odstraňuje. Toto stanovisko je i stanoviskem autorovým. Nuže, jaká je výslednice filosofického myšlení dnešní doby? Shodují se v něčem filosofové nynější i když náboženství odmítají, nebo když je přijímají a hájí, nebo místo něho lidstvu něco jiného nabízejí? Shodují. A to, v čem se shodují v přítomnosti všechny směry filosofické (vyjímaje ten, jenž usiluje obhájiti učení církevní tak, jak jest), týče se představy Boha. Filosofie moderní vidí rozřešení sporu mezi náboženstvím a vědou jen ve změně představy o bohu. Dosavadní představa prý lidstva neuspokojuje. Proto filosofie současné doby předkládá světu jinou představu o bohu: místo osobního boha, vševědoucího, všemohoucího, všudypřítomného a nejvýš dokonalého nalézají filosofové boha neosobního, jenž je vše a ve všem. Ráz moderní filosofie je krátce pantheistický a cit náboženský rozrušený zžíravou skepsi chápe se pantheistické představy o bohu, aby z ní učinil předmět náboženského uctívání, kultu. Za filosofickým pantheismem jde snaha o náboženství pantheismu.

Horuje-li Dr. Krejčí pro pantheismus a poukazuje-li na jeho oprávněnost, užitečnost a krásu, tvrdíme zase my oprávněnost, prospěšnost a krásu theismu, a to myslím důvodněji, ježto theismus stojí rozhodně na solidnějších základech a je méně vydán kontradikcím než system pantheismu. Pantheismus konec konců není nic jiného než idealní nebo theoretický materialismus, maskovaný atheismus, trochu subtilnější, ale proto neméně reelní atheismus. Současný monismus je metafysický system, který je v rozporu s křesťanskou theosofií, s křesťanským kreatianismem, který, jak Dr. Vychodil dí, hlásá prostými a neučenými slovy jakožto základní nauku, že Bůh je sám sebou, ostatní pak věci že samy sebou nejsou ničím, leč co mají od Boha. Pro něj všechny zjevy ohromného vesmíru, všechny síly zdánlivě nejrůznější neb nejkontrernější se svádí na jednotu principu, substance nebo zákona. Ve jmenu kategorie jednoty monismus odmítá dualismus hmoty a ducha, protivu svobody a determinismu. Současný monismus je pantheismus substance Spinozovy modifikovaný dle posledních pojmů síly a hmoty; vylučuje metafysiku činu a spočívá na výstředním intellektualismu změtených kategorií jednoty a substance. Je to metafysika původu fysiko-mechanického, ničící správný pomysl o božstvu, nebo o světě a stanovící věci nemožné.

A z této neplodné půdy že by mohl vypučeti květ náboženství? Nevěříme. To je utopie, která musí skončiti fiaskem jako utopie positivismu. Stejně nemožna a s pantheismem nesrovnatelna je moralka. Daß der Pantheismus alle Ideale der Ethik und Religion unbefriedigt und unerklärt läßt, ist eklatant (Dr. Müller). Aby mravnost byla možna, jsou dvě podmínky essentielně nutny a dostatečny: existence moralního činitele a nějakého pravidla mravův. Pantheistická nauka však silně vylučuje každé pravidlo mravní, a sice proto, že v něm není rozdílu mezi dobrem a zlem, děje se totiž dle něho a v něm vše nutně. Pantheismus

vede k fatalismu a fatalismus logicky potlačuje mravnost. Děje-li se vše nutně, pak je mravní zákon něco nemožného. Co mohlo by tu býti obsahem „kategorického imperativu" a na koho mohl by se tento adresovati? Jsou-li kosmické události podrobeny neúprosné nutnosti, pak neexistuje mravní činitel, pak není nikoho, kdo mohl by disponovati sebou a realisovati svůj osud, jest-li jen jedna Bytost, pak lidské bytosti jsou jen zlomky této jediné reality a důsledně nemohou svobodně, samy sebou jednati. Důsledně není v pantheismu ani rozumu s rozmyslem jednajícího (uvažování a rozhodnutí se), ani svobody (poslušnost zákonu), ani zodpovědnosti, ani zásluhy, ani ctnosti, ani sankce atd.

„Pantheistická monada není ani dobrá ani zlá, v ní je volle Indifferenz aller Gegensätze; sie ist das Wesen des ruchlosesten Verbrechers ebenso wie die Seele des Propheten; lhostejně nechává jedny bytosti hynouti v hrozné bídě, jiné roztahovati se v domýšlivé pýše; pro ni není odplaty, není posmrtného soudu, není vyrovnání; ano ani pro možnost mravní idey nepodává žádného vysvětlení. Ku všeobecnu, jímž je pantheistický bůh, nelze se modliti; od něho nelze čekati útěchy a pomoci; neboť on neslyší ničeho a nevidí ničeho, poněvadž celek není osobou sebevědomou a svobodnou vůli mající. V pantheismu není individuelního vztahu mezi Bohem a člověkem, žádné svobodné, sebe určující vůle, a proto ani náboženství, ani mravnost myslitelny. Pantheistický bůh je proto cele neužitečný a pro lidské srdce neschopen něco učiniti; je tolik co nula." (Dr. Müller.)

O tom pak, zda filosofie sama o sobě je s to, aby stala se dědičkou a nástupkyní křesťanství, která jedině vede lidstvo v říši pravdy, je přese všechen respekt k ní co královně věd, otázka, o níž lze důvodně pochybovati. O apoštolátu filosofie a spásonosné missii filosofů se dnes mluví a píše všude, ale přes to přese všechno mnohé důvody nedovolují střízlivě myslícímu duchu, aby sdílel tento enthusiasmus a nepochyboval o účinnosti filosofického apoštolátu. Otevřme jen filosofické příručky a zhotovme inventář vymoženosti lidského ducha, lidského rozumu. Myslím, že budeme brzo hotovi! Lidský rozum sám sobě zůstavený nebyl s to, aby se dopracoval filosofických a náboženských pojmů, které by byly v pravdě odleskem skutečné a věčné Pravdy, nýbrž zašel téměř všeobecně na scestí a našel jen bludy, kontradikce, ano i absurdnosti. Pohleďme jen na předkřesťanskou éru, na starověkou filosofii, chceme-li míti důkaz o pravdivosti těchto slov. A otevřeme-li annaly filosofie novověké, dojdeme k témuž resultatu. Filosofové, kteří myslíte, že si stačíte a nechcete, aby Bůh vám ku pomoci přispěl, volá jistý autor, „vezměte svůj lorgnon a ohlédněte se; pohleďněte na své spolubratry: na Pythagoru a jeho záhadu, na Epikura a jeho atomy, na Platona a jeho světovou duši, na Descarta a jeho víru, na Kanta a jeho záhadné řeči a na tolik a tolik jiných, kteří strávili svůj život v hledání světa v oblacích, ve vrhání se na abstrakce, aby z nich dali vzejíti moralce atd.... Co učinili všichni od počátku světa? Pas un Pas! Oscillé, voilà tout!" (R. Topffer: Reflexions et menus propos.) To byla by ovšem smutná bilance autonomní lidské myšlenky. Zajisté.

Než tableau kontradikcí filosofie, jak je na př. Alfred de Musset v „L'Espoir en Dieu" maluje, nedovoluje nepředpojatému člověku něco jiného konstatovati. Vždyť co je resultatem tisíceleté práce lidského rozumu na poli spekulace a vědy? Agnostické negace, skepticismus. nejistota v nejdůležitějších otázkách atd.... Tendence filosofické spekulace od Kanta směřuje mocně k agnosticismu a intellektuelnímu nihilismu, dí Spalding. Hle, toť pozůstatky lidské vědy... po tolikém namahání, po tolikě vytrvalosti, toť poslední slovo, které nám z toho všeho zůstalo, volá Alfred de Musset. A my se tomu nedivíme, my to chápeme, ježto dnes víme, že lidský rozum se přecenil, že kladl si úlohu, která přesahovala jeho síly.[1]) Lidský rozum je mocný, ale ne všemocný, a myslím, že ho nesnižujeme, mluvíme-li o „les natives infirmités de la raison" (Jean Felix Nourisson)... „rukojeť dělati větší než ruku, rukáv než rámě a chtíti větší kroky dělati než nohy dosahují, je nemožno a nepřirozeno. Stejně nemožno a nepřirozeno, aby člověk vystoupil nad sebe a nad své člověčství; neboť on může jen to viděti, co jeho oči vidí, a jen chápati, kam ruce jeho dosáhnou. Podá-li mu však Bůh výminečně ruku, může se pozvednouti." (Montaigne, Essais.)

Jouffroy, který pozbyl své víry a hledal náhrady v rozumu, ve filosofii, doznává zcela otevřeně, že byla mu filosofie jen skvělým klamem, mluví o „bezmocnosti filosofie" a ukazuje též příčinu její slabosti. Víry, která mu řešila všechny veliké otázky, které mohou interesovati člověka, mu nenahradila. Dí o ní: „...tato věda tak stará a tak slavná v dějinách lidstva! Než ode 2000 let se zdá, že bylo jejím určením, aby největší duchy svým kouzlem a svou obtížností, což oboje bylo nepřekonatelno, vábila a je unavovala. Vlastní předmět této vědy není ještě ohraničen a proto všechny pokusy Aristotelovy, Baconovy, Descartesovy, aby vlastní filosofii zlepšili, se nezdařily." Tolik Jouffroy.

Jak může býti tudíž filosofie vůdkyní jiných, když se sama ještě nezná! když prvý element každé vědy, prvý organický bod, dle něhož se všecky ostatní určují — předmět jí schází! Když sama je stále ještě více pokusem než hotovým systemem! Než řekne někdo, možno snad doufat, že tato věda, která dle Cousina jest „ještě v plenkách", rychlým rozvojem zameškané dohoní. Snad, ale neměla již k tomu dosti času, není to věda — jak Jouffroy dí — přes tisíce roků stará, jedna z nejstarších v dějinách lidstva? Nebo neměla snad — táže se Aug. Nicolas — takových tvůrčích geniů, pro něž čas je věcí vedlejší a kteří rázem a pojednou stvořují, čeho obyčejní duchové přese všechnu

[1]) Že věda nesplnila nadějí v ni kladených, že neodhalila všech tajemství a nerozřešila všech problemů, konstatuje i Dr. Krejčí. Píše: »Věda není u konce se svou prací a čím více se namahá, tím více otázek se hrne a tím více je toho, co nevíme; celkový, naprosto bezpečný názor o světě na základě vědeckých vymožeností není možný, nejdůležitější problemy nejsou rozřešeny.« (Filosofie přítomnosti.) A rozřeší-li věda tyto problemy, »potlačí tím tajemství«? Bude pak rozum upokojen? Herbert Spencer ve svém filosofickém testamentu »Facts and Comments« sám o tom pochybuje, dí-li: »I kdyby se nám podařilo proniknouti tajemství existence, byla by před námi ještě jiná tajemství, transcendentnější, neproniknutelnější.« A kdo ta nám rozřeší?

námahu v celých stoletích nenaleznou? O zajisté, ale ani oni nevykonali toho, co se od nich žádalo a čekalo, ne tak sice vinou svou, ale filosofie samé, neboť dle Jouffroye bylo právě jejím určením, aby největší duchy svým nepřekonatelným kouzlem a nepřekonatelnou obtíží k sobě táhla a je unavovala. Ne nepravděpodobným je proto závěr Nicolasův, že taková věda, nemá li dosud přesně ohraničeného předmětu, nebude ho též nikdy míti, nýbrž že stále bude, jak Aristoteles ji již nazýval, ζητουμένη (vytouženou). Času a geniů měla dosti pro sebe; více nemůže jí ani budoucnost dáti.

Je-li tomu tak, pak filosofie bude snad teprve v nedozírné době s to, aby lidstvu podala něco hotového, aby se stala jeho vůdkyní, aby nahradila náboženství a víru, aby mu podala jasný a upokojující světový názor. Dnes toho není schopna, poněvadž v ní není jednoty a jistoty, vše je v ní v evoluci, systemy se mění, navzájem se požírajíce, tak že konec konců ocitáme se v agnosticismu, který zase logicky, jako positivismus, vede k atheismu. Že svých vývodův o bezmocnosti filosofie pouze na sebe odkázané nepřeháníme, dokazuje podobný názor jednoho z předáků filosofie předešlého století: „Die größten Geister haben sich geirrt; wer kann da noch entscheiden wollen? Wenn aber auch zugegeben wird, die Philosophie solle eine wirkliche Wissenschaft sein, und eine Philosophie werde wohl die wahre sein, so entsteht die Frage: Aber welche? Woran soll man sie erkennen? Jede versichert, sie sei die wahre und jede gibt andere Kennzeichen und Kriterien dafür an. Das Ganze der Geschichte der Philosophie ist ein Reich vergangener, nicht nur leiblich verstorbener Individuen, sondern widerlegter, geistig vergangener Systeme, deren jedes das andere todtgemacht, begraben hat. Jede neue Philosophie (i náš současný monismus) tritt mit der Prätension auf, daß durch sie die vorhergehenden nicht nur widerlegt worden, sondern daß auch deren Mangel abgeholfen und endlich das Rechte gefunden sei. Aber der Erfahrung gemäß zeigt sich bald, daß auch auf diese die Worte der h. Schrift anwendbar sind, die der h. Petrus zur Saphira sprach: Siehe die Füße derer, die deinen Mann begruben, sind vor der Thüre und sie werden auch dich hinaustragen.“ (Hegel.)

Co tu Hegel dí o filosofických systemech generatim, platí speciatim i současnému monismu. Dnešní jeho modnost a obliba je zcela pochopitelna, ale tolik jest jisto, že ač se snad lidský rozum u něho na delší čas pozastaví, u něho státi nezůstane. Moderní myšlení, žárlivé na svou autonomii, brání se vší heteronomii a bude se i nadále houževnatě brániti a proto chápe se všeho, co může je v jeho posici udržeti, a jen nezdar a nemožnost a zjevná absurdnost je donucuje, aby svou starou posici opustilo a hledalo nové, ale ne aby vrátilo se do chrámu víry a zjevení. Lidský rozum, jako marnotratný syn, pociťuje však již bídu, nouzi a hlad; zmatek duchův a mravů, potřeba autority, smíru a harmonie, víry a vniterné obnovy nutí jej volati po pomoci staré víry, a i kdyby to bylo jen proto, aby ztišil horečku nemocného srdce člověka, aby upokojil jeho znepokojující hledání neznámých emocí a sensací, aby

ovládl hrubou prudkost rozpoutaných chtíčův, aby vnesl v něho energii a radost života. Současná duše cítí se býti zachvácena nostalgií po božském. Touha po starém Bohu, nebeském Otci vkrádá se zase do srdcí, odkudž ne pravá, ale povrchní věda, ne pravá, ale falešná filosofie ho vypudila. „Nevydáváme se nebezpečenství klamu — dí proslulý astronom H. Faye — považujeme-li Nejvyšší rozum za původce všech věcí... věříme-li, že nejsme mu ani cizí, ani lhostejni, a konečně, hle, všichni jsme hotovi pochopiti a přijmouti tradicionelní formuli: Bůh, všemohoucí Otec, Stvořitel nebe i země.“ Toť echo dnešní pravé vědy a pravé filosofie! Ty dnes mimovolně a nevědomky pracují na vybudování velikolepého chrámu víry, v nějž uchýlí se jednoho dne lidstvo, aby došlo v něm klidu a štěstí... „tak stávají se, aniž o tom vědí, z apoštolů vědy apoštoly náboženství, jehož božství vyznávajíce, že jeho prvý historik (autor mluví o Genesi) byl inspirován, hlasitě vyznávají. Rukám těchto nových pracovníků bylo svěřeno, aby onu skvělou budovu, budovu víry opět vybudovali. Již vidíme je při práci. Každý otesává svůj kámen dle zvláštní formy a dle zvláštního nástinu, aniž pak ví něco více o jeho určení; ale veliký stavitel, který hlavní plán navrhl, koná i to, aby všechny kameny se hodily na prvý a neotřesitelný základní kámen, který sám vlastní rukou položil a dle něhož celá budova se musí říditi.“ (Nicolas.)

Tam v této budově, jejímžto stavitelem je Bůh a Kristus, v tomto chrámu božím, budovaném rozumem a věrou, těmito rodnými sestrami věčné moudrosti, bude domov lidského srdce a rozumu, ale nikdy ne v jednostranných a pomíjejících systemech autonomního lidského rozumu. Vůdcem lidstva nebude pouze na sebe odkázaný rozum, nýbrž věrou okřídlený rozum, nebo dle sv. Anselma fides quaerens intellectum, ne filosofie Demokrita, Spinozy, Schopenhauera, Fichteho, Hegla, Spencera atd...., nýbrž filosofie, která jest odleskem věčné moudrosti, filosofie Augustinova, Tomášova, Malebrancheova, Leibnitzova, Pascalova, Fénelonova, Clarkeho, Schleglova, Bonnetova a j., filosofie, o níž tito věřící duchové pracovali a naše věky pracují, aby uspíšili širokou a mocnou synthesu moderní vědy a křesťanské víry.

Peut-on refaire l'unité morale de la France? Par *Henri Berr*. Paris. Colin. Cena 2 fr.

Zajímavo tu je, že autor si vysvětluje nepokoj a kvašení, jímž dnes Francie trpí, potřebou rozřešiti problemy víry. Snaží se dokázati, jednak že jest víra nutna, jednak že nová víra jest možna. Že víra jest nutna, pokouší se ukázati stručnou historií náboženství a obrazem aktuelní moralní krise v „civilisaci“ bez víry. Že nějaká nová víra jest možna, pokouší se tím ukázati, že určuje charakter a úlohu vědy a vztah její k filosofii a náboženství. Na to označuje, co Francie může vykonati na tomto poli pro budoucnost lidstva a speciatim co může stát učiniti, aby uspíšil moralní jednotu, jaké jsou jeho povinnosti a práva ve vyučování. S vážných stran se mu však vytýká, že nedostatečně prokázal princip, který rozlišuje víru od vědy; víra a věda

toť přece dva řády faktů, dva všeobecné způsoby naší aktivity, které bylo třeba precisovati. Věda nikdy nenahradí víry, její postup v bádání; její vychovatelská autorita, její socialní moc, její symbolismus spočívají přece na jiném plánu než autorita, moc a symbolismus víry — proto jest nemožno, aby se kdy zaměnily. Toť fundamentalní distinkce, která chybí celé Berrově práci a činí ji v samém základě nejistou. Nicméně doporoučejí kritikové i katoličtí tuto brošuru jako orientační dílko těm, kteří pociťují dnes užitečnost doktrinalní jednoty, kterou dříve potírali, a spolu i obtíž, a dle Berra i nutnost, nahraditi náboženský autoritarismus. Je tu jen stará otázka, čím?

Fausse exégèse. Mauvaise Théologie, à propos des idées exposées par M. Loisy, par *Mgr. Le Camus,* évêque de la Rochelle et Saintes. Paris. H. Oudin. Cena 2 fr.

Konkluse tohoto učeného biskupa neliší se od konklusí sv. Officia; mohli bychom říci, že jsou jich vědecké ospravedlnění a odůvodnění. Krok za krokem sleduje these Loisyho a je nestranně a vědecky v jich hodnotě zkoumá a dochází k odsouzení těchto nauk. Na př. píše: „Chtíti navrhnouti po prvém století redakci čtvrtého evangelia, abychom tak poskytli christologickému dogmatu času ke tvoření se, je zbytečno, poněvadž sv. Pavel, před 67 roky, formuloval ve svých listech vše, co čteme u sv. Jana o dvojí přirozenosti Kristově, božské a lidské. Domnívati se, že toto čtvrté evangelium není dílem apoštola Jana, toť míti k tradicionelnímu, nejlépe dokázanému svědectví nedůvěru, které nic neautorisuje, ani argumenty vniterné ani argumenty vnější. Chtíti biografii tak krásně načrtnutou, s jejím apologetickým účelem, přeměniti v mystické pojetí, kde autor, pohlížeje zpět šedesáti lety nadšení, po něž generace křesťanské pracovaly, uložil svůj theologický výklad osoby Ježíšovy, je pokus, nad nějž nic spozdilejšího neznám, a představovati si, že pokus ten se zdařil, zůstává pro mne nejnevysvětlenější illusí. Jest exegeticky chybno, že Ježíš se necítil a neprohlásil Messiášem, Synem člověka a Synem božím, Bohem jako jeho Otec, od prvých dnů svého veřejného života.“ V. Lankaš.

Dr Karl Ch. Scherer: Die Gotteslehre von Immanuel Hermann von Fichte. Wien 1902. Mayer. Str. 199. Cena 3 K 80 h.

Filosofa tohoto nesmíme stotožňovat s velikým filosofem Fichtem, jeho otcem. Autor podává předně krátký životopis, pak základní rysy jeho filosofického systemu a jeho světového názoru. Mladší Fichte vychází z idealismu svého otce, o jehož díle „Wissenschaftslehre“ v pozdější formě dí, že obsahuje zdravá jádra a zárodky jediné správného světového názoru filosofického. Nezůstal vězet v idealismu, překonal jej a podařilo se mu spojit extremy, idealismus s realismem. Východiskem filosofie Fichteovy jest „myslící já“, jež bere však také ohled na skutečnost mimo sebe. Starší Fichte bral absolutno příliš abstraktně, bylo mu „jedině pravdivým, subjektivně-objektivním bytím“, mladší však se zastával „duchové osobnosti Boha“. Nebyl tedy pantheistou, jak tu

a tam mylně se píše, což jenom neznalost jeho spisů zaviňuje, nýbrž rozhodným theistou. Theismus byl výsledkem jeho filosofie. Osobní Bůh tof alfa a omega mohutného boje Fichteova ducha. Pak probírá autor jeho důkazy existence boží a jeho názory o podstatě boží, kde se zdají některé výrazy míti nátěr pantheistický, což však nijak nesvědčí proti theismu, nebof opět a opět píše Fichte, že jenom pojem nadsvětového osobního ducha dovede opravdově uspokojit metafysiku myšlení. Křesťanské náboženství nazývá náš filosof „die Vorausvollenderin des idealistischen Prinzips auch für die Philosophie.“ (Specul. Theologie, str. 177.) Krásné vysvědčení dává také křesťanské filosofii: „Nur diejenige Gestalt der Philosophie, die sich innerhalb der Kirche an der Ausbildung des Dogmas entwickelt hat, hat den echten Gottesbegriff als Schatz der Wahrheit unverfälscht erhalten.“ (Spec. Theol., str. 178.) Krásně píše také Fichte o prozřetelnosti boží, a pozoruhodnými jsou jeho názory, jež se týkají problemu zla, zvláště mravního, které pochází ze zneužívání svobody lidské vůle.

Dr. K. Weiss: Kant und das Christentum. Köln 1904. Bachem. Str. 101. Cena 2 K 20 h.

Autor, bavorský farář, chce podat spiskem stanovisko, jaké zaujímal otec kriticismu ke křesťanství. Předně rozepisuje se o jeho názorech o náboženství a zjevení. Známou jest Kantova identifikace náboženství s mravností. Měl je „za poznání (a konání) všech našich povinností jako přikázaní božích“, vše ostatní, co člověk ještě mimo mravný život koná, aby se zalíbil Bohu, nazývá Kant „Religionswahn“ a „Afterdienst“. O skutečném zjevení, o zázracích, nedá se dle něho mluvit. Veškeré kladné vědění a věření, nepodporuje-li mravného života, vymítá z náboženství; tak jednostranně moralisuje. Byla ovšem doba, kdy Kant měl jiné přesvědčení, což neklamně vysvítá ze spisů první éry jeho literarní činnosti. V předmluvě svého díla „Všeobecný přírodopis a theorie všehomíra“ ohražuje se rozhodně proti výtce, že totiž jeho filosofie šlape nohama víru, která jí (filosofii) podává „jasné světlo“. (Str. 5.) „Kdyby tato výtka,“ píše Kant dále, „byla odůvodněnou, jest mé přesvědčení o neomylnosti božských pravd tak mocným, že bych považoval vše, co jim (božským pravdám) odporuje, za dostatečně vyvrácené a že bych je zavrhl. Avšak harmonie, již mezi svým systemem a náboženstvím nacházím, povznáší mou důvěru k neohroženému klidu“. (Str. 6.) O důkazech jsoucnosti boží psal v tomto období takto: „Uznávám veškerou platnost důkazu, jímž se uzavírá z krásy a dokonalého souladu světového na nejvýš moudrého Původce. Nechceme-li veškerému přesvědčení odporovat, musíme těmto nevývratným důvodům přisvědčit.“ (Str. 13.) Na jiném místě píše, že hlavní důkazy přirozené theologie jsou největší filosofické evidence schopny. (Str. 15.) Kant byl tenkráte dokonce i optimistou jako Leibniz; uznával s tímto, že svět ten jest nejlepší, který Bůh mohl stvořit. Jinak píše ovšem v „Kritice čistého rozumu“, kde poukazuje předně na lichost důkazu ontologického; pak kritisuje důkaz kosmologický, o němž dí, že se zakládá na důkaze

ontologickém a proto prý eo ipso padá. O teleologickém dí, že se z něho dá usuzovat pouze na stavitele, nikoli však na stvořitele světa. Autor rozebírá tyto námitky důkladně a uvádí také zároveň citaty z Gutberleta a Willmanna. Proti atheistům, kteří se hlavně na Kanta odvolávají, dlužno podotknouti, že činí tak neprávem. Neboť ačkoli Kant obvyklým důkazům jsoucnosti boží upíral platnost a přesvědčivou sílu, přece se rozhodně ohražoval proti mínění, že pochybuje o existenci absolutní bytosti, kteráž jesti objektem víry, ne však poznání. Důležitá jsou v tom ohledu jeho slova: „Ich muß das Wissen aufgeben, um dem Glauben Platz zu machen." (Kritik der r. V., str. 26.) Negace Boha jest mu ze stejných spekulativních příčin tak neoprávněnou, jako jeho posice. Proto oddává se Kant důvěře, že jeho kritika zničí atheismus, materialismus, svobodomyslnou nevěru a pověru, jež mohou býti všeobecně škodlivými. (Str. 22.)

Zajímavá jsou také jeho další slova: „Nemohu doufat, že se vůbec kdy podaří evidentní důkaz dvou kardinalních bodů našeho čistého rozumu: Jest Bůh, jest život věčný... Jest však apodikticky jisto, že nikdy nepovstane člověk, který by opak toho (totiž existence Boží a života věčného) mohl tvrdit i s nejmenším zdáním, tím méně ‚dogmaticky'." (Kritik der r. V., str. 567.) Co řekne na to „vševědoucí" Haeckel a jeho kollegové à la Ladenburg a jiní? — Kant tvrdil, že jeho kritikou jest dokázána naprostá nevědeckost atheismu, zač by mu měly být světské vlády vděčny. Ačkoli dle myslitele Královeckého nemáme o hlavních pravdách náboženských jistoty logické, máme přece o nich přesvědčení moralní, t. j. rozum praktický je postuluje; ovšem že přesvědčení toto jest pouze subjektivní. Ale jakoby sám své kritice nedůvěřoval, píše na str. 488. své „Kritiky čistého rozumu", že dukazy jsoucnosti boží obsahují cosi poutavého, jemuž se nelze úplně ubránit, neboť svět otevírá zraku lidskému „einen so unermeßlichen Schauplatz von Mannigfaltigkeit, Zweckmäßigkeit und Schönheit, daß unser Urteil in ein sprachloses, aber desto beredteres Erstaunen sich auflösen müßte". Kristus jest Kantovi idealem Bohu milého lidstva. (Str. 30.) Z křesťanství vymítá vše, co se nedá upotřebit pro praxi, jako Trojici a jiné, weil sich daraus „für den Lebenswandel keine verschiedenen Regeln ziehen lassen." (Streit der Fakultäten, str. 52.) Křesťanská ethika obohatila filosofii mnohem určitějšími a čistšími pojmy mravnosti než jiné náboženství. — O nezbytnosti církve byl Kant přesvědčen; píšeť, že církev bez náboženství jest oblek bez člověka a náboženství bez církve člověk bez obleku. (Streit der F. str. 71.) A míní zde církev viditelnou, což vysvítá z dalších slov; o původu jejím praví: „Jest nesmysl, že lidé mají založit království boží; Bůh sám musí být jeho původcem." (Str. 34.) Působení církve v dějinách posuzuje však příliš nespravedlivě. Stav kněžský jest mu eine Obskurantenzunft. (Str. 38.) — V odstavci o „duchovosti a nesmrtelnosti duše" probírá Weiss stanovisko Kantovo k problemu ducha. 1797 psal: „Ani zkušeností, ani soudy rozumovými nemůžeme býti poučeni, zda má člověk duši či zda nemůže snad býti život [i rozum?] vlastností hmoty."

(Metaphysik der Sitten, str. 269.) Asi deset let před tím názor tento rozhodně zavrhoval, tvrdě, že hmota jako taková jest neživou, a že hylozoismus znamená smrt veškeré filosofie přírodnické. (Metaph. Anfangsgründe der Naturwissenschaft, str. 408.) 1804 psal znova, že člověk „není úplně hmotou, dá se jasně dokázat, proto nemůže být nikdy materialismus vysvětlením přirozenosti naší duše.“ (Über die wirklichen Fortschritte der Metaphysik, str. 551.) O nesmrtelnosti duše píše: „Es hat wohl niemals eine rechtschaffene Seele gelebt, welche den Gedanken hätte ertragen können, daß mit dem Tode alles zu Ende sei, und deren edle Gesinnung sich nicht zur Hoffnung der Zukunft erhoben hätte.“ (Die Träume eines Geistersehers, str. 67.) Pozoruhodná slova napsal truchlící matce, která oplakávala ztrátu svého syna: „Moudrý obrací svou pozornost především na veliké určení za hrobem.“ (Str. 42.)

Dr. Josef Müller: Moralphilosophische Vorträge. Würzburg 1904. Ballhorn. Str. 52. Cena 1 K 62 h.

Spisek obsahuje tři přednášky autorovy, a sice 1. o formě ethického vědomí, 2. o cílech ethiky, 3. o katolické moralce. Ethika jest skoro nejdůležitější ze všech věd. Měj si jakékoli názory o všech jiných vědách, ano i o náboženství samém, žíti musíš, proto potřebuješ poučení o řádném způsobu žití, čímž se zabývá ethika. Proti velké měnivosti jiných disciplin těšila se ethika do jisté doby jakési stálosti. Všeobecné požadavky povinnosti, jak jsou vyznačeny v desateru, zvláště v sedmi posledních přikázaních, jsou základem spořádaného života, od nichž se nelze bez dalekosáhlých zlých následků pro společnost odchýlit. Spekulace theoretická chovala se k ethice jaksi s reservou; bála se důsledků nutně plynoucích ze světových názorů pro lidstvo. Disputovalo se sice o ethických problemech, ale nikdo se neodvážil tvrdit, že mravnosti není třeba. Aby se předešlo zhoubným zásadám mravním, jež plynuly z toho kterého systemu, dělal se mnohdy skoro až krkolomný skok logický, pravé salto mortale, čemuž nasvědčují na př. ethiky pantheistické, darwinistické (Carneri), materialistické a pod. Sám Kant, otec kritiky, se zastavil před ethikou, a pro ni dosadil zpět na trůn tři hlavní pravdy racionalní theologie — Bůh, svoboda vůle, nesmrtelnost duše — jako nezbytné základy ethiky, ačkoli v „Kritice čistého rozumu“ jináč o nich smýšlel. Radikalismus Nietzscheův neměl úcty ani před ethikou. Znám je svým výrokem: „Nic není pravda, vše jest dovoleno“. Názor starých myslitelů — moralka se sama sebou rozumí — byl nesprávným, neboť „ve vědě se nic samo sebou nerozumí“, dí autor zcela správně (str. 4). I zde třeba tedy hledat kořeny. Svědomí nás nutká, bychom k veškerému svému jednání přiložili mravní měřítko. Ale svědomí toto jest pouhou formou mravnosti; jak třeba jednat v jednotlivých skutečných případech, o tom nás nepoučuje. O původu svědomí jsou různé názory, tak u darwinistů, o jichž názoru se autor šíře rozepisuje, a který také kriticky rozebírá. „Grundtriebe“ (a takým je také mravní cit) praví Müller na osmé stránce „lassen sich nicht an-

züchten und anerziehen, zumal doch auch in den Erziehenden, Gebietenden die Entstehung erklärt werden muß." Mravní cit jest prazjev vědomí a nemohl odjinud býti vštípen, projevuje se kategorickým imperativem. Nezbytnou podmínkou každé ethiky je svoboda lidské vůle. Popírat ji a žádat zároveň plnění mravních zákonů znamená žádat nemožnost. A přece jest negace svobody vůle nyní takřka v modě. Autor probírá pak některé námitky zvláště Schopenhauerovy. Odkud lítost a stud při nedůstojných skutcích? Odkud nezničitelné vědomí, že jsme mohli lépe jednat? Jak si vysvětlíme rozdíl, který činíme mezi nevědomky chybujícím a úmyslně klesajícím, že onoho viny sprošťujeme, tohoto však odsuzujeme. Toť tvrdé oříšky pro deterministu. Bez svobodné vůle nemáme žádného práva činit rozdíly mezi skutky heroickými a ošklivými neřestmi.

Moderní ethika od Kanta počínajíc zakládá si příliš na autonomii. Kde má však pro ni základ? „Ein Sollen, das in der Luft schwebt, wie ein Gebot, das niemand giebt, ist ein Popanz" (str. 27). Není-li žádné sankce pro mravní zákon v nás, jest sám hádankou; je-li ode mne, mohu si ho zrušit dle libosti. „Eine Selbstgesetzgebung ist ein Widerspruch"; jsem-li souverení ve svém zákonodářství, co znamená pak poslušnost? Pokus zbudovat ethiky samu o sobě jest marný a potkal se vždy s nezdarem. Jestiť ethika závislou od názoru světového. Otázku, jak si mám zařídit svůj život, předchází nutně jiná otázka — jak smýšlím o životě, odkud jest, jaký má účel, cíl? Podle toho, jaké názory o světě a životě si osvojím, podle toho budu také jednat, podle růzností světových názorů budou se také ethické systemy různit. Ethika musí přihlížet i k metafysickým předpokladům, musí své zákony zdůvodnit, sice zůstane mrtvým schematem.

V třetí přednášce odmítá některé výtky, jež se činí katolické moralce, že prý se odchylila od moralky Kristovy. Některé námitky proti probabilismu považuje autor za oprávněny, ale dlužno podotknout, že autor sám má o probabilismu názor nesprávný. Principem probabilistů prý je: „Tue nur, was du mußt" (str. 41). Proti tomu staví svůj princip: „Man kann nicht mehr als seiner besten Überzeugung folgen, man muß dies aber auch tun, wenn man ein reines Gewissen bewahren will" (str. 38). „Základem mravnosti dle evangelií je šlechetný tutiorismus" (tamtéž). Podobně vyjádřil se autor již ve své Renaissanci r. 1902, č. 10. Co se týče jistých výstřelků probabilistů, nebyla církev za ně zodpovědna, poněvadž je odsuzovala (Sanchez a j.). Tak proti Graßmannovi a podobným pamfletistům. Nesprávně tvrdí Müller s Linsenmannem, že obvyklý rozdíl mezi radou (evangelickou) a přikázáním jest evangeliím cizí, že patří teprv do nejnovějšího vývoje katolické moralky. Proti kasuistice zaujímá autor nepříznivé stanovisko. Proti apostatovi Hoensbroechovi, pověstnému pamfletistovi, a nechvalně známému kulturnímu „historikovi", který vytýká katolické moralce nekřesťanskost, podotýká autor, by zametl napřed před svým prahem, a uvádí na důkaz následující místo z jeho díla. „Der Christ ist in seinem sittlichem Tun frei. Nichts vor allem, was mit der von Gott gewollten Ordnung — und zu dieser

Ordnung gehören Gesellschaft, Staat und Polizei — übereinstimmt, ist für ihn Zwang; keine Schranke, die sein christlich geleitetes Gewissen in ihm aufrichtet gegen die niederen Triebe, ist für ihn Unfreiheit" (str. 47). J.. V.

Giuseppe Sergi: Problemi di scienza contemporanea. Palermo 1904. Cena l. 2·50.

Známý anthropolog a ředitel kabinetu pro experimentalní psychologii university v Římě, professor J. Sergi, podává v knize této studie, jež dříve v různých časopisech uveřejnil. Prvé studie zabývají se problemem myšlení a geniality. Myšlení jest dle Sergiho nevědomá činnost duševní, jež vědomou se stává teprve v okamžiku posledním, kdy totiž dokonaný process dojde středu vědomí. Mínění Sergiho o geniovi a genialitě zmírňuje známou theorii Lombrosovu, přijímajíc sice theorii o psychosi genia, upozorňuje však zároveň, že jest nesnadno uvésti genia na jedinou formu psychose, epilepsii, a že psychologická abnormalnost muže býti pouze nepřímo příčinou genia; zmírnění zajisté, jež činí theorii Lombrosovu daleko přístupnější a pravděpodobnější.

V druhé části studií Sergi zabývá se biologickou dědičností, hledě i tu zmírniti výstřední theorie Darwinovu (pangenesi), Weißmannovu a jiných. Sergi přidržuje se mínění, že dědičnost je snaha po zachování, že za obyčejných okolností platí pro základní tvary druhu a pro ty, kdož vnějším vlivem jsou schopni zajistiti jeho permanenci.

V části třetí jsou zajímavé studie ethnografické o prvých obyvatelích Evropy a následování jednotlivých plemen, o vzdělanosti středomořské a konečně i o původě řeči. Pěkná je zvláště stať o praobyvatelích Italie, jejich kultuře a jazyku, který splynul s jazykem arijských přistěhovalců.

Pasquale Rossi: Sociologia e psicologia collettiva. Roma 1904. G. Colombo.

Práce Rossiho je třetím svazkem mezinárodní bibliotheky sociologické, řízené Dr. Faustem Squillacem; neobyčejně zajímavá jest již tím, že v posledních letech kollektivistická psychologie neboli psychologie davu — nutno ji tedy dobře rozlišovati od psychologie socialní — stala se předmětem četných zkoumání; připomínám jen práce: Tarde, L'opinion et la foule; Lebon, Psychologie des foules; Piazzi, L'arte nella folla, Sighele, Folle criminali atd.

Kniha Rossiho jest knihou odborníka, který již častěji uveřejnil menší statě o této otázce. V práci přítomné hledí vymeziti předmět, dosah, methodu i hlavně zásady psychologie davu, kterou přesně liší od čisté sociologie. Přes to, že práce tato jest namnoze nejasná, zmítaná dnešními směry v sociologii, zvláště pak, že zanedbává v sociologii prvky duchové a čistě lidské, aby pak tím větší důraz kladla na elementy bio-fysiologické, přece podává velmi cenný material a opatrně se vyhýbá všem jednostranným a upřílišujícím výstřelkům, tak snadným v této vědě. Závěry její jsou asi tyto.

Řádný výklad psychologie kollektivistické počíná okamžikem, kdy utvořil se nestálý a ještě neroztříděný dav — nejlepší a nejbohatší pro jevy psychologické — v němž soubrn kontaktů psychických vyřinul se z kontaktu fysického. Hned potom nutno zkoumati, jak na tento shromážděný zástup působí náhlé dojmy, jako křik, řeč, události a pod. Při tom třeba míti zřetel k individuím, zvláště dojmům přístupným, rozptýleným mezi davem, neboť ta šíří emotivní vibrace na části neutralní nebo méně dojmům přístupné. Na tomto pak biologickém podkladě vyvstává psyche kollektivistická, duše davu, souhrn to duší jednotlivých.

Tento stav davu povstává souhrnem příčin, jež možno sloučiti ve tři druhy: biologické, socialní a fysické; ty ustavují se a sesilují od zástupu k zástupu: v davu počátečném a neroztříděném převahu mají biologické a fysické, v differencovaném již a stálém — socialní. Činitel biologický patrný jest v jednotlivých osobnostech, které tvoří dav, v jejich výchovu a psychologické způsobilosti. K němu přidružuje se fysický, sestávající v influenci meteorické, tepla a zimy, počasí, doby atd. Posléze přistoupí faktor socialní, ideje, vzdělanost, charakter atd.

Skutečnou stálost davu v podkladě biologickém a jeho příčinách pronikneme v psychologii kollektivistické. Dvojí pak jest methoda, kterou třeba sledovati: analytická a specifická. Prvou seřaďujeme emoce stejným způsobem jako v psychologii obecné, jdouce od nejjednodušších k složitým; tato methoda provisorní, jak vůbec analytické, ustupuje druhé — specifické, založené na důležitém kriteriu skladby sil (composizione delle forze) v kollektivistické psyche dle zákona psychických resultant (Wundt). Takto popsaný stav zástupu a studovaný v psychologickém svém mechanismu přispívá k jasnějšímu porozumění elementarních forem kollektivních (dvojic), primitivních (dětí), pak i našich společností občanských a jejich psychologie, konečně i zástupů jednolitých a differencovaných (korporací, svazů) nebo posléze publika vůbec, poslední to a nejrozptýlenější formy davu. Dr. J. Kratochvil.

Iv. Zamotin: Romantizm dvadcatych godov. Kritičeskije očerki. Petrohrad 1904.

Spisovatel svědomitě prostudoval časopisy dvacátých let minulého století jak romantického směru tak antiromantického, klassického (Blagonaměrennyj, Věstnik Jevropy), vyznačil rozdíl v názorech na romantismus německý, který pěstovaly „Moskovskij Věstnik“ a „Mnemozina“, i na romantismus francouzský „Moskovskij Tělegraf“. Kniha čte se pěkně, ale obsah nepříliš bohatý.

M. Lemke: Očerki po istoriji russkoj cenzury i žurnalistiki XIX. stolětija. Petrohrad 1904. Cena 3 ruble.

Kniha ta skládá se ze čtyřech samostatných obrázkův řádění ruské censury, nakreslených živými barvami. Nejzdařileji namalována doba šedesátých let a podána případná ckarakteristika satirických časopisů té doby.

A. Pěšechodonov: Na očerednyja těmy. Materialy dlja charakteristiki obščestvennych otnošenij v Rossiji. Petrohrad 1904. Cena 1 r. 50 kop.

V knize známého publicisty nalézáme řadu poutavě psaných článků o otázce selské, otázce střední školy, otázce národohospodářské v Rusku; podána tu jemná kritika zjevů minulé i přítomné skutečnosti.

N. M. Sokolov: Ob idějach i iděalach russkoj intělligenciji. Petrohrad 1904. Cena 2 ruble.

Známý básník a překladatel podává tu řadu publicistických statí, v nichž přísné kritice podrobuje idey a idealy ruské liberalní intelligence, které vytýká hlavně kosmopolitický směr, jsa sám zastancem samobytnosti Ruska. S veškerými jeho výpady na professora Miljukova nelze souhlasit.

Jevg. Ljackij: Ivan Al. Gončarov. Petrohrad 1904.

Autor výtečné této monografie probírá díla Gončarova ve spojení se životem spisovatelovým i se životem ruské společnosti padesátých a šedesátých let a vyvrací jasně i důvodně běžné mínění o Gončarovu jakožto o spisovateli nanejvýš objektivním, za jakého jej prohlásili Bělinskij a Dobroljubov a po něm ostatní kritikové a literarní historikové, i ukazuje, jak Gončarov jako umělec a syn své doby odrazil se ve vlastní tvorbě.

V. Bogučarskij: Iz prošlago russkago obščestva. Petrohrad 1904. Cena 2 ruble.

Autor, jenž pečlivost dějepisce spojuje se širokým rozhledem publicisty, živě a popularně vypravuje o ruských dekabristech, bratrech Alexandru i Mikuláši Bestuževých a A. Korniloviči. V další části knihy své velmi zaujatě a vřele líčí život Gercena, pak Dobroljubova a hnutí šedesátých let.

A. V.

Ze života náboženského.

V mladokatolickém měsíčníku literarně-uměleckém „Hochland“, jenž zastoupil zaniklou „Gesellschaft“, která po změně směru protináboženského v mladý směr katolický se neudržela (v tomto směru od roku 1902 pokračuje tedy „Hochland“), hovoří v čísle prosincovém Isa Hasseova o moderní nervositě a cituprázdnosti, která vyléčena může býti pouze křesťanským životem. Vychází od slov Dostojevského: „Na západě ztratili Krista, proto tam stále upadají — a proto jedině upadají.“ Ztratili jsme Krista. Nemoc naše má dva hlavní symptomy: naduřelost intellektu a předrážděnost nervů. Rozumová stránka a po ní praktičnost a poživavost pohltila celého člověka. Každý se snaží za jasností a naprostou jistotou vědomí, odtud zrozena překritisovanost, rozervanost, nespokojenost se vším. Člověk ve světlosti vědomí svého myslí, že zná a ví všecko, a chápaje mnoho, spokojuje se s tím, odvyká víře, odvyká lásce, převrací se v pyšného, nedůtklivého, ale při tom vše nivellisujícího individualistu. Ve své praktičnosti moderní člověk vynašel si tisíce potřeb a požitků, jež stále rostou a bez nichž nemůže žíti. Jeho život je stálý úmorný boj kolem těchto požitků, za jejich dobytí. Toto dychtění a toto přemírné užívání podkopává síly jeho, činí z něho neurasthenika; ve vlastní slabosti zbožňuje každou hrubou sílu a násilí, bojí se bolesti a utrpení, nechce se odříkat ani přemáhat, ani nemá konečně v posledním stadiu — ve své nervositě — už k tomu síly! Jak opět vrátit moderního člověka pravému, silnému, hlubokému životu? Třeba ho přivésti opět ke Kristu. — Autorka rozebravši důvtipně nemoci a slabosti moderního pokolení, ukazuje také pěkně, jakých léků Kristus jim poskytne. Bude to místo pýchy a neochoty intellektu důvěřivost a trvalá pružnost rozumu, bude to pokora, láska, obětavost, jež s novým názorem ustaví nový život. Duchaplná stať Hasseové vyniká ovšem více poetikou a mystikou než realističností a přísným odměřováním pravdy ve faktech životních.

*

O Masarykových úvahách náboženských úsudky se rozcházejí dle stran a hledisk. Stoupenci jeho vidí v nich bůhvíjak vzácnou opravu a náhradu náboženství dosavadních, kritikové pokrokářští (na př. v Samostatnosti, Rozhledech) jim vytýkají neurčitost a nedůslednost. Socialistická „Akademie“ pak (1904, 3) píše: „Nové náboženství musí býti založeno na vědě... O náboženských názorech prof. Masaryka lze říci, že nelze o nich nikoho přesvědčit fakty a důvody, nýbrž jen vyvoláním pocitu jejich potřeby v nitru. Kdo nepocítí jich potřeby, toho marno o nich přesvědčovat.“ To se zas jednou povedlo!

Je tedy katolíkům kritika názorů těch velice usnadněna. Stoj však za úvahu, nebude-li lépe, méně si všímati toho cizího a více znáti a prováděti své vlastní... Ne tak v mluvení jako v konání jest království boží!

*

O zvýšení kongruy referoval ve schůzi vikariatu pražského Zemské Jednoty duchovenstva českého jednatel její. Líčil kroky, jež Zemská Jednota k tomu cíli podnikla a jako výsledek činnosti té mohl oznámiti, že vláda už má vypracován návrh zvýšení a úpravy platů duchovenstva pastoračního. Co se o návrhu proslýchá, nepovažuje však jednatel za opravdové vyhovění požadavkům petentů z řad duchovenstva. Navrhne prý vláda služné pro faráře 2000 K a pro kaplany 1200 K, a k tomu čtyry decenalky po 100 K. Ministerský rada Hussarek, jenž o věci konferoval s některými biskupy česko moravskými, v tom smyslu návrh učinil. Zda byl návrh ten přijat, jednatel nevěděl.

Potřebu, aby se kongrua upravila, dovozoval v „Correspondenzblattu" nedávno též nějaký kaplan rusínský, sjednocený. Volá-li po úpravě kongruy svobodný kněz a kaplan latinský, co má teprve říkati ženatý kněz kaplan řecký. „Vy, kooperatoři latinští trpíte hlad, zimu a nemoci, ale trpíte aspoň sami, a to je lehčí. My však, trpíme to všecko též, ale ne sami, nýbrž spolu se svými drahými, se ženou a dětmi..." Tento „větší důvod" pro úpravu kongruy nelíbil se však jiným řecko-katolickým kaplanům. Vůbec řecké duchovenstvo nerado vidí, dává-li kdo třebas i jen z daleka vinu v něčem jeho dovolenému manželství. Proto v následujícím hned čísle brání se jiný rusínský kaplan, že rodina řeckému knězi bídy nepřidává. Oč stojí rusínské duchovenstvo hůře než německé nebo české, toho příčinou je bída kraje a lidu, v němž ono duchovenstvo působí, a pak stejně stát s neupravenou kongruou jako u latiníků.

*

V římském „Bessarione", měsíčníku, pracujícím pro spojení církve západní a východní, vzpomíná redakce u příležitosti 900leté památky smrti svatého Nila, opata z Grottaferrata, jeho srdečných styků s oběma církvema († 26. září 1004). Sv. Nilus Rossanský (ve Valleluce u Monte Cassina hlásil se k němu za bratra i náš sv. Vojtěch, ale Nilus jej odmítl, aby se vrátil, a předpověděl prý mu slavnou mučenickou korunu) jako rodák kalabrijský náležel ritu řeckému, bylať Kalabrie a rodiště jeho Rossano tehdy přivtělena říši byzantské. Sv. Nilus v klášteřích svých všude zaváděl řecký ritus (i mimo Kalabrii), vážen byl u Řeků jako u Římanův, a nabízeny mu stolce biskupské z Říma jako z Byzance, on však ani toho ani onoho nepřijal. Ani ve zbožnosti, ani v jurisdikčním ohledu nebylo to tedy žádnou překážkou tehdy — koncem X. věku, náležeti k té či oné církvi. Třebas už Cařihrad od Říma byl odloučen, ale přece bylo mezi nimi a mezi věřícími pravé „obcování věrných". Z kláštera Grottaferrata, kdež řecký ritus dále se uchovává, i nástupci Nilovi stále ještě prostředkovali mezi řeckou a latinskou církví. Pozdější opati voláváni do Říma i do Cařihradu a na obou místech stejně ctěni a váženi.

*

„Římská otázka" z několika důvodů a stran přetřásána v tisku evropském. Volby, při nichž poprvé súčastnili se místy stoupenci kurie, podobá se, že byly poslední bez všeobecného jejich účastenství. Na

příště aspoň organisují se už jako katolická strana, a chtějí býti připraveni. Předseda „výboru sjezdového“ hr. Medolago Albani vydal okružník ke všem skupinám okresním a diecesním, v němž dí: „... případ ten dokázal nám, že v dohledné době snad všichni budeme povoláni v pole, kteréž dosud na nejvyšší rozkaz nám zůstávalo zavřeno.“ Proto přikazuje všem stoupencům křesťansko-demokratické ligy, aby se dali zapsati do státních seznamů voličských, a žádá zároveň i všecky ostatní občany katolíky, jimž církevní a papežské záležitosti na srdci leží, aby se do seznamů voličských zapsati dali, tak jako dosud se dávali zapisovat do seznamů k volbám obecním. Vyskytla se též myšlenka sorganisovati stoupence kurie v Italii ve stranu podobnou německému katolickému středu a německému lidovému spolku. Na smířlivost Vatikánu také souzeno z toho, že známý právník P. Brandi od Civiltà Cattolica uveřejnil v listě svém článek, v němž rozbírá garanční zákon z roku 1870 a jeho důsledky. Neschvaluje a nepřijímaje ho, praxí, jen s theoretického stanoviska zmiňuje se o nárocích, jaké podává svaté Stolici. Jsou v kruzích státníkův a právníkův italských názory, že renta, zaručená garančním zákonem papeži, propadla už, protože do 30 let ani nevybírána, ani majitel její nijak se o ni nehlásil a práva jejího nereklamoval. Třeba prý na ni pohlížeti jako na každou jinou dlužní povinnost státní. Možná vůbec disputovat ostatně jen o propadnutí jednotlivých ročních splátek, o rentě samé vůbec nemožno ze žádného důvodu tvrditi, že by byla propadla. Její věčnost a její nezadatelnost a nepromlčitelnost výslovně zajištěna zákonem garančním. P. Brandi hájí ostatně též nepromlčitelnost dosavadních jejích důchodů ročních. Po 3,225.000 lirách ročně vzrostly důchody ty od r. 1870, na úroky z úrokův uloženy na 109,650.000 lir, tak že z tohoto kapitalu samého, jejž Italie sv. Stolici dáti povinna, plynula by roční renta 5,482.000 lir. S onou zaručenou garančním zákonem rentou 3,225.000 činí to pospolu ročně 8,700.000 lir. Dnes kdyby tedy sv. Stolice přistoupila na vyrovnání s Italií, tento důchod by musila od spojené Italie požadovati jako náležící. Třebas otázka byla probírána jen v theorii, jak praví autor, přece už i to, že z této stránky probírána, značí dosti. I dříve „Civiltà Cattolica“ mluvila o zákoně garančním, ale tak s této praktické stránky ho dosud neprobírávala!

*

Jedním z úkolů „moderny“, a to jistě z dovolených, bylo by pořídit novou „hagiografii“, nově zpracovat životy svatých. V životech světcův uložena jest velká síla vychovavací a povzbuzující. Čte právě mládež tak ráda o skutcích „hrdin“ ať toho či onoho oboru, proč tedy ti největší hrdinové lidstva, světci, mají se jí odnímati a nepřístupnými činiti. Ale vždyť nejsou přece zakázány ty životy svatých, namítne se! Každý má volno vzíti je do ruky a čísti. Zajisté. Ale právě to vzíti je a čísti. Když náhodou a i některý z našich moderních spisovatelů připadne na ten onen životopis svatého a pročte se jím trpělivě, nemá-li sám v sobě tolik ochoty, aby si jej dle svého promyslil a propracoval, byl to jistě už poslední, co četl. Pouze oni, kdo v legendárním

podání hledají své „fabule“ (u nás zvláště Zeyer a Vrchlický), mohou i dosavadní způsob hagiografie chválit. Ale jen po té její legendární stránce.

Je přirozeno, že minulá století psala svým způsobem: suchá kronika vyšperkovaná vším, co mohlo podivení vzbuzovat, nebo dětinské líčení bojů s tělem a ďáblem, a zase slovní moralisování, vynášení ctností tehdy obdivovaných (modlitby, sebemrtvení, poslušnosti). Starší doba tak cítila, tak myslila, proto i na životech svatých toto jí nejdříve napadlo, toto její spisovatelé jí ze svého pojetí představovali. Málo najdeme mezi hagiografy mistrů slova, dobrých pragmatiků, živých popisovatelů. Jsou osobnosti, jichž život i pod rukou nejméně obratného kronikáře musil vypadnouti poutavě. Ale těch není mnoho. Více je těch, jež nechutenstvím od spisovatele naneseným zarážejí.

To řečeno všeobecně. O našich českých poměrech vůbec nemožno mluvit. Nemáme původní hagiografie. U nás se životy svatých překládají. Ani naše vlastní světce nezpodobili jsme si jinak než ve staré tradici, ani nejnovějších a velikých děl nevyjímaje. („Sv. Prokop“, „Sv. Vojtěch“, historickou stránku spisů plně uznáváme.)

Třeba však rozděliti hagiografii na dvě větve: historicko-vědeckou a asketicko-vzdělavací. V dobrých spisech zajisté obojí stránka bude spojena. První bez druhé obstáti může, ne však druhá bez prvé. Propracování prvým směrem, a to poctivé a střízlivé, připadá vědě historické. Na jejích pracích pak nechať staví druhý směr. Prvním směrem už učiněno dosti. Druhý směr však stále ještě se neobrodil, jak by měl. A pro širokou působnost v lidu, pro působnost vychovávací a povzbuzovací, pro mravní úkol, jenž v hagiografii by měl státi na prvním místě, učiněno dosud velmi málo.

Moderna vyzbrojená jemným citem, dokonalostí dikce, názorem a pochopením dob minulých, fantasií a hlavně psychologickým průhledem je k tomu povolána, aby sil svých předně na tomto poli užila, řídíc se vymoženostmi nové vědy historické. Ona by měla naše svaté povznésti na idealní hrdiny, o nichž i my bychom snili s nadšením a pietou: nedělati z nich polobohy a divotvorce jen jako stará asketická hagiografie, ale nechati jich lidmi, kteří nám svým lidským životem ukazují, jak možno býti dokonalým a za dokonalostí stále spěti, jak v každých okolnostech možno vykonati věci veliké. Každý má zajisté zvláštní rys povahový a podle něho se řídí i hlavní ctnosti každého, naše doba bude si vážiti a ocení všecky ctnosti, není potřeba úmyslně jednu nade druhou vyvyšovat, naše doba spokojí se také se životem jednostranným a uzná jej, jen když bude přirozený; není proto třeba všecky možné ctnosti do života světců vnucovat.

Právě ten moralisující systém a slabý nebo žádný zřetel k psychologii jsou v dosavadní hagiografii největší kámen úrazu.

Německá theologie v tom směru už učinila pokus. Možno sem počítati sbírku „Dějiny v obrazech osob“, ale hlavně Köslovu sbírku illustrovaných životopisů svatých (Kempten a Mnichov). Životopisy tyto (vyšly dosud tři: sv. Jindřich II, sv. Augustin, sv. Leopold) vynikají hlavně střízlivým a psychologickým podáním.

Odnárodňovací práce státní školy na Slovensku podporována namnoze i chrámem. Duchovenstvo jak katolické tak evangelické, stejně odnárodňuje. I když duchovní správce dosud byl snad maďaronem a slovenských snah nepodporoval, ba jim odporoval, přece duchovní správu chtěj nechtěj vedl po slovensku. Ale všecko se stupňuje postupem času a tak i maďarisace. Kde bylo několik Maďarů a něco maďarských dětí, bylo snadno zavésti i do duchovní správy cizí jazyk. Zvláště v městech byla věc brzy hotova. Ale konečně dochází i na vesnice. Duchovní i náboženství ve škole vyučují po maďarsku, slovanské děti ke zpovědi připravují maďarsky a maďarsky zpovídají, a tak si vychovávají svěřené stádce k úplné maďarské duchovní správě. Formalně tito lidé projevují namnoze i velikou horlivost, horlivost odnárodňovací ovšem víc než apoštolskou. Náboženství a mravnost lidu za takového apoštolování však trpí.

*

Německá vláda v Poznaňsku a v Prusích činí čím dál horší věci! Míchá se přímo do zpovědi. A ježto zpovědníkovi nemůže poručit, jak má zpovídat a k zpovědi připravovat děti, činí útok na rodiče dítek, jmenovitě rodiče závislé. Tak rozeslali ředitelé gymnasií v celém Poznaňsku dotazy na všecky rodiče úřednické třídy a jinak na státu závislé, aby odepsali, jak mají dítky jejich se zpovídati, zda německy či polsky. Běda ovšem těm, kteří by odpověděli, že po polsku! Novinami prolétla zvěst, že papež Pius X přimlouval se za příležitosti návštěvy člena císařské německé rodiny, aby Německo v náboženském ohledu dovolilo Polákům plnou svobodu jazyka, což prý císař německý papeži též dodatečně přislíbil Tedy z ješitnosti, ne ze spravedlnosti a z lidskosti stala by se náprava, stane-li se vůbec, o čemž silně lze pochybovat.

*

Na jaro chystá se metropolita Šeptyćkyj do Ameriky na visitační cestu. Z kanonického stanoviska by to bylo něco zvláštního, aby biskup visitoval věřící jiných diecesí. Sjednocení Rusíni, třebas podrželi svůj obřad a měli své rusínské kněze, přece jen patří přímo pod pravomoc toho kterého biskupa amerického. Cestu metropolity Šeptyćkého možno si však představit jako cestu apoštolskou. Půjde povzbudit krajanů svých, shromážditi jich a uvést opět do lůna sjednocené církve těch, kteří už snad kolisají nebo dokonce k vůli obřadu přešli k církvi nesjednocené. Mezi Rusíny panuje pro neshodu s americkými latinskými biskupy o obřad právě už několik let hnutí a vření, které na mnohých místech vedlo k odštěpenství. Víc než kterýkoliv jiný z národů přistěhovalých Rusíni pociťují nedostatek svých kněží, s nimiž souvisí i konání bohoslužeb východním obřadem, a všecky výzvy a prosby do Evropy zasílané nepomáhají, neboť kurie nerada vidí v Americe za dnešní organisace a spojení s latiníky kněží ženatých, a neženatých právě není. Jedná se proto o zorganisování Rusínů ve zvláštní diecesi sjednocenou, čehož doposud nebylo možno dosíci. Rusíni hodlají roku 1906 k tomu cíli podniknouti hromadnou pouť do Říma s novou

prosbou, tak jako kdys učinili Poláci (ovšem bez výsledku). V zásadě však jejich věc stojí příznivěji. Pouť povede sám metropolita Šeptyckyj.

*

Zmíněnou nedávno stížnost polského duchovenstva, že rusínské straní se katolických kněží a katolických pobožností latinsko-polských, když přece jako synové jedné církve a jedné víry, jež pouze obřad dělí, často by mohli a měli svou jednotu ukazovat vzájemným účastenstvím při svých pobožnostech. Kněží latinsko-polští (pravil X. Turkull) také prý to činí, jen rusínské duchovenstvo se straní. Při tom vytknuto rusínskému kněžstvu, že neváží sobě takových všeobecných církevních pobožností jako jest úcta škapulíře a růžence. Na tato obvinění dostalo se Polákům odpovědi v otevřeném listě P. Jana Dmytrova, v němž omlouvá biskupa stanislavského Chomyšyna, že pozvání latiníků nevyhověl, protože dříve už slíbil a ohlásil bohoslužbu a pobožnost v chrámě basilianském a nemohl svého lidu k vůli projevu solidarity opustit a nechat rozejít s nepořízenou. Co se účasti v polských pobožnostech týká, praví O. Dmytrov:

Latinský obřad spočívá na zásadě tajemnosti pro lid, všecko v něm koná se v jazyku nesrozumitelném, proto církev latinská potřebuje pro podnícení zbožnosti v lidu ještě dodatečných pobožností, jako jsou různé modlitební knihy, škapulíře a růžence. My se na ně díváme s plnou úctou, ale nevidíme potřeby jejich pro sebe. Náš východní obřad jest upraven tak na základě srozumitelnosti a souúčasti lidu, že všemu lid rozumí, vše sleduje a na všem spolu svým slovem, úkonem a citem podíl bere. Proto u nás jakékoliv dodatky neměly by toho účinku co v latinském chrámě, u nás by spíše překážely, než povznášely a povzbuzovaly. Ale přes to nemožno tvrdit, že snad Bohorodička u nás se méně ctí než u latiníků. Máme i škapulíř i růženec, jen že v jiné podobě. Slavnost škapulířovou vy, latiníci, slavíte v červenci (17.), my pak v září na neděli ‚Pokrovu‘ (přikrytí). V našich chrámech na ten den máme odpustky a v akafitě (modlitby na úctu svatých, našim litaniím podobné) ‚pokrovním‘ jest 12 písní, jež kněz hlasitě předzpěvuje, a lid mu odpovídá veršíkem: ‚Budiž pochválena Matko boží, plna dobroty, přikryj nás svým pláštěm‘ (odtud název slavnost ‚přikrytí‘, ‚pokrovu‘). Modlitba a zpěv ten střídavý tak se lidu líbí, že lid nejen na slavnost Pokrovu, ale i v obyčejnou neděli a často ve všední den přináší knězi stipendia, aby akafit ‚pokrovní‘ zaň na jeho úmysl odzpíval. Modlitba ta zpívá se s lidem po celý září, který jest zasvěcen v naší církvi Panně Marii a sv. Josefovi.

A růženec rovněž máme, je to tak zv. ‚moleben k přesvaté Děvě‘, jenž se skládá z 9 písní. Je to zpěv tak vznešený, že myslím v celé církevní poesii není krásnějšího. Za každou strofou té písně lid odpovídá veršíkem: „Presvjataja Bogorodica spasi nas.“ Úcta Bohorodičky v našem ritu vůbec silněji rozvinuta než ve vašem latinském: při mši každá modlitba končí její vzpomínkou, po předpodstatnění zpívá se na její chválu zpěv: „hodno a důstojno jest“ (naší prefaci podobný). Všecky svátky Bohorodičky slaví se u nás co u vás, a na

svátky ty složeny k bohoslužbě zvláštní oslavné vložky shodné s tajemstvím oslavovaným (Početí, Zvěstování, Nanebevzetí). O. Dmytrov s nadšením na to vypočítává bohatost obřadu východního a jeho vznešenost a krásu, proti němuž latinský vypadá chudě a suše. Sám papež Leo XIII jej nazval „decorum Ecclesiae“ (okrasou církve).

Ovšem o srozumitelnosti obřadného jazyka staroslovanského dalo by se disputovat. Kdyby jazyk ten a překlad řeckých knih obřadních byl aspoň čistý a správný! Ale překlad ten je tak nešikovný, tak otrocký, plný grecismův a slov řeckých (i obyčejných „alektor“ = kohout, „kit“ = velryba) a nestvůr českoslovanských („dorynosima“ — dóry ř. a nositi — nosima! — slovanské!) že sami theologové ruští musí se pracně učiti, aby rozuměli církevní řeči, a často i kněz dlouho neopakovavší si význam a smysl, zapomíná a nesprávně pojímá jednotlivé výrazy. Církevní slovanština je tedy řečí pouze polosrozumitelnou. Jinak by bylo ovšem, kdyby ji očistili, překlad upravili a vylepšili. Ale co pak se nehybná východní církev k tomu odhodlá? Snad, ale kdy! Ani u našich sjednocených Rusínů, kteří přece nejsou závislí na ostatním pravoslavném světě, a samostatně by si mohli církevní jazyk očistiti, trvá se na starém, nešikovném překladě. Není ani památky po nějakých opravných snahách, a snadno i pochopíme, že není. Víme, jak těžko se opravuje ve věcech církevních! Zvláště tam, kde nějaká věc srostla s tradicí a s lidem! Dokud lid sám lpí tolik na každém slově a na každém úkonu, že za odpadnutí a změnu víry považuje i nejmenší opravu, není na to pomyšlení. Oprav dovolává se dosud jen intelligence, jak ruská pravoslavná tak rusínská. A to intelligence liberalní, na jejíž hlas ovšem církevníci nejméně dají.

*

Terstský biskup vyslal nedávno vlivného politika a vůdce terstského Dra. Laginju do Ricmanje, aby obec přemluvil, aby konečně už od vzdoru svého upustili a vrátili se k církvi. Ale Dr. Laginja nic nepořídil. Začíná tedy opět vláda působit, která svou neomaleností beztoho celý případ zavinila. A začíná novými persekucemi starosty Berdona, jehož má za hlavního udržovatele nálady a vůdce vzdorných Mimo to vyhrožuje obci, že nikdy od úřadů žádné úlevy, žádné milosti a žádné podpory nedostane, že bude míti úřady stále na krku, nepovolí li. Známé apoštolování německo-vlašské!

*

Srbové charvatští a strana jejich na sněmu po vyzvání svých biskupů vypracovali návrh zákona interkonfessijního, jehož ohlášení velmi nemile se dotklo charvatských katolíků. Myšleno ovšem z počátku, že návrh bude průchodem pro liberalismus, jako druhdy zákony proticírkevní v Uhrách. Zatím návrh týkati se má pouze některých nesrovnalostí v poměru katolíků ku pravoslavným — zvláště výchovu dítek ze smíšených manželství, příspěvku na chrámy a hřbitovy a pod. Ovšem i takový návrh bude příčinou neshod. Známo, jak církev katolická přísná je v požadavcích a podmínkách při smíšených

sňatcích a sotva bude chtít rozdělit smíšené manželství katolicko-pravoslavné na dvě rovnoprávné polovice, jak chtějí Srbové svým návrhem. Ještě i ty příspěvky nekatolické polovice se dají uzákonit, ale na dítky vždy si činit bude církev katolická plné nároky.

Poměr mezi srbským patriarchou Jiřím Brankovičem a národními zástupci církevního sboru srbského stává se stále napjatějším. Nedávno při projednávání účtů patriarchie revisor našel deficit na 40.000 korun, jehož patriarcha nemohl vykázat a ospravedlnit. Patriarcha považuje všecko to míchání se výboru církevně-laického do záležitostí svých příjmů za bezprávné a beztaktní. Vyšel také ze schůze, kde mu předložen výsledek revise, nazloben a s hrozbou: Však já vás zkrotím, ale vy mne nepokoříte! Načež za ním zavoláno: Nás nezkrotíte, my máme zákon na své straně.

Církevní sbor zaved přede dvěma lety pořádek do správy církevního jmění, zvláště na jmění klášterní uvalil povinnost hospodárnosti a dobré ekonomie. Každý klášter srbský ročně vydává účet a ze svého pozůstatku čistého platí polovinu do církevního fondu srbsko-národního, a polovinu ponechává pro sebe, do svého záložního fondu klášterního. Kláštery dostanou vždy od církevního sboru rozpočet, podle něhož mají během roku hospodařiti. Ale hned r. 1902 se nezdařil podle výpočtu sboru církevního. Kláštery nepřinesly tolik čistého důchodu, kolik v rozpočtu jim určeno. Za onen rok 1902 přineslo jen 15 klášterů 40.000 čistého, ostatní se vůbec s výsledkem ještě neohlásily, přese všecko upomínání. Na rok 1905 obnášeti má rozpočet příjmů 812.000 korun, vydání pak 645.000 korun, tak že by z klášterů mělo zbýti čistého 167.000 korun, z čehož 83.500 určeno do fondu církevně-školního, a 83.500 do fondu klášterního. Dosud nejlepší výsledek přinášel klášter Grgeteg (23.000 korun za r. 1902) a Svatý Djuradj (10.000). Nejméně vykázal Krušedol (202 kor.), vlastně ty, které nevykázaly za rok 1902 dosud nic!

*

Vedle Ivo Prodanova spisu před rokem vyšlého, jenž sebral všecky dokumenty ve prospěch a o historii „Glagolice“ jednající, vydal teď děkan J. Stojanović soustavnou obranu glagolského práva celé jihoslovanské církve pod emočním názvem „Za sveto pravo naše. Za glagoljicu, majku našu“. Stojanovićova kniha jest víc popularní, vědeckostí se Prodanově knize nevyrovná. Římský měsíčník „Rassegna Giuridica Ecclesiastica“ počal přinášeti delší rozpravu o otázce hlaholské na slovanském jihu od Dra. Coniglia. Článek skončí asi obranou postupu kuriatního, proti názorům jihoslovanských žadatelů za hlaholici, kteří hájí zásady, že práva se nepozbývá odnětím a zanedbáním jeho přisluhovatelů, třebas při tom právo mající vůbec neprotestoval, nebo aspoň ne ve formě právnické. A tak se to stalo i s glagolicí, že byla obcím od kněží latinisatorů odňata proti jejich vůli. Proto právo není promlčeno a třeba je restaurovati v celé šíři: co Jihoslovan, to glagolaš, aspoň pro Charvaty, neboť Slovinci už se práva toho nedomahají.

Svatý synod bulharský podal vládě žádost, aby předložila „národnímu sobrání“ zákon o doplnění platů duchovenských, jakož i o sloučení pensijního fondu duchovenského s pensijním fondem státních úředníků. Synod tedy žádá srovnání duchovenstva s úřednictvem státním, žádost v církvi nacionalisované, jako jsou pravoslavné církve ve slov. státech a v Řecku a Rumunsku, zajisté zcela oprávněna. Jedná se hlavně o uspořádání platův a postavení duchovenstva výpomocného. Ale ani stálé nemá postavení jiným třídám intelligentním rovnocenného.

*

Na ukončení sporu v řeckém synodě cařihradském povolal sultan komisi (z tureckých moham. vysokých úředníků složenou), jež má nestranně vyšetřit důvody oposice i patriarchovy skupiny. Před tím už byli členové oposice sami u patriarchy a žádali, aby svolal synod ve starém složení, že jsou ochotni přispěti k urovnání neshody. Toho pokoření však patriarcha nepřijal a odvolal se, až co řekne smíšená církevní rada, neboť ta už některé z oposičních synodalů považuje za sesazené a jmenovala místo nich jiné. Patriarcha a jeho stoupenci (boháči řečtí a šovinisté) pokoušeli se na různých místech, u panovníků (císaře rak., cara ruského, předsedy francouzské republiky), aby je získali na stranu patriarchovu a aby ti svým vlivem v Cařihradě se přičinili, by vláda turecká a sultan vyhověli patriarchovi. Vláda turecká však nechce uznat sesazení oposice za kanonické a hledí synod udržet v dosavadním složení. Ruský církevní tisk, který jindy nemůže býti hotov s nářky, když začne o pravoslavných v Bosně a Hercegovině, teď najednou se přidal šmahem na stranu patriarchovu, ač ten zastává návrhy vlády bosenské. Tu jest jim najednou patriarcha — a tedy i vláda bosenská — v právu a lid pravoslavný se svými návrhy v neprávu! Požadavky laické protiví prý se kanonickému právu a není prý v řecké církvi správno, aby lid volil si biskupa sám! Ale hned v Cařihradě samém volí patriarchu smíšená rada církevní! A tak to navrhují i bosenští lidoví zástupci.

*

Proces s kazaňskými svatokrádci rozčilil velmi veřejnost ruskou. Významné jest pro smýšlení veřejnosti, že žádný z advokátů nechtěl převzíti obhajování obviněných. Z moci soudní tedy obhájci jim určeni. Ale předseda soudu musil výslovně a veřejně slovem i tiskem ohlásit, že obhájcové nepřijímají hájení ze své vůle, ale že soudem samým byli určeni a že podle zákona jsou pak povinni určení soudu poslechnouti. Tím se obhájcové chtěli zajistit proti odiu, jaké z obhajování vyplyne. O osudě obrazu samého však se veřejnost nic nedověděla. A to jest pro ni nejtrapnější. Čajkin (vlastně Bartoloměj Stojan) popíral stále, že by věděl, co se stalo s obrazem. O. Rufinský zvláště chodil k němu do vězení před rozsudkem i po rozsudku, aby se přiznal, kam dal obraz sám, je-li uchován, že se dočká mírnějšího rozsudku. Působil na cit i na víru jeho — ale vše marno Čajkin nepřestal tvrdit, že neví, kde jest obraz. Je zřejmo, bál se říci, že obraz

spálil (byl dřevěný), aby mu za to nepřidali. Proto tvrdí, že neví. Lid oddává se naději, že se obraz ještě najde. Bájí o něm, že Čajkin nebo jeho pomocníci jej pustili do vody a že jej někdy někde někdo ve Volze vyloví. Odsouzeno pět obviněných: Čajkin Stojan na 12 let, jeho hlavní pomocník Komov na 10 let, Maksimov na $2^3/_4$ leta, ostatní pod rok.

*

Od nějakého času a zvláště teď za války obrací se veřejnost ruská na kláštery, aby chopily se díla charitativního, pomáhaly lidu, pracovaly v lidu a pro lid užitečnou prací a zanechaly svého kontemplativního asketismu, který dnes nemá významu v církvi a jen členy klášterů kazí a přivádí kláštery samy k úpadku. A také v kruzích klášterníků samých i v kruzích duchovenských povstávají obránci činorodého směru a zavrhovatelé prázdného asketismu. Tak v „Cerkovném Věstniku" představená Lěsninského kláštera velmi ohnivě bojuje proti zastancům kontemplativního asketismu klášterního. Je to pro ni hříchem proti Bohu, církvi společnosti zavírati se dnes do čtyr stěn na pouhou modlitbu a duševní práci snad, kdy třeba je člověka venku mezi lidem, aby poučoval, radil, pomáhal, pracoval a bojoval! „Zastancům jednostranného asketismu nutno říci, že třeba už jednou odvrhnouti veškeru tu temnotu buddhijských názorů (!), vplíživších se do našeho náboženského nazírání. Kristus pravil: Lásku chci a ne oběti, a tu z Něho dělají jakéhosi molocha, který si žádá lidských obětí, zatím co od nás žádá toliko lásky. Zapomínají, že mnich jest nejprve křesťan a proto nesmí pod záminkou spasení duše své považovat se osvobozeným od těch příkazů Kristových, které nám doporučeny jako jediná cesta spasení. Řečeno: ‚Víra beze skutků jest mrtva', a smutný mnich, který na toto zapomíná..."

Na ohnivé toto obvinění asketismu a buddhismu mnichů pravoslavných odpověděl biskup Nikon. Odmítá takovýto prospěchářsko-dobročinný názor na kláštery. Takovýto cíl nemůže býti a není podle církve jejich cílem. V klášteřích není nečinnosti, naopak zakladateli samými práce tělesná a duševní předepsána mnichům jako nezbytný úkol denní. A bez ní nebylo a není ani jednoho kláštera. Dobročinné a materialně prospěšné ústavy mohou konečně vznikat při klášteřích, ale nikdy ne v samých klášteřích. Mnichové mohou v nich vykonávat své denní dílo, mohou nad nimi dohlídat, ale klášter sám a jeho organisace nesmí nikdy sloučiti se s tímto venkovním dílem. Na takové věci konečně mohou se tvořit nové organisace (kongregace), a ony se též tvoří pro výchov, pro charitativní díla a jiné dobré cíle. A jsou na svém místě, mají v tom svůj úkol a nikdo je nemůže prohlásit za pochybeny. Klášterům však dán původně jiný účel: ony mají býti útulky duchovně milostného života, tichým příbytkem modlitby a obcování s Bohem, a tím i hlásat všemu světu povýšenost a výtečnost odříkání a smrti pro svět.

Jenom že ruské kláštery nejsou ani tímto ani oním. A to právě podněcuje společnost k výtkám. Mnohé staré kláštery musily býti

zrušeny, chrámy jejich odevzdány obcím místo farních a z kláštera utvořena fara. Kláštery upadají a znevažují se. Není v nich toho, co dříve bývalo: hrnuli se do nich lidé vzdělaní, mládež intelligentní i prostý lid. Ale teď od 30 let nevstoupil do žádného kláštera ruského ani jeden student, leda jeden jediný seminarista! A tak upadají i nejslavnější dříve kláštery ruské, Sarov, Optina a j. Vylidňují se a co se do nich hrne a v nich se vychovává, to je podřízené hodnoty. A v čelo klášterů staví se ještě mnohdy i lidé, kteří ani noviciatu neprodělali (z kněží), kteří ponětí o životě duchovním nemají a kterým se pouze ukládá, aby dobře hospodařili. Pak ovšem v klášteřích ani společný život se nezachovává, ani společná bohoslužba se nekoná, a když, tak jen ledabylo se odbývá, a mniši nemajíce co dělat nebo lépe nechtějíce, oddávají se pití tak jako mužické jejich okolí. — Výtky tyto sám biskup Nikon uznává. Ale žádá ne zrušení klášterů starých, nýbrž jejich reformu, a ke slibům obyčejným přidat ještě nový: nepíti nikdy nic opojného! Že by tím nebylo spomoženo, jest na bíledni. Ostatně všecky kláštery ruské nejsou toho rázu. Přizpůsobují se novým poměrům a úkolům samy bez debat o asketismu a utilitarismu. Tak jako u nás!

*

Ve šlechtickém polokonservativním, pololiberalním organě „St.-Peterburskija Vědomosti" napsáno veliké obvinění ruského duchovenstva vůbec (10. listopadu). Obvinění to ve své generalisaci podobá se navlas podobným výlevům na liberalním našem západě. Jen že autor Blagověščenskij ve svém obvinění hájí náboženství a církev pro lid. Duchovenstvo ruské prý svým kastovnictvím odlučuje se od celé ostatní společnosti. A jako kasta stará se stále jen o své hmotné zájmy, ty všude na první místo vystrkuje a náboženství samo upozaďuje. Svým materialismem vyssává zrovna a vyžírá všechnu idealnost a povznešenost z ruské církve a z pravoslavného náboženství. Odpuzuje každého citlivějšího člověka svým žebráctvím a kramářstvím. Ono jest vinno a jen ono, že nejen intelligence, ale i lid odvrací se od církve a že nábožnost jeho upadá. Tím způsobem ruské duchovenstvo také podkopává hlavní základ říše, jednomyslnost náboženskou. Kde prchla víra, tam usídlí se třenice a různomyslnost, a nebude už jednoty.

Něco na tom pravdy jest, ale zase není vinno duchovenstvo. Neboť nadáno četnými rodinami a špatnými příjmy, při nichž odkázáno dokonce ještě na dobrovolné dárky a sbírky, nemůže nežli stále žebrat a všecku svou péči obracet na živobytí své a zabezpečení své rodiny. Volá samo po úpravě ke státu — ale stát v Rusku stejně jako všude jinde pro církev a duchovenstvo peněz nemá, nechce vedle svého úřednictva nésti ještě náklad na duchovenstvo, ani ne z přirážky zvláštní chrámové daně! Poplatnost lidu, beztoho už přetížená, musí býti uchována pro jiné účely.

Věda a umění.

Národní divadlo v Brně. K dvacátému výročí paměti 20letého trvání prozatimního divadla našeho připravila správa divadelní tři slavnostní představení. Dne 5. prosince provedena Smetanova „Libuše“, druhý den bratří Mrštíkových „Maryša“ a jako třetí představení jubilejní zvolena Janáčkova „Pastorkyně“. V celku tedy vybrán původní repertoir rázovitě a vhodně. Ale hned prvý slavnostní večer byl neslavný a nijak vynikající. V pravdě poetický proslov prof. Holého, přednesený s vřelým procítěním p. Pechem, jakož i pěkně a originelně režisérem p. Malým komponovaný živý obraz mohly býti zdařilou vignetou úvodní rámce celkového provedení. Leč hlediště zející smutnou prázdnotou zavinilo patrně i mdlou náladu nejen na jevišti, ale i v orchestru.

Nechceme podceňovati známých výborných výkonů pí. Svobodové-Hanusové, pp. Doubravského a Komárova, pp. manželů Pivoňkových a j., ale stísněnost všech pěvců byla více nežli zřejma. Ani v orchestru nevykazovalo představení toto žádných předností, vzdor veškeré nejlepší snaze našeho opravdu umělecky cítícího prvního kapelníka p. Hrazdiry, za něhož jsme v opeře zvykli na výkony vysoko povznesené nad úroveň prostřednosti. Slovem: všude chyběl povznášející ruch a slavnostní vzlet.

Dne 16. prosince byla premiera Dvořákovy „Rusalky“. Libretto Kvapilovo, ač nikoli veskrze originelní (srv. vzory z Erbenových básní, z Humperdinckovy „Perníkové chaloupky“, z Hauptmannova „Potopeného zvonu“, z Hoffmannovy a Lortzingovy „Undiny“ a j.), poskytlo skladatelské zálibě i náklonnosti Dvořákově, jenž tak mistrovsky již před tím v symfonických básních, komponovaných dle ballad Erbenových, vystihl pohádkové ústředí, pole nejširší. Hudba „Rusalky“ je rázu — jinak nelze říci — ryze Dvořákovského. Nechať je to snivá píseň Rusalčina k měsíčku, kde vše se třpytí stříbrem luny a hladiny rybníku, či kouzelně laškovné zpěvy lesních žínek s ohlasy tichou měsíční nocí, nebo strašidelný valse infernale při zaklínání Ježibabině, či svižné rythmy lidových melodií v intermezzech hajného s kuchtíkem, všude svérázně vrcholí dokonalé, genialní umění posledního z naší nesmrtelné veliké trojice hudební. Úprava pro menší jeviště se dosti zdařila.

Reprodukce „Rusalky“ byla v celku zdařilá. Pí. Svobodová-Hanusová (Rusalka) a p. Doubravský (princ) podali jak po stránce pěvecké tak i herecké výkony krásné a vynikající. K nim družili se pí. Pivoňková jako bizarní Ježibaba, sl. Procházkova jako pyšná, svůdná kněžna, p. Pivóňka jako groteskní, dobrácký vodník, sl. Pilcova (kuchtík) a p. Procházka (hajný). S pochvalou je se zmíniti též o zpěvech lesních žínek se sl. Kasparovou v čele. Orchestr pod osvědčenou taktovkou p. Hrazdirovou dostál s plným úspěchem mnohdy velmi přísným požadavkům naň kladeným. Jen větší diskretnost trombonův a urovnanost tromb byla z příčiny zvukové plastiky ostatních nástrojů žádoucí.

Dne 20. prosince uvedl se p. Čihák jako Kecal v „Prodané nevěstě" celkem šťastně a slibně. Hlas jeho zní hlavně v střední poloze čistě a plně a chvályhodna jest jeho péče o zaokrouhlené tvoření tonu. V celku však toto představení nevykazovalo žádných zvláštních kvalit, naopak značně kleslo na stupeň prostřednosti. Jan Kakš.

Z pěti kusů činoherních, které byly minulého měsíce poprvé v letoším divadelním období uvedeny na naši scenu, minula třem již hezká řada let, než abychom je plným právem nazvati mohli premierami. Nemluvě o Shakespearově „Králi Learu" mám na mysli, že Tolstého „Vládě tmy" uplynulo už čtrnáct rokův a „Maryši" bratří Mrštíků právě deset let. Tedy žádné pravé novinky, což nebylo by zrovna chybou, neboť nebývá to nejnovější, co teprve včera napsáno, vždy nejlepší, jak dobře viděti na Zelenského „Tažných ptácích".

V Shakespearově královské tragedii „Král Lear" (poprvé 26. listop.) ukázali naši herci, jak velice odvykli, odchováváni jsouce na moderních realistických dramatech, grandiosním postavám shakespearovským. Bylo již před lety touženo po novém jednotném stilu hereckém, který by sloučil starý z pokolení na pokolení děděný způsob hry s novými formami pronikavou evolucí času vzniklými, aby jím staré klassické kusy pro nás byly osvěženy. Naši herci jsou dosud velmi daleko. Pathos Shakespearova majestatu vyzněl hluše, tragika posledních scen mdle. Při špatné deklamaci veršovaného slova nebylo lze mnohdy ani souvislosti dobře postřehnout, místy bylo i slyšeti napřed napovědu. Jedině p. Vojta sehrál titulní úlohu nad úrovní prostřednosti.

L. N. Tolstého čtyřaktové drama „Vláda tmy" vyžádala si organisace národního dělnictva pro svou hromadnou návštěvu (dne 28. listopadu); představení nemohli jsme však býti přítomni.

Ve prospěch Matice školské hrána dne 3. prosince francouzská komedie „Obchod jest obchod" (Les affaires sont les affaires) od Octava Mirbeau; proputovala nedávno evropská jeviště a měla i u nás úspěch. Po mém soudě ne dosti odůvodněně. Mravoučná historka, hodící se za kalendářní povídku, nafouknuta na drama o třech aktech. Vlekou se však také první dvě jednání v samých hovorech a vypravování do nekonečna, aby vyložila situaci pro jednání třetí, kde se začne něco díti: Hrabivec, který pod heslem „obchod je obchod" nahromadil miliony, neštítí se ani největších špinavostí, chce stejným způsobem zaobchodovat i s rukou své dcery. Nezdaří se mu, jablko zakutálelo se tentokráte daleko od stromu, dcera, která v ovzduší otcova „obchodu" prohlédla celou jeho nízkost, odchází, pohrdajíc miliony. Celek vykrášlen lacinými effekty, chytne diváka; vždyť ve stotisícovém městě vždy se najdou typy takových hrabivců, jež obecenstvo vidí ve hře zobrazeny — odtud úspěch její. Pro kus hodil by se tudíž výstižně název „Volksstück", jak ho Němci užívají. Hráno bylo velmi dobře. Pan Javorčák a sl. Jelínkova v hlavních úlohách podali výkony uznání hodné a oživili svým temperamentem celý večer.

Dvacetileté jubileum otevření prozatímního národního divadla brněnského oslaveno bylo v činohře dramatem bratří Al. a Vil. Mrštíků „Maryši“ (6. prosince). Jest otázkou, zdali toto jubileum zasluhovalo oslavy. nezdáť se mi aspoň, že by naše umělecké úspěchy za oněch 20 let byly takové, aby mohly býti právem oslavovány. Jinak k oslavě bylo voleno drama velmi vhodně. Jím byla i zahájena představení v nynější budově divadelní; jeť zdařilé a dávno vlastní silou ukázalo, jak byla v ně neodůvodněna nedůvěra správy divadla národního v Praze, která z nedůvěry její premieru (roku 1894) předvedla nedělnímu odpolednímu obecenstvu, když hru nemohla jen zhola zamítnout. Hra našich herců daleko nebyla taková, aby vystihovala typické selské postavy z jihomoravské vesnice.

Dne 19. prosince osvěžilo repertoir pohostinské vystoupení pana Mošny v Želenského „Tažných ptácích“. Škoda jen, že nám divadelní správa předvedla slavného mima pouze v oboru jeho nevyrovnatelné komiky a nepotěšila nás také některou z jeho nevystižných rollí charakterních, jejichž jest nám Mošna interpretem jediným svého druhu. O práci p. Želenského bude ještě příležitost říci slovo příště. Stanislav Fiala.

*

Na pražském divadle národním dávána nová opera mladého skladatele Otakara Ostrčila „Vlasty skon“ (na libretto Pipichovo). Operu pražská kritika chválí, že na mládí autorovo jest dílem zajímavým. Premiera Jiráskovy nové činohry „Gero“, vzaté z bojů polabských Slovanů, došla pozornosti i v německých listech rakouských. Líbí se jim na kuse tom, který je silné stavby a bohatého děje, že není v sentimentalním vlasteneckém toně psán, vyličuje slovanské bez chyby a germanské pouze černě, nýbrž spravedlivě a přirozeně rozděluje světlo i stín.

*

Zdejší „Klub přátel umění“ ve své výroční zprávě za 1904 raduje se z letošího úspěchu, jakého dosáhl pravidelnými výstavkami v nově zařízených svých místnostech. Výstavky vesměs končily deficitem a odbyt prací umě.eckých rovněž nebyl valný. Zpráva uveřejňuje akta ze čtyr výstavek: sochařské, Kalvodovy, Manesovy a Jeneweinovy; počet návštěvníků na všech byl 5788 (průměrně po 1447) za úhrnných 184 dní. Z toho bylo hromadných návštěvníků 2514, takže obyčejných návštěvníků připadalo na den 17 až 18! Největší ztráta byla při výstavkách, k nimž díla výtvarná převážena z Prahy (sochařská a Manesova), u dvou přes 1500 K, při úhrnném vydání na ty dvě výstavky po 2400 korun — zajisté deficit víc než dostatečný! Také výstavky Kalvodova a Jeneweinova skončily deficitem ale mnohem nepatrnějším (163 K na vydaných 1571 K). Třeba tedy býti skromným, aby i takový výsledek naladil k růžové spokojenosti. Klub ovšem podnikaje tento riskantní počin, čekal snad ještě horšího. Proto spokojen jest i takovým výsledkem. Sněmovní subvence zvýšena mu letos na 1000 K. Členů nových přibylo 62. Přednáškami svými klub rozšiřoval po Moravě heslo „umění ve škole a výchovu“, a roznesl prý „myšlenky o výchovné síle umění do všeho skoro učitelstva moravského“. No, no!

Moravští umělci uspořádali výstavku v Uh. Hradišti, jako pokus roznésti a udomácniti umění i v českých městech venkovských. S výstavkou spojeny i přednášky. O významu moravského umění přednášel A. Kalvoda. Zmínil se při tom o úmyslu moravských umělců vydávat svou samostatnou uměleckou revue na Moravě. I látky i přispěvatelů prý by bylo dosti, jen o to se jedná získati jí 1500 odběratelů, a byla by zajištěna.

*

V časopise olomouckého musea píše K. Čechmánek o značkách na kamenech na Velehradě vykopaných. Dochází po dlouhém patrání a úvaze a po dlouhém srovnávání, že tyto značky a podobné jim na kamenech romanských chrámů v našich a okolních krajích nejsou značky kamenické, nýbrž písmo, skutečné písmo staroslovanské, předcyrilské, které dle všeho bylo prý slovní a slabikové (tedy obrazcové). Písmo takové a jemu podobné či dokonce totožné značky prý nalezeny i na kamenech ze starých pozůstatků indianských a asijských. Na kamenech z romanských chrámů nalezají se značky ty prý jen v těch zemích, kde bývali nebo mohli bývat Slované! O naší praslovanské kultuře jak vidět velice lehko se bájí!

*

Česká akademie hodlá vydávati při svém Věstníku „bibliografii českou", oddíl práce, u nás dosud přese všecky soukromé pokusy zmarněný a zanedbaný. Súčastniti se mají třídy I., III. a IV. — Na slavnostní schůzi české akademie (4. prosince) předseda kníže Jiří Lobkovicz ve své řeči vzpomněl několika vědeckých a uměleckých události (sjezdu právníků, 50leté oslavy archeologických Památek, hudebního Festivalu, vítězné soutěže českých techniků) a pravil pak: „Zdá se jakoby znalost o duševních a kulturních snahách českého národa skutečně razila sobě již cestu u národů sousedních, a nabýváme tím naděje, že dojde v brzku ku všestrannému zaslouženému uznání jeho úplné kulturní rovnocennosti s kterýmkoliv jiným národem." Z literatův a umělců letos vyznamenáni cenami Vrchlický (za drama „Knížata" 2000 K), Schwaiger (2000 K za soubor svých děl malířských), M. Aleš (1500 K za své práce o písních českých), Karel Mašek (1000 K za dramatickou báseň „Dceruška pana hostinského"), M. A. Šimáček (800 K za drama „Lačná srdce"), Fr. Urban (800 K za výzdobu chrámu vyšehradského), Fr. S. Procházka 600 K za „Hradčanské písničky), V. Štech (500 K za roman „Kovové ruce"), V. Novák (za klavírní skladby 500 K). Jinak podpor na vědecké a literarní a umělecké práce rozdáno 75 v obnosu 30.700 K.

*

Ve „Slov. Přehledě" navrhuje kterýsi dopisovatel jihoslovanský, aby v nynější době spolnosti a jednoty (při vydávání společného almanachu) Jihoslované sjednotili se aspoň na svém titulu a říkali podle českého, jako Slovinci už činí, Slovan a slovanský, tedy stejně jugoslovanski. A zatím má teď každý národ jinou formu, jen jedinou hláskou se lišící. Tak vedle slovinského jugoslovanski říkají Charvati

jugoslavenski, Srbi jugoslovenski, Bulhaři jugoslavjanski. Nechť prý se připustí jen česká a ruská forma (slavjanskij), ostatní odchylky ať se shodnou s formou bližší, buď českou, buď ruskou. Tak by Bulhaři mohli podržeti ruskou formu, ostatní jihoslované přidati se k formě české. Tuto formu mají ostatně i Lužičané i Poláci (Słovian, słowiański) pouze se svou zvukovou obměnou ve výslovnosti.

*

Nové pojítko mezi Slovanstvem a Francií zbudováno v tak zvané keltoslovanské lize. Má spojovati svět slovanský a romanský v kulturním a politickém snažení. Na slavnostní schůzi 4. prosince zastoupeni byli vedle Francouzů a Belgičanů též Vlaši a Španělé; ze Slovanů zastoupeny větší národy všecky. Krakovský „klub slovanský“ počíná vydávati svůj list nesený duchem všeslovanským, či jak Poláci lépe chtějí, vzájemně slovanským. Název listu jest „Świat słowiański“ (Svět slov.). Tím k dosavadním listům (českému, dvěma ruským, bulh.) věnovaným výhradně slovanským otázkám přibývá pátý, polský. Poláci poslední leta rozohňovali se slovanským nadšením nadobyčejně.

*

Polský historik Ferdynand Hoesick, vydal právě větší historickou monografii „Julian Klaczko“, jeho život a práce. Polský revolucionář popsán tu ze široka a před očima čtenáře vyrůstá celá skoro společnost polských „spiskovců“ (spiklenců) ze všech končin Polsky. O mnohých osobách a událostech přinášejí se tu na světlo věci dosud neznámé. Zajímavo je celé to líčení povstalců polských z roku 1830. Některé dětinské snivé povahy pustili se s prázdnýma rukama bez organisace s pouhým nadšením v duši do boje za svobodu otčiny rozsápané. Typická je schůze spiklenců v Poznani z roku 1831 a její účastníci. Čteno vyzvání k národu plné nabubřelých frásí a po přečtení jeho někteří z účastníkův dali se do pláče a nářku. Když byli v nejlepším, otevřely se dvéře a jeden z členů výboru uváděl štíhlého bruneta se souchotinářským ruměncem na vpadlých lících, delikatních sice rysů, ale vyhublého a snědého. A začal po řadě všecky mu představovat, na konec pak slavnostně postaviv příchozího doprostřed, zvolal: „Słowacki, básník.“ Jméno Słowackého nebylo ještě tehdy tak známo, aby bylo učinilo nějaký silnější dojem na společnost. Ale příchozí přijat, vysvětlena mu celá věc od počátku a na provolání k lidu opět dřívější opponenti odpověděli pláčem a nářkem. Na to Słowacki povstav, skřížil ruce na prsou a povzneseným hlasem pravil: „Což vy nemyslíte? Vám se zdá, že dnes je potřeba ještě, jako dříve děl, pluků, důstojníků? A Vám povídám, že dnes přišla doba svaté anarchie.“ Chtěl ještě mluvit dále, ale Štefanski, jeden z členů výboru (takto devotionalista), uslyšev sloučení slov svatá anarchie, vrhl se u vytržení k nohoum Słowackému a volal: „Mistře, mistře, tys vyslovil veliké slovo.“ Słowacki, přerván v řeči a sám dojat účinkem svých slov, usedl a už nic nemluvil. Schůze skončila s nepořízenou, „svatou anarchií“. Zdá se opravdu, jako by vyslovené heslo Słowackého pronásledovalo historii polskou (a snad jiných slov. národů) od počátku do dneška. Slovanům

nikdy nebylo třeba toho, čeho jiným národům, spokojovali se svatou anarchií a dosud spokojují v celém svém životě. Proto to také tak dopadá s nimi všude!

*

Z dramatických prací poslední dobu zaujaly pozornost: Zenona Parviho „Rok 1794.", veršované drama historické z doby rozboru Polsky; mělo rozhodný úspěch, jenž netkvěl pouze v látce, jež sama sebou vzrušuje každého Poláka. Mladého básníka Perzyńského „Lehkomyślna siostra" náleží k moderním námětům svým okrašlováním rozpustilosti. Židovský žargonový spisovatel Asch (Asz), jehož dramata ze žargonu přeložena už i do jiných jazyků, pokusil se svým židovským prostředím též na polskou scenu aktovkami „Z biegiem fal" (Po proudu vln) a „Grziech". Pro polské obecenstvo nejsou ovšem už židovští dramatikové a židovské milieu novinkou. Básník modernista Walewski zadal lvovskému divadlu dramatickou báseň plnou symbolistické poesie „Królowa Tatr".

*

Povolené haličským sněmem subvence 300.000 K na rusínské divadlo lvovské Rusíni nepřijali, a raději chtějí obnos ten sami si nasbírati, než přijati jej s tíživými podmínkami haličského sněmu. Komise sněmovní totiž proti vůli jejich postavila podmínku, že v divadle tom smí býti jen rusínské představení. Kromě toho jmenovaných členů správní rady má býti více než svobodně volených. Tato podmínka konečně ani Rusínů tolik neroztrpčila, třeba viděli, že závisí takto složení rady od milosti a uznání Poláků, neboť zaručeno se jim, že zemský výbor bude jmenovat vždy jen Rusíny. Ale první podmínka, jež na první pohled zdála by se samozřejmou, stala se kamenem úrazu. Divadlo, které bude státi přes půl milionu korun, musilo by prý býti půl roku vždy prázdné a nezužitkované, kdyby se v něm smělo hráti jen rusínsky. Rusíni stojí o to, aby je směli na tu dobu, co rusínská společnost odejde do kraje (na leto), pronajati komu chtějí, k polským, německým a jakýmkoliv představením a tak z budovy míti užitek i v čas nesaisonní. Poláci však nechtějí míti konkurenční ústav pro své polské městské divadlo, které má stálý deficit, a proto podmínku položili.

*

Na Ukrajině v Kyjevě a Oděsse projevilo se mnoho činorodého nadšení pro vydávání nových listů všeho druhu v maloruském jazyce. Nadáno se, že vláda, jež od smrti Pleveovy mnoho časopisů nových teď dovolila a mezi jinými i litevské a lotyšské a židovské, že dovolí i maloruské. Ale několik žádostí odmrštěno, jmenovitě všecky ty, jež týkaly se literarního a politického oboru, a ostatní čeká týž osud. Dovoleno však Dru. Ivanu Lípovi vydávati popularně zdravotnický časopis „Lěkarjskij poradnik". — Všenárodní zemědělská výstavka ukrajinská ohlášena ve Lvově na 15. ledna.

*

Jeden z nejlepších ruských odborných listův „Istoričeskij Věstnik", slavil 14. prosince 25leté trvání, spolu i s redaktorem

svým historikem S. N. Šubinským, který po 25 let též už list rediguje. Přispěvatelé Istor. Věstnika, nejlepší z ruských žijících pracovníků v historii, složili na oslavu redaktoru 3000 rublů, jež tvořiti mají základ pro premii za historické práce udělovanou ve jmenu S. N. Šubinského.

*

Na scenách ruských dávány poslední dobou tyto zajímavější novinky. S velkým očekáváním hleděno vstříc Gorkého novému čtyraktovému dramatu „Dačniki“ (Letní hosté), které však všeobecně sklamalo (23. listopadu), ač výborný personal herecký nejlepší dnešní ředitelky a herečky ruské V. F. Komisarževské přičiňoval se charakterním líčením kus co nejvíce povznésti. V „Dačnikách“ není už té síly, co v „Měšťanech“ a „Na dně“. Ani prvá ani druhá činohra sice není scenicky silnou, ale za to líčení charakterní v prvé a smělost i charakterní zajímavost druhé nahražovaly nedostatek dějový. V „Dačnikách“ není ani dějového námětu ani zápletky, ale není ani zajímavosti osob a charakterů. Děj pak rozvolněn ještě více než v minulých kusech. V „Měšťanech“ byla to jednota rodiny, jež vázala děj, v dramatě „Na dně“ byla to jednota místa — a jednotný zájem všech těch lidí, jež svedeni v to místo, že drama nějak aspoň se rozvíjelo. Ale v Dačnikách už není ničeho, mohli by býti napsáni též ve 20 a 30 aktech a stále by se totéž opakovalo. Od Čechových dramat, jež mají vždy pevný dějový outek, liší se dramata Gorkého úplným dějovým rozvolněním. Jsou v tom ohledu novinkou a pokusem přenésti na divadlo všední život se všedními událostmi, jež beze zdvihu a klesu opětují se 360krát do roka. — Oblíbený a svými „Dětmi Vaňušiny“ proslavený dramatik Najděnov na téže sceně Komisarževské vystoupil (8. prosince) s dramatem „Avdoťjina žizň“ (Život Avdotin). Nový kus je sice lepší než „Bohatý člověk“, ale prvnímu dramatu, „Dětem Vaňušinovým“ se nevyrovná. Námět a heslo jest poněkud podobné Ibsenově „Nóře“. Avdoťja najednou sezná, že žije jako loutka v ovzduší pravšedním. a vzývá se k novému životu, ale strhnou ji nazpět na cestu dobré ženy, hospodyně a matky, a ona žije pak klidně dále jako zprvu. Dramatem probleskovati má, podle autorova úmyslu, idea, že selská generace povznáší se výše než panská, ale na nepříznivých okolnostech života rozbíjí se i se svými idealy.

Oblíbený autor lidových činoher „Mirskaja vdova“ („Obecní vdova“) a „Šachta Georgii“ E. P. Karpov pokusil se dramatem „Poběditel“ (Vítěz) o kus ze života kupecko-průmyslového. Kus přijat vřele, ale sotva prý se tak udrží na repertoiře jako první jeho kusy. — Nadějným a rychle stoupajícím dramatikem ruským jest Falkovský, jehož nové drama „Strojiteli žizni“ (Stavitelé života) dne 29. listopadu dobylo si velikého úspěchu. Starším dramatům jeho („Sen života“ a „V ohni“) vytýkáno příliš mnoho symbolismu. Ale kusy Falkovského založeny hluboce, jsou vážny a mají velmi mnoho poetického a originalního, jsou psány krásným jazykem a dramatický účinny. — Symbolicko-filosofickou trilogii píše Frachtenberg; dne 14. dávána

druhá její část „Dnes“ („Včera“, „Sevodňa“, „Zavtra“). Myšlenka kusu jest: nikdo nemá jistého dnešku, každý žije budoucnosti.

*

Dopisovatel „Slov. Přehledu“ ze srbské Lužice stěžovává si na nehybnost Dolnolužičanův a vůbec na malou sílu života a odpor evangelických Srbů. Dolní Lužice setrvávajíc ještě stále při svém dialektě, jímž i beztoho málo píše a vydává, stěžuje jednotu. Letos i Dolnolužičané na své chotěbuzské schůzi a slavnosti národní poněkud se vzpružili. Měl tam schůzi dolnolužický oddíl „Matice srbské“, jenž podával zprávu ze své činnosti za minulý rok. Na pozvání německých kruhů z okolních srbských vesnic zařídili srbskou národní svatbu s průvodem. I taková maličká událost pro tamní Srbstvo narostla na veliký význam. O drážďanských spolcích srbských zas „Lužica“ přináší úsudek opačný. Tam více života prý jeví evangelický „Černobog“ než katolická „Jednota“. Už proto asi, že evangelíků je tam i více i lépe postavených. Jednota obmezuje se pouze na výroční schůze s několika zpěvy, Černoboh i v roce sem tam nějaký projev uspořádá.

*

„Katolické Noviny“ stěhují se z Nádaše-Trnavy do Skalice a redakci při tom přejímá místo poslance a faráře nádašského Martina Kollára Fr. Margin Rudolfinský.

Při novém vydání povídek J. D. Čipkayových, psaných před 30 a 50 roky upozorňují „Slovenské Pohľady“ na slova Čipkayova o maďarisaci ve slovenské škole už před rokem 1848. Píše Čipkay: „Pánu učitelovi naložil zemský pán, aby v škole všetko učil po maďarsky a tento obávajúc sa, aby neprišiel o chlieb, plnil rozkaz zemského pána. Ale práve to bol kameň urážky! Otcovia a matky, ktorí zo svojich dietok chceli vychovať nie Maďarov, ale kresťanov, vidiac, že sa v škole pre samé slovíčka, geografie a historie maďarské temer nič neučia z náboženstva a iných potrebných vedomostí, nechceli ich tam posielať, ale radšej si ich doma sami učievali nábožné modlitby a pronikavé piesne.“ K tomu podotýkají „Sl. P.“: „Teraz už ozaj ako Berzeviczyho návrh stane se zákonem, slovenskí rodičia, ktorí chceme vychovať ze svojích detí nie Maďarov, ale kresťanov a Slovákov, budeme prinútení odopreť posielať ich do školy a budeme si ich doma sami učiť!“ Jen že vláda a úřady její mají mnoho prostředků po ruce, takovému soukromému vyučování překážet nebo načisto je zabránit; odhodlá se k němu ostatně jen málokdo, ostatní takového odporu nebudou schopni.

*

Na štyrskohradecké universitě se počet slovinských žáků od r. 1898 zmenšil z 8·5% na 6·7% a jihoslovanských vůbec z 22% na 1[illegible]%. Toto menší procento je výrazem nechuti, jakou projevuje slovanská mládež vůči šovinismu Hradčanů, ale také absolutní číslice mluví o úbytku slovanských posluchačů. Bylof jich r. 1898 všech 323 a r. 1902 už jen 294, letos pak zapsáno sotva 250. „Zora“, časopis katolické akademické mládeže slovinské, podávajíc zprávu o podporách v Praze Slovincům rozdaných (obnosem 1592 K) praví:

„Jak ukazuje tato zpráva, slovinským posluchačům co se podpor týče, v Praze růže nekvetou!“ Je to smutný osud slovanského studenta, že v německých bohatých městech se spíše materialně protluče, než v městech slovanských.

*

První gymnasium dalmatské v Zadru slaví své padesátileté trvání, gymnasium to ovšem vlašské!

*

Na slavnostní schůzi „jihoslovanské akademie“ 18. prosince konané sděleno, že země uvolila se dávat podporu na „Codex diplomaticus“, jejž akademie vydává, a biskup Strossmayer opět dal svou roční podporu 2000 K na vydávání charvatského akad. slovníku. Příjmy letos byly 45.000 K, z čehož na vědeckou práci vynaloženo 28.000 korun.

Místo zamýšlené obnovy „Vience“ mladou skupinou literarní ohlásil Dr. Cihlář-Nehajev v Zadru vydávání nového literarního illustrovaného týdenníku „Lovor“. Jméno vydavatelovo a nabídka jeho mladým přimělo Záhřeb, že od úmyslu vzkřísiti Vienac upustil. Záhřebští zakrváceli se dosti už při vydávání starého Vience, proto ponechají rádi teď tutéž oběť Dalmacii a Zadru.

„Matica Hrvatska“, stižená rozporem „starých“ a „mladých“, přiložila letos ku své zprávě obranu svého směru literarního při vydávání knih. Bez ohledu na formu chce a musí též z povinnosti národní vydávati jen národním duchem oživené a mravně povznášející knihy, neboť musí stavěti se proti tomu proudu, jenž zaplavuje rodiny charvatské cizím nevkusným a často i nemravným zbožím za ceny vysoké! Když už a i intelligenci od tohoto zhoubného vlivu sotva bude moci odvrátit, chce aspoň o to pečovati, aby poskytovala zdravé četby těm svým 12.000 členův z lidu, u kterých kniha má silnější vliv než u intelligence. Lépe zajisté a správněji jest přihlížeti k potřebám 12.000 než 1000 členů a to ne zcela bezpomocných.

*

Srbské sněmovně podán znovu návrh zákona o universitě v Bělehradě, v niž se má přetvořit nynější „vysoká škola“. Mezi poslanci však pro universitu není nálady.

*

Zemřeli: 18. listopadu S. J. Snessoreva, ruská spisovatelka (náboženských knih) a překladatelka. — 20. listop. professor moskevské university J. N. Gorožanin, znamenitý botanik ruský. — 8. prosince zemřel Vojtěch Hlinka, literarním jménem František Pravda (nar. 17. dubna 1817), oblíbený lidový spisovatel-povídkář. — 10. pros. A. N. Pypin, člen carské akademie nauk v Petrohradě, slavista a literarní historik vysokého věhlasa; Alexander Michalski, slovutný geolog rusko-polský; N. M. Korkunov, ruský právnický spisovatel. — 11. prosince František Skalík (nar. 22. ledna 1867), nadaný, ale odmlčevší se básník naší katolické moderny. — 13. prosince N. V. Sklifosovskij, znamenitý chirurg ruský a lékařský spisovatel.

Zprávy národohospodářské.

Nápadný rozruch nastal poslední měsíc roku v peněžnictví a bankovnictví. Příčiny jeho jsou dvojí: hospodářské a hospodářsko-politické. Oněmi nazýváme zlepšení situace v podnikání a výrobě, těmito pak výsledky soutěže a třenic jednotlivých národův a jejich závodů. Zlepšení situace výrobní a výdělkové projevilo se tím, že banky, které zabývají se zásobováním průmyslových podniků, jak v Německu tak u nás a v Uhrách zvyšují svůj akciový kapital, spojují se a slévají v mohutnější ústavy. Středoevropská skupina německého vlivu (Německo, Švycary, Rakousko, Uhry) v bankovnictví tu velmi význačně charakterisována. Německo má bankovních ohnisek více. Každé větší a průmyslovější či obchodnější město (Berlín, Hamburk, Frankfurt, Drážďany, Kolín, Mnichov, Lipsko, Děvín atd.) má své banky. Kapital bankový narůstá až přes 200 milionů marek. Banky pod 100 milionů cítí se stěsnanými v obchodech svých a hledí se buď zvýšením kapitalu, buď sloučením s jinou bankou vyšinouti nad tuto hranici účinné síly peněžní.

Za Německem jde Rakousko, velmi zřetelně rozlišené od něho. Tu bankovní kapital pokusil se teprve překročiti 100 milionů korun a ve většině případů jich nedosahuje ještě. Hlavní střediska bankovní a peněžní jsou dvě: Vídeň a Praha, ostatní města spokojují se pouhými filialkami bank pražských a vídeňských. Ani přístavní město Terst nerozvinulo svého vlastního silného bankovnictví, a má-li se co na moři většího podnikati, musí i tu přispěti ústavy Vídně a Prahy. — Ještě jednodušeji jeví se poměry v Uhrách; tam jest jen jedno středisko bankovní Pešť, a závodní kapital pokusil se právě u největší banky překročiti 50 milionů korun.

V Německu různá střediska bankovní vedou jen ke konkurenci hospodářské, která se jeví jen sesíleným podnikatelským ruchem, ovšem spolu zvýšeným risikem bank, účastnících se v podnicích i méně jistých. U nás v říši naší trojí výhradní středisko má zároveň rys národnostní. Vídeň jest německým, Praha českým, Pešť maďarským střediskem. K hospodářské soutěži přidružuje se tudíž moment politický. A jak už jsme zvyklí, v neprospěch Prahy, která nemá rozhodujícího vlivu politického. Odtud také vyplynul nedávný prazvláštní případ, že mezitím co ve Vídni krach po krachu otřásal veřejností a ve čtvrtmilionových defraudacích odhalován bezpříkladný šlendrian závodu vídeňských, tajemník státní cedulové banky zajel si do Prahy napomínat české ústavy, aby byly opatrnými. Ale měly býti opatrnými jen jedním směrem! Vůči jihu slovanskému. Míněno tu výlučně Charvatsko s Bosnou a samy Uhry. Z toho vyplývá, že „poslání“ tajemníkovo vyšlo z Uher! Tam nedávné zvyšování kapitalův a spojování ústavů nevyplynulo vůbec z ohledu na silnější potřebu hospodářských fondův, ale z ohledů čistě politických. Finanční Pešť komandována vládou, aby vytlačila české penize z národů slovanských v Uhrách a v Charvatsku i v Bosně a nahradila je penězi maďarskými — a tím

i vlivem maďarským. Tomuto loupežnému tažení z Pešti budou asi nejdříve vydány ústavy slovanské. V Charvatsku listy vybízejí k protestům a ku vzepření se komandu pešťskému. Projev stal se už v obchodní komoře záhřebské, osecká a serajevská se asi též přidají.

K nastávající valné hromadě říšské cedulové banky děly se opět veliké agitace. Zvláště Němci agitovali, aby byli silněji zastoupeni než vloni, aby mohli Čechy lépe ukřičet, než jak už vloni učinili. Ale také s naší strany nelenili. Složilo letos akcie pro valnou hromadu a volby správní rady 695 účastníků, kdežto vloni bylo jen 569. Z těch vloni Němci jich sehnali 399, letos 450, Češi byli vloni zastoupeni 97, letos budou zastoupeni 160 účastníky. Budou přítomni též 3 zástupci jihoslovanští. Maďaři vloni měli 80, letos budou mít 82 hlasů. Z naší polovice tudíž československé zastoupení na valné hromadě vydá velkou čtvrtinu, a malou čtvrtinu všech účastníků. Němci podle všeho nepopustí ani letos žádné místo radovské Čechům, považujíť je za svou oprávněnou „državu“.

Z jiné akce na poli jihoslovanského podnikání snaží se vytlačiti český kapital spojená společnost vlašsko-německá. Tu však je to jen důvod výdělkový společnosti samé. Námořní plavební společnosti Dalmacie dosud byly ubíjeny státně subvencovanou společností Lloydovou. Tato drobnou tuto pobřežní službu konala na úkor svých větších zámořských cest, k vůli nimž jest vlastně od státu subvencována. Tak mařeny dvojí síly v nehospodářském soutěžení, a to v neprospěch našeho průmyslu a vývozu. Posíliti plavební společnosti dalmatské a sorganisovati je k pobřežním i dalším cestám, nabídla se lublaňská úvěrní banka (vlastně filialka Živnostenské banky). Ale Lloyd dohodl se s dalmatským loďstvem, že mu přenechá zcela kabotáž i s poštovní dopravou a přepustí, či spíše vymůže na vládě subvenci k tomu cíli. Vláda však o subvencování nových společností nechce nic slyšeti. Tak možná dočká se Lloyd přece jen opravdové konkurence.

Ze slovenských peněžních ústavů přináší statistiku „Slovenský Kalendář“, vydaný redaktorem „Slov. Týždeníku“ panem Milanem Hodžou. Máme všeho — praví článek — 31 peněžních našich ústavů, z toho 17 akciových a 14 družstevních, nepatrný to počet na 3milionový národ. Největším ústavem je banka „Tatra“ v Turč. sv. Martině (filialky v Senici, D. Kubíně a ve V. Bytči). Na rok slavit bude 20 let svého trvání. Má akciového kapitalu 800.000 K a reservního fondu 222.814 K. Cizího jmění banka měla v r. 1903 svěřeno 10,273.852 K. Starším, ale menším ústavem je svatomartinská akciová spořitelna (z r. 1868), měla svého jmění 359.192 K, cizího 4,509.551 K. Ružomberský „úvěrní spolek“ měl svého jmění (od r. 1879) 465.868 K, cizího 4,252.360 K. Ústav tento vyvinuje se velmi utěšené a po bance „Tatře“ jest dnes největším ústavem slovenským. Zvýšil svůj akciový kapital letos ze 200.000 na 500.000 K a přijal název „úvěrní banky“. Kromě těchto dvou nosí název banky ještě 8 jiných ústavů akciových: trnavská (s akc. kapitalem 100.000 K), novoměstská (120.000), náměstovská (100.000), zvolenská (100.000), turanská, nadlacká

a liptavsko-svatomikulášská a nové se zakládají v Bánovcích, Kysáči a v Komlóši. Kromě těchto slovenských ústavů peněžních jest ovšem na Slovensku celá řada židovsko-maďarských ústavů peněžních, nebo i slováckých, jejichž vůdcové a správcové se dosud k vědomí neprobudili. U větších ústavů městských sotva se to dá očekávati. Ale za to z tak zvaných „úvěrních pomocnic“ mnohé se ještě mohou počítati za čistě slovenské. Kromě zmíněných 14 (družstev) jest jich na Slovensku 130, náleží vesměs k úvěrnímu ústředí v Pešti.

Ve vídeňském „Slov. Věku“ nějaký J. Dragutinovič vede veliké nářky nad hospodářským úpadkem jihoslovanských zemí a států. Příležitost mu zavdává srbská a bulharská výpůjčka, již dluh srbský vyrůstá přes 500 mil. franků a úrokové břímě při 88 milionech důchodu ročního (rozpočet na 1905) obnášelo by pak 27 až 28 mil. franků (na rok 1905 činí 23 9 mil. franků bez nové výpůjčky ještě), tedy skoro třetinu. U Bulharska pak, jež žije jako stát teprv 25 let, dluh už narostl na 300 mil. franků a letos poskočil o nové sto milionův. Při 101$^1/_2$ milionech ročního důchodu (1905) úrokové břímě dosahuje 31$^1/_4$ milionů lvů, tedy malou čtvrtinu. Oba státy zadlužují se poslední leta velkými vojenskými náklady. A náklady tyto při dnešním postavení na Balkáně a při té hrozivé situaci v Turecku nemohou se jim ani vytýkati jako nerozvážné nebo nepotřebné. Bulharsko vloni už několikrát bylo v takovém postavení, že se dalo čekati, že už už Turecko se na ně vrhne. A s vojenskými náklady rostou dluhy a roste břímě úrokové, ale i pravidelný náklad vojenský. A nebezpečí je v tom, že z vojenského rozpočtu se tak nerado slevuje i v mírných a bezpečných časech!

Při projednávání rozpočtu bulharského na rok 1905 v sobraní pravil (24. prosince) K. Panajotov: Různými zahalenými položkami činí vlastní náklad vojenský v Bulharsku 38 mil. franků a ne 26$^1/_2$ jak rozpočet udává. Žádný stát nemá tak nepoměrných výdajů na vojsko Srovnáme-li s Bulharskem státy rovnocenné, jako Švýcary, Dansko, Nizozemí, Rumunsko, Srbsko, shledáme, že žádný z nich na vojsko nenakládá jako Bulharsko. Švycary se zahraniční tržbou 2 miliard franků (tedy bohatá země!) nakladají na vojsko 8 60 fr. na obyvatele; Dansko s tržbou 1$^1/_2$ miliardy má vojenského nákladu 10 fr. na obyv.; Nizozemí s tržbou 8$^1/_2$ miliardy(!) má 17 fr. na obyvatele vojenského nákladu; Rumunsko s tržbou 650 mil. fr. má vojenského nákladu po 6$^1/_2$ fr. na obyvatele a Bulharsko s tržbou 147 milionů franků, tedy nejchudší ze všech nese vojenského nákladu 8 franků na obyvatele. Srbsko maje týž poměrný náklad vojenský (8 franků na hlavu) má poměrně vyšší tržbu zahraniční: 45 fr. na hlavu, Bulharsko jen 39 fr. na hlavu (Rumunsko 111 fr. s tržby na hlavu, Dansko 523 franků, Nizozemí 1600 fr., Švycary 670 fr na hlavu)

Úpadek hospodářský jihoslovanských zemí a států z pouhých těchto cifer dluhového a vojenského nákladu nedá se dovoditi Tím je řečeno, že státy ty nejsou v tom ohledu o nic lepší než ostatní. Hospodářský rozvoj těchto zemí sám o sobě vzat, jest přece

jen nepopiratelný. Obě země, Srbsko i Bulharsko, povznášejí se vůčihledě. A zvláště na Srbsku, které duseno jest blízkostí příliš silného hospodářského prostředí rakouského a nepříznivou soutěživostí Uher, jest pokrok v každém oboru znatelný tím více překvapující a důkazem vnitřní síly a přičinlivosti v obyvatelstvu. Bulharsko, ležící už mimo přímý vliv rakouského sousedství, rozvíjí se mnohem svobodněji a samostatněji.

Srbové a Bulhaři jsou velmi zdatný živel hospodářsko kulturní, který i přes překážky dovede se vyšinouti. V tom ohledu mají obojí mnohem šťastnější povahu, než jiní ze západních a jižních Slovanů. Srbové jmenovitě jeví zřejmě velikého ducha obchodního, Bulhaři pak průmyslově-řemeslného.

Zajímavou jest instituce Srbů na jihu naší říše usedlých, instituce cílící ku povznesení průmyslu a živnosti mezi Srby. Dne 8. prosince instituce tato učinila první krok až k Vídni a za té příležitosti rozhovořil se o ní šíře redaktor Durman ze Záhřebu. Jedná se o tak zv. „šegrtský fond“ (učňovský fond) orgánu srbských zemědělských družstev „Privsednik“ (vychází v Záhřebě dvakráte měsíčně). Fond šegrtský založen k tomu cíli, aby nadané hochy z venkova získával na řemeslo a pro obchod. Srbi v naší říši jsou živel skoro naskrze zemědělský, jako bývalí kolonisté. V osadách a městečkách jejich usazovali se tedy obchodníci a řemeslníci, když Srbové svých neměli, Němci a židé. Aby tedy národu vyrostly i tyto třídy z vlastního lůna jeho, chopil se „Privsednik“ velmi dobré myšlenky. Jal se agitovat po venkově, sbírat hochy nadané a sám se starat o to, aby se vyučili řemeslu a živnosti. Bylo k tomu cíli třeba peněz, ale Srbové i rakouští i z Království, z Bosny a Dalmacie mají dosti zámožných obchodníků a tito jakož i jiní — učitelé, kněží, úředníci spolupomáhali Tak vyvinulo se v „Privsedniku“ pravé všesrbské ústředí učňovské. Od r. 1897 ústředí toto pracuje systematicky a do konce r. 1904 rozeslalo už na 4000 učňů na 54 různých řemesel a živností. Učně vybírají po vsích učitelé a kněží. Hoch musí býti nadaný, řádný, zdravý a míti chuť a svolení rodičů. V Záhřebě v „Privsedniku“ přezkouší ještě jeho vlohy a výchov dosavadní (dbá se i na přísné vychování náboženské) a pak se hoch pošle do závodu zámožného Srba jednoho v Záhřebu, kde se mu po řadě ukládají různé práce Je tu vždy ve společnosti s mnoha stejnými kandidáty. Tu je hoch pozorován a sám se zkouší. Když se určí, k čemu má vlohy a chuť, pošle se na místo už předem vybrané, k mistrovi do učení Se svými učni je „Privsednik“ ve stálém styku. Bdí nad nimi, aby se jim křivda neděla, pobízí je a těší, po případě i brání a na nová místa dává. Také vyučenci hlásí se k svému „Privsedniku“ (Hospodáři), a on je vede i dále, zvláště chrání je před socialistickým zcestím, uče je boji se životem a radostem práce a národním povinnostem. Vyučenci mají uloženo, až vyspějí a zdokonalí se, vrátiti se do domova svého a tam působiti. — Tato svépomocná akce je zajisté pozoruhodná a potěšitelná.

Rozhled socialní.

Než se ještě rozešla říšská rada, předložila jí vláda v poslední dny prosincového zasedání po nekonečných „studiích" dávno ohlašovanou i požadovanou osnovu zákona o dělnickém pojišťování. Ministerský předseda šl. Körber v poslední chvíli chtěl splniti aspoň se své strany slib daný rakouským zástupcem na mezinárodní konferenci pro lidové pojišťování v Düsseldorfě, že, než v r. 1905 sejde se nová mezinárodní konference ve Vídni, bude lze Rakousku se pochlubit zavedením pojištění dělnictva ve starobě a invaliditě. Jinak podrobně propracovaná vládní osnova zákona officielně nazvána pouze programem pro opravu a vybudování dělnického pojišťování. Bude předložena veškerým interessentům na prozkoumanou. Dosud však, pokud nám známo, dostalo se jí pouze poslancům, a to jen 300 výtisků pro 425 členů poslanecké sněmovny. Už z toho vidět, že nelze pomýšleti na rychlé uzákonění reformy a doplnění našeho pojišťování dělnického i kdyby říšská rada byla dělnou.

Vládní „program" hned v prvních dnech, arci v dosti povrchních vyňatcích rozšířil denní tisk po celé říši. Odborné kritiky však přirozeně projeveno dosud poskrovnu. Cizina, i socialně-politická veřejnost v sousedním Německu, málo si ještě předlohy povšimla. Vídeňské ústředí socialní demokracie rakouské však již ustavilo zvláštní svoje komité, jež by vládní program prozkoumalo a navrhlo straně, jaké by měla zaujati k němu stanovisko. S křesťansko-socialní strany promluveno o předloze jak v Čechách, tak na Moravě na schůzích, ale vlastní zkumná akce ještě nezahájena.

Osnova sama, jak již titul sám praví, sleduje dvojí účel: reformu dosavadního a vybudování dalšího pojišťování dělnického.

Reforma zasahuje nejvýznačněji do organisace. Veškeré ústavy pojišťovací, ať nemocenské, ať úrazové, sjednotit v jedno ústrojí, vyvrcholit ústrojí toto zřízením centralního státního ústavu pojišťovacího a při tom odstraniti menší, a proto nevyhovující pokladny nemocenské, toť směr reformy. Z nemocenských pokladen dosavadních činí osnova všeobecné místní pojišťovny dělnické, z dosavadních territorialních úrazoven pojišťovny zemské a tvoří zvláště pro nové pojišťování starobní a invalidní říšský pojišťovací ústav ve Vídni. Za důvody pro toto sjednocení dávno už se uvádí těžkopádnost apparatu správního (zvláště při úrazovnách se jevila) a přílišné jinak výdaje režijní, jejichž procento trvale dosud stoupá. — Reforma dále zavádí jednotný základ pro výměr příspěvků i důchodu pojistných podle odstupňované soustavy mzdové. Rozšiřuje značné počet pojištěnců, téměř o jednou tolik, asi pět milionů dělnictva bylo by dle osnovy pojištěno v nemoci a neschopnosti k práci. Příspěvky nemocenské zvyšuje asi o 10%, rozšiřuje dobu podpory nemocenské na celý rok.

Pro pojišťování úrazové, jehož obvod dosti zúžen novým pojištěním invalidním, stanoví proto osnova celoroční dobu karenční,

:ároveň pak navrhuje pouze 4 stupně neschopnosti k práci, kdežto lříve byla stupnice od 1—50% mzdy.

Ponejvíce dle německého vzoru, na nějž se výklad vládní neustále odvolává, nově zavádí pojišťování v invaliditě, do níž :ařaďuje vlastně i starobu od r. 65. (V Německu teprve od r. 70!) Základní sazbu důchodovou stanoví od 120—480 K. Příplatek pak je lvojí ještě; činí pětinu faktického zaplaceného pojistného členova, a nimo to roční přídavek pro všechny třídy stejnak 90 K z pokladny státní (o 30 K více než v Německu). Zároveň činí osnova malý rozběh k pojištění vdovskému a sirotčímu, stanovíc za odbytné pozůstalým malý kapital 120—270 K. Dokonce i jakýsi počátek k pojištění drobného živnostnictva učiněn: dle osnovy lze dobrovolně se pojistiti samostatným podnikatelům, kteří nemají přes dva pomocníky a nevydělají přes 3600 K.

Celkově s hlediska věcně pojistného znamená předloha vládní nepopíratelný pokrok socialně-politický. Bez vad arci nikterak není. Svedly k nim ohledy finanční, národohospodářské, centralistické a byrokrační; třídně politické však méně. Tyto lze pozorovat poněkud ve vyloučení zemědělského dělnictva z pojišťování, pokud není „částečně“ pojištěno jako čeleď. Ohledy finanční patrně zavinily jiný vážný nedostatek osnovy co do pojišťování invalidního, jehož dělnictvo naše dosud nijak si neuvědomilo. Je to vyloučení osob přes 60letých (v době, kdy začne pojišťování invalidní skutečně působit!) z pojištění. Tím stává se navrhované pojištění invalidní a starobní pro značnou část nynější generace dělnické úplně bezcenným; dostává pouze slib, že generaci mladší bude poněkud v neschopnosti k práci spomoženo; pro ni samu neděje se však nic! Bylo by arci potřebí větších popředně státních obětí finančních, kdyby i tito starší dělníci měli nabýt výhod z nového pojišťování starobního a invalidního, ale oběti byly by přec jen dočasné a částečně byly by zas vyváženy úsporami fondů a nákladů chudinských. Mimo to by skrovnou splatnost příspěvkovou u jednotlivců zde zas kompensovala vyšší úmrtnost. Osnova vládní nepoměrně centralisuje odůvodňujíc zvýšený státní vliv příspěvkem státním na pojišťování invalidní a starobní. Vedle toho, že pro invalidní pojištění má býti zřízen pouze jediný ústav říšský ve Vídni, a žádné invalidní pojišťovny zemské, přiznává se říšskému ústavu kompetence nepřirozeně široká. A zemské finance v zemích rakouských jsou tak zbědované, že sotva bude lze nový tento centralisační útok odvrátiti. I na samosprávu dosavadních ústavů pojišťovacích sahá osnova. Řídícího úředníka chce jmenovat vláda. Mimo to přiznává zaměstnavatelstvu, jehož příspěvkovou povinnost zároveň zvyšuje z třetiny na polovici, i polovici představenstva hned v místních pojišťovnách. Zde mnoho zavinila známá praxe socialně-demokratické samosprávy v pokladnách nemocenských. A bude i zde třeba mohutného náporu sil, aby obvod samosprávy při nové organisaci pojišťoven arci za zlepšeného dozoru státního (odborného!) byl uhájen.

Osnova je pouze návrhem; záleží na interessentech, aby zájmy své vůči vládnímu programu dovedli uplatnit.

Zvláštní náhodou v stejnou dobu debatoval o rozšíření pojišťování lidového i německý sněm říšský v Berlíně. Strana národně-liberalní podala tam návrh, aby se vyšetřil základ pro závazné pojišťování řemeslnictva ve stáří a invaliditě. Návrh přijat. Ale na zavedení pojišťování samého tak brzo nedojde. Říšská vláda ústy státního sekretáře hr. Posadowského rozhodně se vyslovila proti němu. Vidí v něm přepínání principu pojišťovacího a velké nebezpečí pro další národohospodářský rozvoj Německa, poněvadž by veškera podnikavost spoléháním na starobní důchod byla podlomena. I řečník centra posl. Erzberger zaujal zásadní odmítavé stanovisko. Centrum je pro závazné pojišťování pouze nesamostatných dělníků a pomocníků. V navrhovaném dalším rozšíření státního pojišťování lidového spatřuje směr ke státnímu socialismu. Řemeslnictvu třeba pomáhat jinými cestami. úpravou řemeslnického práva ochranného a vzrůstem technického i obchodního rozvoje řemesel.

Otázkou starobního pojišťování podrobně se obíral v polovici prosince pořádaný Congrès de l'action liberale populaire v Paříži za předsednictví presidenta svazu Piou. Jednal ve třech sekcích. Druhá z nich probírala právě „otázky a zřízení socialní“. Její úkoly prohlášeny ještě za důležitější než činnost politická. Názory na vliv státu při starobním pojišťování a na jeho závaznost vůbec se velmi lišily. Kdežto jedni se vyslovili, že buď bude dělnické pojišťování závazné nebo že ho vubec nebude, jiní projevovali veliké obavy před státním vlivem, jenž prý beztoho finančně ohromně vzrůstá. Dozoru státního nezamítají ani, ježto se všeobecně uznává, že třeba pojišťování ono upraviti zákonodárstvím státním. Pro závazné pojišťování vyslovila se přes to převážná většina skupin (144), pro vzájemné pojišťování pouze 65 skupin, 37 jich neprojevilo jasného názoru.

Sjezd rokoval mimo to o jednotách odborových. zvláště o jejich právní osobnosti a povolení státním. Většina je i pro výdělečnou činnost jednot, menšina dosti značná ji odmítá, pokud neběží pouze o nákup potřeb pro členy nebo prodej členských výrobků.

Na sjezdu požadována kodifikace dělnického práva, jež třeba ovšem ve Francii značně ještě doplnit za příkladem států jiných.

Socialně-politický směr katolického Německa ustavičně stavěn francouzským katolíkům za vzor.

Ve Švycarsku zvédá se s dvojí strany rozhodný boj proti družstvum konsumním; boj arci rázu odlišného. Organ ústředního svazu rolnictva švycarského. „Schweizerische Bauernzeitung“ vybízí nadšeně rolníky, aby vystoupili šmahem z družstev konsumních, a veškeren nákup svůj provozovali budoucně svými hospodářskými družstvy zemědělskými. Dosud tato zemědělská družstva jako naše Raiffeisenky sprostředkovala nákup pouze hospodářských potřeb, ostatní se bralo v rolnických domácnostech z konsumních spolků. Tyto spolky však poslední dobou, ovládány svým ústředím ponejvíce dělnickým. začaly soustavně potírat snahy selského svazu jeho protivné zájmům průmyslového dělnictva. Tím však roznítily právě vzmáhající

se odpor selského svazu, jenž bude mnohým potravním družstvům na venkově dojista osudným. Také švycarský živnostenský sekretariat volá tyto dny do zbraně proti družstvům potravním. Zásada vzájemné pomoci dávno prý v nich pohasla. dnes stala se prý družstva kapitalistickými podniky, jejichž hybnou silou jest osobní prospěch, dividenda. Sekretariat vidí v nich kromě toho útvary socialistické. Všecko věci známé i odjinud.

Na nejzazším západě, v San Francisku, nedávný výroční sjezd nejpočetnější odborové organisace dělnické v Americe, American Federation of Labour, uvažoval o dovozu stlačovačů mzdy z blízkého východu asijského, najmě z přelidněného Japonska a pověstném „žlutém nebezpečí“. Jednomyslně usneseno žádati o zákon, jímž by takovým dělníkům bylo zakázáno nastěhovati se nejen na pevninu americkou, ale i na ostrovy Unie. Vyzvány sjezdem i ostatní organisace dělnické, aby stejnou žádost podaly kongresu ve Washingtoně. Týž ruch poslední dobou pozorovati mezi dělnictvem i v Australii, zvláště u strany, jež nedávno na krátko měla i otěže vlády v rukách. Přes protesty japonských konsulů nedovoluje se tam čínským a japonským přistěhovalcům přistati v přístavech.

I poslední mezinárodní sjezd socialně-demokratický, v Amsterodamě luštil, ale „ve jménu mezinárodní solidarity dělnické“ nerozluštil otázky o přílivu nevyspělých mass dělnických do průmyslových států. Věc ponechána rozhodnouti budoucímu sjezdu mezinárodnímu ve Stuttgartě. Bude to tvrdý oříšek, rozcházejíť se tu důležité zájmy dvojího rázu až přes příliš: požadavky hospodářsko-společenského vzestupu dělnictva v kulturních státech a ohledy na organisační princip mezinárodní vzájemnosti.

Koncem listopadu konal se IX. sjezd haličské socialní demokracie v Krakově — v zasedací síni městské rady. Místnost sama s dostatek illustruje rozvoj polské socialní demokracie. Kdo by se toho byl před málo lety nadál, že královský Krakov ve své radnici uhostí takové živly. Dnes ovšem mají socialisté v obojím hlavním městě Haliče i svoje vlastní zástupce v městské radě. jak Lvov tak Krakov vyslaly do říšské rady v r. 1897 z V. kurie soc. demokraty. V obojím městě hlavním a ještě ve čtyřech větších městech průmyslových ovládají socialní demokraté nemocenské pokladny. V Krakově vydávají denník „Naprzód“, ve Lvově týdenník, ve Slezsku. jež počítají do svého obvodu. čtrnáctidenník. Poslední dobou rozmáhá se i hnutí odborové mezi nimi; nejvíce vyspělo u tiskařů a železničních zřízenců. Sjezd vyslovil se převážnou většinou pro polský národní ideal samostatného státu polského (52 hlasů proti 26 „ryze mezinárodních“ mladších) a strana haličská cítí se částí všepolské „Polska Partja Socjalistyczna“. V Haliči žije strana téměř úplně z myšlenek a práce svého zakladatele mladistvého ještě poslance Ig. Daszyńského.

Školství.

Události inšprucké již sevšedněly. Pouliční demonstrace mají nanejvýš dohru u trestních soudů a v akademických senátech. O budoucím osudu italské právnické fakulty v Inšpruku prozatím vláda mlčí.

Při příležitosti inšpruckých kravalů projevilo svoji solidárnost se svými tamějšími kollegy i německé studentstvo vídeňské, vlastně jedna jenom část jeho, které ve svých projevech zašlo do takových rozměrů, že universita byla na několik dní zavřena, a několik akademiků bylo potrestáno. Studentstvo neněmeckých národností a německé studentstvo katolické ohradilo se však proti tomu, aby jednání jedné části německého studentstva bylo pokládáno za čin celé university.

Posluchači techniky v Hannoveru zaslali při téže příležitosti do Inšpruku telegraficky projev svých sympatií spolu s ostrým protestem proti otevření italské fakultě. Vláda rakouská stěžovala si proto v Berlíně, a rektor techniky hannoverské povolán byl telegraficky k ministru kultu do Berlína, rovněž dřívější i nynější předseda tamějšího studentského sdružení.

*

Dne 19. m. m. konal výbor českého odboru rady zemědělské v Praze poradu o tom, má-li při vysoké škole technické v Praze zřízeno býti zemědělské oddělení, či má-li založena býti samostatná škola zemědělská. Vyslovena obava, že by samostatná škola zemědělská mohla citelně poškoditi král. českou hospodářskou akademii v Táboře, r. 1900 reorganisovanou, tato obava ukázala se bezpodstatnou, neboť akademie táborská sledovala by cíle (jak se také děje) spíše praktické, zemědělská škola zase theoretické. Ježto však za nynějších poměrů není naděje v rychlé uskutečnění tohoto požadavku, bylo usneseno, domáhati se prozatím zemědělského oddělení při pražské technice, které nebude vyžadovati tolikerých obětí a z něhož později může se samostatná škola vyvinouti.

*

Do říšského rozpočtu na r. 1905 přijaty též položky na obsazení několika professorských stolic na české universitě a to pro dějiny slovanského práva (tit. mim. prof. dr. Kadlec), pro filosofii (doc. dři. Čáda a Fr. Krejčí), pro klassickou archeologii (doc. dr. Groh?). Tím ovšem není nikterak dáno české universitě to, co má universita německá. Ostatně osobní třenice a zvláště sobectví jednotlivých professorů zamezuje zřizování a obsazování míst.

Professorský sbor vídeňské filosofické fakulty rozhodnouti měl o věci, která na rakouských školách jest novinkou. Dr. Alice Richterová žádala za udělení venia legendi. Podmínkám, které habilitační řád nastávajícím docentům klade, úplně vyhověla, sbor však odložil své rozhodnutí do schůze únorové, aby mohl věc dobře uvážiti nebo se informovati.

Na universitách v Německu propůjčena byla v době od 1. dubna 1903 do 31. března 1904 hodnost doktorská 1245 kandidátům, tedy 14 procentům veškerého posluchačstva, a to na fakultě filosofické 576, medicinské 538, právnické 110, theologické katolické 11 (+ 1 lic.), na protestantské 9 kandidátům licenciat.

*

Když německé studentstvo v Praze otvíralo svůj nový „útulek“ v Krakovské ulici, súčastnili se i tamější vysokoškolští professoři, z nichž prof. Lecher vyzýval přítomné německo-říšské studenty, aby šířili v Německu chauvinistické nazírání na české poměry. O české universitě pravil, že staví se uměle na svou isolační stoličku chauvinistické ješitnosti. Strom české university nenese prý mnoho květů, a ty, které má, jsou z německého. Na tyto urážky odpověděla česká universita tím, že vyslovil akademický její senát své politování universitě německé nad řečí prof. Lechera.

*

Ostatně o tom, jak Němci jsou troufalí, zaznamenáváme tuto zprávu z „Pilsener Tagbl.“ o poměrech na středních školách německých: „Ředitelství těchto škol se dověděla, že mnozí žáci ústavů těchto neztrávili noc ze soboty na neděli doma. Byvše tázáni, kde dleli, doznali, že se súčastnili do rána všeněmecké schůze uspořádané v Touškově, v níž řečnil posl. Hauck. Tak octlo se přes 200 německých školáků v discipinárním vyšetřování. Touškovští Němci poslali jim, každému jednotlivě, pozvání k této schůzi, jež byla konána dle § 2. shrom. zák. Mezi žáky jsou i hoši 13letí, kteří až do rána súčastnili se nejzpustlejších scen.“

*

V uplynulém roce upraveny byly platy učitelstva ve čtyřech zemích rakouské polovice říše.

V Bukovině vyřídil zemský sněm úpravu učitelských platů tím způsobem, že byli učitelé zařazeni dle ustanovení platných pro státní úředníky do posledních čtyř hodnostních tříd.

Moravský sněm schválil osnovu o zemské dávce z piva, a to 1·70 K z hektolitru, aby se z těchto příjmů zaplatila větší vydání s obecním školstvím po loňské úpravě platů spojená.

V Gorici rozděleno jest učitelstvo zemským zákonem ve tři třídy platební. V prvé třídě platební budou míti učitelé 1600 K, ve druhé 1400 K, ve třetí 1200 K; učitelky ve všech třídách o 200 K méně než učitelé; na měšťanských školách učitelé 2000 K, učitelky 1600 K. Do těchto tříd bude zařazeno v Gorici do 1. tř. $^5/_{10}$, do 2. tř. $^3/_{10}$, do 3. tř. $^2/_{10}$ veškerého učitelstva; v ostatních místech postupně $^3/_{10}$, $^4/_{10}$, $^3/_{10}$. Správci škol, kteří nebudou míti naturálního bytu, obdrží přibytečné dle platebních tříd v Gorici 600, 500, 400 K, v ostatních místech z těchto částek 60%. Dočasní učitelé budou míti 800 K a přibytečné, po zkoušce způsobilosti budou zařazeni do 3. třídy. Všichni učitelé (počítaje od zkoušky způsobilosti) budou míti nárok na šest pětiletých 10%ních přídavků. Úplného výslužného nabude učitel

po 40leté službě. Řídícím učitelům přísluší funkční přídavek dle naznačených tříd 100, 150, 200 a 300 K. — Větší spotřeba s těmito platy spojená zaplatí se přirážkami k potravní dani z masa a vína a pivní dávkou 1·70 K z hektolitru.

*

V Dolních Rakousích předložil zemský výbor sněmu současně čtyři osnovy zákonů školských jako junctim. První týkala se dohlídky ke školám, druhou upravilo se zřizování, vydržování a navštěvování veřejných škol obecných a měšťanských, třetí podána úprava platů učitelských, čtvrtou ustanovena remunerace za vyučování náboženství. Mimo to podán byl návrh na rozmnožení bezplatných míst a stipendií pro chovance zemských ústavů učitelských a návrh na úpravu pokračovacího školství. Proti návrhům těmto strhla se bouře se strany liberálů jak v novinách tak i ve sněmovně, a byl by tento křik zajisté větší, jak podotýká správně „Křesťanská Škola“, kdyby novým zákonem nebylo také zvýšeno služné. Hlavní odpor namířen byl proti navrhovanému dozoru ke škole, neboť novými zákony rozšířena by byla pravomoc zemského výboru a sněmu na účet státu. Zemský sněm však schválil podané návrhy beze změny. Jakkoliv připouštěl ministr kultu a vyučování, že přísluší zemi právo k většímu dozoru na školství, když je vydržuje, přece vrátila je vláda k opravě, mají-li býti předloženy ke schválení Mezi námitkami odmítla vláda jakoukoli změnu v příčině státního dohledu, obmezení hlasovacího práva zem. školních inspektorů v zemské školní radě a j. Rovněž zdálo se přiměřeným, aby také v městech s vlastním statutem zůstalo zřízení místní školní rady, jíž přísluší právo navrhovací při jmenování učitelů. Konečně bylo nutno, co nejpřesněji stanoviti co do času, kdy učitel má nárok na svůj plat. Tyto požadavky vlády předloženy byly před vánocemi zemskému sněmu, který se ad hoc sešel a je za své přijal, takže o schválení jich nelze již pochybovati. Tím ovšem nebylo učiněno zadost odpůrcům těchto zákonů, kteří na mnohých místech rádi by viděli více volnosti a zvůle.

Tytéž kruhy pobouřeny jsou v poslední době zprávami o nově připravovaném školním a vyučovacím řádu. Rozumí se samo sebou, že vidí v něm hned prsty klerikálů, když vláda se obává, předložiti svůj návrh k veřejné diskussi a dobrému zdání učitelstva; kusé a nedostatečné zprávy, které o obsahu i směru nového řádu do veřejnosti pronikly, neumožňují dosud nikterak učiniti si o něm náležitý soud; třeba tudíž vyčkati, až bude vydán.

Za to však „Zemský ústřední spolek jednot učitelských v království českém“ vydal návrh takového řádu školního a vyučovacího, zpracovaný K. V. Tučkem, o 82 paragrafech. Uvedeny buďtež jen některé požadavky: Povinná docházka dětí do škol . . . trvej do dokonaného 14. roku. Děti, které ve druhém pololetí školního roku dovrší 14. rok věku, jsou povinny choditi do konce školního roku (§ 2). — O sirotky a děti opuštěné pečovati mají účelně zařízené ústavy nebo řádné rodiny za dozoru výchovné rady, skládající se

z učitelů, lékařů, duchovních správců a soudců (§ 5). — Školní rok trvá 44 neděl, dny ferialní ve školním roce buďtež jako na středních školách, v mimořádných případech může místní školní úřad povoliti 6 dní volných za rok. Úlev žádných povoliti nelze (§ 8—12). — Pro děti mravně zpustlé zřízeny buďte vychovatelny, pro mladistvé zločince zvláštní ústav (§ 24). — V § 26. vyskytuje se místo, které se některým posuzovatelům nelíbilo. Zní: „Učitelé mají správce školy svědomitě poslouchati a dobrým jeho příkladem se říditi.“ — V § 27.: „Učiteli jest zakázáno dětem školním práce nějaké, které se nesrovnávají s kázní školní nebo s účelem vyučování nesouvisí, ukládati“ (tedy zajisté také: posílati je v pátek o přestávce pro salám a pod.). — Ve školách jednotřídních budiž toliko 15 žáků. Má-li jich škola přes 15, budiž zřízena škola dvojtřídní. Na jednu třídu čítá se nejvýš 40 dětí. Vyučování trvati má v 1.—4. roku školním 19—24, v 5.—8. roce 24—28 hodin týdně (§ 45 47). — Církvím ponecháno jest právo, aby mládež náboženství vyučovaly dle přání rodičů, avšak bez vlivu na vyučování učitelů světských. Náklad na vyučování náboženství je soukromou povinností každé církve. Učitelstvu světskému nemá býti ukládáno, aby náboženství vyučovalo a nesmí býti podřizováno v ničem dozoru církevnímu. Zaručuje se mu plná svoboda svědomí (§ 50). Školní zprávy buďtež vydávány dvakráte za rok (§ 65). Veškery potřeby školní mají žáci dostati zdarma (§ 71), rovněž žákyně dostanou zdarma nástroje a věci, jichž k vyučování ženským ručním pracím potřebují (§ 79). Jaké stanovisko zaujímá toto učitelstvo k náboženství, patrno z citovaného § 50.; výkladu zde netřeba.

*

Ruský pedagogický list „Učitel“ sebral zprávy o stavu haličského národního školství dle posledních úředních výkazů, aby ukázal, jak haličské školství vůbec je pozadu za školstvím jiných korunních zemí, zvláště však jak ruské národní školy proti polským jsou zanedbávány, ač poměr obyvatelstva jest 42 : 45. V Haliči jest 1591 obcí se 997.385 obyvateli, pro něž není zřízena národní škola, takže děti z těchto obcí nemohou vůbec do školy choditi. Z toho připadá na ruské kraje 882 obcí s 572.631 obyvateli, na polské 709 obcí se 407.204 obyvateli, tedy 56 : 44. Roku 1900 bylo v Haliči 8134 učitelův a učitelek, z nichž Rusů 1803 (22%), Poláků 6197 (78%). Nekvalifikovaných osob učitelských r. 1902—3 bylo na školách tamějších 1013 (10·76%). Učitelů zkoušených pro školy měšť. bylo 535, učitelek 687, se zkouškou dospělosti i způsobilosti pro obecné školy 2522, učitelek 1625, se zkouškou způsobilosti, ale bez zkoušky dospělosti 601, učitelek 948, se zkouškou dospělosti 815, učitelek 668, beze zkoušky 109, učitelek 904. Z kvalifikovaných bylo 3164 učitelův a 1945 učitelek definitivních, 1809 kvalifikovaných sil ustanoveno prozatímně, ač 1932 systemisovaných míst učitelských nebylo obsazeno. Zatímních učitelů se službou více jak 10letou bylo 93, učitelek 293, definitivních učitelů, již slouží přes 30 let, pouze 308, učitelka ani jedna.

Útulky pro děti tuberkulosní mají se zřizovati v Doln. Rakousích. Dítky tuberkulosou stižené nebo podezřelé budou z vídeňských škol vyloučeny a odevzdány na zotavenou útulkům, jichž bude kolem Vídně zřízeno šest. Říditi je budou vídeňské dětské ochranné stanice, a všecky útraty zaplatí zemský výbor.

*

V Kutné Hoře počne vycházeti měsíčník „Učitelský přehled".

Vojenství.

Nynější válka vyvrací mnoho názorů, jež novodobé pokroky technické a také zkušenosti z války burské byly vyvolaly nebo potvrdily, a vnuká názory jiné, většinou za nesprávné posud považované. Čím déle tím více lze viděti, že na burskou válku třeba hleděti jako na okolnostmi zcela mimořádnou. Bojiště východoasijské má arci také své zvláštnosti, jež však nemají na taktiku tolik vlivu, že by odůvodnily nedůvěru ke zkušenostem v bojích asijských nabytým. Zajímavo jest na př. nám, že účelnost polních opevnění, jaká jsou v naší armádě obvyklá a jichž původcem byl polní podmaršálek rytíř Brunner, byla dokázána. (Nové vydání Brunnerových nauk vyšlo proto nyní skoro nezměněno.)

Strojní ručnice (kulomety) se velmi „osvědčily". Německo již 1. října postavilo nové, 16. oddělení strojních ručnic v Metách. Rusko všechna svá oddělení (setniny) strojních ručnic vyslalo na východoasijské bojiště a nová tam sestavilo, tak že nyní jich tam má 6. Z 5, jež již před válkou byly zřízena, 4 byly v evropském Rusku; měly 4 divise (4., 6., 8. a 16.), varšavského vojenského okresu měly po setnině.

Pátá byla v Port Arthuru při 3. východosibiřské brigadě. Nyní tedy mají všechny střelecké divise na bojišti po setnině strojních ručnic. Dle nových pravidel o jich úpravě (příkaz 552) jsou dvojí setniny: 1. jízdní setnina jest o 8 ručnicích dvouspřežných o 8 jednospřežných vozících na střelivo; 2. setniny horské o 8 ručnicích, nošených 8 soumary, 16 soumarů nosících střelivo a 8 jednospřežných vozíků na střelivo. Ručnice jsou soustavy Maximovy o ráži 7·6 *mm* (jako obyčejné ruské ručnice).

Veškeré námořnictví jeví velký zájem o parní turbiny. Nedávno opustila loď Viktoria (217·6 *m* dlouhá, o 13.000 tunách nosnosti) turbinami opatřena loděnici a již se nachází několik nových lodí na loděnicích, jež budou turbinami opatřeny. Hledí se využiti dobrých vlastností turbin (malá spotřeba uhlí, ušetření prostory, bezpečnost) ve prospěch válečných lodí. Nejvíce se činí, to se rozumí, Anglie. Velká nevýhoda turbin je ta, že poháněč jde toliko jedním směrem (ku předu). V Anglii zkoušejí právě několik nových soustav. Na velké lodi byly stroje tak seřaděny, že lze pohon měniti, a nejnověji podán model stroje, který

může hnáti poháněč ku předu i do zadu. Je tedy čekati, jak se osvědčí. Ve Francii prý se nedávno Parsonovy turbiny za jízdy na zkoušku dobře osvědčily. V Německu zkoušejí turbiny na malém křižníku „Lübeck“ a torpedové lodi S. 125. Rakousko ovšem pokulhává za druhými státy. Ale požádaných pět nových lodic c. a k. dunajského loďstva bude prý také turbinami opatřeno.

Válka rusko-japonská. Situace 15. listopadu byla asi tato: Ruské síly v Mandžursku jsou takto rozpoloženy: skupina Bilderling od Kvanlinpu až po Nankantsa (jízda Grekovova jihozápadně ruského pravého okřídlí), skupina Meyendorfova východně Nankantsa až po pohoří východně Neutsialiu, skupina Stackelbergova až po Vanfuliu a průsmyky Tungu a Kantuliu. Rennenkampfovi kozáci pak jsou posunuti jižně levého okřídlí ruského do hor, kde obsadili průsmyk Utsilin až po Tajciho. — Japonci rozloženi jsou na čáře: Čaulaupu, Lamputun, Jausintun, Šanyntajci; odloučená skupina pak čelí u Vanjefön Rennenkampfovým kozákům. Vzdálenost od armády k armádě tedy není velká a japonské pravé křídlo jest vtlačeno.

Před Port Arthurem snaží se japonské dělostřelectvo usnadniti útoky bez výsledků.

Ve Vladivostoku připravují se, aby mohli čeliti japonským útokům, kdyby snad k nim došlo; křižníky „Rossija“, „Gromoboj“ a „Bogatyr“ prý jsou opět opraveny.

V severovýchodní Korei vede se drobná válka, jež však nemá vlivu na události mandžurské. Loďstvo baltické pluje pomalu.

Od té doby se na bojišti mandžurském nic důležitého neudálo. Armáda leží dosti klidně. Okolnosti nejsou válčení příliš příznivy. Přes to, že Rusové drsnost podnebí a počasí dobře snášejí, přece jsou však pro nedostatek obydlí odkázáni na přístřeší, jež si sami upravují vykopávajíce jámy a pokrývajíce je střechami. Každý pohyb měl by tedy za následek nové práce, jež v zamrzlé půdě jsou velice nesnadné. Počet ruských vojsk pak posud jich asi neopravňuje k rozhodnému úderu. V týchž okolnostech se nachází také armáda japonská, trpíci arci mnohem více nepřízní počasí než Rusové.

Došlo toliko k šrůtkám předních oddělení. I boje od 24. do 28. listopadu za východním okřídlí se odehravší byly jen podružné. Japonské vojsko u Vanjetön obávajíc se, aby nebylo kozáky obklíčeno, podniklo na Rennenkampfa útoky, jež však byly kozáky odraženy a Rusové pronásledovali Japonce až do údolí Tajciho.

Za to u Port Arthuru za té doby teklo mnoho krve. Čím více se blíží loďstvo ruské, tím více roste rozčilení Japonců a tím úsilovnější činí pokusy, aby dobyli pevnosti, a ne-li to, aby zničili loďstvo tamější, které vlastními loďmi nutno stříci. Dle zprávy generala Stessela byly boje koncem listopadu a začátkem prosince z nejhrůznějších. Střílevše několik dní z děl na opevnění severní a severovýchodní, hnali Japonci 20. listopadu útokem na tvrz na severovýchodní frontě (asi severní Kikvau). Útok byl odražen, Japonci se však usadili v příkopu. Do 23. listopadu pak připravovali střelbou z děl nové útoky;

23. večer opět hnali Japonci útokem; ruské bodáky je však opět zahnaly. Ani nový útok o půl noci provedený neměl lepšího úspěchu a 24. ráno ve 2 hodiny byli nadobro odraženi. Zahájili tedy zrovna střelbu z děl. 25. s večerem opět útočili, současně pak podnikli útoky na západní frontu od zálivu holubího a na vršek 203 m. vysoký, jenž bez pochyby leží před frontou severní. Útoky byly však odraženy a 26. opětovány: Japonci toho dne měli jakýsi úspěch byli však 27. útokem ruské posádky zahnáni. Nyní soustředili střelbu z děl na kopec 203 m. a podnikli několik útoků na něj bez výsledku. Teprve se jim podařilo 4. prosince za hrozných ztrát dobyti toho kopce. Útočili všemi silami. Dvakráte byli odraženi, až se jim posléze podařilo zapáliti sruby. Pro dým Rusové nemohli se již brániti a opustili kopec. Japonci zřídili prý si na tom kopci stanici na pozorování střelby. Jest jisto, že nešlo o stálou tvrz, nýbrž že to před frontou ležící teprve letos zřízené opevnění. Kdyby se i bylo podařilo Japoncům vytáhnouti na tento kopec hrubá děla, nebyli by jimi mnoho získali, neboť na vzdálenost asi 7 km. je střelba na malé terče jako lodi v přístavu velice nesnadná. Ostatně zdá se, že nyní Rusové kopce opět dobyli.

Do přístavu a města pak střílejí Japonci již dávno s jiných míst a vzduchoplavci jsouce telegrafem ve styku s nimi pozorují účinek. Tak zapálili střelbou 20. listopadu část loděnic, a sotva byl požár uhašen, tu 22. listopadu vznikl nový. Velká zásoba uhlí vzala asi za své. Ruských lodí Japoncům pak nebylo se báti, neboť tyto tak hned nemohou býti schopny činnosti. Jak jsme již dříve oznámili, dal general Stessel hrubá děla z nich do opevnění, kde také námořníci služby konají. Přišla zpráva, že prý „Retvizan", „Peresvět", „Poltava", „Pobjeda", „Pajan", „Pallada", „Anna" a „Giljak" leží v přístavu až po palubu potopeny. Zdali však byly japonskou střelbou tak poškozeny nebo Rusy potopeny, aby nemohly střelbou býti zničeny, nelze zjistiti.

„Sebastopol" a malá plavidla neporušená hledají za dne úkrytu na zevní rejdě. Na tyto lodě útočili Japonci od 12. prosince každé noci. Ztratili sami však 2 torpedové lodě, 2 byly učiněny neschopnými a 3 těžce poškozeny. Na střežení výjezdu z Port Arturu konají nyní službu japonské pobřežní lodě, z nichž „Sagen" 30. listopadu narazivši na minu se potopila.

18. prosince vyhodili Japonci předprseň kteréhosi opevnění v skupině severního Kikvanu a o půlnoci jí dobyli a zabrali 5 polních děl a 2 strojní děla a mnoho střeliva. Dle této výzbroje opevnění lze souditi, že nebyla to tvrz, nýbrž jenom baterie a že tedy úspěch není tak veliký. Lze za to míti, že Port Arthur vydrží do doby, kdy Kuropatkinu bude možno zahájiti postup, neboť za nějaký čas bude míti číselnou převahu. Grippenberg a Kaulbars již dojeli. Také jádro ruských posil, t. j. 16. sbor, 1. a 5. střelecká brigáda, jest skoro již celé na místě, pak ještě následuje 4. sbor (30. a 40. divise) z vojenských okresů Vilna a Oděsa. Nelze určitě říci, kolik vojska Japonci mohou ještě vyslati, tolik však můžeme tvrditi, že pro nedostatek kádrů na vycvičení mužstva mnoho sotva již ho bude, zatím co Rusové nyní

mohou dopraviti na bojiště dobře vycvičených mužů měsíčně asi po 90.000 (t. j. 2 sbory). Zdatnost dráhy nyní, co dostavěna okružní trať, jest velice zvýšena. V zimě pak budou vojáci kromě po dráze také po ledoborci a saních dopravováni.

Stravování ruského vojska jest velice dobré, pravidlem dává se mu čerstvého masa a chleba, málo kdy jen konserv a sucharů. Přes to však byla ve Varšavě vystavěna nová soukromá továrna na konservy, na niž má ministerstvo vojenství dozor jako na továrny, jež již byly v Rize, Oděse a Petrohradě. V Charbinu je 6 parních mlýnů, jež denně dodávají 400.000 kg. mouky. Teplé oděvy došly však poněkud pozdě. Kuropatkin proto nařídil, dodati vojákům vatovaných čínských kabátů, jichž se našel dostatek v Mukdenu. Rusko také dle všeho nestačí vyráběti bot, neboť objednalo prý v Německu milion párů bot.

Rusové užívají při svém vozatajstvu mnoho čínských arb (káry na vysokých kolech) a zakázali vývoz domácích nosidel z obvodu armády. V horách mají zástupy dvoukolek a soumarů.

Bylo nařízeno zříditi druhý východosibiřský prapor vzduchoplavecký a rozmnožiti pevnostní dělostřelectvo vladivostocké o 2 prapory. IV. sibiřský sbor, jediný, který posud měl děla staré soustavy, obdrží rychlopalná děla.

Na zimní měsíce bude prý připraveno několik tisíc nákladních vozů na obývání. Budou opatřeny okny, kamny, plstí vyloženy, aby pak mohly na bojišti vojákům sloužiti za přístřeší. Stravování japonského vojska také prý jest dostatečné. Teplé obleky obdrželi také pozdě. Na zimní měsíce zvolili si Japonci co základnu Inkau a Dalný. Dráha Fusan-Söul byla dostavěna. Cesta po souši Koreí co dopravní čára byla opuštěna.

Bylo nařízeno stavěti 5 výpomocných křižníků z dobrovolných příspěvků občanských. Podařilo se Japoncům také zdvihnouti ruský křižník „Varjag" u Čemulpa Rusy potopený a dopraviti ho do Saseho, kde ho opravují. Připravují se vůbec, seč jsou, aby ruské loďstvo jak náleží přijali. Základnu zřídili prý si mezi Formosou a pevninou, několik rychlých křižníků a torpedových lodí jelo k ostrovům Sundajským, by tam čekaly na ruské lodi, pozorovaly je a dávaly zprávy.

V Petrohradě zatím nahlíželi, že baltické loďstvo nedává dosti záruky na vítězství a výslednou převahu na moři, a rozhodli se vypraviti ještě 3. soulodí, velené místoadmirálem Birilevem. Nelze však říci, kdy by asi loďstvo mohlo vyplouti. Také tu běží jen o lodi starších soustav, jež však, bude-li jich aspoň dostatek, přece mohou přispěti k vítězství.

Rakousko. Nový řád zdravotnictví přinesl nám za nejdůležitější změnu novou úpravu zdravotních ústavů pěších divisí (Infanterie-Divisions-Sanitäts-Anstalt), tak že tento ústav, jsa účelněji rozčleněn, může také oddělené od jádra divise zástupy vydatně opatřiti, čeho jest raněným třeba. Zdravotní ústav pěší divise sestaven nyní: 1. Hilfsplatz-wagenstaffel (souvozí na pomoziště), t. j. devět dvouspřežných Hilfs-

platzwagen M. 1904 (vozy vezoucí potřeby na první obvazy a p.). Tyto vozy budou přiděleny dle potřeby k pomocištím. 2. Verbandplatz (obvaziště), čtyry dvouspřežní Proviantwagen M. 88, dva čtyrspřežní Feldspitalpackwagen M. 1882. Obvaziště možno rozděliti na dvě obvaziště. 3. Leichtverwundetenstation (stanice pro lehce raněné). Dva čtyrspřežní Feldspitalwagen M. 1882. Možno rozděliti na dvě stanice. 4. Ambulanz (převozná nemocnice). Dva čtyrspřežní Feldspitalpackwagen M. 1882. Možno také rozděliti na dvě ambulance; budou pravidlem sloučeny s obvazišti. 5. Blessiertenwagenstaffel (souvozí na dopravu raněných). Jedenáct Blessiertenwagen M. 1886. 6. Sanitätsmaterialreserve (záloha zdravotnických potřeb). Dva čtyrspřežní Feldspitalpackwagen M. 1882. Také možno rozděliti na dvě. 1.—3. dříve nebývalo. Jsou nyní nové. 1.—4. jsou stanice, na nichž dostane se raněným lékařské pomoci a posilnění (4). 5. dopravuje raněné od 2.—4. dozadu. 6. nové zálohy na doplnění. Kromě toho bude každé pěší divisi přiděleno po „Feldsanitätskolonne des deutschen Ritterordens“ (zdravotní kolona německého řádu rytířského), t. j. čtyrspřežní Sanitätsfourgon s obvazadly a věcmi na posilení, čtyry čtyrspřežní Blessiertenwagen s týmž účelem jako 5.

Postup ošetřovací bude tedy asi tento: Ranění buď sami se obvážou neb obvážou je nosiči raněných obvazy, jež každý muž při sobě má. Odeberou se nebo doneseni budou nosiči raněných na pomocniště (zřízené dle skupin bojovacích, lékaři plukův a praporů, některý vůz 1). Raněným se dostává zde možno-li určitých obvazů; rozděleni budou na skupiny různě raněných. Vozidly (5) pak budou dopraveni lehce ranění na 3, těžce ranění na 2 Na obvazištích provádí se operace a ranění budou zaopatřeni pro dopravu (beznadějně ztracení odloženi stranou). V ambulanci (pravidlem sloučeny s obvazišti) budou na čas uloženi a nasyceni. S 2.—4. pak budou dopraveni do různých polních a jiných nemocnic.

Dělostřelectvo bude rozmnoženo takto: Zřízeno bude 14 divisí houfnic po 3 bateriích (6 houfnic 10·4 *cm* ráže). Zvýšena míra horského dělostřelectva, také povolených 11 horských baterií bude od sborových dělostřeleckých plukův odděleno, zřízena nová baterie horská (v míru). Ze všech sestaveny budou čtyry divise horského dělostřelectva. Zřízeny dvě nové divise jízdního dělostřelectva (bude jich tedy deset). Tři nové divisijní dělostřelecké pluky. Bude jich pak 45. Bezpochyby budou všechny pluky o dvou divisích po třech bateriích (po 6 dělech). Další rozmnožení týká se souvozí na střelivo.

Námořní správa objednala u Jarrow and Co. v Poplaru torpedoborce a velkou torpedovou loď za vzory, dle nichž v Rakousku pak bude stavěno 11 torpedoborcův a 35 velkých torpedových lodí. V Anglii stavěný torpedoborec bude prý o 390 tun nosnosti a 28 uzlů rychlosti vyzbrojen sedmi 17 *mm* rychlopalnými děli soustavy Hotchkissovy a jedním 7 *cm* rychlopalným dělem soustavy Škodovy. Velká torpedová loď o 200 tunách a rychlosti 25 uzlův bude vyzbrojena dvěma 17 *mm* rychlopalnými děly soustavy Hotchkissovy.

Změny ve výstroji pěchoty v 9. sboru vyzkoušeny se osvědčily a budou bezpochyby všeobecně zavedeny.

Německo. Zájem o válečné loďstvo čím dál více roste. Za poslední doby vykvetla dosti obsáhlá literatura o válečně námořních otázkách, těžící ze zkušenosti v asijských vodách. Válečné loďstvo činí velké pokroky a taktéž loděnice. Pobřežní obrněnce (takových lodí již žádný stát nestaví) byly vyloučeny ze soulodí I. řady a sestaveno záložní soulodí. V druhé polovici správního roku bylo na účet německé námořní správy 15 lodí na německých loděnicích (šest obrněnců řadových, tři velké křižníky, šest malých křižníků). K nim přijde ještě divise velkých torpedových lodí.

Nový vojenský zákon, jehož osnova již vypracována, žádá rozmnožení armády na budoucích pět let, a sice budiž zvýšena zákonitá míra (v míru) svobodníkův a prostých vojáků ze 495.500 na 505.839 (o 10 339 více), počet zástupů bude dle osnovy: 633 praporů pěších (o 8 více než dříve), 510 škadron jízdy (+ 28), 574 baterií (beze změny), 40 pěších dělostřeleckých praporů (+ 2), 29 zákopnických praporů (+ 3), 12 praporů „Verkehrstruppen" (+ 1) (V. nazývají Němci železniční zástupy, telegrafní oddělení a vzduchoplavební oddělení), 23 praporů vozatajských (beze změny). Na to bude třeba o 73,914.116 marek více, a sice 62,117.470 marek jednou pro vždy a pak 11,795.646 marek stále.

Nejdůležitější stanovy nového zákona o vojenském výslužném, jehož osnova již předložena, jsou tyto: Za deset nebo méně let služebných obnáší výslužné $^{20}/_{60}$ (posud $^{15}/_{60}$) oněch příjmů, jež na výslužné nároky činiti mohou (t. j. plat a několik přídavků). Výslužné stoupá pak za každý rok služby více než 10 let o $^{1}/_{60}$ a dosahuje vrcholu za 35 let služby (posud 40), kdy činí $^{45}/_{60}$.

Pro lepší porozumění a přehled a by čtenář mohl srovnati výslužné německých důstojníků s výslužným rakouských, uvádíme tuto tabuli, jíž otiskujeme z „Danzer's Armeezeitung".

Hodnost	Počet služebních let	Německo, až bude povolen rozpočet na rok 1905	Rakousko (zákon z roku 1900)	Výslužné		Rozdíl
				marek	korun	korun
nadporučík	15	1	—	1063	1243	—
	15	—	1	—	765	— 478
setník II. třídy	20	1	—	2082	2435	—
	20	—	1	—	1200	— 1235
setník I. třídy	25	1	—	3129	3660	—
	25	—	1	—	1875	— 1785
	35	1	—	4023	4706	—
	40	—	1	—	3000	— 1706
setník I. třídy	35	1	—	4023	4706	— 19
podplukovník	35	—	1	—	4725	+ 19

Tyto číslice mluví dosti zřejmě, a netřeba se rozepisovati. Viděti na př. z toho, že náš podplukovník bere toliko o 19 korun více než německý setník I. třídy za stejný počet služebních let. Ale němečtí důstojníci dokonce nejsou spokojeni s novým zákonem, považujeme-li názory páně Havenhagenovy za názor většiny a není proč, proč bychom o tom pochybovali. Pan W. Havenhagen, setník m. sl. a spisovatel podrobil osnovu nového zákona velice břitké kritice, již uveřejnil v rakouských novinách (!) (Danzer's „Armeezeitung") proto, že v Německu by byli jeho stať zabavili. Nejdůležitější výtky, jež činí, jsou mimo malé výslužné nižších důstojníků proti příliš velkému výslužnému generalů, ty. že výhod nového zákona nedostane se důstojníkům již nyní ve výslužbě se nacházejícím, a že slíbené nároky na zaopatření v jiné službě zůstanou i nadále jen sliby.

Anglie. Nedávno vyšlý výnos ministra vojenství, jehož podrobnosti nyní známy, stanoví služební dobu při řadových pěších plucích na 9 let činné služby a 3 roky v záloze. Této změny nelze snadno pochopiti, obzvláště že není dávno, co Brodrick služební dobu ze 7 let činné a 5 let v záloze změnil na 3 roky činné a 9 v záloze. Počet rekrutů se zvýšil, arci že ne tak, jak se očekávalo. General Hutchinson stěžuje si velmi do nedostatečných vědomostí mladých důstojníků a jich netečnosti k vojenským vědám a vědomostem vůbec.

Francie. Letošní velká cvičení zajímají nás proto, že dokázala účelnost způsobu, jakým u nás a i v druhých velkých státech jsou sbory a armády upraveny a sestaveny. General Brugère provedl svá cvičení dle názorů nyní všeobecně panujících (krátké fronty, hromadný účinek dělostřelectva, postupné rozdělení do hloubky), zatím co general Hagron rozčlenil své sbory na samostatné brigady ze všech zbraní sestavené. Neúčelnost této soustavy skvěle se dokázala, nejvíce co do velení.

Jak se nové torby osvědčily, posud není známo.

Nový dekret o obraně pobřeží byl předsedou podepsán.

Senátní osnova sněmovnou poslanců pozměněná byla senátu opět předložena. Nejdůležitější změny jsou tyto: Záložníci konejte dvě cvičení ve zbrani po 15 dnů (místo 2 po 28 dnů). Náhradní záložníci buďte sproštěni povinností dostaviti se ku cvičení. Kdo chcete býti přijati do vojenských škol, buďtež povinni sloužiti dva roky (místo jednoho roku).

Zajímavá je stať jistého spolupracovníka „France militaire" pojednávající o vlivu dvouleté služby na pohotovost francouzské armády. Pisatel dokazuje, že Francie za náhle vypuknuvší války bude s to toliko 190 000 mužů postaviti přímo do pole. Bylo by tedy 19 sborů po 10.000 mužů. Jednalo-li by se o válku s Němci, tož měly by pohraniční tři sbory toliko 45.000 mužů, zatím co již v míru mají Němci na hranici větší síly a německý panovník má moc přímo nařiditi mobilisaci, zatím co ve Francii by bylo čekati na rozhodnutí parlamentu, nebo snad jej dokonce teprve povolati. Francie se tedy nachází u velké nevýhodě. Dle osnovy na rozpočet námořní správy na rok 1905 bude roku 1905 míra námořníků o 2000 mužů vyšší než 1904. Dle lodního výčtu ze dne 1. ledna 1904 bude počet lodí válečných, až budou

všechny dostavěny, tento: 1. řada 22 obrněnců, 18 pobřežních obrněnců, 18 obrněných křižníků, 18 obrněných dělových lodí, 33 křižníků I. až III. třídy, 41 torpedoborců, křižník na dopravu torped, 239 různých různých torpedových lodí a lodic, 5 potápěcích a 13 podmořských člunův a 17 jiných plavidel s pravidelnou posádkou 2682 důstojníkův a 46.758 mužů.

Italie. „Corriere della Sera" poukazuje na to, že prý opevnění hranic severních a severovýchodních jsou nedostatečna a většina údolí jsou v moci rakouské.

Letošní zářijová cvičení v Karnských Alpách, jichž se súčastnilo 9 praporů pěchoty, 10 praporů horských myslivců, 6 setnin zeměbrany, 2 setniny domobraneckých alpínů, 4 škadrony, 3 horské baterie, 8 polních baterií, dokázaly, že těsnina u Ospedaletti nemá velkého významu a že by bylo třeba mnoho vynaložiti, by se její obranná síla vyšinula na výši novodobých požadavků. Současně „Carriere della Sera" oznamuje, že prý ministr se rozhodl dáti znovu upraviti stará opevnění v pravo a v levo Adige ležící.

V říjnu opustil obrněnec „V ttorio Emanuele" loděnici, na niž byl dán v září 1901, a bude zařaděn asi teprve roku 1906.

Ze státních loděnic benatských stává se pozvolna ústřední stanice na stavbu podmořských lodí. Italské loděnice súčastní se soutěže, již vypsala Brasilie na stavbu různých válečných lodí na rok 1905.

Na potírání socialistické propagandy v armádě nařídil ministr vojenství, aby byli vojáci poučováni v prvé řadě setníky o politicko-národních otázkách. Neklada dobré vůli důstojníků mezí, klade ministr důraz na tyto předměty: práva a povinnosti občanů. Životu v státě třeba zákonů, na jichž zachování zakládá se pravá svoboda občanů. Hanebnost socialistických nauk, obracejících se na nízké pudy lidské. Vnitřní potřeba socialních rozdílů za všech okolností a v každém státě jakékoliv ústavy. Nemožnost, odstraniti socialní vady jinak než-li stálou pozvolnou prací, atd. (Zda to pomůže?)

Za letošního období volebního dokázáno opět, že skutečná míra v zimních měsících jest příliš slabá. Bylo třeba 60.000 pěšáků povolati a přes to bylo nesnází.

Rusko. Manifestem ze dne 12. září byly zrušeny tělesné tresty v armádě.

Nedávno dopravě odevzdaná železniční dráha Orenburg Taškent, má velkou důležitost nejen po stránce kulturní, nýbrž i vojenské. Přes to, že lid v Turkestanu má výborných vlastností vojenských, může ho Rusko užíti toliko co předního voje a bude odkázáno na své domácí vojsko, by svou vůli ve střední Asii provedlo. Rychlá doprava vojska nyní touto drahou zabezpečena.

Snad bude naše čtenáře zajímati několik údajů o bajkalské okružní dráze, 25. září 1904 odevzdané dopravě. Stavba začata r. 1890. Práce byla pro nepříznivost podnebí a kraje nanejvýše nesnadna. Na trati do Irkutska, 243.42 verst dlouhé (versta = 1067 *km*) prolomiti bylo 33 tunelů, pak kolej položena na vinoucím se skalnatém pobřeží

až po ves Kultuk. Bylo třeba mnoho mostů, tunelů, zářezů, náspů; na cestě do stanice Murinskaja (140 verst) jest mnoho skal. Dále pak jde trať podél pobřeží až do stanice Myssovaja, kde začíná zabajkalská dráha. Na trať užito 5540 *ha* půdy, z nichž 1530 *ha* bylo zalesněno. Ze zářezů vyházeno a na náspy naházeno bylo dohromady 1,042.440 m^3. 4,583.150 m^3 skal bylo dynamitem trháno. Uvážíme-li, že nyní jezdí za 24 hodin po této dráze 5 párů vlaků (300 vozů) zatím co ledoborec „Bajkal“ za stejné doby třikráte dopravoval po 25 vozech; uznána velká důležitost dráhy. Za okružní dráhu platilo se úhrnem 53,628.000 rublů, t. j. za verstu 219.783 rublů.

Švedsko. Snad bude naše čtenářstvo zajímati, jak jest upravena ve Švedsku služba dobrovolníků. Za dobrovolníky může sloužiti kdo udělal maturitu. Súčastní se praktického výcviku od jara do podzimku. Pak může zimní semestr tráviti na universitě nebo v jiném postavení. Druhého roku jest mu opět sloužiti od jara do podzimku (po třech měsících bývá povýšen na desátníka), pak tráví ještě tři měsíce na vojenské škole v Karlskroně a jedním cvičením dokončí svůj výcvik. Každý, kdo súčastní se předepsaných cvičení, může postoupiti až na setníka záložního. Každý záložní setník brává od svého 55. roku roční výslužbu 3000 korun. Přes tyto výhody jeví se však nedostatek záložních důstojníků.

Čína beze všeho hluku velmi čile zbrojí. Snaží se vybaviti z odvislosti od dovozu válečného materialu z Evropy. Ve všech zbrojnicích se pilně pracuje. Velké zásobárny jsou nyní v těchto městech: Hanjang v provincii Hupej, Nanking v provincii Kiangsu, Kianghan u Šanghaje v provincii Kiangsu, Fučou v provincii Fukien, Kanton v provincii Kvantung.

Hanjangská zbrojnice jest nejlépe zásobena personalem a materialem a činí nejlepší pokroky. Je tam velká parní kovárna, 2 vysoké pece, závody na ocel Bessemerskou a Martinskou; vyrábějí děla, ručnice a náboje. Dělníků jest zaměstnáno 1100. Ručnice vyráběné jsou německé soustavy z roku 1898. vš k bez plášťů hlavňových. Denně by se prý mohlo v Hanjangu vyráběti 50 ručnic, vyrábí se však prý jenom 35. Nábojů se udělá denně 20.000. Měsíčně vyrábí se 15 děl. a sice stavějí 3·7 *cm* a 5·7 *cm* rychlopalná děla. Také v jiných velkých zbrojnicích i v malých, jichž jest několik, nastal čilý ruch.

Vojsko všude jest cvičeno podle japonského vzoru, a za dozoru japonských cvičitelů. Nedávno sestavil z rozkazu vlády general Jen-dan-jung nový pluk o 4 praporech (12 setnin) ze statných lidí vybraných 5 praporů v provincii Čecinang, jenž prý žádnému vojsku nezadá. Má název „Čecinangský nový pluk“.

Směs.

(Odpověď.) „Bílý Prapor“ (dopisovatel „D. D.“) v č. 43, 1904 napsal: „Také v redakci ‚Hlídky‘ nevěnuje se našim bratřím na Váhu a Hronu tolik pozornosti, kolik by bylo třeba.“ Odpověděli jsme (1904, str. 934), „kdyby si všecky české listy tolik života slovanského (a i slovenského) jen všímaly, co ‚Hlídka‘, že by čtenářstvo české bylo o Slovanstvu velmi dokonale zpravováno.“ A to znova opakujeme, kladouce důraz na slova „a i slovenského“, kterých p. D. D. v duplice („Bílý Prapor“ č. 48, str. 413) pomíjí. Tamtéž pak také píše· „Našeho minulého článku povšimla si rajhradská [proč rajhradská?] ‚Hlídka‘ a praví ve svém čís. 12. letošního ročníku, že jen proto jsme jí napsali výtku nesoustavnosti v registrování věcí slovenských, že netiskla všech našich nesoustavných zpráv... kromě jednoho článku historického v ‚Hlídce‘ skutečně otištěného pisatel těchto řádků nikdy nic pro ‚Hlídku‘ nenapsal... V redakci asi hádali na osobu k věci nehledíce a osobu špatně uhádli. S hádáním je to jako s pomazaným krajícem, který padne obyčejně na stranu pomazanou.“

Tolik p. „D. D.“ v „Bílém Praporu“. Soukromým dopisem pak představil se nám pravým jménem, i nepotřebovali bychom pro nešetrný výpad jeho anonymity šetřiti, avšak —.

Jest nám opravdu nepochopitelno, proč p. D. D. osobu svoji sem zatahuje, o které přece v „Hlídce“ nebylo zmínky. Když ale tak učinil, a to s takovou troufalou jistotou, mějž také svou odpověď.

Navazujíce na duchaplné jeho srovnání mezi hádáním a pomazaným krajícem — ač nám tertium comparationis není tak docela jasno — namažeme panu D. D. také druhou stranu jeho krajíce, aby výsledek, totiž ten pád na pomazanou stranu, byl vždycky docela jist.

Bezobrazně vylíčena věc má se totiž poněkud jinak, než on „hádá“.

Především jest holá nepravda, že „Hlídka“ v č. 12. praví, že jen proto p. D. D. napsal nám výtku nesoustavnosti atd.; vždyť v č. 12. a nikde jinde o tom není slovíčka, a „nesoustavnosti“ nám ani p. D. D. nevytýkal!

Zmínka jeho v č. 43., že „v redakci ‚Hlídky‘ nevěnuje se tolik pozornosti...“, vzbudila v nás — dle osvědčené „empirické“ psychologie redakční — potuchu, že nepravdu onu napsal kdosi, jenž ne tak s naším slovenským zpravodajem, jako spíše s redakcí jest nespokojen. Vždyť jednak úsudek o tom, zdali nějakých zpráv je v časopise příliš mnoho či příliš málo, platí jen velice relativně, jednak nemůže redakce zpráv těch sama si tolik psáti, aby každého upokojila, jsouc nucena ponechávati osvědčeným zpravodajům na vůli, jaké a koliké zprávy chtějí zaznamenávati. A konečně — last not least — my, kteří zájmům nábožensko-národním aspoň stejně tolik rozumíme, co p. D. D., nepokládáme onoho rozšlapávání „chronique scandaleuse“, jak je pěstuje on nebo jiní v „Bílém Praporu“, za mravně dovolený, ano ani ne za vhodný prostředek nápravy; kdyby jím byl, pak by „Červánky“, „Kramerius“, „Pokrok“, „Právo lidu“ a jak se všechna ta ..... jmenují, byly nejlepšími organy reformními. Nevnucujeme nikomu tohoto svého

přesvědčení, avšak myslíme, že časopis svůj povinni jsme vésti dle svého přesvědčení, ne dle cizího!

Měli jsme dosti příčin tušiti v p. D D. dopisovatele, který nám občas také takové škandálky popisoval, jako p. D. D. v „B. Praporu". Avšak náš pan dopisovatel zásilkou svojí do 12. čísla „Hlídky" domněnku naši vyvrátil (a ne teprve p. D. D. v „Bílém Praporu"!). Jelikož častěji jsme zprávy takové odložili a p. dopisovatele o věcnější a soustavnější zprávy žádali, mohli jsme docela klidně onu výtku p. D. D. o „nepozornosti" naší redakce k „bratřím na Váhu" odbýti poukazem na to, že jednak není vůbec oprávněna, jelikož té pozornosti po našem soudě není v „Hlídce" tak málo, jednak zvláště není oprávněna v tom případě od něho, jelikož pokládáme zprávy v „Hlídce" zatím za cennější a vhodnější než ty, které on podává v „Bílém Praporu" a jaké bývají zasílány někdy také nám, jakých neuveřejňujeme schválně, nikoli z „nepozornosti", žádajíce ve zpravodajství jakési soustavnosti a vážnějšího hlediska. Proto jsme v č. 12. „Hlídky" poznamenali: „Že všech zpráv onoho p. dopisovatele (ovšem našeho o věcech slovenských) neotiskujeme, je tím, že" atd. Tím chtěli jsme naznačiti, že nepěstujeme slovenského klevetnictví, což se panu D. D. snad zdá malou pozorností k Slovákům, jinak že některé zprávy onoho p. dopisovatele ovšem otiskujeme. Poznámka však tato, jak vidíme, narážkou o neuveřejňování zaklepala na dvéře „salonu odmítnutých", a ejhle! p. D. D. se svým pomazaným krajícem odtud vyskočil — nevíme proč, nejsa volán — a hasil, co ho nepálilo neb aspoň nemělo páliti.

Pan D. D. sice praví, že kromě článku v „Hlídce" otištěného pro „Hlídku" nikdy nic nenapsal. Toť možno, a když to praví, zajisté také pravdivo; avšak stejně aspoň pravdivo také jest, že „Hlídce" listem články „historické" nabízel, jež nepřijaty.

To snad postačí na vysvětlenou.

*

Boj o buňku. Předmětem veškerého zkoumání a bádání organického stala se buňka. Od ní očekává věda v budoucnosti odpověď na všecko to, co starší učenci tak hravě řešili svými přírodo-filosofickými theoriemi: zda chemismus a mechanismus či vitalimus jest nositelem života; zda vývoj či mutace, či stálost druhů jest zákonem; jakým způsobem možno jest dědění, vyvíjení, vznik i smrt, vůbec celý obsah života se svými záhadami — vše to má vyniknouti z buňky, neboť jak německý učenec Bütschli pravil: všecek životní process není než funkcí buněčnou. Na nedávném sjezdě lékařů a přírodozpytců německých ve Vratislavi götingenský professor L. Rhumbler zle se pustil do neovitalistů, kterémužto směru dnes oddána jest většina učenců biologických (v Německu aspoň — ale i jinde má hojné stoupence). Stará nauka o „životní síle", která vede a řídí celý život v organismech opět prý obnovena, přes to že nauka tato byla největší překážkou pro minulé století na cestě výzkumů a bádání vědeckého. Kdežto však minulé věky v „životní síle" hlásaly princip spojený s organy, kteréž k životním funkcím podněcoval, neovitalisté oné životní síle prý ony ruce usekli, kterými život řídila, a nechali jí pouhý intellekt, kterým předvídajíc co bude, účelně vede všecky funkce životní, z dáli, bez přímého spojení s organem svým. Tak prý

Drieschova „entelechie“ (samoúčelnost) klade onoho bezhmotného činitele už do vaječné buňky tak cele ji pronikajícího a v ní všudy přítomného, že každá částka hmoty buněčné účelné jest jím řízena k patřičnému vývoji, ať už setrvá ve svém puvodním spojení, či rukou experimentatorovou od svých ostatních součástic oddělena, počne žíti životem samostatným. Rhumbler každého nemechanického činitele v buňce zavrhuje. Mechanicko-chemické processy v buňce mohou prý míti také jen mechanickou příčinu a mechanického činitele. Ze svých pokusů uváděl tyto případy čirého mechanismu buňky: Vycházeje z předpokladu, že protoplasma jest tekutou hmotou, a jako tekutina všude též známé zákony o kapalinách zachovává, vysvětluje mechanismem kapalin i pohyb i prostupnost, přijímání a ztravování potravy v buňce, její přilnavost a její odpudivost. Pohyb děje se prý změněným tlakem na povrchu buňky (u nálevníků), přijímání potravy jest jen přilnavost a prolínavost buněčné kapaliny, jež obklopuje hmotu sobě příbuznou, odtahuje se však od nepříbuzné. Kapka chloroformu na vodě spočívající právě tak ovine a ztráví volnou tyčinku šelakovou, když tato ve vodě, s níž je nepříbuzna, plovouc ku kapce chloroformu se dostane. Kapka ji ovine, pojme v sebe a v sobě rozpustí. Byl-li šelak na malé skleněné tyčince nalepen, tu kapka chloroformu „pohltí“ šelak i s tyčinkou, šelak „ztráví“, ale skleněnou tyčinku vyvrhne nazpět do vody. Máť totiž skleněná ta tyčinka větší přilnavost k vodě než ke chloroformu, a proto ze samých zákonů kapaliny následuje nutně pochod opačný jak u šelaku. Touto analogií a těmato dvěma zákony vysvětluje Rhumbler mechanicky pohyb a výživu buňky: zákonem o změně tlaku na povrch kapky volně v jiné tekutině plovoucí vysvětlí se pohyb jednobuněčného tvora v kapalině (vodě), zákonem o přilnavosti a nepřilnavosti kapalin k různým hmotám vysvětlí se přijímání potravy a vylučování ztráveného z buňky.

Toť zatím dvě ukázky, jak možno prostými mechanickými zákony osvětliti život — bez nutnosti, aby se přibíral princip životní síly. Podobně mechanicky dá prý se vysvětliti chemotropismus (citlivost k jistým chemickým pochodům), thermotropismus a heliotropismus (obrácení rostlin k teplu a slunci).

Na konec však Rhumbler sám pravil: Vzniká mimovolně v člověku otázka: Jest už tím veškeren život buňky osvětlen, že jsme poznali kus mechaniky v něm? Jistě že není. Neboť kdyby ten život byl pouhou mechanikou kapky, pak by všecky kapky ponořené do kapaliny, jež jich nerozpouští, na př. kapky olejů různých, chloroformu, rtuti, do vody puštěné, musily se státi živými buňkami! A to jistě o nich neřeknem, třebas při pohybu a styku s příbuznými hmotami chovaly se úplně stejně jako jednobuněční nálevníci v téže vodě. Mechanika buněčná zahrnuje s plným vědomím významu svého jen jednu stránku života buněčného — mechaniku čili fysiku životního pochodu. Buněčná mechanika tedy pouze konstatuje ony fysikalní podmínky, jaké nastati musí, aby úkon životní mohl se rozvinouti podle zákonů fysikalních těch látek, které úkon ten mění. Třeba však ještě prozkoumati a najisto postaviti zákony chemické, jimiž se řídí životní pochody buňky, a konečně i jiné zákony fysikalní — a pak teprv bude možno určiti onu psychickou kvotu k životu buňky potřebnou, až výzkumy o buňce dospějí k pevné, jasné znalosti celé fysiologie buněčné: jejího

mechanismu a chemismu. Ze samé účelnosti jevů životních souditi na nějakou vrozenou intelligenci v hmotě živé, na nějakou sílu psychickou, má Rhumbler za předčasné a neoprávněné. Jevy, jež se nám zdají účelnými, nejsou žádným výsledkem nějakého poznání života, nýbrž prostě passivní apriorní podmínkou života: za těch a těch okolností něco potrvá, bez těch podmínek klesne to nazpět ve svět neústrojný. Účelnost jest sama o sobě pouze podmínkou pro působnost sil jiných, ale nikdy sama nějakou působivou sílou. Pouze sebevědomá účelnost má v sobě už zřejmě psychického činitele, a tohoto činitele poznati a na jisto postaviti nauka o buňce dotud nemůže, dokud nepoznala jak a jestli buněčná mechanika a buněčný chemismus se všemi těmi energiemi, které z nich plynou, nestačí i na vysvětlení tohoto psychismu. Na této cestě za odhalením a odkrytím psychického činitele v životě buňky jest mechanika buněčná pouze přípravou, předkopnicí, neboť pomáhá z života buňky vylučovat všecko co je nepsychické a vysvětluje a odkrývá to co je v pochodech životních pouze fysického — a zůstane si pak stejno, zdaž psychický činitel obmezen zůstane jen na jisté jevy životní, či objeví se působícím a řídícím ve všech jevech životních.

Proto mechanika chemie a fysika buňky není posledním slovem o buňce, nevyčerpává a neosvětluje celého jejího života, nýbrž fysikalní stránku jeho: ona vzbudí nové záhady nové otázky, a staré osvětlí, na nové stanovisko postaví, dá podnět k novým a hojným výzkumům — od fysiologie buňky dostaneme se pak teprv k její psychologii.

Nutno podotknouti, že neovitalisté v biologii nejsou proto, že přijímají nehmotnou intelligenci jako princip života, ještě žádnými přátely našeho křesťanského spiritualismu, jako zase mechanisté, kteří takové apriorní vysvětlování života ze síly nadhmotné zavrhují, nejsou proto jeho zásadními odpůrci. Při těchto otázkách pohybujících se na poli biologie, nemá vůbec spiritualismus a supernaturalismus své bojiště, zavadí-li oň ten který učenec, z toho či onoho tábora, je to pak jen jeho osobní choutka — ne diktat jeho vědy.

P. Š

Stálost a rozlišenost druhů. Darwinismem a descendenční naukou ve vědu i ve všeobecný názor vnesen pojem o nestálosti druhové, o jakémsi přecházení jednoho tvaru v druhý, o zevnější a vnitřní totožnosti u jednotlivých nejen rodův a druhův, ale i u celých tříd. Prvním bojovníkům descendenční nauky měnil se celý zevnějšek a tvar individua za určitých okolností velmi lehko, necítili nesnází s vysvětlováním rozdílův anatomických a morfologických, vše šlo hravě, neboť vše se dělalo a priori. Ale koncem minulého století rozvinula se velmi drobná a pracná věda na místo starších lehkých fantasií a theorií. A tato pracná, podrobná věda (fysiologie, histologie, chemobiologie) dodělává se jiných a překvapujících výsledků. Čistě morfologickému (tvaroslovnému) bádání vyrůstá zvláště v biochemii či lépe chemické biologii dobrý spojenec, jenž zákony biogenetické potvrzuje svými nově objevenými zákony biochemickými. Tak nové tyto výzkumy nad mlékem, krví a šťávami tělesnými přinesly nové světlo k poznání a vymezení přírodovědeckého pojmu „druh“ a zvláště k potvrzení stálosti a pevné rozlišenosti každého druhu.

Mléko — společná to známka celé jedné třídy živočišstva — ssavců zdálo by se na první pohled stejné, aspoň chemicky stejně složené a snad

i pro výživu všech druhů stejně účinné. Ale biochemie shledává tu ohromné, nezáměnné a pevné rozdíly. Stejné chemickou kvalitou, není stejné chemickou kvantitou. Každý druh má své zvláštní složení mléka: toto složení je přizpůsobeno rychlosti vzrůstu a jakosti života u mláďat (či naopak!). Čím bohatší jest mléko bílkovinami a solemi, tím rychlejší vzrůst mláděte. Ale nejen množstvím jednotlivých součástek liší se mléko druhův, i tyto součástky samy u jednotlivých druhů jsou různé. Tak na př. sýroviny (caseiny) mléka u různých druhů chemicky zcela různě reagují, složení jejich je tedy asi zcela jiné. A každý druh jeví stálost svých zvláštností ve složení mléka, jež ani změnou potravy ani změnou chování nebo teploty se neztrácejí nebo v jiné zcela různé nepřecházejí, s jiným druhem se nezaměňují.

Podobně má se to s krví různých druhů zvířecích. U všech má krev v těle tutéž působnost, stejnou platnost v tělesném vývoji a v životě, a také jest si i tvarem a složením co nejpodobnější: jsou to krvinky plovoucí v tekutém plasmatě. Jaká jest veliká podobnost mezi krví člověka na příklad a krví ovce! A přece jak smutně skončily pokusy nahradit jednu druhou. Z toho už možno souditi na to, jaká jest asi mezi nimi různost přes všecku vnější podobnost! Smícháme-li dvojí krev dvou různých druhů, při krystalisaci vyloučí se ze smíšeniny každá zvláště, každá krystalisuje v tvaru sobě vlastním. A vůbec tak zvanou kvantitativní analysí, kde srovnáváme poměrnou váhu jednotlivých součástek navzájem, dostáváme o složení krve jednotlivých druhů jen povrchní pojem, a jak už tento ukazuje na veliké odchylky! Vnitřní funkce součástek krevních teprve nám odhalují další nové zvláštnosti. Tak krevní serum, jež u všech ssavců se zdá úplně stejné, jak individuelně se ihned projeví u každého druhu při míchání s krví cizí! Vstřikneme-li králíkovi trochu koňské krve, nastane po 10 dnech zvláštní zjev: krev králičí se úplně změní pro styk s krví koňskou. Jakoby se vyučila s ní bojovat. Serum krve králičí nabude totiž té vlastnosti, že krvinky koňské krve rozpouští a spojeno se serem krve koňské, sráží je. Nerozpouští však krvinek žádného jiného druhu ani krevní serum jeho nesráží. Tedy vyzbrojí se jen pro krev toho jistého druhu (koně ve všech jeho odrůdách). Touto methodou možno tedy lépe nežli morfologie to dosud určovala, vymezit přesně hranici jistého druhu. Tak anglický fysiolog Nutall vstřiknuv králíkovi krevní serum psa, srážel pak králičí krví serum všech odrůd psích, a při všech odrůdách stejně účinkovalo, jakmile překročil hranice druhu, neúčinkovalo. Tak na příklad opice rozděleny reakcí připravené krve králičí na dva druhy: nižší, jež mají spolu příbuznost krve, a vyšší, jež s nižšími žádné příbuznosti nemají (německý professor Friedenthal). Podobně zkoumána krev druhů pštrosovitých ptákův, a tu reakce připravené krve králičí znatelna byla na značném množství druhů, které obyčejný přírodopis za sourodé neklade. Vedle pštrosa, kasuar, různé druhy kachen a potápek, pelikán, ale i holub jevili příbuznost krve, ne však už jiní (kos, sova, káně, papoušek a j.).

Poněvadž nejen vstřikem krve, ale i vstřiknutím kterékoliv jiné buněčné tekutiny cizího druhu působí se v krvi operovaného zvířete stejný účinek, dlužno odtud usouditi, že krev každého druhu má v sobě jisté a určité skupiny atomové, jen sobě vlastní a ode všech jiných nepříbuzných druhův odchylné. Zvláštní je také to, že krev aneb jakákoliv jiná buničina, jež přišla

do těla cestou žaludku, tedy ztrávením, nepůsobí tak, jako když byla přímo vstříknuta. Je to tedy znamením, že při požívání musila býti cizí tělíska přepracována na příbuzné skupení. — O oné reakční látce samé, o jejím vzniku, složení a působivosti zatím věda ještě neví nic dále. Jaké by to byly skupiny atomové, co by tu bylo tím charakteristickým pro jedenkaždý druh, zda bílkovinné molekuly v nějakém zvláštním složení či něco jiného, nelze zatím říci.

Třebas chemobiologie nemožno použiti proti theorii vývojové, ale jeden ze starých jejích bludů přece vyvrací: potvrzuje o druhu, že jest formací pevnou, ode všech jiných odlišenou, a to už pevnou, odlišenou i v nejmenších složkách tělesných, v buňce samé! P. Š.

Raiffeisenek bylo v Rakousku (roku 1903) 3908. Dle národností a zemí byly rozděleny takto: V Čechách 732 českých, 473 německých, na Moravě 325 č., 238 n., ve Slezsku 30 č., 91 n.. 46 polských, v Haliči 267 p., v Bukovině 44 n., 61 rusínských, v Dolních Rakousích 520 n., v Horních Rakousích 213 n., v Solnohradsku 41 n., ve Štyrsku 236 n., 7 slovinských, v Korutanech 130 n., v Tyrolích 223 n., ve Vorarlberku 64 n., v Krajině a v Přímoří 167 s. Dohromady 1087 českých, 2273 něm., 313 polských, 174 slovinských, 61 rusínských. V Čechách je Čechův asi 62·7%, českých Raiffeisenek jen asi 60·7%; na Moravě Čechův asi 71%, českých Raiffeisenek jen asi 58%; ve Slezsku Čechův asi 22%, českých Raiffeisenek jen asi 18%, Polákův asi 33%, polských Raiffeisenek jen asi 27%.

P. Krose S. J. vydal statistické dílko **o smíšených manželstvech v Německu.** Roku 1901 bylo v celém Německu uzavřeno 468.329 manželských sňatků. Z toho bylo protestantských 227.480, katolických 145.141 a smíšených 41.014. Ze 166.000 katolických mužů vstoupilo 20.800 ve smíšené manželství, tedy 12%! Ze 163.700 katolických žen učinilo podobně 10.500 čili 11%. Ze smíšených manželství bylo dětí: r. 1885 protestantských 231.000 (54%), katolických 195.000 (45%), r. 1900 protestantských 382.000 (56%), katolických 294.000 (43%). Dle toho jsou protestanté ve výhodě o 13%. Poměr ten je v různých vládních okresech též velmi různý. Tak je ze smíšených sňatků dětí protestantských v Meziboru 78%, v Berlíně 75%, ve Frankfurtě 72%, v Poznaňsku 58%, v Kolíně 38% atd. Dle výpočtů P. Krosa ztratili katolíci tímto způsobem při známé výbojnosti protestantské asi milion duší na protestanty za uplynulé století 19. M. P.

*

Oprava. Na str. 12. tohoto čísla v pozn. [2]) »Spořitelní a záloženské spolky« (Raiffeisenky), naposledy jmenované, náležejí do skupiny *A)*, nikoli do skupiny *B)*. — Čtenářům Vychodilova životopisu Sušilova buďtež tuto oznámeny ještě dvě opravy. Na str. 54, ř. 10 sh. má býti: 1836, místo 1837. — Na str. 152, ř. 12 zd. má býti: jen, místo: ani.



Ročník XXII. Číslo 2.

HLÍDKA.



O některých socialních opravách v soudnictví.

Konstantin Löffler.

II. Nařízení o milosti mladým provinilcům.

Je známo, že rakouskému trestnímu zákonu právem vytýkány jsou rozličné vady, které se nesrovnávají s nynějšími názory majetkovými a společenskými; mezi ně patří na jedné straně nízká hranice ceny věcí, na nichž trestním skutkem škoda byla způsobena, a na druhé straně hranice věku pachatelova. Tak za jistých okolností stává se na př. krádež zločinnou, byly-li ukradeny věci v ceně přes 10 K a za zločince stigmatisován jest každý pachatel skutku, který trestní zákon za zločin prohlašuje, jakmile dosáhl 14 roků věku svého. Ba v některých případech již 10letý hoch soudně může býti trestán. Že zejména tato hranice věku jest příliš nízkou, uznává se všeobecně, neboť oněch mladých „zločinců", kteří páchají trestní činy ze špatnosti a zkaženosti své povahy, jest nepoměrně malá část proti těm, kteří jednají z nerozumu, z bujnosti a nedostatku zralosti.

Mnozí z nich sice dosáhli oné hranice, která je činí dle zákona odpovědnými, avšak duševní vývin jejich je tou měrou zanedbán, že nemohou vystihnouti následků svého jednání, aneb že nemohou potlačiti okamžitého hnutí mysli. Při mnohých z těchto trestuhodných mladíků není třeba k tomu, aby byli odvráceni od dalších nezákonných činů, v y k o n a t i trest, stačí již provedení trestního řízení a vynesení rozsudku jako vážné a důtklivé napomenutí. Výkon trestu byl by tu naopak krutostí, poněvadž trest co do svobody vtiskuje potrestanému na čelo znamení pohany a zanechává v mladistvé mysli často nesmazatelný dojem,

jenž, aby raději nepovstal, má býti úkolem správy trestní řízené duchem lidskosti. K tomu přistupují nedostatky věznic a polepšoven, z nichž mnohý pobloudilý mladík vychází nikoliv polepšen, nýbrž vyzbrojen novými zkušenostmi pro pokračování na zločinné dráze, jednou již nastoupené.

To byly asi vůdčí myšlenky nařízení ministerstva spravedlnosti ze dne 25. listopadu 1902 č. 51 věstníku m. spr., jež na základě zmocnění Jeho Veličenstva ze dne 24. listopadu 1902 vydalo a jímž poukázalo soudy, aby ve všech případech, kdykoliv odsouzený mladík zasluhuje, samy o sobě, nečekajíce na návrhy odsouzených nebo jich zákonných zástupců, podávaly návrhy na udělení milosti a aby mladíků takových, jak dodatečné nařízení ze dne 28. prosince 1902 č. 27.054 praví, pokud možná ani do vyšetřovací vazby nebraly. Ono nařízení rozeznává tři skupiny osob mladistvých: do první skupiny patří nedospělci mezi 10. a 14. rokem, kteří sice objektivně spáchali zločin, jenž se jim však zřetelem k jejich věku přičítá za pouhý přestupek; do druhé skupiny patří osoby ve věku mezi 14. a 16. rokem, které spáchaly vůbec nějaký trestní čin, předpokládajíc, že ještě nebyly trestány vůbec nebo jen pro nepatrný čin trestní a že trest jim uložený nepřesahuje tří měsíců co do svobody nebo 500 korun v penězích. Za týchž podmínek lze i třetí skupinu lidí mladistvých ve věku mezi 16.—18. rokem milosti doporučiti, jestliže opozděným vývinem svým co do rozumu a síly vůle rovnají se osobám ve stáří mezi 14.—16. rokem.

Nařízení toto jeví se býti značným pokrokem ve směru socialním a bylo tudíž všude s povděkem, byť i ne bez námitek[1]) uvítáno, ano bylo i považováno za předzvěst, že do nové osnovy zákona trestního, která prý co nejdříve bude parlamentu předložena, přijato bude tak zvané podmínečné odsouzení, v mnohých státech jak v Evropě tak i v Americe s úspěchem zavedené, které též na prvním vědeckém sjezdě právnickém tvořilo jedno z thematů projednávaných.[2]) Toto podmínečné odsouzení záleží dle Zuckra[3]) v tom, že soudce vynáší rozsudek odsuzující a spolu též ustanovuje, že trest nemá býti vykonán v určité době (doba osvědčení se, Bewährungsfrist), leč že by v této době

---

[1]) Srv. *Zucker* v »Právníku« r. 1903 str. 73 n. a *Finger* v Mischler-Ulbrichově »Österr. Staatswörterbuch« II. vyd. str. 434.

[2]) Srv. publikace sjezdu sekce III., a sice pojednání Novákovo, Drbohlavovo, faráře Kalaba a Mojmíra Lepaře.

[3]) Srv. cit. čl. v »Právníku« str. 78.

obviněný nového skutku trestního se dopustil a proň odsouzen byl; když doba osvědčení se mine, aniž obviněný se byl dopustil nového skutku trestního (dobu tuto určí soudce dle uznání), pak uhasne celý trest, dopustí-li se však v době osvědčení se skutku trestního, pak vykoná se na něm trest dvojí.

Podmínečné odsouzení chová v sobě moment vychovávací, poněvadž nic nemůže míti lepšího vlivu na odsouzence, než naděje na nevykonání trestu a než vědomí, že si nevykonání trestu musí zasloužiti vlastním přičiněním, bezúhonným životem; naproti tomu může, jak Zucker v tomto směru onomu nařízení vytýká, v mladém pobloudilci, jenž pro první případ může spoléhati na udělení milosti, utvrditi se zásada „einmal ist keinmal"; vždyť na jedné straně dává se mu trest a na druhé straně bez jeho přičinění milost.

Avšak zdá se, že naděje kladené do nařízení o udílení milosti, že je totiž pouhým počátkem pozdějšího zavedení odsouzení podmínečného, nedojdou splnění. Z článku prof. Dra. Lammasche „Ziele der Strafrechtsreform in Österreich"[1]) a vrchního státního zástupce Dra. Hoegla „Die Strafrechtsreform und die letzten Strafgesetzentwürfe",[2]) obou to spolupracovníků na osnově nového trestního zákona, vychází na jevo, že vláda nezamýšlí ústav podmínečného odsouzení přijati, poněvadž prý jest u nás pevným přesvědčením obyvatelstva, že rozsudky trestních soudů jsou výsledky nezlomné spravedlivosti, nikoli však kolísající účelnosti a že nikde nelze již setrvati při zásadě rovného práva pro všechny jako právě u nás, při čemž poukazuje se též na různost národův a na výtky, jež by v tomto směru nepředpojatosti soudců mohly býti činěny. Než buď jak buď, prozatím jest velkým krokem v před, že na mladých provinilcích, kteří svým dosavadním životem toho zasluhují, se trest jim přisouzený nevykonává, nýbrž milostí panovníkovou promíjí, poněvadž tím uchraňují se dalších pohrom moralních, kterým by v trestnicích byli vydáni.

Ne méně důležitým ve směru socialním jest hnutí ve prospěch

III. ochrany dětí,[3])

jednak aby chráněny byly před mravní zkázou, jednak aby zamezeno bylo zlé nakládání s nimi a týrání jich. Tato ochrana netýká se pouze

[1]) »Gerichtszeitung« 1904 str. 303 n.

[2]) Článek tento (»Gerichtszeitung« 1904 str. 387) zdá se býti polemikou se stejnojmenným pojednáním hraběte Schönborna, tamtéž str. 371.

[3]) Srv. nejnovější spis »Časová úprava poručenství a opatrovnictví« od MDra. Jana Dvořáka, ředitele zemské porodnice a nalezince v Praze.

sirotků, nýbrž i dětí mající rodiče, ovšem rodiče nehodné a mravně zkažené. Starati se o sirotky bylo ode dávna povinností soudův, avšak péče o děti druhé kategorie byla téměř vyloučena, ježto soudy obmezovaly se na vykonávání spravedlivosti trestající, když rodiče provinili se nad dětmi způsobem trestním, pravá péče však, péče ochranná a preventivní to nebyla.

Ustanovení § 178. obč. z., že totiž i dítě, s kterým bylo rodiči zle nakládáno a vůbec každý, kdo se o tom dověděl, mohl u soudu žádati pomoci, bylo jen zřídka praktikováno, poněvadž nebylo lze je, zejména u osob chudých, prováděti: neboť co mohl soud proti rodičům, kteří „vykonávajíce domácí kázeň" děti své trýznili, podniknouti, když v obci nikdo dětí takových jednak pro náklad s tím spojený, jednak ze strachu před mstivostí rodičů převzíti nechtěl a když nebylo jiných ústavův ani spolků, které by se takových dětí ujaly! Zde tedy odnětí moci otcovské, které zákon v takových případech nařizuje, bylo by zůstalo bez veškerého praktického výsledku.

Avšak četné strašlivé zločiny jak na sirotcích od lidí cizích, tak i na vlastních dětech od rodičů, zejména v posledních letech ve Vídni, ba i na venkově (viz případ holešovský, před několika dny v Uh. Hradišti projednaný) páchané a spočívající v nenáhlém a tím nenápadném mučenickém usmrcování dítěte, jen za překážku považovaného, vyvolaly hnutí, jež byť i bylo zatím v počátcích, již se nezastaví, nýbrž zajisté k výsledkům stále lepším povede.

Hnutí to mající, jak řečeno, záchranu dětí zanedbaných, týraných neb opuštěných na mysli, pohybuje se dvěma směry: jednak, abych tak řekl úředním,[1] jednak směrem soukromé dobročinnosti. V prvním směru byly na př. soudy trestní správou justiční poukázány, aby spisy o týrání dětí, o jich opuštění, svádění neb upotřebení k žebrotě atd. oznamovaly soudům poručenským, jimž zároveň nařízeno, aby s veškerou energií, po případě odnětím moci otcovské nebo poručenské a odevzdání dítěte do jiné rodiny, do ústavu dobročinného, ochranou dětí se zabývajícího, neb i do polepšovny postaraly se o nápravu. Náklad s tím spojený nesou, jsou-li majetni, rodiče, na nichž lze jej exekucí vymoci, jednak i obce, poněvadž péče o chudinství zahrnuje v sobě, jak nařízení ministerské ze dne 23. července 1904 č. 13 věstníku praví, i péči o výchov dětí. Dále bylo i v nejnovější době četnictvu nařízeno,

[1]) Srv. četná nařízení ministerstva práv ve věstníku jeho z 10. listopadu 1893, z 3. prosince 1899, z 11. května 1901, z 10. dubna 1902, z 10. července 1903 I. z 23. července 1904.

aby i na venkově věnovalo svoji pozornost vychovávání dětí a aby svá pozorování ohledně potřeby pomoci a nápravy příslušným soudům oznamovalo. Soudy jsou dále, pokud jde o sirotky, povinny občas je, jich příbuzné a poručníky předvolávati, o jejich osobních poměrech bezprostředně se přesvědčiti a kde toho třeba, pomoci poskytnouti. Již těmito opatřeními jest dohled nad dětmi zostřen a tím i o jejich větší bezpečnost postaráno.

Nejdůležitějším však je zákon ze dne 3. června 1901 č. 62 ř. z., jímž bylo stanoveno, že v době od roku 1901 až do roku 1910 z přebytků sirotčích pokladen má býti jednotlivým zemím odváděna procentualní kvota, obnášející o $^{1}/_{10}$% méně než úrok dotyčné sirotčí pokladny v tom kterém roce, ovšem po srážce režijního příspěvku dvouprocentového, tudíž nyní kvota $3^{9}/_{10}$%, což činilo roku 1904 na Moravě s enklavami ve Slezsku přes 465.000 korun. Jak v cit. říšském zákoně tak i v moravském zemském zákoně ze dne 29. března 1902 č. 29 z. s. jest dále ustanoveno, že těchto přebytkův užiti jest k péči a výchovu jednak chudých sirotků na Moravu příslušných až do dokonaného 18. roku, jednak zpustlých nebo nebezpečí zpustlosti vydaných jakož i opuštěných dětí, pro kteroužto druhou skupinu dlužno reservovati čtvrtinu těchto přebytkův. Účelů těchto má býti dosaženo zřizováním a udržováním sirotčinců, vychovávacích ústavův, ochranoven a p., jakož i podporováním jiných ústavů, týž účel sledujících. Důležito jest při tom, že zemský zákon čítá mezi opuštěné děti též takové, jichž rodiče pro zlé nakládání s nimi byli odsouzeni a jimž moc nad dětmi soudem byla odňata.

Příspěvek, které země od státu dostávají, je tak značný, že již lze jím ve prospěch nešťastných dětí něco poříditi a můžeme tedy očekávati, že za dobu 10 let postaráno bude zemí o tolik ústavův, aby soudy proti nesvědomitým rodičům a poručníkům vždy mohly vystupovati s výsledkem, t. j. aby jim mohly děti odňati, je do ústavu dáti a tím je před mravní a tělesnou zkázou zachrániti.

Co dosud bylo řečeno o týrání dětí, platí neb alespoň platiti by mělo stejnou měrou o nebezpečí mravním, jemuž jsou děti opilců,[1]) zločincův a p. špatným příkladům těch, dle nichž se mají říditi, vydány.

Pokud téhož účelu lze dosíci soukromou dobročinností, dlužno doznati, že Morava zůstala za Dolními Rakousy, hlavně ovšem za Vídní značně pozadu, a sice, jak se zdá, netečností obecenstva. Aby i v tom

---

[1]) Srv. *Lydia von Wolfring* v »Gerichtszeitung« 1894 č. 107 »Die Beschränkung der Handlungsfähigkeit der Gewohnheitstrinker im Interesse ihrer Kinder.«

směru nastala náprava, podporuje justiční správa zřizování tak zvaných sirotčích rad pro jednotlivé obvody soudní; tyto sirotčí rady jsou soukromé dobročinné spolky pod vedením soudcův a mají za účel vzbuzovati v obecenstvu zájem pro péči o sirotky, podporovati neb i zakládati spolky, které přímo pěstují zdárný výchov mládeže, zjednávati soudům vhodné poručníky atd. Výchovu sirotkův a navrhování poručníků mělo by s naší strany věnováno býti více pozornosti, než dosud se dělo, poněvadž poručník, zejména takový, jenž si získá důvěru dítěte neb jeho příbuzných, v nejčastějších případech určuje též vyučovací jazyk a tím i mnohdy budoucí směr svého poručence v ohledu národním.

Legenda Kristianova.

Napsal FRANTIŠEK VACEK. (Č. d.[1])

V tom, co Kristian napsal o stavbě chrámu sv. Michala, jeví se zvláště zřetelně známky chatrné komposice. Drahomiř poslala prý sluhy své (apparitores, pochopy, popravce) na Tetín, aby zbudovali chrám nad hrobem sv. Ludmily. Tu je se diviti jednak stavitelské dovednosti knížecích sluhů, jednak křesťanské horlivosti kněžny Drahomiře, o níž Kristian ještě v předešlé kapitole psal, že zuřivě nenáviděla křesťanství a vyhnala ze země kleriky, kterým buď od sv. Václava nebo od sv. Ludmily dostalo se laskavého přijetí a klientely. Jinak ovšem úmysl kněžnin při stavbě kostela na Tetíně byl zlý. Mrzela prý se nad zázraky, jež staly se u hrobu její tchyně, i chtěla tomu, aby na příště zázraky tamní přičítány byly záslubám světců, jichž ostatky budou v chrámě uloženy. Tu čekal by každý, že posvěcení chrámu stane se na jméno světce, jehož ostatky tam byly uloženy. Než podle Kristiana Drahomiř dala chrámu jméno sv. Michala archanděla. Myšlenka o matení věřících, aby přičítali zázraky záslubám jiného světce, než pro kterého byly učiněny, shledává se i u Kosmy. Podle vypravování Kosmova kníže Boleslav těžce nesa, že dějí se zázraky u hrobu sv. Václava v Boleslavi, dal přenésti tělo jeho do chrámu sv. Víta v Praze, aby zázraky přičítány byly záslubám svatého

[1]) Srv. »Hlídka« 1904, 12.

Víta.[1]) Kdo pováží, jak veliká byla úcta k sv. Vítu v 10. stol, uzná, že myšlenka Kosmova, třebas nevyjadřovala pravdy, jest okolnostem přiměřenější než myšlenka Kristianova. Co se tkne chrámu tetínského, představujeme si, že byl vystavěn za života sv. Ludmily, jako představoval si to autor slovanského synaxaria, řka: „Ludmila nebyla pohřbena v chrámě, ale pode zdí hradu.“

Kristian zavírá svou legendu o sv. Ludmile kapitolou o přenesení. Pokusme se reprodukovati jeho vypravování snůškou úryvků ze spisů jiných, namnoze z cizozemských legend: Certissimus, quanti meriti quantique honoris glorificatione ante deum digna haberetur,[2]) princeps et sacerdotes communicato inter se consilio per quosdam fideles viros martyris corpus ab eo loco, ubi humatum erat, auferri iusserunt.[3]) Cupientes ergo milites ad effectum perducere mandata sui ducis, castellum... citius adeunt, ecclesiam intrant cum sacerdotibus et cum paucis religiosis.[4]) Cum autem humum removissent a monumento et saxum quoque abstulissent..., omnes magnus invasit timor, ita ut... eo terrore consternati, dissolutis viribus supini corruerent. Unus tamen ex eis, qui aderant, a dextris saxo pectore incumbens permansit.[5]) Non audebant plenius locum sepulturae eius oculis visitare. Putabant namque more mortalium illud sacratissimum corpus a soliditatis compage seiunctum et pulveri redditum. Ne tamen, quia tantum opus coeperant, si relinquerent, imperfectionis argui possent, gravitate magistra leniter quoque accesserunt et introspicientes, gloriosum eius corpus nulla detrimenta passum, illaesum a dissolutione atque putredine repererunt... Caput autem illius perlustrantes oculis, vident vultum eius sudore perfusum.[6]) Ex parte tamen obfuscatum advertunt colorem et decorem eorum tum ex diuturna lapidis contiguitate tum ex pulvere et caemento, quod in sarcophagi apertione introrsum ceciderat.[7]) Quod videntes omnes, qui aderant, gaudio inaestimabili corde concepto etiam vocibus conclamabant: O mundi fabricae inaestimabilis conditor... Ecce enim ad augmentandam tui nominis magnificentiam non modo corporis integritas vultusque venustas, sed et indumentorum eius conservata

[1]) Prameny d. č. II. str. 41.

[2]) Vita s. Wiboradae. Bolland. Acta sanct. Maii I. str. 293.

[3]) Vita s. Emmerami. *Surius* IX. str. 558.

[4]) Legenda »Corpus sanctissimi martyris«. Kodex univ. knihovny pražské 13 D 20, fol. 168 b.

[5]) Vita s. Emmerami. *Surius* IX. str. 559.

[6]) Vita s. Huberti. Tamže IX. str., 71.

[7]) Translatio s. Eduardi. *Surius* X. str. 382.

est pulchritudo.[1]) Straverunt duos equos cum magno labore et ad locum, ubi corpus iacebat, duxerunt; ... feretrum equis superposuerunt.[2]) Eodem vero die huius rei fama... ad palatium usque pervenit. Venit enim et illuc nuncius referens, beati viri corpus in conditorio, quo olim exanime est conditum, nunc oculis visentium se offerri ab omni prorsus corruptela alienum... Princeps clarissimus... talibus auditis regali solio exilivit una cum uxore et primoribus palatii sui et ad viri dei corpus pervidendum accessit.[3]) Cum sol iubare suo poli terraeque faciem perfudisset,[4]) et viri cum corpore martyris ad civitatem, quo tendebant, venissent, obviam illis factus est princeps terrae cum satrapis et sacerdotibus... Aderat vero etiam innumerabile vulgus virorum ac mulierum deo hymnos concinentium voce sublimi, ita ut ab iis vocibus tam prae gaudio quam timore tellus tremere videretur. Porro sacerdotes sacrum corpus in aedem sancti Georgii intulere.[5]) Quod postquam fama vulgante per cunctorum aures disseminatum est, certatim tam proximi quam et longinqui quique viri studuerunt illuc adventare et miraculum, quod Christus in servi sui corpore monstraverat, intueri.[6]) Ibi tum sacrum illud corpus in tantae multitudinis praesentia detectum adeo ab omni corruptione repertum est alienum, ac si die illo tumulatum fuisset.[7]) Magnalia Christi... vox publica personabat.[8]) Indumenta, cum quibus corpus eius humatum fuerat, tam sana et integra sunt inventa,[9]) ac si eadem die forent texta. Quo tam evidenti... omnes perculsi miraculo[10]) admiratione eum et laude dignissimum iudicaverunt... Cumque arcam, qua claudebatur cadaver feretro impositum, ad fossam sepulturae conarentur deferre, nullis viribus usquam potuit commoveri (eruperunt aquae). Quod novi genus miraculi dum mutuis mirando colloquiis retractarent, Ioannes... dixit: In veritate cognosco hanc sepulchri sedem patri meo Gallo non placere.[11]) Dux missis Ratesponae sedi regiae legatariis Tutonem episcopum, totius probitatis virum, cuius dioecesi

[1]) Vita s. Huberti. Tamže XI. str. 71 n.
[2]) Vita s. Galli. *Surius* X. str. 472, 474.
[3]) Vita s. Huberti. Tamže XI. str. 72.
[4]) Tamže str. 69.
[5]) Vita s. Emmerami. *Surius* IX. str. 558.
[6]) Vita s. Huberti. Tamže XI. str. 72.
[7]) Vita s. Eduardi. *Surius* III. str. 353.
[8]) Vita s. Aichardi. Tamže IX. str. 374.
[9]) Vita s. Meinulphi. *Surius* III. str. 648.
[10]) Kosmova kronika, Prameny d. č. II. str. 145.
[11]) Vita s. Galli. *Surius* X. str. 450, 472 (XI. str. 304).

tota subcluditur Boemia, ...implorat,[1]) ut, quid agendum sit, decernat.[2]) Qui veteris ac novi testamenti codices sagaci mente perlustrans.[3]) corpus, cui dictum est: Terra es et in terram ibis, mandavit sepulturae tradi,[4]) ut gloriam Dei cernere mereretur in coelo.[5]) Sed cum ecclesia... necdum consecrata esset, ...prius statuunt sanctificandam basilicam, postea in ea corpus humandum.[6]) Hanc ut consecrare dignaretur, qui tunc praeerat Ratisponensi ecclesiae praesul, . .dux supplex missis legatis cum magnis muneribus et maioribus promissionibus atque pollicitationibus, quo petitionem suam adimpleret, vix impetravit.[7]) Absoluta igitur dedicationis solemnitate sacrum corpus in media aede sarcophago... impositum est.[8]) Ecce autem rem miram et in dei laudem eximie venerandam! (Aquae disparuerunt.) Neque dubitandum est non alia causa id factum fuisse, ...nisi ut his indiciis ...beati viri corpus cunctis testatum efficeret, quo honore eius anima in coelis frueretur.[9]) Omnibus itaque rite peractis reversus est populus in sua (laetus repedat praesul ad propria.[10])

Od této snůšky úryvků ze 16 spisů vypravování Kristianovo liší se jen květnatostí slohu a přídavkem několika podrobností. Jinak náleží mu plným právem název padělku. Spisy, ze kterých Kristian vážil většinu myšlenek a slov k translaci sv. Ludmily, jsou, pokud říci lze v jistotě, Řehořovy knihy dialogů (ze 6. století), Audoenova legenda o sv. Eligiu (ze 7. stol.). Aribonova legenda o sv. Emmeramu (z 8. stol.), Jonášova legenda o sv. Hubertu (z 9. stol.), Walafridova legenda o sv. Havlu (z 9. století), Rudolfova legenda o sv. Liobě (z 9. stol.), Gumpoldova legenda o sv. Václavu, Hartwigova legenda o sv. Štěpánu králi (z konce 11. nebo počátku 12. století) a Kosmova kronika. Z jakého podnětu asi nejspíše spisována byla tak obšírná translace, oslavující dvě události, totiž posvěcení chrámu sv. Jiří a uložení těla sv. Ludmily v témž chrámě, o tom pověděli jsme úsudek svůj na jiném místě.[11])

[1]) Gumpoldův životopis sv. Václava. Prameny d. č. I. str. 157.
[2]) Pokračovatel Kosmův (kanovník vyšehradský). Tamže II. str. 237.
[3]) Vita s. Liobae. *Surius* IX. str. 676.
[4]) Gregorii Libri quatuor dialog. III, 1. Homilia 29 in evang.
[5]) Vita s. Salvii. *Surius* IX. str. 268.
[6]) Vita s. Stephani. Tamže IX. str. 46.
[7]) Kosmova kronika. Prameny d. č. II. str. 30.
[8]) Vita s. Stephani. *Surius* IX. str. 46.
[9]) Vita s. Emmerami. Tamže IX. str. 559.
[10]) Vita s. Galli. *Surius* X. str. 454 (Prameny d. č. II. str. 31).
[11]) »Časopis česk. musea LXXVIII« str. 6?.

Rozborem Kristianovy legendy o sv. Ludmile ukázalo se, že ty částky její, o něž jest bohatší než slovanské synaxarion, zhotoveny jsou s pomocí spisů, které buď nemají ani vztahu k českým dějinám aneb odnášejí se k nim v příčině zcela jiné, než v jaké jich bylo užito. Nespolehlivost toho, co Kristian v řečených částkách svého skládání přednáší, byla ve 12. století aspoň soudnějším lidem u nás dobře povědoma. Tak vysvětluje se, proč skladatel legendy „Fuit in provincia Boemorum“, maje pořiditi liturgické čtení k novému svátku Utrpení sv. Ludmily, sáhl nazpět k synaxariu a podle něho kastigoval myšlenky Kristianovy. Autor ten zamítl bajku o přikázání synů Vratislavových svaté Ludmile, pominul jména vrahů Ludmiliných, uvedl na menší míru řeč o průběhu utrpení, nepřijal vypravování o stavbě chrámu sv. Michala, ale dodal ze synaxaria léta Ludmilina v čas její smrti.[1])

Slovanské synaxarion o sv. Ludmile není spis starší než z 11. stol. My pokládáme je za plod literarní činnosti mnichů sázavských (v letech 1033—1096) Kosmas neznal synaxaria. Kdyby je byl znal, neudával by počet synů Bořivojových, jaký udává, a nebyl by opomenul naznačiti, že zamítá zprávu synaxaria, podle níž Ludmila byla ze země srbské, dcera knížete srbského, a proč přijímá, že byla dcera Slavibora, kmeta z hradu Pšova. Kristian znal synaxarion a užil ho za podklad širokých vývodů o životě, utrpení, pohřbu a přenesení sv. Ludmily. Od synaxaria jako pomůcky své uchýlil se na čtyřech místech. Nejprv tam, kde shledal rozdíl mezi ním a zprávou Kosmovou o původu a domově sv. Ludmily. I přidal se ke Kosmovi jen z polovice (Ludmila filia Slaviboris, comitis ex... Psov), setrvav z druhé polovice při synaxariu (comitis ex provincia Sclavorum). Druhé dvě úchylky, z nichž jedna týká se vlády Spytihněvovy, druhá let života knížete Vratislava, došly již uspokojivého vysvětlení. Kristian věděl o vládě Spytihněvově z latinských legend, a ve výměře let Vratislavových řídil se chybným překladem synaxaria. Čtvrtá úchylka, totiž uvádění jiné pohnutky k přenesení svaté Ludmily, než jaká uvedena jest

[1]) Ježto i v legendě »Fuit in provincia Boemorum« počet 33 let vztahován jest k délce života Vratislavova, a ne vlády jeho, dlužno za to míti, že již překlad synaxaria, jehož užil skladatel legendy (a před ním Kristian), vyzníval v ten smysl. Velmi dobrý text legendy »Fuit in provincia Boemorum« shledává se v kodexu universitní knihovny pražské 12 E 14 (fol. 453 b, 454 a), kdež Ludmila sluje vždy Ludimilla, Drahomiř Drogomyr, a kde stáří sv. Ludmily v čas smrti její udává se počtem 61 roku. *Pekař*, Nejstarší kronika č. str. 0 n.

v synaxariu, může vyložena býti tím, že Kristian učinil zmínku o zázracích již při vypravování o stavbě chrámu sv. Michala, kdež motivuje rozhodnutí Drahomiřino, aby zbudován byl chrám nad hrobem sv. Ludmily, doslechem o zázracích, které se tam staly; i nevidělo se mu uváděti touž pohnutku podruhé, totiž tam, kde vypravuje o rozhodnutí sv. Václava, aby tělo báby jeho přeneseno bylo z Tetína do Prahy. (P. d.)

Poplatkový ekvivalent
vzhledem k osobám duchovním.

JUDr. Josef Ošmera. (Č. d.)

III. Osvobození od poplatkového ekvivalentu.

Otázka osvobození od poplatkového ekvivalentu jest nejdůležitější z nauky o dávce této, i jest záhodno zevrubněji se jí zabývati. A to tím spíše, poněvadž bude lze i nyní ještě do konce desítiletí v nesčetných případech uplatniti nárok na osvobození u věcí, v příčině kterých ekvivalentová povinnost teprve později nastane.

Osvobození od poplatkového ekvivalentu můžeme rozděliti na osvobození věcná a osobní.

Věcného osvobození požívají předně věci nemovité, jejichž vlastnictví patří sice nedílně některému společenstvu, právo však jich požívati neb užívati spojeno jest neodlučitelně s jinými (od nemovitostí společenstva) oddělenými pozemky neb domy, jimiž lze volně naložiti, a to i tehdy, může-li se právo toto buď s úředním svolením nebo bez něho přenésti s jednoho pozemku nebo domu na druhý.[1]) Nepodléhá proto poplatkovému ekvivalentu na př. jmění obecní, na němž přísluší právo požitečné jednotlivým majitelům usedlostí (tak zv. singularistům), je-li jen právo to pro tyto osadníky ve veřejných knihách vyznačeno.[2])

Dále jsou osvobozeny věci **nemovité**, jež nepodléhají dani pozemkové nebo dani domovní.[3]) Vyžaduje se tu trvalé

[1]) Pozn. 2 lit. *a)* k pol. saz. 106 *B e)* popl. zák. z r. 1862.

[2]) Rozh. spr. soudn. dv. ze dne 7. ledna 1879 č. 392 a ze dne 5. října 1897 č. 11.006.

[3]) Pozn. 2 lit. *b)* k pol. saz. 106 *B e)* popl. zák. z r. 1862.

osvobození od daní realních z titulu věnování,[1]) i neposkytuje nároku na osvobození od poplatkového ekvivalentu pouze dočasné osvobození od daně pozemkové (na př. z důvodu mimořádného živelního zpustošení) aneb domovní (z titulu stavby). Toliko při vinicích mšicí révovou poškozených má se při vyměřování ekvivalentu přihlížeti ke zmenšené hodnotě odpisem daně pozemkové na jevo vyšlé (§ 7. zákona ze dne 27. června 1885, č. 3 ř. z. z r. 1886.[2])

Při tomto druhu osvobození mohla by nastati pochybnost, zda již právní nárok na osvobození od daně realní stačí ku sproštění určité věci nemovité od ekvivalentové povinnosti, nebo je-li třeba, aby v konkretním případě osvobození daňové bylo též skutečně přiznáno. Po našem soudě jest poslednější nevyhnutelně žádoucno, tak že jen ta nemovitost může býti od placení poplatkového ekvivalentu osvobozena, jež též kompetentním úřadem daň realní ukládajícím byla za daně prostou prohlášena. Dějeť se vyměřování poplatkového ekvivalentu na základě dat daňových, berními úřady dle katastrův o daních realních sdělených, i vymyká se úplně kompetenci úřadu ekvivalent vyměřujícího posuzovati, zda daň v jistém případě od berní správy, vztažmo okres. hejtmanství správně byla předepsána čili nic. Naopak jest věcí strany dříve osvobození od daně realní na příslušném úřadě si vymoci a pak teprv o sproštění od poplatkového ekvivalentu zažádati. Je-li v době ekvivalentového přiznání věc nějaká dosud dani pozemkové neb domovní podrobena, bylo-li však o osvobození od ní již žádáno, nelze

[1]) Trvalého osvobození požívají: *A.* Od daně pozemkové: plochy neplodné; bahna, jezera a rybníky, není-li jich hospodářsky užíváno; místa veřejná, jako cesty, náměstí, ulice, veřejné kanály, vodovody, koryta řek a potoků, hřbitovy; plocha stavební a dvůr; plochy pozemkové, určené k připravování soli mořské. (§ 2. ze dne 24. května 1869 č. 88 ř. z.) *B.* Od daně domovní: kostely, státní budovy; vojenské kasárny; nemocnice; obě poslední, nejsou-li k účelům těmto od vlastníka najmuty (§ 2. patentu ze dne 23. února 1820, sbírka polit. zák. sv. 48 č. 28): farní budovy, vyjímaje části pronajmuté; vztahuje se však osvobození to pouze na místnosti obývané farářem, kaplany a jinými osobami určenými pro službu chrámovou, totiž kostelníky, zvoníky a nosiči nebes (dekret dvorní kanceláře ze dne 18. září 1827 č. 2942); části ústavů, pak budov klášterních, zámeckých neb obecních, jež jsou určeny za farní místnosti, na dobu tohoto věnování (dekr. dv. kanc. ze dne 23. června a 12. srpna 1828 č. 2904 a 3638); domy kanovníků, jsou-li skutečně věnovány duchovní správě (výnos min. fin. ze dne 24. října 1853 č. 22.904); sídla biskupů (dekret dv. kanc. ze dne 20. května 1835 č. 1750); kláštery žebravých řádů, vyjímaje ony části, jež jsou pronajmuty (dekr. dv. kanc. ze dne 27 října 1829 č. 3930); chudobince a jiné dobročinné ústavy (dekr. dv. kanc. ze dne 22. října 1820 č. 1842); školy (dekr. dv. kanc. ze dne 22. července 1821 č. 1045) atd.

[2]) § 25. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z.

sice ještě věci takové od poplatkového ekvivalentu osvoboditi, na druhé však straně musí se s vyměřováním jeho až do rozhodnutí o povinnosti daňové vyčkati, a pak teprve lze o povinnosti ku placení poplatkového ekvivalentu či nároku na osvobození od něho definitivní nález učiniti.[1]

Z příčin věcných jsou osvobozeny též movité věci kostelův a modlitebnic určené ke službám božím[2]) Sem patří oltáře, kalichy, monstrance, mešní roucha atd., naopak jsou vyloučeny všechny věci, které nejsou věnovány bohoslužbě, byť i sloužily jinak potřebám kostelním.

Proto podléhají poplatkovému ekvivalentu též kostelní sedadla, ale nemá se za základ vyměřování vzíti úplata za používání jich, resp. její kapitalisovaná hodnota, nýbrž jen jejich cena obecná.[3]) Tvoří-li však sedadla příslušenství kostela, jak tomu pravidelně bude, jsou jako část jeho rovněž ekvivalentu prosta.[4])

Rovněž votivní dary kostela jsou pouze tehdy od ekvivalentu osvobozeny, jsou-li věnovány bohoslužbě; jinak tvoří díl movitého jmění kostelního podrobeného poplatkovému ekvivalentu.[5])

Posléze náleží osvobození od placení poplatkového ekvivalentu movitým věcem nadací k účelům vyučovacím, dobročinným a lidumilným.[6]) dokáže-li se listinně, že účelům těmto jsou trvale věnovány. Nelze tudíž osvobození toho přiznati nadacím bez nadačního listu; pouze u těch nadací činí praxe výjimku, jichž jmění je výslovně pro nadace tyto vinkulováno.

Movitým věcem nadací pak jest na roveň postaveno movité jmění spolkův a ústavů beroucích se za účely dotčenými, když dle stanov nemůže již býti odcizeno účelům těmto.[7])

---

1) Nál. spr. soudn. dv. ze dne 13. října 1903 č. 2025 (F).

2) Pozn. 2 lit. *c)* k pol. saz. 106 *B e)* popl. zák. z r. 1862.

3) Výn. min. fin. ze dne 8. ledna 1884 č. 38.355 a nález spr. soudn. dvoru ze dne 31. prosince 1877, 26.

4) V tomto ohledu stanoví výnos min. fin. ze dne 19. března 1901 č. 14 168 odst. 1.: »Jsou-li lavice kostelní dle svého zařízení určeny k stálému, trvalému užívání kostela, pak tvoří příslušenství tohoto (§§ 294. a 297. vš. o. z.), a nelze jich tudíž pokládati za věci movité. Pokud jest budova chrámová osvobozena dle pozn. 2 lit. *b)* k pol. saz. 106 *B e)* zák. ze dne 13. pros. 1862 č. 89 ř. z. od poplatkového ekvivalentu, nepodléhají ani sedadla taková dávce této.«

5) Výn. min. fin. ze dne 3. září 1864 č. 22.253.

6) Pozn. 2 lit. *d)* pol. saz. 106 *B e)* popl. zák. z r. 1862.

7) § 26. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z. Sem patří mimo jiné movité jmění spolků dobrovolných hasičů, prokáže-li se stanovami, že tento majetek

Pojem k osvobození žádaného účelu vyučovacího, dobročinného neb lidumilného není v poplatkovém zákoně výslovně vymezen, pročež jest dosti obtížno v jednotlivém případě o povaze dotyčné nadace, vztažmo spolku neb ústavu rozhodnouti. To platí zvláště o účelu dobročinném a lidumilném, jelikož obyčejná mluva užívá výrazů těch i tam, kde s právního hlediska o nějaké dobročinnosti a humanitě nemůže býti řeči. Jsouť ve vlastním smyslu dobročinnými nebo lidumilnými pouze ony nadace, případně spolky, jichž výhradným účelem jest podporovati blaho člověčenstva vůbec a mírniti bídu a nouzi lidskou zvlášť.[1])

Všechny ostatní nadace (resp. spolky a ústavy) zřízené buď za výlučně jinými účely, než uvedeno, nebo mající vedle účelu vyučovacího, dobročinného nebo lidumilného ještě účel jiný, byť i podřízený, podléhají poplatkovému ekvivalentu.[2]) Sem sluší počítati různé nadace ku zakoupení potřeb kostelních a spolky ku zřízení fondu pro nadační jmění kostelní,[3]) dále movité jmění seminářů duchovních a chlapeckých, není-li nadáním k účelům vyučovacím; vydržování chovanců a noviců se však nemůže pokládati za účel vyučovací.[4])

Podobně jsou podrobeny poplatkovému ekvivalentu kapitály školních nemocničných fondů, neprokáže-li se listinně, že jejich úroky jsou na vždy zajištěny k účelům vyučovacím, školním resp. nemocničným.[5])

Nemůže býti proto přiznáno osvobození ani různým kostelním spolkům hudebním a pěveckým (Cyrillským jednotám); neboť i tehdy, vydržují-li snad školu hudební neb pěveckou, neberou se výhradně za účelem vyučovacím, nýbrž mají i cíle jiné, jako tříbiti vkus hudební a pěstovati hudbu chrámovou i zpěv církevní, při čemž zajisté účel vyučovací nepadá v první řadě na váhu.[6])

trvale jest věnován lidumilným a dobročinným účelům. Rovněž nepodléhají ekvivalentu hasičské potřeby, které jsou obecním vlastnictvím. (Posl. odst. tohoto paragrafu.)

[1]) Nál. spr. soudn. dv. ze dne 5. května 1885 č. 2540, ze dne 9. června 1888 č. 4153 a ze dne 10. července 1894 č. 8021.

[2]) Rozh. spr. soudn. dv. ze dne 2. března 1904 č. 2439 (F) a ze dne 28. března 1904 č. 2526 (F).

[3]) Viz rozhodnutí spr. soudn. dv. u pozn. [1]).

[4]) § 26. odst. 3. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z.

[5]) § 26. odst. 4. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z.

[6]) Srv. rozh. spr. soudn. dvoru ze dne 8. listopadu 1892 č. 6861 a ze dne 26. října 1897 č. 11.089.

Rovněž není vyhověno podmínce v příčině osvobození od ekvivalentu, spočívá-li plnění účelů výše dotčených na dávce a protidávce, to jest je-li ten, jemuž se dobrodiní nadace nebo spolku dostane, vzájemnou službou nějakou zavázán; neboť k pojmu dobročinnosti patří nerozlučitelně, aby se někomu dostalo jisté výhody úplně zdarma, bez úplaty.[1]) Je-li však protidávka či vzájemná služba v poměru k požitkům nadace pouze minimální, aneb může-li eventuelně úplně odpadnouti, nepozbývá tím nadace charitativní povahy své a je tudíž od ekvivalentu osvobozena.[2]) Tak je tomu při nadacích pro chudé, kde jest poživateli uloženo za zakladatele ve výroční den úmrtí jeho se modliti.[3]) Rovněž nadace mešní, jejíž požitky mají připadnouti přímo chudým a hodným novosvěcencům s povinností sloužiti určitý počet mší, pokládá se za nadání dobročinné, ale jen tehdy, když výše nadačních požitkův o mnoho přesahuje minimální mešní stipendium dle cynosury diecesní.[4]) Ostatně jest v každém jednotlivém případě rozhodující intence zakladatelova, jíž dlužno ze slov pořízení nadace nebo z jiných okolností zjistiti. I jest vidno na první pohled, že na příklad v našich dvou případech zakladateli běželo ne tak o zajištění modlitby, případně mše svaté, jako spíše o podporu chudoby. U uvedené nadace mešní je to zřejmo z okolnosti, že se stipendia toho nemá dostati kněžím vůbec, nýbrž jen novosvěcencům, tedy takovým kandidátům, kteří vzhledem na svoji nemajetnost při vstupu do životního postavení zvláště nutně potřebují podpory. A že při jmenované nadaci pro chudé nemohlo býti zabezpečení modlitby zakladateli vlastním účelem, vyplývá již z toho, že závazek, jejž zakladatel podílníkům uložil, není obligatorní, by na nich mohl býti vynucen, nýbrž závisí úplně od svědomí každého jednotlivce; byl by tudíž účel takový úplně illusorní.

Tím podali jsme přehled osvobození věcných, jež odlišně od osvobození osobního — o tomto níže bude pojednáno — sloučena jsou s určitými věcmi bez ohledu na to, komu věci ty patří. A je to osvobození výlučné, omezené na tu kterou věc, takže vše ostatní jmění jisté osoby, ohledně něhož ani jeden ani druhý z uvedených osvobozo-

---

[1]) Nál. spr. soudn. dv. ze dne 24. září 1887 č. 3664, ze dne 13. října 1885 č. 2718, ze dne 28. prosince 1893 č. 7618, ze dne 26. června 1894 č. 7992, ze dne 15. ledna a 20. února 1896 č. 9225, 9229 a 9356, a § 26. odst. 2. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z

[2]) Nál. spr. soudn. dv. ze dne 1. května 1894 č. 7877.

[3]) Rozh. spr. soudn. dv. ze dne 23. září 1903 č. 1973 (F).

[4]) Nál. spr. soudn. dv. ze dne 20. května 1903 č. 1806 (F).

vacích titulů nemá místa, podrobeno jest poplatkovému ekvivalentu. Proto není též osvobození pouze věcné právě nejspravedlivější a vede mnohdy ad absurdum. Jest v tom zajisté drahně nelogičnosti, osvobodí-li se na příklad movité jmění nadace dobročinné právě pro tuto její charitativní povahu a žádá-li se na druhé straně poplatkový ekvivalent z nemovitého jmění téže nadace, a to ještě v plné sazbě 3% s přir., není-li jmění to od daně realní osvobozeno. Potřebuje-li nadace k zabezpečení dobročinného účelu svého užitků ze jmění movitého, potřebuje jich jistě i z nemovitostí. A nemá-li užitku z věci nemovité, jak na př. ze zahrady při nemocnici, jest nucena, aby ekvivalent z ní zapravila, sáhnouti na příjmy ze jmění movitého, jež jest přec ekvivalentové povinnosti sproštěno a má tudíž svými užitky jen účelům nadačním sloužiti.

Značný krok ku předu v tomto ohledu učinilo zemské zákonodárství, jež stojí v příčině 20%ního školního příspěvku k poplatkovému ekvivalentu [1]) na stanovisku mnohem spravedlivějším. Osvobozujíť dotyčné zemské zákony od příspěvku tohoto (odchylně od poplatkového zákona) mnohé osoby, jimž jest ekvivalent zapravovati (zemi, obce světské i duchovní, obročí, kostely), a stanoví obzvláště ohledně jmění k účelům vyučovacím, dobročinným neb lidumilným, že je toto příspěvku prosto bez ohledu na movitou či nemovitou vlastnost jeho a bez omezení na takové případy, v nichž jest věnování k účelům jmenovaným trvalé, listinně zajištěno. Je tedy příspěvku školního sproštěno nemovité jmění nadační, jež případně dani realní a následkem toho i poplatkovému ekvivalentu jest podrobeno, dále též movité jmění nadací bez listiny věnovací, slouží-li jen jmění to jednomu ze tří účelů vyznačených. —

Osvobození osobní, k nimž nyní přicházíme, jsou dvojí, a jest zvláště druhé pro duchovenstvo významno, jeho přímo a výlučně se dotýkajíc.

V první řadě přísluší osvobození od poplatkového ekvivalentu z příčin osobních státu, fondům a ústavům z pokladnice státní nadaným.[2]) Nezakládá však osvobození takového již pouhá dobrovolná subvence státní, nýbrž vyžaduje se tu povinná dotace dotyčného fondu nebo ústavu ze státních prostředků, to jest taková, k níž je zákonem nebo smlouvou zavázán. Z titulu tohoto požívají

[1]) Zákon pro Čechy ze dne 8. června 1898 č. 38 z. z., pro Moravu ze dne 27. června 1899 č. 68 z. z.

[2]) Pol. saz. 75 lit. *a)* popl. zák. z r. 1850.

osvobození od ekvivalentu na př. kněžské semináře, na jichž vydržování přispívá náboženská matice.[1])

Dále mají nárok na osobní osvobození držitelé beneficií, jichž čistý výtěžek nepřesahuje 1000 K ročně.[2])

Při zjišťování výtěžku toho jest hleděti jedině k příjmu, který dochází z držby beneficia, naopak nelze míti zření k jinému příjmu osobnímu, který nepochází z prebendy. Nemůže tedy ani doplněk kongruy za příjem z beneficia pokládán býti ani osobní přídavek nebo podpora držiteli beneficia z náboženského fondu čas od času dávaná. Rovněž se nečítá štola, obětné a jinaké takové požitky farnímu beneficiatu jako vzájemná nebo dobrovolná dávka náležející (na př. za sloužení mše svaté), poněvadž nepocházejí ze jmění beneficia.

Příjem z naturalních dávek farníků platí jen tehdy za jmění prebendy, jsou-li dávky tyto nějakým způsobem právně zajištěny a nejsou-li zůstaveny jen dobré vůli farníkův. Konečně nelze přihlížeti ani k tomu, co přísluší beneficiátu ze zvláštních nadání (na př. mešních fundací), ze kterých byl poplatkový ekvivalent samostatně vyměřen.

Při vyšetřování ryzího důchodu z prebendy platí za výdaje a od hrubého příjmu se odpočtou výdaje na kněze pomocné, dále dávky, jež činiti ze jmění prebendy ve prospěch jiné osoby jest beneficiat zavázán, pak daně a jiné veřejné dávky s přirážkami a konečně kancelářské výlohy na vedení matrik, případně výdaje dekanatního úřadu.[3])

Základem pro zjištění příjmů z beneficia jsou výnosné výkazy, jak byly politickými úřady zemskými číselně adjustovány,[4]) i doporučuje se, aby ten, kdo o osobní osvobození žádá, předložil úřadu příslušnému poslední adjustovanou fassi na průkaz nároku svého.

---

[1]) Tak rozhodnuto ohledně biskupského alumnátu v Brně výn. min. fin. ze dne 28. dubna 1895 č. 47.402.

[2]) Zákon ze dne 15. února 1877 č. 98 ř. z.

[3]) Výdaje uvedené označuje blíže § 27. odst. 4. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z. takto: *a)* výdaje na každého pomocného kněze, kterého beneficiat jest povinen chovati; *b)* všechny výdaje, které musí býti konány k dobrému nějaké jiné osoby z obročního jmění podle toho, co v nadání ustanoveno, jako na př. ve prospěch kostela, školy, nemocnice atd.; *c)* všechny daně a veřejné dávky s přirážkami, passivními úroky atd., které jest beneficiat povinen zapravovati, však vyjímajíc dosud snad placený poplatkový ekvivalent a osobní daň z příjmu; *d)* kancelářské výdaje za vedení matrik a výdaje dekanatního úřadu v rozsahu v § 7. lit. *b)* zákona ze dne 19. září 1898 z. ř. č. 176 naznačeném.

[4]) Rozh. spr. soudn. dvoru ze dne 22. prosince 1885 č. 2837.

Jak zmíněno, jest osvobození beneficiatů čistě osobní, a proto odpadá příčina osvobozovací, *není-li obročí duchovní obsazeno.* V takových případech povinnost platiti ekvivalent připadá zásadně matici náboženské, a jest jí obnos za dobu interkalarní zapraviti po ukončení jejím najednou. Pouze co vybude po srážce lhůt na dobu uprázdnění beneficia vypadajících, může fond interkalarní (náboženský) z důchodu obročí požadovati. Tato povinnost matice náboženské jest, jak praveno, zásadní a v zákoně ze dne 15. února 1877, č. 98 ř. z. výslovně stanovena. Jelikož však jest v posledních dobách matice náboženská břemeny valně zatížena, nařídilo ministerstvo financí v desítiletí minulém, aby od ní za kurátní beneficia, pro která bylo vysloveno osobní osvobození, nebylo pro desítiletí to vymáháno zapravení poplatkového ekvivalentu.[1]) A platnost tohoto výhodnějšího ustanovení byla týmž ministerstvem i pro běžné desítiletí na tak dlouho prodloužena, pokud roční vydání matice náboženské budou přesahovati příjmy její.[2])

Dalším důsledkem tohoto osobního osvobození jest, že v případech, kdy na počátku desítiletí byl jistému beneficiatu poplatkový ekvivalent vyměřen a nabyl právní platnosti, *nástupce* jeho *není* na toto vyměření *vázán* a může případný nárok na zákonité osvobození od investitury svojí počínaje uplatniti.

Lze tak učiniti s účinkem pro futuro kdykoliv, neboť nestává zákona, dle něhož by se bylo titulu osvobozovacího u poplatkového ekvivalentu pod ztrátou osvobození ihned dovolávati;[3]) pouze ohledně zaplacených obnosů jest omezena žádost ta na lhůtu tříroční, při čemž platí den splacení jednotlivých čtvrtletních částek jako terminus a quo, od něhož jest lhůtu tu počítati.[4])

Zvýší-li se během desítiletí *obročni důchod* beneficiatův *přes* 1000 K tím, že se *uprázdní* to neb ono systemisované *místo kněze pomocného*, odpadá tím příčina, ze které osvobození od poplatkového ekvivalentu bylo přiznáno. I jest ekvivalent, pokud přebytek důchodu přes 1000 K stačí, pro dobu uprázdnění místa kněze pomocného zapravovati.[5])

Aby pak mohl býti ekvivalent v případě tom předepsán, jest

[1]) Výn. min fin. ze dne 4. ledna 1893 č. 15.302, příl. pro Moravu č. 7 z r. 1894.

[2]) Výn. min. fin. ze dne 7. března 1901 č. 2935.

[3]) Rozh. spr. soudn. dv. ze dne 1. dubna 1879 č. 463.

[4]) § 77. popl. zák. z r. 1850 a rozh. spr. soudn. dv. ze dne 8. července 1892 č. 2199.

[5]) § 27. odst. 5. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z.

povinností dotyčného beneficiata uprázdnění místa takového oznámiti úřadu, od něhož bylo osvobození přiznáno. Rovněž nastoupení nového kněze pomocného jest pro zjištění okolnosti, že ekvivalentová povinnost přestala, úřadu sděliti.[1])

Pakli byl zvýšen mezi desítiletím příjem z prebendy přes 1000 K z jiných důvodů, a to ne pouze dočasně, nýbrž stále (na příklad věnováním farníků), tu jest pro otázku, zda dotyčné obročí ekvivalentu podléhá či jest od něho osvobozeno, rozhodující doba, od které zvýšení to úředně bylo uznáno [2])

Pokud některá komunita vzhledem k některému jí inkorporovanému beneficiu žádá, aby podle zákona ze dne 15. února 1877 osvobozena byla od poplatkového ekvivalentu, který jako držitelkyně majetku má zapravovati, nemůže výživa členů komunity, z důchodů beneficia zapravovaná, býti pokládána za srazitelnou položku při vyšetřování ryzího důchodu beneficia.[3])

Ku konci této statě budiž na to upozorněno, že jest věcí strany případného zákonného osvobození od poplatkového ekvivalentu se dovolávati a jeho uznání na finančním úřadě vydobyti.[4]) Nebyl-li nárok takový činěn a není-li též titul osvobozovací vidný z přiznání, jsou úřady oprávněny poplatkový ekvivalent předepsati; strana však má právo cestou stížnosti protidůkaz provésti.[5]) (P. d.)

---

[1]) Ohláška uprázdnění i obsazení místa kněze pomocného jest kolku prosto (pol. saz. 44 *q* popl. zák. z r. 1862).

[2]) Rozh. spr. soudn. dv. ze dne 16. ledna 1882 č. 164.

[3]) § 27. posl. odst. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z.

[4]) § 3. odst. 1. téhož min. nař.

[5]) Nál. spr. soudn. dv. ze dne 19. listopadu 1889 č. 4961.

Studie cyrillomethodějské.

Napsal Fr. Snopek. (Č. d.[1])

Chrabr-Kliment byl rodem bulharský Slovan. Vzdělán byl dosti důkladně řecky věrojatno v Cařihradě, a sice snad u mnicha anachorety kněze Arsenia, horlivého stoupence a tuším i žáka Fotiova. Jakou úctou lnul Arsenius k svému mistru, dokazuje list jeho počínající Εἰ βλέπων ἐγώ, dle kterého jej hieromonach nazval vidoucím, βλέπων, což dle 1 Král. 9, 9. 10 atd. neznamená nic jiného, než proroka.[2]) Fotius pak zase zdvořilost odplacuje zdvořilostí, doporoučí se do jeho modlitby, a jinde tvrdí, že zásluhou jeho modlitby povstal z těžké nemoci, která jej přivedla až na pokraj hrobu.[3])

Fotius důvěřoval Arseniovi velice, neboť poslal jemu mladiky bulharské, kteří chtěli se státi mnichy, aby je cvičil, a těšil se z bratří, kteří uniknuvše bouři tohoto života, vůdcem tak výtečným uvedeni býti měli do přístavu pokoje a života filosofického.[4]) Mezi nimi možno byl i náš Chrabr, který na četných místech svých spisův ukazuje zálibu v životě asketickém, ale také osvědčuje úplnou oddanost k Fotiovým ideám a zejména k jeho dogmatu.

Vrátiv se pak do vlasti, připojil se záhy k oněm, kdož slovanským písmem, jež byl vymyslil Konstantin-Cyrill, a bohoslužbou v jazyce slovanském šířili mezi soukmenovci svými osvětu křesťanskou. Boris-Michal, kníže bulharské, který vládu složiv asi 890 v klášteře trávil zbytek svého života, poslal jej roku 899 do Kutmicivice,[5]) to jest do západní Makedonie, aby jakožto krajinský učitel v polopohanských těchto krajinách utvrzoval křesťanství. Místa k přebývání vyznačil mu v Ochridě, Dévolu a Glavnici.[6]) Zde neúmornou pílí vyučoval mladiky po sedm let, zvláště ke stavu duchovnímu je připravuje. Při tom však nezanedbával písemnictví, zejména slovanského, ani hlásání slova božího.

V čele přátel slovanského díla byli někteří z Moravy vypuzení Methodějovi učennici. Od nich lišil se náš Chrabr-Kliment, jak uvidíme.

[1]) Viz r. 1904 Hlídky.

[2]) Photii lib. II. ep. 95 argum. μετὰ τὸ ἀποσταλῆναι πρὸς αὐτὸν τοὺς ἐκ Βουλγαρίας ζητοῦντας μονάσαι. *Migne*, Patrologia Graeca tom. 102 col. 904.

[3]) L. c. col. 905.

[4]) L. c. tom. 102 col. 906.

[5]) Clementis Bulgarorum archiepiscopi vita num. 17. 1819. *Migne*, tom. 126 col. 1224. 1225.

[6]) *K. J. Jireček*, Dějiny národa bulharského. V Praze 1876, str. 385.

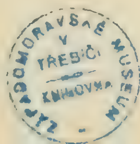
naukou Fotijovou. Proti nim, totiž proti jejich přesvědčení dogmatickému užíval i ostří svého péra. Nelzeť zajisté mysliti, že by jeho narážka na haeresi hyiopatorskou (Meth. 12) byla zde beze vší příčiny. Také se nedá předpoložiti, že se paměť katolického dogmatu z krátkého působení římské hierarchie v Bulharech, kteráž učila, že Duch svatý vychází nejenom z Otce, ale i ze Syna,[1]) od roku 870, kdy byla propuštěna do své otčiny, byla zachovala až do začátku století desátého. Spíše možno souditi, že za doby Chrabrovy-Klimentovy žili v Bulharech lidé, kteří učili právě tak, jako církev římská.

Zavádějíce novoty nebývalé, narazili pěstitelé slovanštiny na tuhý odpor duchovních řeckých, kteří vším úsilím hájili právo písma a jazyka řeckého, haněli a snižovali písmo slovanské, všeliké proti němu činíce námitky, jakož i proti užívání slovanského jazyka v bohoslužbě. Jim se opřel věcně a rázně náš Chrabr-Kliment, který se byl prve již cvičil poněkud v slovanském písemnictví. Nejkrásnější toho vzor měl ve světcích Konstantinu-Cyrillovi a Methoději, kteří hájili a vítězně uhájili slovanské písmo a slovanskou bohoslužbu nejenom proti rozmanitým útokům německého duchovenstva, nýbrž i v Římě před apoštolskou stolicí. Co namítali Řeci proti slovanskému písmu, vyvrátil Chrabr-Kliment nenesnadno z části ve stati o písmenech, z části v životech svatých Konstantina-Cyrilla a Methoděje, které nyní v nauce slovou obecně legendami pannonskými. Co pak měli Řeci proti slovanské liturgii, vyvrátiti se snažil v dotčených životech.

V jeho obraně nalezáme důvody rozumové, jiné důvody jsou čerpány z jeho vědomostí naukových. Hojně uvádí citaty z písma sv. Zvláštní důraz klade na schválení slovanského písma jakož i bohoslužby papežem; nemenší důležitosti jest pro něho a pro jeho odpůrce (ovšem pro mou aspoň osobu nad míru pochybné) schválení těch věcí císařem Michalem III a jeho nástupcem Basiliem, jakož i cařihradským patriarchou Fotiem (který zde není jmenován), se strany druhé. (Konst.-Cyr. 14. Meth. 13.) Než právě tato obojetnost významně označuje Řeka oné doby, Řeka, dím, ne sice rodem, ale vychováním.

Veliké jsou zásluhy Chrabrovy-Klimentovy o slovanské písemnictví. Neboť, jak vypravuje životopisec jeho, znaje nedostatečné vzdělání lidu bulharského k porozumění písmům a věda nad to, že mnozí kněží nerozumějí řecky (mnozí naučili se pouze řecky čísti), sepsal prostinké srozumitelné řeči o veškerých slavnostech Krista Pána a chvalořeči o přesvaté Bohorodičce, o sv. Janu Křestiteli jakož i o nalezení jeho

[1]) Photii lib. I. ep. 13 num. 8. *Migne*, tom. 102 col. 725.



hlavy, životy a cesty prorokův a apoštolů, zápasy mučenníků. Také psal o kázni svatých otců.[1]) Spisy svoje, zhotovené prý ještě za života Borisova, zanechal v klášteře ochridském, který byl založil.[2]) Však neustal ve spisovatelské činnosti ani později, stav se biskupem. Pannonské alespoň legendy kladu do tohoto období jeho života.

Na své rodáky u víře netečné působil také velikolepými stavbami, jež provedl. V Ochridě vystavěl chrám, kterýž později se stal arcibiskupským, jakož i dva menší sv. Klimentu zasvěcené, tvaru překrásného. Zasloužil se také o zahradnictví, štípiv stromy ovocné ve své vlasti.

Za vlády Symeonovy (893—927), již po smrti jeho otce Borisa-Michala († 907) dosáhl důstojenství biskupa velického.[3]) Když pak byl již stářím sehnut a prací vysílen, zamýšlel se vzdáti svého úřadu,[4]) než nebylo mu popřáno. I zemřel, jak udává jeho životopisec, 27. července roku 916 (od stvoření všehomíra 6424—5508 = 916) nebo raději dle jiného výpočtu roku 924 (6424—5500 = 924), ač jestliže, což se mi více zamlouvá, rok 916 není rok úmrtí Klimenta učenníka Methodějova, náš pak Chrabr-Kliment zemřel později. Tím by snad objasněny byly všeliké nesnáze. Pochován jest ve svém klášteře v hrobě, který si byl připravil na pravé straně předsíně.

Jest nepopěrná pravda, že oba pannonské životopisy jsou tendenční, právě jako i stať o písmenech. Úmysl, jejž sám pisatel naznačuje, byl, naučiti soukmenovce, jak by mohli a měli proti námitkám Řeků brániti slovanské písmo a bohoslužbu. Co v té věci pronesl nepravdivého, jda za svým účelem, snadno bychom jemu odpustili; ale převelice třeba litovati, že se tolik provinil proti dogmatickému přesvědčení našich prvoučitelův, učiniv je zavilými stoupenci nauky Fotiovy (listiny authentické, jež přece historikovi vždycky více platí než nejlepší legendy, vyznívají docela jináč), o tom ve statích následujících, a co ještě více jest, že zavdal hlavní příčinu novějších útoků nanejvýš nespravedlivých berlínského professora slavistiky Dra. Alexandra Brücknera.

Neupírám sice nikterak, že Chrabr-Kliment znaje způsob, jak uměl Fotij připoutávati na sebe svoje žáky, domnívati se mohl, že alespoň Konstantin-Cyrill taktéž přilnul k němu a k jeho nauce, ale

[1]) Vita Clementis, cap. 18. *Migne*, l. c. col. 1225.

[2]) Cap. 23. *Migne*, l. c. col. 1229.

[3]) Cap. 25. l. c. col. 4232.

[4]) Cap. 27. l. c. col. 1236.

s tíží osobně přesvědčen býti mohl o pravdě toho, co vypravoval, maje před očima žáky jejich, moha viděti v nauce žákův učení jejich mistrů.

Nemohu za pravdu dáti pisci legendy bulharské, že náš Chrabr-Kliment znal vůbec život Methodějův lépe než kdokoli jiný, připouštím, že snad jej lépe znal než kterýkoliv jiný Bulhar; nebylť společníkem jeho od nejútlejších let, ba ani neznal osobně slovanských apoštolů, kteří na Moravě hlásajíce evangelium zavedli slovanskou liturgii, kterou roku 869 Hadrian II schválil a Jan VIII zřejmě odesílaje na předchůdcovo ustanovení netoliko potvrdil, nýbrž i nařídil pro země jazyka slovanského. V Bulharech světci naši nikdy nepůsobili a tedy ani velice známi nebyli. Z té příčiny nelze Chrabrovi-Klimentovi odepříti té zásluhy, že jeho přičiněním bulharský národ a zvláště duchovní tam působivší poněkud je poznali i s jejich dílem, bohužel v podobě namnoze jiné, ale ne tak, jací byli.

Legend pannonských záhy užito v liturgii, pročež také **благослови отче!** (žehnej otče!) zastupuje jiné záhlaví se jménem piscovým. Jméno Chrabr zachovaly nám některé spisky v čele pojednání jeho o písmenech. Jméno Klimentovo nese s některými jinými spisy pochvala sv. Cyrilla.

Nenadál se snad náš Chrabr-Kliment, že jím sestavené životopisy slovanských apoštolů nabudou takové vážnosti, že budou základem nového officia jejich, které později vytisklo úplně služby dávnější, a pokud z jediného troparu **моравскыѩ̑ землѩ велеиграждаиинъ** posud zachovaného, o němž hned promluvím, lze souditi, daleko krásnější a obsažnější.

Nebyl-li, jak se mně vidí, autor pannonských legend bulharský biskup Kliment jakožto učenník Methodějův spolu také svědkem z veliké aspoň části událostí, jež vypravuje, pak třeba poněkud změniti úsudek o něm dosud obyčejný. Jestiť totiž třeba předpoložiti, že čerpal z pramenův a že hodnověrným jest jenom potud, pokud jeho prameny byly čisty a pokud jich svědomitě užil.

Na jeden mohu poukázati zde, jesti to prototyp, jak dí Dr. Pastrnek, pannonských legend.[1]) Máme totiž jakožto převzácný zbytek úcty svatomethodějské v Bulharech památný tropar služby jeho počínající **моравскыѩ̑ землѩ велеиграждаиинъ.** Vydal jej roku 1865 Viktor J. Grigorovič ze svého rukopisu na str. 268 Kirillo-Methodijevského sborníku Michala Petroviče Pogodina. Blíže všiml jsem

[1]) Na jedno místo, které zřejmě na to poukazuje a jehož jináč nelze vysvětliti, upozorním v stati poslední.

si ho dosti pozdě, 18. října roku 1892 teprve, přeložil jsem si jej a snažil jsem se podle sil svých objasniti jej. Spolu s výkladem[1] uveřejnil jsem jej v 7. čísle r. XVI. brněnského Obzoru (z 5. dubna 1893). Podruhé upozornil jsem na něj ve výše dotčené recensi Pastrnkových Dějin slovanských apoštolů Cyrilla a Methoděje v „Hlídce“ roku 1902 str. 662. Památný jest mi náš tropar zvláště, že v něm jedinou máme staroslovanskou zprávu o městě Velehradě, kdež byl v kathedrale velkomoravské říše hrob sv. Methoděje, odkudž svoje učenníky „velekněz Methoděj hlasným nyní svolává kázaním“, **высокымь нынѣ сьзываеть проповѣданиемь.**

Protože (ať pomlčím o jiném) ani pannonské životy, ani služby (officia) podle nich sestavené, ani který jiný pramen jihoslovanský vůbec, pokud mi známo, nejmenuje stoličného města Methodějova, usoudil jsem tuším právem, že služba, z níž jediný nám zbyl onen tropar, jest nepochybně starší, nežli pannonské legendy, které byly věrojatně psány již po zkáze říše velkomoravské a že služba ona pochází z doby, kdy skutečně ještě Velehrad byl „slávou a pochvalou severní krajiny“, **слава и похвала сѣверьскыѩ страны.**

A jestliže pravdivo jest pravidlo hagiologie uvedené Voronovým, что не каноны даютъ основу для житій, а житія вдохновляютъ составителей каноновъ и даютъ для нихъ матеріалъ,[2]) že ne kanony (chvalozpěvy ke cti jednotlivých světců) dávají rozvrh pro jejich životopisy, ale životopisy inspirují sestavitele chvalozpěvův a poskytují pro ně látku, pak zajisté i nejstarší naše služba byla sepsána na základě nějakého životopisu. Tento životopis, oběma svatým bratřím pravděpodobno společný, nemohl býti obšírný, protože Kliment ve dva jej rozváděje, nedostatek událostí a různých podrobností zakrývá hojnými citaty písem svatých a řečnickými enunciacemi.

Jakkoli dávná služba tato vytištěna byla službou podle Klimentových životův apoštolů slovanských sestavenou, přece náš tropar zcela nepochybně se ozývá v 36. tropaře služby sv. Methoděje. Zní takto: **Тѧ блажене поеть землѣ моравскаа честно твое тѣло имащи и панноньскаа святителю просвѣщена тобоѭ, и людиѥ ею сьшедшеся праздноуѭть твоѭ памѧть.** Česky: Tebe, blažený, opěvuje země moravská, ctihodné tvoje tělo majíc, i pannonská, obě osvícené tebou, velekněži a jejich lidé obou zemí sešedše se slaví tvoji památku. Tropar tento dle Voronova z jedenáctého nebo dvanáctého století, jako i starší jeho druh výše

---

[1]) Umí-li jej někdo lépe objasniti, budu jemu velice povděčen.

[2]) Главнѣйшіе источники, стр. 152.

dotčený dosvědčují, že na zcela vratkých základech spočívá zpráva pozdních legend, že za válečných zmatkův ostatky sv. Methoděje byly odneseny z Moravy do Říma

Avšak měl Kliment biskup i jiné prameny. Nebyly mu neznámy spisy Konstantinovy-Cyrillovy. V hlavě 8. jeho života dotýká se jednoho, který nazývá обрѣтеньє, totiž nalezení sv. Klimenta. Jesti to asi brevis historia nebo storiola, o níž nám vypravuje Anastasius bibliothekář v listě roku 1892 uveřejněném od mnichovského professora Dra. Jana Friedricha. V 10. pak hlavě tamtéž píše o knihách světcových jináč nám neznámých, které měly za obsah jeho disputace se Židy a Saraceny v Kozarech. Podává z nich na památku něco, připomínaje, že je „přeložil učitel náš arcibiskup Methoděj, bratr Konstantina filosofa, rozděliv je na osm slov.“

Dále užil biskup Kliment při spisování života Methodějova, jak obšírně dokazuje Dr. Vondrák,[1]) své vlastní práce, totiž slova na roždьstvo Christovo, kteréž zároveň s jiným na krьštenije Gospodьnje roku 1880 vydal A. N. Popov jako č. VI. v Библіографическихъ матеріалахъ při Чтеніихъ въ императорскомъ обществѣ исторіи и древностей россійскихъ при московскомъ университетѣ, книга третья. Již v úvodě pojednává o tom, že Duch svatý vychází jen od Otce, jako činí i v úvodě legendy o sv Methoději, jenom že se zde učení církve fotijovské již nehájí s takovým důrazem, jako ve slově na krьštenije.

Celé kusy ze slova na roždьstvo nalezl Dr. Vondrák v úvodě legendy Soudí z toho, že slovo na roždьstvo je starší, „neboť jeho text, jenž se nám obráží v této legendě, jest mnohem bohatější a podrobnější. V legendě o Methodovi jest podán jen krátký, trochu přiuzpůsobený výtah.“

Že text tohoto slova jest původnější, starší, dle našeho autora dále vychází na jevo i z toho, že v něm zmínku činí o vyzvání k literarní činnosti, jehož se mu dostalo od nejmenovaného kněze nebo raději biskupa, свѧтитела, blízkého bulharskému dvoru. Tedy ještě větší literarní činnosti neměl za sebou. K nejstarším jeho pracím počítá náš autor texty, které se zvláště vyznačují též větší závislostí na zpovědních formulích: krátká slova O prazdьnicěchъ na pamjetь apostola ili mučenika, na svetja vъskrьsenije. na prěobraženije a snad ještě několik jiných.[2])

Konečně dovolává se biskup Kliment, jak dotčeno, svědectví

[1]) Studie, str. 142, 149.

[2]) Uv. dílo str. 149.

samých Moravanů (hl. 10. života Methodějova: jakož i sami povídají povždy). Moravané, kteří se s ním setkali, byli asi kupci, kteří za svým obchodem přicházeli do Bulhar, a tázáni jsouce, vypovídali, co se za svatých věrověstů přihodilo na Moravě.

Spisy Chrabrovy-Klimentovy, zvláště pak pannonské legendy se statí o písmenech jsou veledůležity, neboť nám odhalují temnou dosud stránku dějin církve bulharské: v dotčených posledně spisech zaznamenal nám jejich autor zprávy o bojích o slovanské písmo a o slovanskou liturgii v Bulharech, a tytýž zde jakož i v slově na roždьstvo a na krьščenije právě uvedených poněkud i půtky dogmatické. Životy pak slovanských apoštolů jsou důležitější tím, že v nich se nám zachovaly některé zprávy ze života světců nikdy nedocenitelné, které by nás jináč byly zůstaly tajny a že psány jsou za života jejich učňů.

Pannonské legendy jsou sice dobou velmi blízky světcům našim, vážím si jich tudíž velice; nicméně soudím, protože **jsou to spisy tendenční, nelze jim nejenom přisuzovati vážnosti větší než listinám, nýbrž jest žádoucno, ano i nejvýš potřebno, aby historická kritika, vymaníc se konečně ze starých předsudkův, ukázati se snažila, co autor jejich ze svého přibral, v čem pravdu jináč přibarvil a v čem plné zasluhují víry.** (P. d.)

Inkvisice.

Prof. Dr. Josef Samsour. (Č. d.)

Roku 388 Theodosius znova obnovil zákon, nyní se zvláštním poukázáním na Apollinaristy, že haeretikům je zapovězen pobyt v městech, světiti kněze a shromáždění konati ve veřejných nebo soukromých chrámech. Jejich představení nemají míti názvu „biskup“; přístup k císaři je všem zapovězen, jen pobyt na místech odlehlých dovolen.[1]) Téhož roku vydán byl Valentinianem v táboře Theodosiově zákon proti bludařům, jenž jim zapovídal shromáždění a kázaní konati, oltáře stavěti a svatá tajemství slaviti. Haeretici měli býti spolehlivými muži udržováni v náležitých mezích, vinníci měli býti odevzdáváni soudům a dle dřívějších zákonů co nejpřísněji trestáni.[2]) Později, totiž roku 392 nařizuje zákon proti svěcením haeretiků vydaný, že každý bludař, který někoho jiného na

[1]) *Cod. Theod.* XVI. 5, 14.
[2]) *Cod. Theod.* III. 1, 5.

klerika světí a každý, kdo takovéto haeretické svěcení přijímá, dále pak také každý haeretik, jenž dříve takové svěcení přijal a jako klerik si počíná, má býti potrestán peněžitým trestem desíti liber zlata. Místo, kde svěcení se koná, propadá fisku, věděl-li vlastník o této bezbožné ceremonii.[1]) Četné další zákony proti bludařům následovaly za těmito; haeretici byli prohlášeni za neschopny zastávati veřejné úřady a občanských práv užívati, zvláště Donatisté a Manichejci.[2]) Císař Arkadius obnovil roku 395 tyto zákony Theodosiovy a zapověděl k tomu ještě haeretikům ve víře vyučovati nebo dáti se vyučovati.[3])

Další přísné zákony proti haeretikům vydal císař Theodosius II z návodu patriarchy Nestoria, jenž byl posléze sám jako bludař zavržen; jeho spisy měly býti spáleny, přívrženci pak jeho Simoniany nazýváni. Nestorius sám byl do vyhnanství poslán.[4]) Neméně přísně vystoupil císař Marcian proti Eutychovi. na sněmě Chalcedonském roku 451 od církve odsouzenému, a proti jeho přívržencům. Zákonem z 452 zapověděl jim veřejně o náboženství disputovati, a to duchovním pod trestem sesazení, vojínům pod ztrátou vojenského opasku, osobám soukromým pod trestem vyhnanství z hlavního města a pod jinými tresty, jež stanoviti ponecháno bylo soudci. Jiným zákonem z téhož roku bylo hrozeno v případě tvrdošijnosti jinými ještě tresty; když ani to nepomohlo, nařídil císař, že Eutychiani podobně jako Apollinaristé nesmějí míti žádných biskupův a kleriků, světitelé a vysvěcenci že mají býti potrestáni konfiskací statkův a doživotním žalářem, jejich shromáždění že mají býti zapovězena, rovněž tak i společný pobyt v klášteřích a jejich stavba, místa pak ku shromážděním určená že mají připadnouti fisku, věděl-li by vlastník, k jakému účelu sloužila. Kromě toho byli Eutychiani prohlášeni za neschopné závěti činiti a děditi, jakož i (mimo vojsko pohraniční) vstupovati do vojska; jejich duchovní měli býti vyhnáni, knihy jejich spáleny, spisovatelé a šiřitelé knih těchto potrestáni ztrátou majetku a vyhnanstvím, každé pak vyučování v bludě tomto mělo býti co nejpřísněji trestáno.[5])

Také císař Justinian (527—565), jenž mnohé z těchto zákonů do svého zákonníka přijal, považoval dle příkladů svých předchůdců

[1]) *Cod. Theod.* XVI. 5, 21.

[2]) *Cod. Theod.* XVI. 5, 42 n.

[3]) *Cod. Theod.* XVI. 5, 11. 12, 24. Srv. *Rauschen,* Jahrbücher der christlichen Kirche unter dem Kaiser Theodosius dem Großen. Freib. 1897, str. 88—92, 127—129, 290, 417—418.

[4]) *Mansi* V. 313, 418.

[5]) *Mansi* VII. 475 n., 502 n. — *Hefele,* Conciliengeschichte. Bd. II. str. 536 n.

haeretiky za přestupitele zákonů státních. Jako tresty na haeretiky obojího pohlaví potvrdil infamii, bezprávnost, vyhnanství a konfiskaci statkův a stanovil, že ti, kdož z haerese jsou podezřelí, mají býti ode všech považováni za bezectné a psance, nedokáží-li dle předpisu církve svoji nevinu přiměřenou očistou.[1] Týž císař, jenž udělil patriarchům alexandrinským zvláštní moc pro ustanovování tak zvaných duces a tribuni, aby haeretici byli odstraněni, rozkázal, aby všichni náměstkové provincií budoucně přísahali, že nebudou nikdy nic podnikati proti církvi katolické a že budou ze všech sil čeliti a odpírati úkladům jejich nepřátel.[2] Rovněž tak přísné byly zákony proti apostasii a sakrilegiu.[3] Na svedení k odpadu k některé sektě byl již roku 435 trest smrti stanoven.[4])

Tato opatření proti bludařům římským zákonem učiněná docházela přijetí s římským právem také do nových zákonníkův ostatních zemí, jejichž panovníci přemoženým Římanům dovolili používati zákona římského (lex romana). Tak byla přijata do wisigothského breviaria Alariova z roku 506, do epitome Julianovy z roku 556. Zákonník wisigothský stanoví rovněž ztrátu statkův a vyhnanství jako tresty na haeresi;[5] ve Španělsku musel král při volbě mimo jiné přísahou slíbiti, že nebude v říši své trpěti žádného urážení víry katolické;[6] v Anglii byli ve století pátém Pelagiani do vyhnanství posláni.[7]

Třeba nám znáti veliký význam, kterého dosáhl římský zákonník, abychom mohli správně posoudit a ocenit zásady, podle nichž přes více než 1000 let proti haeretikům bylo vystupováno. Haerese jevila se i právníkům jako zločin proti lidské společnosti páchaný, jak patrno z uvedeného již výroku zákonníka Theodosiova: „Quod in religionem divinam committitur, in omnium fertur iniuriam;“[8] haerese i právníky byla považována za větší zločin než velezráda; neboť „longe gravius aeternam quam temporalem majestatem offendere.“[9] Že takovéto zákony měly na zřeteli především také dobře pochopený zájem státu křesťan-

[1]) *Cod. Justin.* I. 5, 19.

[2]) Post Just. Novell. 8.

[3]) *Cod. Just.* l. I. tit. 7. Srv. Dig. XLVIII. 13, 6. 9.

[4]) *Cod Just.* 1. 5 l. 7.

[5]) Lex Wisigoth. L. XII. t. 2. § 2.

[6]) Conc. Tolet. VI. 636 c. 3; VIII. 653 c. 10. *Hefele*, c. d. sv. III. str. 83, 92.

[7]) *Beda Venerab.* II. eccl. Angl. l. I. c. 21. Srv. *Hergenröther*, Katholische Kirche und christlicher Staat. Freib. 1872, str. 545 n.

[8]) *Cod. Theod.* XVI. 5.

[9]) Anth. de statu et cens. post l. 19; c. 10. X. 5. 7.

ského, je nesporno. Není proto nikterak s podivem, že i panovníci, kteří jinak málo byli církvi nakloněni, přidržovali se tohoto zákonodárství, haeresi příkře odmítajícího. S druhé strany bylo to odůvodněno povahou věci samé, že panovníci v pravdě křesťansky smýšlející církev svou mocí světskou podporovali a jí rámě své propůjčovali, aby snáze vznešené povolání svoje plniti a uskutečniti mohla. Panovník musí míti zajisté nejvyšší zájem na rozkvětu náboženství, a to především náboženství pravého, neboť náboženské smýšlení lidu je nejbezpečnějším základem a nejpevnější zárukou veřejného blaha. Proto také všichni v pravdě velicí vládcové náboženství dle sil podporovali a proti všem útokům i světskými zákony a tresty hájili, pevně jsouce přesvědčeni, že nic více k obecnému blahu nepřispívá než pravá nábožnost a z ní sama sebou vyplývající mravnost.

Ovšem kdo je zahloubán do názorů jiné doby, která na provinění proti majestatu pozemskému nejpřísnější tresty stanoví, provinění však proti majestatu božímu z části bez trestu ponechává, z části nepatrnými jen tresty stíhá, zločin rouhání, který dříve smrtí byl[1]) trestán, sotva zná, stěží pochopí starší ono všeobecně schvalované a za nutno uznávané zákonodárství světské na ochranu církve proti haeresím vydané.[2])

Stanovisko, že světská moc má právo proti haeretikům s přísností vystupovati, s římskými císaři a právníky za správné uznávali i Otcové církevní století 4., 5. a 6., ač ovšem církev theoreticky i prakticky povždy o to pečovala a se vynasnažovala, aby bludaře především mírnějšími prostředky na pravou cestu přivedla. Je to především sv. Augustin († 430), jehož nauka stala se v této příčině směrodatnou.

Veliký biskup hipponský byl z počátku proti všelikému přísnému zakročování světské moci proti haeretikům a schismatikům, zvláště proti Donatistům. Veden byl při tom myšlenkou, že bludaři, násilně k jednotě církevní přivedení, jsou v nebezpečenství přetvařovati se a že pod rouškou vyznání katolického v srdci nadále bludaři zůstávají. Proto učil, že třeba omeziti se na jejich poučování, na disputaci a že dlužno je získati pádností a váhou důvodů. Než později, jak sám praví, pohnut jsa předhůzkami svých druhů v úřadě biskupském, rozličnými vlastními zkušenostmi, zejmena řáděním Circumcellionů v Africe, jakož i jinými důležitými důvody, změnil svůj názor úplně a vyslovil se pro trestání

[1]) Lev. 24, 16; Just. Nov. 77 c. 1.
[2]) Srv. *Hergenröther*, u. d. str. 546.

haeretikův i mocí světskou.[1]) Sv. Augustin uvažoval totiž, že je pro všecky nutno, aby byli údy církve pravé, kteréžto štěstí převyšuje každé jiné; k tomu druží se dle něho veliký užitek, že aspoň dítky Donatistů mohou býti vyučovány v pravé víře. Vedle toho měl na paměti, že často kříž a utrpení různá hříšníka k rozvaze přivádějí, ku pravdě připravují a pro ni vnímavějším činí, že otcovské potrestání snáze jej k poslušnosti vede, že rozumná pedagogika tam, kde poučení a napomínání nic neprospívá, i přísnějších prostředků se chápe a kde láska nepomahá, aspoň bázeň že má k dobrému nabádati. Proto dle jeho soudu není nikterak nespravedlivo, trestati haeretiky a schismatiky vyhnanstvím, ztrátou úřadův a konfiskací statkův. Takovéto tresty jsou s to, aby je pohnuly k rozvaze a zároveň k tomu, by se sakrilegia zřekli a od věčné smrti zachráněni byli.[2]) Jestliže stát, soudil dále světec, trestá vraždu, cizoložství i jiné zločiny, nemůže, chce-li býti státem křesťanským, ponechati bez trestu zločiny daleko větší a těžší proti Bohu. Píše v té příčině: „Žádejte, máte-li k tomu odvahu, aby vražda a cizoložství byly trestány, a jen sakrilegia aby v zákonech světských zůstala bez trestův. To-li žádáte, nežádáte tím nic jiného než: žádná moc lidská nemá brániti naší svobodě, urážíme-li Boha. Je to snad menším zneužitím svobody, nezachová-li duše Bohu svému věrnosti, než když žena svému muži ji zruší?“ [3]) Kromě toho, praví sv. Augustin, Donatisté sami uznali, že jsou zákony císařské proti pohanským obětem a modlám spravedlivy a chvály hodny; nelze proto pochopiti, proč by to neplatilo také o zákonech proti sektařům vydaných.[4]) Neběží o to, že je někdo k něčemu nucen, nýbrž na tom záleží, jaká je věc, ku které je nucen, zda li dobrá nebo zlá. Ne jakoby někdo

[1]) *August.*, Retract. II. 5: Et vere tunc mihi non placebat, qui nondum expertus fueram, vel quantum mali auderet impunitas vel quantum eis mutandis conferre posset diligentia disciplinae. Ep. 93 al. 48 ad Vincent. n. 17: Mea primitus sententia non erat nisi neminem ad unitatem Christi esse cogendum, verbo esse agendum, disputatione pugnandum, ratione vincendum, ne fictos catholicos haberemus, quos apertos haereticos noveramus. Sed haec opinio mea non contradicentium verbis, sed demonstrantium superabatur exemplis.

[2]) De unitate eccles. c. 17 (c. 35. C. XXIII. q. 5). Enchirid. ad Laurent.: Eleemosynam dat, qui dat veniam peccanti et qui emendat verbere, in quem potestas datur vel coercet aliqua disciplina: nam multa bona praestantur invitis, quando eorum consulitur utilitati, non voluntati, quia ipsi sibi inveniuntur inimici, amici potius illi, quos inimicos putant.

[3]) Ep. 105 al. 166; Tract. 11 in Joh.; Ep. 185: An fidem non servare levius est animam Deo, quam feminam viro?

[4]) Ep. 93 (al. 48) ad Vincent. n. 10.

proti své vůli mohl býti dobrým, pokračuje světec, nýbrž z bázně před trestem zříká se bludu, hledá pravdu a přidržuje se toho, co dříve zamítal.[1]) Při tom ovšem předpokládá se, že ten, kdo má býti nucen, je závislým od toho, jenž ho nutí. Poněvadž však dle nauky apoštola Pavla[2]) pohané od církve závislí nejsou, neboť jsou zcela mimo církev — byl by mylný závěr, jak sv. Augustin[3]) a s ním všichni theologové, kanonisté a také pozdější papežové učí,[4]) že pohané mohou býti k víře nuceni; u haeretiků, však kteří slib svůj ruší, povinnosti na křtu svatém přijaté neplní a nad to jiné ještě svádějí, je tomu jinak. Nad nimi, třebas jsou rebelly, má církev jakož i katolický stát ještě svou moc.[5]) Neboť rebell tím, že ze svévolné zpupnosti státu poslušnost vypovídá a proti němu se zbraní v rukou se pozvédá, nepřestává býti poddaným státu a může býti proto vrchností k poslušnosti bezprávně porušené zpět přiveden.

Výtku, že násilné vystupování proti haeretikům mnohému z nich nic neprospívá, vyvrací sv. Augustin tím, že se táže, zda-li lék proto, že neprospívá v nemoci nevyléčitelné, má býti zcela a naprosto zavržen. Nemá býti dle něho pouze brán zřetel na ty, kteří jsou již tak zatvrzelí, že u nich ani přísnost nijak neprospívá, nýbrž i na ty, kteří se dají zachrániti. S nucením však musí ruku v ruce kráčeti poučení. Kdyby byli bludaři jen zastrašováni a nikoli zároveň poučováni, bylo by to tyranstvím. Kdyby však byli jen poučováni a nikoli zároveň zastrašováni, odhodlali by se stěží k návratu, poněvadž starý zvyk hluboké již zapustil kořeny. Poučování spojené se spasitelným zastrašováním přineslo však již často nejkrásnější ovoce.[6]) Ostatně sotva kdo více vykonal pro obrácení bludařů důvody a přesvědčováním, skutky lásky a modlitbou než veliký Augustin, jak jeho celý život a jeho spisy dosvědčují.

(P. d.)

[1]) Ep. ad Vincent. n. 16.

[2]) 1 Cor. 4, 12 sq.

[3]) Contra Petilianum II. c. 83 (c. 33 C. XXIII. q. 5): Ad fidem nullus est cogendus... sed per severtatem, imo et per misericordiam Dei tribulationum flagellis solet perfidia castigari.

[4]) *S. Thom.* Sum. 2. 2. q. 10 a. 8: Infideles, qui numquam fidem habuerunt, non vi compellendi, sed ii, qui qnando que fidem susceperunt. Accipere fidem est voluntatis, sed tenere eam susceptam necessitatis. Gonzales in c. Ad abolendam V. 7 de haeret. n. 14. Clemens III 1190 c. 9 de Judaeis V. 6 praví: Statuimus, ut nullus invitos vel nolentes Judaeos ad baptismus venire compellat.

[5]) August. ep. 93 ad Vincent; ep. 185 ad Bonif.

[6]) Ep. ad Vincent. n. 3.

Současná ruská belletrie.

Podává A. Vrzal. (Č. d.)

Tím jeví se Dostojevskij předchůdcem hnutí současné literatury umělecké. Dostojevskij skutečně spouštěl se v propasti lidské přírody a povznášel se v nejvyšší kruhy lidské duchovní stránky. V romanech svých v idealistickém osvětlení ukázal rozdvojenost člověka, ukázal, že rozdvojení to není náhodné, že ukončuje se v processe lidského rozvoje ekstasemi „plnými rozumu i konečné příčiny", postavil duchovního člověka proti tělesnému, božský prvek v něm proti lidské přirozenosti, téměř chemicky rozložil člověka na jeho prvky, ukázal jej v processe rozpadnutí a přetvoření v novou bytost. Hledaje nového člověka, neporušeně vtělujícího v sobě hnutí svého ducha, podával v tom směru tak krásné obrazy, jako jest Aleša Karamazov, stařec Zosima i Myškin. Odtud vysvětluje se jeho vliv na současnou idealistickou náladu ruské mládeže i literatury.

V popředí učení současných idealistů stojí idea osobnosti, jediného nositele mravního zákonu. „Mravnost," praví Berďajev, jenž nejjasněji vyložil znovuzrozený idealismus ruský, „jest absolutní uznání duševního ‚já' v každém člověku a bezpodmínečná úcta k jeho právům... což obyčejně jmenuje se lidskostí: být lidským (lidumilným) znamená, uznávat i vážit si v každém člověku bratra podle ducha, považovat jeho přirozenost právě za takový samocíl jako svoji vlastní přirozenost i podporovat její rozvoj na půdě všelidské duchovní vzdělanosti." Odtud jde, že mravní problem je především problem individualistický, a stává se problemem socialním teprve v dalších svojich důsledcích. Lidé mají absolutní a stejnou cenu, protože mají jednu a touž duchovní podstatu. Duchovní podstata má absolutní, nezadatelná práva, nic není nad ni kromě jejího nejvyššího rozvoje. Mravně cenné v člověku určuje se nikoliv pochvalou nebo potupou jiných lidí, nikoli prospěchem společnosti, nikoliv světem, člověku vnějším, nýbrž souhlasem s vlastní jeho přirozeností vnitřní, poměrem k vlastnímu Bohu. Je již dávno na čase zničit ethickou fikci „ty", „jiných", překážející pouze správné stylisaci i rozřešení ethického problemu... Nejvyšší mravní poznání žádá, by každý choval se k jinému člověku nikoliv jako k „ty", z útrpnosti k němuž člověk má obětovat vlastní „já", nýbrž aby si vážil cizího „já" — jako svého „já". Ale ne každé upevnění a rozvoj vlastní osobnosti vede k dokonalosti, k idealnímu duševnímu stavu. Idea mravního rozvoje nemyslitelna jest beze svrchovaného cíle. Myšlenka uskutečnění „já" cestou dosažení idealního duševního stavu opírá se o věčnost a nekonečnost. Lidská osobnost, zvláštní a individualní, ve své snaze po dokonalosti vždycky tíhne k jednomu a témuž bodu, ke Svrchovanému Dobru, v němžto spatřuje všecko cenné. Nekonečná síla a moc, nekonečné poznání, věčná krása i soulad — všecko to obsaženo v uskutečnění a rozvoji „já". Poslední stanici na této dlouhé cestě, na níž empirický svět je malý kousek, představují si idealisté

jako spojení individualního „já“ s universalním „já“, t. j. jako spojení člověka s Božstvem. Při tom Božstvo to nepředstavuji si jako něco cizího a vnějšího lidskému „já“, jemuž vlastní já má se podrobit, nýbrž jako vlastní ideal konečné dokonalosti.

Celé toto učení připomíná Dostojevského, jenž jest ústřední a nejvlivnější postavou v současné ruské literatuře, a jak se zdá, jest povolán, by dovršil rozrušení starých duševních základův a sloupů, při němž otvírají se pro život a umění nové cesty.

II.

Největší umělecký talent v současné ruské belletrii, nedávno předčasně zemřelý Anton Pavlovič Čechov (narozen v Taganrogu 17. ledna 1860, † 2. července 1904), vyrostl pod vlivem normalního talentu Tolstého, po jehož stopách kráčel v mnohých uměleckých ohledech i přivedl na vrchol dokonalosti drobnomalbu normalní duše ruské, jež při přechodu z jedné historické doby do druhé začala se trápit rozkládajícími ji neduhy. Čechov jako lékař tiše stál u postele na smrt nemocného Rusa i psal své povídky a divadelní kusy proniknuté hlubokou vážností a upřímností, která tak sluší lékaři. Ohmatávaje jeho tepnu, poslouchaje srdce, opatrně mluví měkká slova a rychle se odvrací, by skryl vytryskující slzy v pocitu slabosti své, že nepřemůže nemoci. Jsou to slzy šlechetné duše ruské, tesknota po lepší, idealní budoucnosti, úžas nad hroznou, monotonní a hnusnou skutečností, touha po světle i teple uprostřed všední pochmurnosti ruského života, touha po duševním obrození lidí. I sloh povídeček jeho, jeho popisy, rozmluvy jednajících osob jsou proniknuty slzami. Proto právě, že jako lékař šetrně, něžnou rukou odhaloval neduhy ruské společnosti se srdečnou útrpností, stal se Čechov miláčkem společnosti té.

Čechov vystoupil na jeviště literarní r. 1879 velmi skromně jako spolupracovník různých humoristicko-satirických časopisů (Oskolki, Strekoza), kdež uveřejňoval jako student v Moskvě své veselé, bezstarostným, neurážlivým humorem proniknuté silhouettky, skizzy, umělecky vypravované anekdoty, povahopisné kresby a kratičké povídky, které později vydal ve sbírkách „Skazki Melpomeny“ (1874), „Něvinnyja rěči“ a „Pestryje razskazy“. Již v těchto vtipných povídečkách je pozorovat znamenitý umělecký talent, jenž málo slovy dovede mnoho povědět, miniaturními kresbami učinit neobyčejný dojem a vzbudit určitou náladu v čtenářích. Mnozí čtenáři bezstarostně veselým povídečkám těmto dávají přednost před pozdějšími vážnými jeho pracemi, kde skutečnost kreslena tak pochmurně. V době té autor tvořil zcela nenuceně, nenáležel k žádnému panujícímu proudu života ruského i zasypával ošklivou skutečnost veselým, neurážlivým smíchem.

Něžnost a jemnost básnického nadání Ant. Čechova získaly mu záhy oblibu čtenářův i upozornily naň redakce rozšířených listů, jako byly „Petěrburgskaja gazeta“ i „Novoje Vremja“. Tím se také hmotné poměry jeho zlepšily. Z „tlustých“ časopisů ruských nejprve si ho všiml Severnyj Věstnik, který r. 1887 přinesl jeho

„Stěp“. Bystrý pozorovací talent jeho začal hlouběji vnikat v nepěknou, jednotvárnou všední skutečnost, již začal kreslit jako chladnokrevný umělec, tak že místo dřívějších nenucené vtipných pestrých povídek z péra jeho vycházely umělecky prosté, objektivní kresby všedního života, vzbuzující tesklivou náladu a činící dojem elegií v prose. Takové dojemné povídky sebrány ve sbírkách „Soumrak“ (1887), „Škaredohlídi“, „Pověsti i razskazy“ atd. Co se týče umělecké kresby různých stran života, malebnosti barev, měkkých, volných, bez všeliké křiklavosti — povídky tyto vynikají nad veselé povídky doby první. Ale jeho světový názor, potažený zármutkem nad všední nepěknou skutečností, jeho způsob jednat o vážných psychologických stavech v elegantní formě kratičké povídky neuspokojoval kritiky, jež žádala „vážné“ práce. I odebral se Čechov 1890 na ostrov Sachalin a výsledkem cesty té byla kniha „Ostrov Sachalin“, která nemá uměleckých předností, ale měla veliký vliv, jelikož brzy po jejím vydání ustanovena revise poměrů trestanců na ostrově Sachaliné i osud jejich v mnohé příčině se zlepšil.

Konečně Čechov napsal povídky „Palata Nr 6“ (roku 1892), „Mužiki“, „V ovragě“, „Čelověk v futljarě“, „Po dělam služby“, „Ionyč“, „Novaja dača“ i dramatická díla „Čajka“, „Ďaďa Vaňa“, „Tri sestry“ a „Višněvyj sad“, která sice ještě pochmurněji zbarvena, než povídky dřívější, která však upevnila slávu jeho jako předního současného spisovatele po Tolstém. Jeho povídky jsou sice pouze nástiny uhlem, kde zřetelné obrysy vystupují na šedé půdě, ale jsou to díla v pravdě vysoce umělecká, jež vyžadují pozorné četby: čtenář zastaví se mimoděk na každém tahu, cítě pod ním hlubokou, vážnou pravdu životní. Tesklivý pocit poznání ničemnosti, ošklivosti života proniká díla ta, působící těžký dojem. Popisy, jako mimochodem, náhodou vpletené, organicky splývají s vypravováním, zdá se, že obalují lidi i jejich jednání jako vzduch, časem jasný, časem mlhavý, časem mrazivý. Takové popisy, jako je na příklad popis cesty v noci po silnici vánicí zametené (Po dělam služby), nalezneme jen u Tolstého, ale u žádného jiného z mladších belletristů ruských. Kratičké povídky ty přečtou se za malou chvíli, ale opanují mysl na dlouhou dobu. Není tu křiklavých zvukův, ani banalních tahů. Jednající osoby jsou nakresleny neobyčejně živě a pevnou rukou.

Těžko však na čtenáře působí pochmurná, pessimistická nálada spisovatelova, jeho nevěra ve šťastný život na světě. Podle jeho mínění v neutěšených poměrech současných daří se pouze hrubé síle, lidem energické povahy, při tom nesvědomitým, ukrutným vydřiduchům, tupým dravcům, jimž lidé hodní, nadaní, intelligentní, při tom však slabé vůle a bázlivá povahy, praví Hamletové, nytikové — nemohou čelit. Čechov miluje intelligenci, ale bičuje její slabosti, nedostatek pevné vůle, pevného charakteru. Právě pro nedostatek pevné vůle a pevného charakteru intelligentní lidé jeho nejsou s to, by svými lidumilnými, osvětovými snahami postavili se na odpor zhoubnému vlivu polodivokého, nesvědomitého prostředí, unavují se, trápí se, ztrácejí

chuť k životu a buď sami berou si život neb upadají v hlubokou melancholii a takovou pokleslost na mysli, která hraničí se ztrátou rozumu a pomateností mysli. Tak v „Nudné historii“ (r. 1889) lidumilný, měkký professor, jenž však nemá určitého cíle, mravních sloupův a ideálův, je nesvědomitě využitkován svým nevzdělaným, hrubým okolím, nad které vysoko vyniká, trápí se a beznadějně vleče břímě života. Jemu podobá se hrdina v povídce „Žena“ (1892), dále Ivanov v dramatě stejného jména (1889), symbolistický básník Treplev v dramatě „Čejka“ a j. Všichni tito intelligentní nytikové trpí nedostatkem pevné vůle a více méně blíží se k abnormnímu stavu duševních vlastností, k pomatenosti mysli, jak to autor výborně vylíčil v překrásné povídce „Na šestce“, kde intelligentní melancholik, doktor Ragin, jako nevhodný pro společnost zdravých lidí octne se v blázinci. V delší novelle „Souboj“ (1890) podobně slabovolnému nytikovi, úředníku při ministerstvu financí, Lajevskému, fanatický darwinista neúprosně hučí do uší, že takoví nytikové měli by být vyhubeni v zájmu zlepšení lidského pokolení... Tentokráte Čechov byl milostivější vůči svému slabovolnému intelligentovi: strach před smrtí, jež Lajevskému hrozila v souboji s darwinistou, měl blahodárný účinek na další jeho život: z hýřivého vzdělance stal se skromný, ale řádný, snaživý muž, na něhož i darwinista pohlíží s úctou. (P. d.)

Odpustkové dokumenty z českých dějin (1387—1396).

Josef Vrchovecký.

Prapodivné názory o odpustcích ve středověku nacházíme u mnohých intelligentů našich. Tenkráte prý dávala církev za peníze odpustky, jimiž se bez lítosti a zpovědi odpouštěly hříchy, a to nejenom hříchy již spáchané, nýbrž i budoucí, které měl člověk ještě v úmyslu spáchati. Tážeme-li se po důkazech, „četl jsem to tam a tam“, a budou vám bez ostychu citovati třebas i nejmizernější brak socialistických agitatorů, kteří svou stranu vydávají za povolanou zastankyni pravé, nepředpojaté vědy, jak se to letos stokrát opakovalo na mezinárodním sjezdě červené internacionaly v Amsterodamě a na německém sjezdě v Bremách. Ale nejenom u méně vzdělaných, nýbrž i u lidí, kteří mají vzdělání akademické, nacházíme podobné názory. Jak má se však věc ve skutečnosti? Měla tenkráte církev skutečně tak zvrhlé učení o odpustcích? Odpouštěla jimi hříchy bez lítosti, bez zpovědi, bez pevného úmyslu se polepšit, život svůj napravit? Dávala tím věřícím volnost a svobodu k hříšnému životu? Co praví o tom neklamní a nezvratní svědkové dějinné pravdy — historické dokumenty, k nimž každý opravdový dějepisec, jenž chce býti vážně brán, musí především přihlížeti, nechce-li ztratiti jméno historika alespoň poctivého? Opomene-li dějepisec tuto

velmi důležitou povinnost, nedbá-li na historické dokumenty, nechávaje je stranou, můžeme i dílo jeho nechati stranou, lhostejně přes ně přejíti k dennímu pořádku s plným vědomím, že tím ničeho neztratíme.

Ale máme snad k otázce odpustkové historické dokumenty? O tom nemůže býti ani nejmenší pochybnosti. Jest jich tak ohromné množství, že dokumenty o odpustcích, sebrané jenom z několika desítiletí, tvořily by veliké svazky. Tak máme na př. dokumentův odpustkových od roku 1387—1396, a to jenom takových, jež se týkají českých zemí, víc než sedmapadesát. A čeho se z nich dovídáme? O čem nás poučují? O podstatě odpustkův a o podmínkách, za jakých je bylo lze získati — že se odpustky odpouštějí pouze časné tresty za hříchy, jichž jsme litovali a z nichž jsme se vyzpovídali, neboť lítost a zpověď byly povždy nezbytnými podmínkami pro každého, jenž se chtěl odpustkův účastným státi, byly conditio sine qua non.

Dne 27. listopadu 1387 vypsal papež Urban VI neplnomocné odpustky, jež mohli všichni získati, kdož přispívali na opravu pražského chrámu sv. Egidia. Mimo hmotný příspěvek byl také předepsán určitý počet návštěv pražských kostelův. Aby snad někdo tyto podmínky nepovažoval za jediné a dostatečné k dosažení odpustkův a si nemyslil, že peněžitým darem a návštěvou chrámů jest již vše vykonáno, podotýká se výslovně, že se odpustky udělují jenom těm, kdož hříchů svých litují a z nich se zpovídají (omnibus vere poenitentibus et confessis). Aby byl však vyloučen všechen omyl, že se snad odpustky těmito odpouštějí hříchy mimo svátost pokání, bez lítosti a zpovědi, podotýká se důrazně ještě ke konci, že se odpouští jistá část z uloženého pokání (centum dies de iniunctis eis poenitentiis), z čehož jasně vysvítá, že zpověď musila předcházeti, neboť jenom ve zpovědi se ukládá pokání, a že se odpouštěly jen tresty časné.[1] Slova „vere poenitentes et confessi“ a „de iniunctis eis poenitentiis“ opakují se ve všech odpustkových listinách pocházejících od papeže Bonifáce IX.

Dne 18. listopadu 1389 povoleny tímto papežem neplnomocné odpustky klášteru břevnovskému. Účastnými mohli se jich státi, kdož přispěli na opravu klášterního chrámu a byli přítomni, když byly vystaveny ostatky svatých. I zde máme slova „vere poenitentes et confessi“ hned v prvních větách, z čehož následuje, že se na opravdovou lítost a zpověď kladl hlavní důraz, že bez nich nebylo možno dosíci odpustků.

Ke konci se udává, co se odpustky těmito odpouští, totiž dva roky a dvě kvadrageny z uloženého pokání (duos annos et totidem quadragenas de iniunctis eis poenitentiis.[2]) Tedy ne hřích (reatus culpae) ani trest věčný, nýbrž časný trest za hříchy, jichž vina jest prominuta svátostí pokání, se zde odpouští.

Téhož dne byly povoleny jubilejní odpustky abatyši a konventu kláštera krumlovského (?) (in Chrumpnaw). Odpustky mohly býti získány návštěvou kostelů pražských, jež měl určiti zpovědník, jenž byl také

[1]) *Krofta*, Monumenta Vaticana, str. 98, 99. — [2]) Tamže str. 161.

povinen udati jistý příspěvek na nějaký dobrý účel (in alios pios usus), kterýžto příspěvek měl býti poněkud přiměřen výlohám té které osoby, spojeným s cestou do Říma. Dvakrát se tu mluví o volbě vhodného zpovědníka a dvakrát se činí zmínka o nezbytných požadavcích odpustkův, o pravé lítosti a zpovědi, jež i zde stojí v popředí (vere poenitentes et confessi.[1])

Tak má se věc s dokumentem, pocházejícím ze dne 15. května následujícího roku, kdy byly vypsány odpustky neplnomocné pro pražský chrám Panny Marie. Získat je mohli věřící, kteří byli přítomni v chrámě, když bylo vystaveno roucho Rodičky boží. I zde čteme na dvou místech o lítosti a zpovědi jako nezbytných podmínkách při dosažení odpustků, jež se udělují „omnibus vere poenitentibus et confessis", jimiž se promíjí pět let a pět kvadragen z uloženého pokání.[2])

Téhož znění jest odpustková listina ze dne 3. června téhož roku, jíž povoleny byly neplnomocné odpustky pro farní chrám sv. Havla v Praze. Kdož přispěl na jeho opravu a navštívil v určené dny, hříchů svých opravdově litoval a se z nich vyzpovídal, odpustil se mu z uloženého pokání buď rok a jedna kvadragena nebo sto dní z pokání, jež mu bylo uloženo; podle toho, v které dny byly návštěvy chrámu vykonány, podle toho se také udílely odpustky (omnibus vere poenitentibus et confessis unum annum et unam quadragenam... vel centum dies de iniunctis eis poenitentiis relaxamus.[3])

Plným právem můžeme říci, že slova „vere poenitentes et confessi" a „de iniunctis poenitentiis" jsou skoro stereotypními ve všech listinách odpustkových z oné doby, což neklamně dosvědčují i další dokumenty.

Dne 26. října 1390 vypsány neplnomocné odpustky pro farní chrám v Řečici. Podmínkami byly návštěva onoho kostela, hmotný příspěvek na jeho opravu, ale hlavní podmínka, že třeba vzbudit opravdovou lítost nad hříchy a z nich se vyzpovídat, stojí hned na prvním místě (omnibus vere poenitentibus et confessis). Listina končí slovy: „Promíjíme sto dní z uloženého pokání" (centum dies de iniunctis eis poenitentiis relaxamus.[4])

Nejinak má se věc s odpustkovými dokumenty, jež se vztahují na diecesi olomouckou.

Pro farní chrám v Drnholci povoleny dne 25. listopadu 1390 neplnomocné odpustky, jež se mohly uděliti „omnibus vere poenitentibus et confessis",[5]) jimž se odpouštěly buď dva roky a dvě kvadrageny nebo sto dní z uloženého pokání. Téhož roku povoleny odpustky neplnomocné pro chrám Panny Marie v Konici (?) (Cunicz, Olomucensis dioecesis). Účastnými mohli se státi všichni věřící, kteří přispěli na jeho opravu, vzbudili opravdovou lítost a vykonali zpověď. Odpouštěly se jim pak dva roky a dvě kvadrageny z pokání, jež jim bylo ve zpovědi uloženo.[6])

Lítost a zpověď jako nezbytné podmínky při odpustcích jsou také jasně vyznačeny v listině z téhož dne, kdy vypsal papež odpustky pro chrám na Vyšehradě, aby mohl býti tím snáze znova zbudován.[7])

[1]) Tamže str. 162. — [2]) Tamže str. 183, 184. — [3]) Tamže str. 190. — [4]) Tamže str. 206. — [5]) Tamže str. 214, 215. — [6]) Tamže str. 226. — [7]) Tamže str. 225.

I z dějin vratislavské diecese máme podobné dokumenty. Jak tomu listina ze dne 7. ledna 1391 nasvědčuje, povoleny papežem odpustky pro jistý farní chrám (in Haynaw). Chrám tento byl věží, která se sřitila, velmi poškozen. Varhany a zvony byly úplně zničeny. Aby nebyl celý chrám sbořen, bylo třeba rychlé pomoci. Za tím účelem vypsány odpustky, jež mohli získati věřící, kteří na opravu přispěli a přijali svátost pokání. Odpouštělo se jim sto dní z uloženého pokání (omnibus vere poenitentibus et confessis... centum dies de iniunctis eis poenitentiis relaxamus.[1]) Tatáž formule vyskytuje se i v listině ze dne 5. února téhož roku, kdy vypsány odpustky pro farní chrám sv. Bartoloměje v Plzni[2]) (?) (Nova Pilzna), pak v listině ze dne 9. listopadu téhož roku, jíž slíbeny odpustky navštěvovatelům kaple Mláďátek v Praze.[2]) pak v listině ze dne 3. prosince 1392, kdy povoleny odpustky premonstratskému klášteru sv. Jakuba v olomoucké diecesi.[2])

Jednou z nejdůležitějších listin odpustkových jest listina ze dne 15. ledna 1393, jíž se povolují plnomocné odpustky obyvatelům českých zemí. Třikrát přichází zde důležitá slova „vere poenitentes et confessi" a dvakrát se mluví o zpovědníku, jehož si mohl každý sám vyvoliti, kterýžto zpovědník měl pak ve zpovědi udati poenitentovi příspěvek na dobrý účel, podle toho, kolik by byla ta která osoba na cestě do Říma spotřebovala. Chudobní nebyli k žádnému příspěvku zavázáni.[3])

O lítosti a zpovědi, jako nezbytných podmínkách při dosažení odpustků, děje se také zmínka v listině ze dne 12. května téhož roku, kdy vypsány odpustky pro chrám sv. Hrobu v Lehnici,[4]) pak v listině ze dne 17. června 1396, jíž povoleny odpustky chrámu Panny Marie v Nezamyslicích diecese pražské.[5]) Větší pozornosti zasluhuje dokument, jenž pochází ze dne 23. října 1393, dle něhož se udělují plnomocné odpustky zbožným navštěvovatelům určitých kostelů pražských. Slova „vere poenitentes et confessi" nacházíme zde čtyřikrát.[6])

V jiných dokumentech díla Kroftova na str. 161, 242, 257, 281, 299, 371 (tři dokumenty), 372, 405, 416, 481 mluví se jenom o odpuštění uloženého pokání, z čehož následuje, že musila zpověď předcházet. Dlužno však podotknouti, že místa tato nejsou uvedena dle odpustkových listin samých, nýbrž jenom dle záznamu sekretáře, který svými slovy uvedl krátký obsah té které listiny a připojil jenom, co se odpustky odpouštělo.

Protestant Brieger tvrdí, že ve století 11., 12. a 13. se odpustky jenom časné tresty odpouštěly, ale ve století 14. že se jimi odpouštěla i vina hříchu čili hřích vůbec. Ale kde má Brieger důkazy? Může-li býti mínění tohoto dějepisce pádněji vyvráceno než uvedenými dokumenty, jež všechny uvádějí, že třeba hříchů svých litovati a se z nich vyzpovídati. Slova sv. Tomáše Aq. in omnibus indulgentiis fit mentio de vere contritis et confessis[7]) neměla platnosti jenom ve století 13., nýbrž i v dalších stoletích, jak dosvědčují Jakub z Jüterborku, Weigel,

[1]) Tamže str. 245. — [2]) Tamže str. 257, 334, 368. — [3]) Tamže str. 380, 381. — [4]) Tamže str. 389. — [5]) Tamže str. 551. — [6]) Tamže str. 415. — [7]) *Köhler*, Dokumente zum Ablaßstreit, str. 18.

Palzt a mnozí jiní spisovatelé tehdejší doby. Věru, zlatá slova napsal slavný dějepisec církevní Hefele, která by měla býti normou každého historika: „Nichts ist förderlicher der historischen Wahrheit als das Quellenstudium, und nichts gefährlicher als bloßes Nachbeten dessen, was andere gesagt haben.“

Staročeský adverbialný výraz »všeho«.

F. Bartoš.

Pod tímto záhlavím přináší poslední sešit loňského ročníku Listů filologických str. 435 z péra professora J. Pelikána tuto noticku:

„Známý je staročeský výraz všie věci, původně genitiv vztahový, skleslý však na význam adverbialný = nč. úplně, zcela. Řidčeji se vyskytuje jiný adverbialný výraz staročeský, téhož původu a celkem také stejného významu, t. všeho, ve významu novoč. zcela, úplně, dočista, jistotně toliko a pod. Uvedu zde příklady, které jsou mi z literatury známy. Římský starosta kázal ho všeho kyji zbíti Pass 454 = úplně. I skloni jej (t. ďábla) k zemi všeho Mark 400 = úplně. Mnohemť jest lepšie, netbajíc všech věcí světských i dáti se všeho Bohu Štít V. 237. Oheň hned s nebe přišel a na na prach ho spálil všeho, že znamení nižádného po něm tu nic neostalo Lomn. Kanc. 260.“ Příkladů těmto podobných uvedeno tam ještě několik.

Ve všech těchto příkladech vyjadřujeme nyní ono stč. všeho příslovci: zcela, úplně, dočista, proto však výraz ten není výrazem adverbialným. Ve staré češtině přídavné všecek jest mnohem častější než v nynějším jazyce; nyní za ně obyčejně užíváme přídavného celý a příslovcí zcela, úplně, dočista. Než i nyní mluvíme a píšeme ještě: Byl odevzdán všecek do vůle boží. Byl všecek potlučen a p. A i nyní vyskytují se vazby: Má ruku všecku pohmožděnu a p. Staří Čechové vedle toho mluvili a psali také: Odevzdal se všeho (se totum) do vůle boží. Nalezli ho všeho potlučena. Není tedy ve větách p. spisovatelem uvedených všeho výrazem adverbialným (gen. neutr.?), nýbrž akk. sg. msc. Ve všech těch větách máme také předmětný akk. sg. masc., k němuž výraz všeho jakožto doplněk dobře vztahovati lze.

Zajímavým dokladem našeho tvrzení jest příklad p. spisovatelem tolikéž citovaný: Čím-li kto móž lépe Bohu odplatiti, jen jakož on všeho se byl proň poddal pro ny k smrti, aby člověk všichnu svú vóli poddal starostě svému Štít E. 130. V první větě máme všeho, protože se vztahuje k akk. sg. masc. se, ale v druhé všichnu vztahem k akk. sg. fem. svú vóli! A kdybychom v kterékoli z citovaných vět položili předmětný akkusativ rodu ženského, nebude nám ani nyní náležitý akkusativ doplňkový všecku nikterak nápadný, na př.: Oheň ji (vrbu) spálil všecku. Nápadným jest nám toliko akk. sg masc., a to proto, že jsme se tvaru toho v tomto spojení vůbec vzdali.

Odchylným poněkud zdá se býti tento příklad: Svatý Augustin die: Hospodine, všeho s' mě stvořil, všeho vykúpil, abych vešken slúžil Tobě Štít V. 237. Ale ani tu není třeba všeho vykládati = zajisté. Zvláštnost tohoto příkladu záleží v neobyčejnosti celé jeho vazby. Aby totiž více vynikla protiva k větě „abych vešken slúžil Tobě“, položeno v první větě adj. všeho nadbytečně k sesilnění této protivy; myšlenka větou vyjádřená ho nezbytně nevyžaduje. Nemám po ruce latinského originalu, ale myslím, že se tam asi čte: Domine, totum me creasti, totum redemisti, ut totus serviam tibi, nebo tak nějak.

Snad i v některé jiné z citovaných vět tato vazba jest napodobením latiny, ač nikterak proti duchu jazyka českého.

Jediný citat z Pražské bible (z r. 1488) vymyká se na pohleď z této vazby: Shromážděním shromáždím Jakoba, všeho tě v jednotu uvedu ostatky Izrahelské. Zdá se však, že citat ten jest porušen a že čísti jest: „Shromážděním shromáždím, Jakobe, všeho tě (t. j. všechno plémě tvé), v jednotu uvedu ostatky Izrahelské“, jakož souditi smíme dle překladu téhož místa v bibli králické (Pror. Mich. 2, 12), volnějšího, dle tehdejšího způsobu mluvení českého: Jistotně zberu tě, Jákobe, docela, jistotně shromáždím ostatky Izraele. [Vulg.: Congregatione congregabo, Jacob, totum te, in unum conducam reliquias Israel. *P. red.*]

Nová Homerova Iliada.

Referuje ALOIS KOUDELKA.

Neběží tu ani o nějaký snad nově nalezený rukopis nesmrtelného toho eposu ani o novou v duchu Homerově napsanou báseň, nýbrž o překlad známé Homerovy Iliady do řečtiny. Ano do **řečtiny**, neboť kniha na ukázku mi zaslaná nese tento nápis: Ἡ ΙΛΙΑΔΑ. *Μεταφρασμένη ἀπὸ τὸν Ἀλ. Πάλλη. Λίβερπουλ* 1904.

Filologové zajisté hned se domyslí, do které to řečtiny přeložena Homerova Iliada, totiž že do novořečtiny. A přece i toto mínění nelze nechati jen tak platiti. V dnešní řečtině dlužno totiž rozeznávati dvojí řečtinu, totiž **školskou** neboli učenou (jinak také zvanou *ἡ καθαρεύουσα* neb *ἡ καθομιλουμένη γλῶσσα*) a **řeč lidu** (*ἡ δημοτικὴ* neboli *ἡ χυδαία γλῶσσα* či zkrátka *τὰ ῥωμαίϊκα*). Obě se v mnohém od sebe liší, a to jak po stránce lexikalní tak i fonetické a morfologické, jakož i co do syntaxe. Jelikož „Hlídka“ není organem filologickým, nemohu se tu šířiti a podrobně o jednotlivých těch rozdílech rozepisovati, nicméně pro zajímavost podám tu pouze krátkou větu: O jedenácti hodinách vzal můj otec (svůj) klobouk a vyšel s dětmi (na procházku), jak zní v učené a jak v lidové řečtině dnešní. V oné věta zníti může takto: 1. *εἰς τὰς ἕνδεκα ὁ πατήρ μου ἐπῆρε τὸ καπέλλον του καὶ ἐξῆλθε μὲ τὰ*

παιδία; 2. εἰς τὰς ἕνδεκα ὁ πατήρ μου ἔλαβε τὸν πῖλόν του καὶ ἐξῆλθε μετὰ τῶν παιδίων nebo 3. místo εἰς τὰς ἕνδεκα užije se τὴν ἑνδεκάτην a místo τὸν πῖλόν του užijeme τὸν πῖλον αὐτοῦ atd, kdežto v lidové řečtině zní věta ta pouze takto: στὶς ἕντεκα ὁ πατέρας πῆρε τὸ καπέλλο του καὶ βγῆκε μὲ τὰ παιδία.

Katharevusa jest — abych tak děl — řečí oficielní (úřední), jí toliko vyučuje se ve školách, jí užívá se při dvorních obřadech, ona podnes dominuje v časopisectvu a ve všech pro veřejnost určených publikacích. Ta romaiika je řečí lidu, ale jí se hovoří také buď promiscue s onou nebo vedle ní i v athenských salonech, ona jest už ode dávna řečí básníků pro svou výraznost a pružnost, a v poslední době začínají také prosatéři silně, ano někteří jen výhradně jí užívati. V čele jejich stojí: J. Psichari, Karkavitsas, Arjiris, Eftaliotis, Ch. Christovasilis, D. Hatzopulos (= Bohem) a G. Vlachojannis (Βλαχογιαννης), jenž vydává časopis u volně vycházejících svazečcích pod názvem „Προπύλαια“, v nichž pouze uveřejňuje svoje práce, a to nejen z oboru krásné prosy, ale i filologické a historické essaye a články. Všecky pak psány jsou lidovou řečtinou. Ve svazečku třetím horuje pro naprostý fonetický způsob psaní novořečtiny a pro odstranění i přízvuku. Jak jeho novořečtina vypadá, posoudiž laskavý čtenář z této ukázky: Κε εμης ληπον, για να γραψομε τη φυσικε μας γλοσα, πρεπη να ρηξομε το ω κε το υ· κε στον τοπο του υ να βαλομε το ου την παλια δεφθονγκο, οπουτορα παραστενη απλη φωνη, κε να γενη τ'αλφαβητο μας με 23 ψηφια...

Jak vidno z této ukázky, zabíhají lidovci (sit venia verbo!) trochu daleko, a proto katharevusáci kde jen mohou se jim opírají. Známo, k jakým výstupům v Athenách a jinde došlo, když před necelými dvěma lety činěny pokusy o publikaci do lidové řeči přeloženého Písma svatého (N. Z.), a byl prý překlad pořízen řečtinou skoro katharevusou. Mám za to, že tím lidovci chtěli jaksi svému živlu dopomoci k proniknutí tam, kde mu dosud oficielně dvéře zavřeny. Než třebas tehdy nepochodili, myslím, že konečně přece jenom na celé čáře prorazí. Neboť když se kolem dokola všecko vezme, je přece jenom katharevusa v jádře svém řečí lidovou, třebas do elegantnějšího roucha dle střihu starořeckého obláčenou.

Než vraťme se k svému předmětu. O překlad Homerovy Iliady do novořečtiny (katharevusy) dály se pokusy již dávno. Připomínám tu v té příčině ukázek Polylových (Πολυλᾶ) a Samarcidových (Σαμαρτζίδου), hlavně však práce prof. Zanneta: Ἡ Ὁμηρικὴ φράσις ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς δημώδει ποιήσει, 1883, až tu Al. Palli(s) podal překlad celé Iliady, a to v řeči lidové, v „romaice“. A jen co je pravda, podal překlad tak výtečný, že se vám místy zdá, jakoby to byla původní práce jeho. Místy zdá se čtenáři, jakoby Homerovští hrdinové, Homerská místa i panorama nebylo ani ze šerého dávnověku, nýbrž jakoby to byli spíše „armatolové“ z dob válek o svobodu Řecka. Jiná arci jest, zda tím Homer získal. Pro zajímavost a pro pochoutku filologů podávám tuto v překladě ono dojemné místečko, kde se Hektor loučí s Andromachou.

Κ' εκεῖθε ἡ Ἀντρομάχη,
ἦρθε κοντὰ καὶ στάθηκε μὲ μάτια φλογισμένα,
καὶ τὸνε σφιχταγκάλιασε καὶ τοὖπε μὲ λαχτάρα·
Καημένε, τὸ φιλότιμο θὰ σ' ἀφανίσει ἐσένα,
καὶ τὸ παιδὶ τ' ἀνήλικο δὲν τὸ πονᾶς, κι' ἐμένα
τὴ μάβρη ποὺ παντέρημη σὲ λίγο θὰ μ' ἀφήκεις·
τί γλήγορα ὅλοι οἱ Δαναοὶ θὰ τρέξουν νὰ σὲ σφάξουν.
Μὰ ἂν εἶναι νὰ σὲ στερηθῶ, καλύτερα γιὰ μένα
νὰ μὲ σκεπάσει ἡ μάβρη Γῆς! Γιατὶ ἄλλο πιὰ ἀντιστύλι
δὲ θὰ μοῦ μείνει, μόν καημοί, τὰ μάτια σὰ σφαλίσεις.
Κι' οὔτε ἔχω τὸν πατέρα μου καὶ τὴ γλυκιά μου μάννα.
Το δόλιο ἀφτὸ τὸν σκότωσε ὁ ἄξιος Ἀχιλλέας,
κι' ἔχαψε καὶ τῶν Κιλικῶν τὴ μυριοπλούσια χώρα,
τὴ Θήβα τὴν ψηλόπορτη· καὶ σφάζοντάς τον ὅμως
δὲν τὸν ξαρμάτωσε, ὡς ἀφτοῦ δὲ βάσταξε ἡ καρδιά του
μὰ σὰν τὸν ἔκαψε μαζὶ μὲ τὴν ἀρματωσά του,
τοὔχτισε μνῆμα, καὶ φτελιὲς φυτέψανε τριγύρω
καλὲς νεράϊδες τοῦ βουνοῦ, τοῦ Δία θυγατέρες.
Κι' ἑφτά μου ἀδέρφια π' ἄφισα στὸ πατρικό μας σπίτι
μέσ' σὲ μιὰ μέρα κι' οἱ ἑφτὰ κατέβηκαν στὸν Ἅδη,
γιατὶ ὅλους τοῦ Πηλέα ὁ γιὸς τοὺς ἔσφαξε μιὰ μέρα
ἐκεῖ ποὺ βόσκαν τ' ἄσπρα ἀρνιά, τὰ τραχηλᾶτα βόδια.

Sotva jsem dopsal referat o „Nové Homerově Iliadě“, čtu, že Konstantinos Manos vydal překlad (novořecký) Sofokleovy „Antigony“. O volné, v moderním duchu zbásnění toho námětu pokusil se francouzský básník (tuším původem Řek) Jean Moréas. Jeho moderní „Antigona“ uvítána v Athenách s náramným jásotem, a to asi přimělo K. Mana, aby po odpravení Homera starého p. Pallim popravil i Sofokla. Pravím popravil, neboť Pavel Nirvanas píše v řeckém časopise „Panathinea“ o překladě Manově (Σοφοκλέους Ἀντιγόνη. Ἀποδοθεῖσα εἰς τὴν σύγχρονον γλῶσσαν ὑπὸ K. Μάνου. Ἀθῆναι 1905), že to není starý Sofokles, ježto překladu schází starořecká vůně. Což by opravdu chtěli starořečtině nadobro odzvoniti? V Evropě na všech stranách aspoň ozývají se hlasy proti dosavadnímu vyučování řečtiny.

Z anglického vánočního trhu knižního.

Referuje ALOIS KOUDELKA.

Snad v žádné zemi nebývá vánoční trh zaplaven takovou spoustou knih, a bez upřílišování možno říci: dobrých knih, jako v Anglii. Z celé té záplavy chci tu jenom na některé pozoruhodnější zjevy upozorniti.

Předem uvádím extra svazek (o 936 str.) díla „A Dictionary of the Bible, dealing with its Language, Literature and Contents, including the bibl. Theology“, vydávaného James Hastingsem za pomoci John A. Selbieho. Cena onoho extra svazku 28 sh. (T. Clark.) Ve svazku tom uloženo 37 různých monografií od předních učenců (ovšem

anglikanských, protestantských), jež nebyly do samého slovníku pojaty jednak pro svou obsažnost, jednak pro svůj více méně specifický ráz. Nejdelším pojednáním (o 140 sloupcích) jest práce Kautzschova „Religion of Israel“ (Náboženství Israelitů). Professor K. nepřipouští „totemismu“ a dokazuje, že Mojžíš byl historickým zakladatelem židovské víry. O témže předmětě pojednává článek Mr. Fairweatherův, jenž však přihlíží více k učení židovskému, jak se jeví v periodě apokryfalní. Prof. Morris Jastrow píše o náboženství Babyloňanův a Assyřanův a starozákonních čeledí neboli kmenů. Prof. Wiedemann pojednává o náboženství Egypťanů, kdežto Dr. Johns, nad něhož v té věci není vyšší autority, podává výklad zákonníku Hammurabiho. Prof. W. M. Ramsay přispěl skvostným článkem o náboženství Řekův a řeckých kmenů maloasijských, jehož pokračováním jest Dr. Farnella pojednání o kultu Apollonově. Prof. Ramsay pojednal také o časových datech (hodin, dní, let) a o komunikačních prostředcích, o nichž je řeč v Novém Zákoně, kdežto o témže předmětě ve Starém Zákoně jedná článek professora Buhla z Kodaně. O Josefu Flaviovi napsal zvláštní monografii Mr. Thackeray a o Filonovi Dr. James Drummond. Informačním přehledem o diaspoře je článek Dr. Schürera, a prof. König pojednává o samaritanském Pentateuchu, o slohu Písma sv. a o symbolech. Pěkné pojednání o horském kázání Páně podal prof. Votaw z Chicaga, připojiv výklad sedmera blahoslavenství a modlitby Páně. Professor Garvie napsal článek o zjevení, prof. Stanton o theokracii, professor Scott o Trojici, Dr. Schlechter o Talmudu. Ktromě těchto statí mnoho místa věnováno také prvotní literatuře křesťanské, jakož i textové kritice Nového Zákona. Principal Bebb pojednal o prvotiscích Bible na pevnině; toto pojednání poměrně nejvíce nedostatkuv a chyb vykazuje. O anglických překladech Bible pojednává Dr. J. H. Lupton. Jak viděti z tohoto stručného náčrtku, snesen náramně cenný material v tomto svazku, jenž i katolickému bohoslovci nahradí celou knihovnu, poněvadž články pocházejí skutečně z péra prvních kapacit protestantských.

Přátelům umění doporučuji „The Gospel in art“ (Evangelium v umění). Vyšlo u Hoddera and Stooghtona dle vazby od 5—21 sh. Účel knihy jest předvésti koupěchtivým osobu Ježíše Krista, jak jí různí nejpřednější malíři a umělci kdy nadchnuti byli, a to od jeho narození až po jeho nanebevstoupení. Vedle osobnosti Kristovy předvádí nám kniha pojetí přečisté Panny a Rodičky boží, jak vyšlo zpod štětce Rubensova, Velazquezova atd. V knize obsaženo je šest fotogravur, 32 obrazů monochromových a 156 prostých provedení. Mohu knihu z autopsie co nejlépe doporučiti. Něco tak umělceckého za 3 zl. (porto zvlášť) nedostanete nikdy a nikde.

Historikům doporučiti lze A. Langa „A History of Scotland from Roman Occupation“ (Blackwood), ale ještě více „The Literature of French Renaissance“ od Arthura Tilleyho (2 sv., cena 15 sh., Cambridge, At the University Press.), poněvadž všecky až dosud o té době vydané spisy osvědčily se jednak neúplnými, kusými, jednak strannickými, což o Tilleyho knize neplatí.

Pozoruhodnou knihou je také Williama Sharpa „Literary Geography“, jež jest jakýmsi druhem Baedekra, ale literarního, t. j. autor podává v knize své popis jednak rodiště a okolí jeho předních anglických spisovatelů, jako Mereditha, Dickensa, Scotta atd., jednak krajin, v nichž se děj jejich povídek odehrává.

Z romanů nejvíce na odbyt jdoucích jmenuji zatím, vyhrazuje si časem k nim se vrátiti, hlavně tyto: Hall Caineova „Marnotratného syna“, Marie Corelliové „Božího muže“, R. Haggarda „Bratry“.

Z dětské literatury jako nejlepší, a to pro první a druhý stupeň uvádím: „The tale of two bad mice“ (Povídka o dvou nedobrých myškách) a „Three blind mice“ (Tři slepé myšky). Obě vyšly u F. Warne a spol. a vynikají jak obsahem tak i obrázky, z nichž mnohé jsou pravými skvosty. A cena pranepatrna. Dále „Tuffy and the Mer-Boo“, jež nám vypravuje o námluvách červeno-bílého kohoutka, a „The book of clever beasts“ jakož i „The adventures of cock Robin and his mate“. Pro hochy poněkud již starší budiž vzat zřetel na knížku „Stories of Inventors“ u Harpera (autor Russel Doubleday), v nichž se líčí život mnohých vynálezcův, a „The children's crusade“ (Křižácká výprava dětí) Dobrodružných knih zúmyslně neuvádím, neboť nespatřuji v nich žádného prospěchu pro mládež, za to lze spíše doporučiti cestopisné, jež však u Angličanů nesou se svým specielním směrem, jakož i historické.

Posudky.

Alois Krejčí: **Dějiny církevní.** Velké Meziříčí 1905. Str. 97.

Pan spisovatel ze zkušenosti asi poznal, že dosavadní učebnice Dějin církevních Tipmannem napsaná pro měšťanské školy nestačí; proto odhodlal se sestaviti novou učebnici, která jest v celku velmi zdařilá. Spisovatel nepodává v knize své soustavných dějin církevních, nýbrž jen obrazy z nich, a v tom se s ním úplně shodujeme, neboť k výkladu soustavných dějin církevních není na školách měšťanských ani dostatek času ani dostatek příčin. A rovněž tak neváháme vyznati, že i ve volbě obrazů těchto byl v celku velmi šťastným i v jejich provedení. Zvláště se nám zamlouvá, že obšírně všímá si církevních dějin slovanských a především českých. Tak líčí krásně a nadšeně činnost apoštolů slovanských sv. Cyrilla a Methoděje, vypisuje obšírně osudy liturgie slovanské až do jejího zániku, pojednává důkladně o sv. Janu Nepomuckém, o Husovi a jeho učení, o reformaci v Čechách. Neméně schvalujeme, že pojal do svých Dějin také případné rysy ze života sv. Otců a jiných světců církevních, jako sv. Anežky České, blah. Jana Sarkandra, Klementa Dvořáka atd. Tím nabývají Dějiny veliké zajímavosti pro žáky, jakož i povzbuzují je nemálo k následování příkladův uvedených.

Nezamlouvá se nám článek Ježíš Kristus, slíbený Vykupitel na str. 7 n. (p. spis. nečísluje článků). Zde podána jsou jen proroctví Starého Zákona o Kristu Pánu, která jsou obsažena jednak v katechismu, jednak v biblické dějepravě; proto zbytečno uváděti je v dějinách církevních. Podobně je tomu i s článkem na str. '5 n. Pravost evandělií. Ježíš Kristus, Syn boží, pravý Bůh a pravý člověk. Látka zde obsažená probírá se opět v katechismu a z části při biblické dějepravě. Taktéž důkaz o skutečné přítomnosti Krista ve Svátosti oltářní jakož i o svátosti pokání z Písma probírá se v katechismu, proto zbytečno jej znova uváděti v dějinách církevních. Tu dostačí opakování ústní. Kdyby byl býval tyto části vynechal, mohl pojednati o jiných věcech, o kterých zmínky nečiní, jako na př. o rozšíření víry v Anglii i v Německu, o obrazoborectví, o výpravách křížových, v nichž projevilo se náboženské nadšení středověké měrou nemalou, o inkvisici atd.

Také vyskytují se v knize některé nesprávnosti věcné. Tak na př. na str. 11 neúplně praví se, že sněm v Chalcedoně roku 451 svolán byl proti bludařům, kteří učili, že Kristus měl jen tělo zdánlivé. Hlavním učením na sněmě zavrženým bylo, že Kristus Pán měl jen jednu přirozenost. Na téže stránce nesprávně praveno, že sv. Pavel kázal ve Francii. Doba otců církevních nepočítá se, jak spisovatel na str. 2 praví, do století 13, nýbrž končí na západě buď Řehořem Velkým († 604) nebo Isidorem Sevilským († 636) a na východě svatým Janem Damascenským († po 754). Na str. 61 místo „Tresť bohoslužby“ má státi „Tresť bohovědy“. Při líčení vad středověkých na str. 65 bylo záhodno poznamenati, že papežové a sněmy církevní proti ordaliím a jiným pověrám vystupovali. Kromě toho spisovatel poněkud vady středověké zpovšechňuje. Na str. 65 vnitřní vývoj Lutherův bylo třeba vyličiti poněkud jinak, jak dokázal Denifle. Na str. 67 odpor klásti jmenuje se „protestari“, nikoli „protestare“. Na str. 71 třeba opraviti výrok o zavření kostela v Broumově, jak dokázal nejnověji Wintera. s.

La Magie moderne ou l'hypnotisme de nos jours. Par le *P. Roffi*, professeur de philosophie, traduit de l'italien par l'abbé Dorangeon. 3. edition. Paris. Téqui, rue de Tournon.

Roffi studuje zjevy spiritismu a hypnotismu, v nichž zdá se, že se dva světy setkávají. Kniha sleduje praktický cíl, totiž poskytnouti čtenářům prostředku, aby poznali, až kam mohou jíti přirozené síly a kde počíná nadpřirozeno. Filosofové a učenci, kteří se zaměstnávají dnes těmito zjevy, nepopírají již jich reality, nýbrž někteří z nich, materialisté, chtějí je zařaditi mezi zjevy fysické, chemické nebo fysiologické a je týmž způsobem a týmiž zákony vysvětliti jako tyto. Odtud ta konfuse a různé bludy, které Roffi ve svém díle potírá. Kniha jeho má imprimatur a v předu úvod od odborníka na tomto poli Mgra. Mérica. Celá práce je rozdělena ve tři části: Théorie, Physique et Morale. Theorie obsahuje definici, historii a účinky hypnotismu. La Physique objímá přirozené a mimopřirozené zjevy a dva přídavky, jeden o hypnotismu a mořské nemoci, druhý o telepathických zjevech.

La Morale zkoumá mravní stránku hypnotismu a udává, kdy je dobrý a kdy je špatný. Vše to dle Le Basovy kritiky jest podáno jasně, s plným respektem práv vědy a synovskou oddaností k právum Církve.

Le rameau d'or, étude sur la magie et la religion. Par *J. G. Frazer*, traduit de l'anglais par R. Stiébel et J. Fontain. Paris. Sestlicher. T. I. Cena 10 fr.

Celé dílo bude míti tři svazky. Tome I: Magie et religion: les Tabons. Tome II: Les Meurtres rituels (ritualní vraždy; les Périls et les Transmigrations de l'âme. Tome III: Les Cultes agraires et silvestres.

Autor patří ke škole anthropologické a obmezuje se pouze na seskupování podrobných fakt, aniž o nich uvažuje v jich prostředí a v jich historické spojitosti, což by rozhodně v mnoha případech pozměnilo jich význam. Informace jest v tomto díle bez odporu veliká, a ji zvětšují ještě znamenité bibliografické zprávy. Tak na př. Léon Marillier prohlásil o partii „Les Tabons", že „žádné dílo doposud neobsahuje o tomto předmětu tolik vzácných a z tak různých pramenů čerpaných zpráv."

Proto upozorňují kritikové na toto interessantní dílo pro filosofy, theology, historiky a sociology.

Stůj zde jeho definice náboženství: „Smíření (v theologickém slova smyslu propitiatio nebo conciliatio) mocí člověka vyšších, o nichž se domníváme, že jsou zaměstnány řízením a kontrolou přírody a lidského života."

Magie spočívá dle něho na dvou dedukcích divocha, který myslí, že může „produkovati to, po čem touží, tím že to imituje" a že může „na dálku dle libosti působiti na každou osobu a na každý předmět, z nichž má nějaký kousek."

Le Mouvement chrétien. Par *S. Guibert*, superieur du séminaire de l'Institut catholique. Paris. Bloud et Cie. Cena 3 fr.

Řada konferencí obracejících se specielně k duším pochybujícím a přece toužícím věřiti. Autor tu usiluje vrátiti těmto duším intellektuelní klid a mír a dokázati jim, že moderní věda neporušila náboženského základu a že historická kritika nezničila základu křesťanství. Dle kritik je tato studie náboženského problemu zdařilá a k četbě moderní vědou rozrušeným duším doporučení hodna.

Schopenhauer, l'homme et la philosophie. Par *A. Bossert*. Paris. Hachette.

Ač filosofie Schopenhauerova v jisté míře pozbyla své aktualnosti, zvláště je to pessimismus jeho, který v nynější horečně činné době nenalézá přílišného porozumění, přece vlivu jejího popírati nelze. Jeho voluntarismus je dnes, ne-li adekvatním, tož aspoň částečně správným výrazem moderního myšlení. Dobře je proto Schopenhauera trochu blíže znáti.

Wissen und Glauben. 16 Konf. von *Dr. Güttler*, Univ.-Prof. in München. Druhé vydání. München. Oskar Bach. Cena 3 fr.

V předmluvě appeluje Dr. Güttler na toleranci německých katolikův a zapřisáhá je, aby nesměšovali náboženství s politikou. Hned ve své prvé konferenci pozdravuje snahy, které byly vykonány pro smír náboženské víry a moderní kultury, v Německu Schellem a Ehrhardem, ve Francii Ollé-Laprunem a Blondelem, v Anglii Balfourem, v Americe William Jamesem. S politováním konstatuje útoky katolických revues a listů proti Ehrhardově knize: Katholicismus und XX. Jahrh. Moderní filosof nejsa ani positivistou, ani scholastikem, chápe cenu víry, ale vidí též slabosti tradicionelní apologetiky.

Druhá konference o neodvislé vědě vykládá, jak Descartes osvobodil vědecké problemy od autority, pak jak Humem a Kantem položen byl problem hranic poznání. Pascal viděl již metafysické, psychologické a moralní duvody, které znemožňují realisaci vědy kompletní a bez reserv. Berthelotovo heslo „supprimer le mystère“ zůstalo jen heslem. Musíme nechati otázky, na nichž nám nejvíce záleží, nerozřešeny? Je třeba, abychom jich rozřešení hledali v náboženské víře? Když Faust zoufající a rozhodnutý k sebevraždě uslyšel velikonoční zvuky, vzpomínka na víru, kterou měl co dítě, touha po lepším, po dokonalosti, náboženský ideal zmocnily se zase jeho duše a vrátily ho životu. Taková je síla potřeby věřit!

Než co je to, tato náboženská víra a odkud přichází? Po krátkém přehledu jejích historických forem Güttler usuzuje, že víra se opírá o celý duchový život. Cit hledá a cítí nekonečno v konečnu; rozum usiluje určiti toto nekonečno; vůle v sobě vidí konečnou jednotu všech moralních differencí, jednotu realisovanou boží milostí. Tak pochopené náboženství je zdrojem vší pravdy; ono pozvedá již konečný rozum až do rajských krajů.

V páté, šesté a sedmé konferenci načrtává Güttler historickou evoluci idey Boha a na to kritisuje dukazy existence. Kdyby duch náš byl tabula rasa, na níž vnější svět zapisuje své značky, jak mohli bychom nabýti idey nekonečna? „Descartes dobře pochopil“, dí Güttler, „a Kant tomu neodporoval, že nekonečno bylo by jen negací konečna, a Bůh byl by idolem stvořeným pro nás, kdyby člověk v době jaksi positivně nenosil zárodek idey Boha.... Dokázati jeho skutečnost, toť neznamená pomocí rozumu položiti něco, co dříve neexistovalo, toť rozvíjeti a pěstovati zárodek, který ve své konkretní existenci jest identický s ideou Boha a který není dusledně ani možno ani nutno dokazovati.“

Stvoření v čase, jednota a evoluce vesmíru, historie země, problem organického života, původ druhů, původ člověka: toť předmět konference IX.—XIV. Dvě následující konference jednají o svobodě a nesmrtelnosti. Poslední je nadepsána: Filosofie a náboženská víra. Professor Güttler v ní potírá ideu konfessionelní filosofie a tvrdí, že filosofické pravdy jsou společny katolíkům, protestantům, židům tak jako starým Rekům a Římanům. Ano, rozlišujeme-li filosofii od systemů, v něž se odívá

O novoscholastice soudí takto: „Od církve je Tomáš Akvinský doporučován jako filosofický vůdce; právě tu je mu od encykliky Aeterni Patris prokazován přehnaný kult: jeho spisy představují se jako hradba pravdy, o niž se rozbily vlny bludu ve stoletích předešlých a o niž se rozbijí bludy budoucnosti; hle, hnutí, jehož příliš výlučného rázu nelze nám neuznati. Tomáš byl v prvé řadě scholastickým theologem; jeho filosofie, pokud se neidentifikuje s theologií, pochází od Aristotela; má-li své přednosti, má i slabosti, které vytýkáme původnímu peripatetickému systemu. Intelektuelního hnutí šesti století nelze zničiti; chceme-li vylepšiti scholastiky dle principů své doby, pak nebudou již scholastiky. Thomismus jest ovšem filosofií; je to způsob myšlení, který se ospravedlňuje se stanoviska historického; než je dalek toho, aby byl filosofií lidstva; hle proč nemohl činiti nároků na žádnou supremacii ve svobodné říši racionelního poznání.“

K tomu podotýkáme jen tolik: Chtěl-li Leo XIII obnoviti náboženské studium, pak nemohl v historii nalézti solidnějšího východiska nad nauku sv. Tomáše. Od doby tohoto velikého scholastika vynořili se sice velicí duchové, než jedni byli cizí nebo nepřátelští křesťanské tradici, druzí zase byli neúplní; jich nauky mohou býti dodatkem, doplňkem, ale nikdy ne základem. Nauky thomistické mají však v sobě cenu vniternou a plodné principy, v nichž dřímají zárodky, které aby se rozvily, je úlohou generací budoucích. Ony mají býti základem další práce křesťanské filosofie, ale nikdy ne prostě a beze změny kopírovány: vetera novis augere et perficere. Než daleko více ještě v jiném smyslu nemohl Leo XIII nalézti znamenitějšího vzoru nad svatého Tomáše pro dnešní práci křesťanské filosofie. Mezi dobou Tomášovou a naší je mnoho analogického. Týž intellektuelní zmatek, týž synkretismus nových nauk, tytéž neurčité aspirace. Jak tomu všemu odpomoci? Tak jak provedl to Doctor angelicus. Resumoval celou jednu epochu a assimiloval dogmatu katolickému všechny intellektuelní a socialní elementy této epochy, napsal Summam theologicam, tuto mohutnou a obdivuhodnou synthesu, která zajistila křesťanské myšlence intellektuelní hegemonii na několik století. Podobná práce čeká i dnes na křesťanskou filosofii. Aby byla korunována úspěchem, je třeba, aby se užilo taktiky a methody Tomášovy! Je třeba, aby se po jeho příkladu organisovaly údaje současného myšlení a adaptovaly nezměnitelným principům víry a tak se připravovala Summa doby moderní. Co by činil sv. Tomáš, táže se Birot (v. La Philosophie de Saint Thomas d'Aquin), kdyby žil dnes a slyšel na rtech mladých bojovníků za víru ve 20. století bezživotné echo myšlenky 13. století? Podnikl by horlivě revisi těchto podivných programů svaté vědy, které nepřipouštějí ani slova z našich velikých myslitelův, a místo aby se zdržoval subtilnostmi školy a problemy navždy odumřelými, nesl by meč svého slova na skutečné bojiště, studoval by loyalně v řeči dneška dnešní otázky, osvojil by si všechny vymoženosti dnešní vědy, aby porazil nepřítele jeho zbraněmi a realisoval smír mezi vědou a vérou. A to asi tanulo Lvu XIII na mysli, když doporučil sv. Tomáše za filosofického vůdce. V. Lankaš.

Dr. Hans Pöhlmann: Rudolf Euckens Theologie mit ihren philosophischen Grundlagen. Berlin 1903. Verlag von Reuther & Reichard. Str. 94. Cena 1 K 80 h.

„Doba, kdy negace veškerého náboženství se považovala za něco velikého, za něco, co se samo sebou rozumělo, kdy i nejmizernější vtip se zdál býti duchaplným, jakmile byl namířen proti náboženství, doba ta jest již za námi. Nynější doba potřebuje něčeho jiného a zásadně také chce něco jiného. Ano nálady Augustinovy (Inquietum est cor nostrum, donec requiescat in Te) jsou více rozšířeny než se na venek zdá. Dle všeho dá se soudit, že v duchovém životě následující epochy náboženství mnohem více bude znamenat, než ve specificky moderním světě“. Tak Eucken ve svém díle „Grundbegriffe der Gegenwart“ (s. 297). Citat tento klade Pöhlmann na první místo úvodu, uváděje zároveň citaty jiných spisovatelů soudobých na důkaz, že doba naše jest skutečně dobou hledající Boha, že přese všechny nejasnosti v základních pojmech filosofie otázky náboženství se týkající derou se zrovna do popředí. Nejvíc jeví se to u jenajského filosofa, Euckena. „Filosofie“, píše autor o něm na str. 11., „k jejímž nejšlechetnějším prorokům patří, podává u něho opět věnec slávy, který kdysi služka, stavši se svobodnou, pyšně paní své s hlavy strhla, podává jí ruku k lépe zajištěnému pokoji. Od desítiletí pracovala filosofie na tomto spojení. Fechner, Lotze a j. vymohli náboženství ne-li uznání, alespoň úctu; u Euckena stala se filosofie jeho výmluvnou obhájkyní a upřímnou zastankyní. Všecka filosofie Euckenova jest nábožensky naladěnou v nejlepším slova smyslu.“ Jak patrno, mluví zde horoucí nadšení autorovo pro Euckenovu náboženskou filosofii. Do jisté míry nedá se tomuto nadšení upřít oprávněnost, neboť mimo Euckena nikdo ze soudobých filosofů se tak vážně nezastává náboženství a nikdo neprojevuje svého obdivu ku křesťanství jako právě jenajský idealista.

Autor rozděluje svou práci na tři hlavní části. Předně jedná o filosofických základech theologie Euckenovy, pak přechází k jeho náboženské filosofii a konečně objasňuje stanovisko jeho ku křesťanství. V první části podává napřed historický přehled idealistických názorů Euckenovi spřízněných, počínaje Platonem. Pöhlmann přihlíží hlavně ke známému dílu Euckenovu, zvanému „Lebensanschauungen großer Denker.“ Druhý článek první části obsahuje Euckenovy názory samy a má za základ jeho spisy „Prolegomena zu Forschungen über die Einheit des Geisteslebens im Bewußtsein und Tat der Menschheit“, pak „Die Einheit des Geisteslebens“ a „Grundbegriffe der Gegenwart, historisch und kritisch entwickelt“. Ze spisů těchto jde na jevo, že Eucken je zapřisáhlým nepřítelem materialismu a naturalismu a rozhodným zastancem idealismu, zrovna ohnivým obhájcem naprosté samostatnosti světa duchového, preponderance ideje nad přírodou. S Fichtem má mnoho společného. — V negaci svobody vůle nevidí nic jiného než vyznání realismu a naturalismu. „Je-li pouze příroda skutečnou a je-li člověk pouhou bytostí přírody, pak ovšem nezbývá pro svobodu vůle žádného místa; ale přece jest ještě vyšší skutečnost; obratem

k duchovosti proniká původnější a samočinnější dění . . .; svět duchový jeví se zde jako samostatná a podstatná skutečnost“ (str. 261.) v Prolegomenech. — Nyní přikročuje autor k náboženské filosofii Euckenově, která jest, jak sám zcela jasně píše, ethickým idealismem. Uvádí mnohá místa plná uznání pro náboženství. „Všechno heroické, co vůbec život obsahuje, má své nejhlubší kořeny v náboženství“, „Wahrheitsgehalt der Religion“ (str. 3). „Nejsilnější mocí na světě jeví se opravdu přesvědčení o nadsvětě“, tamtéž. „Náboženství jest buď nejvyšší a nejplodnější všech pravd, anebo nejtěžší a nejzáhubnější všech omylů, buď jest dílem Božím neb dítkem lži a tmy“ (str. 5). Neprotiví se všecka přirozenost dáti této části alternativy za pravdu?

O základech náboženství Euckenova poučuje nás článek nadepsaný „Universalní náboženství“. Chybou mnohých filosofů bylo, že někteří prohlašovali náboženství za věc citu, jiní opět za věc rozumu neb vůle. Úkolem náboženství dle Euckena není však jenom rozvoj jen jednotlivé stránky světa duchového, nýbrž všech jeho stránek; má pronikat veškerý život duchový. Východisko jeho nesmí prý být empiricko-psychologické, nýbrž noologické, čehož však autor dále nevysvětluje. Jedině takto uchrání se prý anthropomorfismu. Místo slova Bůh užívá slova „božstvo“, což znamená: „Die Idee eines absoluten, zugleich weltüberlegenen und in der Welt wirksamen Geisteslebens“ (str. 54). Zdá se, jakoby se Eucken tím vyslovil pro pantheismus, ale poněkud dále jej rozhodně odmítá. Pantheismus odstraňuje velikou protivu mezi světem a nadsvětem a upadá do názorů, dle nichž není pro svobodu a mravní jednání ani smyslu ani místa, a vtiskuje životu duchovému charakter naturalistický. Pantheismus zná jen jedno: „Die Weltwirksamkeit der Gottheit“, Wahrheitsgehalt (str. 191). Psychologicky zakládá se náboženství na spolupůsobení hlavně dvou faktorů, jež vzbuzují náboženskou náladu. Jest to hluboké pociťování odporů, jež se nám ve světě kladou v cestu, a nezlomná energie proti těmto odporům, jež vede k vybojování nového světa. Náboženství má dle Euckena nezbytný ráz nadpřirozenosti. „Kdo se touto nadpřirozeností uráží, ať se předem vzdá veškerého náboženství“ (Wahrheitsgehalt, str. 206). Náboženské pojmy mají pronikat veškeré naše bytí. Při obratu k náboženství jedná se tedy o celek našeho duchového života. „Buď ať se člověk k pouhé přírodě obrátí a veškeré úsilí zvláštního rázu za těžký omyl uzná anebo musí mužně vpřed a novému úsilí také nový svět zajistit. Jenom nejasný způsob myšlení může mezi těmito dvěma cestami ještě střední cestu najíti, jenom chabá mysl toto dilemma klidně nésti. Na každý způsob jest jisto, že bez náboženství není pro duchový život žádné opravdovosti a pro člověka žádné vnitřní velikosti.“ (Wahrheitsgehalt d. R., str. 238.)

V článku nadepsaném „Charakteristické náboženství“ dělá Eucken krok dále a přechází přes bezbarvý pojem božstva k živému osobnímu Bohu, s nímž může duše bezprostředně obcovat „wie ein Ich mit einem Du“ (str. 59). O křesťanství píše ke konci svého již uvedeného díla o náboženství: „Im ganzen der Untersuchung fanden und fühlten wir uns eins mit der charakteristischen Substanz des Christentums“ a něco

dále píše, že křesťanství jest pravým náboženstvím. „Křesťanství není zvláštním náboženstvím vedle jiných náboženství, nýbrž jest náboženstvím náboženství, jest dějinným uskutečněním věčné pravdy, jest uskutečněnou touhou, která proniká viditelně neb skrytě každou lidskou bytost a veškerý život lidský“ (Wahrheitsgehalt str. 401). Tři stránky dále píše, jedině v křesťanství jest trvalá pravda, která nemůže býti žádným obratem zničena, ještě spíše sesílena.

Divno, že po těchto slovech plných nadšení pro křesťanství jeho zakladateli božství upírá, že zavrhuje zázraky a autoritu, čímž prý náboženství jenom získá. Eschatologie jest dle něho úplně vyloučena a o modlitbě se vůbec ani nezmiňuje. Euckenovo náboženství nedá se dokázat; usilovným bojem jednotlivcovým má vytrysknout z hlubin jeho nitra. Každý se má k němu sám propracovat. Správně podotýká Pöhlmann, že takovým způsobem se jich dostane jen málo vlastní silou a vlastní cestou tak daleko jako Eucken (str. 92). Jak mohou se tedy lidé slabého ducha dostat k náboženství? Každý nemůže tak dlouho spekulovat jako Eucken, není také každý universitním professorem, který se nemusí starat o denní chlebíček a může se bezstarostně oddati studiu náboženskému a ještě se nedopracuje pravdy celé. Není snad pro jiné náboženství třeba? Právě v tom ohledu musí každý soudný člověk uznat, že autorita v náboženství jest nezbytně nutnou.

„In religiösen Dingen ist das Fertigsein schlimmer als das Werden, auch nach evangelisch-biblischem Verständnis. Počítejme se tedy směle s Euckenem k hledajícím“. Tak zakončuje autor svůj spisek. Eucken jest totiž sám přesvědčen, že jeho náboženské názory nejsou úplně dokonalé, a proto hned v předmluvě svého díla „Wahrheitsgehalt d. R.“ píše na čtvrté stránce: „Wir selbst fühlen uns als durchaus Suchende und wenden uns auch daher an Suchende.“ Názory náboženské Euckenovy jsou příbuzny názorům liberalní theologie protestantské, která taktéž popírá zázraky, božství Kristovo, eschatologii a pod. Ký div, že je proto jenajský filosof náboženský u liberalův evangelických velmi oblíben. Jeden z nich, Förster, píše dokonce: „Ich stehe nicht an, diese Darstellung des Christentums bei Eucken für die höchste zu halten, die wir überhaupt besitzen“ (str. 6).

Autor mohl lépe uspořádat druhou část; měl podat obraz evoluce náboženských názorův Euckenových, jak se totiž u něho tyto názory vyvíjely a jakého výrazu ve spisech docházely.

Alois Riehl: Zur Einführung in die Philosophie der Gegenwart. Leipzig 1903. Teubner. Str. 258. Cena 4 K 32 h.

Minula doba, kdy se ztotožňovala vědecká filosofie s jejími dějinami, čímž se této důležité disciplině upírala budoucnost. Empirismus byl tenkráte samovládcem; jen na bezprostřední zkušenost se něco dávalo. Významným pro ony časy jest, že se tenkráte vytýkalo Robertu Mayerovi koketování s opovrženou metafysikou jedině proto, že se při důkazu své známé věty o stálosti energie odvolával mimo zkušenosti a mimo pokusy také na zákony myšlení. A přece bujela i tenkráte

metafysika, neboť onen system o „Síle a Hmotě“ (Büchner) byl veskrz metafysický ano „horší metafysikou než kterákoli jiná filosofická spekulace“ (str. 2). „Filosofie a věda se dnes nedají od sebe odloučit“ (str. 3). Přese všechny skvělé výsledky své nedovedly vědy přírodní naplnit nitro lidské obsahem duševním, kterýžto úkol připadá filosofii. Autor se však mýlí domnívaje se, že se to snad podaří bez metafysiky. Riehl chce podat definici filosofie a praví, že poznáme nejlépe z dějin, co filosofie jest. „Dějiny filosofie jsou dějinami vývoje a změny pojmu filosofie“ (str. 5—6). Pak obrací se k otázce, co znamenala filosofie Řekům.

Filosofie snaží se podati člověka světový názor, který by vyhověl všem stránkám lidské přirozenosti. „To není její podmět, ale její cíl, jemuž se ve spojení s vědou přibližuje... zabývá se nejvyššími zájmy ducha a jest pravou vědou a moudrostí člověka. Odkrývá mu jeho pravé cíle (??!) a poukazuje ho k tomu, by jimi svou vůli řídil. Všechny velké filosofické systemy dosud pracovaly o idealech lidstva“ (str. 23). Jenom že tyto idealy se často velmi různily. V druhé přednášce — dílo rozvrhuje se totiž na osm přednášek, které měl autor r. 1900 v Hamburce — jedná o filosofii nové doby. Píše, že nikoli Kant, nýbrž Spinoza jest otcem německé spekulace idealistické, jejížto podstatné ideje jsou buď reprodukcí neb také seslabením názorů Spinozových (str. 50—51). Šestá přednáška podává unavující rozbor ethiky Sokratovy, kterou vynáší Riehl zrovna do nebe.

„Přesvědčili jsme se, že holá věda nepostačí, aby vyplnila náš život. Rozmnožit vědění bez ušlechtění vůle a bez povznesení charakteru může býti dokonce škodlivým a protikulturním. Jsme dnes opět ochotni slyšet názory vůdčích duchů z minulosti, neboť máme pocit, že jsme na přechodním bodu doby a hledáme cestu, která vede k obnově duchového života“ (str. 193). Věru upřímné doznání v nynější době, která jest zvyklou dívat se na starou dobu černým sklem a pěstění pouhého intellektu se nemůže dosti vynachválit.

Mezi problemy životních názorů velebí nejvíc Kantovu autonomii. „Na tom spočívá“ píše na str. 196 „důstojnost a vnitřní cena rozumné bytosti, že se žádnému zákonu nepodrobuje, než tomu, který si dává sama (?!?). Autonomie vůle není nic jiného než ethická svoboda; na vládě ducha, na duševní svobodě založil Kant svou ethiku.“

V sedmé přednášce o Schopenhauerovi a Nietzscheovi odsuzuje moralku prvého, ježto vede k nečinnosti; „tato filosofie askese jest filosofie smrti“ (str. 216). Taktéž dochází i jeho pessimismus odsouzení; je prý vlastně hedonistickým, protože povstal ze zoufalství nad nemožností požitkářství. Zkrátka učí filosofii smrti. Opak tvoří Nietzsche. Autor ho hájí před výtkou immoralismu. Nechce prý pouhou negaci mravnosti, chce prý podat mravnost vyšší, chce udělat člověka velikým a samostatným. Bezuzdnost a nevázaný život prý se nemohou žádným právem naň odvolávat (str. 224).

Riehl si dělá však důkaz tento velmi snadným, pomíjeje mnohá jiná místa (nic není pravda, vše jest dovoleno), která svědčí o pravém opaku. Na stránce 234. uznává však sám, že k přirozenosti Nietzscheově

patřily odpory. Jeho spisy jsou prý obrazem moderní duše: „Nietzsche resumuje modernu, doplnil ji a překonal“ (str. 235).

Osmá a poslední přednáška jedná o přítomnosti a budoucnosti filosofie. Přes vzmáhající se zájem o filosofii má přece práce reproduktivní ve filosofii převahu nad produktivní, t. j. zabývání se dějinami převládá nad originelním myšlením. O čistém empirismu praví Riehl, že z něho nemůže nikdy povstat věda (str. 244). Uchylit se na čistou zkušenost znamená dle něho přetrhnout pojící pásku všech fakt; zůstane jen nespořádaná hromada, aggregat smyslových dojmů. „Myšlení jest předpokladem vší zkušenosti, zkušenost bez myšlení jest nemožnou“ (str. 244). Snažíme se fakta čisté zkušenosti myšlením doplnit, bychom je pochopili (str. 245).

Z toho neklamně vysvítá priorita a preponderance myšlení nad čistou zkušeností; odkud však ona mohutnost? Autor dle všeho silně přepíná tvrdě, že nebylo nikdy filosofičtější doby ve vědě nad dobu nynější. Sám píše, že to sice zní trochu paradoxně. „Věda potřebuje filosofie“ (str. 247). Podobně jako kdysi nade dveřmi posluchárny Platonovy byl nápis — nikdo, kdo se nezabýval geometrií, což tenkráte znamenalo totéž jako kdo se nezabýval vědami exaktními, nesmí vstoupit, podobně by se mělo nade dvéře přírodovědeckých posluchároen a laboratoří napsat: „Přístup zakázán, kdož se nezabývali filosofií. Vzdělání filosofické patří k odborovému vzdělání přírodovědce“ (str. 247).

Dáváme autorovi zcela za pravdu, neboť pak by aspoň přestaly logické kotrmelce, jakých nacházíme zvláště u Haeckla celou spoustu. „Budoucností filosofie jako vůdkyně ducha jest veliký filosof, na jehož příchod musíme čekat“ (str. 250) a čekat marně, můžeme směle dodat. Někteří měli dokonce i Nietzschea za onoho očekávaného filosofa, což autor odmítá pro jeho rozdvojenou přirozenost. „Nietzsche je stále hledajícím tvorem, der große Fragende, ano ještě víc: kompendium doby, která sama je tázající a hledající.“

G. Ratzenhofer: Die Kritik des Intellects. Leipzig 1902. Brockhaus. Str. 164. Cena 4 K 80 h.

Autor byl rakouským důstojníkem (zemřel vloni) a zároveň dosti plodným filosofickým spisovatelem. Systemem svým nazýval monistický positivismus. Nejdůležitější díla jeho jsou: „Sociologische Erkenntnis“, „Der Positive Monismus“, „Positive Ethik“, „Wesen und Zweck der Politik“ a svrchu uvedená kritika intellektu. Dílo toto má za účel, jak uvádí autor v úvodu, objevit „tajůplnou souvislost mezi rozumem a zkušeností“ (str. 8). Mezi jiným příkře odsuzuje mnohé nejasnosti, jakých se filosofové dopouštějí, což se jeví ponejvíce u Kanta; poukazuje na různé pojmy vůle; touto prý si mnozí představují „alles mögliche Ursächliche“. Míní asi hlavně Schopenhauera a Hartmanna. Napomenutí tohoto nedbá však autor sám, neboť mluví na mnohých místech velmi nesrozumitelně. Jeho definice intellektu zní úplně materialisticky, může se proti tomu bránit jak chce. „Der Intellect ist die einheitliche Wirkung aller Nerveneinrichtungen im Organismus, durch welche

derselbe befähigt ist Empfindungen zu erfahren und Vorstellungen zu fassen.“ Na stránce 87. podává úplně jiný výměr. Tam je intellekt produktem zkušeností. „Der Intellect ist das Product der Erfahrungen über die Außenwelt, wie sie sich der Entwicklungsreihe dargestellt hat, vorwiegend hinterlegt im Gehirn und in den Nerven. Wenn durch den Intellect eine solche Anordnung und Entwicklung der Gedanken gegeben ist, daß diese mit der durch die Energieen der Außenwelt zur Erscheinung kommenden Kausalität übereinstimmen, so functioniert der Intellect ‚vernünftig‘, woraus der Begriff Vernunft entsteht.“

Nezní to jako pravá Münchhauseniada? Intellekt výsledkem zkušeností, představ, které pak komanduje! O nějaké nadvládě ducha nad smyslovými dojmy, kterážto nadvláda skutečně stává, nemohlo by být dle Ratzenhofra žádné řeči. Podobně vysvětluje také materialisticky vznik vědomí: „Sobald ein Gebilde durch die Urkraft zu jener Stoffconstellation gelangt ist, welche das Bewußtsein zur Erscheinung kommen läßt, so wird das Leben von diesem geleitet“ (str. 32).

Autor jest panpsychistou. Všecka příroda jest dle něho oživena a částečně vědomím obdařena. „Die Allbelebtheit der Natur geht aus der Einheitlichkeit ihres Prinzips, der Urkraft hervor, wonach die aktuelle Energie in allen Naturreichen als freies Leben gilt. Nur an den einfachsten Organismen beobachtet, wird uns das Bewußtsein verständlich,“ ale jakoby tomu sám nechtěl věřit, píše dále: „Wenn es auch durch diese Methode nicht entfernt erklärt erscheint“ (str. 17). Vznik života organického jest dle něho podmíněn vědomím. Názor tento jest prý sice nezvyklým vzhledem na nejnižší organismy, ale jest prý nezbytným axiomatem přírodní filosofie (str. 17). Divné axioma! Každou filosofii, která se uzavírá metafysice, prohlašuje za nedostatečnu.

Ať si autor zakládá na svém positivismu, nacházíme zde přece mnoho míst, které by mohly dělat Heglovi všecku čest.

Dr. Fr. Kirchner: Wörterbuch der philosophischen Grundbegriffe. Vierte neubearbeitete Auflage von Dr. Karl Michaelis. Leipzig 1903. Dürr'sche Buchhandlung. Str. 588. Cena 5 K 72 h.

Autor chce tímto dílem, jak praví v předmluvě, vyplnit mezeru ve filosofické literatuře skoro všeobecně pociťovanou, totiž podati pomůcku začátečníkům k četbě filosofických spisů, v nichž hlavně těžce srozumitelné terminy čtenáře odpuzují, a mnohé vážnému studiu filosofie odcizují. Terminy obvyklé ve filosofii podány zde s vysvětlením dle abecedního pořadí.

Celkem zde podáno mnoho dobrého. Některé věci třeba ovšem bráti s reservou. Při slovíčku „víra“ uznává důležitost víry pro vědění. „Auch für das Wissen hat das Glauben Wichtigkeit, denn zunächst müßen wir unseren Sinnen glauben, dann den Eltern und Lehrern“ (str. 200). „Nejvyšší důležitost má víra v mravnosti a v náboženství.“ ale o něco dále píše, že odpor mezi věrou a vědou jest nevyhnutelný. Při slůvku „Bůh“ přichází také na důkazy existence boží a praví s Kantem, že nejsou stringentní. Metafysiku nazývá nejdůležitější částí

filosofie, protože jedná o základních pojmech, které ostatní vědy předpokládají. Podává dějiny metafysiky a dospívá k výsledku, že metafysika není ani zbytečnou ani bezvýslednou, pokud totiž spočívá na kriticko-exaktních základech (str. 302). Nesprávně však míní, že ze všech směrů metafysických nejméně uspokojuje dualistický, totiž theistický; neprávem také píše, že směr tento jest v novější filosofii zastoupen pouze Cartesiem; mimo tohoto jsou také Wolff, Ulrici, mladší Fichte a jiní jeho zastanci, jak autor sám na straně 517 při slovíčku „theismus" píše.

Spis může hlavně začátečníkům prokázati mnoho dobrých služeb.

J. V.

Velmi zajímavé myšlenky a názory na boje křesťanství s pohanstvím podal l'abbé *Laberthonnière,* jeden z předních průkopníků nového náboženského směru ve Francii, ve svém díle: „Le réalisme chrétien et l'idéalisme grec" (Křesťanský realismus a řecký idealismus. Paris, Lethielleux). Boj tento bojován na křesťanské straně dvěma směry: intransigentním (Tatian, Tertullian) a přizpůsobivým (Justin, Origenes, Klement Alex., Augustin). Autor rozbírá a osvětluje filosofickou stránku pohanství, zvláště řecké filosofie a proti ní, hlavnímu rysu jejímu: jasnosti a sebevědomí rozumu, staví filosofický rys křesťanství. Cizí nesourodá filosofie křesťanství nebyla by mohla proniknouti a odstraniti zcela filosofii řecko-římskou, kdyby nebyla přijala způsob a formu její. Intelligence řecko-římská, jež už neměla náboženství, ale pouhou filosofii, jen tímto způsobem získána křesťanství.

Nejznámější ze žijících rakousko-německých spisovatelů *Rosegger* po předloňském svém vyznání víry přichází s novou náboženskou knihou I. N. R. I. Frohe Botschaft eines armen Sünders (Leipzig 1905, Stackmanns). Čtyry písmeny titulu vzaty z nadpisu kříže. Veselé poselství jest evangelium, čili osoba, život a nauka Kristova, jak ji pochopil vrah-anarchista (anarchista z naivnosti pouze, ne ze zloby) k smrti odsouzený. Život Kristův však jest psán z duše a mysli Roseggerovy. On tu projevuje, jak Krista a jeho nauku chápe. Život podán pérem dokonalého literata a básníka, má mnoho krás poetických, ale Kristus Roseggerův jest Kristus ani ne Loisyho, spíše Harnackův a snad ještě méně. Netheologa však dílem svým Rosegger dovede uchvátiti, theologovi bude vaditi v pož.vání krásného díla přílišný rationalismus.

Luigi Valli: Il fondamento psicologico della religione. Roma, Loescher. Str. 242. Cena 3 l.

L. Valli stanoví si hned na počátku, že chce vyloučiti ze své studie, jež má býti čistě vědeckou, jakoukoliv nadpřirozenost v idei nebo faktě náboženském. Shrnuje pak jádro každého náboženství ve tvrzení, že dobro je silnější zla, odtud všecky snahy člověka nakloniti si síly dobré a dosíci stavu, v němž jest dobro úplné (ráj, nirvana...), logicky přichází k závěru o nesprávnosti tohoto základního tvrzení, neboť člověk nedochází k němu ani zkušeností ani pozorováním.

Když takto popřel náboženství jakýkoliv podklad rozumový, aby vysvětlil základ psychologický, přidává se autor k positivní psychologii Wundtově, jehož byl v Lipsku žákem, a stanoví pro náboženství základ čistě subjektivní. Člověk, který podstupuje zlo nebo bolest, reaguje proti nim. představuje si opak dobra: na této představě, čistě fantastické a subjektivní. emoce, v některých silnějších processích vnitřních, zastavuje pozornost duše, jež tak jest přivedena k tomu, aby promítla ve skutečnost svou představu protivnou (controrappresentazione) a tak tvrdila její skutečnou jsoucnost a zaujala jistý poměr naproti silám, nebo pohyb proti stavu, které se jí zdají triumfem dobra. Tento souhlas, jenž se jeví v náboženství mezi snahami lidskými a objektivní skutečností, vychází tedy ze změny logických processů působené touhou, „kterou předmět snahy, ideal daného okamžiku objeví se jakoby možným v neznámém kraji za skutečným naším poznáním, v silách neznámých, ve vnitřní vůli sil a věcí, v budoucnosti, v noumenu“ (str. 229).

Valli rozlišuje v dalším různé formy tohoto psychologicko-náboženského processu dle různých způsobů, jak dobro idealní protivnou představou bývá uskutečňováno, nazývá processem kontradikce ten, kde se předpokládá neznámá síla, jež neutralisuje nebo ničí jakékoliv zlo, processem zmírnění, kde se uskutečňují v neznámé vyšší síle příhodné poměry, processem očekávání, kdo dobro se předpokládá uskutečněno v budoucnosti irrealisace, kde ideal je uskutečněn v noumenu. Všecka náboženství se svými základními principy jsou založena na illusi, kterou duch lidský obrací sen ve skutečnost v dobách emoce. Vědecká cesta musí odstraniti tuto illusi a dokázati, že není „dobro silnější zla“, nýbrž že to, co v lidstvu je silnější a vítězí a značí pokrok života a lidstva, jest dobro: logický obrat, jenž stotožňuje náboženství s vědou.

Podklad studie Valliho není, jak patrno, nejpevnější. Dokazuje to jasně příbuznost jeho konklusí s nejvyšším principem individualistického naturalismu: ne to, co kdo koná dle jisté normy, jest mravné, nýbrž to jest norma a dobro, co člověk chce a koná, sesiluje a uskutečňuje sama sebe. Přes to kniha je zajímavá a užitečná zvláště pro dnešní poměry. Zvláště Italům, u nichž jeví se snahy po kantianismu, ukazuje, jak možno Kanta logicky užíti při studiu náboženství. Dr. Krt.

Reformation and Renaissance. By *J. M. Stone*. London, Duckworth.

Spisovatelka učinila dobu reformace předmětem svého studia a vydala již o královně Marii anglické knihu. jež se potkala s úspěchem. V přítomném spise vytkla si za úkol vylíčiti, jak různě jevila se reformace a renaissance v poměru k církvi a k lidské společnosti vůbec, a jak se stalo, že tyto dva živly zůstávajíce od sebe odlišnými přece semo tam přejímaly si úlohy a pracovaly společně. Duch, jakým se nesly opravy v církvi a mimo církev, znázorněn velmi případně zdařilými životopisnými nástiny reformatorů samých. Zejména kladena váha na to, že mnozí z oněch opravců v církvi, které protestanté prohlašovali a prohlašují za předchůdce Luthera a protestantismu, neměli s revolučním duchem této reformy nic společného.

Za představitele dvou směrů, jimiž se brala renaissance, vzati jsou Petrarca a Boccacio; onino odívali myšlenky křesťanské ušlechtilou formou klassickou, Boccacio se svými napodobiteli byli ve svých tendencích úplnými pohany. Církev přizpůsobila se onomu klassicismu ušlechtilému, ale položila mez tam, kde přirozenost hrozila zvrhnouti se v naturalismus, svoboda ve zvůli, a láska ke svobodě v nenávist autority. „A u této meze," praví spisovatelka, „sešla se renaissance s protestantskou reformací k přátelskému polibku. Výsledkem toho byla anarchie a schisma v Německu, schisma a královský despotismus v Anglii, zřejmé pohanství v Italii, ana Francie stala se kořistí jednak bezuzdné literatury přivedené do mody Rabelaisem, jednak úzkoprsého fanatismu Kalvinova a jeho nástupců." P.

Ze života náboženského.

O Haeckla a jeho monistické fantasie vznikl u nás spor mezi „Přehledem" (Dr. Babák) a „Samostatností" pražskou, která pokládala za vhodno vydati také v češtině takové vědecké monstrum, jako jsou Haecklovy Welträtsel, za které se učený svět německý zrovna stydí, jak dí Paulsen. Pokrokáři chválí mezi jiným také charakternost Haecklovu. Bezpochyby nevědí o podvodu, jehož se Haeckel ve svých dějinách stvoření dopustil, aby dokázal své biogenetické zákony a rodokmeny podobnosti vývoje různých zárodků zvířecích a člověčích; Haeckel si totiž tvary zárodků prostě vymyslil a dle toho dal shotoviti odlitky, které vydával za věrné obrazy jednotlivých fasí ve vývoji zárodků, ba bylo mu veřejně vytčeno, že různá embrya (zvířat a člověka) zobrazil jedním nákresem (tak prof. His r. 1875, prof. Semper 1876). Jak se to říká o „jesuitském" posvěcování prostředkův účelem?! Pokrokáři však aspoň tím hájí Haeckela, že byť i měla věda jeho povážlivé trhliny, přece pro pokrokové myšlenky v Německu mnoho prý vykonal. Tedy: třebas hloupě a nepoctivě, jen když pokrokově!

*

Katolíci vídeňští a dolnorakouští uspořádali 9. ledna mohutný projev proti rouhavému tisku všeněmeckému. Projev tentokrát zahájily i vysoké kruhy církevní, starosta vídeňský a předáci katolíků německých. Ve spojení s případem protestovaným uvádí se i pád ministerského předsedy Körbra. Ať už pád jeho souvisel s rouhavým psaním všeněmeckého denníku či ne, jisto jest, že i ve dvorních kruzích to rozladilo.

Projev katolíků tentokráte veden tak, že ho německý „Alldeutsches Tagblatt" (bývalý organ Wolfův) nebude jistě považovat za reklamu. Podnět zavdala polemika a to tak nešikovně a neurvale vedená, že by mohla sloužit za důkaz žurnalistické nezpůsobilosti Jakýsi A. Berger

(obuvník) vedl odvolání až ke kassačnímu soudu proti tomu, aby byl odsouzen, že nesmekl před knězem, jenž nesl Nejsvětější k nemocnému. Na odmítnutou appellaci připojil „Alld. Tagblatt“ úvahu, v níž žádá zrušení příkazu zákona, aby každý i jinověrec musil smekati před nejsvětější Svátostí, kdykoliv potká nějaký průvod s ní. Jak prý k tomu přijde jinověrec, který tuto katol. nauku popírá a jí zcela opačnou vyznává!? Na příklad protestant, v jehož heidelberském katechismu ve článku 80 nazývá se klanění nejsvětější Svátosti „eine vermaledeite Abgötterei“ (zlořečené modlářství). Protestant prý tedy proti svému přesvědčení jest nucen konat náboženský úkon s katolíky po katolicku, ač jej jeho knihy symbolické potírají. Toto ohražení vyzvalo repliku vídeňských katolických listů a tu teprv velkoněmecký list přišel s hrubou střelbou (Scheibchen aus Mehlpappe, Messvorzauberung, gebackener Herrgott, Verachtung vor der Hostie atd.). „Touto naukou opovrhujeme. A žádný sebe pánovitější kněz, žádný c. k. úřad nedonutí nás a nesmí nás nutiti vzdávati úctu veřejnému náboženskému úkonu, jímž se nauka ta projadřuje!“ Domácí i cizince, jak jinověrce tak rozešlé už s náboženstvím uvádí prý zákon o úctě před veřejným náboženským úkonem do nesnází a do rozpaků. Každý jinověrec musí prý se cítit ponížen a uražen, občanem za katolíky nižším a druhořádným.

V poslední době opravdu množí se případy, kdy soudy musejí trestati takovou vyzývavost jinověrců a bezvěrců! A není v tom jistě žádné uražené právo svobody osobní a osobního přesvědčení. Jedná se jen o trochu slušnosti, jež by se u civilisovaných lidí měla rozumět sama sebou! Bývají to právě jen zdivočelá individua, jež se dávají soudně stíhat. Slušnost ta ostatně váže všechny navzájem. Váže i katolíky, aby se nesmáli židovi, jenž před nimi koná své modlitby, aby neznepokojovali protestantů v jejich náboženských úkonech a jsou-li náhodou tomu či onomu úkonu přítomni a vzdálit se nemohou, chovali se, jak nejslušněji mohou. Smeknutí před Nejsvětějším zdalo by se už ovšem více než pouhá slušnost — je v něm cosi positivního — ale netřeba ho tak vykládati.

V tomto příkazu Rakousko projevilo se ještě jako stát cítící po katolicku. Byla by to katolická církev sama na prvním místě, která by podobný projev úcty svým věřícím zakazovala před symbolem víry cizí, jejž by popírala, a snad právě jako diakritický co nejostřeji potírala! Starořímské úřady také poroučely jen projevy zevnější úcty před svými božišti a křesťané raději umírali! To všecko však mělo a má svou oprávněnost jen v době půtek a obranného přísného střanění. V dobách nábožensky normalních, za jaké jsme zvykli považovati dnešní doby, vše to spadá jen v souhrn občanské slušnosti a za náboženské přiúčastňování to nelze vyhlašovati. Nejde tak o to, aby jinověrci projevovali uznání neb úctu k věci, ve kterou snad nevěří, nýbrž aby zachovali šetrnost k přesvědčení osobnímu svých rovnocenných spoluobčanů; stotožňovat s tím přesvědčením jejich se nemusí, ale nechovat se s vyzývavostí a jich neurážeti, jak se z pravidla v takových případech děje. Z těchto normalních mezí vy-

loučili se tedy dnes provokující atheismus a propagatorský protestantismus. Proudy kvasící, nevyrovnané, rozpoutané, výbojné.

*

Zákonodárství rakouské s ohledem na různé církve a samu církev vládnoucí (katolickou) potřebuje už mnohé opravy. Třebas zákony sdělávány v tom směru v záchvatě liberalismu, přece jen ani v přísně náboženském smyslu, ale ani v liberalním směru nevyhovují. Moderní živý styk lidí a pomíchanost náboženská naše starožitné zákonodárství už předhonily. Se svým úzkým rozhledem už na ně nestačí. Katolicismu k obraně neslouží a odium naň přece uvaluje, ač neoprávněně. V „Nár. Listech“ JUDr. K. Pospíšil poukazuje na označení zákonníka občanského, jež žádá pro paritu osobní (při sňatku) příslušnost ku křesťanské církevní společnosti (dokonce „uznané“). Ale dnes ani příslušnost ku společnosti, ani křesťanskost té které společnosti není určitelna. — Tak zv. „kulturně-politická“ společnost ve Vídni (ze židův a liberálů složená) probírá stále a namítá veřejnosti opravu manželského práva. Nejvíce jí jde o propagandu pro rozvod a rozlučitelnost manželství. Poslední dny rozeslala opět na všecky strany obšírný dotazník, z jehož otázek nejlépe vysvítá účel snah, jaké kulturně-politická společnost chová. Hned druhá otázka je chytlavá: Jest obsaženo v pojmu naší kultury, aby manželství bylo jedno, čili jest mnohoženství a mnohomužství současné i postupné v odporu s naší kulturou? Od otázky 25. začíná se rozbor problemu o rozvodě. Které mohou býti důvody socialní a mravní (vedle katolického dogmatu) pro nerozlučitelnost manželství? Je to v odporu s dogmatem o nerozlučitelnosti, aby fakticky roztržený svazek manželský také právně byl prohlášen za zrušený? Nevztahuje se dogma jen na intaktní manželství? Není už u nás státními základními zákony vlastně odstraněna překážka katolicismu (při novém sňatku po rozvodě) a překážka vyšších svěcení jakož i řeholních slibů? Otázky podobné zdají se opravdu zbytečné. Jeť odpověď samozřejmou, proč je dotazník přece klade? Zajisté jen, aby nasbíral důvodů, jimiž by mohl nepohodlná ustanovení z křesťanského ducha vyplynulá potírati.

*

Za příležitosti marianského jubilea v Římě promluvil svatý otec ku četně shromážděným biskupům (12. pros.) a mezi jiným odporoučel obezřetnost při výchově a výběru kněží: „Nezapomínejte, že jsme odpovědni za smýšlení a ducha kleru. Máte-li ve svých seminářích mladé kleriky, kteří jsou nakaženi tak zvaným duchem doby, a holdují moderním ideám, které se protiví poslušnosti a autoritě od Boha určené, netrpte jich a nevkládejte na ně rukou. Ať tu neplatí nijaké ohledy nemístné. Nebudete nikdy litovat, že jste takové lidi propustili. Vysvětíte-li je však, budete toho později litovati“. Nedá se nijak vykroutit, bylo-li to takto řečeno, kam slova ta míří. Jsou až příliš zřetelná! Jen že jsou direktivou nespolehlivou. Co je tím falešným duchem doby a těmi ideami moderními, to každý se svého stanoviska jinak bude posuzovati. U jednoho biskupa a v jednom kraji bude modernost počínat velmi brzo, jinde, u druhého zas až hodně daleko. Není pochyby, že pro

účelné a potřebné vedení duší mladých kleriků, ona meze modernosti nemůže se vzíti příliš nízko; sic by se mladost na mladých lidech vůbec nesměla projeviti. A to by bylo trestání přirozenosti, vychovávání a štípení nepřirozenosti, utajování a pokrytství. Že míněna až krajní modernistická přemrštěnost, až hotový duch výsměchu, nevěry, svévole a požitkářství: to viděti ze slov „netrpte jich"! Neboť přímé vylučování možno je pouze u nenapravitelných a daleko zabloudivších. Jinak je povinností vychovatelovou chovance své napravovat, polepšovat, působit na ně, aby se přerodili v mysli a v duši své. Ten sloj modernosti na těch mladých lidech nebývá za studií už tak silný, aby byl tak škodlivým. I zcela nemoderní seminarista stává se často moderním knězem, teprv až jej postaví špatně vyzbrojeného do života!

*

Od dob křižáckých nebylo vídáno takových armád zbožných, jaké rok co rok táhnou — ovšem beze zbraní — k Lourdesům — pravil na sjezdě marianském monsgr. Schöpfer, biskup tarbeský, do jehož diecese poutní místo náleží. Od roku 1867 do konce r. 1903 přišlo a přijelo do Lourdes 4371 velkých processí, jež čítala 3,817.000 poutníků (každý průměrně 872 duší). Poutě se množí zvláště poslední leta. Připadáť na posledních sedm let třetina všeho toho množství poutníků od r. 1867 (1637 processí 1,074.000 osob čítající). Uzdravení se čítá celkem od počátku 2600, v tom prý jen 189 nervosních, tak že u všech ostatních autosuggesce jest vyloučena. Neméně imposantně by dopadly v číslicích i některé z našich bližších poutnických míst: Hostýn, Velehrad, Svatá Hora, Maria Cel, Vambeřice, Častochov a zvláště poutní místa ruská.

*

Jak se má připravovat reforma breviře? „Korrespondenzblatt" radí v té příčině kněžstvu: „Ježto reforma breviře jest skutečně otázkou připravovanou, kněžstvo zcela oprávněně může v té příčině pronášet svá desideria. Nejvhodnějším místem jsou k tomu pastoralní konference. Tu by se návrhy měly projednat a výsledek poslat ordinariatu, a odtud by se hlasy dodaly dále do Říma. Poněvadž však prý otázka ještě ani literarně není s dostatek projednána, měla by se napřed lépe literarně probírati."

Hlavní reformou breviře by ovšem mělo býti učinit jej tím, čím byl kdysi a čím býti má: sborovou modlitbou. Neboť jako modlitba jednotlivcova, i kdyby byl opraven jakkoliv, nemá v sobě důvodu a smyslu. Modlitby církve jsou skoro vesměs modlitbami sborovými, a jako takové také se ponejvíce užívají. Hodinky breviře však se dnes omezily pouze na kláštery, kollegia a kapituly — lidu se tato modlitba odňala! Zase ta latina byla toho příčinou! Dnešní jednoduchost a skoro jednotvárnost sborové katolické modlitby a celé bohoslužby (u porovnání s východní církví) je toho následkem. Že by se pravidelné hodinky ovšem v dnešní formě pro lid nehodily, rozumí se samo sebou. Ale když by se upravily přiměřeně, mohla by se jimi doplnit a okrášlit každodenní anebo aspoň nedělní a sváteční bohoslužba znamenitě!

A známo jest, jak lid rád hodinky zpívá, kde aspoň při odpolední slavnostní bohoslužbě se zavádějí. Slavnější a radostnější, lidu milejší by to jistě byly chvály než ty samé a věčné růžence a litanie. Jakkoliv úctyhodné jsou tyto modlitby, přece svým příliš častým užíváním ztrácejí sílu a budí nechuť, způsobují zleninění a zmechanisování modlitby. Kdežto při hodinkách, střídání zpěvů, žalmův, antifon, hymnův a modliteb, a vše to formou básnickou a lidu přístupnou podáno, jak jinak by to působilo! A nesevšednělo by to, neboť by každý den, anebo aspoň podle povahy dne se to často měnilo. Tedy hodinky zpět sboru ať už kněží nebo lidu — ovšem hodinky opravené přiměřeně — pro lid konečně i značně zkrácené. Jednotlivci kněží pak buďtež břemena toho zbaveni. Mohou si podle potřeby své denně vybírati účinnější věci k modlitbě, více jednotlivou duši jímající. Místo povinnosti brevířové může se pod týmže závazkem uložit jednotlivým kněžím, aby rovnou asi míru času věnovali denně modlitbě soukromé podle svého výběru volené.

*

Americká církev episkopalní s hrůzou pohlíží na tu volnost a svobodu, jakou zavedla do manželské smlouvy (svátosti nezná)! Mezitím co všude jinde liberalní živly pracují jak v katolických tak v pravoslavných zemích o největší uvolnění svazku manželského — Amerika okusivši volnosti té s dostatek, začíná obraceti nazpět k nerozlučitelnosti svazku manželského. Každá tři leta koná se sjezd (smíšený) episkopalní církve americké. Poslední pořádán vloni na podzim. Pozváni k němu i zástupci episkopalní církve z Anglie a dostavil se jako úřední vyslanec její metropolit kanterburyský. Smýšlení na sjezdě bylo takové, že po referatě výboru, který otázku měl svěřenu na prostudování a vyšetření, většina sjezdu (214 proti 191) vyslovila se pro naprostou nerozvížitelnost manželství — jako v katolické církvi. Ježto však třeba bylo, aby zásada se mohla provésti, hlasování též po diecesích a podle stavů (klerici a laici) tu v tomto porůzném hlasování, návrh na znovuprohlášení nerozlučitelnosti zamítnut pro většinu diecesí. Za to však usneseno ztěžovat církevně nový sňatek rozvedených osob. Tak rozvod následkem nevěry manželské dosažený jen tehdy nebude překážkou nového sňatku pro stranu nevinnou, když fakt byl soudně usvědčen a osobně zažalován. Nový sňatek se nepovolí, leda po uplynutí jednoho roku. Pro příčiny před sňatkem se sběhší rozvod ani nový sňatek se nedovolí. Každý pastor má míti právo odřeknouti účastenství při druhém sňatku, ať po právu či proti právu se uzavírá.

*

V lednovém svazku „Stimmen aus Maria-Laach“ píše jesuita V. Cathrein o „moderním náboženství“ a shrnuje tu důležitější projevy racionalních theologův a filosofů německých, hlavně protestantských, kteří místo objektivního náboženství a objektivní nauky, místo víry, hájí a hlásají čirý subjektivismus náboženský, náboženství citu, nepostižitelné a neproslovitelné, jež nemá a nechce míti pevných zevnějších forem. Otcem tohoto subjektivismu náboženského možno nazvati Kanta, po něm zakotvil jej v řadách theologů protestantských Schleier-

macher, a od té doby a zvláště teď stal se celou jednou a větší větví theologie protestantské, velmi ochotně přijímané od intelligence protest., jíž nápodobuje z části též intelligence katolická. Z názorů jednotlivých učenců filosofických a theologických (skoro vesměs loňského roku pronesených) vyplývá pak taková to představa toho křesťanství subjektivisovaného. „Představy, jimiž se náboženství vyjadřuje, pojmové formulky, v němž filosofi a bohoslovci je chtějí ujati, to vše je na náboženství jen případkem a nepodstatnou věcí. Nikoliv z historických důkazů o pravdě toho či onoho skutku přichází víra, ale z vnitřku ze srdce plyne“ (Fr. Paulsen). „Náboženství není rozdílno od lidské mysli, není nic jiného nežli konkretně smyslové ztělesnění mravních ideálů ve vědomí každého jednotlivce kotvících“ (W. Wundt). Th. Ziegler náboženství odvozuje hlavně z pocitu nekonečna. „Není žádné slovo pravdivější, jako že víra působí blaženost (věčnou) — vždyť podstata její je zcela citová.“ — „Bůh, nesmrtelnost a podobná dogmata nepatří už dnes k našim náboženským představám. Ale ježto vlastní podstata náboženství spočívá v citu, podle Schleiermachera jest to vniterná zkušenost o souvislosti naší s nekonečným, pak jest náboženství věcí, jíž nemožno pozbyti, jest základní vlohou lidskou, a proto také i my moderní máme ještě náboženství a snad i čistší a hlubší než všecky předešlé doby“ (Mayer-Benfey). Po filosofech obrací se k theologům protestantským a těch je celá legie. Je to celá škola Ritschlova — celý liberalní protestantismus. Jeho vůdcové i drobní bojovníci, všichni zastávají a hlásají stejně subjektivismus náboženský. „Protestant může věřiti co chce, přece tím se z protestantismu nevylučuje. Jsem protestant, ale tím svému myšlení žádných pout nějaké nauky neukládám. — Evangelium obsahuje to, co vždy platilo před ním a bude platit po něm, jen že forma se mění. Nikdy nedojde ten process konce, že se budou názory měniti, formy přetvářeti, naděje opravovati — že lidstvo bude pracovati o obsahu svého náboženství“ (Harnack). „Náboženství, jemuž patřím, nevyznávám proto, že je pravé, ale proto je pravé, že je vyznávám, a vyznávám je potud a tak, pokud a jak souhlasí s mými potřebami“ (Spitta). „Musíme subjektivismus náboženský připustiti, ba ještě i dále jej hnáti. Pryč s každým zevnějším násilím, s každou autoritou před vědeckou prací theologie. Není jinak možno, než že víra v každém jednotlivci přijme svou vlastní tvářnost“ (Rade). „Každý musí míti své náboženství a proto jest tolik náboženství, kolik lidí“ (Steudel). Proto kralovecký professor Dorner jde už dále než Harnack ve svém díle (Das Wesen des Christentums) a odmítá všecky základní nauky křesťanství. Dogma o Trojici, o stejné podstatě Syna s Otcem, o dvou přirozenostech v Kristu jsou sdělány podle stupně kultury a chápavosti starých dob a nemohou míti též platnosti dnes a na příště — když už způsob nazírání se změnil. — Odhazují-li se dogmata základní, jest samozřejmo, že se odhodí i zevnější formy, jež tvořily podstatu známek křesťanských. Tak pastor Dreyendorff namítá, že křest je ceremonií nic neznačící a všecka nauka o síle a moci a významu jeho jest planá. Zruší se či podrží, jest jedno. Ba škodlivé by

bylo jej podržeti, kdyby se s ním měla spojovat nějaká dogmatická nauka. Professor Bassermann pak praví o „poslední večeři“. „Stůl Páně, kdysi nejvznešenější slavnost křesťanské obce, jest dnes zvláště pro vzdělané laiky kamenem úrazu a choulostivou otázkou svědomí. Odtud i stále se tenčící přístup ke stolu Páně. Náš svět se od doby osvícenské značně změnil, církev však této změny neprodělala. Také stůl Páně trpí sloučením starého a moderního názoru. Starý názor o požívání těla a krve Kristovy třeba dnes opustiti.“ Bassermannovi je proto účast na stolu Páně jen idealním zpodobením Krista v sobě, ale Krista člověka, ne Boha — jest zevnějším znakem, že člověk díle o Kristově — zdokonalení pokolení lidského — chce spolupracovati.

Tak si tedy až dosud zpracoval liberalní protestantismus křesťanství v pohodlnou subjektivní fantasii. Není divu, že takovéto náboženství, v němž každý sám sobě jest prorokem a nad svým vlastním idealem se v citech mlhavých rozplývá — že takovéto náboženství se moderní intelligenci zamlouvá. Jest ze všech dosavadních náboženství nejlehčí! Neníť už totiž náboženstvím, ale pouhým filosofováním, ba ještě méně, pouhým sněním, příjemnou libovolnou fantasií.

*

Proti pověstné Weissově knize „Die religiöse Gefahr“ hájí se v lednovém sešitě také pasovský „theologicko-praktický měsíčník“. Počítal totiž P. Weiss pasovské revue za chybu článek Webrův „Duchovní athletika“, jejž pojal tak, že autor místo vší askese, jak ji staří hlásali, odporučuje moderní sporty na otužování těla, gymnastiku všeho druhu. Autor teď se hájí, že P. Weiss ve svém škarohlídství načisto mylně pojal jeho intence. Nechce odstraniti staré askese, naopak chtěl ten díl staré askese opět vzbuditi, která zabývá se tělesným umrtvováním. Neboť nová doba na tuto část askese úplně zapomněla — a dnes se kromě duchovních cvičeb a snad ještě postu nehlásá už žádný jiný prostředek asketický. Nestaví se proti Tomáši Kemp. a Rodriguezovi, naopak na nich budoval. Nechce býti žádným jednostranným, však dokonalým asketou ve smyslu starých. „Když však k tomu cíli, místo aby v zemi ryl a kopal, místo aby se do krve šlehal, nohy si do krve uběhal, anebo je celé hodiny v ledu držel, místo aby na kamení a střepinách spával — raději chce provozovati athletiku, pak tím nikterak cesty starých neopouští. Jen zevnější forma na věci se změnila a přizpůsobila se dnešním poměrům, a účelnější prostředky vybrány k dosažení téhož cíle. Předně dnes kněz nemůže se snižovat k úkonům a pracím, které by mu vážnosti ubraly, jinak zase nesmí si dovoliti takové prostředky, které by organismus jeho seslabily anebo poškodily. V duchovní správě, jež dnes na kněze tolik požadavků klade, nemůže člověk potřebovat rozedraného krvácejícího těla a hnisající rány, ztrhané nervy. U psacího stolka svůj věk sedící nebo v celle zavřený mnich spíš si to může dovoliti, neboť veřejně nevystupuje. Ale „takový duchovní athleta“, namítá Weiss, „prý nebude pak nalézati zalíbení v těch passivních, ženských ctnostech Krista a svatých.“ Předně Kristus neměl jenom passivní ctnosti — ty na něm nejsou ani hlavní ani nej-

vyšší. Měl též aktivní ctnosti. A také životy svatých jsou plny aktivity. A ženských ctností: tichosti, mírnosti, pokory, laskavosti, odpouštění — právě ten duchovní athleta bude míti více než slabý, zmořený asketa s rozervanými nervy. Zachovati chladnokrevnost v každém případě nedovede nervosní a polochuravý, ale spíše silný, zdravý člověk.

*

Otázka biblická moderní kritikou rozvířená vyplašila také protestanty jak k obraně tak i k zaujetí nového stanoviska vůči bibli. Otázka biblická zvláště pro protestanty musila býti palčivou, neboť oni všecku aut ritu právě na bibli položili. Proto není divu, hledí-li i pravověrní protestanté zaujati nové stanovisko, jímž by buď sebe a svou víru nebo bibli zachránili a novým kritikům přece přiznali, co přiznati se musí Tak pastor Andersen v severoněmeckém církevním týdenníku připomíná názory prvních reformatorů, kteří nic nevěděli ještě o výlučné platnosti pouhé bible. Jejich autoritou bylo výlučně „slovo boží“ proti římské učící církvi, ale slovo boží rozeznávali dvojí: živé, osobní, organické, jež jakožto Kristovo evangelium nepsané přechovává církev a opatruje, tedy tradice. Vedle tohoto živého slova je mrtvé — psané slovo boží — bible. Rationalismus teprv odstranil první slovo boží a zavedl druhé jako jediný základ víry. To však není ani biblické ani evangelické, veškero spojení člověka s Bohem jen na jedinou knihu položiti a křesťanské zjevení na pouhou knihu omeziti. Tu tedy se budí v orthodoxní církvi protestantské katolická nauka a úcta k tradici jako rovnocennému a hojnějšímu prameni.

Počátkem prosince uspořádány v kathedrale westminsterské v Londýně konference děkanem Armitagem Robinsonem, proslulým biblistou anglikanským, o otázce inspirace biblické. Denník londýnský „Daily Chronicle“ na substratě přednášek Robinsonových uspořádal pak volnou diskussi v listě o inspiraci a otázce biblické. Věc vzbudila značný zájem a Arm. Robinson snažil se též poutavě a důkladně otázku probrati. Postavil posluchačstvu dilemma: „Je-li bible vnuknuta Duchem svatým. jak v ní může býti vypravováno něco, co se vůbec nestalo? Najde-li se v bibli jen jeden případ lidského neporozumění neb omylu, jak můžeme pak na bibli ještě dále pohlížeti jako na knihu inspirovanou, anebo užívati jí jako neomylného vůdce?“ Záhadu tuto rozuzlil postavením takovéhoto názoru o inspiraci (společném v hlavních zásadách protestantské pravověrné theologii). Inspirace — se nevztahuje přímo na knihu, na vypravování, na věc — ale na osobu. Osoba byla Duchem svatým osvícena, ale ne tak, že by byla přestala mysliti svým způsobem, svým duchem a dobou, svou potencí intelligence, a že by byla přestala býti samovolnou a svobodnou. Přímý vliv Ducha svatého na svaté spisatele a proroky působil tak, že očišťoval jejich srdce, posiloval jejich postřehovací schopnosti a obdařil je zvláštní snadnou chápavostí a známostí ve věcech vůle a skutků Božích — k tomu cíli, aby byli v těch věcech učiteli svého národu. Ruka boží sama nepsala. Duch svatý sám nediktoval ničeho. Jako učitelé lidu svého inspirovaní mužové mluvili řečí svého lidu, jeho představami a

názory přiodívali své idey a sami brali zásobu pojmů a názorů ze všeobecného pokladu vědění té které doby. Svatí pisatelé rozeznávali věci boží lépe než jejich krajané, měli jistý a bystrý vhled do poměrů přírody a člověka k Bohu, jejich mysl předvídala velmi důmyslně příští úkoly a povolání lidstva. Milostně obdařeni byli i vyšším stupněm mravnosti, byli spiritualnější než jejich vrstevníci, lépe připraveni na příchod Vykupitelův. Poslání své plnili píšíce a hlásajíce po stránce spiritualní tak, jak Duch svatý je osvítil, v jiných ohledech však tak, jakými byly idey a mínění a názory doby, často i mylné, ale charakterisující duševní úroveň jejich věku a krajiny.

Také tento názor inspirace není daleko od názoru proneseného papežem Lvem XIII v encyklice „Providentissimus Deus", a od názoru katolických učenců, kteří chtějíce smířiti vědu s Biblí, musí rovněž činiti ústupky a se slovné i věcné inspirace hodně slevovati.

*

Německý tisk zbytečně se rozčilil nad žádostí vyslanou z několika pastoralních konferencí korutanských na ordinariat celovecký, aby matriky ve slovinských obcích se směly psáti slovinsky! Jak prý k tomu přijdou němečtí faráři korutanští, kteří slovinsky nerozumějí! Nastane zmatek nad zmatek v úřadech světských i duchovních. Že tomu nerozumí osoba, které se matriční zápis píše — to je jedno. Občanstvo není nic, úřady jsou všecko a občanstvo je tu k vůli nim! Byrokratismus zrovna pathologický! — V „Katoliškém Obzorniku" vytýká red. Dr. Ušeničnik slovenské omladině akademické, že ve svém programě postavila se na stanovisko vědy bez dogmat. Provádění takového programu v životě slovinského národa značilo by mravní nihilismus a naprostý rozklad života v národě. Proto potřeba bude lid, který ještě dogma si uchoval, chrániti, víru v něm upevňovati, aby návalu „omladiny", až začne program svůj prováděti, odolal. — Ricmanští měli na 1. ledna právě 33tý civilní pohřeb; už třetí vánoce byli bez kostela a bohoslužby.

*

Košický biskup Bubič se svým pomaďařovacím plánem, jímž slovenčinu chtěl vyhodit na ráz ze škol i chrámů, není jediný. Podobných hromadných nařízení už se nečiní, neboť by z toho přece jen mohly povstat oplety s Římem, ale jedná se v praxi bez nařízení. Ochotných lidí už je k tomu na Slovensku dosti. Tak ohlásil školdozorce v trenčanské stolici (Slov. Týžd. 49) vloni v září ve výboru stoličním, že pomocí vlastenecky smýšlejících církevních vrchností dosáhl tak chvalitebných výsledků, že v mnohých školách autonomních (z evangelických jen v drietomské) a i vyučování náboženství (tedy všecko ostatní teprv!) děje se výlučně v řeči maďarské, a že si školní mládež na tolik osvojila řeč „naší vlasti", že školou povinné děti ji se srozuměním církevních vrchností a i do chrámů vnesly. — Tak tedy státní školdozorce chválí církevní školy a vnáší do nich maďarštinu pomocí církevní vrchnosti. Biskup (Bende), děkani a faráři jsou srozuměni!

Na výzvu „Slov. Týždenníka“, aby také evangelíci tak zmužile odhalili rány na své církvi, jako katolický duchovní to učinil v dopisech o „katolickém duchovenstvu“ uherském, přihlásil se jeden žalobce — a to laik. Poukazuje na referat seniora novohradského Mikše o školách slovenských. Praví se v něm: Víme to, že naší nejdůležitější snahou je vedle náboženství zachovávat maďarský národní cit. V tom ohledu nedáme se žádnou jinou konfessí této vlasti předhoniti. Příkladem toho je náš seniorat, kde je teď přes sto škol. Před 40 roky nebylo na území našeho senioratu ani jedné čistě maďarské školy, dnes jsou školy z jedné třetiny čistě maďarské. A konvent na tuto zprávu seniorovu odvětil, že s potěšením se dovídá, že v senioratě ve všech skoro školách se všecko vyučuje po maďarsku!

*

Slovenský kaplan Šándorfi, jeden z nejhorlivějších a nejpoctivějších kněží na Slovensku, stíhán vládou a povolán před soud. Šándorfi od roku 1898 byl jedním z prvních předbojovníků „ľudové strany“, a jsa maďaronsky vychován, nebyl národovcem, ale též ne nepřítelem lidu, v němž působí. Byl knězem katolickým a přítelem lidu, to bylo jeho politické heslo. Vina jeho spočívá v tom, že prozradil na vládu tajný její oběžník, jejž ministr Vlašič před několika lety vydal biskupům slovenským, aby vybrali v kleru svém spolehlivé kněze (Maďarony) a dali jim missi pro Ameriku, aby tam ve slováckých osadách zaváděli maďarštinu. Oběžník tištěný ve státní tiskárně prodal jakýs úředník P. Šándorfimu. Oběžník byl pak uveřejněn v amerických slovenských listech a odtud přešel i do evropského tisku a způsobil vládě mnoho mrzutostí s biskupy i s Římem, a hlavně celý plán zhatil. Vláda marně slídila, kdo oběžník vydal a uveřejnil. Zmíněný úředník (Aschbreiter — žid?) teď v Americe dlící zase asi ze ziskuchtivosti věc vyzradil a vláda nyní zavedla proti Šándorfimu trestní vyšetřování. Šándorfi „ľudové straně“ už dávno byl nemilý, že byl příliš poctivý a charakterní; teď se těší, že vláda jej zničí — a ľudová strana bude míti o jednu výčitku svědomí méně.

*

Charvatské listy oznamují, že Řím přistoupil na přání Charvatův a hlaholici brevem papeže Lva XIII restaurovanou proti rakouské vládě hodlá provádět. Hlaholský missal prý už schválen a bude se dotiskovat. K tomu cíli pozváni prý biskupové z Charvatska a z Dalmacie do Říma, aby se o hlaholské restauraci dojednotili a domluvili. Spolu se má znova zařídit srbsko-charvatský seminář římský sv. Jeronyma. Sjezd biskupů v Římě položen po Velikonoci.

Mladá pokroková strana vystoupivši ze strany práva, prohlásila se ve svém programu za stranu protiklerikalní. Ale ohražuje se ovšem, že není protináboženskou. Straně k ustavení gratuloval pražský Dr. Herben, tím řečeno, nač se asi Charvatsko má co těšit! „Pokret“, týdenník mladé strany pokrokové, bere si také za vzor český „Čas“. Tak jsou šťastně charvatští vlastenci rozděleni na čtyry strany, s několika odstíny a dělidlem jest — náboženství! Organisace strany katolické

rychle pokračuje. Jedná se o založení nového denníku jejího v Sarajevě. Tak by během dvou let zmohla se už na tři denníky — v každé zemi (v Charvatsku, v Dalmacii a v Bosně) po jednom.

*

O půtkách o klášterní jmění a hospodaření s ním mezi laiky a mnichy srbské pravoslavné církve předsavské zmínil jsem už dříve několikrát. Ale za Savou a za Dunajem není líp, ba ještě hůře. Také v království srbském jsou kláštery neustále napadány pro svou nedbalost, nehospodárnost a marnotratnost. Bohatě nadány půdou a majetkem samy sotva živoří — a ze jmění, jež jinak by hojný užitek neslo, na nic nepřispívají. Proto časté jsou hlasy radikalního tisku, aby synod bělehradský kláštery srbské rozpustil a zrušil. Pořekadlem jest, když přijdeš v Srbsku na nejhorší pole a nejhorší hospodářství, pak hádej, že jsi na klášterním. Nadány 200 až 300 hektary země, nemohou uživiti ani tří, čtyr mnichů, — nad 10 jich jest zřídka — kteří si stěžují, že ani chleba dosyta na tolikė úrodné zemi se nenajedí. A obyčejného sedláka srbského i s rodinou musí uživit pozemek 6 *ha* — a ještě daně platí! Pravoslavné mnišstvo srbské jest v naprostém úpadku. Do klášterů nehlásí se leda rozbitky světské společnosti, nevzdělané negramotné osoby, beze vznětu a idealu náboženského života. A z tohoto prostředí berou se pak i představení klášterů. A nadto ještě i kontrola těchto klášterů je stejně nedbalá, jak ony samy. Účty jsou jaké jsou, schvalují se a všecko jednání představených bez výjimky. Proto se v nich mohou nacházeti i takové položky: 150 dinarů měsíčně za kutí koní! Jsou-li konečně někdy mnichové nebo představení dostatečně theologicky vzděláni, hospodářského vzdělání vůbec naprosto nemají — a proto také není divu, že jak pole tak louky a lesy i vinice klášterní jsou většinou pusty, bodláčím porostly a málokdy práci a náklad dostatečně odměňují. Dříve to bývaly bašty, kam se srbská národní a církevní kultura ukrývala před Turkem, proto srdce srbských lidí dříve tak na klášteřích visívala, odtud také nadány tolikými fundacemi. Dnes vše to se zvrátilo!

*

A ještě o ruských pravoslavných klášterech! O jejich úpadku mluvili jsme předešle. Také o návrzích reformy a přeměny řeč byla. Ještě však o jedné stránce jejich života dlužno se zmíniti. Jest to nevraživost a odpor, jaký mniši proti sobě budí ve světském duchovenstvu ruském. Nechuť tato jest však zcela oprávněna. Každý klášter má nějakou zázračnou sošku nebo obraz — buď Bohorodičky nebo nějakého svatého. Obraz takový ovšem jest u lidu v úctě veliké a před něj schází se na tisíce lidí ročně ze široka daleka svých proseb přednášet. Tuto úctu lidu využitkují mniši k žebravým pochodům. S imitací posvátného obrazu nebo sošky a s korouhvemi vyberou se v srpnu, když už úroda se pomalu sklidila, na sbírky do okolních vsí. Jdou po domech a žehnají dům i všecky v něm svatým zázračným obrazem. Kdyby obyvatelé byli v sebe větší bídě a sebe liberalnější (pokud o tom na venkově ruském může býti řeči), požehnání zázračným

obrazem neodmítnou a vždy nějakým dárkem klášterní sběrače obmyslí. A tak klášter schodí v několika tlupách celé daleké okolí a jsou-li na blízku kláštery dva, tři, chodí jedni za druhými. Kromě toho celá svatá Rus je stále plná samých nábožných a hlavně řeholních sběračů a sběraček, kteří ovšem nechovají se nikterak příkladně — aspoň mnozí ne — nýbrž pohoršení sejí. Duchovenstvo světské nad těmito sbírkami se přirozeně mrzí — protože musí je konati též — klášterníci je obyčejně předejdou a obyčejně též lépe pochodí. Lid mnichům dává a své domácí duchovenstvo při sbírce odbývá všelijak, málem, ničím, i nadávkami.

*

O hrubosti a nadutosti ruského duchovenstva rozepsal se „Cerkovnyj Věstnik“. Vyšší nižšímu tyká, zachází s ním neurvale, hrubě, nemá k němu žádných ohledů, stydí se zaň, před lidmi s ním nechce sedět za týmže stolem: tak se chová kněz ku psalomščikovi, děkan a biskup ku knězi. Hrubost a neurvalost roste s budoucím duchovním od malička a je-li jinososlovný, ne z kněžské rodiny, ale z jiného stavu — selského nebo měšťanského, pak začíná se mu vštěpovat od vstupu do semináře, ač-li jí doma v mužickém životě a poměrech dosti nepoznal. „Vyšed ze semináře, kde nebylo možno přivyknout a naučit se nějaké jemnosti, setká se kněz nejprve s konsistoří. Na konsistoř kněžstvo nemůže naříkat, protože ta nemůže jinak zacházet, leda s hromem a bouřkou; jinak by tvrdokožec ‚popiška‘ neměl před ní vůbec úcty a nevšímal si jejích nařízení. Duchovní vůbec není rozmazlen se strany svých představených. Často duchovní přišed k představenému, uslyší už ve dveřích hlas: ‚Co už zase chceš?‘ ‚Jak se opovažuješ!‘ ‚Já tě poženu!‘ Otci diakonovi a psalomščikovi (zpěváku při mši) ani ve snu nenapadne, že by s ním představený mluvil vlídně, ba snad mu i vykal! Tak duchovenstvo nevidí úcty, vážnosti a jemných mravů nikde, ani vedle sebe, ani nad sebou. Proto pak není divu, že vyšší se utrhuje na nižšího, a všichni zacházejí s lidem jako se stádem, bez úcty a vždy hrubě.“

*

Ruské duchovenstvo domáhá se toho, aby pravomoc a poradní obzor kněžských „sjezdův okružních“ (jako naše pastoralní konference) byl rozšířen. Dosud jim zůstaveno bylo leda právo radit se o potřebách kostelních — jak a kde jich opatřovat, jak se jměním kostelním nejlépe hospodařit, jak a kde vzít peníze na školy eparchialní, na pensionaty pro „popovny“ (dcerky duchovních), na pensijní pokladny a pod. Tedy jen materialní stránka, a to v nejužším smyslu jim svěřena. Otázky předkládány jim často i z jiného oboru, sjezdy samy je někdy namítaly (o činnosti missijní, správě duchovní, charitě a pod.). Ale to vše bylo jen nevlastním oborem. „Kostromské“ a „vjatské“ Eparchialní Vědomosti spolu přinesly pojednání o rozšíření této pravomoci okružních duchovenských sjezdů. Žádají, aby všecky záležitosti duchovní správy do jejich působnosti náležely, o nich aby se mohli radit, usnášet a své návrhy biskupovi předkládat. Také do správy škol vydržovaných z peněz duchovenstva aby směly zasáhnouti. Otázky

k projednání navržené na sjezdě děkan obyčejně duchovenstvu ani neoznámil, káže sice zvolit delegata z duchovenstva na sjezd, ale kdy sjezd bude, o čem se na něm má jednati, delegat ani duchovenstvo neví. Toto nemůže proto ani dávati nějaké direktivy svému zástupci, aby tak či onak je zastával. Rozhoduje se tudíž často proti vůli a vědomí duchovenstva nejen o všeobecných, ale i o jeho nejintimnějších a rodinných záležitostech!

*

Svatý synod petrohradský těžce nese, že chovanci na státní útraty vystudovavší v semináři a v duchovní akademii (fakulta bohoslovecká) utíkají z duchovních ústavů, nechtějíce v nich sloužiti jako učitelé, správci a pod., nýbrž dávají se přepsati na státní ústavy. Svatý synod se chce proto přesvědčiti dotazníkem rozeslaným, jak dalece toto zlo pokročilo a pak po případě vymoci si zákaz, aby takoví státní stipendisté duchovních ústavů nesměli působiti leda zase na duchovních ústavech. Tyto začínají totiž míti nouzi nejen o dobré učitele, ale o učitele vůbec! I dnes ovšem stipendista duchovního ústavu, přejde-li potom jinam, musí něco z nákladu vynaloženého vrátiti, ale to jich nezaráží a neodstrašuje. Příčinu tohoto zjevu shledávají „St.-Peterb. Vědomosti“, jež kroky sv synodu odsuzují, v desolatním stavě duchovních ústavů, v nepořádku, jenž na nich panuje, v nedostatku vyhlídek, ve špatné správě, v protekčním systemu a v nevážnosti k ústavům těm vůbec. Tento poslední důvod, jakož vůbec odcizování ruské společnosti od církve a náboženství jest asi hlavní příčinou. Proudy vedou duše od církve a nikoliv k ní. A proudy ty se vzmáhají a pronikají i samy rodiny duchovenské!

*

Rusínská „Niva“, vloni založená čtrnáctidenní revue náboženskocírkevní, přináší v sešitech lednových t. r. delší pojednání (dosud neukončené) o pokusu spojení obou církví na sněmě florentském. Stať napsána jest i u nás známým v otázce spojení církví horlivcem Drd. Fr. Grivcem, mladým učeným knězem slovinským. „Niva“ zároveň informuje své čtenářstvo o otázce cyrillomethodějské a jejím ztělesnění ve studiu východních církví, jak na velehradských sjezdech a v našich listech ode dvou let se navrhuje a jak týž Fr. Grivec co nejúsilněji ji propaguje. Stať o cyrillomethodějské otázce objednána „Nivou“ u českého kněze — nejmenovaného. Pisatel apeluje v ní na Rusíny zvláště: „Svým zeměpisným položením a svojí historií jsou Rusíni především povoláni aby tvořili most mezi východem a západem. Proto je věru žádoucno, aby v proudu cyrillomethodějském zaujali to místo, jaké náleží se jejich hist. tradici.“ Výrazem hnutí cyrillomethodějského pojatého pod hlediskem společné slovanské naukové a kulturní práce na poli náboženském bude společný list. Zatím však takového časopisu doba ještě nepřišla z té příčiny, že není ještě dostatek náležitě k ní připravených pracovníků. Až bude v každém katol. národě slovanském několik lidí dobře připravených pro církevně východní otázku, pak bude čas založiti též zmíněný všeslovanský organ cyrillomethodějský.

Protináboženská agitace rusínské strany radikalně-socialistické osvětlena velmi dobře nedávným processem s jedním z agitatorů, s Dr. Trylovským. Svědek rychtář ze Záluči o činnosti Dra. Trylovského a „Sičí“ od něho sorganisovaných pravil: „Siče,“ ač zakládány jako organisace vzdělávací, pomocné a obyčejně i hasičským úkolem pověřené, přece nebyly ničím jiným než hnízdem demoralisace, podnécujíce lid a hlavně mládež proti všemu stávajícímu pořádku. Zvláště proti náboženství byla agitace „sičovníků“ velmi silnou. Ve vsi, kde „Sič“ založeno, brzy se přestalo chodit do kostela. Tak v Záluči (?) čítajícím několik set rodin (asi na 3000 duší) chodilo v neděli do chrámu z mužů jen asi 40 starších vážných hospodářů. Za to „kozáci“ ze Siče před velkou mší svatou sebrali se před kostelem, a tu utvořili špalír posmívajíce se těm, kdo šli do kostela a znepokojujíce je. Sypaly se při nejmenším nadávky, z nichž nejobvyklejší „ty chruň!“ (chrapoune!) znělo celým sborem a bylo už obvyklým přezviskem všech těch, kdož do „Siče“ přistoupiti nechtěli nebo do chrámu chodili. V Záluči také „Sič“ byla toho příčinou, že na 700 mužů podalo oznámení na hejtmanství, že vystupují z katolické sjednocené církve a přestupují na pravoslaví, což konečně se skutkem nestalo. — V agitačních řečech svých Trylovský snažil se venkovany odvrátiti od kněze, od chrámu a od náboženství. Svědci udávali, že říkal jim, že kříž a lopata jest jedno, oboje jednaké dřevo; že držet hůl v ruce či svíčku jest jedno; že do kostela škoda chodit, neboť co tam kněží kážou, to je sám klam a šalba a pod.

Věda a umění.

Národní divadlo v Brně. Pan ředitel Lacina je dobrý, zkušený obchodník. Když nejdou na odbyt výpravné hry, provozuje živnost s pohostinskými hrami v opeře, jež mají vždy kasovní přítažlivost. Tak se stalo, že během tří týdnů v minulém měsíci vystoupili na naší sceně tři hosté.

Dne 7. ledna představil se v Čajkovského „Pikové dámě“ bývalý člen Národního divadla pražského p. Vl. Florjanský se všemi svými vadami i přednostmi: s hlasem ve výškách využitkovaným, hrou šablonovitou nebo v gestech přehnanou, s nesprávnou deklamací slova českého, ale s výbornou dynamikou a elegantním zjevem. Zevnější úspěch měl host ovšem i u našeho obecenstva, zvláště arci dámského, okázalý. Vynikající, osvědčení solisté našeho souboru operního podali vesměs pěkné výkony. Též orchestr měl celkem šťastný večer, čehož nelze říci o sborech.

Dalším hostem byla slečna Vl. Boubelova od městského divadla plzeňského, jež vystoupila dne 10. a 12. ledna ve Smetanových „Dvou vdovách“ (předvedených v nešťastné „nové“ úpravě) a

Leoncavallových „Komediantech“. Rádi konstatujeme, že slečna, jež udržela se od posledního debutu u nás ve svěží, milé vzpomínce, učinila po stránce hudební i herecké značný pokrok. Přejeme jí mnoho dalšího zdaru na vzestupné dráze. Jinak představení tato odpovídala nynějším poměrům v opeře, jež dány rychlým studováním a stálým přetěžováním operního ensemblu: celkově nad úroveň prostřednosti nevynikla.

Slečna Amalie Bobkova, člen Národního divadla pražského, vystoupením v Čajkovského „Eugenu Oněginu“ (dne 23. ledna) i na sceně naší dotvrdila předcházející pověst výborné umělkyně, nadané nejen krásným, znamenitě školeným sopránem lyrickým, ale i jemným vkusem hudebním. Procítěně přednesená scena dopisová v I. jednání — tato perla celé opery — znamenala vyvrcholení jejího uměleckého výkonu. Že byl vzácný host opět a opět předmětem upřímných, zasloužených ovací, rozumí se samo.

Z domácího personalu vynikli p. Komarov v úloze titulní, p. Doubravský (Lenský), sl. Kasparova (Olga) a pí. Pivoňkova (Filipěvna). Orchestr pod pevným vedením p. Hrazdirovým vedl si zdárně, vystihuje plasticky všechny krásy Čajkovského mistrné partitury. Vytýkáme zejména, jak skvostně umírněně zněly fleta, klarinet a roh v D moll fragmentu za výjevu se psaním a oboe v Des-dur melodii Tatanině. Slovem: bylo to představení v každém vzhledě zdařilé.

Dne 14. ledna provedena na sceně naší prvotina mladého, nadaného skladatele pražského. Dílo ohlášeno na divadelním oznámení takto: „Pozdě“. Hudební drama o I. jednání od Vilíka Táborského. Hudbu složil Vojta Kubeš-Mádlo. Hudební drama? V jakém smyslu?

Vizme libretto p. Táborského. Jiřina měla poměr s hercem Kotíkem. Syta jsouc potulného života, zamiluje se do švarného myslivce Sumína, od něhož přes hrozby i prosby dědovy i Kotíkovy nechce upustiti; ani ženou posledního býti nechce, poněvadž prý jest již „pozdě“. Při tanci utkají se sokové a žárlivý Kotík probodne Sumína. Látka tedy střižená dle vzorů italského verismu, nebo — chcete-li — rovné řečeno dle Leoncavallových „Komediantů“, ale bez nejmenšího dramatického tepu, pouhopouhá nevzrušující prosa všedního života. Vzpomínáme slov, která zvěčnělý Hanslick kdysi napsal: „Moszkowski prorokoval nedávno „soumrak bohů“ v opeře. Dle jeho náhledu musí tato zaniknouti nedostatkem látky. Mně se zase zdá, že neupotřebovali naši nejmladší skladatelé všech schopných látek, ale spíše pokládají každou látku schopnou za podklad opery“.

Zdrželi jsme se u sujetu opery úmyslně. Jestliže na tak ubohý text p. Mádlo dovedl složiti hudbu, jež již zjevně nese znak vážných uměleckých snah, je to na prvotinu začátečníka, jenž ovšem dosud není si ujasněně vědom svých cílů, šťastnou předzvěstí do budoucnosti. Předností opery Mádlovy jest hlavně její melodičnost, ač nikoli vesměs významných, osobitých rysů. Se zdarem přiveden k platnosti princip příznačných motivů, jež souřadně, třeba někdy jen jako reminiscence, sečleněny jsou s čísly uzavřenými nebo slohem deklamačním vedenými.

Ovšem četnost těchto motivů není práci nijak s prospěchem. Celkem projevuje dílo ruka, která již zkušeně a pevně ovládá techniku skladatelskou. Prvotině, již dirigoval sám skladatel, dostalo se přiměřeně pěkného provedení. Interpreti solových partií pí. Svobodová-Hanusová a pp. Pivoňka, Doubravský a Beniško podali výkony pečlivé. Úspěch novinky byl — bez blahovůle a shovívavosti řečeno — čestný.

JAN KAKŠ.

K divadelní zprávě za minulý měsíc jsem dlužen několik slov o Želenského tříaktové veselohře „Tažní ptáci“, jejíž reprisa byla 28. prosince m. r. Vzata jest ze života herců — stěhovavých ptáků — při kočovných společnostech; ač jednotlivé podrobnosti jsou bystře zachyceny a ovzduší dobře charakterisují, jest celek zkreslen velmi povážlivě. Nejvíce v posledním jednání, kde hlavní osoba hry — ostatní jsou vesměs jen vyplňující figurky — ředitel, vytržen jest ze svého hereckého okolí a postaven ve styk se smetánkou maloměstské společnosti. Ani dějově nepřiléhá toto zakončení k náladě vyvolané prvními dvěma jednáními. Divák očekává něco zcela jiného nežli starce nedůstojný fraškovitý kousek, který vyvede panskému úřednictvu, a za který div není zbit. Jako pokus o domácí lehkou produkci pro smíchuchtivé obecenstvo možno „Tažné ptáky“ přijati, ale k seriosním pracím na poli české veselohry počítati jich nelze. Provedena byla s vervou; p. Auersvald činil se, seč byl, aby po Mošnovi sehrál hlavní a jedinou rolli svérazně. Líbil se ostatně více jako falešný pan hrabě nežli jako opravdový divadelní ředitel.

Když je řeč o veselohře p. Želenského, zmíním se hned také o jiné jeho hře, která byla dávána poprvé 15. ledna toho roku. Jest to „Pohádka o Krišpínkovi“. Již před deseti lety bylo naříkáno na pohádkovou nemoc, která se epidemicky šířila v literatuře dramatické a operní — vzpomeňme jen Haničky, Potopeného zvonu, Perníkové chaloupky a j. — ale nezdá se, že by nemoc blížila se svému vyléčení; a měla-li by „pohádka o Krišpínkovi“ býti znakem trvající choroby, ukazovala by vrchol její. Je to smutný hrdina tenhle švec Krišpínek; neustále jen klesá na duchu i na těle, a dává ukrutnou práci jeho průvodcům a okolí, aby jej dostrkali tam, kam jej hned na začátku hry poslal „dobrý duch“. A když má všecka dobrodružství za sebou, rádi bychom zvěděli, sami toho nepostřehnuvše, jaký smysl má celá allegorie, tím spíše, že nám vysvětlení „dobrý duch“ hned na počátku slíbil. Ale šťastné osoby pohádky nám to zapomněly povědět a s nimi i autor. A tak z celé allegorie nezbude na konec než trochu zábavy pro děti a široké „publikum“, které zuřivě tleská a plní domy.

Výsledek tudíž stejný, jako měla veselohra „Turista“ („Hochturist“ od Karla Kraatze a Fritze Neala), kterou naše režije zakryla jménem „žert ve 3 jednáních“, aby jí nemusela dát pravé jméno fraška. Ostatně hra nedělá žádných nároků, nechce nic reformovat a nic příliš bolestně bičovat, nýbrž rozdává docela krotce šlehy na všechny strany, spokojujíc se, že důkladně otřásá bránicí svých ctitelů; ušetřila

nás aspoň o sylvestrovském večeru obvyklého Lumpacivagabunda nebo podobné líbeznosti.

Konečně také opravdová novinka zabloudila dne 9. ledna na naši scenu; tříaktová veselohra „Cop“ od Boženy Vikové-Kunětické. V Praze teprve nedávno dávána poprvé, dočkala se tam již celé řady repris. Kritika hádala, co všechno symbolisuje cop 13leté Máně, pokoušela se učeně měřiti na veselohře, kam již dospěla u nás ženská emancipace, hledala slabiny veselohry a pod. Netřeba však hlubokomyslně bádat, jisto je, že staví autorka — ač na místech některých příliš drasticky — na pranýř zvrácený výchov dívek v soukromých pensionatech, jak ji nejlépe vystihuje žaloba roztomilé Máně „vy jediná mne pořád nekomandujete: šla do ložnice, jak to chodí, jak to sedí, jak to jí....“ A to se autorce podařilo. Obratná kresba i prostředí, veselé situace bystře založené na charakterech osob, vše ukazuje na uznaný talent její. Souhra byla slušná, zejména velmi dobře se uplatnila sl. Kreisova ve vděčné úloze Mánině.

Vedle těchto veselých a smějících se plodů divadelních viděli jsme 3 vážné produkce, tři starší kusy.

Dne 3. ledna provedeno nově nastudované drama „Závrať“ od Václava Hladíka. Před rokem mělo v Praze slušný úspěch zevní, vyvolalo celou řadu protichůdných literarních posudků — a potom zapadlo. „Jako pokus o drama z tvořící se elegantní české společnosti“ je zajímavé. Jeho hrdina, advokat Volný, je nesympatický karierista a typický kandidat poslanectví, s pošramocenou mravní minulostí, jeho hrdinka — choť téhož — žena sklamaná svým mužem, jím podváděná, která prohlédla celou talmovou, uměle vydupanou jeho velikost. A vzepře-li se, chce-li žíti po svém způsobu, nechtíc milovati svého muže na komando, když se mu zlíbí k ní se ze záletů vrátiti, klesá brutalní kulí revolveru mužova, který si suggeruje, že vraždí právem. Kéž by to nebyly typy dnešních lidí! Ostatně autor v knižním vydání svého dramatu konec hry pozměnil, patrně z lásky k svému hrdinovi, nedav se mu potřísniti zvířeckou brutalností a zachovav jej tak další karieře; žena jeho pak odchází, kam srdce ji táhlo. Že na naší sceně sáhnuto k starší, drastičtější variantě, je pro divadelní správu charakteristické; smírný konec byl by dle jejího úsudku asi méně táhl. Obecenstvo ostatně i tak zůstalo doma, jako vždy, kdy není naděje na zasmání, skvělou výpravu a hudbu. Pěkné hry p. Pecha a sl. Jelinkové (manželé Volní) bylo do prázdného domu škoda

Jak naše obecenstvo, které platí dvojnásobné vstupné, aby vidělo — nepravím slyšelo — nějakou operní divu, nemá smyslu pro vážnou práci dramatickou, viděti i na slabých návštěvách obou představení M. A. Šimáčkova „Světa malých lidí“. (18 a 24. ledna.) Originalní svou látkou staví se do řady nejzdařilejších prací na poli realistického líčení života dělnického a proti ostatním dílům v tomto oboru, líčícím třídní boj pracujícího lidu, poutá právě svým sujetem z rodinného života. Sehrány byly velice pěkně, zejména hromadné

sceny, a manželé Vojtovi podali v úlohách manželů Strouhalových dobré výkony.

Jako výplň večera vedle opery sehrán 20. ledna známý psychologický obrázek Stroupežnického „Zkažená krev“ v obsazení ne příliš šťastném. STANISLAV FIALA.

*

Česká hudba a český zpěv minulý podzim a zimu dobývaly si po světě opět jména. Obliby docházejí zvláště kvartetta z vybraných sil složená, tak že dnes vedle českého kvartetta, o němž dosud se mluvívalo tím jménem, máme několik nových, a to vedle nástrojových i zpěvní kvartetto. Toto konalo s velikou slávou v prosinci a v lednu tournée po Balkaně a zvláště ve slovanských městech bylo vřele vítáno a provázeno. — O moderní píseň se pokusit jest jistě veliká odvaha, ale zdařile pokus ten vykonat jest více než umění. A učinil to mladý a známý už skladatel písňový Vít. Novák, překomponovav básně Otakara Březiny („V údolí nového království“), tedy hned nejtěžší z moderních, do moderní výrazné a citově přiléhavé hudby! Jedno jest jisto, písně tyto neznárodní, třebas byly hudebně sebe zdařilejší!

Oč stojí Poláci v království kulturně výše nad našimi, třebas neměli konstituční svobody, ukazuje i tato malá drobnost. Krajan náš V. Čelanský, výtečný hudebník a dirigent, ze Lvova musil odejíti, byl nepochopitelný a nemožný se svou hudební přísností a dokonalostí. Varšava však přijala jej a dnes v čele varšavské filharmonie dobývá si vavřínů. Nejlepší už i dříve polská instituce hudební povznesla se jím na takovou úroveň, že se může měřiti se všemi organisacemi hudebními západu: Francie, Německa i Anglie.

*

Na smíchovském divadle pořádá se v této saisoně cyklus večerů českých spisovatelův a vybírají se proň dramata, jež by se jinak nehrála. A i taková hrána, jež na českých jevištích byla pod těžkým stigmatem národní zrady zakázána; totiž dáván i Grillparzer a Hebbel, básníci němečtí, na nichž tkví skvrna, že se českému národu vysmívali a ho nenáviděli. Hrána tedy Grillparzerova „Libuše“ a Hebbelova „Maria Magdalena“. Zvláště Grillparzerova „Libuše“, jež dávána hned počátkem cyklu, byla smělým pokusem. Německý básník dívá se tu na českou dávnověkost svým okem, bez té národní sentimentality, s jakou my jsme si to uvykli. Ozvaly se sice hlasy protestu z „vlasteneckých“ kruhův, ale české obecenstvo přece jen hru nejen strpělo, ale i básníka německého pochopilo a jemu odpustilo.

*

Hojně sledována jest historiky a archeology slovanskými škola, stavící se proti německému a západnickému názoru o pozdním příchodě Slovanů v nynější jihozápadní sídla. Zvláště Češi a Poláci, jako nejinteressovanější na otázce té, nejvíce škole této dodávají stoupenců. Do řad této školy přibyl nějaký nový učenec M. Žunkovič (?) spisem v Kroměříži po německu vydaným („Kdy byla střední Evropa od Slovanův obsazena“). Podle místních jmen dovozuje, že Slované tu

všude v dnešních sídlech a daleko za ně na západ byli prvotními obyvateli, neboť pokud historické prameny sahají, všude a vždy jména místní mají povahu a zvuk slovanských jmen, a všude i v německých krajích mnohá jména dosud jsou přežilými zbytky slovanské nomenklatury. Myšlenka sama není nová. Už před třemi lety polský historik V. Kętrzyński ve spise „Slované mezi Rýnem a Labem“ dovozoval totéž. Že totiž už zároveň s Kelty Slované obývali střední Evropu. Keltové sídleli až po Rýn a Alpy, Slované za Rýnem a v Alpách i východně od nich. Němci ve všech svých dnešních sídlech jsou naplynulou massou. Navalili se na sídla slovanská a na slovanském majetku a slovanské kultuře i slovanské práci budovali dále.

Důvodění ze jmen místních, vyjma samozřejmé a jinak prameny doložené případy, jest prací málo průkaznou. Hříčkou se dá dovodit, že celý svět je slovanský a všude Slované bydleli. Každé jméno dá se kroutit a převracet tak dlouho, až vypadá podobno nějakému slovanskému.

*

„Národní Listy“ (čís. 20.) podávají bibliografický přehled české krásné literatury za minulé pololetí. Pololetí druhé bylo úrodnější nežli první, jež přineslo básnických knih 14 a prosou psaných 16; druhé za to dalo básní 16 a prosy 27 knih. Celkem nakladatelé čeští vydávají méně původních knih než přeložených. Překlady sotva prý zadány, už se tisknou (někdy i na dvou místech), původní knihy našich autorů však dlouho musejí čekati ve stolku nakladatelském, než se dočkají vydání. A tu vypočítává přehled za druhé pololetí: básnické sbírky vydali A. Heyduk (Z denníku toulavého zpěváka), R. Jesenská (Rudé západy), B. Kaminský (Na viole d'amour), Knösl (Hříčky s nebem a srdcem), Louis(!) Křikava (Blažej Jordan), J. Lukavský (Kalich rozkoše), Machar (Satiricon), Menšík (Královna mých snů), B. Novák (Listí s duší sváté), J. Rudloff (Písně Harlekýna), L. Suchý (Kniha lyriky), Tad. Vrba (Kamení), J. Vrchlický (Prchavé illuse a věčné pravdy, Tiché kroky, Episody) a Vít. Záborský (Prérie chce plát). Přehled tento udává ovšem jen spisy v Praze vyšlé — u básnických sbírek konečně i tak je to obraz dosti úplný pro celou českou básnickou literaturu. Ale u spisů prosou jsou pražská vydání přece jen zlomkem všeho toho, co vychází. Pražský přehled sám ostatně vynechává všecko to co vyšlo v nějakých sbírkách — třeba sbírky ony vydávaly každou práci samu o sobě. Proto data jeho, že by vyšlo jen 42 knih krásné literatury v II. a 30 v I. pololetí roku 1904, jsou úzká a neúplná.

*

V nejvýchodnějším cípě Moravy povstává nové středisko českého ducha. Není to nic divného, vždyť v tom průmyslovém, horním a hutním středisku, žije tak mnoho české a dobře situované intelligence, jako málo kde na Moravě, i v samém Brně sotva. Má-li tedy i s okolím jen denník a na 10 malých lístků většinou socialistických a teď teprve přistupuje k vydávání zvláštní své revue („Lidová Revue“), v níž se má intelligence a její práce i snahy značit, je to dosť málo.

Omluvou může býti leda to, že intelligence ta vyšla většinou ze škol odborných, literaturou se málo obírajících. Ale ani odborně vědecky se tam příliš nepracuje — aspoň česká literatura o tom málo ví. Nová revue se ohlašuje jako buditelka a strážkyně Moravy a Slezska. Nemáme nic proti tomu, chce-li si všímati celé Moravy, nejvlastnějším jejím oborem však bude život východní Moravy (od řeky Moravy na východ) a českého Slezska. Lidová revue je, jak se na Mor. Ostravu rozumí samo sebou — protiklerikalní, protože pokroková! Jak se dívá na klerikalismus, to však není zcela nic pokrokové: „Strana klerikalní zmrtvila v lidu moravském svým dlouholetým působením veškerou svěžest, a odcizila ho veškerým polickým i národním snahám našim vůbec. Svým tíhnutím k Vídni(!) a Římu pracovala protichůdně celkovému postupu českému a vychovala netečnost a lhostejnost k zájmům všečeským (!) u velké části dnešní generace, zvláště lidu venkovského a učinila ho těžce přístupným pokrokovějším náhledům a názorům." Mluví se o politických stranách moravských, a tu jest nepokrokovostí ve vedení politickém klásti „klerikalní" stranu na prvním místě a mluviti o dlouhé její působnosti. Vždyť přišla poslední po ostatních dvou stranách, národní a lidové, má nejméně poslanců a co jich má, ty nemá leda pět, šest let a už takový převrat v lidu způsobila?! Co pak dělaly ty starší a mohutnější strany, že jí to dovolily!? Tedy frase a frase třeba i proti historické skutečnosti, jen když jsou protiklerikalní! A co je to za nepokrokový názor, že strana dělá lid! Vždyť je to urážka lidu! U pokrokového organu bychom čekali jiné zásady! — V literarním přehledě stěžuje si Ad. Kubis: Nic nového, co by hlásalo novou epochu a nové cesty v tvorbě moravské... Nastalo jakési stlačení a snad i zbahnění, očekáváme den za dnem a nic se neobjevuje... Nemáme nových talentů... A nemáme na Moravě nakladatele! Většina cenných knih moravských vydána prý byla mimo Moravu (jmenuje jen Píšu a Prombergra — neprávem!). Ostatně Lidová revue jest málo spokojena se všemi zjevy života duševního a veřejného na Moravě! Tedy zase nový kus té moravské „kritiky". V Čechách bývají sami sebou na výsost spokojeni, často zrovna nadšeni. My však jsme tu rození škarohlídové!

*

„Leogesellschaft" ve Vídni uspořádala výstavku umění církevního (od 3. do 26. prosince). Zastoupeno na ní 36 umělců skoro samých vídeňských (mezi nimi náš krajan sochař Vojt. Šaff), asi stem větších prací a množstvím prací menších. Pořádající výbor praví v průvodci k výstavce vydaném: Umělci a obecenstvo na tomto poli umění stáli vůči sobě dosud neznámi. A právě na poli umění církevního jest třeba stálého styku obou stran. Náboženské a kostelní umění bylo vždycky za všech časů vrcholkem uměleckého vývoje, a proto bylo by špatnou známkou pro dobu naši, kdyby právě tohoto umění si nevšímala. Ale velkoměsta se přestavují, paláce se znovu budují, starými a zpuštěnými v nich však zůstávají chrámy, dříve hlavní okrasa jejich. A kde se co restauruje, pořídí se řemeslnicky a fabricky. A jak může se umění

více škoditi než když sníží se na fabrickou práci! Menší je při tom ta hospodářská škoda, ale horší jsou ty mravní škody, neboť všelikými těmi obrázky ve sladkém francouzském slohu, zabarvenými svatými z papírové massy pěstuje se jen nezdravý a nechutný nevkus. Ve všem tom přisládlém, bezduchém, slaboučkém, ale hodně sentimentalním a konvencionalním hledalo se už d konce to pravé, čím má náboženské umění vynikati. Tím však se nejen umění škodí, ale i zbožnosti samé, neboť se jí bere zdravé jádro, síla pro život potřebná. Ale církevně náboženské spočívá u figuralního umění právě ve vznešenosti a vážnosti formy, v monumentalním výraze obsahu víry správně a hluboko pochopené. Postavy tohoto umění jsou uchvacujícím znázorněním toho, co jest čistého srdce a ducha statečného až k smrti mučenické. Jest plno života a spořádanosti, ale neztrnulo nebo libovolno, přece však v duchu ctihodných tradicí pojato. Tyto tradice mají umění tomu býti jistou vůdčí kolejí za onu míchanici slohů a vkusů a mod podle času se měnících...

Výstavka však ani „mladým“ ani „starým“ nevyhověla. Staří tam viděli mnoho blasfemií a ne svatých ideí — urážely je ty realistické postavy a podoby neidealisované. Mladí pak poukazujíce na slabou účast a nezastoupení nejlepších jmen viděli tu jen prostřednost, nehotovost a zhusta bezduchost. Ostatně byl to první pokus! Jak vypadl po stránce materielní pro vystavovatele, nevíme. Skvěle sotva. A to není lákavo pro hojnější účast v budoucnosti.

*

Slovenské „Zvolenské Noviny“ Fajnorovy zanikly tímto rokem, za to Salva počal vydávati v Ružomberku illustrovaný čtrnáctidenník „Slovenské L'udové Noviny“.

Z redaktorův a pro články novinářské souzeni Št. Svetský (Považské Noviny), Dr. Blaho (Pokrok), Milan Hodža (Slov. Týždenník). Dr. Blaho osvobozen, Hodžův proces dosud neproveden.

Nové epos Aškercovo „Primož Trubar“ v „Domě in Svetu“ Dr. Lampe odsoudil jakožto ideově úplně nezdařené. Nejlepší mistr formy básnické mezi Slovinci A. Aškerc svým liberalním fanatismem ničí si úplně své náměty. Tak také ze slovinského reformatora a šiřitele Lutherovy nauky, apostaty Trubara učinil bezzásadní, bezduchou pravdě nepodobnou postavu. Snížil ho, ježto k jeho reformační agitaci postavil se cize. Nadržování evangelické straně a očerňování katolické jest v eposu až příliš schvalné, ale i evangelíci odbyti povrchně. Náboženské toto historické epos nejde do hloubky, básník, moderní skeptik nemá citu pro náboženské hnutí.

Střízlivou a vážnou analysí svého díla Aškerc se velmi rozčilil a ve „Slov. Narodu“ zasypává svého kritika nadávkami. Vyzývá na to všecky slovinské spisovatele, aby svých knih klerikalním listům neposílali. Pro trochu „kadidla!“ — Proti nejúčinnější slovinské kulturní instituci „Družbě sv. Mohorja“, zahájili mladí pokrokoví akademici boj. Knižnímu tomuto družstvu, jež ročně rozesílá po šesti knihách zábavných i poučných do 84 598 rodin — tedy třetiny všech rodin slovinských —

ohlašuje „Akademie“ boj jakožto škodlivému pro pokrok a svobodu, a každému, kdo to družstvo knižní podporuje, prohlašují otevřeně boj jako reakcionářovi.

*

Ve „Slovanském Věku“ vídenském hájí kdosi návrh, zříditi v Lublani „slovinské národní museum“. Dnešní zemské museum prý je příliš byrokratické, a kdo do něho vejde, ten uvidí Krajinu jen v německém osvětlení. Kromě toho zemské museum vždy bude jen střediskem jedné provincie slovinské. „Národní Museum“ by však mělo úkolem podávati obraz života všech krajů Slovinci osídlených. Úkolu tomu dnes nehoví a nemůže ani „Národní dům“ ani snad „lycealní knihovna“ s bohatou sbírkou rukopisů — vše to je příliš částečné, roztrhané. Od takového národního musea slibuje si navrhovatel veliké úspěchy nejen v kulturním, ale i politickém ohledu!

*

Srbský belletristický čtrnáctidenník v Dubrovníku vydávaný „Srdj“ (Sergius) zanikl. — V Sarajevě počala srbská národní strana vydávati politický denní list „Srbska Riječ“. — Dne 3. ledna slaveno 70té narozeniny slov. právníka srbského Bogišiće. — Ohlášeny dvě nové opery charvatské Vilharova: Obitelj Klafratić (libretto sestavil krajan náš, komik záhřebský Grund) a Rosenberg-Ružićova „Vilina“. — Mladý dekadentní básník P. Petrović po neuspělém symbolickém dramatě „Rkaća“ vystoupil se životnější hrou „Ruška“ osnovanou na rozvratě způsobeném v národě vystěhovalectvím. Ale i moderní na ní vytýkají přetížení neodůvodněným realismem.

*

Na Balkan docházejí velmi často vlašské, francouzské a německé divadelní společnosti, aby kulturu západu upevňovaly v balkanských národech. Tak tyto zimní měsíce vydal se tam na divadelní pouť i pařížský mistr přednesu Coquelin se svým sborem a spolu s německou společností usídlil se v Bělehradě. Největší úspěch však vždy klidí německá divadla. Němčina přičiněním židů balkanských (ač původem ze Španěl) začíná býti nejrozšířenější řečí vytěsňujíc stále více frančinu a vlaštinu. Ba jak bělehradské listy žalují, návštěva německých představení bývá taková, jaké nikdy nemají domácí kusy. Obecenstvo nechalo srbské královské divadlo i ve slavnostní večer na počest Jakšiče pořádaný prázdno a šlo za to houfně na operetní představení německé. Stejně bývá i v Sofii, kde německá společnost divadelní (jiná než v Bělehradě) drží se už po několik týdnů při vyprodaných místnostech. — V Praze začali vydávati od nového roku Petar Konjović „Srpski Myzički List“; má Prahu za nejvhodnější k tomu, prý jako středisko slovanske kultury. Je to čtvrtý list srbský, co v Praze vychází — dva jsou ovšem jen reklamné a obchodní a jeden studentský. Teď přibude čistě odborný!

*

Bulharská vláda zařídila od nového roku statistiku několika dosud nevšímaných hospodářských a kulturních faktů (zdra-

votnictví, školství, trestní a občanské soudnictví, rekrutýrky). Před třemi lety byla dobře zřízená statistická komise odstraněna — z úspory! Teď se buduje nová statistika.

*

Rusínský denník „Dilo" slavil své 25letí — založen poslancem Vl. Barvinským. Vycházelo zprvu psané pravopisem ruským, v letech devadesátých však od konservativního směru přešlo náhle ve směr radikalní a počalo se pak tisknouti pravopisem fonetickým. Jest formou svou prvním organem rusínským, proti jehož duchu však nuceny byly druhé strany založiti své denníky — starorusínská strana svého Galičanina, a církevní strana svého „Ruslana".

*

O vyšší ženské kursy (ženskou universitu) žádaly Kyjev, Moskva a Charkov, ale byly prosby jejich odmrštěny, že potřeba kursů v městech těch není prokázána. Vláda má dosti potíže s petrohradskými kursistkami, které jsou nepokojnějším politickým živlem než sami universitní studenti.

Dne 1. ledna slaveno 50tileté působení vědecké ruského slavisty a učence V. J. Lamanského.

24. ledna slavila moskevská universita své 150leté založení — slavila je potichu, bez veřejných slavností — za to přípisy a adresy ze všech stran jí zasílané byly tím výraznější a demonstrativnější.

*

Koncem prosince a v lednu dávány z lepších dramatických novinek (většinou v Petrohradě): Falkovského „Mať", Mičějeva „Otci a Materi", Kosorotova „Vesennij Potok" vesměs thematická dramata, obírající si rodinný život za problem. Falkovský a Kosorotov hájí moderní otázky, onen právo každého děvčete na mateřství (!), Kosorotov právo dívek na volnou lásku (spíše volný výběr), oba autorové však svých problemů nerozřešili uspokojivě ani moderně. Kosorotovu vytýkají vůbec, že starého ducha vložil v moderní neživou formu.

Potapenko vystoupil s novou činohrou „Krylja svjazany" — výjevem z vědecko-uměleckého života — thema zní: rodina váže a strhuje genia a veliké národní pracovníky; pouta třeba strhnouti dokud čas! — Skladatel a kritik hud. C. A. Kjuj (Cui) vystoupil s operou „Mademoiselle Fifi", s níž propadl. Kjuj náležel k největším odpůrcům Smetanovy hudby, když po vídeňských úspěších české opery chtěli „Prodanou nevěstu" uvésti také v Petrohradě. Zatím nejen „Prodaná nevěsta" se uchytila, ale česká hudba slavívá triumfy na Rusi — starý, zkostnatělý, poruštěný Francouz však se svou muzikou propadá před publikem, jež spolu vychovával ve starých tradicích.

*

Na schůzi carské akademie nauk koncem prosince (11. ledna podle našeho) jak obyčejně slavnostním způsobem uzavírána činnost minulého roku a jmenováni noví domácí i cizí členové akademie. Vzpomenuto nešťastné výpravy Tolovy, barona Tola třeba už nadobro oplakati. Čestnými členy jmenováni milanský professor Schiaparelli,

berlínský Auvers, moskevský Sěčenov a kustos lvovské konsistoře O. Ant. Petruševič. Korrespondujícími členy jmenováni vedle tří domácích (Archangelský, Ščerbina, professoři kazaňští, a Cvětajev, prof. z Moskvy), dva Němci (prof. Stieda a Bartholomé), tři Francouzi (Janssen, Moissan a Dastre), dva Italové (Lévy Cevitta a Dorn) a jeden Angličan (Norm. Lockyer). Velké premie akademie uděleny: Ivanovská prof. moskevskému P. N. Lebeděvu za výzkumy o tlaku světelných paprsků; Lomonosovská N. A. Menšutkinu za jeho souborné výzkumy chemické a Tolstovská premie E. V. Pětuchinu za dějiny jurjevské university.

*

Zemřeli: 20. prosince V. M. Michajlovskij, ruský historik (obíral se též dobou M. J. Husi). — 25. prosince Fr. Šamberk, herec a dramatický spisovatel český účinných a oblíbených frašek. — 25. prosince Dr. Dinko Vitezič, vůdce isterských Charvatů. — — 31. prosince Dr. Matija Prelesnik, slovinský povídkář a historik. — 2. ledna Felix Jenewein, český malíř. — 10. ledna J. Spáčil-Žeranovský, český žurnalista a překladatel (z češtiny do němčiny a z němčiny a frančtiny do češtiny). — 15. ledna Max. Jackowski, organisator polského selského lidu v Poznańsku a hospodářský spisovatel polský.

Zprávy národohospodářské.

Česká společnost národohospodářská a č. obchodní museum pražské uspořádaly v listopadu a v prosinci anketu o školství obchodním. Školy obchodní dvouleté i akademie jsou dosud školami soukromými. Stát už sice převzal některé na svůj náklad, většina však škol těch je soukromá, buď zcela jen jednotlivci řízená, nebo spolky a korporacemi obchodními vydržovaná. Takové jsou všecky české školy a akademie obchodní. Ježto však stát pomýšlí na zřízení vysokých škol obchodních (jako už jsou vysoké školy technické a vysoké školy zemědělské) a počátek jakýsi už učinil ve vídeňské exportní akademii, jedná se, jak pravil inspektor českých obchodních škol prof. Bráf, o to, aby v dosavadních obchodních školách byla zaručena jakási jednotnost základů pro vysoké učení. Obchodní školy dosud byly ničí — „res nullius“ ani země ani stát dosud se nechápaly nějaké zákonodárné nebo finanční akce v jejich prospěch. Poněvadž školství čím více se rozrůstá a vyvíjí, tím stává se těžší a nákladnější pro soukromé jeho vydržovatele, proto jedná se jen o to, kdo dříve vztáhne ruku a pomůže, zda stát či země. Není k tomu potřeba žádného zvláštního zákona — stát i země prostě by mohly školstvo obchodní převzíti na svůj náklad a tím i do své správy. A první se věci té chopil stát a není pochyby, že on při svých hojnějších prostředcích je k tomu též povolanější než země. Báti se a

hroziti postátněním, býti ze zásady pro autonomii, nebylo by ani rozvážné ani prospěšné. Lepší je hojně nadaná škola státní, než skomírající neupravená škola autonomní. A takovými by jistě byly naše soukromé školy vedle státních, neboť tolik prostředků na ně nebudeme moci vynaložiti co stát. Mimo to, jakmile už stát jednou se chopil myšlenky školství obchodní převzíti a s německými obchodními školami už počal, bylo by nehospodářské nechat německé školy postátnit, platiti na ně spolu s Němci a své si ještě sami vydržovat. Stát ostatně i dnes té autonomii ponechal už pouze tu finanční stránku a stránku vyučovací s vychovávací ovládl sám. Tím tedy vliv soukromých činitelů není větší o mnoho, než jaký má občanstvo svými zástupci vůbec při všem školství, jež stát spravuje. Obchodní školy a akademie podívají-li se na zkvétající a hojně nadané státní školství průmyslové, mimovolně pojaty musí býti závistí. V minulém desítiletí stát též vynaložil na školy průmyslové celkem 60 milionů korun, na školy obchodní však jenom v malých příspěvcích 3 miliony korun.

*

O platnosti obchodu v ústrojí hospodářského života národního není dnes sporu. I když drobný rozprodej a odprodej jako nejjednodušší forma odnímá se odbornému obchodníku družstvy svépomocnými ve všech vrstvách obyvatelstva — v rolnictvu, dělnictvu, řemeslnictvu, úřednictvu — vznikajícími, přece obchod velký zůstává vyhražen svým lidem. Ale hranice odborné působnosti obchodní se stále zmenšují. Samostatné obchodní vzdělání obyvatelstva dere se čím dál výše v působnosti obchodní a obyvatelstvo už i v těžkých a složitých případech trhu světového pomáhá si samo. Sem zajisté vyšinuly se Ústřední jednoty malých družstev svépomocných, které zvláště ve velkých zemích a velikých národech (Anglie) staly se samostatným organisatorem veškeré práce od zdola až nahoru — od výroby předmětu až ke konsumpci jeho. Ale i jednotlivci povznášejí se v obchodní emancipaci tak vysoko, že i nepostrádatelné služby obchodu sami na sebe přejímají. Tak stěžuje si zpráva hamburské obchodní komory, že německý průmyslník čím dál více hledí se obejíti bez exporteura, dříve jediného prostředníka mezi domácím výrobcem a zahraničním trhem. A to nejen blízké trhy, ale i vzdálené zámořské obesílá sám přímo, snaží se stopovati jejich potřeby a běh a v naději na větší zisk přijímá i risiko obchodování na sebe. Komora hamburská popírá oprávněnost, účelnost a prospěšnost takovéto svépomoci, třebas prý i z vysokých míst úředních často byla podněcována. Může sic jednotlivý průmyslník získati si zběhlost obchodní a znalost toho kterého trhu zahraničního, ale sotva vystačí s touto svou znalostí při náhlé změně trhu, v nutnosti kdy je třeba hledat nového tržiště. Účelnější je tu práci rozdělit, starost o znalost tržišť světových ponechati exporteurovi, jehož celý život a celá zkušenost bere se právě tímto směrem. Jen že ohromné dnešní závody a celá sdružení mnoha závodů průmyslových nejen mohou, ale i musí se ve všem osamostatniti. Spojují v sobě nejen znalost výrobní, ale i obchodní. Výrobce pracující pro cizinu musí už

i sám znáti mnoho věcí z jejich tržišť, potřeb a vkus a různé manipulace trhu toho, aby zboží tak vyrobil, vycenil a dodal, jak je nutno. Malého výrobce, který nemá ani možnosti ani snad schopnosti získati si takové známosti, zastoupí zcela dobře exporteur, nikoli však mohutně rozvětvenou výrobu závodův expansivních. Jest ostatně mnoho odvětví průmyslových už i úplně tak zařízeno, že správa jejich jest vždy kommerční (sladovny, hutě), jiná důsledně výrobku svého na trh sama nepřipouštějí, ale svěřují svým komissionářům (cukrovary, doly uhelné). Komorní zpráva poukazuje však na anglický a americký příklad, kde průmyslník nikdy nevystupuje sám jako dodavatel zahraničního odběratele, a anglický a americký průmysl za to také těší se nejhojnějšímu a nejvýnosnějšímu odbytu zahraničnímu.

Český průmysl i obchod snaží se emancipovati se od Vídně, která jako středisko říše přirozeně přiosobila si vliv ve všech oborech života nejen politického, ale i hospodářského. Tak zřízením bursy plodinové v Praze chtěl se osamostatniti trh s plodinami zemědělskými, ale nevalně se mu to podařilo, z příčin ovšem, jež leží mimo Prahu i mimo Vídeň a jež hledati nutno na širším tržišti, na němž i Vídeň má zcela podřízený význam. — Počátkem ledna jednal česko-mor. spolek lihovarnický o zřízení vlastního prodejního ústředí, aby zbavil se spekulačního diktátu z Vídně, která skutečný, effektivní obchod líhem v naší říši beztoho už nevede. — Na vídeňské obchodní zvyklosti, jako nevyhovující českému průmyslu, stěžují si také tkalcovny české. Čeští textilníci, spojení ve svém ústředním spolku, jenž zdárně hájí jejich zájmy a pro rozkvět českého průmyslu textilního v hmotném i mravním ohledu mnoho přispěl, pomýšlejí konečně též na další vývoj organisace své i v tomto směru obchodním. V tomto odvětví obchodní síla a vliv Vídně také jest jen umělý a snadno by se dal zlomiti. Beztoho textilní průmysl v nejvážnější části všecek se soustřeďuje v našich zemích českých. Vídeň nárok na vedení trhu měla leda ve své blízkosti a bezprostředním styku s východem, s Uhrami a Balkánem, kam tkalcovny hlavně vyvážejí. — Ale i úprava vnitřního trhu, zvláště zvyklostí obchodních mezi přadláky a tkalci přes Vídeň není milá tkalcovnám českým (obojí národnosti), na nedávné schůzi v Liberci ohražovaly se aspoň tkalcovny české proti podmínkám nově ve Vídni smluveným.

Naše zaostalost průmyslová jest vysvětlitelna už samou povýšeností průmyslu na stupnici práce lidské. Jeť k ní třeba mnoho a mnoho příznivých činitelů: předně třeba ovládati samu techniku práce — a dnes v tak rozvětvené soutěži a při tom soutěži nijak nechráněné, ba spíše pro český průmysl stěžované, třeba už i největší možné dokonalosti. K tomu nestačí jen píle a svědomitost, ani ne samo nadání, nýbrž to všechno pospolu a ještě dobrá škola či praxe v průmyslu samém. A to vše zase ještě není nic, neboť potřeba a to zhola nezbytná je kapitalu. A to kapitalu volného, nevázaného žádnými ohledy, rentami, žádnou bázní osobní. A na konec třeba ještě třetího faktoru, ochotného a poctivého obchodu pro rozprodej vyrobeného zboží. Každá

z těchto tří podmínek značí už obromnou zásobu práce dříve již vykonané. Mnoho generací už před tím musilo pracovati a snažiti se, aby všecky tyto podmínky daly se splniti v životě jednoho jednotlivce. Tento jednotlivec sám by jich nesplnil, leda ve velmi jednoduchých a primitivních poměrech, jakými naše poměry nejsou.

Zajímavo jest pohlédnouti na vedlejší státy slovanské, na Uhry, na Rumunsko, jak tvoří státním diktátem svůj průmysl bez těchto předběžných podmínek: neníť v zemi hlavně těch prvních dvou, výrobní techniky a kapitálu. Obojí povolává se z venku i kapitál i technické síly; nastává táž průmyslová kolonisace, jakou prodělaly dávno už naše země. Tentýž náplyv cizinců technicky vzdělaných, a táž potřeba vypůjčeného kapitálu z ciziny. Státy tyto cítí totéž nepohodlí tohoto vypůjčeného průmyslu, jako my. Není jejich v něm nic, kromě té „černé práce“, jakou skytá v továrně dělník domácí. Ale státy ty, poněvadž jsou suverenní, doufají toto cizinectví svého průmyslu sobě přizpůsobiti a ztráviti. Nám se to ovšem nepodařilo, neboť jsme suverenity neměli, naopak tento cizinecký průmysl byl by bezmála pohltil nás samy, jakož i činí na statisících našich příslušníků ve všech živějších nečeských nebo smíšených střediskách výrobních. Podobně neztrávily a nepřizpůsobily si této své průmyslové kolonisace země jihoslovanské, ale ani velkou autonomií nadaná Halič ani Charvatsko. Ba i Uhry pohlížejí s hrůzou na všecko to cizí ve svém tělese a rozvinují tím horlivěji svou maďarisační snahu. Stejně chvěje se Rumunsko, a tísní aspoň židy své, jako nejpravděpodobnější pomocníky a nositele této cizí kolonisace. — Není volno ani Rusku v ní (Srbsko a Bulharsko zatím slabo ještě průmyslem velkým, tím vypůjčeným, obdařeny — Bulharsko na štěstí různonárodním — něm., franc. a angl.), jakož národně úzkostlivější vrstvy stopují velmi ostražitě jak cizí kapitalovou sílu, tak cizí technickou dovednost od ruského velkoprůmyslu vypůjčenou. Statistika úřední stopuje pečlivě oba zjevy, lépe ovšem dá se ujati v číslice ten druhý než první — v tom ohledu nedávno „Věstník Financí“ uveřejnil rozpravu číslicemi doloženou, kolik cizincův a jaká místa zaujímá v ruském průmyslu. — Ba i výsledek rusifikační stopován — a shledáno, že není valný! Mezi správním personalem továren zaujímají cizinci skoro 13%, z vyškoleného vedoucího dělnictva (dílovedoucích) zaujímají skoro 17%. Rusky vůbec nezná větši procento cizího technického personalu pracovního než správního. Přirozený to následek jak všeobecného vzdělání lidí těch, tak zaměstnání jejich. Ze správního cizího personalu nemluví po rusky 23 pct., z cizích mistrů továrních však 27 pct. Cizinci rusky neznající jsou četnější, čím blíže zůstávají západní hranici ruské — v království polském jest jich přirozeně nejvíce. Také velkoměstská střediska průmyslová vykazují jich větší procento než venkov.

Pro slovanské státy není ovšem jedno, jaké jsou národnosti cizinci průmysl spravující. Budou-li příbuzné národnosti slovanské, nebude od nich nebezpečí hroziti, stejné ne, kdyby byli z národnosti nevýbojné, neexpansivní, jakou jsou pro Slovany Francouzi a Vlaši

(vyjma pobřeží jaderské) a malí národové při moři severním. Nejnebezpečnější jest ovšem na celém prostranství slovanského světa Němec, třeba zase v praktickém ohledu on právě jest nejschopnějším a nejplatnějším pomocníkem. Pokud český národ má nazbyt lidí tohoto druhu, a bude jich brzy přebytek i dnes už z části zřejmý, jest to jeho povinností vypomáhat jimi ve světě slovanském. Změnou lidí průmysl zavádějících v neprůmyslovou zemi pomine i největší nebezpečí průmyslové kolonisace. Výpůjčky kapitálu cizího, ač hospodářsky těžším břemenem, nejsou už národně tak škodlivy, jako výpůjčka lidí technicky vzdělaných. Kapitálem vypomáhat pak podaří se nám na dlouhou a dlouhou dobu v míře velmi skrovné, tím úsilněji třeba tedy organisovat výpomoc druhou. Lidi české utíkající do Ameriky, do Němec a jiných států dirigovati pokud jen možno do zemí slovanských. Organisace však by musila býti dvoustranná, od nás i od nich — od těch zemí slovanských, jež by o ni stály, sic jinak naši lidé by šli vstříc nejistotě životní.

Rozhled socialní.

Professor Dr. Benno Fritsch napsal do „Österr. Verwaltungsarchiv“ (r. I. seš. 3—4, ve Vídni 1904) zajímavý článek o zákoně kongruovém ze dne 19. září 1898 č. 176 ř. z., nadepsaný „Studien zum österr. Kongruagesetze vom 19. September 1898.“ Autor uznává, že jest velice těžko utvořiti zákon o kongrue, který by aspoň přibližně vyhovoval požadavkům v něj kladeným. Obtíže jsou dvojí; jednak ty, které se vůbec vyskytují při všech zákonech platy upravujících, jednak obtíže zvláštní, souvislé s tím, že kongrua uhražuje se v prvé řadě z obročí (beneficia) a teprve, pokud ono nestačí, doplňuje se z veřejného fondu (náboženského). Tím nastává potřeba vyšetřiti spravedlivě výnos obročí, aneb alespoň stanoviti způsob, dle něhož se má výnos ten vyšetřiti. Sazby kongruy stanovené nynějším zákonem (ze dne 19. září 1898 č. 176 ř. z.) pohybují se mezi 1200 K a 2400 K (na Moravě mezi 1400 K a 2400) pro samostatné správce duchovní, mezi 600 K a 800 (na Moravě mezi 700 K a 800 K) pro kněze pomocné a mezi 920 K a 1120 K pro exposity, t. j. pro pomocné kněze vykonávající duchovní správu na exposituráčh. Pense stanoveny jsou u samostatných duchovních správců na 800—1600 K, u pomocných kněží na 450—700 K, výjimečně na 800 K. (§ 13. lit. *c* cit. zák.) Výše těchto sazeb řídí se počtem duší v místě, v němž fara se nachází, nikoliv počtem duší přifařených. Mimo to je rozhodno, je-li při té které faře systemisováno místo pomocného kněze. Kongrua má dle výslovného znění zákona (§ 1.) tvořiti minimalní příjem stavu přiměřený. O přiměřenosti té nemůže však býti řeči, uvážíme-li potřebná studia

k dosažení úřadu duchovního, společenské postavení a výlohy, které jsou s úřadem duchovním nutně spojeny.

Za účelem srovnání uvádí Dr. Fritsch kongruy v některých evropských zemích a pak platy učitelů škol středních a obecných v Rakousku. Kongrua duchovenstva jiných států evropských je z větší části vyšší a řídí se nejen počtem duší, nýbrž i služební dobou duchovního. Služební platy učitelů škol středních, s nimiž duchovenstvo se správou duší v každém ohledu snese přirovnání, jsou nepoměrně vyšší než nejvyšší kongrua farářova vůbec. Též učitelé obecných škol jsou ve většině rakouských zemí mnohem lépe placeni než duchovní. Ve všech zemích rakouských stojí průměrná kongrua pomocných kněží za průměrným platem provisorních učitelů (podučitelů). Srovnáme-li plat učitele se 20letou službou s farářem s toutéž služební dobou, jest ve všech rakouských zemích, vyjímaje Tyrolsko, plat učitelů vyšší.[1]) Ovšem skutečné příjmy duchovních převyšují zhusta značně kongruu, ale z toho povstává právě veliké zlo. totiž přílišná nerovnost mezi duchovními co do příjmů. Zlo toto je tím větší, poněvadž nerovnost zmíněná jest neodůvodněna. Vedle této nespravedlivosti má nový zákon ještě další vady. Je to předně jeho strnulost a nehybnost. Duchovní nemá nároku na postup nebo na služební a starobní přídavky. Přiznání vyšší kongruy tomu kterému místu jest dle zákona úplně vyloučeno. o.

Na počet duší přifařených nemá zákon patřičného zřetele. Tato vada je tím citelnější, že přeložení místa do vyšší třídy kongruy může se státi jedině na základě sčítání lidu, jež se děje jednou za deset let.

*

V popředí událostí ze socialního vlnobití světového po celý leden 1905 stojí obrovská stávka v uhelné pánvi poruhrské v Prusku. Běžíť nejen o nejvýznamnější kamenouhelný revír v říši německé s nejlepším uhlím v Německu, ale o nejdůležitější uhelnou pánev v Evropě vůbec. Dle vědeckých výpočtův, i kdyby prý se ročně vytěžilo místo dosavadních 60 milionů tun uhlí až 100 milionů, zůstane uhelných zásob v Poruhří ještě pro těžbu po téměř 13 století. Není divu, že takový uhelný revír stal se zároveň hlavním sídlem vysoce vyspělého průmyslu německé říše. Poruhrská oblast uhelná se od roku 1870 značně rozšířila, tehda revír činil 275 čtv. kilometrů. dnes přes 825 kilometrů. Roku 1840 pracovalo v něm kolem 12.000 horníků, roku 1889, kdy tam povstala první velká stávka hornická, bylo horníků již 120.000 a dodnes vzrostl počet hornictva až na 268.000. Vzrůst přímo americký! Proto také není s podivem, že se nastěhovalo do Poruhří tolik cizincův. ať již ze vzdálených krajů německoříšského vnitrozemí, ať z ostatních států. Letos je tam přes 16.000 cizozemcův a rozpjetí stěhování vnitrozemského do revíru s dostatek illustruje fakt, že tam žije 80.000 Poláků.

Už po několik neděl koncem loňského roku i širší veřejnost byla tiskem informována, že a proč to vře v hornictvu poruhrském. Obavy před velkou stávkou vyslovovány napořád. Ale i znalci poměrů čekali,

[1]) Ke srovnání sloužiž třeba nový zákon o platech učitelských na Moravě a ve Slezsku. *Pozn. red.*

že propukne až teprve na jaře. Zatím 16. ledna stávka u velikých hned rozměrech vznikla a rozšířila se již na 220.000 horníkův a stávkuje tou dobou hornictvo poruhrské téměř veškero až na poměrně nepatrnou část. Tedy stávka na pevnině evropské počtem stávkujících dosud největší.

Vznikla původně na jednom dole „Bruchstraße“, poněvadž nařízena bez předchozí dohody s hornictvem delší doba směny, než byla doposud. Než tu propukla dlouhá leta živená nespokojenost hornictva v celé pánvi. Již v letě 1903 zdálo se, že k tomu dojde při náhlém vzrůstání nemoci červivosti. Poslední měsíce stupňováno rozhořčení hornictva tím, že na některých dolech, které se majetníkům nedosti vyplácely, těžba zastavena. Přiostřeny pak ještě dávné difference, které vedly již roku 1889 k první obrovské stávce na Poruhří, skoro veškeré. Především stěžují si horníci na přílišnou a pořád víc rozšiřovanou dobu pracovní, na sníženou mzdu, na přísné tresty peněžité, zvláště na t. zv. škrtání či annulování (das Nullen) vozíků, na nedostatečná opatření ochranná, na všeobecné bezohledné zacházení s dělnictvem se strany závodního úřednictva.

Doba pracovní fakticky dnes s pokračujícím modernisováním těžby rozšířena na 9—10 hodin ze „zděděné“ po otcích 8hodinové. Neboť tak namáhavou a dlouhou cestu až „na místo“, jakou dnes horník musí zvláště na Poruhří vykonati, nutno přičítati rozhodně k pracovní době. Mimo to poslední dobou zvláště vzmáhající se vysoká temperatura (od 29° Celsia) v dolech, přivádějící další všeobecné poklesnutí sil, vedle vzrůstajícího mokra rovněž vyžaduje zkrátiti dobu pracovní z 8 na 6 hodin. Místo toho o $1/_2$ až $1^1/_4$ hodiny protizákonně rozšiřována! K tomu vzrůstající nadpočetné směny a zase častá nepravidelná prázdeň, tak že celá armáda nezaměstnaných na 7000 vytvořena a dokonce i rozmnožena neustálým přiváděním dělnictva z ciziny zvláště z polských a rakouských krajů. Tím stlačena značně i mzda vůči r. 1900 nemálo. Průměrná mzda havířova (hlavní to massy za dne pracujícího hornictva klesla) od r. 1900—1904 o 46 marek za čtvrtletí. Kdežto v r. 1900 mělo hrubou mzdu 5 M a více za směnu 122. 380 horníků z celkového počtu zaměstnaných 235. 226, dostoupilo jí v r. 1903 z úhrnného vyššího počtu hornictva 260. 341 pouze 94.057. Úbytek mzdy pouze havířstvu (větší polovici hornictva) za jediný rok 1903 (vůči r. 1900) odhadují na $4^1/_2$—5 milionů marek. Je pravda, že výnos z dolů od r. 1900 o něco klesl, ale přes to klidí akciové společnosti i tak mnohomilionové čisté zisky; na př. Hibernia, kterou se zatím pruské vládě nepodařilo postátniti, za 11 měsíců loňského roku 10 milionů atd. Poněvadž nalezeno ve vozících s uhlím v dolech kamení nebo břidlice, které namnoze při chatrném osvětlení horník ani nerozezná od uhlí, škrtne se vozík, či annuluje se, t. j. dle pracovního řádu nezaplatí se zaň žádná mzda, to se děje v jednotlivých revírech s 20.000 až i s 100 000 vozíků; peníze za ně plynou sice do podpůrné pokladny, na jejíž správu však hornictvo samo nemá s dostatek vlivu. Dle statistiky bratrských pokladen pruských z r. 1903 onemocní z tisíce horníků 551; po leta už to konstatováno o dolech poruhrských

a výsledek toho je, že již 46. rok věku je průměrnou hranicí pro schopnost práce horníka na Poruhří. V jediném r. 1903 tam 529 horníků bylo zabito bez nějaké zvlášť rozsáhlé pohromy. K tomu všemu právě za zhoršené konjunktury od 1900 jedná se s hornictvem bezohledněji a příkřeji. O tom napsány celé kapitoly. Především ovšem kde jen šlo omezována koaliční svoboda hornická. A dnes i horník chce, aby se s ním jednalo jako se svobodným neodvislým mužem, ne jako s otrokem. Sta a sta starousedlých hornických rodin postižena zvláště bezohledným zastavením těžby na dosavadních svých dolech. Na hodiny donuceni horníci choditi do práce dále, náhle tím vytrženy celé jejich rodiny z dosavadních životních poměrů, celé obce vylidněny a rozvráceny finančně.

To vše souborem zavinilo obrovskou stávku poruhrskou. Horníci žádají letos devítihodinovou, na rok $8^1/_2$hodinovou a na přes rok 8hodinovou směnu; odmítají nadpočetné směny mimo pro záchranné práce, kde běží o lidské životy nebo poruchu těžby; chtějí mít ihned odstraněno ono škrtání vozíků; ať se škrtne pouze kvantum nepatřičné hmoty ve vozíku, žádají své dělnické kontrollory vozíků, žádají mzdu 5 M. pro havíře atd., aby závody neměly přes polovici míst ve své správě podpůrných pokladen, po případě žádné ingerence na správu, ničím-li na pokladny nepřispívají; dělnické výbory, které by zastupovaly dělnictvo vůči závodům, svoje dělnické dozorce dolů, zvláště co do zdravotní jejich stránky, aby se s dělnictvem humanně zacházelo, koaliční svoboda mu nebrala a organisace jeho byla uznána.

Všechny tyto požadavky závody příkře odmítly. Výbory dělnické že prý by byly jen další posilou socialní demokracie a jejích cílů, škrtání vozíků že prý je nejen nejmírnější, nýbrž i nejspravedlivějším trestem za naložené nečisté uhlí, stanovené minimalní mzdy že by byly přímo odměnou za lenost a nespolehlivost atd. A ještě k tomu odpověď tato uveřejněna spíše v novinách než došla dělnického adressata. Dělnické organisace nabídly, aby vzneseno bylo na horní úřad dojednati smír mezi hornictvem a závody. I tento návrh závody naprosto odmítly.

Stávka nastala a závody prý se nepoddají i kdyby je měla státi sebe více milionů.

Dnes totiž kapital závodní v Poruhří je už značně soustředěn, tak že opravdu klidně i miliony lze pánům obětovati, aby je zas s úrokem i dividendou 10 letech budoucích dostali zpět v míře mnohonásobné. Mimo to jsou majitelé závodů i jinak přesvědčeni, že dojista zvítězí. Mají dnes veliké zásoby na skladě a kromě toho konjunktura je méně příznivou. Dělnictva pak stávkuje ohromná massa, z níž pak pouze 110 000 je organisováno, tedy ani ne polovice jak tak připravena na nějaký hospodářský boj, úsporami peněžními v pokladnách koaličních. Se čtrnáct dní budou stávkovat a pak bude odboji konec a situace pro závody mnohem příznivější než kdy před tím. Dělnictvo počítá arci zas jinak. Vůdcové čtyř jeho svazů různorodých, však ve stávce solidných (mezi nimi velký svaz křesť. horníků i mladý odborový svaz polský) zdržovali sice generalní stávku do poslední chvíle, a to právě

i z důvodů uvedených. Ale tak beznadějnou situace hornictva není. Pro zvláštní soustavu při výplatě mzdy namnoze všichni z nich až do konce 4 neděl stávku bez podpor vydrží. Pak bude arci třeba velkých sum na záchranu před hladem. Úspory hornických svazů by tu nikterak nevystačily; ale za jedno půjčí hodně svazy jiných odborů, bohatší, a pak budou konány sbírky v Německu i v cizině. V Německu až na národní liberaly a část konservativců velká většina politických stran a listů sympathisuje se stávkou, veřejnost bude na ni přispívat; vidět to již z dosavadního, na př. i oba kardinálové němečtí Fischer i Kopp poslali tisícové příspěvky na umírněnou nouze hornických rodin, ze zahraničí již z Anglie zajištěn od odborového svazu hornického týdenní příspěvek 40.000 M. Ale hlavní podpora se čeká po dobrých zkušenostech od obchodnictva, jež svěří stávkujícím nejnutnější potřeby životní. Stalo se tak již roku 1889 a obchodníci při tom zle nepochodili.

V říškém sněmu německém i poslanecké sněmovně pruské o stávce mnoho už rokováno a apellováno na vládu, aby zakročila. I kancléř Bülow i pruský ministr obchodu Möller zatím zajišťovali vládní nestrannost vůči oběma bojujícím, kárali při dělnictvu, že porušilo smlouvu zastavením práce bez předchozí výpovědi, (že ji napřed porušilo zaměstnavatelstvo, se žádný z ministrů nezmínil) a litovali, že závody odmítly dosud jakkoli o smír vyjednávati. Slibovali vyšetřování a patrně čeká vláda, až bude s obojí strany o sprostředkování požádána.

Klid v Poruhří celkem porušen nebyl. Organisace stávkujících samy zřídily si dobrovolnou policii s bílými stuhami, jež brání nepořádkům. Horlivě se agituje zároveň proti alkoholismu mezi stávkujícím hornictvem.

*

Docela jinak utváří se touž dobou propukající stávkový ruch na Rusi. Místo hospodářsko-socialního jeví ráz politicko-solidaritní. Požadavky hospodářské sice ruské dělnictvo má neméně jako na západě, ale hnutí jeho dnešní není jimi ovládáno v první řadě. Oživený ruch pro ústavu mezi šlechtou a intelligencí ruskou, zdá se, přede vším vedl ke stávce petrohradské a k její bouřlivým a krvavým demonstracím. Pokud zde pracují spodní proudy nihilistické a revoluční, pokud zahraničné protiruské vlivy, nesnadno určitě konstatovat. Jinde po průmyslových srediskách stávkuje dělnictvo z téže příčiny a pak ze vzájemnosti se soudruhy petrohradskými, jako v Moskvě, kde dělnictvo zaměstnavatelstvu písemně to oznamuje, že nemá žádných k němu požadavků. Stávkové bouře sice vznítila dělnická organisace petrohradská, ale jinak dělnictvo na Rusi organisováno není, leda v menších tajných kroužcích, jež pro vážné a delší stávkové hnutí pramálo znamenají. Pro stávkující není peněz, sbírky větší jsou v říši nemožny, konfiskují se co nejvíce i případné podpory z ciziny, i mohou trvat stávkové bouře v Rusku toliko krátkou dobu. Po ní zvláště co do koaliční svobody dělnictva lze čekati utvrzení reakčního směru, lze-li zde vůbec o reakci mluviti, když bylo dosud pouze popu Gaponovi

dovoleno zřídit společnost dělníků. Jinak však směr dosavadní politiky ministerstva vnitra, budovati dále na zákonné ochraně dělnictva, aby odolalo „antigouvernementalním námluvám“, patrně postupovati bude dále dle opovědi nedávného carského manifestu, jenž sliboval ruským dělníkům i starobní a invalidní pojišťování. Jasný a pravdivý obraz o stávkování na Rusi dnes těžko lze podati: „tisk světový“ je zde příliš málo věrojatným, podléhaje protiruskému zpravodajství anglickému, i francouzský, a s druhé strany řádí zas pověstná ruská censura. Socialní demokracie všude, zvláště i francouzská a rakouská, okázale projevuje stávkařům na Rusi plnou sympathii.

*

30. prosince rozeslala švycarská vláda officielní svoje pozvání k mezinárodní konferenci do Bernu na 8. května t. r. patnácti vládám evropským (Rusko a Bulharsko pozváno není, za to však Srbsko a Rumunsko) Výslovně činí tak na vyzvání ústředí mezinárodního sdružení pro zákonnou ochranu dělnictva po jeho valném shromáždění v Kolíně n. R. Program navrhuje dosti skromný, patrně, aby tím spíše došlo ke společným úmluvám. Má býti pojednáno pouze o zákazu bílého fosforu při výrobě zápalek a zákazu noční práce průmyslové pro ženy. Blíže vymezuje, pokud má tato noční práce býti zakázána (pro dělnice kteréhokoli věku po 12 hodin s některými výjimkami). Návrh zákazu noční práce mladistvých dělníků přes mnohostrannou žádost zatím do programu pojat nebyl, jako „nevčasný“. Přes to vůdčí osobnosti ruchu pro mezinárodní zákonodárství dělnické kojí se nadějí, že o konferenci užijí delegáti vlád příležitosti i k diskussi o zásadách mezistátních smluv na poli socialně-politickém po vzoru smlouvy francouzsko-italské vůbec Papežská Stolice na konferenci pozvána nebyla.

*

Na sjezdě české samosprávy, svolaném Národní radou českou do zasedací síně staroměstské radnice pražské na den 22. ledna t. r. jednáno i o „reformě chudinství a socialních úkolech obcí“. V resoluci žádá sjezd zřizovati okresní chorobince pro duševně a tělesně choré, jichž nelze ošetřovati ve „veřejných“ nemocnicích a ústavech pro choromyslné, dávati osiřelé a opuštěné děti jednak spolehlivým pěstounům, jednak zřizovati opět okresní sirotčince, zakládati pro spustlé školáky okresní kárné školy. Chudinství i nadále budiž ponecháno obcím, navrhuje se však poněkud reforma (dle systemu elberfeldského), aby otcové chudých jen několik určitých chudých měli na starosti (v Brně už zavedeno!) O socialních úkolech komunalních v užším smyslu resoluce však mlčí, jen v odstavci o veřejném chudinství žádá obecní a okresní komisse socialní, aniž tu pro ně blíže určen byl jakýkoliv obor působnosti. Na sjezd české samosprávy trochu malá propracovanost komunalně-socialního programu. Nevynikáme nikterak na tomto poli, ale přece už lze se Praze na př. vykázati značnými pokroky praktické obecní politiky socialní. Právě před sjezdem uveřejnil na př. „Ústav královského hlavního města Prahy pro všeobecné

bezplatné zaopatřování služby a práce" zprávu o své šestileté činnosti. Vykazuje mohutný rozvoj: kdežto v roku 1898 hlásilo se o práci u něho 13.071 dělníků a o dělnictvo 8408 zaměstnavatelů, stoupl v roce 1903 počet hledajících službu a práci již na 25.365 a hledajících dělnictvo dokonce na 20.987. Vůči rozvoji obecního průkazu práce třebas v městech sousedních Německa není Praha daleko ještě zde vzorem, ale ani tohoto odvětví si na sjezdě samosprávy v resoluci blíže nepovšimli. A přece máme již řadu obcí, kde by komunalní sprostředkování práce bylo jak vysoce prospěšným, tak i snadno možným. Ovšem sjezdu předložen program příliš obsáhlý, než aby mohla práce jeho býti důkladnější.

*

Ministerstvo obchodu právě vyhlásilo nový statut pro pracovní radu na základě usnesení schůze její z 5. listopadu minulého roku. Stanoví se v něm širší kompetence rady, než byla ve statutě původním, že totiž náleží pracovní radě podávati návrhy i dobrozdání ve všech záležitostech pracovního poměru, ochrany a pojišťování dělnictva. Třeba ovšem konstatovati, že fakticky to vše pracovní rada i doposud již prováděla. Zástupcové socialně-demokratičtí žádali proto ještě větší rozšíření oboru působnosti, tak aby nastala úplná parita mezi pracovní a průmyslovou radou. Nedovedli však požadavku svého zatím blíže formulovati a prohlásili, že třeba se jim otázati strany, mají-li i nadále v pracovní radě spolupůsobiti. Mimo to novým statutem zavádějí se i náhradníci pro každého přísedícího, kteří budou vždycky do sezení rady zváni. Stanoveny i diety pro ně jako pro přísedící. Česká strana křesťansko-socialní zástupce v tomto sboru dosud neměla. Sbor skončil právě druhé svoje tříletí.

Školství.

Do rozpočtu ministerstva kultu a vyučování pro rok 1905 dáno bylo jako řádný náklad na českou universitu v Praze 1,334.978 K + 102.828 K. Pro českou techniku v Brně navrženo 355.517 K, pro německou tamtéž 408.088 K. Vídeňské akademii umění navrženo 336.800 K, dvojjazyčné v Praze 129.050 K. Vídeňské akademii věd 195.100 K, polské 50.000 K, české 40.000 K. Pro umělecko-průmyslovou školu ve Vídni 219.380 K, v Praze pro dvojjazyčnou 146.479 K.

Extensnímu výboru české university zvýšilo ministerstvo kultu a vyučování roční subvenci ze 6000 na 7000 K. K součinnosti při extensích hlásil se professorský sbor českých vysokých škol technických v Praze, i bude extensní výbor o zástupce jeho rozšířen, jakmile dojde ministerské schválení. Rovněž professorský sbor brněnské

techniky domáhá se subvence pro lidové přednášky, které zaříditi hodlá. Do minulého školního roku byly pořádány 24 kursy po šesti přednáškách v Praze a předměstích, mimo Prahu v Čechách a na Moravě 34 kursy o 95 přednáškách. Posluchačů dalo se zapsati v Praze 13.920, na venkově 28 774; průměrná návštěva v Praze 96 6, na venkově 302·8.

University v Německu vykazují za zimní semestr 1903/4 tuto statistiku: Všech universit je 21, z nich má fakultu theologickou evangelickou 17 s 1981 posluhači, katolickou 8 universit s 1746 posluchači; světské fakulty jsou všecky tři všude kromě v Münsteru, kde nemají fakulty medicinské. Posluchačů všech bylo na právnické 10.139, medicinské 6.724 a na filosofické 15.438, dohromady 36.028 immatrikulovaných. Obě fakulty theologické jsou v Bonnu, ve Štrassburku, Tübinkách a ve Vratislavi.

*

„Information" přinesla o moravských středních školách zprávu, že v příštím školním roce zřízena bude v Brně nová česká a nová německá státní realka, ředitelé obou dosavadních státních realek dostanou titul vládních radů, a několik moravských škol středních bude převzato do státní správy.

Ministr kultu a vyučování nařídil, aby zřízeny byly pro učitele škol středních prázdninové pokračovací kursy. Účelem jich jest poskytnouti těmto učitelům, zvláště působícím v malých městech, možnost, aby doplnili a prohloubili návštěvou přednášek a cvičení v universitních městech své odborné vzdělání dle nynějšího stavu vědy a zkušeností. Kursy jsou rozpočteny na 12—14 dní a mají býti střídavě konány ve směru humanistickém a realistickém. Stanoviti program řízení bude ponecháno předsedovi zkušební komise dle dohodnutí se zemskou školní radou. Účastníkům kursů budou poskytnuty cestovní podpory. Letos mají se konati na české universitě v Praze, ve Lvově a ve Štyrském Hradci. Při této příležitosti podotýkáme, že zdrojem dalšího sebevzdělání jsou vědecké odborné časopisy a jiná literatura, v nichž může učitel (tak jako každý jiný úředník) pokrok ve svém odboru stopovati. Vynaloží li na to učitel dosti značný obnos ročně, mají býti komise pro vyměřování osobní daně z příjmu poučeny, aby tuto částku od zdanitelného přiznaného příjmu odčítaly resp. odečtení uznávaly, jak někde tak vskutku činí, nečekajíce, aby se toho poplatník odvoláním — často bezvýsledným — domáhal.

Středoškolské extense, o nichž jsme se před časem zmínili, konají se zdarma, pouze cestovné se nahradí, koná-li se přednáška mimo sídlo ústavu. Bylo by si přáti, aby katolické spolky použily této příležitosti, neboť vnesou do spolku nový život a změnu v přednáškách, kde až dosud hovořilo se pořád o samém socialismu. Jakkoliv středoškolských extensí ujaly se hlavně síly mladé, odchované školou „moderní", přece najde se dosti ochotných přednášejících i pro jmenované spolky.

V Brně založen byl nedávno německý spolek pro podporování studujících středních škol v nemoci. Student platí

korunu ročně za legitimaci, která ho opravňuje, aby za celý školní rok směl požívati po dobu jednoho měsíce bezplatného ošetření lékařského v bytě nebo v nemocnici. Podobnou myšlenku uskutečniti hodlá i český odbor professorský, ovšem staví se mu četné potíže. Doporučovalo by se zříditi cosi podobného i pro posluchače české techniky, což možno by bylo jen založením nového spolku ad hoc, ale to odstrašuje poněkud, aby opět jedno břemeno nebylo české společnosti uvaleno na bedra. Brněnský odbor bez pražského centra nemůže něco takového vůbec provésti a pak stanovy vylučují vysoké školství. Doufáme, že myšlenka tato neusne, a nějaký způsob postupu se již najde pro podnik tak humanní. Kdo studoval v Praze na střední nebo na vysoké škole, ví, co dobrého vykonala a koná nadace Krombholzova, tohoto šlechetného lidumila, jenž sám mnoho v nouzi a chorobou strádav, zmírniti se snažil podobný osud četných řad studentstva.

*

Zmínili jsme se též před časem o učitelských sborech na ústavech ku vzdělání učitelů, kde působí četné učitelské síly s approbací pro měšťanské školy. Tento zjev stává se tím křiklavějším, čím více pomalu přibývá approbovaných učitelů pro střední školy, a pak způsob započítávání let. Jen jeden příklad uvedeme. Od maturitního zeleného stolu na gymnasiu rozešli se dva kollegové: jeden šel na universitu, vykonal státní zkoušky zkušební rok, asi 7 let s approbací suploval; když stal se definitivním, započtli mu obvyklá tři léta; druhý stal se učitelem na obecné, pak na měšťanské škole, bez úmorných studií, hned bral služné a když dostal se na učitelský ústav, započtli mu — 10 let; dle služebních příjmů má se líp než kollega s akademickým vzděláním. Tito professoři z učitelských ústavů jsou zároveň zkušebními komisaři; jak učitelstvu vhod, patrno z těchto řádků v „Učit novinách“: „. . . Jiným zlem, jež plodí nedůvěru zkoušených ke zkoušejícím jest, že v poslední době stávají se zkušebními komisaři kandidátů pro školy měšťanské lidé s touže kvalifikací vědeckou, jakou bude míti zkoušený po vykonaných zkouškách. Filosofa zkouší professor vysoké školy, učitele tělocviku zvláštní komise, v níž zasedá odborník — autorita a universitní professor, specialista, . . . ale učitele, konajícího zkoušky pro měšťanské školy, zkouší — zas učitel (ředitel školy měšťanské) . . . žádáme, aby zkušebními komisaři při zkouškách pro měšťanské školy byli vynikající professoři škol středních, jak tomu bylo před 20—30 lety.“ Podotýkáme ještě, že jediný ústav mužský v Plzni obsazen jest silami approbovanými vesměs pro školy střední.

*

Učitel měšťanské školy v Nuslích p. Ph. C. Pav. Papáček navrhoval v pražských denních listech zimní prázdniny asi od 8. prosince do 6. ledna; důvodem jest mu přílišná tma dlouho ráno a brzy na večer, pak viděl by úsporu v topení (v celých Čechách asi 243.000 K.) Ztracený čas asi 32 půldnů vyučovacích dal by se nahraditi zabráním feriálního odpoledne.

Sociální komise obce pražské usnesla se rozšířiti činnost svou za souhlasu obcí venkovských na všecky obce v policejním obvodu pražském a míti na zřeteli výchov dorostu budoucí velké Prahy. Založená „Ochrana mládeže“ má míti na zřeteli: 1. Péči o nalezence, jež jsou zemskou porodnicí rodinám do výchovu dány. 2. Pečovati o dítky, jimž soudy ustanovují poručníky. 3. Pečovati o výchov dětí, na něž bylo poukázáno soudem neb úřady policejními. 4. Pečovati o děti, odkázané na podporu obcí, o děti chorobné a toulavé. 5. Pečovati o to, aby děti ze školy vystupující věnovaly se řádnému povolání. 6. Pečovati o učně a zakládati pro ně besídky. 7. Vésti dozor nad dorůstajícími dívkami.

*

Ředitelství král. čes. zem. porodnice a nalezince v Praze rozeslalo před vánočními svátky všem správám škol obecných a měšťanských v Čechách dotazník o nalezencích na venkově žijících, zahajujíc tak anketu, na jejímž základě by si mohlo doplniti obraz o péči nalezinecké. Otázky týkají se hlavně školy, prospěchu zdravotního i duševního, docházky školní, ale i také záležitostí místních k nalezencům se vztahujících.

*

V Chicagu za uplynulé sezony hry na kopanou, jak ujišťují „Novoyorské Listy“, bylo 296 mladíků zraněno a 14 zabito. Také výsledek ušlechtilého sportu!

*

Ve škol. roce 1903—4 vychodilo chlapecké měšťanské školy moravské 1760 žáků. Z nich opakovalo dobrovolně 216, ostatní zvolili si toto zaměstnání: živnosti 385, učitelství 189, obchod 145, do obchodní školy šli 123, do průmyslových škol 86, hospodářství 85, bez povolání u rodičů 59, na reálku šlo 50, do rolnických škol 35, do tkalcovských škol 33, povolání neznámo u 29, lesnictví se oddalo 28, stavitelství 25, do hospodářských škol středních a učit se cizím řečem do ciziny šlo po 23, do služby kancelářské 20, do tovární praxe 18, na zahradnictví 16, na knihtiskařství 15, k hudbě 10, na elektrotechniku 9, do plaveckých škol 8, do strojnicko-průmyslové školy a k pivovarnictví po 7, k vojenské službě 6, do gymnasia, k železniční službě a k hornictví po 5, do školy pro průmysl dřevařský 4, do vyšší školy zahradnické a na školu vinařskou po 3, do malířské akademie 2, do školy pro průmysl hliněný, do školy hodinářské, do poštovní praxe a do školy rabínské po jednom.

*

Mezi učebné předměty v Uhrách zařazen též tělocvik se zřetelem na vojenská cvičení. V opakovacích školách pokračuje se ve vojenských cvičeních, hlavně však střílí se do terče. Aby se to ujalo mezi lidem, bude spolupůsobiti též domobrana. Ministr domobrany zaslal již vyššímu ref. gymnasiu v Miškovci čtyři manlicherky, aby se oktaváni cvičili střileti do terče za vedení učitele

tělocviku. Na učitelských ústavech jest tělocvik, vojenská cvičení a střelba do terče předmětem povinným.

Rovněž francouzské ministerstvo osvěty vydalo všem školním dozorcům nařízení o vyučování ve střelbě, kterážto cvičení učitelstvu velice se doporučují, a budou jim dávána vyznamenání veliké hodnoty, aby se o střelbu na svých školách zajímali.

*

Ve Francii, jak známo, vyhodili ze škol náboženství. Aby měli nějaké desatero, zavedla městská rada pařížská na obecních školách těchto deset přikázaní: 1. Miluj spolužáky, kteří budou v životě tvými druhy v práci. 2. Miluj vyučování, duševní stravu; buď učitelům vděčný jako svým rodičům. 3. Posvěť každý den nějakým dobrým a užitečným činem. 4. Cti počestné lidi, měj úctu před každým, ale neskláněj se před nikým. 5. Neměj v nenávisti a neurážej nikoho z těch, kdož jsou ti rovni; nemsti se, ale braň své právo a odporuj svévoli. 6. Nebuď sketou! Chraň slabé a miluj spravedlivost. 7. Pamatuj, že vše dobré pochází z práva. Kdo užívá, aniž sám pracuje, okrádá dělníka o chléb. 8. Pozoruj a mysli, abys vyzvěděl pravdu. Nevěř ničemu, co se příčí rozumu. 9. Neříkej, že je vlastencem ten, kdo jiné národy nenávidí nebo touží po válce, neboť válka je zbytkem barbarství. 10. Pracuj k tomu, aby žili jednou všichni lidé v štěstí a míru jako bratři. — Jak mělká a nedostatečná to náhrada vyšla z rozumu a ruky lidské za odstrčený zákon Sinajský!

*

V osmnácti státech severoamerických jest obecné školství upraveno tak, že v určitém obvodu jest škola, vyhovující všem nejmodernějším paedagogickým a zdravotním požadavkům. Do této školy svážejí se dítky v povozech neb omnibusech za každého počasí. Pro každou školu jest připraveno 8—10 povozů, kteréž od nejvzdálenějších stavení počínají dítky svážeti od 7 hodin 45 minut, aby do $^1/_2$9 hodiny je zavezly do školy. Po vyučování rozvážejí je zase domů. Obědy dostanou dítky ve škole. — Tohle by se mělo u nás přikázati místním školním radám k provedení!

*

Učitelstvo polské, soustředěné v haličském „Towarzystwu Pedagogicznem", usneslo se před rokem, aby postaven byl ve Lvově učitelský dům. Základy k němu položeny o minulých prázdninách a stavba již tak pokročila, že letos bude hotova.

V slovinském učitelském domě v Lublani umístěno jest též slovinské školní museum, které bylo otevřeno roku 1901. Předměty roztříděny jsou na oddíl historický a moderní. V historickém jsou vyloženy: 1. školní knihy a časopisy, učební pomůcky atd., zkrátka vše, co jest charakteristické pro minulost obecního školství; 2. spisy učitelstva od nejstarší do nynější doby; 3. domácí vynálezy pro obecnou školu; 4. rozličné předměty, jež vztahují se k obecnému školství všech časů, jako podobizny vynikajících pedagogů, kroje učitelské, rukopisy, medaile, prapory, školní i církevní písně atd. —

Moderní díl obsahuje vše, co se vztahuje k nynější škole obecné, knihovnu učitelskou i žákovskou. Celkem obsahovalo do nedávna 1587 čísel ve 4935 kusech v ceně 59.224·50 korun, knihovna 1846 čísel v ceně 8288 korun. Hlavní zásluhu o zřízení jeho má zemský inspektor Antonín Cuvaj.

Vojenství.

Válka rusko-japonská. Port Arthur, jenž tak hrdinně 7 měsíců všem útokům vzdoroval, vzdal se. Tato novoroční zpráva, ač tak dávno již předvídána, přece všeobecně překvapila. Tak jsme již zvykli, že ruská posádka výpočty odborníků pokárá ze lži General Stessel se vzdal, když posádka byla již naprosto vysílena a poslední naděje na osvobození ztracena. Jeho hrdinná obrana došla uznání na celém světě největšího právě tehdy, když se vzdal a když bylo aspoň poněkud možno posouditi, co vlastně vykonal. Mnoho časopisů věnovalo mu celé sešity. Německý císař chopil se té příležitosti, by blahoklonně vyznamenal jak Stessla, tak Nogiho. (Doufaje asi, že to zájmům německým v Rusku a v Asii bude na prospěch).

Ukázalo se, že dobytý pahorek 203 *m* přece byl místem důležitým v pásmu stálých tvrzí. Posud různé plány jeho polohu různě ukazují. Leží však zajisté kdesi na západním konci severní fronty. Také skutečně Japonci s něho stříleli do přístavu na lodě. Rusové však ještě byli také v polních opevněních před pásem tvrzí na západní frontě u zálivu Holubího. Proti těmto místům a proti tvrzím na hřbetu Icešanském řídili Japonci nyní své útoky. 22. a 23. prosince zahnali Rusy z opevnění u zálivu Holubího a 24. sami je obsadili. Rusové nemohli již pomýšleti na jich dobytí a bylo jim rychle jen couťnouti do stálých tvrzí. Nyní již jakoby ochranná síla ruská náhle ochabla, tak rychle následuje úspěch Japonců za úspěchem. Dne 25. prosince usilují o dobytí tvrzí na východní části severní fronty. 28. minou vyhozen průlom do Erlunšanu a tvrz dobyta. 31. Snušušanu dobyto a do Paličuanu střelen průlom. 1. ledna dobyto Paličuanu Tedy vyjma tvrze Ma a východní Kikvan Japonci dobyli již celé fronty.

V Port Arthuru ze 35.000 bojovníků, jichž asi bylo v pevnosti na počátku obležení, bylo zabito a zemřelo asi 8000. Asi 15.000 leželo nemocných neb raněných v nemocnicích. Zbytek hájil frontu skoro 20 *km* dlouhou. Z těchto vojínů bylo mnoho a mnoho raněno, všichni náramně vysíleni. Nedostávalo se mužstva na vystřídání. Zběsilé útoky Japonců vyžadovaly největší bdělosti. Proti mrazům nebylo ochrany. Nedostávalo se topiva. Hrubá děla byla již tak opotřebována, že nespolehlivě střílela. Ani střeliva se nedostávalo a nedostatek potravin byl den ode dne větší. Čím dále tím méně se dařilo potravin do přístavu dopravovati. V nemocnicích nedostávalo se nejpotřebnějších věcí.

Japonská palba vytvořila z města peklo. Zásoby jí zničeny. Přístřeší možno nalézti toliko v sklepeních Vždyť i do nemocnic dopadaly střely, tak že nemocní se raději odvlekali do bitevní čáry. A poslední naděje na brzké osvobození zmizela. Loďstvo bylo ještě daleko a Kuropatkin jich také nemohl vysvoboditi. Zbylo jim již jenom ustoupiti na Zlatou horu a hřbet Drakovoj, kde by se byli mohli ještě nějakou dobu uhájiti a tak vázati japonské zástupy k Port Arthuru. To by však již bylo nevyvážilo obětí. Smrt vyžádala si z nejlepších generala-inženýra Kondratěnka, jemuž jest mnoho děkovati, že pevnost se takovou dobu držela, a civilního inženýra Sacharova.

Tyto okolnosti přiměly asi posléze generala Stessla, aby se vzdal. Poslal tedy generalu Nogimu dopis, oznamující mu své rozhodnutí vyjednávati. 2. ledna ráno zastaven boj. Smlouva byla podepsána však teprve 3. ledna večer. Rusové však ještě asi v noci na 2./1. vyhodili do povětří tvrze „Východní Kikvan“ a „Ma“ a také prý částečně spálili a částečně vyhodili lodě v přístavu (tyto však byly prý již dříve japonskou střelbou zničeny). 6 nepoškozených torpedoborců vyrazilo z přístavu, z nichž 4 dopluly do Čifu a tam byly odzbrojeny. Od 4. do 8. ledna odevzdávali Rusové pevnost Japoncům. 5, 6. a 7. vytáhli Rusové k zálivu Holubímu, odkud dopraveni dráhou do Dalného a z toho přístavu do Japonska. Úhrnem bylo prý Rusů v Port Arthuru 8 generalů, 588 důstojníků, 221 úředníků, lékařů a kněží, 22.434 mužů armády a 3645 nebojovníků k armádě náležejících; námořního vojska: 4 admiralové, 300 důstojníků, 4500 vojáků, 500 nebojovníků, dohromady tedy 32.000, pak ještě asi 10.000 civilních osob. Odevzdáno pak ještě 1920 koní, 4 bitevní lodě, 14 dělových lodic a torpedoborců, 10 parníků, 35 mladých plavidel a 82.670 granátů a 3000 *kg* prachu. Z vojínů však leží v nemocnicích asi 15.000 a z druhých jest mnoho a mnoho raněných. Nalezené granáty jsou buď starých soustav nehodících se do děl užívaných aneb jsou to granáty do děl, jež Rusové již ztratili anebo jež byla již zničena, neboť všechny zprávy dotvrzují, že Rusové poslední dobou již z děl nestříleli pro nedostatek střeliva. General Stessel a prý 441 důstojníků bylo propuštěno na čestné slovo. (Car to dovolil). Tito důstojníci jsou asi již neschopni k válečné službě, tak že by asi na žádný způsob se nemohli činně súčastniti války a Stessla je třeba v Petrohradě již proto, by podal podrobné zprávy o svých zkušenostech. Jaké byly stálé tvrze portarthurské, posud nevíme a také sotva se tak záhy dozvíme. Zdá se však, že neodpovídaly ohromným sumám na jich zbudovaní prý obětovaným. Posud nedošlo na příklad zpráv o pancéřových věžích a možno za to míti, že hrubá děla byla leda umístněna na sklápěcích lafetách. Čeho my však posud nevíme, čeho se leda můžeme domýšleti, to bylo Japoncům velice dobře známo již dříve než se pustili do války; o tom jest asi přesvědčen každý. Japonci, to se rozumí, nevytroubí do světa, že zaplatili dobyti pevnosti nedostatečně opevněné a zásobené tak ohromnými ztrátami, neboť jak sami připouštějí, ztratili 50.000 mužů; to však zajisté počítají toliko zabité a na rány a nemoce zemřelé, ne raněné a nemocné. Všecky

zprávy shodují se v tom, že Dalnyj jest ohromnou japonskou nemocnicí. — V Port Arthuru se jali Japonci hned zařizovati. Došlo zpráv, že dopravili již dříve na Liaotung hojně stavebního materialu, by mohli tvrze co nejdříve opět vystavěti a co nejlépe opevniti. Tyto zprávy jsou zajisté věrohodné, uvážíme-li, jakou prozřetelnost posud Japonci osvědčili. Asi 30.000 mužů (snad do konce 40.000) a mnoho hrubých děl armády Nogiovy bylo odesláno k armádě mandžurské.

Význam události této nesnadno vystihnouti. Četli jsme v kterýchsi novinách, že prý nelze přeceňovati této pevnosti, že prý „základem všech jich (Japonců) operací měla by býti Korea a přístavy její, jež Japonsku jsou nejbližší. Co by byl Port Arthur platen Japoncům, kdyby Rusko zvítězilo na Korei a kdyby z Vladivostoku loďstvem svým ohrožovalo rozsáhlé pobřeží japonských ostrovů?“ — nuže, to jest hudba daleké ještě budoucnosti. Již jsme kdysi vysvětlovali, že teprve tehdy bude Japonsko poraženo nadobro, až bude zničeno jeho válečné loďstvo. Dokud loďstvo není zničeno, není snadno pobřeží ohrožovati, obzvláště když ve Vladivostoku ruského loďstva není. O loďstvu však až později. Dobyvše Port Arthuru a zničivše ruské loďstvo tamější (i malé lodi do Čifu uniknuvší a tam odzbrojené jsou Rusku ztraceny) zbavili se Japonci starosti o týl a svou krátkou dopravní čáru, již mohly ruské lodi vždycky ještě ohrožovati. Získali však současně přístav, jenž jim pomůže tuto dopravní čáru střežiti. Nepochybujeme, že Japonci všemožně se vynasnaží, aby potopené lodi z přístavu odpravili, již proto, aby přístav měli volný. Možná také některou loď lze ještě opraviti a že Japoncům bude konati dobré služby. Nepochybujeme ani, že Japonci svou dopravní čáru na Korei náležitě zřídili, neboť budou-li poraženi, bude jim ustupovati touto cestou. V tomto případu by hrál Port Arthur (jsa náležitě opraven) tu úlohu v týle ruské armády, již posud hrál v týle japonské. Dokud pak japonské loďstvo válečné nebylo by poraženo, vždy by mohlo ještě týl a pravý bok Rusův ohrožovati. Běží arci o to, aby japonská armáda mandžurská nebyla poražena příliš záhy. Posavadní události válečné pak nás zajisté neopravňují k domněnce, že by došlo k rozhodnutí příliš záhy. Japonci zajisté v Mandžursku útočně postupovati nebudou, zatím co Rusové, chtíce poraziti nepřítele, budou nuceni útočiti. Kdyby pak, třeba by Rusové japonskou armádu porazili, ale nedobyli pevnosti a nezničili japonského loďstva, a pro jakoukoli okolnost mír byl uzavřen, pak ovšem Port Arthur bude míti ohromný vliv na podmínky míru a nelze za to míti, že by Rusové mnoho vyzískali. Obléhavše takovou dobu pevnost tak velkou armádou, jíž bylo k dobytí pevnosti třeba, vzdali se arci Japonci úspěchů, jichž mohli v Mandžursku dosíci, kdyby této armády užili tam. To však odůvodňuje se tím, že jim běží o Koreu a ne o Mandžursko. Čím dále by byli pak Rusy pronásledovali, tím větších nesnází byli by sobě působili a tím větších výhod by byl nabyl Kuropatkin, tím silnější by se byl stal Port Arthur. (Máme totiž za to, že největších zásluh o opevnění dobyli Kondratěnko a Sacharov teprve za války.) Nelze pak podněcovati mravního výsledku při

japonském vítězství. Lid, bursa a pod. nestarají se o strategii, ty počítají jen vítězstvím místním a porážkou místní. Můžeme právem za to míti, že nadšení lidu japonského pobádá ho, aby vyslal ještě více dobrovolníků do pole. Největší vliv však bude míti vítězství na armádu samu. Třeba by bylo pravda, jak oznamoval „Nový Kraj", že před Port Arthurem často japonské dělostřelectvo střílelo do vlastní pěchoty, aby ji pohnulo k útokům na ruská opevnění, sebedůvěra Nogiovy armády velmi byla utužena a tato armáda, bojujíc s armádou Ojamovou bude asi působiti na její udatnost, jako kdysi francouzské gardy. Nechceme říci, že by ruská porážka příliš nepříznivě mohla působiti na mysl ruské armády, víme jak houževnatý je ruský mužík a že na mysli tak snadně nepoklesne, však na veřejné mínění v Rusku přece by mohla míti vliv. Japonský úvěr pak zajisté stoupne.

A jak asi vzrostlo malé Japonsko v zracích žlutého plemene a jak v nich ruský obr klesl! Zajisté vliv japonský na Čínu bude utužen, ač nemáme za to, že by již nyní snad Čína mohla vystupovati účinně proti Rusku, neboť nedostává se Číňanům té energie, již mají žlutí ostrované. Ale zajisté nebudou povolnými vůči Rusku a Japoncům stačí, když by svým vlivem dosáhli, aby Čína byla nepovolná vůči bílému plemeni vůbec. Nejvíce poškozeny pak byly ruské zájmy v Tibetu, arci již než Port Arthur byl dobyt; ruská porážka však může býti anglickým zájmům tím více na prospěch

Baltické loďstvo, neb jak se nazývá II. soulodí v Tichém moři, vyplulo 21. října 1904 a vyváznuvši šťastně z nemilé příhody v anglických vodách, rozdělilo se na africkém pobřeží na dvě soulodí. Roždeštvenský obeplul Afriku a Folkersam proplul Suezským průplavem V Diego Suazer na severním pobřeží se opět sloučili a nedávno opět celé loďstvo vyplulo, neznámo kam. Loďstvo to překonalo ohromné nesnáze, neboť jediné francouzské přístavy poskytly mu s dostatek pomoci. Plavba trvala dlouhou dobu a ruské lodi nemohly již v čas doplouti do Port Arthuru, což považujeme za jich velké štěstí, neboť jiného loďstva Rusové již nemají. III loďstvo totiž, jež prý vypluje v únoru, není s to, by spolu s II. bojovalo.

Za nynějších okolností může Roždeštvenskému běžeti toliko o to, aby šťastně doplul do Vladivostoku. Tam má však ještě dlouhou cestu a nesnadné mu bude zásobovati se na cestě uhlím. Také lze sotva za to míti, že by dopluli, nesrazíce se s Japonci. Pohlédněme tedy na oba protivníky. Roždeštvenský má 7 bitevních lodí, 3 velké obrněné křižníky, 12 torpedoborců a 12 torpedových lodí. — Togo má 4 bitevní lodi I třídy, 2 staré bitevní lodi znovu upravené II třídy, 7 velkých obrněných křižníků, asi 16 torpedoborců a mnoho torpedových lodí. Oba protivníci jsou si tedy asi rovni; totiž Rusové mají více velkých lodí, Japonci více malých lodí. Kdo je tedy ve výhodě, nedá se snadno říci. Velká část odborníků má za to, že rozhodují velké bitevní lodě, druhá část praví, že působení torpedových lodí rozhoduje. Také ovšem záleží na tom, kdo nejlépe dovede své bojovné jednotky využitkovati a kdo má lepší mužstvo, vždyť Tegetthoff špatnějším

loďstvem porazil lepší italské. Po té stránce Japonské námořní mužstvo sestaveno jest ze samých rozených námořníků, posádky lodní jsou velice dobře vycvičeny a nyní právě prošly nejlepší školou, skutečnosti. Togo měl dosti času, aby své důstojníky důkladně obeznámil se svými názory a svou soustavou bojovací, tak že účelné spolupracování zdá se zaručeno. Také jsou jeho námořníci nyní asi dosti zotaveni. Ruským námořním mužstvem jest však většinou lid selský. Loďstvo a posádky jsou teprve nedávno sestaveny, Roždeštvenský neměl kdy své důstojníky vycvičiti, by účelná součinnost byla zabezpečena. Námořníci jsou namahavou dlouhou cestou asi velice vysíleni. Nejnebezpečnější cestu jest jim však teprve konati. Rusové pak plují mořem cizím, zatím co Japonci jsou v domácích vodách. Spousta ostrovů a ostrůvků, jíž jest Rusům proplouti, dává Japoncům mnoho úkrytů, z nichž jim možno překvapiti ruské loďstvo.

Přístav vladivostocký bude prost ledu až v dubnu, nyní by bylo třeba vjezd uvolniti ledoborcem, tedy vjezd by nebyl svodný. Pro všechny okolnosti nemůžeme se diviti, že Rusové se jaksi nemohou odhodlati k této poslední cestě. Někteří odborníci mají za to, že by bylo nejlepší, kdyby se mohl Roždestvenský zdržovati v Indickém moři, až by připlulo třetí loďstvo, přes to že toto může konati asi toliko služby pobřežní.

Jedinou pozoruhodnou událostí na mandžurském bojišti byl výpad ruské jízdy na japonskou dopravní čáru. 8. ledna general Miščenko shromáždil velkou silu jízdy, jíž bylo přiděleno několik batterií a oddělení strojových pušek za pravým křídlem ruským, překročil Hunho a táhl mezi Liaoho a Hunhoem na jih. 9. ledna zabral japonský transport a poplašil vojsko, střežící dopravní čáru. 10. ledna rozprášil silnou tlupu Čungusů, dobyl opevněného místa. 11. ledna dal rozbořiti železniční dráhu mezi Hajčenem a Hušančanem, zničil ještě nějaké zásoby. 12. ledna došel až po samý Inkou, jenž však byl silně obsazen; obdržev pak zprávy, že se blíží silné zástupy japonské, dal se na návrat a šťastně se uhnuv dotáhl 16. ledna opět ruské fronty.

Dle věrohodných zpráv jsou okolnosti v Mandžursku Rusům příznivy. Ruská armáda již vzrostla tak, že nemá-li snad číselné převahy nad armádou japonskou zajisté jí nezadá. Nejdůležitější však jest, že Rusové mají nyní dostatek dělostřelectva. Máme za to, že ruské dělostřelectvo jest lepší japonského, neboť uhájilo se proti japonskému již dříve, kdy Japonci měli ohromnou převahu děl. Jak postupuje doprava ruského vojska, nesnadno říci. Některé zprávy oznámily, že dráha dopravuje měsíčně po 40.000 mužů, zatím co dříve se pravilo, že prý dráha může dopravovati po 90.000 měsíčně. Aby byla zasibířská dráha zlepšena, rozhodli se Rusové 15. října 1904 věnovati 10 milionů rublů na druhou kolej na nejdůležitějších tratích.

Japonci doma cvičí o překot záložníky. Největší váhu při tom kladou na pochody a překonání překážek.

Směs.

Macierz szkolna dla Księstwa Cieszyńskiego. Založena byla roku 1886. Členů má nyní 10 čestných, 364 zakládajících a 1043 obyčejných. Z čestných členu není ani jeden z Těšínska. Též ze zakládajících jest ohromná většina hlavně z Ruska, Haliče, Ameriky, Paříže atd.; mezi nimi je 21 polských šlechticů. Členové obyčejní jsou roztroušeni ve 108 místech na Těšínsku, 44 v Haliči a j. Na Těšínsku je nejvíce členů v Těšíně, Jablunkově, Fryštátě, Dombrové(!), Karviné, Bohumíně a v Rychvaldě(!); v Haliči nejvíce v Andrychově, Drohobyczu, Jaworznem, Kołomyji, Krakově, Lvově, Samboru, Sanoku a ve Věličce. Macierz szkolna zakládá školy polské v ohrožených místech, jako naše Matice. Mimo to založila ještě zvláštní fondy: Stipendijní, fond na zřízení učitelského ústavu, fond na školku polskou v Těšíně, na založení koleje studentské a na rolnickou školu v Černichově. Příjmů měla za rok 1903/4 39.274 K, ze Slezska samého jen 4665 K 32 h. Macierz založila roku 1895 polské gymnasium v Těšíně, jehož vydržování až do roku 1902/3 ji stálo 487.616 K, a i nyní po sestátnění gymnasia není prosta výdajů na ně; tak roku 1903/4 zaplatila 4961 K. Roku 1900 zřídila polskou školu v Těšíně, na niž obětovala již za 4 leta 88.609 K. Mimo to založila ještě školku v Michálkovicích, školu na Zbytkách, v Něm. Lutyni, Mor. Ostravě a v Polské Ostravě. Při škole těšínské jsou i pokračovací kursy dívčí. Celkem vydala Macierz szkolna již 593.533 K 47 h.

Dosti spolehlivým **měřítkem národního a socialního vědomí** českých Slezáků jsou volby do obecních výborův a jiných korporací. Uvádím obecní volby, volby do okresních silničních výborův a do nemocenských pokladen, které se udály roku 1904 v českém území opavském.

Zachován český ráz obecního výboru v Neplachovicích, Benkovicích, Polské Ostravé (Těš.), Kylešovicích, Lhotce, Hlubotci, Komárově, Kamenci, Studénce, Štitině a v Slavkově.

Dobyty jsou námi obce: Lukavec, Kunčičky a Pustějov.

Částečný úspěch dosažen ve Vršovicích, kde nyní úřaduje se též česky, podobně v Jaktaři a v Rychvaldě.

Němci a čeští deutschfreundlichové zůstali pány v Holasovicích, Hrušově (Těš.), Frýdku (Těš.), Děrném a v Lubojatech.

Částečný neúspěch česká věc utrpěla v Třebovicích, kde je starostou tichý deutschfreundlich.

Úplně jsme neztratili žádné obce, ale dobyli jsme tří.

Okresní silniční výbory byly voleny čtyry: V okrese opavském, frýdeckém, bíloveckém a klimkovickém; všechny jsou nyní české a počínají si statně a nebojácně.

Též do okresní školní rady polsko-ostravské zvoleni Češi.

Velmi významnými pro taktický postup český zdají se mi býti volby do okresní nemocenské pokladny v Opavě (24. dubna 1904). Pokladna ta byla úplně v moci továrníků, ovšem německých, a zřízenci její chovali se jak k dělnictvu vůbec, tak zvláště k českému, velmi brutalně. Továrníci udržovali pokladnu jenom úskoky a násilím ve svých rukou;

letos však spojila se česká nár.-socialní organisace se socialními demokraty, při čemž vymíněno bylo pro budoucnost obojazyčné úřadování v pokladně a ustanovení jednoho lékaře českého. Při volbě prosadili 9 svých kandidatův, a ostatních 57 mělo rovnost hlasů; vylosováno pak 27 společných kandidatů dělnických a 30 panských. Tím dělnictvo a národní rovnoprávnost zvítězila neboť dělnických delegatů bylo o 6 více než panských. Volby byly však zrušeny.

Připomínám ještě, že české obce nejsou tak ohroženy Němci, jako samými Čechy, kteří „drží s Němci". Je to zvláštní rassa slezská rozlezlá po celém českém území, která z nenadání zjevuje se ti za zády a vystrkuje rohy na místech, o nichž jsi byl přesvědčen, že jsou jistá, neohrožená. Takových deutschfreundlichů nepoučí a neobrátí ani anděl z nebe. Mluvíš s ním, začne ještě sám mluvit o národnosti, myslíš si: to je aspoň přesvědčený našinec, a ono je to zarytý deutschfreundlich. Ve velmi mnohých obcích nelze nikomu věřit, na nikoho se spolehnout, a ta nejistota škodí nám nejvíce. M. P.

Světoznámá vydavatelská firma milanská Ulrica Hoepliho vydala k Vánocům úplné vydání „**Snoubenců**" (Promessi sposi), ale pochybujeme, že by Manzoni valně potěšen byl tímto vydáním, kdyby dosud na živu byl. Známo, že Goethe — takto veliký ctitel Manzoniův a obdivovatel jeho vypravovatelského genia — vyjádřil se v listě Eckermannovi, že by „Snoubence", kdyby na něm bylo, poněkud zkrátil, najmě partie líčící válku, hlad a líčení moru dokonce o dobrou třetinu. Manzoni sám vědom si byl rozvleklosti některých částí a proto potlačil mnoho stránek rukopisu svého. Dvě potlačené stránky vypátral teď professor Sforza, a dle těchto nalezených fragmentů (jest jich všech 15 a některé jsou dosť obsažné) upravil nové vydání „Snoubenců". V předmluvě, již tomuto vydání předesílá, podává důkladnou studii o historických romanech vlašských, přehled autografův a různých vydání „Snoubenců". Předmluva podává mnoho zajímavostí; tak mezi jiným dovídáme se, že Manzoni zamýšlel původně roman svůj vydati pod titulem „Fermo e Lucia", ale když se potom z Ferma stal Renzo Traneglino, zaměnil původní název v titul „Promessi sposi".[1])

Autor světoznámé povídky „**Ben-Hura**"[2]) Lewis Wallace zemřel koncem roku 1904. Zajímavá jest jak životopisná historie autorova tak i historie vydání „Ben-Hura". Autor byl špatným advokatem, prostředním notářem, statečným však vojínem, obratným diplomatem a pozoruhodným spisovatelem. Když napsal „Ben-Hura", nemohl naň najíti nakladatele, ano i Harperova firma, která se konečně nad ním slitovala, opět chtěla rukopis vrátiti autorovi ze strachu, že na knize prodělá. A hle, zatím vynesl „Ben-Hur" firmě ohromné jmění a dnes patří k nejrozšířenějším knihám na světě. Však si také autor dal záležeti na jejím sepsání, piluje a brouse každý řádek až i desetkrát po sobě. Ostatní jeho spisy jsou: The Fair God (Vyšší božstvo) roku 1873, pak The Life of Christ, The Life of Benjamin Harrisson (1888) a The Prince of India (1893). Ale žádný z nich nedocílil valného úspěchu.

---

[1]) Česky vydal professor Dr. Tomáš Korec v »Knihovně našeho lidu« r. 1904.
[2]) Česky vydal Alois Koudelka v »Knihovně našeho lidu« r. 1902.

Moderní názor o vesmíru. Kancléř university edinburgské A. J. Balfour měl v letě v srpnu přednášku na schůzi vědecké společnosti anglické „British Association“ v Cambridge. Přirovnával v poutavé řeči své názory fysiků z let 1700 a 1800 s názory dnešními, jak si je zvláště anglo-američtí fysikové na zjevech elektrických a radioaktivných vytvořili — o hmotě a o vesmíru. Konec 17. věku charakterisují Newtonova „Principia“, jež spolu s theoriemi o fluidech tehdejší lidi poučují o světě jakožto bezmezném prostoru, který je řídko poset ohromnými slunci a oběžnicemi, jinak však úplně prázdný. Hmota je různá, važitelná, souvislá, v nejrůznějších kombinacích vyplňuje prostor: různost její dána chemickou příbuzností látek a teplotou. Ve všech tvarech však hmota ovládána jest zákony pohybu, vždy a všude udržuje své množství nezměněno, a za všech poměrův ovládána jest jednoduchým zákonem přítažlivosti. Hmotami a vesmírem protékají fluida elektrismu a magnetismu, jakož i nevažitelné „teplo“, a světelné emanace hmoty. — Na rozhraní století 18. a 19. tento světový názor zvrácen theorií o vlnivém pohybu světla (Young). Pro vlnivou theorii bylo zapotřebí vyplniti mezihvězdný prostor řídkou, pružnou, nevažitelnou látkou, etherem. Zjevy tepelné, světelné, elektrické a magnetické už pak nejsou různými fluidy a emanacemi, nýbrž jsou to týž a jediný pohyb, jenž z jednoho způsobu v druhý snadno přechází a pouze velikostí vlny různost jevů vytvořuje. Dnes po objevech všemožných paprsků temných, po takovém proniknutí elektrických zjevů, po objevení radioaktivity názor na hmotu a vesmír zase je zcela jiný. Dnes jsou vědci, kteří hrubou hmotu, hmotu denní zkušenosti, prohlašují za pouhý zjev, jehož podstatou jest elektřina Těmto učencům i základní atom chemikův, o němž dřívější pokolení učilo, že jest naprosto nedělitelný a základ veškerého hmotenství, se rozpadl a prohlašují jej za skupení monad či praatomů, které jsou elektřinou samou. Tato seskupení monad elektrických rozeznávají se jak počtem svých monad, tak jejich pořádkem a jejich vzájemným pohybem uvnitř skupení; na těchto rozdílech a jedině na nich závisí celá ta různotvárnost, v jaké se hmota všednímu oku člověka i vědě jeví. Tato skupení monad jsou světy pro sebe — jsou každé mikrokosmem. Plují v tom moři etheru, který není nic jiného než tyto monady v nejjednodušším spojení. Každá skupina monad jest pouze dočasným shlukem etheru a jest proměnlivá, ale změna tato u porovnání se změnami kosmickými (povstáním a zánikem sluncí) jest nesmírně dlouhou, takže se zdá věčností proti nim (prof. Larmer).

„V pravdě ohromný to převrat. Přede dvěma stoletími považovali elektřinu za vědeckou hračku. Dnes však mnozí myslí, že ona jest jedinou realitou, jejímž postřežitelným výrazem jest veškerá hmota. Je tomu sto let, co název etheru vyskytl se mezi součástkami vesmíru. Dnes zdá se pravděpodobným, že on jest tou látkou, z níž celý vesmír jest zbudován. A všecky vedlejší závěry odtud vyplývající jsou nemálo překvapujícími. Myslilo se na příklad, že hmotnost jest původní vlastnost látky, jež nežádá ani nepřipouští žádného dalšího vysvětlení; podle své povahy jest v podstatě nezměnná, nemnoží se ani neztrácí, ať na ni působí jakékoliv síly; jest nerozlučně a nezměnně spojena tato hmotnost s každým úlomkem látky, jakkoliv by tento úlomek vypadal po velikosti či chemickém a fysickém stavu svém. Přijmeme-li však dnešní theorie, pak musíme ony názory valně pozměniti.

Hmotnost (massa) jest nejenom vysvětlitelna, ona už i skutečně vysvětlena. Nejsouc nikterak přívlastkem látky, pochází jak už praveno, ze vzájemného vztahu monad elektrických, z nichž jest složena, a ze vztahu těchto monad k etheru, v němž skupiny monad plovou.

Podle dosavadního názoru o vesmíru, o vzniku sluncí a jejich životě, o vyzařování tepla a světla, dlužno za to míti, že slunce dnešní jsou jen stadiem od prvotní mlhoviny, od stadia tohoto však spějí ke konci svému, k věčné ztuhlosti a temnotě, v níž potrvají, dokud nějakou náhodou snad nebudou opět rozehřáty. K tomuto konci snad dospěly už tisíce vyhaslých dnes sluncí vesmíru; jsou ve stavu, v němž už všecka možnost vnitřního pohybu jest vyloučena; při teplotě mezihvězdné všecky jejich prvky jsou ztuhlé a nehybné a nečinné; chemická akce i molekularní pohyb ustaly a jsou nemožny; vyčerpána veškerá energie a už z vnitřku z nich samých se nikdy neobrodí. Také tento názor v dnešní theorii o elektrické hmotě musí se důkladně pozměniti. Nemůžeme totiž připustiti, že všecka energie slunce je vyčerpána, když toto svým teplem vyzářilo do vesmíru všecky své pohyby kontrakce a chemické reakce. Naopak, tato ztráta vyzářená na venek jest jen nepatrnou u porovnání s tou energií, která leží v monadách uložena v každém atomu. Ve své tělesné činnosti sic takové slunce, celý sluneční system může býti hotov, ale ohromné bohatství energie jeho jednotlivých složek zůstává nadále nestenčeno. Ležely by snad tyto částečky vedle sebe bez pohybu, bez projevu jakékoliv chemické příbuznosti, ale každá přece, jsouc na venek nehybnou, byla by uvnitř jevištěm nejčilejšího ruchu a mocných sil.

Nebo obrátíme-li tento obraz: když některá ztuhlá hvězda nárazem se roztříští a vzplane najednou září ohromnou, a atomy její rozletí se tímto žárem a v divém reji kolotají, celá tato síla, jež to způsobila, a celý tento divoký ruch a rej rozmetaných, žhoucích atomů není nic u porovnání s těmi silami, jimiž každý atom sám pohromadě se drží.

Z theorie o elektrické podstatě vesmíru vyplývají dále ještě tyto poučky. Chemická příbuznost a slučivost nejsou podle této theorie nic jiného, než malé přebývající účinky oněch vnitřních elektrických sil, které atom udržují při životě. Gravitace, ač je tvořivou sílou, která mlhoviny soustřeďuje v organisované soustavy sluncí, jest nepatrnou naproti přítažlivosti a odpudivosti, jež se jeví mezi tělesy elektricky nabitými, ale tyto opět jeví se malichernými naproti přítažlivosti a odpudivosti mezi elektrickými monadami. Nepravidelné pohyby molekulární, které jeví se jako teplo, a na kterých zdá se záviseti veškerá možnost organického života, nemohou se ani zdaleka měřiti s kinetickou (hybnou) energií, jež v molekulách samých nahromaděna jest. Tento podivuhodný mechanismus jest mimo dosah všech našich zájmů. Žijeme tak říkajíc na jeho okraji. Nic nám z něho nemůže vyplynouti ani užitečného ani příjemného . . .

Hvězdné nebe ode dávna vzbuzovalo úctu a obdiv člověka. Když však prášek pod nohama našima skutečně složen jest z nesčetných systemů, jichž složky jsou skoro věčně v nejrychlejším pohybu a přece po nesčetné věky udržují se v nerušené rovnováze, pak těžko lze popříti, že ty divy, které vidíme očima svýma na nebi, nejsou ani tolik obdivu hodny, co ony divy mikrokosmu, kteréž jen tušíme nejistě podle nejnovějších objevů.“

Řečník na to probíral oprávněnost tohoto nového názoru o vesmíru. Ať potrvá a osvědčí se, či bude dříve později nahražen jiným, snad docela odlišným, tolik jest jisto, že uspokojuje v jednom směru znamenitě: unifikuje celý vesmír, svádí veškeren hmotný svět na jednu jedinou všude stejnou monadu — elektrickou. Jest jakýsi instinkt v člověku a ve vědě působivým, od počátku veškerého poznávání lidského, a tento instinkt vede člověka a vědu k zjednodušování a jednocení. A instinkt tento v různých theoriích z minulosti se osvědčil, pokrok vědy možno říci záleží v uplatňování tohoto instinktu (tak vzpomeňme jen na pokrok unifikační zákona gravitačního, vlnivého pohybu, vývojové theorie a j.). Dále hovořil o základech lidského poznávání, o nespolehlivosti smyslů, člověk jest smysly zrovna sváděn od pravdy; pro všední život jest mu nepravda smyslnou postřehou hlásaná užitečnější než pravda. Věda přírodní musí tak pracovati se zjevy falešnými, ale přece za správné je považovati, neboť jiných nemá. Ale tyto rozpory osvětliti a v soulad uvésti, člověka uklidniti, a vědě pevnou půdu poskytnouti, to už je věc, praví řečník, ne přírodozpytu, ale filosofie. P. Š.

Japonská knihovna v Evropě. Největší sbírka japonských knih a časopisů jest nyní ve Švedsku; byla majetkem před třemi lety zemřelého cestovatele a učence N. A. Nordenskjölda. První základ ku své sbírce, která během let vzrostla na 7000 svazků, byl položen, když byl ponejprv Nordenskjöld pluje s Vegou v Japonsku. Náhodou seznámil se se studujícím, který byl ve veliké peněžní nesnázi; koupil od něho všechny knihy, co měl, a dal mu peníze, aby jezdil po celém Japonsku a kde by co vzácného bylo, skoupil. Tak nashromáždil Nordenskjöld poklady, které závidějí mu sami Japonci; máť nejen knihy z doby nové, ale podařilo se mu získati i rukopisy ze všech dob a jednající o všech důležitějších oborech japonského vědění. Ač pracuje již několik let zvláštní komise orientalistův o katalogu tohoto zvláštního literarního pokladu, přece nejsou dosud úplně hotovi.

⁂

Opravy. Str 73. r. 1905. »Hlídky« v 3. odstavci má státi »Privrednik« místo »Privsednik«. — Str. 136. ř. 12. shora v několika výtiscích ostal chybný letopočet 1888 místo 1488.

⁂

Bílý Prapor k naší odpovědi v minulém čísle odpovídá dvakrát, jednou redakce, jednou p D. D. Redakce nazývá naši odpověď zbytečným přiostřováním. Ale ano, jelikož nezbedná invektiva »B. Praporu« proti naší redakci byla prazbytečnou a venkoncem nesprávnou. Co do 8. příkazu božího uvádí se proti nám až i zásada Linsenmannova o diffamaci. Dobrá! Nejde však jen o zásady, nýbrž i o applikaci. Jak snadno se tato zvrhne, dokazuje sám »B. Prapor«, an propouští v druhé odpovědi insinuace pana D. D., dotýkající se bez kusa důvodu naší osobní cti způsobem, jenž mezi laiky vyřizuje se ne pérem, nýbrž jiným nástrojem. A proto — transeat!



Ročník XXII. Číslo 3.

HLÍDKA.



Loni a letos.

Hudební studie. Napsal Leoš Janáček.

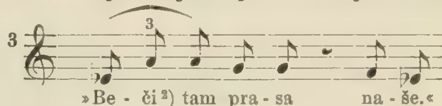
Sešel jsem se se starým Kuběnou o vánocích 1903 při „zabijačce“. Žertovně nadhodil:



V zasněžených dědinkách valašských hor aspoň přes chaloupku chovají prasátko. Co týden přijde teď do domu nějaká „výslužka“. Na zchudlé a chudé zbude aspoň hrneček mastné polévky. Zeptal jsem se malé Lidky[1]) domácích, mají-li u Vlčků též prase? Lidka odpovídá:



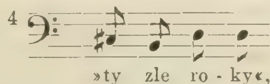
Na dvorku nastal zvláštní šum. Vbíhají a vybíhají ze siňky. Skrz tlusté dřevěné stěny chaloupky slyšet úpěnlivý kvikot prasečí. Lidka ustrašena praví:



Ztichli jsme mimovolně.

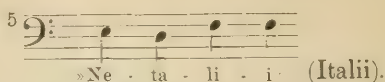
*

Divně mísila se pronikavá vůně jehličí vánočního stromku, který tu ještě stál u okna se všemi cukrovými ozdobami, s mastnou vůní „podhrdlí“, jež se třáslo a kouřilo na velké míse. Starý Kuběna vzpomínal



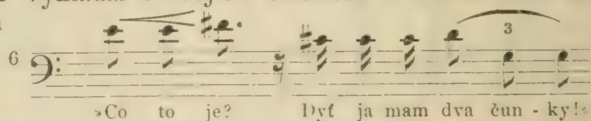
[1]) Ve třetím roce věku. — [2]) Pláče.

na hladová léta 1847—1848! Vykládal rozvláčně o



(Italii).

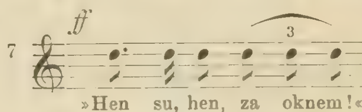
Mne zajímal více příznačný nápěvek jeho mluvy, stlačená a mírně povýšená vlna melodická, jež se v jeho hovoru často opakovala. Byl znepokojen, když vykládal o svojich bolestech v hlavě. Sedí za stavem, háže člunkem a najednou:



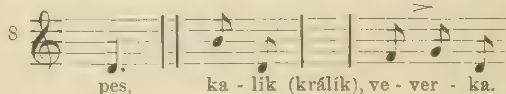
Vidí místo jednoho člunku míhati se napjatým přadenem dva.

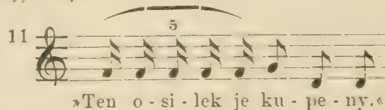
*

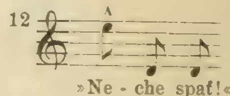
Zešeřilo se. Hosté se rozešli a v jizbičce šveholí jen hlásky Lidčin a Vincův.[1] Sládečková jim naposled rozžíhá stromeček.



křičí radostně Lidka, spatřivši odlesk svíček za okny. Na stromku visí:

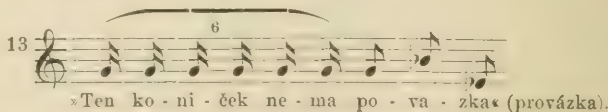




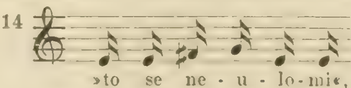


(jablka), hájí Lidka.

Má namalované otevřené oči.

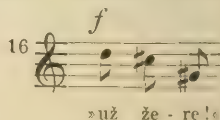


Ucho má dřevěné,



praví Lidka. Dává buchtu osílkovi:

Rozdrobila buchtu a



[1]) Její bratr-školák.

Z těsta napečené dárky nejsou prý dobré.

17 »Per - ník též ne - ni do - bry«, ale za to 18 *f* »ty la - lin - ky do - bre su též.«

Byly cukrové Nejvíce ze všech dárků ryba a čert mysl Lidčinu zaujaly.

19 »To ni!« To cukrové nechce; ukazují na jiné:

20 »To - to ni! Ale chce: 21 »hen - ka te - ho če - ta!« (čerta).

22 »Ten du - hy (druhý) byl vel - ky zas.«

Mluví srozumitelně o druhém čertu. Jen časové představy byl a jest, včera — dnes se jí ještě matou.

23 Vče - ra spa-dnul do vo - dy a zi - tra též

24 Vče - ra sem se te - ho vel - ke - ho ba - la

a bylo to před několika dny. Vykládá Lidka Vincovi: Čert

25 »ma o - či a ro - (h)y. 26 Už ne - u - te - če!«

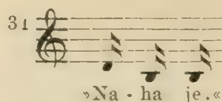
a ukousla mu nohu. 27 »Hen je ma - lun - ka, toť je velka" (rybka), ukazuje Lidka.

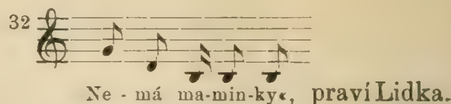
Rybka má zlatý prsten v hubě. Lidka praví:

28 »Ta - ke kol - co ma v hubě.« 29 »Ta se u - du - si po tem.«

Vidí ji jen se strany, ale ví, že má po každé straně oko. Vyslovuje to takto:

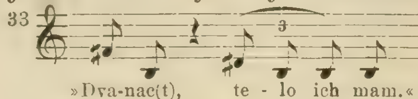
30 »Ma o - či, je-dno ma o - či.«



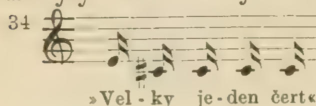


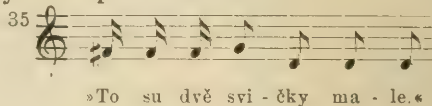
praví Lidka.

S počítáním jde to u Lidky též ještě smutně. Čítá kuřičky na dvorku:

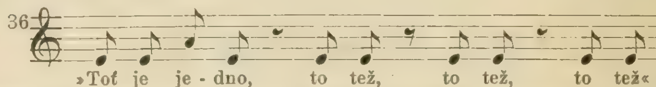


A byly všeho všudy tři kuřičky. Čítá poukazováním.

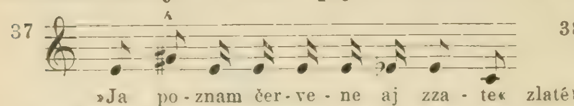


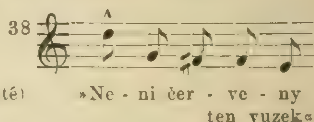


Jablka čítala Lidka tak:



a ukazovala je. Z barev pojímá červenou a zlatou. Lidka:

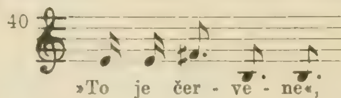




— byl žlutý.



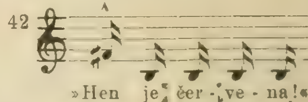
a ukázala na ucho oslíka červeně namalované.



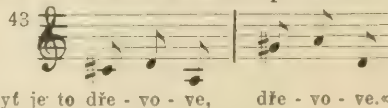
ukazuje na podušku.



a rozpustileji:



(svíčka na stromku). Životních zkušeností nabývá již Lidka. Spadl osílek se stolu a nepolámal se. Lidka k tomu podotkla:





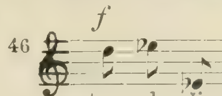
Zpívat sama nechtěla.

45 

»Sa - ma ne - u - mim«, pravila.

Vincek má na mysli jen klouzání a sáňkování. Led,

f

46 

»ten zdr - ži« již.

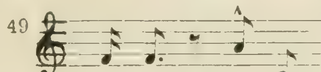
47 

Umí: »po ča - pja - ku« i

48 

»na klu - zi - skách« klouzat.

Ukázal mi srostlé buky:

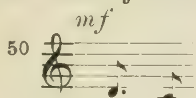
49 

»Ta - ky hu - gač!« je to.

*

Chvojí pod svíčkami již začalo prskat. Tu zhasla jedna svíčka. Vinca každé zavolal:

mf

50 

»Ko - nec!« a Lidka opakovala:

ff

51 

»Ko - nec!«

Ochuzený, otrhaný stromeček vynesl Vinca na dvorek. Lidka jakoby chtěla říci: už je po radosti! Tiše si k sobě promluvila:

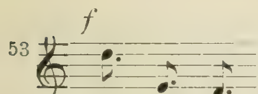
mf

52 

»Už je ven stro-mek!«

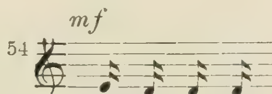
Ve tmě straší Lidka Vincu, ale volá při tom:

f

53 

»Ne - buj se!« Vinca na ni:

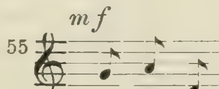
mf

54 

»Pře-staň, Li - do!«

Ze tmy ozve se náhle Lidčin pláč.

mf

55 

»Co ja - číš?« ptá se její matka.

mf

56 

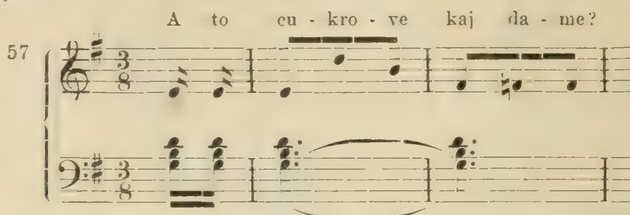
»A to cu - kro - ve kaj da - me?« ozývá se Lidka v odpověď.

To se ovšem ztratit nemělo.

*

Poslední nápěvek je roztomile dětský. Uchraňme harmonickou volnost prvého tónu e^1 až po tóny fis^1—f^1. Povýšená charakteristická

modulace tónův e^1—fis^1—f^1 je zrcadlem oné dětské sobecké starosti Lidčiny.



Takového motivu nenajdeme ani v jedinké české, moravské písni lidové a přece jest na výsost český! Není písňový, ale má s ním mnoho společného, t. j. je též určitého výrazu.

Jsme u studnice všeobecné, plné, živé výraznosti nápěvné.

Nápěvek má na sobě, na svojí barvě a síle strach i starost i trochu té ukryté dětské lakoty a chtivosti i tmu, ve které zmizely s očí všechny ty sladké pamlsky.

Vynechme nebo pozměňme jednu z těchto okolností a nápěvek vypadne z duše v jiných tvarech, v jiné sčasovce, v jiné modulaci tónové. V nápěvu písně a tance ukazuje se též určitá, ale stálejší nálada mysli. Vypsati obsažnost její znamenalo by vypsati celou literaturu písně a tance. Počáteční motivy písně a tance hřejí ještě teplotou života, ale chladnou v typické formě, do které se lejí a kterou snadno na sebe přibírají. Avšak i měnlivost výraznosti nápěvků mluvy i ustálenost výraznosti v nápěvcích písní a tanců jsou přednosti rovnocenné.

Nápěvek mluvy jest věrným chvilkovým hudebním líčením člověka; jest jeho duše a vší jeho bytosti fotografií okamžiku.

Lidku pod vánočním stromkem poznal bych já a všichni, kdož ji znají podle jejích nápěvků mluvy.

K postavičce drobného děvčátka hodí se jen takové nápěvky — tak by usoudil každý.

Nápěvky mluvy jsou výrazem celkového stavu organismu a všech fází činnosti duševní, jež z něho vyplývají. Ony nám ukazují člověka blbého i rozumného, ospalého a rozespalého, unaveného a čilého. Ukazují nám dítě i starce; jitro i večer, světlo i tmu; úpal i mráz; samotu a společnost.

Přiložit k dětskému Lidčinu žvatlání nápěvky písňové znamenalo by dát Lidce nebo Olgušce nebo Věrce atd. cizí masku. Působil by takový nápěvek jako k živému oku smutná, krásná mrtvá tvář.

Uměním ve skladbě dramatické je složit nápěvek, za nímž se jako kouzlem objeví hned bytost lidská v jisté fázi životní.

Motivy písňové, nebo vůbec motivy zpěvu známých skladebných typů, jsou též výrazem určitého stavu duševního. Chtít jejím typickým sčasováním, její soustředěností harmonickou vystačit na celou hudební dramatickou deskripci bytosti, nemožno ani říci na celou operu, znamenalo by dáti bytosti lidské uniformu písničky. Myslím, že dosavadní požadavek deklamace hudební je tou uniformou.

*

Letos, roku 1904, zavítal jsem opět o vánocích ke svým známým. Lidka mne pěkně přivítala:

mf
58 »Pě - kně vi - tam, mi - lost - pa - ne!«

Loni z Lidky Sládečková nedostala slůvka. Stromeček vyzdobený zase stál u okna. Zase plno výkladů Lidčiných.

59 »A hen an - dě - li - čky!«
60 »Dva.«
61 »Hen dru - hy kuň.«

62 »Toť lal - ky.«
63 *f* »A toť zas tó!«

Přišla Sládečková s otázkou:

mf
64 »Už si zpi - va - la?«

A Lidka nesměle, tu silněji, tu slaběji, jakoby plícemi ještě neuměla v písničce pracovat, zpívala:

mf
65 Když Pan-na Ma - ri - a po svě - tě cho - di - la, od mě - sta k mě-ste - čku noc - le - hu hle - da - la.

Písničce ji Vinca naučil.

Písnička! Kdo by v ní nepostřehl stagnaci rythmické upjatosti sčasovací? Uznávám ji za oprávněnu. Kdo by nepoznal tuhosti toninové, do které každý motivek nápěvný je vtlačen?

Nedivme se, že k hrdému vybudování všech známých tvarův absolutně hudebních bylo třeba jisté stálosti duševního výrazu a s ní v souhlase rovnosti sčasovací a tuhosti harmonické.

Že se v dramatické hudbě teď tříští a lámou staleté kontrapunktické útvary, není divu. Že se nedaří a že nemožno z jejich trosek a částek skládati moderní opery, je samozřejmo. Kontrapunktem myslívá se obyčejně poměr aspoň dvou nápěvů. Není však vyloučeno, aby jeden z nich jen pamětí nemohl býti v mysli udržován a doplňován, maje dostatečnou podporu v druhém hlasu.

Sloh mnohého nápěvu svědčí o kontrapunktu. V mnohém nápěvu zračí se stopy nápěvné nebo sčasovací i několika nápěvů. Ztrnulost nápěvu rovná se pak ztrnulosti kontrapunktické.

Jiný nápěv dává opět jiné formy kontrapunktické.

Dlužno tudíž i kontrapunktické formy považovati za výraz určité fáze činnosti duševní, i nemohou stačiti na líčení hudební všelikých projevů duševních.

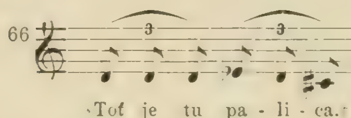
S výrazností kontrapunktických forem vší naší hudební literatury nevystačíme v dramatické hudbě. Dlužno plněji čerpati z naturismu hudebního. Naturismus hudební není jen v přírodě, pokud ona ozývá se zvukem.

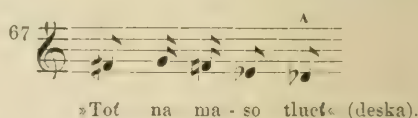
Od napodobování slavíka flautou třeba již jednou pokročiti. Žně s dožatou mají svůj jásavý naturismus hudební. Přástky s besedou nevrčí jen kolovratem. Hospodský život a napilí rekruti mají též svou vřavu tónovou.

Chopinovy ušlechtilé, nové kontrapunktické formy vznesly se jen z klavíru.

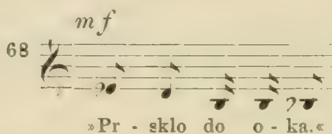
*

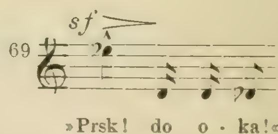
Lidka dozpívala svojich osm veršíků koledy. Letos dostala kuchyňku k vánocům. Postavila si ji na židli.





Vaří „varmužu“ z jablek.

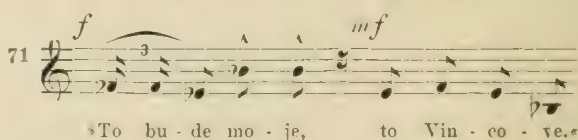


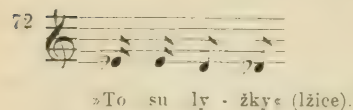


Nakrájí jablek do všech hrnečků:

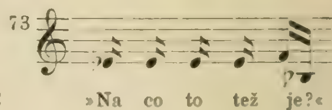


Třeba ještě poděliti:

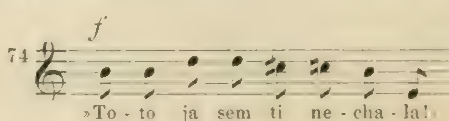




Lidka ukazuje na cedítko:



Vešel Vinca a Lidka na něho křičí:



Lidka chce si teď hrát na schovávanou. Volá:

75 *f* »Sko - va - vat!« 76 *f* »Sko - vaj!« Až plačtivě: 77 *mf* »Sko - va - vat!«

Vinca se konečně schovává. Lidka s přivřenýma očkama nedočkavě tenoučkým hlasem se ptá:

78 *p* »Už? Už?«

Za chvilku ozve se Vinca odkudsi zpod postele:

79 *sf* »U!«

Lidka zrovna měří po hlasu, najde Vincu a směje se srdečně:

80 *f* »Chacha chacha-a!« Vinca s ní: 81 *f* »Echeche!«

Metelice snesla se s hor a s ní pohádková nálada.

82 *mf* »Fu - ja«, pravil Sládeček. Zatmělo se v jizbě jako za večera. Lidka usedla si na židli, složila ruce v klín a v póze stařenky začala vykládati pohádku. Nevím, jak a proč ji to napadlo. Jistě stařenka, tam na Podoboří, když zhustly stíny v malé její komůrce. Lidce pohádku o perníkové chaloupce vykládala. Lituji, že nebyl jsem s to, abych všechno její povídání zachytil notou. Jen několik motivů zapsal jsem v rychlosti.

83 *f* »Ha - ni - čka a - a - a sy - ne - ček« (šli do lesa);

84 »a u - vi - dě - li per - ni - ko - vu chalupku «

Z chalupy volala na ně baba.

85 »Tož šli.«

86 *mf* »Kr - mi - la ich —«. 87 »O, ty Han - ko, ty si tlu - sta!

88
»Se - dně - te si, sta - řen - ko, na tu lo - pa - tku!«

89
»O - na si se - dla a fuk! s ňu do pe - ca.«

90
»Po - tem šli na hu - ru«, sebrali peníze

91
»a u - ti - ka - li - do - mu.«

92
»A věc ža - dnu« pohádku Lidka neumí.

Začala sice:

mf

93
»Byl sklan-ny za-mek«,

ale dodala rychle:

94
»A tož, to ne-vim.«

Byl by to takový konec pohádky na základě 90. a 91. motivu mluvy Lidčiny:

95

mf

f

cresc.



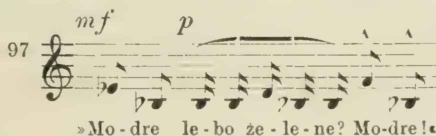
Načrtal jsem těchto několik taktův, abych upozornil jednak na krásu nápěvků mluvy, jednak na způsob skládání. Kterého motivu stín má se položit na jiný motiv, na jiné motivy? Na jak dlouho? Kdy? Z jakých příčin? To nám nemůže napovědět žádná typická skladebná forma. Umělá tkaň tónů má míti v dramatické hudbě barvu a tvar, hebkost, měnlivost, nádech života.

*

Lidka ukazuje na hořící svíčičky:



a bylo tomu tak. Na malované cukrové holubičce se i opravovala:



S čítáním to jde hůře. Opakuje otázku:



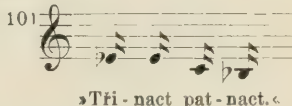
a odpovídá si:



Bylo však svícnů třinácti. Přepočítává je:



a teď bez chybičky dále. Po třinácti však nastavila hned patnáct.



*

Starého Kuběny letos na „zabijačce“ nebylo. Odpočívá již při cestičce od sakristie k faře. Od té doby, co mu žena zemřela a spodní vody co mu roztrhaly sklenovskou roli, kterou celý život rovnal a zveleboval, chřadl a chřadl.

Inkvisice.

Prof. Dr. Josef Samsour. (Č. d.)

Jako sv. Augustin tak smýšleli i jeho druhové v úřadě biskupském, jak sám ujišťuje; vždyť. jak již podotčeno, byly to mimo jiné i jejich předhůzky, jež ku změně jeho smýšlení nemálo přispěly. I tolik od něho se lišící vrstevník jeho sv. Jeronym († 420) byl téhož názoru. Nahnilé maso, píše, musí býti odříznuto, aby celý dům nebyl nakažen a nezahynul.[1]) Arius v Alexandrii byl jiskrou; poněvadž však jiskra ta nebyla hned uhašena, vznikl požár, který zpustošil celý okršlek zemský. Rovněž tak je sv. Jeronym přesvědčen, že není ukrutenstvím, nýbrž milosrdenstvím trestati zločiny proti Bohu.[2]) Vrahy, mísitele jedu a sakrilegia trestati není krev prolévati, nýbrž zákony prováděti.[3]) Pomíjejíce jiných učitelů církevních, kteří touž nauku hájili, zmíníme se jen ještě o papeži Lvu Velikém. Papež tento napomínal věřící, aby skrývající se Manicheje kněžím oznamovali, což jest velikým skutkem zbožnosti.[4]) Povinností světské vrchnosti jest dále dle něho, aby s celou mocí svou zakročovala proti řádění sektařů.[5]) Jak tomu rozumí, vysvítá z listu jeho prefektu Turribiovi: „Církev ovšem spokojuje se s církevním soudem a nepoužívá krvavých trestů. Přísné zákonodárství křesťanských knížat však ji podporuje, poněvadž bázeň před trestem smrti probouzí nezřídka lepší smýšlení.“[6])

Byli ovšem někteří otcové církevní, jako sv. Ambrož, biskup milanský, a sv. Martin Tourský, kteří velmi ostře kárali, že Ithacius, biskup z Osonuby, a jiní prelati přispěli roku 385 k popravě Priscilliana.[7]) To však odporovalo také duchu mírnosti biskupské krev provinilce po-

---

[1]) *Hier.*, Com. in Gal. 5, 8.

[2]) Ep. ad Rip. c. Vigil. 109 n. 3 c. 13. C. XXIII. q. 8: Non est crudelitas crimina pro Deo punire, sed pietas.

[3]) In Jerem. L. IV. ad c. 22.

[4]) *Leo Mag.* sermo 9 c. 4: Etiam ad hanc vos hortamur industriam, ut Manichaeos ubicunque latentes vestris presbyteris publicetis. Magna est enim pietas prodere latebras impiorum et ipsum in eis, cui serviunt diabolum debellare.

[5]) *Leo M.*, Ep. 109 ad Julian. c. 2; Ep. 148 ad Leon. Aug.

[6]) *Leo M.*, Ep. 15 ad Turrib. praef.: Profuit diu ista districtio ecclesiasticae lenitati, quae, etsi sacerdotali contenta iudicio cruentas refugit ultiones, severis tamen christianorum principum constitutionibus adiuvatur, dum ad spirituale nonnumquam recurrunt remedium, qui timent corporale supplicium.

[7]) Sulpic. Severi Chron. II. 50.

žadovati, o popravení jeho pracovati.[1]) To také nechtěl ani sv. Augustin ani Lev Veliký,[2]) to zapovídaly i některé synody,[3]) ano i samo právo středověké.[4]) Jinak však neměl sv. Ambrož o trestuhodnosti haerese jiného názoru nežli sv. Augustin.[5]) Ostatně tyto zdánlivě přísné názory svatých Otců pochopíme a vysvětlíme si snadno, máme-li na zřeteli, že haeretikové tehdejší doby z pravidla aggresivně si počínali a matku, ze které se zrodili, trýznili a pronásledovali. Kde mohli používali zákonův a zásad, do nichž si stěžovali, aby proti jiným a církvi samé vystupovati mohli.

Zásady svatými Otci vyslovené byly i v následujících dobách středověkých směrodatnými. I ve středověku, zvláště u národů germanských, haerese za největší zločin považována a tím přísněji trestána, čím zhoubnější byly nauka a bohoslužba haeretikův a čím přísnější bylo vůbec zákonodárství středověké. Ponejvíce záležely tresty, jako v říši římské, ve vyhnanství, v uvěznění, v zabavení statkův a v infamii. Než vyskytal se také v jednotlivých případech trest smrti, a to zvláště v době pozdější trest smrti upálením na hranici. Tohoto trestu bylo nejdříve použito ve Francii, kde v Orleanu roku 1022 z rozkazu krále Roberta třinácte Manicheů bylo upáleno;[6]) v Německu dal roku 1052 císař Jindřich III v Goslaru po jednohlasném nálezu přítomných knížat několik přívrženců téže sekty obésiti.[7])

Církevní zákonodárství naproti tomu přidržovalo se ještě dřívějšího práva, trestů čistě církevních, jak patrno ze synody Toulouské roku 1056, jež v souhlasu s dosavadním právem na ty, kdož s kacíři a exkommunikovanými obcují, jakož i na jejich pomocníky a obhajce jen velkou exkommunikaci stanoví.[8]) Poněvadž však, vyjma jednotlivé výjimky, duchovní představení proti světskému trestání kacířství nevystupovali, trvala praxe jednou zavedená, kacíře smrtí trestati dále, ovšem jen v zemích severních. Ze zemí jižních, z jižní Francie,

---

[1]) Sulpc. Sev. l. c.: Ithacius videns, quam invidiosum sibi apud episcopos foret, si accusator etiam postremis rerum capitalium iudiciis astitisset.

[2]) *August.*, Ep. ad Marcellin. 158, 159 (c. 1. 2. C. XXIII. q. 5). *Leo Mag.*, Ep. cit. ad Turrib.

[3]) Conc. Tolet. XI. c. 6 (c. 30. C. XXIII. q. 5).

[4]) Innoc. III. in conc. Lat. IV. c. 18. *Hefele*, Conciliengeschichte, V. Bd. 792.

[5]) De fide ad Gratian. c. 6.

[6]) *Döllinger*, Beiträge zur Sektengeschichte des Mittelalters. I. Bd. München 1890, str. 65.

[7]) *Döllinger*, u. d. str. 72.

[8]) *Hinschius*, System des kathol. Kirchenrechts. V. Bd. I. Abth. Berlin 1893, str. 379.

Italie a z Katalonie nemáme o tom žádných důkazů. Zde netoliko nebylo proti nim vystupováno, nýbrž i úplná snášenlivost k nim projevována, tak že právě proto počet bludařů, především gnosticko-manichejských, v první polovici století 12. značně vzrostl.[1]) Však právě tento veliký vzrůst sekt a jejich zhoubné nauky a zásady, podvracející stejně instituci manželství a majetku, jako všeliké autority a tím i celý mravní základ společnosti podkopávající, byly příčinou, že zákonodárství církevní a světské proti bludařům bylo zostřeno nebo aspoň dřívější praxe přísnější byla obnovena.

Již synoda Toulouská Kalixtem II (1119) konaná, majíc na zřeteli především poměry v jižní Francii, prohlásila, že světské moci jsou povinny potlačiti kacířství.[2]) Koncil Lateranský druhý r. 1139 kanonem 23. tyto předpisy synody Toulouské obnovil.[3]) Podobně viděla se synoda Remešská roku 1148 pohnutou zapověděti kanonem 18. hájení a podporu haeretiků, zvláště v Gascogni a v Provenci, synoda pak Tourská roku 1163 konaná vyzvala kanonem 4. biskupy a duchovní provincií, v nichž Albigenští se šířili, aby zapověděli věřícím poskytovati jim ochrany a obydlí jakož i s nimi obcovati a žádala od světských vrchností, aby bludaře uvěznily a konfiskací jmění potrestaly. Jejich konvertitky měly býti pečlivě vypátrány a kanonickými tresty proti nim zakročeno.[4]) Knížatům pak světským, kteří by na napomenutí církevních vrchností proti bludařům nezakročili světskou pravomocí soudní, již rok před tím Alexander III na synodě v Montpellieru pohrozil trestem velké exkommunikace.[5]) Také koncil Lateranský třetí roku 1179 byl nucen zabývati se haeretiky, brzo Kathary, brzo Patareny a Publikany zvanými, jejichž počet, zvláště v Gascogni, kolem Albi a v Toulousu, velmi vzrostl. Sněm obnovil ustanovení synody Tourské (kanonem 27.) a vyzval použíti zbraní proti těmto haeretikům, aby lid byl proti jejich násilnostem chráněn. Kromě toho dovolil světským knížatům, aby je svobody zbavili a ve služebnost uvedli.

[1]) *Hinschius*, u. d. str. 379.

[2]) Syn. Tolosana c. 3: Porro eos, qui religionis speciem simulantes, dominici corporis et sanguinis sacramenta, puerorum baptisma, sacerdotium et caeteros ecclesiasticos ordines et legitimarum damnant foedera nuptiarum, tamquam haereticos ab ecclesia Dei pellimus et damnamus et per potestates exteras coerceri praecipimus. Defensores quoque ipsorum eiusdem damnationis vinculo, donec resipuerint, mancipamus.

[3]) *Hinschius*, u. d. str. 379.

[4]) Srv. *Hefele*, Conciliengeschichte, V. Bd., str. 454, 543.

[5]) *Hinschius*, u. d. str. 380.

K těmto ustanovením koncilu dali souhlas svůj všichni duchovní i světští účastníci.[1])

Nezřídka byli to právě světští panovníci, kteří k zostření zákonodárství proti kacířům dávali podnět. Tak žádal Ludvík VII, král francouzský, papeže Alexandra III, aby zakročil proti haeretikům zvaným Populiani, jež objevil jeho bratr Jindřich, arcibiskup remešský. Zvláště ti haeretici, kteří jako pronásledovatelé církve vystupovali, chrámy pustošili, sakrilegií se dopouštěli a svými převrácenými naukami pravou morovou ránou se stávali, byli považováni za hodné smrti dle práva božského i lidského.[2]) Sám mírný sv. Bernard († 1153, maje na zřeteli zpousty od bludařů způsobené, neváhal prohlásiti: „Nade všelikou pochybnost jest lépe kacíře mečem na uzdě držeti, mečem onoho, který jej nikoliv bez příčiny nosí, než na to patřiti, jak mnohé ku bludu svádějí.“ [3])

Poněvadž však všecka opatření dosavadní proti haeretikům učiněná nebyla s to, aby dalšímu šíření jejich zabránila, tím méně pak je potlačila, byly církev a křesťanský stát na obranu svou nuceny chopiti se ráznějších prostředků To stalo se roku 1184 na synodě ve Veroně v úplném souhlasu s praxí prvních křesťanských století. Zde spojil se papež Lucius III s císařem Fridrichem I Barbarossou k společnému zakročení proti haeresi, v Italii, zvláště v Lombardsku, a pak v jižní Francii měrou nebývalou zvláště bující. Ton dekretu, jejž papež vydal „opíraje se o přítomnost a moc císaře“,[4]) prozrazuje všeobecné přesvědčení, že nastala doba zakročiti se všelikou vážností a důrazem proti nepřátelům víry, ponejvíce ve skrytosti pracujícím. Praví papež: „Na radu kardinalů, patriarchův, arcibiskupův a mnohých knížat, z rozličných krajů světa se dostavivších, pozvedáme se proti bludařům, kteří dle různosti bludů rozličná jména mají, zákonem všeobecně platným a odsuzujeme autoritou apoštolskou každou haeresi, ať má jméno jakékolivěk.“ Mezi haeretiky odsouzenými jmenují se zvláště Kathaři, Patarini, Humiliati nebo chudí z Lyonu (Waldenští, o nichž zde poprvé

---

[1]) *Hefele*, u. d. str. 636 n.

[2]) *Johann. Saresb.*, Polycr. VI. 13: Sed prae ceteris omnibus divino et humano iure gravius feriuntur sacrilegi et hi qui variis perturbationibus impugnant Ecclesiam Dei, quibus lex non praecisionem dexterarum, sed poenam irrogat capitalem.

[3]) Sermo 66 in Cant. n. 12: Melius procul dubio gladio coercentur illius videlicet, qui non sine causa gladium portat, quam in suum errorem multos traiicere permittantur. Dei enim minister est, vindex in iram ei, qui male agit

[4]) Carissimi filii nostri Friderici illustris Romanorum imperatoris semper augusti praesentia pariter et vigore suffulti. *Mansi*, Collect. concil. 22, 476 E.

zmínka se činí), Passagiani, Josephini a Arnoldisté. Nade všemi těmi byl prohlášen věčný anathem, zejména nad těmi, kteří bez církevního poslání pod záminkou zbožnosti se za oprávněny považují veřejně nebo tajně kázati; dále nade všechněmi těmi, kteří o svátosti oltářní, o křtu, o svátosti pokání, o manželství a o ostatních svátostech církve jinak smýšleli nebo učili nežli svatá církev učí. Anathem tento byl dále rozšířen i na ty, kdož kacířům přijetí a ochranu a vůbec jakoukoliv podporu skýtají, čili na všechny příznivce a obhajce jejich. Jestliže pak by některý klerik nebo mnich z těchto bludů byl usvědčen, má býti dle nařízení papežova zbaven všech výsad duchovního stavu, a také všech církevních úřadův a beneficií a odevzdán býti má světské vrchnosti k přiměřenému potrestání, jestliže by hned k jednotě církve se nenavrátil, bludu neodpřisáhl a satisfakce nevykonal.[1]) Podobně má býti také laik, jenž by se ihned bludu nezřekl a satisfakce neposkytl, od světského soudu příslušným trestem stižen. Exkommunikaci propadají také všichni z haerese podezřelí, jestliže se nemohou před biskupem z podezření přísahou očistiti. Kdo však by zpět upadl do haerese, kterou odpřisáhl, má býti, aniž byl dále slyšen, od světského soudce odsouzen. Jmění odsouzených kleriků má připadnouti chrámům, u nichž sloužili. Nález exkommunikace proti haeretikům vydaný má býti však ode všech patriarchův, arcibiskupův a biskupův o hlavních svátcích a při jiných slavných příležitostech prohlašován a obnovován. Ti z knížat církevních, kteří v této příčině jevili se nedbalí, mají býti na tři leta suspendováni z biskupské důstojnosti a správy. Týmž dekretem byla také zavedena biskupská inkvisice. Jako celý zákon tak také i tuto biskupskou inkvisici dle výroku papežského odvozovati třeba „z rady a pobidky císaře a jeho knížat.“ Dekret zmíněný předpisuje totiž, že má každý biskup farnosti, v nichž dle doslechu bludaři se sdružují, ročně jednou nebo dvakráte osobně visitovati nebo svého archidiakona nebo jiného schopného komisaře tam poslati a tři neb i více osob z místa nebo ze sousedství, jež dobré pověsti se těší, přísahou zavázati, aby oznámily biskupovi nebo archidiakonovi všechny ty, o nichž je známo, že jsou kacíři nebo že tajné schůze navštěvují nebo životem a mravy od obyčejného způsobu života jiných věřících se liší. Kdo by tak byl obžalován, má býti od biskupa nebo jeho komisaře předvolán a potrestán, neočistí-li se dle obvyklé formy od viny mu přičítané, anebo upadne-li zpět do bludu. Ti, kdož by pro zavržitelnou pověru odmítli vykonati přísahu

[1]) *Mansi*, Conc. collect. 22, 477 D. Secularis relinquatur arbitrio potestatis animadversione puniendus.



očistnou, mají býti již na základě tohoto fakta za haeretiky považováni a potrestáni. Hrabata, baronové a jiné světské vrchnosti musí na žádost biskupů přísahou slíbiti, že budou církev proti bludařům podporovati a se přičiňovati, aby tyto předpisy, které jsou jak císařské tak i papežské, byly zachovávány a uskutečněny; jestliže by se zpěčovali tak učiniti, mají ztratiti své úřady, státi se neschopnými k jiným a stiženi býti klatbou, jejich pak území interdiktem. Město, jež by se tomuto dekretu na odpor stavělo nebo haeretiky na napomenutí biskupa nepotrestalo, má býti vyloučeno ze spojení s ostatními městy a nemá býti nadále sídlem biskupským. Také všichni příznivci haeretiků mají býti pro vždy stiženi infamií a nesmí vystupovati jako právní obhajci a svědci, také nesmí zastávati veřejných úřadů. Konečně bylo nařízeno, že všechny osoby z jurisdikce biskupské vyňaté a přímo stolici apoštolské podřízené mají býti ve všem, co se dotýče tohoto dekretu, podrobeni arcibiskupům a biskupům a jich jako delegátů stolice apoštolské v tom poslouchati.[1])

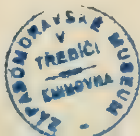
Jakkoli tento zákon měl býti zároveň projevem vůle císařské, vydal císař sám ještě jinou konstituci, jejíž doslovné znění se však nezachovalo, vyřkl světskou klatbu nad haeretiky, prohlásil je za bezprávny a na jejich statky pak stanovil konfiskaci. Jako symbol klatby vrhl rukavici na zemi.[2])

Nedlouho potom vydali roku 1194 Alfons II a roku 1197 Petr II arragonský pro všechny své země edikt proti kacířům, který stanovil vypovězení haeretiků ze všech zemí jim podřízených, a jen na ty, kteří by v určité lhůtě země neopustili, stanovil konfiskaci statkův a trest upálení.[3]) (P. d.)

[1]) *Hefele*, Conciliengeschichte, Bd. V., str. 644 n.

[2]) *Hinschius*, u. d. str. 380.

[3]) *P. de Marca*, Marca hispanica. Paris 1688, col. 1284. Valdenses... et omnes alios haereticos ab omni regno et potestativo nostro tamquam inimicos crucis Christi christianaeque fidei violatores vel nostros etiam regnique nostri publicos hostes exire ac fugere districte et irremeabiliter praecipimus. Et sub eadem districtione vicariis, baiulis et merinis totius nostrae terrae, ut ad exeundum eos compellant usque ad dominicam passionis domini (i. e. 23 Mart. 1198) mandamus et si post tempus praefixum aliqui in tota terra nostra eos invenerint, duabus partibus rerum suarum confiscatis, tertia sit inventoris; corpora eorum ignibus concrementur.



Poplatkový ekvivalent vzhledem k osobám duchovním.

JUDr. Josef Ošmera. (Č. d.)

IV. Přiznání jmění.

Aby mohl býti poplatkový ekvivalent vyměřen, musí osoby jemu podrobené jmění své řádně přiznati a dotýčné výkazy o majetku úřadu příslušnému podati. Povinnost tato náleží těm, kdož jmění takového požívají, je spravují, nebo jimž je tu kterou ekvivalentem povinnou osobu právnickou zákonně na venek zastupovati.[1])

Pro přiznání ekvivalentová jest předepsána jistá **forma**, a nejsou úřady povinny výkazů formy té nezachovávajících přijmouti. Pro jmění nemovité je to vzorec $A/_1$ na pozemky a $A/_2$ na budovy, pro jmění movité vzorec *B* a konečně pro práva požitečná vzorec *C*.[2])

Jak je tiskopisy tyto vyplniti, vidno z nadpisů jednotlivých rubrik, i považujeme za zbytečné dále o tom se šířiti. Čeho však pro důležitost nemůžeme mlčením pominouti, jest **udání ceny** jednotlivých částí majetkových.

Nemovitosti sluší přiznati v hodnotě obecné či tržní,[3]) to jest v ceně objektivní, jíž ta která věc má obyčejně v určité době a na

[1]) Dle § 5. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z. sluší tak učiniti: *a)* za církevní a světská nadání, bez rozdílu jejich účelu, správcům; *b)* za beneficia, pokud nejsou inkorporována některé komunitě, za majetek arcibiskupství a biskupství poživatelům, a byla-li by uprázdněna, administratorům, provisorům (správcům interkalarních důchodů); *c)* za majetek inkorporovaných beneficií představenému komunity, které jest beneficium inkorporováno; *d)* za kostely správcům zádušního jmění; *e)* za katedralní a kollegiatní kapitoly, proboštství, ústavy, kláštery a jiné církevní korporace (konventy) správcům; *f)* za jmění nekatolických náboženských obcí zákonným jejich zástupcům; *g)* za zemské jmění (za zemský fond, domestikalní fond) a za jiná účelná jmění zemí spravovaná zemskému výboru; *h)* za jmění obcí (místních obcí, obecních částí, okresních zastupitelstev, konkurenčních obcí a pod.) a za jinaká účelná jmění obcemi spravovaná obecním starostům (místním starostům, představeným a pod.), při čemž budiž šetřeno formalností, které jsou předepsány pro vydávání listin jménem obce (spolupodpis členův obecního zastupitelstva, přetištění obecní pečeti); *i)* za ústavy a spolky, akciové společnosti, za těžířstva, dle §§ 137 n. horního zákona ze dne 23. května 1854 č. 146 ř. z. zřízená, za horní podniky a jiná výdělková společenstva a pod. představenstvu, ředitelům a jiným zmocněncům a zákonným zástupcům.

[2]) Tiskopisy tyto lze dostati za nepatrnou cenu výrobní u všech c. k. berních úřadů, v místech pak, kde jsou poplatkové úřady, u pokladen jim přidělených (v Brně u c. k. hlavního celního úřadu).

[3]) § 49. popl. zák. z r. 1850.

jistém místě vzhledem na stávající poměry drahotní beze zření k zvláštním snad okolnostem a neobyčejným, nahodilým vlastnostem věci té.[1])

Bude to na prvém místě cena zjištěná posledním soudním odhadem,[2]) byl-li takový dříve z jakéhokoli důvodu, tedy dobrovolně nebo exekučně proveden, neboť i soudnímu odhadu jest dle výslovného zákonitého předpisu základem hodnota obecná.[3])

Předpokládá se ovšem, že cena takto ustanovená odpovídá nynějším poměrům, o čemž by bylo zvláště tehdy pochybovati, když odhad byl před mnoha lety konán, tak že za změněných hospodářských poměrů nastala změna i v ceně. Podobné závažné závady proti přiměřenosti odhadné ceny musí strana v přiznání výslovně uvésti.[4])

Než případy, kdy nemovitosti osoby ekvivalentem povinné byly dříve soudně odhadnuty, jsou pouze vyjimečny a vyskytují se téměř jen tehdy, když přejde nějaká realita na osobu právnickou z pozůstalosti fysické osoby, při jejímž projednávání odhad soudní byl proveden.

Bude tedy straně pravidelně sáhnouti k jinému obvyklejšímu prostředku. Tím jest v místě obvyklá kupní cena z poslední doby realit stejně výnosných, i jest se při přiznání takovými cenami říditi a dle průměru jich cenu věci ekvivalentu podrobené udati.[5])

Jelikož však jen zřídka má strana i toto druhé měřítko po ruce — tak zvláště při větších komplexích realit, jichž nelze se stejného hlediska jako jednotlivé parcely odhadovati, tak že by bylo svědomité přiznání obecné hodnoty zpravidla velmi obtížno, byla nucena finanční správa hledati jinou cestu, jíž by bylo lze beze zvláštního vyšetřování jednotlivé věci cenu skutečným poměrům jakž takž odpovídající zjistiti.

Nejjistější podklad k tomu, jenž i peněžním ústavům slouží při odhadování ceny realit, vidělo ministerstvo financí ve výtěžku reality, po případě v dani dle něho se řídící. I vyslovilo zásadu, že může býti vzato za základ pro vyměření poplatkového ekvivalentu při čistě hospodářských a lesnických pozemcích, vyjma pozemky hodící se ku stavbě, 108násobné daně pozemkové, při domech pak domovní daní třídní podrobených 100násobné daně čtyř nejnižších sazebních tříd a 150tinásobné daně ostatních tarifních tříd, a konečně 60tinásobné $26^{2}/_{3}\%$ a 80tinásobné 20% daně činžovní při staveních dani této

[1]) § 305. všeob. obč. zák.

[2]) § 50. č. 2 *a)* popl. zák. z r. 1850.

[3]) § 306. všeob. obč. zák.

[4]) § 12. odst. 3. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z.

[5]) Odst. 1. téhož paragrafu.

podrobených.[1]) Všechny tuto uvedené daně rozumějí se bez přirážek, ale na druhé straně též beze slev a jest při dočasném osvobození od daně činžovní i cenu tohoto osvobození přiraziti.

Ve zmíněném ustanovení jest vyslovena pouze možnost přiznati hodnotu nemovitostí dle násobného daně. Tím však není nikterak řečeno, že úřady finanční jsou též povinny cenu takovým způsobem přiznanou přijmouti. Zákonitý předpis výše dotčený, že jest vzíti za základ vyměření ekvivalentu hodnotu obecnou, nepozbyl tímto ustanovením ministerstva financí ničeho ze své platnosti, i jest správa finanční oprávněna a též i povinna v každém jednotlivém případě zkoumati, zda hodnota přiznaná odpovídá též skutečným poměrům.

Je-li dle soudu vyměřujícího úřadu cena takové reality ve skutečnosti vyšší, může buď úmluvou se stranou anebo, nelze-li se stranou vyšší cenu smluviti, zvláštním soudním odhadem pravá hodnota býti stanovena.[2])

Na druhé straně však nesmí se uvedenému ustanovení rozuměti tak, jakoby násobné daně jím naznačené bylo minimalní hodnotou, pod niž by úřadu ekvivalent vyměřujícímu nebylo lze jíti.[3]) Jestiť násobné daně, jak již podotknuto, pouze pomůckou pro zjednodušení přiznání a jakožto všeobecný prostředek vystihne snad ve většině případů, nikoli však v příčině každé jednotlivé věci, aspoň přibližně pravou její hodnotu. Není proto strana nucena cenu dle daně přiznati nebo předepsání ekvivalentu na základě tom přijmouti, nýbrž má na vůli, je-li o menší hodnotě dotyčné nemovitosti pevně přesvědčena, smluviti se s finanční správou o jiné měřítko stanovení ceny, aneb nabídnouti soudní odhad.

Ale ať se užije jakéhokoliv způsobu k vyšetření ceny té které

[1]) § 13. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z. Ustanovení toto jest omezeno pouze na činžovní dani podléhající obytná stavení a budovy hospodářské, tak že jiných pronajatých budov, jako skladišť, továren atd. nelze dle násobného daně činžovní přiznati. Činžovní dani $26^2/_3\%$ podléhají města hlavní a větší místa lázeňská. Tak na př. v Čechách Praha s Vyšehradem, Teplice, Karlovy Vary, Marianské a Františkovy Lázně, na Moravě Brno a Olomouc, ve Slezsku Opava. V ostatních místech platí se 20% daň činžovní. (§ 6. zák. ze dne 9. února 1882 č. 17 ř. z.) Při budovách od daně domovní dočasně osvobozených jest vzíti za základ daň idealní.

[2]) § 50. předposlední a poslední odstavec popl. zák. z r. 1850, pak posl. odst. § 12. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z. Co se týče útrat soudního odhadu, stanoví § 53. popl. zák. z r. 1850, že je nese strana; pouze tehdy jest je hraditi eráru, když byl soudní odhad proveden na jeho požádání a nebylo jím docíleno aspoň o osminu vyšší ceny, nežli strana udala.

[3]) Výn. min. fin. ze dne 22. února 1883 č. 40.190

reality, v žádném případě — tedy ani při zjištění hodnoty soudním odhadem — nesmí býti vzata za vyměření ekvivalentu hodnota menší než 60tinásobné daně činžovní[1]) a 70tinásobné daně pozemkové[2]) z doby, kdy ohledně věci dotyčné povinnost ekvivalentová nastala. Mimořádnou výjimku od tohoto přesného předpisu lze učiniti pouze v případech, kdy se prokáže, že nahodilými událostmi (ohněm, povodní atd.) věc se zhoršila naproti stavu jejímu, jenž byl vzat za základ pod multiplum daňové.[3])

Při této příležitosti musíme se zmíniti, zda a pokud jsou finanční úřady oprávněny předepsati dodatečně poplatkový ekvivalent z důvodu nesprávného vyšetření ceny.

Že je to vyloučeno, byla-li cena k vyměření jeho mezi poplatníkem a finanční správou umluvena, jest samozřejmo. Vždyť jest úmluva jednání dvoustranné, na něž jedna i druhá strana stejně jest vázána; není tedy ani finanční erár oprávněn jednostranně od ní ustoupiti a dodatečně stranu k přijmutí vyšší ceny nutiti. Ovšem i tu platí právě uvedené zákonité minimum hodnoty daňové, i bylo by lze dodatkem ekvivalent předepsati pouze nanejvýš z tohoto minima v případě, když úřad omylem přijal úmluvou cenu menší, než dle daně vypadá.

Pochybnost by mohla býti jen v případech jiných. A tu se drží finanční správa náhledu, že lze stranu k případnému zvýšení hodnoty vyzvati, a zdráhá-li se vyšší cenu uznati, soudní odhad dáti provésti všude tam, kde dodatečně vyjde na jevo, že cena přiznaná a při vyměření ekvivalentu za základ vzatá ve skutečnosti jest vyšší. Docílí-li se pak takovým odhadem ceny přiznanou hodnotu převyšující, že možno z rozdílu obou hodnot dodatečně ve lhůtě 3letní ekvivalent vyměřiti.[4])

V nejnovější době však zaujal správní soudní dvůr vůči tomuto názoru finanční praxe stanovisko odlišné a vyslovil mínění, že jest dodatečné předepsání poplatků (tedy i poplatkového ekvivalentu) přípustno jen tehdy, byl-li porušen nějaký výslovný zákonitý předpis o zjištění hodnoty, na př. dle soudního odhadu nebo dle násobného daně.

[1]) § 13. zák. ze dne 9. února 1882 č. 17 ř. z.

[2]) Výn. min. fin. ze dne 25. ledna 1884 č. 18 ř. z.

[3]) § 50. odst. 2. popl. zák. z r. 1850.

[4]) Názor tento opírá finanční správa o § 3. zákona ze dne 18. března 1878 č. 31 ř. z, kde se pouze všeobecně praví, že se promlčuje ve třech letech právo dodatečně předepsati poplatek, o nějž bylo nesprávně méně vyměřeno. Vztahuje proto finanční praxe právo toto na případy i materielního i formalního pochybení při vyměření poplatků.

Tedy jen v případech, kdy se při vyměření poplatků stala formalní chyba, nikoliv však též tehdy, bylo-li vyměření materielně proto chybné, že nebylo dbáno všeobecné zásady, dle níž má cena souhlasiti se skutečným stavem.[1])

Význam tohoto stanoviska správního soudního dvoru jest dalekosáhlý a pro poplatníky jako novum velmi důležitý. Byly-li na příklad pozemky stranou přiznány dle 108násobné daně pozemkové neb ještě níže, ne však pod 70tinásobné této daně, a vyměří-li úřad na základě tom ekvivalent, nebyl by dle toho oprávněn dodatečně ještě ekvivalent předepsati, i kdyby se dokázalo, že pozemky přiznané mají ve skutečnosti, buď že se hodí ku stavbě nebo z jiného důvodu, cenu třeba několikanásobnou.

S cenou nemovitostí jest přiznati i cenu příslušenství a to nemovitého i movitého. Neboť i movité věci platí zákonitě za nemovité, tvoří-li buď již ze zákona nebo věnováním majitele příslušenstvo nějaké nemovitosti.[2])

Co vše jest za příslušenstvo požadovati, stanoví blíže všeobecný zákonník občanský.[3]) V celku možno říci, že se příslušenstvím rozumí vše, co s věcí nějakou trvale jest spojeno, tedy buď jako její přírůstek nebo věc vedlejší, bez níž by se věcí hlavní nemohlo použiti, aneb kterou zákon nebo vlastník určil ke stálému užívání hlavní věci.

Jelikož příslušenství nemovitostí podléhá jako část těchto vyšší sazbě ekvivalentové, dopouští se přestupku důchodkového, kdo u přiznaných věcí movitých zamlčí jich vlastnost jako příslušenství a tím vyloudí nižší sazbu poplatkovou pro movitosti, aneb se pokusí jí se domoci.[4])

Konečně budiž podotknuto, že v přiznání o jmění nemovitém nemají případné dluhy hypotekární býti uvedeny, ježto se ekvivalent jako náhrada řádného poplatku převodného předpisuje rovněž jako tento z hrubé ceny reality, při čemž nelze k nijakým passivům přihlížeti.[5]) (P. d.)

[1]) Nál. správního soudního dvoru ze de 22. prosince 1903 č. 2237 (F) a ze dne 23. února 1904 č. 2415 (F).

[2]) § 293. všeob. obč. zák.

[3]) §§ 294—297.

[4]) § 84. č. 3 popl. zák. z r. 1850 a § 33. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z.

[5]) § 56. popl. zák. z r. 1850 a § 15. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z.

Legenda Kristianova.

Napsal František Vacek. (Č. d.)

17. Kosmova kronika.

Kosmas ve své kronice, kterou spisoval v letech 1110—1125, položil dosti široké vypravování o Strachkvasovi, synu knížete Boleslava I, ať tak dím, legendu o čtyřech episodách, z nichž prvá týká se jeho narození, druhá přijetí řehole, třetí zamítnutí biskupské hodnosti, čtvrtá náhlé a hrozné smrti.[1]) Klášterního jména Strachkvasova Kosmas neznal, aniž věděl o tom, že mnich Strachkvas-Kristian byl v poselství vypraven do Říma jednat o návrat biskupa Vojtěcha r. 992. Příčina neznalosti a nevědomosti té jest na snadě. Kosmas neprohlédl ke znění Brunovy legendy o svatém Vojtěchu, kdež se dí: „Post populus terrae episcopum suum revocat; sancti viri papatem Radlam sapientem et quia frater carnis domino terrae fuit, Christianum monachum, virum eloquentem, in hoc opus eligunt.“[2])

Jest otázka, zda Kosmas znal legendu o sv. Ludmile a sv. Václavu, v níž autorem hlásí se mnich Kristian? K tomu, aby odůvodněna byla odpověď přesvědčivá, bylo by dokázati, že Kosmas legendu tu buď jmenuje nebo z ní některá slova cituje aneb že projevuje vědomost o věci, která nemohla mu známa býti odjinud než z legendy tak zvaného Kristiana. Jistě bychom čekali, že Kosmas pojmenuje legendu o svaté Ludmile a sv. Václavu tam, kde zmiňuje se o pokřtění Bořivoje a vystavění prvních křesťanskych chrámů v Čechách. Než v tom místě dí on: Jak Bořivoj došel křtu, nebo jak přičiněním jeho nástupců rozmáhala se v Čechách křesťanská bohopocta, a které chrámy který kníže v té první době vystavěl, o tom nehodlám psáti, neboť čte se o tom ve spisech jiných, něco v privilegii kostela moravského, něco v epilogu země moravské a Čech, něco v životě a utrpení přesvatého našeho patrona a mučedníka Václava (quaedam in vita vel passione sanctissimi nostri et martiris Wencezlai). Od spisovatele, který by znal legendu Kristianovu a věděl tudíž, že legenda ta obsahuje široké vypravování o křtu Bořivojově, že vzpomíná náboženské horlivosti prvních křesťanských knížat českých, na kolik jevila se přivoláváním kněží a stavbou svatyň, a jmenuje chrámy vystavěné od Bořivoje,

[1]) Prameny d. č. II. str. 29 n., 42 n., 45 n.

[2]) Tamže I. str. 280.

Spytihněva, Vratislava a sv. Václava, nadáli bychom se, že v příčině svrchu uvedené odkáže prostě k legendě o sv. Ludmile a sv. Václavu. Kosmas však jmenuje tři spisy, i naznačuje výslovně, že spisy ty teprv pospolu nebo dohromady vypovídají, co jemu nezdálo se, aby opakoval.[1])

Který spis míněn jest od Kosmy slovy „Vita vel passio sanctissimi martyris Wencezlai?“ V době, kdy on žil, byly známy v Čechách tři latinské životopisy sv. Václava: „Crescente fide“, legenda Gumpoldova a „Sub regno gloriosissimo“. Poslední z nich sotva asi jest míněn; neboť v něm nejsou jmenovány chrámy vystavěné od Spytihněva I, o nichž (aneb ať opatrněji díme, z nichž o jednom, totiž o chrámu sv. Petra na hradě Budči) podle našeho soudu nebyla zmínka ani v privilegii kostela moravského ani v epilogu země moravské a Čech. Kosmas jistě na dvou místech odkazuje čtenáře své kroniky k životopisu sv. Václava. Nejprv tam, kde píše: Jak ošemetně pozval Boleslav bratra svého na hody, vlastně na usmrcení jej přilákávaje, nebo jak před lidmi zastíral (dissimulaverit) vinu bratrovraždy, o tom s dostatek pověděno jest v plesu světcova utrpení (v té částce životopisu sv. Václava, jež věnována jest oslavě jeho utrpení.[2]) Po těch slovech nemůže býti pochybnosti, že Kosmas měl na mysli legendu Gumpoldovu, neboť jen v té legendě vypravuje se, jak ošemetně pozval Boleslav bratra svého na hody (že vstoupiv do paláce knížecího, pokorně přednášel prosbu svou Václavovi, i kladl důraz na to, jak bude si vážiti jeho přítomnosti při hodech), jen v té legendě praví se, že Boleslav zastíral vinu svou (simulat), volaje na pomoc druhy, jako by byl přinucen brániti se proti Václavovi, ač sám byl útočníkem.[3]) Podruhé Kosmas odkazuje k životopisu svatého Václava, kdy činí zmínku o Podivenovi. Ten, praví, byl služebníkem a nerozdílným druhem v práci a strádání sv. Václava mučedníka; o jeho skutcích dosti ohlašuje se v životopise světcově (de cuius actibus in vita ipsius sancti satis declaratur scire volentibus.[4]) Uvedli jsme již svrchu, co vše podle vypravování legendy Gumpoldovy činil Podiven; i nelze říci, že v legendě té skutky jeho ohlašovány jsou nedostatečně, a že tudíž slova Kosmova ukazují k jinému spisu než Gumpoldovu. Ostatně při rozhodování o tom, kterou legendu o sv. Václavu Kosmas

[1]) Prameny d. č. II. str. 28.

[2]) Tamže str. 29.

[3]) Prameny d. č. I. str. 158—160.

[4]) Tamže II. str. 187.

měl na mysli, padá na váhu, že z jeho dikce patrna jest znalost legendy Gumpoldovy, jak ukázati lze příkladem vět a rčení ustrojených podle vět a úsloví Gumpoldových: „Ecclesias christianae religioni credulus erexit; fervet opus (stavba kostela sv. Víta); sub quadam festiva die; inter se consertis dextris cum magna laetitia tecta subeunt (inter se manibus consertis subeunt regalia tecta); invitat Bolezlaum, quo dignatur venire ad suum convivium.“ [1]) I to, že Kosmas opravuje udatek legendy Gumpoldovy strany svěcení kostela sv. Víta (slovy: „servus dei Wencezlaus ecclesiam in metropoli Praga sub honore sancti Viti martiris constructam, non tamen consecratam, morte praeventus reliquit“), může býti uvedeno na doklad jeho znalosti legendy.

Kronikář mající před rukama legendu Kristianovu a řídící se zásadami, kterými při skládání českého letopisu řídil se Kosmas, byl by vytěžil aspoň tyto vědomosti: (K r. 895) Bořivoj zplodil s Ludmilou, manželkou svou, tři syny a tři dcery. Zemřel stár jsa 35 roků. Prvorozený syn jeho Spytihněv došel věku 40 let. Drahomiř porodila Vratislavovi dva syny a dceru Přibyslavu, jež dospěvši věkem, dána byla k manželství, ale po smrti muže svého přijala závoj klášterní, o jejichžto skutcích dosti, ba více než dosti vypravuje se v životě a utrpení svatých Ludmily a Václava. Roku 921 kníže Vratislav zemřel stár jsa 33 let. Téhož roku [2]) dne 15. září v den sobotní sv. Ludmila podstoupila mučednictví na hradě Tetíně,

---

[1]) Prameny d. č. II. str. 35, 92, 43, 15 (35), 50. Srv. věty z legendy Gumpoldovy: »Basilicam deo dicandam christianae credulus veritati erexit; fervet opus (stavba kostela sv. Víta); sub cuiusdam festivae diei exultabili ortu; consertis invicem manibus domum gaudio introeunt; invitavit, ...conviviis eum interesse fraternis primo omnium quo dignaretur corrogavit.« Tamže I. str. 148, 157—159.

[2]) Z legendy Kristianovy bylo lze vypočísti úmrtí Vratislavovo k roku 921, a někteří staří čtenáři je tak vypočetli. Viz Letopisy české, v Pramenech d. č. II. str. 380. Podle znění legendy hned po smrti knížete Vratislava synové jeho dáni byli na vychování sv. Ludmile, a tím hned také vyrostlo záští a nepřátelství Drahomiře k její tchyni. Ludmila zpozorovala, že strojí se úklady jejímu životu, i odešla na hrad Tetín, kdež na rozkaz snachy své byla zavražděna v sobotu dne 15. září. To datum u Kristiana hodí se jen ke dvěma letům, totiž 910 a 921. Kdo by přijal rok 910, musil by klásti narození kněžice Vratislava nejpozději k roku 877 a narození Spytihněva, bratra jeho, nejpozději k roku 869. Ježto Bořivoj podle udání Kristianova zemřel maje věku 35 let, úmrtí jeho připadalo by k roku 884. Kosmas píše, že Bořivoj byl živ ještě roku 894. Znal-li tudíž legendu Kristianovu, nepřijímal roku 910 za úmrtní rok svaté Ludmily. I nezbývalo mu než přijmouti rok 921. Doba mezi smrtí Vratislavovou a smrtí sv. Ludmily nezdá se čtenáři Kristianovy legendy delší než několik měsíců.

zardousena byvši na rozkaz snachy své Drahomiře pro vyznávání víry křesťanské a pro vychovávání synů Vratislavových, jež jí poručeno bylo usnesením všech kmetů zemských. Roku 924 dne 19. října tělo sv. mučednice Ludmily vyzdviženo jest z hrobu na Tetíně a přineseno do Prahy dne 21. října z poručení vnuka jejího sv. Václava knížete. Téhož roku posvěcen byl chrám svatého Jiří, v němž šestého dne po konsekraci pochovány jsou ostatky těla sv. Ludmily od spolubiskupa Tutonova, posvětitele chrámu.

Kromě toho skladatel české kroniky, mající před rukama legendu Kristianovu, sotva by se byl zdržel užiti těchto výzvědků z ní: Zakladatelem arcibiskupství moravského, jemuž podřízeno bylo sedmero stolic biskupských, byl ujec a předchůdce krále Svatopluka, panovník moravský velmi mocný. Ten ustanovil Methoda, bratra Cyrillova, arcibiskupem moravským. Svatopluk provinil se těžce proti ujci svému, vypudiv jej ze země a ukládaje nad to o bezživotí jeho. Když stal se knížetem nebo králem moravským, nejen nepodporoval Methoda v jeho úřadě, ale se svými druhy mařil práce jeho. Proto arcibiskup Method vydal klatbu na zem a lid moravský, jejíž následkem byla neúroda zemská, trvající ještě v době sv. Vojtěcha. Čechové nechtěli přijmouti víru křesťanskou, ale pozdvihli se proti Bořivoji, když založil prvý chrám v zemi, na Levém Hradci, i obrali si jiného knížete, pohana Strojmíra, kterého však brzy potom zavrhli, protože neuměl česky, zapomenuv mateřskou řeč za prodloužilého vyhnanství v zemi německé. Spoluvládci kněžny Drahomiře byli dva šlechtici Tunna a Gommo, vrahové sv. Ludmily. K panství Slavníkovu náleželo bývalé vévodství kouřimské, jehož kníže pozdvihl se proti sv. Václavu a vojskem svým bojoval proti vojsku, ale zázrakem pohnut byl poddati se světci, načež z milosti jeho zůstal vladařem krajiny kouřimské až do své smrti.

Z toho, co jsme uvedli jako řadu vítaných příspěvků ke kronice české, Kosmas nic nepoužil ke svému letopisu, ba nepronáší ani slova, z něhož by možno bylo sóuditi, že znal příhody vypravované v legendě Kristianově. Výrok jeho, že nerad opakuje to, o čem psali jiní, jest nám dobře povědom; však i o tom víme, že právě tam, kde činí výrok ten poprvé i podruhé, přivádí leccos ze starších skládání, legend a listin, a to, co zúplna opakovati nechce, aspoň napovídá, poznamenávaje, v kterém spise lze o věci čísti hojněji. Tak odkazuje zejména k výsadním listům některých kostelů, ke stručné historii moravsko-české, ke Gumpoldově legendě o svatém

Václavu, ke Kanapariově legendě o sv. Vojtěchu. Jeho naprosté mlčení o sv. Ludmile k r. 921 a 925, mlčení o příhodách, pro kronikáře významných, které by byl zvěděl z legendy Kristianovy, kdyby spis ten byl existoval z počátku 12. století, a mlčení o legendě o sv. Ludmile a sv. Václavu vůbec dává nám právo tvrditi, že nezn a l řečené legendy.

Nicméně mezi kronikou Kosmovou a legendou Kristianovou jest přec nepochybná spojitost. Spisy ty v některých místech stýkají se jak myšlenkově tak slovně. Přihlédněme po řadě ke styčným místům a suďme, ve kterém z obou spisů naskytají se myšlenky původnější nebo jsou lépe položeny.

Kosmas vypravuje, že biskup pražský Heřman r. 1100 nevěřil ve svatost Ludmilinu, nazýval Ludmilu starou babičkou a vyslovil se proti tomu, aby kdo dával jí jméno světice. Abatyše svatojirská Windelmuth, jež ji tak pojmenovala, mu řekla: Nemluv tak, pane, vždyť Bůh pro její zásluhy koná mnohé divy každého dne (multa enim deus per eius merita cottidie operatur magnalia.[1]) Kristian v prologu ke své legendě napsal: Jakkoli my, ať tak vyznám, po Bohu nemáme než tyto světce (Václava a Ludmilu), přec chováme se k nim nehodně a třebas den ode dne spatřujeme jejich moc (eorum de die in diem virtutem videntes), zůstáváme téměř nevěřící a k uctívání jich netečni. Kdyby v jiných krajinách křesťanských měli ostatky těl tak slavných světců, dávno byli by napsali jejich skutky, složili církevní officia o nich a vystavěli ve jméno jejich mnohé kláštery. My posud nic toho nemáme.[2]) Tato řeč Kristianova, pokud týká se sv. Václava, jest nepravdivá. Čechové r. 993 měli již dva životopisy světce a celé církevní officium k jeho svátku. Pokud týká se sv. Ludmily, řeč ta jest nedůvodná, neboť Ludmila kanonisována byla teprv po roce 1142, a nikomu před tím rokem nemohlo přicházeti k srdci, proč Čechové nemají církevního officia o světici, a proč není v zemi jejich kláštera, zasvěceného ve jméno sv. Ludmily. Otázka, zda Čechové mají či nemají popis života a utrpení řečené světice, byla na přetřesu teprv r. 1142, kdy dálo se šetření o tom, jak stará jest úcta k svaté Ludmile, a kterými spisy lze starobylost úcty té dovoditi. Dobře-li soudíme, v ten čas připadlo se hledáním na slovanské synaxarion. Potom již asi r. 1150 sluje jeptišský klášter na hradě pražském

[1]) Prameny d. č. II. str. 144.

[2]) Tamže I. str. 199 n.

klášterem sv. Jiří a sv. Ludmily. Nebyl-li tudíž Kristian nadán duchem prorockým, psal o sv. Ludmile buď r. 1142 nebo později. Jeho výtka činěná Čechům 10. století, že vidouce zázračnou moc svých světců, zůstávají téměř nevěřící a nemají se k uctívání jich, že by jiní národové již dávno postarali se o sepsání životopisů svatých a skladbu církevních officií, že by uctili světce vystavěním mnohých klášterů, svědčí o tom, jak nepravé ponětí měl o věcech českých oné doby a přenášel pomysly vlastenckého ducha českého ze 12. století hluboko do minulosti. S druhé strany pak výtka jeho vysvětluje se tím, že chtěl omluviti jednání biskupa Heřmana, zapsané od Kosmy, dávnou a obecnou netečností Čechů k jejich světcům[1]) a týmž důvodem omluviti také pozdní přičinění jejich o kanonisaci sv. Ludmily. (P. d.)

Studie cyrillomethodějské.

Napsal FR. SNOPEK. (Č. d.)

Několik slov o římské legendě.

Z jedněch pramenův o sobě dosti jasných jak rozličných lze dodělati se vývodů! Vondrákovy Studie z oboru církevněslovanského písemnictví psány jsou s neobyčejnou pílí a mohu říci s důkladností pravého filologa odborníka hodnou. Chopil-li jsem se péra, o témže předmětě psáti chtěje, učinil jsem to jenom za tím účelem, abych podle možnosti na základech jím položených budoval dále, abych takto přispěl k zjištění pravdy.

Souhlasím s Drem. Vondrákem, že pannonské legendy sepsal Kliment, prvý slovanský biskup v Bulharech, ale důvody výše uvedené nepřipouštějí domněnky, že týž Kliment byl Methodějovým učenníkem. Právě proto potřeboval nějakých zvláštních pramenů k vylíčení pobytu

[1]) Biskup Heřman, bývalý kaplan krále Vratislava († 109?) a probošt kapitoly boleslavské, přebýval v Čechách aspoň od roku 1090, i měl s dostatek příležitosti, aby seznámil se s hagiografickou literaturou českou. Řekl-li roku 1100 abatyši svatojirské, když před ním pojmenovala Ludmilu svatou Ludmilou: »Mlč, paní, o svatosti její; nech starou babičku odpočívati v pokoji!« můžeme beze vší pochybnosti za to míti, že tenkráte nebylo ještě latinského spisu o životě a utrpení sv. Ludmily, natož obšírné legendy, sepsané z rozkazu sv. Vojtěcha. Jinak bylo by pohledati biskupa, jenž by tak mluvil jako Heřman proti svědectví staré doby, proti písemnosti, schválené světcem a obecně známé.

Konstantinova-Cyrillova v Římě. Nezdá se mi ani dosti málo pravdě podobným, že by pannonský život téhož světce nějak závisel na legendě římské, spíše užil jeho spisovatel, jak udáno, staršího života světců soluňských.

Náš autor dále ze shody některých úryvků života sv. Konstantina-Cyrilla s legendou římskou dovozuje, že tato čerpala z onoho, byť i ne z originalu, nýbrž z řeckého překladu, který zpracoval Kliment sám, čili, abych užil jeho vlastních slov, „že legenda římská je závislá na legendě o Cyrillovi“, při čemž nechce ani přihlížeti k oněm částem, které se týkají pobytu Cyrillova v Římě. Přirovnav hlavu 14. života Konstantinova-Cyrillova od počátku až po slova **потрѣба ѥсть тебѣ тамо ити** (je záhodno, abys tam šel) a z 15. od počátku až **въдасть ихъ оучити** (dal je učiti, kdež pojednává se o činnosti obou slovanských apoštolů na Moravě) se 7. hlavou římské legendy, shledává, „že místy je shoda doslovná (na př. **христианьскы сє законъ дрьжещиимь**... et christianam legem observare..., **оучителѧ не имамы таковаго**... verum doctorem talem non habent...), tak že o závislosti nemůžeme pochybovati.“[1])

Nelíbí se našemu autoru, co píše římská legenda, že Rostislav uslyšev o skutcích Konstantinových v Kozarech prosil císaře ne o něho samého, nýbrž s legendou o Konstantinu-Cyrillovi o učitele takového, který by jeho národu ukázal zúplna víru a řád božího zákona i cestu pravdy. Odůvodnění v pannonské legendě přidané: „nebo od vás na všecky strany dobrý zákon vychodí“ v římské prý vypadlo, neboť se nesrovnávalo se stanoviskem jejího pisatele, římského duchovního.

Kdežto se dále v pannonské legendě jen krátce vypravuje o příchodě slovanských apoštolů (či vlastně jen Cyrilla) na Moravu, líčí římská legenda přivítání již v živějších barvách. Ale jest nápadné, že se to skoro docela shoduje s líčením, jak byli slovanští apoštolé v Římě přijati. Čteme totiž:

v kap. 7. valde gavisi sunt... Exeuntes igitur extra civitatem obviam, honorifice et cum ingenti laetitia receperunt eos. Coeperunt itaque ad id, quod venerant peragendum studiose insistere.

v kap. 7. valde nimis exhilaratus est et extra urbem cum clero et populo procedens obviam illis honorifice satis eos recepit. Coeperunt interea ad praesentiam sanctarum reliquiarum...

Vidíme zde, že původce legendy neovládal příliš veliké zásoby výrazův a myšlenek a využitkoval ve značné míře to, co měl před sebou. A to bylo zde přivítání slovanských apoštolů papežem v Římě

[1]) Studie z oboru církevněslovanské písemnosti, str. 112.

jak se líčí v pannonské legendě: A když přišel do Říma, vyšel jemu apostolik Adrian proti němu se všemi měšťany, svíce nesouce, protože nesl kosti svatého Klimenta. Pochopujeme, že hlavně pro poslední příčinu byli tak v Římě přijati; dle toho i v římské legendě: Adrianus... audiens quod praefatus philosophus corpus beati Clementis quod studio suo repererat, secum deferret, valde nimis exhilaratus est... Avšak původce této legendy vykládá též, že i na Moravě se těšili na příchod slovanských apoštolů, slyšíce, že přinášejí s sebou ostatky sv. Klimenta a pak překlad evangelia, cognoscentes loci indigenae adventum illorum, valde gavisi sunt; quia reliquias beati Clementis secum ferre audierant et evangelium in eorum linguam a philosopho praedicto translatum. Zde máme tedy též doplněk ostatního textu.

Zcela zřetelně vidíme dále závislost římské legendy na pannonské v líčení činnosti slovanských apoštolů na Moravě.

Pann. leg. o Cyr. 15.	Římská legenda 7.
Netoliko toto jediné mluvili, nýbrž i jiným zlořádům učili, pravíce: Pod zemí žijí lidé velikohlaví... I nebránili oběti přinášeti po starodávném obyčeji... Vše to jako trní posekav ohněm slov popálil, řka.	Ad correptionem diversorum errorum, quos in populo illo repererant, falcem eloquiorum suorum inducere, sicque obrasis et extirpatis de agro illo pestifero multifariis vitiorum sentibus, divini verbi gramina seminare...

Tak Dr. Vondrák.[1])

Odmítá tedy náš autor všecky zprávy římské legendy, které nejsou v legendě pannonské, jako že Rostislav uslyšel o skutcích Konstantina-Cyrilla v Kozarech, doplňky v další části pojednávající o pobytu slovanských apoštolů v Římě, o konsekraci filosofa na biskupství, že prý nemá valné ceny. „To by byl Kliment přece jistě věděl a o tom ve svých legendách se zmínil. Ale nic takového! Ani v pochvalách neshledáváme nic podobného.“ [2]) Autor římské legendy ze zprávy pannonské, že byli v Římě učenníci slovanských apoštolů vysvěceni a z tradice, že byl Method arcibiskupem, utvořil si zvěsť, že byli oba slovanští apoštolé vysvěceni v Římě na biskupy. „Zpráva ta se jinak na ničem nezakládá a třeba ji tedy jednoduše zavrhnouti.“ [3])

Nejsou-li dle mých vývodů pannonské legendy od učenníka Methodějova sepsány, nýbrž od Klimenta, prvého slovanského biskupa v Bulharech, který světců

[1]) Uv. d. str. 113.
[2]) Uv. d. str. 115 sled.
[3]) Uv. dílo str. 115.

našich neviděl, neměl ani vědomostí o jejich životě, leč takové, kterých se dočetl a snad i dověděl, pak nemá základu pevného, co psáno zde o legendě římské.

O své váze tedy zůstávají také vývody otce Jana Martynova T. J., že „spis o přenesení sv. Klimenta pochází od Gauderika, že byl i částí života tohoto papeže mučenníka, jehož je spisovatelem, a že jej věnoval Janu VIII".[1])

Římská legenda počíná slovy: Tempore igitur quo Michael imperator Novae Romae regebat imperium. Spojka pokračovací igitur mi svědčí, že naše legenda jest výňatkem z práce delší. Pisatel její nepoložil si za účel popsati apoštolský život Konstantina-Cyrilla, dotýká se ho jenom proto, že byl nerozlučně spojen s nalezením sv. Klimenta. „Přenesení ostatků jeho jest hlavním jeho předmětem a zabírá jeho větší část. Zprávám o sv. Cyrillu je tam vykázáno jen podružné místo a jen těm a potud, které a pokud se vztahují k věci hlavní."[2]) Pisec chtěje doložiti, kým a jakým způsobem navráceny byly ostatky světcovy do Říma, za nezbytné pokládal právem zmíniti se o skromném jejich nálezci, a to tím více, že byl muž apoštolského života. O missii jeho moravské mluví, protože Konstantin-Cyrill měl při sobě svaté ostatky; nemohl pomlčeti zde o jeho v apoštolském díle pomocníku, o rodném bratru jeho Methoději, protože s ním došel díků v Římě a uznání svaté stolice: oba bratří posvěceni byli na biskupy.[3]) Když pak zemřel Konstantin-

[1]) Nos pouvons tirer des conséquences qui pouvent se résumer en peu de mots, a savoir que le recit de la Translation de saint Clément appartient à Gauderic et qu'il fait partie de la vie de ce pape martyr, dont il est l'auteur, et qu'il avait dédiée à Jean VIII. La légende italique des ss. Cyrill et Méthode. Revue des questions historiques. Année 71[e] livraison Paris 1881, p. 165 n. Česky od Aloisa Hlavinky. Vlast. Časopis pro poučení a zábavu, r. VI. str. 356.

[2]) Le fait de la translation de ces reliques en forme l'objet principal et en occupe la plus grande partie. Le données relatives à saint Cyrille y tiennent une place secondaire et n'y sont introduites qu'autant qu'elles se rattachent au sujet principal. La légende l. c. Vlast l. c.

[3]) Budiž mi dovoleno připojiti zde poznámku. Nejnověji proti mému přesvědčení, že Methoděj posvěcen byl na biskupa již roku 869 a nikterak později a že jemu jakožto arcibiskupovi s plnou jurisdikcí dána byla hodnost legata stolice apoštolské Hadrianem II, než byl poslán do Slovan s listem Gloria in excelsis Deo, bojuje ve Vlasti ročn. XXI. str. 337. Jan Hendrich. Neznaje ani mého pojednání z r. 1897 List Hadriana II v pannonské legendě a bulla Industriae tuae, leč z recence Kroessovy v insprucké Zeitschr. für kathol. Theologie 1904 str. 136. (poznamenává tam: Die Forscher auf diesem Gebiete werden die Ansichten des Verfassers berücksichtigen müssen) nevěda tedy, že tam i jiné věci uvedeny jsou proti hodnověrnosti pannonských legend, píše na uvedeném místě: »Zavrhnouti úplně druhou cestu Methodovu do Říma, o níž legenda se zmiňuje, není myslím

Cyrill v Římě, Methoděj se o to zasadil, aby pochován byl v basilice sv. Klimenta.

Otec Martynov píše dále: „Ve vlašské [lépe řečeno: římské] legendě nic není, co by se nesrovnávalo s dějinami tehdejšími, ani nic nesprávného, ani co by budilo nedůvěru, ba podává věci, jakých nikde jinde dočísti se nelze.“[1]) Na příklad praví pannonský životopisec, že Konstantin-Cyrill (roku 867) do Říma šel světit žáků svých; legenda římská, zmiňujíc o tom, uvádí nám skvělý důkaz nevyrovnané pokory svatých bratří, kteří ve skromnosti své nečinili nároků na důstojnost biskupskou, nýbrž určili k ní některé učenníky své: duxerunt etiam secum aliquos de discipulis suis, quos dignos esse ad episcopatus honorem recipiendum censebant. Zcela se s tím shoduje, co napsal Anastasius

také radno a nemusíme o ní pochybovati.« Snad proto, abychom se nemohli vymaniti z okovův nás tížících, abychom nemohli pokročiti v poznání života a smýšlení velikých apoštolův slovanských? Nezbytně jest potřebí, pravím, uchýliti se od cesty vyšlapané a upraviti si cestu novou bezpečnou. Dříve než jsem uveřejnil stať ve Sborníku velehr. VI. sv., přemýšlel jsem o některých věcech po celých sedmnácte let. Neunáhlil, neukvapil jsem se tedy se svým úsudkem. Str. 19 v pozn. 2. píši: »Víme o některých případech, že byli posláni i laici, ale tu platí zásada: exceptio firmat regulam.« Hendrich mi uvádí sv. Štěpána, krále uherského, kterého papež Silvester II konstitucí Legati nobilitatis r. 1000 jmenoval legatem. To se stalo 131 rok později. Ustoupím rád, když mi uvede někdo případ před rokem 869, že papež, stálým legatem in ecclesiasticis u některého národa ustanovil někoho menšího než jest arcibiskup. Legatem ad hoc býval obyčejně kardinal, někdy kterýkoli značnější člen římského kleru, byl-li odjinud, měl jistě důstojnost biskupskou. Mluvím o století devátém a o předcházejících. V listě Hadrianově čteme, že mají býti odpůrcové bohoslužebného jazyka slovanského podrobeni býti církevnímu soudu. Dejme tomu, posito sed non concesso, že Methoděj byl tehda pouhým knězem, když jej posílal Hadrian na Moravu, pak nezbytně zmínka musila býti výše v textě listu o jeho důstojnosti legatské. Toho však není, zde pak mluví se o církevním soudě vůbec, církevního pak soudu není bez soudce biskupa. Neúprosná logika soudí: Methoděj byl biskupem, a sice arcibiskupem, když byl poslán do své diecese r. 869. Přijímá-li Hendrych Miklošičovu konjekturu »ne excommunicetur« za pravou, ač jsem dovodil, že obsahuje obmezení obyčejné pravomoci biskupovy vůbec, neřku-li právomocnosti apoštolského legata, transeat, alespoň budou moci pravoslavní pochybovati o upřímnosti Hadriana II, jako pochybují o upřímnosti Jana VIII naproti Methodějovi a jeho dílu. Mně jasno jest, že komma »budiž vyloučen ale toliko« jest interpolováno. Důvody jsem uvedl. Ostatně mám za to, že slušno bylo k poznámce str. 393 uvésti i pramen, odkud vzata byla, totiž Snopkovu recensi díla Pastrnkova v Hlídce 1902 str. 794 nebo List Hadriana II v pann. ledendě atd. Sborník velehr. VI. str. 20. Tolik zatím.

[1]) De là vient encore que la légende italique ne contient aucun fait qui soit contredit par l'histoire contemporaine ou qui soit inexcut, e qui ne mérite confiance, alors même qu'elle avance de choses qu'on ne lit pas ailleurs.

bibliothekář o Konstantinu-Cyrillovi, že když se od něho nemohl dověděti, kdo by vlastně byl nálezcem ostatků sv. Klimenta, za svého pobytu v Cařihradě roku 870 zvědavě se na to vyptával Metrofana smyrenského metropolity, kterýž Fotiem jsa s jinými vypovězen touže dobou v Korsuni prodléval. Ea nobis hinc curiose sciscitantibus enarravit, quae praedictus philosophus fugiens arrogantiae notam referre non passus est.

Zprávu římské legendy, že Rostislav uslyšel o působení Konstantinově-Cyrillově v Kozarech (audiens Rastislaus princeps Moraviae, quod factum fuerat a philosopho in provincia Cazarorum), náš autor má za zbytečný přídavek ne z jiné, zdá se, příčiny, než protože jí nemá ani jedna ani druhá pannonská legenda, ovšem že neprávem. Rovněž není docela správna výtka, že odůvodnění prosby Rostislavovy „neboť od vás na vše strany dobrý zákon vychází“ v textě římské legendy se docela propadlo, neboť s římským stanoviskem se to nemohlo srovnávati: mámeť zde (hl. 1.) přece snažnou prosbu Kozarů přednesenou císaři Michalovi, ut dignaretur mittere ad illos aliquem eruditum virum, qui eos fidem catholicam veraciter edoceret, a málo níže: propterea a summo et catholico imperatore consilium quaerere nostrae fidei ac salutis decrevimus, in fide vestra ac veteri amicitia confidentes. Těchto slov by jistě také nebylo v naší legendě, kdyby její pisec byl smýšlel, jak předpokládá náš autor.

Podle toho, co seznali jsme o Chrabrovi-Klimentovi, omylem prohlašuje za doplněk dle ostatního textu pannonské legendy zmínku legendy římské o převeliké radosti Moravanů slyšících, že apoštolé jejich přinášejí ostatky sv. Klimenta a překlad evangelia, jakož i k větě života Konstantinova-Cyrillova „šel světit žáků svých“, co vypravuje legenda římská: Scripta ibi reliquerunt omnia, quae ad ecclesiae ministerium videbantur necessaria.

Uvedená výše shoda obojí legendy ve výrazech trní — sentibus nezdála by se ničím jiným, než docela obyčejnou frasí, kdyby římská legenda nemluvila o vykořenění rozmanitého křoví chyb nebo nepravostí (vitiorum), kdežto trní života Konstantinova-Cyrillova vztahuje se na bludy ať domnělé (trojjazyčnictví), ať skutečné (učení pavličanské). Bludův (errorum) vůbec se dotýká mimo to ještě legenda římská, míníť asi poblouzení mnohých lidí nedosti vycvičených v náboženství křesťanském; kdežto život pannonský je specializuje, bojujeť proti gnostickomanichejským bludům pavličanským čili, jak později se nazývaly, bohomilským. Sekta tato svým učením jakož i svým odporem

proti stávajícím řádům církevním způsobila veliké nepokoje předem v Armenii, potom i jinde. Její náčelník Konstantin Sylvanus byl roku 684 sťat. Michal I (811—813) trestal některé zarputilé Pavličany na hrdle, jiným ukládal jenom pokutu. Císařovna Theodora (842—856) od roku 844 snažila se obrátiti je a stíhala jenom tvrdošijné těžkými tresty. V poslední době Michala III císaře (856—867), kdy celá říše byla rozviklána, vzmohli se Pavličané velice, vzpoury se množily. Sám Fotius za prvního svého patriarchatu napsal knihy čtvery proti nim.[1]) Zvláště v encyklice z roku 866 vzpomíná obrácených za jeho vlády v Cařihradě bludařů, maje před očima především Pavličany.[2])

Michal-Boris, kníže bulharské, v žádosti své o hlasatele křesťanství zaslané papeži Mikolášovi psal, že do Bulhar přišli mnozí z rozličných míst křesťané, Řeci, Armeni a odjinud. Nepochybuji pro svou osobu, že dotčenými Ormuny míněni jsou Pavličané, zvláště proto, že v listě Borisově mluvilo se o různé jejich a Řeků nauce: qui prout voluntas eorum existit, multa et varia loquuntur. Řeci ovšem u věrouce nesouhlasili s Ormuny.

Nezachoval se nám sice dotčený list celý, ale papež Mikoláš odpovídaje mnohé věci z něho uvádí, mnohé věty, mnohá data pro poznání bulharských poměrů nad míru důležitá. Jedno místo může nám sloužiti pomůckou o kritickém posuzování Klimentova udaje v legendě pannonské.

(P. d.)

[1]) Διήγησις περὶ τῆς Μανιχαίων ἀναβλαστήσεως. Narratio de Manichaeis recens repullulantibus. *Migne*, Patrologia graeca, fom. 102 col. 15—264 s úvodem col. 9—14.

[2]) Photii lib. I. epist. 24 num. 3 sequ. l. c. col. 797.

Kdy napsal Karel ze Žerotína svou »Apologii«?

Podává Jan Tenora.

„Apologii neb obranu p. Karla staršího ze Žerotína ku panu Jiříkovi z Hodic“ uveřejnil poprve Fr. Palacký v ČČM. roku 1834, str. 239 násl. Dobu, kdy byla sepsána, naznačuje letopočtem roku 1606, a v poznámce uvádí: „Spis tento... psán jest roku 1606, po bouři té, kterou vzpoura Štěpána Bočkaje jak v hořejších Uhřích tak i v Moravě ztropila, a sice zdá se, že ještě před pokojem téhož léta ve Vídni učiněným.“

Po druhé vydal apologii i s místy roku 1834 censurou k tisku nepřipuštěnými V. Brandl ve „Spisech Karla staršího ze Žerotína; oddělení druhé: Listové psaní jazykem českým, svazek třetí, str. 6—18“, a opět na str. 5 praví: „Za dobu sepsání této apologie klade vším právem Fr. Palacký rok 1606, a sice onu jeho část, než pokoj s Bočkajem učiněn byl, tedy před 23. červnem roku 1606.“ Toto přesvědčení své zdůvodňuje dále Brandl takto: „Že tomu tak, dokazují slova listu, jimiž Žerotín praví, že země zpustlá jest a že města jsou vypálena ohněm, z čehož soudíme, že tehdáž nepřítel ještě po zemi hospodařil. Dále svědčí roku 1606 také list, který Karel dne 1. března téhož roku Václavovi z Budova učinil a v němž mnoho myšlenek pronáší, které několika místům v apologii podobny jsou. Kdyby se vědělo, kdy onen sjezd, při kterém Jiří z Hodic p. Karlovi vytýkal, že „dary boží v sobě udušuje“, držán byl, mohlo by se datum apologie téměř na den ustanoviti, poněvadž v ní se praví, že ona výtka od pana z Hodic se stala „onehdejšího dne.“ Avšak přece nalézáme stopu, kdy asi apologie sepsána byla, v ní samé a sice v těchto její slovech: „Té slávy panu kardynalovi našemu rád přeji, aby se tím chlubil, že když biskupem Olomuckým nebude, jinde svůj chléb a vyživení míti může.“ Tento výrok totiž pronesl kardinal Ditrichštejn písemně roku 1606 dne 22. máje, když nejvyšší kancléř mu odepřel právo, podati návrhy, kdo na úřady městské a zemské dosazován býti má. Z toho jde, že apologie teprv po 22. máji roku 1606 sepsána býti mohla, a poněvadž zhotovena byla před uzavřením pokoje vídeňského (23. června), klademe dobu sepsání jí do konce máje aneb na začátek června roku 1606.“

Po třetí otiskl Žerotínovu apologii prof. Václav Markalous (Chrudim 1891, stran 28) z přepisu v biskupském archivu litoměřickém. Markalous úplně opakuje po Brandlovi, že byla napsána roku 1606 a důvody Brandlovy přijímá doslovně za své.[1])

Souhlasně udává se tedy posud roku 1606 za dobu, kdy sepsána byla apologie. Mínění Palackého převzal a zdůvodnil Brandl a důvody jeho rozhodovaly. Než při bližším pohledu jeví se všecky důvody

[1]) Z Palackého vydání vhodné části otiskl do své Anthologie ze středověké literatury české Josef Jireček, a rovněž vhodné části otisknul Josef Grim ve Výboru z literatury české 1885.

Brandlovy vratkými a rozpadají se a konečný výsledek jeví se jinakým a možno jej určitě vysloviti slovy:

Žerotínova apologie byla napsána teprve v květnu 1607.

K určitému výsledku tomuto dospěje se, vyvrátí-li se domnělé důvody Brandlovy a uvedou-li se důvody nové, přesné, rozhodující

První důvod Brandlův, jenž ze slov Žerotínových, že země zpustlá jest a že města jsou vypálena ohněm, usuzoval, že tehdáž nepřítel ještě po zemi hospodařil, není vlastně žádným důvodem; vkládá se tu do slov Žerotínových to, co v nich není. Žerotín praví sice, že „srdečnou bolest nad zkázou a pádem vlasti sám v sobě cítě, žalostivě neštěstí její a poplenění Bohu toužím“ (vydání Brandlovo, str. 8), mluví o nynějším země této neštěstí a o obecní její zkáze (str. 11), uvádí: „země zpustla, města vypálena ohněm“ (str. 14), ale sám ani slovem nezmiňuje se, že by nepřítel ještě v zemi byl. Naopak, Žerotín dotýká se tu následků vpádů nepřátelských a líčí stav země po vpádech Bočkajových, ubohou zhoubu země, která po celý rok 1607 ještě trvala, a nad níž stavové moravští na sněmu olomouckém 3. července 1607 zahájeném ještě takto naříkali: „Poddaní naši jsouce tak od lidu válečného na nejvejše ubrani a znuzeni již ani živností svých jakž předešlých let vésti nemohouce, nercili berně zadržují, ale mnozí od živností a příbytkův svých pustých jich zanechávajíce ucházejí, jiní pak od téhož lidu válečného mordováním, vohněm, zajímáním dobytkův až i ustavičném a nemírném jich darmo vychovávánim i jinými nesnesitedlnými těžkostmi na nejvejš souženi jsouc, na bídy a těžkosti své naříkají a za spomožení z nich s pláčem a naříkáním žádají, a kdyby ještě nyní k tomu mimo předešlé na ně uložené a jim k spravení velice obtížné berně něco více se na ně ukládati mělo, jest se obávati, aby větší díl země této k zpuštění (jak již na mnohých místech se to stalo a ještě děje) nepřišel, anebo snad něco horšího z toho nepovstalo, k tomu velikej a nejlepší kraj země této, odkudž největší berně a nejpodstatnější pomoci JMC. vycházeti mohly a vycházívaly, skrze vpády a štráfy nepřátelské ohněm i jináče jest splundrován a pokažen.“ [1]) Ze slov Žerotínových nelze tedy omezovati dobu sepsání apologie, jakoby psána býti musila před mírem vídeňským (23 června 1606).

Rovněž i další úsudek Brandlův, že roku 1606 svědčí také list, který Karel dne 1. března téhož roku Václavovi z Budova učinil, a v němž mnoho myšlenek pronáší, které několika místům v apologii podobny jsou, pro rok 1606 skutečně ničeho nedokazuje. Z listu k Budovcovi uvádí Brandl dvě místa podobná k slovům apologie na str. 11 a 14, ale shoda jejich není nikterak taková, že by bylo lze určitěji usuzovati na stejný čas původu. Podobné stesky na smutné doby ozývají se v listech Žerotínových často také i roku 1607 a vůbec jest zcela přirozeno, že v listech o stejných věcech a poměrech jednajících opakují se reminiscence z listů dřívějších, a nikomu také s podivením nebude, že stejná slova a stejné obraty slohové vyskytují se v různých listech, zvláště jsou-li různým osobám posílané.

[1]) Pam. sněm. (sig. 16) IV. fol. 311.

Důležitějším pro dobu sepsání apologie zdá se býti, co uvádí potom Brandl, že nalezáme stopu toho v ní samé, a sice v těchto jejích slovech: „Té slávy panu kardynálovi našemu rád přeji, aby se tím chlubil, že když biskupem Olomouckým nebude, jinde svůj chléb a vyživení míti může.“ K tomu dokládá Brandl, že tento výrok pronesl kardinal Ditrichštejn písemně roku 1606 dne 22. máje, když nejvyšší kancléř mu odepřel právo podati návrhy, kdo na úřady městské a zemské dosazován býti má. Praví pak Brandl, že z toho jde, že apologie teprv po 22. máji 1606 sepsána býti mohla.

Tento závěrek jest sice správný, poněvadž apologie ovšem po 22. květnu 1606 sepsána byla, roku 1607 totiž v květnu, ale dovolávání se Brandlovo na den 22. května 1606 je naprosto nicotné. V tom je patrný omyl a nedorozumění. Výrok kardinalův nám ovšem zajišťuje apologie Žerotínova, ale že by kardinal písemně tento výrok pronesl a to roku 1606 dne 22. května, je nesprávno. Brandl neuvádí k tomuto svému tvrzení pramene a dokladu, tak že záhadou zůstalo, odkud určité datum ono jest. V kopiářích Ditrichštejnových z roku 1606 v kníž.-arcib. archivu kroměřížském není o výroku kardinálově ani zmínky, což také ještě znova potvrdil p. archivář Snopek, který všecku tam zachovanou korrespondenci Ditrichštejnovu prohlédl. V archivu zemském moravském rovněž žádná listina, která by výrok ten obsahovala, známa není. Žádoucí, avšak překvapující vysvětlení podalo konečně dílo Chlumeckého: Carl von Zierotin. Na str. 354 v poznámce 90 kopiářem z roku 1606 doloženo jest, že kardinal žádal nejvyššího kancléře, aby jeho dobré zdání slyšeno a následováno bylo, když podkomoří v městech úřady obnovovati bude, a praví se pak: „Als er eine abschlägige Antwort erhielt, erklärte er: daß er auch, wenn er nicht Bischof von Olmütz wäre, anderswo sein Brod essen könne. Den Sohn und Erben Berka's, der in Zurückgezogenheit in Gr. Mezeritsch lebte, zu taufen, lehnte der Cardinal ab. L. c. F. 51 ddo 22. Mai 1606.“ Zde v tomto datum jest určitý údaj 22. května 1606. Patrno ovšem hned, že jest to datum, kdy odřekl kardinal pokřtiti syna Berkova, a nikoliv datum, kdy kardinal se vyslovil, že jinde svůj chléb míti může. A ještě k tomu vůbec nesprávný jest údaj 22. května, neboť list kardinalův v kopiáři kroměřížském k Berkovi, jímž se omlouvá, že zítra kmotrem synáčkovi Berkovu býti nemůže, je z 22. března 1606. (Chlumecký napsal asi $^{22}/_{3}$, sazeč četl $^{22}/_{5}$ a vysázel: 22. Mai). Mimochodem jen ještě podotýkám, že kardinal žádal nejvyššího kancléře, aby dobré zdání jeho slyšeno bylo, teprve 23. května 1606; na odmítavou odpověď pozdější kancléřovu nemohl tedy kardinal vysloviti se již 22. května 1606. Výrok svůj pronesl kardinal ústně a znám jest jen z apologie Žerotínovy.

Důvody Brandlovy, že apologie napsána byla mezi 22. květnem a 23. červnem 1606, nemají tedy žádné podstaty.

Kdy byla tedy apologie napsána? Poznáme to ze slov samé apologie, která časově doložíme. Rozhodují tato slova: „A že tomu tak jest i při Vsti, pane z Hodic, se to onehdejšího dne ukázalo, když při sjezdu brněnském po té plané radě, která

v domě pana kardynála z Ditrichšteina od některých osob z obyvatelův země této obeslaných, horlivěji nežli potřebněji od pana Ladislava mladšího z Lobkovic, místodržícího pana Karla z Lichtenšteina hejtmana našeho, držána byla, v kteréž jsem nevšelijak k tomu, což by se s Vsti i některých jiných zdáním snad k dobrému země této povrchně směřujícím, srovnávalo se přimlouval, při shledání se se mnou v mém novém stavení na rynku brněnském ráčili jste těch slov u přítomnosti přístojících, za příčinou oznámenou, ke mně užíti, že „zle dělám, že dary boží v sobě udušuji.“ (Str. 7.)

Kdyby se vědělo, praví již Brandl, kdy onen sjezd, při kterém Jiří z Hodic p. Karlovi vytýkal, že „dary boží v sobě udušuje, držán byl, mohlo by se datum apologie téměř na den ustanoviti, poněvadž v ní se praví, že ona výtka od pana z Hodic se stala „onehdejšího dne.“ K tomu dodáváme, že třeba si povšimnouti také slov, že výtka ona učiněna byla panem z Hodic při shledání se s Žerotínem v Žerotínově novém stavení na rynku brněnském

Žerotínovo nové stavení, nynější palác Kouniců v na Velkém náměstí, postaveno bylo panem Karlem roku 1607 na místě starého domu, který zdědil po svém otci Janu. Nové toto stavení poznačeno bylo také letopočtem 1607.[1]) Shledání se Žerotína s p. z Hodic v novém stavení ukazuje tedy zřejmě na rok 1607 a poznačuje rok tento za rok, kdy byla napsána apologie.

Rok 1607 pak bezpečně potvrzuje zpráva o sjezdu v Brně v domě kardinala Ditrichštejna. O sjezdě tomto nevědělo se posud nic bližšího; tuto podává se o něm poprve zpráva. Je z kníž.-arcib. archivu kroměřížského, z korrespondence Ditrichštejnovy a sice z konceptů z r. 1607, a jest to koncept, kterým Ladislav mladší z Lobkovic odpovídá císaři na jeho psaní. Oč se jednalo, vysvitne ze samé odpovědi této, která takto zní:

Milostivé psaní VCM, jehož datum na Hradě Pražském v pondělí po neděli družebné, kterýmž nám milostivě poroučeti ráčíte, abychom obzvláštně vedle nejvyšších úředníkův VCM zemských markrabství moravského jiné přední osoby z stavův blíž nás přísedící, co nejdřív možné na jistej a neprodlenej den a v místo příležité obeslali, s nimi jménem a na místě VCM ve vší pilnosti jednali a k tomu je přivedli, aby těch 100.000 tolarův, které VCM dotčení stavové před rokem poddaně složiti se uvolili, k nynější nastalé potřebě a záplatě Gayspergerskyho regimentu pěchoty a jiného lidu válečného v tejto zemi ležícího, nyní beze všech těch sněmem předešlým obsažených vejminek spraveno a odvedeno bylo, jsme s náležitou uctivostí přijali, i dále co v sobě obsahovalo, poníženě porozuměli. Na kteréžto VCM milostivé poručení jsem já Ladislav mladší z Lobkovic, místodržící úřadu hejtmanského, nejvyšší úředníky, soudce zemské a některé z obyvatelův, prelátův i měst

[1]) *Trapp:* Das Fideikomisshaus Kaunitz 3 sq. — *Trautenberger*: Die Chronik der Landeshauptstadt Brünn, III. 119.

k včerejšímu dni sem do města Brna obeslal, kteříž dost v malejm počtu se najíti dadouc, z nich někderým (sic!) ihned, předně panu Ladislavovi Berkovi a panu Janovi Říčanskému Kavkovi ad partem psaní VCM věřící oddadouc, s nimi o to, kterak by ta věc k skutečnému vinšovanému konci přivedena a spůsobena býti mohla, s dostatkem obšírné mluvili a jednali. Ačkoliv hned z počátku všelijaké difficultates a rozpakování, kdo by ten nynější sjezd dirigovati měl, zvláště nemohouc já svrchu psaný Ladislav mladší z Lobkovic jakožto místodržící, žádného místodržícího spůsobiti a představiti, se zběhly, však potomně naposlíz tento prostředek vynalezen, abychom my k žádosti jich stavův mezi nimi v tej věci za kommisaře byli, a já z Lobkovic v jednom i druhém otazování a přednášení činil. Kdež jsouc společně v mém kardinála z Ditrichšteina domě, jest týmž osobám z stavův, kteříž se tak sem na obeslání mé Ladislava z Lobkovic sjeli, po dodání jim tolikéž VCM psaní věřících, VCM generalní psaní nám svědčící přečteno, a s nimi od nás z (sic) předstíráním jim rozličných motiv a patrných vznikajících nebezpečenství dostatečně mluveno a jednáno, ano též týž psaní VCM na nejvejš exagirováno. Ale nic užitečného a prospěšného při nich spůsobeno a obdržáno bejti nemohlo, poněvadž jednomyslně na tom zůstávali a se snesli, že nikda slýcháno nebylo, a to v moci jejich není, i z toho by odpovídati nemohli, co se jednouc obecním sněmem ode všech štyr (sic) stavův zavře a snese, aby to in particulari při sjezdu někderých (sic) v malém počtu osob mělo aneb cassírováno bejti mohlo. Protiv čemuž replikujíc zhusta všelijakým předkládáním sme se k tomu snažili, co by k milostivému VCM zalíbení v tej věci od nás dle nejvyšší možnosti mohlo se spůsobiti a obdržeti. Než nám (jak bychom rádi chtěli) možné nebylo, jich k tomu, aby se k tejž milostivé vůli VCM povolně a poddaně naplněním jí ukázali, přivésti a oblomiti. Však nicméně se ohlásili, že při nejprv příštím sněmu, aby ta věc k vinšovanému konci a obzvláštnímu milostivému VCM zalíbení přivedena byla a místo své jmíti mohla, co tak na osobách jejich záležeti bude, k tomu se přisnažiti chtějí, podle toho v poníženosti prosíc, abyste VCM na touto zem již na nejvejš znuzelú a zništěnú, aby do konce k záhubě a k skáze nepřišla, takových znamenitých lidem vojenským obtěžování a sužování víceji milostivě dopouštěti neráčili. Čehož jsme VCM zase tejna učiniti nemohli ve vší ponížené poddanosti prosíce, že nám toho k nějaké nedbanlivosti, že sme v tej věci nelitujíc žádné práce nic prospěšného a užitečného nevyřídili, milostivě nepřičítati, nýbrž naším nejmilostivějším císařem, králem a pánem bejti a zůstati ráčíte. S tím se VCM v milostivou ochranu poddaně poručena činíce. Dat. v městě Brně v pátek po památce Nalezení sv. Kříže léta 1607."

Z listu tohoto datovaného 4. května patrno, že **sjezd**, o němž je v listě řeč, **byl dne 3. května** 1607. Nepochybno pak, že sjezd tento, o němž Ladislav z Lobkovic císaři zprávu podává, jest týž, o němž se Žerotín ve své apologii zmiňuje. Všecky okolnosti se shodují. Sjezd byl v Brně v domě kardinala Ditrichštejna, některé osoby z obyvatelů země byly obeslány, horlivě přimlouval se Ladislav z Lobkovic, aby vůle císařská naplněna byla, všecka však rada ta byla planá, poněvadž nic způsobeno a obdrženo nebylo. Z určitého pak data sjezdu brněnského určiti také lze dobu, kdy napsána byla apologie Žerotínova.

Napsána byla po sjezdu brněnském, o němž Žerotín praví, že byl „onehdejšího dne“; sjezd byl 3. května 1607, apologie napsána byla tedy brzy po něm v první polovici května 1607.

Posudky.

Dr. Čeněk Zíbrt: **Bibliografie české historie.** Díl třetí, sv. 1. V Praze 1904.

Nesporno, že podjal se Zíbrt úkolu předůležitého a že díkem velikým zavázáni mu budou všichni, kteří se obírají dějinami našimi. Pilnosti a pracovitosti jeho jest děkovati, že bibliografie vydávána, čímž dána opora práci dějepisné; kniha stává se nezbytnou pomůckou a dobrým vodítkem jakož i východištěm a podnětem k pracím novým. Jak vzácné služby tím Zíbrt prokazuje, možno posouditi tomu, kdo pracně dohledává se materialu, kdo při dotazech jen s neochotou se potkává a jen náhodou připadá na literaturu jinde již zpracovanou. Převelikou zásluhu vydavatelovu, jeho práci vytrvalou a obětavou uznávají zplna srdce všichni.

Ale při veškeré chvále, kterou toto dílo pracné zasluhuje, nelze popříti, že oprávněny jsou rady a pokyny, kterými doprovází bibliografii Český Časopis historický (VI. 135, VIII. 325, XI. 114). Bibliografie skutečně přináší příliš mnoho, při čemž přece absolutní úplnost není možná, ale není ani žádoucí; snaha po mnohosti vede příliš daleko. Stačilo by, kdyby někdy sáhodlouhé tituly knih byly kráceny, kdyby obsah u mnohých knih nebyl otiskován, kdyby zbytečná literatura (tak zvaná popularní a podobná) nebyla uváděna; nebylo by potom nadbytku a nepřehlednosti.

Posud vydány byly dva silné, objemné díly, z dílu třetího vydán svazek první zabírající politickou historii od roku 1419—1526. Ale je zde také dosti čísel (všech je 5208), která patří do doby pozdější. Namátkou jen uvádíme č. 3336 z roku 1547, č. 5052 z roku 1548, č. 5057; u č. 3345 vlastně celý obsah až na článek I. týká se pozdější doby; u č. 3342 jen dvě knihy Gindelyho jsou z doby před rokem 1526, proč tedy celý obsah otištěn? Podobně tomu jest u č. 3320. U č. 5056 napřed jmenován oddíl z knihy, potom teprve kniha. Některá čísla se opakují: č. 579 = 874; 4197 = 4309; 4266 = 4657. U knihy XVI. lépe by bylo označení: „Doba Jagellonská“ a pak teprve: Král Vladislav II., poněvadž hned jsou uvedeny prameny zároveň také pro krále Ludvíka. U školství bratrského chybí Winter, Život a učení na partikularních školách v Čechách.

Poznámky tyto ovšem, jak výslovně připomínáme, nemají v sobě ostnu výtky, neboť plnou měrou uznáváme velikou cenu bibliografie české historie.

Rudolf Otto: Naturalistische und religiöse Weltansicht. Tübingen 1904. Mohr.

Vždy více jeví se snaha, sblížiti vědu a život. Zvláště co ví věda o nejhlavnějších a nejhlubších otázkách života, živě zajímá mysl moderního člověka. Tím přichází věda do úzkého styku s náboženstvím a hlavně theologií. Odtud však také povstává vždy živěji cítěná potřeba po orientaci ve styčných bodech vědy a náboženství. Tomuto úkolu věnována je sbírka spisů (protestantských) pod názvem „Lebensfragen“ vydávaná redakcí H. Weinela u Mohra v Tubingách. Druhým spisem ve sbírce té je kniha Ottova výše uvedená, o naturalistickém a náboženském názoru. Důležitost věci ospravedlní několik více řádek o ní.

Co rozumí autor světovým názorem, objasňuje na straně 2. v ten rozum, že je to řada určitých zvláštních přesvědčení o světě a jeho trvání, o jeho významu, o jeho příčině a cíli, o člověku a duchu lidském, o postavení člověka ve světě, o jeho úkolu a zvláštní důstojnosti jeho, o jeho určení, o čase a prostoru, o věčnosti a nekonečnosti, o hloubce a tajemnosti jsoucna vůbec. — O všem tom jest možno více názorů, hlavně však rozeznáváme dva význačné v tom směry, náboženský názor světový a jeho opak názor naturalistický. Oba tyto směry hned od počátku filosofování se vyskytují a odtud stále dále udržují. Naturalistický názor jeví se v novějších názorech materialismu a positivismu, v systéme de la nature a v l'homme machine, v materialistickém odporu proti idealistické filosofii Schellingově a Hegelově, v naturalistických spisech Moleschotta, Czolbeho, Vogta, Büchnera, Häckela a v základní dosud trvající naturalistické náladě, jak byla zřízena hlavně darwinismem.

Naturalistický názor má více stupňů. První stupeň jeví se u výrazech: všechno jde samo sebou, všechno jde přirozeně, všechno je jenom příroda, rozvoj a p. Druhý stupeň jeví se smělými konstrukcemi a spekulacemi o přírodě. Tu hlavně ukazuje se princip monismu, popření všeho nad přírodou a mimo přírodu, úplné zamítání jakékoli účelnosti. Obyčejným důsledkem je tu pantheismus. Hlavní a vlastní znak naturalismu je snaha, v obor chemie, fysiky a mechaniky a do jejich zákonů vtáhnouti vše, co je v přírodě, všechno vznikání, zanikání a přeměňování, všechen rozvoj, vzrůst, výživu, rozmnožování, vznik jednotlivců i druhů jak u zvířat tak u lidí, ano i cítění a představování, pud, žádost, instinkt, vůli, rozum. Při tom má mnohé odstíny, které vzájemně v sebe vplývají. Ve své knize autor má na mysli naturalismus učených vrstev. Cílem tohoto naturalismu jest všechno uvésti na jediný princip, na jedinou co možná jednoduchou jasnou formu, na mathematickou methodu.

Opačný náboženský světový názor se opírá hlavně o vědy duchové. Jeho obsahem jest snaha, vniknouti co možná do tajemného, poznati živě závislost člověka a vůbec všeho stávajícího, poznati účelnost všeho dění, onen plán vyššího řízení veškerenstva, aby ze všeho toho vznikla živá víra. Tajemné se ukazuje nejvíce v citu, v osudech a dějinách života lidského. Účelnost jest vlastním prvkem náboženského názoru, přírodověda nezná účelnosti, jen ji připravuje kausalním zpracováním jevů přírodních.

Po těchto základních projevech obrací se autor k darwinismu, jakožto význačnému představiteli naturalismu v našem věku. Darwinismus nebyl nikdy jednolitým zjevem. Jeho vlastním jádrem, charakteristickou značkou není theorie descendenční, nýbrž boj proti účelnosti v přírodě. Účelnost všechnu úplně popírá. Bez výběru, bez účelu, bez znalosti účelu vytváří příroda hojnost všech možných forem. Tím darwinismus se staví proti theologii, odporem proti veškeré účelnosti nutně je veden proti theologii.

Nynější darwinismus má hojné různých forem. Kdo chce správně se v nich orientovati, musí především dobře rozeznávati mezi theorií descendenční a vlastním darwinismem, jenž je theorií o přirozeném výběru a o boji o život. Dle toho probírá autor obšírně dle nejnovější odborné literatury knižní i časopisecké nejdříve theorii descendenční, uvádí všechny důvody pro i proti a přichází k výsledku, že theorie descendenční, když ne úplně, tedy ve formě evoluce jistě na vždy se udrží. Povšechný rámec evolučního učení nynějšího nezmizí, byť i v jednotlivostech obrazy tu a tam se přeměnily. — Theorie selekční, výběru, vlastní to a hlavní jádro darwinismu, je dnes už vědecky překonána. Opět probírá autor obšírně náhledy pro i proti. Do popředí vystupuje neo-lamarckismus, který klade váhu na vlastní činné schopnosti živoků, a odmítá čistě passivní výběr darwinistický. Tím nám z přírodní vědy přichází veliká pomoc k uplatnění náboženského názoru o účelnosti všeho dění.

Po darwinismu probírá autor obšírně mechanistický názor života, jak se jeví za naší doby. Jednotlivých oddílů nemožno tu probírati, uvedu je jen přehledně. Jsou to stati o zachování hmoty a síly, redukování jevů chemických, fysických a mechanických ne nejposlednější zákony, citlivost, přizpůsobování a obrození živoků, generatio aequivoca, mechanika vývojová, učení o dědičnosti. Poměr tohoto kausalně-mechanistického učení o životě k názoru o účelnosti se na to obšírněji uvažuje a přijímá tu autor částečně názor Lotzeův o vyrovnání obou náhledů. Vyrovnání úplné není však možné. Nyní podrobně ukazuje, jak mechanistický názor života se nyní viklá, na jeho místo nastupuje neovitalismus.

Život patří k základním funkcím světového jsoucna, funkce životní nedají se z něčeho jiného odvoditi ani zničiti. Jenom ze života vzniká opět život, je výsledkem úvah sem patřících (185). Odborníci prvého řádu počítají opět vážně se silou životní. Spontanní účelnost všeho živoucího odstraňuje všechny theorie náhody užívané k vysvětlení účelnosti v ontogenii a fylogenii. Odpor proti mechanickým theoriím života v odborných kruzích vždy více roste. Při všech pokusech uvésti všechno na jednoduché základní síly, třeba uvážiti, že „síla vůbec zjevuje svou podstatu ve stupních vždy vyšších, z nichž kazdý je novým. Tak kohese nedá se dle některých uvésti na gravitaci, a chemické affinity a síly molekularní na něco primitivnějšího“ (197). Podle toho chtějí, aby i zevně poměr ten se vyjadřoval tím, že se biologie nečiní jako dosud podřízenou fysice, nýbrž s ní souřadnou. Vedle celku fysiky má býti biologie jako samostatná základní věda přírodní, jako tektonika.

Další větší oddíl jedná o samostatnosti, svobodě a nesmrtelnosti ducha. Autor nejdříve předvádí útoky proti těmto známkám duchu přičítaným, pak podává svou zásadní odpověď, kterou pak rozvádí ve více kratších odstavcích. Není zde opět možno vše byť i stručně udati, uvedu jen názvy oddílů a některé zvláště význačné výroky. Oddíly jmenované mají obsahem: vlastní rozvoj ducha lidského, jeho neodvoditelnost ze zjevů přírodních [vědomí, myšlení, ano i nejprostší pocit libosti nebo bolesti nebo nejjednodušší smyslové ponětí nedají se nijak srovnati s hmotou a silou, s pohyby hmoty.... Myšlenka, jako na př. názor, že 2 × 2 = 4 není ani široká ani dlouhá, ani nahoře ani dole, nedá se měřiti, vážiti.... je to něco, co jen z vnitřní zkušenosti možno pochopiti, 233—234], přednost vědomí, jeho činnost, pravý průběh duševních jevů, aktivita ducha, já, svoboda ducha [není to jednoduchý nýbrž velice složený problem, který autor určitěji naznačuje], cit, individualita [kde vystupuje, je to novum na světě, které se nedá vysvětliti z toho, co je. Žádná duše nedá se odvoditi z druhé, 255], genius [v něm a jeho tvůrčí síle zdá se, že se nám jeví něco z podstaty ducha, jak si ho myslíme neomezeného časově-prostorovými hranicemi... Ukazuje se v umění... vědě... nejvíce v náboženství, 256], mystika [Již „vyslovená individualita“ má v sobě něco mystického, irrationalního, což můžeme tím významněji cítiti, čím důrazněji odmítneme všechny pokusy, učiniti to opět hrubými nebo jemnými mythologiemi rationalním. Mnohem více ještě umělecká intuice a inspirace. Jsou-li však již tyto věci příliš jemnými, aby se mohly vydati nárazům kontroverse, tím více ono temné a tajemné pomezí samotného lidského života, jež má význačné jméno mystického... Naturalismus nic nesvede proti svědectví, že všechno jemné a prohloubené v dějinách náboženských zde vzniká. Nejčistší květina z této půdy je veliký profetismus Israele a Judy 256.] Dále duše a duch, osobnost [tímto slovem se projadřuje vše, co tvoří zvláštní důstojenství člověkovo, 261], duše lidská a zvířecí [v možnosti, schopnosti duše povznésti na stupeň ducha, je absolutní rozdíl a nepřekročitelná mezera mezi člověkem a zvířetem, 259], parallelismus těla a duše [jeho nutným předpokladem je mechanistický životní názor, 264] není žádný parallelismus [parallelismus buď se mění v materialismus anebo je nedůsledný, 271], odmítnutí útoků parallelismu [jsou fakticky v člověku revoluce vlastního vnitra, o nichž vypravuje nábožnost, které vycházejí úplně z duševní nálady a které jsou s to zpřetrhati všechny přirozené vazby a tíhy těla... 273], nesmrtelnost.

Krátká poslední kapitola jedná o světě a Bohu. Tu hlavně se obrací autor proti pantheismu, proti jiným filosofiím [jsou jen poesií ony výroky o Willen zum Dasein, o nevědomém, das zum Dasein sich aufringt, ale žádnou filosofií... Při všem tom je více fantasie než jasných pojmů, 286, 287], a končí poukazem na význam nábožnosti. „Nábožnost sama záleží v tom, že se věří, že v časném věčné, v konečném nekonečné, Bůh ve světě jsou účinní a že základ a příčina všeho jsoucna je v Bohu“ (288).

Z podaných ukázek sezná čtenář bohatý obsah knihy Ottovy, a obsah velice časový a zajímavý, ať nic nedím o jeho významu pro

náboženský názor. Nač musím však ještě upozorniti zvlášť, neboť z referatu samého to nevysvítá, je, že autor neobyčejnou měrou ovládá nejnovější literaturu přírodovědnou, hlavně darwinismu, vitalismu, účelnosti v přírodě se týkající. Ale i ve všech ostatních oddílech je všude pečlivě zužitkována nejnovější a nejlepší literatura. Proto kniha jeho v naší době má jistě velkou cenu. Málo také je míst, kde bych se s autorem nesrovnával, a proto nepokládám za nutné, zvláště je uváděti.

Celkovým výsledkem může býti jenom radostný pocit, že náboženský světový názor nepotřebuje se nikterak skrývati před světovým názorem vědeckým, ano že v otázkách konečných a rozhodných názor náboženský má své nepřekonatelné přednosti před názorem vědeckým. A sice názor náboženský, theistický těší se těmto přednostem, ne však pantheismus a jiné mimokřesťanské názory světové. Kdo podobnými otázkami se zabývá, může se z knihy mnohému a mnohému přiučiti, i když nevyhověno všude našemu stanovisku. J. O.

Dr. Paul Frédault: La science et l'art dans la philosophie. Paris. Baillière. Cena 7 fr. 50 c.

„Obdivovati hluboce a chváliti vysoce Stvořitele v jeho dílech, v jeho fysických a intellektuelních výtvorech, a to tím upřímněji a jistěji, čím jsme pronikli více než ostatní lidé tyto výtvory a podstatu věci — to zdá se, mělo by býti pravidlem mezi učenci, vědátory, lékaři atd.; ve skutečnosti však jest jinak; jen málo je těch, kteří mají odvahu říci, že věda dokazuje Tvůrce a jím že pouze existuje." (Henri de Curzon.) Tento skutek nesmí nikoho zaraziti a vésti ho snad k závěru, že věda jest proti Bohu, zjevení a náboženství. Vždy třeba míti na paměti, že jen polověda, věda polоučenců a polovědátorů jest agressivní, jest atheistická a protináboženská! Praví, celí a dokonalí učenci byli hluboce věřící a nábožení. Autoři vědeckého bádání jsou na př. Descartes a Bacon; oba jsou křesťané. Descartes katolík a Bacon protestant, který ve své essay o atheismu dí: „Spíše bych uvěřil všem bajkám v legendě a talmudu a alkoranu, nežli že tato universalní stavba jest bez ducha... Jest pravda, že málo filosofie přivádí lidského ducha k atheismu, než hluboká filosofie přivádí ho k náboženství." Nejen průkopníci moderní vědy, nýbrž i skoro všichni velicí badatelé fysické pravdy: Koperník, Kepler, Newton, Leibnitz, Ampère, Liebig, Fresnel, Faraday, Mayer, Agassiz, Van Beneden, Pasteur atd. byli nebo jsou nábožení a věřící duchové, katolíci nebo protestanté. Jim není věda nepřítelkyní Boha a jeho zjevení, jim věda je přirozeným zjevením božím, v souladě s jeho zjevením nadpřirozeným.

Podobným duchem prodchnut jest i Dr. Frédault; i jeho positivní věda jest proniknuta filosofií a věrou. Neomezuje se pouze na to, aby „studoval zjevy přírodní v jich mechanismu", nýbrž hledá a zkoumá je „dans leurs raisons d'être" a nezanedbává „prvotní příčiny ve všech věcech, t. j. Bytosti, od níž vše vychází, jíž vše jest a k níž vše se vrací." Hlavní kapitoly díla jeho jsou: La philosophie, La sagesse, La raison, La science, Les oeuvres et l'art, Conduite morale et destinée,

La personne humaine et ses fonctions, La philosophie thomiste et les sciences modernes a j. Účel autorův jest — dí abbé Denis — přiměti duchy dychtící po pravdě, aby opustili filosofii fenomenalistní a chopili se filosofie ontologické. Z celého díla je zřejmo, že jeho autor jest nejen vědátorem, ale i filosofem a otevřeným, rozhodným a osvíceným spiritualistou.

F. Brunetière: Sur les chemins de la croyance. Première étape: L'utilisation du positivisme. Paris. Perrin. Cena 3 fr. 50 c.

„Škola, která se utvořila kolem jména Comteova, vykořistila nauku mistrovu ve prospěch systemu, který pode jménem positivismu usuzoval na materialismus a atheismus. Dnes však mnozí duchové, zříkajíce se subjektivní methody, již Comte sám odsoudil, chtějí vyvoditi logické důsledky jeho nauky; tím zjevuje se nám positivismus v jiné tvářnosti a poskytuje celou řadu argumentů ve prospěch náboženské idey.“ [1]) (V. de Marolles v bibliogr. annalech.) Že by tyto konkluse byly adekvatní s konklusemi Comteovými, Brunetière nebyl by s to předpokládati; on jedině tvrdí právo, jehož též používá, aplikovati positivní methodu, aby vyvodil z positivismu konsekvence protivné atheismu. Výsledky jeho taktiky a methody jsou v mnohém směru rozhodně zajímavé. Blíže se o nich rozhovoříme snad v některém pozdějším čísle. Dnes jen stůj tu část z předmluvy, v níž Brunetière resumuje svůj plán a úmysl: „Je to jen prvá etapa, a mou intencí bylo jen použíti positivismu proti positivismu, abych jej přinutil k jistým doznáním. Čeho jsem žádal na positivismu, nebo, chceme-li na A. Comteovi, jest důkaz, že moralka nemohla se ustaviti, ospravedlniti a udržeti neodvisle od náboženství; dále, že toto náboženství, ať je to již kterékoliv, nemohlo býti ani ‚přirozené‘ ani ‚individuelní‘, nýbrž ‚socialní‘ a založené na affirmaci nadpřirozena; a konečně, a to jen podřízeně a mimochodem důkaz, že na tyto požadavky vědou položené a definované katolicismus dal odpověd v historii. To nedokazuje, vím to a cítím povinnost říci to přímo, ani transcendenci ani božství křesťanství. Nedokazuje to ani authenticity evangelií ani authenticity biblického zjevení. Ještě jednou pravím, že to jen jedna etapa, a sice první na ‚cestách víry‘. Jednoho dne pokusím se o druhou, která bude míti za úkol rozptýliti nebo zmenšiti nesnáze věřiti; a později o třetí, která by dokázala transcendenci křesťanství.“ Samo sebou se rozumí, že znamenitý tento akademik podá skutečně něco znamenitého. Prvá část jest aspoň velice slibným počátkem.

L'avenir du christianisme. Introduction. La Vie et la Pensée chrétiennes dans la passé. Par *M. Albert Dufourcq,* professeur à l'Université de Bordeaux. Paris. Bloud et Cie. Cena 6 fr.

„Hledati, co byl v minulosti život a myšlení křesťanů, toť jediný prostředek, abychom pochopili přítomnost, totiž pracovati užitečně o sílu budoucnosti. Jasné vidění toho, co naši předkové vykonali, ochrání nás

[1]) Viz *Baumannův* spis: La religion positive, o němž referováno v loňské »Hlídce«.

možná od bludův, od malomyslnosti a od dětinských nadějí; přesvědčí nás, že nemožno jest něco tvořiti in tabula rasa, důsledně, že jest nerozumno něco takového chtíti dělati, přesvědčí nás zvláště, že život jest bytně dílem svobody a nepřetržitým, jednotným úsilím. Dříve než budeme popisovati etapu, již lidstvo probíhá od konce předposledního století i v starých krajích, v nichž ode dávna pracuje ‚semeno hořčičné', i v krajích nových, rodících se koloniích nebo budoucích koloniích včerejšího křesťanstva — je slušno, abychom resumovali historii tohoto. Toť nutný preliminář, to bude přirozený úvod k našemu ohledání zdrojů křesťanstva zítřejšího.“ (P. VIII—IX.) Záměr zajisté pěkný.

Avšak bude dílu třeba více historičnosti, neboť spisovatel leccos ospravedlňuje a hájí, čeho obhájiti nelze, aspoň ne v té míře, jak on činí. Autor mnoho idealisuje. Proto vidí někteří v jeho knize spíše apologetický pokus než historické dílo.

Collectivisme et Communisme devant la doctrine catholique. Par *A. Toussaint.* Paris. Bloud. Cena 60 c.

Je to sice jen malá brošura, ale práce velice solidní, psaná dle nejpřísnější methody a opřená všude o nezvratné dokumenty. Je to odpověď, a sice znamenitá na prohlášení boje, opověděného církvi revolucionářským socialismem. Byly a jsou předstírány přerůzné příčiny tohoto nerozumného boje proti církvi, a svět dal a dává se jimi klamati. V zájmu všeobecného blaha je dnes třeba odstraniti tyto falešné záminky a ukázati světu opravdové příčiny tohoto antagonismu. Autor — jak dí jistý referent — podjal se této práce a v přesně provedené analyse obnažil socialistickou duši a odhalil ji bezohledně tak, jak de facto je, s celým záštím, hněvem a hrozbami. Pak přejímaje offensivu ukazuje, že hrozným nepřítelem nynějšího socialního stavu není církev, jak se systematicky od nepřítele tvrdí, ale socialismus, o čemž ostatně všichni upřímní duchové, nekoketující s davy, cele jsou přesvědčeni. Tak professor Cairnes, jehož zajisté nikdo nebude obviňovati z protiliberalních sympathií, nazývá socialismus „hnisavým výrostem z ekonomické nevědomosti“ a dí: „Když pak ekonomická nevědomost počala, plodí socialismus a socialismus plodí despocii a despocie, byla-li dovršena, končí válkou, zhoubou a zločiny.“ (Character and logical method of Political Economy.) Proto jest-li socialismus pro společnost nebezpečenstvím a dokazuje-li historie, že církev blahodárně působila a působí pro blaho lidské společnosti, jest pošetilostí potírati církev, ji pronásledovati a v jejím působení jí brániti. Podporovati církev jest — a tolik rozhledu by mohlo býti v jistých kruzích — ne-li jediným, tož aspoň jedním z nejvydatnějších prostředků k úspěšnému potírání a potření společnost ohrožujícího socialismu. V boji proti němu musí se spojiti a navzájem podporovati všichni, kteří chtějí uchrániti lidstvo atheismu, materialismu, násilí, prostřednosti a p. Socialismus nasazuje si stále masku humanismu a jí svět klame. Maska ta musí mu býti stržena. To jest i účelem této brošury.

V. Lankaš.

Questioni Bibliche. La Volgata al Concilio di Trento. La storicità dell' Esateuco. L'Interpretazione della Scrittura, secondo la dottrina cattolica. Napsal *G. Bonaccorsi.*

Tři otázky probírá autor v této knize, a všechny, jak sám poznamenává, týkají se úzce dogmatu a jsou nanejvýš důležity pro studium Písma. V první stati, uveřejněné před dvěma lety ve „Scuola Cattolica“, jest jasně a přesně rozebrána stará otázka: zdali jest dekret koncilu Tridentského dogmatickou definicí a následkem toho neměnitelný, či pouze praktickým pravidlem, jež možno dle různých poměrů časových různě applikovati. Ovšem, podotýká autor, a připustíme-li i tento druhý náhled, musíme předpokládati, že Vulgata celkem v podstatě shoduje se s původním textem Písma sv. Jednalo se však Otcům Tridentským o tuto shodu? Jestliže ano, měli v úmyslu ji potvrditi? Je tento výklad dekretu z kontextu jeho patrný? Po podrobné kritice textu samého, dále dokumentů týkajících se tohoto bodu v historii sněmu, jakož i vývodů různých vykladatelův autor přechází k závěru, že slova „pro authentica habeatur“ mají pouze účel postaviti Vulgatu jakožto překlad autorisovaný, uznaný čili v jistém smyslu officielní. Tento náhled nabývá také čím dál více půdy mezi katolickými theology a exegety.

Druhá část knihy obsahuje studii o historické ceně Hexateuchu. Úsudek spisovatelův je tento: 1. Děje národa israelského vyvinuly se ve svých podstatných rysech skutečně tak jak popsány jsou v Hexateuchu, a ne jak je líčí racionalističtí kritikové opírajíce se o důvody, jež namnoze nejsou ani positivní ani kritické. 2. Historická pravda však nepřekáží, aby původní děj nebyl dle své povahy vyzdoben elementy více méně legendarními, jež kolovaly v podání lidovém, ačkoli legendy v Bibli jsou jednak méně četné, jednak důstojnější než legendy kterýchkoliv jiných prvotných dějin. Odděliti historický základ od různých těchto legend a lidových podání jest úkolem kritikův a církve — kritiků pracujících pomocí vědecké methody, a církve rozhodující neomylným úsudkem o věcech týkajících se víry. 3. Rovněž tak vzhledem na způsob, jak psána bývala historie u orientalů, můžeme se právem domnívati, že spisovatel jednak vylíčil dějinné okolnosti tak, jak byly obsaženy v jeho ústních či psaných pramenech, nestaraje se příliš úzkostlivě, aby zjistil jejich dokonalou shodu s objektivní skutečností, jednak že chtěje, aby některá náboženská či mravní pravda lépe vynikla, vyjádřil ji někdy formou příběhu zdánlivě historického, nebo konečně chtěje dosáhnouti zamýšleného účelu, seřadil v nápadnější formu okolnosti historické faktum provázející. Také v tomto směru jest úlohou kritiky a církve rozlišovati a odlučovati.

Přeložili jsme toto místo doslova, ne abychom je učinili předmětem diskusse, ani abychom (jak dle autora již se stalo) prohlásili spisovatele za haeretika „invece di mostragli che aveva ragionato malo“, nýbrž pouze, aby čtenář poznal stanovisko, na kterém p. Bonaccorsi stojí.

Ve třetí části, nejdelší a zde poprvé uveřejněné, autor zkoumá otázku „výkladu Písma dle nauky katolické“, a pomocí rozboru slovního, historického a theologického snaží se podati přesný smysl a dosah dvou

dekretů — Tridentského a Vatikanského — zejména pak slov v tomto obsažených: „In rebus fidei et morum ad aedificationem doctrinae christianae pertinentium.“ Jeho vývody jsou jasné, přesné, učené, a což více, vždy živé, zajímavé a skromné. Dlužno jen vytknouti, že rozbíraje slova „sensus, quem tenuit et tenet sancta mater Ecclesia“ spisovatel vykládá terminy „sensus dogmaticus“ a „sensus historicus“ takovým způsobem, že by jeho definice vedla k úplnému odloučení dogmatiky a exegese, ana by ona nevšímajíc si smyslu historického užívala za svou zbraň pouze dogmatického, tato pak by vykládala smysl historický nestarajíc se, liší-li se od dogmatu, pokud by jen nebyla proti němu. P.

Parisino Pettinelli: Saggio di una teoria generale dei fenomeni naturali. I. Costituzione della materia. II. Fenomeni fisico chemici. III. Fenomeni biologici. Savona 1904. Bertolotto. Cena 2 l.

Dnes i za vědou, t. j. za tím, co skutečně známe a víme, jest obrovský okraj, kde bují hypothesy, od sil přírodních a nejjednodušších fakt kosmické hmoty až k nejspletitějším faktům psychickým a spiritickým; zdá se, jako bychom byli vzhledem k mnohým vědomostem ve stejných poměrech, jako byla kdysi alchymie a astrologie vzhledem k dnešní chemii a astronomii.

Dr Pettinelli usiluje v uvedeném spise o všeobecnou theorii, jež by, pojímajíc v sebe všecky i ty nejrozmanitější způsoby aktivity hmoty a duše, dovolovala zároveň předem vědecky vysvětliti i mnohá jiná fakta buď vůbec neprozkoumaná nebo příliš brzo negovaná pro upřílišenou vědeckou přesnost Práce jeho, ač v mnohém připomíná alchymii a a astrologii, je skutečně genialní a, což zvláště důležito, založená na důkladné znalosti věd přírodních. Tím ovšem působí suggestivně a přináší částečně i užitek Pettinelli, ač popírá výstřední materialismus, přece v základech není dalek monistického pantheismu. Jeho pak nenáhlý postup psychy k Bohu a končící identifikací s Bohem připomíná maně heglovské absolutno.

Paola Lombroso: La vita dei bambini. Torino 1904. Fratelli Bocca.

Charakteristickou známkou naší doby je zvláštní jakási pozornost k dětem — babyworship. Četní umělci, psychologové, spisovatelé všeho druhu rádi zabývají se líčením života dětského, tak zvláště poetického a sugestivního to života lidského. Již Lubbok, Taylor, Preyer, Romanes, Darwin psali o psychologii dítěte, a nyní po Bainovi a Tainovi Perez, Sikorský, Sully. Compayré, Binet a j. otázkami pedopsychologickými rádi se zabývají. U nás professor F. Čáda i jiní snaží se tu systematicky pracovati.

Uvésti v jakousi synthesi dosavadní ojedinělé poznatky pokouší se turinská vědkyně Paola Lombroso v přítomné práci: hledá základní zákony pedopsychologie. Práce její je sice minuciesní, plná zajímavých, jednoduchých pozorování, ale ovládaná základní ideou organickou, že totiž psychologická struktura dítěte by se dala převésti

na tento princip: život dětský je silně oduševněn pudem po zachování; jím řídí se všecky ostatní akty affektivní i rozumové. Dítě spokojuje se málem, spotřebuje co nejméně, snaží se co nejvíce veseliti, stupňovati svou radost, vyhnouti se každému bolu, uplatniti se pevně v životě.

V mnohém nutno zajisté s autorkou souhlasiti; these její, že pud po sebezachování mocně působí na duši dítěte, jistě odpovídá pravdě. Než zdá se nám, že přece jen autorka namnoze upřílišuje. To je však vůbec známá vada positivistické moderní školy, jejíž nadšenou stoupenkyní jest P. Lombroso, že příliš brzo a ztuhle generalisuje a klassifikuje. Vždyť, je-li pravdou, že dítě se snaží zachovati a brániti svůj život, že snaží se jej vyvinouti a stupňovati psychicky a organicky, pak odporuje tomu these, že ono jest dokonalým egoistou, že všecky jeho činy jsou řízeny důvody egoistickými. Ta idea není jistě pravým zkoumáním skutečnosti dotvrzena. Dr. Kratochvil.

Ze života náboženského.

Časopis katolického duchovenstva zavedl důležitou i zajímavou novinku. Prvním sešitem t. r. počínaje zaznamenává — dle snesení velehradských m. r. — bohoslovné písemnictví jinoslovanské, aby s ním seznamoval naše duchovenstvo. Posudky a zprávy psány jsou zatím latinsky, aby se usnadnilo vzájemné porozumění a aby po případě též cizinci neslovanští z nich mohli čerpati. Pro náš dorost kněžský, jenž už po několik let v alumnátech pěstuje jakousi slovanskou vzájemnost, bohužel však bez patrných výsledků na veřejnosti, bude tím dána příležitost, důkladněji se o příslušných publikacích jinoslovanských poučovati a připravovati užším stykem cesty k budoucí, byť i vzdálené jednotě.

*

O svobodě vůle vedla se nedávno diskusse, nebo spíše tahanice v „Rozhledech", „České Mysli" a j. Z některých statí mluví materialismus zrovna formanský; jakoby byly psány před padesáti lety. Bojují proti indeterminismu majíce na mysli indeterminismus absolutní, jehož nikdo rozumný nehájí. Výtkou, že indeterminismus prý hlásá „dění bez příčiny", tedy — podle nich — zázraky(!), domnívají se, že vyvracejí svobodu vůle vůbec. Zásadní nesmysl argumentace jejich jest, že „zákon příčinnosti", který přece jest výplodem Ducha a dle něho hmotě vetvořen a z ní zase abstrahován, přenášejí jakožto zákon hmotný na ducha samého; protože ve hmotné přírodě vládne zákon příčinnosti sil, nemůže prý duch z něho býti vyňat, a protože z něho není vyňat, podléhá stejným zákonům jako hmotná příroda, a poněvadž ve hmotné přírodě není „svobody", nýbrž jenom nutná příčinnost, proto není ani svobody vůle — slovem, protože není svobody ducha a vůle,

proto není vůle svobodná: tak to jde pořád dokola. Že duch má svou zákonnost, zakonnost právě duchovou a volní (snahovou), jíž hmota není schopna, a jen touto zákonností jest naprosto determinován, jinými, cizími vlivy však jen částečně, že jest samočinný a nové popudy do přírody vnáší a dle zákonnosti vlastní zákonnost přírodní odhaduje, to se všelijak zamlouvá k vůli psychologii bez duše a ovšem též bez ducha. Pak arciť se také kolem záhady příčetnosti obchází jako kolem horké kaše. Jako nebožtík pyrronismus (skepticismus), pochybující o veškeré realitě, ve svém představiteli do trapných byl uveden rozpaků jediným kousavým psem, tak i tento absolutní determinismus přes veškeru výmluvnost mrzutě se ošívá, týká-li se otázka příčetnosti a nepříčetnosti jeho vlastního zájmu. Neboť měřiti ji jen konskými silami — ať užiji slov Fr. Bartoše — možno sice na papíře ve všelijakých těch libovolně zkonstruovaných parallelogramech, nikoli však v životě.

*

Velmi nadšenou obranu pro věčnou modernost katolicismu přináší letoší první svazek organu Lvovy společnosti „Die Kultur". Je to řeč katolicko-německého moderního básníka a filosofa Dra. Richarda šlechtice Kralika, již měl na slavnostním shromáždění společnosti v Innomostí. Ohradiv se proti tomu, aby snad „moderním" bylo rozuměno jen osvětářství, revolučnost, světáckost, vyvozuje, že v dějinách lidstva negativní proudy vždy byly jen pomíjejícím zjevem, positivní proudy za to převládaly, trvaly, zmlazovaly se, znova se idealisovaly. My se díváme na dějiny lidstva a různé periody jejich zvráceným názorem. Ne buřiči, bludaři, odštěpenci tvoří povahu a význam té které dějinné periody, ale ti kteří vítězně je zmohli, a na uhájené posici dále stavěli. Tak také v reformaci Lutherově není třeba spatřovati hrozný krok k rationalisaci všeho náboženství: ne, je to krok ku skvělé opravě církve v hlavě a v údech na koncilu tridentském dovršené: tato reforma je větší než reforma Lutherova. A tak také 19. století není jenom století revolucí, materialismu, naturalismu, zžíravé kritiky, převážení zájmu technicko-přírodnického, jest také, ba především století restaurace církevnosti a náboženství, je stoletím idealisující romantiky. Všecky revoluce politické i kulturní přemoženy a na konci všech těch bojů nestojí nic tak pevně a vítězně jako prapor víry a církve. Nepřátele a těžkosti měla vždy v cestě — těch netřeba ani dnes se hroziti.

Autor na jednotlivých vědeckých oborech ukazuje pak podrobně, jak všecky velké převraty v nich buď se v nic rozplizly nebo vrátily se k starému svému stanovisku — víře a náboženství. Odbočují-li přece stále dál, zacházejí v zámezí absurdnosti a stávají se útulkem leda hrstky abnormalních lidí. Na to pak shrnuje své vývody takto: Mohu tedy říci, že vše tó, co se dnes jako světské, proticírkevní vypíná a osobuje si samovládu, není nikterak moderním, naopak spočívá to na zastaralých principech, jež v letech 1500 až 1800 se zrodily a v té době také dozrály, dnes pak na vrcholcích snažení lidského platí za překonané. Katolická věda a umění nemá proto nijaké příčiny cítiti se spříčnou se snahami moderními, ale nemá také žádné příčiny

s tím, co se mylně moderním zve, nějaké narovnání uzavírati. Naopak, skutečně moderní svět očekává všecko své obrození od církve. Mohu sám ze své hojné zkušenosti říci, že církev, kdyby hledala nějakého nepřiměřeného vyrovnání se světem necírkevním, ztratila by proň všecku vábivost. Právě to co jest podstatným a co jest všem společným, není tím, co imponuje a co církvi síly dodává, nýbrž zrovna ona nejjedinečnější utvářenost církve, ono katolické specifikum, je to, co dojmem silným působí. Katolická církev nebude vábiti k sobě konvertity všech národů, dovolí-li, aby Bible a dogma její byly kritikou podvráceny.

Dosud byli jsme neužitečnými strážci toho velikého pokladu církevního, po němž se svět dnešní táže. Ale netřeba proto ani mysli tratiti, obviňují-li nás, že nemáme nic nebo nic kloudného v něm, naopak třeba jej otevříti a rozvinouti před moderním světem: tu plnost pravdy, dobrotu a krásu křesťanské kultury, po níž vědomě či nevědomky touží.

Závěrkem vývodů svých autor tedy přidává se přece k evolucionismu, jež svým hořejším názorem o věčné modernosti církve zdál se odmítat. Pro novou dobu třeba nově podat, jinak, účinněji a přiměřeněji pravdy náboženské.

*

O pražské theologii a jejích představitelích počátkem 15. století, před secessí lipskou píše v „Časopise Českého Musea“ Dr. Flajšhans. Oceňuje podle různých pramenů počet mistrů a docentů na universitě a jejich vědeckou činnost a zdatnost a rozděluje podle národnosti. Dochází k tomu závěrku. Kolem r. 1409 bylo na theologické fakultě, nejvyšším to stupni universitním, maximum 28 německých theologů graduovaných či nějak zaměstnaných a minimum českých 21. Počet německý je pochybný a nutno jej jistě ztenčiti o 10 lipských theologů v počtu 28 uvedených, kteří tehdy ještě asi „gradů“ v Praze neměli. Tak možno věřiti slovům Husovým, že mistři čeští zmnožili se nad německé. Fakulta theologická byla kolem r. 1409 většinou česká. Ale také působnost vědecko-theologická spadá hlavně na Čechy. Ze všech 80 docentů theologie od založení university až do roku 1409 literarně jich působilo 30. Odečteme-li Poláka Iznera a dva blíže neznámé mnichy, pak z počtu literarně činných 27 mistrů a docentů jest jich Čechů 14, tedy opět většina. A Čechové mají též vedení fakulty, kolem r. 1400 byli to aspoň mistři Mýta, Kolín, Stanislav, Páleč. A jejich díla udávají též ton celé vědě. Theologové čeští byli však nejen pracovitější i jejich intellektuelní a moralní kvalita je vyšší. Podobné rozsáhlé činnosti, jakou rozvinuli Hus a Stanislav, nevyvinul žádný z mistrů německých; podobných grandiosních prací jako jsou Stupnův výklad Genese a Mýtův výklad Žalmů nenalezneme u mistrů německých; kazatelů takové výmluvnosti a takové moralní síly jako je Kolín; učenců takové hloubky jako je Biceps atd. mistři němečtí v řadách svých nemají. Theologové čeští r. 1408 předčí počtem i jakostí v každém směru své soupeře německé; jest omyl, že by bylo

tehdy Němců bývalo více. Naopak fakulta theologická byla většinou česká; Čechové v té době vynikají v každé příčině nad své soupeře.

*

Poměr katolíků k protestantismu v Německu osvětlil nedávno nápadně případ Merkleův. Professor würzburské university Dr. Th. a Phil. Seb. Merkle byl vyzván jako znalec za svědka ve při Berlichingen-Beyhl, aby vydal svědectví, zda názor katolického spisovatele A. von Berlichingen o Lutherovi a reformaci, či názor protestantského učitele Beyhla jest správný. Oba zmínění utkali se totiž ve dvou polemických brošurkách. Merkle vydal svědectví ve prospěch Beyhlův. Berlichingen podle něho překroutil historickou pravdu a mylně naziral na dobu reformační a její osoby. Professoru Merkleovi jeho rozsudek zazlíván. Katolická strana, jež Berlichingovu věc vzala za svou, byla uražena a podrážděna. Sdělována i slova biskupa würzburského, jimiž vyslovil nelibost nad jednáním a názory Merkleovými. Ne že vydal svědectví podle svého přesvědčení, ale že vůbec takové přesvědčení má, pravil prý biskup, jest pro professora Merklea nepřístojné. Literatura, jež se z toho vyvinula — novinářská a brošurková, plná jest roztodivných názorů o postavení katolikův a protestantů. Většina naladěna nepříznivě a rozjařena Denifleovým spisem cítí uspokojení při výtkách a chybách, jež na protestantismu vězí. Menšina jevíc ducha smířlivého praví, že třeba se držeti přísně pravdy, nezveličovati a nezkrucovati fakt historických. I kdyby jakýkoliv prospěch z toho kynul, jakékoli vítězství věci katolické, nesmíme v této věci následovati protestantů, jimž proti katolictví každá zbraň jest dobrá, nýbrž býti lepšími; pravda nade vše.

Mezi protestanty německými samými možno pozorovat tři skupiny, co se poměru ku katolicismu týká. Skupina krajně konservativní, jež nábožensky cítí, a krajně liberalní, jež všecko nadpřirozené odhazuje — jsou ke katolicismu aspoň nestranny, ne-li příznivy. Uprostřed nich leží široká vrstva pololiberalních, polokonservativních lidí, bez hlubokého citu náboženského, bez vědění a idealu náboženského, která se oddává politickým heslům, agitaci protiřímské. Z oněch dvou menších skupin slýchati co chvíle sebeobličující přiznání, často i sebeponižování a buď střízlivé buď též upřílišeně chvalné posudky o věcech katolických. V jednom ze svých pěkných církevních přehledů praví konservativní „Kreuzzeitung“: „Před 20 lety ve všech řečech a projevech našich lidí líčena slabost protestantismu jako jeho síla. Dnes zase naříkáme na slabost, jíž není. Skoro všichni vůdčí činitelové kladou důraz na církevní politiku. Místo hlásání spásy a posvěcení vnitřního se všecka činnost vkládá v zevnější rozvoj. A to jest největším všech nebezpečí. A tento směr posilován ještě vábivou snahou po spojení církví protestantských, jdoucí jen za zvýšením moci politické. Střízlivé přirovnání katolických a evangelických sil dává nám tušit na čí straně leží pravá síla a tedy i pravděpodobné vítězství.“ Kreuzzeitung klade tedy sílu církve a náboženství do vnitřního prohloubení, nikoliv na zevnějšek.

Volá po náboženském protestantismu proti politickému. Heslo obdobné s voláním i na katolické straně se často ozývajícím.

Toto prohloubení náboženské se však od protestantismu stále víc vzdaluje přispěním jeho vlastní vědy theologické. Tam, kde může povstat případ, jako poslední Fischerův, je s náboženským prohloubením už konec. Liberalní tento pastor zcela příkře prohlásil před obcí svou, že Kristus byl pouhým člověkem, jako všichni ostatní, jeho zbožňování a uctívání jest nepřístojností. Jako historická osoba nevyniká nad prostřednost a historie zná vůbec větší a výtečnější osobnosti. A tomuto stržení Krista s trůnu po pravici Otce, když Fischer byl konsistoří pokárán, berlínští kollegové Fischerovi přizvukovali, velebíce Fischera, že řekl celou pravdu, jak si ji myslil. Neboť jinak prý jako kletba nějaká spočívá na celém stavě pastorů protestantských neupřímnost a licoměrnost. Hlásají k vůli obcím svým to, čemu nevěří, zdola i shora nuceni jsou vyznávati nauku, jež dávno v přesvědčení jejich neexistuje. Neliberalní kruhy volají na tyto zástupy neupřímných, rozporem přesvědčení a povolání tížených hlasatelů: buď konejte, co jste přísahali přejímajíce úřad svůj, anebo se vzdejte.

Nad tímto případem volá jakýsi starověřící luteran ve zmíněném „Kreuzzeitung": „Na schůzích evangelického bundu vyzývají se věřící, že třeba vésti energicky boj proti Římu, neboť církev evangelická je v nebezpečí, že ji Řím rozdrtí. Ale není to Řím, jenž drtí evangelickou církev, jsou to její vlastní svobodomyslní badatelé. Když konečně Řím bojuje proti církvi, v níž valná většina kazatelů nechce uznati pravého biblického Krista, pak podniká jen záslužné dílo, a všichni poctiví a praví evangeličtí bratři musí v tomto boji jíti s Římem. Pryč s církví, jež jest jí jenom dle jména."

Projevuje se tu hlas často v poslední době slýchaný, že všichni věřící křesťané jak protestanté, tak pravoslavní, budou nuceni spojiti se s Římem, aby podnikli společný boj proti bezvěrství a lhostejnosti náboženské.

Professor Mausbach poukazuje v mnich. Hochlandě na spisek něm. protest. professora F. J. Schmidta, jenž upozorňuje na hlavní sílu katolicismu, jakou má ve svém idealismu, jehož se všecky protestantské církve zbyly. Protestantismus nemá vůdčích ideí, proto upadá, přestává býti náboženstvím, jež by táhlo za sebou zástupy. Stejně i všecky jiné moderní směry filosofické vyvrhly ze sebe „ideu". Jedinou dnes ještě veřejnou potencí, která silou idey se hýbá, jest prý katolicismus. Touto ideou je duchovní jednota světa a života, už Řeky sice cítěná, ale jen v málo jednotlivcích. Věčně památnou zásluhou katolicismu, jeho grandiosní dogmatiky však jest, že tuto ideu jednoty duchovní vnesl jako osvobozující moc do veškerého lidstva, napojil jí mysli od císaře do celníka. Abstraktní ideu této jednoty církev dovedla také vtěliti v jednotu konkretní, v papežství. Papežství povzneslo Evropu nad asiatsko smyslnou kulturu ztrnulosti k výši duchovní kultury jen ideou své povýšené jednoty. I Němec a protestant, vidí-li hlouběji, musí z toho důvodu blahořečiti Prozřetelnosti, že dala zvítěziti papežství

nad císařstvím ve středověku a tak uchránila západní Evropu před polovičním barbarstvím, kam později kleslo Rusko a státy církví východních. Největší prý zásluhou katolicismu však jest, že dal ze sebe vyrůsti reformaci protestantismu. Jen že tento protestantismus ve vyšším a dalším provádění téže idey jednoty duchovní (povýšení laikatu, stržení hierarchické vyvýšenosti) nemnoho štěstí měl. A na konec stal se úplně neúčinným. Neboť „dnes protestantismus už je na tom, aby přerušil svazek svůj s kulturou antickou, katolicismus však jej uchovává; protestantismus zřekl se pravé filosofie ducha a na místo její postavil fysiologickou psychologii, katolicismus však jest dosud nositelem filosofického idealismu; protestantismus v theologii upadá v ochromující historismus, katolicismus však hájí si věčně působící sílu ducha v církvi; protestantismus nestačí na to, aby postavil hráz prospěchářskému a požitkářskému zesmyslnění mass lidových, katolicismus však stále třímá ještě neotřesnou moc a vládu nad širokými zástupy a všemi třídami společnosti.“ — Neveliký spisek Schmidtův plný je velebení katolicismu, aby onen idealismus, jejž vidí v katolické církvi a životě, spolu tak znovu zaštípil ve filosofii a theologii protestantskou. Mnohé názory Schmidtovy jsou nesprávné, mnohé nepřijatné. Ale divno jest, že muž, jenž takto povýšenu vidí církev katolickou, nezvolá: nazpět ke katolictví, nýbrž chce ten vyvanulý idealismus oživovat v nauce, která podle jeho slov nemůže už ani obrodu schopna býti!

*

Apoštol „výbojného optimismu“, jak jej nazvaly americké listy, pařížský pastor Charles Wagner, slavil minulý podzim po Spojených Státech tournée, jaké lidem jeho povolání — duchovním — nebývá hned tak souzeno. O slávu jeho ovšem přičinil se president Spojených Států Roosevelt. Pastor Wagner vůdce liberalní frakce pařížských protestantů (redaktor organu lib. frakce), odštěpenec, jenž si zřídil svou vlastní náboženskou, vlastně interkonfessionelní obec, doma ve své vlasti svými mravnostními knihami mnoho hluku nezpůsobil. Jeho idey sic se zamlouvaly, byly přijímány, ale nepůsobily — přirozeně pro katolické okolí. Teprv přeloženy do angličiny nabyly jeho zásady ctitelů. Nejvíce slávy zjednal mu v Americe jeho „Prostý život“ („The Simple Life“), neboť ten se nejvíc líbil Rooseveltovi. V Americe jeho jmeno vyvyšováno však také pro slávu krajana jeho protestantského filosofa Aug. Sabatiera. Na několika shromážděních požádali jej také, aby o Sabatierovi přednášel. Názory Wagnerovy jsou: setříti s křesťanství všecka historická dogmata (jichž vývoj v historii dá se zřejmě stopovat od II stol.) a ponechati křesťanství jen základní jeho principy evangelické a apoštolské. Jeho spisy v protivě k protestantskému mravnímu pessimismu hlásají naprostý, bezmezný optimismus, založený na přirozených radostech života a víře ve vítězící dobro.

K velmi čilému životu náboženskému probudil se protestantismus anglický. Ne officialní církev, episkopalní, která roztržena ritualismem na dva tábory, neví kam se přiklonit a převažuje se na obě strany. Ale odštěpené církve to jsou, jež se oživily. Toto „revivalní hnutí“,

jak mu v Anglii říkají, přerodilo skorem veškeré církve nonkonformistů (kongregationalistů, baptistů, methodistů, presbyterianů atd.). Na rozhraní století zařídily si obce nonkonformní společnou vnitřní missii. Jejich kazatelé a hlavně pastor Tomáš Law měli takový úspěch, že zakládáno všude nové a nové obce, staré znovu organisovány a k životu probuzeny. Tak povstalo na tisíce čilých obcí protestantských po celé Anglii — obcí nábožensko-liberalních. Neboť i v Anglii je to známkou nového úspěšného protestantismu, že všecko vedlejší, drobnější a to, co by mohlo děliti mysli, z nauky odstranil a hlásá jen nejzákladnější nauky křesťanské, pouhý snad deismus a přirozené náboženství. Rev. Tomáš Law v rozhovoru s anglickým žurnalistou Steadem sic odmítl, že by nově sorganisované církve nonkonformistů hlásaly deismus a agnosticismus, nikdy prý se správněji evangelická nauka v nich nehlásala jako dnes, pouze několik pastorů zůstalo prý na nejkrajnějším křídle agnosticismu. Možno však namítnout, že vzpružina, jež revivalní hnutí v církvích svobodných způsobila, není přísnější, správnější nauka — ale jakési rozpoutání citu náboženského, jakýsi mystický duch, mravnostní směr, který se o články věroučné valně nestará.

Podivnější revivalní hnutí zachvátilo keltské Walesko (v jihozápadní Anglii), chudou, hornatou krajinu, s lidem z části hornickým. Jest to hnutí „modlitby bohonadšené“, vyvolané jakýmsi Evan Robertsem, methodistským kazatelem. Tu však už jest to zjev spíše chorobného náboženského vzrušení. Roberts předstírá vnitřní styk s Bohem a Duchem sv. na shromážděních, jež se počínají organisovanou modlitbou a zpěvem žalmů, brzy počíná pak neorganisované modlení, jež se převrací ve zmatek hlasů lidí, kteří u vytržení, v nejvyšším nervovém vzrušení volají k Bohu, každý jinak, každý s jiným pocitem a za jinou potřebou. Nervovější lidé začínají a strhují obyčejně na sebe tvrdší, takže se kolem nervovějších tvoří hloučky téže modlitby. Ženy, jak přirozeno, kde se jedná o vzrušení nervové, jsou vůdkyněmi.

*

Odbyté nedávno v Uhrách volby sněmovní zamíchaly zas i církevní politikou značněji. Kněžstvo, pokud se voleb súčastnilo, rozdělilo se na tolik táborů, kolik bylo stran bojujících. Kdyby to bylo vždy a všude z politického přesvědčení, bylo by to jen znamením veliké svobody (nahoru i dolů), jaké kněžstvo v Uhrách požívá, a zároveň neseřaděnosti stavovské ve kněžstvu, jakési stavovské liberalnosti — ač-li možno ji za přednost vůbec považovat. Do voleb zamíchalo se též několik biskupů, rábský a sedmihradský pěknými listy povzbuzení a napomenutí křesťanského, ostřihomský primas (jinak nečinný!) vystoupil oběžníkem po trnavském volebním okresu zpříma proti národnostním kandidatům slovenským, vlastně proti kandidatu trnavskému Kollárovi. Slováci mu to ovšem velmi zazlívají. K nově jmenovanému biskupu-koadjutoru nitranskému chystají Slováci, jak sdělují „Katolické Noviny“, prosbu, aby jako oprávněný nástupce nynějšího starého biskupa naučil se řeči lidu svého, jejž má jednou říditi. Podle koncilu tridentského má prý ostatně jako biskup přímo uloženu povinnost, znáti řeč lidu svého.

V tomto ohledu slovanské diecese rakousko-uherské tohoto práva koncilu tridentského účastny nebývaly. V Rakousku teprve poslední desítiletí stala se náprava.

*

Svou knihou nově vydanou (Pestis perniciosissima) professor krakovské university Mar. Zdziechowski stal se účinným a nadšeným šiřitelem církevně náboženského ruchu západního mezi Poláky. „Moderna“ sic a všelijak utvářený „mladý duch“ jevil se hned tu hned tam, ale nahodile, nepřipraveně. Byli to jednotlivci, ale ještě ne proud. Kniha prof. Zdziechowského, jež je historií ruchu toho na západě (ve Francii, Italii, Americe, Německu) a ohnivou jeho obranou bude dobrým východiskem, nebude třeba tápati už ve tmách a hledati a snad se i mýliti o stanovisku, o dosahu a významu katolické moderny.

*

Protipatronatní snahy v našem kněžstvu se jevící shledáváme též v rusínské „Nivě“, kdež patronatní právo působí mnohem hůře než u nás — ač i u nás namnoze známe tytéž jeho účinky: totiž národnostní uhýbání a skrývání žadatelovo, nerozhodné vystupování jen aby si u jinonárodního patrona neuškodil. Patron v Haliči je totiž vždy jiné národnosti pro rusínské kněžstvo, u nás jenom ve většině případů. Kněz jako kaplan, dokud je plný energie a síly, národně nevystupuje, aby si neuškodil u patrona, faru dostane až už je starší, až už si navykl nepracovat, nevystupovat, a zvykem pak udržován jest na téže cestě, ač už tíha okolností ho k ní nenutí.

*

Předběžnou poradu o běžných poměrech dalmatských diecesí — mezi těmi je restaurace hlaholice a zařízení kolleje svatého Jeronyma v Římě — konal dalmatský episkopat 8. února v Zadru. Zajisté obě rozřešeny tu tak, aby mohly v Římě, kam pozván episkopat k ujednání věcí těch na květen, předloženy býti papežské stolici podle ducha a srdce lidu.

*

Bělehrad nemá chrámu, jímž by se mohl cizině ukázat a pochlubit. Jest sídlem metropolity srbského, nejvyššího národního hierarchy pro království — a chrámy jeho zastíní mnohý chrám z malých měst provincialních. Navrženo v obecní radě, že když už k vůli rozšíření města bude třeba nové chrámy stavět, aby se postavil chrám nákladnější, jenž by mohl sloužiti za kathedralní. Zatím však pro nový chrám vybráno místo ještě neoživené a oddálené, ale listy praví též, že tak zastrčené, že nikdy nebude chrám na tom místě důstojnou representací srbské církve.

Dne 5. února zemřel skopijský biskup Sebastian, druhý srbský biskup toho místa. První netěšil se dlouho svou hodností, druhý rovněž ne, jen že druhý vůbec své církve ani neviděl ani nespravoval. Od svého jmenování nehnul se z Cařihradu, ježto vláda dělala obtíže. Teď Řeci vůbec už nechtějí skopijský episkopat ponechat Srbům, ale znovu jej obsaditi Řekem, jako bývalo do nedávna. Aspoň šovinisté

řeckého Fanaru na to naléhají. A ježto vláda turecká sotva teď bude příznivější, než byla dřív, prorazí Řeci už z toho ohledu, aby diecese skopijská nezůstala vůbec bez biskupa, když by Srb biskupem jmenovaný zase do ní nesměl.

*

V bulharském sobrání vláda předložila a dala schválit předlohu o úpravě platů duchovenských. Platy se rozeznávají dvojí: pro nedostudovavší duchovní (šestiletý seminář nemusí míti každý absolvován, i z nižších tříd vysvětí) jsou nižší, pro absolvované seminaristy vyšší. Kromě toho rozeznává se plat dle místa služby, zdaž v městě či na venkově nebo ve větších městech krajských. Pro neabsolvované jest služné stanoveno 600 lvů franků) na venkově, 720 v městě, 840 v krajském městě. Absolvovaní budou dostávat: 840 lvů na venkově, 1080 lvů v městě a 1200 lvů v krajském městě. Na bulharské poměry tato úprava kongruy jest slušná. U nás navržená nemůže se jí rovnat!

Boj bulharské a řecké církve v Macedonii trvá dále, a stále se sdělují potyčky, násilí a zločiny všeho druhu z vládychtivosti Řeků vyplývající. Pro Bulhary jest osudné, že Turci drží s Řeky a že rakouský a ruský komisař docela nic nezmohou v jejich prospěch. Vloni za nového vzruchu bulhar. národního odhlásilo se od řecké církve 156 obcí bulharských a přihlásilo se k exarchatu. Ale jejich přání nevyhověno. Chrámy jim následkem odstupu od patriarchatu zavřeny, kněží odešli, nebylo-li většího počtu Řeků nebo aspoň „grkomanů“ (s Řeky držících) v osadě. A obce zůstaly tak bez chrámů a bez duchovní správy. Nejvíc se jich odhlásilo od patriarchie v kosturském, jenidže-vardarském, lerinském a soluňském okrese. Řekové a zvláště čety povstalecké s vědomím tureckých úřadů po kraji se toulající nutí teď odstouplé bulharské obce k návratu. Zatím přece rozhodnuto pro 76 obcí, že smějí se k exarchatu připsati. Mnoho to však neznačí, neboť ani obce už dávno připsané kněží nemají, nebo mají-li je, ti nesmí do chrámu — trest to za podezřelé politické chování!

*

V dekretě carském z 12 prosince (25.), za jehož moci konají se teď úrady o reformách, slíbeno též zabrániti na příště byrokratické libovůli, a postarati se o přesné plnění zákonů. V „Cerkovném Věstníku“, jenž stává se čím dál zřejměji reformním církevním organem, žaluje duchovní Alex. Smirjagin, že více té libovůle je v hierarchii církevní než státní. Celá církev a všecky její správy, ač mnoho zákonův o tom vydáno, řídí se vlastně „usmotřěním“ („vidělo se nám“). Biskup je neobmezeným pánem při zadávání míst. Může dáti jakékoliv uprázdněné místo komukoliv, bez ohledu na zásluhy a vzdělání spoluuchazečů. Mimo to i nad duchovním, jenž už na nějaké místo ustanoven, stále visí Damoklův meč „služebních ohledů.“ Kdykoliv tyto služební ohledy mohou jej přehoditi na místo nejposlednější a nejhorší. Přesazování z trestu jest na denním pořádku. A odvolání nebo stížnost nemá místa. Diecesní sjezdy duchovenstva jsou pouhé

formality pro prohlášení biskupské vůle. Dává se jim řada otázek ku projednání, ale napřed už je svrchu určeno jejich rozřešení. Na sjezdy má kněžstvo svobodně volit své delegáty, ale co je diecesí, kdež bez volby jdou na sjezd pouze děkani! Konsistoř na dotaz, na žádost kněze neodpoví, leda za několik měsíců, nebo vůbec neodpoví. Konsistoře ostatně mají mezi kněžstvem pověst, že horší už nemůže být.

Co by to bylo za radost mezi bílým duchovenstvem pravoslavným (bílé = světské, černé duchovenstvo = klášterní) kdyby dekret z 12. (25.) prosince spolu s administrativním „usmotřěním“ rozkázal zrušit nebo zúžit též církevní usmotřění!

*

„Duchovenstvo, církev a intelligence“ je thematem, jež stále se vrací v ruském tisku občanském i církevním. Tak Plocké „Eparchialné Védom.“ přinášejí z péra hieromonacha Davida: Intelligence dnes strhuje na sebe vedení v národě nejen v městech, ale i na venkově. Její vliv a její moc roste. Duchovenstvo pak nemá nic lepšího na mysli, než zakřikovat a spílat této intelligenci: jsou to v očích jeho sami pýchálkové, zaslepenci, zatemněnci, synové zatracení věčného atd. Svými nadávkami duchovní nikoho nepřesvědčí, nikoho nezískají, pouze jedněm působí leda veselost, druhým rozhořčení. Intelligence se tím více od duchovního odvrací. Tento pak vida, že část intelligence přece ještě přichází do chrámu, utěšuje se tím, že jen ta „falešná intelligence“ se od něho odvrací, ta pravá že je stejné mysli s ním. Ale je to těžko určiti, která intelligence je pravá a která falešná, a nebezpečno je tu, co jde s námi, nazývat pravou a co jinak smýšlí, nazývat falešnou. Může se státi, že konečně při duchovním zůstane jen to, co má slabou vůli, špatnou organisaci, špatné úmysly. Našim příliš horlivým pastýřům, zoufale bojujícím a nesvářícím se se všemi pro každou drobnost a maličkost církevní nauky a discipliny, dobře je připomenouti místo z evangelia: „Mnozí řeknou mi v onen den: Pane, pane, což jsme Tvým jménem nehlásali... a tehdy já řeknu jim: Nikdy jsem vás neznal.“ Napomenutí takové hodilo by se ostatně i jinam, než jen na Rus.

„Rus“ v jednom z posledních čísel minulého ročníku nazvala ruský chrám „Kalifornií“, ježto na ruský chrám obrací se kde kdo, když něco potřebuje. Ruský chrám přestal býti místem modlení a bohoslužby, ale stal se velikou sběrnou příspěvků na všemožné dobré i zbytečné účely. Sbírá se na diecesní účely, na místní a blízké společnosti dobročinné, sbírá se na stavbu dalekých i blízkých chrámů, na všeříšké účely (červený kříž, loďstvo, rodiny záložníků, vojenské nemocnice atd.) na postižené roztodivným neštěstím až na kraji světa, na kroužky lidí sledujících účely s církví nic nemající, na brošurky, jež nemají ceny, ale vrchností církevní se nutí do chrámů k prodeji a pod. a pod. Na nepotřebné sbírky vytáhají se lidu sta a sta rublů i v poslední dědince, ale chrám sám se nechá neupraven, pustý, na své vlastní potřeby lid nesmí sbírati beze zvláštního dovolení!

Věda a umění.

Národní divadlo v Brně. Na dvou hrách z minulého měsíce mohla se divadelní správa přesvědčiti, že by se i naše obecenstvo dalo vychovati k vyššímu názoru na dramatickou literaturu, a že není třeba předkládati mu jen a jedině takové krváky jako „Rekové z Port Arturu“, jimž Němci tak vhodně přezdívají „schauderstücke“.

Je to předně poslední drama nedávno zesnulého A. P. Čechova „Višnový sad“ (26. ledna). Diváci hleděli na poprvé udiveně — na jevišti to ani hlučně nebouří, ani se nežertuje nevázaně, vše jde klidným tokem, skoro se zdá monotonně — ale brzo počíná jimi vanouti duch porozumění pro kus života, který se před nimi rozvíjí, šelest uspokojení jde hledištěm, a třebas nebouřily salvy potlesku a neplnily se domy, přece přichází obecenstvo — zatím i tiskem upozorněno, znova se podívat. Zřejmě vidět, že chápe a rozumí! A v tom přece záleží vychování, předvésti věc novou a vštípit pochopení její krásy.

A. P. Čechov ve svých dramatech první zavedl novotu a vypěstil novou, ač nezvyklou uměleckou methodu, v níž „Višnový sad“ jest důsledně proveden. Odstranil „hrdiny a hrdinky“ a líčí část proudu života, tak jak jest, nesnaže se ho zdramatisovati vymýšlením vzrušných výjevův a effektů; jemu všichni lidé žijí svoje drama životní, „celý život všech lidí jest mu dramatem.“ A kus něho, vyříznutý z pásma lidských osudů staví se nám před oči se svou jemnou psychologií, zatrpklým humorem, se svým nelíčeným soucitem k hmotné i mravní bídě ruského člověka, jehož dovede tak markantními rysy skizzovati, a to vše zase s lehkostí a svižností, která ho učinila tak přístupným i národům romanským. Postavy Turgeněvových a Tolstojových barinův a vlastních jeho kupcův a mužíků před námi žijí — pracují a zahálejí — a každá drobnůstka jest charakteristická a živě odpozorována. A za tímto truchlivým a ponurým soumrakem života ruského otvírají se i v dramatě daleké svěží výhledy do krásné přírody, v povídkách Čechova tak oblíbené.

Hráno bylo s pochopením a umírněností, všichni herci súčastnění zasluhují za toto představení uznání a pochvaly.

Druhá hra, z níž by si měla divadelní správa zmíněné poučení vštípiti, jest rozkošná Shakespeareova pohádka „Sen v noci svatojanské“ s hudbou Mendelssohna-Bartholdyho. Jest vlastně div, že nedělní obecenstvo, jemuž premiera byla předvedena (12. února), kažené systematicky divadelním brakem nejhoršího druhu, tak pochopilo a animovalo se čistou poesií, kterou dýše toto Shakespeareovo dílko.

Na pamět F. F. Šamberka, jehož úmrtí bylo v minulém sešitě „Hlídky“ zaznamenáno, sehrána jedna z četných jeho veseloher „Rodinná vojna“ (31. ledna). Ve všech napořád persifluje Šamberk zbohatlé pekaře, zpanštilé uzenáře, naduté čtvernásobné domácí pány, schlubné dámy v přepjatých toilettách, falešnou vznešenost a velikost, vše jak to odpozoroval na pražských postavách. Jeho figurky jsou specielně pražské.

Naproti nim staví bodrost prostých lidí z davu, kterým dává proslovovati s pathosem mravokárné a vlastenecké řeči a odkazuje tak ony parvenu do všedního bláta, z něhož se vypnuli. Komika jeho jest drastická a křiklavá, na citlivého diváka i trapně působící, ale vždy účinná, řízná a silná. Vše to platí i o „Rodinné vojně“, která však jinak nepatří k jeho nejzdařilejším věcem. Sehrána byla velmi bystře.

Pochybuji, že bylo účelné sehráti v jednom týdni dvě hry tak stejné obsahem i zpracováním, jako jsou F. X. Svobodův „Útok zisku“ a J. Šmahy „Zlato“.

První patří ke starším a zdařilejším pracím Svobodovým, v níž poprvé zachycen jest význačný rys českých lidí, touha, aby bez práce, lacino a rychle zbohatli. Při bystrém rozvinutí této stránky vadí však přece zbytečné deklamace o starých a mladých, jimiž by nám autor snad rád vštípil svoji životní filosofii. Podána byla dobře, zejména vynikla nad okolí pí. Beníšková-Jelínková jako Jožka a p. Vojta jako otec Hrdlička.

Druhá hra, Šmahovo „Zlato“, druží se k řadě ostatních slabých jeho prací a liší se od první obměnou „hrdinky“. V první jest Jožka dobrá a silná, sympathická duše, která odolá útoku zisku a zachrání i rodinu, v druhé jest Máňa povrchní a frivolní, která mu ráda podlehá. To je však také předností hry Šmahovy proti Svobodově, že se nenutil do obligatního smírného konce, a provedl důsledky lakotné touhy po bohatství. Komedie Šmahova žije jen hlavní rolí, kterou vytvořila a u nás jako host sehrála pí. Marie Hübnerová od Národního divadla v Praze, jež v úlohách podobných žen lehkomyslných a ješitných, zejména ze spodních vrstev, má ustálenou dobrou pověst.

Konečně přicházím k attrakci, které si po jiných divadlech ovšem ani naše nemohlo dát ujíti. Knižní drama Immricha Madácha[1]) „Tragedie člověka“, jež dodává lesku maďarské literatuře a Jókaiem srovnáváno bylo s druhým dílem Goetheova „Fausta“, uvedeno na scenu osekané, aby sloužilo jako nějaká „výpravná“ hra k ukázání spousty dekorací a rekvisit; ale i o těch mám pochybnosti, zda jsou z národního divadla v Budapešti, jak hlásají pyšně plakáty. Rozměry jejich by spíše ukazovaly na vídeňské jubilejní divadlo, které s nákladem je pořídilo a nyní je poslalo na divadelní pouť, aby mu nesly úroky. Loňského roku na odiv je vystavovalo pražské divadlo národní.

Stanislav Fiala.

*

Málokdo si vzpomene ještě po letech studijních s nějakou láskou na klassické studium, jež na gymnasiu prodělal. Snad některé sceny z Homera nebo Vergila mu utkví jako milý zbytek, vzpomene si s příjemností na čtené drama Sofokleovo, ale to vše ostatní připadne mu jako pustopustá poušť. Leda nás tím zbytečně trápili, pomyslí si každý.

---

[1]) Nebude snad od místa připomenouti si, že »Slovenské Pohľady« přinesly v únorovém čísle 1899 doklady, že i Madách (Madač), jako Alex. Petőfi, jest původu slovenského. Narodil se v Dol. Skrehové, ale rodina pochází z Liptova, z Madačan. I v jazyce Madáchovy básně jsou prý slovacismy.

Klassická lektura jest ovšem doplňkem studia života antického, jejž má žák dokonale poznati. V tom směru je tedy účelná. K antice se připojí lektura rytířská a pozdější humanitní literatury středověké. Tyto dvě vrstvy kulturní jsou však beze všeho spojení! Z přechodu, jímž kultura pohanská přešla ve středověkou křesťanskou, nedoví se žák nikde ani nejmenšího. Latina se pro něho uzavírá v prvním století po Kristu, řečtina ještě dávno před tím. Celé tisíciletí jest jako tabula rasa! A bylo jím? Nikoliv! Vždyť byla to doba plna nových ideí, plna bojů, ruchu, vývoje, doba nejplnější síly světa římsko-řeckého a právě naší době tak blízká, doba druhého až pátého století po Kristu. Už v polovici minulého století zdviblo se ve Francii veliké hnutí vedené abbém Gaume a redaktorem „Universu" Veuillotem, aby klassikové z četby žákovské byli odstraněni a nahrazeni četbou křesťanských otců a filosofů. Papež Pius IX tehdy boj ten rozhodl encyklikou k biskupům francouzským, ježto i mnozí biskupové stáli proti onomu návrhu (na př. mons. Dupanloup), a v encyklice té radí ponechati klassiky, ovšem očištěné, ale četbu otců církevních z prvních století v malém výběru připojiti. Ale nestalo se! A dosud věc zůstala tam, kde byla. — Žádost od té doby častokrát obnovována, ojediněle, v literatuře i na schůzích, hlavně v Němcích, a to jak s katolické tak s protestantské strany. Myšlenka byla marně propagována, dokud se jí neujalo samo učitelstvo středoškolské a o zpracování a výběr se nepostaralo. A v tom ohledu učiněn první počátek. Štrassburský gymnasijní professor Dr. J. Bach vydal nedávno sv. Basilia „Napomenutí o ceně a významu pohanské literatury", upraveno a poznámkami opatřeno pro četbu žákovskou. Tak dostává se žákům, třebas zatím jen pro soukromou četbu první sv. otec, a to dobře volený a případné thema jeho. Bude-li ze sv. otců pořízen širší takovýto výbor žákovské četby, chuť i příležitost ke čtení jejich a ke studiu nejdůležitější epochy kulturní dostaví se sama sebou.

*

Věda má prý míti cíle filosofické a ne utilitarní. „Živa" přináší z řeči bonnského kuratora universitního Rottenburga obhájení této stránky vědeckého bádání. Dnešní doba žene se duchem a snažením prospěchovým. Praxe životní najala všecky vědy do své služby, a mnoho bádání provádí se tudíž už s určitým cílem, za tím a oním zlepšením a užitkem. Bylo by počínáním beznadějným a neoprávněným chtít vědy z jejich dnešního utilitarního proudu vyšinouti... Ale vědy přece nesmí se jím dáti strhnouti docela, nýbrž ony si musejí zachovati svůj starý filosofický ráz. Moderní věda má ovšem hrůzu a odpor před filosofií a filosofováním. Ale není potřeba mysliti na žádnou apriorní spekulaci, na metafysiku; stačí prý tu filosofie, aby učenec stále na mysli měl, že všecky specialní zjevy se musí sbírati v zákony a specialní zákony že musí směřovati v jediný veliký zákon pohybu. „Maličký zjev z idealního podnětu vypozorovaný vedl často k velkým materialním úspěchům; také nejhlubší poznatky o přírodě děkujeme takovýmto idealním popudům." — Rottenburg tyto idealní cíle vědecké přisuzuje zvláště universitám, kdežto odborné akademie a polytechniky sledují

ve vědeckém bádání spíše už stránku praktickou. „I pro národy platí heslo: primum vivere, ale žádný sebevědomý národ nenalezne uspokojení jedině v tomto svém cíli, jen ty národy, jež vedle hospodářského prospěchu i idealů dbají, nezmizí beze stopy v eonech.“

*

Od vynálezu Roentgenova jakoby se byl oživil celý nový tajemný svět, o němž jsme nevěděli. Přicházel objev za objevem, čím dále podivnější záření, na konec zářilo všecko. Všecky kovy, nejen radium a jemu příbuzné, ba všecky snad mineralie jsou radioaktivní — a všecky ústrojné hmoty zase vysílají jiné paprsky — Blondlot Charpentierovy — N a N_1 paprsky. Září všecko, všecko působí na dálku vysílajíc jakousi nevažitelnou, těžko ujatelnou látku či sílu, všecko vůbec „paprskuje“. Toto tajemné záření jest kromě toho měnlivé podle změn zářícího předmětu. Hmoty v tepelné změně, v chemické akci záření své mění, ústrojné hmoty mění své záření zase při ústrojných funkcích: choroba, napjetí, podráždění, ba i přijetí potravy — má účinek na ono záření. — Je v tom taková pro člověka zrovna neodolatelná systematika, bylo to zrovna fysickou básní jakousi. Bohužel že prý to vše není pravda! Němečtí fysikové (Lummer a Gehrke) rozbili francouzským celou tu jejich velikolepou budovu o ústrojném záření, všecky ty N a N_1 atd. paprsky. Francouzští fysikové stali prý se oběti autosuggesce, sebeklamu. Viděli, co si vidět přáli. Při jemných, sotva znatelných účincích těchto tajemných paprsků, není to věc nemožná! Přes to všecko francouzští fysikové se nemají za odbyty. A mysl se mimoděk kloní k nim. Tajemné záření, působení do dálky ústrojných bytostí — a zvláště člověka je přece takovou všeobecně silnou vírou — ba více zkušeností člověka! A pak v přírodě není ojedinělých zjevů! Buď všichni nebo nikdo! Září-li radium a kovy vůbec, ba více méně všecky nerostné hmoty, září-li radioaktivně všecky prameny, ba celá země, září-li radioaktivně slunce — instinkt to už žádá nezbytně, aby také ústrojné bytosti zářily ať do N a N_1 či do X a jakkoliv jinak! Blondlot musí míti pravdu, třebas ne celou!

Blondlot ostatně prvotní své způsoby zkoušet paprsky N a N_1 zdokonalil a změnil tak, že se zdá, že teď autosuggesce je zcela vyloučena. Lummerovy a i některých francouzských fysiků, jimž se totéž přihodilo (Le Roux), autosuggestivní případy vykládá Blondlot únavou necvičeného oka jejich. Jelikož jedná se o slabé odstíny světelné (paprsky N sesilují, N_1 seslabují osvětlení), třeba oko dostatečně pro ně vycvičit. Necvičené oko nevidí nic, předrážděné a unavené pak vidí, co mu mysl vnuká.

*

Novou theorii o složení těles, jíž by se vysvětlilo různé spektrum prvků a radioaktivnost jejich, podal japonský Nagaoka. V každém atomu, čili nejmenší částečce prvkové rozeznávati třeba jádro, jež tvoří — řekněme — zrnka positivně elektrická. Okolo tohoto jádra positivního v rychlém oběhu kolotají elektrony negativně elektrické. Tyto navzájem se odpuzují a přece jádrem positivním jsou přitahovány. Tato dvojí vlastnost udržuje je ve věčném kolotání.

Elektronů obíhajících kolem jádra jest různé množství podle povahy prvku, podle váhy atomové. Pohyby jejich možno si mysliti dvojí: kruhové a od středu na obvod a z obvodu do středu směřující. První z pohybů těch dává vidmo pásové, druhý pouze vidmo čárové. Je-li tento system atomový nějakým způsobem rozrušen, rozstřikuje se atom: elektrony negativní rozletují se na všechny strany a dávají radioaktivní β paprsky, positivní jádro pak dává α paprsky. — Myšlenka, že atomy jsou shluky kroužících elektronů, není ostatně nová, už dříve ji pronesl anglický fysik lord Kelvin.

*

Druhý loňský svazek „Národopisného Sborníku" věnoval professor Jiří Polívka zcela otázce o stěhování a přejímání pohádek a pověstí od národa k národu. Srovnáváním pohádek a zpěvů lidových seznalo se, že tatáž látka, týž obsah, jen poněkud pozměněn nachází se v pohádkách různých národů. A tu jsou dvě theorie, jedna vykládá shodu takovou příbuzností nazírání lidského, a náhodou, druhá pak přejímáním. Zajímavější jest theorie druhá („migrační") a také plodnější. Osvětluje mnohé styky šerého dávnověku, o nichž bychom dnes jinak netušili. Professor Polívka hlásí se k ní a osvětluje ji na několika příkladech pohádek velmi účinně.

V „Českém Lidu" (sešit 5.) přinášejí F. L. Sál a O. J. Novotný řadu lidových názvů rostlinných. Podány tu názvy jen několika druhů, a ty ještě nevyčerpány. Bylo by k tomu třeba jistě veliké ankety sběratelské, aby obsáhla celý okrsek českých zemí a tak podala záruku úplnosti co možná největší. Ale práce v tomto oboru byla by velmi záslužná. Lidové názvy rostlinné vymírají v lidu pomalu se starými trávnicemi a starými zelinářkami. Mladé generace už jen málo nejobyčejnějších názvů znají, nebo jsou vůbec, jako nejčastěji se stává, beze slov pro pojmenování druhů z říše rostlinné a živočišné, vyjma druhy nejobyčejnější. Nemá-li se zanedbat poslední zbytek, měla by se sběratelská činnost v tomto směru opravdu intensivně zařídit. Výsledkem by byl nejen pojem a názor o obrazivosti řečové v lidu, ale zároveň hojný poklad slovníkový.

*

O psychologii české hudby, jíž rozumí celé to dosavadní hledání směrů až do konečného splývání s lidem, pojednává J. Vymětal v „Lumíru" (4.). Podle něho Smetana, ač vyšel z Wagnera, přece ho otrocky nenapodobil, od něho se odchýlil a vytvořil hudbou svou na české duši českého lidu založenou. Wagnerianem z našich hudebníků je Fibich, stojící co do hudební dokonalosti nejvýše. Mladí umělci po Smetanovi na týž směr navazujíce, přikloňují se čím dál více k lidu. Autor jako nejsvéráznějšího a nejvíc našeho jmenuje z mladých Vít. Nováka. V dnešní kritice hudební a v samém publiku hudebním jeví se už jakási nervosní antipathie proti „lidovosti" naší hudby, totiž proti „koženkám", proti upřílišenému prý „slovakismu". Nechuť tato však týká se víc námětů, více libret než hudby samé. Z duše vlastního lidu vyplynulá hudba bude se zajisté hodit i na náměty nelidové, ne-

venkovské. A také odpor proti Novákovi jest takovým odporem proti „slovakismu“ obsahu slovného. Jinak základem české hudby a nejlepší hudby naší byla lidovost a musí takovou zůstati, má-li hudba ta býti českou.

*

O Praze jako hudebním zřídle, praví „Český Svět“, že počíná hráti důležitou roli v hudbě v celé střední Evropě. Ani ne tak tím, že by měla sama nadměrně vyvinutý život hudební, ale více tím množstvím hudebně vynikajících sil, jež rozesýlá do všech úhlů světa... Žijeme v době, kdy po veliké tvůrčí periodě české hudby, představované jmény Smetana, Dvořák, Fibich, přesunuje se těžiště našeho hudebního života ke stránce produktivné, výkonné... Jméno Kubelíka, Kociána a mistra jejich Ševčíka je s nadšením vyslovováno tam, kde o existenci české literatury a českého umění výtvarného sotva mají tušení... Pouhá škola Ševčíkova pomáhá Praze k významu zvláštnímu v zemích, s nimiž ani nejsme v přímých kulturních stycích. Český svět doufá, že ani síla tvůrčí našeho národa na poli hudby není vyčerpána a s pokrokem výkonnosti tím více vzmůže se i ona. Poukazuje zvláště na slibný začátek Otakara Odstrčila v opeře „Vlasty Skon“.

*

Slavnostní desky na domech budou, jak se zdá, brzy novou kapitolou národnostního boje a příčinou českého ponížení. Dům jako majetek soukromý podléhá všem možným změnám. Dosud vždy spoléháno na pietu majitelovu. Ale to na příště se nebude směti Případ s deskou Šafaříkovou v Praze v Krakovské ulici není ani první ani poslední. Německý spolek, který koupil dům a desky Šafaříkovy na něm trpěti nechce, praví výslovně, deska není knihovně zajištěna. Tedy desky pamětní bude potřeba vpisovat do knih jako servitut. Zdálo by se, že dům s takovou deskou pamětní bude míti větší cenu! Ale u nás jsou poměry převrácené ve všem! Dům se servitutem desky pamětní ztratí z ceny — věc v celém světě nemožná! Neboť servitut takový bude odhánět všecky nečeské kupce, anebo bude jim příčinou, že budou cenu snižovat! Tak se tedy desky pamětní z domů postěhují do museí! Slovinci měli se dožíti podobné affairy s domem biskupa Slomška. Majitel jeho už už celý rodný stateček na Slomu prodával Němcům. Veřejnost slovinská se věci ujala. Ale dům Slomškův zase bude v nejistém postavení Koupili statek dva z blízkých rolníků. Tedy zas nic zajištěného do budoucnosti. Stará vlastenecká doba se svými deskami a všelijakými oslavami dělá, jak vidět, praktickým potomkům hospodářské a finanční těžkosti. Na štěstí budoucích pokolení budou pamětní desky už čím dál řidčí. Každý národ má už teď mnoho „velikánů“ a v době naší stěhovavosti se tito velikáni také častěji stěhují, nemají domů, a při rychlém přestavování domů většina jich neví, kde se narodila. A nějaká všenárodní společnost neutvořena, která by takové památné reality zkupovala a zajišťovala národu. Citelná „mezera“ v našem národním životě!

*

Na Manesovy výstavy získán byl nedávno norský malíř Ed. Munch jeden z nejoriginalnějších umělců současných.

Na nesoustavnost práce vědecké, zvláště historické a na úpadek její stěžoval si nedávno p. P. (professor Prasek?) Zvláště nalehá na založení „společnosti pro vědecké práce na Moravě a ve Slezsku“, z úkolů nejbližších vytýká vydávání „Archivu mor.-slez.“, sestavení „Soupisu uměleckých památek“, popsání „Hradův a zámků mor.-slezských“ a pod. Poukazuje na velké práce započaté nebo provedené v minulém století (diplomatář, práce d'Elvertovy, Dějiny Dudíkovy, topografii Volného...) a dnes není pokračování v témže duchu a v téže píli. Zdá se opravdu, že jednotlivci slábnou proti generacím dřívějším, a kollektivní práce v družstvech a společnostech dosud buď nezačata nebo slabo se rozvinuje z nedostatku sil a prostředků. — Vinou všeho toho jest země a její vláda! Změna zemské vlády v náš prospěch i povznesení tohoto oboru práce by způsobila. Krásné representační dílo o moravském Krasu spolu i v oboru palaeontologie a geografie důležité, vydává Absolon v praž. náklad. Wiesera. Po Prokopově vloni dokončeném monumentalním díle o uměleckých památkách Moravy (německém pouze!) nový skvost, pro chloubu před cizinou.

Pro britskou společnost biblickou hotoví Slováci překlad Bible do slovenčiny. Vydán první díl ukázkou, totiž Dr. Jana Lajčiaka překlad „Knihy Žalmů“. Překlad se chválí (ve Slov. Pohľadech) jako velmi důkladný a zručný a krásnou slovenčinou podaný. A co my?

*

V slovinském „Domě i Svetu“ Dr. Lampe při příležitosti Iv. Cankarovy poslední knihy „Gospa Judit“ takto charakterisuje druhého (s Aškercem) „největšího“ ze současných básníků slovinských. „Cankar není liberal jako Aškerc, ale za to je nihilista. Je krajní modernista a jako takový v neustálém tichém boji proti dvěma ideám, které vyjádřeny dnešní kulturou Slovinska: proti křesťanským mravním názorům a proti vlastenecké práci. Každý jeho spis jest více méně ostrou satirou těchto dvou hybných sil slovinského života. Cankarův hladký a pikantní sloh, sdružený s Nietzscheanstvím začal silno vplývati na některé mladší spisovatele. Také „Paní Judita“ Cankarova je celá přeplněna obhajováním názorů, že umělec a vůbec nadčlověk nepotřebuje mravnosti a zrovna ji nenáviděti musí. „Mravný“ je pouze lid, za to zasluhuje všecku nenávist těch, kdož se povznesli výše.

Slovinci a Charvati, jako dříve už Slováci (Narodnie Noviny), naříkají na símě masarykovské, jež jim v mladé generaci zaštípeno z Prahy. Myslíme, že by mladá generace jejich nebyla se ubránila vlivům rozkladným ani v Hradci ani ve Vídni ani v Pešti. Visí to všude ve vzduchu a horečku tu musí prodělati každý národ. Slovinští staroliberáli nejsou ostatně lepší než slovinská moderna. Z Prahy vedle masarykovství, pokud vidět na moderních proudech u Jihoslovanů, si studenti přece ještě přinášejí hojně ušlechtilých a prospěšných podnětů.

*

Charvatský romanopisec Evg. Kumičić zůstavil ve svém posledním romaně „Kraljica Ljepa“ velké sic dílo historické intuice, ale spolu otrávené názory protiřímskými. Rozruch způsobila polemika

Dra. Biničkého s Kumičićem, vlastně jeho vdovou a přáteli, když názor Kumičićův vyvracel. Roman zdramatisován vdovou Kumičićovou a Dr. Ogrizovićem, a pod názvem „Propast kraljeva hrvatske krvi“ (Pád králů krve charvatské) dáván na záhřebském divadle 15. února. Drama vypraveno skvostně a mělo veliký úspěch, jak praví „Hrvatstvo“ vypadlo však tendenčněji než roman sám — Že Řím působil na Charvatsko rozkladně, seslabuje je, nedá se asi popříti, ale nebylo to náboženství a církev sama v sobě, nýbrž cizorodost kultury a Italie.

Spor mladých s „Maticí Hrvatskou“, dostouplý vrcholu na mimořádné valné schůzi 29. ledna odsuzuje „Hrvat. Misao“ jako nedůstojný a bezdůvodný, jenž dostal se na konec zcela na pole osobní nevraživosti. Na straně oposice obviňuje hlavně Dežmana a L. Mazzuru. z nichž jen první jest literatem. Celá oposice vyznívá v rozepři o řeči a výroky jednotlivých členů výboru. Mladí v „Pokretu“ vytýkají však vládnoucí straně, že ona jest osobní, nesnášelivá, že zneužívá fondů matičných, že nechce reformy připustit. Zdáli stojícím boj ten možno skutečně uvésti teď jen na osobní nechuti, ale začato jej věcně, jako boj dvou směrů: starších vlasteneckých, konservativních proudův a moderny. Zatím skončil úplným odloučením mladých.

Pro informaci ciziny o věcech jihoslovanských, o nichž svět zpravují jen maďarští a němečtí referenti a vždy skoro strannicky, založena byla v Bělehradě „jihoslovanská korrespondence“. Vloni s velkými nadějemi v Bělehradě založený organ všesrbské omladiny akademické vládou potlačen pro nezřízené útoky na panující rodinu a vládu černohorskou. — Dne 21. února začala skupština jednati o zákonu, jímž se bělehradská „veliká škola“ povyšuje na universitu. Universita bude míti tři fakulty: právnickou, filosofickou a technickou. Bohoslovskou fakultu prý se nehodí připojit ke svobodnému učení universitnímu, neboť v bohoslovné vědě svobodného bádání prý není, pravil ministr při výkladě zákona, proto pro bohoslovce se zřídí akademie duchovní po vzoru ruských, jež bude mimo svaz university. Na medicinskou fakultu jako nejdražší si Srbsko zatím netroufá.

Proti pěstování dialektů v literatuře krásné vystupuje zaderský srbský spisovatel Marko Car v „Brankovu Kolu“. Mladí literati srbští prý začali s touto dialektikou po příkladu Matavulja a Sremčeva, kteří však užili nářečí jen výjimkou. Mnozí z literatů srbských však zaplavují sloh svůj zbytečně provincialismy i zcela nevýraznými.

*

V historické společnosti bulharské v Sofii měl Dr. Ichčijev řadu přednášek o loňském archivalním objevu značného významu pro historii Bulharska. V sofijské národní bibliothece nalezeno totiž 319 svazků soudních protokolův a výnosů tureckých z let 1604—1850. V aktech zračí se velmi dobře celý život jak vládců Turků tak raje bulharské. Tak jako zvláštnost možno podotknouti, že rozepře o rozvod křesťanských manželů soudily turecké soudy podle církevních kanonův a evangelia!

Nedávno sofijské společ. umělecké družstvo „Bolgaran“ pořádalo umělecký humoristický večírek, první podobný pokus na slovanském jihu. Pořadatelům tanul na mysli veselý duch pařížských „cabarets artistiques“ (krčem či lépe šantanův uměleckých). Na programě večeru byly parodie básnické, hudební, dramatické, politické a společenské satiry a humor všeobecný. Večírek obohatil literaturu bulharskou o několik zdařilých básní a črt parodicko-satirických.

Známému satirikovi Michajlovskému přirčena sobráním pense 3900 lvů ročně.

Velmi čile se šíří sjednocovací duch jihoslovanský ze Sofie. Uchytil se tam více než u sousedních Srbů, kdež silný proud stále ještě agituje proti akci sjednocovací jak na jih (proti Bulharům) tak na severozápad (proti Charvatům). Skupinu umělců jihoslovanských možno už míti za definitivně ustavenou. Výbor zanáší se teď přípravami jihoslovanské výstavky v Sofii. Také o spolek novinářův a spisovatelů jihoslovanských ze Sofie se účinně pracuje. — Belletrističtí spisovatelé na jakousi jednotu už přistoupili na sjezdě srbské omladiny přípravou společného jihoslovanského almanachu. Jednota však vyrostla by ve velmi pevný svaz, kdyby novináři, hlavní ředitelé a vůdci veřejného smýšlení, nadchli se pro ni a v jedno skupili.

*

„Serbske Noviny“ budyšínské sdělují o večírku studující mládeže dolnolužické v Rohozné u Chotěbuze: Večírek odbyl se písněmi, deklamacemi, hudbou; účinkující byli seminaristé a učitelé. Večírky studentské kolem nového roku pořádané bývají dosud hlavním projevem národního života dolnolužického. — Deputací svou vloni na podzim ke králi saskému vyslanou Lužičané saští byli ve svém vědomí národním značně posíleni. Král přijal hold Lužičanů velmi vděčně a nazval lid srbský svým „milým pěkným lidem.“

Počátkem února měli učitelé lužicko-srbští v Budyšíně svou okresní schůzi; byla to vlastně první konference srbského hornolužického učitelstva evangelického. Jednáno na ní o školních otázkách, hlavně o tom, jak dítky němčiny neznalé nebo málo znalé nejlépe přivésti k tomu, aby pokračovaly i v realních předmětech zdárně (učí se jim po německu) a spolu jak nejlépe pěstovat též mateřskou řeč dítek, jíž se vyučuje náboženství. Katoličtí učitelé lužičtí sjezdy takové začali už dříve v Kamenici Saské.

*

V gubernialním městě Lublíně přišli archeolog Łopaciński a malíř Smoliński na jedné věži gubernialního zámku na staré fresky. Zámek ten býval královským zámkem. Fresky pocházejí asi z doby Vladislava Jagiełły z počátku 15. století. Byly by podle toho nejstarší památkou nástěnné malby v Polsce. Krakovská akademie dostala od ruské vlády dovolení, aby fresky dala odkrýti, očistiti a restaurovati. Zvolen k tomu professor M. Sokolovský a malíř Makarewicz, kteří z jara se do Lublína vypraví.

Ve Varšavě chtějí vydávati „Przeglad historyczny"; neměli Poláci dosud kromě dvou kvartalníkův a zápisek různých musei a spolků většího sborníku historii zvláště jmenovaného.

O krakovské divadlo uchází se básník Wyśpiański jako ředitel, dychtiv protrhnouti jednou předsudek, že jen obchodní a herecký talent může říditi veliké jeviště.

Hrány posledně premiery Kallasovo lidové drama „Wśród swoich" (Uprostřed svojich) a T. Konczyńského socialně-bytové drama „Pozłacona głowa". Oba kusy odbyty jako slabé. Leda tendence oba kusy by déle udržela na jevišti.

*

V době memorand a petic v ruské společnosti vybrala se též deputace maloruská z Kyjeva od oslavy 35tileté spisovatelské činnosti J. S. Levyckého-Nečuja do Petrohradu a podala ministerstvu vnitra resoluci podepsanou 300 osobami v životě národním na Ukrajině činnými. Vyličuje se v ní položení maloruštiny a žádají se ústupky. 1. Dnešní zákazy zabraňují téměř načisto užívat maloruštiny jako literárního jazyka a proto všichni spisovatelé nuceni utíkat se se svými spisy za hranice. 2. V takovém položení lidu se odbírají všecky prostředky, jimiž by mohlo světlo vzdělání proniknouti — kniha a škola — a lid udržuje se v temnotě na svou duchovní a hospodářskou škodu. 3. Intelligence ukrajinská zbavena jest možnosti pronášeti své myšlenky, neboť i ten úzký obor belletrie, jenž ukrajinskému jazyku dovolen, vydán zase na milost a nemilost censorů. Proto žádá memorandum ukrajinské, aby všecky zákazy, jež maloruštinu poutají, byly zrušeny a dána jí rovnoprávnost. — V. Hnatjuk v „Liter. Nauk. Vistnyku" hovoří o rusínsko-německém slovníku Omel. Popoviče v Černovicích vloni vydaném. Celkem jej možno považovati za dobrý, zručný slovník a obsažný. Jako začasté v rusínských vydáních rozcházejí se názory o pravopise, způsobu užívání slov, vůbec známky řeči nehotové, jež teprv svou logiku tvoří a jednotí.

*

Slovutný malíř náboženský V. M. Vasněcov požádán byl petrohradskou akademií umění, aby v umělecké škole při akademii zřízené uspořádal kursy náboženského malířství. Vasněcov sic úmysl akademie, přispěti k rozšíření náboženského malířství velmi horlivě uvítal, ale žádal, aby kursy byly přeloženy do Moskvy, nechtě měnit Moskvu s Petrohradem. Namítal také, že bylo by lépe zřídit nejen kurs při umělecké škole, ale zvláštní oddíl samostatný věnovat ikonopisu, na nějž by chodili absolventi škol uměleckých. Oddíl ikonopisný pak že hodí se nejlépe do Moskvy s jejími nesčetnými chrámy a staletými tradicemi ikonopisnými a hojnými památkami ikonopisu. Petrohradská akademie však Moskvu odmítla. Internacionalní Petrohrad zvítězil, ale Vasněcov do Petrohradu odřekl.

Za předsednictvím sen. Kobeko zřízena komise pro opravu tiskového zákona, do níž přibráno několik stoličních redaktorů. Kyjevští redaktoři podali protest, že z provincie, jež pod libovůli censury

nejvíc trpí, nikdo nepovolán. — Příkladno jest chování Evropy (žid.!) ke Gorkému zatčenému v bouřích petrohradských. Žádný vědec, ani sám Mendělejev snad, žádný muž veřejného života, žádný filantrop, žádný technik, žádný z výtvarných umělců nebo z neproduktivních sil současného Ruska nebyl by vstavu, aby vznítil tolik myslí svým osudem! Je to křivda lidské společnosti, že jen jednu práci tak vyznamenává přede všemi! A jak rychle se stává umělec slova a idey proslaveným, čeho učenec snad až na konci života teprv dosahuje! Redaktorů s ním zatčených Pěšechonova, Gessena ani nikdo v Evropě nevzpomněl. Nemají „jména"! — Většina universitních a akademických sborů professorských prohlásila se po lednových bouřích pro to, aby vysoké školy zůstaly po celý letní semestr zavřeny. Jen Moskva, Kazaň a Varšava, ony přímo tato nepřímo prohlásily se pro práci. — Gercenovy spisy dosud zakázané censurou dostaly povolení, aby byly úplně vydány. — Z novinek dávány v Moskvě Najděnova: „Bludný syn" a Čirikova: „Ivan Mironyč", obě dosti chladně přijaty; v Petrohradě N. J. Žukovské: „Nad tolpoj" (Nad zástupem), jež přijata s nebývalým zájmem, protože šlehá svévoli — byrokracie a líčí škandálek z petrohradské úřední společnosti. — Pěkného úspěchu došla opera Ivanova: „Kaširskaja Starina", podle staršího dramatu Averkijeva.

*

Zemřeli: 4. prosince Maurycy Orgelbrand, polský historik (vydav. Slov. nauč.). — 19 prosince Ant. Knirim, proslulý znalec soudního práva na Rusi, úř. žurnalista ruský; Jel. Osip. Lichačeva, spisovatelka ruská (ženské hnutí, sociologie a filantropie). — 5. ledna J. Nep. Resman, slovinský básník (železniční úředník, sbírka „Moja Deca"). — 17. ledna Hippolyt Marczewski, sochař polský starší generace. — 18. ledna Henryk Gliński, polský literarní kritik a dramatik (Blaga, Niepoprawni). — 19. ledna Václav Pawliszak (zastřelen), malíř polský. — 20. ledna Vjekoslav Ces. Pavišić, prof. a inspektor dalmatských škol, pedagogický spisovatel srbsko-charvatský. — 22 ledna Dmitrij Vas. Averkiev, žurnalista, též dramatický spisovatel (Kaširskaja starina, jež roku 1871 mělo veliký úspěch). — 25. ledna Konstantin Kajmakčijski, archivář bibliotheky sofijské, bulharský dějepisný spisovatel. — 26. ledna J. S. Nekrasova, ruská spisovatelka (redakt. Ruské Mysli). — 27. ledna Pantalej Kisimov, bulharský spisovatel; Paja Mandrovič, žurnalista srbský (redaktor Srbobrana). — 28. ledna Dr. Stjp. Spevec, prof. záhřebské university, právnický spisovatel charvatský. — 1. února Št. Borosza, spisovatel polský. — 6. února Jan Koharić (utopil se u Dubrovníku), mladý, velmi nadaný básník a literat charvatský. — 7. února Eustach Czarnowski, hospodářský spisovatel polský. — 8. února Jevgenij Lvovič Kočetov, ruský žurnalista (školy Katkova, později v N. Vremeni pod pseud. R. Strannik o Sibiři, Bulharsku, Macedonii). — 13. února Josef Budavári, piarista, slovenský kněz pronásledovaný. — 16. února Ferd. Schulz, český povídkář a žurnalista (Zlatá Praha, N. Listy);

Konst. Apol. Savickij, ruský genrista, ředitel penzenské umělecké akademie; Pavel Osip. Bobrovskij, ruský vojenský historik. — 18. února MUDr. N. Mrštík, český překladatel z ruštiny a polštiny. — 19. února N. A. Karnyšev, slovutný národohospodářský spisovatel ruský, (professor moskevské university), zvláště v otázce zemské. — 21. února J. J. Benešovský Veselý, český žurnalista (Nár. Listy), překladatel ze západních literatur. — 23. února v Záhřebě Dr. Milivoj Šrepel (* 8. listopadu 1862), professor filolog charvatské university, plodný a věhlasný spisovatel vědecký, člen charvatské a petrohradské akademie.

Zprávy národohospodářské.

Ujednáním obchodní smlouvy s Německem naše tržní poměry z větší části zas na delší dobu určeny. Na ujednání obou vlád už nic se nedá měnit. Sněmovnám zbývá leda smlouvy schválit nebo zamítnout. Říšský sněm německý nad očekávání hladce a rychle všecky od Německa uzavřené smlouvy schválil. Také u nás bude zbytečno zavádět nad nimi dlouhé debatty a náš teď znovu dělný parlament učiní to asi též dosti zkrátka. Smlouva má zřejmě dvojí směr: chrání silněji zvýšenými cly jemnější průmysly, hrubší průmysly nechává při stejných clech. Za to od Německa vnucena, ježto vidělo se nezbytí, zvýšená ochrana zemědělské těžby, hlavně obilní a dobytkářské. Smlouvou s Německem uzavřenou má tedy průmysl náš hlavní starost s krku — zbývají mu teď leda naděje, vížící se k ostatním smlouvám. Zemědělství za to má své naděje na polo rozbity a zbývá mu za to starost, jak vlády je budou chránit při smlouvách s ostatními státy, k nimž poměr tržní je opačný jako k Německu. Z hlavního i tyto smlouvy už narýsovány autonomním tarifem, který jeví jako německý autonomní zvýšenou snahu po ochraně zemědělské těžby. Státy zbývající vesměs menšího významu pro tržbu naši, i když závisejí na nás z 80% jako Srbsko, uznávají, že nynější úlevy a svobody musí zmizeti a nastane mezi námi a nimi obdobný poměr, jako mezi naší říší a Německem. Žádá si toho porušená rovnováha trhu středoevropského, aby se ve všech státech pokračovalo stejně.

*

Charakteristickou pro naše poměry výrobní a obchodní je tato maličkost. Když zjištěno, že ve smlouvě s Německem na slad uvaleno clo 5·75 marek (+ 2·15 proti nynějšímu) a na ječmen sladový clo 4 marky, na krmný pak jen 2 M. (pro Rusko jen 1·30 marky, tak že následkem zásady největších výhod toto by mělo platit i pro nás), první myšlenky, jež u nás vznikaly, byly vesměs, jak tuto zvýšenou celní sazbu obejít, jak zmařit zvýšení sladového cla slevami tarifovými, prémiemi vývozními, přenesením výroby do Němec; a u ječmene, jak

to naličit, aby sladový ječmen mohl býti vydáván za krmný. Na křivé cesty, na záludnost a lest vzpomenuto nejdřív! Ne na sesílení jednotlivých závodů, ne na zdokonalení výroby, na snížení nákladů výrobních, na lepší organisaci těžby a odbytu! Vidět, co je v našem obchodování ještě těch tak zv. orientalních zásad!

*

Neznámo sic, kde povstalo ono špatné mínění o komisích, do nichž zapadají nejnáhlejší věci ad kalendas graecas. Ale mohlo by zcela dobře svou vlast hledati — v Rusku. Tam komise, někdy i komitéty a radami nazývané, své špatné pověsti nejlépe vyhovují. A teď reformy, jichž slib si společnost stálým a teď tím nalehavějším voláním vynutila, odporučeny vesměs veliké řadě různých komisí a komitétů. Pessimističtěji naladění lidé ihned z toho předpovídali — neúčinnost a neuskutečnitelnost jakýchkoliv reforem. Nejtypičtěji tento názor došel výrazu v moskevském zemstvu újezdném. Zemstva totiž začala se ve svých sezeních v lednu a počátkem února svolaných usnášeti, že zastavují všecky své porady a všecku iniciativní činnost svou. V jedněch za důvod udáváno rozčilení následkem 9. (22.) ledna, v jiných pak, že chtějí vyčkat reforem, jimiž slíbeno zemstvům rozšíření kompetence. V moskevském zemstvě udali navrhovatelé pro odročení tento poslední důvod. Většina zemstva souhlasila. Povstal proti němu jediný „hlasný" pravě: „My čekáme obyčejně reformy celá leta, ba celá desítiletí, a nedostáváme nic, za to dočasná nařízení, jichž nikdo si nepřál, trvávají u nás 15 až 20 let i více. Proč tedy nepoužiti svého malého práva jež máme, a nezlepšovat aspoň částečnými reformami zemský život, pokud můžem. Já jsem přesvědčen, že ani dnes ani zítra žádných reforem se nedočkáme." — „Hlasný" tento byl Němec Karel Karlovič Tubenthal! Dal si svůj protest aspoň připsat k protokolu, když většina se usnesla čekat na reformy.

Nejvíce komisí a komitetů reformních měla dosud a má reforma selská. Od osvobození rolnictva 1861 nepřestávaly se komise raditi o opravách zákonodárství selského. Některé z komisí jsou historické zrovna a zanechaly po sobě ohromné svazky opravdu výtečného materialu agrarně politického. Ale žádná z nich nevedla k reformám, aspoň ne k opravdovým a pronikavým. Komise se pravidelně opakují po desítiletích. Jak počátkem let sedmdesátých radila se komise Valujeva (senior Valujev byl předsedou), počátkem let osmdesátých komise Kachanovská, počátkem let devadesátých anketa ministerstva vnitra, při níž utvořené komise a zřízené komitety trvají a radí se dosud. Počátkem tohoto století utvořen nový poradní sbor — Witteovo „osoboe sověščanie", zvláštní rada s četnými místními komitety, jež zasedá dosud. Komise ministerstva vnitra vloni podala už návrh reformy — s níž nebyl nikdo spokojen a jež neznamenala vůbec žádnou reformu, nýbrž nechat všecko při starém, jenom to trochu obladit a urovnat. Komise ministra vnitra a komise ministra financí v posledních letech představovaly kromě toho dva protilehlé sbory, jež spolu zápasily o vítězství svých stanovisk a svých vlivů. Na základě dekretu carského z 12. (25.)

prosince, jímž široké reformy ohlášeny, a jenž dal vzniku četným novým komisím, neutvořeno už aspoň žádné nové komise pro reformu selskou, nýbrž vypracování reformy selské poručeno oné liberalnější ze dvou už stávajících, totiž komisi Witteově — oné „zvláštní radě o potřebách stavu selského". — Reformy, jichž se samospráva a zákonodárství selské dožilo za celou periodu od r 1861 spočívaly leda ve změnách úřadů policejně dozorčích, jež „bděly" nad stavem selským, a jejichž moc stále sesilována a utužována. Tak místo prvotních smírčích sborových soudů přišly (1874) soudy pro selskou administraci (prisutstvija po kresť. dělam) a místo nich zase (1889) zemští náčelníci, kteří obdařeni plnou mocí vůči všem právům a samosprávné působnosti selské. Dál už v tomto směru nereformováno, neboť přitužit už to nešlo!

*

Nejlahodnější koutek rakouský, nejkrásnější evropská rivièra, Dalmacie s ostrovy byla a jest doposud také nejchudším a nejopuštěnějším krajem Rakouska a snad i Evropy vůbec. Sotva kde lze nalézti tolik domů opuštěných, jichž obyvatelé vyštváni nouzi (následek zničení plachetní plavby) odešli do dalekých končin, jako v Dalmacii. Když odjinud se obyvatelstvo stěhuje, aspoň své reality zpeněží — místo sebe usadí na nich někoho jiného — ale to v Dalmacii nebylo možno. Nejsmutnější způsob vystěhovalectví — přímý útěk ze země. Kromě tohoto naprostého útěku ještě má Dalmacie jiný druh vystěhovalectví: obyvatelstvo a to jen mužské chodí na celá leta na práci do Australie, na nový Zeland, do Ameriky.

O nápravu v tom ohledu snaží se poslední leta poslanec dalmacký Carić, který svou vlastní silou s malou pomocí vlády (vloni 1000 K, letos snad 6000 K) a nepatrnou podporou země snaží se poměry přetvořiti: Naštěpovat totiž do obyvatelstva pevniny více přičinlivosti a snaživosti kolonisací opuštěných míst a měst. Obyvatelstvo odvyklo si namnoze zemědělství a neskládá se vůbec na těžbu zemědělskou. Carić kolonisuje tedy prostřednictvím ostrovanů nejdřív boku kotorskou, jejíž přímořský pás půl až celý kilometr široký hodí se výtečně k zemědělství, ale opuštěn a zanedbán je úplně a domky na něm stojí pusty. Pěstovat se tu dá vše, co Rakousko draho dováží z jihu, z Italie a Francie: ovoce, oliva, víno, květiny, tabák, hedbáví, voňavé specie atd. Po osazení boky došlo by na jiná pásma opuštěná, Carić pomýšlí i na zalesnění holých strání boky a jiných holých míst, a ne-li zalesnění tedy upravení v terasovité vinohrady.

*

Světlý obrázek mezi mnohými černými. Je obyčejem, že slovanská ves, má-li příležitost a možnost, pije: pije za poslední, do úplného rozvratu. Čím chudší a nevzdělanější, tím pije víc. Krčma na východě a jihovýchodě od nás je skoro všude nástrojem na ochuzování a ničení lidu: ať je v rukou žida, v rukou Cincara a Rumuna, v rukou Němce nebo domácího člověka. Účinek je stejný. Žádný národ slovanský nečiní tu výjimky: Polák, Slovák, Charvát, Srb, Bulhar, Rus všech plemen, všichni. Štěstí lidí těch při tom je v jejich nouzi: brzy je všecko

propito, a pak nezbývá, leč vrátit se k práci (v Srbsku, Bulharsku a v Rusku nejde prodat zemi a statek!). Pod slabostí touto trpí ovšem nejvíc žena a dítky. V Hor. Pasarelu u Samokova v Bulharsku ženy vidouce toto své smutné položení, odhodlaly se jíti na vládu a žádati bez ustání, aby se krčma v Hor. Pasarelu zavřela. Chodily dlouho znovu a znovu: k menším úřadům, větším úřadům, konečně na ústřední vládu samu. Ale ani tu nepochodily. Než přece posílaly i do Sofie celá čtyry leta jednu písemní prosbu za druhou. Konečně cit lidský zvítězil nad fiskalním, ženy nad muži. Z nařízení vlády sofijské krčmy v Hor. Pasarelu zavřeny a zrušeny.

Rozhled socialní.

Obrovská generalní stávka hornická v kamenouhelné pánvi poruhrské z usnesení stávkové sedmičlenné komise a shromáždění delegátů všech čtyr svazů hornických dne 10. a 11. února — skončena. Trvala celkem 24 dní. Náhlý její konec překvapil netoliko širší veřejnost, ale i stávkující hornictvo samo. Vždyť do 9. února, kdy usneseno vstoupit zase do práce, ještě stávkující massa 200.000 horníků stála tu téměř do posledního muže v boji. Jinak než při stávce r. 1889, jež drobila se napořád. Účinky stávky zvláště na německý velkoprůmysl čím dál zhoubněji se projevovaly. Ačkoliv byl uhelný syndikat zásoben $3^3/_4$ miliony tun uhlí, denně v uhelné pánvi jezdilo o 90 nákladních vlaků méně, z dřívějších 18 a 19 tisíců klesl počet denně nakládaných vagonů uhlí na 3500. Celá řada velkých hutí a železáren úplná odvětví své výroby zastavila na dobro; bylo zjevno, že v krátce totéž nastane i v závodech menších. Anglie sice s Belgií posílaly za to spousty uhlí do Německa, ale cizího tohoto uhlí nemohly závody německé dobře potřebovat. Mimo to hornictvo anglické a zvlášť belgické odepřelo už v poslední dobu pracovati přes čas a žádalo kategoricky, aby závody nevypomáhaly uhlím syndikátu poruhrskému a vůbec německému průmyslu. Za to pruská vláda zachovala se nestranně vůči oběma bojujícím stranám hned od počátku: odepřela z Posáří ze státních dolů dodávat uhlí do revíru poruhrského. Celá veřejnost německá až na nečetné stranníky syndikátu stála při stávkujících. Stávkující celkem zachovali až do konce imponující klid a kázeň. Novella k hornímu zákonu byla oznámena, a bylo jásno, že za trvání stávky rozhodování zákonodárců poslanecké sněmovny spíše vyzní příznivěji pro dělnictvo než celým veřejným míněním odsuzovaný syndikát majitelů hor. Bída pak mezi stávkujícím hornictvem ani ještě nezačala. Nadšení pro další stávkový boj v ničem nepolevilo. A přece přes počátečný ledový chlad, s nímž vyslechnuty vývody sedmičlenné vůdčí komise stávkové pro zakončení stávky, přijat návrh komise na konec 164 hlasy delegátů proti 5.

Nebylo peněz pro stávku tak obrovských rozměrů. Stáloť v boji 200.000 mužů, se ženami a dítkami téměř celý milion lidí. Denně ztráceli na mzdě okrouhle 800.000 marek. A do konce stávky sešlo se všeho všudy ve stávkové pokladně nejvýš milion marek. Je to dojista imposantní číslice, znamená i sílu organisace i obětavost i velikost sympathií, ale mizí vůči milionu denně podporovaných, i když nezůstanou výhradně na stávkovou pokladnu odkázáni, i když do začátku února snad vůbec nebylo třeba massy stávkujících podporovat.

Nebylo peněz, a co se dalo vyzískat, už získáno. V přední řadě veřejné mínění celého Německa, jež ovládlo i parlamenty i vládní kanceláře. Předloha novelly pruského horního zákona zajištěna vládou. V ní slíbeno upravit dobu pracovní, odstranit nebo aspoň obmezit směny nadpočetné, zreformovat bratrské pokladny, zapovědět škrtati vozíky a jiné vysoké tresty peněžní. Pro říšský sněm pak ohlásila říšská vláda, že předloží návrh zákona na zavedení závazných výborů dělnických i v dolech. Tedy úprava zákonná, daleko trvalejší než soukromá dojednání zástupitelstva stávkujících se závody, které zaměstnavatelé postupně mohou zas jedno po druhém odvolat.

Organisační idea rozšířena po veškerém hornictvu. Pocítilo teď v celé své masse její význam. Valem se hrnuly dosavadní neorganisované massy do jednotlivých svazů odborných. Počátkem stávky bylo v nich sdruženo 110.000, koncem pak přes 180.000. Dosud nikdy se tak v Německu neosvědčila jednotnost v boji ode všech jinak na nůž se potírajících směrů socialně-politických, jako tentokráte na Porubří.

A zároveň bylo i jasno, že horní syndikát dobrovolně svého stroze odmítavého stanoviska se naprosto nevzdá, i kdyby stávka týdny ještě potrvala. Syndikát si pevně předsevzal vytrvati, i kdyby prý všecky doly se zatopily, aby uchoval panství ve svém domě. Nešlo mu ani tak o požadavky hornictva in merito, jako o otázku moci, zda zůstane po jeho či uplatní se vliv organisace dělnické.

I určena mu stávkovou komisí ještě nová nabídka na vyjednávání, v níž řadu právě i nejdůležitějších požadavků dělnických poodložili. Patrně již také se zřetelem k ohlášené novelle zákona, kterou některé z těchto požadavků měly dojít beztak splnění. Ale zaměstnavatelé i tu naprosto odmítli vyjednávat — a tím úsudek veřejného mínění o sobě jen ještě utvrdili.

Stávková komise pak telegraficky oznámila to říšskému kancléři hr. Bülowu se žádostí, aby intervenovala vláda. Kancléř telegraficky intervenci přislíbil, když hornictvo napřed stávku zakončí. — Tím upravena cesta návrhu sedmičlenné komise pro shromáždění delegátů z celého revíru.

V massách stávkujících, vždycky radikalních nálad (mírnější se od massy zpravidla oddělují neb aspoň s názorem svým se tajívají) v první chvíli po rozhlášení nenadálého konce generalní stávky roztrpčený cit zle se bouřil. Sedmičlenná komise stávková nařknuta až ze zrády, předseda „starého“ (soc.-demokr.) svazu hornického poslanec

Sachs přímo insultován... Ale přec jen na konec stišil vše chladný rozum. A to přes postranní a potom i veřejnou agitaci socialně-demokratických dissidentů z Dortmundska proti sedmičlenné komisi stávkové, agitaci přímo vyvírající z ryze politického strannictví socialní demokracie, nevraživé na úspěchy jednotného postupu odborového všech táborů dělnických.

Zatím stávka skutečně již pominula, ač ne právě hned v určené dny 10. a 11. února. Jen že celým davům bylo čekat na zaměstnání, až se skončí předběžné nutné práce v dolech opuštěných přes tři týdny.

Kardinal Fischer znova po stávce poslal příspěvek „na rodiny stávkujících horníků" s přáním, aby hornictvo uposlechlo parolly dané svými zástupci a vůdci. Vystoupení jeho učinilo neobyčejně dobrý dojem, jak s jakousi přirozenou závistí konstatováno i v pastorském organě německém, jenž nemile pohřešoval, že církev evangelická nijak do stávky nezasáhla.

Vláda pruská ohlašovanou novellu poslanecké sněmovně skutečně již podala. Říšskoněmecký tisk přinesl ji už 20. února, v plném znění.

Stranické vykořisťování stávky a jejího ovzduší ve prospěch politického boje socialně-demokratického s podceňováním úspěchů stávky trvá dosud. Samy organy soc.-demokratických svazů odborových ji odsuzují a konstatují nepopíratelný několikerý úspěch generalní stávky. Cítí patrně i ony velmi dobře, že takový postup nahání jen vody na mlýn odpůrců podané novelly ve sněmovně, v níž sedí dosti lidí, kteří beztoho v každé stávce vidí jen a jen machinace socialně-demokratické a v každém vítězství stávkujících posílení podvratného živlu radikalně-socialistického.

Generalní sekretář Společnosti pro socialní reformu professor Dr. Francke pak v posledním čísle „Soc. Praxis" kojí se nadějí, že právě odehraný obrovský boj hospodářský přispěje vydatně k tomu, aby, když dávno již odstraněna svépomoc jednotlivce na poli práva soukromého — konečně podařilo se učiniti konec pěstnímu právu i v rozporech zájmů celých hospodářských tříd. — —

Rakouské sněmovně poslanecké po delších průtazích konečně po veliké předloze vládního programu o reformě a dalším vybudování dělnického pojišťování odevzdána novou vládou barona Gautsche i osnova novelly k zastaralému živnostenského řádu. Živnostnictvo je s ní — a zvláště naše české — velmi nespokojeno. Projevy nespokojenosti stíhají jeden druhý, ač do dnes není obyčejně posuzovatelům dosah vládou navrhovaných změn ani dobře znám. Ne z poslední příčiny proto, že vláda typograficky navrhovaných změn nevyznačila, jako obvykle ve své osnově, ani nepřidala původně tak zv. důvodové zprávy. Právě proto také není kritika dosavadní nikterak definitivní. Na neděli dne 26. března svolána na popud moravské zemské jednoty živnostenských společenstev konference všech živnostenských svazů z Předlitaví do Vídně, aby zaujala stanovisko k vládnímu návrhu. Poněkud věc ukvapena. Do té doby namnoze předloha důkladně zkoumána býti ani nemohla. Celkem nejvíce stěžuje převládající

„ochranářský“ směr mezi živnostnictvem na příliš nepatrné zostření průkazu způsobilosti (pouze co do švadlen!), které navrhuje vládní osnova. Při průkazu způsobilosti neběží tu živnostnictvu nikterak v přední řadě o způsobilost k řemeslu a živnosti, nýbrž o to, aby byl vstup do stavu živnostenského co nejvíce obmezen a stížen. To potrefí však ponejvíc malé lidi, ne ony kapitalisty, o nichž se tu obyčejně hovořívá, a třeba tu dojista velmi pilně uvažovat netoliko, čeho si žádají nynější držitelé živností, nýbrž i socialní zájem širokých vrstev společenských, ještě bídněji postavených než jsou samostatní živnostníci.

Zvláště maloobchodnictvo důtklivě volá, aby aspoň pro ně pojat byl do novelly závazný průkaz způsobilosti. — Pak vytýkají především vládní osnově, že nezavádí ani obligatorních okresních svazků společenstev živnostenských ani jejich jednot zemských. Vládní osnova však velmi důležitými směry rozmnožuje působnost a vliv společenstev, což i živnostenští pracovníci doznávají. Zvláště lze jim podávat odvolání z působnosti odkládací vůči řadě rozhodnutí úřadů živnostenských; dále bude jim umožněno prohlédnout si doklady průkazů způsobilosti nově řemeslnou živnost ohlašujících osob atd.

Sněmovna poslanecká začala už s prvním čtením novelly a zpravodajové pro jednotlivé části osnovy novelly v živnostenském výboře ustanoveni; hlavním referentem bude křesťansko-socialní poslanec vídeňský Dr. Weißkirchner.

Nově jmenovaná pracovní rada, do níž za zástupce dělnictva povolal konservativní ministr Call samého socialního demokrata (z dosavadních dvou ponecháno německým křesťanským socialům pouze jedno místo, čeští vůbec nejsou zastoupeni) začala v prvním svém sezení 27. února probírat vládní program o reformě dělnického pojišťování.

Sněmovna poslanecká přijala pilný návrh poslance Dra. Stojana o naléhavé opravě kongruy. Vrátíme se ovšem k meritu věci. Pilný návrh podepsán neméně než 228 poslanci všech stran až na Všeněmce a socialní demokraty. Někteří poslanci lidové strany německé ještě dodatečně jej podepisovali. Úspěch dosud nevídaný. Manifestace tedy o naléhavosti úpravy duchovenských platů, že nelze si přáti lepší. Také má velmi blahodárný výsledek. V krátké době bude kongruová předloha vládní hotova. Co nejspíše dostane se aspoň prvé části duchovenstva i skutečné pomoci. Že pilný návrh tolik byl podepisován, vděčí se duchovenstvo v Rakousku především opravdu ojedinělé oblíbenosti a také píli poslance Dra. A. C. Stojana.

Školství.

Vládní rada Dr. J. Diviš, ředitel vinohradské realky ve v., pořádá „Jahrbücher des höheren Unterrichtswesens in Österreich." Z nejnovějšího ročníku uvádíme několik statistických čísel o učitelských silách na rakouských universitách a vysokých technických školách dle stavu 1. ledna 1905; změny od té doby nastalé nejsou celkem značné. Působí na universitě

	německé					české	polské	
	Černovice	Innomostí	Št. Hradec	Vídeň	Praha	Praha	Krakov	Lvov
Na fakultě theologické:								
professorů řádných	6	8	7	8	6	6	6	6
» mimořádných	3	—	1	1	1	1	—	3
soukromých docentů	2	7	2	1	1	2	2	3
Na fakultě právnické:								
professorů řádných	8	10	12	17	11	12	9	12
» mimořádných	2	—	2	6	2	2	10	5
soukromých docentů	2	2	6	32	4	10	2	5
Na fakultě lékařské:								
professorů řádných	—	13	14	12	15	16	14	13
» mimořádných	—	5	12	22	18	13	7	2
soukromých docentů	—	2	20	142	21	21	20	21
Na fakultě filosofické:								
professorů řádných	17	24	27	49	30	27	31	21
» mimořádných	4	8	12	24	12	9	10	9
soukromých docentů	1	10	12	81	14	24	15	22
lektorů	5	3	4	21	3	10	6	5

Honorovaní professoři a docenti uvedeni jsou pro zjednodušení mezi soukromými docenty. Tamtéž vpočteni i ti docenti, kteří mají snad titul mimořádného nebo řádného professora. Fakulta theologická neposkytuje ve svém přehledě nic zvláštního: učitelských sil pouze tolik, kolik je zkušebních předmětův; o učitele pro jiné bohoslovcům neméně potřebné discipliny není postaráno: ty jsou buď vůbec zanedbány nebo jako popelka přivtěleny k některému předmětu hlavnímu. Ani právnická fakulta neposkytuje nic zvláštního. Pozornost však budí počet soukromých docentů na lékařské a filosofické fakultě vídeňské. Zjev to však vysvětlitelný. Lékař-universitní docent jest již ve své soukromé praxi u výhodě proti svým kollegům, jsa v očích obecenstva professorem, třebas na místo řádného professora sebe déle čekal. Odborná praxe a universitní titul získává jim snáze větší klientelu než jiným lékařům. Zjev tento vidíme v menší míře i na ostatních universitách. Na filosofické fakultě, jak vidno, působí nejvíce učitelských sil, neboť jednotlivých disciplin vědeckých jest veliké množství a při dobré vůli vlády a vytrvalých urgencích jednotlivých

professorských sborů lze systemisovati největší počet takových stolic. Ostatně stálo by za to srovnati, které předměty jsou na jednotlivých universitách řádně obsazeny: zajímavý bude poměr university české a německé v Praze. Největší procento z uvedeného počtu docentů na filosofické fakultě vídeňské přísluší vědám přírodním (jen pro chemii jest jich 9) a naukám filosofickým; na české universitě zase nejvíce zastoupeny dějiny české literatury a dějepis.

Na vysokých školách technických působí dle téhož seznamu:

	professorů		supplentů	docentů		lektorů
	řádných	mimořádn.		soukromých	honorovaných	
ve Vídni (má 5 odborů)	33	9	2	26	15	4
ve Štyrském Hradci (má 4 odbory)	20	1	2	4	9	5
ve Lvově (má 4 odbory)	23	3	--	8	11	4
v Praze na české (má 5 odborů)	22	3	6	11	11	5
v Praze na německé (má 5 odborů)	17	5	4	7	8	3
v Brně na české (má 2 odbory)	14	5	-	3	12	2
v Brně na německé (má 4 odbory)	23			15	8	—

Srovnáme-li obě české vysoké školy, jeví se nám nepoměr mezi pražskou, která má všech pět odborů a řádných sil i se supplenty 31, a mezi brněnskou, která při dvou odborech má jich 19.

Katolický universitní spolek v Solnohradě měl dle poslední výroční zprávy v uplynulém roce 2,042.421 K 42 h jmění, v roce 1904 přibylo 270.000 K, za posledních 5 let 1 mil. K.

Otázka, mají-li býti připuštěny ženy k universitní docentuře, rozhodnuta byla sborem vídeňské filosofické fakulty v ten smysl, aby uchazečka doporučena byla ministerskému potvrzení, vyhoví-li všem předpisům habilitačním, t. j. podrobí-li se s úspěchem habilitačnímu colloquiu před celým professorským sborem, a uspokojí-li přednáška na zkoušku o libovolném thematě konaná. Habilitační řád připouští, aby od přednášky na zkoušku se upustilo, je-li kandidatova schopnost přednášeti nepochybna, rovněž dopouští, aby i colloquium bylo prominuto těm, jichž vědecká činnost jest všeobecně známa a vynikající.

*

Minule zmínili jsme se o spolku pro podporování studujících v nemoci. To, co Němci v Brně již podnikli a Čechové podniknouti zamýšlejí, zdárně již prospívá nejen na školách v Německu, nýbrž i na vysokých školách rakouských. Podrobných údajův o tom okamžitě podati nám nelze, ježto zprávy a referaty, které o věci máme po ruce, jsou kombinovaného rázu: výše nemocničního příspěvku pohybuje se mezi 1—10 korun, poněvadž na některých ústavech zahrnut v to i příspěvek na čítárnu, šerm a pod. Přesná data zjistiti bylo by lze pouze akcí dotazníkovou. Některé vysoké školy zahraniční, hlavně německé, vybírají hned při zápise povinný příspěvek pro případ úrazu v universitě; výše jeho jest opět různá dle studijních od-

borů: menší u třídy filosoficko-historické, zvýšená u chemiků, přírodopisců a pod., kteří v laboratořích vydáni jsou většímu nebezpečenství poranění. Vyslovujeme zde opětně své přání, aby povolané kruhy nedaly tak lidumilné myšlence zhynouti; obtíže nebudou celkem takové, jakých snad se obávají. V chorobách studentstva lze rozeznávati tři stupně: 1. kdy nemocný je s to, aby došel nebo docházel do ordonanční síně lékařovy, 2. kdy je třeba, aby lékař nemocného v bytě jeho navštívil, 3. ve vážnych případech, kdy třeba nemocného dopraviti do nemocničního ošetřování. Odmyslíme-li si případ sub 1 uvedený, kdy však lékař má hotové vydání (plombování zubův a pod.), vidíme zde gradaci, stupňování výloh, které bylo by takovému spolku platiti. Ježto však tento spolek všude bude odkázán hlavně na podporu lidumilů, lze tudíž spoléhati i na podporu lékařův a lekárníků. Pisatel těchto řádků studoval v městě, kde všichni lékaři a lekárníci nabídli své služby podpůrnému spolku studentskému do té míry, že zdarma léčili resp. poskytli léků všem studujícím, kteří s vlastní legitimací od ředitele, t. j. předsedy spolku pro podporování nemajetných byli doporučeni. Nuže tato zásada dala by se při dobré vůli provésti všude, nejen v Brně, nýbrž i v jiných městech. Vážných nemocí není konec konců tolik, že by s tím vznikla veliká břemena lékařům nebo lekárníkům, kteří by naznačenou ochotu projevili. Přimyslíme-li si k tomu nějakou podporu se strany ostatního obecenstva, nějaký poplatek za legitimaci od studentů — tak že by pak i školné platící nabyli těch výhod — dojdeme k výsledku, že by spolek byl s to, aby lékařům v případě sub 2 uvedeném nějaký honorář přece dával (ať paušálem nebo dle jednotlivých případův onemocnění), i lekárníkům léky za sníženou cenu poskytnuté platil a ve zvláště těžkých onemocněních zapravoval výlohy vzniklé léčením v nemocnici.

*

Universitní kursy učitelské projektovány jsou na dobu předvelikonoční od 10. do 19. dubna 1905 v Praze. Přednášeti se bude dopoledne 4 hodiny s půlhodinovými přestávkami, odpoledne 1 hodinu, zbytek odpoledne a večer věnuje se prohlídce, co důležito v různých oborech v Praze. Vůdčí zásadou bude, aby napřed ve zvláštní přednášce bylo vyloženo, co se bude prohlížeti. Přednášeti se uvolili professoři: Strouhal (o elektromagnetické indukci), Kučera (o novějších druzích záření), Mrázek (všeobecná zoologie), Němec (praktikum rostlinné fysiologie), Babák (o smyslových výkonech člověka), Hostinský (o uměleckých dílech se zřetelem k tomu, co v tu dobu by bylo účastníkům přístupno). Kollejné stanoveno pro účastníka na 20 korun.

Ferialní kursy konati se budou od 8. do 26. srpna 1905 na Moravě.

Na universitě v Jeně konaly se v zimním semestru 1904/5 opětně vědecké přednášky pro učitele obecných škol. Zahájeny byly 5. listopadu 1904 a skončeny 25. února 1905. Přednášelo se ve dvou kursech vždy v sobotu od $5^1/_4$ do 8 hodin s těmito thematy: v I. kursu: proroci starozákonní, Goetheův Faust, vůdčí idėje přítomnosti; v II. kursu: vybrané kapitoly z geofysiky, praehistorie se

zřetelem k nálezům duryňským, o vzniku a symptomech tělesné a duševní menší zdatnosti. Referent „Ped. Rozhledův“ o těchto kursech a účastník (odborný učitel J. Mauer) není s nimi valně spokojen. Slíbeno mnoho a probráno málo, asi tak jako vůbec vypadají některé universitní přednášky, které pro semestr mnoho slibují, ale málo opravdu podají.

*

Dne 26. ledna dostavila se do poslanecké sněmovny deputace cvičných učitelův a žádala předsedy jednotlivých klubův za podporu těchto požadavků: 1. Zvýšení nynějších kvinkvenálek z 200 na 300 K resp. ze 300 na 400 K; 2. postup do deváté hodnostní třídy po přiznání třetí kvinkvenálky a postup do osmé hodnostní třídy po přiznání páté kvinkvenálky a zároveň přiznání titulu a charakteru hlavních učitelů; 3. snížení služební doby ze 40 na 35 let; 4. vpočítání služební doby a počítání kvinkvenálek ode dne složení zkoušek učitelské způsobilosti; 5. žádá se v tomto pamětním spise, aby se věnoval větší zřetel na cvičné učitelstvo při jmenování hlavních učitelův, okresních školních inspektorů, jakož i 6. počítání konferenčních hodin dle jich skutečného počtu; 7. umožnění dalšího vzdělání pořádáním vysokoškolských kursův a poskytováním stipendií.

*

Dolnorakouský sněm usnesl se minulého roku, že zřídí příštím školním rokem ve Vídni nový zemský učitelský seminář, jenž bude umístěn v budově městského pedagogia. Ústav bude míti přípravku a pobočky při všech ročnících. Obecná a městská škola chlapecká v budově umístěná bude zároveň úplnou cvičnou školou. Do ústavu budou přijímány jen vídeňské děti, kandidati pak, kteří tu nabudou vzdělání, budou ustanovováni na školách vídeňských. Městské vídeňské pedagogium bude spojeno s ústavem. Pro některé odbory budou získány vědecké autority z vysokých škol. Učitelům, kteří prokáží k tomu způsobilost, bude poskytnuta příležitost studovati některé předměty na universitě. Pedagogium má býti jakousi vysokou školou pro učitele. Uvažuje se také o tom, zdali by nebylo s prospěchem, aby do cvičné školy chodili hlavně žáci, kteří by se potom věnovali učitelství. K ústavu bude přičleněn jednoroční kurs pro abiturienty středních škol. Účastníkům kursu takového poskytne ministr vyučování stipendia. Jak vidno, vídeňský ráz a separatismus se zde nezapřel.

*

Šiboletem některých vrstev společenských stalo se dnes akademické vzdělání učitelstva a s ním souvisící reforma učitelského vzdělání vůbec. Heslo toto hemží se v učitelských listech a jim spřízněné žurnalistice, ale není tomu ještě dávno, kdy musilo organisované učitelstvo v Praze doznati, že manifestujíc za vyšším vzděláním svým nedovede samo říci, co si tím vlastně myslí. Ve schůzi učitelskou jednotou „Komenským“ v lednu t. r. svolané promluvil o věci professor Drtina a podal návrh reformy učitelského vzdělání, z něhož stručný obsah podáváme. Měšťanská škola buď rozšířena na 4 ročníky a organisována dle poměrů místních odlišně. V ní jest spatřovati nejúčelnější

průpravný ústav k povolání učitelskému. Na stupni druhém poskytovati mají vědeckého vzdělání pedagogické akademie, rovnocenné vyšším gymnasiím a realkám. Na ní přihlíženo buď k jazyku mateřskému, domácí literatuře a dějinám národa. „Výchova náboženská budiž zbavena konfesionální výlučnosti, probouzej zbožné cítění a veď k náboženské snášenlivosti“ (a lhostejnosti, ne?) Studia na pedagogických akademiích ukončí se zkouškou maturitní písemní i ústní (jinde i zpátečníci uznávají maturitu za zbytečné břemeno) a absolventi vstoupí z pravidla do pedagogických seminářů, kde po dvě leta studovati budou různé nauky filosofické. Pak stanou se provisorními učiteli, ale do dvou let musí se podrobiti zkoušce způsobilosti. Z pedagogických seminářů bude však možno vstoupiti na filosofickou fakultu na tři leta. Tací mohou se pak státi učiteli pedagogií a seminářů, řediteli měšťanských škol a pod. Ústavy učitelské buďte zřizovány státem a nebudiž svěřováno přípravné vzdělání ústavům soukromým, zvláště klášterním.“ Odkud ten strach? Učitelstvo samo uznává, že reforma školství přijíti musí zvolna a ve všech kategoriích škol. Divíme se, že se svobodomyslní učitelé tolik bojí škol klášterních. A přece v samém protestantském Německu každý kandidat středoškolského úřadu složiti musí zkoušku nejen z filosofie a pedagogiky, nýbrž i z náboženství. Tam si toho ovšem nikdo nevšimne.

*

Dle statistického výkazu c. k. školního knihoskladu pěstován byl těsnopis na gymnasiích a realkách roku 1903 v tomto sestupném množství: v Čechách 5401 žákem, na Moravě 2732, v Dolních Rakousích 2294, ve Slezsku 727, ve Štyrsku 554, v Haliči 508, v Tyrolsku 492, v Horních Rakousích 419, v Přímoří 280, v Krajině 260, v Korutanech 200, v Solnohradech 140, v Bukovině 107, v Dalmacii 88. Země české zaujímají místo daleko nejpřednější.

*

Ministerstvo kultu a vyučování ve Vídni schválilo, aby semestrální prázdniny na měšťanských školách počínaly a trvaly tak jako na školách středních.

*

„Český Učitel“ počal vydávati „Revue učebných pomůcek“, jejímž účelem jest uveřejňovati úvahy, posudky a zprávy o vlastních pomůckách učebných, o důležitých knihách pro učitelstvo, pro žáky a kabinety atd.

*

Maďarské ministerstvo vyučování propouští v poslední době ze státní služby všecky učitele, na kterých lpí podezření, že za posledních voleb agitovali nebo sami volili kandidáty národností nemaďarských.

*

V měsíci září 1905 konati se bude v Luttichu první mezinárodní vychovatelský sjezd. Trvati bude tři dny a rozdělen ve čtyři odbory: 1. Studium dítěte. 2. Výchov v rodině před, za a po věku školním. 3. Děti anomalní. 4. Zvláštní zřízení.

V kantoně graubündenském vydán byl nový školský zákon, dle něhož smějí býti přijaty do školy děti až v 7. roce věku; školní docházka jest osmiletá, ano obce ji mohou rozšířiti i na devět let. To se strpí jen ve Švycarsku.

Vojenství.

Francie. Nový ministr vojenství M. Berteaux, 32. ministr vojenství, co jest republika prohlášena (1870), narodil se roku 1852, od r. 1879 byl směnečným jednatelem na pařížské burse, od r. 1893 poslancem. Jsa zpravodajem vojenského rozpočtu, osvojil prý si dostatečnou znalost vojenské správy, tak aby mohl nynější úřad zdárně zastávati. Na oko se Berteaux stavěl proti soustavnému udavačství svobodnými zednáři provozovanému, pro něž bylo bývalému ministru odstoupiti, z udavačství obviněných důstojníků však trestati nedal. Ani jinak vliv zednářských loží z armády vyloučen nebyl. Rozdány důstojníkům brošurky, zvoucí je, by přistoupili k řádu svobodných zednářů, a Berteaux o tom dobře ví. Tedy okolnosti po té stránce příliš změněny nejsou, neboť zajisté postačí, že ten který důstojník nepřistoupí, aby mu to bylo na závadu. Armádě takové okolnosti na prospěch býti nemohou.

Sněmovně předložena osnova zákona na úpravu pevností. Odborníci totiž žádají, aby opevněná místa na východních hranicích: Toul, Epinal, Verdun a Belfast byla, pokud peníze stačí, udržována na výši moderních požadavků; všechny však podružné pevnůstky buďte zrušeny.

Ve sněmovně (posl. Bos) poukazuje se na námořní sesilování Německa a Spoj. Států s výzvou, by též Francie mu více píle a peněz věnovala.

Dne 1. září 1904 vydán nový cvičební řád pro pěchotu a 3. prosince 1904 nový cvičební řád pro jízdu. Oboje řády, jež vzbudily velkou pozornost u všech států, také již proto, že nečekaly na ukončení války v Asii, aby z ní vyzískaly, psány jsou duchem velice výbojným, a kladou veliký důraz na to, aby velitelé dovedli samostatně jednati, a aby se zodpovědnosti nikdy nebáli.

Klade veliký důraz, jako všude, na podrobný výcvik jednotlivých vojákův a ustanovuje, že výcvik mužů bude výcvikem jeho v četě ukončen (u nás výcvikem v setnině). Vůbec jsou všechny pohyby co nejprostší. Zajímav snad ještě jest výklad, že muž vykráčeje staví nohu patou nejdříve na zemi, což odpovídá přirozené chůzi (u nás „plným chodidlem“).

Italie. Kolojezdci jsou sestaveni do setnin. Zřízeno bylo již při 1.—5., 7., 9. a 12. pluku Bersaglierů po setnině a bude prý ještě zřízeno při 6., 8, 10. a 11. pluku po setnině. Vyšla již také „istruzione per le compagnie ciclisti“. Přední úlohou těchto setnin bude, bojovati spolu s jízdními zástupy. Vyzbrojeni jsou kolojezdci karabinami

„vzor 91.“ s 90 náboji. Jaká budou zavedena kola, posud není rozhodnuto, zdá se však, že sklápěcí. Krom těchto setnin budou prý sestaveny prapory dobrovolníků kolojezdců. Podotýkáme jen, že pro velké slabiny, jež takové zástupy vždycky míti budou ve většině armád, nepřikládá se jim ceny a užívá se kol jen k rychlé dopravě zpráv a rozkazů.

Utvořil se dobrovolný sbor automobilistů, jehož členové sebe a svá vozidla poručili v zřízeni a moc vojenské správy nejen pro války, nýbrž i v míru, obzvláště na manévry, prohlídky a cesty generalního štábu.

Vojenský rozpočet na správní rok 1905/6 činí 282,045.699 lir a sice 190 millionů výdajů pravidelných a 15 milionů mimořádných.

Německo. Ve vojenském výkazu na rok 1905 žádá vláda, by skutečná míra vojska byla zvýšena o 10.339 mužů za dobu od 1. dubna 1905 do 31. března 1909 postupně, tak aby na konci r. 1909 skutečná míra byla 507.839 mužů (mimo dobrovolníky) a 86.000 poddůstojníků. Dále do roku 1909 budiž zřízeno: 8 nových praporů pěších, 9 pluků jízdných (odůvodněno tím, že Francie mohla dáti na hranice německé 12 pluků jízdy, zatím co Německo jenom 6 pluků); 2 pruské prapory dělostřelecké o 4 setninách; 3 pruské prapory zákopníků a ještě několik podružných ústavů. Také zřízení technických ústavů budiž změněno.

Rozpočet námořní na r. 1905 činí na pravidelné účty 111.498.450 marek, na stavbu lodí 70,070.000 marek, na výzbroj dělostřelecký 20,271.000, na výzbroj torpedek 4,460.000, na mimořádné účty pak 50,1117.000 marek, hlavně na úpravu opevnění pobřežních.

Počet mužstva budiž o $^1/_4$ rozmnožen, tedy aby úhrnem bylo 2040 důstojníků a 38.682 mužů.

Také v Německu sestavil se dobrovolný sbor automobilistů. Vojenské správě jest zárukou, že se jí dostane jen schopných jezdců a vozidel, ta okolnost, že do toho sboru hlásiti se může jenom ten, jenž byl k tomu vyzván předsedou nejpřednějšího spolku německého „Deutscher Automobil-Klub“.

Rusko. Rozvrh na stavění lodí za dobu od r. 1904 do r. 1914 jest tento: *a)* baltické loďstvo: 9 bitevních lodí po 16.650 tunách nosnosti, 2 obrněné křižníky po 12.000 t. n., 18 torpedoborců po 350 t. n., 18 torpedových lodic po 240 t. n., 1 loď na dopravu min, 10 podmořských člunů, 1 dělová loď do Perského zálivu, náklad 225·59 mil. rublů; *b)* loďstvo v Černém moři: 7 bitevních lodí po 12.759 t. n., 2 křižníky po 6500 t. n., 28 torpedových lodic po 350 t. n., náklad 134·8 milionů rublů; *c)* do soulodí v Tichém oceanu: 2 dopravní lodi „Lena“ a „Angara“ (již zakoupeny); *d)* na Amur-Limau: 4 dělové lodice po 800 t. n., *e)* na řeky amurské nížiny a na čínské řeky: 9 dělových lodic, náklad 9·4 mil. rublů. Tedy dohromady: 16 bitevních lodí, 4 křižníky, 14 dělových lodic, 64 torpedových lodic, 10 podmořských člunů, 3 jiné lodi, t. j. 111 plavidel, nákladem 371 mil. rublů.

Anglie. Vojenská správa pomýšlí prý na to, válečné síly na souši také soustřediti podobně, jak se stalo s námořními. Všechny posádky z Barbados, Bermuda, Sv. Heleny atd. by tedy přišly do Anglie.

Posádkou by zůstaly jen dělostřelci a zákopníci, pak na Jaderském moři by zůstaly posavadní posádky, by se loďstvu ulevilo. Osadám bylo by obstarati obranu samým, obzvláště Australii a Kanadě. V Egyptě by zůstaly krom egyptské tuzemské armády (10.280 pěších, 789 jezdců, 629 jezdců na velbloudech a 1528 dělostřelců, dohromady 18.273 mužů) pod velením gen.-majora Slade-a jen 3 prapory řadové. Válečná moc by se tedy dělila toliko na armádu britskou, armádu egyptskou, armádu australskou, armádu kanadskou, zástupy na obranu západní Indie.

V lednu objednala prý vojenská správa v královském arsenále ve Woolwichi u Armstronga, Withworth and Co., Vickers Sons and Maxim, Cammel and Co. dohromady asi 1000 polních děl na 160 baterií. Navržený náklad činí 3 miliony liber (75 milionů korun). 25. října opustil loděnici barrowskou nový podmořský člun „B. 1.“, jenž prý jest velice dobrý. Byl přidělen k 9 již dostavěným podmořským člunům v Portsmouthu. Na loděnicích leží ještě 9 člunů, jež budou prý dostavěny do 1. dubna 1905. Pak hodlá nám. správa dáti na loděnice opět 10 člunů, tak aby bylo do 1 dubna 1906 dohromady 29 podmořských člunů.

Úprava učebního způsobu na vojenských učilištích provedena tak, by větší vědomosti důstojnického dorostu byly zaručeny. Výcviku ve střelbě věnuje se také velké pozornosti. Zajímavý jest návrh, o němž právě ministerstvo rokuje, totiž aby vojíni na velké vzdálenosti stříleli, majíce obě oči otevřeny. To odpovídá zkušenosti, že jasněji lze viděti vzdálené věci, máme-li obě oči otevřeny, než jen jedním. Aby však míření bylo umožněno, nachází se na pažbě před okem levým malý štítek, „shooting director“ zvaný.

Na vycvičení střelců na koních (mounted infantry) zřízeno 5 škol, v nichž bude pořádáno po 5 tříměsíčních kursech ročně. Vybíráni budou do těchto zástupů nejschopnější muži z pěchoty takovým počtem, aby bylo lze za války postaviti 10 praporů po 4 setninách oddělení strojových pušek a pom-pomu (rychlopalné dělo, ráže 37 mm.). Válečná míra setniny jest 5 důstojníků, 141 mužů, 142 koní. Oddělení strojových pušek jest 1 důstojník, 15 mužů, 2 pušky. Podotýkáme, že zřízení těchto zástupů přivodila snaha, aby bylo vojsko po ruce, jež by pro svou rychlost mohlo se na důležitých místech v čas objeviti, aby rozhodlo, příznivé dočasné okolnosti využitkovalo nebo nebezpečí odvrátilo a jezdeckým zástupům dodalo svou palbou větší síly. Vyšel již také prozatimní cvičebný řád (Mounted infantry training provisional 1904), jenž, vyjma některé podružné podrobnosti, byl velice dobře promyšlen.

Také nový cvičebný řád pro jízdu od Lorda Robertsa byl vydán. Jest tím zajímavý, že jediný stanoví předním úkolem jízdy palbu. Útok považuje možným jen na pěchotu zcela již na mysli pokleslou nebo proti nepříteli chvatně pronásledujícímu a pak jen v nejvyšší nouzi. Řád přes to však dává podrobné návody k provedení útoků za různých okolností a proti různým zbraním.

Dansko jest první zemí, kde pokusy činěné s různými stejnokroji různých barev měly výledek změnu výstroje, místo kabátů budou

bluzy, čepice bude podobná naší, jen vkusnější; obuví budou šněrovací boty z plachtoviny, koží obroubené. Všechny kroje budou barev šedozelených.

Spojené Státy severoamerické Od 5. do 10. září 1904 konala se ve Virginii velká podzimní cvičení milice (domobrany). Sešlo se 25.000 mužů milice (ze 17. států) a 5000 mužů pravidelného vojska. Dle zprávy očitého svědka, spolupracovníka „France militaire“ toto podružné vojsko se co do kázně, součinnosti atd. naprosto neosvědčilo.

Ručnice vzoru 1904 prý se neosvědčily a letos ještě prý budou vydány nové ručnice Springfieldovy. Svému válečnému loďstvu věnují Spojené Státy velkou péči Obzvláště sekretář námořnictví Mr. Marton zasazuje se o vytvoření silného loďstva. Jeho názory po té stránce jsou velice zajímavé. Kromě více lodí a více důstojníků žádá, by také obchodní loďstvo bylo jaksi podrobeno správě válečného loďstva, a sice aby již nákresy nových lodí byly předloženy této správě, jíž by bylo dbáti toho, aby obchodní lodi byly stavěny případně i k potřebě válečné. Marton není přívržencem torpedových lodí zastávaje se názoru, že vždycky velké bitevní lodi rozhodují boj.

Japonsko. Že Japonci kladou velkou váhu na zákopnické práce, jsme již kdesi podotkli. Právě byly předpisy technických prací pěchoty a dělostřelectva ruským překladem uvedeny v širší známost Předpisy pěchoty jsou velice podobny pruským předpisům, ony dělostřelectva zase rakouským. Výcvik pěchoty v pracích zákopnických koná se tím způsobem, že každým rokem jest každému pěšímu praporu přiděleno po několika zákopnících co cvičitelích (poddůstojníci a prostí třetí rok sloužících).

Válka rusko-japonská. Okolnosti na bojišti se málo změnily. Obě armády leží ve svých opevněních. Velká zima, nedostatek obydlí a nedostatek topiva činí pohyby celých armád ne-li nemožnými, tož aspoň nanejvýše namáhavými a nebezpečnými, neboť jest jim v nových místech opět znova se zařizovati, což vyžaduje mnoho námah a času. Skoro všechno vojsko ubytováno v podzemních brlozích, jež arci dle všech zpráv dobře se osvědčují. Nyní pak v době oblevy neschůdné cesty velkým podnikům také nebudou příznivy, tak že je lze teprve koncem dubna očekávati. Přes to však provedl general Grippenberg s $6^1/_2$ až $7^1/_2$ divise pěchoty v době z 25. do 28. ledna výpad na západní bok japonský, zatím co první evropský armádní sbor zálohou zůstal daleko v zadu.

Byl to právě tak nerozhodný podnik, jako posud všechny. Působivost útoků křídla na boky nepřítelovy velice jest seslabena, když současně nepostupuje také fronta tak, aby jádro nepřátelské armády zaměstnala. Neděje-li se to, tedy nepřítel vždycky může postaviti proti útočníkovi velké síly, tak že útok odrazí nebo aspoň zadrží. Výsledek tohoto výpadu také nebyl valný. Útok se rozdrobil na mnoho drobných bitek (nejzuřivější u Sandepu). Záloha vůbec do boje nezasáhla a 28. ledna, kdy Grippenberg seznal nezdar svého podniku, nacházeli se Japonci ve svých bývalých opevněních anebo jich opět vydobyli. Ruské pravé

křídlo jest arci poněkud prodlouženo, což však nevyváží značné ztráty ruského vojska. Na různých místech pak ještě svedeny šarvátky až do 4. února. Naprostý klid vůbec nenastal, ale o nějakém boji přec nelze mluviti. Tážeme-li se, za jakým účelem Grippenbergův útok vůbec byl podniknut, nenajdeme rozumných důvodů. Arci Grippenberg prý jednal na vlastní vrub, ale tu může běžeti leda o to, že nevyčkal ustanoveného okamžiku. O tom však dozvíme se až později. Jisto jest, že byl sesazen a nastoupil cestu do Petrohradu. Přímý útok na frontu jest mimo nepohodu také proto velice nesnadný, že narazí na velice silné polní opevnění. Útok na východní křídlo, ač by byl velice působivým, předpokládaje arci, že by fronta nepřítele zaměstnávala, jest nyní takřka vyloučen proto, že silné zástupy v tamějších horách nyní posouvati skoro nemožno. Na západě v rovině právě nyní, co zem je zmrzlá, pohyby jsou snadné, a energický útok na japonský levý bok, arci jsa jak jsme naznačili, podporován, mohl potkati se s úspěchem; předpokládaje arci, že Kuropatkin byl rozhodnut zahájiti energický postup. Tomu však asi tak není. Možno pak asi hledati důvody takových nerozhodných podniků v tom, že buď Kuropatkin sám není povahy dosť odhodlané anebo, co jest pravdě podobnější, že jest válečnou radou petrohradskou popuzován, aby podnikl cokoliv, jen aby veřejné mínění upokojil a důvěru vojska utužil. Že takovým způsobem se to však nedaří, každý nahlíží. Celé to válčení v Mandžursku připomíná doby před Napoleonem, kdy umění válečné bylo v úpadku, a jest nám tedy čekati, je-li Kuropatkin mužem nebo bude-li jím jiný, jenž by dovedl těžiti z těchto okolností.

O síle japonské armády posud se nedá určitě souditi. Na důkaz, jak soustavně a přísně dovedou Japonci svá tajemství zachovávati, uvádíme, že soukromá psaní vojínů jsou podrobena přísnému dozoru. Není vojínům dovoleno zmíniti se, u jakého zástupu nebo kde se nacházejí, a polní pošta, dobře prý účinkující, doplňuje teprve adresy na dopisech z Japonska došlých.

Že mnoho čunguských tlup jest ve službách japonských, jest známo. Také jest velice pravdě podobné, že Japonci všechny Číňany, jež popadnouti mohou, přinutí k bojování. Takových zástupů, obzvláště čínských, lze však dobře potřebovati k podnikům podružným, ve velké bitvě by mohli býti možná původem zkázy. Dovídáme se, že Číňané v Mandžursku jsou Rusům přátelští, neboť dělají velice dobré obchody a co se přesvědčili, že ruské papírové peníze lze u banky snadně vyměniti, rádi je berou. Také prý Rusové lépe s nimi umějí zacházeti než hrdopyšní Japonci. Čínští úředníci majíce také hezký zisk z dobrých obchodu, nic nenamítají přes to, že čínská vláda zakázala, aby se Rusům nic neprodávalo. Rusům jest velmi na prospěch, že jimi obsazená část Mandžurska jest velice bohatá na polní plodiny a že armádě lze snadno možno dodávati dobytek z Mongolska. Nedostatek topiva jest velice citelný, považíme-li, že armáda jižně od Mukdenu rozložená spotřebuje dříví denně asi 300 m^3, t. j. náklad celého vlaku. V prosinci platilo se v Charbinu za sáh 100—125 rublů. Japoncům se možná vede po té stránce lépe, neboť mohou těžiti z dolů jantajských.

Ruská armáda mandžurská mohla, jsou-li údaje správny, koncem února vzrůsti na 500.000 mužů. Bylať v prosinci 1904 nařízena opět rozsáhlá mobilisace ve vojenských obvodech Varšavském, Vilenském, Kyjevském, Kazaňském, Moskevském, Petrohradském a Oděsském, jež na některé okresy těch obvodů uvalila břemena již po třetí.

Na důkaz, jak málo Rusové byli na válku připraveni, uvádíme ještě, že není map severního Mandžurska, jichž právě jest třeba. Před válkou byly pořízeny toliko mapy jižního Mandžurska.

Nápadný v nynější válce jest značný počet duševních chorob, jež jest přičítati ohromujícím událostem, jako výbuchům podkopů a pod., pak dlouho trvajícím dojmům v bitevní čáře.

Směs.

Statistika vyznání v Německu. (Dle H. A. Krose, Konfesionsstatistik Deutschlands.) Poslední sčítání z roku 1900 vykázalo v německé říši 35,131 104 protestantů, 20,321.144 katolíků, asi 35.000 starokatolíků, 203.793 křesťanů jiných vyznání, 586.833 židů, 995 vyznavačů náboženství pohanských, 10.602 svobodných myslitelů, atheistů, pantheistů, deistův a materialistův, a 5938 těch, kteří svého náboženského přesvědčení nepřiznali. Jinými slovy 62·51% obyvatelstva bylo protestantů, 36·02% katolíkův a 1·04% židů; tvoří tedy zhruba protestanté dvě třetiny, a katolíci jednu třetinu. Ovšem jen přibližně; neboť protestantům schází do dvou třetin 4·15%, kdežto katolíci převyšují třetinu o 2·73% čili o 1·5 milionu. Takový je poměr v říši vůbec.

V jednotlivých státech poměr ten rovněž je zajímavý. V Prusku protestanté tvoří 63·29% všeho obyvatelstva, katolíci 35·14%, a židé 1·14%; v Bavorsku katolíci 70·65%, protestanté 28·32%, židé 0·89%; v Sasku protestanté 94·52%, katolíci jen 4·72%; v Badensku 60·58% katolíci, 37·69% protestanté; v Elsas-Lotrinsku 76·21% katolíci, 21·64% protestanté, kdežto v Sasko-Výmarsku, Brunšvicku, Lubecku, Brémách a v Hamburku protestanté jsou v převážné většině. Ze 397 volebních okresů katolíci mají ve 146 zřejmou většinu; hlasy katolíků jsou tedy úměrny jejich počtu. Vzrůst katolického a protestantského obyvatelstva v různých státech za posledních desítiletí 19. století stojí za povšimnutí. Roku 1871 mělo Prusko 25,639.706 obyvatel, z nichž 15,988 734 čili 64·89% bylo protestantův a 7,268.169 čili 33·56% katolíků. Dle sčítání z roku 1900 počet obyvatelstva vyrostl na 34,472.509, z čehož 21 817.577 (63·29%) je protestantův a 12,113 670 (35·14%) katolíků. Patrno tedy, že protestantů ubývá a katolíků přibývá. V Berlíně na př. protestanti tvořili roku 1871 88·63% všeho obyvatelstva a katolíci jen 6·23%; dnes procento oněch kleslo na 84·18, kdežto těchto stouplo na 9·98. Co platí o Prusku, platí také o Sasku; V roce 1871 bylo protestantů 97·18% všeho obyvatelstva, katolíků jen 2·10%; roku 1900 poměr byl 94·10% ku 4·20%.

V Bavorsku nastala do jisté míry změna opačná; roku 1871 katolíci tvořili 71·23% obyvatelstva a protestanti 27·61%; roku 1900 procento katolíků kleslo na 70·55, protestantů však bylo 28·32%. Ubylo tedy katolíků celkem nepatrně. Za to v Badensku za oněch třicet let klesnul počet jejich z 64·49% na 60·08, kdežto protestanté vzmohli se z 33·59 na 37·69%; vinou toho je hlavně emigrace, ježto lepší půda většinou je v rukou protestantských. V Hessensku přibylo katolíků o 3% a protestantů skoro zrovna tolik ubylo. V Elsas-Lotrinsku vzrůst protestantismu snadno lze vysvětliti, poněvadž katolíci ztratili emigrací, protestanté rozmohli se přílivem německého úřednictva. Roku 1871 číslice vykazovaly 79·73% katolíkův a 17·44% protestantů, kdežto roku 1900 katolíci stáli na 76·21%, protestanté na 21·64%. (O. p.)

Ztracené město. Veliké kdysi náboženské středisko starého Mexika navštívili před nedlouhým časem běloši. Říkalo se, že Teayo, hlavní město Otomitských Indianů, existuje kdesi v provincii Vera Cruz-ské, že však nepoddajná povaha jeho obyvatel chrání je před profanací bělochů. Nikdy nebylo tohoto města dobyto, a vládnou tam potomci dávných panovníků, kteří s úspěchem bránili dosud Evropanům přístup do svého území. Společnost amerických důlních inženýrů hledajících uhlí v nitru provincie Vera Cruz-ské dostala se tam šťastnou okolností, že si najali otomitského vůdce, který sloužil v mexickém vojsku a uměl španělsky. Cesta vedla čtrnácte dní hornatou, dosud neprozkoumanou krajinou pokrytou džunglemi, v nichž se hemžila divoká zvěř a jedovatí hadi. Na přímluvu vůdce dostalo se cestovatelům dovolení, aby směli navštíviti starodávné město, ofotografovati některé budovy a okresliti hieroglyfy na jejich zdích. Obětní věž, jež bývala hrůzoplným příznakem všech mexických měst, dosud tam existuje, ale ze 100 stop původní výšky zbylo pouze 65, ježto částečně vrchol se udrobil, částečně dolní část zanesla. Má nyní podobu komolého jehlance, ačkoliv asi původně končila hrotem. Z nynější její nepravidelné podoby těžko je souditi o původním stavu, ale počet kamenů vůkol ní roztroušených svědčí, kolik ztratila časem ze svého objemu. Chrámy mexické zvané „teocalli" budovány bývaly v poschodích řadou se súžujících, ano každé tvořilo terasu s ústřední věží, na niž se vystupovalo zevně po schodech, nebo po nakloněné rovině. Na jejím vrcholu byl oltář či obětní kámen, na němž zabíjeny bývaly hekatomby lidských obětí. P.

Vilém Tell. Dne 8. května 1905 bude sto let, co zemřel básník Schiller. Z té příčiny usnesla se národní švýcarská rada, že podělí v ten den všechny žáky v celé zemi divadelní hrou Schillerovou „Vilém Tell". Pro žáky francouzské a italské budou opatřeny nejlepší překlady. Náklad vypočten na 100.000 korun. Protože všechny příslušné úřady návrh schválily, bude jistě proveden

Ochrana knihoven. Italský sněm povolil v sezení 8. července l. r. 350.000 lir, aby všechny státní knihovny a archivy byly opatřeny vším potřebným proti ohni, aby již neopakoval se případ jako s knihovnou v Turině. K znovuzřízení národní knihovny bylo téhož dne povoleno 400.000 lir, z nichž 300.000 lir bude ještě letos vyplaceno. I. Z.

Ročník XXII. Číslo 4.

HLÍDKA.



Studie cyrillomethodějské.

Napsal Fr. Snopek. (Č. d.)

V odstavci: Kdo sepsal pannonské legendy měl jsem příležitost upozorniti, že v listě Rostislavově (Konst.-Cyr. hl. 14., Meth. hl. 5.) nalezl jsem myšlenky Klimentovy. Zde ještě upozorňuji na shodu Rostislavova listu (dle Meth. 5) a psaní bulharského knížete Borisa dle odpovědi papeže Mikoláše (ad consulta Bulgarorum c. 106).

Responsa ad consulta Bulgarorum cap. 106.

Postremo deprecamini nos suppliciter, ut vobis, quemadmodum ceteris gentibus veram et perfectam christianitatem non habentem maculam aut rugam largiamur, asserentes quod in patriam vestram multi ex diversis locis christiani advenerint, qui prout voluntas eorum existit, multa ot varia loquuntur, id est Graeci, Armeni et ex ceteris locis: quapropter iuberi poscitis, utrum omnibus his secundum varios sensus eorum obedire an quid facere debeatis... De his autem, quos in patriam vestram de diversis locis advenisse perhibetis varia et diversa docentes, multa vobis iam scripsimus et nunc scribere aliqua doctoris gentium suffragantibus sanctis eloquiis procuramus etc.[1])

Rostislav.

jsou k nám přišli učitelé mnozí křesťané z Vlach i z Řek i z Němec, učíce nás rozličně, avšak my Slované prostí lidé nemáme, kdož by nás pravdě naučil a smysl [její] vyložil.

Věta: multa et varia loquuntur a níže: varia et diversa loquentes pronesená o učitelích křesťanského náboženství v Bulharech, totiž Řecích

[1]) *Mansi*, Amplissima conciliorum collectio, tom. 15 col. 433.

a haeretických Ormunech. vyskytuje se i v legendě pannonské: **оучаще ны разлнчь**, učíce nás rozličně. Toto učení rozličné se připisuje zde Vlachům, Řekům a Němcům. Jest otázka, zdali vůbec Řeci byli na Moravě před sv. Konstantinem-Cyrillem a Methodějem? Německé letopisy alespoň o tom nejenom nemají ani slova, ale paměti vůbec zřejmě dosvědčují, že latina a ritus římský v krajinách moravských a pannonských výhradní měl vládu až do příchodu slovanských apoštolů. Není třeba jasnějšího svědectví nad ono Bezejmence salcburského, že se tak nestalo, „usque dum quidam Graecus Methodius nomine noviter inventis sclavinis litteris linguam latinam doctrinamque romanam... superducens vilescere fuit... missas et evangelium...“[1])

Jiná jest otázka, zdali (posito sed non concesso, že na Moravě a v Pannonii již před rokem 863 pracovali v duchovní správě Řeci) mohly zde povstati spory mezi učiteli náboženství křesťanského? Či mohly neučenému lidu slovanskému býti přednášeny dogmatické distinkce nauky církve obecné o Duchu svatém a dogmatu Fotiova? Toho myslím nepřipustí, kdo poněkud seznámil se s pedagogikou křesťanskou a se zásadami duchovní správy. Jaký byl by účel takového vyučování hádkami?

Dále dobře nám jest povědomo, že církev řecká doby Ignatiovy ještě málo se věnovala missiím u pohanů. Tolikéž nelze přehlédnouti, že nebylo s dostatek v Bulharech hlasatelů náboženství Kristova v prvých letech druhé polovice století devátého, když i bludaři jako Ormuni nalezli zde pole své působnosti, když i Řek laik vydávaje se za kněze. uděloval křest mnohým, začež byl odměněn způsobem vlastním surovému lidu: uřezavše jemu uši a nos a zmrskavše jej vypudili ze svých hranic.[2])

K tomu Řeci národ nově obrácený pověrám beztoho náchylný učili pověrám novým.[3]) Také Saraceni alespoň knihami svými znepokojovali jej.[4]) Vlivům pak Židů třeba přičísti, že táží se Bulhaři, zdali smí kdo práci nějakou konati v sobotu nebo v neděli?[5]) O velikém nedostatku duchovenstva v Bulharech svědčí i to, že jeden Žid, o němž nemohlo se zjistiti, zdali sám byl pokřestěn, křestil mnohé.[6]) Z čehož lze usouditi, že duchovní řečtí, zanedbávali-li křesťanské missie v bližších sobě Bulharech, sotva se odhodlali jíti až na Moravu.

---

1) *Kopitar*, Glagolita Clozianus, p. LXXII.

2) Responsa ad consulta Bulgarorum, n. 14 l. c. col. 408.

3) Responsa n. 54. 55. 57. 66. 70. l. c. col. 420. 421. 424. 425.

4) Responsa n. 103. l. c. col. 432.

5) Responsa n. 10. l. c. 406.

6) Responsa n. 104. l. c. 432.

Ovšem o hádkách s německým kněžstvem v Pannonii [dle života Konstantinova-Cyrillova hl. 15. řekl bych určitěji: na Moravě] a s vlašským v Benátkách ohledně slovanských bohoslužeb není nikde ani stopy v římské legendě, ne sice že s římského stanoviska nebylo to přípustné, nýbrž — protože jsou to tendenční vsuvky Chrabrovy-Klimentovy, kterými přívržence slovanské bohoslužby v Bulharech naučiti chtěl hájiti ji proti všelikým útokům a ústrkům Řeků.

Náš autor maje za zcela nepochybné, že pannonské legendy sepsal učenník svatých prvoučitelů, přirozeně odmítá všecky bezmála zprávy římské legendy, které nejsou (jak za to má) vzaty z oněch. „Dle toho všeho nemá to, co nám vypravuje římská legenda a o čemž se nedočítáme zároveň v pannonských legendách, valné ceny. Sem především třeba přičísti zprávu ke konci 9. kap.: Multis itaque gratiarum actionibus praefato philosopho pro tanto beneficio redditis, consecraverunt ipsum et Methodium in episcopos nec non et ceteros eorum discipulos in presbyteros et diaconos. To by byl Kliment přece jistě věděl a o tom ve svých legendách se zmínil. Ale nic takového! Ani v pochvalách neshledáváme nic podobného. V pochvale na Cyrilla a Methoda výslovně to podotýká též jen o Methodovi: **свѧщьше же прѣѹчьстьнаго и богоѹчьстьнаго Меѳодиꙗ на архиепископьство**... Autor římské legendy četl v pannonské zprávu, že byli v Římě učenníci slovanských apoštolů vysvěceni, věděl dále z tradice, že byl Method arcibiskupem a tak na základě toho stalo se mu pravdě podobným, že byli oba slovanští apoštolé vysvěceni v Římě na biskupy. Zpráva ta se jinak na ničem nezakládá a třeba ji tedy jednoduše zavrhnouti.“

Soud jest upředěný, přenáhlený, jako i vše, co s ním souvisí.[1])

---

[5]) Sem počítám, co píše náš autor str. 115 sled. o poměru pisce legendy římské k pannonské. Nemoha předpokládati, že by člen kleru římského byl znal slovansky a četl život pannonský v originale, tvrdí, že měl před sebou řecký překlad. »Jest velmi pravdě podobné, že i tento překlad pořídil Kliment sám. Celou legendu sotva přeložil; hlavně asi vynechal ony disputace, o kterých již byly řecké spisy, a jiné podrobnosti. Řecké zpracování dostalo se někomu ve Vlašsku do ruky při skládání nové legendy o Cyrillovi. Že to mohl býti především Kliment, od něhož řecké zpracování pocházelo, pro to svědčila by jedna okolnost. V římské legendě se totiž zcela určitě vypravuje, že slovanští apoštolé ztrávili na Moravě půl páta roku.« Načež poukázav na rozdíl zprávy života Cyrillova, kdež je řeč o 40 měsících, a Methodějova, kde mluví o třech letech, příčiny, proč legenda římská s určitostí udává zcela jinou dobu, hledá v řeckém zpracování, kdež prý k době pobytu světců na Moravě připočten byl pobyt u Kocela. »Tato okolnost by tedy mluvila pro to, že řecké zpracování, které tuto předpokládati musíme, pocházelo od Klimenta. Řekli jsme, že římská legenda jakožto celek nemohla býti částkou Gauderichovy legendy o Klimentu. Není také možné, že Cyrill byl v Římě vysvěcen na biskupa.«

Důkazy jsem uvedl a tuším dosti věrojatným alespoň učinil, že pannonských legend nepsal učenník svatých našich Soluňanů. Nesmíme tedy na ně pohlížeti s všemožnou důvěrou, jako Dr. Vondrák. Zvláště pak dotčenou otázku o biskupské konsekraci Konstantina-Cyrilla a stanovisko pannonského životopisce k ní třeba důkladněji promysliti, uvážiti a objasniti.

Náš slovanský apoštol na missii kozarské velikou prací a mnohou modlitbou zasloužil si nalezti v Korsuni ostatky sv. Klimenta. Částku jejich vzal vraceje se do vlasti a měl při sobě i na missii moravské. Jda do Říma roku 867 přinesl je jako patrný důkaz pravověrnosti svojí.

Vizmež a pozorujmež nyní, co o tom vykládá náš biskup Kliment. Život Konstantina-Cyrilla hl. 17. vypravuje toto: Dověděv se o něm římský papež poslal pro něj. I když přišel do Říma, vyšel sám apostolik Hadrian proti němu se všemi měšťany, svíce nesouce, dověděvše se, že nese ostatky sv. Klimenta, mučenníka a papeže římského. I tu Bůh zázraky činil... Papež přijav knihy slovanské, posvětil je a položil je v kostele sv. Marie, který sluje u jesliček, a zpívali nad nimi mši. Potom rozkázal papež dvěma biskupům Formosovi a Gauderikovi, aby světili slovanské žáky. A když je světili, zpívali mši v kostele sv. Petra slovanským jazykem... Filosof se svými žáky nepřestával slušnou chválu Bohu vzdávati o tom, Římané pak nepřestávali choditi k němu, vyptávajíce se jeho na všecko... Na zítřejší den v svatý mnišský háv se oblekl... nazval se jménem Cyrill... I tak sesnul v Pánu... Rozkázal pak apostolik všem Řekům, kteří byli v Římě, taktéž i Římanům, aby se svícemi se shromáždili a zpívali a vystrojili průvod jemu, jako by vystrojili samému papeži. Tak i učinili.

Život Methodějův má toto pouze o přijetí našich světců v Římě: Dověděv se o takových mužích apostolik Mikoláš, poslal pro ně, žádaje viděti je jako anděly boží. Posvětil učení jejich (kdo? přece ne papež Mikoláš, který se jich nedočkav, zemřel 13. listopadu 867 před jejich příchodem), položiv slovanské evangelium na oltář svatého apoštola Petra. Posvětil pak na kněžství blaženého Methoděje... I rozkázal jednomu biskupu,... aby posvětil z učenníků slovanských tři kněze a dva lektory. Po dnech mnohých filosof na soud se ubíraje, řekl k Methoději, bratru svému: Hle, bratře, spřeženi oba jsme byli atd. (hl. 6. 7.).

Tak pannonský náš životopisec vypravuje o příchodě a pobytu svatých prvoučitelů v Římě. Střízlivě mluví velice, že se třeba podiviti. Však jedno zaráží: papež sice vychází v ústrety světcům přinášejícím

ostatky sv. Klimenta, ale přijav je od šťastného nálezce, o něj se nestará, ano mimo svůj obyčej nepřipojuje ani jediného slova uznání a díků! Nemíním, že by skromňoučký Konstantin-Cyrill na ně čekal, že by byl o ně stál, ale mám za to, že za tak vzácný dar bylo slušno se poděkovati i slovy i skutky. Životopisec dále mluví o „posvěcení slovanských knih“, o svěcení Methoděje na kněžství a jiných žáků na kněžství a lektorství. „Filosof s učenníky neustále slušnou chválu Bohu vzdávali za to“, že se dostalo jeho bratru důstojenství kněžského a učenníkům svěcení nižších, na to, že sám docela byl pominut, se neohlížeje; Římané pak přicházeli k němu tázat se na všeliké věci. V mnišský háv se obleknuv, přijal jméno Cyrill a promluviv srdečně s bratrem, aby neopouštěl stáda svého na Moravě, sesnul v Pánu.

Tu teprve, když zemřel, z rozkazu papežova strojí se mu pohřeb s nádherou, s jakou konával se pohřeb samého náměstka Kristova, jakoby se mu mělo najednou nahraditi, co bylo zanedbáno.

Či nedovedl papež Hadrian II oceniti muže vzácného, leč až po jeho smrti, přisoudiv jemu nádheru pohřebu papežského? Kde zůstává zde logika, kde důslednost v jednání papežově?

Zcela jináč, byť i jenom slovy prostými, událost líčí římská legenda. Světci přijavše pozvání papeže Mikoláše s radostí vydali se na cestu, pojavše též několik svých žáků, které považovali za hodny důstojenství biskupského, dorazili však do Říma teprve po smrti Mikolášově. Než nástupce jeho Hadrian II uslyšev, že přináší Konstantin filosof tělo sv. Klimenta, jež byl svou snahou našel, převelice se rozveseliv, za město s duchovenstvem i s lidem jim naproti vyšel a velice uctivě je přivítal. A když lidé z přítomnosti svatých ostatků zázračně nabývali zdraví, papež i lid římský tím více se z toho radovali. Hojné tedy díky vzdavše dotčenému filosofovi, posvětili jej i Methoděje na biskupy a i jiné jejich učenníky na kněze a jáhny.

Když pak filosof s povolením papežovým přijav jméno Cyrill zemřel, rozkázal Hadrian, aby dostavíce se k pohřebu jeho řečtí i římští duchovní se svícemi a vonným kadidlem jemu nejinak než samému papeži prokázali poctu pohřební.

Římská legenda vykládá události po sobě, jak si je logicky představiti můžeme a jak se také jistě udály. Dle pannonských životů činí papež Konstantinu-Cyrillovi slávu velikou za jeho příchodu, a slávu neobyčejnou po jeho smrti, ale, což je s podivenou, ačkoliv měl světce v Římě déle celého roku, neuděluje jemu žádné pocty, ba nevzdává

mu ani díků. Jesti to možno? Nevím druhého případu z dějin (bylo jich asi po skrovnu), že by kdo byl pochován s nádherou, jaká bývá při pohřebě papežově. Tím se mělo ukázati, jak velice si svatá stolice vážila slovanského apoštola i po smrti i za jeho života. Však za života světcova nebyla by dala ani nejmenšího důkazu své s jeho působením spokojenosti? Nelze mysliti. Přece nemohl papež neprohlédnouti muže, který před rovesníky se vyznamenával i bezúhonností mravův i sebezapřením, řídkou učeností, neúmornou pracovitostí, kde toho bylo třeba i rázností a při tom skromností a pokorou nevšední. Z toho plyne, že **ne legendy pannonské vypravují, co se skutečně dálo, nýbrž legenda římská.**

Tedy jest netoliko možno, ale i velmi pravdě podobno, ano zcela přirozeným třeba uznati, že muž takové svatosti jako slovanský apoštol Konstantin-Cyrill byl v Římě v uznání svých zásluh o šíření evangelia a zvláště o církev římskou jako jeho bratr Methoděj samým papežem vysvěcen na biskupa. A římská legenda zcela dobře jakožto celek mohla býti částkou Gauderikova života sv. Klimenta.

Otázka jest, proč asi pannonský životopisec tajemné zachovává mlčení o poctách, kterých se dostalo světcům našim v Římě? V legendě Konstantinově-Cyrillově prosí Rostislav císaře Michala: Pošli nám, pane, biskupa i učitele takového, který by nám naším jazykem pravou víru křesťanskou vyložil. Záleželoť mu na tom, aby obdržel biskupa, neboť chtěl, aby Morava i v církevních věcech nezávislá byla na Němcích. Císař vybral k práci této osvědčeného v Kozarech Konstantina kněze s jeho bratrem Methodějem jáhnem a některými mnichy, ale nebyl jim dán k účinné práci potřebný hierarchický řád — snad z pouhého přátelství Fotije k bývalému prý jeho žáku, který se osmělil veřejně pokárati jeho v řeči neopatrnost, jeho neupřímnost, lakomství a pýchu?! Také jest velmi věrojatno, že světci s Fotiem nechtěli obcovati, ani z rukou jeho biskupské svěcení přijati; či nesvědčí jasně hlava 4. života Methodějova, že když nikterak nechtěl přijati z rukou patriarchy (Fotia) úřad arcibiskupa na vzácném místě, přinutivše ustanovili jej hegumenem kláštera Polychronu?

Nesnadno lze mysliti, že by to nebyl věděl biskup Kliment a že by nám o tom nebyl mohl se zmíniti ve svých legendách, kdyby jsa stranníkem Fotiovým nebyl chtěl zatajiti, co bylo v jeho neprospěch, co bylo jemu na úhanu. Mlčení Klimentovo o poctách, kterých se dostalo našim svatým bratřím za jejich pobytu v Římě 867—869, zdá se mi býti

úmyslným, tendenčním; snad zamýšlel tím, jak řečeno výše, poněkud zakryti, že jim v Cařihradě také neudělili vyššího řádu hierarchického při jejich odchodě na Moravu.

Nesmíme tedy prostě zavrhovati, čeho nemají pannonské životy, aniž beze svědomitého užití všech pravidel historické kritiky přijímati, o čem zprávu podávají, protože jejich spisovatel biskup Kliment nebyl učněm svatých prvoučitelů slovanských. Zprávy jejich, pokud jsou historicky zjištěny, pocházejí z pramenů jiných; od nich třeba vyloučiti zprávy tendenčně nabarvené, ze kterých dlužno vyloupnouti historické jádro. (P. d.)

Legenda Kristianova.

Napsal František Vacek. (Č. d.)

Kosmas vynaložil veliký díl své učenosti na vypsání českého starověku a doby, která krom pověstních zkazek nezůstavila po sobě výslovných pamětí. Z té částky jeho kroniky vybíráme několik vět, na nichž nám právě záleží. Kosmas užívaje slov Reginonových dí, že komplex krajin pod severní točnou (regio sub arctoo axe sita) od řeky Donu až k západu slunce sluje Germanie. Čechové staré doby byli oddáni nicotnému modlářství (gens vanis sacris dedita). Neměli soudce nebo knížete (iudicem nec principem habebat). Trávili život namnoze pod širým nebem (more pecudum... ubi nox quemque occuparat, ibi fusus per herbam... dulces carpebat somnos). Když hrozila jim pohroma od mocných nepřátel, obrátili se k jakési hadačce, jež byla plna věštího ducha, a žádali jí o radu (quandam adeunt sortilegam [plenam Phitone] et consulunt eam atque instant, ut edicat, quid opus sit facto in tali discrimine rerum). I dcera Krokova Libuše byla žena mající věštího ducha (fuit phitonissa). Ta svými kouzly a věštbami způsobila, že Čechové vyhledali si knížete, Přemysla oráče, muže velikého důmyslu, a oženili jej s Libuší (adducite vobis ducem et mihi maritum. Viro nomen est Premizl, qui super colla et capita vestra iura excogitabit plura). Podle věštby Libušiny Čechové založili hrad Prahu (reperto dato signo in praedicto loco urbem, totius Boemiae dominam,

aedificant Pragam [1]) Kristian napsal: „Sclavi Boemie ipso sub Arcturo positi, cultibus idolatrie dediti, velut equus infrenis sine lege, sine ullo principe vel rectore vel urbe uti bruta animalia sparsim vagantes terram solam incolebant. Tantem pestilencie cladibus attriti quandam phitonissam, ut fama fertur, adeunt, postulantes spem consilii responsumque divinacionis. Quo accepto civitatem statuunt nomenque imponunt Pragam. Post hinc invento quodam sagacissimo atque prudentissimo viro, cui tantum agriculture officium erat, responsione phitonisse principem seu gubernatorem sibi statuunt, vocitatum cognomine Premizl iuncta ei in matrimonium supra memorata phitonissa virgine. Sicque a clade et multiplici peste tandem eruti..." [2])

Kdo by, neznaje kroniku Kosmovu, četl uvedený passus z legendy Kristianovy a uvažoval o tom, co v něm jest řečeno, nezdržel by se těchto otázek. Proč autor praví, že Čechoslované jsou položeni pod severním nebem, když o jiných národech nebo zemích nemluví? Jak mohla vzniknouti domněnka, že pohanští Čechové, položení pod severním nebem, přebývali na holé zemi? Jakým ochranným prostředkem proti moru mohlo býti vystavění hradu Prahy a vyhledání a ustanovení rolníka Přemysla za knížete? Byl-li Přemysl toliko rolníkem (cui tantum agriculture officium erat), které vyšší stavy byly tenkráte u Čechů? Proč dána byla Přemyslovi za manželku hadačka? Stalo se z vděčnosti za její radu, či bylo i to ochranným prostředkem proti moru? V knížecí rodině pražské, jejímž členem byl mnich Kristian, uchovávali takovouto pověst o své genesi? Ten, kdo zná staronárodní pověsti české, kdo zná jejich zpracování Kosmou a zná způsob tak zvaného Kristiana překrucovati zprávy jiných autorů, aby text jeho vypravování měl vzhled prastaré práce, nebude na rozpacích, co by odpověděl na všecky ty otázky. Shoda slov a vět Kristianových se slovy a větami kroniky Kosmovy mluví řečí příliš srozumitelnou, než aby zbývala jaká pochybnost o tom, že pitvorný popis českého starověku, s jakým potkáváme se v legendě Kristianově, vznikl zkrácením a překroucením básnivého popisu Kosmova.

Kosmas vypravuje, jakou potíž měli kníže Břetislav I a biskup Šebíř, než omluvili v Římě svůj čin, že bez svolení papežova (contra canonum statuta) přenesli ostatky svatého Vojtěcha a

[1]) Prameny d. č. II. str. 4, 21, 7, 6, 8, 12, 16.

[2]) Tamže I. str. 202.

jiných světců z Hnězdna do Prahy roku 1039. Vyslanci jejich v Římě pravili ke sboru rádců papežových: Vězte, otcové vyvolení (patres conscripti), že nestalo se to z opovážlivosti, nýbrž pro veliký užitek křesťanského náboženství a z dobrého úmyslu.[1]) Kristian píše jakou potíž měl sv. Cyrill, než omluvil v Římě svůj čin, že bez svolení papežova (contra statuta canonum) ustanovil, aby na Moravě zpívány byly mše jazykem slovanským. Sv. Cyrill pravil k papeži a sboru rádců jeho: Otcové vyvolení (patres electi), kdybych byl mohl jinou řečí, latinskou nebo řeckou, vyhověti potřebě národa moravského, oné věci nikterak nebyl bych se odvážil.[2])

Kosmas vypravuje: Když Mlada, sestra knížete Boleslava II, přišla do Říma, byla laskavě přijata od papeže, načež pobyvši tam nějaký čas, naučila se dobře pravidlům klášterním (benigne ab apostolico suscipitur: ubi tempore aliquanto degens monasticis sat disciplinis imbuitur.[3]) Kristian napsal: Když Bořivoj podruhé přišel ke králi Svatoplukovi a k biskupu Methodovi na Moravu, byl od nich nejskvěleji a jak se slušelo přijat, načež pobyv tam nějaký čas, naučil se dokonale víře křesťanské (a quibus clarissime et ut decebat suscipitur. aliquantulumque apud eos degens perfeccius doctrinam Christi nanciscitur.[4]) K této shodě i k předchozí dlužno připomenouti, že Kosmas jedná o věcech, které se udály, kdežto Kristian přednáší pověsti.

Kosmas napsal o původu sv. Ludmily: „fuit filia Slaviboris, comitis de castello Psov.“ [5]) Význam Pšova ve staré době jako hradu země, v níž přebývali Pšované, byl kronikáři povědom, neboť četl v listě císaře Jindřicha IV z roku 1086, že země Pšovanů (na sever od Prahy) jest částkou pražské diecese. Na otázku, proč nenapsal, že Ludmila byla dcera Slavibora, vévody pšovského, odpověděli bychom, že nevěděl, kdy Pšovsko přestalo býti vévodstvím aneb zda vůbec kdy bylo vévodstvím, ale domníval se, že hrad Pšov již v 9. století řízen byl kmetem, ustanoveným od knížete pražského. Kristian, jenž znal znění synaxaria o svaté Ludmile (Blaženaja Ljudmila bjaše ot zemlja serbskyja, knjazja serbskago dšči) aspoň v latinském překladě, napsal o původu manželky Bořivojovy: „Ludmila, filia Slaviboris

[1]) Prameny d. č. II. str. 78.
[2]) Tamže I. str 200 n.
[3]) Prameny d. č. II. str. 35.
[4]) Tamže I. str. 203.
[5]) Prameny d. č II. str. 28

comitis ex provincia Sclavorum, que Psov antiquitus nuncupabatur, nunc a modernis ex civitate noviter constructa Mielnik vocitatur.“ [1]) Slova „comes ex provincia“, jsou-li za jedno se rčením „comes provinciae“, znamenají náčelníka kraje, ustanoveného od knížete. Podle toho názor Kristianův o hodnosti nebo úřadě Slavibora, otce svaté Ludmily, nelišil by se od názoru Kosmova, ježto náčelník hradu byl spolu náčelníkem hradského podkrají. Jen označení, jakého Kristian užil, jest zvláštní a neobyčejné. V písemných památkách našich rčení „comes provinciae“ naskytá se jen jednou, a to v listině padělané, jež datována jest k roku 1208. Z listin cizozemských víme, že comes provinciae byl hrabě celého kraje (lantkrabí) na rozdíl od hrabat, kteří v tom kraji měli své statky. Chtěl-li Kristian, aby tak bylo rozuměno jeho slovům, hlásí se nepokrytě za autora mladšího, než jest Kosmas. Ve větě „Ludmila filia Slaviboris comilis ex provincia Sclavorum... Psov“ rčení „ex provincia“ může však přijato býti doslova a vztahováno jak k Ludmile tak ke Slaviborovi. Tomuto pojetí dáváme my přednost, majíce na paměti, že Kristian znal synaxarion o svaté Ludmile a užil některých výzvědků z něho.[2]) S tím, jak vykládá svým čtenářům, co by rozuměti měli Pšovskem (provincia, que Psov antiquitus nuncupabatur, nunc a modernis ex civitate noviter constructa Mielnik vocitatur), srovnati jest slova Kosmova letopisu: „qui nunc a modernis ab urbe Satec vocitantur Satcenses, ...antiquitus nuncupatur ea natio Luczane.“ [3])

Kosmas uznav za potřebné opraviti udání Gumpoldovo, pokud se tkne doby, kdy svěcen byl chrám sv. Víta, napsal, že zakladatel chrámu, sv. Václav, zemřel dříve, než došlo ke svěcení (servus dei Wencezlaus ecclesiam in metropoli Praga sub honore sancti Viti martiris constructam, non tamen consecratam, morte praeventus reliquit.[4]) Kristian doplňuje zprávu Gumpoldovu o vystavění chrámu sv. Jiří v ten rozum, že kníže Vratislav, zakladatel chrámu, nedočkal se svěcení jeho, zemřev dříve, než svěcení mohlo býti předsevzato (dux Wratizlaus ...basilicam in honorem beati Georgii martyris

[1]) Tamže I. str. 204.

[2]) Dobře-li soudíme podle znění legendy »Fuit in provincia Boemorum«, překlad prvé věty synaxaria o sv. Ludmile byl asi takový: Beata Ludmila fuit ex provincia Serbiorum, comitis partium illarum filia, nupsitque comiti in provincia Boemorum, nomine Borivoy.

[3]) Prameny d. č. II. str. 18.

Tamže str. 30.

statuit, sed morte preventus eius consecracionem diu desideratam minime perspexit.[1]) Doplněk ten není učiněn bez zvláštního obmyslu. Jím má již zpředu býti zdůvodněno, co potom v padělané částce translace svaté Ludmily předkládá se čtenáři jako historický děj, totiž, že chrám sv. Jiří posvěcen byl teprv za knížete Václava, když zázrakem se ukázalo, že v chrámě, po tu dobu neposvěceném, ostatky sv. Ludmily nechtějí spočívati.

Kosmas vypravuje, jak příčilo se hrdé mysli knížete Boleslava I slyšeti o zázracích, které dály se u hrobu sv. Václava v Boleslavi, a jak přenesením těla do Prahy chtěl způsobiti, aby budoucí zázraky přičítány byly ne zásluhám jeho bratra, ale sv. Víta mučedníka (quatenus si quae deus mira suis ostenderet ad gloriam sanctis, non eius fratris, sed sancti Viti martiris ascriberetur meritis.[2]) Kristian napsal, že kněžna Drahomiř polekala se doslechem o zázracích, které dály se u hrobu sv. Ludmily na Tetíně, a že poslala své pochopy vystavět chrám nad řečeným hrobem, aby budoucí zázraky přičítány byly ne zásluhám její tchyně, ale těch světců, jichž ostatky tam budou uloženy (quo si deinceps inibi claruisset signum aliquod, non meritis beate martyris, verum sanctorum, quorum pignora inibi detinerentur, deputaretur.[3]) Které ze dvou vypravování těch má ráz větší pravdě podobnosti, dovodili jsme již na jiném místě.

Kosmas vypravuje k roku 1100, jak biskup pražský Heřman dal zkusiti svatost Ludmilinu tím, že položil částku bývalého závoje jejího na žhavé uhlí a pozoroval, zda látka se popálí čili nic. Podle zprávy letopiscovy, jenž dí, že byl svědkem zkoušky, látka z plamenů vyňatá jevila se tak neporušena a pevna, jako by toho dne byla utkána (pannus sic visus est integer et firmus, ac si eadem die foret textus.[4]) Kristian přijímá, že již při ukládání těla sv. Ludmily v kostele svatojirském roku 925 byla předpokládána jakási nedůvěra na straně lidu, tak že kníže poradiv se s kněžími, dal otevříti rakev, aby všichni se přesvědčili o neporušenosti těla, a nikdo nemohl odpírati pravdě. Při tom šat na mrtvém těle tak skvěl se krásou a neporušeností, jako by toho dne byl utkán (vestimentorum pulchritudo integritasque talis splendebat, ac si eodem texta forent die.[5])

[1]) Prameny d. č. I. str. 205.

[2]) Tamže II. str. 31.

[3]) Prameny d. č. I. str. 209.

[4]) Tamže II. str. 144 n.

[5]) Prameny d. č. I. str. 212.

Ve vypravování o boji mezi Lučany a Čechy Kosmas líčí krutou samovládu knížete luckého Vlastislava: Poslal meč všude po zemi s tou dopovědí knížecího rozkazu, že každý muž, přesahující postavou délku meče, opozdí-li se k boji, mečem bude pokutován (mittit gladium... hac conditione principalis sententiae, ut quicunque... segnius iusso egrederetur ad pugnam, procul dubio puniretur gladio.[1]) Kristian napsal o knížeti Boleslavovi, že poslal (nepraví se, koho nebo co) a poručil, aby tělo sv. Václava bylo přeneseno v noci, s tou dopovědí, že všichni budou pokutováni mečem, nebude-li tělo před úsvitem dne přineseno do Prahy (mittit et noctu corpus sanctum transferri precepit ea condicione, ut... omnes se gladio multandos non dubitarent.[2])

Kosmas podotýká o Podivenovi: „Hic fuit cliens et individuus comes in labore et aerumpna sancti Wencezlai martyris.[3]) Podobně praví „individuus comes" o Radimovi, bratru sv. Vojtěcha, a jiných osobách. Jest ku pravdě podobno, že přijal rčení to z kroniky Reginonovy, kdež čteme k roku 905: „Egino, qui Adalberti individuus comes in omni pravitate exstitit." Dávaje Podivenovi název věrného druha v práci a strádání sv. Václava, přihlížel k tomu, že Podiven podle vypravování legendy Gumpoldovy provázel světce na pobožných poutech, vycházel s ním za noci vážit vody, byl mu společníkem na cestě do vinice, byl mu druhem při robení mešního vína a s ním také, ne sic zároveň, ale za nedlouho utrpěl smrt. Z těch činů věrného družinství Kristian nezmínil se ani o jednom, a přec kromě všeho nadání položil ve spise svém větu: „unus militum Podiven nomine, quem comparticipem et consocium universorum, que dudum a martyre gerebantur, fuisse diximus.[4]) Kdo vyloží původ zmatečných slov, nepřijme-li, že Kristian pozdě všiml si výroku Kosmova o Podivenovi a spěšně jej parafrasoval?

Kosmas zapsal k roku 1124, že biskup Menhart dne 24. března pochoval kosti Podivenovy v kostele pražském v kapli sv. Mikuláše zvoliv k pohřbu jejich místo v zemi mezi oltářem svatého Mikuláše a hrobem biskupa Jaromíra. Aby vyložil čtenářům své kroniky, jak se stalo, že tělesné ostatky věrného sluhy sv. Václava byly pohřbívány roku 1124, dodal, že biskup Šebíř (roku 1030 - 1067) dal vykopati

[1]) Tamže II. str. 19.

[2]) Prameny d. č. I. str. 220

[3]) Tamže II. str. 187.

[4]) Prameny d. č. I. str. 2?2.

kosti Podivenovy u hrobu sv. Václava, protože při stavbě, kterou tenkráte kostel byl rozšiřován, nemohla jinak založena býti zeď, a že vloživ je do rakve, poručil schovati v pokladní komoře, kde zůstaly zapomenuty, až biskup Menhart náhodou na ně připadl. Kosmas přesně určuje všechna místa: „u hrobu sv. Václava“ (circa sacram praedicti patroni tumbam), „v pokladní komoře chrámové“, „v kapli sv. Mikuláše mezi oltářem téhož světce a hrobem biskupa Jaromíra.“[1]) Ze slov jeho jest patrno, že kosti Podivenovy za biskupa Šebíře, než byly vykopány, spočívaly v zemi v kostele u náhrobku sv. Václava. Také Kristian uznal za dobré poučiti čtenáře své legendy o místech, na kterých spočinuly tělesné ostatky Podivenovy. První hrob, praví, byl pod šibenicí, na níž Podiven po tři léta visel. Potom po dlouhém čase vyzdviženo jest tělo z toho místa a pochováno na hřbitově kostela sv. Víta, „tak že sv. Václav v kostele, onen pak bojovník venku jsa položen (foris positus), pouhou zdí od sebe jsou děleni.“[2]) Tak tedy měli si čtenáři legendy představovati polohu druhého hrobu. Těm, kdož by za to měli, že k pohřbu věrného sluhy a spolutrpitele Václavova hodilo by se spíše místo v kostele než na hřbitově, Kristian vyšel vstříc výrokem dalším, že „oba světci, Václav a Podiven, odpočívají v kostele“ (in basilica, sanctorum uterque ubi requiescit, nocte vise sunt, vocesque psallencium angelorum a pluribus inibi audite sunt frequenter.[3]) (P. d.)

---

[1]) Tamže II. str. 187.
[2]) Promeny d. č. I. str. 223.
[3]) Tamže str. 224.

Inkvisice.

Prof. Dr. Josef Samsour (Č. d.

Ačkoli pro velkou část světa západního ku konci století 12. na kacířství přísné světské tresty byly stanoveny, šířily se nicméně sekty, především Katharův a Albigenských vždy více a počaly vésti s církví boj na život a na smrt. Jako v druhém a třetím století křesťanském šlo o to, zda zvítězí křesťanství nebo manichejsko-gnostický dualismus, tak vznikla právě o tisíc let později táž otázka a nebezpečenství pro křesťanskou církev a vzdělanost bylo nyní ještě větší než před tím. A při tom nešlo při Katharech a Albigenských o tu neb onu formu náboženského přesvědčení, také ne o ten neb onen útvar církve, vůbec ne o otázky, jež nyní nazýváme konfessionelními, nýbrž Katharové a Albigenští nestáli již vůbec ani na půdě církevní; jen obal, nikoliv obsah, jen slova a nikoliv ideje jejich systemu byly křesťanskými, a i v této příčině nepodobali se žádné jiné sektě v dlouhé řadě století, než jen právě Gnostikům a Manicheům, jejichž dualistický základ byl také jejich základem.[1]) Případně charakterisuje tyto dvě sekty Döllinger: „Ony sekty gnostické, Katharové a Albigenští, které vlastně kruté a neuprosné zákonodárství středověké proti haeresi vyvolaly a krvavými válkami potřeny býti musely, byly socialisty a kommunisty oné doby. Napadaly manželství, rodinu a majetek. Kdyby byly zvítězily, všeobecný převrat, zpětné upadnutí do barbarství a pohanskou nevázanost byly by tohoto vítězství následkem. Že ani pro Valdenské s jejich zásadami o přísaze a právu trestném moci státní naprosto žádného místa v tehdejším světě evropském nebylo, ví každý znatel dějin.“[2]) V podobném smyslu vyslovuje se o nich také Lenz: „Lze o nich říci, že se již k více zásadám moderního socialismu aspoň v jedné části svých souvěrců přiznávali, zavrhujíce i majetek i manželství, v čemž posledním i bezbožecký socialismus překonávají.“[3])

Největšího rozšíření nabyly sekty tyto svými zásadami jak církvi tak státu stejně nebezpečné ve Francii v době bojů papežů s Fridrichem Barbarossou a Jindřichem VI. Za těchto bojův utvořili Katharové ve světě orthodoxním vlastní, pevně organisovanou církev, mocnou horlivostí svých údův a těsným vzájemným spojením. V jižní Francii počítal již

[1]) *Hefele,* u. d. str. 733 n.
[2]) *Döllinger,* Kirche u. Kirchen, Papstthum u. Kirchenstaat. München 1861, str. 51
[3]) *Lenz,* Socialismus v dějinách lidstva a jeho povaha. Praha 1893, str. 64.

Manes více žáků než Kristus, jak pravil papež Innocenc III;[1]) na tisíc měst bylo bludem nakaženo a téměř všichni hrabata a baronové náleželi k tak zvaným credentes, nebo byli aspoň příznivci a ochranci sekty. Sám nejmocnější pán těchto krajin, hrabě Raimund VI toulonský, zároveň markýz horní Provence, byl jim nakloněn, a ještě horlivěji přidržovali se jich vikomte Raimund Roger z Beziersu a Carcassony a hrabata z Bearnu, Armagnacu, Commingesu a Foixu, při čemž ani nepřipomínáme pánův a rytířů druhého řádu. Jejich zámky sloužily z části ke konání haeretické bohoslužby, z části jako asyl při pronásledováních, v jiných byly školy a vychovávací ústavy pro syny a dcery chudších bratří, semináře pro vzdělání dokonalých (perfecti) a mnohá urozená rodina byla svými příslušníky, kteří dosáhli stupně dokonalosti, se sektou nejúžeji spojena. Ohnivé fantasii jižních Francouzů líbily se orientalně-poetické výmysly této sekty. Při tom dbaly svobodymilovné kmeny málo mezí církevní autority, které jiné před bludem chrání; bohatství, potulní pěvci spolu s fantastickým vytvářením se rytířství zplodily náboženský indifferentismus, jenž považoval odpadnutí od církve za pouhou maličkost. K tomu družilo se ještě daleko rozvětvené pohrdání kněžstvem, zaviněné namnoze klerem samým a jeho světským životem.[2])

Za tohoto stavu věcí nelze se diviti, že veliký Innocenc III (1198—1216) hned na počátku svého pontifikatu poznávaje veliké nebezpečenství církvi hrozící — bylť i Lombardsko, stát papežský od Katharů nakaženy, ano i v Římě samém měli školy — o to usilovati počal, aby nebezpečenství toto zažehnal, zvláště ježto zároveň a částečně ve spolku s Kathary i Valdenští a jiní bludaři vystupovali. Hned roku 1198 poslal legata do Lombardska, by vymohl, aby haeretici nebyli již voleni k úřadům občanským a nesměli vykonávati práva volebního. Kleru veronskému rozkázal, aby haeretiky exkommunikovali; zvláště důležit je však jeho výnos ku kleru a magistratu viterbskému, v němž zapověděl pod trestem infamie přijati nebo hájiti haeretiky, je ze všech voleb a úřadův, ano i ze všeho svědectví vyloučil, za neschopné dědití prohlásil a jejich statky konfiskovati rozkázal.[3]) Stejné téměř nařízení vydal ve svém listě k arcibiskupům z Auchu, Aixu, Narbonny, Vienny, Arlesu atd. a k jejich suffraganům. Vyzýval je totiž, aby vyhnali ty, kdož již haeresí jsou nakaženi a, bylo-li by třeba, aby se

[1]) Innocentius III., Ep. lib. I. 94.

[2]) *Hefele*, u. d. str. 741 n.

[3]) Innocentii III. Ep. lib. I. 298; lib. II. 1 et 228.

proti nim dovolávali světského ramene a pomoci lidu. Zvláště však měli podporovati oba legaty Rainera a Quidona, jež v této záležitosti do Francie poslal. Činnost Rainerova byla sice v brzku přerušena jeho posláním do Španělska, než po jeho návratu udělil mu papež ještě rozsáhlejší plnomoci a napomínal také biskupy jihofrancouzské, aby zdvojnásobnili svoji horlivost. Když Rainer onemocněl, poslal kardinala Jana Pavla z St. Prisca (roku 1200), jenž měl býti podporován od víře věrného hraběte z Montpellieru. Nevíme však, čeho dosáhl, a také výsledky tehdejších snah papežských proti kacířům italským jsou neznámy. Než v Bosně a v Bulharsku pozvedla haerese kolem roku 1200 svou hlavu ještě odvážněji nežli před tím.[1])

Ku konci téhož roku poslal papež Innocenc nové missionáře a legaty do jižní Francie, členy řádu cisterciáckého Raula a Petra z Castelnau z kláštera Fointfroid. Petr z Castelnau byl již dříve po nějakou dobu pomocníkem Rainerovým. Své poslání započali legati papežští v Toulousu a dosáhli od magistratu přísežný slib, že bude víru hájiti; než občanstvo dbalo toho málo a zůstalo sektě oddáno. Kromě toho nenalezli podpory u baronů. Sám král Petr II aragonský, jemuž náležela svrchovanost nad mnohými částmi Languedoku, spokojil se tím, že uložil na náboženské disputaci v Carcassonnu v únoru 1204 haeretikům, aby své názory přednesli a pak je dal vyvrátiti řečníky orthodoxními. K tomu družilo se ještě, že někteří jihofrancouzšti biskupové, jako biskup narbonnský a bezierský, ze žárlivosti nad rozsáhlými plnomocemi legatů tajně proti nim pracovali, tak že ze zármutku nad tím za odvolání žádali. Innocenc však nesvolil, nýbrž dal jim na pomoc opata Arnalda z Citeaux a obnovil rozkaz, aby tvrdošijní haeretikové byli posláni od světských pánů do vyhnanství a jejich statky konfiskovány. Aby se tak tím jistěji stalo, poslal zároveň list králi francouzskému, aby jako vrchní lenní pán těchto krajin meče použil, kacířství přítrž učinil a hrabata jakož i barony k vyhnání haeretikův a ke konfiskaci statků jejich donutil. Jestliže by se některý baron nepodrobil a kacíře chránil, má král jeho panství přivtěliti ku svému dominiu.[2])

Takovýmito opatřeními zastrašen, slíbil hlavní ochrance Albigenských, hrabě Raimund VI toulouský, že vypudí haeretiky ze svého území; než věc zůstala při pouhém slibu a výsledky poslání byly tak nepatrné, že Petr z Castelnau znova naléhavě, ale opět marně, papeže prosil, aby byl svého poslání zbaven. Brzo potom podařilo se legatům

[1]) *Hefele*, u. d. str. 742 n.
[2]) Innoc. Ep. lib. VII. 76. 77. 99. *Hefele*, uv. d. str. 743 n.

pohnouti illegitimního arcibiskupa Rabastensa z Toulousu, stvůru hraběte, k odstoupení (na jaře roku 1205), a když kapitola místo něho zvolila dřívějšího trubadura a nynějšího mnicha Fulka z Marseillu, čerpali z energie tohoto muže novou radostnou naději.[1])

Papež dal jim ještě jiné cisterciáky na pomoc, a tito všichni slavili právě s biskupy jihofrancouzskými v letě roku 1206 synodu v Montpellieru, aby se radili o prostředcích k zdárnějšímu pokračování missie, když se zde setkali se španělským biskupem Diegem z Osmy a jeho podpřevorem Domingem Guzmanem (sv. Dominikem), kteří z Říma domů se navrátiti chtěli. Diego záhy z rozmluv poznal, že skvělé vystupování legatů na koních a se služebnictvem je překážkou jejich činnosti, a vskutku také posmívali se haeretikové, kteří se chlubili chudobou apoštolskou, opětovaně rytířům (equites), kteří chudým pěšky chodícím Krista hlásati chtějí. Proto radil legatům, aby zevnější vystupování své změnili, vyvrátil jejich pochybnosti v té příčině a sám předcházel dobrým příkladem, propustiv své koně a služebníky a započav ihned chudou missii. Téměř současně radil také papež Innocenc ve svém listě ze 17. listopadu 1206 k témuž opatření.[2]) Missionáři ubírali se nyní bosí a v chudobném rouše jako kdysi apoštolové jižní Francií kážíce a podvolili se při tom k řadě kolloquií a disputací s deputovanými haeretiky, aby pokojným dobýváním duše získali. Avšak právě tu přesvědčil se Diego, že ani touto cestou při zvláštní zatvrzelosti sektařů ničeho nelze docíliti a vrátil se proto roku 1207 do Osmy. Dominik zůstal ve Francii, pokračoval s cisterciáky v díle započatém a založil v Prouille u Fanjauxu ve středu země kacířské vychovávací ústav pro dcery chudých venkovských šlechticův, aby pracoval takto proti podobným ústavům Katharů. Jak známo, stalo se Prouille později též kolébkou velikého řádu sv. Dominika.[3])

V téže době snažil se Petr z Castelnau zprostředkovati mír mezi hrabětem z Toulousu a několika barony provencskými, aby pak spojené jejich síly proti kacířům obrátil. Když hrabě k tomu nesvolil, vyřkl klatbu a interdikt nad ním a jeho zemí a papež potvrdil tento nález 29. května 1207 velmi prudkým listem k hraběti, v němž mu již v nadpise přeje spiritum consilii sanioris, v kontextě pak dává název vir pestilens. Účel, zastrašiti jej, částečně byl dosažen. Hrabě začal nyní, slibuje polepšení, vyjednávati s Petrem z Castelnau; avšak bez-

[1]) Innocentii Ep. lib. VII. 210; lib. VIII. 115.

[2]) Innoc. Ep. lib. IX. 185.

[3]) *Hefele*, uv. d. str. 744 n.

prostředně po takovéto rozmluvě obou v St. Gilles byl legat papežský v lednu 1208 ode dvou neznámých mužů zavražděn.[1])

Již dva měsíce před tím vyslovil papež v listě ku králi francouzskému (v listopadu 1207) přesvědčení, že zlo, jež vzdoruje každému léku, může býti vyléčeno jen železem, a proto vyzval krále jako vrchního lenního pána, aby haeresi ozbrojenou rukou potlačil. Při tom bral Francii ve svou zvláštní ochranu a sliboval těm, kdo zbraní proti bludařům se chopí, tytéž odpustky jako křižákům. Podobné listy poslal také hrabatům z Troyes, Vermandois a Blois, ano všem velmožům severní Francie.[2]) Obdržev zprávu o vraždě legata, která ovšem mylně byla za vinu dávána hraběti toulouskému, obnovil papež vyzvání ku zbraním a vskutku také přijali velmi mnozí baronové v severní Francii kříž. Filip August francouzský souhlasil úplně, třebas že dle přání papežova nepostavil se v čelo výpravy. Opat Arnald z Citeaux a biskupové z Conseransu a Riezu byli jmenováni legaty pro celý podnik a řídili jej také. Papež dal jim instrukci, aby zachovávali divide et impera a nezapočínali útokem na mocného hraběte toulouského, nýbrž aby nejdříve přemohli jiné barony, aby Raimund pak osamocen tím dříve se obrátil, anebo nechtěl-li by, tím snáze byl přemožen.[3])

Hrabě Raimund byl nyní ochoten podrobiti se církvi, pošle-li papež jiného legata než osobně mu nemilého opata Arnalda z Citeaux. Innocenc svolil a poslal svého notáře Milona s magistrem Theodosiem, kanovníkem janovským. Když pak Raimund přísahou zajistil úplné dostiučinění, byl v St. Gilles 18. června 1209 za přítomnosti více než 20 biskupů legatem papežským slavně klatby sproštěn.[4])

Dle příkladu hraběte toulouského podrobili se též ještě mnozí jiní jihofrancouzští pánové a učinili podobné závazky. Také jinak pro věc Katharů velmi horlivý mladý vikomte Roger z Beziersu chtěl vyjednávati o mír, aby zabránil vpádu vojska křižáckého do svého území; než opat Arnald, znaje jeho neupřímnost, nesvolil. Roger proto rozhodl se zkusiti válečné štěstí, v brzku byly však jeho hlavní pevnosti Beziers a Carcassonne dobyty a on sám zajat.[5])

Zatím co hrabě Simon z Monfortu, jenž zvolen byv za pána nově dobytých zemí, zmocnil se několika dalších opevněných míst, učinil

[1]) *Hefele*, u. d. str. 745 n.

[2]) Innoc. Ep. lib. X. 149.

[3]) *Hefele*, u. d. str. 746.

[4]) *Hefele*, u. d. str. 747.

[5]) Innoc. III. Ep. lib. XII. 108.

legat Milo pokus ve spojení se svým druhem biskupem Hugonem z Riezu na synodě v Avignoně roku 1209 uspořádati církevní poměry v Provenci a tím zároveň pracovati proti sektám. Na synodě bylo proto biskupům uloženo horlivěji konati úřad kazatelský a ustanoviti zdatné kazatele, hrabata, pak kastelany a občany censurami k přísaze přidržovati, že chtí haeretiky a zatvrzelce trestati, jakož i, aby kacířství úplněji bylo vykořeněno, že chtí v každé farnosti kněze a několik dobře smýšlejících laiků přísahou zavázati, že budou oznamovati jak biskupovi tak i světské vrchnosti všecky jim známé kacíře, jejich přechovávače a příznivce, aby byli náležitě potrestáni a jejich statky konfiskovány. Ustanovení tato shodovala se se staršími nálezy sněmů jakož i se statutem Lucia III, podobně jako i ustanovení, že světští úředníci, jestliže by jevili lenivost v trestání kacířů, mají býti osobně potrestáni exkommunikací, jejich pak města a místa stižena interdiktem a k tomu ještě že mají ztratiti církevní léna. Rovněž tak nebylo novým ustanovení, že obhajci, ochranci, příznivci haeretiků mají býti tak trestáni jako kacíři sami. Používání chrámů jako citadel, jehož se Raimund dopustil, bylo zapovězeno a příbuzným až příliš četných vrahů klerikův až do třetího stupně odepřena schopnost dosáhnouti beneficia.[1])

Poněvadž hrabě Raimund, jehož papež marně napomínal k setrvání v dobrých předsevzetích, slibů legatovi Milonovi učiněných nesplnil, pronesla nad ním synoda Avignonská znova klatbu, nad jeho zemí pak interdikt; než nález tento byl v tom smyslu zmírněn, že nemá nabýti platnosti, jestliže hrabě do svátku Všech Svatých před legaty se dostaví a náležité satisfakce poskytne. Hrabě odebral se na to do Říma, kde mu Innocenc předložil podmínky, jež má vyplniti, ve mnohé příčině je zmírniv; Raimund však nesplnil ničeho a také nové pokusy dorozumívací z roku 1210 na synodě v St. Gilles a 1211 na schůzi v Narbonně neměly výsledku, poněvadž spoléhal na pomoc svého švagra krále aragonského Petra II a mnohých jiných velmožů. Na rozkaz papežský byla proto nyní na synodě v Arlesu roku 1211 nad ním klatba znova prohlášena, ve válce s novou horlivostí pokračováno. Než v brzku přimísily se politické a sobecké zájmy; Innocenc s námahou jen na uzdě držel ctižádost a hrabivost křižáků. Veden jsa spravedlivostí vzal majetek hraběte toulouského v letě roku 1212 v ochranu, zapověděl úplné jeho odevzdání jiným a káral ostře loupeživost vojska křižáckého, které ani majetku katolíků nešetřilo. Po nových vyjednáváních a bojích odevzdala synoda v Montpellieru 1215 dobyté území

[1]) *Hefele*, u. d. str. 749 n.

hrabství toulouského hraběti Šimonu z Montfortu, což papež jen předběžně až k definitivnímu rozhodnutí dvanáctým sněmem obecným od něho již svolaným schválil. Však jihofrancouzští prelati dosáhli na tomto sněmě, poukazujíce k tomu, že by navrácení konfiskovaných statků všecky dosavadní úspěchy zničilo a potlačení haerese znemožnilo, uznání předchozích ustanovení na synodě v Montpellieru; jen jistá území ponechána manželce Raimundově a uznán nárok jeho jediného syna na území ještě nedobytá. Později dosáhl po mnohých proměnách syn Raimundův větší části otcovského majetku.[1] (P. d.)

Poplatkový ekvivalent
vzhledem k osobám duchovním.

JUDr. Josef Ošmera. (Č. d.)

Jmění movité nutno přiznati ve způsobě inventáře pozůstalostního. Při tom jest udati cenné papíry, jež jsou zaznamenány ve vídeňském bursovním listě, v ceně dle kursu z toho dne, kterého povinnost ekvivalentová nastává. Pakli nebyl toho dne žádný kurs znamenán, stanoví se cena dle nejbližšího, avšak ne přes tři měsíce nazpět předcházejícího bursovního dne, kterého kurs byl znamenán.[2]

Aby mohla býti správnost udaného kursu bursovního úředně zjištěna, je též druh, čas vydání, sumu nominalní, serii, číslo a míru úrokovou, mají-li jakou, uvésti ve specifikaci, a to o každém papíru zvlášť.

Ostatní papíry, akcie atd. jest přiznati v hodnotě jmenovité (nominalní). Může však i strana i úřad finanční v tomto případě žádati za zjištění hodnoty odhadem soudním.[3]

Jiné movitosti má strana uvésti v ceně dle svého nejlepšího vědomí a svědomí skutečně přiměřené.[4]

S aktivními pohledávkami a cennými papíry jest přiznati též úroky dnem, kdy ohledně pohledávky nebo cenného papíru povinnost poplatková nastala, již dospělé, avšak jestě nevybrané, jakož i běžné

[1]) *Hefele*, u. d. str. 806 n.
[2]) § 51. popl. zák. z r. 1850.
[3]) § 51. druhá část popl. zák. z r. 1850.
[4]) § 52. popl. zák. z r. 1850.

úroky od posledního úrokového terminu až do dne uvedeného čítatelné;[1]) neboť úroky tyto v dané době zvyšují hodnotu pohledávky nebo cenného papíru.

Pouze tehdy netřeba běžných úroků přiznati, když jich kapitalisování je zpředu již vyloučeno, když totiž jsou určeny buď nadační listinou, stanovami nebo zákonem k úhradě běžných vydání, nebo když se jich k tomuto účelu skutečně užije, a okolnost tato se dokáže.[2]) To platí zvláště o jmění beneficií,[3]) dále o kapitálech nadačních, jichž úroky se věnují k účelům nadačním, konečně o jmění kostelním, pokud jest jeho užitků třeba k úhradě běžných potřeb kostelních, po případě k dotování duchovního správce.

Poplatkový ekvivalent z movitého jmění vyměřuje se z ryzí hodnoty po srážce passiv zbývající.[4]) Jest proto nutno ve specifikaci II. ku vzorci přiznávacímu jednotlivá passiva vykázati, celkovou jich sumu v přiznání uvésti a ku konci od hrubých aktiv odpočítati.

V případech, kdy se straně dostalo dobrodiní osvobození od ekvivalentu v příčině jednotlivých součástek jmění movitého nebo nemovitého, bylo by nespravedlivé, kdyby se od zbytku jmění ekvivalentu podrobeného odpočetla všechna passiva, i ta, jež na osvobozenou část majetku připadají. Bylo proto nařízeno, aby při vyměřování poplatkového ekvivalentu bylo přihlíženo toliko k oné části passiv, která poměrem ceny majetkových částí osvobozených k povinným na tyto vypadá.[5])

Za passiva, jež se mají od aktiv při výpočtu ryzího jmění movitého odečísti, pokládají se pouze dluhy, t. j. sumy, kterých v rozhodném čase jiné osoby měly právo pohledávati, tedy sumy, o něž podstata majetková jest menší. Na všechny ostatní výdaje, zvláště ty, které se činí z užitků k dosažení účelu, jemuž podstata jmění jest věnována, nemá býti bráno zřetele.[6]) Tak nesmějí na př. při odhadování nadačního jmění (zejména nadací mešních) býti sráženy závazky, které sluší z nadání plniti.

Jak svrchu uvedeno, má býti sepsáno přiznání movitého jmění ve způsobu inventáře pozůstalostního; jest proto i passiva odčitatelná

[1]) § 16. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z.

[2]) Výn. min. fin. ze dne 19. března 1901 č. 14.168 č. 5 příl. věstníku min. fin.

[3]) § 16. posl. odst. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z.

[4]) § 57. popl. zák. z r. 1850 a § 17. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z.

[5]) Předposlední odstavec § 17. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z.

[6]) § 18. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z., dále nál. spr. soudn. dv. ze dne 20. října 1894 č. 8107 a ze dne 2. ledna 1896 č. 9175.

finančnímu úřadu týmže způsobem a týmiž prostředky prókázati, jako dluhy pozůstalostní;[1]) úřad však může po pečlivém uvážení okolností povoliti úlevy důkazu.[2])

Zbývá nám ještě zmíniti se o přiznání práv požitečných, z nichž nejdůležitější jest právo myslivosti, rybářství, právo mlýnské, výčepní, tržní, mýtní a převozní [3])

Než tím není pojem jich vyčerpán, nýbrž patří sem všechny opětující se peněžní a naturalní požitky, na něž má osoba ekvivalentem povinná zaručené právo, jak bývá zejména u beneficií. S dávkami

---

[1]) Prostředky k průkazu pozůstalostních dluhů jsou označeny v nař. min. ze dne 25. července 1853 č. 148 ř. z. Z těch pro popl. ekvivalent mají význam tyto: *a)* právní listiny vystavené dlužníkem; *b)* výtahy z pozemkových knih ohledně dluhů hypothekárních; *c)* ověřené výtahy z obchodních knih v příčině pohledávek obchodníkův a živnostníků; *d)* právoplatné nálezy úřadův a rozsudky soudní

[2]) § 21. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z. Tak mohou býti uznány dluhy, jež jsou v účetní závěrce jako passiva uvedeny, není-li jinak proti správnosti jich pochybnosti.

[3]) Práva požitečná mají povahu buď věcí movitých nebo nemovitých. Pravidelně počítají se práva k věcem movitým, jsou-li však spojena s držbou nemovitostí, platí právně též za nemovitá. (§ 298 vš. o. z.) Z uvedených práv požitečných patří k movitým právo tržní, mýtní, převozní, k nemovitým pak, aspoň pravidelně, právo myslivosti, rybářství, právo mlýnské a výčepní. Právo honební podléhá pouze potud ekvivalentu, pokud výtěžek jeho připadá skutečně obci nebo jiné ekvivalentem povinné osobě, tak že ho nelze předepsati z oné části pachtovného, která vypadá na osoby nepodrobené poplatkovému ekvivalentu. Tak u obcí vyměří se ekvivalent pouze z onoho obnosu, který z celkového nájemného přijde poměrně na pozemky obci patřící. Jen tehdy, nerozděluje-li se výtěžek práva myslivosti držitelům pozemků, nýbrž bere-li jej obec pro sebe, podléhá i obnos na pozemkové držitele připadající poplatkovému ekvivalentu, ne však jako součástka jmění nemovitého, jak tomu jest při výtěžku honitby z vlastních pozemků, nýbrž jako jmění movité. Předpokládá se ovšem, že výtěžek myslivosti byl od pozemkových držitelův obci jako obci řádně a trvale postoupen. Stalo-li se tak však toliko na srážku obecních dávek na jednotlivé podílníky náležejících nebo jen na odvolání, netvoří takto obci ponechaný výtěžek honitby trvalého práva požitečného obce a nepodlehá proto též ekvivalentu. (§ 22. nař. minist. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z. odst. 2.) U práva rybářství jest přihlížeti k tomu, zda se vztahuje právo to k rybníkům a podobným uzavřeným vodám, které jsou vlastnictvím poplatníkovým, nebo k řekám, potokům a jiným vodám nenáležejícím osobě ekvivalentem povinné. V prvém případě jest plocha pokrytá vodou předmětem daně pozemkové, jest proto cena práva k lovu ryb již v ceně pozemku dotyčného, která se obyčejně vzhledem k jeho výnosu udává, obsažena a netřeba jí zvláště přiznávati. Jinak je tomu ovšem v případě druhém, kde jest hodnotu práva rybářství udati dle čistého výtěžku z práva toho plynoucího. Právo tržní jest přiznati jako součástku jmění movitého. Než nepodléhají poplatkovému ekvivalentu poplatky tržné a místné, podá-li se důkaz, že byly povoleny a úředně vyměřeny pouze jako náhrada za výlohy s odbýváním trhů spojené.

takovými shledáváme se ponejvíce u obročí pod světským patronatem, a záležejí hlavně v obilí, pivě, dříví neb jiných naturaliích. Jelikož pak závazkům těmto lze někdy dosti těžko dostáti, hledí se v nejnovější době osoby k nim povinné namnoze z nich vykoupiti.

Právní titul, na němž podobný periodický požitek spočívá, jest v přiznání uvésti.[1])

Aby mohla býti cena práv požitečných vypočtena, třeba udati hrubý výtěžek za posledních deset let a průměrné roční vydání s vykonáváním dotyčného práva spojené. Odečteme-li pak od průměru hrubého ročního výtěžku toto vydání a násobíme-li takto vypočtený roční čistý zisk dvaceti, obdržíme kapitalisovanou hodnotu práva požitečného.

V. U kterého úřadu se podávají přiznání.

Ekvivalentoví poplatníci mají podati svá přiznání a výkazy majetkové u okresního finančního ředitelství, v jehož obvodu jest jejich sídlo. V městech pak, kde jsou zřízeny úřady pro vyměřování poplatkův, jsou k předepsání poplatkového ekvivalentu kompetentní úřady tyto pro okres jim přidělený.[2])

Tedy pouze sídlo právnické osoby jest pro příslušnost úřadu vyměřovacího rozhodující, i jest poplatník povinen okresnímu finančnímu ředitelství (poplatkovému úřadu), k němuž dle svého sídla přísluší, přiznati veškeré své jmění, i to, jež se v obvodě jiných vyměřovacích úřadů nalézá. To platí zvláště i o odbočkách společností, místních skupinách spolků, filialních kostelích, beneficiích inkorporovaných kommunitám v jiném okrese atd. Ve všech těchto případech jest celkové přiznání podati pouze u toho vyměřovacího úřadu, v jehož okrese sídlí ústřední spolek, mateřský klášter a podobně.[3]) (O. p.)

[1]) § 22. odst. 4. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z.

[2]) § 32. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z.

[3]) Výnos min. financí ze dne 8. února 1901 č. 5956.

Podstata a vznik náboženství.

Mnoho již u nás napsáno o thematě tomto, v poslední době zvláště živá byla polemika o udaném předmětě mezi Králem a Krejčím. Chci tu dle článku Leopolda v. Schroedera, professora ve Vídni, podaného v Beiträge zur Weiterentwicklung der christlichen Religion (Mnichov 1905) ukázati, jak se vědecky přesně má o původě náboženství přirozeného jednati.

Když se byl krátce autor zmínil, že náboženství jest universalním zjevem v lidstvu, táže se, jaká jest pravá a přesná jeho definice a přichází po prozkoumání názorův A. Harnacka, G. Runze, Schleiermachera, Kanta, Tolstoje, Tylora, Cairda k definici: náboženství jest víra v duchovní, nad a mimo obor člověka vládnoucí, bytosti, moci a poměry, cit závislosti od nich a potřeba s nimi v souhlas vstoupiti. Praví, že tato definice hodí se jak pro nejvyšší tak pro nejnižší kruhy náboženské, čehož u jiných definicí neshledává, jak podrobněji dokazuje.

Potom přechází k otázce, jak toto náboženství povstalo, a tu probírá jednotlivé podněty k jeho vzniku působící.

Především uctívání přírody a hlavně jejích jevů: světlo, slunce, měsíc, hvězdy, vítr, bouře, blesk atd. Jev přírody je tu něco živého, něco účinného... Není nejmenší příčiny viděti tu něco jiného nežli zcela elementarní psychický proces. Domněnce radikalních zastanců theorie o původě náboženství z kultu předků, že člověk mohl si předměty přírodní představiti jako oživené teprve tehdy, když do nich umístil duše zemřelých lidí... vadí nejvyšší vnitřní pravděnepodobnost. Na počátku svého vývoje patří člověk na přírodu jej obkličující očima dítěte. Vše jeví se mu oživeným, jako on sám jest oživen. To jest elementarní pud... Vidíme ho již u dítěte, které s hůlkami, klůcky a kamínky si hraje jako se živými věcmi, ačkoliv ještě nemá ani tušení, co je smrt, duše, duchové. Oživuje, zosobňuje věci instinktivně, nevědomě. Právě tak pračlověk.

Tento elementarní názor o přírodě byl silně podporován jiným rovněž elementarním psychickým jevem, totiž pudem hledati pro každý jev a událost příčinu nebo původce, potřebou kausality, v níž ethnolog Oskar Peschel vidí zrovna kořen náboženství...

To jest jeden významný kořen náboženství.

Vedle něho však žije druhý úplně samostatně, nedá se od prvého odvodit, to je ctění duší (předků). Význam jeho dříve nebyl sice úplně neznám, ale teprve v naší době byl úplně seznán a náležitě vytčen, ba docela přeceněn. Herbert Spencer a Julius Lippert hledají tu kořen všeho náboženství. Nepopíratelně jest úcta duší, manů, duchů předků jednou z nejprvnějších forem náboženství... Jako úcta přírody spočívá na velikém faktě života, tak víra v duchy a úcta duší spočívá na velikém, věčně starém a přece vždy znova člověka děsícím faktě smrti. Život viděl člověk v přírodě, ale i smrt a opět smrt! A tyto obě veliké ustavičné spolu zápasící, zdánlivě nesmiřitelně nepřátelské moci byl

kořeny náboženství... (Z pojmu smrti odvádí pak autor vznik a význam oběti a modlitby.) Tyto oba kořeny náboženství splítají se mnohonásobně v sebe, však přes to můžeme až podnes je zvláště stopovati až k prvním začátkům... Totemismus a fetišismus nemají samostatného významu. Totemismus náleží původně k uctívání přírody, fetišismus pak jest jen zvláštní formou víry v duše a duchy...

Jsou však uctívání přírody a duší zemřelých jedinými kořeny náboženství? Tato otázka od většiny nynějších badatelů je zodpovídána kladně, a to tak, že jedni oba kořeny jako samostatné vedle sebe uznávají, jiní ten neb onen jako jediný výhradný kořen náboženství určují. Naproti tomu jsem já mínění, že otázka tato musí nepodmínečně býti zodpověděna záporně.

Uvažujeme-li blíže náboženství primitivních a nejprimitivnějších národů, vidíme podivuhodný fakt, který nedá se nikterak srovnati s panujícími theoriemi o původě náboženství buď z uctívání přírody nebo z uctívání předků. Je to právě mezi nimi velice rozšířená, ne-li docela všeobecná víra v nejvyšší dobrou bytost, povahy obyčejně stvořitelské, která jest dobrá a též od lidí žádá, aby dobře, mravně, spravedlivě, v mnohém ohledu nezištně a obětavě jednali. Bdí nad skutky lidskými a představuje se často, byť ne vždy, jako dobré odměňující a zlé trestající. Objevuje se pod různými jmeny... Obyčejně se neuctívá ani oběťmi a dary, ani modlitbami a zpěvy. Ctí ji tím, že plní její vůli, že jednají dobře a právně a myslí podobně jak ona. Kde se jí oběti konají, právem se to považuje za způsobené přenesením z úcty duchův. A právě tato okolnost, že nejvyšší bytost nemá zvláštního kultu, kdežto celé řady lačných, hladových a žíznivých duchů nejrozmanitější dary dostávají, ukazuje k tomu, že se tu setkáváme s náboženským názorem úplně a fundamentalně rozdílným. Zcela neprávem vyvozovali z toho někteří, že tato nejvyšší bytost málo nebo nic neznamená proti často velice nepříznivým duším a duchům. Myslelo se, že taková bytost, která oněm národům pramálo znamená, tak že jí ani neobětují, není také hodná, aby se učenci více jí zabývali. Ještě více překážely pravému ocenění a uznání jejímu panující vědecké předsudky. Tak vysvětluje se podivuhodná okolnost, že nejen jednostranně-doktrinářský Herbert Spencer víry v nejvyšší bytost u nižších plemen naprosto si nevšiml, ačkoli používal knih, které o tom měly zřejmé doklady; ale že i tak svědomitý a opatrný badatel jako jest Eduard B. Tylor věnuje jí jen asi 20 stránek svého obsáhlého díla o počátku kultury.

A přece je tato víra fakt nejvyšší důležitosti nábožensko-historické, a to tím více, že právě u národů kulturně nejníže stojících nalézá se tato víra poměrně nejčistší, jasná a silná. Tuto víru chtíti odvoditi z kultu duší a z něho vyrostlého kultu předků, jest marné namáhání. Nalézá se u národů, kteří posud nevyvinuli nijaké úcty předků, nijaké úcty heroů, na př. u Australanův, Andamancův, obyvatelův Ohnivé země, Bušmanův a j.... Jestliže někteří národové přece tuto bytost jako otce prvního člověka a tím jako svého praotce označují, tož poznamenává tu Réville zcela správně, že nejvyšší bytost byla tu učiněna

praotcem, ne však opačně praotec nejvyšší bytostí. Je tu něco podobného, jako když Adam v genealogii u sv. Lukáše 3, 38 se jmenuje synem božím, poněvadž od Boha přímo byl stvořen. Avšak ani za nejvyšší vrchol polytheistického pantheonu nemůže se tato nejvyšší bytost považovati, jak myslí Tylor, poněvadž se velice jasně a výrazně nalezá i u národů, kteří takového pantheonu dosud nemají. Není to také odleskem pozemského království, jak míní jiní badatelé, poněvadž se nalézá u národů neznajících dosud království, nevyvinuvších dosud vyšších socialních forem...

Jde tu o nejvýš jednoduchý, ale zároveň eminentně důležitý výtvor, o primitivní myšlenku: je tu jeden, musí tu býti jeden, který vše učinil; musí tu býti jeden, který chce, abych tak a tak jednal, to a to zanechal atd. Tento jeden nemusí právě bydliti v nebi... Toto nanejvýš jednoduché pojetí, které nepředpokládá žádné výše vyvinuté kultury, musíme počítati k elementarním myšlenkám lidského pokolení, poněvadž podobně jako jiné elementarní myšlenky je doloženo velikým materialem ze všech dílů světa.

Chce-li se nyní těmto svědectvím o víře v nejvyšší bytost dobrou u primitivních národů tím vyhnouti, když se ukazuje na to, že tito národové byli ve vlivu křesťanství nebo islamu, ukazuje se i toto namáhání marným. Víru onu nalezáme u národů, kteří buď vůbec styků s Evropany nebo mohamedany neměli aneb žádných intimních, kteří se takových styků úzkostlivě střežili, báli. Vidíme, jak tato víra byla chována a hájena při vědomém odporu proti missionářům, také nic se tu nenalézá, co by ukazovalo na duševní vypůjčení... Více o tom podává Andrew Lang v druhém díle svého výborného díla Making of Religion.

Tato víra jest nerozdílně spojena s moralkou... Ani uctívání přírody ani uctívání předků nemají přímo vztah k moralce... Tvrdí-li se nyní tak často, že náboženství ve svém počátku jest nezávislo úplně na moralce a že s ní není nijak nerozlučně spojeno, je to správné a nesprávné zároveň. Správné, neboť uctívání přírody a duší původně nemají vztahu k moralce a dostávají jej teprve později jiným vlivem. Nesprávné, neboť víra v nejvyšší dobrou bytost je s moralkou, jevem altruismu, co nejvíce spojena, s ní rostlá a nedá se od ní odloučiti.

Z velikých jevů život, smrt a láska čili altruismus vidíme vyrůstati tři kořeny náboženství, uctívání přírody, kult duší a víru v nejvyšší dobrou bytost, vidíme je všude na zemi se rozvíjeti, vzájemně proplítati, spojovati, připodobňovati, srůstati a tak vytvářeti přerozmanité útvary náboženské...

Trojice kořenů náboženství jest hluboko zakotvena v bytosti člověka. Již dávno je znám člověk jako bytost smyslná, duchovní, mravní...

J. Oliva.

Některé katolické publikace francouzské.

Referuje ALOIS KOUDELKA.

Předkem a nejprve upozorňuji — ač-li jí snad neznají — frančiny znalé na publikaci „Science et Religion". Tyto „Studie časové" (Etudes pour le temps présents) vycházejí u volných dobách v příručních oktavových sešitech o 64—80 stránkách, pojednávají o té které otázce formou — při vší vědeckosti — co nejstručnější a psány jsou po většině — až na nepatrné výjimky — Francouzy, kdežto u nás daleko větší procento jsou překlady, a to děl ne zrovna nejnovějších, kdežto při francouzské publikaci hledí se nejvíce na časovost. Jakousi obdobou jest naše Vzdělavací knihovna, více však Germanii vydávané „Flugschriften zu Lehr und Wehr" nebo „Frankfurter zeitgemäße Broschüren" nebo konečně publikace katolické londýnské „Truth Society" O čem jednají publikace ty, snad nejlépe vysvitne z tohoto seznamu, v němž udávám počet svazečkův o té které otázce jednajících. Dosud věnováno obraně víry 38 svazečků (resp. sešitů), dějinám 30, otázkám biblickým 29, srovnávací vědě náboženské 28, socialním a státním vědeckým otázkám 27, psychologii 24, otázkám mravoučným 23, věrouce v užším slova významu 23, přírodovědě 18, filosofii 18, křesťanským starožitnostem 13, umění a písemnictví 10, vychovatelství a školství 7, dnešním poměrům ve Francii 7, ženské otázce 5, židovské otázce 5.

Vydáno tedy do dneška všech sešitů přes tři sta, ač s publikací tou započato teprve roku 1899. Cena svazečku obnáší 60 cts. (57 h). Adresa: „Bloud et Cie. Paris Rue Madame 4." Mnohá z uvedených čísel dočkala se již šestého, ano i sedmého vydání, a jak již shora řečeno, nejsou to letáky pro lid, nýbrž spisky pro vzdělanější a vážněji přemýšlející čtenáře. Čím vysvětlíme tento odbyt? Odezírajíce od velkého kontingentu čtenářstva, podnik ten děkovati má za úspěch ten hlavně jmenům autorů. Jsou tu zastoupeni první francouzští vědátoři a z cizích autoři jména světového, jako kardinal Manning, Mgr. Spalding, Dr. Krogh-Tonning a j. Dále tomu, že se přihlíží hlavně k nejpalčivějším časovým otázkám, a konečně té okolnosti, že se bere zřetel i k pracím autorů světských na stanovisku katolickém v té které otázce stojícím. Proto mezi autory existují nejen kněží a professoři fakult bohosloveckých, ale i tací jako: Ferd. Brunetière, Georges Goyau, Georges Fonsegrive, Henri Lasserre, A. de Lapparent, A. Leroy Beaulieu atd. Jest mi líto, že nemohu tu uvésti podrobného seznamu všech čísel, jen tak namátkou pro lepší orientaci buďtež tu některá čísla plně uvedena. Tak arcikněz z Nantes Gaborit podal v č. 80. „De la connaisance du beau" praktický kurs esthetický, v němž ještě praktičtěji (na základě dokladů z klasické literatury francouzské v 17. století a ze současné) pokračuje v č. 133 „Le beau dans les oeuvres littéraires." Prakticky psáno je též č. 42. od Gabriela d'Azamjuba „Pourquoi le roman à la mode est-il immoral et pourquoi le roman moral n'est-il pas à la mode?" (Proč modní, t. j. současný roman jest nemravný a proč romany mravné nejsou

v modě?) Abbé Canet v č. 217. pojednává o rozdílu mezi svobodou v myšlení a svobodářstvím (La liberté de penser et la libre pensée). Zajímavou jest práce Th. Ortolana, jenž dokazuje jsoucnost boží z přirozenosti nejznámějších hudebních nástrojů pod č. 25 „Matérialistes et musiciens.“ Koho to zajímá, tolle et lege!

Pány katechety v městech jakož i řečníky v odborových spolcích atd. upozorňuji zase na publikaci, vydávanou Maison de la Bonne Presse (Paris, Rue Bayard, 5) „Bibliothèque des Conférences avec projections.“ V poslední době všeobecně rozmahá se snaha doprovázeti mrtvé slovo přednášky obrazy, a to světelnými, a že s úspěchem, toho nejpádnějším dokladem jest nával nejenom malých, ale i velkých k takovým přednáškám. Že takové světlové obrazy na stěnu a pod. vrhané znamenité služby konaly by i ve škole, kdož by nenahlížel. Bohužel! užití této pomůcky asi na dlouhá ještě leta zůstane pro většinu škol — aspoň venkovských — zbožným přáním, neboť chybí hlavní věc, totiž nervus rerum gerundarum. Však ani zmíněná shora bibliotheka, jejíž text stojí pouze 25 cts., co do kolekce obrázků, jež jsou pořízeny dle nejlepších umělců starých a nových, a to buď v barvách nebo jen v jedné tonině, černé, není nikterak laciná. Tak na př. na ukázku mi zaslaných nejlacinějších obrázků představujících výjevy ze života sv. Mikuláše biskupa v jedné tonině stojí 8 franků, v barvách 20 fr. Čtrnáct výstražných obrázků ze života alkoholika stojí v barvách 21 fr. (9 fr.). Těm, kdož se o věc zajímají, podávám tuto úplný seznam čísel i pro nás (specielně francouzských nebo čistě zeměpisných a ethnografických čísel pomíjeje) význam majících. 1. Rome et les triomphes de l'église (Řím a vítězství církve) 54 projekcí. 2. La divine enfance de Jésus (Dětství Ježíšovo) 46 p. 3. La vie publique de Jésus (Veřejný úřad Ježíšův) 31 p. 4. Les enseignements de Jésus (Nauky Páně) 30 p. (trochu divné rozdělení). 5. Les voyages apostoliques de Jésus (Apoštolské cesty Páně) 30 p. (trochu divné rozdělení). 6. La passion de Jésus-Christ (Utrpení Ježíše Krista) 40 p. 7. Les voyages de Saint-Paul (Cesty sv. Pavla) 37 p. 8. Les catacombes de Rome 30 p. 10. Saint Paul le prisonnier du Christ (Sv. Pavel, vězeň Kristův) 28 p. 17. Lourdes: apparitions, pèlerinages (Lurdy: Zjevení, poutě) 50 p. 18. Notes et réflexions sur les évangiles (Úvahy a doklady ze sv. evangelií) 153 p. K tomu vydává táž společnost tak zv. „Conférences“, hlídku dvakrát za měsíc vycházející, v nichž pojednává s pokyny a četnými poukazy a doklady o látce, o níž se má dle oněch obrazů přednášeti.

Pracující na vinici Páně hlavně mezi dělnickou třídou upozorňuji na dílo Abbé Gibiera: Conférences aux hommes. Les objections contemporaines contre la religion. Da díly po 4 francích. (Knihkupectví P. Lethielleuxa v Paříži.) Je to sbírka promluv, které měl autor, jenž jest farářem v Orléansu, k dělníkům, mezi nimiž už na 15 let působí. V prvním díle obsaženo 51, v druhém 53 přednášek. Upozorňuji však, že se v těchto přednáškách à la konferencí Felixových, Monsabréových, Lacordaireových nedokazuje učeným teprve aparátem nutnost víry a náboženství, nýbrž že se v nich především vyvracejí námitky mezi

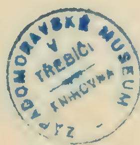
dělným lidem rozšířené proti víře, jakož i zlořády v té příčině mezi lidem se zahnizdivší. Tak na příklad v jedné promluvě jedná o námitce: Není Boha, v jiné: Člověk nemá nesmrtelné duše, v třetí: Bůh se o nás nestará atd. Řeči ty vynikají pravým popularním, prostě-jasným slohem a stručností při vší obsažnosti rozhledu. Propleteny jsou jadrnými příklady, obrazy a pod.

Jako znamenitou pomůcku ku kázaním o nejsv. Svátosti oltářní doporučuji Eug. Couet: Les miracles historiques du Saint-Sacrament. (Bureau des oeuvres eucharistiques. Paris. Avenue Friedland. 23.) Celá kniha o 393 str. dělí se — o přehled postaráno dvojí tabulkou na konci — ve tři díly; v prvním jedná se o skutečné přítomnosti Páně ve Svátosti oltářní, druhý díl věnován mši sv. a třetí sv. přijímání. Autor hleděl při svých příkladech především na zaručitelnost uváděných fakt.

Zajímavou knihou, a to proto, že autor její, laik, doktor X uvažováním různých zjevů v životě jednotlivcově a národů dospívá této konkluse: „De toutes les religions, socialement, individuellement, le catholicisme a été la plus féconde. De toutes les religions le catholicisme est donc la plus vraie“ (Ze všech náboženství s hlediska společenského, individualního katolicismus byl nejblahodárnějším. Je tedy katolicismus ze všech náboženství nejpravdivějším) jest kniha vyšlá u Perrina et Cie. (cena 3 fr. 50 cts.) „Les conflicts de la science et des idées modernes.“ Třebas se vším v ní uvedeným nelze jen tak souhlasiti, přece v rukou laiků čtenářů mnohou vážnou myšlenku vzbudí a leckterý předsudek proti katolicismu naprosto povalí. Ale že by ji u nás ti, kteří tak rádi o katolicismu píší, ač ani malého našeho katechismu neznají, do ruky vzali, pochybuji. Za dnů našich lépe se vyplácí psát o tom, čemu se ani za mák nerozumí.

Totéž nakladatelství (Perrin et Cie.) a za tutéž cenu vydalo první část díla F. Brunetièrea „Sur les chemins de la croyance.“ S jakou toužebností práce ta očekávána, ač obsahuje většinou pojednání téhož autora v „Revue des deux Mondes“ v letech 1901—1903 uveřejněných, patrno z toho, že v kratinké době páté vydání její bylo rozebráno. Jak z předmluvy vysvítá, jest kniha tato předchůdkyní následujících dvou ještě. První touto knihou, jak už podtitul napovídá „Utilisation du Positivisme“, snaží se autor využitkovati vědychtivého positivismu doznáním jistých pravd k obhájení víry a náboženství. Zajímavo je z předmluvy Brunetièreovo doporučení se blahovůli těchto trojích odpůrců, již asi proti němu vyvstanou: stoupencův Augusta Comtea, diplomovaných professorů filosofie a — theologantů. (Srv. refer. v č. 3. let. „Hlídky“.)

A konečně několik slov o knize Yves le Querdeca „Le Fils de l'Esprit.“ (Paris. V. Lecoffre. Cena 3 fr. 50 cts.) Yves le Querdec je pseudonym G. Fonsegrivea, professora filosofie, autora četných knih a článkův a redaktora katolického měsíčníku francouzského „La Quinzaine“. Z předešlých knih jeho jmenuji: „Lettres d'un curé de campagne“, „Lettres d'un curé de canton“, „Le Journal d'un évèque:



1. Pendant le Concordat, 2. Après le Concordat.“ První z nich poctěna dokonce cenou francouzské akademie a přeložena jest do angličiny a vlaštiny. Ve všech těch spisech osvědčil se autor znamenitým znalcem kněžského života; však také kterýsi monarchický list (nejsou vždy snahám kněžím příznivy) promlouvaje o poslední knize jeho napsal o něm, že je „censeur du clergé séculier et régulier, depuis le moindre vicaire jusqu' au plus haut prélat“ (mravokárcem kněžstva světského i řeholního od posledního kaplánka až k nejvyššímu prelátovi). Z toho dalo by se usuzovati na nepřátelské smýšlení Fonsegrivea proti kněžstvu; než tomu není tak. Fonsegrive jest pouze modernistou, jenž se dožaduje pro nové poměry, jaké ve Francii zavládly, nových osobností a nových řádů. (Mimochodem upozorňuji tu, ježto se u nás o manželství v poslední době mnoho píše a debattuje, na jeho v druhém vydání již vyšlou knihu — vyšla před P. Bourgetovým romanem „Divorce“ — „Mariage et Union libre“.) Poslední jeho kniha „Le Fils de l'Esprit“ jest dle označení na titulním listě romanem socialním. Má 600 stran a uveřejňován byl původně ve zmíněném již měsíčníku „La Quinzaine“. Lásce pramálo místa v romaně tom vyhrazeno. Autor vykládá v něm svoje názory, kterak dlužno zastávati úřad apoštolský i laikovi, jako dříve činil u kněží, za dnešních ve Francii panujících poměrů. Názorům svým dává průchod ústy demokratického, ač z rodu šlechtického pocházejícího hrdiny Norberta de Pechanval. Názory ty jsou zrna co nejdemokratičtějšího, a to rázu ne tak politického, jako především společenského; proto odsuzuje také konfessionelní stranu politickou, žádá naprosté odstranění všech stavovských výsad a rozdílův atd. Na ostatek podotýkám, že věru nesnadno je čtenáři neznalému důkladně poměrů náboženských a politických správně porozuměti všem místům a narážkám v knize jeho. Znalci poznávají ve všech jednajících osobách žijící zástupce různých politických, socialních a náboženských stran, ale jen znalci. Pro cizince kniha ta je více méně jen orientací o proudech Francií teď zmítajících.

Současná ruská belletrie.

Podává A. Vrzal. (Č. d.)

A vedle těchto slabovolných, životem unavených vzdělanců, k nimž Čechov chová až chorobnou lásku, jíž druhdy nezasluhují, v životě skutečném hospodaří ukrutný, tupý dravec, jako je Aksiňa v povídce „V rokli" (1900), žena sobecká, jež bezohledně řádí v domě svého tchána, lichvou zbohatlého mužika a vyděrače továrnické vesnice, ležící „v rokli", až zmocní se panství v domě a všecky z něho vyžene. Podobný samolibý dravec je professor Serekujakov, jenž jako pravý despota týrá své příbuzné i známé, okouzlené jeho slávou, mezi nimiž je také dobrosrdečný bratr jeho první manželky, „strýček Vaňa", který dobrovolně se dřel na zbožňovaného professora, až konečně poznal v něm sobce bezsrdečného, nespravedlivě pohrdajícího prostými smrtelníky, ač není s to, by se vymanil z jeho vlivu i dře se na něho dále. A tak téměř napořád vítězí u Čechova lidé tupí, nesvědomití, sobci, kdežto šlechetní poctivci, intelligentní lidé, mající dobré úmysly, ale trpící nedostatkem pevné vůle, hynou v boji s duševní tupostí, mravní zvrhlostí a sobectvím. Celkem život ruské intilligence v provincialních městech, jemuž Čechov hlavní pozornost věnuje, jeví se hrozně nudný, jednotvárný, bezobsažný, tone v bahně všednosti a neřestí.

Je li však obraz ruské intelligence velice pochmurný, neutěšený, o nic světlejší není obraz života selského lidu na venkově, jak to vidět z povídek „Mužíci" a „V rokli" (1900). Povídka „Mužíci" vzbudila takovou sensaci v literarním světě a těšila se takovému úspěchu, jakého nepamatovala ruská literatura od dob, kdy vyšla slavná díla spisovatelů čtyřicátých let. Spisovatel hustými a tmavými barvami namaloval tu ohavnost spuštění, hrubost a neuvědomělost, jimiž vyznačuje se vesnický život ve střední Rusi, ukázal proti výstředním lidovcům, kteří mužika i jeho život vystavovali jako vzor dokonalosti, od něhož intelligence měla by se učit moudrosti života, že od mužíka nelze se učit ničemu dobrému. Přece však hrozný obraz života vesnického ve zmíněných povídkách zmírněn několika něžně tklivými výjevy a v pravdě uměleckými tahy, které prozrazují v Čechovu znalce života, duše i fantasie lidu. V povídkách těch není přesládlé sentimentalnosti lidovcův, ale vidět prostou srdečnost, s níž autor stopuje život venkova.

Sympathičtěji, poetičtěji než intelligentní muže kreslí Čechov ženy, jež připomínají okouzlující postavy žen u Turgeněva.

Ačkoliv analyse skutečnosti, kterou v dílech svých podává Čechov, je neutěšitelna, jeho názor světový — pessimistický, přece společnost ruská si ho oblíbila. Neboť neduhy a bolesti, jež trápí ruskou společnost, ukázány v pracích jeho rukou něžnou, opatrnou, a byť i nebylo tu poukázáno k lékům neduhů, přece díla ta proniknuta srdečnou útrpností. Nad starým umírajícím člověkem vznáší se blouznění o daleké budoucnosti, o zdravějších i šťastnějších potomcích, kteří dobrým slovem vzpomenou na předky své, již pro ně pracovali a namáhali se. Tak blouzní a

upokojuje sebe uprostřed všedního života doktor Astrov ve strýčku Vaňovi, tak sní plukovník Veršinin ve Třech sestrách, odrážejíce náladu samého Čechova, jeho vlastní sny. Vždyť také Čechov byl přesvědčen, že skutečnost je sice těžká, ale neradil, aby lidé seděli se založenýma rukama a pozorovali pouze hnusnost života, nýbrž aby se snažili, by okolnosti života se zlepšily.

„Polnoje sobranije sočiněnij“ Ant. Čechova vyšlo 1903 jako příloha illustrovaného týdenníku „Niva“ v 16 svazcích.

Vedle Čechova podle přirozeného nadání třeba postavit Vladimíra Galakt. Korolenku (nar. 1853). Týž rázem obrátil na sebe pozornost a rázem dostihl vrcholku svého uměleckého rozvoje. Jeho nadání umělecké nemenšilo se po celou dobu jeho literarní činnosti, ale také se nerozvíjelo. Tento barvitý kreslitel života s něžnými, lidumilnými náladami a poetickou snivostí, liberalní publicista a společenský pracovník, nikdy nedovedl úplně oddat se čistě umělecké tvorbě. V činnosti jeho pozorovat ustavičný zápas mezi belletristou a publicistou: publicista dusí v něm belletristu a nedá se mu volně rozvíjet; belletrista zase marně snaží se vytrhnout z náručí publicisty, tak že Korolenko druhdy po několik let nedá o sobě vědět jako belletrista. Jeho temperament ustavičně pobízí jej k nějaké praktické práci, boji za přesvědčení. Nejlepší jeho belletristická díla mají exotický charakter, neboť Korolenko oblíbil si originalní literarní náměty, romantické umělecké popisy, pro život ruský výjimečná themata, barvy dalekých pohraničných krajův. Korolenko se zálibou a druhdy virtuosně kreslí charakteristické, slabě záhadné postavy severní tajgy, svobodné hrdiny sibiřských pralesů, typy polskoruských krajin. Dojmy, jež pocházejí ze středisk ruského života, nezpracují se u něho v umělecké obrazy, důstojné jeho originalního talentu. Střediskům života ruského náleží jeho publicistická činnost, jeho agitatorsky-praktická činnost, kdežto jeho fantasie, jakoby odtržená od bezprostředních dojmů života, poletuje po pustých tajgách a pohraničných vesnicích, zpívajíc jakési tesklivé a tklivé písně v prose. Ačkoli pak jeho články publicistické o t. zv. vnitřních palčivých otázkách života, o souboji., samovraždě, hladě („V golodnyj god“) a j. jsou velmi cenny, přece hlavní význam jeho činnosti spočívá v belletrii, a to nikoli v přísně realistických, ethnografických „Kresbách sibiřského turisty“ (1882), v povídkách „Ve vyšetřovacím oddělení“ (1880), „Sokolinec“ (1885), „At-Davan“ (1892) a podobných, nýbrž v takových dílech, jakož jsou „Les šumí“, „Sen Makarův“, „Ve špatné společnosti“ (1885), „Slepý hudebník“, v nichž Korolenko není ethnografem, letopiscem, ani publicistickým spisovatelem v realistickém duchu, nýbrž básníkem, umělcem, okouzlujícím čtenáře zvláštností uměleckých obrazů, čarokrásným slohem, neobyčejným půvabem básnickým a druhdy až fantastickým obsahem. Korolenko kreslí život zevnitř, v jasných individualních formách, ale nedovede nahlédnout do tajemné hloubky duše lidské. Popisy vnější přírody a života — metelice a sněhové vánice, třeskutý mráz sibiřského severu, kdež autor strávil několik let, byv poslán do vyhnanství cestou

administrativní bez předcházejícího vyšetřování, roztávání ledu na sibiřských řekách, poetický šumot tmavých pralesů, život různých uprchlíkův a pod tíží života stenajících vozkův — všecko to rozprostírá se jasně a všecko to téměř zaclání vnitřní smysl lidského života, který by mohl být zvláště poutavý pro takový talent, jaký má Korolenko. Vůbec pozorovat v jeho uměleckých dílech jakousi zdrželivost, potlačování čistě uměleckých nálad, jakousi ochotu obětovat sebe zájmům časopiseckého liberalismu, pěstovaného v „Rusském Bogatstvu", jež po delší čas s nebožtíkem Michajlovským, a nyní sám rediguje. Cosi střízlivého, jasného, normalního pozorovat i v jeho exotických povídkách, krásných, ale ne ohnivých, prosycených lidumilností, ale málo nadšených. Na Sibiři uprostřed nevlídné přírody, jež vzbuzuje v něm pocit velebnosti a úcty, Korolenko jen tiše teskní, nepozvedá hlasu protestujícího proti nepěkným poměrům tamějšího života. Velebnost přírody té mu imponuje; kreslí ji barvami jasnými, ale ne oslňujícími. Vypravuje o přetrapném životě na Sibiři, jenom teskní, doufaje, že velkolepá příroda sama si pomůže, zlepší život. Kresle se zálibou divochy, tuláky a t. zv. ztracené existence, hledá také v nich jiskru Boží, lidskost, neidealisuje jich, nýbrž má s nimi upřímnou soustrast. V sympathickém talentě jeho je mnoho lásky k lidu a útrpnosti s padlými. Jeho nálada je klidná, měkká, čistě lidumilná. V poslední však době Korolenko bohužel skoro nic nového nenapsal, hasne ve tvorbě literarní, opakuje některé dřívější motivy i nevzbuzuje v obecenstvu žádného zájmu.

Podle typu nadání nejblíže Korolenkovi stojí veliký, ale hlavně ethnografický talent Dmitrije Nark. Mamina Sibirjaka (narozen 1852 na Uralu), letopisce průmyslových podniků na Uralu a v západní Sibiři. s jeho jasnou vyobrazivostí širokých obrazů, s obšírnou uměleckou pamětí, jež snadno reprodukuje dřívější dojmy, s jeho klidným epickým slohem a súženým obzorem v otázkách psychologických. V nesčíslných jeho povídkách, novellách i romanech ze života uralského i sibiřského nejlepšími stránkami jsou popisy oněch zjevů životních, jež ve své výlučnosti nevystihují obecného rázu života. Jako Korolenko, kreslí také M. S. hlavně vnější tahy života, i je mistrem v té příčině, tak že postavy jeho stojí před čtenářem vypukle jako z kamene vytesané sochy, chladné, v nichž není duševního života. Píše ze široka, ale ne do hloubky. Jeho velké romany jsou rozvláčně nudné, objektivně věrné popisy vnější stránky života uralských kapitalistů, vydřiduchův i lidu, jejž tito vyssávají na svých závodech. Nemaje poetické jemnosti, jež dodává upřímné něžnosti dílům Korolenkovým, M. S. vnáší do své tvorby svoje publicistické požadavky bez uměleckého zpracování, tak že rozsáhlá díla jeho nejsou příliš cennými příspěvky literarními. Nejlepšími z prací jeho toho druhu jsou: „Gornoje gnězdo" (1884), „Tri konca" (1890) a „Bratja Gordějevy". Psychologické sujety se mu nedaří; proto slaby jsou jeho romany ze života současné intelligence. Nejlépe daří se mu, když fantasie jeho, znavená jednotvárností nesmyslného shánění po požitcích, utíká do tichých koutkův uralsko-

sibiřských, kam nedolétá ruch světa, kde nevládne dravý kapitalista (některé drobné „sibiřské povídky“, jichž vydal několik svazků, „legendy“), nebo maluje duši dětskou, kterou výborně zná, ať píše o ní pro děti nebo pro dospělé (srv. sbírku „Dětské stíny“ 1894).

Plodnosti Maminu-Sibirjakovi vyrovná se nadaný, také nám dobře známý Ignat Nik. Potapenko (narozen 1856 ve vsi Fedorovce v chersonské gubernii). Jeho první povídky ze života ruského pravoslavného duchovenstva, dobře jemu známého, byly půvabny, plny síly, humoru i tklivého soucitu s osudem utlačených společenských vrstev. Ale vyčerpav se jako letopisec duchovenstva, začal psát z řemesla pro časopisy, noviny a divadlo nesčetné povídky a dramata, v nichž jako umělec klesal hlouběji a hlouběji, popisuje život vyšších kruhův a intelligence. V uměleckém temperamentě jeho zvláště nás dojímá bodrost, jíž se liší od současných spisovatelův, naladěných většinou pochmurně, pessimisticky, dále dobrosrdečný, neurážlivý maloruský humor, svěžest barev a epický klid, s nímž maluje své obrazy. Základní ideou spisů jeho jest idea trpělivé, ustavičné práce; Potapenko energicky vybízí k „praktické službě“, ke konání povinností, a zlomyslně posmívá se lidem, již snaží se žít na cizí účet, „na pensi“, které nezasloužili. Mravní názory Potapenkovy nejsou vždy sympathické. Spěch, s nímž romany své vyrábí, je velice na ujmu jejich umělecké ceny.

Podobnou plodností a bezprostředním uměleckým talentem vyniká Vasilij Ivan. Němirovič-Dančenko (nar. 1848), jenž v letech sedmdesátých nabyl popularnosti zajímavými kresbami, nazvanými „Solovki“, v nichž nevěrně sice, ale s plamenným nadšením popsal život mnichů v klášteře soloveckém, velmi důležitém pro severní Rus. Cestuje od dětství, projel celou Rus od nejzazšího severu až na Kavkaz, celou Evropu, účastnil se jako dopisovatel války rusko-turecké, již popsal velmi poutavě v řadě korrespondencí, vyšlých s názvem „God vojny“, jakož i v řadě romanův a povídek. Jeho romany srovnává případně Volynskij s rychlíky, letícími mezi fantastickými, oslepujícími krajinami evropského jihu, jež velmi rychle ubíhají, splývajíce mezi sebou. Také jeho hrdinové se míhají jako cestující ve vlaku, mizíce v mlze dalekých obzorův, aniž náležitě ukázali duše své. Čte-li člověk jeho romany, cítí se v železničním voze s upřímným člověkem, který mnoho viděl, umí živě vypravovat, nezarmoutí pessimistickou náladou, nýbrž svými veselými povídkami, druhdy přihruble realistickými, rozesměje až k slzám, jindy však také dojme projevem zvláštní srdečnosti. Jeho romany jsou velice spletity, jsou to celé roje dějů zajímavých a gallerie neobyčejných postav, zastiňujících druhdy hlavní děj i základní myšlenku romanu, v němž není žádných typů. Přes to romany jeho napínají zvědavost a dotýkají se takových zjevů života, které by jinak zůstaly nepovšimnuty. Mile nás dojímá srdečná teplota, s níž autor kreslí nepovšimnuté hrdiny sebeobětavosti a lásky k bližnímu, jak vidět ve sbírkách povídek: „Nepoznaní hrdinové“, „Sváteční povídky“ a „Pohádky skutečnosti“. Pěkně čtou se jeho trochu přisládlé povídky pro děti.

Letopiscem ubohých měšťanských a drobnoúřednických rodin petrohradských je Kazimír Stanisl. Barancevič (narozen 1851 v Petrohradě), skromný, tichý spisovatel, jenž živě se službou u petrohradské elektrické dráhy, ve volné chvíli velice horlivě píše četné povídečky i romany, na nichž leží pečeť pochmurného, nevlídného podnebí sídelního města i těžkého života spisovatele samého Z téhož života petrohradského čerpá látku k povídkám Michal Nilovič Albov (nar. 1851 v Petrohradě), jenž psychologickým nadáním neustupuje Čechovu a podobá se v mnohém Dostojevskému, ale bez jeho hlubokých kontrastů, bez jeho temperamentu. Píše velmi málo, v poslední pak době se opakuje. Je to umělec, jenž tvořil jen ze sebe sama, nic takřka nebera od života, to pak nemnohé. co znal i viděl, zaléval soumračným světlem své duše. Nejlepší jeho práce předvádějí opilé hrdiny petrohradských podsklepí.

Značným čistě uměleckým beztendenčním nadáním vyniká Petr P. Gnědič (narozen 1855 v Petrohradě), jenž však rád zabíhá do pikantních podrobností, ať už píše povídky nebo kusy pro divadlo.

Jen zběžně zmiňujeme se ještě o Alex. Iv. Ertelu (nar. 1855), jenž kdysi vzbuzoval sensaci svými kresbami současných nálad společenských, nových nepokojných prvků ve společnosti, o Grig. Alex. Mačtetovi (1851—1902), jenž psal s neobyčejnou občanskou nabubřelostí, o Ilji Al. Salovu (nar. 1834), jenž hleděl napodobovat Turgeněva, o Konstant. Mich. Staňukovičovi (nar. 1844), jenž publicistikou a tendenčností kazil díla svá, ale velikou popularnost získal překrásnými povídkami ze života námořního, o Alexěji Al. Tichonovu (Lugovém, nar. 1853) s jeho hrozně nudnými romany, o Prokopu Jeg. Nakrochinoví (1850—1903), jenž skromným pérem popisoval život drobných lidí, hynoucích v nouzi velkoměstského života, a o humoristickém, také u nás dobře známém spisovateli N. Al. Lejkinovi (nar. 1843). (P. d.)

Posudky.

Paul Drews: Die Reform des Strafrechts und die Ethik des Christentums. Tübingen 1905. (Lebensfragen č. 4.)

V doslově uvádí autor, že právnickou část zpracoval za pomoci Mittermaiera, professora trestního práva v Gießenu, sám pak autor je tamtéž professorem protestantské theologie. Je tedy spisek (44 str. v 8°) výplodem dvou odborníkův a tudíž rázu přísně vědeckého.

Úvodem dotýká se autor fakta, že v jednotlivých evropských státech zavedli a zavádějí nové trestní zákony. I Německo chystá nový trestní zákon. Při těchto reformách nejde jenom o technicko-právní otázky, nýbrž hlavně o boj světových názorů. Tu má každý právo chápati se slova, neboť kdo má idealní názor světový, tomu nemůže býti lhostejno, na jaký světový názor se postaví trestní právo v jednotlivých státech, jelikož právo zasahuje mnohonásobnými vztahy do života, do svědomí.

V oboru trestního práva jsou dvě školy: klassická (konservativní) a anthropologicko-sociologická, jejímžto vůdcem jest professor v Berlíně von Lißt. Předmětem sporu jest význam trestu. Klassická škola považuje trest za dostiučinění za svobodné, volné vykonání nějakého zlého skutku, druhá škola považuje trest za ochranu společnosti a za vychovávací prostředek pro provinilce. Popírá naprosto svobodu vůle.

Jaké stanovisko zaujme tu křesťanská ethika? Škola klassická zdá se zachovávati mravní světový pořádek, jak mu učí křesťanství, ve skutečnosti vyvádí však všecko od empirie právě tak jako druhá škola, neodůvodňuje právo z mravního světového řádu, nýbrž z empirických faktorů. Škola klassická hájí svobodu vůle, zodpovědnost, ve skutečnosti však přívrženci její na ni nedbají nebo prohlašují, že jest lhostejno, je-li vůle svobodná čili nic, jí jde hlavně o fakt, jev a ne o toho, kdo jej vykonal. Dle theorie této školy je trest odplatou za skutek, avšak dle ethiky křesťanské obstojí trest jen jako prostředek polepšovací. — Škola nová dle běžného názoru má vztahy k Lombrosovi, ve skutečnosti však škola tato Lombrosa zavrhuje. Také všichni z nové školy nejsou proti svobodě vůle, a ti, kteří jí neuznávají, uznávají přece zodpovědnost. Poněvadž mnozí lidé nemohou svobody snésti a nadužívají jí proti společnosti, doporučuje nová škola odloučení jejich ze společnosti a uzavření na zvláštních odděleních, aby se jim tak zamezilo páchati přečiny. Mnoho jest nepolepšitelných mezi provinilci, ale mnoho dá se polepšit Hlavní váha tu přijde na prováděcí úřednictvo. Nejnovější zbraní nové školy proti staré je statistika. Dosavadní způsob trestní nevyhovuje, provinění přibývá a hlavně zpětivých, ústavy trestní jsou pro mnohé školou k novým proviněním.

Autor se přidává k nové škole, hlavně proto, že v ní vidí uskutečňovati se myšlenku křesťanskou o polepšování a vychovávání zločincův. Aschaffenburg přímo požaduje vlivu náboženství. Hlavním prostředkem je tu zvláštní, oddělené chování jednotlivých provinilých,

aby neměli k sobě přístupu a nemohli vzájemně se kaziti vypravováním provinění. Pro úředníky požadují mravní a náboženské vzdělání.

Obě školy vzájemně na sebe působí již nyní, nová asi zvítězí časem úplně. Autor končí: „Uskuteční-li se tendence nové školy: účastenství na osudě provinilce a na polepšení jeho všemi prostředky, pokročíme velice na cestě praktického křesťanství. Jen s vděčností a radostí budeme moci pozdraviti, vtáhne-li do trestních ústavů nový duch a stanou-li se z nich ústavy polepšení a vychování na místě nynějších pařenišť zločinů... Jako křesťan vidím v tom další pronikání ducha Ježíšova, jemuž patří svět."

Třebas bychom nemohli sdílet všeho nadšení autorova pro novou školu (viz o tom „Stimmen aus Maria-Laach" 1896, 361 n. článek V. Cathreina S. J. o trestním právu budoucnosti), přece musíme uznati, že jest v ní mnoho dobrého, mnoho, co nutí k vážnému přemýšlení se stanoviska našeho světového názoru. V tomto směru kdo se věcí zabývá, tomu možno spisek vřele doporučiti. Uvede jej na mnohé věci vědecky i prakticky důležité a dá mu mnohý dobrý podnět k dalšímu studiu v tomto oboru.

Science et religion. Études pour le temps présent. Paříž. Bloud et Cie. — Glauben und Wissen. Mnichov. Volksschriftenverlag.

Uvedené nadpisy předvádějí nám francouzskou a německou katolickou publikaci ku vzdělání nejširších vrstev o otázkách nyní nejvíce dobou zmítajících. Cíl tedy jest popularní, ale základ a celé provedení hlavních zásad jest přísně vědecké. Za to ručí již autoři, kteří náležejí vesměs k osvědčeným, namnoze odborným silám. Proto všude jest pracováno s náležitou znalostí věcnou a většinou také zpracována všechna hlavní literatura, třebas vědecký způsob citace scházel. Obě sbírky prodávají se jednotlivě, a to poměrně lacino, aby mohly vniknouti v lid, vlastně v pokročilejší čtenářstvo z lidu, ale i vzdělanci podává se tu leckdy mnoho zajímavého. Jednotlivý svazeček sbírky francouzské průměrně o 60 stránkách malé osmerky stojí 60 cent., sbírky německé průměrně o 130 stránkách pak jen 36 haléřů.

Sbírka francouzská vychází již několik let a přinesla velice poučné věci z mnohých oborů. Jmenuji na př. Lidská autorita písem svatých; Co je zázrak? Trojí forma nadpřirozeného; Bible od svého počátku až do naší doby; Studie o počátku společnosti; Materialismus a přirozenost člověka; Náboženské hnutí v Anglii v 19. století; Svoboda vyučování; Přítomný okkultismus; Revoluce, pokrok, svoboda; Apoštolský původ Nového Zákona; Náhoda či prozřetelnost? Prvotní hřích; Svět židovský v době Ježíše Krista a apoštolů; Dogma křesťanské v náboženství židovském; Co učinilo křesťanství pro ženu? Mechanika nebeská; Jak může skončiti svět dle vědy; Hypnotismus a stigmatisace; Křesťanské vychování demokracie; Bratrstva musulmanská; Pád materialismu; Půda zemská a její vývoj; Moderní theorie v trestním právu; Poznání krásna; Srovnání pokroku u národů katolických a protestantských; Umění a mravnost; Theorie inspirace atd. Z uvedených tuto, jenom některých,

názvů vidí čtenář, že sbírka skutečně probírá mnohé časové otázky a podává o nich stručné, ale jasné poučení, při tom namnoze přísně vědecké. Tak na př. A. de Lapparent je znám jako odborník ve studiu o vývoji země, E. Vacandard v bádání o prvních dobách křesťanských a p. d.

Sbírka německá po příkladě francouzské zařízená, začatá teprve ke konci minulého leta, vydala dosud tři spisky: O zpovědi, jejím právu a jejích dějinách od odborníka ve studiu tom P. A. Kirsche; O sv. přijímání ve víře a životě křesťanské minulosti od J. Hoffmanna a Může-li myslící člověk věřiti ještě nyní v božství Kristovo od faráře Selzleho. Všechny uvedené spisky vyhoví úplně účelu sbírkou stanovenému. Pro rok 1905 přislíbili příspěvky universitní professor Geyser v Münsteru, universitní professor Heiner ve Frýburku, redaktor Dr. Huppert v Kolíně, znamenitý badatel o reformaci Dr. Mik. Paulus v Mnichově, známý P. J. Pesch S. J. v Luxemburku, kanovník Dr. Pichler v Pasově, vrchní zemský soudní rada Roeren v Kolíně, znamenitý badatel P. Wasman S. J. v Luxemburku a j. Celá řada themat má přijít na řadu, jako: Věřící a nevěřící světový názor; Vznik organismů; Vznik člověka; Jest onen svět? Rozum a zázrak; Bible a Babylon; Prvotní hřích a vykoupení; Papežství a neomylnost; Hospodářská málocennost katolických národů; Církev a stát; Náboženství mimokřesťanská; Středověk, jeho světlé i stinné stránky; Scholastika a moderní filosofie; Inkvisice; Účinky reformace; Sekularisace; Syllabus; Boj o školu; Ctění svatých a ostatků; Liberalismus; Volné bádání; Charita a humanita; Základy křesť. socialní reformy; Náboženství a mravnost; Odkud zlo na světě? Svědomí atd.

Z podaných názvů vidno, jak obě sbírky snaží se dáti katolíkům do rukou vhodné zbraně proti nejnovějším útokům na jejich víru. Jest jim ovšem snadno při tolika odborných silách ve Francii a hlavně v Německu podati díla dobrá, ba i výborná. Jinak je tomu již u národů malých, jako na př. i u nás. Za to tím záslužnější a podpory hodnější je tato snaha u nás, pokud aspoň hlavním požadavkům vědeckosti a popularnosti vyhovuje.

Nemohu tuto zamlčeti jedné poznámky, rázu základního. Zdá se mi, že všechny podobné sbírky, jak tuto uvedené tak jiné, jinde i u nás, chybují v tom, že neurčí přesně napřed rozsah a postup celé sbírky, nýbrž obyčejně vycházejí tak dlouho, dokud se vycházení vyplácí. Rozhoduje tu tedy hlavně nakladatel. V tom vidím chybu. Podobné sbírky jako výše uvedené a jiné (z našich na př. Vzdělávací knihovna, Lidová knihovna, Obrana víry, Časové úvahy a p. j.) měly by napřed si ustaviti určitý cíl, dle toho ustanoviti určitý počet themat, themata ta dáti zpracovati se závazkem do určité doby a přísně na to dbáti, aby se rozvržený počet svazků nepřekročil. Tak by čtenář již napřed věděl, co dostane a každá taková sbírka by tvořila dobře uspořádaný celek, kdežto nyní z některého oboru se přináší mnoho a mnoho podobného, z jiného málo, z mnohého dočista nic. Tím také klesá zájem odběratelův a sbírka nepůsobí ani poloviny toho, co by vykonati mohla. Redakce většinou jest odkázána na dobrou vůli přispěvatelů, ba mnohokráte rozhoduje o zařazení do sbírky pouhá náhoda. Zavedením pří-

snějšího pořádku by věcně mnoho se získalo pro stejnoměrné poučení a nakladatelé by škody neměli, mohli by snadno po ukončení jedné sbírky vydávati potřebnou jinou za jiným určitým cílem atd.

Že věc by tak nemožná nebyla, o tom doklad dobrý podává spis:

Beiträge zur Weiterentwicklung der christlichen Religion. Mnichov 1905. J. F. Lehmann.

Nakladatel vyzval více odborníků ku společnému zpracování otázek týkajících se poměru křesťanstva k nynějšímu světovému názoru. L. v. Schroeder z Vídně pojednal o podstatě a původě náboženství, jeho kořenech a jeho rozvoji, H. Gunkel z Berlína o Starém Zákoně ve světle moderního bádání, A. Deißmann z Heidelberku o evangeliu a prvotním křesťanství (Nový Zákon ve světle historického bádání), A. Dorner z Královce o spasitelné víře a dogmatě, F. Meyer ze Cvikavy o křesťanství a Germanech, W. Herrmann z Marburku o náboženství a mravnosti, R. Eucken z Jeny o vědě a náboženství, W. Rein z Jeny o náboženství a škole, G. Traub z Dortmundu o tvořivé síle náboženství v útvarech společenských, G. Wobbermin z Berlína o podstatě křesťanství. Jak čtenář vidí, probrány tu postupně všechny hlavní stránky křesťanství. Každý přispívatel pracoval samostatně, dohromady však tvoří spis pěkný celek, vše následující předpokládá předcházející, tak že čtenář po přečtení knihy má jasný názor určitého směru (zde pokrokové theologie). Vše to podáno na 386 stránkách velké osmerky. I věcně celkem je vše zdařeno, nemile se jen dotýká tu a tam nepravá narážka na katolictví. Nepochybuji, že by podobně zpracovaná katolická kniha u nás dobře působila na širší vrstvy, a nakladatel by také zle nepochodil.

Možno-li však něco takto pěkně seřazeného podati v jedné knize, šlo by to jistě i s celou určitou řadou knih. Tím by věcně i formalně mnoho se získalo; o tom není ani třeba dále psáti, soudný hned výhodu toho pozná. Opět tu mohu poukázati na praktické provedení. Právě začíná u Herdera za redakce gymnasijního ředitele O. Hellinghausa vycházeti:

Bibliothek deutscher Klassiker für Schule und Haus. Druhé vydání.

Již napřed jest ohlášeno, že bude knihovna tato míti 12 svazků po 40 arších. Ví tedy každý již napřed, co může od knihovny té očekávati, tím více, když ihned jsou svazky určeny takto: I. Klopstock, Göttingen, Wieland atd. II. Lessing. III. Herder, Sturm und Drang, Jean Paul a j. IV.—VI. Goethe. VII.—IX. Schiller. X. Romantikové. XI. Básníci rakouští. XII. Mladé Německo až k přítomné době. J. O.

La critique des traditions religieuses chez les Grecs des origines au temps de Plutarque. Par *Paul Decharme* Cena fr. 7·50.

Přemýšlející duchové Řecka již záhy se tázali, kolik pravdy jest obsaženo v básnických knihách, jaký zájem měli bohové o lidstvo, konečně též, jak realní byla jich existence. Decharme shledal odpovědi na tyto otázky a zkoumá pak účinky, které měla stále odvážnější a

odvážnější kritika mythologických tradicí na víru; tím jest veden k historii řecké bezbožnosti a událostí, které s ní souvisejí.

Kniha prvá: La critique religieuse et l'impiété, des origines à Socrate. I. Les théogonies. II. Les premiers philosophes et la religion populaire. III. Les historiens et la critique des traditions sacrées. IV. La critique chez les poètes. V. Philosophes sophistes et impies à la fin du V° siècle. VI. Les proces d'impiété. Kniha druhá: La religion et les philosophes à partir de Socrate. VII. Socrat et Platon, les académiciens. VIII. Aristote, Epicure. IX. Les Stoïciens. X. L'exégèse stoïcienne. XI. Les Pythagoriciens. Kniha třetí: L'Evhémerisme, Plutarque. XII. L'Evhémerisme et interpretation historique. XIII. Plutarque, ses idées religieuses. XIV. Plutarque, son interpretation des traditions sacrées.

Abbé Denis dí: Tento širý program jest proveden a naplněn hlubokou znalostí řecko-latinské dávnověkosti... Decharme má jistou analysu, je zručným kritikem, zná vědeckou reservu, což vše činí z jeho knihy dílo dobré a doporučení hodné. V. LANKAŠ.

Mario Pilo: Psicologia musicale. Milano 1904. Str. 259. Cena 2 l. 50 c.

V Italii, zemi nadšených a vášnivých milovníků hudby a zpěvu, v zemi nadaných skladatelů, jest dosud celkem málo spisů, jež by jednaly o hudbě po stránce theoretické, jež by i dilettantům umožňovaly pravé porozumění a požitek při skladbách hudebních. Tento nedostatek odčiniti a zároveň povznésti a oduševniti lásku k hudbě snaží se professor esthetiky na universitě v Bologni Mario Pilo uvedenou prací.

„Psicologia musicale" rozdělena jest na šest částí. V úvodě — l'arte dei suoni — promlouvá p. autor o vývoji hudby u zvířat, divochů, dětí a dospělých, zmiňuje se o poměru hudby k ostatním uměnám a o nejdůležitějších problemech při jejím studiu. Část prvá ve vlastním slova smyslu — la musica e il senso — jedná o fysickém vlivu hudby, o ozvěně, kterou působí v celém organismu: v útrobách, svalech, ve smyslech vnějších: ve hmatě, v chuti, čichu, zraku a ne pouze ve sluchu, jak se často popularně soudívá. Část druhá — la musica e il sentimento — vysvětluje emotivní možnost vzrušení při hudebních nástrojích a hlasu. V části třetí — la musica e l'intelletto — hovoří autor o povaze myšlení hudebního, zvláště o poměru tohoto k myšlení obecnému, definuje logiku a osvětluje kritiku hudby. V části další — la musica ideale — jedná o nejvyšším rozpjetí duše při hudbě, o specifických jejích úkolech a praktických cestách, jak jich dosíci. Závěr — la poesia e la prosa musicale — ukazuje hlavně, jak možno prakticky využíti hudby.

Vittorio Ferrari: Letteratura italiana moderna e contemporanea. Milano 1904. U. Hoepli. 2. ediz.

Současnou literaturou italskou míní tu autor literaturu od 1870 do 1903. Pilnou a důkladnou svou historicko-kritickou studii rozděluje si Ferrari na čtyry paragrafy s četnými bibliografickými poznámkami.

V paragrafu prvém — Poesia — jedná Ferrari 1. o lyrice, kterou si rozděluje v lyriku klassickou (G. Carducci, G. Manzoni, G. Marradi, A. Graf atd.), v lyriku romantickou (E. Panzacchi, T. Cannizzaro), v lyriku esthetickou (G. D'Annunzio, F. Pastonchi), v lyriku nezávislou (G. Pascoli, O. Guerrini, A. Fogazzaro, G. Bertacchi atd.); 2. o epice (M. Rapisardi, A. Colautti, G. D'Annunzio atd.); 3. o dramatice, jež prý patří spíše do tohoto paragrafu, ježto dnes více než kdy jindy jest ve své podstatě poetická, ač častěji má formu prosaickou. Sem náležejí: G. D'Annunzio, Felice Gavalloti, G. Giacosa, G. Rovetta, Butti, Verga atd. V druhém paragrafu — Prosa — jedná se o romaně, o literarní historii a kritice, o filosofii, o literatuře vědecké a o časopisectvu. V romaně rozlišuje Ferrari tyto druhy: 1. roman zápletkový (romanzo d'intreccio, che ha fatto ormai il suo tempo: A. G. Barrili, S. Farina atd.); 2. historický (R. Giovagnoli); 3. psychologicko-manzonianský (A. Fogazzaro, E. De Marchi atd.); 4. roman denního života a roman realistický (G. Rovetta, E. Castelnuovo, G. Verga, L. Capuana); 5. roman annunziovský, který svou egoistickou psychologií jest osamocený. Podobně díla A. De Amicis tvoří samostatný oddíl. Další dva paragrafy jsou věnovány: jeden ženám literátkám v poesii a prose, druhý historii a kritice umění.

Kniha tato, jež vyšla ve sbírce výtečných příruček u Hoepliho v Milaně, poslouží velmi dobře každému, kdo by se chtěl informovati o literarní historii italské 19. století. Dr Krt.

Ze života náboženského.

Tersatto a Loreto, známá to místa z proslulé legendy o přenosu nazaretského domku Mariina, jsou předmětem rozpravy Leopolda de Feis v letoší florentské „Rassegna Nazionale“ (1. ledna). Tersatto u Rjeky bylo prý prvním sídlem onoho domku (1291), krajina loretská druhým (10. prosince 1294); na této půdě však zaměněno stanoviště v nedlouhé době ještě prý dvakrát, tak že se udál celkem přenos čtverý.

Kdo poněkud obeznámen s theorií zázraku jakožto sudidla Zjevení, táže se předně po účelu toho všeho. Prý to bylo vyproštění z moci nevěřících. Avšak Nazaret s kostelem zbudovaným nad oním domkem sv. rodiny zpustošen už 1263, jiné památnosti zajisté stejně významné nepřeneseny! Kromě toho připadá malicherným přenos z Tersatta a zvláště dvoje posunutí v krajině recanatské (z lesa na návrší, odtud několik kroků dále k cestě proto, že dva bratří majetníci onoho návrší se svářili o bohaté dary svatyni již tehdy věnované!). — Nad to pojem zázraku jakožto důkazného prostředku, smysly postižitelného, obsahuje požadavek svědectví. V Tersattě pozorován však jen výsledek, totiž budova, která se tu přes noc vyskytla, a o přenosu přes moře zaznamenáno koncem stol. XV. čísi svědectví, že mu prý děd vypravoval, že slyšel

od praděda, jak tento vlastníma očima viděl domek nesený od andělů přes moře do lesa loretského. Jest sice možno i po dokonaném skutku z nějakých známek zjednati správný úsudek (zde na př. ze stavby samé), avšak je to důkaz velmi nesnadný, a důkaznost zázraku tím velmi mnoho ztrácí.

Uvedený článek „La s Casa di Nazareth ed il Santuario di Loreto“ probírá však po výtce zprávy historické. Výsledky rozboru jsou asi tyto. Význam pramene má pouze spis „Virginis Lauretanae Historia“, který složil Angelita, sekretář města Recanati teprv 1525; z toho čerpali všichni pozdější, nového dokladu nepodávajíce.

Angelita dovolává se zjevení P. Marie a vidění současníků, která však jsou tak spletená a biblickým zprávám přímo odporující, že zřejmě poukazují na apokryfy tehda šířené. Jakási tabulka s oním dějem uveřejněná r. 1492 nesahá nad polovici XV. stol. a nadepsána jsouc jménem jakéhosi nikdy neživšího „Don Bartolomeo di Vallombrosa, Priore di S. Verdiana a Firenze“ (kláštera to ženského!), jeví se rovněž apokryfem. Listiny papežské ze stol. XIV. a XV. mluví pouze o kostele četně navštěvovaném, o odpustcích tam udělených, o správě pokladu a pod. Možno, že jiné příslušné listiny, byly-li jaké, vzaly za své za požáru recanatského r. 1322, avšak za těch uplynulých třicet let byla by se zpráva o události tak mimořádné a nápadné zajisté také jinde zaznamenala, o čemž není nikde památky. Listiny papežské ze stol. XVI. praví též jen „ut pie creditur et fama est“ (Julius II), „devote et pie credimus“ (Leo X). Officium v breviáři zůstávalo omezeno na okolní krajinu, a teprve 1699 zařazena v něm zmínka o zázračné události. Benedikt XIV ustanovil komisi, by prozkoumala zemiště a stavení; shledáno tu ovšem, že domek postaven bez základů na cestě, což u stavení asi 9 *m* dlouhého a 4 *m* širokého není konečně nápadno a není ojedinělé. Od té doby se legenda rozšiřovala a upevňovala pořád více. I námitky co do staviva (cihly v Nazaretě neznámy!) vyvraceny tím, že poukazováno na kameny v této budově, které ukázaly se stejnými s kameny dopravenými z Nazareta (kard. Bartolini). Avšak nehledě k tomu, že se může i na místech tak vzdálených nalézati stejná hornina, několik těch kamenů ve zdivě loretském mohlo býti také dopraveno z Nazareta, jakož bylo vždy zvykem přinášeti si různé památky z pouti. — Co do budovy samé třeba ještě poznamenati, že ani rozměry se neshodují, neboť základy nazaretské jsou obsáhlejší než půdorys loretský.

Nejhlavnější však jest, že cestovatelé XIV.—XVI. století popisují ještě domek v Nazaretě, o loretském vůbec se nezmiňujíce anebo přímo se proti němu obracejíce, jako Fr Suriano v „Trattato di Terra Santa“ (1480—1514). Když legenda loretská koncem XV. stol. se začala šířiti, připadli někteří dokonce na myšlenku, že chyška nazaretská upravena dle loretské! Nejvěrojatnější však jest domněnka, že jak v Tersattě tak v Loretě upraveny kapličky podle nazaretského domku, který úplně zrušen teprve roku 1620 od tamnějších Františkánů, pokládajících jej za napodobeninu loretského,

a dle toho také znova upraven. Mimochodem ještě budiž podotčeno, že i předměty některé v kaplici loretské, jako soška Panny Marie a krucifix, jsou původu italského.

Není třeba pohoršovati se nad tím, že takto zbožná pověst o přenosu památného domku ukazuje se tím, čím v pravdě jest: pověstí, legendou, jako se žádný rozumný člověk nepohoršuje nad jinými legendami, dokud se význam jejich nepřepíná a nesměšují se s obsahem věroučným. Obrazivost lidová, zvláště v krajinách jižních byla, jest a bude na základě správného přesvědčení o divotvorné moci božské vždy náchylna k takovýmto domyslům, jež ovšem strážcům čisté víry třeba vždy od ní rozlišovati; vědečtí pak posměváčkové, kteří o náboženství našem mají mnohdy ještě hloupější názory než leckterá pověrčivá babička, ať se jen hezky podívají napřed na svoje krkolomné hypothesy, kterými pokolení za pokolením „vzdělávají“ a — pletou!

*

„Čas“ píše v č. 83. l. roku: „Klerikálové slyšeli něco zvonit, že radium stále vysílanou radiací otřásá principem o zachování energie (ač je to omylem), a již hlásají do světa, že radium zbořilo celou vědu. Takových případů by se dalo nasbírat tucty; poslední vědecké spory a polemika u nás nám to rovněž dokazují a nabádají k opatrnosti ve výrazech skepse neb kritiky, které pak nestydatě jsou klerikály využitkovány pro potírání celé vědy vůbec.“

Co do žádané opatrnosti — souhlasí i klerikálové zajisté docela, uvedli by však pohnutku poněkud ušlechtilejší, totiž tu, aby vědcové — skuteční i titularní — jalovými výmysly a nedozrálými „hypothesami“ nebalamutili a nemátli obecenstva, které hledá solidního, vědecky zdůvodněného poučení, aby tedy chodili na veřejnost jen s tím, co mohou věcně odůvodniti, a svých nevykvašených rozumů nechali si hezky doma pro sebe.

*

Nové proudy církevně politické a reformní nezřídka vyvolávaly z hnutí 18. a 19. století postavu a idey franc.-liberal demokratického abbé Lamennaisa. K plodným jeho ideám sahá na div i mladé kněžstvo ruské! Také ono na něm zdá se, že se učí křesťanskému demokratismu a modernějšímu nazírání na lid a poměr církve k státu, než jak je zná stará tradice křesťanská, v pravoslavné církvi teprv nikdy ještě nijak neopravovaná. — O tomto abbé Lamennaisovi vzpomíná franc. „Revue de Fribourg“, poukazujíc na jeden jeho charakterní rys, vysvětlitelný sic a omluvitelný, ale přece jen stinný. V roce 1808 vydal za vlády Napoleonovy první svůj spis „Les Réflexions sur l’État de l’Église en France pendant le XVIII. siècle et sur sa situation actuelle.“ Vláda spisu nepropustila, leda po některých censurních škrtech. Po pádu Napoleonově roku 1814 vydán spis znovu s předmluvou spisovatele, jenž vyličuje těžkosti prvního vydání a praví, že nové vydání zůstalo v celku totéž co první, že nic nepřidáno. — Ale už tehdy chopila se kritika protivné strany obou vydání a vytkla Lamennaisovi, že sic opravdu nic nepřidal, ale za to vynechal všecky ty chvály na

Napoleona, které byly v prvním vydání a některá místa přiostřil v novém vydání v pravý opak! Tedy v roce 1808 Napoleonovi na výši slávy pochleboval, v roce 1814 svrženého už káral! Lamennais omlouval se ohledem na censuru obou dob, že taktikou takovou chtěl knize své, jež jinak nemile se týkala rozhodujících vrstev a namnoze ještě současníků, pomoci tím jistěji na světlo bez věcných zkratek.

Autor článku v „Revue de Fribourg,“ A. Feugère, osvětluje Lamennaisovo jednání i pozdějším životem jeho: věren ideám svým, za něž bojoval, a jež zůstaly hlavním motorem celého hnutí jím zplozeného, měnil častěji taktiku svou. Jako prý z počátku nebyl autoritářem, tak nebyl později liberálem, ač tuto změnu mu protivníci jeho vytýkali. Idey jím hlásané znějí sice zcela jinak z počátku a zcela jinak na konci jeho působnosti politicko-publicistické. Ale to odtud, že „svoboda“ nebyla pro něho cílem, rovněž ne „naprostá tolerance,“ nýbrž prostředkem k dosažení idealu: jednotě víry u všech lidí, jež jim jediná může zaručiti svornost a svobodu, nutíc je býti spravedlivými a hájíc utlačeného proti utlačovateli.

*

Úprava kongruy, čili přiměřeného pro kněze služného, našla i své soky. Není to nic nepředvídaného při nenávisti, jaká proti kněžstvu v mnohých vrstvách a třídách obyvatelstva, nebo lépe v jistých směrech a proudech politických zavládla. Jest v tom také jakýsi „idealismus,“ ale idealismus nečistým zřídlem zkalený. Chtějí kněze bez nároků, to že se hlásí o slušné materialní postavení, jest jim proti mysli, proti idei dobrého kněze. Hlavním úmyslem jejich však jest viděti ne dobrého kněze, ale chudého, nevzdělaného, bez vlivu a moci, nic neznačícího. Mnozí zase, a to snad bona fide, jsou toho domnění, že kněží jen předstírají zlé své materialní postavení, jehož ve skutečnosti není. Takoví se obyčejně odvolávají na některou známou výnosnou praebendu. Ale v tom třeba je upokojiti, že kněží při úpravě svých platů nežádají, čeho úředníci žádají, zvýšení služného všem hodnostem a třídám, nýbrž pouze přilepšení nejníž a nejhůř postaveným. — Nejvíc ovšem bije do očí n e p o m ě r n á n e r o v n o s t obročí za stejných podstatně podmínek (stavu, věku, zásluh atd.), zvláště když dočasní majetníci bohatých obročí neplní svých povinností ani k církvi ani k národu (jako na př. v olomoucké kapitole!). Rozdělením obročí takových by se věc p o n ě k u d napravila. Obtíže působí tu ani ne tak vlastnické právo těch kterých ústavů, na které stát bez krádeže nemůže sáhnouti, neboť jim nic nepůjčil (spíše naopak), jako m í s t n í a nemovité podmínky obročí těch, jež by jen peněžitým zarovnáním mohly býti poněkud uhlazeny. Že by to však nestačilo, rozumí se samo sebou, neboť co se o bohatství na př. klášterů na Moravě povídá, jsou prostě pohádky pro radikalní a socialistické děti, nepočítající s klesajícím výtěžkem zemědělství, na které kláštery hlavně odkázány, a s velikými břemeny, která jest jim násti (na př. inkorporované fary, kostely, ústavy atd.). A nesmí se také zapomínati, že veliké podniky jen velikými prostředky lze provésti — hromada chudáků jich nesvede! Ale n e-

poměrné bohatství některých obročí zůstane vždy kamenem úrazu a rozdělením jeho by se zájmům církve i národu rozhodně prospělo.

*

Nejvíce nenávidí žáci středních škol — náboženství! Tak hlásá statistika odpovědí provedená na jednom z gymnasií českých ve třech nejvyšších třídách. Tázáno se žáků, který z předmětů, kdyby směli, by vypustili z učebné osnovy. Napomenuti napřed, aby přihlíželi jen k látce předmětu samé, nikoliv ke způsobu a osobě přednášky. A tu odpovědělo přes 90% žáků, že by vynechali náboženství a služby boží (v oktavě — všichni se bez výjimky vyslovili pro vynechání těchto předmětů!) Kromě náboženství byla to už jen řečtina, již považují za zbytečnu (52 až 79% odpovědí) a také latina (28 až 68%) už měla méně ctitelů. Ale přece ještě větší polovice žáků by ji strpěla.

Co tato všetečná statistika objevila na jedné střední škole české, objevila by asi s nevelkým rozdílem i na jiných. Kdo zná jen trochu ducha žáků, přisvědčí, že takové jest průměrné jejich smýšlení.

Není pochyby, že přese všechno napomínání, aby se odezíralo od osoby, přece jen osoba přednášejícího v odpovědech došla také výrazu. Ale nejen osoba, také látka probíraná, a ta jest i z téhož předmětu v různých třídách velmi různá, měla vliv na odpovědi. I když přičteme velikou část odpovědí na vrub studentských „Flegeljahre“, zvláště nyní, kdy „Flegel“ v našem liberalním tisku vůbec rozhoduje, dále pak na vrub toho, že náboženství repraesentuje především kázeň v životě mládeže, které se nyní veřejně nevázanost hlásá za hlavní zásadu životní, přes to přese vše zaslouží zjev tento bedlivé pozornosti pro výběr učiva i methodu vyučovací!

*

Liberalní a protestantské Německo zas jednou zabouřilo si proti ultramontanismu. Studenti z vysokých škol pod jménem svobody začali protestovati proti katolickým spolkům buršáckým, jen proti katolickým, proti židovským a evangelickým nikoliv. Při svěcení nového chrámu protestantského v Berlíně císař Vilém sám v řeči, pronesené k Dru. Behrmannovi označil nový chrám jako počátek nové doby, nového vzpružení všech protestantů proti ultramontanismu, nad nímž prý jednou musí zvítězit, ne-li za 20 let tedy za 200 a kdyby i za 500 let! Císař Vilém náleží k liberalnímu směru mezi protestanty.

Na říšském sněmu také byl to hlavně nacionalní liberalní klub poslanecký, který se všemi silami protivil tak zv. tolerančnímu návrhu katolického středu, nechtěje ani jednání v komisi o něm připustiti. Toleranční návrh jest jim nepříjemným proto, že prohlašuje svobodu pro všecky jakékoliv náboženské a řeholní společnosti. Tedy zase strach před jesuity!

V pruském sněmě musil pak ministr kultu podstoupiti prudký boj s národními liberaly pro marianské kongregace, tyto filialky jesuitů, jak je nazývají. Prý dovolila vláda už zřízení několika takových kongregací pro mládež středních a vysokých škol. Ministr ovšem

poukázal na to, že dosud nic nepovoleno. Nejednalo se interpellantům ani o to, dokazovat. že už povoleny, ale terrorisovat vládu, aby jich nepovolovala.

*

Nová francouzská vláda Rouvierova obnovila po Combesovi i návrh na rozdělení státu a církve a na zrušení konkordatu. Rouvierův návrh však valně pozměněn a částečně i zmírněn u porovnání s Combesovým. Návrh nový činí hlavně přechod od nynějšího stavu k přištímu pořádku lahodnějším. Vlastní odloučení by nastalo až po 12 letech. Tehdy už církev pozbude veškera práva na stát a jeho ochranu. Stát pak už uznává jen církevní obce, jako všecky jiné spolky, jest ochoten civilní spory jejich jako všecky jiné vyřizovati, každou obec uznává za pravomocnou ve svém obvodu, stíhati bude jen politické a protistátní agitace spolků těch i jejich funkcionářů — kněží i biskupů. Nepříznivý poměr nastává pro obce náboženské tím, že stát si činí nároky na všecky budovy církevní, a že obce je musí od státu najímati ke svým náboženským účelům, a stát může je (po 12 letech) pronajati chce-li či nepronajímati jich, žádati za ně co chce, či obrátiti je k jakýmkoliv jiným účelům. Jsou to nepříjemné následky konkordatu a dosavadního příliš těsného spojení státu a církve ve Francii, kdy stát přejal do svého majetku i veškeré budovy náboženským úkonům a kněžím za obydlí sloužící.

Rouvierův návrh zatím nic nemá o tom, bude-li ta svoboda církve bez státu také opravdovou svobodou či spoutaností pod policií státní, jak to chtěl Combes a jeho přívrženci. Teď to má totiž rozhodnouti všecko až budoucí vláda, která bude po 12 letech doplňovat dnešní přechodní zákony a provádět naprostou rozluku.

Namítá se otázka, co bude s církví katolickou tam, kde byla representantkou státu, a kde není možných obcí katolických, aby ji v téže úloze udržovaly: jako v Alžíru, v afrických a v asijských koloniích francouzských? Tu v osadách konečně snad se stát zřekne dosavadní podpory církve, spoléhaje na svou ostatní moc. V zemích a krajích, kde bez ní nemá přímé moci, bude si ji asi chtít vydržovat dále jako politickou pomocnici.

*

V Italii se protivy stále pomalu umírňují. Prostřednictvím papežovým mladí pod vedením Murriho, třeba že nikterak se nechtějí poddati starým a jich vrchní správě, přece aspoň od příkrého protivnictví upouštějí. Jedná se ovšem o to, jak dlouho zas nějaká akce jejich nebude jim počítána za těžkou provinu. A bez čilého kutění na socialním i politickém poli oni nebudou. Rozhodné slovo papežovo, jímž k arcibiskupu Svampovi promluvil, zakazuje sjezd „autonomních“ v Bologni a účastenství kněží na něm, přimělo abbé Murriho k částečnému ústupu od krajní kritiky a přílišného nadcházení socialistům. Aspoň to slibuje!

*

„Katolické Noviny“ slovenské upozornily na podezření, jaké vláda maďarská pojala proti nedávnému hledání českých kněží do

Ameriky (cesta monsg. Koudelky). Je prý to odtrhování Slováků od vlasti jejich a počešťování jich. A přece i ve staré vlasti býval kostel u Slováků docela český — katolický i evangelický — a nepočeštili se! A slábnou naopak, co češtinu z chrámů vystrčili, nenastěhovala se do nich slovenčina, ale namnoze maďarčina!

„Nová Česká Revue" přináší přehledný informační článek o vzrůstání maďarského vlivu v obou církvích na Slovensku. A Slováci ubývají všude, pod katolickou hierarchií jako pod evangelickou autonomií.

V „Pokroku" brání nějaký mladý kněz sarkasticky nynější „vychování mladých" v seminářích, jež onen starý vlastenec napadl v katolickém „Magyar Államu". Za stara — praví — vy jste mívali v seminářích ještě slovenské literární jednoty, směli jste slovenské knihy čísti, slovensky jste musili se učit kázat — dnes to vše odstraněno; slovenského se nic nesmí číst ani mluvit, a mladý kněz vyjde na slovenskou osadu neuměje ani čísti ani psáti po slovensku. Po celý čas vychování seminárního vtloukají do něho vlastenectví (házafišág), a pisatel přece běduje nad nevlastenectvím, vlastizrádou a luteránstvím mladého slovenského kněžstva. Ale není tak zle s házafišem — těch slovenských „vlastizrádců" je přece jen málo mezi mladými! Týž sděluje, že klerikům na ostřihomském benediktinském semeništi chlapeckém i bohosloveckém určili lhůtu, do kdy si svá jména slovenská a německá musí pomaďařit! Zajisté pro duchovní život budoucích kněží velmi důležitý předpoklad!

*

Mezimurský cípek politicky k Uhrám patřící, však Charvaty obsazený, patří církevně k diecesi pětikostelské. Všeobecně se tento ostrůvek pokládal od Maďarů za zmořený a strávený. Ale znova se budí a našel se dokonce i kněz mezi „agitatory" (bývalý Františkán Evetović, farář v Harkanovcích nazván tak pro charvatské básničky!). V diecesi pětikostelské, ač třetina obyvatelstva je charvatská, přece kněží a zvláště mladého dorostu charvatského není.

Proti denníku „Hrvatstvo" založil Th. Dr. Iv. Rieger měsíčník téhož názvu, jímž chce nejen v charvatském, ale i v německém, francouzském a italském jazyku hájit posice novou stranou opuštěné (hlavně právo na hlaholici). Nová „katolická strana" vede stále domluvy s tak zvanými „čistými" o spojení. Na spojení tom záleží ovšem víc „čistým" (radikalní národní strana Dra. Franka) než katolicko-národním. Nepěkný zjev u obou těchto stran, „čisté" i „katolicko-národní", jež už i dnes v mnohém se stýkají, bylo nedávné urputné stanovisko proti pravoslavné škole v Záhřebě. Tamní srbská obec chce si totiž postaviti svou konfessionalní školu, a žádala město o podporu. Město dalo podporu oběma německým konfessionalním školám protestantské a židovské. Starosta města rovněž i Srbům podporu slíbil zprvu 10.000, potom 20 000 korun. Dosud pravoslavné děti chodily spolu s katolickými do charvatských škol. Podpora v městské radě zamítnuta a listy jak čistých tak katolíků a tak i pokrokářů útočily proti Srbům: čistí z národnostního, pokrokáři, ježto jsou proti všemu

konfessionalnímu — a katolíci z nechuti proti pravoslaví (nechuť podobná na straně pravoslavných jest i větší i starší). Teprve později si jakýsi dopisovatel denníku „Hrvatstva“ vzpomněl, že neměli býti proti srbské pravoslavné škole, protože mají v programu svém „školu konfessionalní“. Ale utěšují se tím, že Srbové beztoho školu z konfessijních pohnutek nechtějí, však z národnostních! — Srbské pravoslavné školy stojí pod dozorem náboženské obce, církev vede vrchní dozor, schvaluje knihy a určuje osnovu vyučovací; náboženství vyučuje učitel, jenž musí míti zkoušku a missi náboženskou. Tedy všecky známky školy konfessionalní!

Při autonomii církevní pravoslavných Srbů v Uhrách, jež jest zároveň autonomií školní a kulturní, mnoho záleží na „národnosti“ každé budovy a reality církevní. Ve smíšených okresech mohlo se tudíž státi, že jedna realita přecházela z rukou jedné církve do druhé. Tak odňali Rumuni Srbům klášter v Hodoši, obsadivše jej svými mnichy. Při nečetnosti mnichů v srbských a rumunských klášteřích nebylo tu těžko změnit celý personalní statut! Srbové však uvědomivše si přeměnu, zažalovali o vrácení kláštera dosti bohatého. První soudní instance rozhodla proti nim, ve druhé však při vyhráli, ježto rozkázáno nové šetření příslušnosti.

V srbské sněmovně chystá se vláda příště předložiti zákon o úpravě poměrův a platů duchovenstva. Jdou tu v krátké lhůtě všecky tři pravoslavné slovanské státy balkanské za sebou: první Černá Hora, v tomto roku Bulharsko, teď Srbsko

*

Jeden z posledních odpovídá na poslání patriarchy cařihradského (z roku 1902), černohorský metropolita Mitrofan. Neosobuje si zvláště názoru na otázky předložené, ale odpovídá v témže smyslu, v jakém větší autokefalní církve odpověděly: ruská, jerusalemská a j. Co nejužší sloučení všech pravoslavných církví je žádoucno, nejlepším výrazem pro ně byl by všeobecný pravoslavný sněm církevní, ale svolávání jeho jest dnes těžkým, ba nemožným. O obcování s latinskou církví praví, že by sice bylo i žádoucí i výhodné, ale možno jest jen tehdy, když římská církev učiní pokání, odřekne se svých některých bludů (!) a znova se připojí pod střechu pravoslavné církve, v jejímž lůně se kdysi nacházela! Ale dnes katolíci chovají se nepřátelsky k pravoslavné církvi, nehledají smíření s ní (?) a proto není s nimi možno žádné obcování.

Anglikánům a starokatolíkům, kteří jsou na rozcestí a hledají pravdy, dlužno vyjíti vstříc a uvésti je k pravému pokladu evangelia, v církvi pravoslavné. Změnu kalendáře neradí k vůli paschaliím, neboť lid by změnu svých svátků přijal jen s nedůvěrou. Za možné a snadné prohlašuje metropolita Mitrofan spojení s Armeny, Kopty a Nestoriany, kteří od církve pravoslavné ne ani tak svou vinou byli odtrženi.

*

Poněvadž v ohlášených reformách v Rusku nalézá se též bod o svobodě vyznání, zařídil polský týdenník petrohradský „Kraj“

anketu mezi svým čtenářstvem, žádaje, aby mu sdělili všecky známé případy, v nichž bylo katolicismu od úřadů a od pravoslavných nějak ukřivděno. Sešlo se mnoho zpráv, z nichž Kraj vybral jen některé. Vidět celkem, že není to nějaká nesnášelivost lidu obou vyznání, naopak, lid se velmi dobře snáší a ctí navzájem svou víru, ani kněžstvo samo nezavdává tak často příčiny k žalobám, ale jsou to samy úřady, jež z domnělého státního ohledu jeví nechuť a překážky staví všemu katolickému. Zvláště uvedena spoutanost katolického duchovenstva, jež se nesmí hnouti z bydliště svého, leda s velkým apparatem různých úředních dovolení, jež stojí mnoho kolků.

Obtíže a vexace při zakládání nových škol a stavbě nových chrámů jsou nekonečny a do omrzení. Také stavění křížův a soch katolických u cest a na venku vůbec jest vázáno na gubernatorské dovolení, a stíženo tím, že se povolují jen nákladné stavby takové. Prostý dřevěný kříž se netrpí, neboť ten by byl příliš častý.

Ve výboru ministrů, který určuje, jak dalece mají budoucí reformy jíti a čeho se týkati, jednáno už o svobodě vyznání a přiznati se má v nejširším toho slova smyslu. Jednáno v komitetě ministrů napřed o rozkole a sektantech, potom teprv o „jinoslavných“ o jiných uznaných vyznáních. O těchto v sezení 7. března ustanoveno, aby ulehčeno bylo stavění nových chrámův a modliteben, zřizování nových far a nábožných spolkův a aby dopuštěno bylo též řádům usazovati se opět v království polském. Policejní opatření proti kněžím mají býti zrušena, ruština ze seminářů bohoslovných odstraněna (jako nucený předmět) a vyučování náboženství na všech školách ať se děje v jazyku lidovém.

Dne 28. února výbor ministerský rozhodl o tom, aby Písmo sv. smělo býti vydáno a rozšiřováno i v maloruském nářečí. Tím se zákaz roku 1803 vydaný a později opětovaný zrušuje jako nevčasný už a neodůvodněný. Jedná se ovšem o pravoslavné Písmo sv. a komitet ministerský na návrh petrohradského metropolity Antonia jen přidal podmínku, že Písmo sv. maloruské musí míti schválení sv. synodu po stránce čistoty textové. — Pokud rozkolníkův a všech sekt se týká, rozkázal (8. února) výbor ministerský ministrovi vnitra, aby všecky výnosy a jakákoliv omezující nařízení, všecka policejní opatření všech úřadů po celém Rusku odvolal. Musí-li pro zachování pořádku některá omezení a opatření zůstati v platnosti, pak nechať ministr vnitra předloží je státní radě a vyžádá si pro ně její povolení. Ministr vnitra je za to zodpověděn, aby nadto žádný úřad správní ani policejní neosoboval si nějakým způsobem omezovat svobodu víry a přesvědčení a týrat a pronásledovat rozkolníky nebo jinoslavné. Prokuror sv. synoda ihned musil předložit žádost carovi, aby všecky osoby uvězněné, odsouzené, trestem nějakým stižené pro vyznání a přesvědčení, byly ihned amnestovány a všech práv svých účastnými učiněny. Názory výboru ministerského carem schváleny 24. února.

Církev pravoslavná přijímá tyto novoty a „svobodu svědomí“ s resignací. Cítí, že první čas bude slabou proti uvolněným

sektařům, nežádá si však státní ochrany, protože ochrana tato spojena i se státním poručníkováním, jež vede k demoralisaci kleru, ku zpohodlnění, a v očích lidu k nenávisti úřední církve, jíž se viny státu spolu připisují. Když všem sektám a všem vyznáním dá stát svobodu, ať ji dá také samé pravoslavné církvi, praví Církevní Věstník.

Církevní i konservativní organy našly teď odvahu psáti o věcech neslýchaných! Idea o slučování zájmu církevního a státního najednou protiví se duchu Kristovu, církev pravoslavná vždy jí byla cizí a jen násilím s ní spřažena. Najednou cituje se veliký cařihradský biskup sv. Jan Zlatoúst, jeho protivládní řeči, jeho řeči proti bohatství, majetku a proti násilníkům. Cituje se Lamennais Naumann, Döhre a západní socialní duchovní činitelé. A nejen od liberalních duchovních jako moskevský Tolstoj, petrohradský Petrov, ale i od takových, kteří dosud nijak nebyli podezřelí.

V novém ruchu reformním velmi hojna jsou jména řeholníků, ba i řeholnic — znamení, že obrázek o klášteřích, jaký jsme nedávno reprodukovali, nehodí se už a jistě ne všeobecně! Světské kněžstvo žádá silnější vliv na správu církve, rozhojnění kompetence sjezdů diecesních, a utvoření z nich ústředního církevního sněmu svobodnou volbou obesílaného! Opozdilost, sesedlačilost venkovských baťušků bičuje se napořád, rovněž bázlivost, povolnost vůči vyšším, hrubost vůči nižším na venku i v městech. Proslulý onen ruský duch sebeobžaloby a kritiky rozlil se mohutným proudem a nešetří ničeho!

A. S. Prugavin, dobrý znalec sektantstva, vydal v knižné formě své tři stati uveřejněné v letech 1902—1904 v petrohradském „Právu“: „O klášterních vězeních v boji se sektantstvem“ (vydal mosk. „Posrednik“, str. 130, cena 60 kop.). Líčí v nich jak hrůzy těchto vězení, tak nespravedlivost trestů těch, neboť po libovůli administrace a policie zavíráno do nich namnoze bez soudů! Nezavírala a neodsuzovala sektantů církev, však policie, stát! Uvěznění v klášteře znamenalo zapadnouti na věčné časy do života co nejsmutnějšího: průměrné žalařování trvalo (v „suzdalském klášteře“) 25 let, byli však vězni i 60 a 70 let žalařováni! Většina byla ve vězení do smrti. Zemřeli nevědomo jak a kdy, nikomu se účet neskládal, nikdo nekontroloval. V noci pochováni, v nesvěcené zemi, v poli, aby o hrobě jejich nikdo nevěděl. A počet žalařovaných sektantů se stále zvyšoval během minulého století. Autor v tom ohledu jen poukazuje na suzdalský klášter: v první čtvrtině století (za Alexandra I) bylo v něm zavřeno 55 sektantů, v druhé čtvrtině (za Mikuláše I) 53, v třetí čtvrtině (za Alexandra II) 117 a ve čtvrté čtvrtině (za Alexandra II, III a Mikuláše II) 116 sektantů. Vězni byli většinou duchovní sekt, ale i laici, tak 1 generalmajor, 2 baroni, 1 hrabě, 16 vojáků, 51 sedláků atd. V suzdalském klášteře čas trávil i Puškin, než ho přátelé vysvobodili. V čas, kdy teď usnesenou reformou určena všeobecná amnestie sektantů, bylo prý vězňů vůbec jen 6.

Také „ohrožený katolicismus“! Posl. Dr. Hruban podal na říšské radě interpellaci proti podmínce šlechtictví při nově vypsaném kanonikátu olomuckém. Dotaz vzbudil živý ohlas v celé diecesi olomucké i mimo ni. A přece podle mínění předsedy katolické besedy olomucké (jest jím ovšem kanovník baron Grimmenstein) poslanec Hruban podávaje tuto interpellaci prý se prohřešil proti katolickému programu, na nějž byl zvolen! — Ovšem v našich „katolických programech“ často stává obrana všelijakých „zděděných zvykův a práv.“ To olomucké je také jedno takové „právo.“ Katolicismu však nic neuškodí, když nejen to, ale i mnoho jiných podobných „zděděných práv“ označí pravým jménem!

Věda a umění.

Národní divadlo v Brně. Ač od mého posledního referatu uplynuly dva měsíce, mohu podati za období to jen zprávy nesporé.

Dne 23. února byli provedeni v novém nastudování Smetanovi „Braniboři v Čechách“. Za vypravení této mistrovy prvotiny dramatické, jež podána v původním znění, sluší vysloviti ředitelství plné uznání. Panujeť proti „Braniborům“ — hlavně ovšem vinou chatrného textu — tradicionelní předsudek, ačkoli v hudbě jejich lze již dobře postřehnouti ony markantní obrysy uměleckého profilu Smetanova, jež jsou typickými netoliko pro veškeru jeho tvorbu hudební, nýbrž i pro českou hudbu moderní vůbec. Prostonárodní ton scen lidových v proměně prvního jednání vybavuje vzpomínku na „Prodanou nevěstu“, první milostná píseň Ludišina jakož i zpěv její v druhém jednání prozrazují budoucího skladatele „Dalibora“ a „Libuše“ a začátek druhého jednání a zpěv kmetův dýší tklivou poesií „Libuše“ a elegických míst komických oper velikého zakladatele naší hudby.

Představení „Braniborů“ bylo celkem šťastné. Kapelník p. Hrazdira uplatnil celou svou potenci uměleckou, vyzdvihnuv všechny krásy partitury v náležitém světle i odstínění. Z účinkujících solistů vynikli výbornými výkony dámy Svobodová-Hanusová (Ludiše) a Pivoňková (Děčana) a pp. Doubravský (Jíra) a Beníško (Tausendmark). Režie p. Malého, jenž též za ochuravělého p. Pivoňku zpíval úlohu kmeta, byla — jako vždy — pečlivá.

Dne 18. března uvedena na scenu naši Pucciniova „Bohéma“. Libretto, jež upraveno ze starého romanu Murgerova „Scènes de la vie de Bohème“, má čtyři obrazy: nejdříve dva veselé, pak dva smutné. V bujaré kvartetto bezstarostných uměleckých proletářů: básníka Rudolfa, malíře Marcela, skladatele Schaunarda a filosofa Collina zapadnou dvě dívky: sličná, churavá šička Mimi a lehkovážná koketa Musetta, z nichž ona stane se milenkou Rudolfovou a tato jest „občasnou“ láskou Marcelovou. Těchto šest „hrdin“ dva akty hýří a dva strádají. Mimi na konec umře souchotěmi.

O hudbě Pucciniovy „Bohèmy“, jejíž chudobu myšlenkovou zakrývá pestrý plášť trivialních vtipův instrumentalních, vyzdobený lacinými cetkami harmonických a rythmických bizarností, cituji prostě tento posudek Knittlův: „Díla takového nelze bráti vážně. Kde se z krásna hudebního tropí šašky, kde na posměch všemu souladu dovoluje si skladatel nejsurovější přehmaty, tam lze jen pokrčiti ramenoma. Psáti o takových zjevech kritiku bylo by tak zajímavé, jako broditi se stokami velkého města.“ Úmyslně uvádím tato slova povolaného odborného znalce. Mělať i u našeho orchestru „Bohèma“ zjevný zevnější úspěch a v jednom denním listě zdejším projevil referent dokonce ředitelství uznání za vypravení této opery... Provedení díla věnoval kapelník p. Hrazdira všechnu péči a zasluhuje rovněž jako orchestr plnou chválu za přesné vykonání nikoli lehkého úkolu. Z výkonů solistů klademe nejvýše Mimi sl. Kasparovy, jež projevuje vždy umělkyni nadanou nejen krásným, výborně školeným hlasem, ale i jemným vkusem hudebním. Ostatní osvědčení přední členové našeho souboru operního zpívali a hráli bezvadně; nejlepšími z nich byli pp. Komárov a Doubravský. Jan Kakš.

Z činohry možno za minulý měsíc zaznamenati nově uvedené hry pouze tři. Prvá z nich jest Henrika Ibsena „Nepřítel lidu“ (1. března). Nemluvme o technické dokonalosti Ibsenově — v ní nemá Ibsen sobě rovného, od něho učiti se budou dlouho ještě všichni dramatikové — připomeňme co do obsahu, že básník sám popřel reformní snahy a účely, do jeho dramat jinými vkládané; nechce zlepšovati osud člověčenstva a praví: „Pořád se mluví o mém učení — nemám žádného učení. Jsem malíř a nikoli professor.“ Jen poeta-malíř mohl všechny osoby hry odpozorovati tak ostře, a tak prostými prostředky, jež však jako blesky vrhají jasnou zář do duší osob, postaviti je na scenu. Ale slova mistrova neplatí o vlastním jeho hrdinovi. Není bohužel tak plamenných přívrženců pravdy, kteří by ji hájili i za trest nazvánu býti nepřítelem lidu. Toť sen básníkův, zosobnění jeho touhy po pravdě a mužnosti, mluvící nade všecko učení k našemu rozumu. Souhra byla zdařilá. V úlohách podávajících realisticky osoby dneška jsou naši herci jako doma. Za to však interpret hrdiny svůj boj za pravdu slovy a gesty přeháněl.

Druhé dvě hry zavála k nám návštěva pí. Hanny Kvapilové z Národního divadla v Praze, která jako jiná leta i letos přinesla k nám osvěžení repertoiru i umění (16. a 17. března). Shakespeareova „Zimní pohádka“ kladena je svorně mezi nejpoetičtější díla jeho. U nás z poesie její mnoho vyprchalo, zejména pod nešetrnou režií. Škoda zmínky o deklamaci veršovaného slova; v tom, zdá se, ještě dlouho marně budeme toužiti po nápravě, neboť nedostatek ten nedá se lehce oddekretovati. Ale i jinak při hrách Shakespeareových nejdříve postřehneme nedostatky výpravy, které bolně trhají illusi a rušily i vzácné umění hostovo. Herci v hromadných výjevech se baví navzájem, dovolí si — snad v dobrém úmyslu — i do hry hlasitě učinit

poznámku, ač ty doby, kdy se takového něco považovalo za oživení sceny, mohli bychom míti už za sebou. Když pak i režie myslí, že Shakespeareova „Bohema“ jest našimi Čechami, přece není odůvodněno, aby obyvatelé blízkého okolí hlavního města byli představováni v krojích moravských. Dále zejména při večerech světového básníka velmi se pociťuje nedostatek druhé opony, jež by pro diváka rozlišovala proměny od aktů. Dobře se pamatuji, že před lety byla druhá opona, jež třebas prostá, úkolu svému dobře vyhovovala; věc zasluhovala by jistě úvahy kruhů povolaných. — Paní Kvapilová podala překvapující výkon tím, že sehrála sama obě vynikající úlohy ženské, královny matky Hermiony a její dcery Perditty.

V J. A. Kisielewského čtyřaktovém dramatě „Karikatury“, opatrně (či snad pro effekt!) nazvaném „scenickým studiem“, sujet není sice veskrz novým — vždyť kolikrát již zpracován byl motiv, vyjádřený v slovenské písni slovy: „prečo jsi mňa, moja milá, zaviazala svet“ — avšak krakovské lokalní zabarvení hry, plasticky zachycené ovzduší studentské bohèmy a bohaté měšťácké rodiny získávají práci pozornosti tím spíše, že na celém slohu a životnosti dramatu lze pozorovati, kterak autor sám z blízka viděl, snad i prožil, co předvádí. Paní Kvapilová v úloze švadlenky Zosie ukázala v nejkrásnějším světle zase jinou stránku svého umění, kterým vysoko povznesla zájem o drama Zošina srdce a lásky nad ono pravého hrdiny hry, studenta Relského. V úloze tohoto debutoval p. Jindřich Kolář. Vybral si na poprvé úlohu těžkou, tím více, oč nesympathičtější je slabošský zjev v sobě rozvráceného dekadentního studenta. Zhostil se úlohy — až na některé nepěkné navyklé grimassy — velmi čestně, zejména zdařilo se mu při chvályhodné ekonomii v pohybech úsečně a břitce charakterisovati trpkou rozháranost a slabost, jež mu brání vytrhnouti se z tísnivých poměrův.

Ostatek času opakována až do omrzení Madáchova „Tragedie člověka“, v minulé zprávě zmíněná, při níž úroveň provedení klesala ode hry ke hře, až zbyla jen řada historických obrazů krojových a dekoračních, při nichž nemohl nikdo při ledabylém přednášení veršované mluvy a za mez možnosti jdoucích škrtů textu ani ideové souvislosti sledovati. Bylo dobře pozorovat, jak i úmyslně rychle se na jevišti mluví, aby docíleno bylo konečně rekordu, že hra končila... o půl desáté. Pomlče o pietě k básnickému dílu, je to konečně i nešetrnost k obecenstvu, z něhož přece mnozí — zejména i četní Němci — zajisté přišli, aby uviděli více nežli sbírku divadelních requisit. O jisté nepietě k dílu možno u nás mluviti při reprisích vždy; vždyť „Zimní pohádka“ i „Karikatury“ při reprisích — bez pobídky ze snaživé hry hostovy vypadly daleko chaběji. Ostatně stejné stesky slyšeti i v opeře. STANISLAV FIALA.

*

Kvapilova „Princezna Pampeliška“ přeložena N. Novičem, známým překladatelem slovanských básníků, do ruštiny a vyšla tiskem pod názvem: „Skazka pro princessu Oduvančik.“

Těžko dokončen první díl spisu s takovou lehkostí počatého: Mádlových „Dějin umění výtvarných.“ Rozmrzen kritikou

prof. Mádl v prostřed řeckého umění přestal a nakladatel, aby drahé dílo, jež stálo odběratele už na 16 korun, nenechal nedokončeno, dal aspoň první díl dodělati prof. Šnajdaufovi. Tento během dvou let čtyrmi sešity dokončil „Dějiny" s řeckým starověkem. Zůstanou-li dějiny ty takovýmto starověkým torsem, či povede je nakladatel a nynější p. pokračovatel dále, odběratelé nevědí. Mají teď potěšení míti za 16 korun kus díla nedohotoveného, kritikou zohyzděného, vlastním autorem opuštěného! Také utěšené poměry našeho trhu literarního!

*

Literarní essayista Kaszterowicz chystal ve Varšavě přednášky o mladé literatuře polské. Censura ruská mu z řady polských dekadentů škrtla: Nerwida, Przybyszewského a Wyśpiańského. První dva většinu svých děl vydali v království a tam i žili! V téže době však censura petrohradská dovoluje synu Černyševského, aby vydal všecka díla otcova v Rusku bez vynechávek a bez poznámek. Dovoluje nové vydání všech spisů Hercenových.

Z Moskvy vyšel podnět, aby literati a spisovatelé všech národů říše ruské uspořádali společný sjezd. V čelo příprav postavil se Korolenko a jiní známí.

Ve vězení svém napsal Gorkij nové drama „Děti slunce." Jeho „Dačnici" dáváni v polovici března poprvé v Moskvě s demonstrativním sic, ale ne literarním úspěchem. Literatura ruská, jež vzala podnět v posledních měsících, na podzim, v zimě a na jaře, bude asi všechna vyplněna náměty z bojů za svobodu, za reformy, za právo lidu a podobnými thematy. Všecky tlusté žurnály z posledních měsíců jsou plny této nálady. Také nový roman Tolstého čtyrdílný bude téhož obsahu. Bojovník za svobodu zavřen a jeho duševní muka budou obsahem prvního dílu; blízká společnost v zábavách a mimoletných vzpomínkách na něho, druhý díl; bolest matky nad uvězněným synem, třetí díl. Čtvrtý díl ještě z hruba načrtán, jaké bude vítězství obojího toho utrpení syna i matky, není ještě rozhodnuto. Třetí díl má prý všecky krásy a sílu péra Tolstého, a bude náležeti k nejkrásnějším (jako vždy!) jeho věcem. Roman je symbolický, allegorický.

*

Z velkých činů reformy dekretem z 25. prosince ohlášené dva jsou zvláště potěšitelné. Kobekova komise jednající o reformě tiskové usnesla se většinou hlasů o tom, aby noviny vycházely necensurované, aby vydavatelství nebylo vázáno koncessí, kauce za to při novinách malou většinou a po dlouhých debattách usnesena; censura pro knihy rovněž bez výjimky má se odstraniti. Komitet ministrů poručil ministru vyučování vypracovat návrh zákona, jímž se na národních a středních školách v království polském zrušuje vyučovací jazyk ruský a zavádí polský. Reforma tato vyvolala v Polácích živou radost.

*

Na nedávné výstavce moskevské „sojuzu ruských chudožniků" (svaz ruských umělců) žalováno na bezvýznamnost mladé školy

malířské, jež nemá silných individualit a úspěšných vůdců. Jediný Maljavin, Žukovský, Ciągliński podali věci lepší. Staří proslavení vůdcové mladé školy Djagilev, Sérov, Polénová, Golovin, nemají dorostu... Jediný silný rys, jak pravil kdysi Rěpin, u mladých jest, že mají v sobě výlučnost šarlatanství židovského kahalu (obce) a nesnášelivost sektantské farní obce.

Mladý hudební skladatel Višněgradský složil oratorium „Život sv. Antonia", jež chválí jako významné dílo v duchu nové komposice.

Přední dramatičtí autoři zahájili boykot proti krakovskému městskému divadlu, dokud bude pod dosavadní správou. Tak díla Rydlova, Wyśpiańského, Przybylského, Zapolské hrají se teď na „lidové sceně" krakovské.

*

Ve varšavském „Wieku" stěžuje si X. St. Wesotowski na snižování kněží v moderní literatuře polské. Kněz a záležitosti náboženské buď vůbec pro novou literaturu neexistují, v životě hrdin nikde a nikdy nepřicházejí, do něho nezasahují, anebo vystupují jako karrikované postavy, malované barvami vesměs temnými. Na dotvrzenou tohoto faktu uvádí Augustynowiczova „X Prota" a Czerného „Dno Lety".

*

Odmítnuvše podporu zemskou na rusínské divadlo za podmínek sněmem uložených, Rusíni počínají pochybovat, že by stačili sami na vystavění a také udržení veliké representační sceny. Proto radí nejrozvážnější z nich, aby od dalších sbírek bylo upuštěno, a peníze dosud sebrané aby věnovány byly na jiný praktičtější účel. Jiní však myslí, že zatím, než se potřebný kapitál nasbírá, Rusíni na velké divadlo literarně i společensky dorostou.

*

Rozruch vzbudila ve světě slovanském sbírka sonetů mladého charvatského básníka, professora dalmatského M. Begoviće: „Život za cara." Sonety jsou v pravdě poetické, ale „po našemu" řečeno „macharovské" — satirické. Ruská censura také Begovićovu sbírku nepropustila přes hranice. Vedle nás Čechů (Slov. Přehled) zvláště jí živě se zajímají Poláci.

Z ohledu na selské bouře zakázané drama charvatské autorky Zagorky „Evica Gubčeva" dáváno nedávno v Záhřebě v opraveném vydání s velkým úspěchem. „Evica Gubčeva" je selskou hrdinkou z povstání v roku 1657 — přece však Khuenově vládě zdála se i dnes nebezpečnou!

„Pokret" přinesl přehled maďarských škol obecných v Charvatsku. Jest jich 45. Za správy nynějšího bana Pejačeviče zřízeno jich 21! Z toho je škol v osadách maďarských přistěhovalců, tedy přirozeně maďarských od obcí zřízených pouze 6, 12 jich zřízeno v osadách takových církevními obcemi (jsou většinou ve smíšených obcích), ostatní pak jsou školy zřejmě maďarisační, zřízené železničním ředitelstvím pěšťským (10), školským spolkem maďarským (7), vesměs vloni! a konečně odrodilými a maďarskými statkáři (9). Vláda zvláštním

výnosem zřejmě těmto školám dovoluje maďarisaci. Neboť mají do nich choditi: děti železničních zřízenců (ať maďarských ať charvatských), děti rodičů maďarských, ale i těch, kdož písemně podají žádost o zápis svého dítka do maďarské školy!

*

Na zřízenou nedávným zákonem universitu srbskou v Bělehradě jmenovala vláda osm professorů, již přibrali sedm dalších, dvě místa nechávajíce vyhražena pro nynějšího starostu bělehradského a ministra národního hospodářství. Zatím tedy učitelský sbor všech tří fakult (filosofické, právnické a technické) skládá se ze 17 ř. professorů.

*

Stavba národního divadla sofijského, jež staví se ze státních peněz, zadána německým vídeňským stavitelům Hemleru a Fellnerovi. Konkurs na vnitřní výstroj a práce řemeslné, strojní i umělecké zadává se veřejnou dražbou pokud možno domácím lidem, ale též cizím firmám, avšak jen těm, jež zmínění stavitelé doporučí. Na celé budově tedy podle všeho bude málo práce — slovanské!

Dne 27. února dáváno nové drama spisovatelky bulharské Anny Karimy: „Zahubený život“, jenž ač úspěchu došel, přece dramatické literatury bulharské nepovznesl.

*

Výsledek dnešních bádání o nejkrásnějším zjevu nebeském, o mléčné dráze, podává vídeňská „Dt. Rundschau für Geographie und Statistik“ (3. seš.). Podle Eastona jest „mléčná dráha“ jakýmsi optickým klamem. Pod největším dalekohledem zjeví se nám sice množství hvězd a celé shluky hvězd obyčejným okem neviditelných, ale tyto přece ještě nejsou celou mléčnou dráhou; ony sesilají jenom ten jas, jaký vydává onen bílý pás nebes, ale nejsou samy jeho zřídlem. Jas ten line se z ohromného množství hvězd jakéhosi zásvětí, z hvězd, které pod žádným dalekohledem nejsou viditelny, z hvězd, jež vůbec nepatří k naší hvězdné soustavě. Také professor Barnard z Lickovy hvězdárny (londýnské) po ofotografování části mléčné dráhy a prohlédnutí lupou jednotlivých světlých bodů na ní praví, že světlé ty body nejsou hvězdami, nýbrž celými chumáči hvězd, hvězdy v mléčné dráze se nejeví jako hvězdy pouhým okem viděné, ale jako celá oblaka světlého prachu. A mezi těmito oblaky a chumáči světelnými táhnou se černé pásy, jako nějaké kanály, nebo otvory temné, jež vedou prázdným prostorem do nekonečna. A sydneyský (Australie) hvězdář Russel praví po prohlédnutí fotografií z partií mléčné dráhy na jižní polokouli: „Není možná slovy vypověděti, co nám fotografie mléčné dráhy vypráví o jejím útvaru. Zdá se, jako bychom tu vhlíželi dále a dále v zásvětí až do nekonečnosti, v celé proudy hvězd, jež jako ohromné světelné víry nesmírně složeného kotouče rozlévají se do nezměřitelné dálky od nás, až končí pouhými, bledými, mlhovitými body světelnými. Hvězdy, jež vidíme okem a dalekohledem, jsou hvězdným světem samy pro sebe, odděleným od těch světů hvězdných v dráze mléčné.“ Berlínský professor Seeliger páčí tento náš hvězdný svět,

k němuž my patříme se svým sluncem na 1000 Siriových dálek (Sirius vzdálen od nás 3 světelná leta, a světlo urazí za sekundu 300.000 *km*), čili okrouhle 30.000 bilionů *km* (bilion jest milion milionů). Podle toho, praví professor Seeliger, zrační se před námi celý světový system velmi jednoducho. A pro tuto jednoduchost musíme domněnku svou pokládati za správnou, dokud nic neshodného s ní se neobjeví. Náš hvězdný system je sám pro sebe. V ohromných dálkách od něho kolem dokola nakupeno jest nesčíslné množství podobných hvězdných soustav jako naše. Kdybychom se dívali na mléčnou dráhu ze Siria nebo z kterékoliv hvězdy našeho systemu hvězdnatého, vypadala by mléčná dráha, jak vypadá od nás ze země. — Tyto hvězdné soustavy mléčné dráhy zdá se, že sestaveny spiralovitě, v hadové křivce dokola. — Easton soudí na spiralovitou rozlohu jejich podle nestejné jasnosti jednotlivých částí v mléčné dráze. Tato světová ohromná spirala zdá se míti svou osu někde blízko našeho systemu hvězdného nebo v něm samém. Chyba o několik hvězdových systemů nedělá tu ještě žádného velkého rozdílu. Co však jsou ony černé průlomy v mléčné dráze? Co jsou mlhoviny mimo mléčnou dráhu? Heidelberský prof. Wolf při fotografování severního polu mléčné dráhy (souhvězdí „Vlasy Bereniky“) našel tam velice mnoho mlhových skvrn. Mlhoviny počtem svým rostou od mléčného pásu k polům. Na polu našel prof. Wolf na místě rovnajícím se ploše měsíčné na 70 mlhovin. Toto přibývání mlhovin k polům prof. Wolf netroufá si zatím nijak vysvětliti. Ale už hvězdář Herschel nazval černé skuliny nebes — vypálenými, zničenými dírami! A prof. Wolf poukazuje na to, že nápadno jest, jak vždy kolem každé mlhoviny táhne se černý okraj bezhvězdný, až v mlhovině samé trprve hvězd zase přibývá. Dr. Kopff (z Heidelberku) proto vyslovuje domněnku, že mlhovina na svém letu světem sežírá, rozpouští menší hvězdy, proto kol ní jeví se prázdnota; v ní pak velké hvězdy se znova tvoří. Dnes od nás mlhoviny ty jsou všecky nesmírně daleko. Není tudíž strachu, že by nás mohla nějaká pozřít a zničit.

*

Zemřeli: 23. února Dmitrij Lavr. Michajlovskij, básník ruský, zručný překladatel básníků anglických a francouzských. — 6. března P. Henryk Jackowski, polský jesuita, zakladatel publikací náboženských řádem vydávaných, sám horlivý náboženský spisovatel. — 7. března Hyac. Bol. Veryha-Darowski, inženýr o technickou lexikografii polskou zasloužilý; Jan Francisci, spisovatel slovenský. — 12. března Al. Lavr. Potilicyn, ruský chemik slavný; Tadeusz Barącz, polský sochař (pomník Soběského ve Lvově). — 22. března Valery Eliáš Radzikowski, polský malíř, výtečný akvafortista, objevitel Tater pro Poláky.

Zprávy národohospodářské.

„Rozluka“ jest heslem a „zlobou dne“ před Litavou i za Litavou. Dnes uherský to ideal nejbližší skutečnosti. Neboť panovník na hospodářské osamostatnění Uher už přivolil bezpodmínečně. Uhři by ovšem hospodářskou rozluku chtěli ne hned, ale až se pro ni připraví, až ji bez hospodářského otřesu budou moci zavésti. Za to u nás se dí: má-li býti rozluka, ať jest hned. Uherská oposice rozeštvavší národ několika radikalními hesly neví dnes kudy kam: postavila si požadavky všeobecné volební právo (nebo aspoň rozšíření), rozluku hospodářskou, a maďarské velení v uherských plucích. Tento požadavek, jehož nemůže a nemůže se na panovníku dotrucovati, byl by jí nejmilejší, kdyby se splnil, to už ty ostatní by buď zmírnila nebo opustila. Zatím jí to dopadá právě naopak. Pomaďaření vojska se jí odpírá, a to by byla jistá výhoda národní, za to pochybné problematické hodnoty se jí nabízejí.

V osvětlení statistickém vypadá totiž celní jednota s námi pro Uhry (s Charvatskem) takto: Ze všeho svého vývozu loňského v ceně 1337 mil. korun činil vývoz do Rakouska 994 mil. korun, čili 74·3%, za to ze zboží, jež se z naší polovice vyváží, jde jen 36·2% do Uher, vloni totiž ze 2668 mil. korun za 965 mil. kor. prodáno ho do Uher. Když už na nic jiného bychom nehleděli jako na tento prostý poměr: Uhry k nám svého prodávají 74% (v r. 1903 jen 70%), my k nim však svého zboží jen 36% odbýváme, už prostá tato čísla 74:36 mluví zřetelně. Jakkoliv jest na př. veliká naše tržební závislost (celé říše) na Německu, přece obnáší průměrem náš vývoz do Němec jen kolem 50%. Porovnáme-li však ještě kromě toho i povahu zboží, jež my vozíme do Uher a Uhři k nám, pak vynikne onen nepříznivý pro Uhry poměr ještě hrozivěji. Zemědělské a báňské výrobky, jež nesnesou dalekého převozu a jež i mírným clem už značně jsou postiženy (pro svou láci), tvoří v uherském vývozu k nám 61%, a v našem vývozu do Uher pouhých 10%. Tedy pro celou polovičku svého vývozu najednou by našli u nás po rozluce cestu stíženu (zemědělský vývoz k nám činí 44% všeho loňského uherského vývozu)! Nápad o samostatném celním území mohou Uhři chovati jako svůj ideal jen tehdy, že bychom navzájem si nekladli takových cel, jaké jinak klade si říše vůči cizině, že by rozluka celní neměla za následek překážek celních, leda v míře nepatrné. Ale nenastane-li toto, ba naopak zavede-li Rakousko pak i vůči Uhrám vysokou celní ochranu (sneslo by ji stejně dobře jako Německo!), pak se sen uherský o hospodářské samostatnosti změní v hrozivou krisi hospodářskou.

U nás jsou průmysl a zemědělství skoro v rovnováze: poškoditi jedno a nahraditi to výhodou druhému, značí rovnováhu přece jen zachovati. V Uhrách však této rovnováhy mezi průmyslem a zemědělstvím není. Tam průmysl sotva 30% veškerých cen vyrábí a veškerého lidu živí. Poškoditi tedy 70% své práce a svého obyvatelstva a za to snad o něco polepšiti postavení 30% práce a pracovníků, to je špatná náhrada.

I nejvěrnější přátelé Maďarů, jako N. Fr. Presse, prorokují jim po rozluce veliký hospodářský úpadek. Rakousko pro Uhry dnes a v dohledné době nedá se — praví — nahraditi ani žádným jiným státem. Ani Německem ne, kdež by náhrada byla nejsnadnější. S Německem Uhry dosud obchodovaly částečně naším prostřednictvím, a tu se nedá žádné číslo zjistit, částečně přímo. Přímá tržba jejich činila: vývozu do Němec 180 mil. K a dovozu z Němec 65 mil. K. Za tak nepatrný dovoz Německo zajisté k velikým ústupkům by náchylno nebylo. A i když by se sprostředkovaný dovoz připočítal, a konečně i část rakouského průmyslového dovozu (848 mil. korun) přenesla na Německo, přece při dnešní ochranářské snaze Německa Uhry na něm nedobudou ani samy víc, než co dobyly na něm teď ve spojení s Rakouskem. A vývoz do Němec všech zemědělských plodin, kdyby je Německo místo Rakouska přijalo, spojen by byl s úpadkem cen, neboť větší vzdálenost trhu rovněž by nepříznivě účinkovala.

Osamostatnění hospodářské pro Uhry značí klesnutí ceny všech plodin zemědělských a zvýšení ceny všeho zboží průmyslového. Tedy pro slabého konsumenta uherského dvojí neštěstí. Kdyby Uhry po rozluce byly Rakousku cizinou, jako každý jiný stát, tu by podle dosavadních celních položek naší říše cena plodin zemědělských klesla — podle oceny N. Listů — o 300 milionů korun, při 18 mil. obyvatelstva uherského, tedy ztráta ročních 17 korun na osobu, asi 90 až 100 korun na rodinu!

Rozlukou nastane i jiné zhoršení, zdražení úvěru. I dnes úvěr pro rolníka jest nejméně 7 a 8%, a to v úvěrních spolcích, se subvencovanou ústřední bankou spojených. Úvěr z jiných ústavů pro drobného člověka sestoupá na 10, 12 i více procent. Také velký úvěr, dnes v bance rakouské $3^1/_2$, pro statkáře a velkoprůmyslníky by pak sevstoupl na 4 či 5% — tedy při potřebě úvěrové v celé zemi asi 2000 mil. korun ročně značí to zvýšený náklad na 50 mil. korun. A jiných nevýhod dalo by se načítati více méně citelných.

Uhry kromě toho závisly jsou na Rakousku při veškeré své dopravě na západ a sever. Své zemědělské plodiny, jež potřebují dopravy co nejmilostivější, mohou vozit jen touto stranou. Mají svobodný východ jedině na Rjeku mořem. Také sice dosti výhodná cesta, ale pro ně zatím neschůdná, neboť nemají zařízené daleké plavby.

Za takových okolností není divu, že povolený oposici uherské ústupek příliš není po chuti — slib samostatnosti přijímá — ale nespěchá to! Osvědčilo-li se kdy kde známé latinské přísloví: „Quem Deus perdere vult, dementat," pak jistě tu na uherském šovinismu politickém.

U nás namnoze z konservativismu, z ohledu na postavení říše, a pak z ohledu na sourodé národy v Uhrách, by úplné odloučení neradi viděli. Možno odpověděti, že uherské národnosti ani dnes z nás nijaké pomoci nemají, a při všech persekucích jejich my dnes tak musíme mlčet, jako by to bylo po úplné rozluce. O prestige říšský těžko se příti. Rakousko se 26 až 30 miliony obyvateli, v sobě spo-

řádané a přičinlivé, by jej mělo při nejmenším takový v radě evropských velmocí, jaký dnes má Italie. A vliv naší říše za stálých třenic vnitřních není dnes větší. Zbývala by jediná realnější obava, strach před pohlcením německým. Ale nepohltí-li Německo malého Švycarska, Dánska, Nizozemí, nepohltí samovolně ani Rakouska, mnohokrát mohutnějšího, třebas si toho přála i část Němectva rakouského (celá německá třetina populace naší říše s tím přáním jistě za jedno není!).

*

Vzrůst a povznášení brněnského vlnařství, první to speciality říšské v tom druhu práce, možno stopovati rok za rokem, v jakémsi sice kolísání, ale přece za stálého vzestupu. Nejlépe vývoj tento možno sledovati na příkupu nových mechanických stavů ve vlnařských továrnách. Komorní zpráva statistiku tuto vede od roku 1896. Během onoho devítiletí přikoupeno bylo mechanických stavů v celém obvodu komorním po letech: 46, 43, 47, 153, 211, 239, 307, 212, 519. Z těchto strojů zůstalo v Brně samém: 45, 42, 47, 143, 180, 236, 222, 204, 427. Tedy jmenovitě poslední rok přikoupeno strojů tolik, kolik dříve za několik let neobjednáno. A rozvoj tento jde přece za stálého těžkého boje s konkurrencí vlnařů anglických, belgických a německých, namnoze lépe zařízených, i italských, pracujících sic hůře, ale pod cenou. Hlavním odbytištěm vlněných látek brněnských jest domácí trh ovšem, ale vedle něho Uhry, celý Balkán a jihovýchod asijsko-turecký, jakož i Amerika. Brněnské vzorky, praví zpráva komorní, jsou hledány i na tržištích, jež mají hojný výběr všech hlavních konkurrentů.

*

Libovolné hospodaření minulé úřednické vlády při velkém podniku drah alpských rozladilo pro budoucnost mysli pro všecko větší státní podnikání. Výbor ku prozkoumání účtů dráhy karavanské zvolený vyslovil příkrou důtku ministru železnic, že bez svolení parlamentu překročil původní rozpočet až o 100 mil. korun. Vláda nynější berouc si naučení z toho, jak je to osudné dělat rozpočty na tak velké podniky na honem, bez podrobných plánů, počíná prý coufati před stavbou drah vodních moravsko-haličských, jež už tento rok měly ve větší míře započíti. Proto napřed důkladné podrobné plány a pak teprv, až bude náklad jistý, chce se pustiti do díla. Chvalitebné jinak rozhodnutí, jen že v našich zemích toto protahování bude těžce pocítěno!

*

Kus pěkného státního hospodářství objeveno též jinde, při prudké kritice subvencí Lloydových. Paroplavební této společnosti zvýšena samovolně minulou vládou podpora o 1,440.000 korun. Dosavadní celá subvence Lloydova vloni činila 9,260.000 korun. Z toho 2 mil. korun ustanoveny v náhradu za taksy suezské, ostatní jest podporou mílovou. Podle toho Lloyd měl vykonati plavbu: 1,484.072 mořských mil. ježto on zatím vykonal něco více, přidáno mu ještě oněch 1,440.000 korun, tak že celá subvence loňská obnáší 10,700.000 korun. A nač to všecko? Aby Lloyd mohl převážeti po světě bezcenné zboží, nebo aspoň málo cenné, jež nijak nemůže si tak daleké plavby platiti, jako dříví, cement,

uhlí. Každá cesta lodi Lloydovy přišla státu na 120.000 korun. Průměrně loď ta vezla z říše do světa 400 tun nákladu. Tedy na každou tunu stát připlácel 30 korun. A tuna toho nákladu nebyla obyčejně cennější jak 4 K metrák (u cementu!). Na zboží 4 korunové dávati subvence 3 korunové na pouhou přepravu takového zboží, to je už přece nepochopitelné hospodářství. „Lloyd“ ostatně podle terstsko-charvatského týdenníku obchodně námořního („Tršćanski Lloyd“ 106) jest společností, která různým velikášům terstským opatřuje tučné sinekury. Jsou proto také mezi nimi stálé boje o místa v Lloydu. Tak vloni Dr. Verdinu zaplaceno náhrady za šestiměsíční službu 140.000 korun! Po šesti měsících pak uhnul jinému. A takovéto střídání se ve správě vlašských pánů, kteří za to pěstují pak irredentskou politiku, jest obyčejem.

Lloyd pak přes to, že má nákladu skutečného na jednu tunu registrovou jen 20 korun při té celé podpoře státní, nevystačuje. Je to ovšem společenstvo s velikým grynderským dluhem, který je teď moří. Máť prioritního dluhu 40 milionů korun.

Při všem tom vláda i společnost Lloydova pracují do rukou severo-německým paroplavebním společnostem, které chystají se opanovat Adrii — a pak by ovšem bylo i s rakouským a tím více se slovanským mořem naším skončeno. Jeden z cílů Německa v jeho „Drangu nach Osten“ jest pochod na Adrii.

Rozhled socialní.

V poslanecké sněmovně skončeno první čtení vládní předlohy o reformě živnostenského řádu. V živnostenském výboře pak zatím obírali se pouze hledisky a rozsahem reformy. Za stadium úvodových příprav reformní dílo v zákonodárném sboru tedy ještě nepokročilo Rokování v plenu, ač se vystřídala řada řečníkův, „odborníků“ klubovních ve věcech živnostenských, celkem ostalo velmi plytkým. Většinou neslo se směrem generalního řečníka poslance Pachra, který buduje reformu podle známého principu, ponechati každému, aby si upravil blahobyt podle své façony. Tito znalci hovoří o reformě živnostenského řádu, jakoby se jednalo opravdu toliko o záležitost dnešních živnostníkův. A když se zmíní také o zájmu — arci živnostnictvu nepříznivém — velkoprůmyslu na řešení této otázky, tož na široké vrstvy socialní, níže postavené nežli živnostnictvo, z nichž se živnostenský stav stále doplňuje, zpravidla úplně zapomínají. Středem debaty v plenu byl více méně požadavek průkazu způsobilosti, jehož význam se rozhodně přehání a v němž namnoze hledají pouze závoru proti četnějšímu přílivu do stavu živnostenského.

U nás se pořád vytýká, že zavedení průkazu způsobilosti nemálo překážejí dobrozdání obchodních a živnostenských komor, které příliš nadržují velkoprůmyslu a velkoobchodu. V sousedním Německu

mají dávno již samostatné komory řemeslnické. Právě tou dobou i tam horlivě se obírají otázkou, zda by bylo záhodno zavésti v nějaké formě průkaz způsobilosti pro živnosti řemeslné. Jsou pro něj také v Německu mnozí nadšeni, ale většina komor řemeslnických, zvláště z jižních částí říše, závazný průkaz přímo odmítá. Také spolková rada zaujala k němu rozhodně odmítavé stanovisko.

Ve výboře živnostenském precisovala vláda ústy ministra obchodu barona Calla svoje stanovisko vůči rozsahu reformy. Trvá na pouhé novelle; nepovažuje poměry za dosti vyjasněné, aby již dnes provedena byla oprava od základů. Poslanců však ve výboře mnoho nepřesvědčila, a dojista návrh výboru překročí meze reforem navrhovených vládní osnovou.

*

Za ustavičného naléhání na vládu, aby předložila osnovu zákona o závazném pojišťování živnostnictva nemocenském a invalidním po vzoru pojišťování dělnického, mohl by býti ideově dosti pozoruhodný pokus „Ústředního spolku živnostníků moravských“ o soustředění stávajících mistrovských pokladen nemocenských na Moravě ve svaz. Tedy svépomoc! Na den 25. března svoláni delegáti těchto pokladen do Brna ke konferenci, aby o věci pojednali. Takových pokladen nemocenských má české živnostnictvo 18. Z polovice jsou obligatorní, z polovice volné. Některé společenstevní, jiné zřízeny mimo společenstva. Jen několika se daří, většinou však pokladny živoří. Zvláště nezávazné. Zámožnější „jich nepotřebují“ a méně zámožní do nich začasté vstupují, až jsou starší a ovšem i neduživější. Mnohdy berou podporu nemocenskou, i když nejsou právě pro nemoc k práci neschopni, nýbrž jenom nemají co dělat. Při tom jest podpora dosti nízká (kolem 6 K týdně!). Počtem členstva pokladny ovšem nevynikají.

Na sjezdě přijato svaz zřídit i přes nepatrný počet pokladen. Ostatně se právě i od svazu očekává, že jich co nejvíce založí. Až příliš akcentováno za úkol svazu vymáhat subvence, zvláště od zemského sněmu. Zároveň svatosvatě přislibováno, že nebude žádáno od sdružených pokladen pro zakládaný svaz docela žádného příspěvku, ba přidělován svazu, ač ne bez odporu, dokonce i demoralisační úkol, doplácet — ze subvencí — pokladnám dlužované příspěvky členské. Ovšem kladeny svazu i jiné zdravé cíle, jako na př. upravit účetnictví, zavést zlepšenou jednotnou statistiku pokladen atd.

Dá se očekávat, že zařizující komitet svazu věc podrobně probíraje, vyhne se mnohým úskalím, jež se o sjezdě jevila pro nový organisační útvar živnostenský na Moravě dosti nebezpečnými.

*

Ohlašovaná novella pruské státní vlády k hornickému zákonu podána ministrem obchodu Möllerem 8. března poslanecké sněmovně. Vláda plní. co slíbila za generalní stávky ruhrské, i když se poněkud opozdila. Vedle osnovy zákona, jímž má býti stíženo bezohledně zištné kapitalistické zastavování těžby na dolech méně výnosných, znamená předložená novella, i když se v ní četným důvodným po-

žadavkům hornictva nevyhovuje, značný socialně-reformní pokrok. Vláda sice nenavrhuje všeobecné minimalní pracovní doby osmihodinové pro hornictvo, nýbrž pouze tak zvanou zdravotní pracovní dobu nejvýš po osm hodin denně v dolech s teplotou přes 22° C. a šest hodin při teplotě nad 28° C. počítajíc dobu pracovní od započatého sestupu do dolu až zase do začatého vzestupu. Tím však nejen že bude aspoň u 90% hornictva poruhrského pracovní doba a poměrně ovšem i jinde v kamenouhelných pánvích pruských se stejnou teplotou (po tříleté přechodní době s 8 1/2 hod.) snížena na osm hodin, ale učiněn i počátek zákonné závazné úpravy pracovní doby. Novella omezuje dále přespočetné a vedlejší směny, zakazuje „škrtat" uhelné vozíky, dovolujíc srazit ze mzdy horníkovi pouze tolik, kolik naloženo cizího materialu, omezuje peněžité tresty a zavádí obligatorní stálé dělnické výbory na dolech aspoň se 100 dělníky, zároveň rozšiřujíc kompetenci těchto dělnických výborů.

Novella leží však doposud v poslanecké sněmovně netknuta. Byl sice už určen den pro její čtení, ale patrně pro nepřízeň kartellu většiny sněmovní (ze svobodomyslných konservativců, konservativcův a národních liberalů sestávající) zas odložena — prý až na dobu povelikonočního zasedání. Ba dokonce některé organy většiny přimlouvají osnovy vůbec ani neprojednávat. Vláda prý svému slibu (jako že podá osnovu) dostála, a více prý není zapotřebí. Rozvážní politikové ovšem pozastavují se nad tak frivolním počínáním a jsou přesvědčeni, že vláda nemůže se spokojit s takovým osudem své předlohy už v zájmu své autority, kterou zastavila vůči stávkujícím statisícům hornickým. Vládě musí záležeti na tom, aby její novella byla i uzákoněna. Zatím chystá syndikat velkomajitelů dolů válečný material proti vládní předloze, a odkladem projednání novelly právě syndikatu má být patrně spomoženo. Dělnictvo zase svolává na 28. března do Berlína sjezd pruského dělnictva, aby zaujal stanovisko vůči vládní předloze, kterou socialní demokraté namnoze ostře odsuzují, pracujíce tím jen do rukou jejím nepřátelům velkokapitalistickým.

*

Nové dosud nebývalé formy v boji o zlepšení životních podmínek užili železniční zřízenci před několika týdny v Italii. Obstrukce, která záležela v tom, že začali najednou rigorosně do nejmenších podrobností provádět veškeré nespočetné předpisy železničních reglementů. O pověstných těchto předpisech, jichž nahromadily železniční správy strašlivé spousty ve všech státech, vyslovili se znalci, že, kdyby se měly vesměs přesně zachovávat, nebylo by vůbec možná, aby vlak vyjel někdy z nádraží.

V Italii ohlásila koncem února vláda zákon o novém uspořádání železničních poměrů. Vedle příznivých stránek pro zřízence obsahuje osnova vládní i přímá ustanovení proti stávkařství; i nezdařený pokus o stávku navrhuje potrestat vězením až 6 měsíčním. Mimo to upravuje povojenštění železniční služby za stávky a zavádějíc na urovnání sporů zaměstnaných se zaměstnavateli smírčí soudy,

přiděluje v nich zřízencům pouze třetinu rozhodčích (s jiné třetiny povolává do nich zaměstnavatele a třetinu reservuje vysokým úředníkům státním, které arci na př. při železnicích státních připočítává dělnictvo ke svým odpůrcům, ba zaměstnavatelům). Proto započato s obstrukcí.

Frappantní prostředek ten však přes veškeru působnost nemohl se zalíbit — obecenstvu. Obstrukce objevila se za několik dní hrozně nepohodlným „bláznovstvím", a zřízenci železniční viděli se nuceny buď vůbec odporu zanechati anebo začít pravidelnou všeobecnou stávku. Dvě třetiny však zřízenců při referendu prohlásilo se proti stávce. Na štěstí den na to odstoupilo ministerstvo Giolittiho, akční výbor železničářů měl laciný triumf po ruce: „jejich zásluhou" padla reakcionářská vláda! Jen že tím nic nezískáno vůči — vládě nové!

*

Brněnská křesťansko-socialní „Samostatnost", jediný český svépomocný podnik dělnický pro stavbu rodinných domků dělnických octla se v posledním období správním, jak podrobně referováno o výroční valné hromadě dne 17. března, před novým úkolem, jehož se jí zatím pro finanční nedostatečnost nepodařilo zdolati. Postavila doposud 22 rodinných domků v brněnském předměstí, v Židenicích. Třeba jí však nyní zastavit rožní staveniště zbylé z dosud zastavované arey. Tu pak nelze dobře postavit rodinného domku, nutno pomýšlet na patrový dům s nájemnými byty. Členové spolku bez větších úspor dávno na takové byty čekají, věc sama tedy nijak nevadí. Ale nová finanční obtíž zde nastává. Na stavbu rodinného domku si ten který člen přispěl značnější úsporou; na patrový rožák třeba však spolku sehnati peníze všecky. A tu volné vklady členské spolku (mimo závazné úspory!) nedostoupily na to dostatečné výše. Bude třeba vymáhat odjinud finanční zálohu.

Jest zajímavo, že touž dobou stejně se vyvinuly poměry u velkého stavebního družstva pro dělnické domky v Berlíně. Družstvo, docela jinak podporované ovšem a vyrostlé na příznivější půdě o patnáct let spíše než brněnský spolek křesťansko-socialní, má dnes 1101 člena („Samostatnost" 85), stavělo doposud také jen malé domky na předměstích za vlastní pro členy, ale 12. března kladlo základní kámen k prvním činžákům družstevním se 192 byty dělnickými. Nadání krále Bedřicha zapůjčilo družstvu na činžáky, na druhém místě, půl milionu marek!

U nás arci takových nadací aspoň pro česká dělnická družstva stavební nemáme. „Samostatnosti" dostalo se teprve po úporné práci říšského poslance Dra. Stojana, který jest ve spolku předsedou dozorčí rady, loni státní subvence 2500 K; zemský sněm dává jí ročně celých 300 K.

*

Social.-demokratická ústředí odborová jak v Německu („generalní komise ústředních svazů odborných" nedávno z Hamburku přestěhovaná do Berlína) tak i v Rakousku (odborová komise ve Vídni) uveřejnila v březnu svoje výroční zprávy za rok 1904.

Komise berlínská vzhledem na první milion členů soc.-dem. odborových organisací v Německu dostoupily ho koncem druhého čtvrtletí 1904 a současné finanční zmohutnění odborových svazů odmítá úsudek stoupenců ryze politicko-radikalního postupu dělnické třídy, jakoby odborové organisace nedovedli čelit skartelovanému zaměstnavatelstvu. Úsudek tento jest prý stejně nesprávným jako bylo ještě před desíti lety rozšířené mínění, že odborové hnutí nikdy v Německu nedojde ani zdaleka podobného významu, jako v Anglii. Zajímava jest dále zpráva komise, že na několika místech zřízením dělnických sekretariatů podlomena agitace. Patrně ji dosavadní dobrovolní agitatoři zůstavili zúplna placenému sekretáři, který pak sám na ni nestačil. Zvláštní odbor při komisi ustanovil se v uplynulém období, aby potíral system nuceného stravování a ubytování u mistrů. Jinak až na některé ještě změny, co do statistiky dělnického hnutí, nesla se činnost komise dosavadním směrem. O 61.226 marek přijala pro sebe, tedy pouze pro organisační, ne podpůrnou, činnost v uplynulém roce více než roku 1903.

I vídeňská komise rozepisuje se o nebývalých úspěších jednotlivých odborných svazů. Ležíť pole odborového sdružování v Rakousku doposud na mnoze úhorem. Tak při náporu agitačních sil, zvláště terrorisujících, lze socialní demokracii dodělat se sem tam až netušeného výsledku, kde není totiž vážné organisace protivné. Ovšem úspěch takový, zvlášť terrorismem vynucený, nebývá zcela trvalým. Pozorovat to nejlépe na socialně-demokratickém svazu dělnictva stavebního. Ke 4066 členů z roku 1903 podařilo se „získat“ do svazu nově obrovský přírustek 21.400. Arci zůstalo z nich do konce roku všeho všudy pouze 12.000. Mohutnější vzrůst vykazují dále odborové svazy dělnictva kovovnického (o 9000 nových členů), dřevařského (za první pololetí přibylo 2593 členů), hornictva (přibylo prý 3000), textilnictva (o 2000 více).

Ovšem nesmí se zde zapomínat, že vzrůst tento třeba z velké části vyložit tím, že se dosavadní místní všeodborové a vzdělávací samostatné spolky strany rozpouštějí a členové jejich přepisují seskupení z odbočky k centralním svazům. Ač i tak skutečný silný vzrůst soc. dem. organisace odborové v Rakousku je nepopíratelný. U „naší“ československé socialní demokracie, kde rovněž tou dobou dle usnesení sjezdů formy organisační se přetvořují — nejeví se vzrůst daleko tou měrou — jako u svazů přivtělených komisi vídeňské. Za rok 1904 napočetlo si „odborové sdružení československé“ celkem členstva platícího příspěvky 21.182 (z toho ze spolků vzdělávacích 4104) vůči 20.919 (z toho ze spolků vzděl. 5731).

Školství.

Za účelem rychlého zřízení zemědělského odboru na vysokých školách technických v Praze dostavila se 11. března do Vídně deputace professorského sboru téže školy, aby intervenovala v různých ministerstvech pro rychlé aktivování jmenovaného odboru. Deputaci dostalo se ujištění zejména od ministra vyučování, že vláda s opravdovou snahou se přičiní, aby zmíněný odbor co možná nejdříve byl zřízen.

České studentstvo pražských vysokých škol rozeslalo nedávno dotazník středoškolskému žactvu se spoustou otázek, které mají zodpověděti žáci třetí třídou počínaje. Rozumí se, že tato inkvisice má v první řadě namířeno na katechety, náboženské úkony žactva, katolické konvikty, zkrátka na vše, co má ráz „klerikalní". Ubozí professoři středoškolští! Dosud marně domáhají se odstranění „tajné kvalifikace" svých chefův a již zde mají ještě horší snad — kdyby si z ní něco dělali — od studentského svazu. Jako organisatoři a tvůrcové lepší budoucnosti mládeže jsou podepsáni dva brněnští absolventi: Dr. Th. Bartošek, který zde vystudoval v chlapeckém semináři, a Alfons Musiol, který na druhé straně neostýchá se appelovati na podporu vysokoškolského studentstva u celé české veřejnosti.

Na počátku března konal se ve Vídni sjezd německého studentstva. Na programě bylo mnoho „kulturních" otázek, hlavně o tom, kterak udržeti a rozšířiti německý ráz na vysokých školách v Rakousku. Proto žádali, aby se na akademické půdě netrpěla cizojazyčná oznámení, židé aby byli připouštěni ke studiu jen v procentech, která odpovídají počtu židů k ostatnímu obyvatelstvu, náboženská sdružení mají se zakázati, theologické fakulty z university vyloučiti. I heslo „Pryč od Říma" nalezlo u nich náležitého povšimnutí, a za účelem snažšího sblížení s „říší" žádali úplnou volnost při přestupování z německých universit rakouských na některou v Německu a naopak. Ostatně tyto nacionalistické choutky nenašly všude ohlasu a i v táboře samého německého studentstva ozvaly se hlasy odporu.

Naproti tomu více křesťanského sebevědomí a smýšlení dala na jevo část studentstva budapeštské university v otázce umístění kříže v tamější universitě. Jsou tomu asi čtyři leta, kdy žádali katoličtí studenti, aby v posluchárnách universitních zavěšen byl kříž. Rektorat nečinil ve svém rozhodnutí proti tomu zásadně námitek, avšak uskutečnění celé akce poněkud utuchlo. Nyní podal 300členný organisační výbor memorandum, ve kterém žádá, aby bylo kříže užíváno v zasedáních akademického senatu a při promocích. Deputaci dostalo se od rektora ujištění, že bude žádost jejich podporovati. Naproti této straně studentské postavila se druhá, vedená studenty židovskými, která chce proti krokům katolického studentstva protestovati.

Na krakovské universitě zavedeny byly dle „Zem. Politiky" roku 1892 lekce z hospodářské technologie, a to čtyři hodiny

v zimním semestru. Nyní zavádějí se ještě v letním semestru dvě hodiny týdně. Letos zřizuje stát ústav veterinářský. Návštěva v prvních deseti letech kolísala mezi 34—58 posluchači, v posledních třech letech vzrostla na 131 posluchačů, mezi nimiž bývají 1—3 posluchačky.

Jak se zde stala již zmínka, projevili hannoverští technikové svým německým kollegům v Innomostí své sympathie a dostali se proto do konfliktu s akademickými i státními úřady. Zahájili tedy stávku až do té doby, dokud nebude změněn disciplinarní řád ve smyslu naprosté akademické svobody; s nimi prohlásili se solidarními i jiní studenti, tak že věc dostala se až do pruského sněmu.

Pražská „Lese- und Redehalle der deutschen Studenten" konala posledního února valnou hromadu, na níž zvoleni mimo jiné čestnými členy bývalý ministr financí Dr. Böhm-Bawerk za své zásluhy o zdar loterie ve prospěch studentstva uspořádané, a známý professor Lecher za své zásluhy o „utužení němectví" v Praze. Spolek v uplynulém roce přijal 18.039 K 81 h, vydal 15.469 K 36 h.

Nedávno konal německý jihlavský spolek schůzi, v níž podán návrh, aby se zavedlo do všech německých středních škol na Moravě obligatní vyučování češtině. Návrh byl zásadně přijat, avšak o uskutečnění má se postupně vyjednávati, až bude dostatek učitelů německé národnosti pro tento předmět, aby nemusili bráti za učitele Čechy.

Dne 9. května t. r. bude sto let, kdy zemřel německý básník Bedřich Schiller. Ministr vyučování svolil, aby na všech školách ministerstvu vyučování podřízených, které chtějí toto stoleté výročí oslaviti, byl tento den ferialni. Mimoděk si vzpomínáme na dobu před 13 lety, kdy konána oslava 300letých narozenin Komenského. Tenkráte bylo zakázáno professorským sborům jakoukoliv slavnost pořádati a studentstvu kterékoliv jiné slavnosti se súčastniti. V Čechách, známy jsou doklady, byli mnozí proto karcerováni. A přece Komenský, jejž i Němci rádi by si přivlastnili, má pro školu daleko větší význam nežli Schiller.

Městské nižší střední obchodní škole v Třebíči uděleno bylo právo veřejnosti. Ústav má přípravku a obchodní školu o dvou ročnících, jednoroční školu obchodní pro dívky a pokračovací školu kupeckou o dvou ročnících s celoročním vyučováním po osmi hodinách týdně.

Zemský slezský výbor se usnesl, aby záležitost týkající se zřízení čtvrté třídy na měšťanských školách předložena byla sněmu s návrhem, aby tato čtvrtá třída ve Slezsku zřizována nebyla z ohledů na tamější poměry.

Drtinův návrh na reformu učitelského vzdělání předložil „Zemský ústřední spolek jednot učitelských v království českém" svým organisacím k podání dobrého zdání. Dle „Č. Učitele" ukazovali učitelé na schůzi v Líbeznicích shromáždění k tomu, že „předprava vzdělání učitelského, dle prof. Drtiny měšťanská škola, nemůže vyhověti... nárokům na hlubší vzdělání předpravné, neboť střední škola nadaná vždy více pomůckami, větším počtem učitelstva může podati uspokojivější předpravu nežli i reformovaná čtyřtřídní

škola měšťanská. Námitka, že předprava má se díti na škole měšťanské jako lidové, jest lichá, neboť nemusí ještě, co jest lidovým, býti předpravou vzdělání těch, kdo lid mají učiti…“ Po jiných ještě námitkách vyzněl úsudek shromážděných v ten smysl, že „návrh professora Dra. Drtiny jest velice komplikovaný, složitý a má zrovna tak málo naděje na brzké uskutečnění, jako… původní požadavek vzdělání akademického. Z těchto všech důvodů shromáždění jednomyslně zamítli návrh professora Dra. Drtiny, trvajíce na usnesení kulturního programu českého učitelstva, aby vzdělání učitelstva dělo se nejprve na jednotné střední škole a potom na vyšší škole pedagogické při opravené filosofické fakultě. Myslíme, že tento nepříznivý úsudek Drtinova návrhu nebude ojedinělý.

Slezské učitelky, které se provdají, dostanou dle usnesení zemského výboru odbytné při 5leté službě 50%, při 5—10leté 100%, při 10—15leté 150% a přes 15 let 200% posledního ročního služného.

Školní spořitelny v Rakousku zavedeny v 562 školách, a to v Korutanech 212, v Čechách 108, v Dalmacii 103, v Dolních Rakousích 34, na Moravě 30, ve Slezsku 15, v Přímoří 12, v Tyrolsku 10, v Horních Rakousích 9, v Haliči a v Solnohradech po 4, v Krajině 3, v Bukovině a ve Vorarlberku po dvou.

Učitelé tělocviku na školách obecných podali ministru vyučování pamětní spis, ve kterém žádají, aby zaveden byl dvouminutový tělocvik na obecných školách. Ve spise naznačena zároveň řada prostocviků, které trvají 2 3 minuty a konaly by se každé půlhodiny ve škole i ve vyučovací hodině v jakýchkoli lavicích. Takový tělocvik zaveden jest v severoamerických státech a výborně se osvědčuje jak po stránce tělesné tak i duševní.

MUDr. Anna Honzáková žádala na podzim městskou radu v Praze, aby jí bylo svěřeno vyučování tělovědě na vyšší dívčí škole. Podobnou žádost podal o něco později výbor „Ústředního spolku českých žen“. Obě žádosti byly vyřízeny v ten smysl, že prozatím jest o vyučování tělovědě postaráno a ve školním roce nelze nic měniti. Vzhledem k tomu však, že 124 chovanek v přípravce vyšší dívčí školy, 151 chovanek vyšší dívčí školy a 560 žákyň městské pokračovací školy průmyslové jsou dosud bez lékařského dozoru, uznala městská zdravotní komise správným, aby pro těchto 835 žákyň zřízeno bylo místo školního lékaře ženského s povinnostmi dle platných instrukcí pro lékaře školní.

Odbor „Komenského“ pro VI. a VII. okres vídeňský se rozhodl, že v dorozumění a za přispění „Ústředního výboru Komenského“ a „Školského odboru Národní rady Čechů dolnorakouských“ založí v VII. okrese novou českou obecnou školu a školu jazykovou současně. Zřízení její umožněno bude hlavně tím, že jeden spolek v VII. okrese propůjčí škole zdarma své místnosti. Již příštím rokem má býti zřízena první třída a pak postupně ostatní třídy neb oddělení.

V severních Čechách, v krajích národnostně smíšených, jest 52 škol českých, z nichž jest 22 veřejných a 30 matičních.

Veřejné školy jsou: měšťanská škola v Třebenicích, šestitřídní v Mostě se sedmi pobočkami a v Duchcově se šesti pobočkami; pětitřídní v Oseku, Couši, Lomu a Malém Dubu; čtyřtřídní v Třebenicích, Liberci, Horním Litvínově, Hrobech a Ledvicích; trojtřídní v Trutnově, Bílině. Terezíně, Českém Šumburku a Kopistech; dvojtřídní v Trnovanech se třemi pobočkami a Hostomicích, jednotřídní v Bezdečíně a Teplici se čtyřmi pobočkami. Na všech 52 školách jest letos 12.319 českých dětí.

Opačný příklad národní uvědomělosti podali dle denních listů občané české obce Pohory, kteří požádali Schulverein za zřízení německé školy. Pohnutkou nebyla jim však touha po německém výchovu dítek, nýbrž osobní prospěch hmotný. Domnívali se, že Schulverein koupí u nich chalupu i s pozemky, chalupu upraví pro školu a pozemky rozdělí těm, kteří Schulverein o německou školu požádali. Z toho důvodu odmítli návrh výboru obce Štěpánovské, aby si najali místnost, a Štěpánov že jim dá nářadí i otop do takto zřízené expositury školní; proto také nepodali ani žádost Matici školské. Dle všeho bude tam zřízená expositura Štěpánovské školy.

Německý Schulverein vydal za 25 let svého trvání na poněmčování 4½ millionů korun. Dle rozpočtu na r. 1905 vydržuje Schulverein 14 obecných škol s 26 třídami a 37 dětských školek se 44 pobočkami. Ve školách a zahrádkách jeho působí 68 učitelských sil. Podpora na různé školní potřeby, zahrádky a agitaci rozpočtena jest na 60.000 K. Na podporu učitelům a dítkám vyměřeno 55.000 K, na opravu školních budov a zřízení nových zahrádek 80.000 K, na vydání ústřední správy 36.000 K, celkem 483.000 K. Odborů má 808 a členů přes 80 tisíc.

Národnost členů místní školní rady jinak posuzuje se u Čechův a jinak u Němců. Města s německou správou vysílají do tak zvaných českých místních školních rad za své zástupce Němce, a nikdo „nahoře" proti tomu nic nenamítá. Analogicky vyslalo obecní zastupitelstvo karlínské do německé místní školní rady české členy. Tato volba nebyla úředně „vzata na vědomí". Obecní zastupitelstvo zvolilo jiné zástupce, kteří prohlásili, že na eventuelní dotazy přiznají se k národnosti německé. Avšak i proti této volbě podali karlínští Němci odvolání k zemské školní radě, jejíž německé oddělení rozhodlo, že nemá býti tato volba vzata na vědomí, poněvadž zmínění členové jsou v podstatě národnosti české. Došlo by k takovému rozhodnutí, kdyby byla zemská školní rada jednotna nebo ještě lépe: nevypadalo by to na Moravě jinak, kdyby i zdejší zemská školní rada byla rozdělena pro svoji působnost na českou a německou?

„Školský Obzor", nejhorší snad z českých listův učitelských, s nímž ani liberalní učitelstvo nemohlo ve všem souhlasiti, rozšířil svůj původní program i rozsah a vychází dvakrát týdně pod názvem „Nový obzor" s přílohou „Moravská hlídka". Vyšlých několik čísel svědčí o tom, že úplně klesá na niveau „Záře", „Ducha Času" a spol.

Svaz ženských spolků pokrokových předložil pruskému ministru vyučování spis, v němž žádá, aby ve školách pruských bylo zakázáno nositi šněrovačky pro veliké škody, které působí

dívkám na organech dýchacích a zažívacích; rovněž vyslovily se zde ženy proti užívání šněrovacího živůtku při tělocviku. K této žádosti pruský ministr odpověděl, že již dříve upozornil podřízené své školní úřady, aby dbaly toho, by dívky nenosily oděvu zdraví škodlivého vůbec a o dalších opatřeních že konají se v ministerstvu porady.

Některé listy vychovatelské přinesly zprávu o výměně mládeže. Francouzský pedagog Antoine Matthlen založil v Paříži na boulevardu Magentském v č. 36 spolek pod názvem „Ústřední místo pro výměnu mládeže mezi rodinami různých zemí.“ Účel spolku: poznání živé řeči, mravův a zvyků, života a rozšíření a prohloubení duševních mohutností vůbec. Spolek sprostředkuje a doporučuje výměnu, jež učiněna byla nabídkami. Všecky poptávky vyřizuje ústav zdarma. Kdo odhodlal se na výměnu, vyplní dotazník o stáři a pohlaví dítěte, povolání otcově, počtu rodinných členův a pod. K výměně jest nutna neúhonnost rodin a jistota moudrého vychovu. Strany hradí pouze dopravu, ostatní jest vzájemně zadarmo. Nabídky mohou činiti všichni národové a po první přihlášce bylo 16 rodičů francouzských, 8 anglických, 7 německých a 1 ze Španěl. Výměnný čas trvá od 1. srpna do 1. října.

Vojenství.

Válka rusko-japonská. Grippenbergův výpad a dva pokusy Miščenkovy, aby obešel stanovisko Japoncův a vpadl na Liaojan, rozložení obou protivníků mnoho nepozměnily, jen že západní křídlo bylo stále znepokojováno. 11. února podnikli Rusové výpravu proti silnému zástupu Chunchuzů, jenž prý se soustředil na hranicích čínských as 150 až 200 *km* severně Tělinu a drábu v týle Rusů ohrožoval. Střetnuvše se 12. se slabým zástupem a pronásledovavše jej, narazili Rusové 14. na velice silné zástupy tak, že jim bylo ustoupiti. Rusové prý viděli, že v zástupech oněch nacházelo se mnoho Číňanů nebo přestrojených Japonců, což arci není pravdě nepodobné. V únoru pak sloučila se třetí armáda japonská s vojskem mandžurským. 23. února dalo se japonské východní křídlo na postup. Svedeno tam mnoho bitek. Tak 25. byly voje sboru Rennenkampfova houževnatě se bránivše vypuzeny z Činhenčenu. 26. konaný postup na levé křídlo první armády ruské (Linévičovy) vedl k bojům o Bjanjipusu, Tungou a obzvláště o průsmyk Kantulinský. Za dne stříleli protivník na protivníka z děl. V noci neb za svítání pak pěchoty podnikaly útoky. Rozhodného úspěchu však Japonci dosíci nemohli.

Zatím se již rozpoutal boj v středu. 27. února podnikli Rusové výpad a nyní svedeny prudké boje den co den. Obzvláště prudce bojováno 2., 3., 4. a 5. března o vrch putilovský. Současně se hnulo také západní křídlo japonské. 1. března krajní levé zástupy Nogiovy dorazily až po Sandepu. Nogi postupoval po obou březích Hunho na

Čantau a ruská stanoviska severně Sandepu. Rusové dověděvše se, že silný voj postupuje podle Liaoho, byli velice překvapeni a klesli velmi na mysli. Nepochopitelno arci jest, že ruská jízda, byvši silně soustředěna na západním křídle, dříve pohybů Japonců nevyzvěděla. Ruské pravé křídlo bylo pak přes houževnatý odpor pozvolna zatlačeno, tak že 6. března již bojováno o Mukden a západně Mukdenu. Ve středu a na křídle východním však Japonci pokročiti nijak nemohli. Hledali rozhodnutí na západním křídle a stále posunovaly zástupů na sever, aby Rusům vpadli v bok. Kuropatkin ujav se sám velení na západním křídle posouval své síly tam, by vítězství na sebe strhl. Tu ho však 9. března, kdy doufal, že nepřítele u Mukdenu porazí, došla zvěst, že Japonci u Kinsanu prorazili frontu, již Kuropatkin byl příliš seslabil. Japonci proti svému zvyku u Kinsanu prudce pronásledovali a rozvinuli se na východ a západ. Tu arci nezbývalo Kuropatkinovi než ustoupiti.

První nedobrovolný ústup! Japonci rychle pronásledovali, tak že ruské ztráty byly velké. Ústup dál se dosti spořádaně. Toť se rozumí, že za palby nepřítelovy nelze odtáhnouti jako na cvičišti. Že se zmocňuje pak některého zástupu panvika, také se nelze diviti Děje dokazují, že často takové zástupy sotva den později konaly skutky největšího hrdinství.

Porážka Rusů byla však důkladná. Důkazem toho jest, že nemohli na řece Hunho, jižně Tělinu, v kraji k obraně vhodném, klásti odporu, a že vydali Tělin, důležitou stanici, bohatou zásobami. V noci z 15. na 16. března dorazily již japonské přední voje do Tělina.

Kuropatkin neštěstím tak pronásledovaný byl pak svého místa zbaven a general Liněvič pověřen prozatimně vrchním velením. Armáda Liněvičova nejspořádaněji ustoupila; tu však nelze nepodotknouti, že tato armáda také byla nejvzdálenější místa rozhodnutí. Liněviče nyní čeká velký úkol, totiž dovésti armádu až tam, kde bude možno, uvésti ji v pořádek a čekati na posily, a to asi bude až v Charbinu. Nevíme arci přesně, kolik v bitvě mukdenské Japonci měli sil, lze však předpokládati, že sotva byli silnější Rusů.

Nelze všechnu vinu přičítati Kuropatkinovi, ač zajisté se mu nedostávalo energie, aby nasadil všecko a v čas. Jest však vysvětlitelno, že překážky, jež sestavuje svou armádu překonával, a neštěstí, jež jej pronásledovalo, jeho duševní síly i tělesné již vyčerpaly. Nejvíce jest viniti organisaci ruského vojska vůbec, soustavu mobilisační a i velkou nedbalost. Tolik tam mají jízdy a tak málo jsou zpraveni o pohybech nepřítelových a sami nejsou dost mlčelivými. Čilí a čiperní Japonci jsou však vždy dobře zpraveni o okolnostech v ruské armádě a dovedli se dosud obestírati tak hustou záclonou, že i o minulých věcech máme jen nedostatečné zprávy a co do sil jich jsme odkázáni jen na hádání. To však jest možno jen tím, že každý muž jest přesvědčen, že jest nanejvýše důležito, aby o záležitostech svého vojska nemluvil, a proniknut vědomím o důležitosti této války vůbec.

Směs.

Sbírka liturgických knih. V zámku Schwarzau na Kamenném Poli u Vídně má Robert vévoda z Parmy ve velkém Marie Teresie nazvaném sále dvě knihovny. Větší o 5400 svazcích jest umístěna ve skříních okolo zdí a má mimo jiné zajímavosti úplnou sbírku všech missalův a brevířů galikanské církve. Uprostřed sálu je však převzácná sbírka liturgických knih vesměs jen ze století 15. a 16., již zdědil vévoda po Karlu Louisovi Bourbonském, ale i sám ještě rozmnožil. Katalog její vyšel 1878 s doplňkem 1884, ale není už možno dostati ho. Sbírka tato má velkou cenu peněžní, neboť mnohé sbírky byly zakoupeny za 1000—6000 korun. Mnohem větší však význam má tato svého druhu ojedinělá sbírka v oboru vědy liturgické, obsahujeť 611 děl v 633 svazcích. Nejlépe pozná se její význam, srovná-li se s knihovnou britského londýnského musea: ve Schwarzau jest 91 brevířů, z nichž má britské museum jen 21, postrádá 28, 42 má v jiných pozdějších vydáních; z 84 Horae má 22, postrádá 24, v jiných vydáních má 38; z 99 missalů má londýnská sbírka 37, postrádá 12, 50 má v jiných méně vzácných vydáních; podobný poměr jest u ostatních děl. V tištěném katalogu jest popsáno 352 čísel, jež jsou ze 40 klášterův a ze 107 různých diecesí; zevrubně popisuje se všechno dle diecesí a podává se pak chronologický soupis missalů, brevířů, žaltářů, pontificalií a sacerdotalií, processionalií a gradualů, diurnalův, officií, martyrologií a modlitebních knih; knihy, které zakoupil Robert vévoda z Parmy, nejsou ještě popsány v katalogu. Jmenuji dle Dra. Bohatty nejvzácnější čísla: horae Sarum s vlastnoručním podpisem královny Alžběty († 1502), manželky Jindřicha VIII anglického, missal vydaný 1499, brevíř z Řezna 1515, horae ad usum romanum 1508, horae beate virginis Marie vyd. Salisbury v Paříži 1520, brevíř z Valombrosy vyd. v Benátkách 1493, missal z Clugny vyd. v Paříži 1550, Missale secundum ordinem cartusiensium z 1561, missal rytířů německého řádu vydal Jiří Stuchs 1499, Missale secundum ordinem Fratrum Predicatorum vyd. v Benátkách 1562, missal vyd. v Praze 1498 tiskem Konráda Kachelofena, missal z Toulu 1551, missal z Drontheimu vyd. Haffniae 1519, missal z Tournay vyd. v Paříži 1498, missal z Upsaly vyd. J. Pforzheim v Basileji 1513, Missale eboracense vyd. Olivier Pierre 1516, missal z Rennes 1533, missal z Rouen 1499, brevíř z Würzburgu vyd. ve Špýru 1477, brevíř opatství v St. Mélaine 1526, v Chezal Benoit 1513, dominikánský vyd. v Basileji 1492, z Linköpingu vyd. v Norimberce u J. Stuchse 1492, z Loches 1536, z Řezna 1486? 1492? opatství v St. Denis 1550, benediktinů v Benátkách vyd. v Benátkách 1497. Nejstarší z této sbírky jest kniha tištěná roku 1470.

I. Zháněl.



Ročník XXII. Číslo 5.

HLÍDKA.



O hmotě oživené.

Prof. Dr. Fr. Bulla.

Předem podotýkám, že účelem nejsou mi poznatky biologické, nýbrž poznatky filosofické. Proto neosobuji si žádného rozhodování v biologických otázkách, nýbrž opíraje se o fakta, jak je různí biologové podávají, jdu za svrchu uvedeným cílem. Hlavní oporou jsou mi práce známého E. Wasmanna.

1. Abychom si mohli utvořiti nějaký názor o oživené hmotě, třeba začíti buňkou.

Buňka jest hromádka protoplasmatické látky s jedním nebo více zrny, toť její obyčejná definice. Podoba buňky jest ponejvíce kulovitá. Ale mnohdy, hlavně u pletiva, též zaokrouhlená, ovalní, cylindrovitá, krychlová, pěti- nebo šestihranná, podlouhlá, rozvětvená, se všech stran stejně silná nebo plochá. Zrno bývá obyčejně kulaté neb ovalní, ale ne vždy. Měřítkem velikosti buněk je tak zvané „mikro" (μ) = $^1/_{1000}$ milimetru. U živočichů jsou největší buňky 100 μ, prostřední 10, nejmenší jsou buňky krevní. Ohromnými buňkami jsou ptačí vejce, ale tu dlužno uvážiti, že vedle buňky pravé je tu ještě deuteroplasma (žloutek), sloužící k výživě zárodku. Žloutek po oplodnění obaluje se bílkovinou a pak skořápkou. Buňky mají z největší části jen jedno zrno, ale jsou také buňky s více zrny i u jednobunečných živočichů.

2. Buňka sama nesestává pouze z látky homogenní, nýbrž je skladbou různých součástek. Hlavními částkami jsou bunečné tělo a zrno, vedlejšími jsou membrana a zrna vedlejší. Ale v těle bunečném opět se rozeznávají dvě části: cytoplasma, též hyaloplasma zvané, průhledná, základní substance, ve které jest uloženo spongioplasma, jinak

cytomikon. A o tomto se názory dělí. Jedni mají za to, že spongioplasma je tvořeno vlákenky (Flemming), jiní, že vlákenka tvoří síťoví namnoze prostoupené zrníčky (Leydig, Carnoy). Bütschli hájil alveoly (bublinky), o nichž se domníval, že vznikly mechanicky tím, že se smísily různé protoplasma skládající tekutiny. Altmann hájí zase granuly, zrníčka, která prohlásil za elementarní organismy, z nichž skládá se buňka jako individuum druhého řádu. Opět jiní, že protoplasma v prvotním stavu (klidu) jest hmota homogenní, v níž se následkem postupné činnosti (assimilace) objeví nejprve zrnka, která se posléze upraví ve složité sítivo. V cytoplasmě bývají přítomny zhusta dutinky naplněné tekutinou určité povahy (vakuoly).

Různé tyto názory spojuje v sobě theorie Reinke-Waldeyerova, dle které je základem spongioplasmatu útvar plástvový, k jehož stěnám přiléhají zrníčka (mikrosomy), která se po případě k sobě tak kupí, že tvoří tkaniva a síťoví. Základ však obdrží svou plástvovou stavbu pomocí vakuolí a hrubších zrníček, která obejímá.

Dle všeho vidět, že spongioplasma není útvarem pevným, stejně platícím pro všechny buňky. Velmi instruktivním jest v té příčině pozorování Dra. Vl. Růžičky, které tuto podávám: „Zhotovil jsem preparaty žabí krve tak, že jsem tenkou vrstvu krve rozprostřenou na krycím skle co nejrychleji po odnětí vložil na podložené sklo, na němž nacházela se příslušná vrstva vodního roztoku neutralní červeně v poměru 0·5 na 1000 s kapkou isotonického roztoku *Na Cl*, obklopená vaselinovým rámečkem... Z mnohých svých veskrz souhlasných pozorování vybírám následující, připomínaje, že odbarvování haemoglobinu (barvivo krvinky červené pohlcující kyslík) může nastati také v jiné fasi změn síťoviny, než níže uvedeno:

I. Žabí krev. 2½ hod. po zhotovení preparatu. Krvinky jsou tvaru úplně normalního, zbarvení haemoglobinové intaktní. V nitru krvinek zbarveno jádro a s ním související síť, jejíž hladké a přímé trámečky tvoří veliká oka tvaru nepravidelně polygonalního. Ve styčných bodech trámečků leží granula. Síť vyplňuje celou krvinku.

II. 22 hod. po zhotovení. Popsaná výše krvinka jest ještě znatelně, ale slabě zbarvena haemoglobinem. Síť vyplňuje téměř celou krvinku, jen po jedné straně jest něco retrahována. Trámečky nejeví více přímočárý průběh, nýbrž poněkud esovitý, čímž celkový útvar sítě z části je změněn. Také nejsou více hladké jako prve, nýbrž z valné části jsou posázeny zrnky, podobnými těm, která ležela dříve jen ve styčných jejich bodech. Souvislost sítě s jádrem není porušena.

III. 46 hod. po zhotovení. Krvinka není více zbarvena haemoglobinem, tvar její jest dobře zachován. Síť jest více nebo méně od okraje retrahována a kolem jádra shromážděna, jen několika málo vlákenky souvisí s okrajem, kde tu a tam se nacházejí též malé zbytky sítě. Průběh vlákenek síťových jest vesměs klikatý, nepravidelný, zrnka leží v průběhu trámečkův, oka sítě jsou místy nepravidelná, ano z většiny tu ani ok není, nýbrž trámečky uvolněné mezi sebou se proplétají. Na některých místech souvisejí s jádrem, na jiných leží těsně vedle něho, ale organické souvislosti s ním nejeví.

IV. 60 hod. po zhotovení. Krvinka haemoglobinu zbavená změnila poněkud svůj pravidelný tvar, její kontour stal se lehce laločnatým. Síťovitá hmota jest ještě více uvolněna, od periferie odchlíplá a tvoří kolem jádra hustší prstének, který nejeví souvislosti s jádrem. Vlákenka jsou jen v malém počtu viditelna, prsten skládá se hlavně ze zrnek." (Rozpravy České akademie, tř. II. R. XIII. č. 11.)

O těle buňky vaječné u vyšších ssavců praví Dr. J. Janošík: „V plasmatě buňky vaječné nalézti lze za čerstva hrubší granulaci v centralních částech a jemnější na povrchu a pak v okolí jádra. Zde jeví se plasma často jako jemně žíhaným, kteréžto žíhání někdy i po fixaci je zjevným. Jiná skladba za čerstva není viditelná." (Rozpravy České akademie, tř. II. R. II. č. 13.)

Podobného cosi jest u těl buněk nervových. „Lenhossék viděl ‚tigroidová' zrnka v čerstvých buňkách spinal.-ganglia psa, bez reagencií vyšetřovaných. Pflücke pozoroval na čerstvých buňkách ganglií raka tělíska ve výběžcích na periferii vřetenovitá, ve středu buňky zrnitá spojená sití a měl je za varikosní fibrilly. Totéž viděl na preparatech paraffinových a zbarvených." (Rozpravy České akademie, tř. II. R. VI. č. 37.)

Podotknouti ještě třeba, co již v citatě Dr. Janošíka bylo naznačeno, že ve velkém množství rozličných buněk živočišných bývá jádro obklopeno jasným dvůrkem protoplasmovým, nazvaným periplast. (Vejdovský.)

Druhou hlavní částí buňky jest jádro. Toto skládá se opět ze dvou částí, a sice z achromatinu (jinak lininu), jenž nepřijímá barev a jenž analogicky s protoplasmatem se skládá z karyoplasmatu, základní tekutiny, do níž uloženo jest karyomiton, sestávající opět buď z vláken, tkaniv, síťoví atd. Druhou částí jest chromatin neboli nuklein, jenž zároveň s jinou látkou zvanou paranucleinem tvoří chromatická, t. j. barvu buď karminu nebo haematoxylinu a j. přijímající tělíska. Tato tělíska (nucleoli) mají různou podobu. Byly však pozorovány dva druhy tělísek

barvících se buď silněji nebo slaběji dle různé skladby nukleinu a paranukleinu, a tělíska bezbarvá, sestávající jedině z paranukleinu, které představují buď více nebo méně průhledné bublinky. Větší zrna mají svou membranu.

Ostatně i zde jest mnoho různosti. Tak na př. v díle výše uvedeném praví Dr. Janošík o jádru buněk vaječných u vyšších ssavcův: „U vajíček ssavců, v to pojímaje i člověka, jest v jádře buňky vaječné obsaženo jen jedno barvící se tělísko, obyčejně nukleolem zvané... Nukleolus jest jediným místem uložení barvící se hmoty či substance chromatické jádra, neb v ostatní hmotě jádra jest jí velice málo. Někdy leží nukleolus ve dvorci slaběji se barvící hmoty a jest v tomto případě snad možné rozdělení nukleinu a paranukleinu, jak u některých nižších tvorů je známým... Jádro buňky vaječné za čerstva pozorované má vzezření úplně homogenní. Složení jako ze sítiva nabývá po různých reagenciích... Blánku kolem jádra buňky vaječné lze za čerstva dokázati.“

Pro nás vyplývá z těchto pozorování následující věta: Buňka není kusem protoplasmatické látky homogenní, nýbrž jest organismem skládajícím se z různých částí.

3. Život buňky jeví se především pohybem a přijímáním potravy. Jednobuněčným živočichem (protozoon) jest na př. amoeba, buňka bez membrany. V jejím plasmatu jest ustavičný proud, a jelikož není obalu, dovede buňka podle směru proudu prodlužovat své plasma ve výběžky. Tak činí, aby se buď pohybovala nebo uchopila potravu. Uchopí-li ji, celé tělo amoeby se stáhne kolem ní a potrava pokračuje s proudem (zažívání). Část nezáživná vyvrhuje se ven. Hrozí-li nebezpečí, amoeba se smršťuje. Podobně počínají si volné buňky uvnitř metazoí (živočichů vícebuněčných), hlavně bílé krvinky. Jsouce jako amoeba bez obalu, vysílají výběžky do skulinek (odtud diapoda) a procházejí celým organismem. Požírají na př. červené krvinky již opotřebované a vůbec všechny látky, které do těla zabloudí a nemají tam zvláštního účelu. Co je stravitelné stráví a co jest nestravitelné odvedou do organů vylučovacích.

Jiná protozoa vytvářují si membranu a s membranou i výběžky, buďto brvy, výběžky kratší, hojnější a jemnější, anebo výběžek bičíkovitý, delší a silnější. Membrana i výběžky jsou exoplasmickými produkty buněk. U takových protozoí jest plasmatický proud omezen membranou a proto má k vůli pohybu a k vůli chytání potravy výběžky. Tak ony zbarvené buňky pohybují brvami rozloženými hlavně kol otvoru ústního

tvoříce jimi vír. Přijde-li do víru na př. nějaká alga nebo diatomea, zmizí v otvoru ústním a súčastní se vnitřního proudu (zažívání). Co se nedá spotřebovati, vyvrhne se obyčejně týmže otvorem ven.

Obojí buňky nacházejí se též v těle metazoí. Buňky bičíkovité podobají se spermatozoům a obrvené mnohým buňkám nacházejícím se v ústrojích dýchacích, kde svými pohyby vyhánějí cizí tělesa ven; v ústrojí zažívacím, kde ženou potravu do ústrojí.

Mimo exoplasmické produkty vytvářejí buňky také produkty endoplasmické, které ukládají v sobě. Takovými produkty jsou na př. u rostlin chlorofyl, cukr, škrob, u živočichů tuky a především haemoglobin červených krvinek. Tento přímo pohlcuje kyslík a s červenými krvinkami prochází všemi arteriemi a arterielními kapillarami, kde spojuje se s uhlíkem organismu. Vzniklá tak kyselina uhličitá prochází dále s červenými krvinkami všemi vlnami až do plic, odkud jest vydechována.

Hladová buňka přijímá cizí hmoty za potravu, jsou-li stravitelné, assimiluje buňka jejich obsah opět v protoplasmu, nestravitelné vylučuje. Krev na př. prochází všemi kapillarami a přichází tak do styku se všemi částmi a částečkami do styku. Částky ty pak přijímají z plasmatu krve, jíž bývají takřka oplakovány, to, co se jim hodí.

S chemického hlediska lze si věc představiti tím způsobem, že organické molekule buněk jsou veliky, že tu sta a tisíce atomů prvků *C, N, H, O* je spojeno s jedním, dvěma atomy železa, síry atd. Na příklad formule pro haemoglobin krve koňské je: C_{712} H_{1130} N_{214} O_{245} S_2 Fe. Spojení ta jsou velmi vratká, tak že při nejmenším vzrušení rozpadávají se v malé skupiny atomové. Dle affinity přijímají některé skupiny z venčí plynovitá nebo tekutá tělesa, jiné zase vystupují. Též oxydace každé organické skupiny jest v každém čase možná.

S assimilací je vždy spojena dissimilace, s přijímáním látek bývá spojeno vypuzování látek. Přijímáním látek nových a jejich assimilací přibývá partikulí protoplasmových, tělo buňky se zvětšuje, roste.

4. Vzrůst buňky jest však omezen. Dosáhne-li buňka jisté velikosti, dělí se. Dělení buňky začíná vždy jádrem (dle názoru některých). Nejde-li plasma s sebou, povstává buňka s více zrny. Jde li s sebou plasma, povstává více buněk. Nejde-li však s sebou membrana, zůstávají nové buňky uvnitř staré membrany (dělení endogenní). Jde-li membrana s sebou, povstávají dvě buňky ležící vedle sebe (dělení exogenní). Odejde-li jedna buňka ode druhé, vznikají dva jedinci, zůstává-li však jedna buňka s druhou spojena, vzniká tkáně. Dělení děje se též tím

způsobem, že nové buňky jsou stejně veliky jako buňky staré (pravé dělení), anebo jsou nové buňky menší a pouze se zauzlí a pak vznikají pupeny.

Při dělení jest důležitým jádro a rozeznává se dělení dvojí přímé (akinetické), poměrně jednoduché. Pozůstává v tom, že kulaté jádro se prodlouží, uprostřed zúží, rozdělí a odejde do obou polovic plasmatu a membrany. Plasma a membrana následují za jádrem, a tak povstávají buňky dvě.

Jiné dělení jest nepřímé (kinetické). Při tomto dělení se chromatin jádra, který tvořil dejme tomu dosud růžencové pletivo, zauzlí a utvoří podobu rosetty nebo hvězdy (chromatický monastr). Membrana jádra se ztrácí. Na obou polech buňky tvoří se kulaté tělísko (centrosomy) a kolem každého z nich věnec paprsků, které vznikají z pletiva achromatického, v některých případech též z pletiva protoplasmatu (amfiastr). Chromatin se rozdělí v pentličky, které mají vždy podobu *U* nebo *V* a jichž počet je pro tentýž druh vždy týž s výjimkou buněk vaječných. Paprsky centrosomů se prodlužují k sobě, až utvoří podélné vřeténko. Chromatické pentličky kupí se nyní ve věnci kol vřetena, tak že směřují špicemi přímo k podélné ose vřetena. Pak se ony chromatické pentličky (chromosomy) rozdělí po délce přesně na polovic, tak že z jednotného *V* povstává *W* dvojité. Na to se jednotlivé polovičky chromosomův od sebe oddělí, obrátí se svými špicemi k astrosomům (polovým tělískům) a nastoupí k nim svou cestu. Dospěvše polových tělísek, seřadí se kolem nich ve věnci. Pentličky dohromady srostou, hvězdice takto vzniklé promění se opět v uzly a uzly v růžencové pletivo. Konec stadia odpovídá tedy jeho začátku. Ve stadiu dvojitém chromatického uzlu tvoří se opět membrana, jádro. Vřeténko, když odešly chromosomy k polovým tělískům, začíná se ztrácet, počínajíc od prostředka a s ním ztrácejí se i centrosomy, ale ne vždy. Někdy polová tělíska (centrosomy) změní jen své místo a i vřeteno zůstává a súčastní se tvoření membrany na tom místě, kde se stalo rozdělení. Ale tomu bývá tak u rostlin, nikoliv u živočichů. Plasma buňky se mezitím, co se děje rozdělení, vždy více súžuje, až povstanou buňky dvě. (P. d.)

Legenda Kristianova.

Napsal František Vacek. (O.)

Míst, ve kterých Kosmas a Kristian stýkají se myšlenkově a slovně, uvedli jsme dvanácte.[1]) Na čí straně jeví se koncepce původnější, nenucená osnova řeči, upřímnost ve vyjadřování, netřeba již vykládati. Jen k tomu buď poukázáno, že Kosmas měl přehojnou zásobu slov a poklad myšlenek, nastřádaný studiem latinských klassiků, i nebylo mu potřebí utíkati se o výpůjčku vět ke spisovatelům, kteří hotovili nová díla opisem, parafrasí a rozváděním starých legend. Kdyby to byl přec učinil, tak jako my poznali jsme přepisky, byli by je poznali ti, kterým Kosmas dílo své dal do rukou. Při tom bylo by s největším podivením, proč kronikář neužil spisu Kristianova zjevně a poctivě, proč tu i onu příhodu z něho vyzvěděnou klade k jiné době nebo přisuzuje jiné osobě, proč nesrovnal se s ním ve vypravování o počtu synů Bořivojových, založení hradu Prahy, vzniku pražské dynastie, domovině svaté Ludmily, příčině přenesení sv. Václava, poloze hrobu Podivenova, nemluvě ani o tom, proč nepřijal do českého letopisu zmínku o událostech, které po slovech legendy, naznačujících čas, možno jest zařaditi k určitým letům. Kosmas znající legendu Kristianovu a vedoucí si tak, jak si vede, byl by nám hádankou. Naproti tomu dobře chápeme, proč autorovi, který si byl předsevzal, že složí velikou legendu o svaté Ludmile, spis dovozující úctu české prvomučednice, jejíž skutky, utrpení a oslava souvisely s dějinami života sv. Václava, každá myšlenka, k věci poněkud příležitá, buďsi odkudkoli vyvážena, přicházela vhod.

Tak zvaný Kristian, původce legendy o sv. Ludmile a sv. Václavu,

---

[1]) Jiných menších shod napočetli jsme do dvaceti. Z nich přivádíme jen ty, jež nepotřebují výkladu: solo nomine decanus... haut dici dignus famulus (nec dicendus... frater, solo nomine Christianus); principales obtinuit fasces (in fascibus ducatum obtineas); Dragomir peperit binos natos (Dragomir peperit ex ipso principe binos natos); ad agapen faciendam (agapen agere); puerum paedagogo... commiserat... omnium consilio comitum (inito cuncti satrape prudenti consilio... ducem ipsum rudem... educandum commiserunt); irrumpentes valvas domus... At illi rigidiores saxis (domum illius ingressi, valvas disrumpentes... At illi furientes, saxis rigidiores); intrant bachantes curiam cubiculum... ingrediuntur bachantes); ab ipso suae aetatis tyrocinio (ab ipso tirocinii tempore); alter Cain Bolezlaus (alter Cain Boleslaus); sicut est mos rusticis, ...ingeminant: Salve, dux, salve (more gentis salutare curavit, dicens: Salveris, amice, salveris). Prameny d. č. II. str. 1 n, 17, 28, 123, 24, 59, 9, 136, 29, 13. Tamže I. str. 199, 202, 205, 206, 208, 214, 218, 223.

jež počíná se slovy „Domino et ter beato", znal kroniku Kosmovu a užil jí. K úsudku tomu dospěje každý, kdo již zpředu si byl neumínil pokládati za nemožné, aby ve 12. století hotoven byl apokryf. Pokud nám známo jest, středověká literatura vykazuje dosti veliký počet spisů a písemností, které podle svého znění chtějí pokládány býti za produkty starší doby, než v pravdě jsou. Ať uvedeme příklad z blízka, apokryfem je prolog k legendě o sv. Prokopu „Domino sanctissimo Severo", v němž nejmenovaný mnich sázavský (z počátku 13. století) oznamuje biskupu Šebířovi († r. 1067), že pro církevní potřebu kláštera sepsal život sv. Prokopa († r. 1053), a prosí, aby biskup spis jeho pročetl, opravil a mnichům sázavským navždy jej schválil. Dílu tak zvaného Kristiana podobá se, aspoň dle vnějšího ustrojení svého legenda o sv. Suitbertu († r. 713) Vita auctore Marcellinc, socio s. Liudgeri. Původce její žijící ve 14. století prohlašuje se za vrstevníka doby Suitbertovy, dává si jméno Marcellina, missionáře friského v 8. století, a připisuje práci svou biskupovi utrechtskému jménem Reginariovi. Spis ten pokládán byl za věrohodný, až teprv bollandista Henschen dovodil, že je literarním falsem.

Jakkoli důkaz, vedený ze závislosti autora legendy „Domino et ter beato" na kronice Kosmově, sám o sobě stačí k rozhodnutí ve sporné věci, chceme přece vzpomenouti ostatních důvodů, jež neméně určitě a rozhodně ukazují na mladší původ řečené legendy než z 10. století. Tím také dosti učiníme svému úmyslu rekapitulovati výsledky, k jakým došli jsme, přirovnavše obsah a znění legendy k obsahu a znění jiných skládání hagiografických, domácích i cizozemských.

Původce legendy „Domino et ter beato" nemůže pokládán býti za spisovatele 10. století, protože znal řeč o svatém Václavu „Oportet nos", která složena byla v 11. století. Uveďme vedle sebe místa z řeči a legendy, jichž shodu nikdo soudný nepřičte pouhé náhodě: Boemie incole sine lege vivebant... quasi ratione carentes... idolis serviebant (Sclavi Boemie sine lege... uti bruta animalia... servientes demoniorum simulacris); Zpitigneus plurima idolorum templa destruxit (Wenceslaus fana profanorum terre coequavit); illius nequissimi parentes et ceteri sclavonici principes, qui bonis actibus suis invidebant..., pravum consilium inierunt adversus eum et dicebant (genitrix ipsius perfida cum quibusdam sibi assencientibus filiis Belial invidentes actibus illius... inito invicem consilio dixerunt); iniurias patienter

et humiliter sufferebat (clipeo se paciencie muniens animo illeso perferebat); erat... confirmatum, ut si quis clericorum aut ceterorum christianorum cum dei servo alicubi inveniretur, statim... capite truncaretur. At beatus Wenzezlaus fecit occultas posterulas, per quas fuisset clericorum... in occasu solis familiaris accessus et iterum in ortu solis occultus abscessus (clericos eius et quosdam religiosos... trucidare moliti sunt... Ipse vero... occulte posterulas agens, ruente sole in occasum clancule clerico quolibet accersito... crepusculo illucescente didascalum seu sibi clericum carum latenter abire sinebat); clericis susceptis benigne et cum gaudio nutrivit eos, fovens et amplectens summe caritatis in gremio (clericos honore cum ingenti suscipiens animoque gratanti amplectens.[1])

Autor legendy „Domino et ter beato“ nemůže pokládán býti za spisovatele 10. století, protože znal synaxarion o sv. Ludmile, jež nebylo složeno dříve než v 11. století. Ze spisu toho (nejspíše latinského překladu jeho) vážil data pro vypravování o svaté Ludmile a počty let života nebo vlády knížat Bořivoje a Vratislava. Obsah synaxaria nebyl ještě znám Kosmovi († r. 1125), kdežto původce legendy „Fuit in provincia Boemorum“, která pochází z druhé polovice 12. století, synaxarion (nejspíše v latinském překladě) znal a užil. Z toho lze souditi, že řečený spis stal se přístupným latinským literátům teprv po Kosmovi

Autor legendy „Domino et ter beato“ nemůže pokládán býti za spisovatele 10. století, protože znal legendu o sv. Romualdu († r. 1027), sepsanou od Petra Damianiho († r. 1072). Podle ní zosnoval vypravování o sv Václavu, že měl zvyk docházeti časněji do kostela než ostatní věřící, aby v pokojíku nejsvětějšího srdce svého, zcela skrytě vzýval Boha Otce, kterýžto zvyk znám byl spiklencům, ukládajícím o život jeho, a usnadnil jim vykonání vražedného díla.

[1]) Professor Pekař uznává jen některé z uvedených shod (totiž třetí a pátou) a vysvětluje vznik jejich, řekněme, tak uměle, aby ani nebylo vyloučeno, že řeč »Oportet nos« jest o něco starší než Kristian, ani nemohlo býti tvrzeno, že Kristian ji znal a užil. Podle výkladu jeho původce řeči »Oportet nos« užil za pramen legendy Gumpoldovy, ale ne textu, z přemnohých rukopisů nám pověděného, nýbrž nyní již neznámého, v němž 12. kapitola legendy rozšířena byla přepisovačem o dvě místa svrchu dotčená. A téhož textu, přepisovačem rozšířeného a nyní neznámého, užil prý Kristian! Český časopis histor. X. str. 431. Poukaz náš na ostatní shody odbývá řečněním a povyšováním svých domněnek nad důvody, které mu nejsou po chuti. Při tom dovolává se soustrasti čtenářstva, že tratí čas takovými polemikami. Budiž mu jí práno!

Podle ní ustrojil dodatek k řeči o zahojených ranách na mrtvém těle světcově, z nichž rána zasazená od Boleslava byla prý pokryta bílým kalem. Podle ní rozšířil legendu o Podivenovi vypravováním, jak Podiven spáchav vraždu, utekl a skryl se v lese, načež z rozkazu knížete Boleslava místo úkrytu obstoupeno lidmi, a vinník postižen. Podle ní mluví o tom, kterak na místě, kde pochována byla těla světců, planulo za noci zázračné světlo, a přemnozí lidé slýchali tam hlasy prozpěvujících andělů. Co nad to ještě vytěžil ze spisu Damianiova, nemíníme tuto vykládati.

Původce legendy „Domino et ter beato“ nemůže pokládán býti za spisovatele 10. století, protože znal Hartwigovu legendu o sv. Štěpánu králi († r. 1038), jež pochází z konce 11. nebo počátku 12. století. Ať uvedeme místa, která z ní napodobil, v legendě té vypravuje se, že Štěpán, pokřtěný od sv. Vojtěcha, chtěl rozšířiti křesťanství ve své zemi. Ale zlý duch, závistník dobra, popudil proti němu Uhry, tak že chopili se zbraní a usilovali svrhnouti jej s trůnu. Když Štěpán zvítězil nad nimi, z vděčné mysli k Bohu založil klášter sv. Martina. Štědrost králova k církvi a chudým byla veliká, a tím záslužnější, že dary jeho nepocházely z plenů nebo škod jiných lidí, nýbrž z majetku, jejž Bůh mu propůjčil. Královna Gisela následovala příkladu svého manžela ve štědrosti k církevním ústavům, dávajíc jim zlato, stříbro a roucha. O tom, praví legendista, podnes svědčí uměle shotovené kříže, nádoby a jiné potřeby kostelní jejího darování, zvláště pak chrám vesprimský jejího založení. Mrtvé tělo krále Štěpána vezli k pohřbu do Stoličného Bělehradu; že však tamní chrám Panny Marie nebyl ještě posvěcen, dála se úrada, co by činiti bylo. Biskupové rozhodli, aby dříve chrám byl posvěcen, a pak teprv tělo v něm pochováno. Když po letech ostatky sv. Štěpána byly zdvíhány, hrob, kde spočívaly, byl plný vody.

Hartwigova legenda o sv. Štěpánu a Damianiova legenda o svatém Romualdu mají vztah k českým dějinám, ježto v oné dochází řeč na činnost sv. Vojtěcha v Uhersku, v této vypravuje se o pěti bratřích mučednících, jichž ostatky r. 1039 byly přivezeny do Čech. Vzhledem k tomu namanula se nám otázka, zda autor legendy „Domino et ter beato“, znatel obou řečených spisů, nezabýval se historií sv. Vojtěcha nebo historií svatých pěti bratří. Pátrajíce po legendách o týchž světcích, připadli jsme na skládání, jež vykazuje řadu známek jeho práce. Je to legenda o svatých pěti bratřích obsahující jednak stručný životopis sv. Vojtěcha a v něm zprávu o původu

prvních 12 mnichů břevnovských, z nichž šest po smrti sv. Vojtěcha odešlo prý do Polska a oddalo se tam životu poustevnickému, jednak vypravování Kosmovo o zavraždění pěti mnichů-poustevníků Benedikta, Matouše, Jana, Isaka a Kristina.[1]) Spisovatel zpracoval sám první částku, zakládaje se legendami o sv. Vojtěchu, Kanapariovou a Brunovou, tradicí kláštera břevnovského a jinými prameny, kdežto druhou částku pořídil opisem 38. kapitoly z první knihy Kosmovy kroniky. Jmenujme první částku podle začátečních slov jejích legendou „Cum beatissimus".

V příčině známek svrchu dotčených budiž nejprv na to ukázáno, že autor legendy „Cum beatissimus" a autor legendy „Domino et ter beato" mají stejné myšlenky i stejný sled myšlenek. Přirovnejme, co praví se v oné o sv. Vojtěchu: „Hec autem omnia temporibus Ottonis imperatoris agebantur, qui predictum sanctum miro venerabatur affectu..., cui eciam familiarissimus pre omnibus existebat", k tomu, co v této psáno jest o sv. Václavu: „Agebantur vero hec temporibus Henrici, regis Saxoniorum, qui primus inter ipsos Christo sibi propicio dyadema imposuit, cui felix isdem amicus iungebatur assidue", a hned dále, co praví se v oné o odporu Čechů proti sv. Vojtěchu: „cum malignus spiritus sibi innumera detrimenta per virum sanctum imminere cerneret, populum sibi subiectum ad furorem suscitans, ita ut iterata vice sanctum presulem atrocissimis iniuriis confectum de episcopatu suo perfugaret, qui... Ungariam profectus est (ad) regem Ungarie", k tomu, co píše se v této o odporu Čechů proti Bořivoji: „multa detrimenta sathane ingerentes... Que cernens perfidus chelindrus... populum... in furorem principis accendit... Surgunt adversus eum... suisque eum a finibus perturbare conantur... Quo agnito princeps... regem Zwatopulc... Moravie repetivit", aneb co praví se o obrácení krále uherského sv. Vojtěchem: „regem Ungarie ad fidem Christi convertens, magnum populum domino acquisivit. Ibique aliquantum temporis regi commorans et de fide populum et regem plenius instruens", k tomu, co dí se o obrácení Čechů sv. Methodem: „populum Christo domino acquirentes... pleniter eum de fide Christi instruens... aliquantulum aput eos degens", nebo co praví se o působení sv. Vojtěcha mezi Prusy: „Prutenorum gentes... aggreditur... Sed populus ille durissime cervicis cum quidem auditum veritati nullatenus commodarent", k tomu, co píše

---

[1]) V rukopise universitní knihovny pražské 13 D 20 (ze 14. století), fol 194 n. První částka legendy, však podle nedobrého přepisu, uveřejněna jest od Pittra, S. Guntherus str. 169 n.

se o působení sv. Cyrilla u Moravanů: „aggressus est... supradicte genti Moravie degenti fidem domini nostri Iesu Christi predicare... Sed cernens populum dure cervicis fore“, nebo co dí se o rozprchnutí mnichů břevnovských po smrti svatého Vojtěcha: „Supra dicti vero fratres... orbati patre ac pastore, relinquentes monasterium... in diversis partibus adierunt“, k tomu, co psáno jest o rozprchnutí duchovenstva a služebnictva sv. Ludmily při smrti její: „Clerus vero eius cunctus universique vernaculi... pastore perempto in diversa sparsi, diversis in latibulis latitantes.“

Autor legendy „Cum beatissimus“ rovněž tak jako autor legendy „Domino et ter beato“ jest znatelem historických pramenů, starých legend, kroniky Kosmovy a tradice, rovněž tak z jednoho pramene opisuje do slova, z druhých váží podle svého uznání, rovněž tak umí stručně vypověděti široké řeči jiných spisovatelů (osmi větami životopis sv. Vojtěcha, jako autor legendy „Domino et ter beato“ několikem vět vypověděl Kosmův popis českého starověku a původu pražské dynastie) a rovněž tak libovolně nebo svévolně mění zprávy některých pramenů, uváděje na příklad, že sv. Vojtěch byl od Čechů ze svého biskupství hanebně vyhnán (obprobriose expulsus), že odešel do Říma žádat za dovolení, aby směl vykonati pouť do Jerusalema, že obrátil na víru krále uherského a veliký národ uherský, že měl soudruhem na missijní cestě v Prusku arcibiskupa hnězdenského a j. I řeč obou skládání je podobná, ježto autor legendy „Cum beatissimus“ rovněž tak jako autor legendy „Domino et ter beato“ klade asyndeticky vedle sebe věty transgressivové (na příklad regem plenius instruens, tandem se domino hostiam vivam intimo cordis affectu offerri desiderans) nebo větu participialní a transgressivovou (na př. quorundam sanctorum patrum exortacionibus et consiliis motus, propositum transfretandi mutans), jest milovníkem květnatého slohu a užívá starobylých epithet (na př. Cristi marthir, Cristi attleta, miles Christi invictissimus, sanctissime vite fratres).

Přese všechny shody a podobnosti nepokládáme za věc dokázanou, že autorem spisů jest osoba jedna a táž. K přesvědčení o tom bylo by potřebí výslovného svědectví, jehož se nám nedostává. Nicméně naše povinnost byla zmíniti se o písemnosti, která svým obsahem a slohem jeví nepochybnou příbuznost se spisem, o kterém šíře jednáme. Co zvláštního povšimnutí zasluhuje, jest okolnost nebo spíše sběh okolností, který vedl k vyhledání legendy „Cum beatissimus“. —

Kontroverse o to, kdy složena byla legenda „Domino et ter beato", v níž autorem hlásí se mnich Kristian, příbuzný prý a vrstevník sv. Vojtěcha († r. 997). příbuzného prý knížecímu rodu Přemyslovu, je pro nás skončena. Pilným rozborem legendy ukázalo se, že nemohla sepsána býti dříve než roku 1142. Zmínka v ní učiněná o panické čistotě sv. Václava, zachované i v manželství. a vypravování o ordálu žhavého železa, kterým zkoušena byla vina nebo nevina žalářního strážce, jsou na podporu myšlenky, že spisování legendy dálo se v době, kdy před kanonisací sv. Jindřicha (r. 1146) přetřásána byla otázka panického manželství Jindřichova, a šířena pověst, že Kunhuta, choť císařova, dokázala neporušené panenství své ordálem žhavého železa. Nejstarší rukopisy (kodex kláštera heiligenkreuzského a kodex universitní knihovny pražské sig. VI E 13), obsahující částky legendy „Domino et ter beato", pocházejí z konce 12. století.[1])

*

Opravy. Roku 1904: Strana 11. řádek 10. místo v kostele sv. Víta čti: u kostela sv. Víta; str. 14. ř. 35. m. na 11. století čti: na 10. století; str. 14. ř. 39. m. in commisso čti: fidelis in commisso; str. 93. ř. 24. m. myšlenkám čti: smyšlenkám; str. 95. ř. 6. m. myšlenky čti: smyšlenky; str. 96. ř. 15. m. přetržena čti: protržena; str. 166. ř. 17. m. v 10. století čti: v 11. století; str. 168. ř. 16. m. diviny čti: divini; str. 401. ř. 30. m. vypracovati čti: vypravovati; str. 490. ř. 35. m. contrarie čti: contraria; str. 490. ř. 36. m. triennia čti: triennio; str. 575. ř. 2. m. Vyšetřeme čti: Vyšetřme; str. 665. ř. 36 m. národního zvyku čti: podle národního zvyku; str. 666. ř. 11. m. jednak správcem čti: jednak bojovníkem jednak správcem; str. 666. ř. 14. m. v 15. století čti: v 10. století; str. 667. ř. 3. m. svatého čti: Svatého. — Roku 1905: Str. 223. ř. 20. m. přesvědčivá čti: přisvědčivá; str. 224. ř. 15. m. jistě čti: ještě; str. 226. ř. 4. m. 924 čti: 925; str. 301. ř. 22. m. nocte vise sunt čti: lucerne ardentes nocte vise sunt.

[1]) Vzhledem ke kritice, jež nevyčkala ani ukončení článku, poznamenávám toto: Kdo k zachování své reputace musí tvrditi opak toho, co po dobrých důvodech ukazuje se pravdou, nemůže svým počínáním vzbuzovati než útrpnost. V kontroversích záleží na úsudku osob, které vyslechly a uvážily důvody obou stran, ale proti všemu právu jest, aby sporná strana osobovala si konečné rozhodnutí. Jsem vždy ochoten přijmouti úsudek lépe odůvodněný, než byl úsudek můj, a tudíž měniti názor o věci podle váhy důvodů. Jsem však také hotov úsudkům, snižujícím nebo zlehčujícím poctivou práci, čeliti přiměřenými, vydatnými prostředky.

Studie cyrillomethodějské.

Napsal FR. SNOPEK. (Č. d.)

Slovo o pravověrnosti svatého Methoděje.

Hned na počátku svého studia pramenů dějin cyrillomethodějských uznal jsem, že badatel, chce-li poněkud bezpečných se dodělati výsledků v posuzování legend pannonských a ostatních pramenů východních, nesmí se bráti cestou vyšlapanou, která byla až dosud obvyklá, a málo vážiti si listin; nýbrž povinen jest dráhu si proklestiti novou, používaje církevního práva v devátém století platného, kterého šetřiti bylo i svatým našim prvoučitelům i jejich představeným, kterým se říditi měli i jeho nepřátelé. Postup sice pozvolný, pracný nad míru, ale bezpečný každý krok. I podařilo se mi touto cestou nezvratně dokázati na základě bully Jana VIII Industriae tuae z roku 880, že tato listina papežská nezbytně předpokládá povolení slovanské bohoslužby r. 869 papežem Hadrianem II; privilegium Hadrianem II udělené kostelu moravskému bylo Janem VIII potvrzeno a bohoslužba slovanská nařízena pro země Svatoplukovy i pro jiné země slovanské. Podařilo se mi tuším také dokázati, že svatý Methoděj, když byl poslán nazpět do zemí slovanských roku 869 s listem Gloria in excelsis Deo, jehož podstatný obsah zachoval nám pannonský životopisec jeho, měl nejenom titul a řád, ale i moc čili jurisdikci arcibiskupskou a zároveň hodnost a plnomocenství apoštolského legata u národů slovanských.

Od té doby, kdy vyšla stať moje, List Hadriana II v pannonské legendě a bulla Jana VIII Industriae tuae ve Sborníku velehradském, uplynulo osm let bezmála a nikdo nevystoupil s důvody, že by moje průvody v něčem byly mylny,[1]) tedy naditi se mohu, že uznány jsou správnými a že s nimi dále počítati mohu. Jestliže byly vývody moje ignorovány s jisté strany, není mi na závadu nikterak; nestalo se tak jistě z té příčiny, že by v nich bylo něco mylného, nýbrž, trvám, proto, že nic proti nim nebylo lze namítati. V tom jsem si svou věcí úplně jist, ačkoliv rád uznávám, že jsem se ledakde také mohl mýliti.

Mezi pomocné vědy historikovy náleží kanonické právo a znalost církevního života. Bez dokonalé znalosti

[1]) Teprve v únoru 1905 pokusil se o to, jak dotčeno výše, Jan Hendrich, upříti původnost některým vývodům mým, ale tuším nedokázal svého tvrzení.

kanonického práva, bez dostatečné znalosti života církevního, církevních poměrů v kterékoliv zemi správně neposoudí nikdo.

Ovšem při tom třeba rozlišovati dvojí věc: jsou události, při kterých nebylo lze obejíti kanony církevní, a jsou události jiné, po případě fakta, jichž nemožno a priori stanoviti aniž poučkami kanonův odstraniti, neboť závisejí pouze na svobodné vůli lidské. V tomto pouze případě theorii třeba přizpůsobiti událostem, ne však naopak.

Historikovi jest vědou pomocnou i dogmatika. V jistých sborech akademických, které se výhradně nebo alespoň většinou obírají studiem církevních dějin, zejména pak v oněch, které si za předmět svého studia zvolily dějiny doby cyrillomethodějské, vyvinul se duch nevraživý, ano i docela nepřátelský církvi a zvláště stolici apoštolské. Výsledky historického bádání jednotlivých učenců, jež více méně nejisty jsou a záhadny, slouží jim kriteriem dogmatického rozvoje církve a jejích organův a zastupují takořka neomylný úřad učitelský od Krista Pána ustanovený. Dokonce se vnášejí i ideje na příklad protestantské v dobu, kdy jich nebylo vůbec.

Neběží o to, události opravovati dogmatem, nýbrž měřítkem neklamným, protože božským zkoumati výsledky bádání lidského, které jest podrobeno omylům, správny-li jsou, a je podle něho upraviti.

Krásně o tom píše limburský kapitular Dr. Matěj Höhler, z něhož vzaty i některé myšlenky předcházející: „Es handelt sich nicht darum, die Dogmatik als eine Geschichtsquelle im eigentlichen Sinne hinzustellen. Wohl gibt es auch geoffenbarte Tatsachen und sog. facta dogmatica...; allein hier haben wir zunächst nur das im Auge, daß die Dogmatik bei dem Studium der Kirchengeschichte als Wegweiserin und Führerin dienen muß, welche vor Abirrungen bewahrt und unter gewissen Umständen zeigt, was nicht geschehen sein kann, weshalb sie in dieser Hinsicht einen Platz unter den Hilfswissenschaften der Kirchengeschichte einnimmt. Eben deswegen aber beeinträchtigt sie das historische Forschen nicht, sondern fördert und erleichtert es, wie dies die anderen historischen Hilfswissenschaften in ihrer Weise auch tun. Und wie es Torheit wäre, wenn ein des Weges unkundiger Wanderer die Hilfe eines kundigen Führers als ein Hemmnis für die Erreichung seines Zieles zurückweisen wollte, so würde es auch ein Widersinn sein, ‚im Interesse der Wissenschaft' eine Führerschaft abzulehnen, welche vor Irrtum in dem Streben nach der Erkenntnis der Wahrheit und

Wirklichkeit bewahren kann und will. Denn das hieße offenbar nichts anderes, als die Erkenntnis der Wahrheit schwerer und ungewisser machen.

Sehen wir nun von der begrenzten Zahl geoffenbarter Tatsachen ab, so erhellt ohne Mühe, daß, wenn der irrtums- und täuschungs unfähige Gott, welcher die Geschicke seiner Kirche mit allmächtiger Weisheit leitet und lenkt, verheißen hat, daß diese seine Kirche bis an's Ende der Welt die von ihm ihr anvertrauten Wahrheiten und gegebene Verfassung unversehrt bewahren werde, diese Verheißung unbedingt in Erfüllung gehen muß, und demzufolge niemals auch nur der geringste Theil dieses Wahrheitsschatzes oder der göttlichen Verfassung der Kirche untergehen kann. Daraus ergibt sich aber weiter, daß, wenn je die Ergebnisse geschichtlicher Forschung dahin führen sollten, eine Änderung der Verfassung oder der Lehre der Kirche als im Laufe der Zeit einmal eingetreten erscheinen zu lassen, diese Ergebnisse nicht richtig sein können, und deshalb irgendwo in der vorausgegangenen Forschung ein Fehler sich eingeschlichen haben muß. Wo dieser Fehler verborgen liegt, wie er behoben werden könne, das sagt uns die Glaubenslehre an und für sich nicht, aber daß ein solcher irgendwo vorliege, ergibt sich aus ihr mit unfehlbarer Gewißheit."[1])

Nedivno tedy, že Dr. Höhler níže se vyslovuje, „daß das Dogma von der Kirchengeschichtsschreibung niemals ignoriert werden darf, sondern ihr vielmehr bei ihrer Tätigkeit als Führer dienen muß." Dogma církevnímu dějepisci má tedy sloužiti vůdcem, aniž smí býti kdy ignorováno. Ale velice by chybil i ten, kdo se obírá pouze jedinou dobou církevních dějin, kdyby zcela pomíjel rozvoje církevního dogmatu.

Jestiť církev organismem živým, stále se rozvíjejícím a obnovujícím, a tak i nauka její. A jako celé učení, rozvíjela se i nauka o nejsvětější Trojici a zvláště o Duchu svatém. Že Duch svatý vychází od Otce i od Syna, učila a až dosud učí nejenom církev latinská, o čemž nebylo pochybováno, ale i dřevní církev řecká téhož názoru se držela. Že vychází od obou, παρ' ἀμφοτέρων, nebo z Otce i ze Syna, ἐκ (παρὰ) τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, výslovně a zřejmě potvrzují Epifanius, Řehoř Nysský, Dydimus, Cyrill Alexandrijský, Basilius. Jiní až do osmého století touž pravdu vyjadřují dle slov Diviše Petavia ještě lépe, učíce, že Duch svatý vychází z Otce skrze Syna, ἐκ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ. Tak Cyrill Alexandrijský s otci pozdějšími až po

[1]) *Dr. M. Höhler*, Das dogmatische Kriterium der Kirchengeschichte. Ein Beitrag zur Philosophie der Geschichte des Reiches Gottes auf Erden. Mainz 1893, S. 7 f. [Ovšem třeba varovati se opačné krajnosti, jež i Höhlerovi vytýkána! *P. red.*]

Damaskina. Jestiť jim Otec nejvyšší příčinou, nejvyšší prvotí čili principem (αἰτία čili ἀρχὴ προκαταρκτική), z něhož byt svůj přirozeně mají Syn i svatý Duch.

Řehoř Divotvorce, Basilius Veliký a Řehoř z Nyssy učí, že Syn jediný jest z jediného Otce, μόνος ἐκ μόνου τοῦ πατρός, μόνος μονογενῶς, což vylučuje, že by Duch svatý mohl býti také z jediného Otce, jak se zdálo Fotiovi a jak se zdá až dosud jeho stoupencům. Syn jest z Otce bezprostředně, ἀμέσως, čili, jak se vyjadřuje Cyrill Alexandrijský, ἀμεσιτεύτως, totiž bez prostředníka, jest nejblíže z Otce, προσεχῶς ἐκ τοῦ πρώτου; Syn jest jaksi prostředníkem, μεσίτης mezi Otcem a svatým Duchem, tak že tento jest prostředně, ἐμμέσως z Otce, a sice jest z Otce skrze toho, jenž jest nejblíže z Otce, διὰ τοῦ προσεχῶς ἐκ τοῦ πρώτου.[1]) jest z Otce skrze Syna. To však neznamená nic jiného, nežli že Syn není prvým původem Ducha svatého, tím vydává se Otec se Synem za jediný princip Ducha svatého neméně jasně, ba ještě zřetelněji, nežli když s latinskými otci Epifanius, Cyrill Alexandrijský, Basilius, Řehoř a jiní prostě učí, že Duch svatý pochodí z Otce i ze Syna, že má byt svůj ze Syna rovněž jako i z Otce.

Nemožno jest člověku pochopiti přirozenost boží, nebo jestliže nechápeme nejposlednějších tvorů, Tvůrce všehomíra jak vystihneme? A přece mluvíme s Cyrillem Jerusalemským ne sice co se sluší mluviti o Bohu, nebo jemu samému je známo, nýbrž na kolik lidská přirozenost stačí a kolik snésti může naše slabota.[2]) Trojjediný Bůh jedné jest přirozenosti a i působnost jeho vnější (ad extra) jest nedílna, společna všem třem božským osobám, však přece Otce nazýváme prvotnou příčinou, Syna dělatelem čili tvůrcem, δημιουργός, opifex čili operans, Ducha pak svatého dokonavatelem, perficiens, τελειοποιός. Otec dává Synovi

---

[1]) *Gregor. Nyss.* ad Ablabium Quod non sint tres dii. *Migne*, tom. 45 col. 133. τὴν κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν διαφορὰν οὐκ ἀρνούμεθα, ἐν ᾧ μόνῳ διακρίνεσθαι τὸ ἕτερον τοῦ ἑτέρου καταλαμβάνομεν, τῷ τὸ μὲν αἴτιον πιστεύειν εἶναι, τὸ δὲ ἐκ τοῦ αἰτίου. καὶ τοῦ ἐξ αἰτίας ὄντος πάλιν ἄλλην διαφορὰν ἐννοοῦμεν. τὸ μὲν γὰρ προσεχῶς ἐκ τοῦ πρώτου, τὸ δὲ διὰ τοῦ προσεχῶς ἐκ τοῦ πρώτου· ὥστε καὶ τὸ μονογενὲς ἀναμφίβολον ἐπὶ τοῦ υἱοῦ μένειν, καὶ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι τὸ πνεῦμα μὴ ἀμφιβάλλειν τῆς τοῦ υἱοῦ μεσιτείας καὶ αὐτῷ τὸ μονογενὲς φυλαττούσης καὶ τὸ πνεῦμα τῆς φυσικῆς πρὸς τὸν πατέρα σχέσεως μὴ ἀπειργούσης. αἴτιον δὲ καὶ τὸ ἐξ αἰτίου λέγοντες, οὐχὶ φύσιν διὰ τούτων τῶν ὀνομάτων σημαίνομεν οὐδὲ γὰρ τὸν αὐτὸν ἄν τις αἰτίας καὶ φύσεως ἀποδοίη λόγον. ἀλλὰ τὴν κατὰ τὸ πῶς εἶναι διαφορὰν ἐνδεικνύμεθα.

[2]) Cateches. 6 n. 2. *Migne,* Patrologia Graeca, tom. 33 col. 540. λέγομεν γὰρ οὐχ ὅσα δεῖ περὶ θεοῦ (μόνῳ γὰρ αὐτῷ ταῦτα γνώριμα), ἀλλ' ὅσα κεχώρηκεν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις καὶ ὅσα ἡ ἡμετέρα ἀσθένεια βαστάσαι δύναται.

a Syn sdílí s Duchem svatým. Otec skrze Syna s Duchem svatým všecko uděluje,[1]) a my vyznáváme s Janem z Damašku, že skrze Syna se zjevuje a s námi sdílí.[2]) Jak dí Athanasius, zření maje na 2 Kor. 13, 13 účastni jsouce Ducha máme milost Slova a v něm lásku Otcovu.[3]) V tom smyslu ani nejmenší nezasluhuje výtky Damaskin, svědče o Duchu, že vychází z Otce a skrze Syna se sdílí a přijímá celým tvorstvem.[4])

(P. d.)

---

¹) Eiusdem catech. 16 illuminandorum num. 24. *Migne* l. c. col. 952 sequ. Καὶ πατὴρ μὲν δίδωσιν υἱῷ καὶ υἱὸς μεταδίδωσιν ἁγίῳ πνεύματι. αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ Ἰησοῦς ὁ λέγων, οὐκ ἐγώ· πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου. καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος λέγει· Ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας καὶ τὰ ἑξῆς. ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνει καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Ὁ πατὴρ δι' υἱοῦ σὺν ἁγίῳ πνεύματι πάντα χαρίζεται.

²) **Expositio fidei orthodoxae l. I. c. 8. *Migne*, tom. 94 col. 833. καὶ δι' υἱοῦ** πεφανερῶσθαι καὶ μεταδίδοσθαι ὑμῖν ὁμολογοῦμεν.

³) Ad Serapionem ep. 3 cap. 6. *Migne*, tom. 26 col. 633. Ἀμέλει, ἐπευχόμενος Κορινθίοις, ἐν τῇ τριάδι ηὔχετο, λέγων· ἡ χαρὶς τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου πνεύματος μετὰ πάντων ἡμῶν. τοῦ γὰρ πνεύματος μετέχοντες ἔχομεν τὴν τοῦ λόγου χάριν καὶ ἐν αὐτῷ τὴν τοῦ πατρὸς ἀγάπην.

⁴) De fide orthod. I. c. 8. *Migne*, tom. 94 col. 821. τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ δι' υἱοῦ μεταδιδόμενον καὶ μεταλαμβανόμενον ὑπὸ πάσης κτίσεως. Conf. Cyr. Alex. ad reginas καὶ γάρ ἐστιν (τὸ πνεῦμα) ἐκ τοῦ πατρὸς φυσικῶς προχεόμενον δι' υἱοῦ τῇ κτίσει.

Inkvisice.

Prof. Dr. Josef Samsour. (Č. d.)

Na téže dvanácté synodě obecné roku 1215 vydány byly zákony proti bludařům, jež stanoví: Všichni církevními soudci odsouzení haeretikové musí býti vydáni světským vrchnostem k náležitému potrestání. Jsou-li kleriky, musí býti napřed degradováni. Statky odsouzených, jsou-li laiky, budou konfiskovány, jsou-li kleriky, budou přiděleny chrámu, od něhož měli své příjmy. Ti, kdož z haerese jsou podezřelí a nemohou se očistiti způsobem uspokojivým, budou exkommunikováni a všichni musí se jim vyhýbati. Zůstanou-li v klatbě celý rok, budou jako haeretici odsouzeni. Všechny světské vrchnosti musí býti, je-li nutno, církevními censurami přidržovány k přísaze veřejné, že budou víru, kterou samy vyznávají, hájiti a že chtí všecky haeretiky ze svých území vyhnati. Kdo vyzván jsa od představených církevních své území od kacířů nevyčistí, má býti od metropolity a ostatních biskupů provincie exkommunikován. Neposkytne-li do jednoho roku satisfakce, má býti papeži oznámen, aby papežem byli vasalové sproštěni svých povinností k němu a jeho země katolíkům k dobytí ponechána byla. Tito vyženouce haeretiky mají ji beze všeho odporu držeti a v čistotě víry ji zachovati. Censurovaný kníže obdrží však všecka práva zpět, jakmile svoji povinnost vyplní. Kdo se účastní křížové výpravy proti kacířům, dosáhne všech výsad, jež jsou slíbeny vlastním křižákům. Všichni tak zvaní credentes (nižší třída Albigenských), ochranci a příznivci haeretiků jsou exkommunikováni a propadnou, neposkytnou-li do roka náležité satisfakce, infames ipso iure a budou neschopnými k veřejným úřadům, k svědectví, k hotovení závětí a k nastoupení dědictví. Nikdo nesmí je hájiti; jsou-li soudci, nemají jejich soudní nálezy platnosti; jsou-li advokáty, nemají práva převzíti proces; jsou-li notáři, nemají listiny od nich vyhotovené ceny. Jsou-li kleriky, ztrácejí svůj úřad a obročí. Kdo obcuje ještě s těmi, kdož od církve veřejně za kacíře byli prohlášeni, bude rovněž exkommunikován. Žádný duchovní nesmí jim udíleti svátosti církevní, nesmí jich církevně pochovávati nebo almužnu a dary od nich přijímati. Po té následují ustanovení synody Veronské o biskupské inkvisici. Každý biskup musí svou diecesi, zví-li, že haeretikové v ní bydlí, do roka jednou nebo dvakráte osobně neb archidiakonem nebo jinými vhodnými komisary visitovati a tři nebo i více mužů dobré pověsti nebo i celé sousedství pod přísahou zavázati, že mu oznámí všecky

bludaře, kteří by se tu zdržovali. Biskup obviněné povolá k sobě a potrestá je kanonicky, nemohou-li se očistiti nebo opět-li do haerese upadnou. Kdo odepře se zavržitelnou tvrdošijností přísahu onu, má býti sám za kacíře považován. Biskupové, kteří by se při vyplenění kacířství ukázali nedbalými, mají býti sesazeni a vhodnější osobností nahrazeni.[1])

Tato ustanovení synody Lateranské čtvrté, jež přijata byla do zákonníka církevního[2]) a ve své poslední části biskupskou inkvisici nařizují, shodují se s nálezy synody Veronské za Lucia III roku 1184 konané jakož i opatřeními, která byla učiněna na synodách v Avignoně 1209 a v Montpellieru 1215.

Než jakkoliv Innocenc III po celou dobu pontifikatu svého proti haeresi energicky vystupoval a zvláště na právě zmíněném sněmu Lateranském čtvrtém přísná opatření proti ní učinil, nežádal přece nikde od vrchností světských popravy haeretiků, ba naopak k obráceným haeretikům jevil velikou mírnost a shovívavost, jako na př. k Durandovi z Osky. Přáltě si, aby ke slabostem obrácených trpělivost byla na jevo dávána; byl si vědom, že mnozí lidé dají se snáze získati a polepšiti napomínáním než hrozbami, žádal, aby olej a víno bylo lito do ran; jen tam, kde obávati se bylo nákazy zdravé části, mělo býti použito, bylo-li nutno, i tvrdších opatření.[3]) Bolem hlubokým naplňovala jej zatvrzelost zaslepenců; jen největší nebezpečenství nutilo jej ponechat volný průchod přísnosti zákonů. Veliký papež tento byl by si přál, aby se všichni haeretici obrátili, a tak netoliko neztratili, co nazývali svým, nýbrž také to, co náleželo pravověrným křesťanům, společně s nimi drželi; poněvadž však pro jejich nekajicné srdce Pán s nebes na jejich zločiny patřil, bylo přikročeno dle duchovních a světských zákonů k jejich vyhnání a k odnětí jejich statků, používaných ku zkáze církve.[4]) Při tom všem neustával vážně napomínati biskupy, aby lépe plnili své povinnosti pastýřské, používali všech prostředků poučování a pilně k tomu dozírali, aby nebyli potrestáni nevinní a proto aby byla vyšetřování náležitě konána. Ježto i v státě církevním papež proti haeretikům vystupovati musel, znal zajisté až příliš dobře jejich smělost a odvážnost.[5])

---

[1]) *Hefele,* u. d. str. 786 n.

[2]) C. 13. X. de haeret. V. 7.

[3]) L. XII. Ep. 67, p. 74.

[4]) L. XII. Ep. 126, p. 154.

[5]) L. X. Ep. 130.

Přes úsilné snahy a námahy Innocence III nebylo však kacířství ani v Italii a v jižní Francii vyhlazeno, naopak jak zde tak i v jiných zemích vždy znova vystupovalo. Z té příčiny byli následující papežové opětovaně nuceni dovolávati se pomoci světského ramene proti haeretikům. A skutečně také panovníci světští v první polovici století 13. poznavše z vlastní zkušenosti nebezpečenství od haeretiků hrozící celému západu křesťanskému, počali rázněji proti nim vystupovat; dřívější tresty byly proto v této době netoliko obnoveny, nýbrž i zostřeny.

Tak pro Italii, pokud náležela k říši, a pro Německo vydal císař Bedřich II v den korunovace své v Římě 22. listopadu 1220 konstituci, v níž maje zřetel na předpisy sněmu Lateranského haeretiky prohlašuje za bezectné a říšské klatbě propadlé, je konfiskací statků trestá a světské vrchnosti zavazuje, aby bludaře ze svých území vypudili, kterážto území po roce mohou býti od katolíkův okupována.[1]) Aby tento zákon císařský účinně mohl býti prováděn, uložil papež Honorius III kardinalu biskupovi Hugonovi z Ostie, pozdějšímu papeži Řehořovi IX, o to pečovati, aby vešel všude ve známost a od professorův university bolognské byl vysvětlován. Když však se tresty v tomto

---

[1]) Monumenta Germaniae Leg. II., 244 (c. 5): Chataros, patarenos, speronistas, arnaldistas, circumcisos et omnes haereticos utriusque sexus quocunque nomine censeantur, perpetua damnamus infamia, diffidamus et bannimus, censentes, ut bona talium confiscentur nec ad eos ulterius revertantur ita quod filii ad successionem eorum pervenire non possint, cum longe sit gravius aeternam quam temporalem offendere maiestatem. — (C. 6.) Statuimus etiam hoc edicto in perpetuum valituro, ut potestates vel consules seu rectores quibuscunque fungantur officiis, pro defensione fidei praestent publice iuramentum, quod de terris suae iurisdictioni subiectis universos haereticos ab ecclesia denotatos bona fide pro viribus exterminare studebunt, ita quod amodo quandocumque quis fuerit in potestatem sive perpetuam vel temporalem assumptus hoc teneatur capitulum iuramento firmare... Si vero dominus temporalis, requisitus et admonitus ab ecclesia terram suam purgare neglexerit ab haeretica pravitate, post annum a tempore monitionis elapsum terram ipsius exponimus catholicis occupandum, qui eam exterminatis haereticis absque ulla contradictione possideant et in fidei puritate conservent... Credentes praeterea, receptatores, defensores et fautores haereticorum bannimus, firmiter statuentes, ut si postquam quilibet talium fuerit excommunicatione notatus, satisfacere contempserit infra annum, extunc ipso iure sit infamis nec ad publica officia seu consilia vel ad eligendos aliquos ad huiusmodi nec ad testimonium admittatur. Sit etiam intestabilis, ut nec testamenti liberam habeat factionem nec ad haereditatis successionem accedat. Nullus praeterea ei super quocunque negotio, sed ipse alii respondere cogatur. Quod si forte iudex extiterit, eius sententia nullam obtineat firmitatem nec causae aliquae ad eius audientiam perferantur. Si fuerit advocatus, eius patrocinium nullatenus admittatur. Si tabellio, instrumenta confecta per ipsum nullius penitus sint momenti. Cit. dle *Hinschia*, u. d. str. 383 pozn. 4.

zákoně korunovačním k vykořenění haerese stanovené, zejména v horní Italii, ukázaly nedostatečnými, vydal Fridrich roku 1224 zvláštní konstituci pro Lombardsko, v níž na kacířství bylo poprvé hroženo trestem upálení nebo, kdyby byl vinníku na odstrašující příklad pro jiné ponechán život, ztrátou jazyka. Uveřejňuje zákon tento prohlašoval nejprve císař, že má povinnost přičiňovati se o pokoj a mír církve. Se spravedlivým údivem však že vidí, kterak v Lombardsku kacířství duchem nepřátelství planoucí svou hlavu odvážně pozvedá a velikou zkázu mezi křesťany působí. On pak že nemůže dovoliti, aby byla výmysly špatných lidí poškozována země, která je sídlu knížete apoštolův a učitele církve tak blízka, kterým proudy pravé moudrosti k dalekým národům byly přivedeny. „Máme k tomu mlčeti, když bezbožníci se pozvédají proti Kristu a proti katolické víře rouhavou řečí?“ Zajisté trestal by jej Bůh, praví císař dále, pro nevděčnost a nedbalost; neboť od Boha byly jemu materielní meč a plnost moci propůjčeny proti nepřátelům víry. Pak poroučel Fridrich, aby každý, kdo by byl od církevního úřadu za haeretika uznán, ihned byl jat a upálen. Považuje-li se však za užitečno „jemu ponechati bídný život, aby skrze něho jiní byli na uzdě drženi, má mu býti vyříznut jazyk, kterým ve své nestoudnosti proti víře církve horlil a jménu božímu se rouhal.“ [1]) Že zákon tento byl také prováděn, dokazuje upálení některých kacířek v Rimini roku 1226. O několik let později zavedl Fridrich II konstitucí v Melfi roku 1231 smrt upálení kacířů též pro království obojí Sicilie. Dle konstituce této měli býti kacíři, kteří zůstávali hluši ku každému poučení, před veškerým lidem plamenům na pospas vydáni.[2])

První říšský zákon, který pro Německo žádal popravení kacířův a jejich příznivců, vydán byl v březnu 1232 na říšském sněmu v Ravenně. Než zákon tento neznamenal vlastně zostření dosavadního zakročování, ježto v Německu již dávno trest smrti na tvrdošijné kacíře právem zvykovým byl zaveden. Nicméně přivodil v jiném směru značnou změnu dřívější praxe. Aby v Německu, „kde pravá víra vždy

[1]) Monum. Germ. Leg. II., 252: Ut quicunque per civitatis antistitem vel dioecesanum, in qua degit, post condignam examinationem fuerit de haeresi manifeste convictus et haereticus iudicatus, per potestatem, consilium et catholicos viros civitatis et dioecesis earumdem, ad requisitionem antistitis illico capiatur, auctoritate nostra ignis iudicio concremandus, ut vel ultricibus flammis pereat aut si miserabili vitae ad coercitionem aliorum elegerint reservandum, eum linguae plectro deprivent, quo non est veritus contra ecclesiasticam fidem invehi et nomen Domini blasphemare. Cit. dle *Hinschia*, u. d. str. 384 p. 5.

[2]) *Michael*, Kulturzustände des deutschen Volkes während des 13. Jahrh. 2. Bd. Freiburg 1899, str. 311 n

vládla", „haeretické plémě každým způsobem vykořenil", dovolil císař, že obrácení haeretici „a jiní" při výslechu kacířském jako svědci mohou býti připuštěni. Smysl těchto slov patrný je z přídavku, s kterým Fridrich II 22. února 1232 zákony kacířské z roku 1220 znova uveřejnil. Tento přídavek obsahuje mimo rozkaz, aby domy Patarenů, jejich obhajcův a příznivců byly zbořeny a nikdy již znova nestavěny, důležité nařízení, že haeretik může býti usvědčen také haeretikem. Dle úmyslu císařova mělo býti při tom postupováno s největší opatrností. Žádát, aby svědectví dokazovalo vinu obžalovaného s evidencí. Zákonodárce asi tušil, že jeho výminečným opatřením otvírá se brána dokořán nejkřiklavější zvůli. Byla-li evidence důkazu zajištěna, neměla býti možna appellace. Poněvadž jest haerese daleko větším proviněním než prohřešení se proti pozemskému majestatu, žádal císař, aby netoliko dítky, nýbrž i všichni dědicové haeretikův a jejich ochranci ztratili až do druhého stupně všecka světská beneficia, veřejné úřady a důstojnosti. Než dítky, které své haeretické rodiče udaly, neměly upadnouti do uvedených trestů.

Konstituce tato vydaná ku všem knížatům, úředníkům atd. a vůbec ku všem osobám v celé říši císařské, nebyla poslána knížatům, nýbrž jen jednotlivým dominikánským klášterům, kterým byla inkvisice svěřena, jako na př. konventu würzburskému, bremskému, řezenskému, strassburskému atd. Avšak netoliko členy těchto klášterů dominikánských, nýbrž i všechny ty bral císař ve svou ochranu, kdož z rozkazu papežského věnovati se chtěli inkvisici, a doporučoval je všestranné podpoře, ačli nebyli v říšské klatbě.[1])

Později, a to roku 1238 v Kremoně, roku pak následujícího v Padově, uveřejnil Fridrich II, chtěje dokázati papeži Řehořovi IX svou pravověrnost, znova uvedené konstituce pro celou říši. Tím také zároveň poprvé pro celou říši předepsal upálení jako trest smrti pro kacíře tvrdošijné.[2]) Do zákonníka církevního však přísná tato

[1]) *Michael*, u. d. str. 314 n.

[2]) Zákon tento v překladě zní: Bedřich z boží milosti císař římský .. milým knížatům svým... a všem svým věrným v celém císařství, čtoucím tuto listinu (vzkazuje) milost svou a všecko dobré. Nesešité roucho Boha našeho rozpárati se pokoušejí kacíři a sloužíce slovné chybě, jež znamená rozdělení, snaží se samu nerozdílnou jednotu víry roztíti a ovce z pod ochrany Petra, jemuž byly od dobrého pastýře k pastvě svěřeny, odvésti. Jsou to uvnitř vlci hltaví, tak dlouho předstírající mírnost ovčí, až by mohli vniknouti do ovčince Páně; jsou to andělé nejhorší; jsou to synové nešlechetní, od otce ničemnosti a klamu původce k nezkušeným duším vyslaní. Jsou to ještěři, kteří holubice klamou; jsou to hadi, kteří, jak povědomo, tajně se vplazují a pod sladkostí medu jed

ustanovení císařova, jakkoli papež Innocenc IV svůj souhlas k nim vyslovil, přijata nebyla. Naproti tomu právo světské, jako zrcadlo saské[1]) a švábské,[2]) přidržovalo se jich; odsouzení kacíři, kteří byli odevzdáni rameni světskému, byli, třebas ne vždy, podle těchto zákonů trestáni. (P. d.)

---

vychrlují, aby se zdálo, že poskytují chléb života, ocasem zraňují, a nápoj smrti jako nejprudší jed vpouštějí. Sekty jejich nejsou označeny starými jmény buď proto, aby se neprozradili, buď, což je snad (tím) obavnější, protože se nespokojují tím, aby jak od Aria Ariani, od Nestoria Nestoriani, neb od podobných (mužů) podobně se nazývaly. Ale po příkladě mučeníků, kteří pro víru katolickou podstoupili krev mučenickou, Patareny se nazývají, jakoby byli vydáni mukám (lat. patior, passio). A tito tak bídní Patareni, kteří nemají svaté víry ve věčné božství, jedním rázem ničemnosti zároveň tři urážejí, Boha totiž, bližního a sebe. Boha tím, že neuznávají víry v Boha a Syna; bližního šálí tím, že v naději duchovního pokrmu poskytují zákusky kacířské ničemnosti. Krutěji ještě zuří proti sobě tím, že mimo záhubu duší, život mařice a vraždy nedbajíce, i těla vydávají nástrahám kruté smrti, které by mohli zniknouti, uznávajíce pravdu a víru pravou; a co jest nejhorší, potomkové jejich příkladem se nedávají odstrašiti. Proti takovým, sobě, Bohu i lidem tak nepřátelským (kacířům) nemůžeme na uzdě udržeti hněvu svého, abychom meč zasloužené pokuty na ně nevytasili, tím doléhavěji je pronásledujíce, čím více na patrnější potupu víry křesťanské blízko římské církve, která se považuje za hlavu všech církví, hromadí zločiny své pověry tak, že od hranic Italie a zvláště od krajiny lombardské, v níž zajisté jako povodeň se rozlila jejich nešlechetnost, až k našemu království sicilskému již proudy své nevěry svedli. Pro přetrpké tyto události ustanovili jsme předně, aby se zločin kacířství a odsouzené kterékoliv sekty, ať se jejich přívrženci jakkoliv jmenují, jak nařízeno starými zákony, počítal za politický přečin; ba musí se ode všech přísněji souditi, než zločin urážky našeho veličenstva, poněvadž patrně páchán bývá na urážku boží velebnosti, třeba se na soudě navzájem nerozlišovaly co do zloby. Neboť jako pro zločin velezrády se odnímá odsouzeným život i statky a odsuzuje i po smrti jejich dobrá pověst, tak i při zmíněném zločinu, jenž se Patarenům vytýká, chceme, aby vším způsobem téhož se dbalo; a aby byla odhalena ničemnost těch, kteří chodí ve tmách, poněvadž Boha nenásledují, nařizujeme, aby bylo po pachatelích takových zločinů pilně pátráno, i když nikdo jich neudá, a poroučíme, aby byli od úředníků našich vyšetřováni, jakož i jiní zločincové a kteří za vinny uznáni budou, třeba důvodem toliko lehké pověry, aby byli od duchovních a prelátů vyslýcháni. Když pak tito shledají, že aspoň v jednom článku víry od víry katolické se odchylují a budou pastýřským řádem napomenuti a přece nebudou chtíti zanechati úkladů ďábla temnosti a uznati Boha světla, nýbrž tvrdošijně ve bludu zůstanou, ustanovujeme, aby dle nařízení tohoto našeho zákona Patareni a jiní kacíři, ať se jmenují jakkoliv, byli odsouzeni a smrtí potrestáni, po níž tolik touží; aby za živa před tváří obecenstva byli spáleni, vydáni jsouce soudu plamenův. A nelíme toho, že činíme to po vůli jim samým, protože tím trestu toliko a nikterak užitku bludu svého nedocházejí. U nás za takové (kacíře) prositi ať se nikdo neopovažuje: kdo by tak učinil, na toho ne bez příčiny obrátíme šípy našeho rozhořčení. Dáno v Padově 22. února 1239. Cit. dle »Hlídky« 1897, str. 69 n.

[1]) Buch II., Art. 13, § 7. — [2]) Landrecht, § 313.

Poplatkový ekvivalent vzhledem k osobám duchovním.

JUDr. Josef Ošmera. (Č. d.)

VI. Lhůta k podání přiznání a následky, nepodá-li se včas.

Jest nám tu činiti, jak jsme hned na počátku předeslali, pouze s věcmi, v příčině kterých povinnost poplatkový ekvivalent zapravovati nastane teprve během desítiletí. Kdy jmění takové jest k vyměření ekvivalentu přiznati, o tom poplatkový zákon v ustanoveních o dávce této jednajících ničeho nepraví. I jest za to míti, že tu platí všeobecný předpis poplatkového zákona,[1]) dle něhož jest právní jednání příslušnému úřadu ohlásiti v osmi dnech ode dne, kdy stát nabyl nároku na poplatek. Aby pak strany ve věci té nebyly v pochybnostech, byla tato osmidenní lhůta k podání přiznání v nařízeních ministerstva financí, jimiž modality přiznání v jednotlivých desítiletích byly upraveny, výslovně vyřčena.[2])

Než lhůta osmidenní jest dosti krátká a promeškání její velmi pravděpodobné zvláště při poplatkovém ekvivalentu, kde strany jednak mají potíže s přiznáním, jednak — a to nejvíce padá na váhu — nevedou vždy v evidenci terminy, kdy jednotlivé části jich majetku podlehnou ekvivalentu. I vyšlo ministerstvo poplatníkům vstříc a ustanovilo v nařízení pro běžné desítiletí, že jest mezi desítiletím podati přiznání nejdéle ve třiceti dnech po tom, kdy nastala povinnost poplatkový ekvivalent zapravovati.[3])

Již tímto prodloužením lhůty přiznávací poplatnictvo mnoho získalo. Ale ministerstvo financí majíc na mysli nezkušenost stran, jakož i tvrdé pokuty ukládané jim třeba pro pouhá nedopatření, šlo ve věci této ještě dále a povolilo, aby směly strany místo přiznání každého jednotlivého případu podati třicet dní po konci každého roku úhrnné přiznání o těch majetkových částech, při kterých během příslušného roku ekvivalentová povinnost nově nastala.[4])

Nepřísluší však právo toto stranám samo sebou dle jich libovůle,

[1]) § 44. popl. zák. z r. 1850.

[2]) Tak naposledy pro uplynulé desítiletí v § 21. nař. min. fin. ze dne 25. května 1890 č. 101 ř. z.

[3]) § 30. odst. 1. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z.

[4]) § 30. odst. 2. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z.

nýbrž musí poplatníci o takové povolení u úřadu poplatkový ekvivalent vyměřujícího požádati.[1])

Uvedené výjimečné ustanovení má v sebe nesmírné výhody, i neměly by osoby ekvivalentem povinné na ně zapomínati a ve větší míře, než se dosud děje, jich použiti. Hlavně se doporučují právnickým osobám, které mají majetek podrobený v různých dobách poplatkovému ekvivalentu, jako duchovním, jimž je spravovati mnoho nadací. Neboť nechtějíce se vydati nebezpečí pokutování, musí správcové nadací neustále záznam o terminech přiznávacích přesně vésti, čemuž by se takto vyhnuli.

Ovšem musíme hned připomenouti, že dosažením řečeného povolení se nemění doba, od které se ekvivalent vyměří. Ačkoliv tedy smí strana až ve 30 dnech po konci roku přiznání podati, nepočíná se povinnost ekvivalentová snad také teprve po uplynutí roku anebo dokonce oněch dalších 30 dnů, nýbrž zcela dle všeobecného pravidla oním dnem, kdy se dovršilo pro povinnost ekvivalentovou žádané desítiletí držby té které věci.[2]) Není proto též přípustno, aby v dotyčném celkovém přiznání všechny věci přiznané byly snad uvedeny v ceně úhrnné, nýbrž jest, když ne již pro každou jednotlivou část majetkovou, tedy aspoň vždy pro souhrn těch věcí, kterých jedním dnem bylo nabyto, cenu zvláště přiznati.

Podá-li poplatník přiznání až po vypršení lhůty řádné nebo dle uvedeného zvláště mu povolené, předepíše se mu mimo řádný poplatkový ekvivalent ještě pokuta v stejném obnosu,[3]) tak že musí pro zbytek desítiletí platiti ekvivalent dvojnásobný. Úřad vyměřující však může z podstatných příčin buď hned při předepsání aneb na zvláštní žádost strany[4]) v mezích své působnosti pokutu zmírniti nebo zcela prominouti, případně její prominutí od vyššího úřadu vymoci.[5])

[1]) Žádost ta podléhá kolku za 1 K.

[2]) Srovnej v tomto ohledu stať II. »Co podléhá poplatkovému ekvivalentu.«

[3]) § 80. popl. zák. z r. 1850 a § 33. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z.

[4]) Žádost taková jest kolku prosta (pol. saz. 44 lit. *q)* popl. zák. z r. 1862).

[5]) Okresní finanční ředitelství (popl. úřady) jsou oprávněny pokutu prominouti, pokud předepsaný řádný poplatkový ekvivalent nepřesahuje 100 K, zemská finanční ředitelství pak až do výše 200 K; nad to jest pouze ministerstvo financí k odpuštění pokuty kompetentní (výn. min. fin. ze dne 4. února 1851 č. 2181). Ustanovení toto platí pro poplatky vůbec, ohledně poplatkového ekvivalentu však byla rozšířena ještě kompetence finančních úřadů I. a II. instance v tom smyslu, že jsou zmocněna bez ohledu na výši předepsaného ekvivalentu povoliti snížení pokuty okresní ředitelství (poplatkové úřady) až na obnos odpovídající 10% úrokům za dobu zkrácení (t. j. dobu ode dne, kdy přiznání mělo býti podáno, až do dne, kdy skutečně bylo předloženo), zemská ředitelství pak až

Mimo zmíněné zvýšení řádného ekvivalentu může míti promeškání lhůty ku přiznání ještě jiný škodlivý následek. Opomenul-li totiž poplatník podati včas přiznání a nevydobyl-li ani prodloužení lhůty, může jej finanční úřad po bezvýsledném vyzvání buď trestem pořádkovým přidržeti, aby povinnosti své dostál,[1]) anebo může majetek poplatkovému ekvivalentu podrobený z moci úřední vyšetřiti a bez ohledu na případné osvobození poplatkový ekvivalent z něho vyměřiti.[3])

VII. Vyměření a placení poplatkového ekvivalentu.

Poplatkový ekvivalent předpisuje se na celé desítiletí předem, mezi desítiletím pak ode dne, kdy nastala povinnost ekvivalentová, až do konce jeho. Zapraven by měl býti jakožto náhrada za řádný poplatek z převodu jmění rovněž jak tento najednou ve lhůtě 30denní po doručení platebního rozkazu. Tím by však utrpělo jmění, z něhož se ekvivalent předepisuje. Neboť při dosti značné výši dávky této nestačily by vždy užitky jmění k jejímu uhrazení, tak že by často bylo sáhnouti na jmění samo. A i kdyby se snad z výtěžku majetku ekvivalent mohl zaplatiti, pohltil by velkou část užitků, což by zvláště u nadací v mnohých případech mělo za následek, že by se třeba po několik roků nemohl splnit (alespoň ne v plné míře) účel, za nímž byly zřízeny.

Z těchto důvodů bylo již v třetím desítiletí zmíněné ustanovení zákonem změněno v ten smysl, aby se veškerá povinnost decennalní rozdělila na stejné roční částky, jež se mají odváděti v určitých lhůtách napřed splatných, a to 1. ledna, 1. dubna, 1. července a 1. října každého roku.[4])

Pakli jsou dle uvedeného vzhledem na nastavší již dříve povinnost platiti ekvivalent některé čtvrtletní částky při dodání platebního rozkazu už splatné, jest je zapraviti ve 30 dnech po doručení platebního rozkazu.[5])

---

na 5% řádného ekvivalentu za dobu tu. (Výn. min. fin. ze dne 22. září 1871 č. 26.119, věstn. min. fin. č. 34.)

[1]) Okresní finanční ředitelství (úřady pro vyměřování poplatků) mohou uvaliti pokuty pořádkové od 10—100 K, bylo-li pak i to bez výsledku, od 100—200 K. (Výn. min. fin. ze dne 6. dubna 1850 č. 50 ř. z.)

[2]) § 36. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z.

[3]) § 1. zák. ze dne 18. března 1872 č. 33 ř. z. Pouze u uprázdněných obročí duchovních platí se ekvivalent za dobu interkalarní až po jejím ukončení najednou od fondu interkalarního (náboženského). (§ 38. odst. 2. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z.)

[4]) § 60. popl. zák. z r. 1850, výn. min. fin. ze dne 6. dubna 1850 č. 50 ř. z. a čl. II. zák. ze dne 23. ledna 1892 č. 26 ř. z.

Nesloží-li strana splatné již částky včas, vybírají se od ní ještě 5% úroky z prodlení počínaje dnem po splatnosti až do skutečného zapravení dlužného obnosu.[1])

Aby však tím poplatníci příliš netrpěli — a to mnohdy bezdůvodně — usnadnilo ministerstvo financí pro šesté desítiletí placení poplatkového ekvivalentu nařízením, že se nemají žádati od stran úroků z prodlení v případech, kdy nebyl zaplacen dlužný ekvivalent sice v zákonitém terminu, ale přece aspoň v nejbližších desíti dnech, t. j. nejdéle 10. ledna, 10. dubna, 10. července a 10. října.[2])

Zmešká-li poplatník i tento prodloužený termin, nemá již nároku na mimořádnou výhodu neplatiti úroků z prodlení za zmíněných 10 dní, nýbrž jsou mu tyto počítány hned ode dne terminu splatnosti, tedy ne snad od 11. ledna atd., nýbrž hned od 2. dotyčného měsíce.

Mimo to má zmeškání terminu splatnosti za následek, že se mohou dospělé čtvrtletní částky i s úroky z prodlení exekučně vymáhati.[3])

U které pokladny se má ekvivalent platiti, stanoví platební rozkaz, rovněž v něm upozorněno na to, že lze proti vyměření dotyčnému ve 30 dnech podati stížnost u úřadu, od něhož platební rozkaz vyšel.[4])

Tato lhůta rekursní počíná se dnem po doručení platebního rozkazu a končí se 30. dnem, ač-li nepadá tento na neděli nebo svátek. V takovém případě končí teprve následujícím dnem všedním.

Na zvláštní žádost však může z vážných příčin lhůta rekursní býti prodloužena, což se povolí zvláště tehdy, když si strana musí k stížnosti potřebné pomůcky teprve zaopatřiti a v řádné lhůtě není s to, aby tak učinila.[5])

Po uplynutí zákonité lhůty nelze již stížnosti zásadně rozhodnouti, nýbrž musí se a limine zamítnouti. Pouze ministerstvo financí může výjimečně na odůvodněnou žádost zmeškání lhůty rekursní prominouti.[6])

(O. p.)

[1]) § 2. zák. ze dne 18. března 1872 č. 33 ř. z. a § 39. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z. Z obnosů pod 5 K, pak ze zlomků 1 K se však nepočítají úroky z prodlení (výn. min. fin. ze dne 22. prosince 1904 č. 90.365, příl. k věstn. min. fin. č. 1 pro r. 1905).

[2]) Výnos ze dne 21. března 1901 č. 15.484, příl. k věstn. min. fin. č. 5.

[3]) Viz již zmíněný § 60. popl. zák. z r. 1850.

[4]) Stížnost první jest kolku prosta, rekurs pak druhý, t. j. stížnost na ministerstvo proti rozhodnutí zemského finančního ředitelství jest kolkovati 30 h, obnáší-li naříkaný ekvivalent nejvýše 100 K, nad to 72 h (pol. saz. 44 *q)* popl. zák. z r. 1862).

[5]) Zákon ze dne 19. března 1876 č. 28 ř. z.

[6]) Výn. min. fin. ze dne 5. února 1878 č. 2920. Žádost taková podléhá kolku za 1 K.

Výměr víry.

Pod tímto titulem — Une définition de la Foi — uveřejnila výborná Revue du Clergé krátké pojednání z péra professora pařížského Institutu, abbé Pécheguta, zajímavé pro theologii francouzskou.

Známo, jak scholastická theologie vymezovala víru: „Virtus supernaturalis et theologica disponens mentem ad assentiendum firmiter, propter divinam auctoritatem, omnibus, quae Deus revelavit et quae, iuxta consuetum Providentiae ordinem, nobis per Ecclesiam credenda proponit.“ (Ctnost nadpřirozená a božská, uzpůsobující mysl pevně pro autoritu božskou souhlasiti se vším, co Bůh zjevil a co dle obvyklého řádu Prozřetelnosti Církví nám k věření předkládá.)

Stavě se na stanovisko čistě filosofické, míním, že klassická definice jest nedostatečna, a to potud, pokud nezavírá v sobě podstatného momentu psychologického, bez něhož víra zůstává filosoficky nevysvětlitelna a synthese nadpřirozeného řádu naprosto nepochopitelna.

Zůstaneme li při obvyklém výměru, kdo nám řekne, kde, ve kterém určitém bodě duše se připojuje řád víry? Jsou v nás přece dva řády; než stanovila kdy klassická theologie jich příslušné posice? Žijí ty dva řády odloučeny? Žádný se neodváží to tvrditi, poněvadž podstatou milosti je zdokonaliti přirozenost. Nuže, kde se děje jich živoucí synthesa?

V tomto zásadním bodě, který je právě nyní sporným bodem mezi náboženstvím a filosofickou kritikou, zůstává obvyklý výměr němým. Geografické vědy udávají přesně soutok, kde jedna řeka mísí své vody s vodami řeky jiné; proč theologie, která v základě jest jen filosofií víry, zanedbávala již delší čas stanoviti a označiti v duši soutok, kde — aniž se splétají — řád víry proniká řád přirozený?... Aby výměr úkonu víry byl filosoficky přijatelný, je třeba, aby v sobě obsahoval místo vetknutí, na něž by se nadpřirozeno mohlo vočkovati, je třeba, aby se našla přirozená schopnost, která by se stala jeho skutečným bodem adaptace v nás.

Tato přirozená schopnost, kterou filosofie nazývá přirozenou věrou (la Croyance), není nic jiného — dle mého náhledu — nežli scholastická potentia oboedientialis. Scholastici v době, kdy nadpřirozeno bez odporu vládlo, nepociťovali potřeby, aby ji vykořistili a zpeněžili. Mluvili o ní jen dle potřeb své dialektiky; u nich byla to hypothesa, něco apriorního. Dnes však — psychologický pokrok ukazuje nám ji víc a více jako skutečné, živoucí faktum: vědě samé jeví se a seznamuje se víc a více jako něco aposteriorního.

Ano, výsledek definitivně nabytý vniterným pozorováním a značně osvětlený pracemi mužů — jako Ollé-Laprune, Brunetière a Balfour — jest, že máme přirozenou schopnost věřiti, a sice dříve, než dostane se nám předmětu víry, jako máme schopnost mysliti dříve než objekt myšlení a schopnost milovati dříve než objekt lásky. Je to pouhá a holá schopnost, která se rozšiřuje na všechny řády poznání a která

je specifikována pouze růzností předmětů. Filosof jí žije v theoriích, jimiž míní dosíci věci o sobě; učenec jí žije v indukcích své laboratoře, politik ve snech a kalkulech svého kabinetu, dítě v učení školy a otcovského domu, přátelství ve své sdílnosti, láska ve své pošetilosti — všichni bez rozdílu jí žijeme, neboť na víře stavíme trvání a stálost svých vzájemných vztahů.

Tato přirozená schopnost nalezá v nás to, co by Leibnitz nazval sa raison suffisante. Bůh nám ji dal, abychom pečovali o bezprostřední potřeby praktického života. Žíti — není to: jednati? A kdybychom, dříve než jednáme, se musili utíkati k logickému důvodu, k sylogismu, k mathematické jistotě, nebyl by život nesnesitelný, tyranský a nemožný?

Je prospěšno svému účelu, abych ukázal, že víra, dostávajíc bezprostředně svůj předmět, není proto nutně slepa a libovolna? Bylo by lehko dokázati, že potřeba věřiti, daleka toho, aby ji vylučovala, volá po potřebě věděti. Tu třeba si zase rozuměti. Dím-li věděti, nerozumím tím nikterak, že víra, aby byla rozumným úkonem, musí býti rozumově, apodikticky ospravedlněna. K tomu dodávám zároveň, že podobná jednota jest v nadpřirozeném řádě absolutně nemožna; neboť víra zrušovala by sebe samu té chvíle, kdy chtěla by se jeviti jako konkluse sylogismu. Hromaďme motivy věřitelnosti jeden na druhý — co bude dokazovati tato imposantní massa? Nic více a nic méně než abychom přilnuli k předmětu víry, který je v sobě neověřitelný, máme dosti pravděpodobností, abychom učinili svůj úkon rozumným — toť vše. Na konci všech svých soudů, pokaždé, chceme-li dojíti k Bytosti o sobě, musíme to učiniti, co Blondel ve své „Illusion idealiste“ nazývá „un saut de générosité au delà de la portée de nos justifications intellectuelles.“ Zůstane tudíž vždy, ať již děláme cokoliv, jakási alea, tak málo rozumná, jak kdo chce, než přece nutná, ano providentielní alea, nechávající našemu aktu víry celou zásluhu jeho svobody. Abych věřil, jest logický rozum, osvětlující počátky hrozné záhady, ovšem absolutně nutný, než též absolutně nedostatečný: tu je především třeba vůle.[1]) Víra není nic jiného než milostí vedená činnost naší přirozené schopnosti věřiti, applikovaná na židovsko-křesťanské zjevení. Tato přirozená schopnost věřiti, hle, toť těžisko a přesný bod, kde může nadpřirozeno v nás býti vetknuto. Širá receptivita — tato přirozená věřivost — zpracovaná milostí stává se habitus supernaturalis klassické theologie.

Bez této přirozené a essentielní podmínky, kterou třeba budoucně uvésti v definici víry, zdá se býti nemožno, abychom vysvětlili způsobem přijatelným v lidské duši mechanismus této boží penetrace.

Založíme-li, jako tradicionelní apologetika, náboženskou obranu na klasické definici víry, co máme? 1. Habitus supernaturalis; 2. zjevený materielní objekt; 3. formelní objekt, autoritu Boží: trojí nadpřirozenou, ze zevnějška přišlou jsoucnost. Odtud Zjevení nejeví se nám jinak než jako předmět ze zevnějška duši naší vložený, s nepochopitelnou závazností přilnouti k němu, aniž bychom předem věděli,

[1]) In cognitione fidei principalitatem habet voluntas. (Cont. Gent., III. c. 40.)

zda naše autonomie svými transcendentními finalitami vyžaduje tuto mysteriésní heteronomii. Za těchto podmínek je zřejmo, že úkon víry zdá se jen druhem vynucené, tyranské transcendence v absolutnu beze všeho pouta příbuznosti s naším immanentním životem.

Nuže, tento nesmiřitelný charakter náboženství, které vnucuje se tyransky ze zevnějška a nijak nevyrůstá z nitra, energicky odmítá moderní myšlení a to ve jménu dvou základních principů své filosofie, ve jménu autonomie rozumu a universálního determinismu.

Abychom zde dokazovali, jsou-li tyto požadavky filosofické kritiky oprávněny, nebo neoprávněny, není tu místa. Upozorňuji pouze, že to jsou tu její poslední zbraně. Budeme-li míti odvahu a po příkladu znamenitých křesťanských filosofů vyhledáme odpůrce v jeho vlastním táboře, tam se s ním utkáme a jemu z rukou vyrveme zbraně, jež pokládá za smrtící, naučíme-li se je zručně obraceti proti němu — tehdy budeme schopnější provésti učenou obranu své víry, než zůstaneme-li leničě ukryti ve starých a dávno již nedostatečných posicích. Toť obnovená taktika starých Israelitů, kteří obrali Egypťany o jich nejlepší poklady, dříve než z jich země vytáhli.

Toť také taktika nové apologetiky, uvádí-li do výměru víry pojem přirozené víry. Není to jediný prostředek tvořiti zjevně v duši živoucí synthesu dvou řádů? Neosvětluje se tím v našem mravním životě bod vetknutí nadpřirozena, které tvrdošíjně odmítáme jako násilnost pro svou autonomii? Akceptujme tudíž tuto pověstnou autonomii, ne-li z přesvědčení, tož aspoň z ohledů taktických; dokažme svým odpůrcům, že se jí marně dovolávají proti nadpřirozenu, poněvadž ona sama, svým vniterným determinismem, vyžaduje nepřekonatelně této heteronomie a poněvadž tato stává se jejím jediným a nutným zachráncem.

Hle, toť krátce náčrt, jak, uzavřeni jsouce dobrovolně na východisko v subjektivním, v autonomním já, vycházíme mocí svého vlastního dynamismu, abychom vně hledali objektivního Zjevení.

Uvésti v definici víry pojem přirozené víry, je tudíž jediný prostředek, legitimovati v očích filosofické kritiky synthesu dvou řádů, dáti našemu úkonu víry charakter vysoké filosofie a nalézti konečně široké pole možného smíru. Neběží tu nikterak o změnu, nýbrž jen o doplnění staré definice theologické víry definicí jinou, filosofičtější a dokonalejší: „Facultas naturalis supernaturaliter a deo per gratiam transmutata, disponens mentem ad assentiendum firmiter propter divinam auctoritatem omnibus, quae Deus revelavit et quae iuxta consuetum Providentiae ordinem nobis per Ecclesiam credenda proponit.“ (Schopnost přirozená, nadpřirozeně od Boha milostí přeměněná, uzpůsobující atd.)

V. Lankaš.

Pozn. red. Uveřejňujeme tu myšlenky Péchegutovy, nemohouce nepodotknouti, že nestal se jimi nikterak Kolumbem hledaného výměru, jak by se dle jeho — tak právě francouzské nabubřelé povídavosti — zdálo. Naopak, nesnadný předmět tento právě směrem zde naznačeným dosti často projednáván, ačkoliv ještě dojednán není a jsa tajemstvím sotva kdy bude.

Současná ruská belletrie.

Podává A. Vrzal. (Č. d.)

Docela zvláštní místo mezi současnými belletristy zaujímá už starý spisovatel Petr Dmitr. Boborykin (nar. 1836), letopisec současnosti, jehož talent v posledních letech značně se rozvil. Týž každý rok uveřejní delší roman v časopisech ruských a několik povídek, s nezměněným vyobrazením nejnovějších typů. Spousta postav, nakreslených do nejmenších podrobností, charakterní smíšení jazykův a nářečí, zpestřených obratně zachycenými slůvky, různé společenské kontrasty — postavení vedle sebe liberalních professorův a zpátečnicky bezzásadních studentů, padající staré šlechty a evropských kupců, převrat zchudlé kněžny v kupcovou a bohaté kupcové v kněžnu — to jsou ustavičné známky děl Boborykinových. Na rychlo zachycuje a fotografuje nové směry, Boborykin jen zřídka, a to jen v menších povídkách, kreslí skutečné drama lidského života, maluje současnou psychologii společnosti, kdežto v romanech dlouhých zůstává vždy publicistou. Skutečně nové kvašení mysli, to, co se děje v duši lidí, nepokojné záchvěvy mysli k novým historickým cestám, složitý duševní život současného člověka s jeho věčnými vášněmi a novými odstíny v náladách — všecko to jaksi nepronikà do tvorby Boborykinovy.

To asi jsou přední zástupcové normalního směru Tolstého v současné literatuře ruské

III

Na branici mezi starou literaturou a novou, na přechodu od normalního směru Tolstého ke směru Dostojevského stojí Vsěvolod Mich. Garšin (1855—1888). Garšin měl tragický osud. Za života svého vnukal okolním zvláštní úctu; ti, kdo ho jednou v životě viděli, nemohli naň zapomenout. Tvorba jeho byla nerozlučně spojena s jeho lidskou osobností, naskrz lidumilnou. Zešílel, potom uzdraviv se, vyšel z blázince, ale pečeť jakési dojemné pomatenosti nikdy ho neopustila. Byl to muž zvláštní, nikomu nepodobný, příliš upřímný pro lidi. Po tvrdošijném boji se strachem před blížící se pomateností vrhl se se schodů přes zábradlí, snad s podobným blouzněním, jako šílený hrdina jeho fantasticky překrásné povídky „Červený květ“, jenž vztahuje ruku svou na všecko zlo světa, obsažené pro něho v tomto tajemném symbole krve, nevinně prolévané, trhá květ červený, přináší neužitečnou oběť za lidi a umírá ve světlém, neuskutečnitelném blouznění o všelidském štěstí. Nikdo nepopsal pomatenosti s hrozivějším realismem; Garšin životem zaplatil za hrozný psychiatrický pokus, byl mučeníkem současné literatury. Je to pravá současná tragedie, připomínající třeštění z romanů Dostojevského. Mnohé stránky jeho 17 povídek pathologickou krásou skutečně připomínají pathologický talent Dostojevského. Garšin i po velikých svých předchůdcích byl smělým novotářem. Nadobro odloživ stranou požadavky realistického romanu, vrátil se k idealismu

a k staré formě lyrických poemat v prose, jež svou okouzlující dokonalostí neustupuje nejlepším veršům. Utvořil si zvláštní jazyk a sloh, překvapující stručností, tak že v povídkách jeho není ani slovíčka zbytečného, jako v písni. Jeho hrdinové nejsou nikterak idealní: jsou to — nemocní ošklivou nemocí, prostitutky, ranění, opuštění na bojišti vedle hnijících mrtvol, šílenci a pod. Hrubou, všední skutečnost Garšin zahaloval poetickým závojem. Hledaje pravdu, nezastavuje se před ničím, odhaluje rány, byť i byly sebe hroznější. Vedle lyrického básníka v Garšinovi jest nemilosrdný fysiolog a naturalista; kontrast okouzlující formy a nesnesitelná hrůza vnitřního obsahu připomíná Edg. Poea.

První povídka Garšinova ze života válečného, „Čtyry dni", i po překrásných sevastopolských povídkách Tolstého i jeho romaně „Vojna a mír" způsobila ohromný dojem. Garšin především snažil se tu vyjádřit pocit, který sám prožil, hrůzu před nesmyslností a ošklivostí války. Jsou tu před námi dva symboly, dva bezejmenní lidé, živý a mrtvý: pomalu zapáchající, na slunci nabubřelá mrtvola ve vojenské uniformě stává se vtělením hrůzy a šerednosti války; vedle mrtvoly ležící raněný jest vtělením rozumného člověka, jenž počal vojnu jménem lásky k vlasti. Takto bezejmenný, neznámý člověk má pro nás hluboký význam, a naturalismus v popisu hrozného processu tlení a hnití vzbuzuje řadu poetických symbolů, realistická pak povídka mění se v subjektivně lyrické poema, nadšený chvalozpěv míru. Táž idea vytrpěné pochybnosti o nevyhnutelnosti války s menší silou uměleckou osvětlena v povídce „Zbabělec" a v umělecky nejdokonalejším díle Garšinově „Iz vospominanij ujadovogo Ivanova", kdež osoba lidumilného autora s individualními zvláštnostmi nestojí tak v popředí, jako v jiných povídkách jeho. Autor jeví se tu výtečným znalcem psychologie lidu, s jeho nevědomými, elementarními mohutnostmi a s šílenou potřebností najíti si viditelný symbol, jemuž by se klaněl, jakéhosi pozemského boha, jehož vidí v osobě císařově.

V psychiatrických povídkách „Noc" a „Červený květ" autor kreslí nenormalního, duševně chorobného, který k samovraždě tažen mukami altruistickými. Zvláště velikou sensaci způsobila povídka druhá, kdež nakreslen umírající šílenec, jenž červený květ v zahrádce nemocnice má za vtělení zla v celém světě a s hroznými námahami jej utrhne, by po tomto úsilí zemřel s květem, smačkaným v ruce, přitisknuté ku vpadlé hrudi. Velmi krásná jest allegorická báseň v prose, nadepsaná „Attalea princeps", v níž vtělena myšlenka o nevyhnutelném zklamání idealistově při setkání se se skutečností, chladnou, surovou.

Co se týče spisovatelské techniky Garšinovy, nemaluje obrazů širokých rozměrů po způsobu předešlých romanopisců, nýbrž co nejvíce obmezuje pole poetického obzoru. Podává minimum básnických obrazův a dojmů, trest z obšírného materialu, který by jiným stačil na celý roman. Ve slohu i jazyku Garšin byl puristou, varoval se všech banalností a ošumělých obratů. V dílech svých nezanechal pamětihodných typův, obrazů lidských, živých dítek své fantasie, ale průzračně nakreslil

v nich svůj vlastní obraz, své milující, něžné, šlechetné a neobyčejně vysokomyslné, obětavé srdce.

Podobné popularnosti, z jaké se těšil v letech osmdesátých mezi mládeží Garšin, koncem uplynulého století nabyl Maxim Gorkij (Alexěj Max. Pěškov), o němž obšírněji promluveno v „Hlídce" roku 1903. Co jsme tehdy napsali, že talent Gorkého se asi vyčerpal, potvrzuje se očividně posledními jeho pracemi. Ruská kritika, jež zakřikovala dříve každý hlas, jenž by nepěl chvalozpěvů talentu Gorkého, v poslední době vystřízlivěla i počala přísněji soudit o rozměrech jeho talentu a zhoubném vlivu jeho literarních plodů na mládež i život ruský. Gorkij jest nejen lhostejný k dobru i zlu, k mravnosti, nýbrž hlásá prostě a otevřeně nemravnost. Každý z jeho „nadtuláků", „nadbosáků" pro svou přirozenou mohutnost, jest sobě samu zákonem, zavrhuje zákony božské i lidské, a Gorkij se snaží, by vzbudil ve čtenáři úctu ke svým hrdinům i ke každému činu jejich, jímž mravní zákon se šlape i vydává posměchu. V dílech jeho najdeme pouze jednotvárné chvalozpěvy sobectví, nepravosti a apotheosu zla. Proto spravedlivě kritika vytýká mu hrubou cyničnost jeho postav mužských i ženských, z nichž mnohé ještě zachovaly sice charakteristické známky pohlaví, ale ztratily rozlišující tahy lidské bytosti. Jisto, že zvířecí charakter tuláckého života značně pozbyl by svého půvabu, kdyby sám Gorkij nemíchal se do zástupu svých postav a nadšeně netleskal jich oplzlým řečem a prostopášnostem, pobízeje jejich hnusné jednání a ukazuje, že jest ochoten sám tak jednat. Hrubých a cynických, nadšeně pronesených mínění nalezneme u něho velmi moho, a čtenáři přijímají je jako pravdu. Když pak mládež přečte takové silně vyjádřené ospravedlňování své prostopášnosti, svých kousků, za něž dosud se styděla, najednou vidí poesii takové prostopášnosti, cítí se člověkem s ruskou širokou povahou a tesknící duší, dostane jakoby sankci pro své prostopášné jednání.

Poliv svým humorem prostosrdečného mužíka, k zemi připoutaného, normalní typ ruský, Gorkij vytvořil typ bosáka, člověka odtrženého od půdy, jenž nosí v sobě ideu a instinkt osobní, individualní svobodomyslnosti, anarchistický prvek, jenž Gorkého sbližuje s některými západoevropskými literarními činiteli.

Poslední jeho díla nevynikají ani původní svěžestí, bezprostředností, ani poetickým půvabem.

IV.

Všichni spisovatelé, které jsme dosud jmenovali, mají určitou fysiognomii. Činnost jejich, ať delší, ať kratší, nevzbuzuje žádných pochybností a téměř žádných nadějí. Jejich talent změřen kritikou. Ale pro charakteristiku okamžiku, v němž žijeme, třeba ještě ukázat na několik nových belletristů s nezakončeným uměleckým rozvojem a se zárodky samostatné tvorby.

Ovzduší literarních kroužků v daném okamžiku nasyceno Leonidem Andrejevem (nar. 1871), jehož úspěch částečně založen na škandále.

Jeho povídky „Bezdna“ i „V tumaně“ zjednaly mu titul „oplzlého spisovatele“, jenž se zálibou kreslí různé cynické podrobnosti, a vyvolaly veliký hluk mezi obhájci spisovatelovými i protivníky, z nichž hraběnka S. Tolstá spisovateli vytkla v otevřeném listě, uveřejněném v Novém Vremeni, že „se kochá hnusností zjevů hříšného života lidského a touto láskou k nepravosti nakazil i nerozvitou mládež.“ Ohnivá polemika způsobila, že se kniha jeho Povídek rozešla v ohromném čísle výtiskův. Ač v povídce „V tumaně“ nalezáme pěkné stránky o tom, jak otcové odcizili se synům a nesnaží se ani, by jim porozuměli, synové pak nemohou mít důvěry k takovým ctcům, jakým jest otec v této povídce, přece odporně působí tu nepotřebné, podrobné a mlhavé popisy a spousta nesnesitelně cynických podrobností, příliš realních, vypsaných úryvkovitými slovy, narážkami, které dráždí a kazí fantasii mládeže. Jeho povídky ošklivy jsou mládeži ne tak podstatou, jako formou. Takové povídky, jako jsou „Bezdna“, „Mysl“ vzbudí v nás odpor, ošklivost. Avšak kromě těchto a podobných povídek nalezáme u Andrejeva povídky skutečně umělecké ceny, jako jsou „Molčanije“, „Žili-byli...“, „Razskaz o Sergěě Petroviče“ a j., v nichž mistrovsky vylíčena hrůza před opuštěností současného člověka, který nemá, s kým by se sdělil o své hoře a zármutek, s kým by mohl laskavě promluvit. Celkem všecky povídky jeho působí velice tížící dojem, ač autora nelze naznat beznadějným pessimistou.

Velikou sensaci vzbudil mladý spisovatel Vikentij Vik. Smidovič (nar. 1867), známější pod pseudonymem V. Veresajev, svou knihou „Zapiski vrača“, kdež jako lékař dotkl se nedůtklivého místa společenského života, vztahů mezi lékaři a pacienty, mezi těmito dvěma sobě nedůvěřujícími prvky, předvedl na světlo boží mnoho trpké pravdy, a proto byl přímo napaden od lékařů ruských i cizozemských, kdežto denní tisk, ohlas společnosti lidské, ohnivě se zastal Veresajeva za jeho upřímnost a lidumilné pohlížení na trpící lidstvo. Ale pro nás větší cenu mají jeho povídky, v nichž Veresajev jeví se uměleckým letopiscem nových proudův osmdesátých a devadesátých let 19. století. Tak thematem první delší jeho práce, nadepsané „Bez dorogi“, byla krise ruské národnické nálady, t. j. útrpné lásky k prostému lidu a víry v lid v letech osmdesátých. Národnictví umřelo, protože nemělo čím žít, skutečnost nesplnila nadějí ani v mužíka jako obščinníka, ani v ruskou intelligenci. V další povídce „Povětrije“ autor zachytil první bojovné, příliš na sebe spoléhající stadium ruského „marxismu“, ale již v novelle „Na povorotě“ setkáváme se s rozkladem marxismu a začátky idealismu ve slohu Berďajeva i Dostojevského. Jeho povídky jsou tedy jakýmsi uměleckým a pravdivým letopisem současných společenských nálad. Charakteristickým tahem jeho literaturní činnosti a tvorby jest, že na život, na krise ideí, theorií hledí hlavně jako na život, kolísání a krise společenského svědomí v člověku, kterážto okolnost činí jeho umělecký letopis zvláště zajímavým a sbližuje jej s nejlepšími díly ruské literatury. Otázky svědomí, jeho život, jeho soud jsou pro Veresajeva velmi důležity, na nich soustřeďuje

svou pozornost, kresle smutné obrazy současné zmatenosti. Povídkám jeho jest na ujmu příliš do očí bijící publicistická tendence, což ještě více platí o povídkách Osipa Jakovleva (Skitalce) a Jevg. Čirikova, kteřížto zastávajíce se marxismu, bojovně útočí na buržoasii, nemajíce ovšem nadání uměleckého, jímž vyniká Veresajev.

Značné umělecké nadání projevil L. Melšin, autor kreseb ze života trestanců na Sibiři, nadepsaných „V mirě otveržennych“ jenž však kazí dojem protivnou radikalní tendencí. Mnoho publicistiky je také v povídkách A. N. Budiščeva, Iv. A. Bunina, N. Garina a Timkovského, kteří sice nejsou bez talentu, ale příliš vystupují do popředí svou tendencí.

Velmi krásné popisy přírody, zvláště severní, sibiřské, nalezáme v povídkách V. Sěroševského a S. Jelpatjevského, jejichž popisy tajgy, ohromných řek, jezer, zasněžených polí, probouzejících se k životu pod paprsky jarního slunce, zrovna derou se na plátno. Člověk v moci divokých živlů, toť nejčastěji motivem jejich spisův. Méně daří se Jelpatjevskému povídky s t. zv. „občanskými“ motivy; za to velmi pěkně čtou se jeho prosté „Razskazy o prošlom“, čerpané ze života pravoslavného duchovenstva, uveřejněné v 3. svazku jeho „Povídek“.

Velice truchlivé výjevy ze života nižších vrstev ruské společnosti kreslí Semen Juškevič, A. Serafimovič a N. Tělešov, spisovatelé podřízeného významu. (O. p.)

Posudky.

Zdeněk Nejedlý: **Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách.** V Praze 1904. Nákladem královské české společnosti nauk.

Dílo své vymezuje spisovatel řka, že dějiny zpěvu předhusitského nejsou vlastně nic jiného, než dějiny zpěvu ve 14. století. Starší doby jsou na zprávy o českém zpěvu tak chudy, že jen celkově dá se zachytiti něco z jejich obrazu. Podává dějiny českého zpěvu, t. j. zpěvu od Čechů vytvořeného neb aspoň zpívaného — stopuje cizí vlivy a tak se práce zaokrouhluje v dějiny české hudby, jichž první díl vypisuje.

Spis jedná především o liturgickém zpěvu a výsledků dochází těchto: Staroslovanský liturgický zpěv cyrillomethodějský byl u nás, ale jaký by to byl zpěv a jaký by byl jeho vliv, o tom nelze říci ani slova. Nová doba nastala rozvojem římského choralu gregorianského. Možno se asi právem domnívati, že ze školy budečské vyšla první generace domácích kněží obeznámených se zpěvem liturgického choralu římského. Důležitou událostí v dějinách liturgického zpěvu bylo pak založení pražského biskupství; v 11. století ve škole u kapituly pražské učilo se též liturgickému zpěvu. Jiným střediskem, z něhož vycházela

znalost liturgického zpěvu, byly kláštery. V 13. století zřídil děkan Vít v kostele sv. Víta první pěvecký sbor u nás a docílil uniformity liturgického zpěvu v kathedralním kostele pražském. Potom biskup Tobiáš z Bechyně horlivě pokračoval v snažení děkana Víta a opatřoval liturgické knihy. Za Karla IV počíná nová nejskvělejší doba; rozvoj viděti i v silách výkonných, i v počtu produkcí i v repertoiru. Časem však zavládly v liturgickém zpěvu zlozvyky, proti nimž počal bojovat Arnošt z Pardubic, v čemž pokračoval Jan Očko z Vlašimě a Jan z Jenštejna. Radikalní převrat husitský teprve však zreformoval náš liturgický zpěv.

Na umělý zpěv u nás působily vliv zpěvu lidového, pak styky s národem německým a francouzským. Václav II měl skutečný „hudební dvůr" (vliv německý). Za krále Jana má zprvu německý vliv převahu, vedle něho však začíná se jeviti vliv hudby francouzské. Vytvořuje se pak samostatná česká škola skladatelská; od minnesingrů vzali čeští skladatelé hudební formy, od Francouzů výraznost melodiky, rythmickou svěžest, principy polyfonie, vše si však upravovali podle svého vkusu. První jménem nám známý český skladatel jest mistr Záviš, druhý jest Jan z Jenštejna. Hudebně nejcennější plod české hudby umělé jest „Otep myrrhy".

Zpěv dramatický rozlišuje se na zpěv při hrách liturgických a neliturgických. U liturgických her velikonočních v kostele jest latinský zpěv podstatou těchto her; co se mluvilo, neb co se dálo po česku, byl přídavek. Hudebně viděti v liturgických hrách 14. století u nás tři generace: na počátku století objevují se hry ve zpěvu přísně liturgického rázu, potom vznikají hry umělých skladatelů sice též ve stylu liturgického zpěvu, avšak pod vlivy též jinými a konečně návrat k hrám starším, avšak s využitkováním hudebního pokroku. Z liturgických her vyvíjejí se potom hry neliturgické, jejichž vývoj dál se směrem k světskosti scen. Světskost her nutně vyžadovala provedení jazykem národním, ale tu čeština vytlačuje hudbu z her středověkých. Vznikají tu útvary nové: lidové zpěvy, vánoční hry a plankty P. Marie.

Lidový zpěv světský vývoj svůj bral z primitivní originality přes silný vliv církevního zpěvu v novou pravou originalnost. Prameny jeho byly gregorianský choral, hudba umělá a instrumentalní. Avšak lidová hudba nedocílila toho úspěchu, jehož docíliti mohla, i na samém konci 14. století pohlíženo na lidovou píseň světskou jako na něco zlého, co by nemělo býti, a ani instrumentalní hudba netěšila se veliké přízni. Příčiny toho byly ethické.

Lidovou písní duchovní rozumí se píseň duchovní od lidu zpívaná a pro lid vytvořená, ne však z lidu vyšlá. Nejstarší útvar lidového zpěvu u nás jest „krleš." Skutečnou lidovou písní duchovní jest však teprve „Hospodine, pomiluj ny"; tato jest sice z polovice 12. století, ale jest nejstarší nám zachovanou lidovou písní duchovní vůbec. „Svatý Václave" jest asi z konce 13. století. Do 14. století náležejí písně „Buoh všemohúcí" a „Jesu Kriste, štědrý kněže." Tyto čtyři písně jsou jediné české lidové písně duchovní předhusitské.

V kostele se zpívaly jen „Hospodine, pomiluj ny“ a „Buoh všemohúcí“; jsou to dvě výjimky, jež potvrzují pravidlo, že lid v kostele zpívati nesměl. Rorátní zpěvy nejsou původu předhusitského, literátská bratrstva ve 14. století také ještě nebyla.

Toť hlavní obsah spisu na podrobnosti přebohatého, který jest základním dílem o hudbě české. Spisovatel je s látkou úplně obeznámen a jest dokonalým znalcem hudebním. Co do věci samé, připomínáme jen, že stanovisko spisovatelovo jest nové a samostatné. Dílo Konrádovo o témž předmětu svými vývody zbořil; sám praví: „Moje práce jest vědomá negace práce Konrádovy.“ Zajisté však spis tento dá podnět k novým studiím a přispěje v podrobnostech k objasnění mnohých záhad.

Václav Schulz: **Příspěvky k dějinám soudu komorního království českého z let 1526—1627.** V Praze 1904. Nákladem České Akademie.

Je to vlastně výtah z register nálezových a půhonných soudu komorního, kterého roku (mezi 1526—1627) býval soud komorní o svých terminech zahájen a skončen, kdo předsedal a kteří pánové a vladykové byli přítomni. Nejsou sice bez ceny, jak praví vydavatel, tyto zápisy pro dějiny soudu komorního i pro doplnění seznamu vyšších úředníků zemských a pro rodopis šlechty české, ale vydání takového celkem nedůležitého materialu přece jen u nás je zbytečností, když daleko důležitější prameny k českým dějinám přímo po uveřejnění volají. Je to luxus, zvláště když věcně o soudu komorním nedovídáme se ničeho nového, ani v předmluvě bez příčiny příliš rozšířené. Když už se seznam takový sestavovati chtěl, měl se podávati leda zkráceně regestem, a nikoli per extensum. Publikace tato zůstane vždy celkem bezvýznamnou. Příloha II. „Soupis register soudu komorního“ jest cennější, než kniha sama.

Kronika zbraslavská. Překlad *Jana V. Nováka* úvodem a poznámkami provází *Václav Novotný.* V Praze 1905. Nákladem nadání Fr. Palackého.

Český překlad kroniky zbraslavské má za účel učiniti kroniku samu všeobecně přístupnou. A zajisté zasluhuje toho kronika zbraslavská, toto dílo nejen historicky důležité, ale také literárně cenné, které může se stavěti na roveň (a namnoze i do popředí) souvěké tvorby historické. Ota, který ji začal, nepodává sice díla dějepisného ve vlastním smyslu, nýbrž legendu, ač i při tom počínal si svědomitě, ale pokračovatel jeho Petr, když dospěl k líčení vlastní doby, píše již dílo dějepisné, zaznamenává zprávy současné politické, při nichž byl, nebo které zvěděl od osob súčastněných a hodnověrných, a při tom doplňuje dílo své listinami veřejnými a jinými cennými doklady, které jen zvyšují jeho věrohodnost. Jeví se nám člověkem bystrým a ducha ušlechtilého, žijícím s dobou, ale snažícím se jíti dále. K tomu podává práci svoji formou uměleckou. Proto zajímala kronika zbraslavská hned záhy, proto zajímá také dnes; tiskem vydávána byla od roku 1602 a značná literatura seskupila se kolem ní.

Podle vydání Emlerova, jehož edice jest dosud nejlepší, pořízen překlad, vlastně prvý překlad český. Jest věrný a original vystihuje;

poněvadž pak mezi překladem objevily se některé omyly vydání Emlerova, bylo někdy dokonce nutno sáhnouti k rukopisu, aby se zjistil správný text, podle něhož pak překládáno. Vhodně tedy tyto korrektury na konec poznamenány.

České toto vydání kroniky zbraslavské obšírným úvodem a apparátem poznámkovým opatřil Václav Novotný. Podává tuto výsledky poctivé práce, která, jak rádi věříme, byla pečlivá a namahavá. Je to revise dosavadního bádání o kronice zbraslavské; pronášejí se tu nové názory a stručně zdůvodňují, upozorňuje se na nové detaily a vyvracejí se některé mylné názory. Literatura jest pečlivě registrována. Poznámky pak samostatně zpracované nahrazují do jisté míry novou edici a činí, že překladu lze používati také k studiím vědeckým.

V rejstříku jmen a věcí chybně uvedeno: Holič, hrad v j. Moravě; Olbramkostel, město v Dolních Rakousích; Rouchovany, ves v Čechách; proč Lawa? T.

H. G. Voigt: Der Verfasser der römischen Vita des hl. Adalbert. Eine Untersuchung mit Anmerkungen über die anderen ältesten Schriften über Adalbert, sowie einige strittige Punkte seiner Geschichte. Praha 1904. Nákladem královské české společnosti nauk. V komisi u Fr. Řivnáče.

Professor královecké university H. G. Voigt podává tímto spisem dodatek ke svému chvalně známému dílu „Adalbert von Prag“ (Westend-Berlín 1898). Jednak recense jeho prvního spisu jednak nové bádání o počátcích církevní organisace v Polsku a Uhersku přiměly jej, aby odpověděl na některé otázky dobíhající k dějinám sv. Vojtěcha, zvláště pak k písemným pramenům o životě a utrpení světcově. Ve shodě s nadpisem knihy jedná nejprve (str. 3–42) o legendě tak zvané Canapariově, nazývaje ji životopisem římským a uváděje, co by svědčiti mohlo, že složena byla buď od papeže Silvestra II (r. 999) nebo za dohledu Silvestrova od některého žáka jeho. K tomu přední důvody shledává v nadpise svou starých rukopisů legendy: „Passio S. Adalberti edita a Domno Silvestro papa“ a ve slohových zvláštnostech, kterými ona jeví jakousi příbuznost se spisy Gerberta-Silvestra II. Největší díl knihy zabírají poznámky a exkursy (str. 42—139), kdež dochází řeč na různé věci, dílem sporné, dílem nedosti vyjasněné, vesměs však mající vztah k působení sv. Vojtěcha, jako jsou spisy světcovy, privilegium biskupství pražského, ztracená kniha de passione s. Adalberti, kláštery od světce založené a j. Následují dodatky k článku „Der Missionsversuch Adalberts von Prag in Preußen (v Altpr. Mtschr. 1904) a rozpravy o legendě „Tempore illo“, o spise Miracula s. Adalberti, a bronzových dveřích chrámu hnězdenského (str. 139—159), v nichž autor knihy přednáší výsledky svého zkoumání, pokud se tknou původu a významu nebo ceny řečených památek. Zvlášť zajímavý jest úsudek o povaze Vojtěchově a zamítnutí toho, se Uhlirz vyhledal nedobrého na světci, totiž přílišnou poddajnost a drobet lstivé schytralosti, i položil na účet jeho slovanského původu. Druhou serií dodatků (str. 160—166) končí se spis Voigtův. Všechny dobré vlastnosti, kterými první dílo

jeho vyniklo, shledávají se i v této publikaci. Nikdo netušil by v autoru protestantského theologa, kdyby on sám nepoukázal na to poslední větou, kterou vykládá původ své záliby v bádání o životě svatého Vojtěcha. Vk.

Baudrillart Affr.: L'Eglise catholique, la Renaissance, le Protestantisme. Conférences données à l'Institut catholique. Paris. Bloud.

Kniha, která pro nazírání francouzského kleru rozhodně jest pokrokem. Baudrillart srovnává v ní trojí hnutí: katolické, humanistické a protestantské. Známý reformista Abbé Denis odpověděl stejnojmennou prací na vývody Baudrillartovy, v níž tyto vývody kriticky zkoumá a na pravou míru uvádí.

Jaké byly příčiny reformace, co byla reformace sama o sobě a v čem pozůstávala katolická protireformace? K této prvé řadě otázek připojuje se řada druhá: Příčiny, které vyvolaly reformaci v Církvi, zmizely, proč tedy protestantismus, který měl býti jen dočasným odbojem, se stal živoucí a dále trvající sektou? Proč protireformace velmi účinná byla souběžně s protireformací velmi spornou bez úspěchu? Tato hlediska Baudrillart málo respektoval, a proto jsou jeho závěry leckde poněkud kolísavé a málo průkazné.

Další vadou práce B. jest nedostatečná kritika reformace. Jest přece nemožno posouditi tak komplikované hnutí a neohlédnouti se zpět, abychom viděli, co jest v něm vratkého a co trvalého. Protireformace končí de facto knížetem Metternichem, kol roku 1850, kdy politika Napoleona III probouzí v Evropě jiné zájmy a jiné snahy než jakými se zabývala svatá aliance a protirevolucionářská reakce. Podobně, theologický a v pravdě náboženský protestantismus končí de facto smrtí Kantovou 1804, smrtí posledního to z ochránců reformace a zároveň prvého z kritiků budoucnosti. Kant, jehož Baudrillart vůbec nechápe, uzavírá jednu eru a novou otevírá; v tom jest podoben sv. Augustinovi a sv. Tomášovi a vyniká nad Descarta, který zhrdal příliš minulostí, než aby z ní těžil pro svůj system. U těchto dvou bodů bylo třeba se též zastaviti a je kriticky oceniti. Záhodno bylo též promluviti o voltairianismu a jeho protistraně romantismu; dále o příchodu moderních věd tak nevlídně uvítaných a maltraitovaných v osobě Galileiho, Keplera, Descarta, Buffona; rovněž o apologetech často zneuznávaných, jako byl Pascal, Malebranche, R. Simon, Lamennais, Bautaine, Hermes a j. Bylo třeba též promluviti o tvoření se několika náboženských věd, které rozvinuly se u reformovaných a u katolíků málo zdomácněly, biblické kritice, historii dogmatu a náboženské psychologii.

Nejdůležitější bod však, který tu byl opomenut a který při podobných pracech téměř pravidelně bývá opomínán, jest třeba ukázati, co je a jaká je pravá protireformace, stále nutná, poněvadž protestantismus trvá; je třeba ukázati, v čem methodicky pozůstává a je vzhledem k jiné reformaci, jejíž účinnost je velice sporna a která dnes ještě chce převládati, nepopěrně cennější a účinnější.

O tom všem se Baudrillart nerozhovořil. Denis se těmito otázkami obírá, jsa toho přesvědčení, že se jim dnes nesmíme vyhýbati. Duch času, nutná obrana nás nutí, abychom rozhodně a otevřeně projednávali i delikatní otázky pro naši víru. Dnes třeba se vysloviti o inkvisici, Lutherovi, o problemech biblických a křesťanských počátkův, o právech, která se přidělují papeži, o jiných náboženstvích u srovnání s naším atd. Učená nevěra má dnes celý svět za posluchače, konkurence proti církvi je universální a bezuzdná. Co tu dělat? Přijmouti boj na celé čáře! Přirozeno pak, že k těm, kteří nám v předních šicích cesty prosekávají a půdu připravují, musíme býti shovívavi a nesmíme jich hned zrádcovati. Errare humanum est!

Ernest Hello. L'Homme, le Penseur, l'Ècrivain. Par *Jos. Serre* Edition nouvelle du „Mois littéraire et pittoresque".

Seneca napsal kdesi: „Jedni mají pověst a druzí ji zaslouží." Toto věčně pravdivé slovo platí v plné míře i o Hellovi. Dlouho byl zapomenut filosofy z professe, a díla jeho ještě dosud nebyla dle zásluhy oceněna a doceněna. Podivno, nejen ve Francii, ale i jinde katolické publikum mrhá svým obdivem duchům, kteří jsou cele v rozporu s naším intelektuelním směrem a šlapou nepokrytě náš mravní ideal, duchy pak eminentně katolické a skutečně veliké a genialní ignoruje.

T. de Visan klade si otázku: Proč tak dlouho byl Hellovi odpírán titul filosofa? Hlavně proto, že nedostalo se mu stolice na některé universitě, odkud by byl mohl šířiti své učení. Zvykli jsme příliš, dí de Visan, míti za filosofy jen ty, kteří dogmatisují mládež a oddávají se pouhé spekulaci. Uchýlíme-li se, odezírajíce, ostatně od této zevnější stránky, k exaktní a dokonalé definici metafysiky, bude nám možno odděliti dobré zrno od plev a rozlišiti opravdové filosofy od professionelních pedagogů.

Nuže, poněvadž metafysika jest ve své podstatě věda nejvyšších příčin a prvých principů, je zřejmo, že Hello po celý život kráčel po nejsráznějších stezkách Bytí a nejvyššího Poznání. Zrozen, aby opět nalezl Boha a ukázal davům jeho zář, prvým svým krokem a skokem ocitá se v absolutnu a kráčí nebeskou atmosferou, poutem to jeho ducha, jak Malebranche by řekl, mezitím co jiní plouží se nížinami hmotného světa. Kdežto fenomenisté vykládají fakta jen jak spolu souvisejí a analysují vztahy, které spojují jejich představy, autor „Člověka" vychází od Příčiny a snaží se vrhnouti na pole naší činnosti paprsek absolutna. Ontologickou methodu, jíž Hegel používá, osvojuje si i Hello, aplikuje ji na naše požadavky bytostí nesmrtelných a zdá se, že za svá přijímá slova Aristotelova: „Dokonalost je důvod věcí."

Řeknete-li, že metafysika není vědou praktickou, Hello vám brzo dokáže, že při poněkud hlubší úvaze shledáme, že metafysika řídí a vede svět. „Vždy a všude — čteme v jeho les Plateaux de la Balance — jsou to principy nejvznešenější metafysiky, které spravují massy metafysiky cele neznalé, ne ovšem direktně, ale indirektně. Soukromý život lidský, ve svých nejnepatrnějších detailech jest překlad adoptované

metafysiky, a tento soukromý život je tím horší, čím všeobecněji a déle převládla metafysika bludu. Každý člověk, který jedná, a ať již jedná dobře nebo špatně, poslouchá nějaké velmi hluboké metafysické theorie, které téměř nikdy nezná, kterou však jiní znají za něho.“

A proč, táže se de Visan, skoro každé slovo naše jest, aniž o tom vlastně víme, intuitivním řešením problemu osudu? Toť, odpovídá Hello, proto jsme na této zemi, abychom jednali, a proto náš duch jest orientován ku praktice. Nuže, ideou nejpraktičtější jest idea nejvyšší. Metafysika je tudíž vědou nejpraktičtější, poněvadž je studiem duše a života, poněvadž ona, toť my sami jednající, modlící se a trpící. Jest proto též vědou vznešenou, totiž samou vědou o Bohu, neboť člověk se nechápe bez svého principu, a svých činů bez jejich cíle.

Chápeme dobře, že Hello při této tak souvislé a na skutečnost bohaté doktrině byl instinktivně veden ke studiu theologie. A poněvadž celý jeho system se opíral o náboženství, t. j. o universální nebo katolickou pravdu — což je totéž — byl Hello obráncem „de l'idée total faite de toutes les splendeurs“, jako Voltaire byl jejím popíračem.

Celá filosofie, ať již chceme nebo nechceme, směřuje přece jen k Bohu, jako řeka spěje k moři — k Bohu, t. j. k moudrosti. Již staří byli si toho dobře vědomi, a Baco ve jménu mnoha a mnoha velikých moderních duchů prohlásil a potvrdil pravdivost těchto slov. Pro Hella bylo to něco naprosto evidentního; pro něho metafysika, Bůh, katolicismus, moudrost byla synonyma. Hello byl, jak dí de Visan, člověk jedné idey.

Vedlo by nás příliš daleko, chtěli-li bychom pověděti, co o Hellovi pověděti třeba. Výborná kniha Serreova v jasně a pěkné formě poskytne každému výklad a rozbor učení tohoto učeníka náboženství lásky.

Dogme et Metaphysique. Par *Cyrille Labeyrie*. Ouvrage couronné par l'Institut catholique de Paris.

Jako se mluví a píše o krisi víry, o krisi moralky, je možno mluviti a psáti o krisi metafysiky. Ku potření metafysiky svorně se shlukují strany nejprotivnější a nejnepřátelštější. Ve světě vědeckém je to nová škola experimentální psychologie vyznávající s Langem, že „metafysika a náboženství postrádají vší objektivní reality“. Filosofové pak přidružují se ochotně ku positivistům, pro něž, jak dí Paul Janet, „la substance de la metaphysique n'est que de la theologie transformée ayant passé des entités surnaturelles aux entités logiques.“ (Cf. Principes de metaphysique et de psychologie.) Než ani v theologii nedopřává se jí od mnoha útočiště; ve jménu všemocné kritiky exegetové, stoupenci positivní theologie, ji vyhánějí i z tohoto posledního jejího úkrytu, obviňujíce ji z nejhoršího přečinu: že znetvořila dogmatickou myšlenku, která zbavena byla jí své primitivní jednoduchosti a pohřbena pod nánosem různých systemů, které ji postupem století vykládaly. Pro ně theologická práce je zbavovati theologii nátěru metafysického, seškrabovati z její budovy metafysickou omítku. Skvostná freska křesťanství, tak jak vyšla z ruky božského umělce, vystoupne a zjeví se pak prý v celé své původní ryzosti.

Proti tomuto příliš absolutnímu ostracismu je nutna inteligentní reakce. Jedněm je třeba ukázati zmlazenou argumentací vniternou hodnotu metafysiky a netušenou pomoc, které skytá jejím konklusím studium fysických nebo přírodních věd. Učenců pak, kteří žárlivi jsou na svou svobodu myšlení, bude třeba se tázati, zda šířiti blud je čestnější nežli sloužiti pravdě. Konečně historikové katoličtí budou moci podati světu práce, kde nestranně srovnány budou dobrodiní a ztráty, plynoucí z kontaktu metafysiky a dogmatu. Prací z posledního oboru je nahoře uvedená práce: Dogme et Metaphysique. O solidnosti její svědčí to, že korunována byla cenou katolického Institutu a kritiky celkově sympathicky a s povděkem registrována.

Hippolyte Taine. Par *Lucian Roure*. Paris. Lethielleux. Cena 2 fr. 50 c. — H. Taine. Par *M. Salomon*. Paris. Bloud et Cie. (Collect. Science et Religion) — Essai sur Taine. Son oeuvre et son influence d'après documents inédits. Par *V. Girand*. Paris. Hachette et Cie.

Roure pokouší se ve své knize formulovati filosofickou myšlenku Tainovu „d'enserrer en une formule la pensée philosophique de Taine". Úloha ne zrovna lehká, an v Tainovi třeba rozlišovati dvě různé osoby: psychologa a historika. Něco podobného chce i Girand. Girand hledá všeobecné myšlenky v dílech Tainových a odkrývá nám to, co bychom mohli s Charbonellem nazvati: Centrální jednotu tohoto genia. který neustal až do posledního okamžiku hledati absolutního, neomylného kriteria pravdy a který vše: zájmy, radosti, rozkoše obětoval jediné lásce své, lásce ku vědě. Věda, tak jak Taine ji snil, byla jakýmsi zářným mechanismem, fatálním zřetězením nutných příčin a účinků logicky dedukovaných, které vysvětlují dle něho poněkud rozumně změtenou hádanku fysického a moralního vesmíru. Ovšem, toto pojetí zároveň hegelovské a positivistické není již naše: Vědecký determinismus a „l'axiome éternel", to vše zdá se nám jako mythy, jako svůdné hypotesy, v nichž duch na okamžik si libuje, které však neúprosná kritika za chvíli zvrací a ničí. Nové školy psychologické — dí citovaný Charbonell — ukazujíce na hlavní roli, kterou ve tvoření zákonů hraje „osobní a vědecký život" vynálezce, a vše, co subjektního a nahodilého se mísí v jich proslovení, v jich vulgarisaci a aplikaci: jako libovolné postuláty, odvážné odhady, hypotesy odpovídající více požadavkům naší praktické činnosti než dokázané skutečnosti, umělá dovednost kombinovati souvislost okolností nebo „fysických podmínek", jichž následnost a koexistence nebyly nikterak nutny v přírodě, nýbrž prostě užitečny pro zkušenost, osobivé generalisace, představující nynější stav našich relativně obmezených vědomostí, naučily nás hájiti panství svobody proti neoprávněnému zasahování dogmatického determinismu a pohlížeti na vědu jako na intelektuelní konstrukci, kterou přenášíme a promítáme na svět těles, jako na širý symbolismus a konečně jako na pravidlo a měřítko naší činnosti a našeho působení na věci. Stanovisko méně vysoké, ale opatrnější, stanovisko, které nemá nic společného s povrchním skepticismem.

Taine-psycholog, dle Rourea, není materialistou nebo positivistou. Duch tak delikatní a poesií zaujatý jako Taine je dalek materialismu. Fiat! August Comte hřešil prý přílišnou skromností: — lidský rozum ve svém renomé stojí mnohem výše, než jak otec positivismu mu je přiděluje. Svět se Tainovi nevysvětluje tak jednoduše, jak si materialismus představuje. Z „věčného axiomu" vyplývají formy, jichž nekonečnou rozmanitost ryze materielní mechanismus není s to aby vysvětlil. Harmonií v přírodě panující nelze svésti na „směsici hromady kulí v pohyb uvedených v nějakém koši." Pro Taina jsou v bytostech, jak Darwin ukázal, různé stupně, a život, který stoupá od stupně ke stupni, se neustále zdokonaluje a nabývá jasnějšího vědomí sebe sama (str. 32). Tři činitelé vysvětlují a řídí tuto nepřetržitou generaci a tento postup v před všech bytostí: prostředí, plémě a moment.

Ač Tainův celkový názor na vesmír nepostrádá leckde zajímavosti a velkoleposti, přece nebyl s to jej uchrániti před melancholií a pessimismem. Když opustíme povšechniny, „které jedině zaslouží, by nás zaměstnávaly", setkáváme se ve světě již jen s nerůdnostmi, nesouměrnostmi a nemocemi. „Rozum jako zdraví jest v nás jen okamžitý výsledek a krásná náhoda." Hrubost v mravech jest dle něho pravidlem; Roure oprávněně vytýká Taineovu nechuť a odpor k této universalní vulgaritě. V podobném prostředí ovšem jedinou hodnotou ctnosti je hodnota užitku. Ctnost je krásná a dobrá, poněvadž je blahodárná, poněvadž se převádí v růst moci nebo štěstí pro lidstvo (45). Náboženství je neužitečno: spočívá na víře bez důkazu, kterou učenec přenechává lidu, nebo na extatickém vidění, které přenechává nemocnému. I katolicismus je v téže kategorii, „bien lourd", nebo hodně směšný. Chce-li žíti, musí se uvésti v soulad s rozumem, t. j. ponenáhlu se poprotestanštiti. Pak bude stěží něco jiného než prodloužením morálky; než není to osud všech náboženství? Skutečně, Taine nežádá žádné jasnosti o tajemstvích, která nás obkličují, ba dokonce, v zápasu o život, má je spíše za škodlivy než za prospěšny.

Toť Taine — psycholog. Taine — historik zná leckde jiné závěry. Faktům je ovšem těžko se vzpírati; tu musí rozum své libovůli trochu uzdu přitáhnouti. Nejlepší konstituce a nejlepší zákony tvoří se dle něho poznenáhlu, postupem času. Jen tak mohou odpovídati duchu národa, přizpůsobiti se jeho charakteru, jeho temperamentu, jeho tužbám a upokojiti jeho potřeby. Je to odsouzení zákonodárství založených na dedukci a ne na pozorování, děl to onoho ducha, který Taine nazval „l'esprit classique." Roure hájí ducha klasického, rozlišuje jej od ducha utopického Po pronikavé kritice demokracie a všeobecného hlasovacího práva, v nichž Taine vidí pod násilí stisknutou intelligenci, dochází k závěru, že nejlepší obraný prostředek proti slepému despotismu vlády, je uvésti na minimum jeho pravomoc. Pro něho stát má především funkci četníka (136). Stát bude hájiti společnost proti cizincům a jednotlivce jednoho proti druhému. Kdyby se mu více dovolilo, zmocnil by se ponenáhlu ostatku, těla i duše, a dospěl by k onomu ultačujícímu a hloupě ukrutnému dogmatismu, který nazýváme jakobinismem. Kdo však bude starati se o starce, děti, nemocné dělníky? Tu na prvém

místě jsou k tomu družstva a společenstva (bez intervence státu). Pak je tu náboženství a klerus. Klerus byl, přihlédneme-li jen blíže, po 1200 let „architecte et manoeuvre“ nejhlubší vrstvy oné budovy, kterou je Francie včerejška a dneška. Díky jemu „vědecké bádání, vyšší nebo elementarní učení, pomoc chudým, péče o nemocné“ byly zajištěny bez obtížení budžetu. Křesťanství učinilo člověku zákon milejším, zachovalo spravedlivost, majetek a manželství (158), stvořilo svědomí, cit pro absolutní spravedlivost, čest nebo smysl pro osobní důstojnost, konečně lásku nebo cit, že ve světě je ještě jiného krom nás, co zasluhuje, aby bylo milováno (168–69). Tím staré evangelium bylo a jest ještě, a ať již jeho obal je jakýkoliv, „le meilleur auxiliaire de l'instinct social.“ Co by z toho plynulo? Důsledek je na snadě, ale Taine vyhýbá se nám jej říci; l'Ancien Regime studuje, kritisuje a okazuje nám jej ve světle ošklivém a nepříjemném, ale aby nám představil a předvedl nový režim ve světle lepším a příjemnějším, na to zapomenul. Ach, jak nerad člověk vyvozuje neuprosné důsledky nějaké pravdy, která je v rozporu s jeho subjektivním názorem, a vyvodí-li je nerad je přijímá a jim se podrobuje!

Pohledneme-li na celého Taina, je to na jedné straně evoluční a ryze rozumový pantheismus, vyšlý z Mark-Aurela, Spinozy a zvláště Hegla, na druhé straně positivistický tradicionalismus, který dalek toho, aby byl uzavřen tužbám srdce, je schvaluje a žádá, abychom je protežovali; tam bezuzdný individualismus a tu hluboký názor o důležitosti společnosti, a konečně apologie toho, s čím se zprvu tak tvrdě nakládalo. Toť asi v celku dílo Taineovo.

Kde nalézti jednotu tohoto díla a jaký bude klíč těchto tak značných reserv — nechceme-li říci kontradikcí? Roure je vidí v naturalistním charakteru filosofie Tainovy. Tím rozumí zároveň něco více a něco méně než vulgerní empirismus, rozumí tím filosofii, která příliš pyšna, aby se obmezila na pouhé jevy, mísí ve svůj empirismus metafysické názory o světě. Než na jedné straně — podotýká E. Nusbaumer ve svém referátě, jehož tu použito — tyto názory jsou spíše obrazné než opravdové a skutečné vysvětlení vesmíru. A na druhé straně, netřeba se oddávati klamu: Taine, který v Les Origines mluví o lidské duši, o svědomí, cti, není spiritualista, stejně jako mluvě o víře, milosti, klášterních ctnostech není katolík. Pro něho jsou to věci, jichž zevnějšek a povrch jen proniká a při nichž oceňuje jen socialní užitečnost. Taine skutečně v Origines podržel všechny své zamilované theorie: vliv prostředí, evoluční determinismus, mechanické sřetězení jevů a všemohoucnost hlavní schopnosti. Jeho postup je stále týž: totiž studium fakta buď v přírodě, buď v historii. Taine veskrze zůstává empiristou (ačkoliv tato formula není adekvatní jeho filosofii). Usvědčil-li se někdy sám z nepravdy, neobětoval proto ještě svého prvého přesvědčení: jeho intelektualní poctivost a mravní loyalnost vpouštějí v jeho system mnohá nová fakta, která je rozšiřují, ale nepřeměňují.

Taine, ať již jej pozorujeme jako historika, nebo jako moralistu, nebo jako filosofa, nebo jako pozorovatele, je a zůstává všude kritikem[1]; toť, abychom užili jednoho z jeho kriterií, jeho „faculté maitresse." Byť se sebe energičtěji bránil výtce, že chtěl budovati „system", přece zdá se, že jí neunikl. Přehnanou analytickou methodou, kterou aplikoval i na objekty, které svou přirozeností unikají pitevnímu noži — tak na př. tuto methodu výbornou ve vědách fysických, lékařských a pathologických aplikuje na psychologii! -- byl veden nedíme-li již ke skepticismu, tož aspoň k jakési bázlivosti, řekli bychom s Prevostem k jakési nechuti ke každému potvrzenému principu, což činí jeho filosofii šalebnou, klamavou, chatrnou a zhoubnou. Jeho vliv byl hlavně v literatuře mocný a byl spíše zhoubný než prospěšný přes to, že objevil mnohé nové cesty. Vmísení vědy do literatury, spočívající v tom, že vše se uvádí „na prostředí, plémě, moment", vysvětlování věcí umění a života dle údajů cele materielních, může v rukou umělce, jakým byl autor de l'Intelligence a l'Ideal dans l'art přispěti k rozvití se nějakého intensivního díla, než ocitne-li se tento nástroj v rukou neobratného řemeslníka, vede k dílům, jako L'Assomoir a Cie. V. Lankaš.

Gius. Ballerini: Analisi del socialismo contemporaneo. Siena 1904. Cena 2 l.

Práce přítomná je stručný výklad a rozbor učení socialních. Rozbor jest většinou polemický se stanoviska sociologie křesťanské, a všímá si daleko důkladněji hodnoty mravní a praktické jednotlivých programů socialistických než genese, významu, vztahův a methodické hodnoty a pravdivosti ruzných systemů kollektivistických, jež vyvolány byly neobyčejným rozvojem idejí i akcí socialních v 19. století.

Patrno, že spis podobný v době dnešní jest užitečný a vítaný, i když snad všecky statě plně nevyhovují. Specielně rozbor historického materialismu nebo marxismu (hlava XVII.) mohl býti důkladnější. Za to však důkladná a daleko ucelenější jest kritika kollektivismu a rozbor zásad theoretických o právu vlastnickém. Ve svých praktických závěrech jest Ballerini příliš opatrný a nesmělý, ale jeho ideal socialně-křesťanský je značně příbuzný rekonstrukci společnosti středověké.

Giovanni Marchesini: Le funzioni dell' anima. Saggio di etica pedagogica. Bari 1905. G. Laterza e figli. Cena 3 l.

„Práva skutečnosti a idealnosti, otřesená a poškozená neméně materialistickým positivismem jako mystickým idealismem, došla k logicky nutnému obratu v positivismu idealistickém." Tato slova úvodu knihy Marchesiniho dokazují jasně, že autor hlásí se pod prapor positivismu. Jeho idealismus, jako vůbec celá ona reakce proti positivismu materialistickému, hlavně Wundtem a stále rostoucí školou psychologickou pusobená, záleží v tom, že autor místo aby pozoroval jevy duševní jako epifenomena jevů hmotných, zkoumá je o sobě, v jich vlastní hodnotě a původním významu s ohledem na specielní příčinnost působenou do-

[1]) Giraud definoval genia Tainova: »Un poète-logicien.«

rozuměním a vnitřní spontaneitou, působenou i psychickým obohacením, jež provází jevy duševní.

Pokrok v psychologii způsobil, že při direktním studiu příčin jevů duševních v konstatování výkonnosti se vysvětlují formy dorozumění, víry, idealních i náboženských představ v životě, které, i když je předpokládáme za pozbavené všeho vnitřního obsahu, přece jsou velmi účinní činitelé, ježto přecházejí v emoce, chtění, ve skutky a výkony vnější. Marchesini zkoumá v přítomné práci proto zvláště duševní fikce (le finzioni dell' anima), což jest přísně vědecké, přijímáme-li slovo to v jeho prvotním latinském významu (fingere = tvořiti, dělati; fictiones = výtvary) a zkoumají-li se tyto působivé fikce (ať je to víra, ethické idealy, představy pseudovědecké o vesmíru a posledních příčinách věcí) ne pokud náležejí v obor metafysiky nebo gnoseologie, jež v nich hledají hodnotu všeobecnou, nýbrž pokud jako fakta duševní a tudíž konkretná a individualní náležejí v obor experimentalní psychologie. V tomto pak případě netřeba již dokazovati, mají-li či nemají hodnotu objektivní, jsou-li či nejsou illuse, nýbrž třeba jen vysvětliti předzvěsti a závěry, fenomenický proces a různé vztahy jeho. Marchesini však hned od počátku přikládá slovu fikce význam illuse, čímž ovšem v celé práci experimentalní psycholog se sráží a překáží si s metafysikem.

Bylo by jisté zajímavo rozebrati důkladněji celou knihu Marchesiniho, která je silně sugestivní, avšak vedlo by to příliš daleko; omezuji se proto pouze na zmínku o části čtvrté, kde autor vyvíjí svoje učení ethické. Hlásá tu moralní pragmatismus, k němuž podnět dala francouzská škola Blondelova, k níž patří i Laberthonière (srv. č. 2. „Hlídky“). Učení to dá se shrnouti ve větu, že skutky jsou jistým měřítkem doktrin, neboli že cena těchto jest ve vzájemném poměru se životem, jeho zvyšováním a stupňováním. Dr. Krt.

Ze života náboženského.

Náš milý Svatý Otec Pius X přijal v audienci 12. dubna poutníky vracející se z Palestiny, mezi nimiž byli též naši krajané. Beze všech dříve obvyklých ceremonií vešel s kard. Gotti do přijímacího pokoje, obešel všechny návštěvníky nechávaje si od nich políbiti prsten a oslovil je pak společně vlašskou řečí, jež prozrazovala výborného, byť i ne po vlašsku ohnivého řečníka. Jinak ale jest vzezření Pia X bohužel jaksi ustarané, znavené, čemuž ovšem za nynějších poměrů nelze se diviti.

V brošuře „Pio X e i suoi fatti e i suoi intendimenti", jakýsi „osservatore" rozepisuje se o opravných snahách jeho, uváděje zvláště reformu vlašského kněžstva (lepší vzdělání, méně a lepších seminářů, méně biskupství), papežské diplomacie i sv. kollegia, by nebylo výsadou šlechticů, nýbrž schopných pracovníků, sloučení některých nadbytečných kongregací, a vůbec obnovu náboženského života v obojím duchovenstvu i v lidu; kleriky prý třeba vzdělávati, aby „všechno řekli, co myslí, ne aby jen byli dobří k pochlebování, chvalořečení a podkuřování vyšších."

Mnoho mluveno o nedávno vydané brošurce „Fiat pax", přinášející návrh na řešení sporu mezi Vatikanem a Kvirinalem. Že brošurka přešla bez veliké oposice Vatikanu, má se za dobré znamení nového směru. Autor brošurky hájí smír ve prospěch Církve a to za podmínek, jaké by asi v dnešní realní politice států byly nejmožnější. Papež přijme status quo — vzdá se všech nároků a na vše zapomene, spokoje se pouze s osobní svrchovaností a s exterritorialitou Vatikanu. Toť ústupek s jeho strany. S italské strany pak vláda přistoupí na to, aby garanční zákon povýšen byl za zákon mezinárodně chráněný. Kromě toho podán návrh, aby vším světem katolickým odkoupena byla od sultána tureckého Palestina a věnována papeži. Návrh poslední je nejméně uskutečnitelný, neboť tu by se ovšem jednalo o to, co řeknou moci a státy nekatolické, a ty by jistě podaly silné veto proti takovému prodeji — a sultán má se právě těch států co obávat! Palestina dnes už nemůže býti majetkem ani pod vrchní správou jedné jediné konfesse. Nutno, aby k vůli pokoji a pro úctu svatých těch míst spravována byla mezinárodním a mezikonfessním výborem.

Francouzské poměry utváří se vzhledem k dřívějšku čím dál tím neutěšeněji, máme-li na zřeteli jen poměry zevnější. Vniterně není možno, aby rány na církev francouzskou dopadající zůstaly bez očisty. Vykládalo se nám ve zlé, když nazývali jsme francouzské poměry shnilými, které nešťastná politika Rampollova za Leona XIII hleděla upravovati více diplomaticky než nábožensky. Dnes jest nad bílý den jasno, že nestačí, aby školy a ústavy jen byly v rukou duchovenstva, aby bylo hodně klášterův a seminářů, nýbrž o to jde, aby toto duchovenstvo bylo samo zdatné, a svou povinnost konalo. Discite moniti, volá k nám celý ten nešťastný výsledek náboženského výchovu ve Francii, celý ten lživý nátěr religionismu, kterým se Francie honosila.

Směšné menšiny v parlamentním boji ve prospěch náboženské dohody hlasující zjevně ukazují, koho vlastně takováhle náboženská škola odchovávala (kdo chce, může si dále rozpřísti srovnání u rakouské šlechty!). Kdo by si nevzpomněl na slova Montalembertova, napsaná r. 1845 věhlasnému jesuitovi Ravignanovi: „Již třicet let jsou vaše kollegia ve všech zemích opět zřízena; vychovali jste značnou část francouzské mládeže a — ani jediného obhájce jste Církvi nedali.... my všichni byli jinde vzděláváni a namnoze proti vám.... My všichni vás milujeme, my všichni vás hájíme, protože jste nevinni a pronásledováni. Ale ani jediného z nás jste do boje nevyškolili. A mezi 20.000 Francouzů, kteří vašimi rukami proběhli, nenacházíme leč sotva zástupy pomocné, sotva rekruty posledního řádu....“ Ravignan odpověděl, že prý snaží se vychovávati dobré křesťany, milující ty, kteří jich nenávidí; zapomněl asi, že láska tato nevylučuje pevnosti v hájení zájmů náboženských, že láska není totéž, co slabošství a zálibná povolnost k nezřízeným názorům i zvykům hejčkaných chovanců, zvláště náležejí-li vlivnějším vrstvám.

*

O spalování mrtvol opět se horlivěji rokuje v německém tisku, an mnichovský general von Xylander nemaje asi tušení, že spalování zakázáno římskou kongregací, poručil si katolický pohřeb a spálení své mrtvoly. Mnichovský ordinariat (prý výjimkou) povolil. V našich novinách poukázáno na židovský případ v Praze roku 1904, kdy JUDr. Lichtenstern také si poručil spálení a židovská obec náboženský obřad prostě odepřela, aniž se naši svobodomyslníci nad tím pohoršovali. Někteří obhájcové obvyklého pohřbívání uvádějí je v těsnou souvislost s dogmatem — neprávem. Ale jisto jest, že ve sporu tomto u protivníků nerozhodují tak důvody věcné, jak spíše štvavost proti církevní kázni a praxi, neboť daleko větší lékařské autority než je na př. pražský fysikus Záhoř nevidí v pohřbívání mrtvol nic nebezpečného; jiné pak důvody, na př. esthetické a pod., pro spalování nejsou než planým povídáním.

*

Velehradu přibylo nové vyznamenání — vyvolen jako třetí biřmovací chrám diecese olomoucké — vedle metropolitního olomouckého a kollegiatního kroměřížského. Letos oznámeno, že v něm bude se též udělovati biřmování, a sezváno několik děkanství z jihovýchodního cípu diecese olomoucké.

*

„Korrespondenzblatt“ probírá už dlouho otázky týkající se vyučování náboženského. Všecka skoro pojednání vyznívají (jako poslední z 10. dubna) v ten smysl, že do žáků vtlouká se zbytečně mnoho dogmatiky — „vědění“, ale na prohřátí a zažití látky věroučné, na život náboženský už nezbývá času a na to se nehledí. Visitační zkoušky sesilují tento směr. Jde se tu toutéž cestou, jakou se ubírá všecko odborné vzdělávání. Jen co nejvíc materialu, co nejvíc vědy! V mnohých pojednáních navrhovány různé větší, menší opravy — což

ty pomohou, ponechá-li se system, tak jak jest? Jen výtečný učitel přemůže system a osnovu a podřídí je svému mohutnému duchu za dobrý nástroj, ale většinu učitelů náboženství pochybený system zmáhá. Uhonění, uštvaní a znechucení přenášejí tutéž náladu i na žáky. Potom se takových žáků ptejte, mají-li rádi náboženství!

*

V passovském měsíčníku ujímá se prof. Kiefl znovu Dra. Schella proti jeho protivníkům — odpovídaje Stuflerovi S. J. na obvinění, že Schell zavrhuje věčnost trestů posmrtných, jako neshodnou se svatostí boží. Professor Stufler nevšímaje si vůbec námitek nové vědy proti tradiční víře církve o věčnosti trestů, obírá se pouze jediným Schellem, dělaje ho vinnějším než jest. Právem Kiefl praví o takové polemice: je to přece jen prazvláštní horlivost pravověrná (i u nás nejednou provozována), nevšímati si celého zástupu útočníků proti křesťanství a za to s celou vehemencí vpadati do zad obránci křesťanství, jenž vystupuje úspěšně proti celému zástupu! Poněvadž kniha Schellova dána byla na index, vybírá Stufler všecky jeho náhledy z ní o pekle, smrtelném hříchu, odpustcích, ospravedlnění, zadostučinění Kristově, potřebnosti křtu, svobodě vůle atd. — a má za to, že jsou indexem stigmatisovány všecky a každá jako bludné. Professor Kiefl podnímá se obranné práce tím způsobem, že poukazuje, jak a v čem kryjí se názory Schellovy s názory sv. Tomáše Akvinského, a kde i sv. Tomáši od theologů se křivda děje převrácením smyslu a výroků jeho v eschatologii (nauka o posledních věcech člověka) učiněných.

*

M. Meschler v březnovém sešitě „Stimmen aus M.-Laach“ ve článku „Náboženské pěstování charakteru“ rozebírá otázku moderní askese. Charaktery jen askesí možno vychovati a křesťanské charaktery ovšem křesťanskou askesí. Askesí pak nemůže býti nic jiného než konání a v život uvádění věroučných pravd. Co nějakým způsobem upřílišuje, už není tou askesí, která by pravé křesťanské charaktery vychovávala. Autor odsuzuje stejně racionalisty, liberály (ze směru amerikanismu), jako sentimentalisty, mystiky falešné, příliš citové lidi, a pak přesládlé pěstitele modlitby a zevnějších formalit náboženského života. Tyto dva extremy třeba vyloučit z výchovu pravých křesťanských charakterů. Těžko je dnes denervovanému pokolení našemu doporučovat starou tvrdou a nemilosrdnou askesi tělesnou. Nemožno však přece obejíti se beze všeho umrtvování a odříkání, jež se ostatně při výchově charakterů požaduje na všech místech a ve všech povoláních. Na konec autor utkvívá na exercitiích sv. Ignáce jako na nejlepší škole asketické. Myšleny asi exercitie samy jako prostředek k obnově a utvrzení vnitřního života, ne podání jejich, jež konečně řídí se pokrokem myšlení.

*

Dr. Vilém Koch v Tübinger Quartalschrift podává přehled názorů z posledních let o poslední večeři Páně, a výkladů příslušné zprávy v evangeliích. W. Berning podal v r. 1901 důkladný

přehled a rozbor protestantských názorův o věci té. P. Batiffol svým názorem o agapách (1902) rozproudil na katolické straně debatu o poslední večeři. Pro něho Ladeuze, proti němu Funk a Leclercq, střední cestu zaujal Bricout. Všecky názory o poslední večeři Páně a o eucharistických schůzkách první doby křesťanské, jak se v protestantské theologii rozvinuly, třídí Koch na čtyry skupiny: konservativní, symbolickou (parabolickou), eschatologickou a vývojovou. První skupina, konservativní, vykládá Kristův úkon jako sakramentalní, ustanovil svátost těla a krve své na věčné časy. Učeníci jeho byli si toho plně vědomi, že požívají svátostné tělo a krev Páně a činili to později v témže smyslu, Kristem k tomu zmocněni. Zprávy evangelistů formou se sice rozcházejí, ale ve věci se shodují v tomto smysle a významu. Druhý názor symbolický (Weizsäcker, Jülicher) praví, že lámání chleba a nalévání vína při poslední večeři stalo se jako náznak budoucí smrti Kristovy, bylo to příležitostné, tím okamžikem vnuknuté a pro pozdější časy nijak neurčeno. Třetí názor, eschatologický (Spitta, Schweitzer) praví, že poslední večeře měla býti pro učeníky náznakem messianské hostiny, jaké učeníci v příštím království Kristově účastni budou. Opakování večeře této nenaporučeno. Čtvrtý názor, dějinně vývojový, nejnovější, dosud neujasněný sice a neurčitý (Heitmüller, Wellhausen, Holtzmann, Usener, Dobschütz), vztahuje se vlastně na první doby křesťanské a stopuje vývoj eucharistie u prvních křesťanů, vysvětluje jej z názorů oné doby, ze zvyků náboženských v jiných kultech. Jen nepřímo dotýká se zpráv samých o poslední večeři, přijímaje v tom ohledu druhý nebo třetí názor. Tím však problem poslední večeře u protestantů se stal ještě zmotanějším a zapletenějším.

*

Ve Věstníku Akademie přináší vloni a letos V. Flajšhans řadu statí nadepsaných „Předchůdci Husovi". V poslední z nich pojednává o mistru Štěpánovi z Kolína, slavném kazateli a exegetovi českém, jenž působil v letech osmdesátých a devadesátých. Štěpán v bojích o Viklefových článcích náležel k protivníkům jejich, ač prý ne rozhodným, jak autor tvrdí: v duchu prý i on byl Viklefitou. Doba náboženského hnutí v Čechách v souhrnu i ve vylíčení jednotlivostí čeká dosud marně svého historika z řad theologických učenců! A je to věcí cti české theologie, aby těmito věcmi, svými, se nejdřív důkladně obírala! A tak nutno sahati stále buď k cizím buď k laickým spisům.

*

Agitace ve Vídni prováděná hrstkou mravně rozbitých existencí, aby byl státem uzákoněn rozvod katolických manželů, kteří by znova mohli aspoň civilně ve sňatek vstupovat, po pádu ministra Koerbra poněkud utichla. Praví se o tomto hladkém ministrovi, že náboženský a mravní rozvrat v něm nalezal horlivého, třebas ovšem víc tajného fedrovatele, jakž z mnohých událostí („los von Rom" a jeho svoboda) skutečně i uzavírati možno. Po pádu ministrově agitace poněkud utichla. Aspoň „spolek rozvedených" jí dále už

nevedl. Za to ji přijali vídeňští advokáti. Na nedávné schůzi aspoň Dr. Mayr jménem výboru advokatské komory navrhl resoluci, jíž se žádá závazný sňatek civilní a možnost zákonná nového sňatku civilního mezi katolickými manžely. Jest prý už čas, aby i Rakousko svrhlo ze sebe pouta církevního práva manželského. Pouze dva členové schůze měli odvahu vystoupiti proti návrhu výboru komorního — jeden křesťanský a druhý židovský advokat (Dr. Kienböck a Dr. Landau). Poukazováno na to, že podobná agitace se strany advokatů může leda zpozdit potřebnou opravu celého práva občanského, jež se od let chystá. Neboť dnešní většina parlamentu takovou akcí zbytečně bude podrážděna. Resoluce přijata však ohromnou většinou.

*

Starokatolická Iškova církev skončila svůj žalný život, ale skončila jej se „slovanskou slávou". Přidružila se k pravoslavné obci pražské, vyžádavši si některá práva jakožto obec česká, totiž každou druhou neděli české bohoslužby a úctu českých svatých českými zpěvy (sv. Cyrilla a Methoda, Václava, Jana Husa). O Husovi praví sv. synod petrohradský, že svou smrtí smyl odřeknutí bludů katolických a třebas formalně nepřipojil se k jedině pravé církvi pravoslavné, přece jen stál jí blízko a Bůh sám nechať prý zázraky jeho jménem konanými osvědčí, že ho chce míti svatým mezi lidmi. Synod dokonce odpustil členům starokatolické obce formalní odpřisáhnutí bludů (Filioque) a přijal je na prosté jejich prohlášení.

Je-li to rozhodnutí zásadní, pak má ten význam, že snahy starokatolíků, jimiž se dosud domáhali u ruské církve, aby je uznala za pravověrné a za hodné pro společenství svoje, takto korunovány úspěchem. Pouhým přechodem a pouhým vřaděním do kostelní obce uznala tedy církev východní — ruská aspoň — že nepokládá víru jejich za bludnou a nežádá formalního odříkání se, ač mluví o „dosavadních bludech" jejich.

Snahy hlavního apoštola společenství pravoslavně-starokatolického A. Kirějeva dosáhly tedy úspěchu. Ale naděje jeho, jež kladl do hnutí starokatolického, že svou „národní církví" obrátí celý český národ, sklamou jej asi i teď, kdy „národní církev" česká spojena s ruskou pravoslavnou. A teď asi teprv! Přišliť starokatolíci z mírné observance na přísnou! Budou tedy spíše řídnouti nežli se množiti.

*

O „hlaholici" v jižních zemích máme z poslední doby dva zajímavé články, oba slovinských učenců, slavisty Dra. Murka v „Öster. Rundschau" a historika Dra. Grudena v „Katol. Obzorniku". Dr. Murko jest názoru, že původní obřad řecký přecházel vlivem blízkého západu římského v latinský a pouze řeč staroslovanská pozůstala. Dr. Gruden však má za to, že sami věroučitelé slovanští Cyrill a Method zavedli už obřad západní, jen že řeči staroslovanské při něm použili. Dr. Murko upírá hlaholici nějaký zvláštní význam národní, jmenovitě dnes prý už národy nepotřebují ani k svému povznesení ani k své obraně řeči lidové v obřadě náboženském. U Slovanů pak staroslovanská řeč byla stejně mrtvou jako latinská.

Tyto náhledy stejně jako pravá nenávist polského slavisty Dra. Brücknera proti staroslovanskému obřadu jsou velmi libovolny a bezdůvodny. Vidíme sice v historii, že národy se svou vlastní liturgickou řečí zanikají, a jiné s cizí řečí liturgickou přece se vítězně udržují. Ale my také vidíme na dnešních skutečných případech, s jakou houževnatostí a láskou lid všude si brání svého obřadního jazyka (třeba byl už neživý), a jak jest naň hrdý, a raději od „víry odpadá", než by se svého jazyka zřekl. Kdežto berte katolíkům latiníkům (neromanského původu), třebas Němcům a Čechům a i Polákům, latinský jazyk, a dávejte jim jiný místo něho, jejich odpor asi nebude přílišný. Jednalo by se jim jen o to, jaký jazyk byste místo něho zaváděli. Tisíce a miliony z prostého lidu ostatně nevěděly by nic a nic by neříkaly, zavedete-li řečtinu na příklad, nebo aramejštinu místo latiny! A tu živý příklad více platí než libovolně sestavené fakty z historie.

Dr. Gruden v „Katolickém Obzorniku" dokazuje z dějinných pramenů, třebas velmi nesporých, že do konce 16. století hlaholice rozšířila se po celém slovanském Přímoří, po vší Istrii, po terstské diecesi a zasáhla až hluboko do Krajiny, a byla obřadným jazykem mnohých far slovinských; hlaholská literatura byla tehdy i národní a lidovou literaturou slovinskou. Že v obvodu patriarchie akvilejské se hlaholice na sever tak rozšířila, vysvětluje Dr. Gruden stálým soupeřstvím patriarchů s papeži: sami majíce svůj zvláštní obřad a zvláštní zvyky, podporou nelatinského obřadu snažili se podřízené diecese odloučiti od Říma a připevniti k sobě. Jmenovitě pak Lucemburci dosazení na akvilejský patriarchiat za Karla IV českého sledovali tutéž politiku na jihu, co Karel na severu: slovanskou bohoslužbou připravujíce most pro sloučení Slovanů s církví západní. V druhé polovici 14. století slovanská řeč bohoslužebná se také asi nejvíce šířila mezi Charvaty a Slovinci. V 15. století dosáhla hlaholice ve slovinských zemích vrcholu svého rozšíření, v 16. století pak už začala upadati a na akvilejském koncilu 1596 k vůli jednotě v Církvi usneseno odstraniti všecky zvláštní obřady a raziti cestu latinskému ritu a jazyku. Zvláštní akvilejský obřad opuštěn, hlaholice sic přímo nezapověděna, ale časový proud jednoty a očisty a centralisace církevní dodělal sám dílo své. Ve slovinských krajích podle Dra. Grudna hlaholice prý povšechného a výlučného práva nikdy neměla. Nýbrž pomíchána byla s latinským obřadem. Možno za to míti, že byla v první polovici 16. století výpomocí z nouze. Když totiž za reformace mnoho kněží katolických v alpských zemích poodpadalo, biskupi povolávali věrné a četné tehdy kněžstvo hlaholské. S protireformací (stejně jako s reformací) přišla pak i germanisace, a hlaholice z kostelů i z literatury pomalu musila uhýbati i před svým politickým sokem. — Dr. Gruden popírá též, že by hlaholice byla vzbudila v literatuře jen nějakou zvláštní nesourodou epochu, byla bývala se svou literaturou nanesena na půdu slovinskou jako cosi cizího. Ona naopak ztmelovala jižní slovanské kmeny v jedno kulturní těleso, a na ní počala budovati se zvláštní hlaholská jihoslovanská literatura. „Zprávy a památky tehdejší s dostatek dokazují, že koncem

středověku Slovence sdružila s Charvaty slovanská církevní literatura a že by se byl na tom základě rozvil jednotný jihoslovanský jazyk spisovný, kdyby nebyl protestantismus slovinský zavrhl všecky dosavadní literarní tradice.“ Tak bohužel minul ten krátký sjednocovací pokus, jenž z politického ohledu v minulém věku opakován, ale s nezdarem, a dnes už jen rozběhy se dějí ne ke skutečné jednotě, ale pouze k duševnímu a kulturnímu společenství. Ta bohužel brzy pak se sřítila pod náporem germanismu a latinismu. A nový pokus počatý minulého století spojit kmeny ty na illyrském vysněném základě už se nezdařil. A kmeny jihoslovanské stále přece kulturně, literarně, politicky a administrativně rozkouskovány žalostně!

*

Liga evangelia chystá se na druhý katolický kongres evangelia v Paříži, ve dnech 23.—27. listopadu za čestného předsednictví kard. Richarda. První schůzi této ligy předsedal Mgr. Meunier, biskup v Évreux, jehož řeč líčila úchvatně socialní vliv evangelia na svět. Práce kongresu vedl Mgr. Péchenard, vynikající a též sympatický ředitel katolického Institutu v Paříži. Zabývaly se hlavně otázkou, jak bylo by možno vzbuditi zase lásku k četbě Písma svatého, aby vliv jeho pak ukazoval se v životě. V závěrečném sezení promluvil redaktor křesť. revue George Fonsegrive La Quinzaine krásnou řeč L'Évangile et l'unité morale, kde ukazuje na blahodárné účinky evangelia na smýšlení a jednání všech vrstev národa. Kongres vyslovil následující přání ku katolíkům francouzským: Katolíci nechť každý den čtou úryvek evangelia, pokud možno v rodině. Ať šíří se studium evangelia v rodinách, školách, katechismech i spisech. Církev nechť splní veliké poslání své šířiti známost evangelia, aby lidé dovedli zase s Písmem v rukou sledovati mši sv. a také ho pilně užívali. Ať se všude konají všeobecné i místní kongresy ligy evangelia. Ať se ukazuje lidu, jak řeší evangelium otázky socialní. Ať se rozšiřuje Písmo mezi lidem. Školní sešity, pěkné články, ano i pohlednice nechť se ozdobí některými scenami evangelia. Evangelium budiž dárkem svatebním i při prvním svatém přijímání. Úryvky z evangelia ať se čtou na konci každé mši svaté, jak ve farních tak v klášterních kostelích. Ženy křesťanské ať šíří myšlenky ligy evangelia, aby zabránilo odcizování se Francie křesťanství (déchristianisation). Ve výchově dítek nechť nahradí se báchorky dobře sdramatisovanými vypravováními evangelia. Četba evangelia ať se zpříjemní, pokud možno, světelnými projekcemi. Mezi dárky, odměnami a školními cenami budiž vždy evangelium na místě prvém; zvláště však třeba dáti přednost vydáním, jež mají četné praktické poznámky. Duch i slova Písma nechť oživují kázání; nechť budí se zvláště v seminářích láska k studiu Písma, seminaristé mají býti k tomu vedeni, aby studovali Písmo jak se stanoviska vědy tak pro vlastní zdokonalení a posvěcení. V neděli na počátku mše sv. mají býti rozdány lístky s epištolou i evangeliem dne a zároveň krátkým výkladem; listy katolické ať provanuty jsou duchem evangelia a otiskují dle příležitosti některé části jeho. Krátká četba spolků svatého Vincence

z Paula ať obsahuje vždy několik veršů evangelia. Ať se utvoří v každé osadě lidové spolky, mužů, žen i jinochů, kde by se mohlo společně evangelium studovati Ať se vyloží dělníkům umělecké vztahy našich památek, kostelů nebo jiných s evangeliem. Kéž katolíci, nemilosrdni k bludům, mají mateřské srdce k chybujícím, kéž se pokusí získati je Spasiteli pravou mírností, laskavostí v pravdě evangelickou. (La Quinzaine č. 248, str. 573—75.)

Tak dnešní klerus a laikové starají se o Písmo ve Francii; pozdě, ale přec! A u nás, v českém národě, písmáků starých nemáme od Sušilových výkladů evangelií a epištol téměř ničeho. Nový velepotřebný překlad a výklad se nepořizuje, nevhodné perikopy se neupravují, katolíkům předčítá se pořád překlad zastaralý, nevkusný, právě jako protestanté napořád otiskují zastaralou Bibli Kralickou, považujíce ji za jakýsi nedotknutelný fetiš, a tak se účel Písma zmařuje.

*

V „historickém kroužku" sofijském přednášel 20. března lektor vysoké školy bulharské Jordan Ivanov o prvních zprávách týkajících se pokřestění Slovanů. Slované na Balkan vnikše nejdále postoupili na jih dolinami podél řek macedonských. Pronikli na poloostrov Athosský a do Soluně, jejž třikrát oblehali do konce věku VII. Jest pravděpodobno, že plemena slovanská, jež se usadila s úmyslem zůstati na místě a byla ve styku s městy, kraji tehdy řeckými a křesťanskými, přijímala pomalu též křesťanství. Aspoň předáci plemen těch, kteří ve styk s domácí kulturou častěji vcházeli. Také nescházelo asi věrověstů. Kraje balkanské a jmenovitě Macedonie byla hojně poseta biskupstvími, ve čtvrtem století připomíná se u příležitosti sofijského sněmu celá řada. Professor Ivanov tvrdí proto, že už 200 let před svatým Cyrillem a Methodem Slované byli pokřtěni, měli své věrověsty a také už své písmo a své knihy. Tak soluňská legenda z konce VII. věku praví, že za metropolity Jana, když Slované nahrnuli se na Soluň a oblehali jej, vyslal metropolita k nim, aby křesťanstvím mysl jejich zkrotil, učeného mnicha Cyrilla Kappadoka. Tento měl naučiti Slovany též písmu, neboť před ním věrověstové neměli úspěchu, poněvadž neuměli řeč slovanskou písmeny řecko-latinskými podávat. To činil Cyrill Kappadok, jenž v legendě zmíněné praví: „Přijali mne Bulhaři s radostí velikou a přivedli mne do města Rovného (Raven[1]) na řece Břehalnici. Já jsem jim napsal slova jejich." — Jiné důkazy pro touž věc jsou podle professora Ivanova: řecký zápis v kastamonijském klášteře, dále legenda o smrti Cyrilla filosofa, jenž nemůže býti podle Ivanova sv. Cyrill bratr Methodův, ale je to onen Cyrill Kappadok; podle slov Hilferdingova fragmentu letopisného, sám apoštol sv. Cyrill doznává, že „před ním byli i jiní filosofové, kteří po 20 let pracovali" — o knihách slovanských. Sv. apoštolé slovanští jdouce na sever do slovanských zemí, použili při svém věrověstném úřadě už hotové kultury křesťansko-slovanské, knih a řeči bohoslužebné

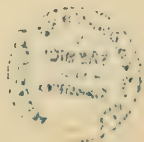
[1]) Staré m. Ἁρμονία (Harmonia) nyní Ramna.

a abecedy, jaké po dvě stě let už užíváno bylo v Macedonii mezi tamějšími pokřestěnými kmeny slovanskými.

*

Ohlášené reformy v Rusku pokročily i na poli církevním značně. „Komitét ministerský“ zrušil ještě další obmezení svobody náboženské, a zrušil různé trestné výroky proti sektantům vynesené. Také proti unitům namířená obmezení policejní odvolána. Nejen však sektanti a nepravoslavní dostávají svobody, jichž dosud neměli, ale též církev pravoslavná obdařena dávnou svou samostatností, jíž se dovolávala, totiž kanonická samospráva z dob předpetrovských má se znovu obnoviti. Synod petrohradský sám za to požádal, a carským dekretem vysloveno, že car svoluje k tomu, aby se opět obnovila hodnost patriarchy v Rusku, a církev aby řídil všeruský církevní sbor z laikův a duchovních složený. Tato restaurace „staré krásy a slávy církve pravoslavné“ uvítána kněžstvem a hlavně biskupy ruskými velmi radostně. V synodu i mimo synod, v komisích reformních a ve společenstvu i v tisku postavilo se duchovenstvo vesměs na stranu volající po reformách. Toto stanovisko vysokého i nízkého duchovenstva velmi roztrpčilo v konservativních a úředních kruzích. Návrh na reformu církve pravoslavné a na zrušení nynějších pořádků připisují konservativní, hlavně moskevský mohutný kruh, politikaření Vitteovu, který prý svedl metropolitu petrohradského Antonia. V Moskvě pořádána také konservativní intelligencí protestní schůze proti takovým reformám církevním. A na protest podepsali se všichni laikové, odmítli podepsati jej všichni přítomní duchovní, třebas též konservativní. V „Moskevských Vědomostech“ dovolávají se stále toho, aby církev se nereformovala shůry podle plánů několika lidí, několik „politikanů“ a svedených biskupů. Když car slíbil patriarchu a sbor, ať se celá reforma prý teď ponechá budoucímu sboru pravoslavnému. Vystupováním konservativních a byrokratickych kruhů duchovenstvo jest pobouřeno; viděti to z řečí a přípisů jeho, jež v různých listech uveřejňuje. Tak proti Moskevským Vědomostem a jejich stanovisku vystoupil opětovně biskup vikář nižgorodský Isidor v liberalních Ruských Vědomostech, metropolitu Antonia hájí proti výtkám jemu a jeho „štatu“ (dvoru) činěným duchovní a professoři petrohradští. Jiní (jako petrohradský pomocný biskup Sergius) stěžují si, že konservativci viní vysoké duchovenstvo, jakoby se chtělo vyvléci z pod státní kontroly, ale volnost darovanou hledělo jen sobě přiosobiti. Moskevský Kroužek nazývá petrohrad. vysoké duchovenstvo „klerikály“, největší možná potupa v očích pravověrných. Ti pak zase se proti tomuto přezvisku brání, poukazujíce, že konservativci z umíněnosti a zlé vůle proti duchovenstvu nechtějí celé církvi popřáti svobod, jaké jí v budoucnosti kynou.

Tak dřív než došla církev pravoslavná nějakého uvolnění od laické nadvlády státu, propuká ihned urputný boj mezi laiky a duchovenstvem právě v pravověrných vrstvách. A ještě v ruském tisku církevním, v samých „Eparchialních Vědomostech“ (diecesních



zprávách) do poslední doby zastávána myšlenka, aby laickému živlu dáno ve farnosti větší právo; jmenovitě samými některými kněžími hájena myšlenka, aby farníci, či farní výbor, sám si vybíral farní duchovenstvo. A na diecesních sjezdech duchovenských, na nichž asi na třech věc přišla k řeči, nezamítnuta myšlenka ta „a limine“ — naprosto, nýbrž jen jako předčasná!

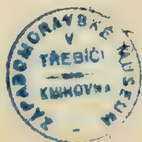
Není také pravda, že by petrohradská „klerikalní klika“ s „politikanem“ Juliem Sergějevičem (Vitte) v čele, chtěla celou novou organisaci církve určit sama, bez budoucího sboru. Nýbrž sbor církevní by vypracoval podrobnosti nově darované samosprávy církevní. Že by konečně i tu už předložil se mu nějaký hotový návrh, jest pravdě podobno, ale tím by se mu volnosti rozhodnouti po svém neubralo.

Podle všeho zřejmo jest, že laicismus představovaný vysokou byrokracií ruskou, těžce nese, že má přijíti o to mocné panství, jaké dosud měl i nad samými biskupy ruskými a to ve všech věcech — i nad učitelským jejich úřadem! On sám vlastně v minulém věku uchvátil a vedl s církvi všecek trojí úřad Kristův apoštolským nástupcům svěřený! V budoucím sboru, třeba by byl smíšený, a za nové správy laicismus takového naprostého vlivu, jejž mohl po své vůli i v hotové tyranství změnit, už se nikdy nedodělá.

*

Ritualistický spor, jenž roztrhl církev anglikanskou na dvě nesvářící se polovice, má nalézti konečně své rozřešení apellací k prvním šesti věkům círke! Co v těch církev konala, věřila a učila, to vše má se pokládati za pravověrné a podle toho má se i protestantská církev anglická říditi. Nesmí se zavrhovati to, co oněch šest věků za pravé uznávalo, proto že snad to má dnes i církev katolická. Ritualisté chtějí tímto způsobem vymoci si schválení svých obřadů, jež přísní protestanté (hlavně z lidu) zavrhují. Myšlenka sama není nová, už v 16. věku ji — ostatně i tehdy podle východní církve — protestanté prohlašovali proti katolíkům i navzájem ve svých sporech: prvních šest věků mělo býti pravidlem, podle něhož rozhodovali, co podržeti a co zavrhnouti jako katolickou římskou novotu.

Na únorovou konvokaci (církevní sbor) canterburyjskou vneslo na 3500 duchovních i laiků ritualistů svou žádost v tom smyslu, aby prvních šest věků církve bylo prohlášeno za normu církve anglikanské; v čem ony souhlasí, budiž od celé církve anglikanské uznáváno. Na konvokaci tato žádost také projednávána, ale rozřešena, jako všecky spory ritualistické dosud, polovičatě, nerozhodně. Poukazováno totiž zcela správně na to, že v prvních šesti věcích církve možno nalézti důvody proti jistým obřadům stějně snadno, jako pro ně. Bylof mnoho věcí tehdy ještě v zárodku, v místním užívání. Také samo rozhraní voleno libovolně. Nepřetrvala-li „církev katolická“ šestého věku, pak marno jest ji probouzeti. Není také to katolickým, co jest všeobecně a od počátku hlásáno a užíváno, ale co universalní církev uznává a užívá. Tedy prý třeba kritiky jak dřevních věků církve tak i pozdějších.



Žádost ritualistů však aspoň nezamítnuta. Šest prvních věků má býti hlavní, ale ne jedinou normou, a co v nich jest katolického, to má teprv kritika na jisto postaviti. Tím ovšem sporům i na dále dvéře dokořán otevřeny.

Věda a umění.

Dvořákovo „Requiem" v Brně. Památku velikého mistra uctil dne 2. dubna t. r. filharmonický spolek „Beseda Brněnská" slavnou hudební panichidou: provedením jeho grandiosního „Requiem". Tak zřídka u nás se připomíná, že Dvořák jest nejlepším naším skladatelem náboženským nové doby a že jeho hudba náboženská tak vysoko stojí zejména nad jeho zpěvohrami. Příčina této vzácné mistrovy schopnosti vězí hlouběji nežli jen v jeho genialním umění harmonickém, kontrapunktickém a instrumentačním: tkví v té čisté, opravdové zbožnosti, již Dvořák od dětství až na sklonek života si uchoval. Jen z tak upřímně zbožné duše mohla rozkvésti hudba náboženská v ty nejkrásnější květy, jež kdy na tomto stromě u nás vypučely, jen tak vroucně zbožná duše mohla vytvořiti díla tak ryzí krásy, hloubky a zbožnosti, že skutečně jsou s to, aby člověka z prachu pozemského povznesla k Bohu. Gounod se kdysi o svém oratoriu „Vykoupení" vyjádřil, že se je více modlil nežli skládal. O Dvořákových církevních komposicích lze říci totéž. Toť musica sacra v nejvlastnějším smyslu.

Dvořákovo „Requiem" nejen náleží mezi nejcennější a nejobsáhlejší světové skladby toho druhu, počínajíc výtvory Palestrinovými, stoupenců staré římské a benátské školy až po smuteční mše od Berlioza, Brahmsa a Verdiho, nýbrž i vyniká nad tak mnohé z nich svou prostou vnitřní hloubkou. Nikde tu není stop hudebního asketismu, ale též vtíravých divadelních effektů, jež ve skladbách tohoto liturgického textu nikoli nábožensky, nýbrž operně působí. Vzpomeňme jen, jak umírněně a přece plasticky vystihl Dvořák náladu v „Tuba mirum" a srovnejme s tím tu hroznou vřavu čtyř různých Berliozových orchestrů plechových nástrojů s osmi páry tympanů nebo vřeskný hlahol Verdiových trubek a trombonů ve čtyřech rozích orchestru umístěných. Jak Berlioz tak Verdi neměli ovšem nábožného citu v životě ani — v umění.

Provedení monumentalního díla bylo v každé příčině důstojné a vzorné. Věhlasný orchestr staré České filharmonie z Prahy, imposantní, 130 hlasů čítající sbor, vynikající solový kvartett a především ovšem slovutný dirigent p. R. Reissig ujali se s opravdovou pietou nesnadných svých úkolů a shostili se jich se zdarem dokonalým. Tíha veliké úlohy spočívala na sboru, jenž podal výkon úctyhodný zejména fugou „Quam olim Abrahae" (tou fugou od dob Cherubiniho „Requiem" tak tradicionelní!). Sl. Magda Dvořákova z Prahy interpretovala svůj sopranový part s vrozeným vkusem hudebním a ve kvartettu „Recordare" nad míru

lehce zapěla záludné hlubiny této věty. Pí. Božena Tůmová z Prahy, kterouž naše hudební obecenstvo chová ještě v milé paměti od jejího posledního vystoupení v „Stabat Mater", osvědčila své výborné kvality jako koncertní altistka znova co nejlépe lahodným hlasem, přirozeným, nenuceným přednesem. K těmto dámám družili se čestně oba slovutní členové dvorní opery vídeňské pp. Pácal (tenor) a Stejskal (bass).

Za tak vrchovaně dokonalé provedení jest vděčiti v první řadě dirigentu p. R. Reissigovi, jenž dovedně vyzdvihl všechny krásy mistrovy partitury, suggerovav mohutnému souboru i nejjemnější odstíny svého cítění. Provedení „Requiem" Dvořákova bylo z veliké části jeho dílem, a to bylo dílo opravdového umělce.

Celkový dojem koncertu byl úchvatně mohutný a pro české umění zajisté trvale památný. JAN KAKŠ.

*

Národní divadlo v Brně. V činohře možno zaznamenati pozoruhodný pokus o drama ze života moravského lidu. Jsou to dne 24. března provedené „Bludné duše", divadelní prvotina mladého autora Zachara Mirona (pseudonym), povoláním učitele na Šilpersku, jejíž námět vzat z trudného žití tkalců na pomezí česko-moravském. Tedy po dlouhých letech konečně opět moravské drama, neb aspoň pokus o ně, a jak možno ihned říci, pokus zdařilý a slibný. Viděti na něm, že autor je rozhodný pozorovací talent, který chodí s otevřenýma očima mezi lidmi, kam jej povolání jeho zaválo, a že chápe trudy jejich těžké pouti pozemské, postřehuje nitky vzájemných plánů a cílů, které i v těch prostých vesnických hlavách víří. Ale což nad to, jest viděti z této práce, že dovede tyto osoby také živě a plasticky postaviti před diváka a předvésti věrný obraz toho, co sám vnímal. Drama Mironovo jest obrazem života a chce býti dějovým pásmem z vesnice na jeviště přesazeným, tak jak tomu v Tolstého „Vládě tmy" neb „Višnovém sadě" od Čechova; proto mu tragické rozuzlení, v životě neobyčejné a na sceně zas poněkud konvencionelní — požár, smrt, žalář — nikterak nesvědčí. Jisto však, že se v něm přihlásil dramatický talent, na jehož příští práci právem můžeme býti zvědavi.

Našemu divadlu tato jediná skutečná premiera, v níž každá postava musila býti poprvé vytvořena, svědčila znamenitě. Hra byla vypravena pečlivě, hrálo se s chutí a proto i dobře.

Dne 27. března byl dnem národních socialistů, kteří už podruhé v saisoně projevili o divadlo zájem. Snaží se voliti charakteristické kusy socialní a měli poprvé s Tolstého „Vládou tmy" šťastnou ruku. Ne tak tentokráte s dávno zapomenutým dramatem Josefa Štolby „Matčino dílo". Zlákalo je asi, že hra byla před 30 lety (1873) policejně zakázána pro svoji socialní tendenci. Ale tak jako dnes se divíme takovému zákazu, tak i prostý divák prohlédá strojenost příběhu, který ve své nepěkné části sběhl se již nastokrát, ve svém mírném na divadle tuctovém konci však snad nikdy; a také ten nejprostší dělník zná dnes důvody proti kapitalismu daleko přesvědčivější, nežli jsou ty, ve kterých tu liberalismus let sedmdesátých viděl nebezpečný revoluční

anarchismus. Jsou však v kuse tehdy mladého autora vážné rozběhy k socialnímu dramatu, že bychom sotva chtěli věřiti, že týž v mužných letech sníží se na skladatele takové pikantnosti, jako jest poslední práce jeho „Její system“.

Ve francouzské veršované komedii „Cyrano de Bergerac“ od Edmonda Rostanda (1. dubna) ukázal nám ve vděčné titulní úloze svoje umění p. Edvard Vojan od pražského divadla Národního. Bylo to však jediné, co v tomto kuse stálo u nás za podívanou. Tato hra, která byla před sedmi lety z Francie „jako nejlepší francouzské drama století“ s velikou reklamou posílána do světa, činí scenicky i herecky požadavky, že se při našich skromných prostředcích nedalo vůbec mnoho očekávat — což se i potvrdilo. Vázla i souhra, a že s veršovanou mluvou byla hotová svízel, není při barbarském a nepřesném překladě Vrchlického vlastně divu.

Když po 9. dubnu po odchodu opery naše činohra osiřelá, rozvířil se v těch několika zbývajících dnech ruch velmi čilý, o nějž věru škoda. Vyrojilo se na scenu několik dobrých her starších, na příklad výborná Ernstova veselohra „Flachsmann vychovatel“, Scribova „Sklenice vody“ a několik repris her dávaných z počátku saisony, jako veselohra od Dovské „Zlaté časy“, Halbovo drama „Proud“ a j. Mezi těmi pak sehrána ruská veselohra, kdysi cenou petrohradské akademie umění poctěná, „Divoška“ od V. Krylova. Naivní a nikterak nová myšlenka, že bohatá matinka hledá pro svého synka nevěstu sama a jen dle svého vkusu, a že pak volba vypadne přece jen proti němu, spracována všedně a povrchně, zejména není nic ruského ani v postavách ani koloritu, tak že ruská známka, pod kterou byla hra ohlašována, a pod níž dnes, poznavše Čechova, Tolstého, Gorkého, čekáme mnohem víc, sklamala vzdor vší bystré souhře a výpravě.

Po velikonočních prázdninách rozloučilo se divadlo 24. dubna nadobro. K rozhlednutí po uplynulé saisoně sloužiž několik číslic. Opera, která zakončila své letošní období již 9. dubna, vykazuje celkem 30 oper. Z těch bylo českých 16 (zastoupeni Bendl, Blodek, Fibich, Janáček, Kovařovic, Mádlo, Smetana), slovanských dvě (Čajkovskij) a cizích 12 (Bizet, Goldmark, Halévy, Mascagni, Leoncavallo, Offenbach, Puccini, Verdi). Novinky v opeře byly „Dimitrij“ a „Rusalka“ od Dvořáka, „Pozdě“ od Mádla a „Bohèma“ od Pucciniho. Nejčastěji dávána „Rusalka“ (desetkrát). Operet bylo celkem 10. Tedy v opeře celková bilance proti dřívějším letům rozhodně příznivá. Na činohru připadlo ze 251 představení 123, v nichž sehráno 50 různých her, 23 původních, 27 jinojazyčných.

Tento dosti příznivý výsledek v činohře změní se, odpočteme-li řadu bezcenných frašek a výpravných her, aspoň 12 her v 40 představeních. Původní tvorbě připadlo 48, cizojazyčné 73 večerů, z čehož na uboze podávanou Madáchovu „Tragedii člověka“ připadá maximum 15 večerů. Pro činohru tedy bilance méně příznivá, jíž se však nepodivíme, uvážíce, že dnešní naše divadelní obecenstvo činohru považuje

za popelku, výplň večerů, aby si zpěváci odpočinuli. Mnoho ještě chybí, abychom mohli pevně věřiti, že zabezpečeno by u nás bylo stále, velké jeviště, a hlavně obecenstvo, co do počtu i kvality.

Pochvalné zmínky zaslouží letos zavedená novinka, vydávati k význačnějším hrám (na př. „Bludné duše" a j.) místo divadelních programů letáčky s informativními články pro diváka o hře a autoru. Je to dobrá příprava k příštímu pravidelnému listu toho obsahu.[1])

Stanislav Fiala.

*

Nového způsobu podání a zpracování látky mluvnické ať při starých ať při nových řečech žádá Dr. Emil Francke (Rozhledy). Je to cos jako psychologický jazykopis národa. Při starých jazycích byl by to z části evolucionismus myšlení a mluvení toho národa; při živých řečech podle posledního stupně vývoje zpracovaný duch myšlení a mluvení. Autor nazývá to filosofickou mluvnicí. Mluvnice takové musily by zajisté býti velice rozsáhlé a sestavovány by byly spíš už pro ty, kdož tvarosloví ovládli. Při učení cizím řečem přišly by jistě až naposled — a při učení vlastní řeči, až na nejvyšším stupni. Dnešní, dosud vždy a všude užívané, mechanické učení po tvarech a slovíčkách sotva se dá kdy odstraniti. Tak se učí řeči i dítko po matce a svém okolí: vniká do ducha řeči jen po jejích částech a nevnikne do něho ostatně leda v pokročilejším věku, a to ne každý. V lidu často potkáme jednotlivce, kteří své mateřské řeči (ač jiné neznají) prostě nechápou, a nedovedou v ní tvořiti, tvoří špatně a nahodile. Je to pro řeč mrtvá massa apperceptní. Těch jednotlivců, kteří jsou tvořiví, kteří ducha řeči ovládají, a tedy o vývoji řeči pracují, jest v masse národní málo. Proto ani filosofie řeči nemůže býti mluvnicí vůbec, ale snad vrcholem mluvnické nauky, k němuž se dostávají jen nejpokročilejší.

*

Ve Věstníku české společnosti národopisné se dočítáme, že společnost súčastní se letoší výstavky uměleckého průmyslu lidového národů rakouských, jíž vídeňské museum uměleckého průmyslu chystá na podzim 1905. Slibuje si, že lid náš v tomto sboru zajisté se bude moci postaviti na prvé místo mezi národy rakouskými a že živý dosud lidový průmysl dojde tak i hospodářských prospěchů. Společnost hodlá zříditi retrospektivní zemědělské museum, neboť zemědělského musea vůbec ještě naše kraje československé postrádají. — Vloni zřízená zahrada květeny československé nemůže prý společností býti nadále udržována a proto požádala společnost, aby se květeny československé ujala Kinského zahrada, veřejný to park měst Prahy a Smíchova. Snad Praha se Smíchovem přijaly na sebe tuto úlohu, již jinde konávají i menší a méně významná místa než jest pro nás Praha!

*

V cizině vydávají se obyčejně ročenky mnohdy velmi obsáhlé a důkladné, podávají přehled vývoje ročního té které vědy. U nás dosud

[1]) Národní socialisté vydali si ke svému večeru (27. března) list s pyšným názvem »Meziaktí«, který však může býti vzorem, jak prázdným a mělkým takový list býti nemá.

jsme se spokojovali pouhými kratšími přehledy, jež obyčejně příslušný odborný časopis přinesl. Hlavně podávány důkladné takové přehledy vědecké ve Věstníku Akademie. Tu podávají přehledy věd přírodnických. Autoři pojednávající ve Věstníku Akademie různé odbory fysické, spojili své referáty v jedno, a vydali přehledy své teď za rok 1903. Budou-li „Přehledy Pokroků Fysiky“ vydávány pravidelně, bude česká literatura vědecká o potřebnou a výtečnou pomůcku opravdu bohatší.

*

V časopisu Matice Moravské zabývá se professor Prasek opět palčivou otázkou správného psaní a vyslovování různých míst a měst v zemích československých v našich úředních i neúředních seznamech jmen a míst moravských. Nomenklatura — názvosloví místní postaveno na správný vědecký základ pouze pro — Slezsko (pracemi vládního rady Aloisa Svobody a prof. Praska). Pro Moravu spolehlivého názvosloví dosud není, právodatnou by prý měla býti topografie Volného, ale znešvařena prý pravopisem a libovolnými překlady. Úřední Ortslexikon moravský se neřídí žádným pravidlem. A do našeho denního psaní a mluvení vplížilo se na sta zlozvykův a nesprávností (Krňov místo Krnov, Byteš místo Běteš, Vyzovice místo Vizovice, Víškov místo Vyškov atd.). Ani český Ortslexikon není o nic kritičtější než moravský.

A tu opět dotýká se prof. Prasek veliké důležitosti, jakou v tom ohledě má vydávání diplomatáře moravského. Názvosloví má diplomatář právě kritickým základem staré doby prospěti, a ne opravovati starou dobu podle nesprávných moderních Ortslexikonů.

*

Evropského rozhlasu si dobyvší pražský professor B. Němec v otázkách fysiologie rostlinné podává zajímavou drobnůstku v „Živě“ z téhož oboru: o kvetení žita. Zjev i lidem dosti dobře vypozorovaný, ale vědou teprve vysvětlený. Žito jest rostlina, jež se oplodňuje křížením, pel s jedné rostlinky se musí přenésti na druhou, jinak zůstane klas „hluchým“! Pro usnadnění tohoto pochodu jest květ rostlinky velmi podivuhodně připraven. Vidáme, že celé lány žita rozkvetou v hodině a najednou! Jaká toho příčina? Stává se to za teplého počasí, když náhle zavane vítr. Vítr je tu příčinou rychlého rozkvětu. Vyvinulá do květu rostlinka čeká už totiž připravena na první zevnější podnět — na první otřes. Otřesem podráždí se dvě malé „lodikule“, šupinky pod tyčinkami na ose květu upevněné. Tyto otřesem zduří, vtáhnuvše do sebe vodu z buněk okolních. Zduřením svým přinutí pluchu klasu k rozevření se; vytlačí z ní květové tyčinky, které v té chvíli tak rychle se protahují ven, že za 10 až 30 minut zdlouží se 4—5krát. A prášek z tyčinek se nyní roznáší větrem po celém poli. A takto kvetoucí žito slibuje rolníkovi hojnou sklizeň zrna. — Ejhle, jaké účelné zařízení.

Možno k tomu přidati i jinou pranostiku lidovou, jež výkladem prof. Němce dochází svého potvrzení. Prší-li do květu žitného, budou chudé klasy, říká lid. Je to tedy přirozené. Potřebuje-li připravený ke květu žitný klas jen slabého otřesu, aby rozkvetl, tu tento slabý

otřes dodá mu často za teplého květnového jitra i náhlá přeháňka. A možno také pozorovati, že žito velmi rádo rychle rozkvetá v přeháňkový den! A déšť není oplodňování tak příznivý jako vítr. Místo aby prášek roznesl po poli, smývá a splachuje jej k zemi.

Známý dětský kousek, že děti utrhují klásky žitné před květem a vstrčivše klas do úst neb za ucho, přivádějí jej za chvilku do květu, svědčí rovněž o této podivné vlastnosti fysiologické. Rychlým přiváděním teplé vláhy ze slin a nastalým otřesem při manipulaci musí lodikule v ústech dítka ještě silněji svůj fysiologický úkol zastávati než se děje ve volné přírodě.

*

„Životopis sv. Františka“ zpracovaný franc. protestantským spisovatelem a theologem Drem. Aug. Sabatierem má vyjít podporou České Akademie v českém překladě. Aug. Sabatier psal z lásky a údivu ke světci katolickému. Svět cení si dílo to jako veliké — také významno. Musil přijít protestant, aby vylíčil katolického světce modernímu světu podle jeho chuti.

*

Nikdo by nebyl nikdy doufal, že se Němci budou dlouhými polemikami a kontroversemi domáhati na Češích, aby jim ze svých pokladů literarních kousek přepustili. A stalo se. A. D. 1905. Do světa vyreklamovaný však jinak dosti plýtký česko-německý (kdysi český, teď německý!) skladatel K. Weiss usmyslil si složiti novou operu na české libretto a vybral si k tomu Bozděchovu „originalní“ veselohru „Světa pán v županu.“ Právo překladu a přepracování děl nebožtíka Bozděcha náleží radě pražské (chudinskému fondu). A rada pražská p. Weissovi nedovolila použíti Bozděchovy komedie k jeho budoucí opeře. Důvody jsou na snadě.

*

Slovenská literatura obohacena zajímavou dramatickou 36 let starou novinkou nebožtíka Ľudovíta Kumbánye pětiaktovou truchlohrou „Traja Sokoli.“ Děj dramatu vzat z literarně národních poměrů slovenských z let osmačtyřicátých. „Tři Sokoli“ nadpisu jsou slovenští vlastenci Daxner, Francisci a Bakulini (Tisovský, Rimavín a Likérský v kuse). Drama je tedy posmrtní novinkou, známou z pozůstalosti autorovy už dřív, ale teď teprve vydanou tiskem v Turč. Sv. Martině.

*

V důležité pro polskou vědu a literaturu bibliotece Jagielońské v Krakově vystřídal Dr. K. Estreichera liter. historik Dr. Józef Korzeniowski. Dr. Estreicher jako bibliograf a literarní historik stojí dnes se svou obrovitou prací 30 svazkovou (vyšlo dosud 20) z bibliografie polské nejen v Polsce, ale i ve světové literatuře mezi prvními. Je si přáti, aby učenému pracovníku teď na odpočinku stačilo ještě života a sil, aby mohl své monumentalní dílo ke konci přivésti.

*

Veliké a originalní dílo historické vydal vloni Dr. Alexander Jablonowski, člen akademie krakovské za pomoci akademie a

přispění ryteckého a mapovacího ústavu vojenského štábu ve Vídni — je to „Atlas historyczny Rzeczy Pospolitej“ z věku XVI. a XVII. Myšlenka Atlasu vyšla už od Pawińského, ale ten díle nedovršil. Professor Jablonowski propracoval země rusínské a ruské druhdy Polskou ovládané (Rus Červenou, haličskou, Volyň, Podolí, Ukrajinu) jako díl II., první nechávaje pro vlastní země polské. Atlas podává roztřídění majetkové koruny, duchovenstva a pánů polských v rusínských zemích a kolonisaci zemí těch od nich v obou věcích 16. a 17. dokonanou. Jako dílo kartografické jest „atlas“ velmi dokonalým, jako dílo historicko-zeměpisné opravdu originalním a zajímavým.

*

Ve varšavském „Tygodniku Illustrovaném“ podává Tomáš Pajzderski několik úvah o novém slohu v umění. Věk XIX. přes všecku svou velikost nevytvořil umění, nýbrž spokojoval se s přeráběním všech starších stylů, hledě jen na historickou věrnost a pokládaje ji též za první povinnost umění: čistota a vyvrcholení starých stylů bylo jeho zásadou. S tím souviselo i hojné zpracování surrogatů a imitace. Ale konečně tato chudoba myšlenek ve věku tak mohutně se povznešším na všech polích musila se omrzeti. A tak koncem věku vidíme najednou úsilné hledání nových cest, prorážení nových ideí, které v boji o vítězství konečně už dnes na tolik se ustálily, že můžeme pozdraviti nové umění, jež věk XIX. odkázal dvacátému. Odezíráme-li od nezdravých podivnůstek různých secessních a dekadentských směrů, tedy jeví se nám nové zdravé umění v této podobě: první zásadou jeho jest — pryč se vším napodobováním a přepracováváním starých stylů, pryč se surrogatem a s imitací. Realní pravda ať se zračí v každé práci — ke vší formě a ke každému materialu býti spravedlivým. A tak nepřenáší moderní umění vlastnosti vzácných věcí na méně vzácné (zlata na bronz, bronzu na dřevo, kamene na železo, skla na kámen atd.), a přispívá tím k tomu, že v ruce umělce uplatňuje se i laciný a všední material, a tak stává se i příbytek chudšího uměleckým, ale pravdivým. Není tu žádného „protzovského“ napodobení velmožných a královských příbytků. Kamenné a dřevěné věci krášlí se svými formami, tak jako zlaté zase svými. Tímto věrným sledováním vlastností materialu daného dosáhlo moderní umění veliké rozmanitosti forem, živosti barev a mnohostrannosti ideí. Jinou zásadou nového umění jest jednoduchost a prostota ornamentu. Používá zásady známé, že v mnohosti zaniká i jednotlivost, a moderní umění cení si právě tolik individuality! Proto ta poměrná chudost ornamentu a dekorace proti dřívějším věkům a stylům. Toť mezinárodní společné rysy nového umění. Ale umění toto v jednotlivých národech už tak se vžilo, že i známky individualistní těchto národů na sobě nese a nové umění už se třídí v několik dobře rozlišených národních skupin.

*

Z přírodnických pracovníků polských poslední dobu se uplatňují znamenitě ve vědě domácí i mezinárodní též chemikové polští. Počtem i snahami svými dosti silni domohli se své zvláštní organisace

a na nedávné schůzi usnesli se vystoupiti budoucně před veřejnost prvním sjezdem svým, jenž bude na podzim při otvírání domu a ústavu chemiků polských ve Varšavě pořádán. — Krakovský professor Dr. K. Olszewski, známý svými pracemi chemicko-fysickými, jemuž prvnímu se podařilo zkapalniti kyslík a vodík, žádá v krakovské „Nové Reformě" (vlastně jeho žák za něho) zámožné, vědymilovné velmože polské, aby mu přispěli při pokusu jeho zkapalniti také „helium", nejlehčí a nejprchavější dnes prvek, o jehož zkapalnění dosud marně sní věda nová. Zkapalněním tohoto prvku došli bychom velmi cenných poznatkův o nejnižší nám asi přístupné temperatuře. Helium jest velmi drahé, a tu aby se s ním mohly pokusy díti, třeba k tomu ohromných kapitalů. Vedle Olszewského také, pokud známo, zabývá se týmže problemem jen anglický světoznámý fysik W. Ramsay, vloni cenou Nobelovou poctěný.

*

Přede dvěma lety zařízen mezinárodní katalog všech prací přírodovědeckých, jejž vydává anglická „král. společnost" s pomocí učených společností všech národů. První rok po zaslání všech národních katalogův a uspořádání jejich ukázalo se, že prvním národem světa, jenž přírodovědou nejhojněji se obírá, jsou — Němci. Ti zaslali katalog o 147.000 lístků, za nimi jde Francie se 47.000, Anglie se 43.000, Rusko s 21.000, Italie s 12.000, Nizozemí s 6700, Rakousko s 6400 a polské země (zvláště katalogisující) s 3492 lístků.

*

Politické protesty, projevy, schválnosti, vzdory mezi všemi směry a kroužky intelligence ruské už sice poněkud oslábly, ale přece jen všechen kvas dosud nevyšuměl. Poslední měsíc nadělalo hluku vyloučení slavného skladatele ruského Rimského-Korsakova z professury petrohradské konservatoře. Přenáhlený krok konservativní správy proti liberalnímu professoru pozdvihl veliký ruch demonstrační po celé Rusi. Sbory professorské, žáci všemožných ústavů, hudebníci, zpěváci, literáti a jiné a jiné stavy projevovaly okázale vyloučenému skladateli své sympathie. Konečně úřady přikázaly správě konservatoře svůj zbytečný krok odvolat a napravit. Rimský-Korsakov už znova nabízeného místa nepřijal.

*

Liberalní intelligenci velmi zamrzelo, že ve školních stávkách postavil se hr. Lev Tolstoj proti stávkujícím dětem a proti rodičům! Vyjádřil se k dopisovateli „Rusk. Lístku": „Ještě nikdy ruská intelligence neukázala se tak uboze odpornou jako dnes. Rodiče nejen ztratili všechen mravní vliv na děti, ale ukázali na svou hanbu, že sami jsou od nich ovládáni. Děti komandují, rodiče poslouchají. Děti se nechtějí učit, dokud nebude dána Rusku konstituce, a jejich požadavek neopováží se odmítnouti dobří tatínci a milé maminky. Děti osvěcují své rodiče!..."

Tak zřetelně nevystoupila pedokracie dosud nikde jako dnes v Rusku. Všecky slovanské národy na ni trpí a zdá se čím dál na východ tím více. Poláci, Rusíni, Rusi — ve všech těch národech vede v politice hlavní slovo mládež! Ale ani ostatní Slované nejsou této

chyby ušetřeni. Podléhají jí ještě více, než národy západní Evropy. Souvisí to snad s charakterem národů slovanských, jejž známý dopisovatel rusko-anglický Dr. Rappoport v dubnovém svazku anglické „Monthly Review“ („The Psychology of the Russian Nation“) nazývá ženským. Nejen v lidu ruském, ale vůbec ve všem slovanském jest převládající rys ženskosti. Jako znaky lidového charakteru ruského po dlouholetém pozorování Dr. Rappoport uvádí tyto: schopnost imitace a assimilace, nenávist novot a konservatismus; lhostejnost, nečinnost, necitlivost, poddajnost, fatalismus, stádovost, nedostatek osobitosti a individuality a iniciativy, málo originality, málo smyslu pro osobní odpovědnost, a málo nezávislého úsudku — toť prý jsou hlavní známky psychické národa ruského. Vady i přednosti ruského charakteru vyplývají z jeho slabosti a malé soběstačnosti nebo spolehlivosti. Rus také stále hledá něco, nač by svalil všecku odpovědnost. Rus jest elastický a změnlivý ve své náladě. Chvílemi jest melancholický a chvílemi zas přetéká jeho veselí. Ač jest pohostinný, společenský a přítulný, nemožno spolehnouti se na jeho slib. Maje slabou vůli vlastní, jest přístupný dojmům z venku a rád jest v nadšení; ale enthusiasmus, o němž cestovatelé tak často vykládají, jest jen povrchní a rychle pomíjí. Veliká necitlivost a na vše odhodlanost jsou jediné prospěšné následky ruské slabé poddajnosti. Jest na vše odevzdán, že jest passivní, a jest passivní, že nemá síly vůle, nemá odvahy nebýti passivním. Veliká lhostejnost ruského člověka před smrtí jest jen jinou známkou jeho slabosti. V jiném kraji libovůle vlády a stálé chyby Kuropatkinovy byly by vyvolaly všeobecnou revoluci, ona v lidu, tyto ve vojsku. Lid by sám byl zlomil a odstranil své škůdce. Ale Rus klidně odpoví svým „ničevo“ (ale nic!) Jiný rys povahy ruské jest veliká zbožnost. Přísloví dí: „Paříž nechodí nikdy spat a Moskva se nepřestává nikdy modlit.“ Ale tato zbožnost jest jen povrchní, jest formalismem bez hloubky citu, jest zevnější obřadností. — Kriminalní statistika udává v ruském lidu mnohem menší počet zločinů, než na západě Evropy. Ale tato slabší kriminalita také prý vyplývá ne z větší mravnosti, ale z té ruské slabosti povahy; Rus jako žena není méně nakloněn ke zločinům, ale nemá odvahy a síly provésti je. Věčná slabost, ve všem slabost!

*

K dopisovateli pařížského Figara Bourdonovi vyjádřil se odborný chef v ruském ministerstvu vyučování Tichomirov (bývalý rektor mosk.), že hlavním nedostatkem ruské university, a tudíž i příčinou těch častých bouří jest veliký počet posluchačů (ve Vídni, Berlíně, Paříži jsou silnější university než v Petrohradě! — rakouské vyjma černovickou všecky jsou silnější než ruské university nesídelních měst!). Každý prý po skončení gymnasia, ať má sebe menší vlohy, hrne se k zápisu na universitu – a připuštěn jest beze zkoušky (?). Universita dává značná práva úřední a vyhlídky služební a proto hrnou se na ni žáci prostředních vloh ne pro vědu, ale zajištění kariery. Tito studenti velmi četní mají vliv na nečetné nadané a vědě se věnující a odtud prý vyplývají ony neutěšené poměry, jakých poslední dobu zažito.

Před zavedením „konstituce“ rozbírají se statisticky poměry socialní a národní v Rusku, aby se ukázalo, jak bude parlamentarismus Rusku škodit, i jak mu škodit nebude. Případnější je tento důkaz. „Ruské Vědomosti“ uvádějí takové statistické sestavení národních a socialních vrstev v Rusku. Podle území všech r. 1897 napočítaných (bez Finska) 125,640.021 obyvatel žije: v 50 ruských guberniích 93·4 mil. duší, na okrajinách a v Asii 32·2 mil. obyv.; tam 74·5%, tu 25·5%. A dělí se těchto 25·5% obyv. takto: v Polsku 7·5% (9·4 mil. duší), v Sibiři 4·6% (5·7), na Kavkaze 7·4% (9·2), ve Střední Asii 6·9% (7·7 mil. duší). — Městského obyvatelstva jest 16.3 mil. duší, tedy 13·4%, ostatní je venkovské. A toto městské obyvatelstvo, jež má větší vliv ve státě, rozděleno dnes territorialně takto: v 50 ruských guberniích jest ho 12·1 mil. (72% všeho městského obyv.), v Polsku 2·1 mil. (12·5%), na Kavkaze 1·2 mil. (7·2%), v Sibiři 0·5 mil. (2.9%) a ve Střední Asii 0·9 mil. duší (5·4)%). V jednotlivých těchto krajích tvoří městské obyvatelstvo takovouto část všeho obyvatelstva: v 50 ruských guberniích zaujímá 12·9%, v Polsku 23%, na Kavkaze 12·9%, v Sibiři 8·6% a ve Střední Asii 12·6%. — Podle národnosti načítáno Rusů 83,933.567 duší čili 66·79% všeho obyvatelstva. Vedle Rusů jest 7,931.307 Poláků (6·31) a na 100.000 ostatních Slovanů, takže Slované tvoří skoro 73% (92 mil.) všeho obyvatelstva. Rusi sami dělí se ve své dialektické skupiny takto: Velkorusové čítají 55,677.469 duší (= 44·30%), Malorusové 22,380.551 duší (= 17·81%), Bělorusové 5,885.547 duší (= 4·68%)

Ostatní národy početnější, které aspoň přes milion duší čitají, jsou tyto: Židé 5,053.156 (tito přiznali židovský žargon za svou řeč, kdežto 152.649 židů se přiznalo k polštině, ruštině a němčině, čili 4·03% všeho obyv.). Kirgizsko-kajsacký kmen 4,084.139 duší (= 3·21%). Tataři 3,737.627 duší (= 2·97%). Němci 1,790.489 duší (= 1·42%). Baškirové a Tepteři 1,439.136 duší (= 1·25%). Latyšové 1,435.937 duší (= 1·14%). Gruzinci, Imeretinci a Mingrelci 1,336.448 duší (= 1·06%). Litevci 1,210.510 duší (0·96%). Armeni 1,173.096 duší (= 0·93%). Rumuni 1,121.669 duší (= 0·89%). Mordvíni 1,023.841 duší (= 0·81%) a Estové 1,002·738 duší (= 0·80%). Ostatních 20 různých národností ještě čítaných, z nichž žádná nedosahuje 1 milion příslušníků, mají pospolu 9,356.361 duší (= 7·4%). V různých territoriích ruských by převládaly tyto národy: v 50 rus. gub. mají Rusové čtyry pětiny všeho obyv., v Polsku Poláci mají 71·8%, tedy skoro tříčtvrtinovou převahu. V Sibiři převládají Rusové skoro třemi čtvrtinami, ve Střední Asii tvoří Kirgizi polovici obyv., na Kavkaze nepřevládala by žádná národnost (Rusi, Gruzíni, Armeni, Tataři a drobnější plemena horská. Čechů jest asi 50.000.

Podle vyznání náboženského pravoslavných s jedinověrci načítáno 87,123.604 duší čili 69·3%, sektantův a staroobřadců 2,204.596 duší (1·8%), těchto však jest mnohem více, tak že pravoslavným třeba až na 10 milionův ubrati ve prospěch rozkolu a sekt. Přes to však pravoslavní se všemi svými sektami tvoří přece jen domácí ruské církve,

jež nikam jinam nesměřují. Ostatní vyznání pak čítají: mohamedáni 13.906.972 duší (11·1%), katolíci 11,506.809 (9·2), židé 5,215.805 (4·1), protestanté 3,762.756 (3·0), armensko-gregorianští 1,179.266 (0 9), příslušníků drobných náboženství pohanských jest 732.000 a na 8000 duší jiných křesť. vyznání. Celkem křesťané v Rusku čítají 105,785.000 duší čili 84 2% všeho obyvatelstva, v něm pak pravoslavní tvoří zase 82·4%.

Podle socialního rozvrstvení převládá rolnické obyvatelstvo, tvoříc 77·1% všeho obyvatelstva čili 96,916.644 duší. Po nich jdou měšťané v počtu 13,386.392 duší = 10·7% všeho obyvatelstva. Jinorodných jest 8,297.969 duší čili 6·5%, kozáků 2,908.842 duší (2 3%). Všichni příslušníci selského stavu (i mnozí z jinorodných) tvoří 85·9% a osoby stavů neprivilegovaných dokonce 96 6%. Osoby privilegovaných stavů čítají pospolu 3,062.891 duší čili 2·5%. Z těchto je šlechty rodové 1,220.169 osob (1%), šlechty osobní a úředníků 630.119 osob (0·5%), osob stavu duchovního 588.497 (0·5%), měšťanských patriciů 342.927 osob (0·3%) a kupců 281.179 osob (0·2%). Vychovatelstvím, vyučováním a školní službou zabývá se 201.099 osob, literaturou 31.283 osob, lékařskou a nemocniční službou 118.819 osob, právní službou (soukromou) 12.475 osob.

Gramotnost — stupeň vzdělání — při sčítání lidu znamenán pouze u ruského obyvatelstva. A tu čísti a psáti zná 30·6% všech ruských mužův a 9·3% všech ruských žen, středního a vyššího vzdělání požívalo 1·77% všech ruských mužův a 0·96% všech ruských žen.

*

Lublaňské divadlo slovinské nabývá stále lepšího zvuku ve světě slovanském. Činohra, ale i zpěvohra jeho dostoupila značné dokonalosti. Proto majíc doma těsný obvod, odvažuje se i za hranice slovinských krajův a bývá rádo viděno. Teď před svou letní cestou po Dalmacii pořádá divadelní výjižďky do Charvatska (Oseku).

V Záhřebě konány počátkem dubna veliké ovace Šubrtovi za příležitosti jeho „Žně", jež na charvatském jevišti dávána a vřele přijata.

V „Hrvatstvu" přimlouvá se kdosi za novou revue, jež by vydatněji se stavěla moderním proudům zdravými názory a osvětlováním pravé podstaty katolicismu, než to činí dnešní časopisy a listy katol. národní strany. Dosavadní boj s „mladými" není ani vydatně ani dobře veden.

Spolek jihoslovanských umělců v Sofii vloni založený konati hodlá svou příští schůzi všeobecnou v Záhřebě, kamž sofijský zatímní výbor už i své přípravné práce přeložil.

V Bělehradě počal vycházeti nový list „Srpski Narod", který chce spojovati všecky části roztrhaného srbského národa a popisem jednotlivých částí, zeměpisnými, lidopisnými, kulturními, hospodářskými i politickými zprávami, části ty navzájem sbližovati.

Na naši brněnskou operu těší se už v Bělehradě, až tam na své cestě po jihoslovan. zemích zavítá. První zastávku učinila v Prešpurku kde už i dříve dobře byla přijata.

Stavební výbor rusínského divadla ve Lvově zamítl všecky návrhy došlé v konkursu pro plány stavební a uchýlil se přímo k videňským stavitelům divadelním „Fellmer & Hellmer", aby svůj návrh podle intencí výboru přepracovali, použíce několika motivů domácích stavitelů z plánů předložených (hlavně lvov. Obmiňského).

Rusíni odmítnuvše zemskou subvenci 300.000 korun se svými vlastními fondy nepokročili ještě tak daleko, aby se mohli stavby podníti. Mají celkem sebráno 141.625 K, a náklad stavební rozpočten nejméně na 1 milion kor. A výbor ač má po ruce jen 141.000 vydal už za stavební místo, přenos majetkový, konkurs návrhův a jiné 161.812 K a zbývá mu ještě na samém místě dluh 187.643 K. Sbírky vynášejí nemnoho, sebráno za 20 posledních měsíců na 60.000 K, tedy měsíčně průměrem 3000 korun. Tímto tempem by tedy potřebnou sumu musili Rusíni sbírati ještě 24 celých let, než by se dosbírali toho potřebného 1 milionu. Možná proto, že budou znova — a vším právem konečně — apellovati na zemský sněm domáhajíce se lepších podmínek, než jaké jim minule stanoveny.

Petrohrad. akademie věd a umění dožádáná ministerstvem vyučování o maloruské otázce jazykové, schválila zdání svého užšího výboru, jenž otázku tu probral, a odporučila zrušiti všecka stávající omezení, jež brání v slově a písmě Malorusům řeči své užívati. Žádá pro maloruský jazyk plnou rovnoprávnost literarní, jakou mají Velikorusové pro svůj jazyk. Úředně ovšem velikoruština zůstane řečí úřadů a školy. Vysloveno jen přání, aby Malorusové zůstali při etymologickém písmě ruském a nepřijímali haličské fonetiky. Tak Rusové povolují dřív, než své kulturní dílo dokonali. Smělý cíl učiniti jazyk ruský řečí běžnou co největšího počtu Slovanů, ustupuje stále více v nedozrálé sny. Ruština zúžuje svůj obor, místo aby jej rozšiřovala. Podjala se něčeho, seč ještě nebyla, a podjala se toho násilím! V tom celá tragika!

Bulharská vysoká škola stala se už dávno rejdištěm socialismu a jeho hlavní šiřitelkou. Osudné pro ni jest, že obyčejně ministr vyučování a sbor professorský nebývají stejného mínění a nejdou touže cestou. Tak i tentokrát. Vysoká škola, na níž zaveden býti má nový řád, stala se dějištěm velkých bouří, při nichž socialistické studentstvo cítíc přízeň a podporu ministra vyučování a blahovůli policie, dopouštělo se nejhrubších násilí na professorech, rozbíjejíc nepříznivé sobě redakce listů a napadajíc své protivníky na ulici. Studentstvo přes to, že je socialistické skoro všecko, i jako takové není svorno a dělí se na více stran, z nichž nejpříkřeji proti sobě stojí „těsní" a „širocí", zvaní tak podle sledování zásad marxismu. Konservativní listy bulharské už dávno si stěžovaly na naprostý mravní rozvrat ve studentstvu vysokých škol. Osvětlení celé krise podal nedávno jeden z professorů vysoké školy ve „Večerní Poště". Největší ranou pro universitu bulharskou jest, že má posluchače rekrutující se ze řad úředníkův a učitelů z úřadu složených (v Bulharsku a v Srbsku každá vláda skoro mění úředníky, osazujíc co nejvíc míst svými lidmi). Od těchto posluchačů šíří se odboj, nekázeň, rozvrat a politikaření i do řad pravé mládeže studující.

V „Č. Č. Historickém“ (ročník lonský a letoší) J. V. Dušek a J. Bidlo rozepisují se o transkripci azbuky; onen chce fonetickou, tento — právem — pouze písmennou, jaké na př. náš měsíčník již dávnou používá.

*

Zemřeli: 4. března Fedor Vlad. Botkin, ruský malíř moderního směru. — 20. března Marie Wysłouchowa, polská lidová agitatorka, spisovatelka politická a čilá překladatelka z češtiny. — 25. března J. P. Olesnickij, bohoslovný učenec ruský. — 26. března Alex. Andr. Verigo, proslulý svými chemickými pracemi. — 29. března Dr. Jiří Pražák, český právnický spisovatel, redaktor „Právníka“ od roku 1872. — 8. dubna Dr. Josip Juraj Štrossmayer. — 9. dubna T. S. Teodorov, bulharský žurnalista a spisovatel. — 12. dubna Dr. Henryk Mańkowski, polský veterinářský spisovatel. — 13. dubna A. A. Štukenberg, professor kazaňské university, ruský geolog a palaeontolog. — 14. dubna Zbigniew Kniaziołucki, historik polský. — 16. dubna Petr F. Zolotnickij, kněz a lidový kazatel ruský, vládou po celý život pronásledovaný a zavíraný za svou pobuřující činnost v lidu. — 25. dubna Václav Komzák, česko-vídeňský hudební skladatel.

Zprávy národohospodářské.

Říšská rada ve své poslanecké sněmovně objevila se v předsvátečním zasedání — snad jen náhodou — ve světle hospodářské politiky slabým příznivou. Přijala totiž zákon proti cukrovarským rayonům přes odpor cukrovarských přátel a přes odpor samé vlády, přes námitky právnického národohospodářského rázu, jimiž ministr práv zákon označoval jako neúspěšný, ba škodlivý. Zákon přece přijat ve formě, jaká nejostřejší navržena. Takovýto „demagogismus“ parlamentu korriguje u nás ovšem vždy panská sněmovna. Pro charakteristiku směrův a proudů hospodářských v parlamentě však je to zjev zase jednou významný.

Podle toho asi přijata bude i navržená oprava živnostenského řádu ve znění od živnostníků požadovaném, silněji ochranářském, než vláda navrhuje. Jen že tu sněmovna těžko se pořídí hlasy k ní zvenku doléhajícími. Živnostnictvo není jednotno, jak zase poslední jeho sjezdy dokázaly. Obchodnictvo nepřeje si všeho, čeho řemeslnictvo, ba naopak přání jsou často protichůdna. A ani v samých řadách řemeslných a samých obchodních není to beze sporu mezi malými a velkými. Složitost zájmů hospodářských v moderní společnosti se čím dál tím tížeji dá vésti jednotným ochranným zákonem. Co chrání jednoho, škodí druhému. Každý pro sebe přirozeně žádá co nejširší obzor práv, tím však dotýká se druhých obzorův a budí odpor. Za to soutěž omezuje se co nejvyššími podmínkami a normami. Tak zvaný průkaz způsobilosti

sestrojen živnostnictvem a požadován od něho tak, že není jenom zárukou dovednosti a vyškolenosti odborné, ale zároveň i stížením návalu k tomu kterému odboru. Živnostnictvo jest oprávněno žádat obojího. „Numerus clausus“, omezený počet, jenž staré cechy učinil nenáviděnými v moderním hnutí za svobodou a vývojem individuality, přece nikterak nevadí mnohým vyšším zaměstnáním: zařízení to existuje pro mnohé odbory už tím, že jen určitý počet žáků se na školy přijímá a určitý počet ke službě připouští. V živnostech na koncessi vázaných je to aspoň jeden ohled, v mnohých pak zachovává se starý numerus clausus se vší přísností (na př. u lekáren).

*

V bodě prodeje zboží a hotového výrobku křižují se zájmy jednotlivých živností nejvíce. Možno říci, že o tento bod vlastně jedná se napořád a hlavně při veškeré živnostenské otázce. Oprávněnost výroby samé snadněji se dá regulovati a ujmouti v jistá pravidla a také už skoro rozhodnuta ve smyslu přání živnostenských. Smíšená výroba ve velkých závodech buď značně stížena, nebo obmezena jen na osoby odborně kvalifikované.

Prodej zboží a výrobků hotových však tvoří dále příčinu sporů mnohostranných mezi malými a velkými, i mezi malými samými. A ježto prodej v nové době podlehá podle přání samého publika stálým přeměnám a nové formy hledá, jen aby obecenstvu vyhověl a jeho více přilákal, proto otázky prodeje nemohou se řešiti definitivně. Co dnešek rozhodl, zvrátí zítřek. Všecko směřuje dnes k neosobnímu styku mezi konsumentem a výrobcem, výrobce malý však stále touží po dávném osobním styku, po osobních zakázkách. Pro výrobce samy zůstává tak napořád otevřená rána odiosní konkurrence, nesolidarity a nekollegiality, zakázkové obecenstvo konsumující však řidne čím dál více a zbývající jest čím dál méně spokojeno.

Tento prodej třeba dnes urovnati jinak, než jak by jej chtěli řešit mnozí z malých živnostníkův a také i mnozí zástupci jejich. Vláda ostatně tomuto směru starožilému není jinak nakloněna. Obmezivši právo výrobní, chce uhájiti aspoň svobodu prodejní. Jak daleko tu sněmovna poslanecká přidá se na tu či onu stranu, bude zajímavým zjevem. Při rayonech řepních jednalo se rovněž o svobodu prodejní a sněmovna vstoupila na stanovisko naprosté svobody, zakázavši přísným trestem (vězení) každé nucení a obmezování nákupu i prodeje. Ale hospodářský život dnešní nechce všude stejných zásad. A tak táž sněmovna, jež byla proti rayonům, s dobrým svědomím a bez uškození své důslednosti se může vysloviti proti konfekcím a vysloví se asi proti volnému prodeji piva láhvového a lihovin ať zavřených ať otevřených. A zůstane v téže hospodářské politice — při ochraně slabých, i kdyby pokročila tak daleko, že by prodej výrobku jen samému výrobci (určité třídě výrobní) vyhradila!

*

Všecky prostředky, jakých u nás vláda užívá na podporu vývozu zboží ať průmyslového ať zemědělského, řídí se ještě tím starým duchem

„rakouským“, podle něhož Rakousko jest německé. Všecka práva neněmecká národů rakouských, jichž si doma dobyly, přestávají, ne-li dřív tož jistě u hranic říše. Pouze dva národy vymohly si v zahraniční ohled, maďarský a vlašský, onen svou státoprávní neústupností, tento starou tradicí. Příslušníci rakouského státu, obrátí-li se na rakouský konsulat, odkazováni jsou na ony tři jazyky, jichž musí použiti. Překlad žádosti či vyřízení a tlumočníka musí hraditi ze svého, když jinak se domluviti nemohou. Tak aspoň stalo se nedávno charvatsko-srbským vystěhovalcům v Australii. A nutno podotknouti, že Australie jest výhradně těchto vystěhovalců cílem, jiný národní příslušník tíže již a jen ojediněle tam zabloudí. A přece konsulat je pohotově v oněch třech řečech, jen v té ne, jaké by nejčastěji potřeboval.

Na subvenci vládní založen ve Vídni časopis pro vývoz do ciziny. Je to reklamní a informační list, který cizím interessentům bude se zasílati zdarma. Řeči listu voleny: německa, anglická a španělská. Angličina, vlaština (kol Středozemského moře) a španělština jsou konečně rozšířené řeči obchodní — na nejbližší slovanský jihovýchod však sotva se možno s nimi obracet: pro Balkan a Rusko určena tedy jako prostřednice němčina. A jistě ne bez důvodu, a ne bez užitku. Německá kultura podmanila si už Rusko i Balkan tak dalece, že může bez obavy přijíti, a bude přijata. Novinářům slovanským se to asi valně líbit nebude, ale obchodníci „slovanští“ to přijmou beze všeho a snad raději, než nějakou dorozumívací řeč slovanskou. Bulharští obchodníci si vydávají svůj Věstník v němčině a bulharštině, v Bělehradě od lonska vychází německý denník, jen k vůli srbsko-německým obchodním stykům. V Rumunsku jsou Němci od nás i z říše jako doma a v Rusku opravdu doma. Ohromná spousta židův-obchodníků ve všech slovanských zemích je na dlouho zárukou, že obchod nejen půjde, ale musí jíti do slovanských zemí německými cestami a německým prostřednictvím.

*

Prof. M. J. Dudan v „Tršč. Loydu“ ve své studii o principech národního hospodářství (opíraje se hlavně o názory Ruhlandovy) praví o jihoslovanských zemích: V našich zemích naši zemědělci i zemědělská intelligence na celém Balkanu málo se stará o národní hospodářství. A přece kraje slovanského jihu jsou skoro výlučně zemědělské a na dobrém hospodaření závisí celá jejich budoucnost. Teprve poslední leta shledáváme jisté probuzení v ruchu zádružném. Je to potěšitelný zjev. Ale pouze začátek. Prof. Dudan by rád, aby také jihoslovanské země měly své agrární strany na takove výši stojící jako německá, francouzská nebo aspoň naše rakouská. Ve sněmích jihoslovanských zemí jsou prý různé strany, ale agrarní strany v nich není. — Možno říci, že počátky jsou. V Bulharsku jest už hotová agrarní strana. V Srbsku se tvoří hned dvě. Zdá se však, že žádná strana tak neuškodí zemědělství, jako tyto agrarní mladé strany v Srbsku a Bulharsku. Tak nicotné politiky hospodářské nehlásá žádná jiná strana. A agrarní tyto strany vyvinuly se z mody, po vzoru agrarních stran v cizině, ale přišly přece před časem. Ne

nadarmo i v západních státech přišel agrarismus až na konec za merkantilismem, industrialismem a socialismem. Všecky vrstvy výrobní vyvinuly už svůj program a zorganisovaly, a na konec teprv přišla řada na zemědělce. Jeť také věda agrarní nejsložitější a obrací se k vrstvám nejméně pohyblivým. Zasazena před svým časem zvrhne se v nedozralém prostředí leda v karikaturu. A to se buď stalo nebo může státi jihu slovanskému. Zatím technické povznesení a družná svépomoc musí učinit ještě svůj úkol a veliký úkol.

*

Horší než by byl sám vpád japonský dovnitř Rusi, proto horší, že zůstavují po sobě větší mravní a socialní rozvrat, jeví se selské bouře v Rusku už po dva měsíce propukajíc. Příčiny jejich hledány různě: v agitaci revoluční a socialistické, v provokaci policejní, v nastalé bídě a nespokojenosti s válkou, ve všeobecném podnícení mysli. Ale všecky nahodilé příčiny mohou býti jen zevnějším podnětem, jenž náchylnost a nastřádanou zlost jen k činu probudil. Odkud se vzal však ten stav mysli v ruském lidu, že se dá svésti k pálení, ničení a loupení? Znalci selských poměrů a selské otázky v Rusku za hlavní příčinu, za duševní základ celé té nálady považují velikou, bezmocnou bídu lidu ruského. Zvláště tam, kde bouře vznikly nejdříve a nejsilněji řádily; v kurské, orelské a černihovské gubernii tato selská bída jeví se nejzřejměji. Je to rayon velkostatkářský. Velkostatky tu dosahují rozlohy pozemkové až přes 100.000 ha. Selské podíly jsou malinké, a tak špatně položeny, že sedlák nemá ani kudy dobytek hnáti k napajedlu, nemá jej kam vyhnat na pastvu. Všude a se vším závisí na statkáři. V těsnotě své nevyhne se tomu, aby dobytek, který se nechová ve chlévích ale venku, nějakou škodu někde neudělal. A za škodu přísný nemilosrdný trest. Zvláště na velkých latifundiích neznali s rolníkem smilování, nepotřebovali ho a také stýkal se s ním jen zřízenec hospodářský, který vždy je přísnější než pán sám. Při velkostatcích jest sice mnoho lihovarů a cukrovarů v oněch guberniích, ale mzda jest velmi nízká, a zacházení s místním obyvatelstvem takové, že jen postavení obyvatelstva zhoršují. Cukrovary berou sic i řepu od rolníků, ale zase je při tom sužují a rolníci jsou bez obrany, jeden cukrovar od druhého na mnohé míle je daleko a vesnice nemají výběru. Kromě toho sedlák ruský, třeba se o něho velmi mnoho úřadů staralo, jako autonomní i státní, přece nikde nenajde zastání a neumí ho ani hledat. K tomu všemu mučí ho vlastní nevědomost, neumělost a zaostalost.

V tomto hlavním toně celé nálady dlužno rozeznávat i druhý — hybnější. Jest to jakési probuzení ke vzdoru a k energii záští, kterou do lidu vlévají ti, kteří už prošli za prací kus světa a setkali se na různých místech s různými názory. Bouře propukly také nejdřív ve vesnicích, odkud ubírávají se lidé s počínajícím jarem na práci polní na jih, anebo na zimu na práci tovární do měst. Dvojí tento proud saisonních dělníků přináší do vsi kvas, jenž nahromaděnou hořkost a trpkost bídy rozvířil snadno v bouři proti pánům. Stačilo ostatně, aby se utvořila na jednom místě jen malá tlupa a vytáhla do kraje. Mírné

živly jí poslušně uhýbaly a neklidnější se s ní spojily a taková tlupa už bouřila pak sama i po celém okresu bez přičinění místního selského obyvatelstva. To se přidávalo jen jako divák, někde pak i s úmyslem, aby zachránilo z panského jmění co se zachránit dá. Významno však jest, že skoro nikde se neopovážilo místní obyvatelstvo „pány“ bránit a stavět se za ně na odpor.

Rozhled socialní.

Vládní předloha o úpravě kněžské kongruy, před Velikonocemi podaná poslanecké sněmovně, dalekosáhlejší naděje širokých vrstev kleru značně zklamala. Vůči dosavadnímu hubenému stavu jeví arci poměrný pokrok několika směry; přináší docela i nový prvek do kongruy, zavádějíc kvinkvenalky a decenalky. Že by však zvyšovala hospodářskou úroveň kněžstva aspoň poněkud přiměřeně ke stupni jeho postavení socialního, ani z odpůrců kněžstva nikdo neodvážil se tvrditi. Všeobecné sazby základní zůstaly i za měrou officiosně do poslední chvíle z ministerstva kultu ohlašovanou. Ministr financí ukázal se neúprosným. Úprava kongruy nemá totiž být uhražena novou nějakou daní, nýbrž z kasovních přebytků; proto i dokonce rozvržena po částech na 7 let! U kněžstva propuklo v první chvíli plně pochopitelné rozhořčení; navrhováno organisovat soustavnou akci proti předloze. Vážné hlasy realních politiků ji však asi už zažehnaly. Ohlášeno, že jakékoliv pronikavější změny předlohy znamenají více než pravděpodobný odklad úpravy ad calendas graecas. Devisa že by měla zníti: přijat splátku podávanou a ihned vážně připravovat další lepší budoucnost. Ale aspoň ve dvojím směru jest oprava vládní předlohy přece jen i možná, jak jsme přesvědčeni, i vysoce žádoucí. Stanovit, že nutno úpravu celkovou provést „nejpozději“ do 7 let. Snad přece přijde konečně příznivější parlamentarní ministr financí, který nebude čekat až na konec sedmiletí! A pak nutno vynutit nepochopitelným způsobem — mimo nadání interesentů i ve sněmovně samé — vpašovaný do předlohy odstavec o zastavení kvinkvenalek po návrhu diecesního biskupa pro méně přiměřené působení. Passus kněžstva nedůstojný, a co může znamenat zvláště na př. za mimořádných poměrů diecesních, jaké jsme nedávno měli příležitost z blízka pozorovat v míře tak eklatantní, toho netřeba doličovat. Pokud slyšet, lze bezpečně doufat, že aspoň v těchto dvou bodech vládní osnova opravena bude.

Na protest proti „každé“ úpravě kongruy se vzmohli jedině moravští pokrokáři. Ve formě petice protikongruové, kterou jmenem politického spolku pokrokového pro Moravu rozeslal advokat Dr. Fischer z Olomouce obcím markrabství. Dávno jsme nečetli tak ledabyle frasovité, konfusní, neinformované petice z péra právní-

kova. Petice mluví o 400% (!!) zvýšení platů u jiného prý stavu neslýchaném, jakoby se zde jednalo o nějaká početní percenta (arci ještě několikrát znásobněná!), a ne o skutečný poměr platů jednotlivých stavů po úpravě. Z denní zkušenosti (z „Národního domu“?) zná autor petice bohaté příjmy kněží, jež uvádí za důvod proti úpravě, ale — neslyšel o paragrafu, jenž stanoví, že tomu, kdo z obročí svého beztoho má už příjem kongruový, z náboženské matice ani haléře se nepřidá ani po nové úpravě kongruy. Sám uznává, že třeba aspoň slušné pense pro kněze, pro niž vyměřuje 2400 K (oč výše než vládní předloha!), tím ovšem nepřímo doznává naprostou nedostatečnost dosavadních příjmů převážné většiny aktivního duchovenstva a při tom klidně uzavírá, že třeba se tudíž ohraditi proti každé úpravě kongruy . . . Pověstnému klerikalismu Moravy koncedováno aspoň farizejství: že by se autor hanbil a cítil uražena, kdyby se tvrdilo, že jeho lid svých kněží dobře neplatí . . .

Akce mine se arci s účinkem, ale vynesla ještě na povrch přepodivnou noblesu některých příslušníků stavu učitelského, kteří po loňské značné úpravě svých platů, kněžstvem loyalně podporované, přikládají své polínko proti úpravě kongruy. Kdy i národní socialisté veřejně přibili p. Fischerův protikongruový manevr za nesocialní . . .

*

Letos konečně spatřila světlo světa první officielní statistika dělnických organisací v Rakousku. Statistický úřad práce při ministerstvu obchodu ve Vídni několik let pracně sbíral data úřední i neúřední cestou skrze organisační ústředí dělnická. Číslice sestaveny k 31. prosinci r. 1900. — Tehda prý bylo v předlitavsku 6913 dělnických spolků, z toho v zemích koruny české v Čechách 3124, na Moravě 754 a ve Slezsku 197, tedy značně více jako polovice. Ze všech těch spolků v Předlitavsku napočetl úřad 3628 socialně-demokratických a „odborových“ (divné spojení u officielní statistiky), 1007 křesťansko-socialních a katolických, 459 českých a 152 německých národních. U 1685 spolků příslušnosti strannické nemohl konstatovat. Z těchto organisací vyplnilo úřední dotazníky 4729 spolků, z nich bylo soc.-demokratických 2819 s 563.769 členy, křesť.-socialních 734 s 94.011 členy, českých národních 158 s 16.141 členy a německo-nacionalních 120 s 15.503 členy; 898 nestranných s 218.370 členy. Dodatkem oznamuje zpráva počet spolků a jejich členstva koncem uplynulého roku 1904. Spolků přibylo 1643, a z celkového počtu přihlásilo se z nich k socialní demokracii 4231, k organisaci křesť.-socialní 1165, 651 k českému hnutí národně-dělnickému a 303 k německo-nacionalnímu programu. Členstva pak měly spolky soc.-demokratické 722.957, křesť.-socialní 148.698, české národně-dělnické 67.408 a německo-nacionalní 38.838. Při 2224 spolcích o 407.456 členech nebylo lze příslušnosti konstatovat.

Vysoké číslice úřední statistiky překvapují. Ale jen na první pohled. Vpočítány totiž mezi dělnické spolky i veškeré pokladny nemocenské (spolkové), družstva konsumní, výrobní a pod. Ty třeba

ovšem vyloučit již proto, že převážnou většinou členové jejich zároveň jsou i členy v ostatních skutečně „dělnických spolcích“. A to by pak zůstalo organisovaného dělnictva socialně-demokratického koncem roku 1904 pouze 295.908, křesťansko-socialního 142.685, česko-národního 65.114 a německo-nacionalního 65.114. Vedle toho bylo by ještě odčítat od celkového počtu „organisovaných“ 339.553, u nichž příslušenství k té či oné straně nezjištěno. Mimo to nelze pominout, že veškerých členů odborových organisací i když spolky mají nátěr socialně-demokratický, nelze nikterak paušálně zařadit mezi socialní demokraty. Tisíce jimi nejsou! S jiné strany statistika úřední na poprvé není ani úplná. I značné organisace vynechány.

Významný, přímo imposantní počet organisovaného dělnictva nesocialnědemokratického, především křesťanskosocialního, jaký úřední statistikou vykázán, může buditi podobné dojmy, jako bylo v Německu, když konstatováno prvním nesocialnědemokratickým kongressem dělnickým ve Franfurtě n. M., že zastupuje půl milionu organisovaných, kteří stojí mimo a proti socialní demokracii — Jen že v Rakousku tyto massy mnohem méně jsou uvnitř soustředěny a na vzájem skartelovány jako v sousední říši.

Ale snad i pro vládu samu v první řadě přestane nyní býti odvyklým zaměňovat beze všeho dělnickou organisaci za socialní demokracii.

*

V Belgii konečně po dlouhých průtazích uzákoněn nedělní klid. Celkové hlasy katolickými a socialnědemokratickými proti liberálům. Ovšem, předloha není nikterak idealní. Až příliš dbáno na „zakořeněné zvyky v zemi“, jak to eufemisticky vysvětloval ministr veřejných prací Francotte. Snad nejvíc rozčilovalo projektované pojetí živnosti novinové do nědělního klidu. Zvlášť liberalní a „nestranné“ listy. Ale na konec je starokonservativní katolický vůdce, bývalý ministr Woeste uspokojil. Jeho družina z katolické většiny, ministerstvo, malá část socialistů (z vydavatelstva novin) společně s liberaly odhlasovala v prvním čtení, že se zákonný nedělní klid na novinovou živnost nevztahuje. Katolický tisk belgický však jednomyslně si žádal nedělního klidu a p. Woeste ještě k tomu je čestným předsedou svazu katolického tisku v Belgii. Páni se omlouvají velikými obavami, že by prý v neděli večer a v pondělí ráno, kdyby nebylo belgických deníků, vše opanoval tisk pařížský, jehož čísla se prodávají stejně za 5 centimů v Belgii jako noviny domácí. Nelze sice nic proti tomu namítat, že považují v Belgii pařížský tisk, zvláště ve své většině, za zlo, ale vždyť přece dala by se věc spravit i jiným způsobem také. Pouhým správním předpisem, že se noviny zahraničné v dobu, co nesmějí vycházet belgické, jednoduše poštou belgickou nedodají. Vždyť podobně v Belgii upravili předpisem správním svého času i částečný klid nedělní na poštách.

*

Nezdařená a proto i v málo dnech zastavená stávka železničních zřízenců v Italii propukla v polovici dubna částečně

znova, aby protestovala proti konfiskaci koaliční svobody železničních zřízenců navrženým postátněním drah a poúředničením veškerých zřízenců železničních. Než, jak už minule zde referováno, železniční stávkaři sympathie vlašské veřejnosti promrhali nadobro, v parlamentě jen hrstka socialistů, a to beze vší vervy se jich ujímala, co téměř celá sněmovna hlasovala pro sestátnění, plně souhlasíc s ministerským předsedou, jenž konstatoval, že blaho Italie rozhodně třeba cenit nad zájem jednotlivé třídy obyvatelstva . . . Tu se ukázalo, jakého dobyli stávkaři vítězství pádem ministerstva Giolittiho.

*

V pruské sněmovně projednává zvláštní výbor osnovu státní, vládou podané novelly k zákonu hornímu již delší dobu. S výsledkem již svého času na říšském sněmě předvídaném, když vyzýván říšský kancléř, aby podal návrh zákona horního raději říšskému sněmu, než sněmovně pruské. Strany většiny v poslanecké sněmovně zaujaly svými zástupci ve výboře stanovisko v mnohém důležitém směru vládní předloze nepříznivé. Tak dokonce usnešeno, aby se volilo do projektovaných dělnických výborů hornických veřejně, aby ztrácelo dělnictvo nárok na nevyplacenou mzdu, kdyby vystoupilo z práce „porušujíc smlouvu“ pracovní. Ustanovení tato poznačují se se strany vlády za naprosto nepřijatelná. Než, dosud kojí se vláda i strany většiny nadějí, že v plenu sněmovním rozpory podaří se ještě urovnati. Sice jinak by podán byl návrh horního zákona patrně říšskému sněmu přes známé pochybnosti o jeho kompetenci zákonodárné na tomto poli.

*

Mezinárodní sjezd proti alkoholismu má se letos konati zase na půdě monarchie, tentokráte však za Litavou v Budapešti v polovici září.

V pondělí velikonoční uspořádal zatím abstinentský spolek brněnský zvláštní sjezd proti alkoholismu pro země koruny české v Brně. Propaganda antialkoholistická však málo jím získala. Trpěl nepřipraveností jak co do účasti tak i v jednání samém. Při neodbornosti referentů přirozeně ideově nijak nevynikl. Ale ani agitační síly zdatněji neprojevil. Referat jediného odborníka mezi zpravodaji, lékaře dr. Šimsy, majitele sanatoria z Prahy, vyzníval v „úplnou beznadějnost“ hnutí antialkoholistického v našich zemích, dokud prý stát ho nebude vydatně podporovati. Týž zpravodaj budoval svoje these většinou pouze na stanovisku, že dosud žádný lékař nedokázal, že by alkohol prospíval. Pro propagandu příliš slabý argument. Sjezd byl mimo nadání svolávaných českoněmecký.

Školství.

Ministr kultu a vyučování vydal nařízení, dle něhož mimořádní posluchači a hospitantky na universitě budou povinni pro rok 1905—6 zaplatiti zápisné. Mimořádní posluchači farmaceuti zaplatí při zápisu do dvouletého universitního kursu 5 kor n, jiní mimořádní posluchači a posluchačky zaplatí při zápisu do dvouletého kursu na dva semestry 3 koruny. Ostatní studující platí zápisného za semestr 2 koruny.

Vlaská právnická fakulta v Innomostí bude i nadále uzavřena, jak souditi lze z telegrafické zprávy zaslané ministerstvem vyučování děkanu této fakulty. Zde se mu uložilo, aby zápisu pro letní semestr na této fakultě nekonal a studující dosud zde zapsané odkázal na některou jinou právnickou fakultu. Theoretické zkoušky státní i rigorosa možno skládati na universitě ve Štyrském Hradci.

V Mnichově mohou býti absolventky humanistického nebo realního gymnasia přijaty za řádné posluchačky na tamější technice.

Počet posluchačů na české universitě v uplynulém semestru činil po ukončeném zápisu 4017 posluchačů, z nichž bylo řádných 3127, mimořádných 784 a farmaceutů 104 Dle fakult bylo řádných + mimořádných: na theologické 120 + 10; na právnické 1501 + 308; na lékařské 354 + 89, na filosofické 1152 + 379 + 104 farmaceuti. Ze 379 mimořádných bylo 180 techniků, 8 frekventantů, 96 mimořádných a 95 hospitantů. Vzhledem k tomu, že některé odbory na středních školách jsou téměř obsazeny a citelnému nedostatku sil odpomoženo, jest 1152 řádných posluchačů číslem povážlivým a nadbytek zkoušených sil se brzy dostaví. Bude pak třeba domáhati se pevného platu pro supplující učitele místo dosavadního platu dle hodin. Již po vydání nového zákona roku 1898 poukázalo polské „Muzeum“ na četné stinné stránky tohoto způsobu remunerování, a ty za krátko budou citelně pozorovány. Ostatně na zemských ústavech dolnorakouských, mezi nimi jsou i gymnasia, dostávají zkoušení supplenti 2000 korun, nezkoušení 1800 korun při plném počtu hodin.

Brněnská česká technika zahájila též vysokoškolské extense pro lid několika přednáškami z různých oborů.

Budapeštská universitní extense měla — dle „Paed. rozhledů“ — r. 1903—4 na 4850 posluchačů. Největší pozornosti těšily se kursy z filosofie, literatury a dějin umění, méně navštíveny byly kursy medicinské, velmi slabě právnické. Poslední šestinedělní kurs obsahoval výklady o Rich. Wagnerovi, o nižších zvířatech ve službách člověka, o vzniku a zániku horstev, dějinách peněz, stavitelství a chemii hoření. Vstupné do šestihodinného kursu je 1 koruna.

Podpůrné družstvo pro slovinské studující vysokých škol ve Štýrském Hradci rozdělilo v minulém roce 5327 K 71 h podpor, o 442 K 40 h méně než rok před tím. Podporovaných bylo 52; z nich 14 z Krajiny, 34 ze Štýrska, 1 z Korutan

a 3 z Přímoří; dle fakult 17 právníků, 27 filosofů, 1 medik a 7 techniků Nejmenší podpora byla 5 K, jinak se různily dle chudoby žadatelovy.

Dne 18. a 19 dubna konal se sjezd ředitelů rakouských (německých) lyceí ve Vídni, na němž rokováno o nynějším provisorním statutu, učebním plánu a otázkách stavovských. Příští sjezd určen na r. 1908

Proti stížnosti pražské obce v příčině systemisování místa ředitelky na nově zřízené dívčí škole měšťanské rozhodl správní soud, že také učitelky mohou býti ředitelkami škol měšťanských.

Anglická vyučovací správa jmenovala slečnu Maude Lawrenceovu generální školni inspektorkou a svěřila jí především dozor na zdraví ženské mládeže ve školách a dětských zahrádkách. Vedle toho má přihlížeti k tomu, aby děvčata byla prakticky vdělávána pro domácnost. Ačkoliv učí se na anglických školách děvčata domácím pracím, přece výsledky tyto málo uspokojovaly, ježto prý tvůrci všech osnov byli mužové. Ustanovením žen za inspektorky bude prý tomu odpomoženo

Beseda učitelská v Praze žádala ZÚŠJU v království českém, aby se přičinil o založení pedagogické akademie české v Praze, ústavu to ku pěstování paedagogiky jako vědy s příbuznými naukami. S ústavem tím má býti spojeno zemské školní museum, dále pracovny pro psychologii, paedopsychologii, paedopathologii a zemská knihovna učitelská.

Universitní extense pro učitele před velikonocemi pořádané rozšířeny byly ještě o tři přednášky prof. A. V. Velflika o mostech ve starověku, zvláště římských, o mostech středověkých, zvláště českých, o mostech novějších. Účastenství bylo četné.

O prázdninách pořádán bude šestý kurs nauk obchodních pro učitelstvo pokračovacích škol „Českým obchodním museem v Praze." Přednášky upraveny budou tak, aby nejen nabyli z nich ucelených vědomostí ti, kteří po prvé kursu se súčastní, nýbrž aby dřívější účastníci mohli své vědomosti prohloubiti. Přihlášeným zaslány k předběžnému studiu úvodní autogramy.

Čtvrtých ročníků při měšťanských školách německých jest v Rakousku 19 a to 14 pro chlapce, 5 pro dívky. Nejmenší počet žáků je 12, největší 51. Na dvou školách počet účastníků druhým rokem vzrostl, na čtyrech klesl. Vydržování této třídy stojí od 1100 K (v Celovci) do 4700 K (v Karlových Varech). Na devíti místech ucházelo se učitelstvo o čtvrtou třídu marně. Poněvadž v učebné osnově předepsán je těsnopis jako předmět obligatní, vznikly namnoze zpočátku potíže právě nedostatkem učitelů zkoušených z tohoto předmětu, ježto nezkoušení vyučovati zásadně nemohou.

Nová dvoutřídní obchodní škola česká otevřena bude počátkem škol. roku 1905—6 v Marianských Horách u Mor. Ostravy.

Vláda knížete Nikoly nařídila, aby ve všech městech zřízeny byly dvoutřídní měšťanské školy pro ony hochy, kteří nechodí do škol středních. Letos byla již otevřena první taková škola v Podgorici.

Městská rada v Praze předložila vládě ke schválení tyto prozatímní instrukce pro školní lékaře: 1. Školní lékař vyšetřuje děti co do zraku, sluchu, chrupu, řeči, duševní schopnosti, způsobilosti k tělocviku, ručním pracím a kreslení, co do celkového stavu zdraví a ošklivost vzbuzujících chorob, mimo čas vyučování ve zvláštní místnosti školní. 2. Je-li podezřelý případ infekční choroby ve škole, přeruší lékař školní návštěvu dítěte ve škole a oznámí věc úřadu zdravotnímu. 3. Podává v případech nalehavých nedostatků zdravotních zprávu hned fysikatu, jinak zprávy periodické. 4. V prvním roce své činnosti prohlédne především všecky děti prvních dvou tříd a založí katastr listový, v ostatních třídách pak prohlédne postupně ty děti, u kterých učitel neb okresní lékař již dříve nějakou vadu pozorovali, pak ty, na kterých sám při svých návštěvách něco nepravidelného seznal; v dalších letech prohlédne všecky děti do školy vstupující, zapíše je v katastr, kontroluje děti v dřívějších seznamech zapsané a podává hlavní zprávu o své činnosti koncem školního roku fysikovi a okresní školní radě. 5. Veškerá agenda okresních lékařů, pokud arci není zákonem okresním lékařům vyhrazena, ohledně dětí školních a školy, přenáší se na lékaře školní. 6. Školní lékař nemá práva přímo posuzovati ani kvantity ani kvality látky vyučovací, může však svá posuzování a posudky sděliti s úřadem příslušným. 7. Činnost školního lékaře ve školní budově nesmí rušiti vyučování; v nutných případech má školní lékař právo vstoupiti do třídy v čas vyučování, nesmí však do vyučování zasahovati a učitelstvu přímo rozkazy udíleti.

Německo-rakouský svaz učitelský usnesl se na svém sjezdu v Mariboru dle „Života“ na této resoluci ve prospěch zákonodárství o dětské ochraně: „Šetření učitelstva a zprávy živnostenských inspektorů ukázaly, že četných dítek školou povinných se užívá k živnostenským, zemědělským a průmyslovým výdělkovým pracím, které svou jednostranností, svým způsobem a trváním, jakož i nedostatečnou jakostí pracovních místností působí škodlivým vlivem na tělesný, duševní a mravní vývoj mládeže a jsou na ujmu výchovnému působení a prospěchům školy. Shromáždění učitelé a učitelky pokládají jako zástupcové vzrůstající mládeže za svou povinnost upozorniti veřejnost na tento socialní zjev a žádati zákonný zákaz každé výdělečné práce dětí mladších nežli 14 let. K vyplnění tohoto požadavku jest potřeba provésti podrobné úřední šetření vzhledem k objemu práce dětské.“

Ministerstvo kultu a vyučování rozhodlo v konkretním případě, že není zákonitého ustanovení, že učitel musí bydliti v místě školy, když nelze z takového ubytování očekávati ohrožení zájmů školství.

C. k. okresní školní rada v Hranicích oznámila všem správám škol obecných a ředitelstvím škol měšťanských usnesení, kterým se zakazuje učitelům ucházejícím se o nějaké vypsané místo osobně se představovati u předsedy okresní školní rady, okres. škol. inspektora, členů okresní i místní školní rady, ježto jednání takové jest nejen zbytečné, nýbrž i učitelstva nedůstojné. Okresní

úřady jsou tím jen zbytečně zdržovány, kompetentům — z nichž jen jeden může místo dostati — vznikají výlohy a členům místní školní rady se tím zbytečně namlouvalo, jak vysoce jsou nad žadateli postaveni. Podobné nařízení, jehož přestoupení se disciplinárně trestá, neškodilo by i pro školy střední a pro — duchovenstvo!

V „Zemském ústředním spolku“ v Čechách sdruženo jest v r. 1904—5 celkem 120 učitelských jednot se 7900 členy. I když uznáme stesky ústředního spolku, že mnozí vystoupili, jiní neplatí, přece zde vidíme velikou sílu, která tiskem mnoho zmůže a může uškoditi svým protikatolickým bojem. Jak nepatrný proti tomuto počtu jest hlouček učitelstva sdruženého ve spolku moravském a českém, zvláště když pro osobní spory leckterý vydatný pracovník společné práce se straní, jako se stalo opět v Čechách. Smutnou útěchou jest, že i „organisovaní“ učitelé jsou roztříštěni v několik stran, které navzájem se potírají, ale proti „klerikálům“ táhnou svorně ze jeden provaz.

Pěstování hudby chrámové, práce písařské u obecního úřadu a pod. jest zaměstnáním učitele nedůstojným, poněvadž při tom žije ve shodě s místními konservativními stranami, avšak jako agent sbírati inserty pro kalendáře učitelské jest povinností každého organisovaného učitele „v zájmu prosperity kalendářních podniků.“

Učitelé matiční z Podrudohoří konali v únoru schůzi v Mostě o svých právních a hmotných poměrech, které uznány za nevyhovující. Všichni přítomní projevili souhlas s neodkladnou změnou v obojím směru a v přijaté resoluci mimo jiné žádají, aby měsíční služné učitele I. třídy bylo 140 K a každým rokem se zvyšovalo o 5 K až do 290 K, nikdy však nesmí býti nižší než služné učitelů škol veřejných téhož místa a věku. Učební povinnost nechť činí 28 hodin týdně.

Na všech obecných a měšťanských školách ve Vídni působí 5922 učitelů a učitelek; z nich je 110 ředitelů, 1 ředitelka měšťanské školy, 237 řídících učitelů a 11 řídících učitelek, 608 učitelů a 288 učitelek škol měšťanských, 975 učitelů a 869 učitelek škol obecných, 367 definit. podučitelů, 337 definit. podučitelek, 170 zatímních podučitelů a 227 zatímních podučitelek, 258 zástupců a 236 zástupkyň. Z učitelek je 414 vdaných. Všech škol obecných 286, obecných a měšťanských 36, měšťanských 82 a chodí do nich 100.867 chlapců a 103.828 děvčat.

V minulém školním roce bylo v Srbsku 5 měšťanských škol chlapeckých s 25 učiteli a 363 žáky a 16 žákyněmi; 6 dívčích měšťanských s 25 učiteli a 216 žákyněmi. Obecných škol bylo 1093 chlapeckých a 170 dívčích, na nichž vyučovalo 1349 učitelů a 856 učitelek. Na počátku školního roku bylo na školách obecných 95.625 chlapců a 26 988 dívek, na konci školního roku 85.365 chlapců a 22.031 dívek, tedy asi polovice školní mládeže vídeňské. Rozpočet tamnějšího ministerstva vyučování pro r. 1905 činí 5,605.000 dinarů, z toho připadá na platy učitelstva obecných škol 2,809.000 dinarů. Nejvyšší služné jest po 3600 din. u dvou učitelů, nejnižší po 600 din.

u 145 učitelů; z učitelek má největší služné 7 po 2550 dinarech, nejnižší po 600 dinarech 13 učitelek.

Království pruské má úhrnem 138 učitelských seminářův a 60 průpraven a to 87 evangelických, 45 katolických, 2 židovské a 4 paritetické. Na jednotlivé provincie připadá: na východní Prusy 4, na západní 9, na Braniborsko s Berlínem 11, na Pomořany 8, Poznaňsko 10, Slezsko 22, Sasko 11, Šlesvik a Holštýn 6, Hanoversko 13, Westfalsko 11, Hessensko-Nassavsko 8, Porýnsko s Hohenzollernskem 18.

V pražském „Čase“ inseruje se knížka dr. J. Herbena „Bratr Jan Paleček“ s touto reklamou: „Zemskou školní radou pro školní knihovny zakázáno, což jest zajisté nejlepším odporučením.“ Proložená (mnou) věta jest „zajisté“ hroznou illustrací našich přímo tureckých poměrů právních a mravních Neznám knížky a nechci o meritu rozhodovati — avšak: buď není závadná a pak nemá býti zakazována, aneb je závadná, a pak nemá úřední zákaz býti brán v posměch a obracen v reklamu, sice se v mládeži pěstuje přímo anarchismus.

Vojenství.

Francie. Nový branný zákon přinesl úlevy jen oněm občanům, jimž posud bylo činně sloužiti 3 roky; neboť jest nyní sloužiti 2 roky i těm, již jako studenti, podporovatelé rodin atd. posud užívali výhod. Mimo to bude nyní ročně zařaděno k službě dvouleté asi 15 000 „méně schopných“, již dříve vůbec činně nesloužívali (services auxiliaires). Z toho vyvozuje senator Mezières, že nový zákon vyvolá touhu po změně, a že povede k zavedení jednoroční služby a pak k pouhé domobraně. Senatoři Rolland a Boudenot, ministr vojenství Berteaux a jiní si nový zákon velmi pochvalují, a slibují si od něho lepší a stejný výcvik armády. Bývalí důstojníci jsou však právě opačného názoru.

Nedávno uveřejnila „La France militaire“, jaká mimořádná vydání vyžadoval si zakročení vojska za dělnických nepokojů. Vydalo se roku 1900 528.038 franku, r. 1901 860.972 fr., r. 1902 154.632 fr., r. 1903 948.788 fr., r. 1904 1.235.3 9 fr. Z toho viděti, jak nepokojný živel stoupá.

Anglie. Vyzbrojení dělostřelectva novými děly, o němž se toliko mluvilo, stane se nyní skutkem. Nová děla jsou sestrojena dle návrhů firem: Armstrong, Vickers a Cammell. Několik jest již ve službě a za 30 měsíců budou všechny prý dodány. Bude jich asi 1071 (193 13librových a 878 18librových). Náklad asi 3,108.000 liber šterlinků. Z toho platí vláda indická 1.016.000 liber. Nápadno jest, že děla budou velice těžká, aby účinek byl větší. Tím však budou málo pohyblivá a také počet

střeliva příručího nemůže býti tak velký. Je to tím nápadnější, že právě nynější válka dokazuje důležitost lehkých polních děl. Ruská děla jsou působivější děl japonských. Rusové jich však často nemohli pro jich velkou váhu dopraviti na důležitá místa.

Rozpočet námořnictví vykazuje proti loňsku úsporu 3,500.000 liber, což působilo velké uspokojení.

Válečné loďstvo dočká se nové úpravy, která však nevyžadovala zvláštního nákladu. Asi 30 zastaralých lodí bylo vyloučeno nadobro. Tím přibylo asi 7000 důstojníků a mužů ke službě na lodích první řady, tak že v čas války záložní mužstvo by na nich konalo služby jen podřízené. Veškeré lodi jsou vyzbrojeny a třídí se toliko na 1. vyzbrojené na moři a 2. vyzbrojené v záloze. Pohotovost je taková, že nastane-li mobilisace, 6 bitevních lodí a 6 obrněných křižníků (tak zvaná „emergency fleet") na každý způsob může za 24 hodin z některého přístavu domácího vyplouti. Tedy Anglie sesílila své postavení v severním moři.

Německo. Správa námořnictví vyvozuje z námořních bitev na východním bojišti již důsledky. Počet drobných děl na všech lodích a lodicích bude zvýšen. Také větší počet ocelových střel jest navržen. Zavedena budou lepší torpeda. $1^1/_2$ milionu marek věnováno na pokusy s podmořskými čluny.

Italie. Vláda zamýšlí ve správním roku 1905/6 rozmnožiti sbor karabinierů (četníků) o 17 důstojníků a 3000 mužů.

Za stávky pekařských pomocníků v Římě vypuklé pomohla si vláda, soustředivši tam 400 vojenských pekařů, a ubytovavši je na blízku Kapitolu, kde mistři mohli o výpomoc prositi. Za stravu a $2^1/_2$ liry denní mzdy byli vojenští pekaři mistrům zažádavším přiděleni.

Správa vojenská rozhodla se zavésti při zástupech jízdní holuby na dopravu zpráv. „Giornale militare ufficiale" ze dne 25. února 1905 uveřejnilo ustanovení, jak užívati těchto holubů.

26. února l. r. podnikl milanský spolek automobilistů, vyrozuměv ministerstvo vojenství, cvičení, jehož se súčastnilo 20 vozidel. Běželo toliko o urażení různých vzdáleností. Cesty byly 107 až 404 *km* dlouhé, na každé cestě jelo po 1 až 2 vozidlech. Každý automobil byl doprovázen důstojníkem. Cesty byly skoro všechny bídné, počasí nepříznivé. Přes to však skoro všechna vozidla dorazila cíle; nehod se nestalo.

Belgie. Vojenský rozpočet činí na rok 1905 54,290 609 franků, tedy o 1,510.137 fr. méně než vloni. 3.032 600 franků žádá správa na dostavění opevnění v Antverpách, Namuru, Gentu a Tournai.

Bulharsko vypůjčilo si 100 milionů od Francie k vojenským účelům. Peněz půjčeno jen s podmínkou, že Bulharsko objedná děla ve Francii; a také Bulharsko objednalo u Schneider-Creusot 81 polních baterií po čtyřech dělech.

Většina střeliva však byla objednána u Kruppa. Mimo to dodá Krupp 9 pohorských baterií.

Spojené Státy severoamerické věnují svému válečnému loďstvu, jak jsme se již zmínili, mnoho péče a peněz. Námořní správa žádá na

kongresu na správní rok 1905/6 skoro 470 milionů marek, to jest o 70 milionů více než vloni, mimo to ještě 190 milionů marek na rozmnožení válečného loďstva (o $56^1/_2$ milionů více než vloni), a sice 127 milionů na stavbu nových lodí, 59 milionů na jejich výzbroj, zbytek na jejich vnitřní úpravu. To však jest vše na lodi, jejichž stavbu kongres již povolil. Nyní námořnická správa opět požádá o 16 lodí za 173 milionů marek. Náklad na tyto lodi požádán bude až na přesrok.

Čína. Ústřední vláda, zdá se, odhodlala se tolikráte ohlášené opravy pozvolna provésti. Místokráli dán rozkaz, aby zástupy dle určitých vzorů ošatil. Také stejný výstroj a výzbroj jest osnován. Pěchota prý obdrží ručnice ráže 7 *mm* a dělostřelectvo Kruppových děl ráže 8·75 *cm*(?), 36 polních a 36 horských děl bylo již objednáno, z nichž sestaveno bude asi 12 baterií. V provincii Cekiang bylo zřízeno učiliště, kde dle vzoru japonského cvičeno jest 3000 nováčků, jež pak budou působití co instruktoři. V Pekingu bude prý zřízena vojenská akademie atd. Také námořnictvu bude věnováno více péče. V Těncinu bude prý zřízeno ministerstvo námořnictví dle vzoru japonského, pak bude zřízeno ještě několik úřadů a škola. Vládce provincie Junan nečeká ani na opravy, nýbrž odesílá 2000 mladých Číňanů na anglické lodi, by nabyli námořnického cviku a vzdělání.

Japonsko. Vojenský rozpočet na rok 1905 činí: Mimořádný válečný náklad 776 milionů jenů, na vydání pravidelná 39,495.746 jenů, na vydání mimořádná 1,019.727 jenů.

Tento mimořádný náklad žádán skoro všechen na opevnění Tokioského zálivu, Šimonoseky, Kilanu, Majdzuru, Hakodate, Keelu (Formosa) a Pescadores. Rozpočet námořní na rok 1905 obsahuje pravidelných vydání 23.955.265 jenů, mimořádných 10,204.701 jenů (na stavbu lodí 8.547.227, na zvětšení arsenalu v Kure 1,484.756).

Válka rusko-japonská. General Liněvič ujal se vrchního velení a — nevíme již mnoho o ruské armádě. Jest cítiti silného ducha vědoucího, jak důležito jest, aby nepřítel do karet se nedíval. Víme toliko, že ruská armáda necouťla ani do první obranné čáry, již odborníci považovali za způsobilou, aby se Rusové za ní soustřeďovali, totiž Sungari (Kirin ula), jejž dráha překročuje u Laašakou, nýbrž že se zastavila o hezký kus jižněji, tak že má dráhu Čaučun-Kirinskou (prý již dostavěnou) daleko v týle.

Na moři připravil celé Evropě velké překvapení Roždestvenský, objeviv se 8. dubna náhle u Singapore. Dokazuje to jeho velkou obezřelost, a také že se mu podařilo své podřízené jak náleží vycvičiti. Důvěra jeho podřízených k jeho zdatnosti zajisté byla jak náleží utvrzena, že šťastně a nikým nepozorován do jihočínského moře veplul. Že přistál v zátoce Kamranské, svědčí také o jeho obezřelosti. 22. dubna opět ze zátoky vyplul a nevíme kam se obrátil. Pravděpodobno jest, že vyčká v jihočínském moři příjezd soulodí Něbogatova, jež 7. dubna Džibuty opustilo a jehož vjezd do čínského moře Roždestvenský snadně zabezpečiti může. Ať je tomu však jakkoli, než dojede do Vladivostoku, bude mu svésti bitvu s Japonci, na jejímž výsledku mnoho závisí.

Roždestvenský posud osvědčil velkou energii a můžeme tedy čekati, že ji v bitvě také osvědčí. Jeho čáka na vítězství nebude špatná, neboť oba protivníci jsou si co do počtu velkých jednot a jich vyzbrojení děly asi stejno; máť Roždestvenský 11 bitevních lodí a 4 křižníky, tedy 15 jednot, Togo pak 6 bitevních lodí a 8 křižníků, tedy 14 jednot. Vyšle-li třeba Togo několik lodí k Vladivostoku, aby Rusové nevypluli, anebo sloučí-li se loďstvo Něbogatova s Roždestvenským, budou Rusové u větší ještě výhodě. Arci že Japonci mají pak mnoho malých lodic a jich lodi jsou rychlejší ruských, dovedou-li však Rusové donutiti Japonce, aby vedli bitvu na malé vzdálenosti, tu přece rozhodnou lodi velké. Vítězstvím by Rusové arci války ještě nerozhodli, ale nabyli by nadvlády v japonském moři a uchránili by Vladivostok, poslední přístav ruský na východě. Dopravu japonského vojska na bojiště, která se děje jižně korejského průlivu, sotva by mohli účinně rušiti, neboť cestu do Žlutého moře mohou jim Japonci snadně zastoupiti a pak budou co do zásobování uhlím vždy jen odkázáni na Vladivostok. Že by však všechny japonské lodi tak hned zničili, nelze mysliti, neboť Japonci jsou příliš chytří, by zavčas neutekli, když by poznali převahu ruskou. Bude třeba také ruského vítězství na souši, aby Rusové mohli mluviti o skutečném zisku. Vysvětlovali jsme však již kdysi, že porážka Japonců nemůže býti úplná, pokud mají nadvládu na moři, a proto bude výsledek budoucí námořní bitvy tak důležitý.

Směs.

Socialistická „Akademie“ (?) píše v č. 7. hodně neakademicky o XVI. Manesově výstavě v Praze: „Jen proti jednomu vystavenému předmětu třeba ohraditi se co nejdůrazněji: je to návrh na úpravu ‚sv.‘ Hostýna od Dušana Jurkoviče. Tvrdím, že nemůže býti horšího zneužití umění než k okrase oněch pověrečných jezovitských poutnických kramařin, které Moravu tak demoralisují a špiní. Umělec měl by si býti vždy vědom svého kulturního poslání a nepomáhati ozdobovat kaple Janů Sarkandrů, ‚zázračné‘ prameny a boudy prodavačů poutnických uší, očí, nohou, prsů, koz, krav atd. Těch 15 zastavení Hostýnských, ta výzdoba pestré malebné architektury Jurkovičovy je k účelům nemravným, k udržování fetišismu a pověr a je stejně hodna zavržení jako když se na příklad některý umělec prostituuje kreslením pornografií pro nějaký židovsko-maďarský etablissement. Propůjčují-li se Úprka, Jurkovič, Bílek k oslavě jesuitismu na Moravě, je to ovšem jejich věcí, ale ‚Mánes‘ neměl rozhodně propůjčovati se k vystavení věci, která každému opravdovému intelligentu bude smutným dokladem nekritičnosti některých umělců, užívajících svého umění k účelům naprosto pochybeným a škodlivým.“ Uvádíme výtky tyto jen za důkaz bezedné hlouposti, která ve svém šíleném fanatismu chce terrorisovat i umění;

podle ní také třeba ceniti předchozí chvály některých umělců, kteří zajisté dnes nebo zítra také uvalí na sebe hněv socialismu, pohlížejícího na umění asi jako kozel na zeleninu. Kdož pak může za to, že socialistické „ideály“ umělcům vůbec nestačí? „Akademie“ sice jmenuje jen tři takové umělce „znemravňující“ (oh! oh! ty socialistická mravnosti!), ale kdyby chtěla vyjmenovati všechny umělce, kteří „udržují fetišismus“ tento, ošklivíce sobě fetišismus socialistický, kult žida a Zolovy putyky, nebyla by tak brzy hotova, jako s těmi „umělci“ socialistickými. — S názvem „sv.“ Hostýn však ani my nesouhlasíme.

*

Statistika vyznání v Německu. (O.) Příčiny tohoto nerovného rozvoje katolicismu a protestantismu mohou býti pouze čtyři: nestejný počet narozených, emigrace a immigrace, přestoupení od jednoho vyznání ke druhému a smíšená manželství. Co se prvního týče, jest jisto, že v Prusku katolíků poměrně více se rodí nežli protestantů. Dle Statistického Bureau pruského z 1000 čistě protestantských manželství zrodí se jen 4403 děti, ktežto z téhož počtu katolických napočteno 5276 dětí; odečteme-li pak děti mrtvorozené a v dětství umírající, zůstává poměr katolických k protestantským 3293 : 2863, difference, která při dvanáctimilionovém obyvatelstvu katolickém znamená roční vzrůst o 34.000. Vládní úřady připouštějíce tato fakta snaží se všemožně vysvětliti je tím, že prý to polští katolíci tak rychle se množí, a že prý katolíci žení se v mladším věku než protestanté. Ale jejich vlastní statistika je usvědčuje ze lži ukazujíc, že největší počet porodů není v polských okresích, a že protestanté průměrně vstupují v manželství v mladším věku než katolíci.

Emigrace má jistě vážný vliv na různá vyznání. V minulém století vystěhovalo se z Německa více než 6 milionů lidí, z čehož 2·5 milionu připadá na dobu od roku 1871. Na neštěstí máme málo spolehlivých zpráv o náboženském vyznání vystěhovalců. V Prusku existuje o tom úřední statistika pouze za léta 1883—87, a v tomto období bylo ze všech emigrantů 66·46 % protestantův a 30·39 % katolíků. Za to v Badensku a v Elsas-Lotrinsku emigrace jistě ztenčila řady katolické, třeba o tom nemáme spolehlivých údajů statistických. Nesmíme však zapomínati na immigraci. Roku 1900 bylo v Německu 21.764 Italů, z nichž bylo 21.507 katolíků; ze 76.103 Hollanďanů bylo 48.872 téhož náboženství; ze 24.689 Čechů bylo 16.332 katolíkův a ze 64.154 Moravanů bylo protestantů jen 1472. Ze všech 778.698 přistěhovalých v roce 1900 bylo katolíků 550.000, protestantů 220.000. O přestupech od jednoho vyznání ke druhému není spolehlivých výkazů. Statistické Bureau nepovažuje dotyčné výkazy podávané pastory za authentické, a ježto konverse beztoho nemají značného vlivu, můžeme jich pominouti.

Zbývají ještě smíšená manželství, a ta právě hrozí zahraditi cestu rozvoji katolicismu v Německu. Smíšené sňatky jsou více pravidlem než výjimkou převyšujíce ve mnohých okresích počtem sňatky čistě katolické. Roku 1900 bylo v Německu 467.329 sňatků, z nichž 277.480 bylo čistě protestantských, 145.141 čistě katolických a 39.115 smíšených. Ve státečku Schwarzburg-Rudolfstadt shledáme 13 sňatků smíšených, ale ani jednoho katolického. V Hamburku, kde 30.000 katolíků, bylo roku 1901 uzavřeno

jen 73 čistě katolických sňatků, ale 480 smíšených; v Berlíně 863 katolických a 2770 smíšených. Počet těchto rok za rokem vzrůstá. V Bavorsku na př., kde roku 1890 smíšených sňatků bylo 3527 čili 8·82%, dosáhl počet jejich roku 1900 5012 čili 9·91% všech sňatků. Že tyto sňatky jsou pramenem vážných ztrát pro církev katolickou, patrno z úřední statistiky. V Prusku roku 1900 387.953 čili 56% dětí pocházejících ze smíšených manželství bylo vychováno protestantsky a jen 294.604 (43·5%) po katolicku. Badensko vykazuje týž výsledek, kdežto v Hessensku zisk protestantismu není tak patrný. V ostatních státech není úřední statistiky, možno-li však věřiti záznamům pastorů, ztrácí církev na mnohých místech ještě více než v Prusku. Dle nich totiž 76·99% dětí ze smíšených manželství v Bavorsku jest křtěno od protestantů, v Sasku 91%, ve Würtembersku 60·27%, a jen v Elsas-Lotrinsku procento klesá pod 50. Z těchto číslic je viděti, že církev jinak silně se rozmáhající tratí velmi mnoho smíšenými sňatky, a ztráty ony ještě se zvětší, nenalezne-li se účinného prostředku.

Pravda o Laplaceovi. Často a často bývá tento učenec citován v útocích proti theismu; dokázalť, jak dí zapřisáhlý odpůrce zjevené pravdy Seailles, že pravidelné dráhy hvězd nezjevují již moudrosti boží, ani jeho lásky, nýbrž nutnou činnost mechanických zákonů; proto mohl prý Laplace říci, že nepotřebuje hypothesy Boha. Co na tom pravdy? Gaston Sortais dí: Ani v jednom, ani v druhém smyslu Laplace nespáchal této metafysické hlouposti. Faye, slavný astronom, vyvrací ve svých dílech tuto odiesní legendu, kterou svobodní myslitelé, buď z ignorance, buď úmyslně ode dávna již kolportují, a jak se zdá, i na dále kolportovati budou. Faye ve svém díle Sur l'origine du monde (3. vyd. Paris, Gauthier-Villars) píše: „Když občan Laplace presentoval generálu Bonapartovi prvé vydání svého díla „Exposition du système du monde", generál mu řekl: „Newton mluvil ve své knize o Bohu. Prohledl jsem již vaši knihu a nenašel jsem ani jednou tohoto jména." Na to Laplace odvětil: „Občane první Konsule, nepotřeboval jsem této hypothesy.« Dle těchto slov byl by Laplace zacházel s Bohem jako s hypothesou. Kdyby tomu tak bylo, byl by se první konsul od něho prostě odvrátil. Než o tom Laplace nikdy se nezmínil... Newton, domnívaje se, že stoleté úchylky, jichž theorii narýsoval, skončily by posléze zničením sluneční soustavy, řekl kdesi, že Bůh musil čas od času zasáhnouti, aby zabránil zlu a system zase obnovil. To byl pouhý předpoklad, suggerovaný nedokonalým názorem o podmínkách stability našeho malého světa. Věda nepokročila v této epoše tak, aby ozřejmila tyto podmínky. Laplace však, který je hlubokou analysou objevil, mohl a musil odpověděti prvnímu konsulovi, že Newton chyboval dovolávaje se intervence boží, aby tak svět byl čas od času do pořádku uveden, a že on Laplace nepotřeboval takového předpokladu. Nebyl to tudíž Bůh, s nímž zacházel jako s hypothesou, nýbrž jeho intervence v určitem místě".

Ostatně máme o tom svědectví samého Laplace, které dosvědčuje, že učený akademik Faye správně interpretoval jeho myšlenku. V „Expos. du système du monde" Laplace napsal. „Newton tvrdí, že podivuhodné uspořádání slunce, planet a komet může býti jen dílem bytosti rozumné a všemohoucí... Než toto uspořádání nemůže býti samo účinkem zákonů

pohybu? A nejvyšší rozum, který Newton nechává intervenovati, nemůže ho nechati záviseti na nějakém všeobecnějším zjevu? Zjevem tím, dle nás, je zjev mlhovité hmoty roztroušené v různých hromadách na ohromné obloze." (N. vyd. 442 –443.)

Tak Laplace nepopíral Boha,[1]) on ukázal nám jen, že nebeský mechanismus je dokonalejší, než se kdy tušilo, a že opatřen je organy, jež automaticky starý pořádek obnovují. „Bylo by nesprávno," podotýká J. Fabre d'Envien (Origines, p. 377) „kdybychom na to dosti nepoukázali, že jeho system vyžaduje Boha Stvořitele elementův a autora vší nebeské mechaniky." Kant, filosof, vyznal Stvořitele ve své kosmogonii, Laplace však, píše za plné hrůzy své dílo „Expos. du système du monde" a později presentuje je Radě pěti set (1796), nepokládal za oportunní, aby v ně vsel kompromitující věty. Když pořádek a jistota byly zase obnoveny, neužíval již této reservy; a když blížila se hodina, kdy měl skládati účty svému Tvůrci, hledal pomoci u náboženství, v němž byl v mládí vychován. K svému smrtelnému lůžku povolal si kněze a zemřel jako dobrý křesťan, jak vypravují současné listy. Jeho učený přítel, baron Fourier, sekretář akademie věd, stál u něho v jeho poslední nemoci. Tento učenec sdělil po smrti Laplaceově, že slavný tento astronom se zaměstnával myšlenkou dáti vyhladiti ze svých biografií jistou historku, v níž se mu podkládal dvojsmyslný úmysl a přidělovalo atheistické zabarvení. Totéž konstatuje ve zmíněném díle astronom Faye: „Vím od Praga, že Laplace dozvěděv se nedlouho před svou smrtí, že tato anekdota měla býti uveřejněna v životopisném svazku, prosil ho, aby vyžádal na vydavateli její potlačení. Bylo třeba ji vysvětliti nebo potlačiti. To druhé bylo nejjednodušší; bohužel nebyla ani potlačena ani vysvětlena."

Ze všeho je zřejmo, že Laplace atheistou nebyl a že nesvědomito je vykořisťovati jeho výrok proti víře, v tom smyslu, jako by se tento učenec vyslovil proti nutnosti Boha ve vesmíru. Kdo se chce blíže poučiti o legendárním výroku Laplaceově, v. de Joannis v Études, t. LXYI, p. 541—45.

Spolek pro zakládání knihoven ve Slezsku založil v minulém roce 4 knihovny (v Bašce, Těš.), Michálkovicích (Těš.), Vel. Kunčicích (Těš.) a na Březové (Op.). Rozšířil 9 knihoven. Úhrnem rozdal 661 knih. Z fondu Hillova zřídil 2 kočovné knihovny po 106 svazcích. Z časopisů odebíral 7 exemplářů Opavského Týdenníka, 7 Hlasu Týdenníka, 4 Budoucnosti a 1 Těšínských Novin. Příjem měl 830·21 K, vydání 795·88 K. Na Frýdecku (vratislavské diecese!) kněží se skoro nic nezajímají a nestarají o četbu pro lid, jak poukázal spolkový revident. M. P.

[1]) Naopak, když Etienne Geoffroy Saint-Hilaire mluvil před akademií věd o jednotě složení živých bytostí, důkazu to jednoty jich Původce, byl to mathematik Laplace, který řekl: »Myslíte jako Newton.«



Ročník XXII. Číslo 6.

HLÍDKA.



Psychologie bludů v dějinách církevních.

Karel Černocký.

Zdá se, jakoby krise, kterou postřehovati se domnívají na náboženství a jeho formách lidé vnitrně se probouzející, byla zvláštním přílivem moderních myšlenek dostoupila horečného stupně a jakoby z toho, co trpí epidemickou paralysí a rozvratem prvků náboženských stižená společnost, reorganisovati se měl nový náboženský život. Když již toto znovuzrození zasáhlo i nejintimnější vrstvy lidského cítění a reakce stává se účinnější, možno se asi nadíti jednou přece vyhojení duše moderní společnosti.

Směry doby přítomné, proudy náboženskými zvané, mohli bychom stěží za takové považovati, neboť jejich zatimní utišení nacházívají se mimo oblast života náboženského. Stěží mohli bychom u mas konstatovati, že hlasy volající po „vodě živé“ zasaženy jsou rozžízněním náboženským. Jejich touhy jsou neuvědomělé. K proudu, který vedle nich teče, se nesklánějí.

Příčinou jejich dissonance nemůže býti ovšem zrezavění strun cítění, nýbrž napjaté zvýšení jejich nazírání, kterému neodpovídá základní ton světového zladění, a bylo by tu proto snadným říci, že nedorozumění a rozpory v úkazech těch se jevící jsou více psychologicko-poetické než náboženské.

Zákony, kterými řídí se vzrůst a projevování se života duševního, pro svoji rozmanitost a oslňující bezděčnost jsou s to úplně předráždit a oslnit prameny našeho náboženského cítění a dáti tomuto cítění směr jeho podrážděné přirozenosti. Poměr subjektu člověka k ostatním častem

souvětí „kosmos a Bůh“, který náboženstvím nazvati můžeme, zůstává týž, i když smysl věty té se stává jasnějším nebo různějším. Jedná se o ten „smysl“, a ten se vždy, za všech časův ukazoval různým. Tento „smysl“ byl různým dle schopností duševních, okolností času a toho, co tvoří bezprostřední stravu tohoto života duševního, světa objektivního. Bylo třeba zhotoviti z nich křídla náboženského vzletu, dáti jim tvar a jména, aby je pak člověk na sebe připjati mohl. V historii těchto růzností náboženských jeví se proto nadání i psychické vlastnosti stavitelů. Tak na př. pozorovati můžeme zřetelně se vzrůstajícím vytříbením nazírání i dokonalejší soustavy náboženských zrůdností, přílivem poznatkův a faktův objektivních rozšíření tohoto moře cítění. Naštípením a nákazou — reakce a krise, chorobu a smrt, nebo krisi a uzdravení.

Procházejíce dějinami církevními zřetelně spatříme označeny, jak se zdá, fluktuace trojího druhu: intellektu, cítění a směru vůle. Ano mohli bychom nalézti v dějinách odchylek těch i zřetelně vyjádřeny základní rysy růzností povah.

Jestliže poznává Šimon Magus, kterého Ireneus (cont. haer. I. 23) haeresiarchou nazývá, že počátkem všeho stvořeného jest ἔννοια, která byla matkou všech a ze které pak spojeními (συζύγιαι) nebo kořeny (ῥίζαι) pochází šest bytostí: νοῦς a ἐπίνοια, φώνη a ὄνομα, λογισμός a ἐνθύμησις, a jestliže gnostik Valentin vykládal, že z této prabytosti skrze ἔννοια vyšli: νοῦς s ἀλήθεια, z těch pak λόγος a ζωή, z těch pak ἄνθρωπος a ἐκκλησία, anebo jestliže Ofitové si povídají, že z bythu (ὁ πρῶτος ἄνθρωπος) se vyronila Myšlenka Sebe Sama a Mlčení (ἔννοια, σιγή) jako první tvor člověka pak ὁ δεύτερος ἄνθρωπος anebo υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, také Ἀδάμας zvaný atd., to vše, co s tímto názorem a zakořeněním jeho v lidské duši souvisí a z něho vyrůstá jako pobloznění psychologického vjímání a filosofického slučování, musí vzíti na sebe ráz náboženské spekulace, jakmile setká se s pocitem, který žízniv jest otázkou „odkud a kam?“ Hejno myšlenek, které tu vznikají, musí podobat se množství aionů, kteří z tohoto principu se vyronili. Jako výklady náboženské všech národů přírodních a na nízkém stupni vzdělanosti se nacházejících, tak musely i náboženské názory těchto samostatně hledajících a Zjevení zneuznavších opírati se o řadu pomocných principů. V manicheismu stačily k tomu dva, dobrý (Ormuzd) a zlý (Ahriman). Marcion (gnostik syrský) však, který zdá se míti distinguovanější smysl, ustaluje se na třech: I. ὁ θεός ἀγαθός, II. δημιουργός δίκαιος (Bůh židů) a III. ὕλη i s ὁ πονηρός nebo διάβολος.

Avšak ona jednota, kterou člověk, kromě toho, že při pojímání a vjímání světa zevnějšího na různých hraničných kamenech odpočíval, přece v jednotné síle svého života duševního cítil jako jediný princip, jeví se proto zároveň vyjádřena v oné duši světové manichaeův a Karpokratově monadě (jako otci všeho).

Že pak odchylka ta (blud) spočívá skutečně v odchylném a zmateném pozorování, následkem pak toho i pojímání, dokazuje i roztřídění montanistů na spirituales a psychici, lidi více a méně v chorobnou introspekci a hypnotické snění pohroužené.

Perioda těchto bludů rázu filosofického i jim blízká a příbuzná doba bludů dogmatických dokazují zjevně, jak ohromujícím, avšak i uchvacujícím způsobem působilo na ducha lidského Zjevení. Jak slabý jest duch vlitý do tvarů zákona a těsný, aby dokonale prosáknut byl „vodou života", jak spoutaný, na hmotné opory a představy odkázaný sám zmateně a nejistě pohybuje se na svých vlastních nohou.

Učení Kristovo přineslo kvas, posud však viděti jen, kterak svět představ roste a plní se množstvím demonů, kterak z této demonologie pak uniká výpar prvků rozkladných. Pak spadá ona pěna světových bublin a mohli bychom jako datum tohoto přechodu označiti zánik sekty Priscilianistů, která posléze na synodě v Braga se připomíná (roku 561).

Když temperatura tohoto kvasového procesu ustálením církevní hierarchie, řádu pevného a rozšířením po různých pásmech střední Evropy poněkud ochládla, tu počala ta pravá introspekce, která jest první podmínkou náboženského cítění.

Kromě bludů, které kolem pravd zjevených krouží a nikterak odchylek od správného postupu myšlení a úsudku neukazují, probíhá dějinami církve Kristovy od těchto dob až dotud, dokud duch lidský chvěti se bude životem, řada postav zákeřných, postav psychologicky stigmatisovaných a pathologicky zatížených, které nákazou suggesce, po drahách chorobné sensace uspávají a magnetisují duchy příbuzné praedisposice. Úžasnou jeví se tu korrupce základních záchvěvů života psychického a zmatenost, s jakou tyto pochody po sobě následují. I když přehlédneme ojedinělá perversní gesta, která u všech sekt nacházíme, vidíme tuto hydru zosobněnu v popise sekty Stedingerů (okolo 1230), který v breve posílá Řehoř IX[1]) Jindřichovi, synu císaře Jindřicha II:[2]) „Tato nákaza morová, jak se nám sděluje, má tyto

[1]) *Dr. J. J. Ritter*, Handbuch der Kirchengeschichte. II. 112.

[2]) Huius pestis talia initia perferuntur. Nam dum novitius quisquam in ea recipitur et praedictorum scholas primitus intrat, apparet ei quaedam species ranae, quam bufonem

počátky. Když nějakého novice přijímají a on poprvé do jejich školy vstupuje, tu zjeví se mu jakýsi druh žab, který někteří obyčejně bufo (ropucha) jmenují. Tu jedni ze zadu, druzí na ústech proklatě líbají, tak že jazyk potvory berou do svých úst a ve své sliny. Ona ukazuje se jednou ve své obyčejné velikosti, jindy jako husa a kachna; velmi často také nabývá velikosti pece. Když pak novic dále pokračuje, přichází mu vstříc člověk podivné bledosti s očima co nejčernějšíma, tak vyzáblý a chudý, že zdá se, jakoby tělo (maso) bylo úplně ztráveno a jen kosti potažené kůží zůstaly. Toho pak novic políbí a ucítí jakoby ledový chlad; po políbení pak vymizí zúplna pamět víry katolické z jeho srdce... Když se to vše bylo stalo, shasnou se světla a následuje páchání nejhanebnějšího druhu smilstva, aniž se při tom rozdíl činí mezi cizími a příbuznými atd....“

Jisto ovšem jest, že to, co se o těchto lidech vypravuje, náleží již více k pozorování lidí duševně chorých a zatížených nežli k pouhým odchylkám a že jest nám tu spíše počítati s perversí či inversí pudů, najmě pohlavního, uvedená fakta nejsou však nikterak nezajímavými i pro psychologii citu náboženského. Poněvadž pak se podobné zrůdnosti až do dneška objevují, nelze jich jednoduše pominouti. Zřejmo jest, že označená a jim podobná fakta nejsou nikterak symptomy citu nábožensky naladěného, že jsou to surrogaty jevící jeho opak a ukazují ne tak jeho odchylku a uchylku jako jeho rozvrat. Ve středověku — jehož postup v ohledu náboženském mohli bychom zahrnouti v slově metafysika naproti starověku, kterému řekli bychom theologie v užším slova smyslu — evangelium a slovo apoštolů brzy byly rozředěny, potůček do světa dále se řinoucí proměnil se v řeku. Pravdy věčné narazivše na břehy lidského poznávání způsobily zatopení. Člověk, který cítil rozpor mezi vnějším světem a tímto nově založeným životem duše, lekl se tohoto zápasu, dal se na útěk a ve chvílích vysílení odpočíval na troskách starých zbořených chrámů. Ideu Boha, které pojati nemohl pro její filosofické zbubření, zvrátil a zvrácenou zase požiti musel. Je

consueverunt aliqui nominare. Hanc quidam a posterioribus et quidam in ore damnabiliter osculantes, linguam bestiae infra ora sua recipiunt et salivam. Haec apparet interdum in debita quantitate et quandoque in modum anseris et anatis; plerumque etiam fumi quantitatem assumit. Deinde novitio procedenti occurrit miri palloris homo, nigerrimos habens oculos, adeo extenuatus et macer, quod consumptis carnibus sola cutis relicta videtur ossibus superducta. Hunc novitius osculatur et sentit frigidum sicut glaciem; et post osculum catholicae fidei memoria evanescit de ipsius corde totaliter... Et his ita peractis exstinguntur candelae et proceditur ad foedissimum opus luxuriae, nulla discretione habita inter extraneas et propinquas etc ...

to čin resignace. Je přepnutí a strhnutí hybného péra hodinek duše, při kterémžto škubnutí rafije urychleným skokem zpět obíhají až k samým počátkům stavů vědomí organového a vyplývajícím z nich činům zvířecí povahy.

Pozornost obrácená k Bohu a otevřená cesta k poznání vnitřního světa duše nemohla nevzbuditi tak mnohou sektu, jako na př. Quakerů (Georg Fox † 1690), kteří hypnotisovali utkvělou ideou, že v každém člověku jakoby jiskra třímá část božího rozumu (Vernunft) všechny ostatní činitele akce soudné a korrelační, a s třesením čekali toto ztrnutí principu života a obrnu jeho vlivu na tělo. Nálada ta zanechávala v duši tak živé stopy, že i ve stavu bdělém po probuzení pod jejím vlivem myslili (Swedenborg 1743), ano ona byla tak oslňující a mohutnou, že sebe sami za bytosti nebeské považovali. Můžeme říci, že hesychiasté a quietisté století 14. byli právě tak dovednými hypnotisery a spiritisty jako moderní. Opat kláštera Xeroxercos Šimon podává návod k takovémuto důkladnému pohroužení se a utopení svého vědomého „já" v moři pacitů nižších stavů vědomých: „Schließe deine Türe und setze dich allein in einen Winkel, und wende ab dein Gemüt von aller Eitelkeit, d. h. von allem Zeitlichen. Dann lege dein Kinn auf deine Brust und bewege dein sinnliches Auge mit ganzem Gemüte nach der Mitte des Leibes. Ziehe auch das Luftholen durch die Nase möglichst an dich und suche in deinen Eingeweiden den Ort des Herzens zu finden, wo alle Seelenkräfte zu wohnen pflegen. Zuerst wirst du Finsternis finden und eine nicht weichende Dicke. Wenn du aber beharrest und Tag und Nacht darauf verwendest, so wirst du — o des Wunders — eine unaufhörliche Freude empfinden. Denn sobald das Gemüt den Ort des Herzens findet, so sieht es sogleich, was es niemals wußte. Denn es sieht die Luft zwischen dem Herzen und sich selbst ganz lichtvoll und durchsichtbar."[1])

Náboženství, které naučilo člověka introspekci a otevřelo nové obzory neznámého dosud světa vniterného (mikrokosmu), bylo stotožňováno s touto introspekcí samou. Rozmanitost tohoto světa a radost z jeho objevování opojily člověka tak, že zapomněl na vše ostatní, co mu tyto nové ideje podávaly a spokojil se s tímto fermentem místo chleba, ničil touto trestí organismus duše.

Jak již nařknuto, třeba zmíniti se o zvláštním vlivu, jaký při mnohých sektách této periody na náboženské smýšlení a život jeví praedisposice chorobných sexualit. Novalis praví: „Je k podivu, že lidé už dávno nepostřehli příbuznosti mezi rozkoší, náboženstvím a krutostí

[1]) *Dr. J. J. Ritter*, II. 216.

a nemají se na pozoru.“ Tento moment zasloužil by zvláště bedlivé pozornosti a třeba by bylo podrobnější kontroly v tom ohledu. Jisto jest, že osvětlena byla by tak mnohá partie v dějinách Církve, od Montanistův a Tertulliana počínaje až po zástupy Flagellantů, kteří uchvacovali svým osobním prestyžem zástupy lidu. Marně psal Kliment VI proti nim bullu. Oni pode jmény bílých, černých a červených kajicníkův až do 16. století se udrželi ve Francii, v Avignoně, Lyoně a v Toulouse, ba i v Paříži, kde se těšili ochraně samého krále Jindřicha III. Bratrstvo Flagellantů bylo zrušeno sněmovnou roku 1601, ale procesí flagellantská procházela ještě v 18. století Italií, Španělskem a Portugalskem, poslední prý bylo viděno v Lisaboně roku 1820. „Kollektivně prováděné mrskání může býti zvláště dráždivé. Tyto odrudy dokazují, že flagellantismus jest odchylkou pohlavní vznětlivosti, patřící jednou k sadismu, podruhé masochismu. Faktum spojitosti mezi aktivní a passivní flagellací a ukojením pohlavním jest jisté; ale nelze z něho vyvozovati, že všichni, kteří mrskání vyhledávali nebo je prováděli na jiných, byli stiženi anomaliemi sexualními.“ [1]) Tímto drobnohledem prohlédnuty objevily by se zajisté mnohé tak skryté příčiny odchylek a bludů v dějinách positivního náboženství, osvětleno bylo by tak mnohé náboženství tajemného smutku (Saint Simon, 1026) světobolu i orientalní vznětlivosti (mohamedanismus) a exotického snářství a zuřivosti (znovakřtěnci).

(O. p.)

[1]) *Charles Féré*, Pohlavní pud, jeho vývoj a rozvrat. Praha 1902.

Poplatkový ekvivalent
vzhledem k osobám duchovním.

JUDr. Josef Ošmera. (O.)

VIII. Změny majetkové během desítiletí.

Ze zásady, že by měl býti zaplacen poplatkový ekvivalent jakožto náhrada za řádný poplatek převodní vlastně najednou, vyplývá, že jsou všeliké změny nastalé během desítiletí ve stavu jmění ekvivalentu podrobeného pro povinnost poplatkovou úplně bezvýznamné.

Dějeť se vyměření poplatkového ekvivalentu dle stavu majetku na počátku desítiletí, tedy v běžném decenniu podle stavu ze dne 1. ledna 1901,[1]) i nelze k pozdějšímu zvýšení nebo zmenšení jmění toho přihlížeti. Proto ani úplné snad vyčerpání a předlužení jeho po 1. lednu 1901 nemůže býti důvodem, aby se předepsaný poplatkový ekvivalent pro zbytek desítiletí odepsal,[2]) na druhé straně však též umořování passiv za období, na které se ekvivalent předpisuje, nemění nic ve výměře poplatku, ač splácením dluhů jmění naproti stavu na počátku desítiletí vzrostlo.[3])

Tím, co uvedeno, vyvrácen jest i mylný náhled, jakoby okamžikem, kdy přestala existovati ta která právnická osoba, přestala i povinnost platiti dále poplatkový ekvivalent jí vyměřený. Nemůže přec býti zkrácen finanční erár za zvláštní výhodu, jíž poskytl poplatníkům povolením, aby ekvivalent místo najednou směli platiti v určitých lhůtách, ve svém již právoplatném nároku na celý předepsaný poplatek. V takových případech jest platiti ekvivalent jednoduše tomu, komu připadlo jmění zašlé právnické osoby. Jestliže žádného jmění nezbylo, nutno ovšem ekvivalent pro zbytek desítiletí odepsati; důvodem tohoto odpisu však není zánik osoby, nýbrž pouze nedobytnost poplatku.[4])

Nejčastěji se přihází podobné případy u spolků, jež se rozešly. A tu může nastati trojí možnost. Buď jmění zrušeného spolku převezme spolek jiný dle stanov onoho k tomu povolaný, nebo členové spolku jmění to mezi sebe si rozdělí, anebo konečně jmění vůbec tu není. V prvém případě bude ekvivalent až do konce decennia zapravovati

---

[1]) § 1. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z.

[2]) Nález spr. soudn. dvoru ze dne 8. listopadu 1890 č. 5541.

[3]) § 17. posl. odst. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z.

[4]) Nález spr. soudn. dvoru ze dne 4. února 1885 č. 2392 a ze dne 19. listopadu 1889 č. 4961.

nástupci v držení majetku spolku zaniklého, v druhém podílníkům jměním tím se obohativším, v třetím případě pak se poplatkový ekvivalent zkrátka odepíše.

Než ani u duchovních není taková možnost vyloučena. Tak může na př. nějaké beneficium býti přivtěleno jinému obročí, a to s úplnou ztrátou své samostatnosti, dále nadace nějaká od osoby duchovní spravovaná může býti ať již z jakéhokoliv důvodu zrušena. Ani tenkrát nepřestala by povinnost platiti ekvivalent, nýbrž přešla by na toho, kdo převzal jmění, z něhož ekvivalent byl předepsán.

Rovněž neopravňuje k nároku na odepsání poplatkového ekvivalentu okolnost, že jmění movité na počátku desítiletí dle své povahy ekvivalentu podrobené věnuje se později k účelu vyučovacímu, dobročinnému nebo lidumilnému,[1]) nebo dále že nemovitost nějaká během decennia se od daně osvobodí.

Jestiť jen dalším nutným důsledkem hořejší zásady, že jest pro vyměření poplatkového ekvivalentu, případně osvobození od něho, rozhodujícím pouze stav ze dne 1. ledna 1901. Proto nemůže ani později nastalý důvod osvobozovací míti vlivu na vyměření za jiných okolností provedené.

Jak vidno, jest zákon v příčině změn majetkových během desítiletí dosti krutý.

Tvrdost tato jeví se zvláště tam, kde má dotyčná změna majetková za následek vyměření řádného poplatku převodního, takže jest v takovém případě zapravovati vedle poplatku tohoto ještě poplatkový ekvivalent, tedy vlastně poplatek dvojí. Tím však již pozbývá zákonité zavedení ekvivalentu jako náhrady za řádný poplatek z převodu majetku svého odůvodnění a stává se jednoduše nespravedlivým břemenem.

Tuto nesrovnalost postřehla dosti brzy i finanční správa a povolila, aby zákonně vyměřený poplatkový ekvivalent byl odepsán tenkráte, když se během desítiletí nemovité věci zcizí nebo movitý majetek v nemovitý promění. Žádost o takový odpis jest podati kolku prostě u úřadu, od kterého ekvivalent byl vyměřen.[2]) Jako doklady sluší

[1]) Srovnej již citované rozh. spr. soudn. dvoru ze dne 4. února 1885 č. 2392.

[2]) Ustanovení toto bylo obsaženo poprvé v odstavci 10. výn. min. fin. ze dne 20. prosince 1262 č. 102 ř. z., přejímáno pak do nařízení ministerialního pro další desítiletí a naposledy vyřknuto v § 35. odst. 2. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z Mimo uvedený případ nestává nároku na odpis právoplatně vyměřeného ekvivalentu. Než ministerstvo financí zmocnilo z různých důvodů výnosem ze dne 13. července 1903 č. 5154 finanční úřady první instance (okresní finanční ředitelství, event. poplatkové úřady), aby mohly ještě v těchto případech ekvivalent pro zbytek

přiložiti smlouvu o jmenované změně majetkové (smlouvu kupní, směnnou atd.) a platební rozkaz na poplatek ze smlouvy té vyměřený.

Nebude snad od místa zodpověděti tu několik otázek v příčině právě uvedeného ustanovení v praxi se přiházejících.

Předně jest dle vylíčeného jasno, že se tato výjimečná výhoda nemůže vztahovati na přeměnu majetku movitého v nemovitý vůbec, nýbrž pouze na případy, v nichž poplatek převodní následkem přeměny té byl vyměřen. Jinak by ono mimořádné ustanovení obsahovalo více, než bylo vlastně příčinou jeho zavedení, což však jest logicky nemyslitelno. Proto by byla na příklad neoprávněna žádost o snížení předepsaného ekvivalentu z toho důvodu, že část movitého jmění některé právnické osoby byla investována do stavby a tak přeměněna v majetek nemovitý.[1])

Nesmí se ovšem zase mysliti, že jest skutečné vyměření převodního poplatku pro přiznání zmíněné výhody zcela bezpodmínečné, takže by dobrodiní to bylo vyloučeno tehdy, když se převede věc nemovitá s osoby ekvivalent platící na osobu jinou právním jednáním, jež jest zákonitě od poplatku osvobozeno. Takový příklad může nastati mezi jiným při úplatném převodu nemovitosti cestou vyvlastnění.[2])

Tu odpadá placení poplatku z převodu, čímž však nesmí trpěti ten, kdo nuceně jinému věc nemovitou přenechá. Vždyť obyčejně smlouvou se zavazuje nabyvatel ku zapravení poplatkův, i jest odstupiteli úplně lhostejno, zda a jaké poplatky se z dotyčného právního jednání platí. Z toho, že nabyvatel snad jest od poplatku osvobozen, nemá odstupitel žádného prospěchu, nemůže míti tedy naopak z té výhody druhého ani škody. Proto lze plným právem míti za to, že k nároku na snížení ekvivalentu stačí taková změna majetku, jež jest o sobě

běžného desítiletí odepsati: 1. upotřebí-li se kontribučenských nebo daňových fondů k všeužitečným účelům; 2. rozejde-li se čtenářský, pěvecký, zábavní, divadelní nebo podobný spolek a bylo-li by další vymáhání ekvivalentu obtížno; 3. změní-li se dodatečně stanovy spolku k vyučovacím, dobročinným nebo lidumilným účelům v tom smyslu, že se movité jmění spolku toho nesmí odciziti jmenovaným účelům (§ 26. nař. min. fin. ze dne 14. července 1900 č. 120 ř. z.); 4. přizná-li se dodatečně realitám trvalé osvobození od daně z důvodu věnování k účelům všeužitečným (pozn. 2. lit. *b)* k pol. saz. 106 *B e)* popl. zák. z r. 1862). Rozumí se, že se odpis ten může vztahovati, vyjma poslední případ, pouze na poplatkový ekvivalent ze jmění movitého, a má se díti dle výnosu hořejšího (odlišně od odpisu při zcizení nemovitého majetku nebo proměně majetku movitého v nemovitý) pouze potud, pokud ekvivalent v době, kdy okolnost dotyčná nastala, nebyl ještě splatný, t. j. teprve od následujícího čtvrtletního terminu platebního.

[1]) Srovnej rozh. spr. soudn. dvoru ze dne 20. září 1887 č. 3651.

[2]) Pol. saz. 102 lit. *f)* popl. zák. z r. 1850.

způsobilá ku předepsání poplatku z převodu, byť i v konkretním případě poplatek takový skutečně vyměřen nebyl.

Dále jsou poplatníci v pochybnostech, od které doby jim přísluší odpis vyměřeného ekvivalentu. Většina se domnívá, že lze zaň zažádati teprve od čtvrtletního terminu splatnosti, následujícího na změnu majetkovou, která nárok na odpis ten zakládá. Než názor ten není správný. Uváží-li se totiž, že důvodem výše označeného ustanovení o zmírnění předepsaného poplatkového ekvivalentu bylo právě vyměření řádného poplatku z převodu majetku, jest jen samozřejmým závěr, že poplatkový ekvivalent má odpadnouti od té chvíle, kdy stát nabyl práva na poplatek převodní. Za okamžik ten platí, jak již dříve obšírněji vyloženo,[1]) den uzavření, vztažmo schválení smlouvy, i jsou oprávněny strany již ode dne následujícího žádati odepsání poplatkového ekvivalentu pro zbytek desítiletí, nebo byl-li již napřed zaplacen, vrácení přeplacené částky.[2]) Žádost o vrácení zaplaceného ekvivalentu jest ovšem omezena na všeobecnou lhůtu 3 roků ode dne zapravení.[3])

Zbývá ještě otázka, kolik lze z předepsaného ekvivalentu odepsati. Mohl by snad mnohý mysliti, že jest při vypočtení dotyčného obnosu vzíti za základ cenu, z níž byl vyměřen řádný poplatek převodní odpis ekvivalentu odůvodňující. K jakým absurdním důsledkům by však vedl náhled ten, ukážeme na příkladu. Jisté právnické osobě byl předepsán ekvivalent z movitého jmění 20.000 K sazbou $1^1/_2$% s přirážkou v obnosu 375 K. Za rok as, řekněme 31. prosince 1901, koupí si osoba ta nějakou nemovitost za 18.000 K, jelikož však dle násobného daně činžovní a pozemkové[4]) má realita ta cenu 23.000 K, nevyměří se poplatek převodní z oné kupní ceny 18.000 K, nýbrž z vyšší hodnoty daňové 23.000 K. Kdyby názor uvedený byl správný a mohlo býti žádáno vrácení ekvivalentu z obnosu při vyměření řádného poplatku z převodu za základ vzatého, bylo by odepsati od 1. ledna 1902 až do konce decennia, t. j. do 31. prosince 1910 obnos 388 K 13 h,[5]) tedy více než z celého jmění skutečně bylo předepsáno. Takový důsledek se ovšem vylučuje sám sebou; neboť předně celé movité jmění 20.000 K bylo po celý rok v držení osoby ekvivalentem povinné a proto též za

[1]) Srovnej stať II. tohoto pojednání »Co podléhá poplatkovému ekvivalentu«.

[2]) Rozhodnutí spr. soudn. dvoru ze dne 14. prosince 1899 č. 13.507 a ze dne 17. června 1903 č. 1868 (F).

[3]) § 77. popl. zák. z r. 1850.

[4]) Viz dřívější stať »Přiznání majetku«.

[5]) Ze 23.000 K činí ekvivalent sazbou $1^1/_2$% s přirážkou na celé desítiletí 431 K 25 h, tudíž na 9 let 388 K 13 h.

rok ten předepsaný ekvivalent musí zůstati v platnosti, dále pak 4000 K ze jmění toho vůbec nebyly přeměněny v nemovitý majetek, takže nutně po celé desítiletí ekvivalentu podléhají. Ke stejně absurdnímu výsledku bychom došli, kdyby někdo tvrdil, že při zcizení nemovitostí (prodeji atd.) jest přihlížeti k ceně kupní podrobené poplatku převodnímu, ač snad nemovitost zcizená byla přiznána k vyměření poplatkového ekvivalentu v hodnotě mnohem nižší.

Jest proto za to míti, že lze ekvivalent odepsati pouze z té části movitého majetku, která skutečně na získání nějaké nemovitosti byla vydána, při zcizení jmění nemovitého pak jen z ceny prodané neb směněné reality, jak byla k vyměření ekvivalentu přijata.

Konečně budiž připomenuto, že nemá strana nároku na úroky nahražovací, vrátí-li se jí z důvodu změny majetkové přeplacený ekvivalent. Přísluší totiž právo na úroky náhradné poplatníku pouze tehdy, když bylo předepsání poplatku následkem stížnosti pořadem instancí za neodůvodněné uznáno a musí-li se proto již zaplacený obnos straně vrátiti.[1]) Odpis poplatkového ekvivalentu pro zcizení nemovitostí neb proměnění majetku movitého v nemovitý neděje se však na rekurs, nýbrž na pouhou žádost, a není příčinou jeho snad nesprávné vyměření, nýbrž jednoduše zvláštní, mimořádné povolení. Kde však se straně nestala křivda, nemůže ani žádati, aby jí škoda povstalá ztrátou úroků byla nahražena.

IX. Školní příspěvek k poplatkovému ekvivalentu.

Již v pojednání o osvobozeních od placení poplatkového ekvivalentu byla učiněna zmínka o školním příspěvku, který jest k poplatkovému ekvivalentu zapravovati a jenž obnáší 20%, tedy pětinu státního poplatku. Tamže také uvedeno, že zemské zákony poskytly osvobození v širší míře, než tomu jest u poplatkového ekvivalentu. Zbývá tudíž pouze objasniti některé tituly osvobozovací.

Tak dí zákon, že nepodléhá školnímu příspěvku jmění kostelní. Než jsou přečetné nadace k účelům kostelním, jako: k udržování křížův, oltářů, věčného světla a pod., jichž užitků se sice užívá úplně stejně jako vlastního jmění kostelního, ale přece nemohou býti považovány za součástky jmění toho. Dle názoru staré školy právnické tomu sice tak bylo, neboť dle náhledu tehdejšího patřilo jmění nadační vedle svého účelu do vlastnictví buď církve, státu nebo obce, tedy vždy

[1]) Čl. II. zák. ze dne 23. ledna 1892 č. 26 ř. z.

do vlastnictví nějaké korporace.[1]) Dle nauky moderní[2]) však, jež odpovídá i právu rakouskému,[3]) jsou nadace samostatnými osobami právnickými, takže jmění kostela jest docela odlišné od jmění nadací, třeba pro potřeby kostelní zřízených.

Naskytá se otázka, mají-li požívati podobné nadace téže výhody jako vlastní jmění kostelní, čili nic. Praxe finančních úřadů v tom ohledu není ustálena, a ani správní soudní dvůr nezůstává si ve svých rozhodnutích důsledným.[4])

Po našem soudě jest správnějším ten náhled, že mají nadace k účelům kostelním právě tak nárok na osvobození od placení školního příspěvku jako kostel sám. Nedržíme-li se přísně mrtvé litery zákona, nýbrž vykládáme-li jej dle smyslu, jest názor ten úplně oprávněn. Nemělo-li zákonem o příspěvku školním býti uvaleno jmění kostelnímu nové břímě, jest jen spravedlivo, aby i nadace sloužící týmž účelům byly ušetřeny. Vždyť jest konečně lhostejno, kdo peníze vydává, zda kostel či nadace, rozhodující jest pouze, k čemu se jich užije. A nebylo-li by podobné nadace při kostele, bylo by na úhradu potřeb z ní uhražovaných sáhnouti na jmění kostelní; oč se tedy zmenší školním příspěvkem užitky nadace, o tolik více se musí případně vydati z příjmů jmění kostelního, což zajisté nemohlo býti úmyslem zákonodárcovým.

Rovněž jmění hřbitovnímu přísluší osvobození od placení školního příspěvku k poplatkovému ekvivalentu. Dle zásad kanonického práva, dle nichž platí o hřbitovech táž právní pravidla jak o budovách kostelních, je totiž jmění hřbitovní vlastnictvím kostela nebo dle novější

---

[1]) Srovnej *Savigny* str. 265 a násl.; *Unger* str. 318 a násl.; *Windscheid* § 57., pozn. 5; *Vangerow* I. § 60.

[2]) Viz *Dra. Krainze* »System des öst. allg. Privatrechts« § 80.

[3]) Srov. §§ 646., 694., 778. všeob. obč. zák. a různé specialní zákony o jednotlivých druzích nadací, jako: fondech kostelních, školních, chudobinských atd.

[4]) V zamítavých nálezech ze dne 20. října 1903 č. 2042 (F) a 2043 (F) odvolává se správní soudní dvůr na okolnost, že jest nadace samostatnou právnickou osobou, a soudí, že nelze proto jmění nadačnímu k vydržování kostela neb beneficia přiznati osvobození, jež jest vyřknuto zákonitě jen pro kostel neb obročí samo. Ale již v rozhodnutí ze dne 19. ledna 1904 č. 2313 (F) uchýlil se tento soudní tribunal od svého původního stanoviska a prohlásil, že jmění nadačnímu k vydržování modlitebny (jedná se o stížnost židovské obce v Praze) přísluší osvobození od školního příspěvku k popl. ekvivalentu. Neboť prý jest vlastně nadace taková s právnickou osobou modlitebny totožná, jako vůbec jmění kostelů neb beneficií téměř výhradně pochází z nadací. Jestliže však nutno právnickou osobu nadace k vydržování kostela nebo držitele obročí ztotožňovati s právnickou osobou kostela neb beneficia, jest též jmění její od školního příspěvku osvoboditi.

nauky farnosti. Jako takové však školnímu příspěvku nepodléhá. Ostatně i kdyby byl hřbitov interkonfessionelní a patřil politické obci, požívá rovněž zákonitého osvobození obcím těm přiřknutého.

Naopak nemůže činiti nároku na osvobození od uvedeného příspěvku nadace, jejíž užitky nepřijdou k dobru osobě osvobozené, nýbrž někomu třetímu. Sem patří nadace mešní, nadace na opravu náhrobku a jiné podobné nadace duchovními spravované.

Budiž tu připomenuto, že i při školním příspěvku rovněž jak u ekvivalentu není povinností úřadu vyměřujícího zkoumati, zda v určitém případě stává nárok na osvobození; naopak jest věcí strany osvobození se domáhati a případně nárok na ně prokázati.[1])

Školnímu příspěvku podléhá pouze jmění nalézající se v té zemi, kde přirážka tato byla zavedena,[2]) a předpisuje se od toho úřadu, jenž vyměřuje i poplatkový ekvivalent. Jen tehdy, když jmění právnické osoby jest v Čechách neb na Moravě, poplatkový ekvivalent však byl předepsán v jiné zemi (u úřadu, v jehož obvodu osoba právnická má své sídlo), jest kompetentním k vyměření školního příspěvku a ku případnému povolení osvobození c. k. úřad poplatkový v Praze pro Čechy a v Brně pro Moravu.[3])

Platiti jest školní příspěvek k poplatkovému ekvivalentu u týchž pokladen a ve stejných terminech splatnosti jako ekvivalent sám[4]), rovněž i vymáhání jeho provádí se týmž způsobem.[5])

---

[1]) § 3. nař. min. vyučování a financí ze dne 19. prosince 1900 č. 82 z. z. (pro Čechy) a č. 95 z. z. (pro Moravu).

[2]) § 1. zák. ze dne 8. června 1898 č. 38 z. z. pro království české a zák. ze dne 27. června 1899 č. 68 z. z. pro markr. moravské.

[3]) § 4. citovaných prováděcích nařízení č. 82 z. z. (pro Čechy) a č. 95 z. z. (pro Moravu).

[4]) § 6. a 7. cit. prováděcích nařízení.

[5]) § 4. uvedených zemských zákonů.

Studie cyrillomethodějské.

Napsal Fr. Snopek. (Č. d.)

Řeci rádi se obírali theosofií, mudrovali i o největších tajemstvích svaté víry, užívajíce při tom pouze slov biblických a jim souznačných. Jako píše Jerusalemský Cyrill: Mluvmež tedy o svatém Duchu pouze, co psáno jest, co však není psáno, všetečně nezpytujmež. Sám Duch svatý mluvil písma, sám také o sobě pověděl, kolik chtěl anebo kolik chápeme. Mluvmež tedy, co řekl, a čehož nepověděl, neopovažujmež se mluviti.[1]) A níže v téže katechesi: Jeden Bůh Otec, jeden Pán jednorozený jeho Syn, jeden Duch svatý Utěšitel. A toto stačiž nám věděti; přirozenosti a podstaty všetečně nezkoumej. Nebo kdyby bylo psáno, byli bychom řekli, *εἰ γὰρ ἦν γεγραμμένον, ἐλέγομεν*, což není psáno, neosmělujmež se mluviti, *ὃ οὐ γέγραπται, μὴ τολμήσωμεν.*[2])

Tohoto smýšlení byla škola antiochijská naproti škole alexandrijské. Škole antiochijské, kteráž obdržela později vrch mezi Řeky, náleží i poslední z otců církve řecké Jan Damaskin. Světec zcela věrně shrnuje v jedno jednak výwody svých předchůdců, jednak svědčí o podání církve řecké, jak se bylo do té doby vyvinulo, a sice slovy tehda právě běžnými. V jeho spisech nalezneme mnohé věty z Athanasia, Řehoře Nazianzského a Nysského, zároveň shledáváme nejenom že se úzkostlivě vyhýbá místům, dle nichž vychází Duch i ze Syna, ale i užívá výrazu, jakého nikdo před ním neužil mimo Theodoreta.

V hlavním svém spise *Ἔκθεσις ἀκριβὴς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως* obyčejně latinsky Expositio fidei orthodoxae nebo De fide orthodoxa uváděném, kterýž jest prvou na východě sepsanou systematickou dogmatikou, píše: „Sluší věděti, že nemluvíme, že by byl Otec od koho, ale jmenujeme jej Otcem Synovým, Syna nenazýváme příčinou, ale říkáme, že je z Otce a Syn Otcův a o Duchu svatém mluvíme, že jest i z Otce, i jmenujeme jej Duchem Otcovým, však neříkáme, že by byl ze Syna, ale přece jmenujeme jej Duchem Synovým.[3])

---

[1]) Catech. 16 n. 2. *Migne*, tom. 33 col. 920. Λεγέσθω τοίνυν ὑφ' ἡμῶν περὶ ἁγίου πνεύματος μόνα τὰ γεγραμμένα. εἰ δέ τι μὴ γέγραπται, μὴ πολυπραγμονῶμεν. αὐτὸ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐλάλησε τὰς γραφάς· αὐτὸ καὶ περὶ ἑαυτοῦ εἴρηκεν, ὅσα ἐβούλετο, ἢ ὅσα ἐχωροῦμεν. λεγέσθω οὖν, ἃ εἴρηκεν· ὅσα γὰρ οὐκ εἴρηκεν. ἡμεῖς οὐ τολμῶμεν

[2]) Ibid. num. 24. *Migne*, l. c. col. 954. εἷς θεὸς ὁ πατὴρ, εἷς κύριος ὁ μονογενὴς αὐτοῦ υἱός· ἓν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁ παράκλητος. καὶ αὔταρκες ἡμῖν εἰδέναι ταῦτα· φύσιν δὲ ἢ ὑπόστασιν μὴ πολυπραγμόνει. εἰ γὰρ ἦν γεγραμμένον, ἐλέγομεν. ὃ οὐ γέγραπται μὴ τολμήσωμεν.

[3]) De fide orthod. I. c. 8. *Migne*, tom. 94 col. 832. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι τὸν πατέρα οὐ λέγομεν ἔκ τινος. λέγομεν δὲ αὐτὸν τοῦ υἱοῦ πατέρα· τὸν δὲ υἱὸν οὐ λέγομεν αἴτιον οὐδὲ

Uvedenými slovy jistě nechtěl Damaskin kárati a nekáral ani otců řeckých svých předchůdců, z nichžto čerpal, z nichžto si některé věci vypůjčil. Neměl v úmyslu uchýliti se od nich, ač svědčí o východu svatého Ducha i ze Syna, aniž vytýká latinským otcům nauku filiokvistickou, aniž konečně předhůzky činí oněm částem církve latinské, jež od mnohých již let přijaly Filioque dokonce i do symbola. Jestliže pak takový byl přece jeho úmysl, zajisté nescházelo mu příležitosti vyjádřiti se o tom zřejměji.

Damaskin píše: Nepravíme, že Duch jest ze Syna, ἐκ τοῦ υἱοῦ δὲ τὸ πνεῦμα οὐ λέγομεν. Epifanius svědčí v rozšířeném věrovyznání: πνεῦμα ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ λαμβανόμενον (čili raději dle konjektury Franzelinovy λαμβάνον τε sr. Jan 16, 14. 15) καὶ πιστευόμενον,[1]) latině: Spiritus sanctus, qui a Patre procedit et accipit atque esse creditur e Filio. Chtěl-li se Damaskin uchýliti skutečně od svých vzorův a chtěl-li, aby uchylka jeho od učení obecného vynikla, bylo mu se zřením na dotčená právě slova Epifaniova místo οὐ λέγομεν, nepravíme, napsati jenom οὐ πιστεύομεν — nevěříme. Toho však světec učiniti nezamýšlel.

Zpytujmež, jaký smysl může míti ono οὐ λέγομεν — nepravíme, a jaký smysl věrojatno na místě tomto má.

Řehoř Nysský, jehož se častěji dovolává Damaskin, píše v homilii 3. o modlitbě Páně: Neboť Syn z Otce vyšel, jakož praví Písmo (Jan 16, 28) a Duch z Boha a Otce vychází (Jan 15, 26). Však jako býti bez příčiny (což jest vlastností pouze Otcovou) Synu ani Duchu přislušeti nemůže, tak zase býti z příčiny, což vlastní je Synu i Duchu, Otci přisuzovati přirozenost nedovoluje, neboť společno je Synu i Duchu býti ne bez původu, aby nebylo nějakého zmatku v podmětě. Zase nelze nalézti v jejich vlastnostech neslučného rozdílu, aby co společného bylo zachováno a co vlastního, nebylo smíseno. Nebo jednorozeného Syna svaté písmo jmenuje z Otce a dotud nauka stanoví jenom vlastnost, o Duchu svatém pak praví i že z Otce jest, i svědčí, že se Syna jest: jestliže kdo Ducha Kristova nemá, dí, není jeho (Řím. 8, 9). Tedy Duch z Boha

πατέρα, λέγομεν δὲ αὐτὸν καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ υἱὸν τοῦ πατρός. τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς λέγομεν, καὶ πνεῦμα πατρὸς ὀνομάζομεν· ἐκ τοῦ υἱοῦ δὲ τὸ πνεῦμα οὐ λέγομεν, πνεῦμα δὲ υἱοῦ ὀνομάζομεν. Item hom. de sabato sancto ibid. col. 605. Πνεῦμα ἅγιον τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, ὡς ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευόμενον, ὅπερ καὶ τοῦ υἱοῦ λέγεται, ὡς δι' αὐτοῦ φανερούμενον καὶ τῇ κτίσει μεταδιδόμενον, ἀλλ' οὐκ ἐξ αὐτοῦ ἔχον τὴν ὕπαρξιν.

[1]) Ancoratus num. 120. *Migne* 43 col. 236.

jest a božím duchem a Syn z Boha jsa z Ducha ani není ani nepraví se býti aniž dá se pak mluviti o této vztažné následnosti.[1])

Ač original má καὶ τοῦ πνεύματος οὔτε ἐστὶν οὔτε λέγεται, přeložil jsem: Z Ducha ani není ani nepraví se býti, za jedno proto, že takový jest smysl těch slov, jakož svědčí dogmatici, potom také proto, že florentijskému sněmu skutečně předložen byl spisek děl svatého Řehoře, ve kterém před slovem τοῦ πνεύματος vyškrabána byla předložka ἐκ.

Cyrill Jerusalemský přísně se drží slov biblických v učení o božské Trojici vůbec a zvláště v učení o svatém Duchu. Řehoř pak Nysský rozeznává, zdá se mi, mezi tím, co výslovně Písmo praví, trpným rodem λέγεται, a mezi tím, což se dá vyvoditi z Písma, což Písmo dosvědčuje, trpným rodem stručně προσμαρτυρεῖται, což tedy, ač výslovně psáno není, pravda zjevená jest (srv. ἐστίν ve rčení τοῦ πνεύματος οὔτε ἐστίν).

Damaskin na uvedeném výše místě se nedotýká toho, co písmo dosvědčuje, což možno jest dokázati o svatém Duše z písma, však toho také nikterak neupíraje; jednak docela jasně vyslovuje tehdejší smýšlení církve řecké, vlastně jenom její tehdejší zvyk mluvy, jednak se přidržuje svých učitelův a vzorů.

Co do prvního, pokud mi lze souditi, na východě úplně do pozadí zatlačen byl způsob vyměřovati nauku o Duchu svatém slovy mimobiblickými; co do druhého neuchýlil se Damaskin od svých učitelů, vyznávaje, že Duch svatý vychodí z Otce skrze Syna, ne ze Syna, poněvadž Syn se nenazývá nejvyšší příčinou, τὸν δὲ υἱὸν οὐ λέγομεν αἴτιον. Co si myslil, když napsal ἐκ τοῦ υἱοῦ δὲ τὸ πνεῦμα οὐ λέγομεν.

[1]) Homil. 3 in orat. dominicam Ὅτε γὰρ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθεν, καθώς φησιν ἡ γραφή, καὶ τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται. ἀλλ' ὥσπερ τὸ ἄνευ αἰτίας εἶναι, μόνου τοῦ πατρὸς ὄν, τῷ υἱῷ καὶ τῷ πνεύματι ἐναρμοσθῆναι οὐ δύναται· οὕτω τὸ ἔμπαλιν τὸ ἐξ αἰτίας εἶναι, ὅπερ ἴδιόν ἐστι τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος, τῷ πατρὶ ἐπιθεωρηθῆναι φύσιν οὐκ ἔχει. κοίνου δὲ ὄντος τῷ υἱῷ καὶ τῷ πνεύματι τοῦ μὴ ἀγεννήτως εἶναι, ὡς ἂν μή τις σύγχυσις περὶ τὸ ὑποκείμενον θεωρηθείη, πάλιν ἐστὶν ἄμικτον τὴν τοῖς ἰδιώμασιν αὐτῶν διαφορὰν ἐξευρεῖν, ὡς ἂν καὶ τὸ κοινὸν φυλαχθείη καὶ τὸ ἴδιον μὴ συγχυθείη. ὁ γὰρ μονογενὴς υἱὸς ἐξ τοῦ πατρὸς παρὰ τῆς ἁγίας γραφῆς ὀνομάζεται, καὶ μέχρι τούτου ὁ λόγος ἵστησιν αὐτῷ τὸ ἰδίωμα. τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς λέγεται, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ εἶναι προσμαρτυρεῖται· εἰ γάρ τις πνεῦμα χριστοῦ οὐκ ἔχει, φησίν, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ· οὐκοῦν τὸ μὲν πνεῦμα ἐκ τοῦ θεοῦ πνεῦμά ἐστιν· ὁ δὲ υἱὸς ἐκ τοῦ θεοῦ ὢν οὐκέτι καὶ τοῦ πνεύματος οὔτε ἐστὶν οὔτε λέγεται, οὐδὲ ἀντιστρέφει ἡ σχετικὴ ἀκολουθία αὐτοῦ. Diviš Petavius S. J., z jehož dogmatického díla VII. 3, 12 citat vzat jest, píše o něm, že uvádějí jej katolíci Řeci, ale není ho v našich vydáních. Pročež jsem ho také marně hledal v Patrologii Migneově, která mi později teprve přišla do rukou. Autor dissertace de Spiritus sancti processione předeslané spisům Damaskinovým dovozuje, že toto místo skutečně náleží k 3. homilii sv. Řehoře a určuje i místo, kam náleží.

vykládá sám na jiném místě slovy: Ale i Synovým duchem jest, ne jakoby z něho byl, nýbrž proto, že skrze něho z Otce vychází. Nebo jediný princip jest Otec, μόνος γὰρ αἴτιος ὁ πατήρ[1]); a jinde: Duch svatý z Otce skrze Syna vychází, ne však po synovsku, οὐχ υἱϊκῶς δέ, ἀλλ' ἐκπορευτῶς, nýbrž vycházením.[2]) Slovo δι' υἱοῦ, skrze Syna, na něž tak veliký důraz klade Damaskin i na jiných místech svých spisů, dokazuje, jak velice byl vzdálen Theodoretova pojímání dogmatu. Na jediném místě (cap. 13), pokud jsem pozoroval, uchyluje se od pojímání dogmatu staršího, pravě: Bůh Duch svatý, střed mezi nezplozeným a zplozeným a skrze Syna souvisící s Otcem, θεὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, μέσον τοῦ ἀγεννήτου καὶ τοῦ γεννητοῦ, καὶ δι' υἱοῦ τῷ πατρὶ συναπτόμενον.[3]) při čemž podotýkám, že Athanasius jináč mluví: Οὐ τὸ πνεῦμα συνάπτει τὸν λόγον τῷ πατρί, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ λόγου τοῦτο λαμβάνει.[4])

(P. d.)

O hmotě oživené.

Prof. Dr. Fr. Bulla. (Č. d.)

Od načrtnutého schematu jsou u různých druhů rostlin a živočichů různé odchylky. „Různosti struktury jádra u různých organismův odpovídají odchylky v postupu mitosy (dělení nepřímého), srovnávají-li se mezi sebou různé případy. Ale čtyry základní jevy ukazují se všude: Tvoření se chromatického a achromatického obrazce z konfigurace jádra v klidu; dělení se chromosomů; postup rozdělených chromosomů k polům mitotického obrazce; přeměna částí za tím účelem, aby opět utvořil se obrazec jádra v klidu. K tomu přistupuje konstantní udržování počtu chromosomů ve všech generacích zrnečných bunic téhož druhu.“ (Reinke, Einleitung in die theoretische Biologie, 260.)

Účel, k němuž buňka spěje při nepřímém dělení, je zřejmý. Směřuje k tomu, aby chromatin matičné buňky rozdělil se ve dvě přesné polovice a aby každá z nových buněk dostala přesně polovinu,

[1]) De fide orthodoxa I. cap. 12 col. 850 καὶ υἱοῦ δὲ πνεῦμα, οὐχ ὡς ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς δι' αὐτοῦ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, μόνος γὰρ αἴτιος ὁ πατήρ.

[2]) Ibidem l. I. cap. 8. *Migne*, l. c. 829.

[3]) l. cit. col. 856.

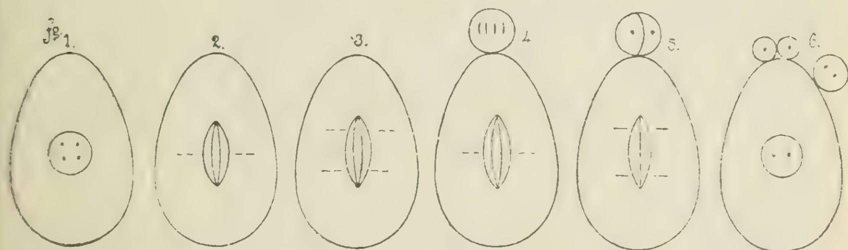
[4]) Oratio IV. contra Arianos. V. Petavii Dogmata theologica lib. VII. cap. 6 num. 5.

ale při tom tentýž počet chromatických zrníček, jak jej měla buňka matečná. Původ centrosomů klade professor Vejdovský do periplastu (jasného dvůrku kolem jádra) a přikládá jim při dělení značnou úlohu. Jimi dělení počíná. Dle Strassburgera a jeho žáků není jich u vyšších rostlin a nelze jich také dokázati u všech protozoů. Kdyby byly částí podstatnou, nesměly by chybět nikde. — Mitrofanov má opět za to, že nejsou ony příčinou dělení jádra, nýbrž že jsou výsledkem dělení již započatého. Wasilieff považuje centrosomy za přechodný výsledek vzájemného působení jádra a buničného protoplasmatu. Weissmann považuje centrosomy i s vřetenem za biomechanickou pomůcku pro dělení chromatinu. Vřeteno udává směr, kterým se chromosomy ubírají. Příčina však, která ono dělení působí, není známa.

5. Všechna individua, třebas se skládala z nesmírného počtu buněk, mají svůj původ buď v buňce jediné (vajíčku) nebo ve dvou buňkách, totiž v buňce vaječné a v buňce chamové (spermatozoon). A jelikož z individuí určitého druhu povstávají zpravidla individua téhož druhu, dlužno tyto buňky považovati za nosiče dědičnosti. Aby však tyto buňky byly s to, aby vytvořily nové individuum, musejí se k tomu připraviti. Začněme s buňkou vaječnou. Buňka vaječná uzrává tím způsobem, že dvakrát se dělí, při čemž ovšem povstávají z vajíčka vždy nové buňky, ale mnohem menší nežli jest buňka vaječná. Buňky nové jsou o sobě neschopné, aby daly vznik novému individuu, tuto schopnost podržuje jen vajíčko.

Dělení buňky vaječné rozeznává se dvojí: aequační a redukční. Dělení aequační děje se podle pravidel dělení nepřímého, totiž chromatin dělí se podélně na polovice. Při dělení redukčním chromatin se nerozděluje, nýbrž celé chromosomy odcházejí do buněk dceřinných. Je-li obojí dělení buňky vaječné aequačním, nazývá se toto uzrávání eumitotickým (t. j. děje se dle typu normalní mitosy, normalního dělení nepřímého). Je-li z obou dělení vaječné buňky aspoň jedno redukčním, nazývá se toto uzrávání pseudomitotickým, a tu jsou tři případy možné: napřed aequace a potom redukce (dělení postredukční), anebo napřed redukce a pak aequace (dělení praeredukční), anebo po obakrát redukce (dělení biredukční). Buňka vaječná před prvním dělením nazývá se vajíčkem prvého řádu, po prvním dělení vajíčkem druhého řádu, po druhém dělení je schopna oplodnění. Zralé vajíčko má však vždy jen polovici chromosomů z onoho počtu, jaký se jich nachází v ostatních buňkách těla a následkem dělení zmenší se i quantum chromatinu.

Schematický nástin dělení postredukčního byl by tento: Vajíčko prvého řádu má čtyry chromosomy (fig. 1). Jádro spěje k periferii buňky, utvoří zde vřeteno, chromosomy se skupí kolem něho (fig. 2), rozdělí se po délce a postupují k svým polům (fig. 3). Hořejší skupina čtyř chromosomů vyjde se svým centrosomem a malým quantem protoplasmatu z vajíčka a utvoří první směrné tělísko (fig. 4, dělení aequační). Zbylé čtyry chromosomy ve vajíčku utvoří zase vřeteno, nedělí se, nýbrž utvoří kolem vřetena dvě skupiny po dvou chromosomech (fig. 5). Hořejší skupina jde opět k periferii vajíčka, vyjde z něho se svým centrosomem a trochou plasmatu a utvoří druhé směrné tělísko. Zbylé ve vajíčku dva chromosomy zaujmou normalní místo (oplodnění schopné vajíčko) a vypuzená tělíska z vajíčka tvoří nové menší buňky, snad tři, jestli se z nich jedno opět rozdělilo (fig. 6).



Zralá buňka vaječná bývá oplodněna buňkou chamovou, ale i tato, aby mohla vajíčko oplodnit, musí dříve uzrát. Z buňky chamové prvého řádu tvoří se pravá, oplodňování schopná spermatozoa dvojnásobným dělením, tak že vlastně povstanou chamové buňky čtyry (spermatozoa). Mimo to musí nutně dle některých biologů před tvořením se spermatozoů předcházeti kopulace buněk spodinových s buňkami semennými v kanálku varlete. (Viz Janošík v Rozpravách České akademie, tř. II. R. II. č. 8.) Spermatozoon jest nejmenší z buněk vůbec; proti němu jest vajíčko buňkou velikou. Má obyčejně hlavu (chromatinové zrno) a bičíkovitý výběžek (k vůli pohybu, plasma). Mezi hlavou a bičíkovitým výběžkem je střední část centrosoma. Spermatozoon vniká do buňky vaječné. Jeho hlava uvnitř vajíčka rozdělí se ve dvě chromatinová zrníčka, která podobou a velikostí rovnají se chromosomům buňky vaječné. Chromatinová zrníčka spermatozoa spěchají se svým paprskovým věncem (centrosomem) za chromosomy vajíčka a spojují se s nimi.

Při způsobu, jakým se obojí chromosomy buňky chamové a buňky vaječné spojují, rozeznávají se dva hlavní typy. První typus ježovek (popsal v. Hertwig). Obojí zrna se spojí do jednoho zrna v klidu a pak teprve začíná rýhování (dělení). Avšak ani tu se obojí chromosomy nesmísí, nýbrž jen těsně se k sobě položí. Druhý typus je škrkavek (Ascaris, první popsal E. van Beneden). Zde zůstanou obojí chromosomy samostatnými a položí se jen blízko vedle sebe, aby pak společně vytvořily první vřeteno. Tento způsob popisuje Boveri (Das Problem der Befruchtung, Jena 1902) asi takto: Do buňky vaječné vstoupí spermatozoon, ale pouze jeho hlava a centrosoma. Plasma bývá buď odstrčeno anebo se rozplyne v plasmatu vajíčka. Hlava otočí se i s centrosomem o 180°, tak že centrosoma přijde před hlavu. Centrosoma utvoří pol s paprsky a hlava začne do sebe přijímati vodu z plasmatu vajíčka (jak Y. Delage se domnívá) a utvoří normalní jádro. Centrosoma se mezitím rozdělilo a postavilo se po obou stranách jader (buňky vaječné i chamové) a vyvinulo paprsky. Jádra utvoří chromosomy stejné co do velikosti a podoby (zde po dvou). Utvoří se vřeteno, všechny chromosomy se dělí po délce ve dvě půle atd. jako při dělení nepřímém. Obě blastomery (dvě první buňky, vzniklé z rýhování oplozené buňky vaječné) obdrží po čtyřech chromosomech, dva se strany otecké a dva se strany mateřské.

Avšak tu dlužno ještě podotknouti, že při dalším dělení oplodněného vajíčka u popisované Ascaris jen ony buňky dostávají chromosomy v nezměněné formě, jak je obdržely z oplodněného vajíčka, které jsou k tomu určeny, aby se staly buňkami zárodečnými. (Zde obě první blastomery.) Při dalším dělení, při němž povstávají buňky tělové, jsou odchylky. Tu při dělení zrn silnější konce chromosomů bývají odstrčeny a teprve zbylá část dělí se na více kousků. Případ ten by poukazoval na to, že jen ve drahách zárodečných se zachovává kontinuita plasmatu, kdežto v ostatních drahách buněk tělových se mohou naskytnouti různé odchylky.

Jako při nepřímém dělení buňky, tak i zde při uzrávání buněk zárodečných vidíme nápadnou starost o chromosomy. Třeba tedy těmto přikládati hlavní význam. Avšak již dříve jsme pravili, že buňky pohlavní (vaječné a chamové) jsou vlastními nosiči dědičnosti, vždyť z nich vyvíjejí se individua téhož druhu. Spojíme-li obě věty, vyplývá z toho, že hlavní význam v ohledu na dědičnost sluší připsati chromosomům. Centrosomy ovšem bez významu nejsou. Jsou ony při kopulaci vícebunečních živočichů hybným plasmatem, popuzujíce a řídíce dělení

buňky a chromosomův. Odtud také vstupuje do buňky vaječné ze spermatozoa chromatinové zrno se svým centrosomem, jelikož vajíčko při dvojitém tvoření směrných tělísek největší část svého hybného plasmatu ztratilo, podrževši plasma živné. Ale přes to podstatného významu s ohledem na dědičnost centrosomům nepřipisujeme. Není jich, jak již dříve bylo řečeno, při oplodňování vyšších rostlin a mnohých protozoů. „Důkaz, že jádro hrá první roli při všech oplodňovacích processech, měl za následek změnu názoru (o významu jádra). Přišlo se k náhledu, že jádro určuje ráz buňky, že všechny činnosti protoplasmatu jsou pod vlivem jádra. Vyvine-li se z vajíčka zvíře určitého druhu, přijímá-li na sebe buňka v těle živočichově určitý histologický ráz, tedy jsme nakloněni připočítati to jádru. Z toho plyne dále, že jádro jest nositem dědičnosti, neboť převod vlastností rodičů na děti, o kterém nás poučuje denní zkušenost, může se státi jen pomocí zárodečných bunic rodičů, buňky vaječné a chamové. Jelikož však ráz zárodečných bunic jest opět určován jádrem, tu v poslední instanci onen převod děje se pomocí jádra.“ (R. Hertwig, Lehrbuch der Zoologie, 1903.) Připisuje se tu snad jádru až příliš mnoho, ale tolik z toho vyplývá, že jádro jest důležitou, ba hlavní částí buňky.

Dalším nápadným jevem jest, že jak buňka vaječná tak i buňka chamová redukují při uzrávání své chromosomy na polovic co do počtu a na polovic co do quanta. Při oplodnění má ovšem vajíčko počet chromosomů normalní, tolik, kolik se jich nachází v ostatních buňkách téhož druhu, obdrževši polovinu jich s otecké a polovinu s mateřské strany. Počet chromosomů, který se zachovává vždy i při dělení obyčejné buňky, souvisí s uchováním druhu. Kdyby se počet neredukoval, vyplývalo by z toho, že by vždy buňky nových individuí měly počet chromosomů dvojnásobný atd. do nekonečna, což vede k nesmyslům. Ale proč se redukuje quantum chromatinu na polovici, čtvrtinu s otecké a čtvrtinu s mateřské strany? Mnozí mají za to, že se tak děje k vůli omlazení buňky, že si totiž buňky pohlavní vybírají z chromosomů části nejlepší, ale o tom není jistoty.

6. Od normalních jevů, jak jsme je svrchu popsali, naskytují se různé odchylky. Sem patří na př. přeplodnění u živočichů (polyspermie) a dvojité oplodnění u rostlin. Do buňky vaječné vniká obyčejně jen jedno spermatozoon, a aby tak se stalo, o to se již vajíčka starají sama. Buď mají obal a připustí vniknutí jen na jednom místě, anebo, nemají-li pevného obalu a vnikne-li do buňky spermatozoon, vajíčko obal si tvoří. Zabrání-li se tvoření obalu na př. strychninem, pak při vniknutí více

spermatozoí nastává nepravidelné dělení, plod odumírá. U některých živočichů vniká více spermatozoí do vaječné buňky, ale jen jedno slouží k oplodnění, ostatní buď zaniknou v plasmatu vajíčka nebo jako u selachií a reptilií nezaniknou všechna, ale některá z nich se přetvoří a činí tak zvaná zrníčka merocytenová. K čemu slouží, není jisto. Mají bezpochyby úkol vegetativní, aby se massa deuteroplasmatická rychleji rozkládala. Podobně při dvojitém oplodnění některých rostlin angiospermních vniká do vajíčka dvojí sperma. Jedno z nich má úkol oplodňující, druhé vegetativní.

(P. d.)

Inkvisice.

Prof. DR. JOSEF SAMSOUR. (Č. d.)

Co se týče Francie, kde Raymud VI spolu se svým synem zapomenuvše daného slova, zahájili nové boje proti Šimonu z Montfortu, za nichž Kathaři a Albigenští povzbuzeni jejich vítězstvími opět drze ze svých úkrytů vystupovali, tu vydal Ludvík VIII roku 1226 pro jih království, totiž pro arcibiskupství toulouské, narbonnské a pro biskupství Rhodez, Cahors, Agen a Albi, zákon, kterým nařizoval přiměřené potrestání haeretiků.[1]) Tímto přiměřeným potrestáním třeba vzhledem na dřívější praxi, následkem válek křížových také do jižní Francie přenešenou, rozuměti trest smrti upálením a to tím více, poněvadž vedle toho výslovně hrozí se bezprávností a konfiskací statků. Jeho nástupce pak Ludvík IX roku 1228 obnovil nařízení svého otce a zároveň ustanovil, že všichni úředníci a poddaní mají pátrati po kacířích, udávati je duchovním soudům a vykonávati na nich tresty, jichž zasloužili.[2]) Pro-

---

[1]) De magnorum et prudentum virorum consilio statuimus, quod haeretici, qui a catholica fide deviant, quocunque nomine censeantur, postquam fuerint de haeresi per episcopum loci vel aliam personam ecclesiasticam, quae potestatem habeat, condemnati, indilate animadversione debita puniantur; ordinantes et firmiter decernentes, ne quis haereticos receptare vel defensare quomodolibet aut ipsos fovere praesumat. Et si quis contra praedicta praesumpserit facere nec ad testimonium nec ad honorem aliquem de caetero admittatur, nec possit facere testamentum nec successionem alicuius haereditatis habere; bona ipsius mobilia et immobilia ipso facto (se. sint confiscata) ad ipsum vel ipsius posteritatem nullatenus reversura. Cit. u *Hinschia*, u. d. str. 386 p. 6.

[2]) Ut barones terrae et baiuli nostri et subditi nostri praesentes et futuri solliciti sint et intenti terram purgare haereticis et haeretica foeditate et praecipientes, quod praedictos diligenter investigare studeant et fideliter invenire et cum eos invenerint,

severní části Francie až do roku 1315, kdy Ludvík X konstituci Fridricha II z roku 1220 ve Francii zavedl, nebylo vydáno podobného nařízení. ale i zde udržela se dřívější praxe upálení, a to ve spojení s konfiskací jmění.[1])

Zatím co panovníci světští s přísností vždy větší vystupovali proti haeretikům, nabyla i biskupská inkvisice, již dlouho trvající, nového rozvoje. Stalo se tak na synodě v Toulouse konané v listopadu 1229, když ukončeny byly války s Albigenskými mírem pařížským, ujednaným za prostřednictví legata papežského Romana 12. dubna 1229 mezi králem francouzským Ludvíkem IX a hrabětem Raimundem VII toulouským. Aby zbytky haerese byly vyhlazeny a zároveň mír a pořádek v jižní Francii obnoven, byly vydány na zmíněné synodě následující důležité předpisy: Biskupové jakož i opatové exemptní musí ustanoviti v každé farnosti, jak v městech tak i mimo města, jednoho kněze a dva nebo tři nebo několik laiků dobré pověsti se těšících, a tito, nutno-li, musí se přísahou zavázati, že budou pilně, věrně a často pátrati v těchto farnostech po haereticích, jednotlivé podezřelé domy a podzemní komory a přístavby domův a jiné úkryty, jež všechny mají býti zbořeny, prohledávati. Objeví-li některé kacíře nebo credentes nebo příznivce a ochrance kacířů, musí je, používajíce opatření, aby neutekli, co nejrychleji udati biskupovi a pánu místa nebo jeho ballivovi, aby byli příslušně potrestáni.

Také majitelé rozličných území musí pilně dát pátrati po haereticích v městech, domech a lesích a jejich úkryty zbořiti. Kdo by budoucně na svém území haeretikům pobyt dovoloval, buď za peníze nebo z jiné příčiny, ztratí, přizná-li se nebo bude-li usvědčen, tento svůj majetek navždy a jeho tělo propadne představenému jeho k náležitému potrestání. Však i ten podléhá zákonitým trestům, jehož území stalo se, ne sice s jeho vědomím, ale jeho nedbalostí, místem, kde haeretici častěji se zdržují. Dům, v němž nalezen bude bludař, musí býti zbořen, místo nebo půda skonfiskována. Balliv, jenž bydlí na místě podezřelém a ve vyhledávání kacířů jeví liknavost, ztrácí svůj úřad a nemůže býti ani tu ani na jiném místě ustanoven. Aby však nebyli trestáni nevinní, nemá býti nikdo potrestán jako haeretik nebo credens, dokud by nebyl od biskupa nebo jiné splnomocněné osoby církevní za haeretika nebo

---

praesentent, sine morae dispendio personis ecclesiasticis superius memoratis, ut eis praesentibus de errore haeresis condemnatis, omni odio, prece et pretio, honore et gratia postpositis de ipsis festinanter faciant, quod debebunt. Cit. u *Hinschia*, u. d. str. 386 p. 10.

[1]) Sr. *Hinschius*, u. d. str. 386 n.

za věřícího (credens) prohlášen. Každý může také v území druhého pátrati po haereticích, jako král francouzský v území hraběte toulouského a opačně, při čemž ballivové dotyčných míst musí jej podporovati. Upusti-li haereticus vestitus (t. j. perfectus neboli příslušník vyššího stupně Katharů) dobrovolně od haerese, nesmí zůstati dále ve ville, kde dříve bydlel, je-li z haerese podezřelým, nýbrž musí obdržeti své bydliště ve ville katolické, zcela nepodezřelé. Vedle toho musí nositi na svých prsou dva kříže, jeden v pravo, druhý v levo, různé od roucha barvy. K veřejným úřadům nebo k zákonitým úkonům mohou býti jen tehdy připuštěni, byli-li papežem nebo jeho legatem po příslušném pokání úplně restituováni. Kdo nenavrátil se do církve dobrovolně, nýbrž z bázně před smrtí, nebo z jiné příčiny, musí býti k vykonání svého pokání biskupem uvězněn, aby nemohl svésti jiných. Kdo však nabyl jeho statků, musí dle nařízení preláta o jeho výživu pečovati; ty, kdož vůbec neměli majetku, živí církev. Osoby obojího pohlaví, které dosáhly užívání rozumu, musí třikrát do roka svému knězi (faráři) nebo s jeho dovolením jinému knězi se zpovídati a uložené pokání pokorně a dle sil vykonati a třikrát v roce, o vánocích, velikonocích a svátcích svatodušních, Svátost oltářní přijímati, při čemž musí zpověď předcházeti před přijímáním. Kdo by zanedbával tento předpis, jest podezřelý z haerese. Laici nesmějí míti knih Starého a Nového Zákona; jen žaltář, breviář anebo marianské hodinky smějí míti a i tyto knihy nesmějí míti v překladech v řeči lidové. Kdo jest z haerese obviněn nebo jen podezřelým, nesmí vykonávati úřad lékaře. Přijal-li nemocný od svého kněze svaté přijímání, třeba pečlivě dohled míti, aby ho haeretici nebo z haerese podezřelí lidé nenavštěvovali, neboť takovýmito návštěvami způsobeny byly již často hrozné věci. Kdo chce činiti závět, musí přibrati faráře nebo v jeho nepřítomnosti jiného kněze vedle jiných mužů dobré pověsti se těšících jako svědky, jinak jest neplatný. Žádný prelát, baron nebo jiný pán nesmí poskytnouti haeretikovi nebo věřícímu (credens) místo balliva nebo správce, ani nesmí podržeti ve svých službách nebo ve své radě haeretika nebo pro haeresi diffamovaného nebo z haerese podezřelého. Pro haeresi diffamován je ten, jehož veřejný hlas označuje jako haeretika nebo o němž před biskupem jest zákonitě dokázáno, že má špatnou pověst u lidí dobrých a ctihodných.[1])

Těmito opatřeními synody toulouské, jež z počátku měla jen význam partikularně právní, byl zřízen vlastní soud kacířský s kodexem trestným přesně formulovaným.

[1]) *Hefele,* u. d. str. 872 n.

jehož účelem bylo ostatní haeretiky ještě odporující získati nebo neškodnými učiniti. Byla to opatření mimořádná, nebyla však než činem nutné obrany proti nepřátelským útokům tehdejší haerese, která spojivši se s mocí fysickou církev v jejích základech ohrožovala a ji donutila, aby i ona chopila se prostředků mimořádných. Že to církev učinila a proti hrozícím nebezpečenstvím se hájila, mohou jí vytýkati jen ti, v jejichž očích největším proviněním a zločinem jest právě její existence a kteří by byli viděli raději její zánik hned v dobách Albigenských než teprve dnes.

V brzku po synodě toulouské vydal Řehoř IX roku 1231 novou konstituci proti haeretikům, která ustanovení synody lateranské čtvrté a toulouské zostřuje stanovíc, že ti, kdož nepřiznali se k svému odpadnutí od víry hned dobrovolně, nýbrž teprve museli býti usvědčeni a pak více z bázně před smrtí než z pravé lítosti k církvi se navrátiti chtějí, mají býti potrestáni věčným vězením.[1] Poučilať zkušenost, že slib lítosti a polepšení z bázně před smrtí učiněný málo záruky pro upřímné polepšení skytá. Zpravidla byl křivou přísahou potvrzován a zpětilí bludaři stali se pro své okolí jen tím nebezpečnějšími. Týmž zákonem zapovídal Řehoř IX, chtěje odstraniti velmi obyčejnou příležitost k svedení, veřejné a soukromné disputace o víře katolické a přikazoval hroze týmž trestem, že každý, kdo ví o kacířích, má je bez dalšího vyzvání udati. Jak vážně papež zákon z roku 1231 bral, vysvítá z toho, že jej poslal spolu s konstitucemi, od římského senatora Annibalda v stejné době pro město Řím vydanými arcibiskupovi milanskému a jeho suffraganům, rovněž tak biskupům Tuscie, arcibiskupovi salzburskému, arcibiskupovi trevirskému a jeho suffraganům, ano, jak se zdá, všem arcibiskupům, aby nařízení tato prohlásili a o přijetí do knih právních se postarali.[2])

Než poněvadž papež záhy dospěl k poznání, že biskupská inkvisice nevyhovuje úplně svému účelu, buď že biskupové nejevili vždy žádoucí horlivosti pro zachování čistoty víry, buď že jejich počet při rychlém šíření haerese nedostačoval, buď že konečně haeretici podplácením často dovedli si získati přátele, podpůrce a ochrance i mezi soudci samými, viděl se nucena vyšetřování v záležitostech haerese

---

[1]) Damnati vero per ecclesiam saeculari iudicio relinquantur animadversione debita puniendi: clericis prius a suis ordinibus degradatis. Si qui autem de praedictis, postquam fuerint deprehensi, redire voluerimt, ad agendam condignam poenitentiam in perpetuo carcere detrudantur. *Mansi*, Conc. collectis 23, 73 A-B.

[2]) *Michael*, u d. str. 312 n.

svěřiti nově založenému řádu sv. Dominika, zejména v krajinách haeresí úplně nakažených. Členové řádu tohoto hodili se obzvláště k úkolu tomu; vzniklť řád dominikánský ze snahy obraceti haeretiky hlásáním slova božího. Poněvadž pak skutečně v této příčině velikých docílil úspěchů, bylo zajisté nasnadě, že Řehoř IX roku 1232 odevzdal inkvisici v jižní Francii dominikánům. Papežský legat Gautier z Tournai jmenoval nyní dominikány Petra Cellaniho a Viléma Arnaulda inkvisitory pro Toulouse, Arnalda Catalana pak a Viléma Pelissa pro krajinu Albi. Záhy byli vedle nich ještě jiní členové řádu jako inkvisitoři činni.[1]) Později ovšem byli také členové jiných řádů, na př. františkáni a světští kněží, jmenováni inkvisitory; než dominikáni těšili se přednosti. Tímto opatřením Řehoře IX nebyla však nikterak inkvisice biskupská zrušena; spíše měl býti biskupský inkvisiční soud doplněn inkvisitory papežem jmenovanými a rozsáhlými plnomocemi od něho opatřenými.[2]) Papeži nešlo o to, utvořiti nové a zvláštní soudy pro potrestání kacířů, nýbrž používati k očištění církve od haerese mužů činných a horlivých. Tam, kde biskupové o vykořenění haerese se přičiňovali, měli jim řeholníci dominikánští od papeže ustanovení práci a úsilí usnadňovati, kde však se jevili liknavými, věnujíce svou pozornost buď jiným, ať církevním, ať politickým a světským záležitostem nebo docela jakousi konnivenci k haeretikům prokazujíce, byli mnichové dominikánští inkvisicí pověření s to, aby na základě svého papežského rozkazu samostatně postupovali v boji a ve vymítění haerese a mohli se všeobecným svým splnomocněním považovati za oprávněny vykonávati všechna práva soudcovská, zejména konati vyšetřování a pronášeti rozsudky. V obou případech bylo toho dosaženo, oč především šlo, totiž energického postupu proti haeresi a biskupové nemohli si stěžovati do omezování práv svých stolicí apoštolskou, poněvadž od nich záviselo, pokud chtěli se účastniti inkvisice proti bludařům.[3]) (P. d.)

[1]) *Hefele*, u. d. str. 916.

[2]) Rogamus, monemus et hortamur attente per apostolica vobis scripta sub divin obtestatione iudicii districte praecipiendo mandantes, quatenus praelatis, clero e populo convocatis generalem faciatis praedicationem ubi commodius videritis expedir et adiunctis vobis discretis aliquibus ad haec sollicitius exsequenda diligenti perquirati sollicitudine, de haereticis et etiam infamatis, et si quos culpabiles vel infamato inveneritis, nisi examinati velint absolute mandatis ecclesiae obedire, procedatis contr eos iuxta statuta nostra contra haereticos noviter promulgata, in receptatores, defensore et fautores haereticorum secundum eadem statuta nihilominus processuri. Z listu Řehoře IX k priorovi a subpriorovi dominikánů ve Friesachu. Cit. u *Michaela*, u. d. str. 317 p. 1

[3]) *Hinschius*, u. d. str. 450 n.

Moravský konkurrenční zákon.

Dr Frant. Ehrmann.

Konkurrenční zákon předpisuje, kdo a čím má spolu přispívati (konkurrovati) na některé hmotné bohoslužebné potřeby ve farnosti katolické.

Moravský zákon konkurrenční vydán byl dne 2. dubna 1864, zem. zák. č. 11.

Od té doby měnily se poměry. Proto bylo třeba zevrubnějších předpisů. Předpisů nových a vysvětlivek zákona pak jest už tolik, že v praxi mnohé vznikají otázky a pochybnosti i o tom, která z nich platí, i o tom, kdo má přispívati na bohoslužebné potřeby farnosti, zdali každý občan ve farnosti nebo jenom katolík, zdali a pokud duchovní správce; nejasno jest mnohým také, nač se smí podle konkurrenčního zákona příspěvek žádati, ba i o tom jest nezřídka pochybnost, zdali zemský konkurrenční zákon z roku 1864 ještě vůbec platí, když dne 7. května 1874 ř. z. č. 50 vydán byl zákon říšský o „zevnějších právních záležitostech" církve katolické.

Na tyto otázky odpověděti a pochybnosti odstraniti pokoušíme se řádky následujícími.

Sdělíme znění zákona, vysvětlovati budeme hlavně na základě nálezů c. k. správního soudního dvoru jednotlivé paragrafy jeho, srovnáme ho s květnovým zákonem říšským a na konec několik praktických otázek zodpovíme.

Poněvadž míníme ve hlavním textě paragraf za paragrafem doslovně opakovati, souvislé znění zákona, jehož vymáhá přehlednost práce, drobně otiskujeme a hned přikročíme k vysvětlivkám.

Zákon platný pro markrabství moravské o úhradě nákladu na stavbu a udržování katolických budov kostelních a obročních, jakož i na kostelní roucha, nářadí a potřeby.

S přivolením zemského sněmu Mého markrabství vidí se Mi nařiditi, co následuje:

§ 1. Zapravovati náklad na stavbu a udržování budov kostelních a obročních, pak na kostelní roucha, nářadí a potřeby náleží především těm, kdož nadací, smlouvou nebo jiným právním důvodem jsou k tomu povinni.

Způsob a míra dávky řídí se zvláštním důvodem té povinnosti.

§ 2. Jestli a pokud se povinnost taková dokázati nedá, budiž na úhradu tohoto nákladu použito především výdajného volného důchodu dotyčného domu božího a — nebrání-li zvláštní úmluva — i příslušných filialních kostelů.

Mimo to lze, dbajíc zákonitých předpisův o zcizení a obřemeňování církevního jmění, použiti i kmenového jmění uvedených kostelů, pokud ani není jinak zadáno ani ho není třeba na úhradu ostatních výloh, které je výnosem kostelního jmění zapravovati.

§ 3. Opravy obročních a hospodářských stavení, k nimž církevní obročník svou nebo svých služebných vinou, neopatrností nebo nedbalostí příčinu zavdal, povinen je sám uhraditi.

§ 4. Menší výlohy, jako mzdu kominíkovi, za několik tabul skla do oken, za několik kachlů do kamen, za opravu dveří, zámkův a podlahy atd. uhrazujž církevní obročník na budovách farních a hospodářských rovněž sám.

§ 5. Na ostatní stavební výlohy těchto budov přispívejtež církevní obročníci tehdy, když jejich obročí podle přiznání ročně nese více než 600 zl. r. m.

§ 6. Dle toho jak obroční důchod převyšuje 600 zl. o méně než 100, 200, 300, 400, 500, 600, 700 neb 800 zl. aneb o 800 zl., přispívejtež desítinou, devítinou, osminou, sedminou, šestinou, pětinou, čtvrtinou, třetinou nebo polovicí výloh, zbývajících po srážce ceny prací nádenických a potahův a způsobem v § 1.—4. naznačeným neuhrazených, nikdy však částkou větší.

§ 7. Církevní obročníci mají právo díl povinný spláceti ročními splátkami, které nesmějí býti menší než třetina většího důchodu v § 6. zmíněného. Díl povinný budiž v tomto případě zaručen stavebním listem podle zákonitých předpisů sepsaným.

§ 8. Výlohy přispívateli uvedenými v § 1.—7. neuhrazené, jest především uhrazovati patronu. Neustanovuje-li zvláštní soukromý právní důvod jinak, jest patronu převzíti třetinu nákladu, jejž zbývá uhraditi po srážce příspěvků z kostelního jmění a obročního důchodu a ceny prací nádenických a potahů.

§ 9. Kdo je v držení statku, na němž lpí právo patronatní, jest povinen bez rozdílu vyznání náboženského plniti povinnosti tímto zákonem patronu uložené. Pouze z té příčiny, že biskup nezávisle na presentaci obročí zadává, nemůže býti zavazován k dávkám patronatním.

§ 10. Duchovní společnosti uhrazujtež při obročích sobě přivtělených — pokud není dokázána menší povinnost — polovici výloh v § 1. zmíněných po srážce ceny prací nádenických a potahů.

§ 11. Výlohy, příspěvky naznačenými v předcházejících ustanoveních neuhrazené, uhrazujž přifařená místní obec.

Je-li kostelu přiděleno více místních obcí nebo jejich částí, buďtež jim výlohy, není-li jinak věc smluvena, rozvrženy poměrně podle přímých daní v jednotlivých obcích pro kostelní konkurrenci předepsaných.

§ 12. Výlohy, které mají uhraditi přifařené místní obce buďtež obyčejně podle V. hlavní částky zákona obecního jako jiné obecní potřeby uhrazovány.

Lze však se obcím o výši a způsobu příspěvku od případu k případu smluviti s největšími poplatníky uvedenými v § 17. a s držiteli statků zapsaných v deskách zemských a manských a jiných nemovitostí označenými v § 84. obecního řádu.

Aby taková úmluva byla pro obec závazna, je třeba usnesení obecního výboru.

Je-li k opatření potřebného nákladu v obci zvláštní dávky třeba, budiž vypsána podle přímých daní.

Vyznavači nekatolické víry nemějtež účasti na usnesení (o této přidávce); buďtež však také podle zákona od příspěvku osvobozeni.

§ 13. Je-li kostelu jenom jedna místní obec přidělena, a jsou-li v ní po platníci, kterým jest platiti nejméně po šestině veškerých kostelní konkurrenci předepsaných daní a nesmluví-li se s obcí co do konkurrenčních záležitostí, budiž utvořen výbor ze členův obecního představenstva a největších poplatníků. Kdyby hlasů největších

poplatníků bylo více než třetina všech hlasů výborových, budiž do výboru přibráno mimo členy obecního představenstva ještě tolik od obecního výboru zvolených členův obecního výboru, aby obecní zástupcové měli ve výboru konkurrenčním dvě třetiny hlasů.

§ 14. Podobně budiž pro záležitosti konkurrenční utvořen výbor, když kostelu jest více místních obcí přiděleno.

Tento výbor se skládá ze členů, zvolených nadpoloviční většinou hlasův od členů představenstev obcí přispívati povinných, a z největších poplatníků, kterým jest platiti aspoň po šestině veškeré pro kostelní konkurrenci předepsané daně.

Výbor mějž nejméně pět členů; vstoupí-li však do něho hlasy virilními více než jeden největší poplatník, budiž představenstvy konkurrenčních obcí tolik členů do výboru vysláno, aby členové zvolení měli nejméně dvě třetiny hlasů.

§ 15. Největší poplatníci smí se v případech §§ 13. a 14. dát zplnomocněncem zastupovati. Zplnomocněnci buďtež způsobilí k zastupování největších poplatníků podle § 17. zákona obecního.

Volení členové konkurrenčního výboru volí se na tři léta.

Všichni členové vykonávejtež úřad tento bezplatně.

§ 16. Výboru jest o záležitostech konkurrenčních se usnášeti a nad nimi bdíti. Jemu náleží sepisovati rozpočet a vyřizovati výroční účty, jeho usnesení dějí se nadpoloviční většinou hlasův a zavazují všecky súčastněné činitele.

§ 17. Výboru jest zvoliti ze sebe nadpoloviční většinou hlasů předsedu jakožto vykonavatele (svých usnesení). Předseda sestavujž preliminář, skládejž účty a spravujž pokladnu, kterou spolu zamykati náleží jednomu členu výboru. Každý súčastněný činitel mějž právo nahlédnouti do vyřízených účtů.

§ 18. Stížnosti súčastněných činitelů do nařízení výboru podávejtež se u okresního výboru. Lhůta odvolací, právo dohledu státní správy na výbor, pak rozpuštění výboru řídí se ustanovením §§ 98., 102. a 107. zákona obecního.

§ 19. Není-li jiných právních závazků, náleží podle předeslaných ustanovení tohoto zákona s pomocí výdajného jmění kostelního stavěti a udržovati filialní kostely a obydlí pro duchovní tam exponované těm, v jejichž zájmu kostely a obydlí stojí. Proto však, vyjma zvláštní úmluvy, se nesprošťují povinnosti přispívati na vydání mateřského kostela a fary.

§ 20. Spojeno-li se službou kostelnickou právo na byt, platí o zařízení a udržování jeho předpisy tohoto zákona. Je-li kostelník zároveň učitelem, platiž kostelní konkurrence polovici bytného, není-li vzájemná povinnost příspěvků školní a kostelní konkurrence již upravena, aniž se stala úmluva.

§ 21. Vrchní řízení stavby kostelních a obročních budov mějž na požádání církevního úřadu nebo konkurrenčních poplatníkův úřad politický.

§ 22. Všechny předpisy o předmětě tohoto zákona trvají v platnosti, pokud jím nebyly změněny.

§ 1.

Zapravovati náklad na stavbu a udržování budov kostelních a obročních, pak na kostelní roucha, nářadí a potřeby náleží především těm, kdož nadací, smlouvou nebo jiným právním důvodem jsou k tomu povinni.

Způsob a míra dávky řídí se zvláštním důvodem té povinnosti.

Paragrafem prvním našeho zákona konkurrenčního není tedy postaráno o všecky hmotné potřeby duchovenstva, nýbrž toliko o obydlí duchovenstva ve správě duchovní ustanoveného.

Obročním stavením se rozumějí stavení obytelná a hospodářská — obytelná pak netoliko pro obročníka, nýbrž také pro všecko služebnictvo a po případě úředníky. Je-li nadbytek stavení vzhledem na přítomné potřeby, možno zažádati o redukci jejich, aby se náklad stavební zmenšil.[1])

I když jest obročí jiného patronatu než kostel, musí kostel na obroční stavby přispívati, může-li.[2])

Konkurrenci jest pečovati také o konfessionelní hřbitovy, poněvadž takové hřbitovy se uznávají za příslušenství kostela.[3])

Byt pro kostelníka může se podle § 20. tohoto zákona jenom tehdy požadovati, když se službou kostelnickou jest nárok na byt spojen právním důvodem.

Velice důležito jest povšimnouti si, že § 1. našeho zákona omezuje dosah zákona, vytýkaje, že zákon nemá sprostiti povinnosti těch, kdož dosud byli zavázáni kterýmkoliv jiným právním důvodem k příspěvkům na potřeby v § 1. naznačené.

§ 2.

Jestli a pokud se povinnost taková dokázati nedá, budiž na úhradu tohoto nákladu použito především výdajného volného důchodu dotyčného domu božího a — nebrání-li zvláštní úmluva — i příslušných filialních kostelův.

Mimo to lze, dbajíc zákonitých předpisův o zcizení a obřemeňování církevního jmění, použiti i kmenového jmění uvedených kostelů, pokud ani není jinak zadáno ani ho není třeba na úhradu ostatních výloh, které je výnosem kostelního jmění zapravovati.

Z tohoto paragrafu znova vyznívá subsidiarní, výpomocný toliko a mimořádný dosah a význam zákona konkurrenčního.

Má-li kostel tolik jmění, že mu na běžné potřeby roční stačí, co by zbylo po úhradě všech v § 1. naznačených výloh, lze použiti na tyto výlohy i kmenového jmění kostelního, ovšem s povolením vrchnosti církevní i politické. A kdyby farní kostel nemohl uhraditi výloh těch

[1]) Nález správn. soudního dvoru ze dne 11. prosince 1889 č. 2460. *Budw.* 949. Doslovné znění nálezů citovaných v této práci uveřejníme přídavkem k zvláštnímu otisku této práce.

[2]) Nález spr. soudního dvoru ze dne 19. listopadu 1880 č. 2285. *Budw.* 924.

[3]) Nález spr. soudního dvoru ze dne 15. března 1889 č. 1754. *Budw.* 12.622.

filialní však by je bez nebezpečí úhrady vlastních potřeb běžných mohl zaplatiti, možno s povolením obojí vrchnosti postrádatelné jmění filialního kostela na potřeby v § 1. naznačené vynaložiti. Tu ovšem nikoli konkurrenční výbor, nýbrž správa kostelního jmění (farář, patron nebo jeho zástupce a kostelní hospodáři) potřeby kostelní a obroční obstarávají a účty vyplácejí.

Jinak by bylo, kdyby postrádatelné jmění kostelní nestačilo a nedoplatky se měly zapraviti konkurrenčně; pak ovšem by správa kostelního jmění, po případě farář oznámil celou věc konkurrenčnímu výboru, a konkurrenční výbor by potřeby svým jménem obstaral a účty platil.

Důležito jest pamatovati, že se tu filialním kostelem rozumí kostel, který jest v „kanonickém svazku" s mateřským kostelem, t. j. v němž bohoslužby konati jsou povinni duchovní správcové a výpomocní kněží mateřského kostela.[1])

Vytknouti ještě sluší rozdíl našeho konkurrenčního zákona od haličského a jiných. Kdežto haličský[2]) vůbec osvobozuje filialky od příspěvku pro mateřský kostel a faru a gorický[3]) dovoluje výdajného jmění (ne kmenového) filialek na stavby kostelní a obroční použiti teprve, až ani kmenové jmění farního kostela nestačí: náš zákon tu dovoluje použiti nekmenového jmění filialky už tehdy, když ne kmenové jmění farního kostela nestačí, a potom teprve obřemeňuje kmenové jmění napřed farního kostela a, když ani toto nepostačuje, kostela filialního.

A zase: kdežto slezský zákon[4]) dovoluje použiti jmění filialky jenom na farní obroční stavby, náš zákon dovolení rozšiřuje i na stavby farního kostela.

§ 3.

Opravy obročních a hospodářských stavení, k nimž církevní obročník svou nebo svých služebných vinou, neopatrností a nedbalostí příčinu zavdal, povinen je sám uhraditi.

§ 4.

Menší výlohy, jako mzdu kominíkovi, za několik tabul skla do oken, za několik kachlů do kamen, za opravu dveří, zámků a

[1]) Nález spr. soudního dvoru ze dne 30. prosince 1880 č. 2447, *Budw.* 971, a ze dne 12. října 1881 č. 1609, *Budw.* 1176.

[2]) § 2. zákona ze dne 16. dubna 1896, z. z č. 25.

[3]) § 2. zákona ze dne 29. listopadu 1863, z. z. č. 2 ex 1864.

[4]) § 2. zákona ze dne 15. listopadu 1863, z. z. č. 2 ex 1864.

podlahy atd., uhrazujž církevní obročník na budovách farních a hospodářských rovněž sám.

Paragraf 3. až 7. obsahuje předpisy o úhradě výloh na budovy obroční a hospodářské.

Menšími výlohami se v § 4. rozumějí výlohy, které obyčejně uhrazuje nájemce.[1]

§ 5.

Na ostatní stavební výlohy těchto budov přispívejtež církevn obročníci tehdy, když jejich obročí podle přiznání ročně nese více než 600 zl. r. m.

Na potřeby větší, kterých ani farář ani jeho služebnictvo neopatrností nebo nedbalostí svou nezavinili a které nejsou uhrazeny jměním kostelním, jest povinen farář přispěti, když podle přiznání sepsaného podle zákona kongruového má obroční příjem (nikol kongruu) větší než 1200 K.

§ 6.

Dle toho jak obroční důchod převyšuje 600 zl. o méně ne 100, 200, 300, 400, 500, 600, 700 neb 800 zl., aneb o 800 zl.. přispívejtež desítinou, devítinou, osminou, sedminou, šestinou, pětinou čtvrtinou, třetinou nebo polovicí výloh, zbývajících po srážce ceny prací nádenických a potahův a způsobem v § 1.—4. naznačeným neuhrazených, nikdy však částkou větší.

Když tedy větších výloh na stavení farní a hospodářské farářem ani jeho služebnictvem nezaviněných po srážce ceny prací nádenických a potahů nelze uhraditi ze jmění kostelního, přispívá na ně farář. má-l obroční příjem větší než 1200 K. Velikost příspěvku farářova určuj se obnosem, o který jest jeho obroční příjem větší než 1200 K. Kdyb neuhrazený obnos byl 2520 zl., byl by příspěvek farářův 252 zl.. kd obroční příjem není o celých 100 zl. větší než 1200 K, a příspěve 280, 315, 360, 420, 504, 630, 840 zl., kde obroční příjem farářů není o celých 200. 300, 400, 500, 600, 700. 800 zl. větší než 1200 K a konečně příspěvek 1260 zl., kde obroční příjem jest o celýc 800 zl. větší než 1200 K. Podle haličského zákona obročník mist příspěvkův od případu k případu platí do konkurrenčního fondu ročn 3%, 5%, 8% většího výnosu obročního, když výnos tento jest o 10(200 zl. nebo více větší. (P. d.)

[1] Srv. *Mayrhofer*, Handbuch für den politischen Verwaltungsdienst, sv. I' str. 276. Vídeň 1898. Manz.

Z francouzské filosofie náboženské.

V. Lankaš.

„Dieu est ici-bas le plus populaire de tous les êtres“, děl jednou slavný Lacordaire; a není ani jinak možno. Každý, kdo dobré vůle jest a jen poněkud čísti dovede v přírodě, ve svém srdci a v historii lidstva, najde lehce Boha a pozná jeho mocnost, dobrotu a svatost. Že lidské srdce ve hledání Boha hraje velikou, ne-li největší úlohu, učí nás život. Čisté, pokorné srdce vždy je věřící, a biskup Sailer dobře napsal: „Man hat noch keinen Heiligen gesehen, der sprach: Es ist kein Gott.“ Tím ovšem úloha rozumu nemá býti podceněna, neboť i on je s to, aby mnohou lidskou duši k Bohu přivedl. Toho jsou si i katoličtí apologeté plně vědomi; odtud ta přebohatá apologetická literatura. Vzácným příspěvkem a obohacením jejím jest nejnovější spis známého nám již professora katolického institutu v Paříži, P. Sertillanges, Les Sources de la Croyance en Dieu. (Paris, Perrin.) Cíl knihy obsažen jest v epigrafu vypůjčeném od Jules Simona: „L'idée de Dieu est le carrefour [křižovatka] où toutes les avenues de la pensée humaine se rencontrent.“ Tato nová práce Sertillangesova řadí se dle kritik důstojně k jeho pracem dřívějším. Sertillanges je thomistou, ale s thomistou jako on, dí Lafon, smíří se i duchové thomismu ne zrovna přízniví. Sertillanges jest odkojen a živen myšlenkami Summy, ale nad to jest i samostatným, hlubokým myslitelem a výborným znatelem své doby.

Sem náleží i nové svazky hluboce založeného díla abbé Frémonta, na něž v loňské „Hlídce“ již bylo upozorněno: „Les Principes ou Essai sur le problème des destinées de l'Homme.“ (Paris, Bloud & Cie. Tom. 4 et 5.) Ve svazku čtvrtém projednává učený autor „existenci boží“, „nesmrtelnost duše“; o témž i ve svazku pátém; v ostatku svazku pátého zkoumá autor samo křesťanství a přistupuje k zázraku. Takové práce by měli bráti do rukou odpůrci víry, aby poznali její rozumnost a nemluvili jako slepí o barvách. Ale jich princip jest: catholica non leguntur. Pak se divme jejich jednostrannosti a předsudkům! Duchové pravdy opravdu hledající tak nikdy jednati nebudou, neboť jich principem jest: Audiatur et altera pars! General Lamoricière byl jedním z duchů žíznících po pravdě. V listě, který zaslal známému oratorianu Gratrymu, doznává upřímně svou náboženskou ignoranci: „Co se theologie týče, neznám z ní ani slova“, a prosí o poučení. Gratry mu odpověděl filosofickým a theologickým výkladem Creda. La Philosophie du Credo je titul této jasné, vřele psané knihy, plné krásných a hlubokých myšlenek. (Paris, chez Tégni, 4. vyd.) V lecčem ovšem nevyhovuje již časovým potřebám, ježto i nevěra učinila od té doby mocný pokrok, ale přes to zůstane dílkem i pro moderní skeptiky doporučení hodným.

Gratry pokusil se i o důkaz existence boží ideou mathematického nekonečna. Jeho mathematický důkaz stvoření je znám. Užívá této

formule: $\frac{A}{O} = \infty$. Z této formule vyvodí se jednoduchým algebraickým pochodem rovnice: $A = O \times \infty$, t. j. veličina A, předpokládáme-li, že představuje svět, musí býti považována jako výsledek nicky a nekonečna — důsledně Bůh, který jest nekonečný, mohl stvořiti svět z ničeho. Abbé Veronnet poněkud méně odvážný studuje ve své velice interessantní práci: „L'infini, catégorie et realité" (Paris, Roger et Chernoviz) hluboké analogie, jež možno prokázati mezi nekonečnem v mathematice a nekonečnem ve filosofii a pokouší se o synthesu obou těchto řádů. Je zajímavo sledovati, jak analyse formule nekonečna ho vede k připuštění mechanické možnosti nehybného primi motoris a analogicky k možnosti stvoření ex nihilo. Zajímavo je čísti i kapitolu „L'infini et la Foi", kde se nám ukazuje, že tajemství Nejsvětější Trojice není tak proti rozumu, jak se jménem vědy do světa rozkřikuje. A priori jest ovšem nemožno tuto pravdu předváděti formulí: $1 + 1 + 1 = 1$; jsou tu však ještě formule jiné: $1 \times 1 \times 1 = 1$; nebo: $1 = 1^2 = 1^3$. Vezměme na př. algebraickou formuli $\frac{m}{o} = \infty$, v níž m representuje hodnotu libovolnou. Tato formule může býti pozměněna ve formuli $m \left(\frac{1}{o}\right) = \infty$; jak známo, podíl v závorce $\frac{1}{o} = \infty$. Tak dostaneme formuli $m \times \infty = \infty$; m, jak podotknuto, jest hodnota libovolná; v našem případě $m = 3$. Pak možno psáti: $3 \times \infty = \infty$; nebo: $\infty + \infty + \infty = \infty$. Otec jest Bůh a nekonečný, Syn jest Bůh a nekonečný, Duch svatý jest Bůh a nekonečný, a přece nejsou tři bohové, tři nekoneční, nýbrž jeden Bůh a nekonečný. Takových formulí z fysiky a mathematiky je v knížce více rozeseto a z nich vyvozeny náboženské důsledky. Rozumí se samo sebou, že vše jest opatřeno filosofickým výkladem a vědeckými poznámkami. Páni katecheté středních škol by v dílku našli leccos, co by se jim pro jich přednášky hodilo. I tu možno říci, že čísla mluví.

Taková studie, jako jest Veronnetova, zřejmě dokazuje, jak možno náboženské pravdy s různých stran osvětlovati, ba jak možno i na sama tajemství něco světla vrhnouti. Tajemství ovšem přes to zůstane tajemstvím! Jináče není ani možno. Nekonečno musí býti ve své bytnosti mysteriesní, jinak nebylo by nekonečnem a Bůh nebyl již Bohem. Proto též tajemství ve víře nikdy nebudou pro myslícího člověka kamenem úrazu. Kdyby již pro nic jiného, tož aspoň proto, že si dozná, že ani věda není bez tajemství. Naráží na ně všude a čím jde dále, tím více se množí a rostou. Upřímní a praví vědatoři to rádi doznali. Proto vědecký ideal toho, dí Veronnet, kdo řekl: Není tajemství, musil býti chudičký. Neboť to znamená, že jej již vyčerpal. Šťastný smrtelník! „Toto slovo zůstane v očích potomstva stigmatem úzkého ducha, který nebyl doma ve vyšším poznání. Jak dalek je nás positivismus, který diktoval tato pyšná slova! Až se věda pokusí, aby zase nabyla rozvahy, aby se rekonstituovala ve své jednotě a tak se stala solidním tmelem nesčetných jevů, jež nahromaděny byly legiemi věd, zastaví se spíše volajíc zaražena a zmalomyslněna: Je tajemství příliš mnoho!"

Pascal napsal ve svých „Pensées“: „... jest důležito pro celý život, abychom věděli, jestli duše smrtelna či nesmrtelna. Všechny naše činy a všechny naše myšlenky musí obrati si cesty tak různé, dle toho, jestli možno nebo není-li možno doufati ve věčné statky, že jest nemožno učiniti kroku se smysly a soudem a neříditi se tímto stanoviskem.“ Hle, proč celý život filosofa má, dle Platona, býti jen meditací o smrti, μελέτη θανάτου; neboť, dle něho, ten stará se o svou duši, kdo ví, že jest nesmrtelna; kdo věří, že je zasvěcena nicotě, neváží si jí a nestará se o ni. (Faidon.) Pravdou touto proniknuto bylo lidstvo od samého počátku své existence; otázka budoucího života burcovala celé generace a celé národy z nepravosti, hříchu a materialismu a nedává pokoje ani nám a nedá ho ani pokolením budoucím, a i kdyby atheistická věda a filosofie sebe více se rozkřikovala, že duše není. Názory náboženské a filosofické o budoucím životě sebral Louis Elbé ve své knize: La vie future devant la sagesse antique et la science moderne. (Paris, Perrin & Cie., cena 3 fr. 50 c.) Taková snůška různých názorů dokazuje jasně, že nesmrtelnost duše jest jednou z oněch pravd universalních, jež spadají do kompetence každého člověka, a to hlavně proto, že jsouc pro všechny pravdou nezbytnou a na výsost důležitou, musila býti Bohem všem v dosah dána. A skutečně víru v život posmrtný najdeme u národů všech, a to i u národů na nejnižším stupni civilisace, jak slovutný Livingstone sám dotvrdil o národech afrických. „Ať je degradace jistých afrických kmenů jakákoliv, dvěma věcem netřeba je učiti: existenci Boha a nesmrtelnosti duše.“

Ovšem souhlas universalní jest jenom nepřímým důkazem. Co smýšlí o tom věda? To zkoumá Elbé v části druhé, která je kritikou tak řečených vědeckých důkazův o posmrtném životě. Dle něho věda není s to, aby dokázala nesmrtelnost duše; ale její principy přece mu dovolují napsati: „Ve vesmíru nemůže nic uniknouti nutné applikaci neporušitelného zákona, který zachovává věčnou vzpomínku minulého, a proto jsme oprávněni uzavírati, že živoucí síly a zvláště vědomé síly musí též znáti tento universalní zákon permanence, neboť on nemohl rozhodnouti, že zachová vzpomínku našich nejbezvýznamnějších činův, aby zároveň nechtěl zachovati bytost, která jest jich autorem.“ Důkazu spiritistického autor nepřipouští. V té věci píše: „Síly, jichž existenci chtěli zjistiti, jsou skutečně síly jiného řádu nežli síly, které přímo působí na hmotu, poněvadž však mohou se projevovati jen prostřednictvím těchto, zdá se, že bude stále pochybnost o jich skutečné intervenci.“

V otázce nesmrtelnosti duše pronésti rozhodné slovo však není věcí vědy exaktní, nýbrž filosofie, a ta skytá nám důkazem metafysickým, moralním a psychologickým dostatečnou jistotu této pravdy. A co rozum snad dostatečně nedokazuje, to srdce lidské doplní, neboť lidské srdce této pravdy potřebuje! J. Simon ve své knize „Le Devoir“ se táže: „Proč, musím-li skončiti, Bůh se zjevil mému rozumu? Proč učinil neměnitelné, věčné stálým předmětem mého myšlení? Proč dal mi srdce, kterého žádná lidská láska nemůže ukojiti? Tato moc, která pře-

tvořuje svět, tato myšlenka, která svět překračuje, toto srdce, které světem zhrdá, byly mně dány, abych si zoufal?“ Ne! Srdce se neklame! „Naturdrang ist Wahrheit“, dí dobře Müller, a Aristoteles neméně správně podotýká: „Možné jest vše, po čem v lidské hrudi je přirozená tužba a žádost; neboť všeobecně vzato, netoužíme a nepřejeme si nic nemožného.“ Není-li duše nesmrtelná, pak jest pessimismus jedině správným životním názorem; pak jest život jen hloupostí, fantastickým během od nicoty k nicotě, beze smyslu, bez výsledku, nevysvětlitelnou hádankou, nesnesitelným břemenem, a vše, co tvoří naši velikost a vznešenost, stává se absurdní a směšné. Propast pod nohama, noc nad svou hlavou, nemá člověk jiné alternativy než otupělost, život zvířete nebo zoufalství. (O. p.)

Současná ruská belletrie.

Podává A. Vrzal. (Č. d.)

IV.

Nyní třeba obrátit se k onomu proudu v ruské umělecké literatuře, jejž nazývají dekadentstvím, a jehož předchůdcem na ruské půdě jmenují Dostojevského. Je to spisovatel, jenž skutečně spouštěl se do propasti lidské bytnosti i povznášel se v nejvyšší sfery lidského ducha. V romanech svých Dostojevskij namaloval veškero peklo lidské rozdvojenosti a dal pocítit blahodárný půvab proměnění člověka; analyse jeho jako chemicky rozkládá člověka na jeho prvky, ukazuje ho v processe jeho rozkladu i proměnění v novou bytost. Co jiného jest Fedor Pavlovič Karamazov, než dekadent i na půdě smyslnosti i na půdě všech otázek ducha lidského? A vůbec celá rodina Karamazovův od starce Karamazova až do Smerďakova s jedné strany a Aleše s druhé strany nese na sobě charakteristické prvky dekadentství. Všichni Karamazovi jsou nemocni, všichni hnijí, všichni padají do propasti své smyslnosti a z propasti svého pádu volají k nebi. Tak roman „Bratři Karamazovi“ jakož i některé jiné spisy Dostojevského byly by pravými díly dekadentskými, kdyby tu zároveň jako kontrast s karamazovštinou nebyl nakreslen celý svět jiných lidí, jiných poměrů.

Některých motivů Dostojevského horlivě využitkuje, ba zneužívá ruské dekadentství, jež jeví se vědomým odpadnutím od toho, co dříve mělo se za nezvratné, odpadnutím od Boha, od mravnosti, odpadnutím k čisté esthetice, odtržené od vyšší kontroly, odpadnutím ke zlé, demonicky půvabné kráse. Jakmile člověk odpadá od svého vnitřního božského prvku, nezbude mu než jít cestou svého osobního prvku. Poněvadž však prvek božský z něho nemůže vymizet, byť i ho vypuzovaly osobní pudy, v člověku počíná zápas, rozklad, rozdvojení duše, a člověk rozkladem svým ztrápen, hledí na svět skrze chimeru svého osobního prvku, od-

trhuje se od normy, a svět mění se mu v opojující hallucinaci. Vznikají mu nové nejasné nálady, nové odstíny barev, nové odstíny zvukův, a tyto odstíny barev i zvuků spojují se mezi sebou podle jakýchsi nevyzpytatelných zákonů.

Theoretikem ruského dekadentství jest N. Minskij (pravým jménem Nikolaj Maxim. Vilenkin, nar. 1855), básník, spisovatel dramatický, filosof i kritik. Na počátku literarní činnosti své byl pěvcem občanských motivů podle vzoru Někrasova, kdy napsal proslavený cyklus básní „Bělyja noči“. Zbaviv se liberalních tendencí pokrokových stran ruských, začal hledat novou krásu a začal jí na oltář přinášet díla své filosofické poesie, která nevyniká formou ani slohem, ale naplněna zvláštními duševními náladami. Vůbec nadání jeho není veliké, jak jest vidět hlavně na retorických verších; ale přes to Minskij jest důležitý spisovatel, jehož spisy plny originalních myšlenek. Je to pravý dekadent, ale dekadent rozumový, ne citový. Jeho spisy plny hlubokých úvah různých odstínů, protože z nich vyňato to, co je spojuje, přidává jim neporušenosti a prostoty. Minskij vidí celý svět tak, jak jej vidí lidé, kteří vše vidí v dvojité podobě. V jeho rozdvojenosti je všecko svévolno, fantastično a jeví jakousi hru nad propastí prázdnoty. V té příčině zvláště zajímavy jsou jeho „Filosofičeskije razgovory“, jimiž Minskij snaží se dokázat, že pravé náboženství není založeno na víře, jež mizí, nýbrž na mystickém poznání, jež nedává víru, nýbrž jistotu. Minskij odhodiv víru, přišel k idei prázdné propasti, meona (srv. jeho knihu „Ve světle svědomí“), jíž zaměnil také ideu božstva. Tu začíná u něho strojenost, faleš, jež jest charakteristickou známkou všech jeho děl. Jako belletrista Minskij v poslední době napsal „tragedii ze současného života“ s názvem „Alma“. Toto jeho dílo jako vůbec veškera jeho básnická činnost je živým svědectvím jeho nedostatku vnitřní síly. V thematě jest Minskij hrozně filosofický, zároveň však povahou jest odtržen od všech appercepcí. Minskij chodí uprostřed současných literatů jako moudrý hluchoněmý, jenž druhdy vidí více než jiní, ale ničeho nemůže říci a neustále snaží se ukázat myšlenky a city, jež ho hlodají v jeho trapné odloučenosti od lidí, různými symboly a pohyby nepěknými a křečovitými. Takový právě charakter má „Alma“, dílo bez živé psychologie, bez barev, vynucené a působící dojem tížící. Minskij po celý život volá po kráse, ale v duši jeho ani v dílech není žádné krásy.

Minskému v mnohém podobá se básník, belletrista a kritik D. Serg. Merežkovskij (nar. 1865). Za několik let umělecká tvorba Merežkovského prošla různými školami, počínajíc liberalně tendenční školou „Otěčestvenných Zapisek“, Někrasova, Nadsona i Pleščejeva, až po školu současného novotářství, v němž pozorovat dilettantské učení o dvojitosti světa i demonské idei Bedřicha Nietzschea. Merežkovskij ke každému novému proudu v oboru literatury připojuje se s novým mladistvým žárem, poddávaje se ideám větších myslitelů, dávaje jim úplně opanovat vlastní rozum, talent i poetickou individualnost. Všecko nové jej vábí, unáší a dráždí svojí originalní silou. V této nervosní

vnímavosti ke všemu novému, ne šablonovitému, v této zimničné energii, s níž duch jeho snaží se rozvíjet pomocí studií, v tomto hledání pravd, rozšiřujících vnější i vnitřní obzor — jest podstata jeho literarní činnosti. Merežkovskij jest ustavičně v processu evoluce, ničím neobmezené, protože v duši jeho není samostatného jádra. Větry vanou s různých stran, a Merežkovskij oddává se tu tomu, tu onomu. Nejprve napodoboval Nadsona, byl nadšeným národníkem v duchu Glěba Uspenského, v devadesátých letech, když Minskij vnesl v literaturu filosofické motivy s odstínem dekadentství, Merežkovskij rychle bral se týmže směrem. Opojen demonismem Nietzscheovým, stal se ve svých lyrických básních hlasatelem slavomamu a demonismu, ač neměl k tomu potřebného temperamentu a síly. V této náladě napsal historický roman „Otveržennyj“, v němž opěvoval staré pohanské bohy a hlásal návrat k nim. Roman měl úspěch, protože přeplněn silně dekoračními popisy a dramatickými výjevy, obecenstvo pak nemohlo proniknout v umělecké tajnosti Merežkovského, v jeho mechaniku široké kompilace, při níž umělecká práce snižuje se na sešívání cizích stránek z historické literatury, jež autor volně překládal. Jinak v romaně tom nalezáme volnou reprodukci nových esthetických a filosofických ideí, jež začaly se šířit v obecenstvu, když Merežkovskij začal roman svůj psát. V druhé části romanové trilogie, nadepsané „Leonardo da Vinči“, setkáváme se již s idealistickými proudy současnosti, a mezi jeho novopohanskými tendencemi pozorovat novokřesťanské motivy. V uměleckém ohledu tato druhá část trilogie jest daleko za první; je rozvláčná, není dramatická; je to neumělá kompilace různých materialů z bohaté literatury renaissance. Postava hrdiny samého jest bledá, roman jest pln cizích slov, cizích charakteristik beze všeho zpracování, tak že nemá smyslu a ceny umělecké práce. Vůbec volný překlad a kompilace jest přirozeným ovzduším pro talent Merežkovského. V třetí části romanové trilogie, nadepsané „Petr i Alexěj“, autor střásá se svých nohou prach západoevropských theorií a kloní se k mysticismu a pravoslaví. Ale ani tu není vidět žádné prostoty a upřímnosti, naopak nalezáme všude strojenost, chladnost a retoričnost, křiklavé pathos. Největší cenu literarní mají jeho překlady Aischyla, Sofoklea, Euripida, Longa a j. Bojuje proti tendenci v umění v knize kritické „O pričinach upadka sovremennoj russkoj litěratury“, sám upadá v tendenci, a díla jeho urážejí bezprostřední esthetický cit čtenářův svojí nervosní křiklavostí.

(O. p.)

Posudky.

O samovraždě. Socialně-lékařská studie. Napsal *Dr. V. Návrat.* Nakl. Bursík a Kohout v Praze 1904. Str. 193. Cena 2 K 40 h.

Zajímavá studie Návratova je psána se stanoviska praktického lékaře, ale pozoruhodná i pro ethiku a psychologii. Autor vším právem považuje studium o samovraždách za důležitou částku studia nynějších socialních poměrův a hledí (v odstavci prvním: Část všeobecná, str. 1—28) vysvětliti stále rostoucí počet sebevražd z některých obecných zjevů naší doby. Po krátkém historickém přehledě obrací se autor proti mínění Wagnerovu a Morselliho, Du Rondeauovu a jiných, kteří každou samovraždu za nutný přírodní zjev a za nepříčetný čin považují. Samovražda ve své všeobecnosti jest činem lidským, činem mravní zodpovědnosti. Všeobecné příčiny „moderního" tohoto zjevu uvádí autor na tři: socialní poměry moderní, špatný výchov tělesný, nedostatek víry a mravnosti. Nejzajímavější jest část druhá (Pohnutky k sebevraždám, str. 28—60), kde spisovatel na základě bohatého materialu statistického (ke statistice moravské vzat zvláštní zřetel) probírá jednotlivé pohnutky sebevrahů (chorobný stav duševní, prudké a mohutné dojmy, neštěstí a nemoci tělesné, dědičnost, napodobivost, alkoholismus, suggesce). Autor popírá rozhodně mínění těch, kteří všecky pohnutky na nemoc duševní uvádějí, přichází však k úsudku (str. 39), že aspoň tři čtvrtiny samovražd podmíněny jsou duševní chorobou a alkoholismem. Ani dědičnosti v pravém slova smyslu u sebevraždy nepřičítá velikého významu: spíše lze o dědičnosti nemocí mluviti. Podobně zdá se nám, že napodobivost spíše jenom způsobu sebevraždy se týče a tam sebevraždu urychluje, kde již jinak dostatečné motivy a odhodlání k sebevraždě jest.

Úplně spolehlivým měřítkem ovšem ani uvedená data statistická, byť jinak přesná, nejsou: mnoho případů zůstane neprozkoumaných, při mnohých vlastní motiv se zamlčuje a vždy by bylo třeba k udání pravé pohnutky znáti celý duševní stav nešťastníkův. Tím méně možno dle našeho mínění vymeziti vlivy momentův individuelních (vlivů klimatických, příslušnosti kmenové, pohlaví a stáří, poměrů rodinných a společenských, náboženského vyznání), o kterých spisovatel v další části (str. 90—163) mluví. Jestiť spojitost těchto motivů s vlastními pohnutkami sebevraždy tak malá, že o přímém vlivu jich na sebevraždu sotva lze mluviti. Přes to však vzhledem k stále se opakujícímu témuž ročnímu počtu sebevražd v jistých zemích, u týchž národů, za týchže socialních poměrův atd. nelze všeho vlivu popříti. Správně popírá spisovatel (str. 145) zvláštní nějaký vliv různých vyznání křesťanských na počet samovražd, třeba že statistická data ve většině případů katolíkům jsou příznivější. Neboť vedle toho, že tu mnohé jiné momenty působí, nelze ve většině případův u samovrahův o aktuelní víře mluviti a ony pravdy náboženské, jichž úvaha by mohla věřícího od zamýšlené samovraždy odvrátiti (jako spravedlivost boží, zločinnost sebevraždy) jsou všem vyznáním křesťanským společné. Že však některé pravdy

reformovaného evangelického náboženství, jako nauka jejich o predestinaci a o nemožnosti konání dobrých skutků spíše k depressi duševní a melancholii i zoufalství mohou vésti, nelze upříti.

V následujícím odstavci (Způsob sebevražd, str. 163—184) autor hledí různé způsoby sebevražd, jichž mnoho i z bohaté vlastní zkušenosti uvádí, uvésti ve spojitost s pohnutkami sebevraždy a s momenty individuelními a končí stať tuto vážnou úvahou o prostředcích, jak sebevraždy zameziti neb omeziti (str. 184—192). Proti pohnutkám individuelním sebevrahů jest ovšem zákonodárství bezmocno, možno však aspoň částečně všeobecné příčiny stále rostoucího počtu sebevražd, jak shora uvedeny, odstraniti: upravením poměrů socialních, dobrým výchovem tělesným, vychováním ve víře a mravnosti. Snad zvláště poslední prostředek mohl býti více akcentován, poněvadž víra nejenom svými nezvratnými pravdami o boží spravedlivosti a milosrdenství, o věčném trestu a odměně, o velikosti hříchu atd. člověka ve všech okolnostech těší a posiluje, ale jest i základem, na němž pak lze socialní poměry a jiné všeobecné příčiny sebevražd upraviti. Odepření katolického pohřbu jako trestu pro samovraha nepřipisuje autor žádného významu pro zamezení samovraždy; třeba však připomenouti, že odepření obřadů církevních není pouze trestem k odstrašení jiných od podobného zločinu, ale že vyplývá nutně z názoru Církve, dle něhož ti, kteří v dokázaném odporu s dogmaty nebo mravoukou Církve zemřeli, ve výhodách členů Církve účasti míti nemají.

Nemile dojímá v takovém díle, že nepřidán na konci ani jmenný a věcný přehled ani obsah.

Dílko je zajímavé a vážné a četba jeho bude nejenom odborníkům lékařským, nýbrž každému vzdělanci s užitkem. Autor omlouvá se, že dílo své vydal v době, kdy i Masarykovo dílo o sebevraždě po česku vydáno. Než omluvy není třeba; podává spis mnohé nové zajímavosti a vzhledem k datům statistickým nad spis Masarykův (v němž většinou ponechána statistická data německého vydání z roku 1881) předčí.

Dr. B. Sp.

Dr. B. Bretholz: Cosmas und Christian. Separatabdruck aus der Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens. Brno 1905.

Mezi moravským zemským archivářem B. Bretholzem a professorem J. Pekařem, autorem spisu „Nejstarší kronika česká“, došlo k výměně názorův o stáří legendy Kristianovy. První z nich uveřejnil článek „Neueste Literatur über Pseudo-Christian“ v časopise Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde, XXIX. (str. 480 až 489), na nějž dostalo se mu odpovědi od Pekaře v Českém Časopise historickém. X. (str. 304—317). Publikací svrchu oznámenou odpovídá zase Bretholz, háje svých předešlých výrokův a přednášeje další námitky proti důvodům, kterými Pekař zastává původ legendy z 10. století. Replika jeho jest klidná, věcná a logicky bystrá. Uvádím jen hlavní myšlenky, ježto celý obsah spisku nelze v krátkosti vypověděti. Bretholz

ukazuje, že v příčině původu a ceny legendy důležitá jest otázka, možno-li za spisovatele pokládati Kristiana, syna knížete Boleslava I. Professor Pekař zprvu tvrdil a dokazoval, že autorem legendy jest právě řečený kněžic; nyní však praví: „Tomu, kdo nedovede uvěřit v možnost, že by psal Kristian o zločinu otcově tak, jak psal, obětuji rád domněnku o totožnosti autora s bratrem Boleslava II.“ Pro stáří legendy důležitým kriteriem jest poměr Kristiana ke Kosmovi. Professor Pekař tvrdil zprvu zcela určitě, že Kosmas legendu znal a že se jí dovolává při zmínce o Podivenovi; nyní však praví: „Kdyby někdo dokázal, že Kosmas Kristiana neznal, není tím hlavní důkaz můj, že legenda pochází z 10. století, vyvrácen nikterak.“ Ježto důkaz toho, že Kosmas legendy Kristianovy neznal, Bretholzovi se povedl, padá největší z vnějších argumentů pro stáří legendy, a těžisko další obrany ocitá se na straně důvodů vnitřních. Nicméně vyslovuje Bretholz své přesvědčení, že spor rozhodnut bude konečně váhou vnějších důvodů čili přirovnáním legendy k jiným spisům určitě datovaným. Podle jeho úsudku legenda tak zvaného Kristiana pochází z prostředka 12. století.

Vk.

Giuseppe Pitré: Studi di leggende popolari in Sicilia e nuova raccolta di leggende siciliane. Torino 1904. Cena 4 l.

Spis tento jest 22. svazek sbírky „Biblioteca delle tradizioni popolari siciliane“, v níž autor s neobyčejnou pílí a vytrvalostí sebral a upravil téměř veškerý folkloristický material sicilský. Sbírka zasloužila by povšimnutí našich musejních a universitních bibliothek.

Nový svazek obsahuje výbornou studii o antické i moderní, domácí i cizí produkci lidové, jež má za předmět námořnické legendy lokalisované na Sicilii a vyznačené nejjasněji v Cola Pesce. Spis pak končí sbírkou podivných, zajímavých legend toponomastických a plutonických, sepsaných dle živého vypravování lidu.

Salvatore di Giacomo: Domenico Morelli pittore. Roma-Milano 1905. Casa ed. naz. Roux e Viarengo. Str. 100. Cena 60 c.

Domenico Morelli pittore je stručná, ale přesná studie o životě a pracích znamenitého malíře italského, jež objasňuje zároveň jednu z nejdůležitějších stránek historie znovazrození malířství v Italii v polovici minulého století. Poukázáno tu na rozvoj malířství od ztrnulé manýrnosti ku genialní a odvážné novosti formy i myšlenky, jež mocný popud dala k novému životu uměleckému.

U Morelliho zvláště zajímavo je, s jakou láskou a chutí vybíral své předměty z evangelia, s jakou živostí a čistotou myšlenky pracoval o svých Kristech a Madonnách.

Spisek tento je částí sbírky „Biografia nazionale italiana del secolo XIX“, kterou řídí G. Biagi a F. S. Nitti. Dr. Krt.

Ze života náboženského.

Protikongruové petice odhalily zas jednou ubohost naší samosprávy obecní. Podepsali lidé, nevěděli co, ba vůbec nepodpisovali, ale kdosi tajemný za ně podepsal; je to vůbec možné beze strachu před káznicí? Anebo podpisujíce vědomě a z přesvědčení, nevycítili, že podpisují zmatené a nepravdivé vývody! Je těžko říci, kterých je víc, ale smutné jsou pro naši autonomii všecky eventuality! Ale celkem nemožno popříti, že byla tu chuť v některých našich obcích, zademonstrovat si proti panáčkům. Snad i ve více obcích, než které petice podepsaly! Kdyby se sbíraly petice proti zvyšování platův u jiných stavů, ono by se jich také dosti nasbíralo a snad i více než tentokrát. Neboť závist a strach před daněmi jest vždycky velmi silným motorem! Vzbuzovati je uměle ještě, jest špatnou službou politickou. Naši pokrokoví mohou uvažovat, jak nízko se sami postavili pod všecky radikalní a liberalní strany a stranečky v říši, když jediní se chopili takové, dosud při žádném podobném případě nepoužité zbraně. Úlohu přímo darebáckou hráli v akci té — jak i jindy — někteří učitelé.

Ale ke všemu tomu upřímné slovo na vysvětlenou. Proč se to nečinilo nikdy žádnému jinému stavu, leda až kněžím? Proto, že každý jiný stav jest pro každou politickou stranu massou, v níž doufá najíti své stoupence a pomocníky. O přízeň všech jiných stavů se vždy všecky strany ucházejí, jen strany čistě zájmové (dělnické, řemeslnické, rolnické) dělají mnohdy výlučnou stavovskou politiku. Jen kněžstvo je stavem, o něž nestojí, lépe řečeno, vědí, že nesmějí stát, že ho nezískají, že zásadně se postaví proti nim.

*

Mezitím co v Rusku ve veškerém tisku probírá se otázka, jak daleko až při budoucí reformě církve mají jíti práva laická a spolupůsobnost věřících s církví učící, musíme, poohlédneme-li se u nás, říci, že tento terrain je vůbec nepřístupen, tradicí a vývojem církevním zaplaven, vymlet a odnesen. Strany ruské, jak konservativní (laickobyrokratické) tak církevní, liberalní i radikalní, jen toto stanoviště zaujímají u posuzování reformy, a buď ji přijímají, nebo ji zavrhují, za jinou bojují. Jedněm se zdá dnešní účasti laické ve formě státu dosti, a tu že nutno rozvinouti (kons. byrokr.), liberalní bojí se, že reforma se vyvine ve směru autokracie katolické, a církevníci jsou rozděleni: jedni hájí skutečně co největší autokracii hierarchickou, druzí jsou pro obnovu staré vzájemnosti a spolnosti lidu a kněží s biskupy. A tito mají v kněžstvu i v tisku církevním vrch.

Jest se však právě obávati, že po reformách bude od nás církev ruská dále nežli dnes. A při spojení církve západní a východní právě na ni třeba bráti největší zřetel. Její rozhodnutí bude rozhodnutím celého východu. Dřív podřízená a celá ležíc pod mocí státu, byla by si sjednocení snad dala i nadiktovati, kdyby se jí bylo svrchu poručilo. Bylať ve své závislosti na státu bližší nám, kteří též všude jsme na

státech závislí až do nejmenšího, třeba že to popíráme. Ba katolické státy jsou ve vlivu svém na správu církve, na vybírání biskupů mnohem bezohlednější, než byl ruský vrchní prokurator (vláda či car). A kdežto ruská církev volá ze vší síly po roztržení těchto okovů, u nás všude se církev bije o to, aby se jen tyto zlaté okovy netrhaly, privilej státu jmenovat biskupy se chrání jako okrasa a odměna jejich katolicismu nebo aspoň protektorství a přízně, tak zvané konkordaty se brání proti státům, jež je úmyslně trhají. Jest ovšem v tomto spojení naší církve se státem jediný ten zbytek laického spolupůsobení. Jen že zbytek tento horší jest než by byla naprostá takového živlu laického výluka.

A církev od států tak opanovaná jako dnes naše bude v takové své organisaci pro osvobozenou ruskou církev a řízenou nejen biskupy, ale i vybranými zástupci z lidu a kněží sotva lákavou a milou vyjednavatelkou. Její rozšířený ústroj bude také asi méně smířlivý, nežli by to byl býval dosud synod z několika učených mužů sestavený a pokynů vysoké politiky a diplomacie dbanlivý. Ke sjednocení obou církví je třeba na obou stranách velkého liberalismu, toho šlechetného liberalismu, jenž pro velkou ideu dovede obětovati sobecké cíle. A u velkých mass toho právě těžko se bude dočkati. Ty jsou obyčejně radikalní, radikalní v držení starého i v převratu a novotářství. A pro sjednocování církví obojí případ je nevhodný.

*

„Věstník duchovenstva“ přinesl vhodně před dobou biřmování seznam českých jmen a jich latinských či zlatinisovaných synonym. Jest slušno a vhodno vyhovět mládeži, která touží tolik po jmenech „poeticky“ znějících, a nemohla-li si už po svém volit na křtu, volí si aspoň na biřmování podle srdce. A my Slované jsme na kanonisované vlastní světce tak chudi! Zvláště na světce z první doby, kdy národní jmena ještě byla v užívání! Všechny jiné národy kolem nás, západní ovšem, v tom ohledu mají lepší svůj domácí výběr. Jihoslované už od dávna pomáhali si tím, že si jména řecko-latinská přeložili nebo značně přizpůsobili. U nás týž proud byl, ale byl přetržen dobou germanisační a tak na nás se nedochovala starodávná tradice jmenná, vyjma několik zplna zdomácnělých jmen. Ale přizpůsobovací vkus starých už by nám dnes ani nevyhověl. Jména jako Bárta, Beneš, Tůma, Šíma, Přibík, Břeněk dnes už neznějí nám nijak přítažlivě, zvláště proto ne, že přešla už mezi často užívaná rodová jména a tím ztratila svou osobní náslovnost. Nová doba, nový vkus. Vyhověti tomuto vkusu nebylo by nijak nepastoralní! Ba naopak vděku a přítažlivosti by to dodalo Církvi a jejím úkonům, se jmenoslovím nějak souvisícím, když by tu byl hojný výběr jmen přizpůsobených a libozvučných.

*

V passovském měsíčníku dokončil Dr. Z. Schmöller svůj už dříve zmíněný článek o „naší reformě“. Vylíčiv proudy reformní v Německu, praví, že snahy ty možno rozděliti ve dvě skupiny: jedna skupina dožaduje se na příslušných kruzích a organisacích církevních oprav určitě vyjádřených, konkretních a to jak v politickém a vědeckém

působení a závodění katolíků, tak ve státocírkevním ohledu, druhá skupina nadhazuje jenom všeobecné zásady a hlásá nové principy pro život katolický a to hlavně na poli vědeckém. První skupinu zastupují „Freie deutsche Blätter“ (dříve Das XX. Jahrhundert) a „Renaissance“ Müllerova, spisy Müllerovy, Otto Sickenberger, Vogrinec a j. Tito sic nesouhlasí ve všem, každý má své zvláštnosti, také nemluví jen konkretně, ale spolu i všeobecné principy pronášejí. Přece však možno je shrnouti do skupiny konkretních oprávců: jejich návrhy směřují: k nápravě katechisace ve škole i v chrámě, k nápravě semenišť a alumnatův a celého theologického studia, k odstranění celibatu, zjednodušení i zrušení breviře, k zavedení lidové řeči, a k nápravě různých věcí: postů, uctívání ostatků, uctívání svatých, Bohorodičky a pod. Tuto skupinu autor varuje před přílišnými nadějemi, čerpanými z toho, že kněz bude volnější a blaženější, zbaví-li jej církev dvou pout: celibatu a breviře. Má je za velmi podřízené věci v celém životě církevním.

Druhá skupina zastoupena hlavně Schellem a Ehrhardem. Tito chtějí přetvořit život církve a vliv kněze z vnitřku, hlásajíce nové cesty, vydatnější prostředky, brané ze zásobárny nových duševních vymožeností, kladou váhu na individualismus, vnitřnost, národnost. Pro tyto požadavky autor obává se nepochopení, upřílišení a přestřelování z obou stran: věřící i učící církve. Jen takt a veliká duchovní prohlédavost a bystrota jednotlivce může se dáti těmito směry volně a bezpečně: slabí zabřednou, utonou a zatáhnou na scestí a v nepokoj i jiné.

Ale sloučením, přesíváním obojích těchto reformních snah může každý katolík přece jen mnoho dobrého si navyknouti a působiti. I tyto snahy jsou výjevem veliké síly katolicismu, který chce co nejúsilněji pracovati a působiti na venek i vnitř: s jedné strany ulevovat, z druhé prohlubovat život náboženský a vesměs a všecko povznášet. Kdyby vše to jako prosté náhledy bylo pronášeno a také tak přijímáno, bez fanatismu a neústupnosti z té i oné strany, byl by to zjev jen potěšitelný. Tak však k jakým už bojům a půtkám svedl!

*

Na slovácké zastrčené dědince, v nekulturnosti, zdivočilosti a znemravnělosti pohřížené při všem náboženském fetišismu, jakého slovácká ohnivá duše schopna jest, dokazuje německý básník Richard Voss nemohoucnost katolicismu a srovnává ji s obcí židovskou, jejím řádem a povznešenou mravností!! („Michael Cibula“, veršovaný roman). Takové ironie básnické si právě slovanské národy, od židů již po staletí depravované a znemravňované, nezasloužily. Ale vlastně zasloužily!

*

V článcích „Slovenského Týždenníka“ o katolickém duchovenstvu nabádá autor slovenské katolíky (v č. 19) ku pořádání svých vlastních katolických sjezdů. Sjezdy, jež by se zabývaly jen otázkami katolického života, musily by ve svých resolucích býti respektovány i od kněží i od episkopatu uherského, a také vůdcové maďarských

lidovců, kteří na sjezdech maďarských řeční o uplatňování katolictví v životě, nemohli by téže oprávněnosti upříti i slovenským katolíkům. Dnes takovými sjezdy mohly pro Slováky býti valné hromady spolku svatého Vojtěcha v Trnavě. A jak se spolkem tím a se schůzemi těmi pochodili Slováci u maďarisatorů kněží a biskupů!? Každý sjezd, který budou Slováci pořádati jako katolický, bude nahoře označen jednoduše za panslávský, a tím moralní vliv jeho na Maďary zničen. Tím označením si oni svědomí vždy dosud utišili.

Jinou radu dává týž spisovatel, neobyčejný sic, ale snad účinný prostředek. Vzíti si zástupce a žalovat ordinariat u sv. Stolice, kdykoliv vnucuje lidu proti jeho vůli maďarštinu do chrámu a školy (pokud tato je samosprávná farní). Tak to učinili v Perbáli (stolice pešťská), kde po 28 let slováčtí věřící bojují proti maďarštině. Nebožtík biskup Pauer dal jim za právo, a odstranil násilí, ale z konsistoře zavedli jim maďarštinu znovu. Obrátili se tedy teď na církevní soud a vzali si právního zástupce. Nevyhoví-li církevní soud — rozsudek jeho obžaluje se v Římě. A z Říma doufají ve výsledek příznivý. Daltě Řím už v roku 1896 (18. května) biskupům uherským instrukci, v níž rozkazuje jim šetřiti řeči lidu. V boji o řeč s ordinariatem jsou také farníci v obci Dághu (u Ostřihomu), z polovice Němci, z polovice Slováci. Nejdřív vzali Němcům bohoslužby v jejich jazyce, a když tito mlčeli, vzali je teď i Slovákům. Tito však nemlčí. Dághští, podobně i z Rákoš-Kerestúru (stolice pešťská) obrátí se na církevní soudy. Sami si pomohli v Maďároši. Když jim začal farář maďarsky kázat, odešli všichni z kostela — a ženy se daly dokonce i do spílání v kostele samém. Byly za to stíhány světským soudem, ale farář vida, jakou zlou krev všecko to v obci působí, žádal soud o zastavení exekuce a káže se opět slovensky a varhaník rodem Maďar sám doučil se slovensky. Vidět, že při každém násilí jsou dva vinni — ten, kdo je činí i ten, kdo je mlčky snáší!

*

Promlouvaje o třech brošurkách nedávno třemi universitními professory vydaných (Bráf, Masaryk, Krejčí), praví p. P. v „Rozhledech“ pražských: „Jako nová rána morová valí se na nás ‚náboženské‘ hnutí s řečmi a schůzemi po hospodách, brošurami, letáky, polemikami, kluby a spolky, s předsedy a odznaky… a za krátko zhnusen bude poctivý atheista i poctivý věřící nejnovějším sportem, jímž několik strakatých hráčů brzy se bude produkovati před zástupem pivních filistrů“ … P. autor má skoro pravdu, protože ti lidé z osvícených, co u nás o náboženských otázkách se jali mluviti, mluví náramně povrchně a nedůsledně. Autor sám to ukazuje na brošurce Masarykově a zvláště na brošurce Krejčího — jak málo hloubky a důslednosti a pronikavosti věnují otázce tak vážné, již si obrali za thema. Ale konečně snad nezůstanou všichni lidé naši takto na povrchu a v té nedůslednosti! Třeba snad vyčkati ještě časek, než vzbuzený zájem sesílí tak, aby se naši filosofové do otázek těch zapracovali a promyslili je lépe, než dosud mohli!

V polovici května odebral se episkopat charvatský do Říma, aby svou sborovou poradou pod vedením kurie rozhodnul otázku hlaholice v charvatských zemích. Rozřešení, jaké dáno před několika lety z Říma (1898 a 1900) myslí neuklidnilo a nikoho neuspokojilo. V Záhřebě pořádána měla býti schůze katolíkův, aby podepřela otázku v Římě projednávanou, ale na pokyn z římské deputace samé vyšlý a na zakročení z duchovenstva záhřebského schůze odvolána a nepořádána. Jest ovšem jisto, že celý národ hlaholici nedostane! Také v to nikdo nedoufá za dnešních politických poměrů. Ale měřítko pouze třicetiletého pohasnutí bude asi rozšířeno. A hlaholice snad dána bude i těm obcím, jež i více než 30 let už jí neměly. Kněžstvo samo na sesílení těch několika biskupů, kteří jsou přátely hlaholice, poslalo do Říma adresu 800 podpisův opatřenou. Mezi biskupy nepozváni bosensko-hercegovští, černohorský a také ne ďakovský světící biskup Voršak. Z těch, kteří pozváni (z Krajiny, Přímoří, Dalmacie a z Charvatska), rozhodných přátel hlaholení bohoslužebného bude velmi málo — dva, tři snad!

*

Také v Charvatsku pořádají schůze o opravě práva manželského. Agituje-li se ve Vídni a v Rakousku, zůstalo by prý už pak Charvatsko jediné, jež v těch věcech řídí se pouze právem církevním. Tedy i tam tato „anomalie" musí býti odstraněna. Také církev by měla doléhati na opravu práva manželského, ale ne v tom směru, co vídeňští a záhřebští (i z jiných měst!) advokati, ale v opačném. Církev jako žehnatelka sňatku stála ode vždy na tom, aby sňatek sám v sobě byl mravný: na přirozené náklonnosti snoubencův a po dobré rozvaze založený. Dnes však částečně stát, částečně společnost sama nutí církev, že žehná i těm sňatkům, které na této přirozené mravnosti založeny nejsou. A odříci církev nemůže, či nechce. Vzmužiti se k prvotní přísnosti, a nebylo by třeba pak rozvodů. Ale dnes naopak se církevní praxe stále ulevuje. A jak by dnes svět za té větší přísnosti vypadal možno si představiti! Společnost dnešní je tak rozvolněna, že marny budou snahy církve tou či onou stranou udržeti ji v dávném klidu. Stát rovněž nátlaku neodolá. Neštěstím všude bylo dosud, že stát chtěje vyhověti této hrstce — víc jako hrstka jich není nikde! — snížil manželství vůbec.

*

V „Českém Lidě" přináší J. Oliva článek „Nábožnost našich venkovanů". Rozebírá ji na své osadě farní (Chroustovice v Čechách), a to nejdřív formálně, podle plnění příkazů církevních. Počítá průměrnou návštěvu chrámu na 36 až 41% všech povinných, kteří nemohou míti přirozeného důvodu nechodit do kostela (náhle zaměstnaní, churaví, těhotné a kojící a pod.), ve žně a pilnější práce jen 26—28%, za to o slavných svátcích (vyjma poutě a posvícení) 82—92%. Svátosti (zpověď a přijímání) účastno je ročně asi 66%, o missiích přišlo 77%, o renovaci missie 84% všech povinných. Práce ve svátky a v neděle je dosti rozšířena, ale hlavně lehčí; polní a jiná těžká práce, jen v době spěchu, a to až odpoledne. Častější je práce obyčejná u řemeslníků

než rolníků. U nás na Moravě v tom ohledu zdá se jest ještě lépe, aspoň v selských domech, kde kromě domácího úklidu sotva se co dělá. Pojížďky pak jsou rázu jen „svátečního". Bolavější stránkou jest půst. Ten se vyjma nejchudší vrstvy lidu (které asi nejen v pátek, ale ani jindy masa nejedí) nezachovává. O přísném starém postu — který ostatně všude dispensován — ani řeči. Ale ani zdrželivost se nezachovává. Vešlo to vůbec ve zvyk i u jinak velmi řádných a nábožných lidí — vařiti vždycky stejně — pátek nepátek. Pouze největší posty štědrý den, popeleční středa a tři dny před velkonocí se zachovávají všeobecně. Jiné formalní nepravidelné pobožnosti ztratily valně se své přítažlivosti. Poutě už se nekonají, leda slabě (jsou však osady, odkud se dosud velmi hojně a rádo putuje!), občasné pobožnosti (na příklad májová) zprvu ještě dosti hojné mají účastenství, ale čím dále menší. Jiné pobožnosti zcela mizí (křížové dny), milostivé léto ztratilo na lidi všecku svou přítažlivost. K podivnostem, neobyčejnému mají však lidé velmi silnou náklonnost (zázrakům, zjevení, zvláštním zázračným modlitbičkám). Toť pokud se týká formalní, zevnějškem osvědčované zbožnosti. O vniterné pak autor praví: Velmi silná je v lidu odevzdanost do vůle boží, často přechází až ve fatalismus. Velmi častá je láska k Pánu Ježíši, Panně Marii a některým svatým, zvláště k jistým místům, jistým sochám a obrazům. V každé domácnosti naleznete kříž s obrazy a posvěcenými věcmi (kočičky, břízky od Božího Těla, dřevo od Bílé soboty). Za to vymírá rychle domácí pobožnost společná i jednotlivá (ráno a večer, 3 hodiny v pátek a pod.). Dobrá čtvrtina lidí se už vůbec nemodlí. Pověrečnost má v lidu velmi silné kořeny, i v takých lidech, kteří jinak nábožensky jsou už velmi lhostejni. Na veřejnost se už sice tak často neukazuje, ale za to v skrytu je jí dost a dost... S pověrčivostí v základě souvisí lpění na zevnějších věcech... Dnes pak je velmi rozšířená v lidu nestálost, měnivost, laškovnost. Vnitřní přemýšlení, hloubání, jakým se lidé dříve vyznačovali, již dávno minulo; žije se pohodlně, beze zájmu pro vnitřnější otázky člověka. Příčinou je nynější způsob osvěty vůbec. Nápravy nepřivodily ani hojně rozšiřované spolky a bratrstva nábožná. I mezi terciáři žije jich jen nanejvíc pět ze sta opravdovým vnitřním životem náboženským. Ale i tato povrchnost má své dobré stránky. Lid nesedne na lep odpůrcům náboženství, přijímá útoky na ně zdrželivě a nedá se strhnouti. Z formálnosti vyplývá i to, že lid má rád kněze, kteří mu ve všem ulevují a vše pohodlným činí, spokojujíce se zevnější formou a na vnitřní disposicí nenaléhajíce (na př. při zpovědi). Nemá také zájmu pro věci daleké, zvláště sbírky na missie, na sv. Otce, ba i na české bohoslužby ve Vídni, na stavbu kostelů v chudých obcích a pod. jej nerozohní a nenadchnou. Z toho všeho vyplývá i dnešní chudost lidové nábožné písně. Lid vystačí pro kostel s několika málo písněmi na celý rok, sám doma a v roli už písní nábožných nezpívá, písní podobných neskládá, jako dříve se činívalo.

O mravnosti praví: Stále více mizí opilství, ne ovšem vlivem náboženství, ale vlivem moderní osvěty. Za to přibývá mlsnosti a

útratnosti týmže vlivem. U mužů neblaze působí karbanictví, často honitba, pytláctví, u žen přespřílišná paráda. Celkem však v hospodaření samém třeba vzdáti lidu všecku chválu. Pracovitost, snaživost, dychtivost po pokroku a dokonalosti roste. V pohlavních poměrech naše doba mnoho uvolnila. Na venkově ještě nejpřísněji se drží střední a vyšší vrstvy, a tu možno ještě jen dívkám chválu vzdáti. Za to také mnoho jich zůstává nevdaných. Poměry změnily se tak, že manželská otázka stává se čím dále palčivější. Podle poměrů místních je hůře či lépe. Nemravnost průměrně však na venkově u žádného stavu nepřesahuje 20%, ba klesá i až na 1%, průměrně pak obnáší 10% klesajících. S touto stránkou souvisí i zábava lidu. Humor a veselí pohybuje se často ve dvojsmyslnosti a zvrhá se zvláště o svatbách ve sprostotu a urážlivost. Ve společenském styku k „pánům" je lid nedůvěřivým, chce-li čeho dosáhnouti, úlisným, nedosáhne-li, zlostným, nezdvořilým a nevděčným, na všecko předešlé zapomínaje.

Za velmi rozšířeny autor vydává zvláště: lhaní, klepy, pomluvu, zlost, prchlivost, nesvornost, mstivost, sobeckost. Tyto převažují nad dobrými vlastnostmi lidu, nad dobrosrdečností, sdílností a útrpností, které je také v lidu ještě dosti, ale přece už méně. Hlavní náladu a mravnostní povahu lidu venkovského projadřuje autor slovy: u lidu našeho rozhoduje stránka čistě materialní vždy, všude a ve všem. Jsou obětaví, dobročinní, trpěliví, nezištní, ale jsou ve velké menšině. Charakteristikou venkovana průměrnou však zůstává rys materialistický.

*

V č. 7. „Cultura sociale" stěžuje si zpracovatel zpráv o náboženském životě v Italii na příliš časté slavnosti, oslavy, bankety atd. u katolíků své vlasti. Zdá se mu divným, že i za papeže, jenž přední zásadou si určil instaurare omnia in Christo, stále zase i v Římě se jen přemýšlí o slavnostech, jak ukazují časté zprávy v římských dennících. To pak děje se v době, kdy Pius X prohlásil, že hodlá vše z kořene obnoviti, v době, kdy duše toužící po dobru a hluboce křesťansky cítící slyší se všech stran a vidí stále jasněji, že náboženský život upadá.

Také na mnohé z obřadů církevních nepohlíží se již dnes než jako na specialní slavnosti: manželství — slavnost, prvé svaté přijímání — slavnost, svaté biřmování, prvá mše svatá atd. — totéž; vše ostatní, co si ještě Církev uchovala, jest již podřízené, druhotné. Slavnosti stávají se divadlem, kázání recitacemi, processe choreografií a k veškeré této vněšnosti (esteriorismo) náboženské druží se a odpovídá ostatek: dekorace, hudba, illuminace atd. Tím vším však oprávněná a nutná snaha Církve po ozdobě zevnějšího kultu se nepochopuje a degeneruje, a ona jemná, vnitřní radost ze svátků křesťanských mění se v prázdné zevnější hlučnosti, ve slavnosti pro oči a uši bez vlivu nejmenšího na duši.

Bylo by naprosto zbytečno obšírněji se rozepisovati, jak vše to škodí a překáží vážné a vytrvalé práci, tak nutné zvláště v době dnešní; vždyť přece jest jasno, že stálé takové slavnosti podlamují a ničí zbytek naší energie a síly. Není s dostatek známo, že většina spolkův a pod.

končí svůj vnitřní a činný život zakoupením praporu a jeho posvěcením? Nebylo by lepší místo praporkův a křížů vzíti na sebe kříž vážné a vytrvalé práce, místo slavnostních řečí a přípitku jíti v sebe a přemýšleti, místo bohatých obědů, darův a pod. mysliti na potřeby dneška?

Život náboženský v jednotlivých vrstvách italských jeví se dle „Cultura sociale" takto: Nejvíce náboženského zájmu si uchovávají třídy rolnické pro stálost socialních podmínek a pro velmi snadnou shodu náboženství s jednoduchými a prostými potřebami duševními. Daleko nábožnštější je žena nežli muž, ježto jest citověji založena a má větší potřebu pevné a autoritativní opory pro život a mravy. Lepší jsou náboženské poměry v střediskách menších než ve velkých, v třídách rolnických než průmyslových, nejhorší pak mezi průmyslovým proletariatem, úředníky a vůbec vzdělanci. Jižní Italie ukazuje hojnější známky vněšnosti, povrchnosti, pověr a vůbec degenerace náboženského žití pro naprostý nedostatek oněch vnějších reagencí, jež vzbudil protestantismus a vůbec politické a socialní agitace posledních dvou století. Na jihu jest náboženství rolnické plně oddálené od vlivu moderního života. Vůbec tedy vnější náboženství ponenáhlu, ba v některých krajích rychle ztrácí půdu a ustupuje ničící kritice ne vlastní podstaty náboženství nebo křesťanství, nýbrž vnějších forem, historických nebo chybných, v náboženském životě.

*

Letos prý poprvé v Římě dány byly dispense postní, jako se dávají v našich severních krajinách: dovolení mastit sádlem i máslem, a masa požívati po celý půst, vyjma pátek (a snad i středu).

V liberalním tisku vyskytla se prý římská zpráva, že sv. Stolice odebere protektorát v Turecku Francii a dá jej — Německu. Na první pohled nepravdě podobno. Kdyby se co mělo změnit, pak se to změní asi v ten smysl, že sv. Stolice vyhoví dávnému přání vlády turecké a zřídí pro křesťanské zájmy v Turecku své vlastní vyslanectví v Cařihradě. Tím by otázka všech možných protektorátů byla rozřešena.

*

V „Köln. Volkszeitung" (337, 355) uveřejnil lucernský professor theologie A. Meyenberg delší pojednání o povaze Syllabu jako normy pro katolíky v době, kdy z protivné i z domácí strany otázka tato velmi hojně je přetřásána: a jak cizí výsměvné tak domácí hrozebné hlasy rigoristické Syllabus vystavují upřílišeně a nesprávně. Poukazuje na to, že Syllabus je souhrn vět záporných, seznam nauk zavržených. Co proti negacím třeba positivního postaviti, to není určeno. A nemůže to býti prostý, hrubý opak (ein plump konstruirtes oppositum), nýbrž životu přizpůsobená, z evangelia plynoucí nauka — přese všecky dekrety papežské, přes Syllabus a jemu podobné výroky zůstává programním spisem katolické církve evangelium Kristovo — a všecko ostatní, co by od kohokoliv vydáno bylo, musí s ním souhlasiti — praví autor na konec — s ohledem asi právě na poměry a výtky evangelíků německých (Dr. Götz a Hoensbroech).

*

Srbský cařihradský „Glasnik“ přinesl delší článek od kočanského jeromonacha (kněz řeholní) L. M. Jergića, v němž hrozí se případu, jaký se v klášterním životě srbském vyskytl, že totiž kláštery stojí prázdny bez mnichův a obce církevní je prodávají vládě turecké, a navrhuje proto na zamezení tohoto smutného stavu toto: Ať se správa klášterův odebere světským „epitropům“ a odevzdá úplně mnichům, třebas by jich bylo sebe méně; kláštery, kde by aspoň jeden mnich byl, ať se neruší, ale na čas připojí jako „metocha“ k sousednímu většímu klášteru. V královských Dečanech ať se zřídí pravidelná škola mnišská, v níž by mladíci z lidu se připravovali na život klášterní a učili se potřebným a užitečným věcem pro budoucí život, a zvolí-li pak život klášterní, odesíláni byli do klášterů všech eparchií srbských v Turecku. Každý mnich ať dostane určitý měsíční plat z klášterních přijmů, tak aby mohl nejnutnější potřeby si sám opatřiti (stávalo se, že buď epitropi nebo „igumeni“ hospodařili pro sebe a mniši nouzi trpící se jim pak rozutekli). U každého biskupství ať se zřídí místo inspektora klášterního, s akademickým bohoslovným vzděláním, z řádu řeholního, který by ročně aspoň jednou prohlédl všecky kláštery, dozíraje nad správou a řádem jejich a nad životem a vedením „starešin“ jejich. V klášteřích ať se zavede přísné účetnictví, v knihách ať se vedou pravidelně všecky výdaje a příjmy. — Že otázka klášterů srbských ani v království ani v Uhrách a v Charvatsku není pro Srby bez ostnův a hrotů, už jsme často vytkli. Nejsmutnější však jsou poměry v Turecku, a tu nejen vinou Srbův a mnichů snad samých, ale vinou celého položení a všech poměrů, v jakých se celý život lidu slovanského v krajích těch nachází.

*

Také na haličské sjednocené Basiliány vedly nedávno rusínské listy národní stížnost, že prodávají klášter v Podhorcích od roku 1180 jako klášter Basiliánům náležející, a dnes má se změniti tato stará památka křesťanství ruského v palírnu kněžny Sanguškové.

Na letoší valné hromadě staroruské „Haličskoruské Matice“ shodili metropolitu O. Šeptyckého z protektoratu spolku, jejž od založení Matice (1848) metropolité lvovští vedli. Na dotaz, proč jej shodili, čím že to zavinil a jak napravit chybu, odpovědělo arcibiskupu Šeptyckému předsednictvo, že metropolité rusínští stále více národ od církve odtrhují, fonetice přejí a ji všude zavádějí a tím porozumění v lidu pro knihy církevní slovanské zatemňují a ztěžují; modlitby z jazyka církevního se překládají do téže osudné fonetiky a tím se veškerá tradiční spojitost mezi slovanským církevním jazykem a národem, mezi církví a národem ruší, proto Matice jako strážkyně této církevně-slovanské tradice nemůže míti za protektora arcibiskupy, kteří proti ní pracují a spojení s ruskou minulostí násilně ničí nebo ničiti pomáhají.

V bukovinské pravoslavné konsistoři vedli už dlouhou dobu boj Rusíni s Rumuny o rovnoprávnost a spravedlivé zastoupení. Vládu v církvi vedou Rumuni, ač většiny v lidu nemají. Nedávno obsazovala se čtyry místa nově, a Rusíni domáhali se, aby

buď všecka byla obsazena jejich lidmi, aby také oni měli své zástupce ve správě církve nebo aspoň hlavní a většina z nich. Ale Rumuni udělali po své. Vikářem generalním, proboštem a farářem domským zvoleni Rumuni a pouze jeden člen konsistoře postoupen Rusínům. A z tohoto neúspěchu raduje se — starorusínská „Pravoslavná Bukovina“. Jmenovaní Rumuni jsou prý horlitelé pro ruskou věc a přáteli lidu ruského. Nespokojení Rusíni jsou totiž ze strany „mladých“, z fonetiků, z Ukrajincův. A ti v očích staroruských pravoslavnou (ba i sjednocenou) církev zaprodávají — jesuitům!

*

Na 28. května ustanovena ve Lvově korunovace „Matky Boží-Potěšení“, zázračného kaziměřského obrazu, který časem o své skvosty (za Františka I) byl oloupen a tak dosud mučil oko polské prázdnotou a chudobou. Na korunu a ozdobu obrazu skládaly paní polské šperky své a peníze. Korunovace zařízena na oslavu jubilea Marianského. Tím Lvov započav vloni jubileum Marianské záslibem všeho národa před obrazem Matky Boží Laskavé, končí slavnosti Marianské slavnou korunovací Matky Boží Potěšení. — Na oslavu téhož jubilea pořádána nedávno pouť studentů polských do Říma. Mladé poutníky vedl sám arcibiskup lvovský. Studenti v Římě velmi pěkně se presentovali. — Na takové projevy skoro celonárodní věru už bychom se my a snad ani jiné národy nedovedli povznésti!?

V Poznaňsku počínají, podle zpráv listů polských, Poláci evangelíci hromadně přestupovat na katolictví, protože jim z rady církevní evangelické byl vnucen jazyk bohoslužebný německý. Mluvilo se o mnoha tisících. Ale evangelíci už spor nějak urovnají; při všem šovinismu stojí u nich věc církve jejich výše.

Dekretem velikonočním (17./30. dubna, v pravoslavnou velkon. neděli) vrácená svoboda přesvědčení náboženského a vyznání křesťanských rozradovala zvláště Poláky, kteří libovůlí úřednickou nejvíce trpěli, více než lutheráni, kteří byli skoro stejně privilegovaní jako pravoslavná církev, a více než armenská církev (jež vzbudila na sebe bič pronásledování až před rokem pro revoluční agitace!), ba více nežli židovské, ba i samo mohamedánské náboženství. Jedna svoboda — visitace biskupské a svobodný styk věřících a církve učící — ihned použity. Také z mnoha míst ihned došly zprávy, že budou stavěti kostely, jež dosud povoleny neměli, k čemuž teď místní vláda (varšavská) dává beze všeho (zachován-li jen stavební řád) povolení. Také kláštery polské budou obnoveny. Nucené učení ruštině v bohosloveckých seminářích zrušeno. Vzpružili se zvláště unité v gubernii lublínské a sedlecké. A to nejen oni „úporní“, kteří po 30 let se bránili pravoslaví, ale i mnozí z těch, kdož už pravoslaví byli přijali, do chrámů pravoslavných chodili a svátosti po pravoslavnu přijímali. Do chrámů katolických nahrnuli se nejen onino úporní, kteří od kněží polských s radostí uvítáni, ale i popravoslavění hrnou se teď k lubl. biskupovi Jaczewskému, jenž vyjel si na visitační cestu do krajů těch, a prosí ho v celých zástupech, aby je opět přijal zpět do církve

katolické. Podle nově vyhlášených zásad svobody nebudou tomu úřady brániti. — Pravoslavná církev tento těžce dobytý lid (stálo to peněz a námahy!) ovšem nerada ztratí. Svolává proto pravoslavný arcibiskup varšavský sjezd do středu těchto unitů, do města Chlumu (Chełm. Cholm), starého to sídla bývalé sjednocené diecese chlumské. Sjezd tento má se uradit o tom, jak nabyté obce udržet a náhlému návratu unitů zabránit a celou věc unitskou uspořádat.

Dekret velikonoční ze 17. (30.) dubna o svobodě náboženství je širším rozvedením slíbené reformy náboženské v prvním reformním dekretě z 12. (25.) prosince 1904. Tam zmíněný bod o reformě náboženských poměrů probral komitet ministerský, podobně jako i jiné body téhož dekretu a žádoucí svobodu náboženskou rozložil na několik nezbytných oprav, jež třeba zavésti. Carský dekret ze 17. dubna tedy prohlašuje pouze tuto šíři náboženské svobody, jakou určil ministerský výbor. Není sám ještě zákonem. Na zpracování zákona o náboženské svobodě bude teprv utvořena zvláštní rada, která zákon vypracuje a mnohé nejasné věci z dekretu ještě vyjasní a v něm scházející snad doplní. Zvláště třeba bude vysloviti se o všech rozvratných sektách, které pro svůj nemravný charakter nebo společnosti a státu škodlivou nauku a praxi nemohou se trpěti (na příklad „skopci“ samy sebe kastrující). V tomto bodě bude třeba ještě nové pravé liberalnosti v zákonodárné zvláštní radě oné, aby za státu nebezpečné nebyly prohlášeny i mnohé podobné sekty, jako se stalo duchoborcům. Pravoslavní se nadají, že v tom zákoně také konečně bude i jejich církvi navrácena kanonická svoboda, Petrem Velikým církvi odňatá. Praví proto kníže Meščerský ve svém „Graždaninĕ“ u příležitosti velikonočního dekretu: „Nevlastní děti Rusi se radují, ale vlastní věrné děti, pravoslavní, stojí smutni dosud v okovech, čekajíce, že i na ně si vzpomenou s týmže údělem svobody, jaký dali dětem nevlastním, zbujným a vzdorovitým.“ „Cerk. Věstník“ pozdravuje pak dekret slovy: „Nejvyšší rozkaz ze 17. dubna o svobodě vyznání radostnou velikonoční písní roznešší se do všech konců širé Rusi, ozve se jistě pocitem mravního zadostučinění i v srdcích všech pravoslavných lidí.“ Také „C. V.“ doufá, že ani svoboda pro pravoslavnou církev nedá snad na sebe dlouho čekat. Ohlášena-li napřed svoboda pro nepravoslavná vyznání, jde to odtud, že pouta jejich byla nejzřejmější a nejtíživější.

Obsah dekretu velikonočního praví: volný jest odpad od pravoslavné církve, a nemá žádných následků za sebou ani trestních ani občanských. Násilně připsaní k pravosláví smějí se vrátit ke své víře, či k víře svých předků. Všecka vyznání křesťanská smějí se ujímat nalezenců a křtít i vychovávat je ve své víře (dosud to směli jen pravoslavní). Rozkol dělí se na tři skupiny: staroobřadce a sekty a rozvratná, pověrečná učení. První dvě skupiny dostanou úplnou volnost víry své, třetí při skutcích protizákonných bude podle povahy zločinu trestána. Všecky zavřené chrámy a modlitebny vrátí se účelu jejich, vyjma ty, jež zavřeny pro nebezpečnost a nevhodnost stavby. Pro

stavbu křesťanských chrámu žádají se jen tyto podmínky: dovolení církevní vrchnosti, dostatek peněz a prostředků, zachování stavebního řádu. Všecka křesťanská vyznání vyučují se ve všech školách v řeči mateřské a od vlastních duchovních. Zvláště široko zabývá se dekret staroobřadci, právem jich na chrámy a právem jejich duchovních. Volny jsou též smíšené sňatky mezi křesťanskými vyznáními, volný jest odstup rodičů od víry jedné k druhé — dítky do 14 roků jdou s rodiči.

V dekretě slibuje se úprava poměrů náboženských i mohamedanům a lamaitům, jimž se nesmí říkati nadále (úředně) ani pohané ani modláři. Bližšího o těchto věrách nepraví se zatím nic. Nic také není řečeno o šamanech a pohanech severoruských a severosibiřských.

Zápiska 32 duchovních petrohradských, v níž žádali za reformy v pravoslavné církvi, vzbudila živou diskussi v organech církevních a konservativních. Starokonservativci přijali toto vystoupení 32 petrohradských kněží s velikou nevolí: obořili se na ně týdenník „Zarja“ (petrohradský), „Ruské Dělo“ (moskevský) i „Moskevské Vědomosti“ a jim podobné listy. Jak prý se opovažují oni mluvit za všech 40.000 duchovních pravoslavných a navrhovat takové opravy! Ale z navrhovaných oprav nelíbí se jim hlavně volba duchovního vlastní obcí, a sorganisováni farních obcí podle kanonického práva (východního). Tytéž orgány však při tom hájí laických práv a vytýkají biskupům, že chtějí sami uchvátit celou moc v budoucí svobodné církvi. „Klerikalismu“ začínají se bát nejen tito ultraklerikalové, ale také krajní liberalové z „Novostí“ o něm mluví. Radikalní „Syn Otečestva“ pak navrhuje při nastávající reformě zkrátka zrušení všech klášterů, konfiskaci jejich jmění a odloučení všech církví od státu takové, jaké se provádí na západě! Z duchovenské strany namítá se vážný problem, jaký podle kanonického práva smí býti „sobor církevní“, spravující celou církev pravoslavnou a rozhodující, ovšem i o věcech víry a mravů. Zdaž jen biskupové mají tam míti právo mluvit a rozhodovat, či i kněží a laikové? Jeden z prvních historikův a kanonistů prof. L. Tichomirov, jest pouze pro účastenství biskupů (kde se jedná o věc víry a mravů), druzí (Zaozerský) však i tu pro účast kněží a laiků, jako poradního sboru. Na církevních sněmích první církve zasedali nejen biskupové, ale i laici a kněží a mnohdy statečněji a lépe pravověří hájili než biskupové. Mezi reformami drobnějšími palčivou stává se otázka duchovních učilišť (nižších škol), seminářů (středních škol) a akademií duchovních. Navrhuje se od samých učitelů škol těch svolati sjezd na probrání otázky této. Dosud shora, ze synodu, každé takové hnutí umlčováno. Mezi reformami žádá se zrušení děkanův a jejich zbytečného dozoru, který se mění ve slídivost, mstivost a denunciantství. Prostředníky mezi kněžstvem a biskupem i konsistoří ať jsou pro určitý obvod volaní důvěrníci anebo jeden kněz po druhém po řadě!

*

Dne 2. května pořádali „positivní“ protestanté v Berlíně schůzi proti liberalním nevěřícím pastorům a proti rozbodnutí církevní

rady, jaké vydala v případě s pastorem Fischerem, jenž veřejně popřel božství Kristovo, a tím pohoršil pravověrné luterány. Církevní rada vidouc, že za Fischerem stojí mnoho duchovních a mocná strana laická, rozhodla obojako. Neodsoudila slov Fischerových, jen napomenula liberalní kazatele, aby šetřili citů svých oveček, a ovečky upozornila, že názory náboženské a výklad bible se stále mění a vyvíjí a že vývoji tomuto marně je se stavěti v cestu. Sjezd positivních, jejž předcházel 26. dubna sjezd užší a mnoho protestních dopisů ve všech listech positivních, odsoudil jak církevní radu, tak liberalní pastory, jako popěrače všeho křesťanství vůbec a slavnostně prohlásil starou nauku o božství Kristově za jedině pravou a věrnou. Chystá se teď obojí strana k veřejnému urputnému boji za své přesvědčení.

Věda a umění.

O fysiologických předpokladech a psychofysickém parallelismu, jak jej přednáší professor Dr. Fr. Krejčí ve své Psychologii, píše doc. Dr. E. Babák (v „Přírodě" III. 5 a 7): „Taková kniha by v literatuře jiných národů nemohla vyjíti pod štítem vědy... nemá ponětí o nejprimitivnějších biologických pojmech, ačkoli si troufá zakládat psychologii na biologii". Protestantská a nevěrecká invase do filosofické fakulty naší university nese divné ovoce.

*

Známý učený přírodozpytec (myrmekolog) E. Wasmann, z řádu jesuitského, ve svých pracích o cizopasnících a přiživnících mravenců, jak jsme před dvěma lety ze „Stimmen aus Maria-Laach" citovali, přiklonil se k náhledu, že na přiživnících těchto zřejmě pozorovati je stopy přizpůsobivého vývoje, a tedy, že vývojovou nauku v ústrojné říši přírodní pro některé zjevy nejen možno však i nutno je přijati. Stoupenci umírněné descendence i krajního darwinismu zaznamenali tento zjev jako zadostučinění pro sebe. Už i katolický učenec a jesuita hlásí se — k darwinismu! Ve svých nedávných jubilejních přednáškách v Berlíně (15. dubna) uvedl to jako doklad pro sebe i známý popularisátor krajního darwinismu jenský prof. Haeckel. P. E. Wasmann uveřejnil tedy otevřený list prof. Haecklovi (Köln. Volksz. z 2. května), v němž ho poučuje, na jak velikém je omylu, prohlašuje-li, že i jesuita Wasmann přidal se k jeho názorům! Vyličuje mu, jak vůbec vědecký svět lituje jeho, Haecklových, nevědeckých dedukcí, jak s odporem a pohrdáním mluví o jeho upřílišených a nemožných názorech i praví vývojoví přírodozpytci.[1]) Professor Haeckel knihy Wasmannovy nečetl, a tudíž neví, že osmá hlava knihy té zpříma bojuje proti Haeckelismu

---

[1]) Naši »pokrokoví« přichvátali teprve teď s překladem zastaralé knihy jeho »Die Welträtsel — Záhady světa«!

i proti mírnému darwinismu. Na konci listu svého pak P. E. Wasmann vysvětluje svůj názor takto: „Rozeznávám mezi vývojovou naukou jako vědeckou hypothesou a theorií a mezi vývojovou naukou jako filosofickým názorem se stanoviska ovšem theistického. První jsem přijal za svou, pokud se dá dovoditi a dokázati, druhou pak pokud neodporuje logickému myšlení. První je teprv (rozdílná zcela od ‚darwinismu') slabou bylinkou, která na vědeckém poli od několika desítiletí pracně vyrůstá, druhá však je mohutným stromem, jenž až do oblak sahá a jehož kořeny tkví ještě v sypké půdě filosofické spekulace, nikoliv pak v úrodné prsti empirických jevů. Vývojová nauka, již jako filosof i jako přírodozpytec hájím, spočívá na základech křesťanského názoru světového, jejž mám jedině za správný. Vývojovým názorem světovým na křesťanském základě stává se historie říše živočišné a rostlinné na naší zemi kratinkým řádkem v miliony stránkové knize přírodního vývoje celého vesmíru, a na titulním listu této knihy nesmazatelnými literami psáno jest: Na počátku stvořil Bůh nebe i zemi. Vývojová nauka, již jsem přijal ve spise svém, není tedy ani ‚darwinismem' a tím méně jest ‚haeckelismem', s nímž stojí v naprostém odporu...“

Ježto prof. Haeckel ve své přednášce pravil, že teď už i jesuita P. Wasmann je pro to, aby se darwinismus pojal do učebné osnovy školní, odporuje P. Wasmann a praví, že nejen že toho nikde neřekl, ale že je názoru právě opačného; darwinismus krajní jako zmatená spekulace vůbec nepatří do škol, a vývojová theorie, pokud se dá rozumnou přírodní vědou hájiti, jako programatický předmět náleží až na vysoké školy, nikoliv na střední a tím méně na obecné. — A to je přece vysněný ideal haeckelistů, smět své theorie, jež před učenci se nedají držeti, zanésti před nesoudné publikum dětí, mládeže a prostého lidu. I u nás děje se totéž. V lidových přednáškách různí „učení“ řečníci nejraději mluví o darwinismu. Narážejíc na to praví „Živa“ v posledním čísle zmiňujíc se o znečišťování mléka a potravin a z toho povstávajících nemocech: kolik by zde zmohla lidová extense! Čistotě učte lid a ne darwinismu!

*

U příležitosti J. Truhlářova „Katalogu rukopisů“ v universitní knihovně chovaných (1665 rukopisů katalogisováno ze 4000, pouhá část všeho bohatství!) píše pernou satiru Dr. V. Flajšhans o našich rukopisných pokladech („Osvěta“ 5). Už před 40 lety ukazoval P. J. Šafařík na potřebu důkladného katalogu hlavně rukopisů latinských. Ale teprve před osmi lety počalo se o něm pracovati a teď leží první svazek jeho před námi. Nejvíce důležitých rukopisů ze zemí koruny české chová dvorní knihovna vídeňská, její katalogy jsou tištěny, ale katalogisovány tu české věci dosti povrchně. Z jiných sbírek vynikají důležitostí rukopisy olomoucké, višňobrodské a brněnské. Pravé bohatství rukopisné ukryto však dosud ve čtyrech sbírkách pražských: kapitulní, Strahovské, musejní a Klementinské (universitní), sbírky tyto chovají přes 10.000 rukopisných kodexů, v nichž obsaženo zhruba vše, co nám naši předkové zanechali. Ale bohužel zpracování těchto pokladů leželo

u nás dosud ladem. Kdežto ve Francii není téměř rukopisu neznámého, v Italii některé knihovny i několika tištěnými katalogy se honosí, u nás hlavním pramenem rukopisných památek pro historiky dosud musily býti stále — katalogy vídeňské. A kdybychom měli promluviti o tom, jak některé soukromé sbírky rukopisné vypadají, bylo by věru těžko nepsati satiry. Jen některé (řídké) kláštery činí v tom výjimku; příkladem tu může býti Pavlův katalog rukopisů vyšňobrodských, kláštera arci zase německého! Ze čtyr velikých sbírek pražských žádná dosud nevydala katalogu svých vzácností; někdy z nemístné řevnivosti, nedovolujíc ochotným pracovníkům pracovati, sama ovšem nedělajíc nic. První katalog rukopisného bohatství pražského vychází z popudu a přičiněním nynějšího ministra vyučování — dle slov sestavovatele jeho, kustoda J. Truhláře.

*

V téže „Osvětě“ poukazuje Dr. Fr. X. Harlas, známý popularisator staré umělecké Prahy, na neznámost pokladů pražského umění. Neznají jich domácí lidé, nevšímají si jich. A proto jich nezná ani cizina. A každé z těch četných měst evropských, do nichž v zástupech se valí cizinci, jen svými sbírkami uměleckými proslulo. Ale známost těchto sbírek a vážnost pro ně vyšla od domácích. Tento milý krajan náš, ten Pražan, který podle Baedeckra okukuje v cizině kde co, doma chodí ulicemi a neví, kde je Náprstkovo museum nebo museum královského hlavního města Prahy, kde je Nosticův palác, kde ta ona Dienzenhofrova stavba, ten onen středověký dům. Praha je dnes bez reklamy. A tu jí musí činiti domácí lidé. Cizina sice si zaznamenala sem tam něco o museích a vědeckých ústavech pražských, ale jinak je to staroslavné vzácně krásné, uměleckými památkami dosud oplývající město, dle jejich zpráv daleko za Mnichovem, Drážďanami, Kasselem, Štuttgartem! A přece byla Praha královskou a staroslavnou už, když o městečkách bavorských, württemberských a hessenských se nikomu ve světě ještě ani nezdálo! Proč města tato stala se slavná a známá? Svými uměleckými sbírkami.

*

V posledním sešitu „Nové Č. Revue“ známý lékařský popularisator Dr. D. Panýrek ve článku „Sexus necans“ odsuzuje velmi prudce novinářské, knižní a odborné svádění lidí k různým prostředkům a pomocem. Děje se to vše reklamou, jež ve výsledcích (i v úmyslech svých už) jest přímo zločinná, a proti níž nikdo nic nepodniká. Jsou to inserty porodních bab (byt nabízí a diskretní pomoc), specialistů pro „tajné nemoci“, inserty o „poučných knihách“, „ochranných prostředcích“ — vše to jest buď sváděním k neřesti, zločinu (abortu) nebo vydřidušstvím nejhoršího druhu. Tomuto insertnímu a reklamnímu zlu, jarmarečnímu vykřikování a svádění měla by celá společnost se brániti co nejrozhodněji. „Kdyby každý dobře smýšlející člověk: úředník, lékař, žurnalista, učitel atd. činil svou povinnost (nevíť právě, nehájí-li vlastně zájem svůj, svých dětí, nebo svých příbuzných), bylo by zlu odpomoženo jistě záhy. Vybízíme, praví autor ke konci, publicisty všech

barev a odstínů, všech stavův a všech vrstev, aby přispěli svými návrhy kdykoli a kdekoli publikovanými, ve spolcích, novinách atd. k řešení thematu po mém mínění velmi palčivého, vedle problemů národních jistě nejpalčivějšího!"

*

Česká moderní galerie, k níž dal základ dar císařův (2. dubna 1901), po dlouhých přípravách konečně otevřena a umístěna prozatímně na výstavišti v Královské Oboře v uměleckém pavilloně výstavním. Správa galerie, hlavně k vůli nákupu obrazů rozdělena ve dvě oddělení, místnosti však ponechány zatím společné pro obě národnosti.

*

Na sjezdu slovanských žurnalistů v obci Volosku u Opatije pokročeno letos mnohem více ku předu v organisaci novinářství slovanského než na sjezdech minulých. Uloženo předně národním organisacím novinářů státi se členem mezinárodní žurnalistické organisace, a kteří národové dosud takových skupin nemají, vyzváni ke zřízení jejich (Slováci, Charvati, Srbové). Tito národové úpící pod nadvládou Maďarů vymlouvali se, že nesmějí založit takových spolků. Vláda ani charvatská by nedovolila účast všech charvatských novinářů (tedy i z Rakouska i z Charvatska) v jednom spolku. Podobně u Srbů. Slováci třebas všichni byli jen v Uhrách také nedoufají, že by spolek ten vláda peštská trpěla. Sorganisováni jsou proto Češi, Poláci, Slovinci a Rusíni, tito teprv po výzvě lublaňského sjezdu se sorganisovali. Charvati slíbili pokusit se, Slováci ani pokusit se neslibují.

Jedním z letoších praktických návrhů sjezdu slov. novinářů byl návrh pol. nov. Szczepańského, aby se pořídil malý příruční všeslovanský slovník. Z debatty vyjasnilo se, že návrh nemůže býti uskutečněn do příštího roku, jak navrhoval původce návrhu, ježto není k němu sebrán material. Poukazoval však Manczalowski na práce nebožtíka Jak. Głowackého, jenž už roku 1882 skoro všechen příslušný material měl sebrán. Ale od jazykového slovníku přešlo se na konec ku praktičtějšímu návrhu ke slovníku jmen a názvů slovanských, jež nám Němci v Rakousku a Německu a Maďaři v Uhrách kazí a zatemňují. Je to větší potřeba, aby novináři slovanští měli takovou příručku, neboť dnes namnoze všecka méně známá místa uvádějí se v německé anebo maďarské formě, a úřední rakouský „ortsrepertorium" nestačí, neboť všech názvů slovanských neuvádí. — Zvláště důležitou by taková práce bylo pro Slováky a Slovince, u nichž si úřady počínají nejbezohledněji. — Ale bude hned jedna těžkost: ve východní Haliči má většina míst jméno polské a rusínské; které bude směrodatným? Dosud se uvádívalo polské a ne rusínské, nám v češtině ostatně bližší.

*

Pražská policie nedávno vypověděla z Prahy charvatského spisovatele Štěpána Radiče, jenž tam dlel u svých příbuzných! Štěpán Radič je sice nepohodlný záhřebské maďaronské vládě — ale co je Praze po tom! Z jakési divné příčiny zdá se začíná býti rakouská policie nervosní při slovanských věcech. D. Vergunův „Slovanský Věk"

(ve Vídni vychází) od prosince nevyšel. vydavatel praví, že nemůže číslo vydat z censurních důvodů. Poslední čísla jednala o německých záchvatech krajů slovanských Ba čísla ta prý skonfiskovala na nátlak německý i — ruská censura (v Oděse!).

*

Na polských divadlech hrána dvě stará dramata známých lidí, dosud však nedávaná: ve varšavských Rozmanitostech Kisielewského „Sonata" (drama ibsenovské) a hr. Jos. Kościelského „Zbrukana" (spor názorů životních ve šlechtické rodině) dávána v Poznani. Přijata příznivě z úcty k autorům. Autor „Lehkomyslné sestry" Perzyński zadal nové drama ze života venkovského „První drama". — Velký boj sváděn dlouho v Krakově mezi širokým publikem a městskou radou o to, komu zadati divadlo městské, když kontrakt s řed. Kotarbińským vypršel. Ženy a mládež — moderní — byly pro Wyspiańského, básníka dekadenta. pro něhož agitováno velmi vášnivě. Wyspiański sám nabízel nejlevnější podmínky, ale žádal, aby ho nepočítali do konkurrence, to jest ostatní konkurrenty prostě napřed vyloučili. Neboť on nechtěl se s druhými ucházet, ale chtěl sám jediný býti celou radou petován. Ctitelé Wyspiańského také ho přímo zbožňují. Polská literatura měla sice dosud mnoho zbožňovaných věštců. ale tak silného zbožnění, jakého vymáhá a dosahuje Wyspiański dosud snad neměla! — Studentstvo krakovské akademie umění uspořádalo nedávno hlučnou demonstraci proti úřadům, že nechávají akademii v nedostatečných a nepřiměřených místnostech. — Ve Varšavě otevřeno museum městské, nově zařízené zásluhou ředitele Leského nastřádané a nasbírané. Sbírky zaujímají 12 sálů zatím. — Ve slavnostní schůzi krakovské akademie umění (20. května) oznámeni nově vybraní skuteční a dopisující členové akademie (dva Francouzi, tři Rusi, ostatních šest Poláci). Z velkých děl oznámeno: Karlowiczův „Słovnik gwar (dialektů) polskich" po jeho smrti vydává dále rodina jeho; velká „Encyklopedya Polska" se připravuje a zvoleno už redakční komité s professorem M. Bobrzyńským v čele: dílo rozpočteno na 500 archů a náklad naň na 200.000 K. Akademie bude vydávati „Řecké Otce církevní" v překladě polském. Dále se pracuje o „Slovníkem staropolském".

*

Znamenitý ukrajinský historik Mich. Gruševský vydává svou „Historii Ukrajiny-Rusi" v novém vydání. Pro veliké dílo historické v národě rusínském je to zajisté potěšitelný zjev. Gruševského samostatné náhledy o dějích jižní Rusi docházejí povšimnutí i v Rusku, kdež přiznávají. že podle nich bude třeba mnohé názory moskevské historické školy opraviti. — Odpověď výboru pro postavení rusínského divadla, jíž odmítl podporu sněmu, shledávají teď i polské listy (konservativní aspoň) oprávněnou. Zdá se tedy, že zemský výbor i sněm haličský změní své usnesení a poskytne Rusínům takové pomoci, aby pro ně byla přijatelna, bez velikého omezování správy divadelní a osobování sobě přílišného vlivu na správu divadla. — První umělecko-průmyslovou výstavku rusínskou od ledna do března ve Lvově uspořádanou

charakterisuje polský malíř Roman Bratkovský jako ne velikou, ne pyšnou, ale sympatickou, s velmi pečlivým výborem, takže nikde nebylo špatné, nevyspělé práce. První výstavka představila tedy umění a snažení rusínské velmi čestně!

*

V ruské literatuře posledního roku došel světové pozornosti Leon. Andrejevův obrázek z války (Andrejev ve válce rusko-japonské nebyl!) „Červený smích". Líčí hrůzy války vedoucí k šílenství, lépe toto šílenství už samo. Červený smích dnes už jest přeložen nebo překládán do všech řečí evropských, ve feuilletonech denníků, v revuích i knižných vydáních. K slávě pomohlo mu, že jest břitkou bolestnou kritikou války vůbec a dnešní rusko-japonské zvláště. Práce velikého rusko-polského fysiologa Marcella Nenckého vyšla v přírodovědeckém nakladatelství Bedřicha Viewega v Brunšvíku ve čtyrech různých jazycích, jak byla sepsána (německy, francouzsky, rusky a polsky) pod sborovým latinským nápisem. Do výlučné domeny tří vědeckých západních jazyků (anglického, francouzského, německého) se stále úsilněji tlačí i mladší slovanské řeči. V Moskvě vedle spolku starých a spolku mladých umělců utvořil se třetí kroužek — střední starší i mladší spojující. Na výstavce jeho velikonoční zastoupeno bylo umění všech směrův, ale významní a vůdcové se však také scházeli. Od 18. do 21. dubna pořádán všeruský sjezd novinářský v Petrohradě. Sezváno na sjezd novinářstvo pouze pokrokové, církevní, zpátečnický a byrokratický tisk nepozván (Moskevské Vědomosti, Novoe Vremja, Deň, Russkij Listok, Svět a pod.). A tu pořadatelé vybrali pod známkou pokrokovosti v Petrohradě 48 listů, v Moskvě 12, tisk armenský, estonský a gruzínský pozván bez rozdílu stran (nedělí se na pokrokové a nepokrokové ještě). Zastoupeno na sjezdě bylo 79 ruských, 2 židovské, 3 gruzínské, 5 armenských, 4 estonské, 2 lotyšské, 1 finský list a klub pokrokových žurnalistů polských 2 členy. Sjezd objasňoval politické, socialní a agrarní otázky. Nebylo jednoty v positivních názorech, ale za to všichni sjednotili se v negaci, že třeba reformovat, to jest dosavadní zbourat! Utvořen na sjezdě všeruský svaz pokrok. žurnalistů všech národností a vyznání. Kurské zemstvo v roku 1903 uspořádalo písemnou anketu o knižných skladech zemských v Rusku. Odpovědi došly ze 34 gubernií a 354 okresů (újezdů gubernských). Z odpovědí zřejmo, že 1. ledna 1904 nebylo 13 gubernských zemstev (ze 34), nemělo vůbec nijakého zařízení knižného. Ze zemstev zřídivších knihovny má nejvíce jich vjatská gubernie (18), polovici z nich ve městech, polovici na vsích, pak poltavská (13) a saratovská (12). Ve všech guberniích (21) jest zřízeno knihoven 184, z těch 78 zřízeno gubernskými a 106 újezdnými zemstvy. V oněch 21 guberniích jest ještě 217 újezdných měst (okresních), které nemají žádné knihovny ani skladu. Na vsích jest knihoven jenom 26, z toho 9 ve vjatské, úplně selské gubernii (nemá šlechtických zástupců v zemstvech!) Vedle oněch 184 stálých skladů zřídila zemstva ještě 83 dočasných, příležitostných skladů. V sedmi guberniích najati pouze kolporteři, knihonoši, jichž

v celém Rusku úřady koncessováno pouze — 13! Kniha do lidu dostává se však ještě i jinak než ze zemských skladův a od pověřených knihonošů. Mnohá zemstva posýlajíce po okresech semena a podobné rolnické potřeby dávají rozvažečům spolu i knihy na prodej. Knihy takto do lidu jdoucí (spolu i knihy o poutích, v klášterech a chrámech prodávané) jsou celkem nezávadny. Hůře je s knihami, jež prodávají pokoutní hauzírníci se všemožným jiným zbožím. Není-li ani závadnost knih sama o sobě pravidlem v nich, bývá to za to tím častěji vydřidušství.

*

V Záhřebě sešel se počátkem května na výstavě umělců charvatských sjezd jihoslovanských umělcův a literátů. Spolek výtvarných umělců charvatských zároveň slavil své 25leté trvání. Je to druhý sjezd jihoslovanský na poli umění a literatury uskutečněný. První pořádán vloni v Bělehradě s výstavkou jihoslovanského umění za korunovace královské. Mezi čtyrmi jižními slovanskými národy scházeli tentokráte z nedorozumění Slovinci. Pozvání bylo špatně — vinou Slovinců vyřízeno. Zlozvuk do sjezdu nevnešen žádný, ani Frankovci, kteří jinak všecko slovanství prohlašují za zradu, na sjezdě nevystoupili se svou. Naopak jejich mluvčí dokonce též vítal myšlenku jihoslovanského společenství. Po sjezdě ovšem byl stranou okřiknut, ale až po sjezdě! V některých řečech jak charvatských, tak srbských řečníků vynášena příliš nápadně pokrokovost, jako jedině správné heslo jihoslovanské — „pokrokovost“ politická. Ale nereagováno na ni.

*

Zemřeli: 20. dubna Tim. Łuniewski, historik, ethnograf a ekonomista polský. — 24. dubna M. P. Čerinov (* 1838), professor moskevské university, lékařský spisovatel ruský. — 29. dubna Pavel Petr Kulikov, nazvaný ruský Bret Harte, sudí, povídkář ruský. — 29. dubna P. A. Viskovatov, ruský literarní historik. — 10. května Evg. Iv. Jakuškin, jurista a ethmolog ruský. — 11. května Ivan Tkalčić (* 4. dubna 1840), kanovník záhřebský, slovutný historický badatel charvatský; jeho dějiny města Záhřeba jsou dílem monumentalním. — 13. května Andrzej hr. Mniszech, polsko-francouzský malíř portretista. — 14. května Kazimír Mokłowski, polský architekt, spisovatel ethnologický.

Zprávy národohospodářské.

Rakouský parlament vykonal veliké dílo — schválil generalní tarif celní naší říše. Práce při tom veliké nebylo — tu už musila vykonat vláda, sestavujíc a umlouvajíc tarif s vládou uherskou. Sněmovny už jen o tarifu mluví, ale vázány jsou na text předložený, jenž se nemůže měnit. Generalní tarif celní přichází jen k platnosti v obchodu s těmi státy, které žádné smlouvy s naší říší neuzavrou. A to kromě latinské Ameriky nebyl žádný vážnější stát (v Evropě Černá Hora a Portugalsko). Všecky ostatní státy, nejsou s námi obchodně spojeny generalním celním tarifem, ale specialními smluvenými tarify, jež všecky na základě vzájemnosti o největších výhodách sloučí se pak všecky v jeden a tvoří jakýsi nový všeobecný tarif — smluvní. O těchto sněmovna ještě jednati nemůže, neboť vyjma v Německu není dosud se žádným jiným státem specialní tarif celní domluven. A v systému obchodních smluv středoevropských spojeno má býti na rok vzájemnými smlouvami devět států — nám tedy zbývá domlouvat a sestavovat jich ještě 7, ale aspoň snad vlády jsou už připraveny k nim Domlouvání samo vázne pro „krisi uherskou“. Nové tarify celní, nejen rakouský, ale všech těch 9 smluvních států vesměs se vyznačují tím, že mají skupiny zbožové šíře rozvedeny, cla lépe specifikována (podle jakosti a druhů zboží!) a kromě toho značně zvýšena u mnohých předmětů. Zvýšení v německém a našem tarifu týká se hlavně zemědělských výrobků, v tarifech ostatních států (vyjma Belgii) hlavně průmyslových výrobků.

*

Světové výstavy s velikým nákladem od jednotlivých států pořizované a také velikých nákladů vyžadující od různých vystavujících států zřejmě už unavují. Lonská americká výstava v St. Louis jistě byla něčím, co vábilo k závodění — ale pro letoší lutyšskou už není nikde valného nadšení. Leda menší státečky a nárůdky, jež čím blíže to mají, tím lépe se mohou representovati, ještě se na ni těšily. Úředně naše říše nebude lutyšské výstavě přikládat velikého významu. Do Belgie však jako bohaté země konsumní přece jen mohli bychom s něčím prorazit. Dosud bylo to nejvíc české sklo, které tam nalezalo odbytu (a z Belgie jako belgické, zušlechtěné se vyváželo!), mohly by se však o trh belgický pokusit naše lidové výrobky, výšivky, krajky a jiné drobnosti, kdyby vůbec výroba a prodej jich byl lépe sorganisován. — Na rok pak míní světovou výstavu pořádati Milan u příležitosti zahájení jízdy tunelem simplonským. Opět dosti bezvýznamné pro naši říši. Ale zdá se, že jednotlivé národy a státy na takové výstavy upraví příště jen jedno odvětví, nebo něco málo podají, ale za to důkladně, aby aspoň v jednom vynikly, v tom, v čem doufají, že vyhrají a opanují. V Americe na př. Rakousko hledělo přilákati svými — Alpami. A také se mu to dosti zdařilo. V roce 1906 pak samostatně míní pořádati výstavku uměleckého průmyslu v Londýně. Anglie jako nej-

bohatší konsumní tržiště udává sic dnes v modě umělecké hlavnít on, chodí si už i z Paříže do Londýna pro moderní vkus, ale přes to Anglie ve své zálibě pro exotismus nevylučuje ani výrobků cizího vkusu a cizího umění. Co se organisace umělecké výroby týká (vzdělání uměl. prům.) před několika lety vyslaný znalec anglický zvláště Rakousko velmi pochválil a také podnítil vlastně k podobné výstavce v Anglii. Rakousko tedy doufá, že vnese svou drobnou uměleckou výrobou do Anglie něco nového a přitažlivého. Od několika let staráme se i my Čechové o získání přízně v Anglii. Není pochyby, že i této cestičky vydatně použijí ty kruhy, kteréž mají svěřenou práci umělecko-průmyslovou Získá zajisté více zájmu a širšího než přednášky oxfordské a než celá ona návštěva anglických žurnalistů, jež na toto leto do Prahy ohlášena. Ale i těchto prostředků třeba použíti a oněch se nezříkati.

*

Najednou propuklá takovou živelní silou v Rusku touha lidu selského po půdě není ode dneška. Živena už v lidu dlouho — a ruský sedlák od osvobození svého (1861) vlastně nepřestává sníti, že mu přidají. Tehdy úmyslně dáno sedlákům země málo, aby dodávali pracovní síly pro panské dvory a pro průmysl. Málo bylo země na extensivní ruské hospodaření už tehdy a dnes, kdy lidu přibylo, je jí ještě méně, ale hospodaření extensivní dosud stojí nezvráceno pokrokem kulturní techniky, takže touha po zemi stala se palčivější než kdy jindy. Reforma selská ve vládních kruzích svedena také už k tomuto určitému bodu utvořením komise Goremykinovy (13 db.) na urovnání držby pozemkové, jakož i podřízením správy zemědělské zvláštnímu komitetu z ministerstva orby, vnitra, financí a spravedlnosti utvořeného. O charakteristických zjevech podobných z minulosti vypravuje A. Muraškincev (Vsě tože, Ruské Vědomosti), jenž roku 1883 jako statistik zemský jezdil po gubernii Kurské na vyšetření hospodářských poměrů, o něž se úřad zemský také zajímal až když bouře selské na mnohých místech byly propukly. Muraškincev za příklad uvádí ves Salné, která dnes se rovněž bouřila proti pánům. V Salném po osvobození nabízeli sedlákům velké podíly, ale ti se báli, že budou musit za to platit veliký výkup, a proto je odmítli a vzali si jen malé podíly, jaké si myslili tehdy že jim postačí. Marně tehdejší správce hr. Šeremetěv sedlákům dokazoval, že čím více země budou míti, tím se jim budoucně bude lépe hospodařiti. Rozroste se rodina a země nebude stačiti, vezmou-li malé podíly. Ale sedláci nechtěli a nevzali. V Salném roku 1883 bylo 141 hospodářů, 96% z nich byli ještě vším inventářem opatřeni a úplně samostatní; na statek připadalo průměrně 9 desetin (ha), po 1·4 na duši obojího pohlaví měřeno. Největší podíl byl 15 desetin, nejmenší 2½ desetiny. Přikoupeného pole tehdy ještě neměli. Pachtu nebylo lze dostati. Ale sedláci aspoň tím si pomáhali, že najímali louky na pokos — 200 desetin za 600 rublů a na 20 deset. panské louky všecku práci konali. Obilí ozimné najímáno od dvora tak, že sedlák dal osivo a za sežatí obilí bral polovinu, musil však obdělati za desetinu takto najatou půl desetiny panské země. Jařina pachtována od statku na polovic, za každou desetinu

vyváželi ze dvora na panské pole pět vozů hnoje. — Tato závislost na velkostatku při vlastních podílech tehdy ještě tak značných, mrzela sedláky v Salném velice. Vytýkali svým otcům tehdy ještě většinou drživším od roku 1861 jejich hloupotu a krátkozrakost, že nabízené větší podíly tehdy nepřijali. Stařici cítíce tíhu a oprávněnost výčitek těch, jen hlavu skláněli a přitakávali „ano hloupi jsme byli!“ A tak už tehdy v Salném, jakož i v jiných osadách Kurské gubernie atmosfera byla nasycena touhou a přivinulostí k půdě: země, jen země byla pro všecky vším; už viděli, že prá i svou jen zemí mohou vydatně zužitkovati; země byla fetišem, jemuž už se přinášeli těžké oběti. Země byla předmětem stálých rozhovorů a plánů v osadě, předmětem snů a příčinou nejpodivnějších pověstí. Ty pověsti pro tehdejší dobu byly charakteristické, a ony i dosud v lidu selském rády sluchu nacházejí, kdekoliv se podobné znovu vyskytnou. A byly rozšířeny po celé Kurské gubernii. Když se tehdy statistikové rozjeli po gubernii a jali se lid na poměry hospodářské vyptávat a nijak z hruba s ním nejednali, jak páni obyčejně činívají, a poznámky si činili a zapisovali, šlo od úst k ústům — to není jen tak, v tom něco jest. A když i oni statistikové vysvětlovali lidem, že se jedná zemstvu jen o vyšetření hospodářských poměrů, kývali hlavami a nevěřili: „To není jen tak pro nic za nic!“ A měli celou historku o caru Alexandrovi II, jak jednou na honě počkali na něho a podali mu své žádosti a stesky a on jim poklepal na rameno a pravil: Nermuťte se děti, všecko najednou to nejde, ale podívejte se kolem, ty luka a pole a lesy kolkolem, vše jednou bude vaše, jen počkejte.“ A tak sedláci čekali, a stále cítili už už blízkým ten okamžik, kdy se začne dělit panská země mezi ně Z nedočkavosti a netrpělivosti pak už tehdy přecházeli k bouřím. V jedné místnosti Igovského újezdu pomíchány byly selské parcelly s panskými poli, a to drobné venkovské šlechty. Sedláci a šlechtici stále byli spolu na křížku pro nesnáze z této pomíchanosti vycházející. A také mezi statkáři aspoň menšími vládla opravdová ustrašenost, že jim zemi seberou a dají sedlákům. V jednom malém panském dvorci uvítán statistik Muraškincev s velikým zděšením. Hospodyně vdova se strachem odpovídala a žádosti po plánu pozemkovém zcela se polekala. Nebyla k upokojení. „Nemluvte, všichni to říkají, že nám zemi seberou, tak jak nám vzali část při osvobození sedláků, teď přijdou a vezmou nám ostatek.“ — Ba i lidé městí a kupci na venku zakoupení podléhali týmže všeobecným pověstem, že budou pánům zemi bráti. Tak jeden kupec zemědělec přišel ku statistikovi o radu, má-li koupit jistou parcellu, že by nerad do toho vložil peníze, budou-li tu zemi všem soukromým majitelům brát a dávat sedlákům. Znal i zákony i nedotknutelnost práva majetkového jimi zaručenou, ale přece netroufal. Tak byl plný kraj té naděje a těch pověstí, že budou bráti pánům zemi a dávat ji sedlákům, že té naladě podléhal kde kdo, kde kdo jí se kojil, nebo jí trpěl. — A táž nálada rozrostem venkovského obyvatelstva jen se stupňovala. Čím země selské připadalo na duši méně, a pánům stále stejně mnoho zůstávalo, tím touha rostla v neukojenou dychtivost a

přecházela v zlobu. Rostáhla se po celé Rusi, chytila ve spáry své všecko selské obyvatelstvo chudé i bohaté. I sedláci s velkým podílem a se značnou přikoupenou půdou těší se na budoucí dělení. Touha přešla v názor hospodářsko-politický, že země vůbec není pro pány. Páni ať slouží carovi, a car jim dá za to službu. Sedláci sloužit nemohou, mají jen zemi, a bez země ruce založit v klín musí a hlady umřít, země tedy patří sedlákům a ne pánům — toť názor prostými venkovany hájený, a pro ně zcela odůvodněný a průzračný.

A z toho bouře, nepořádky, sváry a zlosti mezi dvorem a vesnicí.

*

V krakovském „Świate Słowiańském“ (sešitě 4.) Dr. Zygmund Stefański osvětluje agrarní otázku v Bosně a Hercegovině. V otázce této bosenská správa dosud zaslepovala celou Evropu svou nadělanou kulturností. Zatím co ukazováno, bylo jen uměle nakoupeno a vypiplánо ve státních ústavech, ale v životě hospodářském samého lidu nenastalo ani nejmenší změny. Ne proto, že by se vláda nebyla snažila o to, ale že to vůbec nejde při dnešním agrarním systemu v Bosně a Hercegovině. Dnes mluví se opět mnoho o zlepšení agrarních poměrů, paušalováním desátku. Ale ani toto nepřinese očekávané nápravy — proto že zemědělstvo bosenské už v základě je zabito — desetinou a třetinou, povinnými to dávkami odváděnými státu a pánům půdy, mahomedanským agům. A stát chyboval v zásadě při vyměřování této desetiny. Tísněn z obou polovin říše, aby správu země (vojskem a četnictvem a drahým úřednictvem) zbytečně zdraženou sám hradil daněmi země, vyšrouboval dávky domácí na míru nebývalou. A ježto jiného zdroje příjmového nebylo kromě zemědělství, všecka tíha berní musila padnouti na ně. Desetina brána při vyměřování značně vysoko, a později, když změněna v peněžní dávku, čitány i ceny obilí ne dle místních, ale dle pešťského trhu. Tak se desetina změnila snad v dvacetinu. A teď přišel ještě aga a žádal trojnásobný obnos desátku jako svou třetinu panskou, kmetský to nájem. Byla-li desetina vysoko vzata, rostla podle ní měřená třetina teprv do velikých rozměrů. Sedlák-kmet bosenský neplatil proto 40% své sklizně do státní a panské pokladny, ale mnohem více, 60 až i 80%. Agové sami vidouce, že desátek byl vysoko vypočítán, slevovali ze své třetiny obyvatelstvu, poněvadž viděli mnohdy, že by za takových poměrů sedlák musil utéci. Tíživé tyto dávky zdržují tedy hlavně všechen pokrok technický a všechnu snahu meliorační. Nač se přičiňovat, když ovoce tohoto přičinění připadne o 60% a větší míře druhým a ne hospodáři! Jsou ovšem i volni rolníci, už vykoupení, v Bosně a Hercegovině, kteří třetiny neplatí. Ale platí většinou ještě neumořený výkup svůj. Mají mnohem lehčí postavení, ale jest jich jen 40% ve všem rolnictvu. Za to kmetů je dosud 60% selských hospodářův. Autor proto veškeré sebechvály a všecku kulturu od bosenské správy vystavovanou, nazývá zcela správně — Potemkinovými vesnicemi.

*

V německých agrarních kruzích se poslední léta mluvilo o zbytečném uveřejňování podrobných situačních tržních

zpráv, které si rolnictvo sice platí, ale pak celému světu uveřejňuje na škodu svou. Nedávat tedy do veřejnosti mnoho tržních zpráv — dbáti více tajnosti a skrytosti obchodní. Tato touha není nová, obchod dříve beztoho se jí řídil, ale jako zastaralou a nemístnou ji odhodil. Tak bibliothekář obchodní bibliotheky hamburské Dr. E. Baasch uveřejňuje studii o poměru tisku a obchodu v Hamburku ve století 17. a 18. Noviny hamburské v II. polovici 17. století začaly přinášeti obchodní zprávy, o pohybu zboží, dopravě, cenách a pod. Dříve to nečinily. Ale kupectvo hamburské tehdy novotu tuto nelibě přijalo. Obrátilo se na senat, aby takové zprávy novinám zakázal. Noviny kupcům kazily obchody: ohlašovaly příchod tolika a takového zboží, a tím objednavatelé zpraveni o hojnosti zboží nechtěli dosavadní ceny platit. Když obchod dovolil si odněkud přivézti zboží, jež bylo zakázáno vyvážet, noviny to vytroubily na celý svět. Danský král podporoval všemožně domácí lov velryb a obchod domácí a noviny uveřejňovaly zprávy o bohatém úlovu hamburských grönlandců, jak se vracejí z moře domů! To mohlo Jeho Veličenstvo roztrpčiti proti Hamburku. Cizina nepotřebuje čísti hamburských novin, nezáleží také prý na tom zcela nic, čte-li je nebo nečte, ale hamburčanům musí býti záleženo na tom, aby hamburští komisionáři a dodavatelé dobře obchodovali a vydělávali. A tak senat hamburský postavil tehdy tisk pod přísnou censuru tržní. Porušení tajnosti obchodní trestáno i zastavením listu. Ještě roku 1780 nechtěli kupci hamburští povoliti ani vydání adresáře obchodního. Teprv až roku 1840 prorazilo moderní snažení statisticko-zpravodajské a na místo starého tajnůstkářství nastoupila veřejnost zpráv tržních. Snaha obmeziti zbytečnou snad publicitu těchto zpráv nemusí však proto ještě býti nemoderní a zpátečnickou. Staré zásady do nových, vhodnějších forem se přelévají, a svět upadající z krajnosti do krajnosti touží přece jen po zlaté střední cestě, jako nejvýhodnější.

Rozhled socialní.

Půl druhého desítiletí přešlo, nežli svolána po první mezinárodní konferenci zástupců vlád pro ochranu dělnictva v Berlíně roku 1890 konečně konference druhá — konference diplomatů. Jinak mezinárodní porady a sjezdy socialních politiků rozmanitého druhu po tu dobu arci čile téměř stíhaly jedny druhé. Připravovaly právě půdu pro officielní sjezd států, zvláště co roku 1900 založena mezinárodní společnost pro zákonnou ochranu dělnictva se zřejmou intencí soustavně pracovat o vybudování mezinárodního dělnického práva ochranného pro kulturní státy.

Druhá konference konala se letos v květnu od 8. do 17. s rázem docela odlišným od své předchůdkyně. Před 15 lety svolával

státy mladý císař, vědomý průkopník německého imperialismu, do své residence ve světovém Berlíně po několikatýdenní summarní přípravě k více méně akademickým poradám o značném komplexu ochranného zákonodárství dělnického. Státy po většině socialně-politicky málo vyspělé, namnoze ještě ovládané hospodářským liberalismem napořád. V konečném protokole konferenčním stanovena řada přání o úpravě práce hornické, klidu nedělního, práce dětí, dělnictva mladistvého a ženského. Na nějakou mezistátní smlouvu nedošlo, ba ani se na ni nepomýšlelo tehda. Byla ještě předčasna. Zásady domluvené měly působiti na rozvoj zákonodárství jednotlivých států více moralně, konference měla jednak zvýšiti pozornost jejich navzájem k socialně-politickému zákonodárnému postupu cizozemskému, jednak i urychliti tempo tohoto ochranného zákonodárství dělnického v konferenčních státech.

Letos svolána konference vládou malé republiky do metropole mezinárodních úmluv státních, do Bernu. A to s programem přesně vymezeným a omezeným na dva poměrně nejjednodušší problemy, dělnického zákonodárství ochranného pro mezinárodní úpravu. Po důkladné odbornické průpravě několika let právě těchto dvou problemů, po loňském prvním zdařilém pokuse Francie s Italií o mezistátní smlouvu o vzájemnost zákonné ochrany a péče o dělnictvo.

Veškeré vlády zastoupené na konferenci berlínské daly se zastoupiti i letos v Berně. Rumunsko přibylo. Slovanský východ s Řeckem i velestát ruský i tentokráte chyběl. Sice jinak byla by zastoupena celá Evropa. Ale také pouze Evropa. Ani Spojené Státy severoamerické nevyslaly delegace. Svatá Stolice zastoupená v Berlíně do Bernu pozvána nebyla. Běželo prý pouze o konferenci smlouvy schopných průmyslových států. Vláda švycarská prý se sice otázkou, má-li pozvána býti i svatá Stolice, obírala a důvěrně se i dotázala po mínění vlád ostatních. Však prý právě vláda apoštolského panovníka, rakouská, rozhodně se vyslovila proti tomuto pozvání a Francie Combesova si vyhradila případně konferenci i neobeslati, bude-li pozván papež.

Presidium a řízení konference připadlo přirozeně delegatům Švycar. Spolkový rada Deucher ji zahájil. Celou pětinu půlstového zastupitelstva vlád činili zástupcové naší říše; vyslalať Cis- i Translajtanie svoji zvláštní delegaci, a to každá ještě početnější než kterýkoliv jiný stát, ovšem mimo republiku švycarskou. Dle svého dvojího úkolu rozestoupila se konference na dvě sekce. V jedné připravováno usnesení pro plenarní shromáždění o zákazu bílého fosforu (při výrobě zápalek hlavně), v druhé rokováno o zamezení noční práce žen. Jednání proti zvykům země, v níž konáno, bylo tajné. Aby delegati nehalili se v diplomaticky moudré mlčení, nýbrž mohli otevřeně vyložit stanoviska svých vlád a nějakými veřejnými prohlášeními nezatarasili jim případně cestu k ústupu v tom či onom směru. Teprve na konec, až kompromisní dílo dohotoveno, sdělen výsledek veřejnosti.

Stoupající význam i vliv dělnických mass ve všech průmyslových státech na straně jedné a obavy socialně-politicky pokročilejších států na straně druhé, aby socialně politická břemena jejich průmyslu ne-

škodila v soutěži se státy v tomto směru méně ochranářskými — toť hybné síly pro mezinárodní dohodu na konferenci. Mimo to vybrána themata, nejenom co možná pro takovouto dohodu nejjednodušší, ale i jen zákazová, víc negativní, o něž theoreticky vlastně sporu už ani není. Kde tedy jednalo se více méně o opportunitu, o dobu a míru, kdy a pokud zákaz proveden býti má. A tu ještě padalo nemálo na váhu, že některé státy zákazy bez toho již provedly, až i nad míru předloženého Švycarskem programu, anebo se jich (co do zákazu fosforu) vůbec netýkaly jako na př. Anglie, německá říše.

Universalnějším, protože více států se týkajícím, byl návrh zákazu noční práce žen. Švycarsko navrhovalo pro dělnice za nejkratší zákonný odpočinek od práce dvanáctihodinový. Rakousko a Německo s Francií byly by nesouhlasily. Avšak trojí delegace jiná plaidovala pro odpočinek pouze desíti hodin i jiná trojí delegace dokonce nehlasovala. Posléze kompromisem usnesla se konference na odpočinku jedenáctihodinovém, v němž nutně musí býti obsažena doba od 10. do 5. hodiny noční. Zde původně — jeden jak se praví, po výtce průmyslový malý stát — patrně Belgie — zaujal stanovisko naprosto odmítavé; na konec však vida se úplně osamocena dal i on svůj souhlas.

Druhá otázka — návrh zákazu bílého fosforu — dotýkala se právě naší říše průmyslově nejvíce. Pro náš mohutný vývoz zápalek do Indie. Přes to, jak všeobecně s pochvalou uznáváno, Rakousko zachovalo se vysoce loyalně a přistoupilo beze všeho ke konvenci o zákazu arci s tou podmínkou, že přistoupí i Japonsko, po této stránce jediný náš konkurrent, které však na konferenci zastoupeno vůbec nebylo. Podmínku uznala veškerá konference za samozřejmou. Jen, že nepřistoupí-li k úmluvě tento také „kulturní“ stát, dohoda o zákazu fosforu bude illusorní. Bylo by toho litovati co nejvíce. Vždyť i na konferenci znova zas obecně uznáno, že jednak při výrobě fosforové nekrosa jest neodstranitelna, jednak výroba zápalek bez fosforu nepůsobí žádných nepřekonatelných obtíží technických. Podiv však vzbudí, že zástupcové Norvéžska a Švedska k úmluvě za své státy nepřistoupili, ač jsou přece jinak smlouvami zavázáni vyrábět zápalky bez fosforu. Prý jediné proto, že neměli zde od svých vlád žádného rozkazu!

Usnesení konferenční nejsou ovšem definitivní. Třeba tu ratifikace jednotlivých vlád samých. A k ní nedojde ihned. Přes to hlavní práce už vykonána na konferenci samé. Začíná dojista v rozvoji socialní politiky novou epochu.

*

Dávno se nezajímala veškerá veřejnost pruská o zákonodárnou debattu sněmovní, jako poslední týdny, co rokováno v poslanecké sněmovně pruské o novelle k hornickému zákonu, vynucené obrovskou generalní stávkou poruhrskou. Ani prý ne o debattu o průplavech, jež přece tolik rozvířila politický život v sousedním státě. A není divu. Běželoť — zatím totiž skončeno už nejdůležitější druhé čtení vládní předlohy — v plenu 22. května — nejen o významný krok další na poli reformy socialní, s mnohé strany směrodatný

i pro jiné obory průmyslové, ale i o jiné vysoce závažné momenty. Nebude-li uzákoněna ani vládní předloha, kterou prohlásilo hornictvo za nejzazší minimum svých požadavků, třeba se Německu každou chvíli připravit na nový a snad ještě víc ohromující hospodářský otřes celého průmyslového tělesa v říši obnovenou generalní stávkou snad na doly i mimoruhrské rozšířenou. Běží dále o autoritu státní v nezvyklé míře. Vláda se byla zaručila vůči hornictvu, že hlavní jeho požadavky reformní provede. A na tuto záruku spoléhalo zvláště hornictvo nesocialně-demokratické. Že organisaci jeho poslední dobou tak zmohutnělou podstatný neúspěch reformní předlohy vládní nesmírně poškodí v zájmu revolučních snah socialní demokracie, bylo socialně-pokrokovým směrům v Německu hned od počátku jasno. A dalo se zároveň předem očekávat, že národně-liberalno-konservativní většina poslanecké sněmovny pruské zajisté co nejvíce se vynasnaží změnit vládní předlohu ve směru socialně-reakčním.

Sněmovní výbor, jemuž předloha přikázána, také ji skutečně k nepoznání okleštil. Než ohlašováno i se strany majority, že jeho usnesení definitivně upraví teprve plenum, ovšem jak se naznačovalo, kompromisně. Než naděje na rokování v plenu, až na docela nepatrné vedlejší věci, úplně sklamaly.

Spornými body byly hlavně dělnické výbory hornické a pak tak zvaná nejvyšší pracovní doba zdravotní. Při výborech dělnických zase zvláště volba do nich, zda tajná či veřejná, politická činnost jednotlivých výborníkův a konečně i volitelnost horníků neznajících německy. Konservativno-národně-liberalní většina ovládaná slepým strachem před socialní demokracií zaujala stanovisko socialně-politické skepse i vůči minimu vládou hornictvu podávanému. Národní liberalové v plenu arci netroufali si hájit návrhů výborových, namnoze jimi upravených, jako konservativci zvláště svým vůdcem v. Heydebrandem. Ale hlasovali pravidelně pospolu.

Se strany konservativní houževnatě hájeno, že má se volit veřejně, pro kontrolu volících shora. Socialně-politický vůdce centra Trimborn marně dokazoval, že právě i pro terrorismus zdola (socialně-demokratický) naprosto jest nutna volba tajná, všude jinde poslední dobou v říši zaváděná. Aby se socialní demokracie nemohla zmocnit nových výborů dělnických, jako obsadila jiné socialně-politické instituce (nemocenské pokladny!), stáli konservativci na svém, že třeba naprosto zakázati jednotlivcům do výboru zvoleným činnost politickou; národní liberalové požadovali aspoň, aby pro politickou agitaci výbory až na tři leta byly suspendovány. Centrum odpíralo konservativnímu návrhu jako hotové občanské degradaci zvolených naprosto; taktéž odmítlo i požadavek národně-liberalní jako zákonodárnou abnormitu docela. Poněvadž na konec s tak okleštěnými výbory, jak zůstalo ustanovení po schválení návrhů majority, centrum souhlasiti nemohlo, padly posléze výbory tyto vůbec. Centrum žádalo maximalní pracovní dobu pro báně vůbec — po době přechodné — osmihodinovou. Vláda navrhovala pouze zdravotní nejvyšší dobu pracovní pro doly s přílišnou teplotou.

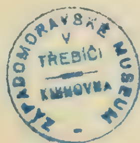
Ministr obchodu v. Möller rozhodně zamítal všeobecnou maximalní dobu pracovní, aby prý snaživcům z dělnictva nebylo znemožněno dopracovati se vyššího postavení. Centrum i vláda požadavek svůj hájily především poukazem na ohromující invalidnost v báních kamenouhelných ještě i pořád vzrůstající; nastávát tu úplná neschopnost k práci již ve stáří 45—49 let. Přijata však většinou jen dosti skrovná náhražka za nejvyšší pracovní dobu zdravotní v dolech se zvlášť vysokou temperaturou.

Tím zároveň i skončeno druhé čtení předlohy s velmi neutěšenými perspektivami pro snahy socialně-reformní. Centrum vyvodilo z toho ihned důsledky. Podalo vlastní návrh, dále sáhající než vládní předloha pruská, sněmu říšskému. Totéž učinila frakce socialně-demokratická, jež ostatně nemůže ani utajit radosti nad nezdarem vládní předlohy v pruské sněmovně poslanecké. Od třetího čtení pruské předlohy na zemském sněmu nelze tedy očekávat ve věci definitivního rozhodnutí, i kdyby dopadlo lépe, než přátelé socialní reformy dnes už očekávají. Naděje pak pro akci na sněmu říšském stoupají, když se i vůdce národně-liberalní frakce říšské posl. Bassermann, ač proti většině své strany, prohlásil pro požadavky hornické poslední svou řečí v Lipsku.

*

S jarem propukly zas, jak už dávným pravidlem, na všech stranách průmyslové výroby stávky. I v našich zemích ovšem. Ale nikde rozměrů obrovských. V Rakousku v jarním mzdovém hnutí nejvýznamnější mohla by se státi difference mezi zaměstnavateli a zaměstnanými typografickými, jediném to oboru u nás, kde je dělnictvo téměř zúplna odborově pevně sorganisováno. Stoupající význam sázecího stroje vzbudil spor především a bude patrně i do budoucna hlavním kamenem úrazu mezi principalstvem a dělnictvem. — Na venek nejvýznačnější hotovou stávkou byla však v květnu stávka lyonských policistů. Zastavili „práci“ — jest jich na sedm set — pro nedostatečnou pensi a že nebylo vyhověno některým jejich zvláštním stížnostem. Spoléhali na radikalně-socialistický kurs ve Francii vládnoucí. Ale sklamali se. Sněmovně vylíčena Rouvierem stávka lyonská jako hotová vzpoura, kterou třeba energicky potlačit. Ostatní způsobila líceň následků stávky: V okolí lyonském zabujelo o stávce nebývalé zlodějství, v půlmilionovém městě samém odvážné přepadání občanů... A tu sněmovna převážnou většinou odsoudila lyonské „stávkaře“. Prefekt žádá po nich, aby se napřed vrátili do služby; dříve s nimi nemíní vyjednávat.

Co v Německu bojováno na pruském sněmu o maximalní dobu pracovní, vzplanul po celých Švycarech spor o minimalní mzdu. Zatím u stavebního dělnictva. Ale vidí v tom pouze úvod pro zavedení nejnižší zákonné mzdy v průmyslu vůbec. V hlavních střediskách. Basileji a Curychu zvláště, tisíce zedníků stávkuje nebo je vyloučeno z práce. Dosud prý pouze italští zedníci znemožňovali zavést minimalní mzdu. Nyní však sorganisováni i oni a kladou namnoze týž požadavek. Mistři kladou však houževnatý odpor, nanejvýš lze prý mluvit pouze o mzdě počáteční a i tu by pak bylo třeba zavést znova bývalé



učennictví, jež italskou invasí zednickou na dobro přestalo. Ale ozývají se i hlasy, že by zaměstnavatelé měli konečně ustat lacinějšími nabídkami navzájem sobě snižovat ceny, což pak přirozeně má neblahý vliv i na stanovení mzdy dělnické. Ve Švycarsku obávají se, že z toho vzniknou obecné a dlouhé socialně hospodářské boje.

*

V československé socialní demokracii zdvihá se odpor proti vzrůstajícímu centralismu odborového sdružování, jenž převádí pomalu veškeren vůdčí vliv na odborové organisace v Rakousku. na socialně-demokratický vídeňsko-německý generalní štáb, a seslabuje soustavně socialně-demokratické odborové sdružení československé v Praze. drobě tím zároveň i tak zvanou samostatnost celé socialně-demokratické strany československé. Odpor jeví se však doposud pouze theoreticky.

Školství.

Ministerským výnosem vyzvány byly professorské sbory moravských gymnasií, aby podaly své dobrozdání o tom, má-li počínaje školním rokem 1905—6 zavedeno býti postupně vyučování druhému zemskému jazyku jako předmětu závaznému po tři hodiny týdně, možno-li dosíci týchž výsledků vyučovacích i v prvních dvou třídách, kde vyučovalo se někde po čtyřech hodinách. Jak vyzněly úsudky českých professorských sborův, o tom není pochybnosti: na českých školách již nyní učilo se němčině po třídách, společně s předměty ostatními, vyučování súčastňovali se všichni žáci a vyučovali jí učitelé pro střední školy approbovaní. Zde tedy půjde jen o zmíněnou jednu hodinu týdně, o niž mají býti nejnižší dvě třídy zkráceny. Jinak získá němčina tím, že žáci budou se jí více učiti, ježto by pro nedostatečný prospěch nepostoupili, jednak známka z němčiny rozhodovati bude nyní též in partem deteriorem při určování vyznamenání. Jinak ovšem bude tomu na gymnasiích německých, kde dosud učilo se češtině po odděleních, mimo řádné vyučování, tak jako zpěvu, těsnopisu a pod. Žáků účastnilo se těchto kursů poměrně málo, učitelskými silami byli někde učitelé obecných škol. Stane-li se čeština u nich obligátní, bude třeba sil řádně approbovaných a těch mezi Němci není. Odtud tedy onen strach Němců jihlavských, o němž nedávno jsme se zmínili. S druhé strany však jsou si Němci vědomi výhod, kterých tím nabudou. Bude-li se německý student musit učiti češtině, stačí mu tyto vědomosti v pozdějším úřadě i tam, kde by stejné kvantum znalosti němčiny Čechovi nestačilo. Proto některá gymnasia německá vyslovila se pro závazné vyučování češtině.

Ministerstvo zemské obrany oznámilo, že do kadetních škol výjimkou a na zkoušku připuštěni budou k přijímací zkoušce

i a b s o l v e n t i m ě š ť a n s k ý c h š k o l, při nichž dle nařízení ministerstva vyučování ze dne 26. června 1903 č. 22.503 zřízeny jednoroční kursy, ovšem připuštěny budou pod tou podmínkou, jestliže v německých kursech učilo se jazyku francouzskému, v neněmeckých jazyku francouzskému a německému jako předmětům p o v i n n ý m, a dostali-li absolventi z těchto předmětů známku aspoň dobrou. Za těchto podmínek má povolená výhoda nanejvýš význam pro absolventy n ě m e c k é.

Ministerstvo orby oznámilo zemským výborům, že každá d o k t o r s k á h o d n o s t u č i t e l ů n a o d b o r n ý c h š k o l á c h h o s p o d á ř s k ý c h jest neplatná a užívati jí není dovoleno, nebyla-li na některé rakouské universitě nebo technice nabyta, po případě nebyl-li doktorský titul v cizině nabytý nostrifikován.

V uplynulém zimním semestru studovalo n a r a k o u s k ý c h u n i v e r s i t á c h 1213 ž e n jako řádné nebo mimořádné posluchačky nebo honspitantky. Na jednotlivé university připadalo: ve Vídni 354, v Krakově 215, ve Lvově 175, v Praze (čes.) 169, ve Štyrském Hradci 160, v Praze (něm.) 62, v Černovicích 49 a v Innomostí 29. Dle fakult bylo na filosofické řádných 211, mimořádných 513, hospitantek 328, na lékařské fakultě 77 řádných, 9 mimořádných a 38 hospitantek; na státovědecké 37 hospitantek (z nichž 22 ve Štyrském Hradci, v Innomostí a v Krakově žádná).

P o k r a č o v a c í š k o l y p r ů m y s l o v é, k u p e c k é a p o d o b n é v k r á l o v s t v í č e s k é m r o k u 1903—4. Zemský výbor království čes. předložil sněmu obvyklé statistické přehledy o stavu pokračovacích škol průmyslových, kupeckých a j. v království českém v uplynulém školním roce 1903—4 a připojil zprávu o své činnosti ve příčině těchto škol, zejména o rozdělení dotací, které pro rok 1904 byly do zemského rozpočtu k podpoře jejich vloženy. N o v ě z ř í z e n o a školním rokem 1903–4 otevřeno 20 pokračovacích škol, a to 15 českých a 5 německých. (Počátkem školního roku 1904—5 otevřeno bylo pokračovacích škol 11, a to 9 českých, 2 německé). Roku 1903–4 vzrostl tedy počet těchto škol na 455. Z nich bylo s vyučovací řečí

	českou	německou	dohromady
a) chlapeckých:			
průmyslových	231	130	361
obchodních	26	23	49
průmyslových a obchodních	8	2	10
loďařských	—	3	3
zlatnických	1	—	1
hostinských	—	1	1
knihařských	1	—	1
knihkupeckých	1	—	1
kožešnických	1	—	1
rukavičkářských	1	—	1
průmyslová a tkalcovská	—	1	1
Dohromady	270	160	430
b) dívčích:			
průmyslových	14	5	19
obchodních	1	3	4
průmyslových a obchodních	1	1	2
Dohromady	16	9	25

V procentech: chlapeckých 62·8% českých a 37·2% německých, dívčích 64% českých a 36 německých. Učitelů působilo 2954 (2060 + 894). Dle národnosti bylo z celého počtu žáků (46.353) na českých školách Čechů 30.040 (98·5%) a Němců 459 (1·5%); na německých: Němců 13.233 (83·4%), Čechů 2625 (16·6%). Z celkového počtu na obou školách nejvíce byli zastoupeni dle zaměstnání obchodníci 5164 (11·1%), obuvníci 4391 (9·5%), zámečníci 3949 (8·5%) krejčí 3176 (6.9%), truhláři 3108 (6·7%), pekaři 2534 (5·5%), řezníci a uzenáři 2109 (4·6%), zedníci 2016 (4.4%). Nejméně zastoupena řemesla cínařů (2), pumpařů (11), postřihačů (12), ciblářů (13), zlatotepců (14), jirchářů (21), punčochářů (25), mydlářů (26), perlařů (42), barvířů (44); bez živnosti bylo 116 žáků. Celkový náklad roční na 430 školách chlapeckých rozpočten na 1.364.447 K 85 h, z čehož připadá 947.550 K 63 h (69.45%) na náklad osobní a 416.897 K 22 h (30·55%) na náklad věcný. Vydržovací náklad na 270 českých školách s 1066 třídami a 30.499 žáky činí 895.763 K 10 h, na 160 německých školách s 593 třídami a 15.858 žáky 468.684 K 75 h. Celkový náklad na 25 pokračovacích škol dívčích činil 252.384 K 9 h, z čehož zase připadá na náklad osobní 175.371 K 25 h (69·49%) a na náklad věcný 77.012 K 84 h (30·51%). Z celkového nákladu připadá na 16 škol českých se 79 třídami a 2103 žákyněmi 196.475 K 24 h a na 9 škol německých se 26 třídami a 510 žákyněmi 55.908 K 85 h. Průměrný náklad roční činí na jednu školu chlapeckou 3173 K 13 h, na dívčí 10.095 K 36 h, na jednu třídu chlapeckou 822 K 45 h, na dívčí 2403 K 66 h, na jednoho žáka 29 K 43 h, na žákyni 96 K 59 h. Z celkového nákladu 1.616.831 K 95 h zaplatil: stát 405.750 K (25·10%), okres 127.535 K (7·89%), obec 216.332 K 31 h (13·38%), obchodní komora 101.616 K 20 h (6·28%), jiní činitelé 142.689 K 70 h (8·83%), školné a zápisné vyneslo 103.040 K 70 h (6·37%), země přispěla 245.590 K (15·19%), schodek činí 274.278 K 03 h (16·96%). Pro rok usnesl se zemský výbor o těchto podporách: 1. chlapeckým pokračovacím školám průmyslovým, kupeckým 225.000 K (v Praze 29.000 K, venkovským 196.000 K); 2. odborným školám pokračovacím 10.000 K (zlatnické v Praze 6000 K, strojnické v Praze 3500 K, rukavičkářské v Praze 500 K); 3. dívčím školám pokračovacím 19.000 K (v Praze 10.000 K, venkovským 9000 K); 4. prvnímu ženskému výrobnímu spolku v Praze 600 K. Dohromady 1.—4. 254.600 K.

K politické organisaci učitelstva vybízí „Nový Obzor", poukazuje na zamýšlenou organisaci českého duchovenstva a praví: „Jest proto nejvýš na čase, aby organisace učitelstva v Čechách dokončena a korunována byla vybudováním jeho politické organisace. Jest nutno a nejvýš na čase, aby učitelstvo semklo se jako to nyní klerus činí v pevnou organisaci politickou, se kterou by musily počítati všecky politické strany. Vždyť nás je mnoho tisíc, a vliv máme také! Takové semknutí v jednu stranu, v jednu organisaci, jest možné, jest nutné. Politické vyznání jednotlivce — učitele je tu bezvýznamno. Jediným směrodatným zřetelem pro učitelstvo musí býti rozvoj a prospěch moderní školy, energická strana osvěty a pokroku, jakož i prospěch

vlastního stavu. Před těmito zřeteli naprosto ustoupiti musí často nepatrné a bezvýznamné odchylky v mínění a náhledech učitele mladočecha, pokrokovce, radikala i demokrata...“ Hezky se to čte, ale až by došlo k boji o mandát, nevím, jak by se porovnali různí Rašínové, Smrtkové, Benešové, Černí, Frumarové atd. Jinak lze jen opakovati slova „Nového Obzoru“ o kněžské organisaci pronesená: „Nelze upříti, že jednotná, pevná politická organisace učitelstva v Čechách při volbách mnoho by dosáhla, hlavně u neuvědomělých lidí“. Myslí učitelé, že by venkovský lid, který v místních školních radách vše jim dělá na příč, táhl s nimi za jeden provaz?

Pokus učitelských kursů zahájil „Katolický spolek českého učitelstva na Moravě“, který uspořádá ve dnech 12. a 13. června v Olomouci řadu přednášek o těchto thematech: I. O astronomii ve škole (gymnasijní professor Dr. Fr. Nábělek). II. Exhorta na školách nižších a vyšších (professor theologické fakulty Dr. Jan Kubíček). III. Nové směry v kreslení na škole obecné a měšťanské (odborný učitel Adamec). IV. Katechetický výstup s psychologickým odůvodněním (Dr. Antonín Kubíček). V. Kristus v řádu přirozeném i nadpřirozeném (professor theologické fakulty Dr. R. Špaček). VI. Meteorologické úkazy a jich příčiny fysikalní (gymnasijní professor K. Mnařík). VII. Ethika Spencerova a ethika křesťanská ve výchově (professor theolog. fakulty Dr. Jos. Kachník). VIII. Vyučování v přírodě (naducitel J. Kadlčák). Vítáme tento pokus katolického učitelstva a doufáme, že po něm přijdou brzy jiné, k nimiž získáni budou i professoři vysokých škol, mezi nimiž najdou se někteří, již by event. požádání neodmítli.

Universitní prázdninový kurs konati se bude v Hranicích od 8. do 25. srpna.

Po velikonočních svátcích zahájen sedmnáctý semestr universitních kursů učitelských, pořádaných učitelskou jednotou Komenským v Praze. V dosavadních kursech vystřídalo se 2160 posluchačův a posluchaček, průměrně 135 účastníků za semestr. Náklad na tyto kursy činil 13.322 K a zaplatili jej účastníci společně s jednotou.

Noviny místo čítanek chtějí zavésti v australském městě Queenslandě. Dítě nemá prý zájmu pro čítanku, jakmile ji přečtlo; proto mají mu býti dávány čerstvé noviny se stále novou látkou i z oboru vědy a politiky. Noviny by řídil školní úřad a každý žák zaplatil by za číslo 2 pence (20 h). Kde by na to vzaly děti chudé, jsem se nedočetl.

Ve Vídni založen spolek „Freie Schule“, který chce čeliti proti katolickému Schulvereinu a Dru. Luegrovi.

V Charvatsku je 1110 školních zahrad v rozloze 18.983 arů. R. 1903/4 rozdáno z nich 121.736 šlechtěných stromků, 61.531 sazenic révy vinné, 46.987 sazenic morušových. Jedna zahrada měří průměrně 17 arů, u nás někde stěží ar.

Novým zákonem, který nabude platnosti 1. září 1905, upraven byl dozor nad obecnými školami na Černé Hoře v ten způsob, že ustanoveni byli okresní školní dozorci s odměnou 2000 K

na cesty a jiná vydání s dozorem spojená Ti mají nejméně třikrát do roka prohlédnouti podřízené školy obecní i státní. Aby v dozoru zachována byla jednota, mají se dozorci každý rok scházeti v červenci k poradě. Do 1. srpna mají podávati ministerstvu vyučování návrhy na roztřídění učitelů. Práva mají značná: navrhují povýšení učitelů, přeložení jich z trestu a vůbec odměny a tresty učitelův i členů školních výborů, jež sami ustanovují. Učitelům udílejí sami dovolenou do 3 dnů, dávají napomenutí, důtky a pokuty do 30 K. O všem podávají zprávy ministerstvu, k němuž mají učitelé právo odvolací. Mohou jimi být učitelé středních i obecných škol, kteří mají odborné vzdělání, delší dobu s dobrým prospěchem na škole působili, byli vždy bezúhonného chování a literárně činni. Jmenuje je kníže k návrhu ministra vyučování.

Na obecných školách v Schöneberku u Berlína učiněn pokus, podělovati pilné žáky spořitelními knížkami, na něž vloženo po 3—5 markách. Až dosud se pokus osvědčoval, neboť děti takové činí dle svých poměrů i další vklady. Obnosy takovýchto knížek lze však vyzvednouti až při konfirmaci dětí.

Vojenství.

Rakousko. Dodatečně uvádíme zde několik změn. Při každé pěší divisi a horské brigádě bude po pěším oddílu telegrafovacím, jemuž také připadá optické signalování, dříve provozované zvláštními oddíly, jichž nyní již není. Předpisy o výzbroji poněkud změněny. Pěšáci nositi budou za války po 120 nábojích. Před bitvou obdrží každý ještě po 20 nábojích, poddůstojníci po 80, tak že do bitvy ponese každý pěšák po 140 nábojích, poddůstojník po 120. Za to mužstvo nositi bude jiných věcí méně než dříve. Pečováno bude také o to, by před bitvou torby byly odloženy. Druhé změny týkají se nákladu vozů a dopravy potravy.

Ve Vídni utvořil se rakousko-uherský spolek na chování a vycvičení psů k vojenským účelům, k němuž mohou také důstojníci přistoupiti. Podotýkáme zde však, že kdekoliv jinde takoví psi byli chováni, příliš se neosvědčili. Vojenská správa v Bosně činí v okolí sarajevském pokusy s automobilem ve službě poštovní. Automobil může dopravovati dva cestující a 500—600 *kg* nákladu.

Letos zřízeno bude šest oddílů strojových pušek, a to při dragonských plucích č. 5, 6, 7, 11 a 13 a hulánském pluku č. 11.

Za letošních císařských manevrů vyzkoušen bude nákladní automobil z rábské strojovny, a zřízena bude převozná stanice telegrafie jiskrové.

Francie. Vzor nové ručnice prý byl přijat, a bylo by tedy jen povoliti potřebné peníze, aby armáda byla jimi zaopatřena. Tato ručnice prý jest automatická, ráže 6·70 *mm*, kratší a lehčí než ručnice Lebelova. Střely jsou z kovové směsi bez pláštíků. Co do přesnosti, donosnosti, počáteční rychlosti a rychlosti palby předčí prý ručnice druhých armád.

V Cherbourgu konány byly pokusy s čluny podmořskými (sousmarins) a potápěcími (submersibles) co do jich předností. Opět dokázáno, že obzvláště na širém moři potápěcí čluny poskytují větších výhod než podmořské; „sousmarin“ má jen elektrický motor, zatím co „submersible“ má motor elektrický i motor parní, a proto také může konati delší cesty než „sousmarin“. Podmořské čluny pak nikdy se nevynoří tolik, aby mohly vpouštěti čerstvého vzduchu, potápěcí však ano.

Nedávno objevila se v „Echo de Paris“ stať o Japonskem prý již vypracované osnově útoku na francouzské osady indické. Ministr osad Clémentel hodlá za příštích parlamentních prázdnin podniknouti cestu do Indočíny, by na místě mohl prostudovati, co by se dalo zaříditi na obranu osady.

Německo. S roku 1897 konány při praporu vzduchoplaveckém pokusy s telegrafií jiskrovou (bez drátu), letos sestaven byl zvláštní oddíl na telegrafování bez drátu (8 důstojníků, 15 poddůstojníků, 85 mužů, 40 koní) a přidělen praporu telegrafnímu. Německo hodlá pak několik pevností takovými přístroji vyzbrojiti. V Africe se jich s dobrým úspěchem užívá. (Také Rusové prý jich užívají v Mandžursku.)

Válka rusko-japonská. Japonci upravili dráhu do Tělínu, tak že mohou se opět odvážiti k postupu. Prozatím vyvinuli však toliko na východním křídle činnost a došlo tam v horách k bitkám. Na frontě a na západním křídle dávali Rusové dosti značně cítiti svou přítomnost. Na západním křídle postoupil Miščenko se svou jízdou až za Liao, aby Japonce znepokojoval, a došlo prý k vážným bojům. Všechna tato činnost má však jen účel, vyzvídati a znepokojovati nepřítele. Za skoro dvouměsíčné přestávky povstala u Jenhuasianu, Kirsuu a Kirinu silná opevnění a dráha dopravuje den co den nových posil (prý průměrně po 1500 mužů) a ztráty z bitvy u Mukdenu jsou nahrazeny.

Všechny zraky však jsou nyní obráceny k moři, jak dopadne výprava Roždestvenského. Meškal značnou dobu v jihočínském moři, připravuje se k poslední cestě.

Dne 8. května sloučilo se soulodí Něbogatovo s loďstvem Roždestvenského ve vodách indočínských, kde také celé loďstvo meškalo do 16. Roždestvenský dovedl zastříti se rouškou a zatím co hádáno, kudy asi popluje, objevil se 24. května u Šanhaje, obepluv asi Formosu a vyhnuv se tak nebezpečnému formoskému průlivu. Zatím prý vyplulo také soulodí vladivostocké, což jest dosti pravděpodobno, neboť v Šanhaji mohl Roždestvenský, telegrafovav do Petrohradu, oznámiti svůj příjezd do Vladivostoku. Důkazem velké obezřelosti jest, že bez nehod dospěl tak daleko, neboť Togo zajisté věděl o něm více než evropské noviny a byl by se pokusil aspoň o výpad na jeho dopravní loďstvo, kdyby okolnosti byly bývaly příznivy.

Rusko se teď již nespokojuje s loďstvem vyslaným na východ, nýbrž vyšle ještě čtvrté soulodí, s nímž prý kontreadmirál Niedermüller 14. června vypluje z vod baltických a jež by do srpna mohlo doplouti do východoasijských vod.

Jak by se události byly docela jinak utvářily, kdyby Rusko bylo své síly napjalo než k válce došlo, aspoň poněkud tak, jako je napíná nyní! Ale jakoby se teprve probouzelo.

Ukončiti však jest nám opět smutnou zprávou, že baltické loďstvo v úžině Korejské 27. a 28. poraženo a z velké části zničeno.

Směs.

Druhý internacionalní kongres filosofický konán byl předešlého roku v měsíci září v aule genevské university. Práce kongresu konány byly ve schůzích všeobecných a v těchto pěti sekcích: Historie filosofie, filosofie povšechná a psychologie, filosofie užitá (moralka, esthetika, filosofie náboženská, socialní a filosofie právní), logika a filosofie věd, historie věd. Referaty byly v řeči francouzské nebo německé, anglické a italské. Kongres genevský pokračoval v díle začatém kongresem pařížským, nad nějž ostatně v mnohém vynikal. Vědečtější a positivnější způsob filosofování jest význačným znakem druhého filosofického kongresu. Samozřejmo, že ani tu nebylo jednoty na hybné a choulostivé půdě filosofických mínění. Až dosud — dí abbé Denis — tato uniformita myšlení, aspoň v podstatných bodech, tato mravní jednota byla realisována jen v katolické církvi. Koncily, zvláště koncily před reformací a renaissancí byly shromáždění, kde přípravná diskusse byla živá, učená a užitečná. Jako v jiných věcech byla tu církev vzorem; podalať tu prvý příklad široké debaty o theologických, socialních, filosofických a dogmatických míněních. Tuto nesjednocenost a různost adeptů filosofie poněkud satiricky konstatoval Muret ve svých referatech v „Journal des Débats" (12 Septembre), v jednom z řídkých francouzských listů, který s listem „Soleil" se zabývaly filosofickým kongresem. Zaražen a udiven neshodami myšlení a jazykovými různostmi, v lůně internacionalního kongresu ostatně nevyhnutelnými, viděl v něm jen jistý chaos rozumův, opakování na filosofickém území toho, co se přihodilo ctižádostivým stavitelům babylonské věže. Možno, že i jiní budou míti týž pocit; je tomu pocitu se těžko ubránit, čteme-li ty různé odpovědi na různé otázky, ta různá řešení téhož problemu, krátce neshody representantů moderní filosofie. Než práci tu vykonanou nelze přece podceňovati, ježto v mnohém směru byla pokrokem a poskytla novou orientaci. L'abbé Peillaube, účastník tohoto kongresu, jest ve svém referatě ve „Filosofické revue" téhož mínění. Píše: „Nikdo více než my nezná a nelituje neshod, které dělí v naší epoše adepty filosofie. Než toto příliš skutečné zlo není důvodem, abychom zneuznávali vznešenost a důležitost této vědy, ‚božštější než lidské', jak říkal Aristoteles, nebo dokonce šlechetnost a krátce účinnost úsilí a snah těch, kteří ji pěstují. Muži myšlenky spojují se tu v čestném počtu v úmyslu jak šlechetném tak nezištném. Sdělují si své idey a své snahy, aby dospěli, jak jeden z nich pravil, poněkud blíže ku pravdě. Na druhé straně vykonávají na současné myšlení jistý

vliv, jejž volno jest oceniti, jejž možno jest i nebezpečným míti, jejž však *zneuznávati bylo by rozhodně pošetilo*; zdá se, že, chceme-li býti spravedliví, jsme jim povinnováni něco více a něco jiného než lehkou ironii. Je příliš snadno odsouditi v celku spojení mužů pouze proto, že hlásá různé idey, a nedati si práci ani, abychom rozlišili pravdu a blud, ani abychom zkoumali a poznali všeobecné proudy, které se v něm projevují a které dají snad zítra současnému myšlení lepší orientaci. Co se nás týče, kteří daleci jsme, abychom sdíleli idey nynější majority filosofů, zaznamenáme vždy s hlubokým zadostučiněním v každé epoše význačnější známky zjevného návratu filosofie tu ještě tak dobrodružné a tak přehnaně idealistické k solidnějším pojmům, které positivní vědy poskytují. *Roztržka mezi metafysikou a vědami provedená Descartem a Kantem spěje pozvolna k svému konci.* Kdo neviděl by v těchto šťastných symptomech znamení návratu snad blízkého již k vědecké jednotě, která byla jednou z basí vznešené filosofie Aristotelovy?“

Idea internacionalní řeči, thema řeči Conturatovy na filosofickém kongresu genevském. Již častěji bylo rokováno o potřebě nějaké pomocné internacionalní řeči, a různé návrhy a pokusy v tomto směru byly učiněny. Bohužel daleko nebylo tu pokročeno, ač potřeba ta je dnes naléhavější než kdy jindy. Dnes nestačí již skoro znáti dvě nebo tři řeči, chce-li se kdo udržeti v proudě intellektuelního hnutí, nebo podniknouti větší cesty, nebo navázati rozsáhlé obchodní styky; je skoro již třeba, aby jich znal aspoň půl tuctu. Nezbytně je třeba uchylovati se ku překladům, užívati interpretů nebo sekretářů: prostředky to obtížné a ostatně i nedostatečné. Conturat táže se, zda nemohli by se národové dorozuměti, aby přijali ve svých stycích nějakou společnou řeč, která by byla pro každý národ *jedinou cizí řečí!* Kongres projevil souhlas s tímto projektem.

Idea universalní řeči je rozhodně idea velikolepější, která svou velikolepostí sváděla veliké duchy jako Bacona, Pascala, Leibnice a která nyní opět se vynořuje a k různým pokusům vede. O prospěšnosti takové universalní neb internacionalní řeči nemůže býti pochybnosti; vše točí se jen kol otázky, zda jest něco takového skutečně možno! P. Lahr ve své filosofické učebnici probírá tento problem a dochází k důsledku, že obtíže jsou tu nepřekonatelny. Dle něho jsou tři řešení možna: 1. přijmouti jednu z existujících národních řečí; 2. vzkřísiti nějakou mrtvou řeč; 3. sestaviti nějakou řeč novou, jednoduchou a snadnou, příbuznou jak jen možno idiomatům civilisovaných národů.

Nacionalní rivalita staví se na odpor prvému řešení (uznal i Conturat). Latina není s to, aby vyjádřila jasně moderní idey. Zbývá tudíž řešení třetí. Dejme tomu, že by se podařilo sestaviti řeč spojující v sobě všechny žádoucí vlastnosti: komu bude dáno právo, aby vynutil její přijetí? Učiní to mocí nebo přemluvením? Jak přivésti národy k tomu, aby se zřekli své mateřské řeči, která se stala jich životem a jich historií, která je prostředkovatelem jejich tradicí, vtělením jich genia a jich vlasti? A jak podařilo by se, aby národové tak různí v každém směru uzavřeli své myšlenky do týchže gramatických forem a přiměli své organy k téže výslovnosti? Nad to bylo by třeba práci stále počínati; neboť tato universalní řeč sotva že přijata, již by se kazila a modifikovala v různém smyslu u rozličných národův, aby

se adaptovala novým potřebám nebo změněným požadavkům jich zvláštní civilisace. Ze všeho je zřejmo, že projekt universalní řeči jest utopie tak svůdná, jako bohužel chimerický je věčný mír abbé de Saint-Pierre.

Obtíže tu konstatované nejsou, běží-li o to, ne, aby byl vytvořen universalní nástroj adresující se na všechny lidi, aby vyjadřoval jich myšlení, nýbrž o to, aby byl přijat určitý idiom buď k výměně ideí učenců všech zemí, buď k jednáním internacionalního obchodu nebo k usnadnění diplomatických vztahův a p. Proto návrh Conturatův je zcela časový; běží jen o to, který idiom třeba zvoliti. Všeobecně je připuštěno, že tento jazyk musí býti schopen sloužiti obyčejným vztahům socialního života; obchodnickým stykům a vědeckým a filosofickým referatům že musí býti snadný k osvojení a že nesmí býti z jazyků národních. Zdá se, že zvláště poslední podmínka hledání a volbu nesmírně znesnadní. Latina byla dlouho vědeckým jazykem Evropy; k ní sáhnouti není chuti v kompetentních kruzích, ač snad bylo by to nejpohodlnější rozřešení celé věci. Frančina jest ještě dosud jazykem diplomatickým a angličina roste v řeč obchodní.

Náboženské následky vystěhovalectví. Dr. Feierfeil uveřejnil v Korrespondenz-Blattu zajímavou studii o vystěhovalectví do Ameriky. Katolicismus stává se ve Spojených Státech stále vlivnějším, což vysvětluje tím, že Irové, jichž do Ameriky se stěhuje nejvíce, domohli se všude, kam se nastěhovali, nejvlivnějších míst. Nyní je ve Spojených Státech na 11,000.000 katolíků (mezi 75,000.000 obyvatelstva), rozdělených na 14 arcidiecesí a 82 diecesí. Universit katolických mají 8, novin katolických 246, mezi nimi 4 německé, 3 francouzské, 2 polské, 2 české d e n n í k y. Ale při všech těchto úspěších ztratila katolická církev v Americe již miliony duší. V celku přistěhovalo se do Spojených Států 21 milionů lidí; mezi těmi bylo 7 milionů z Velké Britanie, z nichž nejméně 4 mil. katolických Irů. Z Německa bylo 5 milionů, z nichž 3 miliony katolíků. Rakouští a italští přistěhovalci byli skoro vesměs katoličtí, a ruští vedle 30 procent židovských, též téměř vesměs katoličtí. Dle toho přistěhovalo se do Spojených Států na 15 milionů katolíků; pak však by mělo býti (dle autora) ve Spojených Státech nyní již aspoň 35 milionů a ne pouhých 11 milionů katolíků, t. j. ztráta je pro katolickou církev tak velká, jako sotva byla za reformace. Příčinou toho je nedostatek náboženské péče o vystěhovalce. Židé a protestanté jsou v té věci velmi čilí; katolíci pokulhávají daleko za nimi. O židy se stará vedle Alliance Israelité též Hirschem, Rotschildem a Reinachem založená Jewish-Colonisation-Association, která staví v Americe modlitebny, zřizuje rabinská místa, vymohla na lodích židovskou kuchyň pro židy a p. Roku 1901 pomohla tak 70.000 židovských vystěhovalců. O protestanty pečuje: Der evangel. Hauptverein für deutsche Auswanderer, das Basler Missionshaus, die evangelische Mission, die Gesellschaft für innere Mission. V Americe samé jsou společnosti na získávání chudých, opuštěných katolíkův a jejich dětí do protestantských škol, jako na př. bohatá New-York-Citymission. Katolíci mají též sice t. zv. spolky rafaelské v Německu, Rakousku, Sev. Americe, Belgii a v Italii. Ale spolky ty jsou dosud velmi slabé. Nejsilnější je německý, moha již 20.000 M. vydávat ročně na ochranu katolických vystěhovalců, což ostatně vedle statisíců obětovaných

protestantskými spolky úplně se ztrácí. Rakouský rafaelský spolek má však dosud jen 320 členů s ročními příspěvky 947 K. M. P.

Strojové pušky (kulomety). Snaha, nahraditi nedostatek střelců za jistých důležitých okolností, v každé bitvě se naskytujících, válečným přístrojem, jenž by nepřítele posypal spoustou střel, zrodila v středověku tak zvaná varhánková děla, revolverové (otáčecí) kanony a pod., v minulém století pak mitrailleusy (mitraille = plnění kartáčové). To byly svazky hlavní buď kol osy se otáčejících a postupně vystřelovaných nebo nehybné a současně vystřeleny. Ač jich bylo užito i v polní válce (v Americe roku 1860—1865, ve válce prusko-francouzské r. 1870—1871, před Plevnou roku 1877, za egyptského tažení 1882), přes to, že soustavy dožily se zlepšení, nebyla jich účelnost v poli uznána, a válečné moci pořídily si je jen k užívání v pevnostech a na lodích. (Stroje nebyly dosť pohyblivé, velice složité a potřebovaly zvláštní střelivo.)

Teprve inženýr Hiram Maxim vynalezl využitkování zpátečného nárazu a sestrojiv lehké pohyblivé stroje, jež byvše napájeny obyčejnými náboji té které pěchoty, mohou báječně rychlým postupem střely vyslati, vytvořil kulomety schopné, táhnouti do pole s nadějí na velký účinek. Nazýváme tyto stroje strojovými puškami. Jich hlavní části jsou: závěrka, hlaveň, zařízení na chlazení hlavně a pak ještě podstavec (lafeta). Nejdůležitější jest závěrka, která byvši uvedena v činnost, vystřeluje náboje, prázdné nábojnice vyhazuje a čerstvé do hlavně vsunuje. Náboje navlečeny jsou na páskách (jichž se může opět užiti) asi po 250. Za minutu možno dáti asi 500 ran. Střelec máčknuv na malou páku, uvede stroj v činnost, již tento nezastaví, pokud páky nepustí. Velkou výhodou jest, že střelec může stále stříle pohybovati hlavní směrem svislým a vodorovným, tak že možno cíl abych tak řekl pokropiti. Pušky střílejí velice přesně. Jich ráže je ta sama jako ráže ručnic té které armády, tak že, třeba-li, může jim pěchota nebo jízda střeliva dodati, jen náboje navléknouti na prázdné pásky.

Strojové pušky spočívají na podstavcích (lafetách) různých soustav. Nejoblíbenější jsou lafety trojnožky (sklápěcí) nebo na způsob saněk (obyčejně také koly opatřeny). Dopravovány jsou na koních, soumarech, lehkých zvláštních vozidlech nebo jsou jako děla připnuty ke koleskám a tak taženy. Na krátké vzdálenosti mohou je také lidé na zádech donésti. Dají se tedy snadně a rychle dopravovati a mohou proto všechny zástupy všude doprovázeti. Jich nevýhody jsou však, že spotřebují mnoho střeliva, a že hlavně se rozpalují tak, že za 3 až 4 minuty bude třeba čerstvé vody do chladiče, vody však všude není. Také střelbou jest vyvinuto mnoho páry, a proto lze stanovisko strojových pušek snadně vypátrati.

Pro tyto výhody a nevýhody jsou strojové pušky způsobilými jako zbraň výpomocná, jež druhé zbraně může za všech okolností podporovati; pěchotu nebo dokonce dělostřelectvo však nahraditi nikdy nemůže. Protože pak pro složitost mechanismu i přes velkou již dokonalost může některý stroj selhati, je třeba, by strojové pušky vždy objevovaly se po dvou. Největšího účinku dosahují proti hromadným cílům, proti řídkým řetězům jest účinek slabý, a proto jich za obyčejných okolností v přední čáře střelcův užito nebude.

Jak strojových pušek bude užíváno, pozná čtenář ze stručného obsahu rakouského návodu, jejž na konec uvedeme a jenž shoduje se s názory nejčelnějších válečníků.

Toliko Angličané odchylují po té stránce poněkud. Zatím co v druhých armádách přiděleny oddíly strojových pušek k jízdním a pohorským zástupům, jsou v Anglii jimi opatřeny všechny zástupy. To však jest odůvodněno tím, že ve válkách osadnických jsou okolnosti stroj. puškám vždycky příznivy. Také jich Angličané neužívají zásadně nejméně po dvou, nýbrž také po jedné, což arci se odůvodniti nedá.

Nejdůležitější arci jest, jako ve všem, aby velitelé dovedli jimi účelně nakládati, totiž aby se pušky objevovaly zavčas tam, kde jest jich nejvíce třeba.

Strojové pušky našly hned za svého mládí mnoho nadšených obdivovatelův a ochranců, a nelze se tomu diviti, že mnoho lidí pokusilo se vynalézti lepších soustav, tak že nyní jest jich hezká řada. Nejznámější soustavy jsou: Maximovy, Gardnerovy, Gatlingovy, Hotchkissovy, Coltovy, Nordenfeltovy, arcivévoda Karel-Salvatorovy, rakouského majora von Dormus, Škodovy 1902.

V poslední době vynalezl Němec Schwarzlose stroj, jenž má tu velkou výhodu, že má jen jedno péro a ze všech posavadních soustav nejméně součástek, váží jen 19 *kg* (Hotchkiss 24 *kg*), a jest o něco dražší než 1000 korun, tedy skoro pětkráte lacinější než maximka. Soustavu Schwarzloseovou získala steyrská zbrojovka.

Zde třeba ještě uvésti danský „rekylgewaer" (viz Hlídka 1904 str. 882), protože jest v Dansku zaveden místo strojových pušek, patří však do skupiny jiné, tudíž k samočinným ručnicím.

Hiram Maxim postupně svou soustavu velmi zlepšil a sestrojil také stroje využitkující plyny, jež vystřílejí prý 5000—6000 ran za minutu, ale Maxim sám je nepovažuje za tak dobré jako stroje první soustavy, při níž jest hlaveň pohyblivá.

Na důkaz, jak smýšlelo mnoho válečníků z počátku o strojových puškách, stůjž zde výrok tehdejšího generalissima anglického vojska lorda Wolseleye:[1] „V příští válce zajisté zvítězí evropská armáda, ať je to kterákoliv, jen bude-li míti takových strojů s mužstvem dokonale vycvičeným, a bezdýmný prach."

(P. d.)

[1] Any European army, that will have these guns, with thoroughly drilled men, and smokeless powder, is certain to win the victory in the next war.«



Ročník XXII. Číslo 7.

HLÍDKA.



Moderní směry.

Kritická úvaha. Podává Dr. Jaroslav Mathon

Kdo by před desíti nebo patnácti lety byl chtěl v budoucnost přesně vytknouti směr, kterým se náš veřejný život, pokud se zrcadlí v umění, bude asi ubírati, ten by byl tím snáze zbloudil, čím pevněji a výlučněji by se byl přidržoval jediného z různých hesel, která té doby u jednotlivců rozhodovala o hledaných cestách, jichž neurčitý směr se tratil v mlhu neznáma. Na dráze, na které se umění vymanilo zdravým naturalismem z nasládlého romantismu, hlavně u nás a v sousedním Německu, dále se pokračovati nemohlo, nemělo-li nastati nebezpečí, že tvoření umělecké upřílišováním v jediném směru, totiž realistickém verismu, se zvrhne v úplně plýtké nápodobení přírody a jejích dějů v momentech věcně vedlejších a že zdůrazňováním této snahy záhy utrpí pravá podstata umění v jeho duševním jádru samém.

Pro směr, který vyznačen v literatuře snad nejvíce Maupassantem, v hudbě R. Wagnerem a vlašskými veristy, v umění výtvarném pak skvostným rozpjetím různých škol krajinářských, pro směr, který úloze své čestně byl dostál, nastal nejen přirozeným vyčerpáním, nýbrž i zabíháním do krajností obrat, a zítřek musel přinésti reakci, nepřítelkyni to včerejška. Staré, sotva ustálené názory nestály už pevně, počínaly se drobiti; nastalo přečleňování tvůrčích sil a motivů, tápání v neurčitém a hledání nových neb aspoň podstatně odlišných směrů. Vír a var byl znamením, že se blíží nová doba, že noví duchové hledají svému myšlení nové formy. Z prvotního zdánlivého chaosu počaly se záhy krystalisovati směry určitějšího rázu, množící se záblesky ve tvoření jednotlivců

splývaly znenáhla v trvalou záři, která počíná ostřeji osvětlovati rysy nového, moderního slohu.

Pokud možno již dnes podati v tomto osvětlení ucelený a přesný jeho obraz, má býti úlohou následující úvahy. Úplného vyčerpání naznačeného předmětu do podrobností nebude očekávati žádný, kdo ví, že by zpracování tak obsáhlého materialu naplnilo svazky. Nutno se tedy omeziti na stručné a co možná charakteristické podání myšlenkového vývoje předměíu a ponechati čtenáři, aby v jednotlivostech dospěl sám ku konečným úsudkům. Mimo to nesmíme přehlednouti, že soud o přítomnosti, to jest o době sotva minulé se závěry v nejbližší budoucnost jest pro nás současníky mnohem obtížnějším než kritika kteréhokoliv jiného uceleného období minulosti, které nepodléhá již změnám a jehož vývoj jest jednou pro vždy ukončen.

Nejnesnadnější úlohou jest dospěti onoho vyššího zorného bodu, se kterého možno veškeré často se křižující proudy a směry života soudobého správně postřehnouti a oceniti. Jak obtížným podobné počínání, toho dokladem nám jest, mimo mnohé jiné, jeden z nejpřednějších kritikův a znalcův umění výtvarných R. Muther, který ve svém malém díle „Geschichte der Malerei“ podává skvostně ucelený obraz minulých epoch v malířství, kdežto ve velkých třech svazcích své „Geschichte der Malerei im 19. Jahrhundert“ přes obsažný material, dobré uspořádání i mistrný sloh bojuje se zjevnými obtížemi a trpí nepřehledností a nedosti přesnou charakteristikou.

Již určení časového východiště, ze kterého bychom počali stopovati vývoj aspoň jednoho oboru umění, nutí k zralému uvážení. Nenalezá se přirozeně literatura, umění výtvarná a hudba skoro nikdy na stejném stupni vývoje a není snadné postřehnouti určitě ono období, které znamená ve vývoji tom okamžitou stagnaci neb obrat a počátek nového směru. Nutno tedy zajíti v minulost až po tuto hranici.

První polovici století devatenáctého můžeme charakterisovati jako poslední křečovité záchvěvy v konečném skonu renesance, pokud se týče malířství a sochařství. Samostatného slohu nám toto století nepodalo. Až do let sedmdesátých možno sledovati namahavé pokusy, setřásti definitivně pouta, kterými umění výtvarné bylo spjato s dávnou minulostí. Heslo „zpět k přírodě“ dáno ve Francii ovšem již v letech třicátých Th. Rousseauem, Corotem a J. F. Milletem. Směr tento sice od středověkého cinquecenta nikdy úplně nevyhasnul, avšak byl namnoze, hlavně francouzským klassicismem na počátku století devatenáctého zatlačen značně do pozadí. Tím okamžikem však, když

J. F. Millet byl vyslovil příznačnou větu „le beau c'est le vrai" bylo zřejmo, že klassicismus i v sebe četnějších a hledanějších variacích starého nemůže býti základnou dalšímu kroku v před. Jsouc vyčerpáno nalézalo se malířství vis-à-vis de rien a čím více se utápělo v suchoparném a chladném formalismu klassičnosti, tím toužebněji hledalo pevné půdy, kterou konečně nalezlo v návratě k přírodě. Krátká doba přechodního romantismu nedovedla už směru tohoto uvésti na scestí a co nám romantismus hlavně v literatuře přinesl krásného, zaniklo v naturalismu, který vítězil na celé čáře. A tak jest údělem tvořícího umění, že ve své touze po neznámých výších záhy bývá sráženo zpět k matce zemi a k hroudě, ze které povstalo. Naturalismus sám o sobě ve svých posledních konsekvencích nemohl a nesměl však býti účelem, nýbrž jen přípravou k novému kroku v před. Naturalismus obohatil umění ve všech oborech tak znamenitými díly, jichž význam podceňovati znamenalo by býti bezkritičným a nespravedlivým. Že směr tento dospěl různých výstředností, ve které upadá směr každý, nemůže mu býti výtkou a popřením jeho oprávněnosti. Právě tyto nezdravé výstřelky to byly, které vzbudily první záblesky reakce, a byly toho příčinou, že dříve snad než jsme očekávali počaly z pouhé formy vyrůstati oduševněné tvary nového umění.

Naturalismus vrátil malířství světlo a barvu, uštědřil mu nesčíslné variace motivů, které buď zapomenuté nebo dosud nepoznané prvky v řeči umění samy o sobě tvoří ohromný fond, ze kterého budou čerpat ještě budoucí pokolení. Naturalismus naučil umělce pozorovat přírodu zevní, pokud se nám jeví ve velkých komplexech i v jednotlivostech, a vedl nutně a přirozeně k pozorování našeho vniterného „já", které vždy víc a více akcentováno tvoří jeden z hlavních podkladů dnešního tvoření. S toho stanoviska tedy nutno oceňovati směr, který nás vede v literatuře od Zoly k Tolstému, od Dumasa ml. k Ibsenu a Björnsonu, v malířství od Milleta a Corota k moderním symbolistům, a v hudbě konečně od R. Wagnera, který složil Holländra a Lohengrina, k Wagneru, jenž napsal Tristana a Siegfrieda.

Hudba sama o sobě se vymyká z parallelního posouzení s jinými obory umění. Prvky jejího tvoření jsou zcela jiné nežli v literatuře, malířství nebo sochařství. Tyto pracují s určitými tvary slovními nebo formalními, jichž komplex jest ve stejné určitosti přístupným našemu nitru, kdežto prvky hudební, jednotlivé tony ať současně v akkordech, ať v časovém pořadě v melodii působí citově, a výsledek jejich není

u jednotlivce určitá představa, nýbrž neurčitý komplex citů, nálada. Proto také, aby ve svém tvoření nabývali více určitosti, hleděli umělci hudební přimknouti ton k výraznějšímu slovu, z kteréžto snahy se vyvinula píseň, opera, melodram. O naturalismu v hudbě absolutní nelze mluviti. Opery pak jsou výtvary ducha dvojího, hudebníka a literáta. Dle převahy jednoho nebo druhého podřizuje se slovo tonům (Mozart) aneb opačně hudba slovu (Wagner). Ačkoliv u Wagnera, který sám byl básníkem i komponistou v jedné osobě (Tondichter), splývá obé v harmonický celek, nelze přece upříti, že toto připoutávání melodie znamená vždy do jisté míry podřaďování, tedy úpadek hudby samostatné, absolutní. V předmětech svých oper jest Wagner-básník prvotně romantikem, později filosofem, v hudbě pak naturalistou, pokud možno nazvati naturalismem používání tonů k věcnému zdůraznění osob, činův a situace ať pouze zevních neb i vnitřních. Richard Wagner ve svém ohromném díle životním značí sám svým geniem kus vývoje zpěvního dramatu, který lze stopovati z méně význačného akcentování momentů zevnějších (Leitmotiv sám o sobě) až k hluboce duševnímu propracování kombinovaných motivů vniterných.

Jinak se ovšem věci mají v literatuře a v umění výtvarném. Čím určitějšími jsou základní prvky, kterými drama nebo roman, obraz nebo socha ve svém celku na nás působí, tím snáze nám lze vystihnouti směry, kterými se vývoj tvoření ubírá. Seznali jsme, že umění se vracelo k přírodě v touze po obrození a hledalo u ní v prvé řadě nového obsahu, nových, dosud nepoužitých motivův a jiných odlišných tvarů základních. V malířství směr tento se ostře vyznačuje úplným převládáním krajinářství. Avšak ne jen příroda mimo nás, nýbrž i člověk a hlavně společnost lidská, bez zřetele na ovzduší, stávala se předmětem studia pro výtvarného umělce a literata.

Po romantismu, ve kterém převládalo vše neobyčejné, nevšední, nezřídka hledané, zavládly motivy prosté a jednoduché, samy o sobě bez zajímavosti a formou chudé; hlavní váha se kladla na pravdivé, skutečnosti až do podrobností odpovídající zpracování předmětu. Králové i princezny pozbyli výlučného práva a rolník, dělník i žebrák zaujali jako rovnocenní svá místa v pestré řadě uměleckých předmětův. Umělcům bylo lhostejným, zda malují šarlat vévody nebo zalátanou halenu trhana, avšak podání muselo býti tak přesným, že vystihovalo kresbou i barvou přírodu, skutečnost. Touto snahou se stávalo, že kriterium krásna v motivech uměleckého tvoření se znenáhla přesouvalo a počátečná věta naturalismu „le beau c'est le vrai“ nevystihovala již

prvotního pojmu snah uměleckých z let čtyřicátých. Ano šlo se dále, tak že předmět sám sebou ošklivý nebo dokonce odpuzující mohl býti vsunut v okruh motivův a státi se obsahem díla uměleckého, jen když forma a podání bylo mistrné a odpovídalo skutečnosti. Tím pak se stával naturalismus čím dál tím více pouhým realismem. Nedbáno již tak vnitřního duševního podkladu, ale kladen vždy větší důraz na vedlejší okolnosti, hlavně na pouhé provedení zevních příznaků. Naturalismus, který se byl vymanil z formalismu klassického a romantického, počal záhy tonouti ve formalismu realistickém, zapomínaje stejně jako onen, že měřítkem absolutní hodnoty díla uměleckého zůstane vždy v první řadě duševní motiv, ze kterého toto bylo povstalo, zevní formě pak že možno přisouditi význam pouze podřízenější.

Toto poklesnutí naturalismu zračí se v literatuře hlavně francouzské, nejlépe v hojných plodech Zolaistů. Zola sám, jako každý umělec, který prodělává delší epochu ve svém tvoření, nezůstal ve svém vývoji beze změny a možno v jeho dílech stopovati znenáhlou přeměnu. Jsa prvotně romantikem pod vlivem Huga a naturalistou jen po stránce zevnější, jeví hlavně v posledních, mnohem oduševnělejších pracích bez odporu vlivy moderní doby. V dramatě francouzském zavládnul realismus již Dumasem ml., v hudební pak literatuře, ponecháme-li R. Wagnera stranou, přimknul hlavně k vlašské melodii u Mascagniho a Leoncavalla. Jest podivným zjevem, že naturalismus v umění výtvarném, hlavně v malířství, si zachoval ve Francii svou ryzejší a svým prvotním snahám bližší formu než v Německu a u nás, kde se zvrhnul v podivnou směsici realismu a romantismu, vyznačenou duchaprázdným formalismem. Dokladem toho Piloty, Brožík a Munkáczy.

Je zřejmo, že vývoj v naznačeném směru se ku předu ubírati nemohl a proto také mohutná vlna reakce zanesla umění opět v proudy zdravější, ve kterých se spělo od pouhé mrtvé formy k jejímu oduševnění. Process tento nedál se ovšem přímočárně a nebyl stejným u všech, pro soudobou kulturu naši směrodatných národův evropských, ale všude lze postřehnouti shora naznačenou vůdčí myšlenku. Realismus, totiž věcnost v umění, pokračoval ovšem dále, omezoval se však pouze na vyhledávání nových vhodných a výrazných prvků tvorby. Bylo jasno, že nemá býti již sám o sobě konečným cílem a účelem, nýbrž jen prostředkem ku krásnějšímu a výraznějšímu vyjadřování myšlenky. Nabytá tu virtuosita realismu nebyla závadou myšlence, nýbrž vstoupila v její služby.

Když bylo umění vyčerpalo s dostatek přírodu jevící se nám bezprostředně v krajině a člověku, a to v jich zevních známkách, počalo se

ohlížeti ještě po dalších pramenech, ze kterých by čerpalo. Zašlo v dávnou minulost a daleké kraje, které se nám hojnějšími styky politickými a obchodními stávají bližšími, a z takto nově objevených a prostudovaných kulturních zdrojů čerpalo a hledalo nové formy a motivy. Tvary řecké, egyptské a assyrské, motivy japonské, čínské a indické obohacovaly stejnou měrou fondy tvořícího umělce. Jevila se ovšem snaha tyto cizí formy, jichž vlivy hlavně v architektuře a kresbě bylo znáti, co možná pozměniti a samostatně zpracovati, avšak ani toto počínání nedovedlo úplně zakrýti znaku duševní půjčky a vlastní nemohoucnosti.

Měl-li v umění výtvarném povstati nový, samostatný sloh, musela nastati náprava v prvotních základech a bylo třeba zajíti k počátkům každé formy, k — linii. V tomto směru také skutečně podniknuty první, zdařilé pokusy v samostatném a oduševněném zpracování materialu studiem přírody získaného. Počalo se pracovati v motivech nejjednodušších, a to způsobem stejně prostým a přirozeným. List, květina, brouk, motýl, zvíře i člověk, pokud byl pouhým prvkem formalním, stačil ku tvoření nových prvků ve smyslu slohovém. Tedy ne již pouhé napodobení a kopirování přírody, nýbrž samostatné zpracování akstraktní formy tvoří základ nového stylu. Linie, základny to všech tvarů, nebylo nikdy před tím v tak hojné míře použito, a to nejen v obvyklých dříve kombinacích přímky s kruhem a obloukem, nýbrž v nových nevázaných a přece v ladný celek splývajících závinech.

Z malých počátků v kresbě vítězí volná linie ve všech oborech výtvarného umění a dnes opanovala stejnou měrou architekturu, obraz i sochu. Ano, mnozí umělci zdůrazňují tuto důležitost linie tím způsobem, že ji zdvojují. V tomto zdvojení se jeví snaha konturu jedním rázem přesněji vytknouti, zároveň však přílišnou tvrdost její zmírniti.

V touze vymaniti se z dříve platných forem nastala ve tvoření jistá nevázanost, která nedává umělci poslouchati autority a zákona, dle kterého až dosud bylo pracováno. Nejen ve formě, i jako člověk se stává umělec svobodnějším a nastupuje samostatné cesty k cíli. Tento směr individualistický se uplatňuje v různých „secessích", protichůdcích to akademií, a přívrženci jeho jsou pionýry umění v hledání a rovnání nových drah. Tato vzpírání se autoritě a uplatňování vlastního, nejvniternějšího já s veškerými jeho dobrými, avšak i stinnými stránkami, tento boj jednotlivce s okolím, kterým se cítí býti dušena, jest charakteristickou známkou moderní doby. Moderní umělec zavrhuje zkušenosti starých v úzkosti, aby se nestal napodobitelem, a chrání pečlivě své nitro od cizích vlivů, jen aby tvoření jeho zůstalo novým,

svérázným. Akademie přestávají býti jedinými středisky výchovu a jednotlivci silné individuality kupí opět, jako v dobách renesance, kolem sebe sbor žáků, kteří majíce více svobody volněji se vyvíjejí ve svéráznější talenty. I starší umělci se uchylují v zátiší, míjí hlučná centra a sami ze sebe nebo ze svého nejbližšího okolí čerpají látky ku svému tvoření. A tento volnější, žádnými řády a formulemi nespjatý život zračí se i v jejich dílech, ať jsou to kresby, obrazy, sochy, architektury, básně či prosa, drama či hudba. (P. d.)

Psychologie bludů v dějinách církevních.

Karel Černocký. (Č. d.)

Spor idealismu a realismu, nominalismu a realismu, který filosofií dob přítomných a právě minulých hýbal a který zřetelně definovaný nacházíme v dobách Husových, ze kterého pak vyšel, jak se zdá, Luther, je tak starý jako snad pokolení lidské samo. Neboť podobá se mu velmi spor o milosti atd., který už svatý Augustin vedl s Pelagiany a Semipelagiany. Je to spor o souvislost a vztah mezi „já“ a „ne já“, mezi vědomým a nevědomým, spor v oboru theorií poznání. „Existuje jen jeden prostředek vykonávati kritiku našich poznatkův, ať se to týká kteréhokoliv druhu jich. Abychom věděli, jakou mají poznatky ty hodnotu, jest nutno se tázati, odkud pocházejí a jak náš duch jich nabývá.“ [1]) Bludy a odchylky, které vyrostly na tomto poli, zřejmě ukazují stopy individualních schopností a síly duševního života na jedné a účinek zasahování moci boží, tajemného působení milosti v jednotlivých markantních případech na druhé straně. Mohli bychom je nazvati výslednicí kosočtverce dvou směrů světův a sil a mají proto více důležitost příkladův a vysvětlení zákona základního, nežli zákon nový sám. Souhlas, který nacházely a nachází snad ještě dosud, neodůvodňuje jejich práva na samostatnou existenci, nýbrž potvrzuje základní pravidlo. Tvoří symetrickou výplň postavy direktivní. Sem spadají bludy Pelagianů, Semipelagianův a všechny náboženské systemy vyjadřující poměr svobodné vůle k ustálenosti řádu světového a t. zv. praedestinaci a zabývajících se fenomenem lidské přirozenosti.

---

[1]) *A. Sabalier*, Nástin filosofie náboženství. Praha 1904.

Přirozeně odrážejí se všecky fase, které psychologii kdy prodělati bylo, od krajního materialistického názoru až k prchavým pomyslům nejsubtilnější mystiky v zrcadle života náboženského, exponovaném rozličným intensitám myslícího ducha lidského. Ony vracejí se vždy obdobně, když shluknou se všechny podmínky jejich existence, když najde se postava, která by jejich výraz přijala a jest nadána patřičným leskem ducha. Ony nemají však trvalé ceny, poněvadž vždy objeví se záhy, že jejich oprávněnost a schopnost života závisí na Slunci, které je k životu volá i spaluje paprsky svými. Systemy ty jeví proto nepropracovanost v jistých otázkách, které nebyly zasaženy vyplápolavší energií různorodou a proto zakrněly. Tvoří církve, tvoří theologické školy, naplňují břehy života denního, ale leží tu jako konglomeraty, na kterých zcela zřejmě rozeznati můžeme věkovité kamení, písek a maltu je spojující. Jejich důležitost jest relativní tak jako jejich původ jest podmíněný.

Třeba zdálo by se, že pro výraz „milost boží“ v psychologickém pozorování patřičného umístění nenacházíme, není přece tomu tak, ano právě psychologie nejnovější stává se, když uvolnila se pouta materialisace, zrovna tak idealistickou jako Platonova a Aristotelova.[1]) „S poukázáním na Aristotela, obzvláště na jeho spis ‚O duši‘ nechať i tato studie končí.“ Hans Drisch praví:[2]) „Vědění a chtění, vůbec entelechie, jsou v základě konečně slova a pojmy pro možnosti v oblasti světa jevů, rovněž tak jimi jsou i pojem (ponětí) prospektivní možnosti a moci anorganické konstanty, ano i pojem potenční energie.“

To, co nazývá se tu možností, jest dráhou milosti. Jakkoliv člověk, byť i zákonů těchto dějů psychických neznal, přece podle nich nutně jednati musí, tak i nazírání a učení, které uchyluje se zde od direktivy, prýštiti musí z odchylného postupu tohoto myšlení samého.

Pelagius praví:[3]) „My toto trojí rozlišujeme a odlišně v trojí řád

[1]) Mit dem Hinweis auf Aristoteles endlich, insbesondere auf seine Schrift »Über die Seele« mag auch diese Studie beschlossen sein. *H. Drisch*, Die Seele als elementarer Naturfaktor.

[2]) Wissen und Wollen, allgemein Entelechie, sind im letzten Grunde Worte und Begriffe für Möglichkeiten innerhalb des Bereiches der phänomenalen Welt, ebenso wie der Begriff der prospektiven Potenz der anorganischen Konstante, ja auch der potentiellen Energie solcher ist. *H. Drisch*, Die Seele als elementarer Naturfaktor. Leipzig 1903.

[3]) Nos, sic tria ista distinguimus, et certum velut in ordinem digesta partimur. Primo loco posse statuimus, secundo velle, tertio esse. Posse in natura, velle in arbitrio, esse in effectu locamus. Primum illud, id est posse, ad Deum proprie pertinet, qui illud creaturae suae contulit; duo vero reliqua, hoc est velle et posse, ad hominem referenda sunt, quia de arbitrii fonte descendunt. (»De libero arbitrio.«)

dělíme. Napřed klademe možnost, pak chtění a na třetím místě bytí. Možnosti v přirozenosti, chtění ve vůli a bytí (skutku) základ ve výsledku hledáme. To první, totiž možnost, přináleží výhradně Bohu, ostatní pak, to jest chtění a skutek (skutečnost) člověku přičítati třeba, poněvadž v jeho vůli původ svůj mají... To, že (co) očima vidíme snad, není naší zásluhou, ale že dobře (dobré) nebo zle (zlé) vidíme, to jest co našeho jest." (O svobodě vůle.) A sv. Augustin mu odpovídá:[1] „To jest ona milost, která působí, že nejen poznáváme, co máme činiti, nýbrž i že to, co poznáváme, skutečně také činíme, nejen že věříme v to, co máme milovati, nýbrž že i to, čemu jsme uvěřili, milujeme." Pozorujeme, že jedná se zde o způsob, kterým oba na tytéž účinky milosti patřili. Otázka o správnosti těchto náhledů mohla by se nazvati také otázkou jednostranného a mnohostranného nazírání psychologického anebo objevil by se týž dvojí směr výkladu filosofického: kausalní a teleologický nebo správněji kausalní a kausalně-teleologický (causa finalis — conditio finalis). Obojí směr domáhá se hegemonie lidského ducha, tak jako psychologie materialisticko-evoluční, kterou Drisch nazývá statickou teleologií, a teleologie dynamická, kterou zase H. Münsterberg nazývá die Aktionstheorie.

Jestliže psychologie, ač nezná „milosti" a nemůže jednati o její podstatě, přece její zasahování připustiti musí a s ním počítá, pak zcela jistě vhodnějším jest jí výklad sv. Augustina než Pelagiův, poněvadž je všestrannější:[2] „Kdo by nepozoroval, že mnohem více znamená, přeměniti a obrátiti zlobu v pravý opak, v tichost a mírnost, nežli srdce nezaujaté žádnou z obou affekcí, nýbrž v jakémsi středním stavu se nacházející k něčemu (k některému) nakloniti. Nechať tedy pozorují (čtou) a poznávají, patří a dosvědčují, že Bůh nepůsobí v srdcích lidí nějakým zákonem anebo na plano vyznívajícím učením, které zevnitř přichází, nýbrž vnitřní a tajnou, obdivuhodnou a nepopsatelnou mocí, nejen opravdová zjevení, nýbrž i stavy volní (vůle) k dobrému náchylné." Ačkoli zasahováním milosti boží do samočinného a svérázného

[1]) Qua gratia agitur non solum ut diligenda noverimus, verum etiam ut cognita faciamus, nec solum ut diligenda credamus, verum etiam ut credita diligamus. (Lib. de natura et gratia contra Pelagium.)

[2]) Quis autem non videat multo magis esse indignationem a contrario in lenitatem convertere atque transferre, quam cor neutra affectione occupatum, sed inter utramque medium in aliquod declinare. Legant ergo et intelligant, intueantur et fateantur, non lege atque doctrina insonante forinsecus, sed interna et occulta mirabili ac ineffabili potestate operari Deum in cordibus hominum, non solum veras revelationes sed bonas etiam voluntates. L. c.

postupu života duchovního ruce se jí svazují, přece psychologie raději patří na toto božské divadlo, než by obracela se zády a chtěla viděti jen a uznávati svůj přirozený chod, cestu, kterou jí bylo konati, než k tomuto panorama došla. Psychologie, ač musí nutně zříci se v tak mnohých případech rozkoše, kterou by jí působilo poznání činu, přece ona svým tempem vždy probíhá a uvádí svým pohybem kyvadlově pravidelným v chod tento mechanismus hodinek duše, jejichž rafije někdy přece dle slunce a času musí býti pošinuta. Zde tedy stýká se psychologie zase s dvěma základními předměty sporův a různých náhledů náboženských, otázky svobody vůle a tak zvaného předurčení.

Jestliže člověk vždy cítil nutkající příčiny k svému jednání, viděl pravidelnost, zákonitost, střídání příčiny a účinků ve svých skutcích pak pocit zákonitosti dostal vzezření nutnosti v století 14. (Wiklef, Hus) a za system postaven Lutherem, který na tomto noumenu postavil své učení. Zwingli pak už nazývá učení o svobodné vůli a mohoucnosti člověka, konati dobré, zrovna tak jako řeč o světle rozumu našeho zločinem. Michael Bajus († 1589), bezprostřední průkopník Lutherův, zná již tutéž argumentaci a jeví týž filosofický rozhled v otázce té, jako ti, kteří nyní kolem slova toho se otírají, neboť praví: „Freiheit und Notwendigkeit kommen eben derselben Sache unter einerlei Verhältnis zu, und nur Gewalt widerspricht der natürlichen Freiheit.“ Jsou to ovšem názory a učení, jejichž původ není čistě psychologický, t. j. v zákonech duše založený a vypozorovaný, nýbrž zároveň i s objektivným prvkem Zjevení smíšený, jednající o nutnosti jako o tíži břemena na člověka prarodiči uloženého, zděděného hříchu, zla. Zde však se točíme dokolečka. Tyto náboženské spekulace vidí člověka jednati nutně, poněvadž musí jednati zle a zase musí jednati zle, poněvadž musí jednati nutně. A moderní deterministé říkají: Člověk jedná nutně, poněvadž jednati musí vždy tak a jedná tak, že voliti musí, co jest mu příjemné, jeho zachování života prospěšné. Z toho pak poznáváme, že nutnost těch i oněch jest jiná, že mají obě jiný kořen, že nutnost ta není jednotna, že není jedna, že jí není a že jest nanejvýše prvkem fatalismu, ne však náboženským.

Handlung, als durch Lust oder Unlust motivierter Prozeß, erklärt nicht den „Willen“. Ein „Ziel haben“ fehlt hier. Wohl dient er als Erfahrungsrealisation.[1]) Dieses, das „Ein Ziel haben“ bleibt in der Tat als unanalysierbares psychologisches Urelement bestehen. Život duševní znázorněn čarou skládající se z nekonečné řady bodů. Tyto body representují jednotlivé stavy vědomé nebo skutkové. Sám o sobě ne-

[1]) *H. Driesch*, Die Seele als elementarer Naturfaktor.

může žádný stav ten tvořiti život — bod čáru. Ať představíme si život jako čáru vlnitou či kruh, přímku nebo kterýkoliv jiný tvar, třeba bude vždy, chceme-li obraz jeho postřehnouti, abychom sledovali čáru jistým směrem. Souvislost bodů, která tvoří v našem oku obraz čáry s pohybem oka nebo paprsku na sítnici, podobá se souvislosti, s kterou jeden stav vědomý nebo skutkový z druhého vyplývá, která tvoří v nás představu nebo dojem nutnosti. Nebýti oka, neměli bychom obrazu čáry, nebýti měřítka objektivního pozorování světa, neměli bychom dojmu nutnosti. Přelud nutnosti pochází tedy z pozorování zákonů přírodních a zákonů duševního dění (ve smyslu přeneseném). Míti přesvědčení o nutnosti jednání, o nesvobodě jednání lidského je tedy — jak se mi zdá — býti zaujat pozorováním souvislosti zjevův objektivního života, a pod tímto dojmem, jeho suggescí, ve stavu somnambulně excentrickém jednati, mysliti a cítiti. (O. p.)

O hmotě oživené.

Prof. Dr. Fr. Bulla. (Č. d.)

Protozoa mívají obyčejně dvě jádra, jádro hlavní zvané makronucleus a jádro vedlejší, mikronucleus. Množí se obyčejně dělením, a sice nepřímým, které začíná mikronucleem. Za tímto jde teprve makronucleus dělením přímým, pak plasma a na to membrana. Ale není tomu tak stále. Dělení bývá přerušováno konjugací. Tak u nálevníka paramaecium položí se dvě individua vedle sebe. Makronucleus zmizí a mikronucleus vstupuje v činnost. Dvojnásobným dělením rozštěpí se na čtyry části. Tři z nich mizí a čtvrtá dělí se opět. Jedna polovina z rozdělené části čtvrté zůstává v těle (polovina samičí) a druhá (polovina samčí) jde do těla druhého individua, kde se spojuje s částí zbylou. Dalším dělením individuí oplodněných vznikají individua normalní zase se zrnem dvojím.

Ale i u těchto živočichů vidět u různých druhů postupnou snahu, aby se differencovali v buňky vaječné, chamové, ba i tělové. Tak u vorticella nebulifera buňky mnohem větší, zvané makrogonidie, zastupují buňky vaječné a buňky mnohem menší, které se s nimi spojují, zvané mikrogonidie, zastupují buňky chamové. U živočicha nebo rostliny zvané volvox, žijícího v koloniích, jsou trojí buňky: somatické (tělové),

které zůstávají stejny po celý život, a pak buňky, které vystupují jen v době konjugační, větší kulovité, zvané oospermie, buňky vaječné a menší vláknovité, zvané zoospermie, buňky chamové, které předešlé oplodňují.

Z toho, že i u jednobunečných, ač množí se pravidelně dělením, přece se naskytá konjugace, vyplývá, že účelem konjugace jest, aby se spojily dvě buňky různých individuí a aby reorganisovaly životní pochod druhu. U mnohých živočichů naskytá se zase parthenogenese, na př. u rotatorií, mezi červy u Phyllopod, mezi krustacey u ostrakod, u hmyzu. u některých motýlů, hlavně u psychid, u vos, včel a u mravenců. U některých z nich jest parthenogenese obligatorní, ale i tu bývá přerušována konjugací, u jiných zase fakultativní. U parthenogenese bývají tyto úkazy: Buňka tvoří jen jedno směrné tělísko, které vychází z buňky vaječné, anebo tvoří se směrná tělíska dvě, ale ne úplně. Jen jedno vychází a druhé, když přišlo k periferii buňky, vrací se opět a spojuje se se zrnkem v buňce vaječné zbylým. U hmyzu však, zvláště u těch, u nichž jest parthenogenese fakultativní, tvoří se dvě směrná tělíska a obojí vychází z vajíčka. Totéž jest u blanokřídlých Rhodites, u nichž jest parthenogenese obligatorní, ale podivno, že po prvním rýhování jest počet chromosomův opět normalní. Jak se to stává, není známo. Ze všeho vyplývá tolik, že jádro buňky vaječné dostačí již o sobě k embryonalnímu vývoji. Proto spojení dvou různých buněk (vaječné a chamové) neslouží jedině k tomu, aby dán byl popud k vývoji embrya, nýbrž slouží hlavně k tomu, aby se vlastnosti obou rodičů přenesly na potomstvo. Hlavní význam mají zde dle toho, co již dříve bylo řečeno, chromosomy. Že se spojením obou buněk (vaječné i chamové) souvisí též reorganisace živé substance a tím také obnova vývojové schopnosti pro druh, nelze popírati. Vždyť ani tam, kde jest parthenogenese obligatorní, není ona bez konce, nýbrž bývá přerušována konjugací.

Vlivem vnějších agencií, roztoků různých jedů, narkotik, solí a p. mohou i neoplozená vajíčka, která jinak potřebují oplodnění, býti přivedena k embryonalnímu vývoji. Tak na př. Jacques Loeb působením chlormagnesia na neoplodněná vajíčka Echina (ježovky) přivedl je za dvě až tři hodiny do stadia volně plovoucích blastul, ba i do stadia larv (plutei), které žily až deset dní, ale nemohly vytvořit vápenného skelettu. Vytvořily však i ten, když přidal do vody kalciumkarbonat. Dokonalých zvířat nevytvořil, ale těch nelze vůbec v laboratoři vytvořiti. Než umělá parthenogenese nepodaří se vždy, jen někdy, a pak formy utvořené parthenogenesí umělou liší se přece od forem normalních. Jejich rýhovací

koule jsou méně odporu schopny, jeví náklonnost k tomu, aby se rozpadly v kusy, z nichž se pak vyvíjejí pídimužické larvy, anebo aby se spojily dohromady v larvy monstresní, obrovské. Naskytují se také nepravidelnosti ve tvoření skelettu, zkrátka chybí něco, co udržuje části v harmonickém celku a je řídí k určitému cíli. Boveri vysvětluje tyto nepravidelnosti tím, že spermatozoon, když vniká do vajíčka, přinese s sebou centrosoma, které utvoří vřeteno, anebo v jiných případech přivede svým působením buňku vaječnou k tomu, aby utvořila centrosoma ze svého plasmatu, a vývoj jest pak normalní. Při umělé parthenogenesi vzniká však více takových středisk a jenom je-li náhoda šťastná, vývoj ubírá se normalni cestou. Jinak podobá se celý úkaz polyspermii (přeplodnění), ve vývoji nastává nepravidelnost, plod odumírá. Dle všeho nachází se buňka vaječná přece jen v rovnováze labilní a jen vhodného podráždění je třeba, aby vývoj mohl nastati. Avšak o to vhodné podráždění právě se jedná, a to jest u různých druhů různé.

I v buňkách vaječných u vyšších ssavcův, ovšem mladých (krys, koťat, prasat) nalézají se dvě jádra hlavní a vedlejší a vajíčka začínají se někdy dělit bez oplození v segmenty pravidelné nebo nepravidelné, ale osud vajíček těch je vždy týž, ona zacházejí úplně. (Dr. Janošík, Rozpravy České akademie, tř. II. R. II. č. 8.)

Pominouti nelze ještě udání Wasilieffova, který při podobných pokusech umělé parthenogenese, při nichž operoval se strychninem, nikotinem a hyoscyaminem, neviděl při prvním dělení žádných centrosomů, nýbrž až teprve při dalším dělení v pozdějších stadiích tvořily se centrosomy z materialu jádra buňky. Tomu-li tak, pak by ovšem ve mnohých případech význam centrosomů ještě více poklesl a význam jádra stoupnul.

Avšak i tu se opět jeví ta okolnost, že hlavní význam spojení se dvou různých buněk nespočívá v popudu k dělení, nýbrž v přenesení vlastností obou rodičů na potomstvo.

Jinou ještě ukázkou jest merogonie, oplodnění kusů bez jádra. Boveri vzal vajíčka jednoho druhu ježovek Sphaerechinus granularis, roztřepal je, že se rozpadla v kusy, některé se zrníčky, jiné bez nich. Oplodnil je semenem jiného druhu ježovek Echinus microtuberculatus. Povstaly larvy jedny monstrosní, druhé bastardů, třetí úplně rázu Echina. Z toho soudil: druhý druh larev povstal z kouskův obojího druhu, které měly jádérka. Třetí druh povstal tím, že se símě Echina spojilo s bezzrnitým plasmatem Sphaerechina. Z toho vyplývá 1., že spermatozoon postačí o sobě, aby uvedlo do vývoje vajíčko bez zrna,

a 2. v tomto případě je spermatozoon jediným nosičem dědičnosti. Plasma buňky vaječné na tom podílu nemá.

K vůli celku jest ještě tento případ uvésti. Boveri oplodnil vajíčka Echina spermatem jiného druhu Stronglyocentrota. Obojí jádérko odešlo do jedné polovice vajíčka a centrosoma do polovice druhé. Kde bylo zrno, tam nastal pravidelný vývoj, ale kde bylo centrosoma, tam nastalo dělení centrosom a attrakčních sfer, ale buňka se nerozdělila. Z toho soudil Boveri, že k dělení buňky je zapotřebí aspoň jednoho jáderka.

7. Zajímavou a k našemu účelu potřebnou jest ještě otázka: jaký význam má plasma a jaký jádro? Částečně byla otázka ta již zodpověděna, ale přece nicméně namítají se zde ještě jiné podrobnosti. Pozorovalo se, že kdykoliv buňka membranu buď upevňovala neb opravovala, vždy jádro na tu stranu se pohybovalo, na které se dála úprava. Dalo by se však myslit, že bylo jádro strženo na onu stranu proudem plasmatu. Avšak rozřeže-li se amoeba na více částí, pak žije jen ta část, ve které jest jádro, ostatní odumrou. Balbiani rozdělil stentora (nálevníka) na tři části, ale tak, že v jedné části byla čtyry, v druhé jedno a ve třetí tři zrna chromatinová. Všechny části se staly jedinci, ale jedinec povstalý z části, ve které bylo jen jedno zrnko, byl z nich nejslabší. Byl-li jedinec naříznut, pak, nebylo-li zasaženo jádro, naříznuté části se opět spojily. Bylo-li proříznuto jádro, ale ne celý jedinec, povstala dvojčata, srostlá částí plasmatu. Později blížila se k sobě zrna, srostla, za nimi blížilo se k sobě plasma a povstal opět jedinec. Jádro z plasmatu vytažené samo zahynulo, ostatní plasma ještě žilo, ale nebylo schopno sekrece, regenerace, množení, zkrátka spělo smrti vstříc. Z toho patrno, že v tomto případě jsou jak plasma tak i jádro nutna pro život buňky. Organisačním principem a nosičem dědičnosti (množení) jest jádro, které je také principem individuačním. Důležito však a nutno pro normalní život jest i plasma.

8. Přehlédneme-li stručně, co jsme až dosud pravili, najdeme mezi hmotou neoživenou a mezi hmotou oživenou tyto rozdíly. Anorganon jest útvarem bez vniterné struktury. Tvoří buď krystaly a pak jest útvarem homogenním, anebo jiné skupiny a pak jest jeho forma určována vlivy vnějšími. Části anorganu mohou o sobě existovat. Buňka naproti tomu má strukturu vniternou, jest organismem skládajícím se z více částí, z nichž každou část lze nazvati příčinou a zároveň výsledkem činnosti částí ostatních. Žádná z částí, oddělená od ostatních, neudrží se o sobě v existenci.

Třebas se chemická skladba těles organických nelišila podstatně od skladby těles neorganických, přece jest u ní něco zvláštního. Tělesa anorganická skládají se ze všech možných prvkův a tvoří složeniny celkem jednoduché. Tělesa organická však potřebují jen několik prvků *C, N, H, O* a k tomu někdy *Fe, S, P* a tvoří složeniny velmi komplikované ze set a tisícův atomů.

Částice anorganismů jsou ve stabilní rovnováze, tedy v relativním klidu. U organismu jest rovnováha velmi labilní. K svému doplnění potřebuje stále nové látky, stále nové výživy, proto stálý pohyb. A tato výživa, toto doplňování sebe sama novými látkami a silami trvá jen do jistého času. Odtud přestává organismus přemáhat vlivy zevnějška, podléhá jim, odumírá. Jinak anorganon, které se snaží co nejvíce tepla ze sebe vypuditi, co nejvíce se sjednotiti.

Úplný rozdíl jest mezi oběma při vzrůstu. Mineralie, krystaly vzrůstají iuxtaposicí, tím způsobem, že z venčí přistupuje částka k částce a k sobě se usadí, kdežto buňka vzrůstá intussuscepcí. Tato pak nespočívá jedině v tom, že potrava z venku vniká dovnitř a tam se takořka usadí na povrchu; takovým způsobem vnikají plyny a tekutiny také do anorganismův, ale v tom spočívá hlavně, že buňka se zmocní potravy a ji přepravuje tak, aby každá část její skladby měla na ní podíl a přijala z ní pro sebe to, čeho právě potřebuje.

Dosáhla-li buňka určité velikosti, dělí se, jedinec mnohobuněčný roste, při čemž buňky dceřinné mají tytéž fysikalní a chemické vlastnosti jako buňky matičné. Vlastnosti buněk se dělí na jejich potomstvo, organismus roste cestou analytickou, kdežto anorganismus mohutní cestou synthetickou.

Organismus plodí ze sebe jedince téhož druhu dle způsobů již dříve popsaných, čehož u neorganických není. Při tom jsme pozorovali tyto věci. Hlavní úkol při buňkách pohlavních připadá jádru. Obojí jádro, buňky vaječné (jak z parthenogenese vyplývá) a buňky chamové (jak merogonie učí) má v sobě vzhledem k vývoji embrya tutéž prospektivní potenci. Přes to však vyvíjejí se u vícebunečných živočichů různé buňky zárodečné, vajíčka a spermatozoa. Účelem jejich vývoje a jich spojení není ani tak, aby se dal popud k vývoji embrya, to děje se u mnohých organismů také bez pohlavní konjugace, ale spíše jest jejich účelem, aby se omladila schopnost k životu, která dle Bütschliho stálým vzrůstem a množením se oslabuje, anebo jinak aby se dle Hertwiga reorganisovala organická substance, což spočívá v tom, že se obnoví mezi jádrem a plasmatem vzájemný poměr, nej-

vhodnější pro životní process, anebo dle Bühlera, aby se dodala organismu taková molekularní konstituce jeho stavebních elementů, která je uschopňuje k výměně látek a je tím činí základem věcí, životních jevův. Ostatně také ona redukce chromosomů, jaká se naskytá při zrání buněk vaječných i chamových, má asi účelem omlazení vývojových schopností. Druhým účelem spojení dvou různých buněk zárodečných jest, aby při normalním oplození spojily se vlastnosti rodičův, aby se smísily a tak přenášely na potomstvo. (P. d.)

Inkvisice.

Prof. Dr. Josef Samsour. (Č. d.)

Než inkvisitoři dominikánští, jakkoli byli v tomto úřadě činni mnozí mužové zbožní, zatýkajíce mnohé na pouhou denunciaci a pronásledujíce bezčetné rozšířením pojmu „podezřelý“, vyvolali záhy v širších kruzích, i u Nekatharů takovou roztrpčenost proti sobě, že již roku 1233 tři z nich u Cordes byli zavražděni, jiní v následujících letech na rozličných místech ztýráni a zahnáni. Opětovanými stížnostmi pohnut uznal Řehoř IX roku 1237 za dobré suspendovati úřední činnost dominikánů v území toulouském. Po jeho smrti však za uprázdnění stolice papežské vstoupila inkvisice dominikánská v prosinci roku 1241 opět v život a započala nové obecné vystupování proti haeretikům. Opět byli roku 1242 někteří inkvisitoři toulousští zavražděni a hrabě Raimund VII pro svou liknavost stižen klatbou. Chtěje dobýti, co ztratil mírem pařížským, započal Raymund docela roku 1242 válku s Ludvíkem IX francouzským. Poněvadž však jeho spojenec, hrabě z Foix, od něho odpadl, byl následujícího roku nucen prositi o mír, jejž také za dřívějších podmínek a za obnoveného závazku k boji proti kacířům, kteří přese všecku přísnost inkvisitorů dominikánských se znovu organisovali, biskupy a jáhny ustanovovali, bohoslužbu a synody slavili a na mnohých zámcích šlechtických bezpečné útočiště měli. Na synodě v Beziersu roku 1243 prohlásil následkem toho, že jest odhodlán zemi svou od kacířův očistiti; poněvadž však jeho spor s dominikány, kteří jej klatbou stihli a od něho za inkvisitory uznáni nebyli, pro uprázdnění stolice apoštolské nemůže býti rozhodnut, že se chce podrobiti jak vzhledem na svou osobu, tak i vzhledem na inkvisici

nálezu obou arcibiskupů, narbonnského a arleského. Po té pak vyzval biskupy svých zemí, aby buď sami převzali inkvisici nebo ji svým jménem dali vykonávati. Nově zvolený papež Innocenc IV zbavil jej sice klatby, zavrhl však jeho žádost, aby inkvisici ponechal jen biskupům a uvedl dekretem ze dne 10. července 1243 dominikány za některých zmírnění opět v činnost. Jeho úmyslem nebylo při tom, odňati biskupům jejich dohled nad zachováním čistoty nauky, nýbrž docíliti spolupůsobení biskupův a inkvisitorů, zvláště při pronášení rozsudku.[1])

Však již r. 1248 zvláštním brevem ze dne 20. října k Raimundovi z Pennaforte prohlašuje papež, že shledal činnost dominikánův ve vykořenění haerese jako velmi zdárnou a proto že se rozhodl jim inkvisici zcela zvláště odevzdati.[2]) Od této doby počíná, především v jižní Francii, tak zvaná inkvisice papežská; inkvisitoři objevují se jako soudci, kteří vyšetřování proti bludařům sami a samostatně vedou a samostatně nálezy pronášejí. Synody biskupů předpisují jim sice určité normy, poznamenávají však výslovně, že jimi nechtějí inkvisitorů vázati, nýbrž jen dle rozkazu papežského je podporovati a jim radu dávati. Tak učinila na př. již roku 1243 synoda narbonnská, na níž se shromáždili biskupové tří provincií, narbonnské, arleské a aixské, aby postup inkvisice uspořádali, dále synoda v Beziersu roku 1246 a synoda ve Valenci nebo vlastně v Monteilu u Valence roku 1248 konaná, která biskupům, kteří by neprohlásili nebo nedbali nálezů inkvisitorů, hrozí zápovědí vstupu do chrámu.[3])

Téměř současně byl v listech papežských, vydaných zejména Innocencem IV roku 1254 a Alexandrem IV roku 1260, nyní výslovně stanoven též rozsah soudní pravomoci inkvisitorův a jim uloženo samostatné její vykonávání i proti osobám vyňatým, však s výminkou, že jsou povinni při odsouzení obviněného pro kacířství vyžádati si rady biskupů diecesních a za jejich nepřítomnosti rady jejich vikářů, ovšem jen, byli-li vikáři tito přítomni.[4]) K tomu

[1]) *Hergenröther*, u. d. str. 575.

[2]) Quia in inquisitione facienda contra haereticos eorumdem fratrum sollertiam novimus plurimum opportunam, ipsis huiusmodi negotium providimus specialiter committendum. *Mansi*, Conc. coll. 23, 269 A.

[3]) *Hefele*, u. d. str. 979 n., 1016 n., 1028.

[4]) »Ut autem«, píše Innocenc IV k františkánským inkvisitorům v Římě, Tuscii atd., »commissi vobis officii debitum liberius exequamini, committendi citationes, testium examinationes, cum de praedicto crimine ac ipsius circumstantiis duxeritis inquirendum et sententiarum denuntiationes, quas in quoslibet hac de causa tuleritis, plenam vobis concedimus facultatem, non obstante, si religiosis quibuslibet, quod causarum vel negotiorum

přidružilo se později dle nařízení Bonifáce VIII[1]) stejné omezení vzhledem na odsouzení ku ztrátě církevních úřadův a důstojností a vzhledem na deklaraci jejich ztráty ipso iure nastalé, jakož i vzhledem na proměnění ustanoveného trestu vězení, jež provedeno býti mělo cestou milosti.[2])

Tato inkvisice papežská nebo dominikánská, jež vždy více zatlačovala inkvisici biskupskou z Francie, kde počátek svůj vzala, rozšířila se též do jiných zemí křesťanských. Nenalezala však ve všech stejného rozšíření; inkvisiční tribunaly byly zejména v těch krajinách zřizovány, kde potřeba toho vyžadovala. Často zaváděna byla inkvisice tato na prosby světské moci. Nejvíce tribunalů bylo v jižní Francii; odtud pak rozšířila se do Španělska. Sem totiž po výpravě křížové Ludvíka VIII, krále francouzského, stěhovali se Albigenští, zvláště do Aragonska. Když byl již roku 1226 král Jakub I Conquistator vydal zákon proti této kacířské invasi, promulgoval papež Řehoř IX 26. května 1232 bullu danou k arcibiskupovi Tarragonskému Esperragovi Barcovi „Declinante iam mundi vespere“, v níž jemu a jeho suffraganům ukládal, aby buď sám nebo skrze dominikány proti kacířům inkvisicí zakročil, na základě jeho nařízení „Excommunicamus et anathematizamus“ jakož i na základě předpisův o pronásledování kacířův od římského senatora Annibalda navržených. Následujícího roku bylo toto papežské nařízení koncilem Tarragonským blíže specialisováno a dotyčné instrukce od Jakuba samého podepsány a uveřejněny. Další instrukce, sepsané Raimundem z Pennaforte, vydal papež 30. dubna 1235 k nástupci Esparragovu Vilému de Mongriu; týž papež byl to také, který zřízení inkvisice v Arragonu tím dovršil, že na jaře r. 1238 žebravým řádům specielně svěřil inkvisici proti haeresi vždy více se šířící v dekretu, jenž Urbanem IV (1261—1264) byl v tom smyslu modifikován, že jen dominikáni s vyloučením všech dosud inkvisicí pověřených mají proti

commissiones minime teneantur suscipere quodque excommunicari vel interdici aut suspendi nequeant, a sede apostolica sit indultum. Sed quia in tam gravi crimine cum multa oportet cautela procedi, ut in reos sine ullo proferatur errore durae et dignae severitas ultionis, volumus et mandamus, ut vos vel quos ad hoc duxeritis deputandos in examinatione testium... adhibeatis vobis duas religiosas et discretas personas, sub quarum praesentia per viros idoneos fideliter eorum testium deposita conscribantur. Ceterum cum aliqui fuerint iudicandi haeretici vel incarcerationis poena perpetuae alicui pro huiusmodi crimine infligenda, ad id de dioecesanorum vel vicariorum suorum, si ipsi dioecesanis absentibus praesentes fuerint, consilio procedatis, ut in tantae animadversionis iudicio non postponenda pontificum auctoritas intercedat.« Cit. u *Hinschia*, u. d. str. 452 pozn. [3]).

[1]) C. 12 in VI. de haeret. V. 2.

[2]) *Hinschius*, u. d. str. 451 n.

bludařům zakročovati.[1]) Také v Italii, kde Kathaři zvláště četným počtem byli zastoupeni a nebezpečně si počínali, byla zavedena inkvisice r. 1232 Řehořem IX nejprve v Lombardsku, vyjma Benátky. Pro odpor proti pronásledování kacířů mohla však zde teprve po smrti Fridricha II r. 1250 rozvíjeti činnost účinnější a dosáhla zde ku konci století 13. a na počátku 14. svého vrcholu. Energickým jejím vystupováním bylo také toho dosaženo, že po roce 1300 sektářství vždy více v Italii mizelo a jen malý počet osob ještě starších nebo novějších haeresí se přidržoval. V království obou Sicilií nabyla inkvisice teprve podporou Karla z Anjou roku 1268 rozhodného rozvoje a zůstala v činnosti až do století 15., v posledních však dobách pozbyla tu svého dřívějšího významu.[2]) V Německu nemohla z počátku inkvisice zapustiti kořenů, poněvadž zde příliš příkré vystupování papežského inkvisitora Konrada z Marburku, jenž byl posléze roku 1233 úkladně zavražděn, vyvolalo veliký odpor. Teprve ve století 14. vyskytají se v Německu jednotliví papežští inkvisitoři, kteří postupovali společně s biskupy, a jen v poslední třetině téhož století jeví se následkem podpory moci světské živější a energičtější činnosti inkvisice papežské, která pak ve století 15. sice úplně nepřestává, nicméně však přece význam svůj ztrácí. Do Čech vyžádal si od stolice apoštolské inkvisitory roku 1257 král Přemysl Otakar II proti Mrskačům. Papež vyhověv jeho přání ustanovil listem daným ze dne 17. dubna 1257 dva brněnské minority, Bartoloměje a Lamberta za inkvisitory pro země koruny české, jejichž snahou a úsilím ponenáhlu sekta tato potlačena byla.[3]) Podruhé byl v Čechách soud inkvisiční sestaven roku 1315 za biskupa Jana IV z Dražic proti Beghardům, kteří byvše v jiných zemích pronásledováni uchýlili se do Čech a Moravy. Úřad inkvisitorský byl při tom svěřen dominikánům u sv. Klementa. Z rozkazu tohoto soudu inkvisičního bylo roku 1318 v Praze 18 Beghardů zatknuto a všichni byli na hranici upáleni. Týž osud byl by stihl brzy jiné bludaře, kdyby Jan IV biskupskou mocí svou nebyl zakročil. Libovolné vystupování inkvisitorů těžce nesa, dal inkvisiční vězení otevříti a vězně na svobodu propustil, když byli pokání slíbili. Také jakéhosi lékaře Richarda, jenž pro vydání bludného spisu byl ve vězení uvržen, dal biskup svými úředníky z vězení vyvésti a posléze složil inkvisitory s úřadů jejich. Toho jednání biskupa Jana

[1]) *Schäfer*, Beiträge zur Geschichte des spanischen Protestantismus und der Inkvisition im 16. Jahrh. Güterloh 1902. I. Bd., str. 36 n.

[2]) *Hinschius*, u. d. str. 454 pozn. [1]).

[3]) *Borový*, Dějiny diecese pražské. Praha 1874, str. 166.

použil dávný jeho protivník Jindřich, nemanželský syn hraběte ze Schönburka, kanovník vyšehradský, a obžaloval biskupa u stolice apoštolské jako ochrance bludařů. Následkem toho obdržel biskup Jan rozkaz, aby se osobně před papežskou stolici dostavil. Když žádost jeho, aby skrze posly odpověď na obžalobu do Avignonu dáti mohl, byla zamítnuta, odebral se osobně do Avignonu roku 1318, a tam 11 let prodlévati musil, až konečně roku 1329 od stolice apoštolské za nevinna uznán a k své důstojnosti navrácen byl.[1]) Stále pak objevuje se inkvisice v Čechách od roku 1341 až do doby husitské, kdy vymizela. Úřad inkvisitorský, jejž obsazoval arcibiskup Pražský, byl samostatný a měl zvláštní svou budovu poblíže kostela sv. Jana na Zábradlí.[2]) Soud pátral po kacířích a věznil je po celou dobu vyšetřování ve svém vězení. Kdo se k bludu přiznal a jej odvolal, byl odsouzen, aby vykonal veřejné pokání, načež byl propuštěn; kdo tvrdošijně v bludu setrval, byl odsouzen a vydán rameni světskému k potrestání a dle přijatého v Čechách zákona upálen. Do Polska dostala se inkvisice za krále Vladislava po rozkazu papeže Jana XXII obsaženém v bulle ze dne 1. května 1318 a svěřena byla dominikánům krakovským. Poněvadž bludy Husovy stykem Čechův a Poláků se v Polsku valně šířily, používal Vladislav Jagellonský inkvisice k zamezení jejich šíření; kacíři byli upalováni. Poslední známý inkvisitor byl Melchior Mościk, dominikán lvovský, od roku 1570—1591.[3]) V Portugalsku vyskýtá se inkvisice teprve koncem 14. století, v Anglii naproti tomu papežská inkvisice zavedena nebyla, nýbrž jen v působnosti zůstala inkvisice biskupská.[4])

(P. d.)

[1]) *Borový*, u. d. str. 135 n.

[2]) *Tomek*, Dějiny města Prahy, díl III. str. 223.

[3]) *Ottův* Slovník naučný, díl XII. str. 659.

[4]) *Hinschius*, u. d. str. 456.

Studie cyrillomethodějské.

Napsal Fr. Snopek. (Č. d.)

O obrazích, kterých užil světec po příkladě svých předchůdců k znázornění tajemstva, pomlčím, neboť učí zkušenost, že není nesnadno dodělati se z nich vývodů sobě navzájem odporujících.[1])

Rozdíl tedy učení Damaskinova a nauky církve katolické jest pouze napohledný, záležíť ve slovech, věci pak se netýče. A kdyby krásně náš světec jediný z otců církevních byl jináč smýšlel a učil, co vzmůže slovo jeho jediného proti souhlasnému svědectví všech jiných Latinův a Řekův, ať nezmiňuji ani svědků dávnověkosti křesťanské jinojazyčných.

Tehdejší usus loquendi v řecké církvi zavládlý Damaskinu zavdal, zdá se mi, příčinu, aby napsal ἐκ τοῦ υἱοῦ δὲ τὸ πνεῦμα οὐ λέγομεν, což nemůže míti významu, jaký slovům přikládají nynější pravoslavní a novoprotestanté (kteřížto se úřadně nazývají starokatolíky), protože světec podle svých pramenův a vzorů zcela jasně vyznával, že Duch vychází z Otce skrze Syna.[2])

Tím však neupírám, že snad právě ono οὐ λέγομεν bylo zábarkou některým pravověrným, aby brojili proti Filioque. Neboť mohli výrazu tomu dáti význam „nevěříme“, jako mohli vykládati zcela správně λέγομεν v předcházející větě λέγομεν δὲ αὐτὸν (τὸν υἱὸν) καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ υἱὸν τοῦ πατρός, a podle toho souditi, že Damaskin také zavrhoval Filioque.

Řekům těm uvyklým přísně držeti se litery písem svatých a neužívati slov mimobiblických, nemohlo se nezdáti Filioque cizím a nepřijatelným neméně samo o sobě nežli jako vsuvka do symbola.

Dospěvše tam, neměli již daleko k větě Theodoretově: εἰ δ' ὡς ἐξ υἱοῦ... ὕπαρξιν ἔχον [τὸ πνεῦμα ἔφη], ὡς βλάσφημον καὶ ὡς δυσσεβὲς ἀποῤῥίψομεν, „jestliže ze Syna... podstatu má, jako rouhavé a bezbožné zavrhujeme čili Duch svatý vychází z jediného Otce“, kteroužto větu zavrhl obecný sněm Chalcedonský roku 553 a kteráž měla svůj původ v bludech arianském, makedonianském a eunomianském a proto v něm také byla zachována, pěstěna a obhajována.

[1]) В. Ливанскій, Протопресбитеръ Янышевъ и новый доктрынальный кризисъ русской церкви. Отвѣтъ г-ну Богородскому. Фрейбургъ въ Бризгавѣ 1888, стр. 15.

[2]) Jest ještě jedno místo klassické cap. 12 l. c. col. 849. Τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκφαντορικὴ τοῦ κρυφίου δύναμις τῆς θεότητος τοῦ πατρός· ἐκ πατρὸς μὲν δι' υἱοῦ ἐκπορευομένη, ὡς οἶδεν αὐτός, οὐ γεννητῶς.

Učení toto se nazývá po výtce učením Fotiovým, ne sice jakoby bylo z něho pošlo, nýbrž protože on byl nejhorlivějším jeho šiřitelem a obhájcem. Fotius jakožto patriarcha Cařihradský užíval ho jakožto přední zbraně ve svém boji proti církvi západní. Ve svých dogmatických dedukcích nestaví na písmě svatém, uváděje k potvrzení své nauky pouze Jana 15, 26,[1]) nýbrž ji hájí různými sofismaty. Užívá důkazů hlavně ex ratione theologica, vycházeje z dogmatických zásad, které od otců byly vysloveny nebo jím samým vymyšleny, a na nich osnuje své úsudky. Že řečtí otcové, jak dotčeno výše, zcela zřejmě osvědčují, že Duch vychází od obou čili z Otce i ze Syna, o tom buď nevěděl nebo nechtěl věděti. Že dále mnozí, i sám Damaskin, svědčí, že vychází skrze Syna (δι' υἱοῦ), též pomíjí mlčením.

Fotius z řeckých otců, kteří neměli příležitosti promluviti o východě svatého Ducha i ze Syna, uvádí De Spiritus sancti mystagogia cap. 75. Klimenta papeže římského, Pantaena, Dionysia, Methodia Patarského, Theognosta, Pamfila a cap. 77. Basilia, konečně Ireneje a Hippolyta (místo posledně uvedeného v encyklice Voglejskému patriarchovi cap. 21. zastupuje Papias), ale počítá k nim i Cyrilla Alexandrijského, který ho káře z očividné lži, anť svědčí výslovně o Duchu, že pochází z Otce i ze Syna, πρόεισι δὲ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ, a jak se jinde vyjadřuje: Duch podstatně z obou, totiž z Otce skrze Syna vyplývá, τὸ οὐσιωδῶς ἐξ ἀμφοῖν εἴτουν ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ προχεόμενον πνεῦμα. Všimněme si, že jsou mnozí z nich ze školy alexandrijské.

Fotij však i v jiné věci staví naproti otcům řeckým. Jak jsme viděli, učí tito výslovně, že jest Syn z Otce bezprostředně, ἀμέσως čili ἀμεσιτεύτως, Duch pak jest prostředně, ἐμμέσως z Otce, předpokládajíce, že Syn jest jaksi prostředníkem mezi Otcem a Duchem. Fotius však soudí: Jestli nejbližší příčinou Ducha jest Otec, jakož i Syna (neboť bezprostřední jest i zplození i vycházení), neboť Syn je zplozen, aniž by měl jakého prostředníka, rovněž i Duch bezprostředně vychází, kdežto žvast bezbožníků tvrdí, že Duch vychodí i ze Syna: pak by byla táž příčina jmenována, totiž Otec příčinou vzdálenější i bezprostřední téhož (Ducha), což se nedá mysliti ani v pomíjející a se měnící přírodě.[2])

Podivná zdvořilost bývalého dvořana a vychovatele výkvětu mládeže cařihradské; své odpůrce, příslušníky církve latinské nazývá bezbožníky (ἀσεβεῖς) a učení jejich bezbožností (δυσσέβεια)!

---

[1]) V polemice svojí uvádí ovšem i jiná místa mnohá, zejména ze sv. Jana.

[2]) De Spiritus sancti mystagogia, cap. 62. *Migne*, tom. 102 col. 340 sequ.

Ve své encyklice zaslané patriarchovi Voglejskému všade správně uvádí nauku církve západní o východě Ducha svatého, ne tak ve spise De Spiritus sancti mystagogia. Zde totiž mnohdy jí připisuje víru, jakoby Duch vycházel [pouze] ze Syna a pak s ní bojuje, pak ji poráží. Tak na příklad v hl. 61. vyloživ její prý učení, že Syn zplozen jest od Otce a ze Syna pochází Duch, vystupuje s otázkou: jak bezbožnost podle této domněnky nečiní Ducha vnukem [totiž Otcovým]? čímž z velebného tajemství naší víry si tropí šašky.[1])

Dokládaje se otců latinských, kteří patrně s ním nesouhlasili, učíce, že i ze Syna vychází Duch, jmenuje (cap. 66. 68. 71. 78) pouze Ambrože, Augustina, Jeronyma „a některé jiné“, *καὶ τοὺς ἄλλους*, ale nenamítá, že hajitel jejich učení hlubokou onu temnotu zamýšlí vyliti do celého světa, *τὸν βαθὺν τοῦτον ζόφον πάσης φιλονεικεῖς καταχέαι τῆς οἰκουμένης*. Neupírá jim důstojnosti otecké, která jim byla přisouzena zejména na pátém sněmě obecném, ale míní (cap. 66.): buďto učili správně a pak třeba je uznati a souhlasiti s nimi; nebo zavedli nauky bezbožné, a pak dlužno je jako bezbožné i s nimi zavrhnouti. Omlouvá je však, jakoby se byli mýlili ze slabosti lidské nebo z nevědomosti, nemajíce, kdo by je poučil. Kdož se jich dovolávají, činí prý jim příkoří, ujímajíce jim cti, kteráž jim přísluší.

Jestliže pak západní otcové učí něco proti nauce Kristově (Fotius zde mínil jistě učení svoje vlastní), třeba prý jimi opovrhnouti dle slov Pavlových: Licet nos, aut angelus de caelo evangelizet vobis praeter quam quod evangelizavimus vobis, anathema sit. Gal. 1, 8. Směšný má také důvod proti nim (cap. 71.): nikdo se nemůže přesvědčiti, že by spisy jejich nebyly porušeny, protože již dlouhá léta pominula. S takovým tvrzením vystoupil v Cařihradě, přehlédaje, vlastně nic o tom věděti nechtěje, že se mu na odpor postaví celý latinský svět.

Naproti uvedeným právě otcům západním dovolávaje se Fotius papežů římských, nepokrytě jim větší autoritu přisuzuje, nežli samým otcům. Jmenuje Damasa (366—367), Vigilia (537—555), Agathona (678—681), sv. Lva IV (845—855), Benedikta III (855—858), Jana VIII (872—882) a Hadriana III (884—885), kteří neměli příčiny nebo neuznali za vhodné, prohlásiti se o východě Ducha svatého i ze Syna, ale odesílá i na ty, kteří zcela zřejmě svědčí proti němu, Lva Velikého (440—461), Řehoře I (590—604) se Zachariášem (741—752).

[1]) Cap. 61. *Migne*, tom. cit. col. 340. Podobně vydařený učeník jeho žáka, tuším Arsenia mnicha, spisovatel pannonských legend, náš Chrabr-Kliment, ve spisech svých dotčených Latiny viní z bludu hyiopatorského.

Předvídaje s jistotou, že jeho stoupenci neznajíce latiny nebudou ho kontrollovati, mohl si dovoliti tyto nesprávnosti, a to tím více, že velikou si byl zjednal autoritu mezi svými.

Měl bych nyní obšírněji mluviti o dogmatické autoritě církve římské, to jest papeže římského, které neupíral ani Fotius ani jeho nástupcové, jenom když byl v tuhém s ním boji, osmělil se mluviti proti němu. Měl bych pojednati o stálosti víry církve římské a dokázati, „že u apoštolské stolice neposkvrněné povždy zachováno jest náboženství a svatá nauka.“ Než nechtěje býti příliš obšírným, upouštím od toho, ale přece pokládám za svoji povinnost uvésti zde několik aspoň dokladů.

(P. d.)

Poplatky z propůjčení služby

se zřetelem k osobám duchovním.

Napsal JUDr. Tobiáš Kudela.

Stát hledaje zdrojů nových příjmů, používá různých příležitostí společenského života svých příslušníků k ukládání různých dávek a poplatků. Takovou vhodnou příležitostí jsou jmenování úředníkův a různých zřízenců na místa služební spojená s nějakým příjmem. Státní úředníci platí tedy taxy služební, ostatní úředníci (zemští, obecní, soukromí), pak učitelé a duchovní platí poplatky z propůjčení služby. Poplatky ty upravuje zákon ze dne 13. prosince 1862 č. 89 ř. z.

Poněvadž se nyní jedná o úpravu kongruy, bude většině duchovních opět platiti poplatky ty, a proto chceme v krátkosti o nich zde pojednati.

I. Smlouva o službu. Zaměstnavatel. Jmenování doživotní a prozatímní. Základ pro vyměření poplatků.

Dle změněné[1]) sazební položky $\frac{86}{40}$ *a*[2]) poplatkového zákona podléhají poplatku dle stupnice (škály) III.[3]) veškerá přenesení úřadů

[1]) Některé položky sazební poplatkového zákona z roku 1850 byly změněny zákonem ze dne 13. prosince 1862 č. 89 ř. z. Tyto položky poznačujeme jako změněné. V Manzově vydání poplatkového zákona jsou tyto změněné položky označeny hvězdičkou (*).

[2]) V čitateli jest uvedena položka textu českého, v jmenovateli položka textu německého.

[3]) Nyní platná stupnice III. jest upravena zákonem ze dne 13. prosince 1862 č. 89 ř. z.

duchovních a světských, jakož i míst služebních pro obstarávání trvalých aneb opětujících se záležitostí jiného druhu než těch, které obstarávají nádenníci, čeledínové a živnostenští pomocníci ze třídy tovaryšův a pod., bez rozdílu, zdali právní listina (nechť slove dekret ustanovovací, list zřizovací, akkreditiv, volební protokol, kollace atd.) zřízena byla toliko zaměstnavatelem, aneb zdali byla smlouva od obou stran podepsána, aneb zdali jmenovací či volební akt byl založen, zdali je zaměstnavatel osobou fysickou či právnickou, zdali jest od poplatkův osvobozen čili nic. Vyňaty jsou toliko služby, za jichž propůjčení platí se taxa služební,[1]) a pak osoby, které od taxy jsou osvobozeny, poněvadž jsou ustanoveny pouze prozatímně, aneb které osvobozeny jsou císařským nařízením ze dne 7. srpna 1852 č. 167 ř. z.[2])

Pod toto zákonné ustanovení spadají tedy všecka jmenování osob duchovních bez rozdílu, zdali jmenování ta jsou definitivními čili pouze provisorními, zdali osoby jmenované jsou inamovibiles či amovibiles, vyjma jmenování ve státní službě, jež podléhajíce služební taxe jsou od poplatku z propůjčení služby osvobozena. Výše citovaná sazební položka má na mysli pouze taková přenesení služby, s nimiž je spojen nějaký požitek. Nečiní se však rozdílu, zdali požitek ten jest již předem určitý, zdali záleží v penězích či v naturaliích. Přenesení pouhého officia bez beneficia nebo propůjčení pouhého titulu nemůže odůvodniti povinnosti poplatkové dle této sazební položky, poněvadž zákon má na mysli pouze úplatné smlouvy o službu.

K vůli lepšímu porozumění dlužno objasniti, kdo jest u osob duchovních službodárcem čili zaměstnavatelem (Dienstgeber), kdy jest osoba duchovní ustanovena na doživotí a kdy prozatímně a konečně, které příjmy poplatku podrobiti sluší.

Službodárcem jest u osob duchovních nižšího druhu, pokud jsou v duchovní správě činny, a ty máme hlavně na mysli, biskup diecesní. (Srovnej nález správního soudního dvoru ze dne 26. září 1882 č. 1501.) Není jím patron ani jiná osoba, jíž přísluší presentace nebo nominování, poněvadž vlastní přenesení úřadu a s ním spojené jurisdikce pochází od biskupa. U osob duchovních mimo duchovní správu sluší případ od případu uvažovati o tom, kdo jest službodárcem. Budou zde rozhodovati stanovy a pod.

Za jmenování doživotní sluší považovati ta, která jsou v tom

---

[1]) Dle taxovního zákona ze dne 27. ledna 1840.

[2]) Tímto jsou míněni státní úředníci, jichž služné neobnáší více než 1260 K ročně (600 zl. konv. měny).

smyslu stálá, že jmenovaný nemůže býti s úřadu sesazen aneb na jiný úřad přeložen, leda na vlastní žádost, nebo proviní-li se buď proti všeobecným zákonným ustanovením aneb poruší-li své úřední povinnosti. Tak ustanovuje poznámka 1. k tarifní položce $\frac{86}{40}$ *a)*, že jmenování sluší považovati za doživotní, když osoba jmenovaná nemůže býti zbavena úřadu, nehledě ovšem k možnému přeložení na dočasný nebo trvalý odpočinek, leda poruší-li své zvláštní nebo všeobecné povinnosti.

Naproti tomu budou jmenování provisorní ta, kde jmenovaný může býti buď úřadu zbaven aneb přeložen, kdo jest od nutum amovibilis. Tak tomu jest u koadjutorů, kooperatorů, lokalních a osobních kaplanův atd.

Základem pro vyměření poplatku dle stupnice III. mají býti roční požitky, jež s místem jsou spojeny, a to vzhledem k § 16. poplatkového zákona. Zákon mluví o požitcích (Jahresgenüße), z čehož souditi dlužno, že ony příjmy mohou se podrobiti poplatku, jež nejsou ničím obtíženy. (Srovnej též Talíř, Kolky a poplatky v Rakousku, 1896, § 39). Byla-li by s tím kterým platem služebním spojena určitá hotová vydání, na př. pro kostel, chudé a pod., bylo by lze vydání ta si sraziti. Ovšem musela by býti vydání ta ciferně prokázána, poněvadž by se jinak vzhledem k ustanovení v odstavci 1. předběžného připomenutí k sazbě zákona ze dne 9. února 1850 č. 50 ř. z. nemohlo k nim přihlížeti. Poplatku podléhají všecky stálé požitky s úřadem spojené, ať si již jsou určity čili nic, ať záležejí v penězích nebo naturaliích, ale musí to býti požitky takové, na něž má beneficiát ze svého úřadu zákonitý nárok. Bude proto při farářích k požitkům připočísti i cenu naturalního bytu. Avšak na mešní stipendia nebude lze míti ohledu, poněvadž ty neplynou z úřadu samého.

Poněvadž se příjmy beneficiátovy za účelem doplnění kongruy úředně zjišťují, bude v případech, kde roční výnos obročí kongruu převyšuje, vzíti za základ pro vyměření poplatku úředně vyšetřený výnos obročí. V případech, kde se musí kongrua doplňovati z náboženského fondu, aneb dokonce celá vypláceti, bude základem poplatku kongrua sama. Při samostatných správcích duchovních přičte se vždy cena naturalního bytu.

Při duchovních na doživotí ustanovených znásobí se roční vyšetřené požitky dle § 16. lit. *c)* poplatkového zákona desíti, při duchovních na neurčitý čas čili provisorně ustanovených třemi a při službách na dobu určitou počtem let, po která služba trvati má, avšak ne více než desíti. Z obnosu takto vyšetřeného vyměří se poplatek dle škály III.

Z prvního ustanovení kooperatora v diecesi vyměří se poplatek, obnáší-li kongrua 700 K, následovně: z trojnásobného ročního požitku 2100 K (700 K $\times$ 3) dle stupnice III. 15 K.

II. O změnách ve služebním poměru.

Poznámka třetí ku změněné sazební položce $\frac{86}{40}$ *a)* stanoví, že obdrží-li zaměstnaný od téhož zaměstnavatele neb jeho právního nástupce postavení jiné spojené s vyššími aneb i stejnými požitky, má zapraviti poplatek dle zásad shora vytčených, a sice v prvém případě pouze z onoho přírůstku, jehož jmenováním nabyl, v druhém případě pouze pevný poplatek 1 K; musí však býti prokázáno, že poplatek z dřívějších požitků byl zapraven, aneb že požitky ty dle předpisů dřívější doby od poplatků byly osvobozeny.

Ustanovení to tvoří výhodnou výjimku ze všeobecné zásady § 35 poplatkového zákona, který stanoví, že způsobí-li se změna v právech nebo závazcích co do místa, času, způsobu neb objemu těchto práv a závazků, sluší změny ty podrobiti takovému poplatku jako nové právní jednání.

Výhoda ta předpokládá, aby 1. zaměstnaný byl v době změny (t. j. přesazení nebo povýšení) dosud v poměru služebním k témuž zaměstnavateli. Přeruší-li se poměr ten, nemá výhoda ta již místa. Na příklad: katecheta na ústavě zemském, působivší dřív jako kooperator ve správě duchovní, ustanoven jest později farářem v téže diecesi, v níž před svým jmenováním katechetou byl kooperatorem. Tu nemůže se odvolávati na to, že jsa kooperatorem zapravil poplatek ze jmenování svého, poněvadž za jmenování farářem nebyl v poměru služebním k biskupu své diecese; 2. aby nový úřad poskytl týž zaměstnavatel aneb jeho právní nástupce. Duchovní, jenž přestoupí do jiné diecese, nemá na výhodu tu nároku. Podobně duchovní ve službách zemských, obecních nebo státních, jenž byl ustanoven ve správě duchovní; 3. aby bylo prokázáno, že dřívější příjmy služební byly poplatku podrobeny a že poplatek ten byl vskutku zapraven, aneb že příjmy ty v době, kdy byl dřívější úřad propůjčen, od poplatku byly osvobozeny. Důkaz ten přísluší poplatníkovi, proto radíme, aby platební rozkazy a kvitance o zapravení poplatků byly náležitě uschovány a na požádání úřadu k nahlédnutí předloženy.

Výhoda řečená záleží tedy v tom, že se poplatek vyměří pouze ze zvýšeného požitku, a není-li žádného vyššího požitku, předepíše se

pouze 1 K. Nově jmenovaný farář bude platiti, má-li příjmů z beneficia ročně 1600 K a obnáší-li cena naturalního bytu 80 K a dokáže-li, že zpoplatnil jako kooperator trojnásobný roční svůj příjem 700 K: z desateronásobných příjmů 1600 K + 80 K, t. j. ze 16.800 K — 2100 K = 14.700 K dle stupnice III. 92 K 50 h. Bude-li později týž farář přeložen na jinou faru v téže diecesi, kde vynáší obročí ročně čistých 2000 K a kde má naturalní byt cenu 100 K, bude platiti z desateronásobného příjmu 2000 K + 100 K, t. j. z 21.000 K po odečtení 16.800 K, tedy z obnosu 4200 K dle stupnice III. 30 K. Z přesazení na faru téže diecese se stejným příjmem bude platiti pouze 1 K. Kdyby však obdržel faru v jiné diecesi, musel by platiti poplatek z plných desítinásobných ročních příjmů. Poplatek 1 K platí se bez ohledu na to, stalo-li se přeložení k vlastní žádosti či z moci úřední.

Mylný jest názor, že se mají od poplatku vyměřeného z plných desateronásobných nových ročních příjmův odečísti poplatky dříve zapravené. Názor ten vede často ku zbytečným rekursům. Bylo-li by při dřívějším vyměření poplatku předepsáno více nežli zákon vyžaduje, nebylo by lze poplatek již předepsaný započísti, leda na zvláštní žádost cestou milosti.

III. O době splatnosti a o rekursu.

Poplatek z propůjčení služby předepsaný jest dle § 60. poplatkového zákona splatným, jakmile se poplatníku doručí platební rozkaz. Nezaplatí-li poplatník předepsaný poplatek do 30 dnů, počítajíc od prvního dne po doručení platebního rozkazu, vymůže úřad poplatek exekucí. Mimo to nastává povinnost platiti 5% úroky z prodlení, činí-li předepsaný poplatek nejméně 5 K.

Poznámka druhá k sazební položce $\frac{86}{40}$ *a)* poplatkového zákona činí ohledně poplatku z propůjčení služby co do splatnosti důležitou výjimku stanovíc, že obnáší-li poplatek více než 40 K bez 25% mimořádné přirážky, tedy více než 50 K, může poplatník zapraviti poplatek ve 12 stejných po sobě jdoucích měsíčních lhůtách, z nichž první splatnou bude ve 30 dnech po doručení platebního rozkazu.

Domnívá-li se poplatník předepsaným poplatkem býti stížen, může rekursem (stížností) žádati nápravy. Rekurs sluší podati ve 30 dnech od prvního dne po doručení počínajíc u téhož úřadu, jenž platební rozkaz vydal. (§ 1. zákona ze dne 19. března 1876 č. 28 ř. z.)

Rekurs ten jest kolku prostý. Další rekurs, který však již podlehá kolku, a sice činí-li v odpor vzatý poplatek více než 100 K, za 72 h, jinak za 30 h, podati sluší v téže 30denní lhůtě přímo u toho úřadu, který o prvním rekursu rozhodl, tedy u finančního zemského ředitelství. O tomto rekursu rozhodne pak finanční ministerstvo. Proti tomuto rozhodnutí připustna je stížnost k správnímu soudnímu dvoru.

Sluší ještě podotknouti, že rekurs nezastavuje placení, a že může býti poplatek vymáhán, i když jest proti němu podán rekurs. Ani povinnost úroková rekursem se nestaví.

Moravský konkurrenční zákon.

Dr. Frant. Ehrmann. (Č. d.)

§ 7.

Církevní obročníci mají právo díl povinný spláceti ročními splátkami, které nesmějí býti menší než třetina většího důchodu v § 6. zmíněného. Díl povinný budiž v tomto případě zaručen stavebním listem podle zákonitých předpisů sepsaným.

Větší příspěvky lze obročníku ročními splátkami uhrazovati; nepovolí se mu však splátky menší než třetina obnosu, o který jest obroční příjem jeho beneficia větší než 1200 K. Pro případ, že by nastala změna v osobě obročníka, zajistí se splátky na obročí samém tak zvaným stavebním listem (Baubrief), církevně i politicky schváleným, kterým se ustanovuje, do kterého roku se mají určené splátky z obročních příjmů (interkalaru a nástupce) platiti.[1])

§ 8.

Výlohy, přispívateli uvedenými v § 1.—7. neuhrazené, jest především uhrazovati patronu. Neustanovuje-li zvláštní soukromý právní důvod jinak, jest patronu převzíti třetinu nákladu, jejž zbývá uhraditi po srážce příspěvku z kostelního jmění a obročního důchodu a ceny prací nádenických a potahů.

Náš a slezský zákon se tu liší od jiných, předpisuje patronovi povinnost přispívati na všecky konkurrenční v § 1. uvedené předměty po odečtení příspěvku kostela, příspěvku obročníka a ceny prací nádenických a potahů. Korutanský a kraňský zákon se tu omezuje

[1]) Srv. nález spr. soudního dvoru ze dne 30. ledna 1895 č. 145. *Budw.* 8379.

jenom na stavby, gorický zase odečítává jenom příspěvek kostela a jiné jinak se liší.

Patron jest povinen přispívati příspěvkem svým na všecky stavební případy kostelní a obroční, spadající v dobu jeho patronatu.[1])

Oznámiti patronu povinnost jeho náleží předsedovi konkurrenčního výboru.

§ 9.

Kdo je v držení statku, na němž lpí právo patronatní, jest povinen bez rozdílu vyznání náboženského plniti povinnosti tímto zákonem patronu uložené. Pouze z té příčiny, že biskup nezávisle na presentaci obročí zadává, nemůže býti zavazován k dávkám patronatním.

Patron-nekřesťan sice nemá práva presentačního, ale povinnosti patronatní musí plniti. Při farách čistě liberae collationis není ovšem patrona k příspěvku patronatnímu zavázaného.

§ 10.

Duchovní společnosti uhrazujtež při obročích sobě přivtělených — pokud není dokázána menší povinnost — polovici výloh v § 1. zmíněných po srážce ceny prací nádenických a potahů.

Při klášterních farách, klášteru přivtělených, je klášter povinen nésti polovici břemen stavebních a nákladu potřebného na kostelní roucha, nářadí a potřeby.

Od břemen stavebních lze odečítati toliko cenu prací nádenických a potahů, ku kterým jsou farníci zavázáni.

Obročními stavbami při klášteře rozumí se stavby, kterých je pro farní duchovenstvo potřeba, ne stavby jenom pro klášter potřebné.

§ 11.

Výlohy, příspěvky naznačenými v předcházejících ustanoveních neuhrazené, uhrazujž přifařená místní obec.

Je-li kostelu přiděleno více místních obcí nebo jejich částí, buďtež jim výlohy, není-li jinak věc smluvena, rozvrženy poměrně podle přímých daní v jednotlivých obcích pro kostelní konkurrenci předepsaných.

Obec jest povinna uhraditi výlohy na stavby kostelní a farní, pak na kostelní roucha, nářadí a potřeby, pokud přispívateli v § 1. až 10. uvedenými nebyly uhrazeny.

Tento paragraf byl změněn §§ 35. a 36. zákona ze dne 7. května

[1]) Nález spr. soudního dvoru ze dne 8. října 1885, *Budw.* 2709.

1874, ř. z. č. 50, podle něhož nikoli místní (politická) obec, nýbrž farní obec, t. j. jen katolíci v této farnosti bydlící k povinnosti konkurrenční jsou zavázáni. Farní obce jsou již utvořeny a uznány za právní osoby.[1])

Paragrafy tyto znějí následovně:

§ 35. Všichni katolíci téhož obřadu bydlící v jednom okresu farním činí dohromady farní osadu (obec).

Všeliká práva některé církevní věci se týkající, která v zákonech přiřknuta jsou obcím, přísluší osadám farním a všeliké povinnosti toho způsobu, které v zákonech uloženy jsou obcím, vztahují se na osady farní. Toliko práva patronatní mohou příslušeti také obci místní jako obci místní.

§ 36. Nemá-li některá farní osada na uhrazení potřeb svých vlastního jmění, nebo není-li tu jiných prostředků církevních, kterých by se k tomu mohlo použiti, rozepsán buď na zapravení jejich příplatek[2]) na farní osadníky.

Změna další § 11. stala se zákonem ze dne 31. prosince 1894, ř. z. č 7 ex 1895, podle něhož jsou ke konkurrenci zavázáni také katolíci v konkurrenční obci daň platící, třebas v ní nebydlili, a podniky, společnosti a právnické osoby v té obci, nemají-li výhradně účelu náboženského od katolického náboženství odchylného.

Zákonem tímto se zevrubněji ustanovilo, čím mají poplatníci podle § 11. konkurrenčního zákona přispívati na bohoslužebné potřeby. Proto jej tuto doslovně uvádíme.

Zákon daný dne 31. prosince 1894 ř. z. 1895 č. 7, jímž vydávají se doplňky k § 36. zákona ze dne 7. května 1874 ř. z. č. 50 o uhrazování potřeb katolických obcí farních.

S přisvědčením obojí sněmovny Mé říšské rady vidí Mi se nařiditi takto:

§ 1. K odvádění dávek, jež jest předepsati dle § 36. zákona ze dne

[1]) Srv. nálezy spr. soudního dvoru ze dne 24. října 1879 č. 1519, *Budw.* 597, ze dne 7. října 1880 č. 1772, *Budw.* 879, č. 1773, *Budw.* 880, č. 1886, *Budw.* 881, a ze dne 21. září 1892 č. 2891. *Budw.* 6755. Srv. také nařízení min. kultu a vyučování ze dne 31. prosince 1877 ř. z. č. 5 ex 1878.

[2]) V německém textě jest »Umlage«. A zajímavo jest, že Mayrhofer o. c. sv. IV. str. 128 k tomuto slovu co do přípustných druhů příplatkův odkazuje na § 71. obecního řádu, který zní: Na zapravení výloh k potřebám obecním, na něž příjmy v § 67. o. ř. nestačí, může výbor rozvrhnouti jisté příspěvky (Gemeindeumlagen) na obce (čl. XV. zákona ze dne 5. března 1862). Takové příspěvky (Umlagen) jsou: 1. přirážky (Zuschläge) k přímým daním nebo k dani z potravy; 2. služby (Dienste) k potřebám obecním; 3. platy a dávky (Auflagen und Abgaben), ježto nenáležejí ku přirážkám k dani.

7. května 1874, ř. z. č. 50, pro potřeby farních (duchovní správy) obcí, buďte také přidržáni:

a) ve farním (duchovní správy) okresu nebydlící katolíci téhož ritu;

b) právnické osoby, společnosti a společenstva, které stanovami výlučně nebo převážně nesledují účelů některého jiného vyznání nebo některého jiného ritu,

obojí pak poplatníci tito pod tou podmínkou, že jest jim předepsána pozemková nebo domovní daň z usedlostí, ve farním (duchovní správy) okresu ležících, nebo že mají ve farním (duchovní správy) okresu provozovnu nebo závodní správu některého podniku nebo zaměstnání, začež jim daň z výdělku nebo z příjmu jest předepsána v některé berní obci, jejíž území zcela nebo z části leží v okresu farním.

§ 2. Měřítkem pro přidržení poplatníků v § 1. jmenovaných jest při dani pozemkové a dani domovní daň státní z usedlostí ve farním (duchovní správy) okresu ležících, při budovách dočasně od daně osvobozených idealní (neplatitelná) domovní daň nájemní a domovní daň třídní.

U daně z výdělku a z příjmu celá berně poplatníkova i s mimořádnou přirážkou, v berní obci v § 1. dotčené předepsaná, je z pravidla měřítkem dávky.

U právnických osob, společností a společenstev čítán buď však toliko onen díl daní, řečených v předchozích obou odstavcích, který jest úměrným počtu katolického obyvatelstva příslušného ritu, jehož potřeby mají býti uhrazeny dávkou, v berní obci k veškerému jejímu obyvatelstvu.

§ 3. Jestliže některá dle předepsané daně z výdělku nebo z příjmu poplatná, fysická nebo právnická osoba, společnost nebo společenstvo má provozovny nebo závodní správy v několika farních (duchovní správy) okresích, které leží v obvodě téže berní obce, tedy daň z výdělku a z příjmu, vztažmo její kvota podle § 2. vyšetřená budiž pro výpočet dávky rozdělena na příslušné farní (duchovní správy) okresy dle počtu katolického obyvatelstva onoho ritu, jehož potřeby dávkou mají býti uhrazeny.

§ 4. Obyvatelstvo pro výpočet dávky buď čítáno dle čísel při posledním svou dobou sčítání lidu vyšetřených.

§ 5. Pro výpočet dávek v bydlišti poplatníkově nesmějí už čítány býti ony berní částky, které podle tohoto zákona mají býti základem dávky v jiných farních (duchovní správy) okresích.

§ 6. Jestliže některá z fysických nebo právnických osob, v § 1. dotčených, následkem patronatu jest povinna přispěti k farním příplatkům, tedy není povinna dávkou podle předcházejících ustanovení vyměřenou, je-li dávka tato rovně velká nebo menší nežli příspěvek patronatní. Je-li však tato dávka větší nežli patronatní příspěvek, budiž mimo patronatní příspěvek zapraven toliko onen přebytek, o který dávka převyšuje příspěvek patronatní.

§ 7. Zemskému zákonodárství jest vyhrazeno, aby v mezích tohoto zákona vydalo podrobnější ustanovení vykonávací.

§ 8. Zemskému zákonodárství jest vyhrazeno ustanoviti, zda a pokud členové farní obce, kteří náležejí ku kostelu filialnímu, zejména tenkráte, když u kostela tohoto zřízen je zvláštní duchovní, mají býti osvobozeni od poplatné povinnosti k mateřskému kostelu a faře.

§ 9. Spory z tohoto zákona rozhodují správní úřadové v řádném průběhu instancí.

§ 10. Mému ministrovi věcí duchovních a vyučování a Mému ministrovi věcí vniterných jest uloženo, aby ve skutek uvedli tento zákon.

Připomenouti dlužno, že na místo daně výdělkové a daně z příjmu, o které tento zákon mluví, zákonem ze dne 25. října 1896 ř. z. č. 220 zavedena byla od 1. ledna 1898 všeobecná daň výdělková.

Také jest pamatovati, že mimořádná (státní) přirážka, o které je zmínka v § 2. zákona ze dne 31. prosince 1894 ř. z. č. 7 ex 1895, byla odstraněna zákonem ze dne 25. října 1896 ř. z. č. 220.

Slova našeho § 11. „přímé daně pro kostelní konkurrenci předepsané“ vysvětluje c. k. správní soudní dvůr[1]) jako „přímé daně farníkům předepsané.“

Farníci přespolní třebas měli v osadě své kostel filialní, o nějž podle § 19. tohoto zákona jest jim samým se starati, přece také jsou zavázáni ke konkurrenci pro mateřský kostel a jeho farní budovy, poněvadž §§ 35. a 36. zákona ze dne 7. května 1874 ř. z. č. 50 žádného farníka z konkurrenční povinnosti nevyjímají, tedy ani ne filialisty. Mohli by však podle § 8. zákona ze dne 31. prosince 1894 ř. z. č. 7 ex 1895 zbaveni býti tohoto břemene.

Kdykoli jde o vyfaření (přifaření) obce, budiž, pokud možno, vyhnuto stavbám kostelním a farním. Nelze-li však stavby odložiti, budiž s obcí, která se má vyfařiti nebo přifařiti, učiněna úmluva o příspěvku na stavbu. Nelze-li však se umluviti, rozhoduje politický úřad podle pravidla, že závazek konkurrenční přestává (nastává), jakmile bylo dáno církevní a politické dovolení k vyfaření (přifaření[2]).

Jde-li o stavbu nového kostela a hejtmanství zví, že se chystá vyfaření (přifaření) některé obce, nesmí stavby povoliti, dokud vyfaření (přifaření), na kterém závisí rozhodnutí o potřebné velikosti kostela, neschválilo.

Je-li více obcí ke kostelu přifařeno, jest povinna každá obec přispěti příspěvkem úměrným s přímými daněmi obci té předepsanými.[3])

(P. d.)

[1]) Nález spr. soudního dvoru ze dne 7. října 1892 č. 3026. *Budw.* 6791.

[2]) Výměr min. osvěty a vyučování ze dne 29. listopadu 1874 č. 16.944, V.-B. č. 61.

[3]) Nález spr. dv. soudního ze dne 7. října 1892 č. 3026. *Budw.* 6791.

Paul Fredericq
o účincích věrověstné činnosti Říma a Byzance
na literární rozvoj národů obrácených na křesťanství.

Úvaha od St. Součka.

Je-li mnohdy úkolem nesnadným, stanoviti příčinu děje s pravděpodobností, jež převyšuje a tím vylučuje jiné možnosti, není možno přesně určiti, řekl bych, změřiti a zvážiti sílu její.

Jevy společenské jsou způsobovány souhrnem příčin nestejnorodých. Není-li možno exaktně stanoviti velikost celého souhrnu příčin z velikosti jevů jimi přivozených, poněvadž není jednotky míry, možno-li jen vymeziti jeho účinnost vypsáním všech jeho následků, ještě tíže je vysuzovati velikost jediné příčiny ze souhrnu příčin.

Nelze jí vyloučiti ze souhrnu ostatních, aby dle pravidel indukční a statistické methody určena byla její vlivnost, a jak zmíněno, není měřítka pro kvantitativní odhad této vlivnosti.

Kombinace domněnek o účinnosti hybných sil společenských, domněnek získaných takto methodami indukční a statistickou ne bez rozmanitých nepřesností, se závěry, k nimž dovedla badatele dedukce a analogie, nepovznáší pravděpodobnosti jejich nikterak k výši jistoty.

Není-li snadno, ba mnohdy není-li možno dojíti jistoty a shody soudů o vlivnosti příčin společenských dějů, tím méně lze očekávati jisté závěry ze srovnávání jednotlivých sil.

Proto také častěji k takovému hodnocení a srovnávání hodnot vedou kromě snahy dějepiscovy, dáti čtenáři vhled v děje, vypravovati co nejnázorněji, zřetele politické (slovo politické míním v nejširším jeho významu) vědomé i nevědomé, proto také odhodlávají se k němu zvláště rády jen jisté doby, doby krisí a kvašení.

To je jako vstup k úvaze o jednom takovém pokuse srovnávati hodnoty dvou činorodých sil. Pokusem tím je přednáška, již měl professor gentské university Paul Fredericq, historik zabývající se dějinami Nizozemí, 9. listopadu 1903 v sezení „classe des lettres et des sciences morales et politiques" belgické královské akademie. Přednáška měla titul: „Les conséquences de l'évangélisation par Rome et par Byzance sur le développement de la langue maternelle des peuples convertis" (Účinky věrověstné činnosti Říma a Byzance na rozvoj mateřských jazyků národů ke křesťanství obrácených) a otištěna v „Bulletin de la classe des lettres et des sciences morales et politiques et de la classe des beaux-arts" 1903 č. 11, str. 738—751. Obsah její po bibliografické noticce v Krumbacherově „Byzantinische Zeitschrift" podal M. v „Beilage zur Allgem. Ztg." 1904 č. 262, str. 303 (s titulem „Die Wirkungen der Evangelisationen auf die Nationalsprachen").

V přednášce té chce ukázati Fredericq, že byl to rozdíl v řešení linguistické otázky namítající se církvím západní a východní při

obracení jinojazyčných národů na víru křesťanskou, jenž způsobil rozdíl ve vývoji literatur u národů pokřtěných věrověsty římskými a u národů dostavších křesťanství z Byzance.

Ač uznává Fredericq význam latiny pro rozšíření vzdělanosti na západě, přece je mu jisto, že rozvoj literatur germánských a románských (třeba doplniti z jiného místa: také literatur římskokatolických Slovanů) byl dlouho a značně zdržen a ochromen soustavným prováděním zásad jazykových církve římské.[1] Latina, jíž mohly se evangelium hlásati a služby boží konati u národů pořímštěných, stala se řečí bohoslužebnou i u národů germánských a slovanských, jež přijali křest od církve římské, stala se jazykem, jímž se vyjadřovalo vše, co důležitého bylo v myšlení a životě společenském. Tak oddáleny od sebe vrstva vzdělanců a většina národa a ztíženo vyrovnávání obou vrstev. Nad to většina národa ochuzena vyhlazováním národní literatury pohanské neb jejím přirozeným zanikáním v nerovném boji s latinskou literaturou psanou. Rozpětí řečí národních zničeno neb aspoň ochromeno.

Zcela jinak si vedla církev východní dle Fredericqa. Povznášejíc jazyky národní za jazyky bohoslužebné, národy, jež ke křesťanství obracela (Gothy, Bulhary a Srby, Rusy, Syry, Kopty, Armeny), vedla k rozkvětu literárnímu. Tak prý zvláště určení Slovanů bylo by mohlo snad býti neobyčejně stkvělé, kdyby nebyli museli vydržeti nával asijských barbarů.

Fredericq myslí, že upozorňuje na thema zanedbávané historiky.[2] Zatím však jen zvláště vytýká jednu stránku problemu, jejž nestejně řeší dvě skupiny vědců, hlavně ze Slovanů se skládající, poněvadž výsledky řešení problemu toho spínány byly a jsou od dob obrození národů slovanských s představami o budoucnosti nás Slovanů, živenými Hegelovskou filosofií dějin;[3]) je to jedna stránka účtů o vlivu kultury západní a východní, nestejně vedených v knihách obou skupin; je to jedna stránka problemu, jejž ve prospěch církve východní řeší

[1]) Il n'en reste pas moins certain que l'épanouissement des littératures germaniques et romanes en a été retardé et paralysé pendant un temps enorme et dans une mesure extrême, grâce aux principes linguistiques appliqués systématiquement dans son évangelisation par l'Église de Rome. Str. 744.

[2]) Nestejné řešení linguistického problemu při obracení národů jinojazyčných na víru křesťanskou Římem a Byzancí vede prý ke »conséquences importantes qui ont été trop negligées par les historiens, pour autant que je sache.« 740.

[3]) Hledány byly smysl dosavadního vývoje dějinného a ideje v něm uskutečněné, určován byl cíl snažení všelidského, vymezováno a odměřováno bylo účastenství jednotlivých činitelů, národů, v minulosti a zbytek úkolu přidělován byl činitelům dosud na vývoji lidstva ne zvlášť účinně zúčastněným, na př. nám Slovanům; stanovena byla povaha národní z dějin jednostranně pojatých a zestručněných a z pozorování povrchních a zkalených příměsky obrazotvornosti a citu a dle ní byla vyznačována budoucí dráha národa. Zřejmo, že při tom v úvahu vzat býti musil vliv obou kultur, západoevropské i východoevropské, že rozhodováno bylo o otázce, kterou z obou vzdělaností voliti je pro budoucnost a pokud ji přejmouti a dále vésti, a že zejména o věci té se myslilo a psalo na Rusi, kde k starší kultuře složené z prvků slovanských a byzantských (také tatarských) zvláště od dob Petra I. přistupovala, s ní zápolila a se pronikala kultura západoevropská, vyrostlá na půdě obdělané církví římskokatolickou.

slavjanofilové, škola moskevská (Ivan Vasiljevič Kirěevskij, Chomjakov, bratří Aksakovi atd., z nynějších Lamanskij), a chvalořečníci východu vůbec, ve prospěch církve západní t. ř. západníci, chvalořečníci západu, často snižující východní Slovanstvo a východ vůbec.

Na jak kolísavé posud půdě se při tom s Fredericqem ocítáme, patrno z toho, že současně polský slavista professor university berlínské Alexander Brückner hodnotí věrověstnou činnost Byzance u Slovanů zcela opačně.[1])

Dle Brücknera vliv liturgické řeči na vývoj národnosti není veliký[2]) a slovanská liturgická řeč neb „cyrillomethodianismus" vůbec je příčinou opozdění východních Slovanů za ostatní Evropou.[3]) (P. d.)

[1]) V článku — plném silných slov a také vnitřních odporů, ne silném přesvědčivostí důvodů a nepředpojatou střízlivostí při odhadu a výkladu faktů — »Mystifikationen«, Beilage zur Münchener Allgem. Ztg. 1903 č. 163 a 164, III. Quartal, str. 145—149, 156—159 (přeloženém ne bezvadně do češtiny v Naší Době XI. 1904, 189 a n. s titulem »Pravda o ‚slovanských apoštolech' a jich působení«). Polské články Brücknerovy o témž předmětě nejsou mi přístupny. O článcích jeho referováno stručně v Č. Č. H. IX. 1903, 474 a n. od J. Pekaře a obšírněji v Hlídce XX. 1903, 786—789.

[2]) Uv. čl. str. 158. Brückner tvrdí dokonce, že Rusové i s řeckou liturgií byli by, čím jsou dnes, a připouští za zásluhu slovanské liturgické řeči pouze to, že poněkud sílila národní sebevědomí Bulharů a Srbů. — Nemá ta zvláštní řeč textů bohoslužebných a náboženských vůbec, promíšená silně idiotismy posvátných originálů, tím větší vliv na řeč národní, čím větší styk mezi oběma? Není každý začátek (a začátkem psané literatury nejsou překlady biblické jen u Slovanů, než také u Syrů, Koptů, Armenů) nejobtížnější? Není vždy přípravou k dálejšku? Není právě řeč textů bohoslužebných základem, na němž věky další budují řeč spisovnou, ovšem přistavujíce k základně a leckdy ji přestavujíce? Nesceluje jednotná liturgická řeč kmeny blízké sobě v jeden národ? Nebyla to »bibličtina«, která o půl století oddálila odpad evangelíků slovenských od Čechů? V témž časopise (č. 165, III. Quartal, str. 166 v článku »Das Christentum und die deutsche Sprache«) Friedrich Kluge zmíniv se, jak všecko Německo s reformací přijímalo i řeč Lutherovy bible, dodává: »Die mit der Reformation beginnende sprachliche Einigung Deutschlands war berufen, die politische Einigung anzubahnen.«

[3]) Není zřejmo, zda Brückner opoždění to přičítá jen působení slovanské liturgické řeči či cyrillomethodianismu vůbec neboli celému působení slovanských věrověstů a jich žáků (a zárodkům schismatu v něm). Také ve výměru viny Brückner kolísá. Jednou je mu slovanská liturgie nebo cyrillomethodianismus jedinou příčinou opoždění Východu slovanského, po druhé jen jednou z více příčin. Na doklad toho (a také nacionalistického žurnalismu jen na nepřítelovy chyby ostrovidného, k němuž — bez zisku a slávy — dal se strhnouti pisatel) několik míst: [Kdyby Slované, kteří díla bratří soluňských naprosto nepřijali a proto měli po staletí stkvělou, zdárnou národní literaturu, byli bývali je přijali,] sie wären eben solche knutenverehrende Analphabeten geblieben wie ihre slavischen »Brüder« [!], t. j. Slované se slovanskou liturgií [die durch Cyrill und Method »beglückten«], kteří »naprosto žádné národní literatury vyvinouti nemohli a s nejubožejšími překlady prabídných spisů se musili spokojiti po staletí« [tendenční hyperbola na obou stranách!]. »Denn der Cyrillomethodianismus bedeutete nur den Abschluss, die Isolierung von Europas Kultur und Bildung und gewährte hierfür rein gar nichts als Ersatz... An der Verbauerung und knechtischer Unterwürfigkeit der Geistlichkeit, an der immensen Verdummung ganzer Völker hat dagegen die slavische Liturgie allerdings einen Weltrekord schaffen geholfen« (uv. čl. str. 145).!.. Str. 158 značně slevuje: »Zwar hat nicht dieses Werk [slovanská liturgická řeč] die (unvermeidliche) Spaltung der Slaven zwischen Rom und Byzanz herbeigeführt; es hat sie höchstens begünstigt — aber das Wissensquantum, das es seinen Slaven vermittelte, war viel zu dürftig«, t. j. samé legendy a homilie [!] — a nic lepšího. Tak myslí týž Brückner, jenž ve svých německých i polských dějinách literatury polské věnuje nejstarší polské památce,

Psychologie na mezinárodním kongresu v Římě.

Referuje Dr. Josef Kratochvil.

Polemiky na mezinárodním kongresu psychologickém, konaném od 26. do 30. dubna t. r. v Římě, a ještě více půtky v časopisech vzbudily u mnohých příliš nadšených dnešních scholastiků růžové naděje, že již se vrací antická *psychologie metafysická*, že znova vědecky bude obhájena a uplatněna stará these: anima est forma corporis. Po plné porážce materialismu Büchnerova, Moleschottova, Haeckelova, Sergiho, Lombrosova a jiných podobných fysiologů, psychiatrův a kriminalistů zdálo se, že zbývá jen prohlásiti: Zpět k Albertu Velikému, zpět k sv. Tomáši!

Naděje ovšem předčasné! Všimněme si jen — dle různých zpráv italských a hlavně dle referatu v časopise „Cultura sociale“ — aspoň v několika tazích nejdůležitějších otázek na kongresu probraných. Hned prvý den *Bianchi*, známý svými studiemi o chorobách duševních, a mnohomluvný professor *Sergi* pospíšili si s prohlášením, že již na vždy jest překonána a vyhlazena *psychologie filosofická a introspektivní*. Ovšem pro útěchu byla jí přece jen vyhrazena aspoň jedna sekce kongresu! Když si rozdělili duši lidskou na stejné kousky fysiologové, kteří jsou schopni vysvětliti vznik systemů metafysických studiem střevních funkcí jednotlivých filosofů — neříkal již starý Moleschott: pověz mi, co jíš, a já ti povím, co si myslíš? — když psychiatrové vyznačili jasně odchylky a otřesy funkcí duševních, pak ovšem by pro introspektivisty nebylo zbývalo nic jiného než trocha poetických toulek a neužitečné pastvy na rozlehlých polích biologie a pathologie nervového systemu. Ale věc se obrátila! Psychologie — positivní a experimentalní — jest již od let znavena podobným zvráceným dogmatismem, znavena stálým deklamováním, že nutno, abychom mohli oddati se studiu úkazů duševních, začíti s prohlášením, že duše neexistuje, že myšlenka jest epifenomen změny a oběhu krve, že theorie filosofické jsou jen na závadu ekonomii a pod.

Již hned známý německý psycholog *Lipps* podal přítomným Němcům, většinou příznivým jeho konklusím, k diskussi otázku po vztahu mezi psychologií a filosofií a o methodách psychologie filosofické. Můžete — pravil v podstatě Lipps — studovati tělo dle vztahů k různým úkazům činnosti duševní a zabývati se *psychologií fysiologickou*, avšak nesmíte se domnívati a předpokládati, že dojdete touto cestou k plnému vysvětlení a ujasnění toho, co jest vlastně nejdůležitějším a nejcharakterističtějším v dnešním životě. Vždyť mezi faktem fysickým

duchovní písni, procítěný, ač pochybný, výklad! Také v Brücknerově »Geschichte der polnischen Literatur«, Leipzig 1901, str. 4 čteme, že zahlazením stop po působnosti věrověstů vzdělaných od bratří soluňských, zánikem liturgie slovanské vytvořena trhlina mezi polským aristokratickým státem kulturním a ruským »Bauerndespotismus der Unkultur« (v Dziejích literatury polskiej w zarysie, Warszawa 1903, str. 5 tvrdého a nesprávného tohoto místa ovšem není).

a psychickým jest nezměrnost (incommensurabilità), jsou mnohé formy činnosti duševní, kterých není možno uvésti na úkazy energie fysické, ať ji chápeme jakkoliv, a na pohyby mechanické, jakkoliv komplikované. Nepochybujeme, že při studiu úkazů života duševního je žádoucí nejvyšší exaktnost a precisnost; nepopíráme, že velmi užitečné jsou fysické přípravy k umělému vyvolání úkazů psychických, k určení a registrování výrazův a úkazů vnějších, avšak vše to daleko jest od učení, jež pokládá myšlenku za produkt mozku.

These Lippsova vyvolala přirozeně živou diskussi, jež přešla specielně na povahu úkazů psychických: zda totiž mají býti zkoumány prostě jako fenomena objektivní, závislá na zákonech bio-fysiologických, nebo naopak, zda možno resp. nutno studovati duši methodou introspektivní jako subjekt myslící a vědomý, jako já rozlišené od řady úkazův objektivních fysiologických, které ovšem provázejí jevy duševní, avšak nepůsobí jich, tím méně pak jsou s nimi ekvivalentní. Lipps míní rozlišiti dvě formy psychologie: jednu, jež by studovala modifikace způsobené v každé jednotlivé nové osobnosti, druhou studující základní jednotu duševní. Pantheisticko-spiritualistický tento moment upomíná nás mimoděk na některé věty arabského dávného aristotelismu. Jako přírodověda pozorujíc pouze úkazy vnější, nemůže přeskočiti ve skutečnost nad nimi, tak i psychologie od studia úkazů vědomých nutně musí rozlišovati studium skutečného já sama o sobě. Toto pak studium já sama o sobě jest předmětem vlastní a pravé psychologie. Je-li pravda, že já jest nám dáno jako kon, není méně pravda, že každý kon předpokládá ono já.

Ještě daleko účinněji než Lipps vysvětloval shromážděným James, kterak psychologie má studovati právě ty úkazy, které specielně se týkají duše, a to za okolností a poměrů normalních. Tvrdil, že autonomie vědy byla by možná jen na základě uznání specielního obsahu a hodnoty vlastních jevů duševních. Než brzy pokročil ještě dále. V dlouhé své přednášce, s největší pozorností a zájmem ode všech účastníků vyslechnuté, přenesl problem duše do ovzduší metafysiky. Chystaje se podťati kořen materialistického experimentalismu, obrátil — když byl před tím dokázal, že psychologie přijímá jevy vědomí jako takové a že staví je proti jevům vnějším — thesi materialistického positivismu a tvrdil směle, obnovuje tak idealismus Berkeleyův, že psychologie nemá práva dívati se na jevy vnitřní a zevnější jako na heterogenní; připomenul při té příležitosti známé Berkeleyovo: esse est percipi. V dalším obhajoval, že impresse způsobené v nás předměty, jež nazýváme realními, a impresse dané nám pamětí a fantasií, jimž objekt reelní neodpovídá, nejsou v podstatě různé. Vědomí jest prostě protínací bod mezi dvěma různými řády jevů, jež rozlišujeme pouze jménem na zevnější a vnitřní. Distinkce mezi objektem a subjektem jest pouze funkcionalní, nikoliv ontologická nebo reelní. Svůj princip obhajoval již dříve James ve výtečných svých pracích psychologických.

Přednáška amerického psychologa i dlouhá diskusse, jež po ní následovala, zůstavila v myslích posluchačů hluboký dojem: jakoby

officielně posvěceno bylo obnovení metafysiky při studiu jevů duševních. A skutečně má tato konkluse Jamesova neobyčejný význam pro další rozvoj vědy, značí již skutečně konec vulgarního, hrubého materialismu, zrozeného v Německu a odtud hlavně lékaři do všech zemí šířeného.

Psychofysice, ačkoliv opakuje ve svých zákonech princip materialistický, nutno přičítati zásluhu, že znova obrácena pozornost na elementarní jevy duševní a že na pravou cestu uveden psychologický experiment, v němž dnes zdárně se pokračuje ve šlépějích Wundtových v četných psychologických kabinetech roztroušených po celém světě. Zásluhou hlavně Wundta a jeho stoupenců studium psychologické, jež již bylo téměř zcela přenecháno medikům, znova spojeno s vědami jinými, jako na př. s jazykovědou a pod.; mezitím pak stoupenci anglického associanismu rozšířili své problemy na spletitější jevy psychické, na jevy vnitřní, na psychologii zvyku a náboženství. A když konečně přešel počáteční enthusiasmus, bylo snadno poznati, že choroby vůle nejsou vlastní vůle, že choroby intelligence nejsou intelligence, a tu filosofové jako na př. Ribot zvykali duchy, aby byli opatrnějšími ve svých tvrzeních.

Za takových okolností je přirozeno, že se vyskytli na římském kongresu hlasy, zvláště ostré ve sloupcích časopisu „Giornale d'Italia", žádající, aby příště psychiatrové a psychologové měli kongresy pro sebe, odděleně, ježto prý poznáno, že jest nemožno, aby lidé, kteří se vžili jen ve svůj experiment, mohli také oceniti důkazy a úvahy metafysické. Žádáno tedy vlastně rozdělení method experimentalní a introspektivní. Patrno, že tu značně přestřeleno, ale jistě charakteristické je to!

Je tedy jasno, že my křesťanští spiritualisté stojíme částečně na stejné basi s protivníky hrubého materialismu, že tedy těšiti se můžeme z jejich vítězství. Přespříliš se radovati bylo by ovšem nebezpečno. Nová psychologie způsobila v naší antické krisi, ovšem dočasnou, ale přece dosud nepřekonanou. Parallelismus psychofysický, jednota psychických processů, změna antického pojmu scholastického o mohutnostech duše, převládání emocí a pocitů v představách, genese jevů volních, nové výzkumy o vědomí a pod. musejí nás při studiu o duši taktéž zajímati.

Z francouzské filosofie náboženské.

V. Lankaš. (O.)

Patrno proto, čím jest pro lidstvo náboženství a specielně křesťanství a čím soustavy popírající jsoucnost Boha a duše. Do této kategorie „Boha a duše prázdných systemů" nutno zařaditi i Ribertovu knihu: Essai d'une philosophie nouvelle suggérée par la Science. (6 fr.) Osobní Bůh jest mu něco nemožného! Proč? Jak prý možno by bylo smířiti pak s jeho existencí existenci počátečního chaosu, neladu a mravního zla? Myslím, že tato potíž není tak hrozná, jako myslíme-li si svět bez Boha a musíme-li doznati zákonnost a pořádek v přírodě! Jak mohla by slepá a nevědomá Ribertova „virtualité" vysvětliti podivuhodný pořádek, který panoval na světě před zjevením člověka? Takových sporných theorií jest v knize více, na př. o duši, svobodě, povinnosti atd. Víra jest mu nižší formou myšlení; zapomíná, jako přemnozí „nevěřící", že rozumné víře, aby se sklonila před tajemstvím, je třeba dostatečných pohnutek věřitelnosti! System Ribertův jest, krátce řečeno, směsicí thesí vypůjčených materialistickým a atheistickým doktrinám a zřejmě prodchnut úmyslem popírati jsoucnost Boha-Stvořitele a Prozřetelnosti. Pravý titul knihy by, dle Carcheta, byl: Essai de philosophie scientifique à base d'evolution et d'athéisme. Ribert nepresentuje v něm nějaké nové filosofie, jen zmlazuje špatně starou nauku: fysický dualismus. Že chce svou filosofii opírati o vědu, nebylo by nic špatného, neboť každý filosofický system, má-li si zasloužiti naši důvěru, musí spočívati na vědeckém pozorování jevů, jež chce interpretovati. Mnozí jsou toho náhledu, že dnešní věda skytá již filosofii solidní a dosti širokou basi, a že třeba jen neodvislého a předsudku prostého ducha, aby na ní vybudoval trvalý filosofický system. Toho náhledu jest i Ribert a proto se i o nový vědou suggerovaný system pokusil. Jiní, a to oprávněněji, zase myslí, že věda sice mnoho skytá filosofii ke stavbě soustav, ale trvalé filosofické soustavy že na ní vybudovati dosud nelze. Věda není dosud hotova, jest na postupu, vyvíjí se a spěje pozvolna k finalnímu dogmatismu. Ve vědě pravda dneška není přečasto pravdou zítřka. Aby byla věda solidním podkladem filosofické soustavy, uplyne ještě asi mnoho vody. Dnešní věda ještě s to není. Krajan Ribertův F. le Dantec, takto nesmírný zbožňovatel vědy, je si toho dobře vědom, píše-li ve své knize „Les lois naturelles": Žijeme v době velice zajímavé, v níž, když vše bylo prohloubáno, vše proniknuto, když příliš rychle se došlo k jistotě a zvláště k vysvětlení, vracíme se zpět; pochybujeme a někdy pochybujeme příliš; le déssaroi est général (zmatek jest všeobecný)!" Abychom si učinili pojem, jak solidní jsou základy, na nichž Ribert svou soustavu buduje, stůj zde malá ukázka. Důležitou thesí evoluční theorie je these o samovolném plození. Práce Pasteurovy prokázaly její nepravdivost. Ribert zná práce Pasteurovy, ale přes ně dovede se lehce přehoupnouti. Zkušenosti laboratoře jsou, dle něho,

zkušenosti negativní, které nic nerozhodují. Na druhé straně positivní zkušenosti mají trochu naděje, že prokáží fakt panspermie. K tomuto dvojímu tvrzení přidá Ribert dva čtyřřádkové citaty z Cournota a Schmidta, v nichž tito dva učenci tvrdí jen svou víru ve spontaní generaci — a these jeví se mu býti „inébranlable"! Také solidní base nové filosofie!

Studiu náboženství věnuje se stále větší a větší pozornost, a dobře tak, neboť náboženství, které dle Robertyho (v. Nouveau programme de sociologie, Paris, Alcan) vědou bylo odsouzeno a jež tolerovati (!!) proto bylo by prý slabostí a bludem, tím jen získá, ježto přemnozí poznají, že náboženství není, jak Rosegger v „Erdsegen" dí, „ein überwundener Standpunkt; sie ist Natur, gehört zur Menschennatur, wie das Lieben und das Wissen." Pěkným příspěvkem na tomto poli jest: La Grèce antique, entretien sur les origines et les croyances, par Endré Lefèvre. (Paris, Schleicher; cena 6 fr.) Kniha „psána dle zásad moderní filologie aplikovaných na nejsolidnější objevy anthropologie a prehistorie." (Denis.) Prvé čtyry kapitoly jsou věnovány ethnickým počátkům a formaci předhelenské mythologie; dvě kapitoly homerským básním a historii Troje; pak následuje výklad věr o smrti a pekle, Hesiodova kosmogonie a theogonie a konečně líčí autor náboženství historických Řeků. Studie tato — dí Denis — měla by býti čtena všemi, kdož se interesují o náboženské počátky lidstva. Denis není spokojen s jeho srovnáním křesťanství a helenismu. Má-li helenismus obřady podobné obřadům a svátostem křesťanským, neplyne z toho nic proti transcendenci křesťanství. V tomto bodě jsou všechna náboženství pravdiva. Zákony symbolismu vládnou ve všech náboženstvích a jich působením jsou obřady lidským výrazem a odpovídají lidským potřebám. Že tento psychologický element jest nutno připustiti i ve zjeveném náboženství, je samozřejmo, neboť i v něm člověk zůstává člověkem. I v nadpřirozeném náboženství, stejně jako v náboženstvích přirozených člověk se modlí, klaní, vrhá se na tvář, pokořuje se, těší se, strachuje se, bývá uchvacován nadšením, upevňuje své socialní vztahy přísahami ve jménu božstva, koná sliby atd., krátce všechna náboženství mají psychologický základ a spočívají na spirituelní trilogii: víře, lásce a symbolu. Proto však křesťanství není na stejném stupni s náboženstvím přirozeným. Studium náboženských jevů vede nás k poznání, že ty neb ony lze nebo nelze převésti na lidskou spontanitu. Třeba-li tudíž přiznati, že jistých náboženských jevů nelze převésti na lidskou spontanitu, vtírá se tu bezděčně otázka: jaký je to transcendentní princip, který je vysvětluje? Hle, hypothesa nadpřirozena klade se nám tu historicky a psychologicky! Křesťanství není institucí lidskou, non, dí Chateaubriand, le christianisme philosophique a ses racines dans le ciel (filosofické křesťanství má své kořeny v nebi). Proto nestačí meditovati o křesťanství, jak činí Lefèvre, hromaditi dokumenty a pak srovnávati — tím není náboženský problem rozřešen. Jeho řešení jest nesnadnější a komplikovanější, ježto závisí nejen na vědecké konstataci, nýbrž i na metafysické jistotě.

Pokrok učiněn byl i v nazírání na mysticismus ve mnoha bodech. Mínění, které činilo z mystika člověka nemocného, nebo člověka slaboduchého, není již v modě ani u psychologů cele oddaných experimentalní methodě. Mnozí autoři dnes snaží se spojiti mysticismus s biologií, vidouce v něm jakousi její odnož, jiní zase domnívají se v něm odhalovati zásady nejdisparatnějších náboženství. Odtud ta různost náhledův o tomto předmětě. Aby proniknutí a rozřešení této otázky bylo usnadněno, pokusil se Revel ve svém díle: Les Mystiques devant la Science, ou Essai sur le mysticisme universel (Paris, Bodin) podati celkovou historii mysticismu od samých jeho počátků. Potřeba jednoty, potřeba nalézti nepřerušený řetěz mystikův od indických Parsův až k současným theosofům, škodila však pravdivosti jeho konklusí, dí abbé Carchet. Schopnosti jsou u všech lidí ovšem tytéž, a směřuje-li lidský rozum stále ku pravdě, nelze se diviti, nalezáme-li ve všech dobách vůle směřující jedině k dobru, a to i mimo vše poznání; než tato identita schopností a aktův u mystiků nedovoluje, abychom mystiky nepřirozeně splétali a seřaďovali. Jest věru divno, zařaďuje-li se do téže rubriky sv. Teresie a lutherán Weigel, Jeanne Goligna d'Arc a alchymisté a p., velicí křesťanští mystici a muži jako Leroux, Fourier, Allan Kardec. Co ještě zaráží, jest výpočet známek společných všem mystikům. Dle Revela souhlasí mystici v tom, že připouštějí: 1. Jednotu Boha a zároveň zákon emanace, absorpce, evoluce a involuce; 2. reinkarnaci; 3. deifikaci. Katolický mysticismus je tak vyloučen a Církvi se vytýká, že pozbyla esoterického učení Ježíšova a podržela výlučně své učení exoterické, které ostatně prý se plně odchýlilo od původní nauky. Tento závěr dostačí, aby byl poznán duch knihy jsoucí v rozporu jak s učením Církve, tak s historickou pravdou.

Fechner jak známo, mínil založiti novou vědu, vědu stanovící exaktní, mathematicky vypočítané vztahy duše a těla. Psychologie měla se odíti ve formu mathematické fysiky a státi se psychofysikou. Dnes je tolik jisto, že německá škola zveličovala a zveličuje dosah psychofysiky, vyličuje-li ji za jedině účinný postup psychologické analysy, ano možno říci i, že psychofysika staví si problem nerozřešitelný. Jest nám sice možno číselně odhadnouti trvání počitku, ale ne jeho intensitu. Počitek nemá vůbec intensity; a „nemá-li počitek intensity, nemohou se počitky co do intensity měřiti, a tím padá princip tak zvané psychofysiky." (Dr. Fr. Krejčí, Psychol. pro školy.) Možno tudíž říci, že esthesimetrie, vyjmeme-li jisté zajímavé zkušenosti a jistá nová fakta, která byla jí objevena, ani nevyplnila svých slibův, ani nerealisovala svého programu. Že perioda enthusiasmu pro psychofysiku pominula, bylo znáti i na psychologickém kongresu v Paříži r. 1900. Dr. Foucault ve svém díle „La psychophysique" (Paris, Alcan) potvrzuje též to, co jsme svrchu napsali. Ve své kritice díla německého filosofa ukazuje, jak Fechner se klame o dosahu svých prací, a jak jeho nástupci, buď když chtěli ho opravovati, konstruovali bludnou nauku na falešném postulatě a nestanovili nic stálejšího nežli sám Fechner, nebo když pokusili se rekonstruovati a rozvinouti psychofysiku, vynalezli jen

výbornou kritickou methodu a vymezili pouze obor nové vědy, tak jak ji Fechner pojal. V prvé části svého díla, která jest „důkazem jeho širé erudice“, studuje tyto různé systemy a ukazuje přesvědčivě jich slabé stránky. Část další jest konstruktivní a zabývá se po výtce známým zákonem Weberovým, že přírůstek počitku postupuje řadou arithmetickou, když popud stoupá řadou geometrickou.

Současná ruská belletrie.

Podává A. Vrzal. (O.)

Snad nejtypičtější postavou mezi dekadenty ruskými jest mažełka Merežkovského, Zinajida Nikolajevna Merežkovská, známější pod prvotním jménem Z. Gippiusová (nar. 1857). Všecko, co kreslí, jest jakousi jemnou tkaninou nebo spíše pavučinou pocitů, skrze niž hledí na svět; spisovatelka nesplývá srdcem s těmi typy a charaktery, jež popisuje, a proto jednající osoby její překvapují jakousi beztělesností, neuměleckou suchoparností, žijíce a jednajíce v chladném ovzduší oněch navátých ideí, které pro pravé své vtělení potřebují jasný temperament, dovednost, duchem splývat se zjevy současného života, i velký literarní talent, jehož Merežkovská nemá. Koncepce jejích povídek nejsou organickými uměleckými záměry, nýbrž veškera poutavost její belletristické tvorby jest v dekadentských, výlučně esthetických pojmech. Její popisy přírody zdají se krásny, protože příroda dává vděčný material pro čistě dekadentské malby. Ale i tyto popisy jako celá činnost paní Merežkovské obsahuje v sobě hluboko ukrytou faleš: při vnější kráse všechno to jest hrozně mrtvé, dráždí čivy, ale nevniká v duši, protože to nemá duše ani oné síly, jež se rozvíjí v jiných dekadentských povahách. Její malincí, bezkrví lidé bez síly škrabou se vzhůru, zlobí se na sebe vespolek, myslí, že jsou velicí, zatím pak žijí a umírají jako pravé mouchy, se sotva slyšitelným bzučením. Spisovatelka snaží se své hrdiny opatřit všemi vlastnostmi dekadentskými, všeho schopným sobectvím, nepřátelstvím k mravouce a různými raffinovaně jedovatými náklonnostmi. Zatím pak hlubší psychologické motivy jsou poněkud bezmocny v jejích dílech; všude pozorovat samé cizí motivy a cizí idey. Cosi chorobného, cosi schřadlého a zároveň koketního, domýšlivého je cítit v jejích dílech, koketních, šelestících suchým šelestem ženských hedvábných sukní. Její drahé a dekadentsky zvláštní obleky zdají se oblečeny na dřevěné panáky, jež nevydají živého lidského slova ze sebe.

V poslední době Merežkovská, unesena idealistickými proudy, začíná klásti důraz na božskou stránku v přirozenosti lidské, na to, čím dříve opovrhovala, ale ani tu není znamenat nic originalního, procítěného. Jen tehdy, kdy Merežkovská shodí se sebe břímě napodobování a projeví přirozenou prostotu svého srdce, jsou povídky její

plny upřímnosti a tklivosti, jako jsou povídky „Rodina“ (Domov) a „V Veneciji“.

V mnohé příčině Gippiusové podobá se Fedor Sologub, jenž proslavil se svojí povídkou „Těni“ (Stíny), ale jak se zdá, také se jí vyčerpal, nyní pak dráždí jen čtenáře svojí hrubostí, chorobnými hallucinacemi, mravní zvrhlostí, jaké prosta díla všech lepších spisovatelů ruských.

Jen mimochodem zmíníme se ještě o Ieronimu Ier. Jasinském (nar. 1850), jenž pod pseudonymem Maxim Bělinskij psal kdysi romany ultrarealistické, později pak podle vzoru dekadentů začal si libovat v kalužinách absurdních pomyslů, v kresbě oplzlých scen, tak že „sláva čistého umělce“, po níž tak volal, odchází od něho.

Ostatně v poslední době přední dekadenti ruští, Minskij, Merežkovskij i Gippiusová-Merežkovská přešli k idealistickému směru v literatuře. V Rusku taková rychlá evoluce a úpadek dekadentství jeví se přirozenými, protože u Rusů silně odráží se dekadentství o protivný živel náboženský, a dále protože dekadentství jest plodem čistě západní kultury a přeneseno do Ruska na nevhodné půdě špatně se dařilo. Nyní dekadentství zřejmě se rozpadá, a až se promění v novou formu literarní tvorby, snad z hnutí tohoto zrodí se nové literarní síly. Bude to doba Dostojevského, budou to lidé stejného s ním šílenství. Tradice Tolstého vyčerpána, talent Čechova byl poslední v tomto směru; začíná doba Dostojevského. Umělecký duch prošel poznáním lidské rozdvojenosti, čerpal z tohoto poznání tragický názor na člověka i jakousi naději v jiné, vyšší formy života, nové formy umění, i novou krásu.

V.

Zbývá nám promluvit o ruských spisovatelkách.

Od let šedesátých minulého století, kdy ruským ženám otevřen byl přístup k vyššímu vzdělání, každým dnem kruh činnosti pro ruskou intelligentní ženu se rozšiřuje, a ve všech oborech práce zvětšuje se počet pracovnic. Zvláště v současné ruské literatuře za poslední dobu znamenat veliký příliv žen spisovatelek.

Ve všeobecné charakteristice tvorby současných ruských spisovatelek najde se několik tahů, vlastních jim všem. Je to předně subjektivnost tvorby; v prvních dílech zvláště mladších spisovatelek pozorovat čistý lyrismus, nenapodobitelný křik duše ženské, jež mnoho se natrpěla v rodině i společnosti a touží po svobodě. Díla pozdější bývají obyčejně slabší, je cítit, že to, co toužilo ven z duše, vylito, i začíná okamžik, kdy spisovatelka začíná se opakovat, opakuje své obrazy, myšlenky a charaktery. Svobodná tvorba prvních děl ustupuje místo řemeslné práci, spisovatelka ztrácí svoji individualnost, začíná šablonovitost.

Sfera, přístupná pozorování žen spisovatelek, a proto také obrazy jejich děl, dosud ještě jest úzká a obmezená. Manželství, láska, rodina, postavení ženy — to jsou hlavní motivy, jež převládají v pracích ruských spisovatelek. Nelze také nezmíniti se, že pojednává se o těchto

starých otázkách ohnivě, vášnivě... Dále kreslí ženské spisovatelky mužské charaktery obyčejně bledě, tak že v dílech jejich vedle živých osob ženských vidět dřevěné panáky. Je to nejslabší stránka v tvorbě spisovatelek ruských, jež pochází jednak ze složitosti mužských povah, jednak z nedovednosti pozorovat, hlavně však odtud, že „otázka ženská" příliš dlouhý čas výlučně od nich byla pěstována, obecného pokroku pak málo si všímáno. Ruský hrdina vůbec nedařil se ruským spisovatelkám, ničemové pak, jaké spisovatelky se zálibou kreslily, nejsou podobni Rusům. To jsou asi společné vady a nedostatky ruských belletristek, k nimž nyní přistoupíme ke každé zvláště.

Rozhodně největší umělecký talent mezi současnými spisovatelkami ruskými jest pí. L. J. Veselická, jež pod pseudonymem V. Mikulič uveřejnila počátkem let devadesátých rozkošnou trilogii „Mimočka nevěsta", „Mimočka v lázních" a „Mimočka se otrávila", jež ukázala ve spisovatelce skutečného umělce, jenž umí čerpat svá pozorování bezprostředně ze života, kreslí život ten jasnými barvami, jemně a několika tahy dovede podat charakteristiku osoby, již kreslí. Spisovatelka popsala ve své povídkové trilogii, která vyvolala nadšení samého Lva Tolstého, pikantně a elegantně prázdný život damy vznešeného světa, její evoluci, počínajíc od dětství až do posledních jejích rodinných rozepří. Vypravování jest prosáklé svěžím humorem a jemným sarkasmem. Škoda, že spisovatelka po mnohoslibném počátku skoro nadobro umlkla v literatuře.

Ze starších spisovatelek jmenujeme Sofju Ivanovnu Smirnovu (Sazonovu podle muže, nar. 1852), jež v letech osmdesátých psala liberalně tendenční romany, jež se líbily i vedle prací Turgeněva, Tolstého a jiných koryfejů ruského romanu, později psala slušné dramatické kusy a nyní píše publicistické feuilletony do „Nového Vremeni", v nichž neobyčejně směle a prostě mluví o zlobě dne.

Vedle ní podle stáří postavit třeba Olgu Andr. Sapirovu (Kisljakovu), jež napsala dlouhou řadu novell a romanů, v nichž dotýká se palčivých současných otázek. Ale píše mdle, rozvláčně, druhdy liberalně tendenčně — zvláště v thematech ze života rodinného a vůbec ze společenského života ženského.

Ještě radikalněji psala A. Šabelská-Toločinova, žena nadaná, ale příliš stranická. Aristokratické sympathie projevuje Alexandra Al. Vinická (nar. 1847).

Marie Vsev. Krestovská (nar. 1862) vystoupila v literatuře belletristickými kresbami ze života divadelního, jehož poměry a zvláštnosti dobře zná, a měla velmi pěkný úspěch. Je to asi nejženštější talent mezi spisovatelkami ženami se všemi přednostmi i nedostatky spisovatelek, s naivním sentimentalismem, bezprostředností a lehkomyslností ve formě i slohu svých děl.

Anastasija Alexějevna Verbická, rozená Zjablova (nar. 1861), napsala celou řadu romanův i novell, jednajících o ženské otázce s různých stran. Díla ta proniknuta upřímností, ale trpí nedostatkem míry, rozvláčností a nudností jakož i příliš vystrkovanou tendencí.

Nejlepší její práce jest „Istorija odnoj žizni“, kde autorka nadšeně bojuje za práva ženské osobnosti. Vůbec pro ni literatura jest „prostředkem, zbraní boje čili propagandy.“

Valentina Ionovna Dmitrijeva (nar. 1859) se zálibou kreslí ubohý život ruského venkova, kdež jako lékařka působila, a tato láska, spojená se znalostí toho, co popisuje, dodává dílům jejím zvláštní jasnosti a půvabu.

A. R. Krandijevská píše teprve asi deset let, píše nejenom zajímavě, ale i krásně. Má šťavnatý, dobře propracovaný sloh, obrazný jazyk, jasnou a barvitou kresbu povah. Všude pozorovat, že vážně pohlíží na to, co kreslí.

Velice plodnou spisovatelkou jest N. Luchmanova, jež vydala za několik málo let řadu sbírek povídek i novell, jimž však nedostává se prostoty, které za to urážejí cit čtenářův strojeným pathosem.

Nejzajímavější ze současných spisovatelek jest básnířka, novellistka, dramatická i publicistická spisovatelka T. L. Ščepkina-Kupernikova. Je to vůbec zvláštní zjev v ruské literatuře. Kreslí vždy lidi tak poctivé, tak tklivé, tak ctnostné, že bylo by možno míti její spisy za žvatlání půvabného dítka, kdyby za tím nekmitalo se cosi velice parádního, šibalského a koketního. Kromě zdařilých původních básní, povídek i dramat spisovatelka je známa jako dovedná překladatelka z frančiny.

Posudky.

Prof. *Giuseppe Toniolo,* L'odierno problema sociologico. Studi storico-critico. Firenze 1905.

Známý genialní sociolog italský, professor Giuseppe Toniolo, v přítomné práci upravil, rozšířil a v lepší jednotu a souvislost uvedl dřívější své studie uveřejněné v časopise „Rivista internazionale“. Nastiňuje tu podmínky dnešního studia sociologického a ukazuje na důležitost po krisi materialistického positivismu stále se zmáhajících a rostoucích směrů, jež jsou příznivější pravému ocenění náboženství, zvláště křesťanství a jeho socialní důležitosti.

Spis vyniká vysokou synthesou, která jest vůbec význačnou známkou jak pro spisy professora Toniola tak pro jeho přednášky, z nichž některé konané akademikům římským měl jsem sám příležitost za svých studií vyslechnouti. Psán je s ohněm propagatora a překvapuje neobyčejnou znalostí všech doktrin i tendencí sociologických.

Kdo však nedá se uchvátiti komunikativní silou přesvědčení autorova, přizná, že historicko-kritická tato studie byla poněkud znesnadněna spontanní suggescí, kterou působí na autora jeho idealní průzory do budoucna, jeho krásné vidiny. Professor Toniolo totiž mlčením přešel některé směry a snahy, ač úporné a hluboké, jež méně se srovnávaly

s jeho vidinami, čímž ovšem přirozeně ona krise positivismu a reakce k spiritualismu, ač nedobrovolně, přece jest přemrštěná. Tentýž dojem učinila na mne i přednáška jeho, kterou jsem přede dvěma roky slyšel v Římě „L'odierno momento scientifico“, v níž Toniolo unesen krásnými svými vidinami a sny, snažil se dokázati, že v poslední době vše, zvláště pak věda, silno tíhne k spiritualismu. To ovšem jest pravda, ale pravda, které nesmíme dosud přeceňovati. Zkomírání vulgarního materialismu v moderní době nepůsobí, po mém soudě, snad návrat k principům tradicionelní metafysiky, nýbrž spíše neobyčejné pokroky v psychologii a sociologii a stále a jasnější poznávání fakta duchovosti jak ve vědomí individuelním tak v historii. Pokrok to jistě velmi pozoruhodný, který zřejmě připravuje zpáteční cestu k pojmům ještě duchovějším jak ve vědě tak v životě, avšak který přece dosud neznačí návratu ku křesťanství, ač jistě brány mu otvírá. Sám professor Toniolo musil připustiti značné výjimky i při mnohých doktrinách velmi důležitých, aby mohl dokázati svou thesi. K tomu připojujeme ještě, že nové ony směry, jež působením psychologie a sociologie zvyšují důležitost fakta spirituelního a tudíž i provázejí dějiny křesťanství, měly dosud za výsledek pouze důkladnější analysi historickou a positivní a snahu o vysvětlení naturalistické. Jména Wundt, James, Harnack atd. mluví tu zcela jasně.

Druhá zvláštnost, neméně význačná pro professora Toniolo a ve všech jeho dřívějších spisech patrná, jest, že pohlíží na katolicismus jako na mysteriosní sílu, jež přitahuje k sobě celé dějiny, a ne jako na element vyššího života, který se v nich a s nimi vyvíjí, je podmaňuje a ovládá.

Ovšem zasloužila by kniha professora Toniola a vůbec celý jeho a jeho školy sociologický směr i u nás důkladného povšimnutí a studia; našly by se tu mnohé genialní a překvapující myšlenky, jež marně bychom hledali v mnohosvazkových spisech německých. Genialní synthesou, jasností a krásou dikcí vědecké spisy italské vůbec vynikají.

Ercole Nardelli, Il determinismo della filosofia di S. Agostino. Paravia 1905.

Zájem, s jakým Dr. Nardelli, laik, positivista, se oddává studiu sv. Otců a náboženských problemů vůbec, jest jistě nejlepším důkazem vážnosti, s jakou pohlíží na vědecké své povinnosti. (Mnohý z našich „řešitelů náboženských problemův a krisí“ mohl by si z Nardelliho vzíti dobrý příklad!) K tomu přistupuje vážná snaha, v úvodě spisu vytčená, ukázati, že věda a náboženství nejsou si tak příliš vzdálené, jak někteří soudívají neb aspoň předstírají souditi. Důkaz pro své tvrzení nalezá v učení o svobodě a vůli; zkoumaje theorii vůle u sv. Augustina poznává, že mezi theologickým pojmem svobody a vědeckým není velkého rozdílu, tím méně snad odporu. Jest vůbec chvalitebno, že Dr. Nardelli, podobně jako Fogazzaro a j, vybírá z genialních spisů velkého biskupa hipponského vztahy mezi pravdou křesťanskou a některými hypothesami moderní vědy.

V celé knize jest patrna opravdu důkladná znalost sv. Augustina. Autor dříve než počal objasňovati učení biskupa hipponského, nastínil stručně život i dobu jeho, což jest jistě nejsprávnější vědecká methoda, ježto tak nezkoumá již filosofický system in abstracto, nýbrž v muži, který jej utvořil, a dle povahy a poměrů doby, kdy povstal a se rozšířil. Někdy autor snad až příliš obšírně probírá a vysvětluje některé mínění sv. Augustina, ač snad na druhé straně čtenářům, kteří vůbec o učení svatých Otců nemají ponětí, obšírnost ta jest prospěšná.

Důsledek, k němuž Dr. Nardelli dospívá, jest, že sv. Augustin zavrhuje liberum arbitrium indifferentiae a připouští determinaci svobody motivy, tedy že sv. Augustin byl deterministou; ne ovšem deterministou ve smyslu moderním, nýbrž ve smyslu theologickém. Důsledek ten jistě rádi připouštíme, jen myslíme, že autor pro úplnost a ucelenost práce měl jasněji vyznačiti rozdíl mezi theologickým determinismem sv. Augustina a determinismem moderním.

Ugo Matteucci, Alcune considerazioni intorno alla teoria dell' evoluzione. Pisa 1905.

V práci Dra. Matteucciho shrnuty jsou s jasností opravdu záviděníhodnou a hlubokou synthetickou intuicí vědecké výsledky, k nimž dospěl při studiu otázky vývojové. Kriterium vědeckého jeho zkoumání jest čistě naturalistické, dle vzoru Spencera a částečně i Haeckla. Avšak od obou autor značně se odchyluje jednak v určení funkcionalním vývojového processu, jednak že připouští mezi prvým a druhým okruhem všeobecné evoluce (kterou si rozděluje na tři okruhy) differencialní prvek a „dodnes převyšující obecné zákony hmoty“, který podstatně rozlišuje organismy od anorganismův a od obou pak superorganismy.

Podává tedy autor, jak jsem řekl, v přítomné práci všeobecné důsledky obsáhlých svých studií přírodnických i sociologických, zvláště důkladně si všímaje dvou processův, integrativního a disintegrativního skutečnosti, z jichžto vztahu, jak sám dí, vyplývá veškerý vývojový process, process, který pro něho — v tom je zase odchylka od jiných evolucionistů — jest v podstatě morfologický a substancielní.

V dalších pracích, jež brzo budou následovati, slibuje autor vysvětliti vědecký postup, který ho přivedl k těmto závěrům; potom ovšem bude též možno podati celkový a kritický úsudek o jeho pojmu evoluce, úsudek, který již teď by byl předčasný. Ovšem hned teď možno uznati, že Dr. Matteucci bystrým svým duchem i hloubkou vzdělání hodí se, aby řešil podobné problemy kosmo-, bio- i sociogenetické.

Alessandro Chiappelli, Dalla Trilogia di Dante. Firenze 1905. — *Carolina Pelitti,* Affetti e sentimenti nella Divina Commedia. Milano. Cogliati. Cena 3 l.

I. Professor Alessandro Chiappelli, genialní a důkladný znatel i kritik moderních proudů duševních, sebral v přítomné knize některé své přednášky, jež konal v různých městech italských o velebásni Danteově. V úvodě odůvodňuje název spisu: Trilogie je trojí sice věc,

ale s duševní jednotou. Slovo to, významem klassické, výborně se hodí pro velkou báseň danteovskou: dle částí trojí, duchově však jedinou.

Každý nadšený a vzdělaný čtenář Dantea má docela osobní dojmy, jichž jiní buď vůbec nemají neb je aspoň jinak než on pociťují; každý intelligentní čtenář srovnává, všímá si krásy, zastavuje se u veršů, scen, jichž druhý si takořka nevšimne nebo zcela jinýma očima je pozoruje. Chiappelli — jemuž jistě nemožno upírati neobyčejné vzdělání, bystrou mysl, kriticky vycvičeného ducha — uvádí ve své práci některé své nejvřelejší dojmy zažité při četbě Dantea: jsou to poznámky bystré, hned grandiosní, hned lehounké, brzy radostné, brzy žalostné, jež probudily se v duši kritikově a jež i v nás zazní ozvěnou.

Přednášky professora Chiappelliho týkají se zvláště cest velkého básníka: L'entrata di Dante all' inferno, Consorti del conte Ugolino, Valdarno alla Romagna, Rosa mistica jsou názvy jednotlivých přednášek pistojského učence, které oslňují genialními a bystrými pozorováními, krásnou a jasnou dikcí, hlubokostí vzdělání a esthetickým vkusem. Jakoby kráčela stránkami té knihy titanské duše danteovské ozvěna nesmrtelného jeho umění. Chiappelli předvádí živě své nálady, ozdobuje je překrásnými barvami, tak že neunavují jako mnohé komentáře danteovské, nýbrž naopak jsou příjemné a skýtají radostnou i užitečnou četbu.

Ku konci jest přídavek se zajímavými historickými poznámkami o některých sporných verších danteovských.

II. Spis druhý psaný jest hlavně za účelem didaktickým. Illustruje na textě „Božské komedie" podivuhodnou osobu Danteovu i nevyčerpatelné jeho umělecké vzněty. Material vybraný z básně spořádán jest dle různých účelů, čímž vznikla ne příliš nesnadná, ale přece pěkná práce, jež bez násilných obratův a bez učeného přívěsu stává se četbou příjemnou a nejširším kruhům přístupnou. DR. J. KRATOCHVIL.

Ze života náboženského.

O „Marianském kongresu" píše organ z „Marianské ulice" (č. 167): „Vzplanutí davového hysterismu náboženského, jehož jsme byli za ‚Marianského kongresu' v Praze svědky, uměle vzedmuté osvědčenou technikou okázalé katolické liturgie, octlo se daleko za mezemi Marianského kultu, snesitelného i svobodomyslnějšímu pojímání svou věkovitou poesií, i nabylo forem hřešících proti vkusu a vzbuzujících přímo nejen odpor, nýbrž i obavu před úhonou pokrokové pověsti naší Prahy..." Tedy ta davová hysterie vzbuzená okázalostí jest „svobodomyslnému pojímání" proti srsti. Jsou pochopitelní lidé, kteří takové vzrušování davů nemají rádi. Ale svobodomyslný posuzovatel týmže pérem, jímž odsuzuje jedno vzedmutí hysterie davové, hlásá ihned jiné podobné vzedmutí — husitsko-národních slavností. A libuje si, že

„obec sokolská" vyzývajíc k Husovým oslavám, odsuzuje už napřed všecky hlasy, které by snad žádaly kus ducha a prohlubování ve slavnostech Husových – paráda a hodně mnoho parády také postačí — neboť na tu se davy chytnou! Tedy pryč s hysterií náboženskou, pryč s okázalostí liturgickou, za to rozvinujte okázalost a vzbuzujte hysterii národně-husitskou! To je „svobodomyslné — pojímání!"

Výzva „České obce sokolské" k Husovým oslavám je věru charakteristická pro celé to úpadkové „sokolství" naše. A mezitím co národy evropské, ba i polobarbarské duchem závodí a duchem vítězí, u nás ta „kultura hnátů" stále se ještě vystrkuje v popředí našeho národního života. A to dokonce čím dále více ještě ve všemožných sportech měrou nikdy nebývalou!

*

Organisace katolického duchovenstva v Čechách pokročila opět. Vedle zemské jednoty, sledující cíle stavovské a odborové (pastoralní a pod.) zřízena ještě „politická rada" duchovenstva českého. Organisace tato chce sledovati cíle pouze politické, však bez stranictví, netvoříc stran ani proti nim nevystupujíc, shodně s postavením duchovního nabádajíc ku všestranné práci v lidu a pro lid, mimo užší odbor pastoralní. Zdá se, že práce její bude spočívati hlavně na poli hospodářsko-socialní výchovy kněžstva.

*

Po celý květen a červen vedl se mezi „českým" náboženským konservatismem a „moravským" náboženským reformismem velmi horoucí disput o Marianské slavnosti květnové. Přihodilo se totiž, co se všem reformatorům a kritikům přihází občas, že nešikovně o něco zavadí. To se ovšem těm, co se vším vždy jsou spokojeni, nikdy státi nemůže. Ti nezavadí a nepotknou se. A dodatečné „meaculpování" mladých nic nespomohlo. Zdrtit, zničit!

*

Ve „Světě Slovanském", jejž vydává krakovský klub slovanský, vyšel v 5. svazku posudek náboženského hnutí v národě českém. Nejmenovaný autor přiznává hnutí náboženskému sílu, kněžstvu schopnost vysokou a čilost obdivuhodnou, ale přes to přese vše, celé to hnutí náboženské jest pouze v duchovenstvu a jeho organech. Ve veřejném životě se nejeví. Duchovní, ač vysoko stojí svou intelligencí, nepožívá žádného vlivu ve veřejnosti. Děje se vše bez něho a mnoho proti němu. Český člověk v náboženském ohledu jest individualistou. Rád disputuje o náboženství, ale nepřijímá cizích náhledů, nerad se podrobuje náboženskému zákonu a disciplině, zůstává při svém náboženském zájmu povrchním. Nedává se na sektařské cesty, třeba nesouhlasil se svou církví. A když už musí jakou autoritu církevní přiznat, přizná beze všeho autoritu nejbližší, katolické církve. Nepochopený duch dějin českých vede českého člověka v odpor proti katolické církvi, ale život zase ho s ní svádí.

Tento v celku správný úsudek hodí se spíš na průměrnou intelligenci naši než na celý národ. Lid o tom duchu dějin mnoho

neví, a odvrácen bývá od církve a náboženství jinými proudy (industrialismem, „kulturní“ náplavou, záludnou agitací a j.) než tradicí historickou. Vždyť v témže stavu nacházejí se i jiné národy s jinou historickou tradicí. A čeká takováto budoucnost i „nejkatoličtější národ“, národ polský. Dnes už jeho positivisté a modernisté, jeho demokraté, ba i selsko-lidoví jsou nejen necírkevní, ale vůbec proti náboženství nebo beznáboženští. Jak silně o tom svědčí už socialistické demonstrace ve varšavských, lodzských a jiných chrámech v království! Lid, jenž ve chrámě bez ohledu na určený pořádek provádí svou „pobožnost“, jako se stalo ve Varšavě a Lodzi, ten už není církevní. Dnes snad jsou to malé skupiny schválně se shluknuvší. Ale porostou, jako rostly z malých skupin v celé indifferentní zástupy i v jiných zemích.

České kněžstvo prý přese všecku svou velikou horlivost a pracovitost jak pastoralní tak literarní, zanedbává jeden důležitý obor vědy, historii. Jemu připadá úkol změnit filosofii dějin českých, a kněžstvo tímto úkolem se nejméně zabývá. Věrná pravda! Drobní pracovníci i tu se už pokusili. Ale nepochodili. Spíše zhoršili věc než napravili, neměli ani síly ani dovednosti na svůj úkol. Na ten musí přijít člověk genialní a spolu pracovitý. Neboť musí nejen nové stanovisko přinést, ale znovu probádat dokumenty minulých dob českých. Musí býti novým otcem historie národa českého. A to bude čím dál nesnadnější. Střízlivá, objektivní historická věda i nekněžská ostatně pracuje v témže směru a opravuje pomalu starou tradiční filosofii a náladu českých dějin. Reformismus pokusil se o jinou cestu a chtěl smířit se s tou tradiční filosofií dějinnou, nebo vsunout místo ní, místo „husitské“ filosofie, filosofii cyrillomethodějskou. Ale pokusy v intelligenci a především v Čechách samých selhaly. Víc však než národní dějinná filosofie uškodila nesprávná církevní filosofie českých dějin, která citu českého druhdy nerespektovala. Dnes však už je řídkou i v nejcírkevnějších kruzích. Takto snad s obou stran nastane v této „filosofii dějinné“ jakési sblížení a narovnání. Ale hnutí náboženské se tím vyrovnáním sotva značně posílí. Zůstanou zas jiné nálady a jiné filosofie!

*

Nic nepomáhal reformní katolicismus, dokud se rozvíjel na půdě americké, anglické, španělské, francouzské, německé, české. Jen boje doma a žaloby v Římě byly následkem toho hnutí a domnělá výlučná orthodoxie protireformních v mlčení nebo výtkách Říma dostávala schválení a posilu. Ale teď reformismus (nejen křesťanský demokratismus) vtrhl do Italie. A jak označuje boj o jistou brošurku („Pius X, jeho skutky a záměry“), rozšířil se reformismus v plném pochopení svém, pod svým pravým jménem, až hodně vysoko, snad i na místo v Církvi rozhodující. Proti zmíněnému spisku, jenž na jaře vydán, rozvodnila se celá povodeň brošur polemických a článků. Ba i úřední list kurie „Osservatore Romano“ přišel s bezvýrazným dementi. Autor brošurky „Pius X“ či kdosi jiný podjal se nyní úkolu, všecky útočníky odrážet a potřebu reformy v Církvi dokazuje, odiosnost a novost s ní snímá. Činí to ve spisu: „Dějiny jisté brošurky.“

Za autora jejího označuje vysokého preláta římského, s poměry obeznalého, ač v Římě poslední léta stále netráví. Že první brošurka podávala mnohé záměry Pia X správně, zřejmo z nejnovějšího listu papežského, jímž vyzývá katolíky italské k veřejné činnosti. Výslovného zrušení zákazu „non expedit“ za obou minulých papežů přísně zachovávaného ani tato encyklika nepřináší, ale v praxi se veškerá ta stará nesmířlivost s dnešní formou státní v Římě a Italii odstraňuje. Církev se nebude už vzdalovat veřejného a politického života. Nastupuje znovu všecky své úkoly. Vzorem svatého Otce je německé katolické centrum. Tedy to centrum, proti němuž brojí katolický reformismus německý!

*

Na schůzi Zemské jednoty českého duchovenstva v Praze mezi jinými přišla na přetřes otázka o účinnosti katolického tisku. Naříkáno, že české katolické listy zanikají jeden za druhým, ať byly sebe lépe vedeny. Vyčítáno, že kněžstvo zámožnější velice málo katolický tisk podporuje! Jsou prý to jen chudí kaplani a chudí faráři! Vyhrožováno vydat jednou seznam kněží odběratelů, aby bylo vidět, jak svrchu málo je zájmu pro katolický tisk. To je však právě největší bolest a vada našeho katolického tisku, že spoléhá jen a jen na kněžstvo. Tak stává se konečně v očích všech nekněží tiskem skoro jako odborným a všichni si pak myslí, že pro ně to není — to jest jenom pro kněžstvo. Ostatně domněnka, že by se pro náš tisk málo obětí přinášelo, není správná. Žádný tisk není tak obětavě podporován jako náš tisk, tak zvaný katolický! Také zůstávají bez účinku v našem tisku ne ty appely na podporu, ale jiné výzvy, výzvy k podpoře moralní, ke spolupracovnictví, k součinnosti, k soucítění. Všecky návrhy a plány na vnitřní reformu našich listů padají právě tímto nedostatkem, ne nedostatkem peněz. Těchto ovšem také není nadbytek, ale nezmohlo by se jimi to břemeno, které tíží tisk náš, břímě osamocenosti a bezúčasti mravní a duševní. A tytéž příčiny dusí i tisk konservativní. Stejné bolesti a stejný lék, stejný cíl a stejné prostředky — a přece jdeme vedle sebe a často i proti sobě a bez vlivu a bez síly obojí, stěžujíce si do své slabosti, která leží právě v roztříštěnosti fondův i lidí z konservativního tábora českého.

*

Konference o hlaholici v Římě se radící skončena. Listy jihoslovanské i italské, jež stopovaly (třebas tajné) jednání této konference, jsou shodny v úsudku, že jihoslovanští biskupi horlivě se zastávali práva na hlaholici pro celý národ. Jest však rovněž jednotný, třebas asi předčasný úsudek, že Řím staví se neochotně k požadavku, rozšířit oprávněnost hlaholské bohoslužby na celý národ katolických Jihoslovanů (Slovince a Charvaty). Příčiny jsou však pro tuto nechuť více politické než církevní. A omezí-li Řím právo to přece jen zas na rozsah dekretu z roku 1898, neučiní to bez závažných příčin, s ohledem na okolnosti a pokyny, o nichž širší veřejnost nemá a nemůže míti bližších vědomostí. Postaví-li se celý episkopat jednoho národa a tento národ celý za své

právo historické, dnes jistě Řím by neodřekl pro pouhou tradici a snahu unifikační a centralisační, o níž beztoho ví, že v žádném katolickém národě nesetkává se s milým přijetím. Odřekne-li Řím, bude míti své více méně závažné příčiny. Věcí Jihoslovanů bude hledět tyto příčiny odstranit. Řím neodříká na věky. Jeho rozhodnutí vyplývá z opportunity té chvíle. Změní se chvíle, změní se i rozhodnutí.

Synod bulharský vymohl si na vládě, že zakázala soukromým školám vyučovat dítky pravoslavných též náboženství nepravoslavnému. Dítky navštěvující soukromé školy, musí, jsou-li pravoslavné, vykázati se ještě zvláštním vyučováním v náboženství pravoslavném. Jedná se totiž o školy protestantské a katolické. Ani stát, ani církev ani rodiče nestarali se dosud, jakému náboženství jsou dítky bulharské a pravoslavné v těchto soukromých školách vyučovány. Zavádí se tedy teď něco, co se jinde ve spořádaných poměrech vyučování pro církev a stát rozumí samo sebou.

Dekret velkonoční o svobodě vyznání náboženství na Rusi způsobil pro byrokracii ruskou státní i církevní nemilé překvapení. Násilný přírůstek pravoslaví v Polště, na Litvě a v Pobaltí se ukázal nespolehlivým a nesprávně drženým. Vylákaní nebo násilně přepsaní teď cítíce, že volně smějí zas přiznati se k víře, která je podle srdce jejich, počali hromadně přestupovat. Stalo se to zejmena ve staré uniatské diecesi chlumské (gubernie lublínská a sedlecká; katol. diecese lublínská), místy na Litvě a v gubernii liflandské. Zvláště tu v obyvatelstvu lotyšském a v rusínském cípu gubernie lublínsko-sedlecké počalo silné hnutí. Praví se — počet nemožno udati zevrubně, dokud úřady samy ho neohlásí — že na Chlumsku odpadlo už od pravoslaví 40 tisíc a Lotyšů na 25.000. Když byla uniatská diecese zrušena v roku 1875/6, zakázáno unitům přecházet ke katolicismu a přepsáni prostě na pravoslaví.[1]) Ve zprávách prokurora svatého synodu, jaké podával o postupu pravoslaví v tomto kraji, rozlišováno obyvatelstvo na tři skupiny: smířené s pravoslavím, pochybné a dosud vzdorující. Prvních bylo nejvíc. Druhých udáno v roce 1900 na 7000 a třetích přes 80.000. Tedy 88 000 duší do dnešního dne nesmířilo se s pravoslavím. Bylo tedy samozřejmo, že po vydání dekretu o svobodě vyznání, tito ihned se prohlásí, čím vlastně jsou. A že se nepřihlásili dosud všichni k církvi katolické, toho je několik příčin. Agitace a hrozby úřadův a naléhání jak pravoslavných listů ruských tak všech listův a stran rusínských v Haliči i na Ukrajině, aby úřady bránily lid před polonisací a latinisací, a aby vzkříšena byla proň opět unie. Vystoupily všecky tři denníky rusínské, Dilo (mladorusínský), Halyčanyn (starorusínský), i Ruslan proti agitaci polské, která bývalé unity prostě převádí na obřad latinský. Také „Niva“, měsíčník duchovenský, i „Lit. Nauk. Vistnyk“, měsíčník mladorusínské intelligence výzvou prof. M. Hruševského ke kleru, žádají, aby uniti ponecháni byli v unii a při řeckovýchodním obřadě. Z kněžstva roku 1875/6 vypuzeného žijí

[1]) Celá uniatská diecese chlumská měla tehdy 266 farností s 260.500 věřícími. Z těchto za tři dnů »popravoslavěno« 147 farností se 134.000 věřícími.

asi tři čtyři, teď už sestařelí. Pokud zůstáli v Rusku, bylo jim zakázáno sloužiti po východním obřadě a musili s dovolením svaté Stolice sloužiti v latinském ritu, nebo vůbec nesloužili. Teď opět po vydání dekretu oznamuje se o tom onom (tak Hrehor Karpovyč v Petrkově), že zase po 32 letech sloužil poprvé po východním obřadě. Klerus haličsko-rusínský, jenž v letech šedesátých vyslal nešťastné emissary na Rus, aby sjednocovali unity s pravoslavím, měl by dnes chybu tehdejší napraviti. Jen, že dnes jej ruská vláda sotva připustí z obavy před „ukrajinštinou", ač i té už dány jisté volnosti a úlevy.

Na Litvě a v Pobaltí odstupovali sedláci litevští od katolicismu a lotyšští od lutheranismu k pravoslaví pod podmínkou, že budou za to zbaveni roboty a zemí nadáni. Hnutí to počalo v dvacátých letech, a rozrostlo se hlavně po letech čtyrycátých, kdy najednou na 100.000 Lotyšů přestoupilo. Ale přestupem nic nezískali. Pravoslaví jim k půdě a svobodě nic nepomohlo, pravoslavné i luteránské úřady donucovaly je jako dříve k robotám, a nechávaly je v područí německých pobaltických statkářů. Brzy proto Lotyši chtěli nazpět k lutheranismu, od něhož v srdci se neodloučili. Ale teď už návrat jim nedovolen. Proto tajně se súčastňovali protestantských shromáždění. Němečtí pastoři stejně jako polští kněži pokutováni a trestáni, posloužili-li vědomě takovémuto popravoslavěnému. Ale i obyvatelstvo i duchovenstvo snášelo a zákon obcházelo, úřady uplácelo. Za peníze bylo možno si koupiti vysvětlení, že dotyčný je lutheránem, po případě katolíkem. Teď kdy povolil nátlak, také Litvané a Lotyši vrací se, ale ne v celém počtu dřívějších odlouzených. Mnozí přivykli, mnozí se ještě bojí a čekají až lepší záruky a pravé svobody v budoucnu. Jiní zelhostejněli, přešli k různým sektám a pod.

*

Církevní spor mezi Rusíny a Rumuny octl se až ve Vídni na říšské radě. Rusíni přednesli tu své stížnosti, Rumuni bránili své správy církevní (pravoslavné), která prý je zcela rovnoprávna (ale nad rusínskou většinou přece vládne rumunská správa církevní). Rusíni chtějí tedy zcela přirozeně rozdělení diecese pravoslavné v Bukovině na dvě: ruskou a rumunskou. Toho však Rumuni nechtějí dovoliti. Zatím mají na straně své vládu, která hledí ústupky a smiřováním trhlinu zaceliti.

*

„Petrohradská reforma", jak nazvali moskevští staro-konservativci snahy po obnově sobornosti a autonomie církevní, rozvíjí se dále. Nepovoluje, třebas byla citelně pronásledována. Vedena je „akademiky", tedy lidmi v ruském kleru nejvzdělanějšími. Ale právě proto nepřátelé církevní reformy hledí popuditi proti ní pastoralní duchovenstvo, jako proti výmyslům professorským Professoři a někteří „poblázněnі" biskupi chtějí prý ujařmit celou církev a všecko kněžstvo. Listy jdoucí s reformou mají ovšem snadnou práci s vyvrácením: stačí poukazovat jen stále na dnešní ujařmení pod byrokracií státní. A reformní snahy konečně tak prorazily v řady duchovenské, že už mnohé listy

obracejí, tak na př. i moskevský týdenník „Russkoe Dělo“ Šarapova. Nálady reformní a protireformní ve vládnoucích kruzích se mění stále. Hned reformní viceprokuror Sabler, hned protireformní prokuror Pobědonoscev nabývali vrchu. Podle toho také policie petrohradská „professorské reformatory“ pronásledovala, zakazujíc schůze, rozhánějíc shromážděné duchovenstvo a hrozíc mu, že je i z chrámů vyvleče! Hned zas schůze povolovány a jejich prohlášení znovu uveřejňována. Konečně zdá se, zvítězila reformní strana aspoň na tolik, že jí nepronásledují. „Cerkovný Věstník“ přináší návrh, jak by se konati měly volby do budoucího „soboru“ pravoslavné církve, jenž by zasedal v Moskvě. Myslí si nepřímé volení po dvou delegátech: jeden duchovní, jeden laik z každé skupiny: farnost do děkanského okresu, děkanský okres do eparchialného (diecesního) sboru, tento do krajinského sboru několika diecesí a ten konečně do všeruského plného církevního sboru. Biskupi mají samo sebou právo účastenství.

Na schůzi petrohradských professorů duchovní akademie, kteří nejvíce čilosti reformní vyvíjejí, jak konservativní petrohradské „Slovo“ sděluje (v polovici června), přetřásány dva návrhy reformní. Mírnější skupina žádá zatím jen právo sborovosti církevní. Druhá však žádala více: omezení moci biskupské a zrušení nekanonické zvyklosti, že jen mniši jsou povyšováni na stolce biskupské. — V reformním hnutí i jinak je zřejmý proud světský proti mniśstvu, ono také při všech návrzích o sboru církevním bývá pomíjeno. Ruský (petrohradský) reformismus kromě toho vyvíjí se zcela obdobně podle západního (katolického) přijímaje mnohé jeho idey a formy. Tak na příklad ideu o evoluci dogmatu. Jinak se žádá a navrhuje ještě souhlasně ruským poměrům: zrušení censury duchovní (diecesní) nad kázaními farářů. Tito musejí totiž svá kázaní vypracovaná předkládati zvláště od biskupa censorovi (z duchovenstva). Žádá se také reforma bohoslužby pravoslavné. Církev pravoslavná pojala do své bohoslužby celé hodinky církevní. To prý mohlo býti v klášteřích, kde mniši mohou celý den se zabývat bohoslužbou. Ale pro světskou pastoraci to není. Je to příliš dlouhé a unavující. Proto si to kněžstvo zkracuje rychlým říkáním, které zas všeobecně vzbuzuje pohoršení a odráží lidi od chrámů. Mnozí duchovní samovolně zkracují a vynechávají různé chvalozpěvy a recitace žalmů nebo čtení. Ale každý to zas činí jinak. Lid je dlouhou bohoslužbou a při rychlosti zpěvu a recitací zcela nesrozumitelnou duševně i tělesně unavován a obmezuje se na pouhé zevnější úklony a kříže.

Hladina rozvlněna tak mocně, že vyvrhuje všecko zetlelé a cizorodé a lomcuje i nejsilnějšími pilíři.

Věda a umění.

Dle „Samostatnosti“ p. Karel Horký, vydavatel bývalého „Krameria“, v němž katolictví a kněžstvo tupeno způsobem věru nadobyčejným, v „Čase“ alarmoval pokrokové Čechy k upisování a zasílání 4korunových podílů na vzkříšení „Krameria“. „Sebral dosť peněz, více než 900 zl., které potom veřejně doznal, ale „Krameria“ nevzkřísil. Neboť potřeboval podílů na jinou věc než na vzkříšení „Krameria“: na zaplacení svých dluhův a na zakoupení — pudlíka. Na pudlíka obětoval p. Karel Horký, a to hned z prvních peněz sebraných na „Krameria“ celých 120 K. A co stodvacítikorunový pudlík provázel potom rokycanského pokrokového lva na procházkách i — záletech, „Čas“ uveřejňoval alarmující zasláno jeho dále, a pokrokoví Češi pokračovali v záchranné akci ‚Krameria‘.“ České pathologii tedy „utěšeně“ přibývá látky i tam, kde nejvíc provozována (ovšem na druhých), totiž v realismu.

*

S jarem otevřel se výstavkový ruch. V Praze, v Brně, ale i po menších městech v království a v markrabství. Výstavka Úprkova v jeho ville ve Hroznové Lhotě o letnicích byla jistě nejoriginalnější. Kalvoda vystavoval s celou svou školou. Manes chystá se výběr ze své jarní výstavky i jiné práce ukázati v Mnichově. Začal Vídní, touží po uznání i za hranicemi říše. Slíbil také už dříve světu jihoslovanskému návštěvu.

V hudebním světě a tentokrát velmi nedobytném pro cizince, v Italii, dobývá si české kvartetto zájmu a chvály, pražská Filharmonie zase ve Varšavě.

Po Čechách prováděli čtrnáct dní asi tucet Angličanů, snažíce se učiniti jim Čechy co nejpříjemnějšími a pochlubiti se vším, co máme. Po Francouzích, jež jsme chytli hlavně na politiku, mají se tedy Angličané získat na — starožitnosti, krásy přírodní a na umění. Mezitím ve Vídni nadcházeno si francouzské mlynáře. Hostěno v Praze návštěvy ruské, polské, pořádána výstavka obchodní ze zemí jihoslovanských.

Brněnské divadlo vyšedši na tournée po Uhrách a Charvatsku i Srbsku, vrátilo se z Prešpurka už. Dále bylo pro nahodilé překážky nejisto jíti.

Export umělecký stále ještě slabší než import, ale přece už značnější než u jiných oborů (vědy, krásné literatury a j.).

*

Literarní polemiky na jakousi širší skoro národní affairu vyvýšeny i jinde: u nás sekají professora Kvačalu za jeho německé vydání materialů ke Komenskému (vliv Komenského na kulturu německou 17. století) vytýkajíce věcné, čestné i národní poklesky jeho, z nichž pan professor umývá se ve „Slov. Pohľadech“. — V Charvatsku obviňují z velmi smělého plagiatu universitního docenta Golika (Mladí a staří v římské literatuře).

J. Otto hodlá vydávati „Slovník divadelní".

Polští historikové budou druhým pololetím počínajíce vydávati dvouměsíčník „Przegląd historyczny". Zatím odvažují se jen na časopis nehojný. Náš „Český Časopis historický" dovršil už sice desátý ročník, ale na zvětšení obsahu svého si rovněž netroufá.

Krakovská společnost lidoznalství míní spojiti se svým organem nebo převzíti samostatně „Wisłu", varšavský list ethnograficko-zeměpisný, velmi cenný organ, jenž po smrti svého tvůrce Karłowicze hrozí zaniknutím.

Přede dvěma měsíci povolený týdenník zemstevní v Moskvě „Moskovskaja Nedělja" pod redakcí professora knížete Trubeckého dosud nevyšel. Připravena dvě čísla, ale censor z nich ani řádky nepropustil. A svědkové tvrdí přece, že v číslech těch nebylo nic závadného, ostřejší věci denně vydávají se v jiných listech. Ale právě snad polokonservativní týdenník a při tom vřele reformní byl nahoře nepohodlný. Radikalismus by byli propustili, ale umírněnosti žádající za reformu nesnesli.

„Slovanský Věk" vídeňský vydav ještě dvojité číslo (91/92), rozloučil se se světem ubit ne rakouskou policií, jak jsme za to měli, ale ruskou! A vyšel, aby Rusku sloužil! A sloužil mu přece ve směru konservativním, jaký je v Rusku u vlády! Podává v posledním čísle svou administrační statistiku, dosti výraznou! Tiskl se „Slovanský Věk" v 1250 exemplářích. Předplatitelů bylo 1126, z těch bylo v Rusku 675 (v Petrohradě 134, v Moskvě 130), ve Vídni 61, v českých zemích 90, v Haliči a v Bukovině 111, v rakouských jihoslovanských zemích 50, v Uhrách a v Charvatsku (bylo možno následkem zákazu rozesílat jen v obálkách zavřených) 40, v Srbsku a v Bulharsku 50, v Poznaňsku a v Lužici 16, na Černé Hoře 6, v jiných zemích 27. Tedy celkem možno říci, že se pokus Dra. Verguna zdařil. „Slovanský Věk" byl skutečně organem na dnešek dosti hojně čteným ve všech slovanských zemích a národech. Poněvadž ruští odběratelé tvořili přes polovičku (ba dvě třetiny platících) odběratelů, proto přirozeně list zaniká pro obtíže s ruské strany.

Nedávno předseda ruské komise o tisku sen. Kobeko vyjádřil se o duchovní censuře, že bude úplně zrušena. Stát se nebude míchat do náboženských spisů. Přenechá úplně církvi, jak se chce bránit. Ta pak censuru zavede jen pro ty spisy, které budou žádat výslovného jejího schválení. V tom ohledu bude to tedy v Rusku jak u nás a v jiných západních státech. — Organ moderní malby ruské „Mir Isskustva" (Svět umění) zanikl, s ním i secessní výstavky, jež pořádal v Petrohradě. — V Oděsse před nedávnem založen organ v macedonské řeči pod názvem „Vardar". Chce hájiti nezávislost Macedonie na Bulharsku i na Srbsku! Spor obou kmenů škodí, jak přirozeno, Macedonii velice. Ale buzením nové národnosti se ani Macedonii ani Slovanstvu neprospívá. Vedle bosenského jazyka, který také vládou povýšen k autonomii literarní přes hlavy Srbův a Charvatův, ač se v životě sotva kdy ujme, tvoří se

tedy stále nové a nové slovanské jazyky. Také Kašubi povzbuzující se k uvědomění (v Pomořanech) píšou — prý na zatím — ve své řeči, aby lépe k lidu pronikli. I když odmyslíme nezdařený pokus s bosenskou řečí, stále ještě můžeme čítati 13 literarních jazyků slovanských! Víc než prospěšno býti může politicky tak rozbitým kmenům!

*

Spor politický mezi Slovinci zanešen konečně i do „Slovenské Matice“, která se před ním dosud byla uchránila. Ale teď liberalní strana pod záminkou, že nedá Matici zklerikalisovat, počala brojit proti jednotlivým osobám. Předseda inspektor Levec se tudíž předsednictví vzdal. Charvatský příklad asi nakazil! V Charvatsku zdá se však, že začínají se mladí zase pomalu přibližovat.

Podobné spory počínají vyvolávat mladé směry i v Haliči v polských společnostech Tak nedávno ve společnosti Mickiewiczově (ve Lvově) návrh, aby se vyslovila krakovské Akademii nelibost, že vyznamenala dílo Tretiakovo o Słowackém, přijat přes odpor předsednictva, jež se pak vzdalo. Nesnášelivost až do krajnosti nastupuje u mladých pod jménem kritičnosti! — Slovinští umělci konečně svolávají se k poradě na založení odboru v jihoslovanském svazu uměleckém „Ladě“, když už následkem neobeslání sjezdu záhřebského se na ně dotazy a výčitky se všech stran byly sesypaly.

„Slovanský Přehled“ a i jiné listy jiných národů slovanských nejsou spokojeny se sjezdem novinářů slovanských ve Volosce, že nepřijal ku projednání návrh prof. Zdziechowského o hnutí v Rusku a o svobodě pro Poláky a Malorusy.

„Slovenský Týždenník“ není spokojen s „Československou Jednotou“ pražskou, že na poslední schůzi usnesla se obrátit zřetel svůj také k Čechům vídeňským a dolnorakouským a vůbec zahraničním. Odchyluje se od svého účelu a tříští síly. — 30. května otevřeno v Sofii národní museum bulharské, první to ústav podobného druhu v pravdě representační pro Bulhary. — Srbsko-lužická „Matice“ měla koncem dubna svou výroční valnou hromadu v Budyšíně.

*

Po dlouhé době zase (po 40 letech!) letos smí polské divadlo do ruského Kyjeva. Odebere se tam na léto společnost lvovská, dnes za nejlepší pod Pawlikovským pokládaná. Jistě též znamení obratu. A obrat ten prý přivodilo pohostinské vystoupení Korolewiczové-Waydové, jež tyto dni vystoupila též v Praze.

Srbské divadlo podrobeno bude asi reformám, jakož i novou stavbou bude muset býti obdařeno. — Dostaví se letos už divadlo bulharské v Sofii. Společnost „Slza a Smích“ hrávala dosud v sálu „Slovanské Besedy“; pod názvem „národního divadla“ chystá společnost na budoucí sezonu nový repertoar z kusů klasických i moderních. Omezuje se ovšem jen na činohru. Celý slovanský jih, vyjma Lublaň (za výpomoci německého divadla má i operu), jest bez opery. Domácí drama bulharské přichystáno jen jedno: novinka Milarova „Vasil

Levský". Roku 1904/5 společnost sofijská hrála 81krát s nákladem 122.477 lvů, v čemž státní subvence bylo 90.000 lvů (!).

*

Zemřeli: 28. května A. A. Nekrasov, professor kazaňské duchovní akademie, výtečný znalec češtiny a hebrejštiny a badatel filologický. — 7. června Fr. X. Prusík, professor, literární historik český. — 8. června J. Wagner, český překladatel a český slavista. — 11. června N. J. Subbotin, professor duchovní akademie moskevské, dobrý znalec rozkolu ale nemilosrdný jeho obviňovatel. — 12. června professor vratislavský Jan Mikulicz, slavný chirurg polský, od Poláků však za odrodilého prohlašovaný; V. M. Sysoev, ruský spisovatel dětských povídek, z nichž mnohé vysoko ceněny. — 13. června Václav Vladivoj Tomek, slavný historik český, historik královské Prahy.

Zprávy národohospodářské.

Ze zpráv našich tří největších ústředí hospodářských na Moravě: Ústř. jednoty českých hospodářských společenstev úvěrních, Ústředního svazu českých hospodářských společenstev a ze zprávy zemědělské rady, dá se sestaviti zevrubný přehled družstevního hospodářského ruchu na české Moravě koncem r. 1904. Nesledujíce ruch tento zatím do hloubky, pohlédneme jen na šíři jeho. Ústředních a zemských jednot pro různá odvětví hospodářská a pro různé odbory družstevní jest na Moravě 13. V nich a kromě nich pak jest místních společenstev a družstev: záložen 308, Raiffeisenek 338, družstev nákupních a prodejních 42 (69 ve svazu), mlékařských 91 (95 ve svazu), ovocnářských a zelinářských 4, lnářských 12, lihovarských a škrobových 12, pro chov dobytka (okresních) 36 (84 ve svazu), pojišťoven místních 13, rybářských 31, včelařských 48, králíkářských 10, zalesňovacích, sadařských a okrašlovacích 48, hospodářských spolků okresních 68. Celkem bez občanských záložen a bez potravních spolků 756 (835), se záložnami: 1064 (1143). Na počet se hospodářské družstevnictví moravské vyrovná zemím nejpokročilejším. A v Rakousku jistě co se rozmanitosti a samé poměrné rozsáhlosti sdružování týče Moravu třeba postaviti na místo první. Co se však materielních úspěchů týče, není asi Morava na prvním místě. Ale ty nezávisí vždy na vůli a družstevním duchu členstva, ale často jen na zevnějších okolnostech (na př. úspěch hospodářských družstev dolnorakouských!).

Professor německé university pražské baron Wieser podjal se úkolu dokázat Čechům, že nemají práva na rovnoprávnost v zemi, pohlíží-li se k poměrům výrobním a poplatním. Že Němci vůbec více přispívají k blahobytu země a státu než Češi. Bylo pak na českých hospodářích dokázat, že professor Wieser nemá pravdy, aspoň ne všude. Že přehání a upřílišuje výrobnost a poplatnost německou.

A to se také českým opponentům podařilo. Professor Wieser pracoval s odhady co nejširšími. Když však čeští lidé příslušná data znovu propracovali a zevrubněji ocenili — ukázalo se rozdělení výrobní a poplatní zcela jinaké. O některých vývodech zmínili jsme se už dříve. „Politik“ (č. 104. 109, 114 a 119) a „Národní Listy“ (149, 150 a 179) přinesly teď kritiku poplatnosti německé v Praze, jak ji Dr. Wieser vypočítal. Tu omyly Wieserovy bezpochyby jen na odhadech nebo analogii vedené z typických případů spočívající ukázaly se zvláště velikými. Tak podle Wiesera Němci platí v Praze z úhrnné činžovní daně 32·6 mil. korun celých 10·1 mil. korun, podle výpočtů „Politiky“ však jen 5·9 mil. korun. Tedy mýlka o polovic. Dle Wiesera by daň činžovní u Němců stoupala až na $30^1/_2$%, avšak dle „Politiky“ obnáší pouze 18%, a v tom ještě jest činžovní daň židů pražských obsažena $6^1/_2$%. Přepočítávaje oboje a porovnávaje přichází pak Dr. Živanský v „Nár. Listech“ k tomu konci, že Němci pražští platí do obecní pokladny (podle rozpočtu z r. 1903) na přirážkách k dani domovní 191.250 korun čili 18% a činžovních krejcarů 175.954 korun čili 10·84%; obojí poplatnost tedy z domův a z bytů činí 364.204 koruny čili 13·67% všeho, co z téhož objektu se v Praze do obecní pokladny odvádí. A při tom dlužno ještě uvážiti, že činžovní krejcar neplatí vlastně majitel domu, a neplatí on ani daně domovní, nýbrž nájemníci jeho. A tu zajisté v poplatnosti německé bude ještě hojně českých peněz zahrnuto.

Co se týče daně výdělkové, jest podle „Politiky“ poplatníků: Čechů 16.349, Němců 1219 (v tom židů 641), nelišných 497. Počet poplatníků českých jest ohromný v nejnižší třídě, ale tenčí se poměrně, čím více se blíží od čtvrté k první třídě. (IV. třída Čechů 13.557, Němců 405, III. třída Čechů 2226, Němců 540, II. třída Čechů 532, Němců 227, I. třída Čechů 34, Němců 47.) Z úhrnné daně výdělkové (984.174 K) platí Češi 598.066 K, Němci 283.514 K (v tom židé 134.345 K), neutralní 102.594 K. Wieser však počítal, že poplatnost Němců v I. třídě výdělkové daně obnáší 80% (podle „Politiky“ jen 63%), v II. třídě 65% („P.“ 35%), v III. třídě 10% („P.“ 20%), ve IV. třídě obojí 5%. Celkem ve všech třídách platí Němci dle Wiesera 36%, dle „Politiky“ 29%, v čemž židé němečtí zahrnuti se 14% poplatnosti!

Z daně podnikův akciových napočítal Wieser pro Němce 82·55%, „Politik“ však přepočítavši všech 213 podílníků veřejnému účtování podléhajících praví, že českých je 122, německých 28 a 63 indifferentních (belgických, anglických, francouzských, zahraničních vůbec a veřejných). Češi platí 12·7%, Němci 0·7%, indifferentní 86·6%. Češi k Němcům sami o sobě stojí tedy v poměru 95 : 5.

Podle Dra. Živanského platí Němci pražští ze všech přirážek a daní obecních (4·38 mil. korun) jen 461.758 K čili 10·55%, ze všech přirážek a daní zemských (12·74 mil. korun) jen 1.501.475 K čili 12·87%. Tam Wieser Němce ocenil na 47%, tu na 50%! A z daní státních na Němce pražské připadá přímé státní poplatnosti

2·5 mil. korun čili 16·3% celé pražské poplatnosti proti Wieserovým 8·25 mil. korun a 53·9%! Celkem tedy poplatnost německá v Praze vstoupá o něco nad podíl populační: od 11 do 16%, kdežto v obyvatelstvu tvoří jenom 10%.

Poměry se stále zlepšují ve prospěch Čechů. Viděti to z účasti Němců na výdělkové dani nekontingentované, t. j. na dani z nově vzniklých podniků. A tu roku 1901 obnášelo procento německé na dani nekontingentované v I. třídě 34% (konting. 66%), v II. třídě 29% (konting. 35%), v III. třídě 21% (konting. 20%), ve IV. třídě 3% (konting. 6%) čili celkem 18% proti 31% (u židů německých 9% proti 15%). Německá větší podnikavost v tomto srovnání je tedy zřejma. Ale pomalu uhýbá české, která se stále ve větší míře uplatňuje. Ne sice ani dnes tak jak by se jí náleželo, ale přece už více nežli za dřívější doby.

Vše to však jest pouze válkou papírovou, poplatnost sama praví jen to, že někdo peníze odvádí, kdo však je vydělal, to nepraví. Ale na to netřeba žádných statistik a žádných výpočtů, kdo v Čechách a na Moravě více se dře na poli, v dílně, továrně, kanceláři, zda Čech či Němec se židem! Tato otázka se zodpovídá sama sebou beze sporu obou stran!

Pruská komise kolonisační ve své zprávě za rok 1904 oznamuje opět svůj germanisační úspěch v Poznaňsku a v západních Prusích. Toho roku usadila v polském kraji 1450 rodin německých (protestantských). Od počátku své činnosti (za 19 let) usadila v kraji polském na 10.000 rodin v počtu 60 000 duší. Utvořeno tu z nich 299 samostatných osad se 205 školami německými. Náplyv kolonistů německých jest prý čím dál větší, praví zpráva komise, a zvláště ze středu a z jihu Němec přicházejí mnozí Komise také činí čím dál větší úlevy a poskytuje stále větších výhod.

Za hlavní chybu dnešního selského hospodaření v Rusku vyhlašuje se obyčejně z jedné strany: obščinná správa (společné lány a občasné nové rozdělování jich mezi podílníky), s druhé: nedostatek obščinné země a malé podíly na jednotlivé hospodáře v obci připadající.

Statistika, udávajíc průměrnou velikost selských podílů, vysvědčuje, že sedlák ruský nejen při svém extensivném dnešním hospodaření (s úhorem a pastvou!) však i pro západní způsob hospodaření má země přece jen málo, aby mohl býti považován za zámožného hospodáře. Roku 1900 oceněn průměrem jeden selský podíl v padesáti guberniích evropského Ruska na 2·6 desetiny (des. = víc než hektar) na každou mužskou duši. Oproti r. 1880 ztenčil se podíl ten o čtvrtinu, oproti r. 1860 o polovinu. V době osvobození lidu selského, bylo tedy selské obyvatelstvo vybaveno dvojnásobnou mírou půdy co dnes. Počítáme-li průměrem na rodinu tři mužské duše, tedy by průměrný selský majetek pozemkový obnášel u každé rodiny asi 8 hektarů — po našem počítání 13 jiter či 40 měřic. Takový průměrný pozemkový majetek na každou rodinu selskou zdál by se ovšem dostatečný, považíme-li ještě, že rolník ruský musí pole své sám se svou rodinou

obdělávat, že nedrží si ani čeledi, ani nemůže najímat nádenníků. Při našem intensivním způsobu hospodaření 40 měřic výměry toť práce až na vrchovato pro šestičlennou rodinu selskou.

Nouze o půdu však zračí se lépe v průměrech menších okrsků, jež vykazují odchylný charakter. Tak největší podíly mají sedláci v severním kraji: 4·6 desetin na duši (mužských) a nejmenší v jihozápadním kraji 1·4 desetin na duši. V guberniích charkovské, mohylevské, vilenské jsou průměrně podíly 1.9 desetin veliké, v estlandské gubernii 1·8 desetin a v severozápadním cípu střední Rusi a na Malé Rusi jest průměr 1·7 desetin na duši. V ostatních guberniích jest průměr 2 až 3 desetiny na duši.

Rozměr pod dvě desetiny, třebas zabíral gubernie nejpokročilejší a celkem též i nejúrodnější, jest nedostatečným sám sebou, a ještě nedostatečnějším jej činí různé okolnosti ruského hospodaření na venkově — především obščinné pořádky. Proto reforma selská, jak už podotknuto, má začíti rozmnožením půdy selské. Lid selský dnes vypomahal si příkupem, nájmem a stěhováním na Kavkaz, na baškirské země a do Sibiře. Komise pro reformu selskou pod předsednictvím senatora Goremykina zvolená, tyto způsoby proti drobnozemí má učiniti účinnějšími.

Pro selský lid tato reforma: rozmnožit role jeho, jest nejzámluvnější! Vše ostatní teprv až potom. Na tomto prostředku i ruské strany hospodářské i politické se shodly nejspíš ještě. V ostatním už by bylo více různých mínění.

Rozhled socialní.

Za přítomnosti zástupců socialně-demokratických odborových organisací z Rakouska, Danska, Nizozemí, Švycar konal se ve „tvrzi křesťanského hnutí odborového“ v Kolíně n. R. koncem května V. kongres „neodvislých“ (= socialně-demokratický) odborových jednot. Zastoupeno bylo na něm prý 1¼ mil. odborově sdruženého dělnictva. Říšská vláda na sjezd pozvána nebyla, protože prý státní sekretář hrabě Posadowsky sám přišel sice na valný sjezd svazu křesťanských dělnic domáckých, ale říšský úřad vnitra, ač pozván, sjezdu pro obranu dělnic domáckých socialními demokraty uspořádaného nikým neobeslal. Nepřišel však ani zástupce rady města Kolína. Rada, většinou z příslušníků centra sestávající, povolila městský Gürzenich za místnosti odborového sjezdu, na její příkladné pohostinství však sjezd odpověděl i přímými útoky na centrum i náboženství vůbec. Odborově vyneslo rozsáhlé rokování dosti málo. Rozhodné usnesení širšího významu stalo se pouze ve věci pracovních komor. Tu paritetické komory práce složené stejně ze zaměstnavatelů a zaměstnaných, jak je požaduje politická strana socialně-demokratická v souhlase s říšskou vládou, odmítnuty a

stanoveno žádat ryzí komory dělnické, což prý je stanovisku třídnímu mnohem přiměřenějším. Za to v obou ostatních otázkách, kde se prorokovala roztržka odborářů s politiky socialní demokracie, o oslavě květnové a generalní stávky kongres neodvážil se samostatně vystoupit proti politickému programu socialně-demokratickému, ač jak se zdá, většina sjezdovníků by byla hlasovala jak proti dosavadním oslavám 1. května, jež prý se systematicky křižují s rozumnou taktikou odborovou, tak i proti požadavku všeobecné stávky. O prvním květnu připuštěna pouze diskuse, resoluce neodhlasována žádná, aby rozpor příliš nekřičel. Politickou hromadnou stávku odsouzeno všemi proti 30 hlasům propagovat, idea sama však přec jen nezamítnuta. Odborový kongres „neodvislých" jednot dal si líbit, že mu ex praesidio uváděno na paměť, co zde směrodatně stanovil mezinárodní sjezd socialnědemokratický, politický.

Spiritus rector officielní německé socialní demokracie, Kautský, vytýká sice proto odborovému kongresu kolínskému až i kramářského ducha, který odmítá každou akci, jež se ihned nevyplácí, obává se impotence a apathie i německého hnutí odborového k velkým myšlenkám a podnětům, téměř jako je tomu v Anglii, ale doznává, že k tomu dochází pro rozpor mezi požadavky všeobecné situace a zvláštními potřebami odborových organisací. Přes to kolínský sjezd více než kterýkoliv předchozí přihlásil se přímo k socialní demokracii. Ne sice formalným usnesením, ale enunciacemi z předsednictva bez odporu přijímanými. „Socialní demokracie a odborové organisace jsou a zůstanou jedno a totéž" s důrazem prohlašoval předsedající, a tím i před širší veřejností odhodil škrabošku dosud v Německu jakž takž přikládané „neutrality" neodvislých jednot odborových. Jediný odborový organ typografický to po sjezdě odmítá, trvaje, patrně i se zřetelem ku křesťansko-socialnímu odborovému ruchu mezi grafickým dělnictvem, na přesné nestrannosti odborové organisace při veškeré reverenci, kterou skládá politické socialní demokracii. Poslední mohykán! V praxi přece dávno už neutralita i na venek soudruhy odstraňována; eklatantně mezi jiným to osvětlily přímé podpory odborových svazů „neutrálních" do volebních fondů politické strany socialnědemokratické za posledních voleb na sněm říšský.

Otevřenost tuto třeba jen uvítat, jakož i přímé odřeknutí se kolínského sjezdu i druhé vysoce důležité přetvářky dosavadní co do náboženství. Při agitaci vychloubávaly se „neodvislé" odborové jednoty, jak šetří jakéhokoliv náboženského přesvědčení svého členství. Na „veřejné schůzi kongressu" v Kolíně 26. května prohlašoval předseda sjezdu a zároveň i předseda generalní odborové komise socialnědemokratické, posl. Legien, za zvláštního souhlasu přítomných odborářů: „Naši členové jsou protináboženští, poněvadž se stali rozumnými lidmi. Vidíme příliš mnoho, než abychom věřili." A sarkasticky k přítomnému vůdci křesťanského hnutí odborového, Schiffrovi: „Budeme se přece za to kdysi v pekle musit péci, nechejte nám to přece..." A po řeči Schiffrově poukázal druhý předseda

socialně-demokratického kongresu odborového posl. Bömelburg na nemožnost, aby se obojí organisace odborová sociálně-demokratická a křesťansko-socialní kdy seřadily v jeden šik, slovy: „Dělí nás, oba směry, světové názory!" Pro agitaci křesťanských odborářů výroky, ač samy o sobě na výsost smutné, významu dalekosáhlého. Při jednotnosti socialně-demokratické organisace také na poli odborovém, i pro země neněmecké!

Z ostatního jednání sjezdového bylo velmi zajímavým, jak se na něm střetli zástupci dělnického svépomocného hnutí výrobně-tržebního s odboráři. S několika stran vytýkáno napřed ponejvíc konsumním družstvům, jak se prohřešila proti odborové akci. Zpravodaj o poměru družstev ke sdružením odborovým poslanec v. Elm, zároveň vůdce socialně-demokratického ruchu družstevnického odpovídaje na to konstatoval: „Není správným tvrditi, že odborové jednoty stanoví jen rozumné požadavky, nikoliv, velmi často stanoví také požadavky velmi nerozumné." A výroku toho ani na podrážděné protesty podstatně neodvolal. Při známém po výtce třídním stanovisku svém arci soudruhům ani nepřipadlo uvažovat o tom, aby do budoucna brán byl při odborových akcích patřičný zřetel i na to, zda požadavky dělnické jsou také i vždy v tom kterém případě ospravedlněny! Jediný mohutnější rozvoj kooperativního ruchu mohl by sem přinést nějaký regulativ. — Jen jako mimochodem stručně pojednával sjezd i o sdružování vlašských dělníků v Německu.

*

Kdežto v Německu kolínský kongres odborový co chvíle se obíral rozmachem křesťanského hnutí odborového, jehož ani sebe pathetičtějšími proklamacemi ani mrzkým terrorismem už socialní demokracie neudolá, u nás v Rakousku odborové hnutí křesťansko-socialního dělnictva nevychází z průpravného období. — Mezi Němci v Alpách doposud ještě nejsou odborové spolky za rovnocenné považovány s dosavadními katolickými spolky vzdělavacími, zvláště v Tyrolsku mají mnoho ještě nepřátel, i když už i tam nedávno konečně odhodlali se po schválení Brixenského knížete-biskupa Dra. Altenweisla přijati je v zemský svaz katolických spolků nepolitických, a ani centralní svazy vídeňské mimo svaz železničních zřízenců mnoho nevyspěly.

Naše mladá česká ústřední sdružení všeodborová křesť.-socialní v Hradci Králové a v Brně rovněž ještě na hlavní úkoly odborové ještě nedorostla.

Moravsko-slezské konalo 18. června II. svoji ústřední valnou hromadu v Brně. Zastoupeno bylo 1166 členů 46 delegáty. Členstva mělo sdružení 15. června 1905 celkem 1507, koncem r. 1904 ho bylo 1211 po důkladné revisi seznamů členských, jaká není obvyklou při odborových jednotách. Členstva i přes značnější ztráty v mnohých skupinách přec jen neustále přibývá, ač širší a soustavnější agitace sdružení ještě ani prováděti nemohlo. Roku 1904 založeno nových osm skupin. Svépomocně pojistná akce sdružení se ustálila, základy její objevily se zdravými, ač po této stránce výkonnosti sdružení ne-

dostihuje poměrně organisace žádná jiná. Ježto členstvo sdružení je z vrstev dělnictva na místech ustálenějšího, bylo třeba dáti podporu v nezaměstnanosti pouze 12 členům, cestovné pak a na stěhování pouze 5 členům, za to však skýtána podpora nemocenská 211 členům obnosem 3609 K 12 h, a po 100 K vyplaceno úmrtné pozůstalým po 6 zemřelých členech. Při tom zůstalo koncem II. správního období čistým jměním sdružení téměř 10.000 K, což nasvědčuje velmi příznivým základům finančním a otevírá nadějnou perspektivu pro rozmach sdružení do budoucna. Základy tyto delegáty znova upevněny téměř jednohlasným odmítnutím návrhů, jež doporučovaly ještě větší rozpjetí působnosti podpůrné.

Když byly přijaty některé nutné změny správních a podpůrných řádův, obíralo se shromáždění delegátů hlavně rozšířením agitace pro odborové hnutí křesťansko-socialní. V této části rokování přirozeně vrcholil sjezd. Kdyby se podařilo rozvinout v brzku mohutnější propagandu při tak významném svépomocně pojistném rázu a slibném finančním základu sdružení, mohla by v několika letech nastat na Moravě a ve Slezsku značná změna v konstellaci dělnictva v jednotlivých odborových táborech sdružovaného, byť i dnes mělo sdružení členstva pouze tolik set, kolik si ho počítá socialní demokracie česko-německá na Moravě tisíc.

V ruchu mzdovém sdružení přirozeně nemohlo zatím než dávat případnou direktivu jednotlivým svým členům; jen v jednom případě vystupovali členové jeho jako samostatná organisace. Právní ochrana i zprostředkování práce vůči předlonskému, prvnímu období správnímu značně stouply.

*

Co hlavně pomocí obchodní komory vídeňské pilné se konají pod protektoratem odstouplého premiera Körbra přípravy pro první mezinárodní kongres pro dělnické pojišťování na rakouské půdě, a šl. Körbrem podaná předloha o reformě a dalším vybudování pojišťování dělnického klidně odpočívá v archivu poslanecké sněmovny, zaujímají různé korporace hospodářsko-socialní pomalu svoje stanoviska k chystané reformě našeho pojišťování dělnického. Organisace dělnické definitivních elaboratů dosud nepodaly. Se strany zemědělců však při anketě uspořádané pracovní radou ve Vídni souhlasně požadována úplná parita v pojištění dělnictva zemědělského s průmyslovým. Týž požadavek stanoví i v písemné anketě uspořádané „ústředním svazem průmyslníků v Rakousku“ dobrozdání mohutné skupiny průmyslu hornického, železářského a strojnického, žádajíc ostatně vůbec co nejširší basi pro závazné pojištění lidové daleko za meze programu vládou Körbrovou vytknutého. Toto dobrozdání dále považuje i navrhovanou už sjednocenější organisaci všeho dělnického pojištění státního ještě za málo zdařilou a příliš nákladnou a volá po jednolité zájmové účelnější organisaci místo navrhovaných pokladen. Zároveň varuje, aby nebyla při vybudování dělnického pojištění ani podnikatelům ani pojištěncům ukládána břemena větší než v sousední říši německé.

„Arbeit,“ vídeňský organ jiné skupiny průmyslnické, prohlašuje zas na základě svých vlastních zevrubných výpočtů celou Körbrovu osnovu o reformě a vybudování dělnického pojištění za naprosto nepřijatelnou pro průmysl.

*

V ministerstvu spravedlnosti připravují revisi zákona o živnostenských soudech. Korporace zaměstnavatelů z Předlitavska přednesly již vládě svoje přání vůči chystané revisi. Směřuje hlavně k tomu, aby jak volební sbory tak i soudní senaty samy zvláště stanoveny byly pro podniky tovární a zvlášť pro řemeslné živnosti a aby odborové skupiny byly rozmnoženy. Vedle diét pro přísedící z kurie řemeslnické žádají zaměstnavatelé tresty za dělnickou svévoli.

Socialně-demokratické odborové svazy podaly právě ministerstvu pamětní spis v téže věci se svého zas stanoviska. Spis žádá, aby volby do soudů lépe se ohlašovaly dělníkům, aby přísedících bylo méně než dosud a aby i dělnice byly volitelny. Dále budiž soud živnostenský, bez požadování jakýchkoliv dobrých zdání, zřízen všude v sídlech soudů krajských a oněch okresních, v jejichž obvodě dle posledního sčítání lidu žije aspoň 5000 dělníků. Učňům budiž ponecháno zvolit si zástupce z dospělých dělníků téhož oboru pracovního, místo často vzdálených otců a poručníků, kteří se v odborových otázkách sporných pravidelně ani nevyznají. Při té zároveň poukazuje spis na potřebu změn řádu živnostenského se zřetelem na připravovanou revisi živnostenských soudů, tak zejména doporučuje zrušit pracovní knížky a zavést na hospodářskou ochranu dělnictva za obecně platnou normu pro výpověď lhůtu čtrnáctidenní mimo případy, kde se v celém oboru průmyslovém kollektivně smluví lhůta jiná a potvrdí vládou.

*

Na čím dál více se vzmahající terrorismus socialně-demokratický stěžují si ve všech zemích, nejvíce však poslední dobou v Německu a u nás v Rakousku. A nejen zaměstnavatelé, ale i dělnictvo samo, ovšem socialně-demokratické. Ustanovení pak trestních zákonníků po této stránce nikterak nedostačují. A ovšem ani těch se neužívá. Organisace křesťansko-socialního dělnictva pomalu budou asi přímo donuceny zjednávat zde nápravu soustavně prováděnými žalobami již za dnešních poměrů, ale v krátce bude i legislativě řešit dosti nesnadný onen úkol, jak se dá zamezit násilnictví organisované přemoci, aniž by trpělo při tom nedotknutelné koaliční právo dělnické. V dolnorakouském sněmu podal již křesťansko-socialní poslanec Schneider 3. června t. r. initiativní návrh, v němž vyzývá vládu, aby vydatně hájila dělnictvo, jež chce pracovati, proti terroristům, a zároveň co nejspíše předložila parlamentu osnovu zákona, kterou by se zajistila soudcům v rozhodování o pracovních záležitostech taková neodvislost a nezodpovědnost, aby jak dělnictvu, jež chce pracovati, tak i zaměstnavatelstvu zjednána byla dostatečná ochrana.

Návrh nebyl ani příliš šťastně stilisován ani zevrubněji propracován, jak to bývá u initiativních návrhů poslaneckých pravidlem téměř na-

pořád. Ale popud velmi oprávněný. Terrorismus se do soc.-demokratických mass vtlouká slovem i tiskem poslední dobou také už i jako prý „vysoce moralní“ zbraň, která kulturnímu rozvoji napomáhá, jak na příklad napsal ústřední organ svazu pekařského pomocnictva německého.

*

V době, kdy její samostatnost soustřeďováním odborového vlivu i ze zemí českých v rukách vídeňské odborové komise stává se čím dál více problematickou, pomáhá československá socialní-demokracie usamostatnit slovenskou organisaci socialistickou v Uhrách. Na sjezdě v Prešpurku — před několika týdny — mluvčí ustavované slovenské strany soc.-demokratické prohlašoval, že kulturně a jazykově se pojí s Čechy, státně a organisačně s Maďary.

Školství.

V červnovém zasedání říšské rady učinil ministerský předseda prohlášení o zřízení druhé české university resp. universit moravských. Dle jeho projevu blíží se otázka svému řešení, ačkoliv ani nyní nelze říci nic určitého. Pravil mimo jiné: Sněmovna snad neodepře svolení vládě, jestliže si tato dovolí na podzim podati program na vypravení všech našich vysokých škol. K tomu bude třeba úvěru 25 mil. korun. Přecházeje na otázku moravské university, prohlásil ministerský předseda, že vláda zamýšlí zříditi jak pro český tak pro německý národní kmen na Moravě zvláštní universitu, i když toho času jen po fakultách. Vláda jest odhodlána ještě v tomto zasedacím období předložiti sněmovně osnovu zákona na zřízení dvou universit na Moravě v uvedeném smyslu a budou přípravné kroky k tomu v příštím rozpočtu učiněny. Co se týká sídla university, přiznává ministerský předseda, že otázka umístění jest nejobtížnější [?], doufá však, že za vyjednávacích prací moravských, které vláda ze všech sil jest ochotna podporovati, dá se docíliti mezi spornými stranami sjednocení i v této otázce, čehož si ministerský předseda co nejvřeleji přeje. Kdyby však sjednocení takového docíliti se nedalo, bude vláda nucena podati sněmovně návrh samostatný, při čemž si však vezme za zásadu, že takové vysoké školy nesmějí býti zneužívány k národním zápasům.

Akademická protisoubojová liga ustavila se dne 20. května ve Vídni jakožto sdružení mezinárodní; jednotlivé národnosti jsou však ve výkonném výboru zastoupeny.

České ferialní kursy v Praze pro učitele středních škol v odborech humanistických konati se budou od 1. do 15. září ve dvou řadách. I. Dne 1., 2., 4.—7. září přednášeti bude professor Kraus (o pracích posledního desítiletí týkajících se německé literatury doby 1748—1832), professor Novák (z římských starožitností sakralních), professor Král (o novějších výzkumech v oboru řecké a římské metriky),

professor Pastrnek (o české řeči lidové), professor Frida (o francouzské lyrice, dramatě i romaně v posledním dvacetiletí). II. Dne 9., 11.—15. září bude přednášeti prof. Drtina (o organisaci středních škol a současných směrech reformních), prof. Kalousek (o dějinách stavu selského v Čechách), prof. Bidlo (o hlavních rysech dějin ruských 19. století), docent Peroutka (o problemech řeckých dějin). Z Čech přihlásilo se již 141 účastníků.

Professoři a docenti krakovské university pořádají o Krakově od 25. června do 25. července řadu přednášek z věd humanitních, z pedagogiky a methodiky věd. Výklady, jež určeny jsou hlavně pro učitelstvo mimo Krakov působící, pojednávají mimo jiné v těchto thematech: Zeměpis polských zemí (se světelnými obrazy). Dějiny vzniku polské společnosti. Reformy společenské a politické v Polště za Stanislava Augusta. Přehled dějin národa polského roku 1831—1864. Nynější stav polského obyvatelstva ve třech částech bývalé Polsky. Literatura polská. Vůdčí ideje polské filosofie XIX. věku. Drama polské XIX. věku. Tvarosloví jazyka polského.

Prázdninové kursy polské konati se budou v Zakopaném; pořádá je „Towarzystwo wyższych kursów wakacyjnych". Pro letošní rok určeny jsou tři kursy po čtrnácti dnech od 16. července do 26. srpna s tímto programem: 1. Filosofie, psychologie a vědy přírodní; 2. vědy společenské; 3. historie; 4. jazykověda, literatura a umění. Výklady budou od 8.—1. hod., odpoledne bude vyhrazeno rokování, volným rozmluvám; vedle toho projektovány jsou vycházky geologické, folkloristické a j. Podrobnější zprávy, koho by to zajímalo, podá uvedené „Towarzystwo" v Krakově, Grodzka ul. 43.

O letnicích sjeli se v Brně delegáti rakouských spolků středoškolských professorů; hlavním cílem bylo rokování o rakouském svazu professorském, mají-li se totiž učitelé středních škol za účelem dosažení svých požadavků sdružiti ve spolek na stanovách spočívající a úředně povolený, či vejíti jen ve volné sdružení, které by v důležitých, veškerého professorstva se týkajících otázkách ad hoc se sešlo a o společném záměru pojednalo. První způsob navrhují hlavně Němci, kteří by dle nástinu stanov měli v zastoupení většinu; Čechům zase zamlouvá se způsob druhý, po stránce národnostní spravedlivější a finančně levnější.

Za příkladem národní rady české ustavila se v Praze učitelská rada, do níž vysílají po třech zástupcích pražské spolky učitelské: místní odbor „Spolku učitelstva měšťanských škol", místní odbor „Spolku československých učitelek" „Komenský pro Prahu a okolí" a „Beseda učitelská". Tato učitelská rada radí se o záležitostech školních, týkajících se výhradně Prahy.

Na sjezdě agrarníků konaném v Praze dne 16. května promluvil poslanec K. Prášek o poměru agrarní strany k jednotlivým stavům. O poměru k učitelstvu pravil: Mezi učitelstvem a stranou agrarní byl napjatý poměr. Bylo to zásluhou jistých živlů, kteří by rádi byli způsobili rozkol. Učitelstvo dalo se strhnouti těmito proudy a uzřeli jsme zjevy, že největší odpůrci povstávali z řad národního

učitelstva. Nám je toho líto. Byli bychom však slabochy, abychom neměli smělosti říci pánům pravdu do očí. Při posledních volbách v obcích, kde 67—70 voličů volilo agrarníka, jediní učitelé volili proti nám. Nejsme teroristé a nechceme vnucovat někomu své politické přesvědčení. Ale máme zkušenosti. Jak se dostaneme do boje a jedná se o agrarníka nebo někoho jiného, ať je pokrokář, mladočech, radikal nebo Sternberg, tu jde učitelstvo proti agrarníkům s těmi druhými. Nemohou tedy míti přesvědčení všech našich protivníků najednou. Ale nesmíme zapomenout zářivých příkladů na druhé straně. Máme ve svém středu řadu velezasloužilých učitelů, máme učitele ve výkonném výboru a jsou vzorem svým kolegům. — Listy pokrokového učitelstva zaznamenávají tento ostrý projev s nelibostí; patrně čestnou zmínku o „velezasloužilých učitelích" na své stoupence vztahovati nemohou, jednak nelíbí se jim, že v dalším sjezdovém jednání kladen důraz na dosavadní spolupůsobnost kněžstva a její sesílení.

Dle „Uč. Nov." stěžovalo si gremium obchodníků ve Veselí nad Lužnicí u okresní školní rady v Třeboni proti působení venkovských učitelů v záložnách Raiffeisenových. Většina učitelských sborů podala proti této stížnosti své ohrazení.

Pražská zemská školní rada upozornila zemský výbor, že menšinové školy nemají okresních knihoven učitelských, a navrhla, aby se okresní knihovny pro menšinové školy zřizovaly v okresích, kde jest aspoň 20 tříd menšinových, a aby se pro ně zařadilo do rozpočtu aspoň 100 K ročně, v okresích pak, kde není 20 tříd, aby učitelé mohli užívati knihoven ze sousedního okresu stejnojazyčného.

Předsednictvo „Jednoty učitelské" vybízí všechny učitelky, aby v každém místě, i tam, kde třebas i jen 1—2 učitelky působí, vykonaly svou povinnost stavovskou a podávaly zemskému sněmu petice za volební právo učitelek. V petici žádají za výsadní volební právo na základě služební vlastnosti a odůvodňují žádost ke sněmu tím, že 1. řád volební byl sdělán roku 1864, kdy učitelek ještě nebylo; 2. učitelky mají tytéž platy, táž práva a povinnosti a jsou ustanoveny týmiž úřady jako učitelé, kteří mají volební právo, jež učitelkám se upírá a tím 3. stav jejich se snižuje, což není úmyslem zákona. Žádají proto, aby text zákona o volení v obcích v § 1. odst. 2. lit. *g)* změněn byl tak, aby zněl: „...stále zřízené učitelstvo obojího pohlaví na školách..." Dále dožadují se ostatních s tím souvisících změn (volba bez plnomocenství). Zároveň žádají v petici za účelem dosažení passivního práva volebního změnu § 10. řádu volení do obce, který stanoví, že voleni mohou býti toliko občané mužského pohlaví.

Ve školním roce 1893/4 bylo v Čechách 797 učitelek ženských ručních prací ustanoveno definitivně; z nich bylo českých 330, t. j. 41·4%, německých 467, t. j. 58·6%; tedy německých definitivně ustanovených učitelek bylo o 17·2% víc, ačkoliv ženským ručním pracím učilo se na 2991 školách českých (57·8% ze všech) a na 2190 německých (42·2%); tedy o 15·6% méně německých škol mělo o 17·2% více definitivně ustanovených učitelek.

České dívčí gymnasium s internatem zříditi hodlají na Královských Vinohradech Školské sestry třetího řádu sv. Františka ze Slatiňan, které tam již zakoupily dům.

Ženské pedagogium zřizuje se v Litomyšli nákladem obecním.

Ve spolku gymnasijních učitelů v Berlíně přednášel Dr. Petzold o školách pro zvláště nadané. Ve vyšších školách jest prý 10% velmi nadaných, 70—75% prostředně nadaných a 15—20% málo nadaných. Velmi nadaným stačila by polovice času, kterého potřebují prostředně nadaní k učení, a nenaučí se tomu nejlepšímu, co škola dáti může: pilně pracovati. Mnoho z takových žáků později zajde a nedosáhne toho, čeho při svých vlohách dojíti mohli. Proto je třeba, aby pro ně zřizovány byly zvláštní školy. O věci té vydal Dr. Petzold zvláštní spis „Sonderschulen für hervorragende Befähigte.“

Jak oznamuje „Věstník českých professorův“, odsouzen byl hostinský, že trpěl studenty ve svém hostinci, nálezem c. k. okresního hejtmanství v Něm. Brodě k pokutě 10 K a místodržitelství podané odvolání zamítlo. Kdyby se tak jednalo všude, pomohlo by to víc nežli když studentstvo musí býti trestáno karcerem neb i vyloučením.

Za účelem dosažení obratnějšího vystupování u studující mládeže doporučuje professor Bělský ve „Věstníku českých professorův“, aby v závěrečných poradách se činily návrhy, aby ve třídě I. a II. zaveden byl tělocvik obligatně na těch gymnasiích, kde se mu vyučuje jako předmětu nepovinnému. Tyto třídy mají dvakrát týdně do 11 hodin, kde jest dvojitá frekvence, i mohou býti tělocviku věnovány. Budou-li všichni žáci nuceni v těchto dvou třídách do tělocviku choditi, slibuje si navrhovatel od tohoto kroku mnoho výhod pro celkové jejich chování.

Okresní školní rada v Českém Brodě se usnesla, aby správy škol i místní školní rady přísně dohlížely k tomu, aby děti, požívající v letních měsících úlevy, i v této době docházely do školy, kdykoliv není jich doma k polní práci potřebí. — Dobře míněné usnesení, ale v praxi způsobí mnoho obtíží oběma jmenovaným dozorčím organům i učitelům ve škole.

Vojenství.

Rakousko. Bylo pomýšleno již opevniti některé naše přístavy. Nyní však se správa námořnictví odhodlala jedinou péči věnovati válečnému přístavu v Pulji, a troufá si za šest let nákladem asi pět milionů korun vytvořiti z něho přístav nedobytný, jenž poskytne jistého útočiště největšímu loďstvu.

Francie. Osadní komise prý se již dohodla, co by bylo učiniti na ochranu Indočiny. Běží o takovou organisaci vojenskou a námořní osad indočínských (Tonking, Annam, Cambodge a Cochinchina), aby mohly nepřátelskému útoku s prospěchem klásti odpor, dokud nedojede dostatečná pomoc z Evropy. Mimo jiné bude opevněn Saigon, co opora

loďstva; zřízena námořní základna v zálivu Alongském, staré lodi novými nahraženy; do služby námořní přibráno domorodců; arsenál v Saigonu dostavěn, zásoby uhlí rozmnoženy, pozorovací stanice na pobřeží a stanice jiskrové telegrafie zřízeny atd. Především však hodlají získati domorodce francouzským zájmům. Toho zdá se, Francouzové posud nikde řádně nedovedli, zatím co to vždy první starostí Angličanů. Nedávno uveřejnil jakýs general dělostřelecký, jenž tlumočí asi náhled velkého počtu odborníků, ve „Figaro“ článek o francouzském dělostřelectvu. Uvádí, že jsou na kompetentním místě se starým materialem dělostřeleckým spokojeni a nových děl 75 *mm* zavésti nehodlají. Pisatel dokazuje však, že francouzská armáda má nedostatek děl, jelikož proti 3500 děl německých má jich toliko 2000.

Válka rusko-japonská. Dne 27. a 28. května zničena poslední naděje Rusů na moři. Bylo lze očekávati, že Rusové asi utrpí velké ztráty, ale přece bylo velkým překvapením, že ruské loďstvo bylo tak úplně zničeno, neboť několik málo lodí, co se utekly do Vladivostoku, nelze již počítati. Roždestvenský obepluv půl světa, opravňoval naději, že dopraví své loďstvo jakž takž do Vladivostoku, ale dopustil se velké neprozřetelnosti, domnívaje se, že Toga obelstil a že tento své loďstvo rozdělil. Přední podmínkou úspěchu jest předpokládati, že nepřítel učiní to, co nám bude nejnepříjemnější, a na to se připraviti. Rámec referátu nedovoluje však se o tom rozepisovati. Zatím se chystá nová bitva na souši, jejíž výsledek bude míti velkou důležitost, neboť budou-li Rusové opět poraženi, máme za jisté, že Japoncům se podaří dosíci Ninguty a tak ohrožovati Charbin.

Arci Roosevelt se nyní snaží, by oba protivníky pohnul k míru, pochybujeme však, že se jeho snahy potkají s úspěchem, neboť Rusům by bylo obětovati, o co staletí bojovali, a Japonci jsou příliš prozřetelni a odhodláni, než aby se spokojili s příměřím a vyhlídkou, že za několik let bude jim opět zápasiti s protivníkem dobře připraveným. Japonci však dobyli nyní již tolik, že Rusům nebude snadno jim to vyrvati. Japoncům neběží o to, aby Rusy naprosto porazili, pročež by bylo pochybnou taktikou, kdyby Rusové stále více coufali, neboť, jak Japonci vyklidí Mandžursko, budou usilovati o Vladivostok, aby Rusům vzali poslední přístav východní. Nepochybujeme o tom, že Vladivostok, třeba by déle vzdoroval než Port Artur, přece na konec padne. Jedinou nadějí ruskou může býti taktika útočná, aby Japonce opět z Mandžurska a Koreje vytlačili. Čím později však se úspěch dostaví, tím pevněji se Japonci usadí, a tím nesnadnější bude je poraziti.

Směs.

Strojové pušky. (Č. d.) Zkušenosti v různých válkách nabyté arci pozměnily názory, ale dokázaly také, že strojové pušky mohou býti velice užitečnými. Angličané jich užívali roku 1893 za všech výprav osadnických

s velkým úspěchem Tak byla v bitvě u řeky Atbary (Sudan) jízda dervišů palbou maximek zničena, a když Angličané dobývali Omdurmanu, způsobila střelba maximových strojových pušek a děl hrozné krveprolití v zástupech samým Kalifem vedených. Mravní účinek na polodivoké lidi byl ohromný. Tak se projevil jakýsi Matabele, že prý nejsou mu protivny pušky, jež promluví jednou (ručnice) nebo šestkráte (revolver), že však nesnese pušek, jež ustavičně breptají jako staré baby.

Za války burské se maximky však tolik neosvědčily, jak Angličané si slibovali. Tehdy měla každá anglická pěší brigáda po 2 strojovkách, později po 8; každá brigáda jízdní po 2. Také střelci na koních měli strojové pušky. Burové se však příliš dobře skrývali, skoro nikdy se Angličanům neukázaly hromadné terče. Také se Angličanům málo kdy podařilo dopraviti zbraně ty dosť blízko a vůbec jich málo účelně užívali. Burové měli asi 50 strojovek, měli však málo kdy příležitost s úspěchem jich užiti.

Američané užili strojových pušek soustavy Gattingovy a Coltovy ve válce Kubajské. Nynější president Roosevelt, tehdejší plukovník a velitel pluku „rough riders“ velice nadšeně psal o jich účinku. Oslavuje nejvíce poručíka Parkera, velitele oddělení strojovek, jenž zdá se, byl skutečným výtečníkem, objevuje se kde a kdykoli ho bylo třeba.

Němcům právě nyní strojové pušky konají v Africe výborné služby, užívají jich Němci s velkým úspěchem na bocích proti náhlým přepadům Hererů.

Také v Asii se dobře osvědčují a pomýšlí prý Rusko vyslati jich tam ještě tolik, aby každá divise pěchoty (střelců) měla po oddělení.

Vizme nyní, v jakém rozsahu jsou tužby příznivců strojových pušek v té které armádě uskutečněny.

V Německu zavedeny pušky soustavy Maximovy ráže 8 *mm*. Mimo oddělení v osadách bylo zřízeno 16 oddělení, a sice má I. armádní sbor 3 oddělení, Gardový, 14. a 15. sbor mají po 3 odděleních. 3., 6., 16., 17., 12., 19. a pak 1. bavorský sbor mají po oddělení. 1. září r. 1903 nabyl platnosti návrh návodu k střelbě ze strojových pušek. Roku 1904 pak vydán oddělením cvičební řád. V míru jsou oddělení po 4 důstojnících, 87 mužů, 18 jezdeckých koní, 36 tažných, 6 čtyřspřežných strojových pušek a několika vozů na dopravu střeliva a jiných. V čas války po 120 mužů, 80 koní, 6 strojových pušek a 14 vozů na dopravu střeliva, zavazadel a jiných potřeb. Strojové pušky spočívají na podstavcích saňkám podobných a dopravovány jsou i s podstavci na nosidlech připřažených ke koleskám tak jako děla. Možno však také stříleti s vozidel, není-li již kdy stroje z nich sundati. Každá puška má prý po 10.500 nábojů navlečených po 500 na páskách. Všeho všudy vozí celé oddělení s sebou 87.000 nábojů. Mužstvo jest dopravováno na vozidlech.

Belgie posud není rozhodnuta. Zakoupila r. 1900 8 pušek soustavy Hotchkissovy původně aby je vyslala s výpravou čínskou, odevzdala je pak jízdě, aby s nimi konala pokusy. Stroje prý se dobře osvědčily.

Turecko zakoupilo u Kruppa 12 maximovek a 8 jich 4 praporům myslivců po 2 odevzdala. (T. d.)



Ročník XXII. Číslo 8.

HLÍDKA.



Moderní směry.

Kritická úvaha. Podává Dr. Jaroslav Mathon. (O.)

Vymanění ze starých, strnulých forem počalo, jak jsme naznačili, při prvcích formalních, hlavně při linii. Užití volné linie v umění lze stopovati počátečně v ornamentu použitém hlavně v uměleckém průmyslu. Tu se snad nejvíce a nejkrásněji uplatnila rozsáhlá, mírná stylisace motivů přírodních a odtud pak si dobývala zvolna půdy i v ostatních odvětvích umění výtvarného. V písemnictví se jeví snaha po individualitě a volném rozpětí hlavně zpestřením výrazů a slohu ovšem ne vždy ku prospěchu, nýbrž často na úkor srozumitelnosti a jednoduchosti. V touze po neobyčejnosti upadá se v mnohdy v bombast slohu, hlavně v řeči vázané, v básních. I hudbu zachvacuje horečka volnosti. Tony a melodie vybočují z obvyklých forem doby Mozartovy i Beethovenovy, linou a vinou se za meze dříve přesně určené. Sonata, symfonie, arie přestává býti přesně vymezenou formou a tony ve volném seskupení dávají výraz vnitřnímu duševnímu životu, náladě, charakteru komponisty buď absolutně nebo v přimknutí k předem určenému obsahu myšlenkovému.

V malířství přistupuje k naznačenému uvolnění formy stejné rozšíření v použití prvků barevných. Nezůstává se při plain-airu, nýbrž jde se dále. Nestačí už vystihovati barevné odstíny přírodě přesně odpovídající, ale jednotlivé barvy se rozkládají ve své prvky a tyto jednotlivě, teprve na sítnici oka sloučeny nechávají se působiti, aby se nabylo ještě větší pravdivosti, ještě zářnějšího a dosud nedostiženého dojmu. Že i tu v horečném hledání po novém a lepším mnohý talent bloudí, upřilišuje a tím ztrácí pravou cestu, je zjevem přirozeným,

zjevem však jistě zdravějším nežli slepá nápodoba starých vzorův a pohodlná pouť v širokých, minulostí upravených kolejích.

Tímto uvolněním a vymaněním z upjatých forem stávají se různé větve umění sobě bližšími, přesné hranice se stírají, přestává absolutní vláda jediné formy pro výraz myšlenky; naopak umělec používá kresby, barvy, slova i hudby v nejpestřejší a nejúčinnější směsi, jen aby se dílo jeho stalo výraznějším a plastičtějším. A veškeré to rozšíření a rozmnožení prostředků tvoření, veškeré to dříve netušené bohatství formalních prvků v nesčíslných kombinacích, obrazech a obratech směřuje k jedinému vysokému cíli — k jasnému a krásnému vyjádření myšlenky.

*

Vyznačivše změny, kterým podlehly v nedávno minulé době zevní, formalní pomůcky tvoření uměleckého, přejděme k vlastnímu jádru, t. j. duševní podstatě díla samého, a tu se namane otázka, jaké to asi jsou pohnutky, které jednotlivce i lidstvo v celku neodolatelně a neustále nutí k této duševní, tvůrčí práci. Předem však bude záhodno doplniti pronesené již myšlenky výměrem krásna, pokud jsme osobně k němu byli dospěli.

Kriterium krásna formalní jeví se nám býti nejlépe stanoveno správným poměrem jednotlivých částí k celku. Zřejmo, že formalní jednotka na př. bod, neb i přímá čára sama o sobě nemůže býti nazvána ani krásnou ani ohyzdnou. Totéž platí o jednotlivé barvě, jediném slovu neb tonu. Teprve ve spojitosti těchto prvků, ve figuře, větě, melodii či akordu může celek prvků na naše smysly působiti libě či nelibě. Jest pak úlohou kritické esthetiky stanoviti ony zákony poměru, kterým by se naznačený pojem přesněji určil.

Podotkli jsme, že v době přítomné se meze, ve které pojem formalního krásna byl vtěsnán, značně rozšířily, že pojem tento podléhá ve vyšší míře individualitě jednotlivců i různých směrů, avšak každému vrozený cit pro krásu nedá tvoření uměleckému zajíti za ony hranice, kde povstává sám sebou pocit nelibosti.

Podnět ku každému formalnímu zjevu však dává myšlenka, kterou samu o sobě nemůžeme zváti krásnou neb ohyzdnou, nýbrž pouze dobrou neb zlou. Formalní provedení myšlenky, t. j. tvoření díla uměleckého, může pak odpovídati skutečnosti neb ne, je tedy více pravdivým neb méně pravdivým. A tu lze celkem říci, že v nejrůznějších kombinacích krásy formy (komposice), dobra myšlenky a pravdivosti provedení se pohybovalo tvoření

umělecké všech věků i národů. Vystoupil-li jeden z oněch momentů více v popředí, ostatní pak byly zatlačeny více v pozadí, dával umění té neb oné doby příznačný charakter.

V tomto kaleidoskopu rozmanitých zjevů, v tomto dychtění, nalézti konečně pravou cestu k cíli, v tom klopotném vracení se, v celé této sysifovské práci člověčenstva zůstává však stejně netknuta jeho stálá touha po tvoření. Člověk, který jest postaven v tento svět, hledá a nalézá příčinu všehobytí v pojmu tvůrce, zároveň však v něm vzniká touha, býti sám tímto tvůrcem, a proto tvoří si svět druhý — vysněný a vybásněný. Není to tedy pouze touha sama po onom libém pocitu, jenž v nás vzbuzuje krásu, která lidi nutí k básnění a malování, k sochařství i hudbě, nýbrž je to část onoho věčného plamene v našem nitru, ona vůle po moci („Wille zur Macht“), která nás vynáší nad úděl ubohého pozemčana.

Podrobíme-li dle naznačeného trojího měřítka umění od starověku po naše doby kritickému přehledu, staneme nejprve před nejdokonalejší formou řeckých skulptur, kterými bez hlubší myšlenky vyvrcholilo a vyznělo umění řecké i římské. V troskách jeho počal klíčiti nový život rodícího se křesťanstva. Toto, povstavši samo z nejvyšší idee, vneslo v dětství svého umění nejprve jenom myšlenku a stačila mu k jejímu vyjádření forma nejprimitivnější a nejjednodušší (malba musivická).

Ještě za Giotta vládne umění několika málo prvky, kterými vyjadřuje základní myšlenky, hlavní legendarní, a teprve postupem staletí pilným studiem přírody rozšiřuje se umělci arsenal tvorných prostředků, až konečně k myšlenkovému podkladu a pravdivosti jejího výrazu přistupuje i dokonalost formy. Tohoto vrcholu dosahuje umění výtvarné však teprve v době renesance (Raffael), kdy opět objeven starověk, s kterým se nyní idea křesťanská za výměnu jeho formalismu krásna musí děliti v duševních podmětech děl uměleckých.

Themata biblická i mythologická byla té doby stejnou měrou za podklad uměleckému tvoření, avšak stávala se vždy více a více pouhou záminkou krásné formě. Toto zatlačení duševní podstaty pokračovalo v klesání absolutní hodnoty umění s malými výjimkami duševních velikánů (Lionardo, Rembrandt) až v počátek století devatenáctého.

Souběžně se vyvíjel postup v písemnictví. I zde zhroucena vyspělá kultura starého věku a nahrazena primitivní literaturou křesťanství, která navazovala na východ. Renesancí a humanismem pak opět starověk obrozen, a z této směsi čerpáno až na nepatrné výjimky po doby francouzských osvícenců.

Bylo nutno předeslati vymezení oněch pojmů aspoň ve stručných rysech a nastíniti linii postupu, kterou se bralo výtvarné a slovesné umění lidstva od starověku až po dobu nedávno minulou, abychom mohli správně naznačiti bod, na kterém se nyní nalézá, určiti směr, kterým se ubírá, a vymeziti jednotlivé vztahy myšlenkového jádra k formě a způsobu vyjádření. Než pak dojdeme k závěrným úsudkům, probereme zkrátka jednotlivá odvětví umění pokud jsou illustrována příznačnými zjevy osobními a jich díly.

V umění výtvarném dominuje malířství a v tomto připadá od počátku století devatenáctého až po dnešní den vůdčí úloha Francouzům. Nechceme tím ani v nejmenším podceňovati významu velkých individualit jiných národů, hlavně Angličanů, avšak kdežto mimo Francii vyrůstají přes četnost produkce pouze některé význačné charaktery, které spějí daleko před svou dobou v nové dráhy, znamenají dějiny malířství 19. století u Francouzů přirozený, organický vývoj, který touto svou rozhodnou převahou naznačuje směr celému století. Co u jiných národů jest ojedinělým a mnohdy snad nahodilým zjevem genia, to u Francouzů se vyvíjí obecně, ba řekněme skoro s určitou nutností.

Po návratu k přírodě školou barbizonskou řeší umělci francouzští další problemy barvy a světla v plain-airismu, který ve svých nejkrajnějších důsledcích vede k impressionismu, tímto vrcholí, zároveň však v peripetii nutí umění k obratu a zavádí je bez revolučních nárazů v jiné dráhy.

Impressionismus značí dnešního dne v malířství pojem čistě technický. Příznačným pro tento směr není obsah díla, tedy co se maluje, nýbrž vyjádření, t. j. jak se maluje. Impressionismus popírá formu v kresbě a zachycuje okamžitý barevný dojem, jak se byl pozorujícímu umělci mihnul v krátkém okamžiku na sitnici. Pracuje tedy hlavně, ba výlučně barvou, kterou studuje do podrobností, rozkládá světlo v jeho prvky, analysuje jeho vliv na zbarvení předmětu za dne, za noci, za svitu slunce nebo měsíce, v přítmí stínu nebo v mlze a dešti. Komposice uměleckého díla mizí úplně a obraz se stává pouhým výstřižkem ze světa skutečnosti. V docílení skvělejšího effektu klade impressionista jednotlivé barvy v menších neb větších plochách podle sebe (pointillismus) a ponechává oku pozorovatelovu sloučiti je v zářný obraz.

Ale nejen nejvyšší skutečnost barvy, i pohyb chce impressionismus vystihnouti. Oko nesmí proto utkvět na určité formě ani v kresbě neb leptu, nýbrž schválná neurčitost a mlhovitost má před naším okem kouzlit vír pohybu. Až k hranicím nemožnosti dospěl impressionismus,

jakoby chtěl ukázati všemohoucnost ducha lidského. Ne již umělcem, nýbrž hloubavým a neunavným badatelem v čistě fysikalním řešení nových a nových úkolů jeví se nám býti impressionista, a tím více se vzdaluje umění samému, čím více se blíží dosažení svých vysněných idealů.

Mýlil by se, kdo by se domníval, že impressionismus jest výkvětem umění doby nejnovější. Dávno před staletími vytryskly podobné snahy z individualní genialnosti jednotlivcův, avšak teprve v druhé polovici minulého století dospěl tento směr k tak obecnému rozšíření a vyčerpal se v nejkrajnější konsekvence. Jsou tedy Španěl Velasquez a Angličané Constable, Turner a Wats congenialní Francouzům, kteří v dlouhé řadě vykazují jména: Ed. Manet, Claude Monet, Pissaro, Sisley, Cézanne, Besnard, Renoir, Degas atd. K těmto se pak pojí Liebermann, Kalkreuth, Segantini a nesčetní epigoni jiných národův.

Impressionismem dokonáno úplné opanování barvy uměním. Čeho nám Michelangelo, Lionardo, Raffael dobyli v ovládání formy a kresby v Cinquecentu, to dnes v barvě vykonali trvale Francouzové a tím dosáhlo umění výtvarné vrcholu své výraznosti. Jest však podivným, že oba tyto směry, které by ve svém sloučení zdánlivě měly znamenat nejvyšší stupeň dokonalosti, vlastně ve svých extremech se vylučují, tak že dokonalost barvy nestrpí podle sebe dokonalosti formy a opačně.

Impressionismus je dnešního dne překonaným problemem a nemůže již vésti umění k dalšímu vývoji v tomto směru. Umělci, kterému poskytnuta možnost vyjádřiti svou myšlenku stejně dokonale ať v kresbě či barvě, nezbývá vlastně jiné cesty, než hledati nového zdroje k obrození svého umění ve vlastní duševní tvůrčí síle. Ne jak, nýbrž co, toť dnes a v nejbližší budoucnosti bude hybným motivem pro výtvarné umění v malbě.

Širší vrstvy umělců podléhají ovšem ještě neodolatelnému kouzlu zářivého impressionismu, avšak po všem tom hýření v barvě a světle počalo již tu a tam prosvítávat vědomí, že umění jest přece ještě něčím jiným než pouhým luštěním optických problemů, že umělec má řešiti hlubši i vyšší úkoly než pouhé napodobení přírody. Přes veškeru brillantnost techniky nedovedl naturalistický impressionismus překlenouti vždy hlouběji se rozevírající propasti mezi dokonalostí techniky a duševní prázdní motivu, a stejně nevhodným se jevil býti tam, kde se měl státi ryzím výronem umělcovy duše bez ohledu na svět vnější, kde jeho umění mělo býti čistě subjektivním a individualním. Ba ani dekorační úloze při výzdobě veřejných budov, chrámův atd. nestačil, jelikož a priori byl nepřístupným každé stilisaci.

A opět bylo třeba učiniti krok zpět, aby vývoj, který stanul na strmé výši, mohl se ubírati ku předu. Ve formě i v myšlence navazovali jednotlivci na ony duševní velikány minulosti, kteří na čas ustoupili v pozadí. Ku zřejmějšímu vyjádření hlubší myšlenky volena forma jednodušší, jak ji nalezáme v dobách vlašského trecenta a quatrocenta. Primitivisté a praerafaelité byli první, kteří hlásali převahu motivu nad formou aneb aspoň hledali pro myšlenku formy nejvhodnější. A byli to Angličané, kteří dříve ještě než vůdčí Francouzi a bez ohledu na vítězné dosud na souši proudy podřizovali formu a vyjádření v díle uměleckém úkolu, který byl umělci stanoven nebo který samovolně z jeho nitra vytrysknul.

V Anglii, kde se vyvíjelo umění vždy individualněji a nepodléhalo nikdy výlučně jedinému z časových hesel jako na příklad ve Francii, mnohem dříve než na kontinentě vystupují Rosetti, Madox-Brown a Burn-Jones a stávají se ve svých snahách s úmyslnými reminiscensemi na dobu praerafaelitickou (Boticelli a jeho vrstevníci) přímými duševními předchůdci Francouzů Gustava Moreau a Puvis de Chavannes.

Bez ohledu na časové proudy, ba proti nim staví své umění jedině ve služby hlubokého a tajemného zdroje svých nejvlastnějších myšlenek. Spřízněni duševně s dávnou minulostí stávají se tímto svým individualismem nejmodernějšími. Forma i barva jest jim vedlejší pomůckou a obé splývá v tomto starém-novém umění v dílo přímo k duši promlouvající, které neseno pilířem umělcova nitra dává nám nahlédnouti v toto samo. Toto umění jest u Angličanů mystičtějším, hloubavějším, blíží se však u Burne-Jonesa více dekorativnímu slohu, kterým Puvis de Chavannes oživuje starý způsob malby nástěnné prvých dob křesťanských basilik (Giotto). Gustave Moreau pak, podivný umělec samotář, tvořil své touhy a sny z duše spřízněné Lionardu. U Němců se emancipuje z upřílišeného vlivu naturalismu nejrozhodněji Boecklin, který stylisuje své umění dle vysněných bájí, oživených vílami, kentaury, tritony. Snad u nikoho však se nevyvíjelo nenáblé oduševňování přírody v uměleckém tvoření, aby vyrostlo do tak netušené a nevystižné výše krásy a dobra, hloubi citu a lásky jako u poustevníka alpského Giovanna Segantiniho. Stačí k charakteristice jeho duše slova, která sám o sobě a svém umění pronesl: „Příroda stala se mi nástrojem, na kterém jsem vše zahrál a vyslovil, co mi duší jásalo.“

Ne tedy už kopie přírody, nýbrž symboly umělcova vypravování jsou postavy obrazů, ba i krajina se opět stává výrazem jeho nitra, stylisuje a zabarvuje se tak, jak umělec toho právě potřebuje k při-

léhavému vyslovení své myšlenky a nálady. Malíř tedy už nekreslí, nemaluje pouze, on — básní.

A tento malíř-básník již mnohdy zapomíná, že forma i barva mají v díle uměleckém odvěká práva, a zanedbává obé, čím více mu tane na mysli pouze myšlenková kostra jeho díla. Jako karrikatura by se zdálo mnohé dílo persiflovati umění, kdyby z jeho hloubi nevystupoval obdiv budící genius. Umění podobné nabádá samo sebou k přemýšlení, k hledání jádra pravdy i dobra a pak teprve mnohdy možno správně oceniti formu a výraz, který umělec k vyjádření své myšlenky byl volil (Saša Schneider, Munch).

I sochařství, které ve svém tvoření podlehá výlučněji než malířství formě, se obrozuje a trhá pouta, ve které tradicionelní konvencí bylo spjato. Rodin, nejmohutnější zjev od dob Michelangelových, razí nové volné, ideou cele prodchnuté dráhy. Sochy přestávají býti pouhými dekorativně-allegorickými postavami, ale počínají žíti do posledního záchvěvu duše. Rodin ovládá souverenně tvar těla; toto však nezůstává ve ztrnulé, mrtvé pose, ale proudí v něm krev, svaly pracují a jest cele, hlavně pak ve tváři zrcadlem duševní činnosti umělcova nitra. I u Rodina spěje mnohdy úchvatná charakteristika až ku karrikatuře, která jest však tak mocnou, tak vážnou a pravdivou, že se bezděčně před ní klonime.

Poněkud odlišněji se mají věci v hudbě. Akkord i melodie působí čistě citově, náladově a čím užší okrsek působnosti hudby, tím obtížnější a ohraničenější cesty jejího vývoje. Nemožno popírati, že se tento octl dnes v stadiu krise, která potrvá tím déle, čím čerstvějším a bezprostřednějším jest vliv Wagnerův na dorost hudebního světa. Wagner použiv hudby jako součásti k vytvoření svého uceleného díla (Gesamtkunstwerk), ku kterému stejnou měrou přispívalo slovo a umění výtvarné, svedl hudbu absolutní na scestí. Scestí toto ovšem značí ve svém způsobu vrchol, avšak vrchol tak strmý, že nenalezáme za ním už cesty k dalšímu organickému rozvoji. Wagner tímto dovršením účinnosti svých uměleckých komplexů znamená zakončení, vyvrcholení, ale žádný počátek, žádný základní kámen, na kterém by bylo možno dále budovati. A přece vábí dosud jako zářné světlo přemnohé hudební jepice, které v marné snaze ho předstihnouti upadají v propast výstřednosti a tím v neúspěch.

Hudba klassická (Mozart, Beethoven) stavěla nejvýše formu a zaokrouhlené vedení melodie. Jako absolutní hudebník má Wagner jistě velkou zásluhu, ukázav, že v této formalnosti netřeba hledati

jediného zdaru hudebního umění. Uvolněný jím proud melodie spěl v thematickém zpracování základní myšlenky vždy hlouběji k nitru skladatele, který svou hudbou v nás chce vzbuditi podobné city, jaké sám byl prožil, a vylouditi podobné dojmy, jakým podlehla jeho duše. Tento ráz individuelní, vnitřní nevázanosti, která opět podřaďuje prostředek účelu, je signum nejnovějších snah dosud několika málo komponistů, kteří bez ohledu na Wagnerismus pokoušejí se hudbě samostatné raziti dráhy (Richard Strauß, Saint-Saëns).

Oč snáze jest nám stopovati vývoj v písemnictví, které vládne výraznějšími prvky svého tvoření nežli malířství, sochařství a hudba. Naturalismus v literatuře není a nebyl nikdy tak příznačným jako v umění výtvarném, jelikož spisovatel nemohl nikdy tak úplně odloučiti zevního děje od vnitřních motivů. Zolův naturalismus, který v komposici prvotně vlastně byl romantismem a jen v popisu situací se otrocky přidržoval přírody, přesouvá se k Maupassantu, Tolstému, Gorkému, Andrejevu, kteří nám doličují věrně duševní pochody zdravého i chorého lidského mozku a kladou menší váhu na charakteristiku zevní. Naturalistická dramata s tendenčně-socialním zabarvením vyvolala okamžitý rozruch, nemohla však právě pro tuto svou vlastnost určovati trvaleji směr dramatické literatury. Umělec-literát podobně jako malíř a sochař nedal se trvale upoutat k hroudě, nýbrž chtěl ve volném rozpětí a ničím nevázán vzletnouti v ony výše, které člověka staví nad sebe samého. Opisování přírody zhnusilo se mu dříve než malíři a proto dříve spěl k dalším cílům, kterých měl dosáhnout vlastním, nijak nevázaným tvořením. Básník i filosof stejnou měrou se hlásí o svůj díl. A jest příznačným, že jih i sever si podávají ruku k novému směru. Mistral, Verlaine, Björnson a Ibsen stejně rozšiřují domenu literatury do výše i hloubky. Hloubavá i mystická lyrika s filosofující, ethickou dramatikou, která vlastně postrádá zevního děje, jest charakterem moderního písemnictví, které nám nedoličuje už cizích, ucelených charakterů, nýbrž v první řadě staví vždy individuelní názor spisovatelův, jeho nitro, jeho cítění, vůli a snahu. Symbolismus s nádechem romantickým tvoří jakýsi přechod z let padesátých v nejbližší přítomnost (Maeterlink, Aglavéna-Selysetta; G. Hauptmann, Potopený zvon). V dramatě ustupuje děj a jednání do pozadí, osoby se nám jeví více nebo výlučně charakterisovány svým cítěním, a myšlenkové pochody, které z toho vyplývají, nahrazují postup děje. Je samozřejmým, že více než v umění výtvarném možno stopovati vliv obdobé filosofie na krásnou literaturu. Po střízlivém positivismu, který nerad opouští pevnou půdu

zkušenosti, pokouší se filosofie opět o řešení nejzáhadnějšího problemu příčiny všehobytí. Myšlenka božství opět více akcentována a po atheistickém materialismu nabývá opět převahy theismus nechť již v monotheismu nebo v pantheismu. Ethické vlivy z tohoto směru plynoucí jasně lze postřehnouti v moderní literatuře. Jenom věda, hlavně přírodní zůstává střízlivou, hledá stanoviti jeden fakt podle druhého a takto pracně pořizuje stavební kameny pro budoucí pokolení.

Čím určitějšími a výraznějšími jsou zdroje ducha lidského u vyjádření snah a náhledů, tím ostřeji se jednotlivé směry od sebe odlišují, tím prudčeji v boji na sebe narážejí. Umění i filosofie nepostupuje nikterak souběžně s úkazy života denního, materielního, politického a socialního. V umění specielně se odlučuje v naší duši jiné čistší já, které nemá s našimi denními trampotami nic společného. A zdá se nám skoro, že čím těžší a lopotnější náš boj o život, v tím vyšší, výlučnější kraje se nese náš duch, čím větší bída, tím ostřejší a mocnější výkřiky po dobru a pravdě. V umění tedy nalezáme onen druhý svět, který si libovolně náš duch tvoří a v který zaletá v oddech po práci, trýzni a strasti, v kterém se obrozuje a z kterého zanáší sršící jiskry v krb denního žití. A poznání tohoto jevu zračí se více než kdy jindy v tvorbě dnů přítomných.

Oduševňování, ovládání všech motivů duší jednotlivce, mocný vliv individuality, silná vůle a pevné přesvědčení o dosažení vytčených cílů, toť souhrnná, výsledná charakteristika dneška.

Ku konci této úvahy podotýkáme, že jsme nikde se nedotekli naší domácí tvorby české, a to úmyslně. Předně jest ona ve svém vývoji pevně spjata s povšechným vývojem umění evropského vůbec, a možno tedy i u nás souběžný postup vývoje postřehnouti; za druhé srovnati obé a oceniti české umění, pokud od cizích národů přijímalo a pokud samo z domácí půdy vyrostlo, ano naopak co nám snad cizina dluhuje, je thematem samo sebou tak rozsáhlým, že si ponecháváme o obém snad později jednou obšírněji pohovořiti.

Psychologie bludů v dějinách církevních.

KAREL ČERNOCKÝ. (O.)

V takovém stadiu, historickým vývojem filosofických názorův a hledisk vypěstovaném, nacházeli se asi všichni, kteří o spjatosti lidské vůle, o zatíženosti přirozenosti a duševních vloh člověka přemýšleli a tímto fixirováním se zhypnotisovali. Sem náleží také počátkové falešného mysticismu, který častokráte byl v nejintimnějším poměru s oněmi učeními o „svobodě". Ano mohli bychom říci, že poměr jedněch ke druhým jest doplňující. Na Luthera na př. měla veliký vliv kniha „Die deutsche Theologie",[1]) kde udává neznámý pisatel, snad z 15. století, že počátek života křesťanského záleží v úplném zřeknutí se svobody.

Omamující účinek, jaký měly tyto nauky a s nimi spojená praxe psychologicky přebarveného, abnormalního pozorování a soudu, vidíme zřetelně na Albigenských, kteří nutnost ve všem dění v přírodě za měřítko vzavše, nejen člověku, nýbrž i Bohu svobodnou vůli upírali. Tento excess psychologického původu, který konečně v manii degeneroval, podává nám zároveň zřetelně příklad a důkaz psychologické nákazy a uchvácení. Innocenc III praví, že jsou lítější nežli Saraceni. Jinak však také právě tak jako zdivočel tento směr náboženského života proti společnosti, tak stal se na druhé straně také násilnickým sám k sobě oddávaje se v quietismu samovolně přivoděnému rozkladu harmonie sil duševních. Michal Molinos († 1696) byl jeho původcem. Dokonalost jeví se — dle něho — v úplném uklidnění duše, v odřeknutí se všech vnějších světských věcí. Láska k Bohu čistá jest býti beze všech zájmův a naděje v odměnu. Duši, která touží po dobru nejvyšším, třeba nejen všech rozkoší světských se zřeknouti, nýbrž vůbec i každému jinému přirozenému hnutí ducha a vůle brániti a zcela v Boha se pohroužiti a v něm se rozplynouti. V tom stavu ničeho nečiní, ničeho si nepřeje, ničeho nedoufá, ničeho se nebojí, o nic neprosí, neboť prositi jest nedokonalostí.[2]) Podobně Johanna de la Mothe Guyon. Jakýsi způsob rozkoše, kterou pociťují snad i kuřáci opia a morfinisté a člověk „v růžovém spánku", pociťovali i onino vyvolení při vykonávání těchto násilnických kousků. Stav podrážděnosti, jehož dráždidlo vždy znova a zpětně působilo na jejich myšlenky, vždy více exotické pocity vyvolával. Bylo to kouzlo pohádky duše, které působilo dosti značně i na

---

[1]) *Dr. J. Alzog*, Universalgeschichte der christlichen Kirche. Mainz 1860.

[2]) *Dr. J. J. Ritter*, II. 558.

muže vážné, jakým byl na př. Fénelon (Explication des maximes des Saints). Můžeme říci, že stavy spánku jsou nejjasnějším podnebím a ovzduším vizí duše a že její nádhernou stavbu v takovýchto stavech omráčené nebo vykouzlené ztrnulosti nejlépe poznáváme. Můžeme také říci, že jsou to mnohdy zdařilé experimenty psychologické, fenomenalní zjevování ducha lidského, ale v nich také není ničeho, co bychom mohli nazvati náboženstvím nebo prvkem náboženským.

Professor A. Sabatier vidí půdu náboženského života v jistém uvědomělém sporu psychologického vědomí. „Činnost, svobodný rozvoj duše, její touha rozšířiti se a zvětšiti, to vše je stlačeno tíhou všehomíra, jenž se všech stran na ni padá. Proud života tryskaje ze střediska, tříští se osudně jako bezmocná vlna o úskalí zevnějších věcí. Tento stálý sráz, tento zápas duše a světa jest první příčinou a původem veškeré bolesti. Duševní činnost jsouc takto hnána zpět k sobě samé, obrací se ke středisku, které se zahřívá jako náprava točícího se kola. Brzo jiskra zasvítí a vnitřní život mé osobnosti se osvětlí. To jest vědomí. Duše jsouc přenesena bolestným vnímáním a opětovaným srázem svých snah ze vnějška do vnitřka, pojímá sebe samu jako předmět vlastního přemítání; rozdvojuje se a poznává; brzo se posuzuje, odlučuje se od organismu, s nímž od začátku byla sloučena, vzpírá se sobě samé, jakoby skutečně v ní byly dvě bytosti, bytost idealní a bytost empirická. Z toho vzniká její utrpení, její zápasy, její výčitky, ale také rozmach stále opětovaný, nekonečný pokrok jejího života duchovního, jehož každý okamžik zdá se býti jen stupněm, který má ji povznášeti k stupni vyššímu.“ [1]) Ten jest přirozený vývoj i postup citu náboženského a z citu toho vyplývajícího života. Každý násilný řez, zaštípení a naočkování sera heterogenního a připravovaného uměle působí otravně, horečně a smrtelně na organismus tohoto života. Je to práce hubitelská, práce Sysifova a ne dílo spásy.

„Kruh mého života duševního, který se otvíral srázem dvou článků, vědomí mé osobnosti a zkušenosti světa, končí se a zavírá třetím článkem, s nímž jsou v souhlase první dva články; citem jejich společné závislosti na Bohu.“ [2]) Tak jako bychom mohli pozorovati, že všechny systemy náboženské, které nám dějiny odhalují a které této závislosti a zasahování (milosti) neznaly a vlastně tedy náboženstvími bez Boha byly, nedostatkem tohoto pojítka se záhy rozpadnouti musely,

[1]) *A. Sabatier*, Nástin filosofie náboženství na základě psychologickém a historickém. Praha 1904.

[2]) *A. Sabatier* l. c.

tak můžeme i sílu těchto přesvědčení odhadnouti dle moci a vlivu onoho, dle síly onoho spojení.

Zde asi původ mají zase rozepře a různosti, které slovem „synergistické“ zahrnujeme. Jak působí „milost boží na svobodnou vůli? Jak jest mocna?“ Jestliže Luther upírá člověku veškeru schopnost činiti dobré, Bohu milé, neznamená to dle toho, co jsme řekli, že by tato spojitost a síla náboženství jeho byla zvláště produktivní, nýbrž znamená to přivěšení těla mrtvého k Ruce živé.[1]) Znamená to psychologicky řečeno únavu, nedostatek energie. Ať už představujeme si tuto „milost boží“ jako příčinu na způsob příčin fysických (Thomisté) anebo přikládáme tento účinek láskyplnému úsměvu, s kterým tato „pomoc boží“ ruku nám podává a my se jí chápeme (gratiae efficacia in delectatione victrice: Augustinenses) anebo ji vidíme jakoby v berle, kterou nám podává (cumulus auxiliorum: Thomassini), vždy ještě zachováno decorum duše a dáno co císařovo císaři a co božího Bohu.

Tak jako jediný jest všeobecně správný postup myšlení, jedna zákonitost života psychického, tak musí této zákonitosti odpovídat i jeden správný komplex života náboženského. Odchylky tohoto druhu života a cítění objasňují ovšem a stínují obrysy tohoto obrazu, jeví však známky degenerace a končiti musí zánikem, kdežto zdravý organismus těchto sfer musí zjevně chovati v sobě princip vzrostu, oplodňování, musí jeviti vlastnosti všeho živého, které i na živé hmotě příkladně znázorněny vidíme v slovech assimilace, reakce a pohyb (progress). Jako můžeme všechno dění vůbec vzhledem na jeho souvislost s celkem považovati za nutné, tak mají i ony odchylky svoji důležitost v historii vývoje jediného, pravého náboženství. Jako produkty dissimilačního odštěpování vyskytovaly se a vyskytovati se musí v processu života, tak vyskytovati se musí i ony odchylky myšlení a cítění, jsou však signaly chorob a chorobných disposic, jakmile tato produkce jest abnormalní. Ony jsou úkazy stagnací a zanedbaných funkcí v oblasti života duševního, jsou výstražnými znameními, jsou momentem tragickým v dramatě dějin světových. Jsou knihami poznání života, soucitu a lásky.

[1]) Veluti inanime quoddam nihil omnino agere mereque passive se habere. Trident. can. 4.

O hmotě oživené.

Prof. Dr. Fr. Bulla. (Č. d.)

Operace při zrání zárodečných buněk jsou, jak praví Reinke, eminentně účelné, snížení počtu chromosomů v každé ze zárodečných bunic na polovici a zmenšení quanta chromatinu. Proč se tak děje, vysvětleno již dříve.

Boveri praví o té věci: „Ač hodně se liší od sebe samčí a samičí buňky zárodečné, v jednom jsou si přece rovny, ve své zrnové substanci. K nerozeznání podobno jest konečně jádro spermové jádru vaječnému, rovny co do velikosti, formy a počtu leží vedle sebe otecké a mateřské elementy jádrové, s nepřekonatelnou péčí o to postaráno, aby ve stejné kombinaci přešly na buňky nově vzniklé, a jak jest nám za to míti, na všechny buňky nového individua. V těchto oteckých a mateřských jádrových elementech spočívají síly řídící, které novému organismu vedle značek druhových vtiskují také individualní vlastnosti obou rodičův. A tato kombinace jádrových substancí jako nosičů vlastností byla by tedy cílem všeho páření od infusoria až do člověka." (Das Problem der Befruchtung.)

Život je stálým pohybem, sloužícím k zachování individua a druhu. Pohyby vniterné slouží k assimilaci přijaté substance, s níž ovšem spojena jest i dissimilace. Na assimilaci spočívá vzrůst a dělení buňky. Zůstávají-li rozdělené buňky ve spojení s mateřskými, individuum roste, oddělí-li se od nich, vznikají nová individua, udržuje se druh.

K pochodům vniterným druží se pochody vnější, zakládající se na dráždivosti protoplasmatu pod vlivem vnějšího světa. Účelem jich jest opatřit si material potřebný k udržení života, vyhledávání jiných individuí k vzájemnému spojení, aby se udržel druh, ochrana proti vlivům vnějším organismu nepříznivým. Vnější pohyby stojí ve službě pohybů vniterných, které spějí za účelem z části již shora naznačeným. Důvody jevů životních třeba hledati uvnitř oživené hmoty a ne mimo ni.

9. Že v buňce třeba hledati důvody pro životní jevy a nikoliv mimo ni, a sice důvody pracující účelně a přemáhající strohý mechanismus, o tom svědčí dále různé případy, které se naskytají při vývoji vajíčka. E. Pflüger pozoruje vývoj vajíčka žabího shledal, že za normalních okolností vajíčko žabí staví se tak, že jeho černě zbarvený animalní pol je vždy nahoru obrácen a jeho vegetativní pol zbarvený bledě žlutě jest obrácen dolů. Pomocí huspeninového obalu zabránil tomu,

aby se mohlo vajíčko točit, a tu se stalo, že osa vajíčka tvořila s kolmicí libovolný úhel a přece byla vždy rýhovací rovina vyvíjejícího se vajíčka kolmá. Z toho soudil, že tíže určuje směr, ve kterém se vajíčko dělí, ať již kterákoliv jeho část přijde nahoru nebo dolů. Avšak V. Roux zrušil tíži při vývoji žabího vajíčka tím, že je nechal na plotýnce stále se točit v rovině kolmé a vajíčka se vylíhla přece, a sice v normalním čase a také způsobem zcela normalním.

Kathariner však proti tomu namítal, že při těchto pokusech byla tíže nahrazena jinou silou centrifugalní a provedl proto experiment jiný. Uvedl vajíčka do stálého nepravidelného pohybu v proudě vodním a vajíčka se vyvinula způsobem normalním, ovšem trochu později než obyčejně. Z toho vyplývá v tomto případě, že mechanické síly jsou sice podmínkami vývoje, ale že nejsou jeho příčinou. Mohou sice vývoj opozdit anebo urychlit, ale nemohou ho pozměnit. I v nepříznivých podmínkách vylíhne se ze žabího vajíčka žába.

O. Hertwig se domníval, že mitotické pohyby při dělení buňky jsou jen příčinou toho, aby se buňka dělila, ale na velikost a podobu nově vznikajících buněk že nemají žádného vlivu. To dá se dle něho vysvětlit mechanicky. Na které straně jest ve vajíčku mnoho deuteroplasmatu, tam je větší tlak, následkem tlaku jsou chromosomy tlačeny k protivnému polu a výsledek toho jest, že vznikají buňky nestejné velikosti a nestejné podoby. Avšak v případech dosti hojných je tomu naopak. Tak na př. u vajíčka Ascaris jest nová hořejší buňka větší než buňka dolní, ač tato má právě mnoho deuteroplasmatu. Nerovnost rythmu v dělení vysvětloval Hertwig též mechanicky. Buňka bohatá na deuteroplasma se dělí zdlouhavěji nežli buňka chudá, dle Jenninga je tomu u Asplanchna a v mnohých jiných případech právě naopak.

Směr, ve kterém buňka se dělí (a tedy živočich roste), záleží na směru, jaký zaujme vřeteno. I tu pravil Hertwig, že vřeteno se klade vždy ve směru, ve kterém jest nejvíce plasmatu. Tedy u buněk ovalních ve směru nejdelší osy. Jest však mnoho případů, ve kterých se vřeteno klade ve směru osy nejkratší. Tak při stadiích rýhování pozoroval Jenning u Asplanchna, Conklin u Crepidula, Bergh u různých krustaceí, Sobotta u Amphioxa, že o přímém, mechanicky snadno vysvětlitelném působení formy buňky na směr vřetena není ani řeči.

J. Loeb tvrdí též, že geometrické figury při vývoji závisejí na mechanickém tlaku, jakým působí na sebe jednotlivé části. Strassen, aby zbavil části tlaku, pohyboval buňkami tak dlouho, až dostaly podobu ovalní. Tlak zmizel, ale vřetena postavila se přece do osy nejkratší

Podobného cosi viděl Strassen u dvoubunečných stadií velkých vajíček Ascaris, která mají podobu podlouhlou, ovalní, kde tedy obě části na sebe vůbec netlačí. Vřetena postavila se přece do nejkratší osy.

Z údajů těch soudí Strassen, „že buňka chová ve svém živém plasmatu mechanismy, které ji uschopňují, aby samostatně našla a provedla určitý, účelu ontogenese odpovídající směr při dělení... že k dělení připravená buňka obsahuje v sobě přejemné mechanismy, které ze sebe (z vnitra) rozhodují o včasném začátku mitosy, o směru vřetena a o velikostním poměru produktů. Ne jinak, než jakoby buňka za rýhování chovala v sobě s jistotou ji řídící instinkt.“

10. Uvnitř vajíčka hledají důvody pro jeho rozvoj v jedince také jiní. Ale nicméně chtějí celý pochod, celý vývoj v jedince vysvětliti cestou mechanickou. Tak dle Nägeliho (idioplasma) probíhají celým organismem protoplasmatické nitky. Každá z nich jest nosičem některé vlastnosti. Jestliže se jich počet následkem nějaké příčiny buď zmenší nebo zvětší, povstává změněný organismus. Kousek z každé té nitky vstupuje do bunic zárodečných a stává se dědičným nosičem oněch vlastností. Také netřeba bráti pro každou vlastnost zvláštní nitku (micellu), nýbrž různou jich kombinací mezi sebou povstává ona rozmanitost, které se při organismech podivujeme. Tím se vysvětluje konstantnost druhův, ale i evoluce. Idioplasma z počátku málo vyvinuté vyvine se do délky a šířky, nové nitky se vsunou, a dle toho, jestliže tyto změny idioplasmatu projevily se na venek buď najednou nebo poznenáhlu, vysvětluje se evoluce buď ve skocích anebo povlovná. Avšak mikroskopie o idioplasmatu a micellách nic neví. Tak praví na př. professor F. Janošík: „Kolem buňky vaječné mezi ní a zonou není za čerstva pozorovati žádnou skulinu, leč až tehdy, když se plasma buď samovolně nebo po reagenciích stáhlo. Samovolné stažení plasmatu jsem též direktně pozoroval a událo se tak, že po silnějším stejnoměrném stažení následovalo několik menších jako škubnutí se jevících. Pak roztáhla se buňka, až vyplnila zonu úplně, a týž fenomen se ještě jednou opakoval a pak buňka odumřela, totiž nebylo lze na ní již žádného projevu života konstatovati. Při samovolném stažení se buňky vaječné jakož i při svrašťování se po působení reagencií jest okraj její úplně hladký a též okraj zony v části, proti vajíčku obrácené. Z toho následuje, že není žádných výběžků buňku vaječnou s buňkami granulosy spojujících, jak od některých autorů popsány byly. Něco podobného lze toliko konstatovati při zacházení buňky vaječné.“ (Rozpravy České akademie, tř. II. R. II. č. 13.)

Podobně Weismann snaží se celý vývoj vysvětlit mechanicky, neboť kdyby něco jiného připustil, tu: „gäbe er damit die Voraussetzung seines Forschens preis.“ Jelikož vše nasvědčuje tomu, že vlastním nosičem dědičnosti jsou chromosomy, upravil dle toho svou theorii. Základem všeho učinil „Keimplasma“, které uložil do zrn. Rozdělil je dále v částky, v nejnižší „biofory“, vlastní nosiče dědičnosti. Každý z bioforů representuje nějakou vlastnost. Biofory spojují se dohromady v „determinanty“, z nichž každá jest určena pro zvláštní druh buněk v příštím individuu. Tyto zase spojují se v „idy“, které zase určují stavbu a podobu celého organismu. Nehledě k tomu, že mikroskopie o bioforách, determinantech, idách a dalších ještě idantech nic neví, je tato theorie přísnou praeformací. Dle této theorie jest vývoj jedince určen již ve vajíčku, ale netoliko co do celku, nýbrž i pokud se týče jednotlivých částí. Každá část vyvíjí se samostatně, nezávisle na části jiné, vše podobá se práci mosaikové, jak jinak při pouhém mechanismu není také možno.

Této theorii staví se na odpor theorie epigenetická, dle níž se jednotlivé části příštího individua vyvíjejí, ale v závislosti na sobě, tedy ne čiře mechanicky. Jedná se o tyto otázky: *a)* Existují již ve vajíčku, na počátku vývoje, samostatné vlohy, které se neodvisle od ostatních partií vyvíjejí v určité útvary? *b)* Nevyvíjejí se různé útvary nikdy samostatně, nýbrž vždy závisle na ostatních partiích? V tomto případě třeba ovšem stanoviti ustavičný vliv celku na jednotlivé části. *c)* Či súčastňují se oba způsoby útvarů samostatných i závislých na vývoji jedince? V prvním případě jest praeformace a vývoj jest mosaikovou prací, ve druhém případě jest epigenese a ve třetím jsou spojeny způsoby oba, který se nazývá dle Driesche epigenetickou evolucí. Aby se mohlo o věci rozhodnouti, třeba bude uvésti případy.

Roux vzav vajíčko žabí, propíchl ve dvoubuněčném stadiu jednu část (blastomeru). Zbylá blastomera se z počátku vyvíjela bez ohledu na druhou, jakoby spěla k vytvoření polovičního embrya. Ale později, použivši zbylého materialu z blastomery propíchnuté, vyvinula se v embryo dokonalé. Naproti tomu O. Hertwigovi směřovala vždy neporušená blastomera k útvaru celého embrya a jen v jediném případě se vyvíjela tak jako Rouxovi. Záhadu vysvětlili Schulze a zvláště Th. Morgan. Nechal-li neporušenou blastomeru ležeti tak, jak původně leželo vajíčko (černým animalním polem nahoru), spěla blastomera k vytvoření polovičního embrya. Jestli ji však obrátil bleděžlutým vegetativním polem nahoru, spěla k vytvoření celého embrya, ovšem



poloviční velikosti. Při obrácení přicházejí tedy substance blastomery v novou skladbu.

Totéž se dálo při čtyrbuněčném stadiu. Každá z buněk byla s to, aby vytvořila celého jedince. V osmibuněčném stadiu to již nešlo. Čtyry buňky animalní a čtyry vegetativní byly s to, aby vytvořily organy sfery sobě odpovídající.

Prospektivní potence každé buňky stadia čtyrbuněčného je stejná. Každá z buněk může vytvořiti ještě celého jedince. Čím více pokračuje vývoj, tím více se prospektivní potence úží. Jakého prospektivního významu buňky dojdou, závisí na místě, na které se buňky během vývoje dostanou.[1])

U vajíček Echina (ježovky) jde to ještě dále. Tam dají se buňky různých stadií vývoje od sebe odděliti tím, že se dají do vody zbavené všeho vápna a pak se roztřesou. A tu i ve stavu blastuly, která má dle Driesche 808 buněk, každá z nich může vytvořiti ještě celého jedince. Driesch rozřezal blastulu na libovolné kusy. Nejprve se rána zahojila a srostla. Pak kousek zahojený utvořil novou kulovitou blastulu a vyvinul se v normalní, ač menší larvu. Prospektivní potence tedy všech buněk je stejná. Blastula jest harmonicky aequipotentialním systemem. Čím více pokračuje vývoj, tím více se prospektivní potence úží a o prospektivním významu buňky rozhoduje místo, které buňka ve vyvinutém celku zaujme.

U polypův a Medus vychoval Zoja z isolovaných blastomer dvou- a čtyrbuněčného stadia ještě dokonalé jedince, z osmi- a šestnáctibuněčného stadia jenom larvy, které se nemohly dále vyvíjeti. Je to asi jako u vajíčka žabího.

Je zde tedy epigenese spojená s praeformací pod vlivem principu regulujícího celý vývoj.

Naproti tomu převládá praeformace u Ktenofor, žebernátek. Tu Karel Chun odděliv od sebe blastomery dvoubunečného stadia vychoval z nich jen poloviční larvy, z nichž každá měla jen polovici žeber (4 místo 8) a poloviční počet normalních organů. Podobně u mollusků,

[1]) Prospektivní potence a prospektivní význam. Hoch může se státi na př. lékařem, právníkem, učitelem, obuvníkem atd., toť jeho prospektivní potence. Stane-li se učitelem, toť jeho prospektivní význam. Vedle těchto potencí se ještě rozeznávají: aequipotentielní system. Tím rozumí se skupina buněk, jejíž buď části aneb i každá jednotlivá buňka má stejnou možnost se vyvíjeti. Je-li tato možnost omezená, pak je to určitě aequipotentielní system. Tak na př. každé větévky vrby možno použiti buď k tomu, aby zapustila kořeny aneb aby se stala novým výhonem, a nic více. Je-li ona možnost větší, tedy teprve vzdáleně omezená, povstává neurčitě neboli harmonicky aequipotentielní system.



Annelid a Nemathelmií. Povstalá půl- a čtvrtembrya neodpovídají sice přesně půli a čtvrtce celého organismu, nýbrž snaží se, aby se doplnilo na života schopnou existenci, ale přece nicméně prospektivní potence je tu omezena již ve stadiu dvoubuněčném a praeformace převládá nad epigenesí.

Opak toho nalezá se zase u ostatních láčkovcův, u Ascidií, Teleosteí a u Amfioxa, u nichž převládá opět epigenese nad praeformací. Díváme-li se tedy na vajíčko jako celek, tu třeba rozhodnouti se pro praeformaci. Díváme-li se však na vzájemné působení jednotlivých částí na sebe, tu třeba se rozhodnouti pro epigenetickou evoluci. V jednotlivých případech jsou u různých druhů různé rozdíly.

Zajímavým dokladem epigenetické evoluce jest pokus Drieschův s Ascidií Clavellina lepadiformis. Tento živočich jest dlouhý 2—3 *cm.* Tělo jeho skládá se ze tří částí. Horní část tvoří velká, košovitá žábra s otvory pro vtok a výtok vody. Pak následuje část střední, úzká, která v sobě chová začátek a konec střeva. Na to následuje vak pro útroby se žaludkem, střevy, srdcem, organy rozplozovacími atd. Rozřízne-li se jedinec v části spojovací, mohou si části isolované, žábra i vak, chybící část doplnit tím, že ji vytvoří ze sebe. U některých, zvláště menších individuí děje se to jiným způsobem. Na př. žábra oddělená od celku se mění. Za šest dní není na nich pozorovat žádné organisace. Vypadají jako bílé kuličky a zdá se, jakoby odumíraly anebo již byly mrtvy. V tomto stavu zůstávají dva až tři týdny. Pak se kuličky vyjasňují, protahují a za dva za tři dny jsou z nich celé ascidie se všemi organy. Ba tímto způsobem postupoval také každý kousek žáber, byla-li tato libovolně rozkrojena. (O. p.)

Inkvisice.

Prof. Dr. Josef Samsour. (Č. d.)

II.

Vyloživše v předchozím pojednání v krátkosti historický vývoj inkvisice a její rozšíření, promluvíme v dalším o organisaci inkvisice papežské. Poněvadž inkvisice tato papeži v život byla uvedena a podstatně od nich závisela, náleželo právo jmenovati inkvisitory v první řadě stolici apoštolské. Papežové nezřekli se také nikdy tohoto práva, nýbrž vykonávali je skutečně v jednotlivých případech osobně až do století 16., jestliže považovali tak za nutno.[1] Ježto však nebyli vždy s to, aby sami vyvolili pro tento důležitý a zodpovědný úřad zvláště v odlehlejších končinách církve, osoby vhodné, svěřovali již od třicátých let století 13. zpravidla právo ustanovovati inkvisitory svým zástupcům, na př. svým legatům, zejména pak, ana inkvisice papežská hned od počátku téměř výlučně odevzdána byla řádu dominikánskému a z části též františkánskému, představeným těchto dvou řeholí.[2] Představení tito nebo za jejich nepřítomnosti jakož i z jiných důležitých důvodů, na př. pro nemoc, jejich zástupci, jmenovati však mohli inkvisitory jen „de consilio discretorum fratrum", t. j. po vyslyšení rady všech dle statut řeholních k tomu oprávněných bratří, aniž byli jejich votem vázáni. Aby pak poskytnuta byla záruka, že budou k úřadu inkvisitorskému povoláni jen mužové představenému osobně známí a schopní, mohli býti voleni jen ti mnichové, kteří byli dle řeholních pravidel představeným řádu podrobeni a všem požadavkům

---

[1]) *Henner*, Beiträge zur Organisation und Kompetenz der päpstlichen Ketzergerichte. Leipzig 1890, str. 59.

[2]) Řehoř IX svěřil právo toto představeným řádu dominikánského na př. již roku 1235 bullou ze dne 21. srpna »Dudum ad aliquorum murmur«. Praesentium tibi auctoritate praecipimus, quatenus dicto fratri Roberto et aliquibus aliis fratribus, quos ad hoc idoneos videris, negotium inquisitionis dictae committas. Cit. u *Hennera*, u. d. st. 62. Představeným řádu františkánského udělil Innocenc IV právo to roku 1246 bullou »Odore suavi ordinis vestri« ze dne 13. ledna: ... Ut tu, fili generalis minister, tuique successores fratres tui ordinis qui ad praedicandum crucem vel inquirendum contra pravitatem haereticam seu ad alia huiusmodi negotia sunt vel fuerint ubicumque a sede apostolica deputati, removere, revocare, penitus transferre ipsisque quod supersedeant iniungere aliosque substituere, cum expedire videretis, licite et libere valeatis... ac quilibet minister provincialis eiusdem ordinis id ipsum in sua provincia circa fratres ipsius ordinis, quibus in illa similia contigerit, ab eadem sede committi, facere possit, auctoritate praesentium indulgemus.

na inkvisitory činěným vyhovovali.[1]) V této poslední příčině žádaly předpisy papežské, aby za inkvisitory bráni byli pouze mužové dobré pověsti, vynikající moudrostí, mravy bezúhonnými a důkladným vzděláním jak dogmatickým tak i právnickým. Poněvadž však k úřadu tak důležitému pouhé vzdělání theoretické nestačilo, proto bylo dále ještě žádáno, aby vyznamenávali se též životní zkušeností, znalostí poměrů společenských a lidské povahy, opatrností, bystrozrakem a klidnou rozvahou,[2]) zkrátka též vědomostmi praktickými, kterých bylo lze jen ponenáhlu získati. Starší spisovatelé vyjadřovali požadavky tyto slovy „ut sint cauti, cautelarii, periti, prudentes.“ Aby zamezena byla všeliká strannickost, bylo dále též předepsáno, že podle možnosti inkvisitoři nemají býti příslušníky okresu své úřední činnosti. Vycházeje ze správného názoru, že jen v pokročilejším věku nabývají rozvaha, klid a rozum vlády nad vášněmi, předepsal konečně sněm Viennský, roku 1311 za papeže Klementa V konaný, i stáří inkvisitorův a žádal, aby k úřadu inkvisitorskému voleni byli jen ti, kdož dosáhli 40 let. Od požadavku tohoto však mohl papež ve výminečných případech uděliti dispens. Jinak byl předpis tento absolutní, tak že přestoupení jeho mohlo míti za následek sesazení dotyčné osoby z úřadu inkvisitorského.[3])

Počet inkvisitorů, jež představení měli jmenovati, buď byl přímo stanoven od papeže v listě k jmenování splnomocňujícím nebo byl ponechán zralé jejich úvaze; v tomto případě měl býti brán zřetel k stávající potřebě. Jmenování samo mohlo býti tolikráte vykonáno, kolikráte bylo ho potřebí.[4])

Později však, když papež Pavel III roku 1542 položil zřízením zvláštního kollegia kardinalského základ ke kongregaci kardinalů pro záležitosti inkvisiční, přešlo ponenáhlu právo obsazovati úřad inkvisitorský na toto nejvyšší kollegium kardinalské. Vedle centralisace celé inkvisice měla změna tato z části důvod svůj také v tom, že v oné době řády, které dříve opatřovaly soudy kacířské inkvisitory, byly do pozadí zatlačeny řády jinými, jež duchu oné doby více odpovídaly. Ač toto kollegium kardinalské při volbě inkvisitorů nebylo výslovnými pravidly

[1]) *Henner*, u. d. str. 64.

[2]) *Duais*, Practica inquisitionis haereticae pravitatis auctore Bernardo Guidonis O. F. P. Paris 1886, IV. p. 233 lit. *c)*: »...sit vigilans (sc. inquisitor) inter dubia, ut non omne verisimile credat, quia non omne tale semper est verum; nec oppositum pertinaciter discredat, quia saepe invenitur esse verum, quod non verisimile videbatur; et ideo cum omni studio audita discutienda et examinanda sunt et veritas inquirenda.«

[3]) *Henner*, u. d. str. 53 n.

[4]) *Henner*, u. d. str. 64.

vázáno, rozumělo se přece samo sebou, že při volbě jejich postupovalo s náležitou obezřelostí.[1])

Co se týče postavení inkvisitorů, tu byli netoliko jen inkvisitoři od papežské stolice přímo ustanovení, nýbrž i inkvisitoři jmenovaní na základě plnomoci od papeže udělené, považováni za přímé a bezprostřední splnomocněnce jeho. Neboť nestávali se zástupci představených řádových, nýbrž byli jen od nich jmenováni v zastoupení papeže. To také zřejmě vysvítá z konstituce papeže Alexandra IV „Catholicae“ z r. 1260, v níž papež zapovídaje inkvisitorům dominikánským a františkánským v záležitostech inkvisice se týkajících poslouchati svých představených řádových, prohlašuje výslovně: nam et si praedicta sedes interdum praelatis aliquibus vestrorum ordinum per suas sub certa forma committat litteras, ut ad exercendum officium contra haereticam pravitatem aliquos suorum ordinum fratres assumere valeant... non tamen per hoc... aliqua eis super huiusmodi inquisitionis negotio immediate vobis (inquisitoribus) a praedicta sede commisso et committendo facultas vel iurisdictio attribuitur seu potestas.[2]) Proto také inkvisitoři vždy ve svých rozsudcích a všude, kde se dovolávali svého úředního postavení, označovali se jako „per sedem apostolicam deputati“ a vykonávali „apostolica auctoritate“ úřad svůj.[3]) Jak inkvisitoři stolicí apoštolskou přímo jmenovaní, tak i od jejích zástupcův ustanovení byli iudices quasi ordinarii a jejich pravomoc byla quasi ordinaria, nikoli však ordinaria nebo delegata.[4])

Úřad inkvisitorů rovněž tak obtížný jako nebezpečný — mnozí z inkvisitorů stali se obětí svého povolání — záležel především v tom, aby vyšetřovali a rozhodovali, zdali ti, kdož obžalováni byli z haerese, skutečně jsou tímto zločinem vinni, dále aby usvědčené pohnuli k odpřisáhnutí bludu a je po uloženém pokání s církví smířili, tvrdošijné haeretiky aby však vydali světskému rameni k potrestání. Hlavním jejich úkolem bylo tedy smířiti s církví ty, kdož odpadli od pravé víry, nikoli však je soudně pronásledovati a odsuzovati.

Inkvisitorům byl svěřen tudíž úřad, který již starý spisovatel

[1]) *Henner*, u. d. str. 64 n.

[2]) Cit. dle *Hinschia*, u. d. str. 457 pozn. 8.

[3]) Srv. též *Clem.* 2 de haeret. V. 3: Licet praelatus inquisitoris, sc. provincialis illum ab officio removere possit... iurisdictio tamen inquisitoris non ab ipso praelato, sed a papa immediate dependet.

[4]) *Hinschius*, u. d. str. 457 n.

označuje jako „munus fidei romanae restituendae“[1]) a který se v pramenech nazývá „officium inquisitionis haereticae pravitatis“,[2]) „inquisitionis negotium contra haereticam pravitatem“,[3]) „negotium fidei“ atd.[4])

Než inkvisitor započal konati svůj úřad, měl se jak před světskými vládci nebo pány tak i před církevními představenými svého okrsku legitimovati, aby nebylo pochybnosti o jeho řádném poslání jakož i aby mu při vykonávání jeho úředních povinností nebyly činěny překážky. Vidíme tu tedy uskutečněnou všeobecnou zásadu, že mimořádný splnomocněnec musí se nejdříve legitimovati svým posláním. Na základě této legitimace měli jak světští tak i duchovní funkcionáři vydati inkvisitorovi listy ochranné a doporučující, jež organy jim podřízené vybízely k účinné podpoře inkvisitorů. Splněním této formality ujímali se inkvisitoři obyčejně svého úřadu. Také při prvním svolání kleru a lidu „convocatio cleri et populi“[5]) měl inkvisitor ještě veřejně svůj mandat předčísti. Než formalita tato nebyla vždy přísně zachovávána a její opomenutí nemělo zákonitě žádných následků.[6])

Při vykonávání svého úřadu museli inkvisitoři přesně se říditi dle platných předpisův, a tam, kde jim bylo rozhodovati nikoli dle norem, nýbrž dle vlastního dobrého zdání, měli tak činiti dle svého nejlepšího přesvědčení.[7]) Jestliže inkvisitoři tyto předpisy přestoupili ze zlého úmyslu nebo z pohnutek trestuhodných, jako na př. z lakotnosti, nepřátelství nebo přátelství, mohli býti k zodpovědnosti předvoláni a potrestáni od představených, kteří je ustanovili, nebyly-li jejich přehmaty rázu processualního; neboť v tomto případě náleželo rozhodovati o stížnostech stran tím poškozených vyšším instancím inkvisičním. Nejvyšším soudcem nad inkvisitory zůstával ovšem papež sám, jenž je jako své splnomocněnce před svůj tribunal mohl předvolati, kdykoliv uznával za nutno. Všeobecným však bylo přesvědčení, že při potrestání inkvisitorů třeba opatrně si počínati a vždy k tomu zřetel míti, aby jejich potrestáním jich autorita škody nebrala.[8])

---

[1]) Srv. De fratre Guillelmo Pelisso veterrimo inquisitionis historico disseruit *Car. Molinier*. Paris 1880, p. LXIV a 10 n.

[2]) Srv. c. 10 in VI. de haer. (V. 2.)

[3]) C. 18 l. c.

[4]) Clem. 2 de haer. (V. 3.)

[5]) Bulla Innocence IV ze 16. listop. 1247 »Ille humani generis«. Potthast 12748.

[6]) Srv. *Henner*, u. d. str. 69.

[7]) Stálá soudní formule zněla: Sedentes pro tribunali, sacrosanctis Dei Evangeliis positis coram nobis, ut de vultu Dei nostrum prodeat iudicium et oculi nostri videant aequitatem. Srv. Practica inq. n. 14, 16, 18.

[8]) Srv. *Henner*, u. d. str. 91 n.

Ztratiti mohl inkvisitor svůj úřad, odezíráme-li od případu smrti, jen z důvodu výslovně uznaného. Takovýmto důvodem, pro který nastávala ztráta úřadu inkvisitorského, bylo především dosažení úřadu jiného, jenž se nedal spojiti s funkcemi inkvisitora. Za takovéto úřady neslučitelné (officia incompatibilia) považovány byly všechny ty, které vyžadovaly osobní přítomnost v okrsku úřadu (residentia personalis), od níž však bez poškození úřadu nemohla býti dána dispense, jako na př. úřad biskupa, exemptního prelata, představeného řádu atd. Jiným důvodem bylo přesazení s dosavadního místa inkvisitorského na jiné (translatio). Právo přesazovati inkvisitory příslušelo týmž osobám, kterým příslušelo právo je jmenovati. Že papež mohl inkvisitory jako své splnomocněnce libovolně přesazovati, je samozřejmo. Představeným řádovým právo inkvisitory přesazovati udíleno bylo zároveň s právem je ustanovovati, poněvadž jen tak dohled nad inkvisitory byl zajištěn. Totéž platí i o kollegiu kardinalském.[1]) Přeložení však mělo se státi jen tehdy, vyžadoval-li toho nepochybný prospěch soudů, jenž musel se posuzovati dle jednotlivých případů. Jako příklady takovýchto důvodů pro přesazení lze uvésti, že inkvisitor na př. přílišnou přísností obyvatelstvo popudil, že pro určitý okres vzhledem na nebezpečný vzrůst kacířství nedostačoval, kdežto by byl v menším na svém místě nebo naopak, že jeho velkých vědomostí v menším kruhu působnosti jen nedostatečně mohlo býti použito. Přesazení mohlo se státi i za takové přestupky, na něž nebylo hrozeno sesazením. Při tom ovšem bylo žádáno, aby přesazení stalo se jen v zájmu inkvisice a jen po zralé úvaze a z čistých pohnutek; proto také bylo předepsáno představeným řádovým, aby se poradili s kapitolou řádu. Inkvisitor ztrácel dále úřad svůj též sesazením (remotio). Tohoto prostředku přísného mohlo býti jen tam použito, kde zájem soudu toho nezbytně žádal a byla při tom vždy požadována causa rationabilis, legitima atque iusta, jako na příklad ustavičná nemoc nebo přílišné stáří, tak že inkvisitorovi nebylo možno svůj úřad zastávati; dále nedostatek potřebných vědomostí k řádnému vykonávání úřadu, zejména však vydírání zneužitím moci úřední, tvrdošijné porušování úředních povinností z nenávisti, přízně nebo pro časný prospěch. O sesazení měli býti vyrozuměni všichni oni funkcionáři, kterým se měl inkvisitor při nastoupení svého úřadu ohlásiti. Naproti tomu bylo sporno, zdali lze připustiti resignaci na úřad inkvisitorský (renuntiatio inquisitoris). Poněvadž býti inkvisitorem nebylo právem, nýbrž povinností

[1]) Srv. uved. bullu Innocence IV »Odore suavi« z 13. ledna 1246.

toho, kdo byl zvolen, nebylo dovoleno inkvisitorovi jednostranně úřadu se zříci, nýbrž musel za sproštění úřadu žádati a čekati na formalní vyřízení své žádosti. Každé jiné opuštění úřadu bylo považováno za trestuhodné. Úřad inkvisitora však nepřestával, když zemřeli nebo ztratili úřad církevní představení, kteří inkvisitora ustanovili, tedy ani jestliže inkvisitora jmenoval papež sám ani jestliže jej ustanovil představený řádu.[1]

(P. d.)

Moravský konkurrenční zákon.

Dr. Frant. Ehrmann. (Č. d.)

§ 12.

Výlohy, které mají uhraditi přifařené místní obce, buďtež obyčejně podle V. hlavní částky zákona obecního[2] jako jiné obecní potřeby uhrazovány.

Lze však se obcím o výši a způsobu příspěvku od případu k případu smluviti s největšími poplatníky uvedenými v § 17. a s držiteli statků zapsaných v deskách zemských a manských a jiných nemovitostí označenými v § 84. obecního řádu.

Aby taková úmluva byla pro obec závazna, je třeba usnesení obecního výboru.

Je-li k opatření potřebného nákladu v obci zvláštní dávky třeba, budiž vypsána podle přímých daní.

Vyznavači nekatolické víry nemějtež účasti na usnesení (o této dávce); buďtež však také podle zákona od příspěvku osvobozeni.

Tento paragraf byl ovšem, pokud zavazuje místní obce k úhradě kostelních konkurrenčních výloh, zrušen § 35. zákona ze dne 7. května 1874, ř. z. č. 50, podle kterého na místo politické obce nastoupila farní obec. Platí však ostatek § 12., tak že zastupitelstvo farní obce se může o úhradě výloh smluviti s největšími poplatníky platícími aspoň po šestině daní (§ 17. obecn. ř.[3]) s držiteli statků v zemských a lenních

[1]) Srv. *Henner*, u. d. str. 70 n.

[2]) Pátá hlavní částka moravského obecního zákona ze dne 15. března 1864 z. z. č. 4. §§ 60.—83. jest nadepsána »O hospodaření obecním a o rozvrhování platův a dávek na obec.« O přirážkách pojednávají §§ 71. nn.

[3]) Paragraf 17. obecn. ř. (zákona ze dne 15. března 1864 z. z. č. 4.) zní: »Každý nejvyšší poplatník, který platí alespoň šestinu veškeré přímé daně v obci předepsané,

deskách zapsaných a vůbec statků měřících aspoň 200 jiter pozemků. (§ 84. obecn. ř.)

Úmluva jest pro farníky závazna jenom, když se vyjednala na základě usnesení obecního výboru čili výborníků katolických, poněvadž poslední odstavec tohoto paragrafu vylučuje nekatolíky. Dávku třeba rozděliti podle poměru přímých daní.

Poslední věta tohoto paragrafu jest potvrzena §§ 35. a 36. zákona

---

má, nehledě k tomu, zdali údem obce je čili nic, nenáleží-li již volbou obecnímu výboru, do každého sezení výboru pozván býti, ve kterém se má:

a) usnesení státi o základním jmění nebo základním statku obce neb o rozdělení ročních nadbytků;

b) rozpočet příjmův a vydání stanoviti;

c) rozvržení obecní daně státi, která i jeho se týká, a

d) roční účet vyříditi.

On má právo příslušnému sezení výboru obecního s poradným hlasem přítomen býti a užívá práv v §§ 20., 76. a 78. sobě zůstavených. Má též právo dáti se svým plnomocníkem zastupovati.

Plnomocník může jen jednoho zastupovati a může býti jen osoba taková, která není údem zastupitelstva obecního.

Má býti muž sobě právný; nemůže-li býti volen do obecního výboru, jest potřeba, aby alespoň rok v obci anebo také jako plnomocník velkostatkáře na deskovém neb lenním statku, pokud se týče, v jedné z obcí bydlel, k nimžto statek ten náleží.

Aby svrchu dotčená práva konati se mohla, je třeba, aby nejvyššímu poplatníku neb jeho plnomocníkovi nevadila žádná z příčin jmenovaných v §§ 3., 10. a 11. řádu volebního, pro kterouž by nemohl voliti a volen býti, aneb pro kterou by byl z práva voličského a z volitelnosti vyloučen.«

Uvedené tuto paragrafy obecního řádu zní:

§ 20 Každý volitelný a řádně zvolený úd obce, když byl zvolen za úda výboru nebo za náhradníka aneb za úda představenstva obecního, povinen jest úřad tento na sebe vzíti.

Toliko tyto osoby nejsou povinny úřadu tohoto přijímati:

1. duchovní kteréhokoli vyznání a učitelové veřejní;

2. úředníci a služebníci dvorští, státní a zemští, též úředníci a služebníci fondů veřejných;

3. osoby vojenské;

4. osoby, ježto mají výše 60 let;

5. ti, kdož některé místo v představenstvu obecním již po celou dobu volební spravovali, nejsou povinni přijímati takového místa pro volební dobu nejprve příští;

6. nejsou povinni úřadu takového přijímati ti, kdož mají vadu nějakou na těle, která by jim překážela povinnosti úřední konati, aneb kteří bývají nějakým trvalým a značným neduhem stíženi;

7. ti, jenž pro své řádné zaměstnání nebývají často aneb po dlouhý čas v roce v obci přítomni;

8. ti nejvyšší poplatníci, jimž právo v § 17. vyznačené přísluší.

ze dne 7. května 1874, ř. z. č. 50. Ovšem však **právní** osoby, které nemají účelu výhradně náboženského — nekatolického přispívati jsou povinny podle zákona ze dne 31. prosince 1894, ř. z. č. 7 ex 1895.

Kdo by, nemaje takové příčiny k omluvě, úřadu, k němuž zvolen byl, nepřijal aneb úřadu přijatého dále spravovati nechtěl, propadne v pokutu peněžitou až na 100 zl. Výrok o tom, má-li následek tento nastoupiti, vynese k žádosti zastupitelstva obce okresní výbor (na Moravě dosud zemský výbor)

§ 76. K tomu konci, aby se něco nového zakoupilo nebo podniklo, čímž by se předkem příjmy obce rozmnožily, též ku splacení z půjčky za příčinou zakoupení nebo podniknutí takového učiněné, a na zapravování úroků z té zápůjčky může výbor jen tehda uložiti přirážku k přímým daním a rozvrhnouti vůbec příspěvky na obec, když k tomu přivolí alespoň tři čtvrtiny těch, kteří mají právo voliti, a kteří zároveň platí alespoň tři čtvrtiny veškerých daní přímých v obci předepsaných.

Hlasování činí se slovem »ano« a »ne«. Co se dotýče zastupování těch, již mají právo voliti, platnost mají nařízení daná v řádu volebním ve příčině vykonávání práva voličského náměstky.

§ 78. Vybírání přirážek, ježto 24 procent všeobecné daně výdělkové a 18 procent ostatních přímých daní anebo daně potravní nepřevyšují, může obec uzavříti v oboru své vlastní působnosti.

Kdyby však za to žádal nejvyšší poplatník, jenž podle § 17. má právo do výboru choditi, musí se vymoci povolení okresního zastupitelstva také k oněm přirážkám, ježto převyšují 20 procent všeobecné daně výdělkové a 15 procent ostatních přímých daní; takový poplatník má však žádost svou pronésti hned v tom sezení výboru, v kterém se o věci té rokuje, anebo ji má nejdéle osm dní potom podati představenému obce.

Ku přirážkám, které převyšují 24 procent všeobecné daně výdělkové a 18 procent ostatních přímých daní anebo daně potravní, jest potřebí povolení okresního zastupitelstva (zemského výboru). (Čl. V. vyhlašovacího zákona k řádu obecnímu.)

Ku přirážkám, které převyšují 40 procent všeobecné daně výdělkové a 30 procent ostatních přímých daní anebo 30 procent daně potravní, je zapotřebí, aby je schválil zemský výbor a aby s tím souhlasil politický úřad zemský.

§ 78. je textován dle zákona ze dne 26. června 1898 z. z. č. 54.

A uvedené tuto paragrafy řádu volebního zní:

§ 3. Zákonem trestním bude ustanoveno, zdali v nálezu trestním má se také vyřknouti, že odsouzený pozbyl práva voliti a volenu býti a na jak dlouho.

Až do té doby nemají práva voličského:

a) ti, kdož byli nalezeni vinni zločinem nějakým;

b) ti, již byli pro nějaký zločin vzati ve vyšetřování, pokud toto vyšetřování trvá;

c) ti, kdož byli nalezeni vinni přestupkem krádeže, podvodu zpronevěření nebo účastenstvím v některém z těchto přestupků. (§§ 460., 461., 464. zákona trestního. Částka IX. zákona daného dne 5. března 1862.)

Uvedené paragrafy trestního zákona zní:

§ 460. Menší krádeže. „Krádeže všeliké, ježto nejsou toho způsobu, aby dle §§ 172. až do 176. trestány byly za zločiny, trestati se mají za přestupky prostým nebo tuhým vězením od jednoho týdne až do šesti měsicuv, a podle okolností má se vězení také zostřiti.“

§ 461. Menší zpronevěření a podvody. „Týž trest má místo i při zpronevěřeních a podvodech, pokud onano podle okolností vytčených v §§ 181. a 183., tyto podle okolností vytčených v §. 199., 200. a 201. nenabývají povahy zločinu.“

§ 464. Kdy jest přestupkem účastenství v těchto přestupcích. „Účastenství v krádežích a ve zpronevěřeních jest přestupek, pokud podle §§ 185. a 186. není zločinem.“

§ 13.

Je-li kostelu jenom jedna místní obec přidělena, a jsou-li v ní poplatníci, kterým jest platiti nejméně po šestině veškerých kostelní konkurrenci předepsaných daní a nesmluví-li se s obcí co do konkurrenčních záležitostí, budiž utvořen výbor ze členův obecního představenstva a největších poplatníků. Kdyby hlasů největších

---

§ 10. Voleni býti nemohou:

1. Osoby ve službě obecní postavené, pokud jsou ve skutečné službě obce.

2. Osoby, které požívají opatření chudých, jsou v nějakém svazku čeledínském anebo nemají výdělku samostatného, na př. nádenníci nebo pomocníci živnostenští.

§ 11. Vyloučeni z práva volenu býti jsou kromě osob, jmenovaných v § 3. pod lit. *a)*, *b)* a *c)*:

a) ti, kteří byli nalezeni vinni přečinem nějakým, ze zištnosti nebo proti veřejné mravopočestnosti spáchaným;

b) ti, kteří byli nalezeni vinni přestupkem nějakým, vykonaným ze zištnosti, nebo přestupkem proti veřejné mravopočestnosti jmenovaným v §§ 501., 504., 511., 512., 515. a 516. zákona trestního;

Dotčené paragrafy zákona trestního zní:

§ 501. Jak se tresce smilstvo mezi příbuznými nebo sešvakřenými. „Smilstvo mezi bratry a sestrami plnorodnými a polourodnými, s manžely rodičů, dětí nebo bratrův a sester trestáno budiž za přestupek vězením od jednoho až do tří měsícu, kteréž se podle okolnosti zostřiti má. Ti, na něž se při vyšetřování shledá, že byli svůdcové, odsouzeni buďtež k tuhému vězení od jednoho až do tří měsíců. Po skončeném trestu budiž z povinnosti úřadu učiněno opatření, aby vinníci od sebe byli odloučeni a tak společenství jich se zrušilo."

§ 504. Jak se tresce, když člověk domácí zmrhá nezletilou příbuznou. „Člověk domácí, který zmrhá nezletilou dceru nebo nějakou k domácnosti náležitou nezletilou příbuznou domácího hospodáře nebo domácí hospodyně, potrestán býti má za tento přestupek podle rozdílnosti svazku, v kterémž s rodinou jest, tuhým vězením od jednoho až do tří měsíců."

§ 511. Jak se tresce muž, když ve smilnou živnost ženy svolí a užitek z toho bere. „Přijde-li vyšetřováním na jevo, že muž k hanebné živnosti ženy své svolil a ve výdělku měl podíl aneb jinak patrně z toho užitek bral, dopustí se přestupku, a potrestán býti má tuhým vězením ode tří až do šesti měsícův, a podle okolnosti i zostřeným vězením."

§ 512. Kdo se dopustí kuplířství. „Přestupku kuplířství dopustí se ti:

a) kdož nevěstkám ku provozování nedovolené jich živnosti u sebe řádný pobyt dávají neb jinak je přechovávají;

b) kdož z přivádění takových osob živnost činí;

c) kdož jinak se za dohazovače v nedovoleném srozumívání způsobu takového potřebovati dají."

§ 515. Jak se trestají hostinští nebo krčmáři a jich služební lidé, když příležitost dávají ke smilstvu. „Když hostinští nebo krčmáři, vyjímajíc případy přestupku kuplířství, jmenované v § 512., dávají příležitost ke smilstvu, jsou vinni přestupkem, a potrestati se mají poprvé pokutou peněžitou od dvaceti pěti až do dvou set zlatých. Pakli takovéto příležitosti dále poskytují, vyhostí se ze živnosti hostinské nebo krčmařské a prohlásí se k živnosti takové na budoucnost za nezpůsobilé. Dopustí-li se toho přestupku osoby služebné bez vědomí hostinského nebo krčmáře, potrestány býti mají vězením od osmi dní až do tří měsíců."

§ 516. Jak se tresce hrubé a takové uražení mravopočestnosti nebo stydlivosti, ježto dává příčinu k veřejnému pohoršení. „Kdo vyobrazeními nebo smilnými činy mravopočestnost nebo stydlivost urazí hrubě a takovým způsobem, že se tím dá příčina k veřejnému pohoršení, vinen jest přestupkem a odsouzen býti má k tuhému vězení od osmi dnův až do šesti měsíců. Stalo-li se však uražení takové tiskopisem nějakým, potrestati se má jako přečin tuhým vězením od šesti měsícův až do jednoho roku."

c) ti, na jichž jmění byl prohlášen konkurs nebo řízení narovnávací, pokud krida nebo narovnávání trvá, a po skončeném konkursu nebo vyrovnávání, když zadlužený byl nalezen vinen přečinem jmenovaným v § 486. zák. tr.;

d) ti, kdož pro nějaký přečin disciplinarní, ze zištnosti spáchaný, byli sesazeni s úřadu veřejného nebo propuštěni ze služby veřejné. (Částka X. zákona, daného dne 5. března 1862.)

poplatníků bylo více než třetina všech hlasů výborových, budiž do výboru přibráno mimo členy obecního představenstva ještě tolik od obecního výboru zvolených členův obecního výboru, aby obecní zástupcové měli ve výboru konkurrenčním dvě třetiny hlasů.

Tuto zákon náš poprvé zmiňuje se o konkurrenčním výboru. Patrno ze zmínky, že konkurrenční výbor není zřízením přísně a naprosto nařízeným, nýbrž výpomocným pro případy, v nichž se farní obec nedohodne s největšími poplatníky o úhradě výloh bohoslužebných.

Není-li však ve farní obci poplatníků platících šestinu daně, netřeba konkurrenčního výboru, jelikož úkol jeho vzhledem na farníky plní obecní zastupitelstvo (výbor a představenstvo) jakožto zastupitelstvo farní obce.

Ale kdyby největších poplatníků bylo více než třetina členů konkurrenčního výboru, zvolí výbor obecní ze sebe tolik členů do konkurrenčního výboru, aby obecní členové tvořili dvě třetiny členů konkurrenčního výboru.

§ 14.

Podobně budiž pro záležitosti konkurrenční utvořen výbor, když kostelu jest více místních obcí přiděleno.

Tento výbor se skládá ze členů, zvolených nadpoloviční většinou hlasův od členů představenstev obcí přispívati povinných, a z největších poplatníků, kterým jest platiti aspoň po šestině veškeré pro kostelní konkurrenci předepsané daně.

Výbor mějž nejméně pět členů; vstoupí-li však do něho hlasy virilními více než jeden největší poplatník, budiž představenstvy konkurrenčních obcí tolik členů do výboru vysláno, aby členové zvolení měli nejméně dvě třetiny hlasů.

Má-li farnost více místních obcí, konkurrenční výbor musí míti nejméně pět členů. Členové tito jsou jednak zástupcové obce farní od obecních představenstev (starosty a radních) zvolení, jednak poplatníci platící nejméně po šestině veškeré (t. j. celé farnosti předepsané) konkurrenční daně.

Největší poplatníci nesmějí míti více než třetinu hlasů; mají-li více, doplní se počet zástupcův obecních další volbou obecních představenstev (starostův a radních).

Důležito jest, že podle § 14. volitelný jest do konkurrenčního výboru, kdo jest volitelný do obecního zastupitelstva, ale nemusí býti z obecního zastupitelstva, jako ve farnosti o jediné obci předpisuje § 13.

§ 15.

Největší poplatníci smí se v případech §§ 13. a 14. dát zplnomocněncem zastupovati. Zplnomocněnci buďtež způsobilí k zastupování největších poplatníků podle § 17. zákona obecního.

Volení členové konkurrenčního výboru volí se na tři léta.

Všichni členové vykonávejtež úřad tento bezplatně.

Největší poplatníci smí se dát v konkurrenčním výboře zastupovati. Zplnomocněnec je zastupující musí míti vlastnosti v § 17. obecního zákona předepsané a ve výkladě § 12. nahoře uvedené.

§ 16.

Výboru jest usnášeti se o záležitostech konkurrenčních a nad nimi bdíti.

Jemu náleží sepisovati rozpočet a vyřizovati roční účty, jeho usnesení dějí se nadpoloviční většinou hlasův a zavazují všecky súčastněné činitele.

Paragrafem tímto vymezuje se obor působnosti konkurrenčního výboru; jeho právem a povinností jest, usnášeti se o záležitostech konkurrenčních a nad nimi bdíti, usnášeti se o tom, má-li se která stavba atd. povoliti, podle kterého z došlých návrhů s výhradou schválení vyššího církevního a politického úřadu se má provésti, kolika procenty přirážka se má vypsati, stavbu atd. objednati a na řádné provedení její dohlédati.

Konkurrenční výbor si dá předložiti ode všech konkurrenčních obcí výkaz o přímých daních podle zákona ze dne 31. prosince 1894 ř. z. č. 7 ex 1895. Podle výkazů rozdělí poměrně obcím náklad povolený. Zastupitelstva jednotlivých obcí pak rozvrhnou část obci připadající na jednotlivé katolické poplatníky (nebo právní osoby podle zákona ze dne 31. prosince 1894, ř. z. č. 7 ex 1905) podle přímé daně. Zastupitelstva obce tu zastupují farní obce a podléhají dozoru politických úřadů; nejsou omezena na určité procento přirážek, jako jsou zemským zákonem omezena zastupitelstva politických místních obcí, odléhající dozoru zemského výboru. Zastupitelstvo farní obce smí vypisovati konkurrenční přirážky bez ohledu na přirážky politické obce.

Kostelní jmění, církevní obročník (farář) a patron jsouce samostatnými od farníků rozličnými konkurrenčními činiteli, nepodléhají konkurrenčnímu výboru, který § 14. tohoto zákona zastupuje toliko zájmy farní obce. Ovšem však podle § 16. tohoto zákona jest kon-

kurrenční výbor oprávněn, politické úřady žádati o pomoc k vymožení příspěvků, které jsou povinni složiti i ostatní konkurrenční činitelové podle rozpočtu sdělaného předsedou konkurrenčního výboru.

§ 17.

Výboru jest zvoliti ze sebe nadpoloviční většinou hlasů předsedu jakožto vykonavatele (svých usnesení). Předseda sestavujž preliminář, skládejž účty a spravujž pokladnu, kterou spolu zamykati náleží jednomu členu výboru. Každý súčastněný činitel mějž právo nahlédnouti do vyřízených účtů.

Pokladnu konkurrenčního výboru má zamykati mimo předsedu ještě jeden člen. Každý přispívatel konkurrenční, každý poplatník konkurrenční má právo nahlédnouti do vyřízených účtů. V této příčině jest náš konkurrenční zákon povolnější, než na př. korutanský, slezský, štyrský, které dovolují jenom obcím nahlédnouti do účtů konkurrenčních.

(P. d.)

Studie cyrillomethodějské.

Napsal Fr. Snopek. (Č. d.)

Již ve stati Nauka církve a učení svatých Cyrilla a Methoděje, kterou jsem uveřejnil roku 1881 v II. ročníku Sborníku velehradského, poukázal jsem (str. 91) na klassický zajisté výrok učenníka apoštola Pavla, Klimenta I papeže a mučenníka.

Z vlastního popudu, nebyv o to nikým požádán, napsal Korinťanům list; vědom jsa nejvyšší svojí vážnosti a jurisdikce mocně doráží na ony, kdož porušili mír v církvi korintské, tak mocně, že protestantští vydavatelé listu Oskar von Gebhardt a Adolf Harnack usoudili, že již tehdy biskup římský drze si osvojoval jakousi právomocnost (iurisdictionem quandam sibi arrogat), neboť na srdci jemu leželo všech církví blaho a mír. Ale církev korintská neviděla v tom arrogance, aniž se pozastavila nad jeho slovem otevřeným, neboť dle Eusebia (Historia eccles. IV. 22, 23) papeže poslechla.

Dalším dokladem budiž Bonifatius I (418—422).

Biskupové macedonští, achajští, obojího Epiru, Praevalu a Dacie zamýšleli svolati synodu, aby porokovali a usnesli se o věci Perigena, arcibiskupa korintského, kterou byla rozhodla v jeho prospěch apoštolská

stolice. Papež Bonifatius I dne 11. března 422 zpravuje o tom soluňského arcibiskupa Rufa, kterýž jako předkové jeho byl v těchto krajinách vikářem apoštolské stolice, a vyzývá jej, aby bránil svoje právo. „Nihil hic timebis dubii, nihil incerti formidabis eventus. Habes beatum Petrum, qui ante te possit vi pugnare... Non patitur ille sedis suae perire privilegium te laborante piscator."[1])

Nejináč pronáší se Gelasius I (492—496.[2])

Nelze nezmíniti se o krásném věrovyznání Hormisdy papeže, které s listem z 1. listopadu 516 poslal pravověrnému biskupovi nikopolskému Janovi. Dovolávaje se slova Páně Mat. 16, 18. Ty jsi skála a na této skále vzdělám církev svoji, pokračuje světec: To, co řečeno jest, dokazuje se výsledkem, že u stolice neposkvrněné povždy zachováno jest náboženství; a málo níže velebí se táž apoštolská stolice, v níž jest dokonalá a opravdová stálost křesťanského náboženství, „in qua est integra et verax christianae religionis soliditas." Hormisdovo symbolum podepsali všichni biskupové, kteří se byli zapletli v rozkol akakijský.[3])

Větší důležitosti nabylo věrovyznání Hormisdovo tím, že bylo přijato za všeobecného souhlasu shromážděných biskupů v prvém zasedání osmého obecného sněmu (třetího cařihradského) 5. října 869, ovšem s některými příhodnými dodatky.[4]) Biskupové tito a klerici, kteří je podepsali, uznali tím docela primat papeže římského.

Že pak Mikoláš I (858—867) jako výtečníkem byl v ostatním, tak nezadal si ani v této věci vůči svých předchůdců, není kdo by pochyboval.

Jako předchůdcové proniknut byl myšlenkou o vznešenosti svého úřadu i Jan VIII (872—882). Nebudu a nemohu ani vyčerpávati v té příčině dosti četných jeho listů, které nás došly, ale něco dlužno uvésti přece.

Jak uměl Jan VIII hájiti svoji autoritu a jak dovedl ji ubrániti, dosvědčuje zejména jeho vystupování roku 873 proti hierarchii bavorské,

---

[1]) Bonifatii ep. 8. Rufo. *Mansi*, 8 col. 754. *Migne*, 20 col. 774. *Jaffé*, Regesta pontificum Romanorum II. edit. tom. I. num. 363 (146) pag. 54.

[2]) Ep. 13 ad Dardaniae episcopos. *Mansi*, 8 col. 49. *Migne*, 59, col. 61, 78. *Jaffé*, I.[2] num. 664 (395) pag. 88. List tento existuje ve dvojím znění, stručnější obsaženo v delším doslova.

[3]) Ep. 9 ad Ioannem Nicopolitanum. *Mansi*, 8, col. 407. *Migne* 63, col. 388. *Jaffé*, I.[2] num. 780 (490) pag. 102.

[4]) Srv. text věrovyznání. *Mansi*, 16, col. 27.

která se velice prohřešila na moravském arcibiskupovi, zároveň legatu stolice apoštolské u národů slovanských, svatém Methoději.

Avšak nyní ještě třeba zmíniti se o poměru Jana VIII k Fotiu zvláště roku 879 a 880. Zdá se mi, že kardinal Hergenröther ne zcela správně rozeznává uznání Fotije a stanovy synody, což přece bylo jejím prvým úkolem. Katoličtí spisovatelé mnozí bájí, že papež roku 880 (bezvýminečně) uznal patriarchu cařihradského. Nuže, co na tom pravdy?

Basilius sotva že nastoupil na trůn, odstraniv Fotia vetřelce znova nastolil Ignatia patriarchu neprávem složeného. Ale Fotius uměl si zase získati přízně císařovy tou měrou, že již třetího dne po smrti Ignatiově († 23. října 877) povolán byl na stolec patriarší. Nyní mu převelice záleželo na tom, aby jej uznal papež. Když se dostavili do Cařihradu jeho legati biskupové Pavel jakynský a Eugenius ostijský, poslaní k Ignatiovi, z počátku s ním sice neobcovali, ale později získal je dary a zastrašil císaře hrozbami. Tím, že slavili konečně mši svatou s patriarchou, uvedli Ignatiovce v omyl.

Posli císařovi a patriarchovi vyslaní do Říma uměli papeže zpracovati tak, že za jistých podmínek uznati chtěl Fotia. O těchto podmínkách nás poučují listy papežovy ze 16. srpna 879, jejichž opisy se zachovaly nám v nejstarším regestě archivu vatikanského.

Však Fotius nejenom se nepokořil a synody neprosil o smilování, ale svým obyčejem zfalšovav a interpolovav listiny papežovy, a zveličiv, co tam mluvilo v jeho prospěch, oklamal synodu nadobro. Většina účastníků beztoho byla z jeho strany. Pohříchu i legati papežovi, známý nám z dějin svatomethodějských biskup jakynský Pavel, biskup ostijský Eugenius a kardinal kněz Petr, získáni jsouce dvorem, s usnesením synody souhlasíce, podepsali usnesení.

Fotius byl uznán patriarchou a na synodě neobyčejně oslavován, aniž byl splnil jedinou z podmínek, které byl položil papež. Území bulharského beztoho nižádným způsobem nezamýšlel vykliditi a popustiti kostelu římskému.

S mnohými dary a četnými sliby vraceli se legati do svého domova.

V měsíci srpnu 880 navrátivše se do Říma odevzdali listy císařovy a Fotiovy, a zvěstovali, co se bylo v Cařihradě stalo. Nemohli zatajiti všeho, co mluvilo proti nim a proti Fotiovi. Patrna jest nespokojenost Jana VIII z odpovědi jeho ze dne 13. srpna. Císaře sice chválí za jeho péči o odstranění zhoubného rozkolu a zjednání jednoty celého stáda v jednom ovčinci Kristově s vlastním pastýřem Fotiem. Díky vzdává

za lodě, které byly poslány k obraně území svatého Petra a že klášter svatého Sergia v Cařihradě vrácen byl kostelu římskému, a že jakož spravedlivo, Bulhary postoupeny byly svatému Petru (v poslední věci uvěřil papež věrojatno dvojsmyslným slovům císařovým.[1]) V listě Fotiovi pak zmíniv o jeho pečlivost o mír v církvi cařihradské, díky vzdává Bohu za jednotu a svornost způsobenou a že s ním zvláště ustanovil milosrdně jednati; diví se, proč se mnohé věci dály jináč, než byl nařídil, z jakých příčin, čí snahou nebo nedbalostí v tom změny se staly, káře pýchu Fotiovu, jenž se zdráhal o milosrdenství prositi, namítaje, že toho činiti nesluší leda těm, kdož se dopustili nespravedlivosti. Napomíná jej k pokoře, aby zachoval lásku bratrskou proti tomu, jenž se nad ním smiloval. „Budeš-li se snažiti, abys choval náležitou šetrnost a větší věrnost církvi římské a naší nepatrnosti, obejmeme tě jako bratra a chovati budeme jako nejdražšího bližního. Neboť uznáváme i to, co se stalo v milosrdenství (misericorditer) na synodě Cařihradské za příčinou tvé restituce.“ [2]) Však dodává papež v obojím tomto listě jedněmi slovy „jestli snad naši legati na téže synodě jednali proti apoštolskému nařízení, my ani nepřijímáme ani neuznáváme, že by mělo jakou platnost.“ Et si fortasse nostri legati in eadem synodo contra apostolicam praeceptionem egerunt, nos nec recipimus, nec iudicamus alicuius existere firmitatis.

Jan VIII byl u veliké tísni tou dobou, kdy uznal Fotia patriarchou podmínečně, neb i uznání jeho roku 880 vázáno jest na podmínku, jestli totiž jeho legati nejednali proti své instrukci.[3]) Ale na neštěstí nezachovalo se nám ani kommonitorium z roku 879, leda falšované Fotiem. Nemajíce pak původních listin všech, nemůžeme zjistiti bezpečně, jaký že byl tehdy v celém rozsahu úmysl Jana VIII. Dal-li se Jan VIII svésti k politické chybě

[1]) Imperatoribus augustis. *Mansi*, 17, 166. *Migne*, 126, 909. *Jaffé*, I.² num. 3323 (2545) pag. 416.

[2]) Photio patriarchae. *Mansi*, 17, 184. *Migne*, 126, 910. *Jaffé*, I.² num. 3322 (2544) pag. 416.

[3]) Tím dovoluji si opraviti, co Jan Hendrych píše ve stati výše dotčené (Vlast, XXI. str. 583): tehdy právě byl Fotius v jednotě zase se sv. Stolicí. Jan VIII dosadil ho zase na cařihradský stolec patriarchalní a v listě psaném asi 13. srpna 880, v němž uděluje mu dobré pokyny a radu k opatrnosti, dokazuje i mnoho dobré vůle k patriarchovi. (*Migne*, 297, str. 910 n.) Z toho, co Hendrych zde udává a jak cituje, připouštěje, že se v citaci zmýlil sazeč (latinské patrologie Migneovy jest pouze 211 svazků), smím pochybovati, že četl list papežův, neboť obsah Janova listu není tam docela správný. Na cizí pak spisy vždycky spoléhati nelze.

neupřímností řeckých diplomatův a lichou zprávou legatů, napravil ji 881 zase vyobcovav Fotije a přerušiv s ním všeliké spojení.

Tolik na uhájení charakteru předního příznivce národa slovanského na stolci svatého Petra a aby konečně zjištěno bylo, o čem svědčí listiny. (P. d).

Paul Fredericq
o účincích věrověstné činnosti Říma a Byzance
na literární rozvoj národů obrácených na křesťanství.

Úvaha od St. Součka. (Č. d.)

Řekl jsem, že Fredericq přihlédá k jedné stránce problemu. Fredericq všímá si, jak patrno, vlivu národního jazyka církevního na rozvoj literatury a v tom, jak ochotny byly obě církve připustiti jazyky národní v bohoslužbu a jak proto národové jimi obrácení se rozvíjeli literárně, spatřuje právě skoro diametrální rozdíl mezi církví západní a východní.

Je praxe církve římské, jež se vyvinula s věrověstnou činností církve římské mezi národy romanisovanými, vskutku tak jednotná? Hájí se jen historické právo bohoslužebné latiny, jež údy církve pomáhá jednotiti a zároveň je výrazem jednoty jejich? Sám Fredericq na doklad toho, že prý už v středověku „tušeno" nebezpečí vznikající z oddálení vrstvy vzdělanců od lidu neznalého světové řeči a neúčastného vzdělanosti jí podávané, uvádí poměr církve k anglosaštině.[1])

Jazyková praxe církve římské spočívá v tom, že souběžně se světovládnou snahou kurie jde zpovšechňování obyčeje jazykového, který se vyvinul v zemích pořímštěných a věrověsty odtud vycházejícími a latině přivyklými se přirozeně roznáší dále, že se zavádí pokud možno bohoslužebná latina, a kde zavedena, že se mocí zvyku, jenž se stává pak zásadou, chrání proti vnikání jazyků národních.

Snahy ty o udržení bohoslužebné latiny mají ráz konservativní a účel docíliti pokud možno největší jednoty mezi nově přibývajícími členy církve a střediskem jejím Římem i kraji nejdříve z něho křesťanství přijavšími, v nichž bohoslužebným jazykem se stala latina, jíž

[1]) Nelze vyvozovati s Fredericqem národnější ráz církve ve V. Britannii z prozíravosti tak daleko a hluboko vidoucí. Že pro zdar missijní činnosti učiněny byly Anglosasům jisté výhody a učiněny byvše jim ostaly, vidno z poučení daného sv. Augustinu, apoštolu anglosaskému, od sv. Řehoře Vel., dále z dějin církve a literatury anglosaské. — O jiném Fredericqově dokladě k tomu, že tušeno a odčiňováno nebezpečí vězící v rozšíření latiny, zmínka bude níže.

tam mluveno a psáno. To patrno z toho, že koncil tridentský, jenž otázkou bohoslužebné řeči na podnět konsultacemi Ferdinanda I. a francouzskou se obíral, neuzákonil přímo za bohoslužebnou řeč latinu, nýbrž jen vyslovil se proti vnikání jazyků národních. Stanovisko církve možno charakterisovati slovy: opportunism a udržování historické kontinuity. Opportunism, třebas vývoj k vítězství dopomohl jeho tendenci jazykově ujednotiti církev, však z podnětů zvláštních připouští odchylky od pravidla a historism jim zaručuje trvání. Tak církev zachovává jiné bohoslužebné jazyky staré, jež se vyvinuly na půdě církve obecné (řečtinu, syrštinu, koptičtinu, aethiopštinu, armenštinu, gruzinštinu, staroslovanštinu), ano brání přestupu od ritů cizích k latinskému;[1]) při sjednocení schismatikům povoluje se ritus jich vlastní s bohoslužebnou řečí národní ať již starou (jako jsou řeči výše uvedené), ať teprv za schismatu se vyvinuvší (arabština, rumunština); posléze pro úspěch věrověstné činnosti své neb obhájení jejího ovoce za bohoslužebné jazyky nově připustila slovanštinu a malabarštinu; již před povolením liturgie slovanské jazyku národnímu ve V. Britannii více místa v bohoslužbě bylo dopřáno než v sousední Francii a ještě v XVII. století missionáři katoličtí z řádu Ježíšova působící v Číně žádali, by čínština byla povolena za bohoslužební řeč, papež Pavel V věc tu vskutku povolil, ač ovšem potom i přes další usilování missionářů čínských k zavedení čínštiny v bohoslužbu nedošlo.[2])

Nutno ovšem dodati, že tyto koncesse nyní připadají celkem jen malému dílu ze všeho počtu věřících,[3]) že poměr mezi účastníky národní liturgie a latiníky byl před trvalejšími sjednoceními odštěpenců, hlavně před unií s Rusy r. 1596, ještě nepříznivější pro rozšířenost národních jazyků bohoslužebných v církvi západní a že jazyku národnímu proti dřívějšku časem víc a více místa dáváno a péče věnováno tím, že zvětšována starost církve o didaktickou část bohoslužby, o část její k lidu se obracející.

Podivno, že Fredericq nezmiňuje se o tom, že liturgie slovanská připuštěna byla k bohoslužbě právě církví římsko-katolickou. Přijímá mlčky názory Goetzovy přes námitky jeho kritiků?

Pomíjí také Fredericq odpory mezi rozhodnutími jednotlivých papežů ve věcech netýkajících se dogmatu[4]) a přenáší mylně pozdější pravidelnost v dobu, kdy jí nebylo, kdy se vyvíjela? Nedbá, že nehledě

[1]) Doklady sebrány od *W. Feierfeila*, »Die liturgische Sprache der katholischen Kirche« 1904, 95.

[2]) Doklady sebrány jsou *W. Feierfeilem* ve sp. uv. 1—98 (část o slovanštině jest ovšem zastaralá). Srv. též článek *S Bäumera* »Kirchensprache« ve *Wetzer-Welteové* »Kirchenlexikon« ²VII, zvl. na str. 662, 664.

[3]) Jen asi 3% z veškerého počtu katolíků (nad 8 mill. z 300 mill.) dle výpočtu *Feierfeilova* str. 91.

[4]) Některé doklady proti Ginzelovi snesl *Fr. Rački* v Kukuljevićově Arkivě IV (1857) str. 288 a n. Uvádějí je odtud *V. Jagić*, »Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache«, Denkschriften der k. Akademie der Wissenschaften, Wien. Phil.-hist. Klasse 47 Bd. I. díl str. 23, a *Fr. Snopek*, »List papeže Hadriana II. v pannonské legendě a bulla Jana VIII. Industriae tuae«, Olomouc 1897 (Otisku ze Sborníku Velehrad. sv. VI) str. 8—9.

k některým koncessím anglosaštině, méně nutkavým a proto také menším, nestal se dosud pokus zavésti v bohoslužbu místo ustáleného jazyka bohoslužebného jazyk národní v oblasti získávané víře křesťanské a že před reskriptem Innocence IV z r. 1248 (na žádost senjského biskupa Filipa povolujícím slovanské bohoslužby na místech, kde dotud byly zvykem) nebylo větších pohnutek, by Řím schválil jazyk, jejž v bohoslužbu o svém umě uvedli věrověsti, než možnost získati si národ pokřtěný samými věrověsty řeckými, možnost zvláště lákavá za doby sporů stolice římské s patriarchátem cařihradským a po marném jednání s knížetem bulharským? Nepřipouští kolísání kurie od listu Hadrianova z r. 869 k zákazu Jana VIII skrze Pavla biskupa ankonského 873, opakovanému v listě arcibiskupu Methodovi z r. 879, od povolení liturgie v řeči slovanské týmž papežem r. 880 k zákazu jejímu papežem Štěpánem V r. 885, k zákazu jejímu papežem Janem X r. 924 a sněmy církevními spljetskými r. 924 a 1059, k odmítavé odpovědi Řehoře VII na žádost Vratislava I o schválení liturgie slovanské v Čechách?

Pravda, že latinou psáno nejvíce a věci nejdůležitější, ale zrovna tak třeba vytknouti, že jsouc společným spisovným jazykem západního křesťanstva nejen přispívala k rozšíření vzdělanosti,[1]) ale i že ji také uchovala od zániku společného se zánikem císařství západořímského. Nesílila latinu také myšlenka obnoviti císařství římské? Nelze zapomínati též na středověký asketism z doby před romantikou a na křesťanský supernaturalism, které oddalovaly mysl spisovatelovu od zpracování látek, jež by si získaly zájem širšího obecenstva. Nelze zapomínati, že nejvyšší snahou, kterou rozkvetl středověk, byla náboženská spekulace, nenalézající pro svá vysoká pojetí hotových výrazů v jazycích národních. Jistě nesnadno a jen zvolna se ujímaly snahy lepší v barbarství z první poloviny středověku, zmítané boji státotvornými i státobornými a boji náboženskými. Myslím také, že snad ještě víc než latina společnost středověkou vrstvily příkré rozdíly sociální. Také třeba míti na paměti, že nebyla potřeba k ustavení a pěstění národní literatury všude stejná, že větší byla u Germánů[2]) než u Románů, jimž latina provinciální byla přece s počátku bližší a teprve časem se víc a více odcizovala.

Myslím, nelze říci, že by jedinou příčinou volného rozvoje a někde i pozdního počátku literatur národních na západě bylo jen to, že jazyk domácí nebyl uveden v bohoslužbu.

Nejsou-li názory Fredericqovy o působení církve západní dosti spravedlivy, jeho these o zdárném působení jazykové praxe Řekům obvyklé a argumentace k ní jsou přímo nesprávné.

---

[1]) To připouští i Fredericq.

[2]) Tak, myslím, třeba vykládati fakt, že německá literatura má začátky poměrně dřívější a mocnější než francouzská, jejž Fredericq mylně uvádí za druhý doklad (srv. poznámku 1. na str. 634), že znamenáno již ve středověku a odčiňováno nebezpečí vězící v kulturním rozdvojení téhož národa cizím jazykem bohoslužebným a spisovným.

Mínění, že řecká církev přála vzniku národních liturgií, je původem svým starší a také již dávno podvraceno. Již neznámému pisateli článku „Die Union von Ruszland und Polen“,[1]) tvrdícímu, že hlavní příčinou větších missijních úspěchů církve řecké než církve latinské u Slovanů mezi moři Adriatickým a Černým sídlících byla praxe jazyková církve řecké, příznivá vzniku národních liturgií,[2]) B. Kopitar ukázal, že tvrzení jeho je blud.[3])

Také v církvi východní z původního obyčeje příznivého novým jazykům bohoslužebným[4]) vyvinula se nauka o přípustnosti pouze tří jazyků k účelům bohoslužebným, hebrejštiny, řečtiny a latiny, jež k tomu byly posvěceny užitím v nápise Pilátově na kříž Kristův.

Již počátkem století X. je proti „trojjazyčníkům“ třeba staroslověnštině obrany — podnikl ji mnich Chrabr.

Nechávaje domněnek o odporu vrchnosti byzantinské k novotě zamýšlené Konstantinem[5]) a o příčinách hněvu císařova na Methoda, nacházím v kap. XIV. slovanské legendy o Konstantinu spolehlivý

[1]) »Beilage zur Allgem. Ztg.« (augšburské) 1839 č. 139 z 19. května — č. 141 z 21. května.

[2]) »Ein Hauptgrund der raschen Ausbreitung der griechischen Kirche [mezi Slovany bydlícími od moře Adriatického k moři Černému] war, dasz sie den bekehrten Völkern keine fremde Sprache auferlegte, sondern die ganze Liturgie alsbald slavisch wurde, und zwar in einer Mundart, welche dem Russischen sehr nahe stand, weit näher als dem polnisch-böhmischen Dialekt (!)«.

[3]) V anonymním dopise »Vom Plattensee in Pannonien«, v téže Beilage č. 189 z 8. srpna. Odmítá tu starý blud (také *Šafaříkův* v »Geschichte der slawischen Sprache und Literatur« 1826, 117 — a vlivem prý Šafaříkovým i *Palackého* — v »Geschichte von Böhmen« I. 1836, 118), že slovanská liturgie byla již počátkem VII. stol. u makedonských Slovanů obrácených Řeky, a odkazuje svého protivníka na [svůj] článek »Pannonischer Ursprung der slavischen Liturgie« v Chmelově »Österr. Geschichtsforscher«; tam prý najde »die ihm vielleicht unwillkommene, aber in vielfacher Erfahrung gegründete Bemerkung, dasz nur parteiische Protestanten die durch langen Druck erzeugte Schwäche und Anarchie der griechischen Kirche, der römischen Consequenz gegenüber, für Liberalität ausgeben, wiewohl sie recht gut wissen, wie unschuldig sie an der Genehmigung der slavischen (880) und seit hundert Jahren auch der walachischen Liturgie ist, während ihre nähern macedonischen und thessalischen Walachen, wie ihre Albanesen noch bis auf diese Stunde nur griechisch Messen hören, und nach Selitsch (Zelich) selbst alle Nichtgriechen durch — Dolmetsche beichten!« — O této polemice Kopitarově mluví *V. Jagić* v díle uv. II. 5.

[4]) Některé doklady *Martênem* snesené uvádí *Feierfeil* ve sp uv. str. 25; Feierfeil sice oslabuje je a vyvrací z tendence nynější obyčej jazykový nalézti již v době co nejdávnější, ale vždy patrno je z nich, že jazyky národní měly místo v bohoslužbě. Jiný doklad ze spisů sv. Jana Zlatoústého uvádí *Fr. Pastrnek* v »Dějinách slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda« 1902, 83 p. 78 dle *Malyševského*. Sv. Cyrill proti »trojjazyčníkům« v Benátkách se odvolává na Armeny, Persy, Abazgy, Ibery, Sugdy, Gothy, Obry (Avary), Tyrsy, Kozary, Araby, Egypťany a Syry, kteří »umějí písma a Bohu chválu vzdávají, každý svým jazykem«. Slovanská legenda o Konstatinu kap. XVI. — Užívám Pastrnkova (ve sp. uv.) vydání hlavních pramenů k životu sv. Cyrilla a Methoděje.

[5]) Že by zámysl Konstantinův ještě před uskutečněním narazil na odpor v Byzanci, o tom zpráv nemáme, ač ovšem vyloučeno to není. *Golubinskij*, »Sv. Konstatin i Method«, Moskva 1885 p. 62, v slovech slovanské leg. o Methodovi c. V: [bratří oba] »veliką slyšavša rêč [císařovu, jíž jim svěřoval úkol tak důležitý] na molitvą sę naložista... Da tu javi bog filosofu Slovênsky kn̂igy...« vidí, myslím, příliš mnoho, nalézá-li v nich narážku na odpor Byzance k zámyslům Konstatinovým. Našly-li vskutku odpor (v místě uv. neshledávám zpráv o něm), byl zajisté překonán neb nenabyl vlivnosti.

doklad toho, že okolí a doba, v nichž vyrostl Konstantin, oddány byly mínění trojjazyčníků.

Sám Konstantin totiž, vynálezce písma slovanského a překladatel textů k účelům věrověstným a pak (zajisté až na Moravě) i bohoslužebným, patrně vlivem okolí a doby nebyl prost pochyb a úvah o přípustnosti svého podniku, smíme-li věřiti slovanské legendě o něm (a není příčiny o tom pochybovati.[1]) Vypravujeť se tu, že Konstantin vybídnut císařem, by podnikl missijní cestu na Moravu, ochotu svou k dílu tomu činil závislou na tom, mají-li již Slované písmo („ašte imêjatъ bukъvy vъ językъ svojь“), pokládaje za kacířství ustrojení nového písma a psaní posvátných textů jím (filosofъ [Konstantin] že reče [císaři prohlašujícímu, že nic mu neznámo o písmě slovanském]: to kъto možetъ na voda besêda napьsati i jeretičьsko imę obrêsti?“); vynalezl-li, vlastně upravil-li tedy písmo pro Slovany a jal-li se jím psáti posvátný text evangelia, zajisté nejen k vynálezu jeho se posílil modlitbami,[2]) nýbrž i o jeho přípustnosti nabyl přesvědčení úvahami, asi takovými, jaké se zračí v potomních obranách bohoslužebného jazyka proti „tříjazyčníkům“ na Moravě (kap. XV) a v Benátkách (kap. XVI).

(O. p.)

Jesuitské missie na Moravě v letech 1558—1653.

Podává JAN TENORA.

Veliké dílo P. Jana Schmidla S. J. ve čtyřech částech, z nichžto čtvrtá má dva objemné svazky, tiskem vydané v Praze 1747—1759, líčí činnost Tovaryšstva Ježíšova v zemích našich, kde utvořila se pak jeho řeholní provincie česká zabírající v sebe kolleje a sídla jesuitská v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Schmidl vypisuje působnost jesuitů od r. 1555—1653, dobu zápasu o víru, dobu reformace katolické, v níž jesuité měli význačnou účast. Dílo jeho jest ovšem psáno ze stanoviska řádového — odtud také výtka, že je stranickým — ale vždy zůstává dílem ceny nemalé jsouc hlavně založeno na původních zprávách, které ročně podávali o svém působení představení jesuitských sídel. Ve

---

[1]) Není pravděpodobno, že by skladatel legendy promítal tu v duši Konstantinovu své neb současné pochyby o přípustnosti nového písma k zapsání textů posvátných, že by tento motiv byl legendárně vybájen. Jeť skladatel sám patrně přízniv slovanštině a nelze ničím potvrditi domněnky, že by vyzdoboval postavu světcovu tak umělým a moderním způsobem, jakým by bylo líčení, jak světec zvítězil nad vlastním nitrem, ač ovšem jinaké stopy legendární nejsou ve vypravování jeho řídké.

[2]) Jen o modlitbách zmiňuje se legenda na m. uv. (a podobně legenda o Meth. kap. V., kde však motiv jich není zřejmě naznačen), nevypravujíc, jak odstraněn byl druhý retardační moment, pochybnost o dogmatické přípustnosti toho, by člověk svatost zvěsti Spasitelovy pokoušel se obsáhnouti písmem, jež sám tvoří o svém umě, a jazykem, jenž dotud neměl posvěcení. Výklady tohoto místa v. u *Pastrnka* (ve sp. uv. 69 p. 63), jenž — správně myslím — soudí, že Konstatin nevycházel hned z Byzance s úmyslem zavésti slovanštinu v liturgii (a hned v celém rozsahu).

zprávách těch zračí se doba a duch její, názory a smýšlení, přesvědčení a víra tehdejší, pročež jsou také bohatým pramenem kulturní historie. Ale je v nich také hojně zpráv důležitých o zdatné horlivosti, neúmorné přičinlivosti a obětavé působnosti ve prospěch církve katolické z doby reformace.

Zdálo se mi, když jsem se dílem Schmidlovým probíral, že by nebylo bez zajímavosti a také bez užitku vypsati stručně missie jesuitské u nás. Učinil jsem tedy tak pro Moravu, pomíjeje Čech a Slezska. Vypisuji tedy missie jesuitské na Moravě pomíjeje, co s nimi vlastně nesouvisí. Proto stačí jen krátké zmínky u založení kollejí, proto mohlo se rovněž pominouti, jak jesuité nabývali časem pevné dotace. Neběží také o to, aby se vypisoval prospěch škol u jesuitův, ale poněvadž přece do jisté míry školy s působností missionářskou se spojují, přičiňují se o nich někde stručné poznámky. U missií podávám zprávy Schmidlovy, tak jak sám je zaznamenal; hledím stručně pověditi, co kolikrát obšírně vykládá, chci vystihnouti smysl, nepřekládaje slovně. Výslovně podotýkám, že Schmidla nekritisuji a věcných poznámek o něm nečiním, to nebylo mým úkolem: chtěl jsem jen upozorniti, kde se jednotlivé zprávy vyskytují — proto zevrubně cituji — srovnávati je s jinými záznamy, doplňovati, opravovati, ponechávám podrobnějšímu studiu. Častá, hojná citace jest mi omluvou u toho, kdo hledá obšírnějších zpráv, a zase stručný výtah z velikého díla u toho, komu se snad zdáti bude, že někde je poznamenáno o něco více, než k vlastním missiím jesuitským náleží. Poněvadž pak možno znalost politické historie předpokládati, nezabíhal jsem do žádných úvodův a výkladův o politické historii toho onoho roku; věci znalý čtenář si už doplní pozadí. Ještě jen tolik podotýkám, že nekladl jsem důrazu na jména jednotlivých missionářů; řádu jesuitskému neběželo při missiích o oslavu jednotlivců, nýbrž o celkový prospěch církve.

Doznávám konečně upřímně, že nepodávám nic nového, ale netajím se také s přesvědčením, že i tyto zprávy, tak jak podány jsou, zasluhují pozoru, klidné úvahy a věcného, nestranného posouzení.

*

Již r. 1558 biskup olomoucký Marek Khuen [1]) a zemský hejtman Haugvic [2]) zvali k sobě jesuity na Moravu. V červenci zastavil se u biskupa P. Viktoria s P. Janem Derfinem a P. Ant. Kleselem, ale poněvadž biskup pomýšlel jen na dva mistry, kteří by řídili pacholata u svatého Václava zpívající a u oltáře přisluhující, sešlo z usazení se jesuitů na Moravě. (I. str. 119.)

Roku 1566 biskup Vilém Prusinovský vyžádal si do Olomouce P. Aschermanna a Štěpána Rimela, k nimž o něco později přidružil se P. Alexander Heller. Zakladací listina kolleje olomoucké je téhož roku.

[1]) Biskupem byl r. 1553—1565; nástupci jeho byli: Vilém Prusinovský 1565—1572; Jan Grodecký 1572—1574; Tomáš Albin 1574 1575; Jan Mezon 1576—1578; Stanislav Pavlovský 1579 1598; kardinal Frant. Ditrichštejn 1599—1636; Jan Platys z Plattenštejna 1636—1637; arcikníže Leopold Vilém 1637—1662.

[2]) Hanuš Haugvic z Biskupic na Račicích.

Dne 4. října prvním rektorem kolleje jmenován byl P. Hurtad Perez; členů řeholních bylo v kolleji devět. (I. 210, 213.) Zřízen seminář alumnů církevních. (I. 213.)

Roku 1567 založen v Olomouci šlechtický seminář. (I. 249.) Nemocnice a vězení odevzdány jesuitům do správy duchovní.

Roku 1568 prací jesuitův olomouckých na 500 bylo u svaté zpovědi a 70 přijímajících pod obojí vrátilo se do církve. Rovněž také šlechtický jinoch, který byl vychováván ve školách jesuitských, a zpříznĕnec (consobrinus) Lutherův. O svátcích vánočních vypravili se jesuité do Prostějova, o velkonocích do Vyškova s hojným všude užitkem. (I. 260.) Význačnou část měli jesuité při synodě kněžské v květnu. (I. 262—264.)

Roku 1569 bylo v Olomouci 22 členů řeholních. O velkonocích 500 bylo u svaté zpovědi. (I. 267.) Ve školách jesuitských bylo 225 žáků. (I. 274.)

Roku 1570 bylo členů 17; u Panny Marie zavedeno v neděli odpoledne křesťanské cvičení; česky kázalo se ve chrámě kathedralním, německy u sv. Mořice, Panny Marie a sv. Bernardina od jesuitův. (I. 291.) Biskup Vilém vzal s sebou do Brna P. Alexandra Hellera, který kázal u sv. Petra a u sv. Jakuba s velikou pochvalou; první to příchod jesuity do Brna. V Olomouci žid pokřtěn, zpovědí, zvláště za jubilea bylo tolik, že jesuité nestačili. Do Prostějova (panství Vratislava z Pernštýna) a do Chropině (panství Haugvicovo) častěji se jesuité vypravili; v Prostějově katolíci posilněni, jeden novokřtěnec, mnozí pod obojí obráceni. Ve školách olomouckých bylo 400 žáků. (I. 294—296.)

Roku 1571 bylo členů přes 20; velmi často do Prostějova bývali voláni. (I. 307, 309.) Z Mírova, kam byli posláni za morové rány, přečasto do Mohelnice P. Volfang Maria se ubíral a dopoledne kázával česky, odpoledne jeho druh německy s velikým prospěchem. (I. 310.) Do Brna opět byl poslán P. Alex. Heller a kázal u sv. Jakuba, ale pro morovou ránu musil odejíti do Vyškova. Probošt brněnský Jan Grodecký, jenž již tehdy úsilovně se přičiňoval, aby v Brně kollej jesuitská zřízena byla, užil pak P. Hellera při visitaci, kterou po Moravě místo biskupa Viléma konal. (I. 311.)

Roku 1572 vydána byla bratřími Grodeckými Janem, proboštem, a Václavem, děkanem kapituly brněnské, zakladací listina pro dům probace v Brně. (I. 330.) P. Heller s druhem svým vrátil se do Brna, kázal u sv. Petra, pak u sv. Jakuba. (I. 334.)

Roku 1573 P. Marquitius kázal převelikému zástupu u sv. Anny (u Staré vody). (I. 344.) Do Brna byl z Prahy přeložen noviciát a kollej zařízena; brzy byli vysíláni novicové do okolních vesnic, aby hlásali učení křesťanské. (I. 346, 347.)

Roku 1574 bylo v kolleji olomoucké členů 25, v březnu přibyli 2. (I. 350.) V Brně přijalo svátost pokání 200 (I. 383), svátost oltářní pod jednou způsobou 20 (ib.).

R. 1575 bylo v Brně členů řeholních 25, většinou noviců (I. 380); u svaté zpovědi bylo 700, svátost oltářní pod jednou způsobou přijalo 460.

V Komárově v chrámě opuštěném kázalo se lidu ze čtyr vesnic každého týdne po celý rok. P. Heller v klášteře v Louce, který měl 16 far, konal cvičení duchovní a napsal řád denní řeholníkům i semináři klášternímu, v němž bylo 30 jinochů. Taková cvičení míval tam potom po mnohá léta. (I. 383.)

Roku 1576 bylo v Brně kajicníků 1011, novokřtěnec Jan Slokem obrácen. (I. 383, 384.) Z Olomouce pět jesuitů bylo posláno k svaté Anně. Lutheranský kazatel Kašpar Ramus do církve přiveden. (I. 387.) Často z Olomouce vypravovali se do Prostějova získávat duší. (I. 389.)

Roku 1577 v Olomouci bylo o velkonoci kajicníků 2300, kolikaletou zpověď vykonalo 615, z kacířství bylo rozhřešeno 58. Dva hlavní bludaři veřejně v kostele odpřisáhli svůj blud, jeden z nich Jiří, lutheranský kazatel víc než 10 let, vrátil se do církve i se svými třemi dětmi. V okolí olomouckém pracovali zvláště Václav Sturm, který jsa oblíben u šlechticů často na jejich zboží chodíval, Michal Tolmainer, který česky i německy kázal a mnohé důvěrnou řečí Kristu získal, a Volfang Piringer, který z rozkazu biskupova chodil po farách, faráře posiloval a poučoval a bludné knihy odstraňoval. (I. 405.) V Brně bylo členů řeholních 30, z nichž 8 kněží. Kázali po mnohých vesnicích, v Brně i jinde u nemocných působili. P. Heller byl zase v Louce; přemnozí z poddaných klášterních přijímali zase pod jednou způsobou. Kajicníků bylo v Brně víc než 1100, pět radních pánů zároveň s ostatními lidmi přijímali svátost oltářní; dva jinoši dosud nekřtěni byli pokřtěni. (I. 410.)

Roku 1578 v Brně veřejný průvod Božího Těla P. Hellerem obnoven, 27 radních a prvních z města nesli svíce. Při obnově rady opět zavedena mše svatá s oférou. Učitel kacířský z města vypuzen a školy u jesuitův otevřeny, do nichž žáci se hrnuli. Probační dům jesuitův stal se skutečnou kollejí. (I. 413, 414.) Z Olomouce do Mikulova (panství Adama Ditrichštejna) poslán byl P. Michal Tolmainer, který po všem okolí víru katolickou rozšiřoval a novokřtěnce obracel. (I. 417.)

Roku 1579 jméno semináře biskupského změněno bylo v Olomouci v konvikt; alumnů papežských bylo 26, Fuggerových 4. (I. 433.)

Roku 1580 dal biskup Stanislav Pavlovský jesuitům dovolení, aby směli všude v jeho diecesi po vesnicích i městech konati úkol svůj. (I. 448.) V Brně mnozí konali u jesuitů duchovní cvičení. (I. 449.)

R. 1581 v Olomouci 78 odřeklo se bludů. (I. 464.) V Brně kázali u sv. Petra a ve svém kostele, přibylo i vlašské kázaní. Přemnohé zpovídali, okolní faráře poučili, jak mají svátostmi přisluhovati. (I. 472.)

Roku 1582 v Mikulově; město všecko poddalo se pravdě katolické a mravy napraveny. V okolních vesnicích 160 bloudících do církve uvedeno. Biskup Stanislav biřmoval v Mikulově na 4000 lidí, 8 kostelův a 19 oltářů posvětil. (I. 476.) Zásluhu hlavní o zdar měli P. Vavřinec Magius a Michal Cardanaeus z Vídně. (I. 477.) V Olomouci 27 lutheránův obráceno; mnohem však větší počet byl těch, kteří pohnuti byli, aby jen pod jednou způsobou přijímali; mezi nimi byli dva radní páni. Bratrstvo svaté Anny všecko putovalo v den jí památný

k svaté Anně. (I. 484.) V Brně zkvétaly školy a mnozí znamenití mužové chodili téměř denně k Jesuitům a do chrámu jejich. (I. 485.)

Roku 1583 v Olomouci přijalo svátost pokání na 3000, svátost oltářní 2500; stařec asi 70letý čelný kališník přiveden, že přijímal toliko pod jednou. Na gymnasiu bylo na 600 žáků. Brněnské jesuity velmi si žádali do měst a vesnic a skutečně v jedenácti osadách jesuité výborně pracovali. Prospíval jim otevřený list biskupa olomouckého, jímž napomínal a poroučel farářům kraje brněnského, aby jesuitům při kázaních a jiných úkonech nepřekáželi, nýbrž k nim laskavě a vlídně se chovali. V okolních městech a vesnicích působili s velikým prospěchem. (I. 490, 491.)

R. 1584 do Mikulova přicházel z Prahy jesuita, kdykoli bylo potřeba a získal si všecky. (I. 501.) V Olomouci bylo členů řádových 48, obraceli vězně a nemocné; více než 40 bludařů přivedli do církve; na venkově na mnohých místech kázali, bludařské knihy odstraňovali. (I. 503, 504.) V Brně bylo členů řádových 34, na morovou ránu zemřelo 12. (I. 505.) Přes to kázalo se v městě na třech místech a často v okolních vesnicích; žeň byla veliká. (I. 508.)

Roku 1585 v Olomouci členů bylo 47; na 40 bludařův odřeklo se bludů, více než 600 u víře posilněno a k pravému učení přivedeno. V okolí taktéž jak obyčejně pracováno. (I. 518.) Z Brna vypravili se dva kněží do Mikulova; u jednoho z nich 40 vykonalo životní zpověď. Na statcích kolleje brněnské (Diváky, Jundrov, Vážany, Ejvanovice, Soběšice) všichni poddaní až na sedm stali se katolíky. (I. 519, 520.) Z Vídně do Brna posláno 15 noviců. (I. 521.)

Roku 1586 v Olomouci snažili se, aby bludařští kazatelé byli vypuzeni. Jesuité kázali někdy také u Dominikánů; cvičení křesťanská konali v neděli ve svém kostele, v postě ve všední dny v hlavní farnosti; procházeli také vesnice a učili modliti se. Obrátili 30 bludařů, více než 700 přivedli k tomu, aby pod jednou přijímali, rovněž ve vesnicích, kam po žádosti biskupově se odebrali, 500 přivedli ke katolickému způsobu přijímání. Zpovědí o velkonocích bylo 2500, generalních přes 100. Do osad u Olomouce i vzdálenějších často docházeli a lid se k nim hrnul, nedbaje na tresty, jimiž od pánův a kazatelů bludařských stíhán byl. V jednom městě nepřijímali již sv. svátostí, jakmile byli však napomenuti od jesuity, hned mnozí se zpovídali. V Olomouci nařízeno od rady, aby svátky lépe se světily, aby v postě maso se neprodávalo, aby neřádné manželství trestáno bylo. (I. 540.) V Brně kollej získala čtyry ulice předměstské a obyvatelé v nich pomalu bez násilí stávali se katolíky. (I. 543.) Přízeň šlechticů zjednávala jesuitům úctu u měšťanů. (I. 544.)

Roku 1587 bylo v Olomouci členů 40, česká kázaní od svaté Kláry přenesena k jesuitům. Bludařův obrátilo se 100, zvláště působilo obrácení se na smrtelném loži šlechtičny, která s manželem svým měla u sebe poblíž Olomouce kazatele bludařské, za nimiž měšťané chodili. Kalicha zřeklo se víc než 700, rovněž ve dvou městech 500. Zpovědí o velkonocích bylo 3500, životních 100. (I. 563.) V Brně obráceno

bylo 34, pod jednou od té přijímalo 44. Podkomoří Mikuláš z Hrádku[1]) vyžádal si dva jesuity, aby odvrátili poddané na statcích jeho od bludů valdenských. Všem žádostem o jesuity nebylo možno vyhověti. (I. 655.) Zpovědí životních bylo 56; víc než 30 neřádných manželství bylo napraveno, okolní vesnice navštěvovány. (I. 557.)

Roku 1588 v Olomouci zřeklo se bludů 100, o chudé v nemocnicích pečováno. (I. 569.) V Brně v domě probačním žilo přes 40 členů; 13 bludařův obráceno; 22 zřeklo se kalicha. O velkonocích přes 900 zpovídalo se. (I. 574.) Ve školách byl utěšený prospěch. Novici blíže i dále města zdárně působili; odvykali lidi hříchům, přiváděli je k přijímání pod jednou způsobou a k častějšímu, pohnuli 50 obyvatelů jisté vesnice, aby účastni byli milostí jubilejního léta. (I. 576.)

Roku 1589 v Olomouci obrátilo se 70 bludařů; na Zelený čtvrtek 56 zřeklo se kalicha. O velkonoci bylo u sv. zpovědi a svatého přijímání 1500. Ze studujících 12 vstoupilo do řádu. (I. 589.) V Brně 98 zřeklo se kalicha, 24 vrátilo se do církve. V kostele kromě německého zavedeno jest české kázaní. (I. 591.) De nekatolického města u Brna šel jesuita zaopatřovat katoličku na smrt nemocnou, která pak se pozdravila. Když tam mši sv. zase sloužil, bylo při ní na 40 lidí, někteří z nich na slovo knězovo odebrali se pak do Brna vyzpovídat se. Do Mikulova byl poslán o velkonocích kněz; přes 300 se vyzpovídalo, ale u novokřtěnců výsledku nebylo, jen jeden stařec se obrátil. Novici v okolních osadách s prospěchem působili, tak že mnohem více lidí přijímalo svaté svátosti u jesuitů, než dříve. (I. 592.)

Roku 1590 bylo v kolleji olomoucké 35 členů řeholních. O velkonoci bylo přes 3000 kajicníků, 150 životních zpovědí, 75 bludařů vrátilo se do církve. Usilováno, aby do městské rady dostal se aspoň některý katolík. (I. 604.) Školy zkvétaly. (I. 605.) V Brně kalicha zřeklo se 70, do církve vrátilo se 32. (I. 607.) Kromě kostela konala se křesťanská cvičení v šesti vesnicích a na dvou předměstích v zimě. (I. 610.)

Roku 1591 v Olomouci členů bylo 40; aspoň 400 vykonalo životní zpověď, do církve se vrátilo 180, kalicha se zřeklo 120. Dva kněží po celý měsíc procházeli města a vesnice na sever ležící, kázali, vyučovali, zpovídali s velikým prospěchem; lidé se zdaleka scházeli. (I. 630.) Jesuité čestně účastnili se diecesní synody v Olomouci. (I. 631.) Marianské družiny se svícemi provázely velebnou svátost, což posud bylo nezvyklo. (I. 633.) V okolí brněnském v křesťanských cvičeních se pokračovalo. Někteří odřekli se bludů, přes 20 kalicha prací novicův; k nim přibylo ještě jiných 57 obrácených. Jistý klášter ženský byl od jesuitů zreformován. (I. 636, 637.) (P. d.)

[1]) Mikuláš z Hrádku na Novém Zámku (nyní Nové Zámky) a Hošticích.

Posudky.

Charles Booth: Life and Labour of the People in London. První řada: Poverty. 4 sv. Druhá řada: Industry. 5 sv. Třetí řada: Religious influences. 8 sv. a mapa. Londýn. Macmillan a sp.

Karel Booth, člen královské komise, jež se zaměstnává otázkou fiskalní, je znám jako odborný znalec poměrů londýnských mezi dělníky. Zabývá se totiž od mládí podmínkami jejich práce, domácího života i okolí, různými vlivy, jež mezi nimi blahodárně nebo zhoubně působí. Bohatý měšťan londýnský je zároveň myslitelem a lidumilem, na nějž velice trapně působí bída většiny třídy dělnické. Zkušeností došel názoru, že účinné, praktické rozluštění bude možno jen na základě přesné, pečlivé a všestranné studie z první ruky všech přítomných poměrů, jež řídí život dělníkův anglických. Podnik byl ohromný a kdo uváží rozlehlost města na Temži — skoro 100 čtverečných mil — myslil by, že jeden muž takového úmyslu ani provésti nemůže. A přece Boothovo úsilí jej provedlo. Ovšem přítomné dílo jest výsledkem patnáctileté práce. Spousta dat sebraných v této době stálého pozorování, dotazování a navštěvování všech částí Londýna umožnila Boothovi sloučit všechny zkušenosti v jeden celek a zpovšechniti svá pozorování s přibližnou přesností i na ostatní části města. Všude jeví se neobyčejná skromnost, jež ustupuje do pozadí a neodvolává se na vlastní autoritu leč při závěrcích, jež však úplně odůvodněny. Zprávy jeho plní 17 svazků, jež mají průměrně po 320 stranách. První řada, nadepsaná „Poverty“, vyšla ve čtyřech svazcích a líčí nám otázku chudoby, bídy dělnické třídy ve východním, středním a jižním Londýně. Ulice a lidnatost jsou roztříděny; massy budov, škol a přistěhovalců probrány; i zaměstnání, jak souvisí s chudobou, přehledně nastíněna. Druhá část o pěti svazcích zabývá se poměry, jež se týkají otázky průmyslové, prací stavebních, dělníků, kteří pracují se dřevem, železem a drahými kovy, tiskařův i jiných zaměstnání, jako obchodníků, písařů, domácích služebníkův a tříd s určitým nebo neurčitým zaměstnáním. Uvažuje tedy a probírá otázku potravin a oděvu, odbytu zboží i práce a končí všeobecným přehledem všech probraných předmětův obraceje zřetel též k jiným státům. Třetí část věnována náboženským vlivům všech čelnějších společností náboženských na třídu dělnickou v Londýně. Církev katolická i anglikánská, vysoká (High), liberalní (Broad) i evangelická (Low) i Nonkonformisté vedle jiných zastoupeny a jich vliv dle fakt oceněn; stanovisko autorovo — jest členem evangelické církve — jen tu a tam mezi řádky prosvitá.

Henry Browne: Handbook of Homeric Study. London, Longmanns 1905. Str. XVI, 333.

Básně Homerovy dle tohoto badatele, anglického jesuity, složeny dvěma autory zcela různého původu. První z nich, „Achilleovec“ původu eolského, doplňuje poslední část Iliady. Druhý — Odysseovec — původu

ionského, časem pozdější, napsal netoliko epos stejnojmenné, nýbrž též velikou část Iliady. Hranice rozporu tedy není, jak se obecně myslilo, mezi dvěma básněmi jako takovými, nýbrž mezi epem Achilleovým a epem lstivého Ithačana. Jak asi tyto dva elementy se dále dělí, jest obsahem dalších rozborů. P. Browne myslí, že různé části básně musí býti přiděleny netoliko různým autorům, ale též zcela rozdílným periodám. Pak ovšem Homera již není. Zdali však stoletá „otázka homerská" tím rozřešena, jest jiná.

J. M. Stone: Reformation and Renaissance. (Circa 1377—1610.) Londýn 1904. Duckworth a sp. Str. 470.

Známá autorka spisu Mary of England (Marie Anglická) vydala nové dílo o renaissanci a reformaci. Předmět sám i osobnost autorky činí spis zajímavým. Zvláštní shluk činitelův a událostí, jehož doba a ráz renaissancí oslňuje pozorovatele dějin. Drama hnutí protestantského, které známý současný pozorovatel trpce nazval „komedií", zaujímá ještě dnes naši pozornost, poněvadž působí v přítomnosti. Projednati oba předměty v jedné knize nebylo věcí snadnou; než autorka dovede dílo své vedle jiných podobných uplatniti bohatstvím nové látky i poutavým slohem. Má sice nesmírnou zásobu informací, ale jako málokterý autor není jejich otrokem; ohromnou spoustu materialu třídí jasně a půvabně, sděluje nejcennější a nejzajímavější. Lidský zájem, osobní cítění — základní to podmínka pro literáta — jsou autorce v plné míře vlastní; s dětskou sympathií předvádí jednající osoby na jeviště, před nímž my jako diváci jsme shromážděni. Petrarka, Mikuláš V, Pius II, odpadlý mnich germanský a Cranmer, jeho stejně důstojný protějšek; lstivý Wolsey a potřeštěný Rabelais; Kalvin a Knox; přední diplomaté někdejšího dvoru Alžbětina — všichni vystupují a rozvíjí před námi své úmysly a činy. Učenec rotterdamský jasně, zřetelně postaven v kontrast se snivým kazatelem Florencie a pádně očištěn od názvu „vůdce reformatorů". Přirozeno, že kapitoly jednající o Anglii jsou nejvíce zajímavy a nejcennější. Šestnáct zdařilých portraitů jednajících osob krásně doplňuje vkusnou úpravu knihy. Josef Valenta.

Vittorio Spinazzola: Le origini e il camino dell' arte. Barri 1904. Laterza.

Spisovatel, professor na „Istituto superiore di belle arti" v Neapoli, zkoumá tu hluboký význam umění a naznačuje aspoň v základních liniích jeho vývoj. Po rozboru Winckelmannovy theorie krásy idealní a theorie H. Taina Spinazzola, s neodvislého od obou hlediska, stanoví tři podstatné dějinné momenty pro umění: epochu primitivní neboli náboženskou, epochu zlatou a epochu úpadku čili imitace. Historické tyto momenty, ač tak silně rozrůzněné, čas od času se pravidelně ve svém ideologickém i mravním významu vracejí a vyvíjejí vždy stejně, jakmile radikalně se mění společnost.

Dle tohoto historicko-uměleckého kriteria pojednává autor o prvcích umění řeckého a křesťanského, o předfeidiovcích a předraffaellovcích,

jak píše; při tom všímá si jejich způsobu výrazu, jejich analogií v technice a hlavně psychologického obsahu jejich děl uměleckých. Autoru nic nepřekáží veliká vzdálenost dějepisná i socialní rozdíly. Zakončuje poukazem na Feidia jakožto poslední, logický důsledek uměleckého vývoje, začínajícího fasí mykenskou, jež počala v Argolidě mramorovými prostými deskami, na nichž byly obrysy bohův a přešla do Olympie, kde trůnila nesmrtelná socha Zevova, a na athenskou Akropoli, kde skvělo se Parthenon... Podobně i Michelangelo po dlouhých přípravných pracích předcházejících generací stal se Feidiem křesťanství.

Tato myšlenka je základní v celé knize Spinazzolově, v níž najdeme však ještě tolik zajímavých uměleckých problemů, že práce jeho jest jistě z nejlepších studií uměleckých poslední doby v Italii.

Igino Petrone: Problemi del mondo morale meditati da un idealista. Palermo 1905. Cena 3 l. 50 c.

Igino Petrone sebral v přítomné práci různé studie, jež byl dříve uveřejnil v časopisech nebo brošurkách. Jsou to: „La filosofia del diritto al lume dell' idealismo critico.“ (Roma 1896.) „Il valore e i limiti di una psicogenesi della morale.“ (Riv. st. di filos. 1898.) „Le nuove forme dello scetticismo giuridico.“ (Riv. intern. 1896.) „Alcuni orami delle conferenze su Nietzsche e Tolstoi.“ (Napoli 1902.) „Il problema della morale.“ (Napoli 1902.) „Il valore della vita.“ (Napoli 1902.) Poslední pak studie „L'etica come filosofia dell' azione e come intuizione del mondo“ jest úplně nová, dosud nikde neuveřejněná.

Autor v nadpise knihy nazývá se sám idealistou. Idealismus jeho, připravený přísnou a přesnou kritikou materialistického determinismu a soudnického stoicismu i psychologismu, je v tom, že za základ bytí a myšlení klade jsoucnost v sobě, fenomenologické určení konkretna i individua přestupující. Duch pak uvědomiv si vše, odstraniv illuse převádí bytí na jednotu a znenáhla vše ovládá.

Přes to, že některé studie Petronovy jsou opravdu genialní a velmi zajímavé a jistě mnoho mohou přispěti k oživení zájmu pro filosofii. přece nelze zase jiným upříti až přílišnou nejasnost a neurčitost. Vůbec pohrávání si se slovy, jako idealismus a pod. je vždy nebezpečné a působí nejasnost. Dr. Krt.

Ze života náboženského.

„Komma Joanneum“ (1 Jan 5, 7) zaměstnává vykladače Písma již po 400 let. Nejnověji Dr. Künstle ve spise u Herdera vydaném dovozuje, že vsuvka ta pochází z kruhu bludaře Priscilliana. Rukopisy před rokem 1000. ji obsahují velmi zřídka, a ty jsou vesměs původu španělského nebo dle španělských předloh; teprv rukopisy 12. a 13. stol. ji obsahují skoro všechny. Rovněž theologičtí svědkové její jsou vesměs původu španělského anebo čerpají ze španělských pramenů. — Tím tedy otázka tato konečně vyřízena.

*

O husitské náboženské reformě vydal časový spisek Fr. Bezold. Pro oslavovatele Husovy jest v něm dobré ponaučení a podané jim s jejich strany a v jejich smyslu. Líčením celé doby a celého hnutí Hus stlačen jakožto vůdčí osobnost a vyzdviženo za to celé milieu. Autor zatím omezil se jen na líčení reformních proudů v Čechách. Třeba však i tyto proudy pojati šíře a zasaditi je do toho širokého rámce učení všeevropského, jaké šlo celým čtrnáctým věkem, jakého husitské bouře nevyvrcholily a jaké i přes ně a po nich valilo se dále až do vyčerpání a vysílení v polovici 17. věku.

*

Zákon o rozluce církve od státu přijat francouzskou sněmovnou ve formě mnohem mírnější než v jaké navržen. Jistý hodnostář církevní vyslovil se ku zpravodaji „Gaulois“, že katolíci by proti takovému zákonu neměli mnoho co namítat. Bude záležet na vládách, jaké mu přidají nařízení prováděcí. Podle toho zákon nabude pak rázu buď persekučního či pouze administrativního.

*

Professor Dr. Merkle, rektor university würzburské, nedávno v řeči na oslavu Schillerovu pronesené obíral se nařízením Tridentina o bohosloveckých fakultách. Tridentinum studium a přípravu kněží nejen doporučilo, ale i přikázalo. Ale nepřátelé universit (katolických fakult bohoslovných) odvozovali z Tridentina, že právě ono zakázalo university a poručilo jen soukromé biskupské ústavy bohoslovné. Dr. Merkle, jenž už přes 10 let zabývá se studiem Tridentina, dovozuje z názorů a poměrů doby tehdejší i otců na koncilu, jaký záměr při usnesení tom měli a jaký smysl mu asi podkládali. Usnesení koncilu, vykládá Dr. Merkle, nesměřovalo přímo proti universitám. Pro nedostatek kněží a pro ulehčení studia pouze naporučeno zřizovat přípravky pro kleriky v biskupských sídlech, u dómů. Ale studium toto mělo býti pokud možno přípravou pro další universitní studium. Jen v tom směru projevil koncil obavy proti universitám, ježto podle zásady „cuius regio illius religio“ měnila se i tvářnost universit. Mohly tedy university tyto býti nespolehlivými, a pro mnohé biskupy a jejich kněze vůbec tak státi se mohlo studium universitní i nepřístupným. Že nebylo nepřízně proti studiu universitnímu

viděti z toho, že za učitele v přípravkách biskupských měli býti bráni jen doktoři — tedy samí odchovanci universit, jež jedině koncil měl za schopné budoucí kněze vyučovat!

*

Ve „Stimmen aus M.-Laach" hovoří P. Christian Pesch o „osobním a věcném" živlu v křesťanské nauce. Reformatoři (protestantští) berouce pohoršení na přílišné věcnosti („modlářství" jak oni říkali) katolického kultu, odstranili veškeru „věcnost" pokud se to dalo, kladouce důraz jen na „osobní" — na ducha, na vnitřní proniknutí. „Dějiny s dostatek učí, co bylo ovocem obrazoborství, jež nechtělo trpěti v náboženství nic smyslového, kromě čtyř holých zdí kostelních a bible. Holé kostely pustly pak víc a více, bible byla zapomínána a znetvořena. Aby všechno nepadlo, začali tu a tam, zcela potichounku, zaváděti zase po něčem staré ‚modlářství', tak že konečně stojí tu pak dosti bohatý formalismus, ale bez starého ducha svého. To je kletbou, jež následovala po znásilnění lidské povahy. Napřed odtělesnili náboženství, potom však i duch z něho unikl; a když tělesnost znovu přibrali, byla ta tělesnost už jen mrtvolou. I ti velcí ‚myslitelé', kteří se od katolické ‚věcnosti' odvrátili, propadli tomu osudu, že na konec popřeli osobního Boha a svou duchovou duši. Rationalistická theologie jest jen prázdnou hrou s křesťansky znějícími slovy. Velmi osobní, velmi bezvěcná, ale za to tím méně křesťanská." Toť jedna strana. O druhé pak se připouští: „Možná, že mnozí se příliš spokojují jen pouhým zevnějškem a málo se o vnitřního ducha starají. Vždy však je to méně zlé, než kdyby se opuštěním a zanedbáním všeho zevnějšího massy lidu křesťanského náboženství odcizily a zcela posvětštily. ‚Věcnost' není podstatou náboženství, nýbrž jen pomůckou; ale bez této pomůcky ztratí se člověku i to podstatné a vše náboženské vyvětrá..."

Odpor proti přílišnému formalismu v církvi dnes znova oživen i v kruzích čistě katolických. Úvaha není tudíž nemístna: třeba si rozložiti, že „věcnost", zevnější forma, jest ve mnohých případech nutna. Míra té věcnosti, smyslovosti v náboženském životě jest jen v malé části naporučena. Ostatně se řídí náladou a zvykem věřících. A tu třeba býti stále na stráži a výstřelky a přílišnosti odstraňovati a „věcné" v kultu stále duchem doplňovati a oživovati, aby nezjalovělo.

*

Proti vyrábění nových svatých míst v Palestině brojí P. Urban Coppens ve spisku vydaném proti francouzským assumptionistům, kteří pro zvelebení svých pozemkův a svých budov oživují a podporují staré nesprávné pověsti o památných místech, nebo dokonce nové domněnky schválně staví. Tak palác Kaifášův, jeskyni Slz Petrových (po zapření Pána „vyšel a plakal hořce"), praetorium Pilátovo, biblické Emmausy, jež ve francouzském skvostném vydání o Palestině assumptionisté oddisputovali františkánům a sobě na své pozemky přisoudili, obhajuje Coppens podle staré tradice františkánské jako správné. Je to nechvalitebná horlivost. Dosť smutné už je, že se Řekové a katolíci o svatá místa do krve bijí. To by ještě scházelo, aby se jednotlivé

katolické řády o ně hádaly. Zvláště o taková místa, jež topograficky na jisto postaviti se beztoho nikdy žádné solidní historii nepodaří, a jež jen zbožné podání podle pravděpodobnosti tam či onam klade.

*

Professor Nürnberger z vratislavské fakulty bohoslovné ve „Výroční zprávě slezské vlastenecké společnosti“ (pruské) zabývá se otázkou, byli-li dva Jani z Nepomuku koncem 14. věku v Praze, jeden svatý roku 1383 umučený, a druhý nesvatý roku 1393 zemřevší. Přináší pro identitu a jedinost osoby nový důkaz ze zprávy slezského vrstevníka, opata Ludolfa ze Saganu (1398). Svědectvím tímto rozhodnutí pro jednoho pouze Jana z Nepomuku, a to našeho světce, opětně utvrzeno.

*

Pravověrně-lutheranská „Evangelische Kirchenzeitung“ pokusil se nedávno zbilancovati bohoslovnou vědu protestantskou v její pravověrnosti. Professoři a docenti na bohoslovných evangelických fakultách německých jsou podle něho většinou liberali, rationalisté, dissidenti, popěrači, menšina už jest jich positivních, pravověrných. Není to však na všech universitách stejné. Úplně positivnou a pravověrnou jest fakulta erlangenská, většinou positivní jsou fakulty bonnská a vratislavská. Ostatní jsou většinou nepositivní nebo rovnovážné. Berlín je ze tří pětin nepositivní a jen ze dvou pětin positivní (12 proti 8). Zcela v držení nepositivních professorů jsou Giessen, Jena a Štrasburk. Na všech 17 bohoslovných evangelických fakultách jest positivních professorův a docentů 79 a nepositivních 96. Tito jsou tedy už v takové většině a konečně ve svých literárních pracích tak rušní a čilí, že na dlouho, ne-li na vždy vtisknou svou pečeť protestantské vědě bohosloví a dají směr celému vývoji protestantskému, a to tím spíše, že mají i lid za sebou, lid v ohromné většině zliberalisovaný. Vidět to jasně z případu s pastorem Mauritzem v Bremách. P. Mauritz byl obviněn, že nekřtí církevní formulkou, nýbrž jak mu napadne, ve jménu dobra, ve jménu pokroku, ve jménu nejvýš krásné a dobré bytosti a podobnými formulemi. Pastor Mauritz pravil, že nekřtí sice církevní formulkou (ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého), ale vždy prý při tom o božství se zmíní. Na třicet konservativních pastorů vloni Mauritze obžalovali. Senat bremský Mauritze odsoudil a rozkázal mu křtíti správně církevní formulkou, a co nesprávně pokřtil, znova správně okřtíti. P. Mauritz tedy vypsal své křtěnce od roku 1900 počtem asi 600 a pozval rodiče, aby znova je přinesli ke křtu. Ale rodiče se ohradili proti překřtívání pravíce, že jsou s prvním křtem zcela srozuměni. Na 1500 lidí, otců rodin, podalo protest senatu proti jeho výroku a proti odsouzení pastora Mauritza, hrozíce, že jinak založí si svou vlastní obec církevní. Senat ovšem nevyhověl protestu, ale zmíněný hlouček se nechce podrobiti výroku senatnímu.

*

Anglické „revivalní hnutí“ (oživení ducha náboženského) hledí využiti kněží a biskupové anglikanští, aby opět lid k církvím nazpět přivedli. Londýnský biskup Ingram pořádal konference po celý půst

po různých chrámech londýnských, hlásaje vnitřní život v Kristu a blahodějnost Jeho vykoupení. Na svatodušní svátky naporučeny ve všech chrámech děkovací pobožnosti k Duchu svatému, že ráčil osvětliti srdce a osvítiti mysli a znova zástupy pro náboženství rozohnil. Modlitby ty také všude konány. — Revivalní hnutí jest však hnutí lidové, jemuž jen někteří duchovní jdou v čele, a to ne právě vynikající jako theologové. Možno říci, že dosud toto mystické hnutí v duchovenstvu neovládlo. Tu více zajímají otázky vědy bohoslovné a exegese písem svatých Nedávno vydala skupina 101 duchovních provolání, jímž vyzývá k obraně a rozšíření pokrokově vědeckého výkladu bible Starého i Nového Zákona, to jest hájí úplné popření veškeré její božskosti, snižuje ji na knihu pouze historickou a lidskou. Provolání toto dodatečně podepsalo 1694 duchovních anglikanských, tedy zástup už značný.

Ku znakům pokrokového pojímání písem sv. počítají: uznání správné exegese a správného proniknutí (spolu s věrou v Ducha svatého) historické pravdy Písem za vážnou úlohu každého duchovního; když už dnes většinou duchovních uznány výsledky konciliantní, poctivé a pokrokové kritiky Starého Zákona, přistoupiti ku kritickým problemům Nového Zákona s úplnou upřímností, úctou k Bohu a Jeho pravdě a s věrností k církvi Kristově; theologům, kteří užívají historické methody při výkladě Písem, aby nebylo zadržováno vysvěcení, naopak ať se stále rozšiřuje kruh osob intellektualně schopných ke stavu duchovnímu, dovolujíc s největší liberalností vědecké bohoslovné názory uvnitř církve; nemožno osnovati víru a spásu svou na těch podrobnostech Písma Nového Zákona, které dosud nejsou historicky nezvratně prokázány; může se však s úctou k dosavadní tradici do konečného řešení ponechati volnost víry jejich; přes všecku kritičnost výkladu Písem a změnu názorův o jednotlivých místech jejich přece víra bude státi nezvratně na duchovních svých základech, jak svědčí celé dějiny církve.

*

Zásadní rozhodnutí, že smí býti vydáno písmo svaté maloruským nářečím v Rusku, nepřešlo ještě ve skutek tak dalece, aby synod petrohradský byl už některý ze stávajících překladů prohlédl nebo sám o překlad se postaral, jej zamluvil nebo nařídil. A má-li překlad ten míti váhu a platnost církevní, musí vyjíti ze synodu. Zatím mají Rusíni „laické“ vydání, třebas kněžími pořízené a prohlédnuté.

Boje o „unity“ trvají dále, úřady už také volnost vyznání ze 17. (30.) dubna carským úkazem prohlášenou řádně přistřihly. Přestup původně pravoslavných k jinému vyznání závisí na vůli gubernatorově. Před přestupem poukáže se přestupující na pravoslavné duchovenstvo, aby jej poučilo o lepším; setrvá-li na svém, pak gubernator vyšetřuje teprve příčiny, jež jej mají k přestupu. Nejsou-li to příčiny vnitřní a ušlechtilé, tedy se přestup nedovolí. Osoby, které náležely prvotně jiné víře, buď ony či jejich rodiče, a buď dobrovolně buď násilím k pravoslaví přistoupily, smějí sice přestoupit nazpět k původní víře své (k jiné těžko jako svrchu!), ale i tu úřad gubernský má právo

žádost zkoumat a přijat či zamítnout. Tedy pouze ony následky občansko-právní, jež přestupu následovaly, jsou zrušeny. Těžkost ba nemožnost přestupu se chrání dále. Toto coufnutí zavinilo hromadné odpadání unitův a popravoslavěných v západních krajích, v Pobaltí a na Litvě. Nemožno neuznati, že katolické kněžstvo polské nechovalo se taktně po vydání manifestu velkonočního a tak samo způsobilo reakci. Sužováno tak dlouho a pronásledováno úřady státními i církevno-pravoslavnými, udržováno úmyslně v chudobě a nevědomosti. Semináře katolické jsou prabídně vypraveny a učitelům jejich se zakazuje vzdělati se za hranicemi; v Rusku pak není příležitosti, petrohradská katolická duchovní akademie nestojí ani na výši doby ani nestačí vzdělat potřebný počet professorů seminárních.

*

Velmi nepříjemně dotklo se nedávné odhalení „Petrohradského Lístku“ duchovenstva v Petrohradě. Denník ten totiž přinesl doklady o tom, jak vyssáváni a vydíráni jsou poutníci, kteří přicházejí prosit o pomoc divotvorného Otce Jana kronštadtského. Přístup k němu musili si draho vykupovat. Několik šibalův a šibalek měli celé kanceláře zřízené, v nichž se podle různého platu míra milostí Otce Jana kupovala. Tvrdí se, že i Otec Jan sám jest do afféry zapleten, ne snad že by se bylo pro něho vybíralo, ale že z části aspoň o tom všem věděl a nechal se přece celou tou bandou ovládat! A poutníků k němu dojíždělo z celé Rusi nemálo. Byly to tisíce lidí do roka, jež si přáli, aby aspoň stín jeho na ně padl a jeho požehnání zástupům udělované také na nich spočinulo!

Známá i u nás apokryfní „jerusalemská modlitba“ s devaterou podmínkou, povinností devaterého opisu a dalšího rozeslání, zatoulala se i na Rus, na Balkan a do řeckých zemí. Mezi lehkověrným a nevědomým tamějším obyvatelstvem působí modlitba ta se svou hrozbou (o neštěstí) veliké znepokojení.

*

Bosenský statut církevní už patriarchií cařihradskou vyřízen. Ze sporných dvanácti bodů šest ve smyslu vlády bosenské (biskupů) a šest podle požadavků lidové strany. Srbové vytýkají patriarchovi, že usnesení minulým synodem učiněná právoplatně (za oposice protivných patriarchovi synodalistů) zrušil a teď přeměnil v neprospěch požadavků lidových.

Srbská vláda dohodla se spolu též s patriarchou cařihradským o biskupskou stolici skopijskou. Jednoduše ji od Řekův odkoupila! Zaplatila Řekům za chrám, který se teď ustoupí zcela Srbům, zaplatila povinnou dávku biskupskou ve prospěch patriarchie (dosud dlužnou minulými dvěma biskupy) a odkoupila Řekům ještě zbytečnou pro ně hospodu na přístavbu biskupské residence. Patriarcha žádal spolu, aby Srbsko zaplatilo i za prizrenského biskupa srbského jeho dlužné dávky, ale Srbsko odmítlo.

*

Rusínská „Niva“ žaluje v posledních číslech na nesolidarnost a desorganisovanost mezi kněžstvem rusínským. Kněžstvo

podobně národu dělí se na strany navzájem se nenávidící. Proto také nemá té síly, aby se opřelo ideám protináboženským, jaké šíří intelligence rusínská pod záminkou vědy a poučení. Kněžstvo naopak v nedostatku jiných knih a časopisů podporuje všecky publikace této intelligence. Postaviti třeba tedy proti „radikalní“ literatuře a vědě literaturu a vědu křesťanskou. A tu ovšem musí postaviti kněžstvo! Dnes jen jejich „věda“ v národě platí za vědu; třeba lid poučiti, že jejich věda jest falešná a postaviti proti ní pravou křesťanskou vědu — Zajisté správné snahy. Ale daleké a těžké. Jsou i u větších národů proti moderní vědě a intelligenci kněží se svou „křesťanskou vědou“ bezmocni. A sami kněží to nespraví. K tomu si třeba vychovat svůj laický dorost vědecký. A to by kněží rusínští mohli snadno ve svých dětech! Ale jejich synové jdou proti otcům!

*

V Sofii konán všeobecný kněžský sjezd bulharského pravoslavného duchovenstva, na němž projednávány stavovské a náboženské otázky. Usnesena lepší stavovská organisace, zvláštní organ kněžský, zavedení pense vdovské a sirotčí; usneseno žádat větší vliv ve škole; povinnost bohoslužby školní; proti „bezbožnému učitelstvu“ přijata dlouhá usvědčující resoluce a žádáno vládu za odpomoc.

Věda a umění.

Plzeňský Spolek přátel vědy a literatury české vydal nedávno Básně tepelského premonstráta Josefa Františka Smetany, mezi nimiž jest několik básní satirických ve směru a slohu Havlíčkova „Křtu svatého Vladimíra“. Formalně jsou to právě takové odrhovačky jako ty Havlíčkovy a na sta jiných satirických tehdejších a pozdějších „básní“. Ideově druží se rovněž k četným protikatolickým výlevům revolučním, jež po známém způsobu neodpovědné zpupnosti by všechno, hlava nehlava, nejraději „rozsekaly“, ovšem - dle p. Arne Nováka (ve Filolog. Listech) s „genialní prudkostí“. Božínku, jak laciná to genialnost, může se třebas každý p. professor u svých kvintánů neb sextánů přesvědčiti, když jim není po chuti. A myslím, že by jim za ty rašplovské satiry nedal „výborně“, ačkoli jsa kritikem jako na př. p. Arne Novák pozastavuje se nad tím, že „reakční“ představení za takové sottisy nedávali svým podřízeným vyznamenání! Nikdo neupírá, že četné nedostatky v životě církevním dráždily právem k satiře, avšak soudný pozorovatel, zvláště nynější, který by měl býti trochu povznesen nad tehdejší pouliční vřavu, má rozlišovati a neházeti všeho do jednoho pytle. Tak na př. nejoblíbenějším terčem útoků bylo papežství, o kterém lepší dějepisci a filosofové, než jsou naši pamfletáři, pronesli soud od těchto značně odchylný, a tehdejší zástupce jeho Pius IX, muž to ve mnohé příčině úctyhodný

i svými osobními vlastnostmi, který náhodou měl tu velikou vadu, že ve své šlechetnosti smýšlel o revoluční luze příliš příznivě a když jí pak nepovolil všelikého zbujnictví a zákeřnictví, uvalil na sebe hněv bouřlivých živlů, jejichž protivnictví jemu věru není k — necti! Byla to kopie známého obrazu: lev skonávající — jak se za to mělo — dostával kopance od všelijakých těch oslů [sit venia verbis, kteráž ovšem daleko nedosahují šťavnatosti výrazů v oněch „satirách"], který neměl potřebného vojska, aby luzu byl skrotil a takto stal se — velikým státníkem, jako ti druzí. Toť vše! Havlíček přes veškeru sprostotu některých satir zůstává aspoň jakýmsi hrdinou v boji za své „přesvědčení", Smetana však v zátiší klášterním takto veršující, unesený s jinými slepou vášnivostí doby, podává obraz — ubohý.

*

O Klácelově filosofii řeči české jedná ve Filolog. Listech (III. IV.) St. Souček, nazývaje rozpravu svou „příspěvkem k dějinám blouznění o jazyce." Úsudky officielní kritiky české o osobnostech a poměrech moravských před padesáti lety jsou namnoze nesprávné a předpojaté. Naivní obdiv a záliba v romantických kuriositách zjednala u ní i Klácelovi nezaslouženou slávu, kdežto střízlivá a vydatná práce mužův, jako Sušila, Procházků atd., se podceňuje, nejsouc tak pikantní. V Klácelovi se mnohem více tuší a hledá, nežli v něm je. Nepravíme tak z nějaké nevraživosti na jeho poslední činy, jako jsme se úsudkům o něm právě pro tuto možnou výtku vždy vyhýbali, ačkoli měli jsme častěji příležitost jím se zabývati; pravíme tak zcela nestranně a jsme přesvědčeni, že každý, komu se bude chtíti do tak úmorné práce, jakou zde na př. vykonal p. prof. Souček, dá nám za pravdu. Dílo jeho „Počátky mluvnictví českého" jest prý „pokusem, jejž pro zvrácenost methody, nedostatečnou znalost nynějšího stavu jazyka našeho i jeho historického vývoje, pro neobeznámenost s životem jazyků co nejčetnějších a od sebe nejvzdálenějších jazykozpytec musí seškrtati až po myšlenku, již Klácel chtěl provésti, po myšlenku líčiti vývoj řeči; ve vývoji vědy o českém jazyce je scestím na dobro opuštěným a proto také zapomenutým" (255). Rozbor filosofie jeho pak nedopadne o mnoho lépe, ač nedostatek empirie zde tak nevadil. Velenadaný muž, nevyrovnav se kriticky s přejatými poznatky, zapředl se do svých vidin a byl jimi zmámen.

*

Zvláštní moralku „intransigentního šovinismu" hlásá „Pokroková Revue" pražská (za červen): „Potřebujeme nejen lásku k řeči, o niž zápasíme, nýbrž i nenávist k těm, kteří nám ji zdržují a odpírají. Mladočešství však tlumí oboje zároveň. Národ nemůže spravovati se s křesťanskou moralkou jednotlivce v životě soukromém. On nesmí odpouštěti nic svým utiskovatelům; on nesmí vypouštěti z paměti žádnou křivdu a vytráceti z mysli ani jediného jména ze svých utlačovatelů. Národ musí míti svou vlastní justici — přísnou, nesmiřitelnou." K tomu možno jen podotknouti, že čím přísnější justice, tím potřebuje pevnějšího ramene výkonného: tedy hmotné síly

tím větší. Na takovou filosofii tedy se mohou odvážit jen veliké mohutné národy. A u těch je taková filosofie hanebností! — Čím je u malého národa, jako je náš? Kde a jak ten může svou „přísnou justici“ provádět! Směšným bude jeho neodpouštění, jeho nesmířlivost — zůstane malomocným vztekem. Malé národy jen v lásce křesťanské mohou míti dostatečnou oporu, či jak jistá strana hlásá — v „humanitě“, pokud na ni kdo co dá.

*

„Živa“ doplňuje svůj jeden feuilleton, v němž vyzývala národ ku všeobecnému vzdělání a na něm založené účinnější produkci, dopisy čtenářův a svými úsudky, jež k nim připojuje. Vyzývá opětně hlasem svým i svých dopisovatelů, že jen soutěžením ve vzdělání udržíme se mezi svými sousedy a proti nim. Lituje, že z obligatního vyučování našich škol ztratil se jazyk světový (němčina), poněvadž naše literatura nám nemůže dostačit a my tohoto jazyka či jiného světového nezbytně potřebujeme. Naši periodou dnešní budiž jakýsi pasivný kosmopolitismus, my duševní hodnoty po většině přijímáme, ale aktivným se stává onen kosmopolitismus, jakmile energií českou hospodářsky si cizinu zavážeme. To bude to české, naše. Muzika a výtvarné umění nás nevytrhnou, dobrý produkt role české a průmyslu nám dovolí i umělce své spíše přivinouti do náručí své i podržeti si je pro sebe.

*

Z komise pro přírodovědecký výzkum Moravy uveřejňuje „Časopis moravského musea zemského“ čtyry příspěvky palaeontologické. Dva z nich jednají o nálezech člověka diluvialního (z jeskyní od Mladče a od Ludmírova) v naplavenině jeskyň devonského vápence, jenž tolik divů Moravě uchoval. Ke starším nálezům od Přerova (Předmostí) druží se tedy nové, jimiž moravské starožitnictví platně přispívá k světovým dokumentům mladé, ale důležité vědy anthropologické.

*

V „Časopise olomouckého musea“ paní Vlasta Havelková upozorňuje na několik dokladů historie novější i starší, že vyšívání, tkaní a všeliké upravování a zdobení látek bylo u našeho lidu už velmi záhy, až daleko v době předhistorické, vysoko vyvinutým uměním lidovým. Tak svědčí o tom vykopaniny a nálezy ve stavbách nákolných zachované, nejen za doby bronzové, ale už i za doby kamenné setkáváme se s pozůstatky jak prací podobných tak i nářadí, jež sloužilo k obrábění lnu, zpracování a krášlení tkanin z něho vyrobených. Pozdější historie podává pak už doklady jasné, že lidové výšivky byly velmi hojně rozšířeny a vzbuzovaly obdiv už před mnohými stoletími, v 10. věku velebí je vyslanec španělský Ibrahim Ibn Jakub, v 16. a 17. věku zajímá se o ně Hollandsko a Anglie, anglický vyslanec Pitt žádá Komenského o sdělení a vyložení celého toho „tajemství moravského vyšívání“.

*

„Moderní galerie umění“ nedávno v Praze o dvou odděleních českém a německém otevřená, stala se už příležitostí k národnostním půtkám. Slibováno si od ní, že tu oba národy svorně vedle sebe budou

soutěžiti v kráse a idealech — aspoň na poli umění že se sblíží. Zatím ani tu nebude bez obvyklého škorpení. Eridino jablko vrhl mezi ně německý umělecký kritik Richard Muther, který ve vídeňské „Zeit“ v červnu uveřejnil o sbírkách galerie svůj úsudek. Ježto pak německého oddělení nikterak nepochválil a českému dal přednost, ač i tomu dosti vytýkal, denní tisk pražský začal rozpřádati úsudky Mutherovy a jedna strana druhé je přilípati.

*

V červenci slavena dvě významná kulturní jubilea: tisícleté založení školy v Budči a půltisícletá památka úmrtí Tomy ze Štítného. Dva veliké vklady v naši kulturní historii, žádný z obou však dosud patřičně nepřepočítán a nedoceněn.

*

Dramatičtí spisovatelé a operní skladatelé utvořili nedávno spolek v Praze na hájení svých zájmů a především na zastávání svých autorských práv. Na ustavující schůzi 7. července tohoto „klubu českých dramatiků“ zvolen starostou Al. Jirásek. Členů zatím je na dvacet. Klub se usnesl ucházeti se o zastoupení ve správě Národního divadla, jehož společnosti se klub přihlásil členem a podílníkem.

*

V červnu otevřená umělecká výstava mnichovská poprvé letos pod vlastním jménem hostí dvě austroslavské skupiny umělecké: českou a polskou. Dříve oba národy bývaly zastoupeny jen jednotlivci, a to jen těmi, kteří buď v Mnichově žili, nebo vystavovali spolu s vídeňskými kruhy uměleckými. Oba oddíly český i polský jsou však zastoupeny chuději, než bylo očekávati. Zvláště nejmladší směry z obou skupin vyloučeny, snad mnichovským výborem výstavním samým. Oba proto nerepresentují bohaté umění polské, a čile se rozvíjející české tak, aby bylo plně zastoupeno v soutěži národů.

*

Známý umělec-stavitel ve slohu lidovém Dušan Jurkovič míní vydávati svůj studijní material sebraný na Valašsku a Slovensku pod názvem „Práce našeho lidu“. Chce tím postaviti lidové ornamentice stavební i malebné monumentalní pomník, dokud ještě možno, dokud aspoň ve skrovných zbytcích trvá. Vývoje svého jistě už v tom svém starém slohu došla vrcholného. Co přijde teď, už jen mícháním a kažením bude na původním starém slohu lidovém.

*

„Co jest důležitější pro zdárný vývoj lidstva, zda společenské styky, veřejné zábavy, požitky umělecké, či mravní ustálení v manželství jakožto základu společnosti? Kdyby při domácím živobytí divadla, koncerty staly se zbytečny anebo dokonce nemožny, jaká ujma lidské společnosti by z toho vzešla? Zajisté žádná! Kdyby místo hlučných a drahých veřejných zábav pěstovalo se domácí skromné a spořivé živobytí rodinné, jaká nesmírná výhoda by to byla pro mravní a socialní vývoj společenstva! Slušně postavené třídy a stavy neměly by stále nedostatku peněz, neobtěžovaly by stále

správu státní žádostmi za zvýšení platu a nezpůsobovaly stálé stoupání drahoty, jíž pak nejvíce chudé třídy občanstva jsou stiženy; a dělník proti nim nuzně postavený neměl by příčiny, aby své záští proti lépe a výše postaveným třídám společenstva, ovšem ne bez příčiny, stále víc a více v sobě utužoval!... Umělecké snažení nynějšího světa se vší svou rozmařilostí a zábavychtivostí přispívá jen k znemravnělosti a zdivočení lidstva a nikterak ku mravnímu zušlechtění, jak přemnozí lidé ve své zaslepenosti křivě tvrdívají a sebe i jiné navzájem obelhávají..." Toť slova Dra. O. Kramáře z jeho statí v Rozhledech o ethickém a socialním významu manželství pojednávajících (č. 42/43). Jest div, že se to jednou někdo opovážil říci také v časopise neklerikalním a sám neklerikal!

*

Ve hnutí a nepokojích ruských došlo staré přísloví „inter arma silent Musae" opět plné platnosti. Neuveřejňuje se nic lepšího. Sami kritikové ruští naříkají, že literatura a umění zplaněly, všecko se zabývá jen denními záležitostmi a také všecky práce literarní jsou jen této zloby dne plné: není čisté literatury, jest jen politická a tendenční v této době. I Tolstoj ohlašuje dvě práce s tendencí dne — osvětlující politické proudy. Gorkij snad píše roman historický (Petraševci), tedy něco, co by s dobou nesouviselo, ale předpovídá se, že i on v minulosti hledá s dneškem obdobné proudy. Roman vyjde nejdřív za hranicemi. Nebude tedy pro přítomnou dobu bezvýznamný. — Výstavky umělecké vesměs vypadly skromněji než jindy. V těch pracích se ještě přítomná doba neodrazila. Jako pracnější umění zmocní se malba a sochařství dnešních námětův asi až později, aspoň objeví se s nimi později. — Nejhůře však vypadá umění reproduktivní: hudba a divadlo. Na přání úřadů nemělo se sic ani v nejsmutnějších chvílích ustávati od pořádání obvyklých večerů (divadlo a koncerty), ale obecenstvo samo, nechce-li právě si zademonstrovat, večery takové navštěvuje mnohem méně než jindy. Proto končí všecky podobné podniky letos velikými deficity svou zimní saisonu. Ale nejen materielně, také v programech a jich provedení stěžováno si vesměs na značnou depressi.

*

Přičiněním dotací arcibiskupa sjednocené církve ve Lvově povstává národní museum církevní v paláci metropolitním. Jsou tu staré knihy, rukopisy a texty církevní, roucha a nářadí kostelní.

V Lublani letos oslavy památky Prešernovy, jemuž dne 10. září bude odhalen pomník (jen o místo se dosud nedohodli), vzali za příležitost ke schůzce jihoslovanských hostí, jež sezvali z Charvatska, Srbska i Bulharska. Jinak slavnosti Prešernovy utvářejí se dosud v liberalním duchu.

Za nedávné návštěvy slovinských zpěváků v Záhřebě Frankovci proti nim uspořádali demonstrace a protesty, že chtěli zpívat též srbské národní písně — ve všeslovanské směsi písní, z jaké si program sestavili.

Srbská Akademie z premie fondu Nikoly J. Marinoviće vyznamenala náboženské vzdělavací spisy Ljud. Vulićeviće. „Síla svědomí", „Kristus

a ptáčkové“, „Modlitba na Sipanu“, poslední dvě vyšly v dubrovnickém „Srdju“, první dosud netištěna.

Charvatský sochař Rudolf Valdec podjal se úlohy odlíti ve stříbře tvář nebožtíka Strossmayera a zhotoviti poprsí jeho pro Strossmayerův sál v charvatské naučné akademii nebožtíkem založené. Poprsí i tvář v sádře zhotovené bude Valdec prodávati také širšímu obecenstvu.

Počátkem 2. července slavila „Slovanská Beseda“ v Sofii, dosud úlohu učené akademie či společnosti bulharské zastávající, svou 25letou památku založení. Při té příležitosti jmenováni čestnými členy jejími učení či jinak vynikající mužové, po jednom z každého národa slovanského. Z Čechů pro zásluhy o bulharské věci slavista Dr. L. Niederle, z Poláků Sienkiewicz, z Rusů hrabě Ignatěv, z Charvatů T. Smičiklas, předseda záhřebské akademie, ze Slovinců J. Hribar, starosta Lublaně, ze Slováků básník Svet. Hurban Vajanský, za Srby general Gruič a černohorský metropolita Mitrofan, z Bulharů Dr. Vazov, básník a osnovatel Besedy a 25letý člen její S. Zachej.

V polovici července mezi četnými sjezdy bulharskými (právnický, kněžský, učitelský, ženský, lovecký, řemeslnický atd.) konán i sjezd hudební — nejmladšího a nejméně rozvinutého umění bulharského. Sjezd mnoho zabýval se otázkou o sbírání národních písní a o cvičení školních dítek ve zpěvu, k čemuž nedostává se dnes hudebně vzdělaných učitelů. Usnese se tedy sjezd zavésti kursy pěvecké a hudební pro učitele škol obecných. V našem učitelstvu naopak se proti hudebnímu vzdělávání agituje!

*

Zemřeli. 12. června Vissarion, biskup kostromský (Vasilij Petr. Nečajev), bohoslovecký apologický spisovatel ruský. — 23. června Daniil Lukič Mordovcev, vážený romanopisec ruský. — 27. června Janko Veselinovič, vysoko ceněný básník a romanopisec srbský (povídky ze selského života). — 28. června Napoleon Milicer, národohospodářský činitel a spisovatel polský (ve Varšavě ředitelem musea hospodářsko-průmyslového). — 8. července A. K. Grinevskij, žurnalista a selský hospodářský spisovatel ruský. — 10. července Polichronij A. Syrku, slavista ruský, professor petrohradské university. — 16. července Patrik Blažek, český žurnalista a spisovatel humorista (U nastaveného stolu). — 17. července Theof. Pavlikov, kanovník ruský ve Lvově, vlastenec a činitel národní. — 19. července Ed. Valečka, český knihkupec a nakladatel i spisovatel, neunavný šiřitel zájmu o vše, co slovanské.

Zprávy národohospodářské.

Parlament odebravší se letos až hodně pozdě na prázdniny zakončil dosti rychle jednání o dvou velikých předlohách, jež by jindy byly vzbudily mnoho řečnické nálady, totiž všeobecný tarif celní a celní tarif i obchodní smlouvu s Německem. Pro naše obchodní smlouvání mají tyto dva zákony největší význam. Vedle nich vše ostatní už jest jenom podružné, aspoň podle minulosti posuzováno. V příštím smluvním období mohou konečně poměry pozměniti se značně a naše říše nabýti více zájmu na stycích se státy jihovýchodními: Ruskem, Rumunskem, Srbskem a Bulharskem, jež jako státy budoucna, dosud teprve v počátcích hospodářského rozvoje, budou hráti úlohu v našem obchodě čím dál větší, ač-li Rakousko (ať s Uhrami ať bez Uher, a bez nich líp) tuto svou úlohu pochopí a na ni se připraví. Tržba zahraniční všech těchto států vyrůstá velmi rychle a zvláště u Ruska bude vyrůstati rapidně, a jistě budoucí období smluvní (1906 až 1916) přivodí větší zvýšení než minulé (1892—1904) mnohými nepravidelnostmi zasažené: hlad 1891 a 1897, krise průmyslová 1899 až 1902, neúroda Balkanu 1897—1899, stálé politické zámišky a pod. Vše to na rozvoj práce a tím i obchodu působilo v těchto státech velmi neblaze a tím i styk náš s nimi, ač se vyvíjel a mohutněl, přece ne tak, jak by se bylo stalo za normalních poměrů. Velmi příznivá úprava obchodních styků byla smluvena se Srbskem, výhodnější pro Srbsko než pro nás. Tato výhoda teď má přestati. Tedy styk obchodní poněkud se ještě ztíží. Může se však nahraditi zlepšením smluv s Rumunskem a Ruskem. S těmito zeměmi byly domluvy vlastně jen nepřímé, to jest vzájemnost největších výhod. Nedomlouváno se však s nimi o příhodných podmínkách na zboží, s obou stran dodávané. Spokojeno se tedy s výhodami na cizí zboží domluvenými. Teď má se s oběma státy vésti domluva o výhodách na vlastní zboží, na němž my právě zájem máme. Vlastní tarifové smlouvy by tedy umožnily mnohem těsnější a lepší styk tržní a země ony v důležitosti dodavatelův i konsumentů povznesly. A obojího jsou ony při svém budoucím rozvoji schopny ve vysoké míře. Rakousko samo o sobě i jako odběratel i jako dodavatel vládne ohromnými silami kupními i prodejními, jež už teď páčí se ročně na půl třetího tisíce milionů korun. Stojí mezi evropskými státy na pátém místě, co se absolutní tržní síly týká.

*

Přes prázdniny parlamentní zůstaven dvojí pracovní úkol: jeden vládě, domlouvati totiž obchodní smlouvy dosud nevyjednané, a druhý živnostenskému výboru sněmovnímu, který prohlášen za stálý a přes prázdniny má projednati obšírnou předlohu opravy živnostenské. Kromě toho sněmovna uložila vládě připravovati postátnění velikých drah soukromých, a vláda to přislíbila. Už i na minulou vládu tato úloha, aspoň pokud se severní dráhy týká, vložena, a ba i termin jí určen. Ale sešlo s plánu. Rok 1904 nepřinesl

postátnění jejího přese vše nalehání Poláků. Za to vláda se uvolila provésti s drahou přepočítání sazeb a všecky nevýhody, jež by v nich proti Haliči shledala, odstraniti. Tu by však ještě i nadále zůstaly všecky nevýhody sazby i spojení, jež dráha ta uvaluje na česká města a české kraje. Stát na státních svých drahách doplácí od $1\frac{1}{2}$—2% všeho stavebního i zařizovacího kapitalu, neboť dráhy ty vynášejí pouze polovici a posledně něco přes polovici úrokového břemene, jaké na státu leží. Tento deficit jest na druhé straně vlastně presentem soukromým drahám. Stát má rozkouskovanou síť železniční a většinou v krajích horských a málo průmyslových, za to však v rukou soukromých ponechává dráhy nejvýnosnější, v krajích nejčilejších. Pojímá se to jakožto *oběť státu pro obyvatelstvo oněch chudších krajův.* Ale to jest názor nesprávný: ne jim se ta oběť přináší, *ale soukromým drahám,* neboť těm se mohlo uložit za závazek síť svou rozvinouti z výnosných krajův i do méně výnosných, což zvláště v našich zemích bylo na místě, kde soukromé dráhy nejvíc a nejhůř hospodaří. Jest ostatně přirozeno, že takový prostředek hospodářského ruchu, jako je železniční doprava, má-li plniti svůj úkol, musí býti jednotně řízen. Všude tam, kde není jednotně řízen, *ubíjí se tím domácí výroba i obchod.* Stěžují si na to i francouzští i angličtí i italští průmyslníci, že dráhy jim nejvíce škodí, ač všechny ty země mají k disposici mnoho laciných vodních cest a tedy břímě vysokých a neuspořádaných tarifů tolik nepociťují jako kraj skoro úplně bez vodních cest ponechaný, jakým jest naše říše. A *rozmach průmyslový v Německu* hlavně zase na úpravu drah svádějí a ježto jen v Prusku dráhy jsou postátněny a cílevědomě řízeny, vidíme také, že všecek ten rozmach průmyslový vlastně jen Pruska se dotýká, méně jižních států (Bavorska, Virtemberska a Badenska) se samostatnou správou železniční, už ne tak pronikavě hospodářsky upravenou jako dráhy pruské.

A tento *hřích hospodářský,* jejž Rakousko na svém občanstvu už páše na 40 a 50 let, přece jen neradi by odstranili. Státní byrokracie železniční snad se bojí nového velikého břemene, více však působí vlivy mocných kapitalistů dopravních (k tomu vesměs židovsko-německých!), jimž stát nechce vyrvat tučné sousto a ví též, že si je lacino vyrvat nedají. Postátnění soukromých drah bude státi stát ke dvěma miliardám korun, tedy úrokové břímě vstoupí ihned o 80 milionův a snad i více. A v břemeni tomto nebude stát platit jen tu cenu, kterou má celá budova drah a jejich dnešní zařízení, ale i ten spekulační zisk, jejž dráhy na účet státu a tučných krajů, jimiž projíždějí, dovedly si během let zajistiti. S finančního stanoviska je to celé postátnění operace zoufalá, ale se stanoviska hospodářského nezbytná a se stanoviska cti státu a jeho občanstva nutkavá. Taková moc a úloha, jaká se drahám vůbec nad občanstvem svěřuje, jest proti mysli, uváží-li se, že moc ta vykonávána je soukromou společností kapitalistickou. V naší moderní společnosti s tak vyvinutým sebevědomím je to *odiosní poměr.* Postátňování, zabírání různých úkolův a podniků státem nebo užší

veřejnou mocí (obcí, zemí) není jen koníčkem theorií státo-socialistických, je to důsledek psychologický moderního našeho nazírání. Vyvinuté sebevědomí občanské samo vnucuje všecky důležitější úkoly státu (obci, zemi), neboť jen jemu důvěřuje, jen v něm se cítí spolu súčastněno a jen u něho může svými volenými zástupci vykonávati kontrolu a zjednávati nápravu, jakou chce a kdy chce. Toto občanské vědomí už by si u nás dávno bylo zjednalo platnost v železničním i v jinem ohledu, kdyby nebylo národnostně rozpoltěno. Ale tak jedna část občanstva a u nás právě vládnoucí, německá, činí věc soukromých kapitalistů svou věcí. Zastoupení německé ve sněmovně až příliš ještě spočívá na plutokracii (velkostatek, obchodní komory, města), víc než u všech ostatních národův, a toto předstíráním národního zájmu odvádí i tu hrstku lidových poslanců německých, kteří by s ostatními v té věci jistě se shodli. V předprázdninovém zasedání zdá se, že už i tito lidoví poslanci němečtí dovedli se osamostatniti. Žádost o postátnění drah byla už aspoň i jejich stranami podporována.

*

Stíhání a vylučování českého kapitalu z účasti v hospodářském životě mimočeském stalo se důslednou snahou Vídně i Pešti. Poslední leta co chvíle možno zaznamenati nějaký případ této vídeňsko-pešťské nedůtklivosti a nepřejnosti. Vyplývá z dvojího zřídla: z hospodářské soutěže a z politické panovačnosti. Politická nadvláda německo-maďarského živlu, kdyby spočívala jen na pouhé byrokracii, na úřadech, brzy by byla zlomena. Její hlavní oporou je hospodářská síla a hospodářská nadvláda. A tuto hájí si oba panovačné elementy zuby nehty.

Z účasti na sanování paroplavebních společností dalmatských musí býti vyloučen český kapital, podle slov ministerského úředníka, má-li se společnostem těm dostati podpory a ochrany státní.

V Charvatsku tento rok založeny dvě banky společným úsilím kapitalu peštského a vídeňského, jedna parcellační, druhá pro družstva a společenstva charvatsko-srbská — jen za tím účelem, aby paralysovaly vliv českých ústavů, který začínal se v životě hospodářském v Charvatsku stále silněji projevovat. Právě jih slovanský střeží obojí dobrodinci naši tak cerbersky, poněvadž jih tento sám je dosud v každém ohledu nesvéprávným a úplně v jejich područí. A tak to má podle nich zůstat. Ještě urputněji brání cestu našemu kapitalu na Slovensko, jak s dostatek známo z persekucí všech podniků, které by i jen podezřely byly ze spojení s ním! Bezmocnější už jsou tyto vlivy v Haliči, která i při své samosprávě sic úplně ovládána jest v peněžním ohledu Vídní, ale proti jejím vlastním pokusům o vymanění z toho područí přece jen málo může Vídeň podnikati. Tu vliv českého kapitalu Polákům k emancipaci hospodářské pomáhajícího jest už mnohem nerušenější a bezpečnější. Vídeň může tu jen naříkat, což i činí. Zakročovat a zakazovat se jí nepodaří, ač i to se chce pokusiti. Má ovšem při své práci mohutného spojence v Haliči — tamní židy. Ale tím odiosnější se stane právě vliv a práce její.

Při ministerstvě vyučování v Petrohradě zasedala komise pod předsednictvím Tavildarova, radíc se o průmyslovém odborném vzdělání, jež dosud jednu vrstvu pracovníků vynechávalo, totiž prostřední pomocné síly. Rusko má dosti sil s vyšším vzděláním technickým, všelikých inženýrův, ale málo středních sil, které by jako pomocníci jich mohly pracovati a menší podniky samostatně vésti. Tomuto nedostatku má se odpomoci založením velikého počtu nižších průmyslových škol po celé Rusi. Školy ty budou trojího druhu: nejnižší našim pokračovacím rovné, vyšší rovné našim mistrovským a nižším průmyslovým — na obojí bude přístup z obecné školy a z praxe řemeslné a tovární; a konečně třetí druh našim vyšším (středním) průmyslovým školám podobný; na ty bude přístup jen ze čtyrtřídních městských škol („měšťanek") a ovšem i ze všech středních škol po několika nižších třídách — jak u nás. Síť tohoto školství navržena dosti hustá a pro dnes snad i vystačující. Zřídilo by se škol všeho trojího druhu: v petrohradském obvodě 35, moskevském 73, kazaňském 43, orenburském 23, charkovském 27, oděsském 38, kyjevském 10, vilenském 22, varšavském 17, rižském 12, kavkazském 22, v ostatních pak od 2 do 9. Tedy na 350 ústavů, jež by ročně vzdělaly na 20.000 učňů, tovaryšů, mistrův a středních techniků. Dosud tyto střední pomocné síly technické, mistry tovární a pod. dodávalo většinou — Německo! V tomto ohledu naši lidé mohli prokázati Rusku lepší služby. Ale nikdo jich ani u nás ani z Ruska nevybízel. Ruští továrníci a inženýři sami (namnoze též cizinci) obraceli se pro výpomocný personal většinou do Německa. Než si Rusko samo s dostatek podobných sil výpomocných zorganisuje, bylo by radno od nás nabídku zvýšiti. Také pro kursy učňovské a mistrovské, jakož i pro odborné průmyslové discipliny průmyslových škol hodili by se naši lidé, namnoze už i u nás přebyteční, lépe než Němci, kteří se sice hojněji rusky učí než my, ale přece snadněji a dříve se nevyučí než naši lidé. Spolehání na slovanské bratrství bylo však u našich lidí hlavní chybou. Často se proto z Ruska vraceli zklamáni. Bratr nebratr — v hospodářském životě platí práce a dovednost na prvním místě!

Rozhled socialní.

Po čtvrté konala se 23. a 24. června t. r. „mezinárodní porada sekretářů zemských ústředí odborových (socialně-demokratických) v Amsterodamě. Myšlenka pokusit se o jednotný postup odborových organisací jednotlivých států v praktických otázkách dělnických vznikla v Německu. V Německu je posud i sídlo socialně-demokratického mezinárodního sekretariatu odborového: sekretářem mezinárodním letos znovu zvolen předseda generalní komise odborových

jednot socialně-demokratických říšský poslanec Legien. Anglické trade-unions a American Federation of Labor kladou doposud na tuto akci skrovnou váhu. Tak se Američané vůbec ani nedali zastoupit v Amsterodamě. Bylyť debaty dosavadních konferencí málo plodny, podnětů jejich nikdo dosud vlastně neprováděl. A mnozí delegáti nechápali doposud, že by se měli nějak omezovati na výlučně odborové záležitosti, tak že byl opravdu malý rozdíl mezi konferencemi odborových sekretářů a mezi rokováním na politických mezinárodních sjezdech frakcí socialně-demokratických. Mimo to mezinárodní sdružení odborové nemělo valných příjmů (letos zvýšen příspěvek organisací za 1000 členů z dosavadních 50 pf. na 1 marku).

Letos pevně stanoven aspoň jeden úkol: sestaviti na rok statistiku pracovní doby v jednotlivých státech se zvláštním zřetelem na osmihodinovou dobu pracovní.

Amsterodamská konference nepřímo má nemalý význam pro naše československé hnutí odborové. Až do roku 1896 bylo v Rakousku socialně-demokratické hnutí odborové jednotně organisováno. Vídeňská odborová komise byla mu všeobecně uznávaným ústředím. Roku 1894 však žádaly české organisace socialně demokratické na odborovém sjezdě, aby zřízen byl při odborové komisi ve Vídni samostatný český sekretariat. Poněvadž jim však sjezd nevyhověl, odtrhly se od Vídně a zřídily si samostatnou odborovou komisi v Praze „Československé odborové sdružení". Obě komise ve společných otázkách spolu působily, ale jinak střežila pražská svoji neodvislost od Vídně i na mezinárodních konferencích. Roku 1902 dojednána ve Stuttgartě na druhé mezinárodní komisi zemských sekretářův odborových dohoda mezi komisemi vídeňskou a pražskou co do stávkových podpor; jinak však prohlášeny obě za autonomní, což zároveň na témže sjezdě usneseno, že právo vyslat delegáta na mezinárodní konferenci přísluší pouze jednomu ústředí každého státu. Na třetí konferenci v Dublině československé sdružení odborové se zastoupit nedalo, Vídeň však delegáta vyslala. A letos pražské sdružení na konferenci do Amsterodamu nebylo už pozváno. Když se pak hlásilo o své právo u mezinárodního sekretariatu odborového, bylo poukázáno na usnesení stuttgartské o delegátech z jednotlivých států. Za vlastní zemské ústředí Rakouska že třeba považovati komisi vídeňskou. (Zalitavsko, Uhry, vyslaly ovšem svého vlastního delegáta.) Přes to vyslán z Prahy zástupce, aby reklamoval právo pro československé sdružení odborové na mezinárodní konferenci samé. Konference však schválila názor mezinárodního sekretariatu a vyslance pražské komise za oprávněného delegáta neuznala. Pražské sdružení se zatím usneslo domáhati se samostatnosti a práva mezinárodního zastoupení na odborových sjezdech socialně-demokratických dále.

S jakým úspěchem, toť ovšem jiná otázka. Čeští odboráři socialně-demokratičtí dopustili se při svém snažení o samostatnost svého českého hnutí odborového dvou závažných chyb. V roce 1896 když se odtrhli od Vídně, nepostarali se o to, aby se s nimi spojili čeští odboráři

na Moravě a ve Slezsku. (V těchto korunních zemích i českou socialní demokracii vlastně řídí němečtí vůdcové brněnští.) Tím pole pro samostatné československé hnutí odborové značně súženo. A v posledních letech, když z Vídně horlivě organisovany říšské unie, jež jediné vyhlašovány za zdravou moderní pokrokovou formu odborového sdružování, a zemské svazy české se přetvořovaly na pouhé odbočky vídeňských ústředí, pražská komise nečinně přihlížela. Dnes pak fakticky téměř veškeren vůdčí vliv na odborové hnutí socialně-demokratické v Předlitavsku a zvláště na jeho fondy svazové přešel na německou Vídeň, jež českých soudruhů, poněvadž jsou ve Vídni samé v menšině, do ústředen nepřipouští. Odmítnutí pražské komise v Amsterodamě je pouze následkem dosavadního vývoje v Předlitavsku.

*

V Poruhří, jež prožilo začátkem letošího roku obrovskou stávku hornickou vyvolanou bezohledností majitelů hor, rozvířeno znovu veřejné mínění neslýchaným postupem zaměstnavatelstva stavebního proti dělnictvu. V Dortmundě vyloučeno dělnictvo stavební z práce. Poněvadž však výluka stavitelům s dostatek nepůsobila, svolána schůze svazu zaměstnavatelského na 3. července, kde se tisíc zaměstnavatelů usneslo výluku rozšířit na celý kraj a tím i na ony obce, v nichž se nedávno organisace stavebního dělnictva byly dohodly o tarifovou smlouvu se svazem zaměstnavatelským, platnou do konce července 1906. Dělnictvo, o němž vyslovovali zaměstnavatelé uzavírajíce smlouvu pochybnosti, zda dovede se také s dostatek zaručiti, že bude smlouva i splněna, dosavad ve všem smlouvě věrně dostálo. Dnes však nutí většina svazová své organisované druhy — stavitele, kteří dohodu smluvili, aby ji nyní porušili. V Essenu vyvstal však proti takovému věrolomnému počínání mstitel v osobě vrchního starosty Zweigerta, jenž se právě co nejlépe byl přičinil o tarifovou smlouvu zaměstnaných stavebníků se zaměstnavateli. Jako strážce městských zájmů stavebních i jako ochránce veřejného blaha a výdělečnosti v městě ohlásil, že poruší-li zaměstnavatelé smlouvu tarifovou toliko z důvodů, aby vynutili jiné sazby mzdové, dá ihned ve vlastní správě provést městské stavby dělnictvem na účet stavitelů atd. a případné snad větší výkony, že na ně zažaluje. Zároveň pak že navrhne městskému zastupitelstvu, aby poskytlo neprávem vyloučenému, stojícímu ve smlouvě dělnictvu podpory 20.000 m.

Ve schůzi městského zastupitelstva svolané už po prudkých útocích výlukářů na starostu v tisku i ve schůzích většina schválila postup starostův a odkázala jeho návrhy socialní komisi, co by se znova učinil zatím pokus o smírnou dohodu.

Usnesením postižení zaměstnavatelé, kteří dohodu smluvili, sami se vzpouzejí proti takové insinuaci, ale zároveň očekávají strohý terrorismus „organisovaných soudruhů“, jemuž dojista aspoň částečně podlehnou.

Veškeren tisk německý až na nepatrné výjimky odsuzuje rozhodně věrolomnost usnesení svazu zaměstnavatelského, i konservativní na př. „Kreuzzeitung“. Za socialně-politický čin prvého řádu vynáší vystoupení Zweigertovo a začíná souhlasně konstatovat, že veškeré

vážné naděje na smírné soužití zaměstnaných se zaměstnavatelstvem upírají se právě na tarifové smlouvy, jež se čím dál více šíří a osvědčují.

Ani národně-liberalní tisk nepochopuje proto, jak mohla právě také i obchodní komora v Saarbrücken (v polovici července t. r.) „co nejostřeji odsouditi tarifovou smlouvu sazečův a tiskařů s majiteli knihtiskáren.“ A to ještě z té příčiny prý, „že má (tato smlouva) tendenci všecko srovnati, což prý jest v protivě k přirozené různosti lidských výkonů.“ Slavná komora patrně si neuvědomila důsledků svých vývodů, sice by jich snad přece nebyla uvedla Vždyť za jedno důvod její zavrhoval by nejen všecku sazbu platební, ale i každé stanovení platu jakož i pojem v místě obvyklé mzdy a podobných pojmů, na nichž obecně buduje naše živnostenské zákonodárství moderní. A pak zase přece právě u sazečů řídí se mzda dle skutečně vykonané práce.

Tyto zjevy ze sousední říše, kde tarifové smlouvání nepoměrně vyspělo na př. nad naše v Rakousku, dokazují, jak i zdravá myšlenka socialně-politická jen za nejprudšího boje dnes vítězí.

*

Koncem června (od 19. do 23.) konal ústřední svaz konsumních družstev v Německu valnou hromadu ve Stuttgartě zároveň se svojí společností pro velkonákup zboží. Rokováno zvláště o socialním postavení zřízenců spolkových a protestováno proti zamýšlenému zdanění spolků z ročního obratu. 428 delegátů zastupovalo 190 spolků. Ve společnosti německých konsumních družstev pro velkonákup usneseno připravit pro budoucí rok, čeho třeba na zařízení vlastní továrny na mýdla, jejichž odbyt ve spolcích z 55.000 *q* roku 1903 stoupl na 78.000 *q* v roce uplynulém. Doposud úřady zřízení továrny z důvodů „státních zájmů“ zdržely.

Naše mladá moravsko-slezská jednota potravních a jiných svépomocných družstev, zřízená výkonným výborem křesťansko-socialní organisace moravsko-slezské, konala svoje druhé výroční shromáždění právě měsíc po té v Brně. Výkonů jejích nelze arci doposud srovnávat se svazy vyspělými. Mimo to sdružuje spolky pouze z malého obvodu. Jest jich sice počet dosti značný (celkem má totiž jednota dnes 107 členů, z toho 98 družstev potravních), ale jsou to spolky převážnou většinou menší. Doposud jednota spolky revidovala, upravila účetnictví, zavedla totiž účtování jednotné, pro něž vydala svoje tiskopisy, zařídila kurs účetnický a podávala právní, spolkové i obchodní informace svým družstvům. O valné hromadě pak usneseno pokusit se již také o společný nákup zboží skrze jednotu. Zatím jen částečný jak co do zboží tak i co do družstev. Podnik uvítaly spolky s velikým zájmem. Nelze ovšem napřed s jistotou odhadovat, jak skončí. Zdaří-li se, bude mít význam dalekosáhlý. Nezdaří-li se hned poprvé, dojista se po prvním pokuse neustane.

*

V Italii po encyklice Il fermo proposito z 11. června t r., jež zvala právě katolické laiky k práci o vybudování politické a socialní

organisace a přiřkla jim při tom „přiměřenou svobodu a zodpovědnost“, konají teď předběžné porady, jak by se měl po německém vzoru zařídit pro Italii katolický spolek lidový jako socialně-politická a náboženskoobranná povšechná organisace katolíků italských. Akcí jsou pověřeni professor Toniolo, hrabě Medolago-Albani a advokát Pericoli.

Vůdce autonomních křesťanských demokratů, Don Romulo Murri vyzývá ve své „Cultura sociale“ stoupence, aby se příliš neobírali svojí specifickou organisací, které zatím nelze uskutečnit. Ať vstoupí do nových jednot, jež budou na základě posledního papežského listu („Il fermo proposito“) zřízeny a hledí zaujat v nich vlivná místa. Při té že se budou sami pro sebe sdružovat ve své specielní „národní společnosti pro kulturu“, jejíž program obsahuje „naše zásady i snahy“.

*

Publikace c. k. úřadu pro statistiku práce při ministerstvu obchodu ve Vídni i když píšou o Německu, rozumějí úplně dle socialně-demokratického názvosloví odborovými jednotami pouze jednoty socialně-demokratické. A v Německu konstatováno nedávno sjezdem frankfurtským, že je tam organisováno přes půl milionu dělnictva nesocialně-demokratického, a socialně-demokratický kongres odborový v Kolíně, o němž právě rakouská úřední publikace zprávu podává, sám slavnostně se přihlásil k politické frakci socialně-demokratické. Ostatně officielně jmenovaly se socialně-demokratické ony jednoty odborové samy doposud odbornými jednotami neodvislými, ne pouze odborovými jednotami Německa, jak je nazývá c. k. rakouský úřad.

Školství.

Z české filosofické fakulty v Praze málokdy uslyšíme co pěkného; samé spory, samé štvanice! Nejnověji i v politických listech zase přetřásá se činnost professora Vejdovského, jenž 1903 po pensionování professora Friče přes hlavu professorského sboru vymohl u vlády sloučení ústavu pro srovnávací anatomii a embryologii s ústavem zoologickým, t. j. vymohl zkrácení fakulty a university o jeden ústav a jednu professuru. Vejdovský namítá, že místo dvou nedostatečně opatřených ústavů jest nyní jeden dobře opatřovaný. Tak tedy Čechové jsou povoláni k tomu, aby dávali vládě návrhy, jak na českých vysokých školách, beztoho až hanebně zanedbávaných, se může ještě více šetřiti? Nestačí, že někteří pp. professoři, aby si příjmy zvýšili a vědeckou soutěž zamezili, snaží se zameziti jmenování nových docentů, nehledíc ani k terrorismu realistickému proti kandidátům jiného smýšlení? To mají býti příklady naší nejvyšší intellektuelní vyspělosti?

Ministerským prohlášením, o němž minule stala se zmínka, dostala se otázka moravských universit do popředí denních rozhovorů;

zejména neurčité vyjádření ministerského předsedy o sídle budoucí české university naplnila Čechy poněkud obavami a roznítilo k novým projevům, že sídlem tím může býti pouze Brno. Tak svolal za tím účelem moravský odbor „České Národy Rady“ manifestační schůzi do Brna na den 5. července. Za účastenství poměrně slabého předneseny tu všeobecně již známé požadavky českého národa v příčině druhé české university. Kdo nezná zmatku mezi poslanci, nevěřil by, že jednotliví poslanci agitují u vlády ve prospěch svých měst (Žáček za Olomouc, Perek za Prostějov, Kulp za Kroměříž — ve Zlámané Lhotě náhodou není poslance). Pak si pp. poslanci stěžují na nekázeň národní, dávajíce sami příklad nejhorší desorganisace. Vyhrožovati vládě, jak se někde píše a mluví, že žádný čestný muž professorského místa na universitě nepřijme, bude-li tato mimo Brno, jest prozatím při nejmenším zbytečno. Požadavky české jsou vládě až příliš dobře známy, a jakmile dojde k opravdovému jejich řešení, zajisté uváží vláda, prohlížejíc k současné politické konstellaci, dobře každý svůj krok, aby nenarazila tam, kde by ji to nejvíce bolelo. Potom záležeti bude na poslanectvu a to nejen českém, nýbrž i jihoslovanském a italském — neboť et ipsorum res agitur — aby jednomyslně řekli vládě rozhodné své slovo. Dle nejnovějších zpráv zřízení české university na Moravě opět odloženo; ostatně není to jediná ani snad největší bolest naše!

Zemská školní rada moravská nedoporučila ministerstvu (snad na základě dobrých zdání jednotlivých ústavů), aby na moravských gymnasiích zavádělo se postupně vyučování druhému zemskému jazyku jako předmětu povinnému, nýbrž doporoučí, aby se dosavádnímu vyučování jako předmětu volnému věnovala větší pozornost a péče. V Neue Freie Presse navrhoval v této otázce nejmenovaný školský odborník, aby místo nepraktického zavádění povinné češtiny na německých středních školách moravských zřízen byl spíše jednoroční kurs jazyka českého pro absolventy těchto škol. Proti tomuto návrhu vystoupil v témž časopise bývalý komorní rada Löwin a dovozoval, že jest naprosto nemožno, aby absolvent takový v jediném roce mohl si češtinu osvojiti. Třeba prý jen vítati, stane-li se český jazyk na všech německých středních školách na Moravě předmětem povinným. Tak tomu bylo již na všech německých gymnasiích moravských, když roku 1849 zaveden byl nový učební plán, a znalost češtiny byla již tehdy absolventům těchto škol v praktickém životě jen ku prospěchu. Na konec dovozoval, že budoucí úředníci, lékaři a j. na Moravě, kde není uzavřeného území, v češtině vyznati se musí a bez této znalosti se neobejdou.

Český liberalismus starý i nový všech odstínů rozohnil a zhrozil se před ohlášeným dívčím gymnasiem, jež chtějí otevříti budoucím rokem jeptišky na Vinohradech. Professoři z Čech (značné množství) i z Moravy (jen několik jich), samá jména bezvýznamná, zapřisahají všecky kollegy, aby na nový ústav nevstupovali! Už se český liberalní tisk napsal proti obyčejným klášterním školám, a teď dokonce se zřizují ústavy pro učitelky (Olomouc, Chrudim) a ba i dívčí gymnasium

klášterní. To jest ovoce vší té protiklerikalní námahy českého tisku! V Praze bylo už i dosud dívčí gymnasium „Minerva“, první ústav toho druhu v říši. Ale ústav ten pro nedostatek prostředkův otvíral jen polovici tříd každý rok, jeden rok vždy vynechávaje prázdný. Přihlášek míval vždy tolik, že musil odmítati i velmi dobré kandidatky pro nedostatek místa. Pociťovala se tedy dávno potřeba po takovém novém ústavě, lépe nadaném a hojnější přístup dopouštějícím. „Minerva“ sama ve svých zprávách rok co rok ubolévala nad svou nedostatečností. Ba poslední časy šířila se zpráva, že vůbec zanikne! To vše liberalismu starého ni nového nevzbudilo k nějaké účinnější akci na záchranu vlastního ústavu. Až teď, když jeptišky se chtěly postarat o to, oč se pro české dcerky nepostarali jejich liberalní tatíci, strhl se rámus — v tisku ovšem. V samých rodinách liberalních (snad i vůdců!) věc uvítána odlehčujícím oddechem, neboť ústav jim přišel vhod. A jako nedávno v Němcích řečnilo se a psalo o nesvobodné vědě a nemožnosti vědeckého bádání svobodného u katolíků professorů na universitách, tak i teď protestující středoškolští professoři rozdeklamovali se o svobodné vědě (vědecky neodvislém postavení)! Rádi bychom věděli, v čem ta „vědecká neodvislost“ střední školy se uplatňuje, když je všecko učivo tak úzkostlivě proseto a předepsáno! — Provolání, podepsané většinou professory mladými a hlavně působícími na ústavech zemských a matičních, zní poněkud směšně. Zřídí-li jeptišky dívčí gymnasium a budou-li chtíti pro ně dosíci práva veřejnosti — neboť jen tak bude míti význam — musí vyplniti všecky podmínky státem a školními úřady předepsané jak co do zařízení ústavu, tak co do látky učebné, a pak vyrovná se po této stránce úplně každé jiné škole střední. Co se týká pokynů představené kláštera, znám učitele svobodomyslné, členy „Sokola“, kteří na klášterních učitelských ústavech vyučují a své cti při tom nepozbyli. Ostatně zřídí-li a udrží-li jeptišky tento ústav, bude to důkazem jejich energie a obětavosti, neboť vykonají to, k čemu náš pokrokový svět pro samý pokrok dostati se nemůže. Konečně je zajímavo, že tento projev zaslán byl jen na určité ústavy, ač jinde snad by se též leckdo našel, kdo by je podepsal.

Přípravy k založení dívčího lycea konají se také v Chrudimi. Dle toho měl by český východ takové ústavy tři: v Chrudimi, v Pardubicích a v Litomyšli.

Ministerstvo vyučování zamítlo žádost učitele, který vystudovav třídy gymnasijní a učitelský ústav, chtěl se věnovati lékárnictví a žádal, aby byl připuštěn k praxi farmaceutické, chtěje zkouškou prokázati vědomosti z latiny, požadované v VI. třídě gymnasijní. Za důvod zamítnutí bylo uvedeno, že jeho studia nelze klásti na roveň absolvování šesti gymnasijních nebo realních tříd, a to ani tehdy, kdyby dodatečně vykonal zkoušky z jazyka latinského. Tu je přece dokumentárně potvrzeno, dodávají „Uč. Nov.“, jak samo ministerstvo pohlíží na učitelské ústavy a jakou cenu jim přisuzuje.

Žijeme v době extensí a kursů. V Hranicích (8.—25. srpna) přednášeti budou: Čáda (Vybrané kapitoly ze studia dítěte), Drtina

(Universita a učitelstvo), Fr. Krejčí (Positivismus v 19. století). Masaryk (Noetika), Heveroch (O chorobách nervových a duševních), Němec (Přehled biologie rostlinné), Vlad. Novák (Nejdůležitější pojmy mechanické na základě jednoduchých pokusů) a Růžička (Vybrané kapitoly z hygieny školské). V Praze konány budou kursy po celý srpen: 1. pro mathematiku a deskriptivu, 2. pro francouzštinu, 3. pro stenografii. V Jindřichově Hradci řídí prof. Řezník od 2.—12. srpna kurs mikroskopický. V Hodoníně zahájen bude v září kurs pro další vzdělání učitelů v kreslení dle volnějších method na tamější realce a skončí 8. července 1906. Vyučovati se bude 4 hod. týdně. Přihlášky přijímá ředitelství tamější české zemské reálky. V Solnohradě konati se bude od 7.—16. srpna kurs pedagogický; zápisné je 5 korun, spolu se zápisným do kursu sociologického (17.—25. srpna) 8 korun.

Na I. sjezdu proti alkoholismu konaném o velikonocích v Brně přijata mimo jiné tato resoluce vzhledem ke škole: 1. Vedle rodiny působiti budou školy všech kategorií častým a stálým poukazováním ve všech předmětech učebných na zhoubné účinky alkoholu. 2. Povinné vyučování protialkoholistické buď nejbližší metou moderní školy, a to obecné, střední i vysoké. 3. K vyučování povinnému proti alkoholismu buďte zřízeny příslušné pomůcky, pro poučení učitelů vhodné knihy odborné. 4. Časopisy učitelské a pedagogické působte stejně pronikavě proti alkoholismu, časopisy pro mládež i ostatní četba soukromá směřuj k témuž cíli. 5. Abstinentní spolky učitelské a spolky střídmosti mezi mládeží pracujte pro úplnou zdrželivost. 6. Buď založen zvláštní list protialkoholický pro mládež; pokud se tak nestane, časopisy abstinentův obsahujte „dětský koutek". 7. Akademické vzdělání učitelstva, zvláště prohloubené vzdělání hygienické podporuj školní praxi v boji proti alkoholismu.

Dle universitního nařízení ze dne 17. května t. r. má se na vysvědčení dospělosti učitelské místo „přírodopisu" zavésti „přírodopis (somatologie a zdravověda)". Absolventi středních škol mají při zkoušce dospělosti zkoušeni býti také z hygieny školní, ale zkouška ze somatologie má se jim prominouti. Když se jim dává známka z „přírodopisu (somatologie a zdravovědy)", má se bráti zřetel ke známce z přírodopisu na maturitním vysvědčení ze střední školy a na výsledek zkoušky ze školní hygieny.

Česká zemská školní rada učinila tato usnesení v příčině kouření školní mládeže: 1. Kouření budiž žákům obecných a měšťanských škol co nejpřísněji zakázáno. Kde na takových školách jsou řády disciplinarní, budiž zákaz tento do nich pojat. Proti žákům, kteří proti zákazu tomu se prohřeší, budiž zakročeno tresty dle řádu školního a vyučovacího přístupnými. 2. Učitelstvo budiž okresními školními radami vybídnuto, aby školní mládež při každé vhodné příležitosti poučovalo o škodlivosti kouření. 3. Místní školní rady buďtež vybídnuty, aby na základě § 11. odst. 6. zákona ze dne 24. února 1873 č. 17 z. z. učitelstvo vydatně podporovaly ve snaze zabrániti mládeži kouření. 4. V budovách školních budiž kouření ve všech místnostech zakázáno, vyjímaje ty,

které jsou výhradně k soukromé potřebě. 5. Místní a okresní školní rady buďtež vybídnuty, aby požádaly korporace a spolky, které pořádají lidové přednášky, aby také této záležitosti věnovaly pozornost. — Uznáváme, dodává „Kř. Šk.", že zemská školní rada činí, co může. Ale ví také, že nepomůže. V podporu místních školních rad asi sama nevěří, o škodlivosti kouření se už dávno mluví – bezvýsledně, a zákazy? Že učitel jest bez moci, to zemská školní rada také dobře ví. Zde by pomohla — rákoska.

Vojenství.

Německo. Dle nového branného zákona stanovena je činná služba pěšáků na dva roky, jezdcův a dělostřelců na tři roky. Branci náležejí sedm let (z pravidla od 20. do 27. roku) stálému vojsku, pak pět let první výzvě zeměbrany a pak do 31. března onoho roku, kdy jim bude 39 let, k druhé výzvě zeměbrany. (Zeměbrana znamená tolik, jako u nás domobrana.) Míra činného vojska zvýšena bude tak, že roku 1909 bude 504.665 prostých a svobodníků (mimo dobrovolníky), roku 1910 505.839, a sice dodá Prusko 392.979, Bavorsko 55.424, Sasko 37.711, Virtembersko 19.725 mužů. Bude pak 633 praporů pěchoty, 510 škadron jízdy, 574 baterií polního dělostřelectva, 40 praporů pěšího dělostřelectva, 29 praporů zákopníků, 12 praporů „Verkehrstruppe", 23 praporů vozatajstva. Deset škadron jízdy sestaveno bude teprve roku 1910.

Anglie. Letos byly oznámeny velké manévry loďstva, nedojde však k nim, protože čínské soulodí se súčastniti nemůže. Toto bylo sesíleno, tak že nyní má 7 obrněnců, 6 obrněných křižníkův a 37 drobných plavidel. S bitevními loďmi „Triumph" a „Swiftsure" od Chile koupenými Anglie se napálila. Všechny odborné časopisy těmto lodím vytýkaly velké nedostatky. S námořnictvem má Anglie vůbec velké starosti. Protože není všeobecné branné povinnosti, jest velice nesnadno sehnati dostatek záložního mužstva pro tak ohromné loďstvo, a posud všechny pokusy selhaly. Právě se opět o tom rokuje. Nejlépe seznáme tento nedostatek anglického námořnictví, srovnávajíce je s druhými státy. Námořníkův jest ve Francii 53.500 činných, 50.000 záložních, v Italii 27.000 č., 33.000 z., v Rusku 68.000 č., 65 t. z. (bylo prý), v Japonsku 37 t. č., 20 t. z., v Německu 38 t. č., 70 t. z., v Anglii 131 t. č., 60 t. z.

Kitchener stále pracuje, aby indickou armádu učinil co nejzdatnější. Tak bude co nejdříve zřízena v Kvetě válečná škola (staffcollege). Je to velice významné. Kveta je hlavním městem britského Beludžistanu, sídlem velitelství divisijního, východiskem možného tažení proti Kandaharu-Heratu. Málokterý důstojník indické armády má příležitost, aby tuto krajinu seznal. Tak budoucí důstojníci generalního štábu navštěvujíce tuto školu a konajíce cesty studijní po oné krajině, seznají budoucí možné bojiště. Zřízena bude tato škola úplně dle vzoru oné v Camberley

a podřízena náčelníku generalního štábu v Londýně. Práce Kitchenerova není příliš snadná, neboť mnoho jeho osnov naráží na odpor vlády a sněmovny.

Ministerstvo války rozhodlo, aby také pevnostní dělostřelci byli vycvičeni v obsluze děl na lodích, a zvláštní komise tuto otázku nyní studuje. Mělo by to tu výhodu, že by mohli i dělostřelci z pevností, třeba-li, sloužiti i na lodích.

Směs.

Strojové pušky. (O.) Rusko mělo již roku 1901 pět sotnií po osmi strojových pušek soustavy Maximovy. Přiděleny byly 4., 6., 8. a 16. divisi a 3. východosibiřské střelecké brigádě. Za války všechny byly zařaděny do zástupů v Mandžursku. Bude prý nyní ještě zřízeno při 14., 15., 30., 40. a 41. divisi po setnině. Velitel pluku Dogestanských kozáků prý si pořídil na vlastní útraty dvě maximky a s úspěchem jich užívá Jak píše „Ruský Invalid", pořídil si také velitel Terek-Kubaňského jízdního pluku, druhého pluku kavkazské jízdní brigády, k níž patří také pluk Dogestanských kozáků, za vlastní peníze dvě strojové pušky. Všechny 4 pušky prý jsou soustavy Maxim-Nordenfeltovy a dopraveny na soumarech. Sotně mají dvojí úpravu, jízdní a horskou. Kolik jest jízdních a horských, není známo. Všechny setniny mají po osmi strojovek soustavy Maximovy (ráže 7·62 *mm*). Strojovky jízdných jsou dvouspřežny, ony horských dopravovány na soumarech. Míra jízdné setniny jest v míru (za války) 4 (5) důstojníků, 59 (95) mužův a 20 (56) koní. Míra horské: 4 (5) důstojníků, 63 (119) mužů, 16 (56) koní a soumarů. Nedávno pak bylo sestaveno ještě šest komand po dvou strojovkách, jež budou sloučeny s jezdeckými zástupy a byly vyslány na bojiště. Podrobnosti známy nejsou.

Francie přeje strojovým puškám soustavy Hotchkissovy. Má však strojovky jen v osadách. Doma zřídila několik pokusných oddělení při alpských zástupech a mysliveckých praporech na hranicích, jest však prý rozhodnuta všem praporům alpských myslivců a všem jízdným divisím přiděliti po oddělení. Pušky dopravovány prý budou na soumarech. Jízdné divise budou míti strojové pušky na podstavcích koly opatřených. Současně však prý konány pokusy se strojovými ručnicemi soustavy Mondragonovy (7 *mm*, 60 ran za minutu, 4·1 *kg*) a Cabyovy (6hlavňová, 5 *mm* ráže, 40 ran za min., 4·5 *kg*).

Dansko zavedlo tak zvané „Rekylgewaery«, danským ministrem vojenství Madsenem vynalezené. Taková strojová ručnice váží 6 *kg* a střílí se z ní jako z ručnice obyčejné. Střelivo se nachází v rámcích jímajících po 30 nábojů. Pokusy dokazovaly prý, že „rekylgewaery" jsou působivějšími než strojovky. Zajisté jest jich velkou výhodou, že dají se dobře skrývati (střelec užívá krytů jako každý jiný) a že možno pro jich lehkost snadně je dopravovati. Každá škadrona husarů má po třech jezdcích „rekylgewaery" a 300 nábojů vyzbrojených a 1 koni nesoucím zásobu střeliva.

Anglie. Každý pluk jízdný a každý prapor pěší má po oddělení o 2 strojových puškách (ráže 7·7 *mm*). Všeho všudy jest prý ve službě 1100 pušek soustavy Maximovy, 33 soustavy Nordenfeltovy a 90 soustavy Gardnerovy. Pak jest prý ještě 25% záložní zásoba. Podstavce jsou na kolech a silnými štíty opatřeny. Také jsou zavedeny lafety sklápěcí tak nízké, že střelec pušku obsluhující může ležeti. Pěchotě přidělené strojové pušky mají po 10.000 nábojů, jízdě přidělené asi po 20.000.

Švycarsko. První strojové pušky zavedeny byly již r. 1892. Nyní má každá brigáda jízdy (4) po setnině (Mitrailleurkompagnie). Setniny jsou o 4 důstojnících, 68 mužů (na koních), několika vozů na střelivo a zavazadla a 16 koní na dopravu strojovek a střeliva. Setnina se dělí na 4 čety po 2 puškách. Pušky jsou soustavy Maximovy a každá má po 9760 nábojů (ráže 7·5 *mm*). Spočívají na trojnožkách. Pak jsou ještě 3 setniny alpské, z nichž určeny dvě k službě na sv. Gotthardu a jedna na sv. Maurici (sesílení dělostřelectva, obrana cest atd.). Každá setnina jest o 2—3 četách po 2 důstojnících, 60 mužů, 4 puškách. Mužstvo dopravuje stroje a střelivo na zádech; podstavce jsou zvláště k tomu zařízeny (sklápěcí trojnožky). Každá strojovka má asi po 7500 nábojů.

Italie zřídila si teprve na Erytrei (v Africe) oddělení strojových pušek a činí i doma pokusy, jež však k rozhodnému zavedení posud nevedly.

Japonsko roku 1903 zřídilo dvě batterie strojových pušek (jednu soustavy Maximovy, druhou soustavy Gatlingovy) po šesti strojovkách, přidělivši je k první a druhé divisi. Jak nastala válka, zřízeno také ještě při gardě, 3., 4. a 6. divisi po batterii. Za války pak bylo zřízeno při 7., 8. a 12. divisi po batterii, tak že nyní Japonci by měli tedy asi 54 strojových pušek na bojišti.

Portugalsko zřídilo r. 1903 při každé setnině všech šest praporů myslivců po oddělení o dvou strojových puškách soustavy Maximovy (jiní udávají, že jen při každém praporu po oddělení).

Spojené Státy severoamerické rozhodly prý se zavésti strojovky soustavy Vickers-Maximovy, vyrábějí je a zřizují oddělení.

Mexiko má 24 strojových pušek soustavy Hotchkissovy, jež určeny jsou hlavně pro válku v horách.

Švedsko a Norsko posud konají jen pokusy. Zavedou prý však asi strojové ručnice soustavy Madsenovy.

Rakousko. Roku 1903 vyzkoušeno bylo oddělení o dvou strojových puškách, upraveno pro jízdu, v obvodu XI. sboru a druhé oddělení o dvou strojovkách, upravené pro válku v horách, v obvodu XV. sboru. Roku 1904 sestavena byla dvě oddělení pokusná po čtyřech strojovkách a vyzkoušena za velkých cvičení jezdeckých zástupů Jedno oddělení mělo strojové pušky soustavy Maximovy na saňkách, druhé strojovky soustavy Škodovy na trojnožkách. Obsluhovatelstvo bylo na koních, což činilo oddělení velmi pohyblivými. Zavedena budou asi oddělení o čtyřech strojovkách soustavy Maxim-Nordenfeltovy vzor 89.

Na konec zde uvádíme stručný výňatek z prozatímního návodu. Čtenář snad nejlépe z něho pozná účelnost strojových pušek a novožitné názory o nich, neboť návod ten jest výsledkem bedlivého bádání a zkoumání.

Účel. Dosažení největšího účinku drobných střel na úzkém prostranství; obrana úžin (defilée), střely metati po cestách hlavně v horách.

Důležité zásady. Postupovati tak, aby nepřítel neviděl, náhle do boje zasáhnouti, by nepřítel byl překvapen, nepouštěti se do trvalé palby, nestříleti na řídké řetězy střelců. Proti dělům co nejvíce se přiblížiti. Proti strojovým puškám nepřítelovým bojujte jiné zbraně (dělostřelectvo a pěchota).

Střeženy buďte strojové pušky v kraji nepřehledném jako děla.

Rychlost pochodu tak jako u polního a pohorského dělostřelectva.

Volba místa odkud stříleti. V prvé řadě aby bylo možno dosáhnouti největšího účinku, v druhé řadě teprve, aby byla kryta. Místa buďtež předem prozkoumána, pak nepřetržitě střežena. Úkol a terč určí na hrubo vojevůdce. Velitel strojových pušek volí stanovisko, určí vzdálenost a terč, velí páliti. Stříleti nad hlavy vlastních zástupů dovoleno jen tam, kde by to bylo dovoleno pěchotě.

Zařaděny buďtež strojové pušky na pochodech v předvoji, dle okolnosti do konce při divisijní jízdě.

Rencontre (náhodný boj); střežte důležitá místa, obvody, zadržte nepřítelovy přední voje, buďtež na ochranu vlastního rozvoje, stavte se proti zástupům, jež by nás chtěly zaskočiti. Dostavil-li se dostatek jiných sil, uhnětež se možno-li do zadu a buďtež pohotovy k okamžikům rozhodujícím.

Je-li nepřítel již rozvinut, buďtež v zadu co pohyblivá záloha; zasáhněte v okamžiku rozhodném.

Obrana z počátku při záloze; třeba-li budiž jich užito na sesílení ohrožených míst aneb k výpadům; dle okolností mohou hned z počátku bräniti postupu po důležitých čarách.

Válka v horách. Třeba strojové pušky poslati již na počátku na určitá místa, protože změniti stanoviska za boje často již není možné. Je-li třeba, možno postaviti strojové pušky před čelní obrannou čáru nebo na její bok, by mohly náhle páliti na místa, kde by se mohlo dělostřelectvo nepřítelovo usaditi. Také možno je postaviti tak, by ohrožovaly taková místa před obrannou čárou, kam z čáry nelze stříleti.

Jízda ve službě výzvědné. Zahnati nepřítele z obsazených míst, vlastní odpor sesíliti, podporovati palbu střílejících jezdců, proto netřeba, by tolik jezdců ku střelbě slezlo (účinek palby jedné strojové pušky rovná se účinku palby celé čety, t. j. asi 50 mužů).

Útoky jízdy; co nejdříve na stanoviska. Rozvoj a útok jízdy palbou podporovati. Stanovisko: šourkem v před (proto zařaděny do předního voje nebo v čele jádra). Strojové pušky metejte střely po celé čáře útočící jízdy; střílejte také na záložní voje; střílejte na zástupy, jež chtějí zaskočiti. Změna stanoviska vyloučena. Velitel budiž velice rozhodným a čilým, nečekej na rozkazy. Poražený nepřítel budiž palbou pronásledován. Ustupuje-li vlastní jízda, třeba zavčas se rozhodnouti, zda-li vydržeti a ústup hájiti nebo usaditi se dále v zadu.



Ročník XXII. Číslo 9.

HLÍDKA.



Vývoj problemu Boha ve filosofii řecké před Sokratem.

Dr. Josef Kratochvil.

I.

Dávno již před vznikem filosofie zabývalo se lidstvo otázkou o božstvu, o nejvyšší bytosti. Nebylot národa bez náboženství. První byla to poesie, jež hlouběji počala zkoumati a přemýšleti o podstatě věcí a jejich původu. Je zajisté přirozeno, že jak při jednotlivci tak při celých národech pohnutí rozumu následuje teprve po pohnutce živé fantasie, a tím i zkoumání filosofické bývá pozdější nežli snahy básnické a umělecké.

Také u Řeků první počátky řešení problemu Boha jsou patrny v poesii. Ovšem bohové homerští nejsou než idealisovaní lidé, avšak různé mythy, jež druží se k jednotlivým bohům, ukazují někdy hluboký smysl, dokazují, že za neúhlednou tou skořápkou skrývalo se tušení, že vládne nad námi nějaká vyšší moc, v jejíchž rukou jsou naše osudy.

Zajímavější ještě v této příčině jsou zpěvy orfejské, jež obsahují většinou principy kosmogonie a theogonie, ba nejsou vlastně obsahem svým ničím jiným než různými kosmogonickými a theogonickými theoriemi. Základní myšlenka je skoro všude táž: vše bylo kdysi jedinou pralátkou, z níž časem vše vyplynulo. Byl to tedy jakýsi naturalní pantheismus, v němž božstvím jsou síly přírodní, v němž bohové nejsou jasně určeni, ježto mnoho se od sebe neliší vycházejíce z božství jednoho. Postupem času pantheismus ten se omezil na kult a adorování těles nebeských. Když pak různá působení a vlastnosti bohů znázorňovány vnějšími obrazy, vyvinul se i kult soch, jenž smísiv se s vulgarním polytheismem, stal se na čas jediným náboženstvím Řeků.

Přirozeno, že podobné náboženství nemohlo postačiti ani upokojiti hlubší duchy filosofické, že vésti musilo k reflexím o světě, jeho původě a příčině. Tím též vysvětlíme si, že filosofie hned ve svých počátcích postavila se v oposici proti popularnímu polytheismu a vysmívala se různým mythům o bozích. Ovšem nejjasněji snaha taková jest patrna až v rozkvětu řecké filosofie.

První filosofové vidouce kolem sebe samé věci materielní, přirozeně počali nejdříve zkoumati příčinu materielní skutečných věcí, t. j. počali se ptáti: Odkud tento svět, z čeho toto vše? V popředí byla myšlenka, ne dosti dobře vyslovená, že princip světa zajisté nutno pokládati za jednotu, z níž dle určitého zákona, plynoucího z její podstaty, se vyvinula různost jednotlivých bytostí a věcí. Ze synthese pak této myšlenky a z experimentelního pozorování rozdílu mezi bytostmi živými a přírodou neživou vzniklo domnění, že vše vzniklo z jakési pralátky, z jakéhosi praprvku, jenž nebyl mrtev, nýbrž pln utajeného života, života v zárodku.

Různí filosofové ovšem různě dle individuelní povahy a fantasie praprvek onen naznačili: Thales miletský (kolem 640 př. K., z foinického rodu Thelidů), prvý filosof, ὁ τῆς τοιαύτης ἀρχηγός φιλοσοφίας, tvrdil, že voda jest příčinou všech věcí,[1]) avšak nevysvětlil, jak mohly věci z vody povstati. Snad prý přiveden byl k tomu, jak soudí Aristoteles (Metaf. I. 3), některými skutečnými úkazy v přírodě. Svět představoval si Thales jako plující na vodě, oduševněný ba plný duchů (ἔμψυχον καὶ δαιμόνων πλήρη). Prapříčinou světa byla by tedy jakási pravlhkost oduševněná. — Anaximander taktéž z Miletu (k. 610 př. Kr., astronom a zeměpisec) popíral, že by mohla býti voda nebo něco podobného příčinou věcí a stanovil ἄπειρον, jakýsi neurčitý, nekonečný prvek, jenž vše objímá a řídí, počátkem všeho.[2]) Z této látky vyvinuly se nejdříve vzduch, voda atd., z nich pak postupem vše ostatní. Ἄπειρον jest plno božské síly, tak že mu přislušejí epitheta θεῖον, ἀθάνατον, ἀνώλεθρον,[3]) ba je samo cosi božského. — Žák Anaximandrův Anaximenes (k. 509) vida jednoduchost vzduchu soudil, že vzduch je příčinou věcí. Vždyť zrovna tak jako vzdušná naše duše nás udržuje, tak objímá

[1]) ἀρχὴν δὲ τῶν πάντων ὕδωρ ὑπεστήσατο. *Diog. Laert.* I. 27. *Diels*, Die Fragmente der Vorsokratiker. Berlin 1903.

[2]) *Simplic.*, Phys. 24, 13... Ἀναξίμανδρος... ἀρχήν τε καὶ στοιχεῖον εἴρηκε τῶν ὄντων τὸ ἄπειρον... *Diels*, Die Fragmente der Vorsokratiker.

[3]) *Arist.*, Phys. III. 4. 203*b* 6... καὶ τοῦτ' εἶναι θεῖον· ἀθάνατον γὰρ καὶ ἀνώλεθρον, ὥς φησιν ὁ Ἀναξίμανδρος καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν φυσιολόγων.

veškeren svět dech a vzduch. Ze vzduchu zhušťováním a zřeďováním povstává oheň, vítr, voda i země. Podobně jako Anaximandrovo ἄπειρον jest i vzduch nekonečný, hmotný, zároveň však oduševněný.

Všichni shodli se v tom, že vzniklé různosti periodicky se vracejí v původní jednotu, aby znova dle daného zákona se vyvíjely. Základní jejich myšlenka o něčem stálém v ustavičné změně, o nějaké jednotě mezi množstvím, jest neobyčejně zajímavá. Oni hledají stále to praprvé, z něhož vše povstalo a v něž vše se vrací, jejich ἀρχή všech věcí, ať to již voda či vzduch neb ἄπειρον, má vždy cosi oduševněného, ráz jakéhosi božství světového, jež ovšem přijímají na jedné straně duchově, na druhé tělesně, jednou božsky, podruhé přirozeně. Oni nečiní rozdílu mezi principem činným a trpným (causa efficiens et materialis) při vzniku a zániku věcí, čímž mohou si představovati látku oživenou a obdařenou vlastními silami. Jasno tedy, že učení jejich není materialismem, nýbrž, jak vhodně se nazývá hylozoismem, t. j. bezprostředním sjednocením materie a života, v němž každá část jest života účastna dle své podstaty a život musí býti spojen s materií. Domnívajíce se, že život jest vlastností jedině materie a nečiníce rozdílu mezi tělem z jedné, Bohem a duší z druhé strany, stali se zakladateli pantheismu materielního, jak vhodně nazývá jejich učení slavný italský myslitel August Conti,[1]) však velmi nejasného a nepropracovaného, v němž dobře možno pozorovati zbytky dávné theologie.[2])

Přese všecku naivnost světového názoru této první periody řecké filosofie, nelze jí upříti ráz ucelenosti a dosti jasnou již myšlenku účelnosti, dle níž, jak v neživé přírodě tak v člověku, každý následný děj jest podmíněn předchozím, každé individuum velikým celkem a jeho prapříčinou. Zvláštního pak povšimnutí pro náš problem zasluhují tyto momenty: Docela zřejmý rozběh ku spekulaci metafysické u Anaximandra, jenž poznává již možnost přechodu z konkretna v abstrakno, ze smyslna v pojmovost. Epitheton, jež dává svému ἄπειρον — ἀΐδιον ukazuje, že ἄπειρον bylo něco nekonečného, nepostižného, protivou ku konečnu. Nebyla tehdy ovšem ještě filosoficky odůvodněna protiva ducha a těla, avšak Anaximandrovým rozlišením nekonečna a

[1]) *Aug. Conti,* Storia della Filosofia. Firenze 1899, str. 289 n.

[2]) *Otto Willmann* v známé své knize Geschichte des Idealismus, I. Bd. str. 217 praví: »Der Pantheismus der Mysterienlehre, die Anschauung von dem weltwerdenden Gott, dessen Glieder das All bilden, dessen Weisheit es durchleuchtet und erkennbar macht, bildet eben den Hintergrund dieser Philosopheme.«

konečna dán k ní podnět. Z toho ovšem ještě neplyne, jak rád by viděl F. Michelis, že Anaximander již úplně se vymanil z tělesného nazírání na svou prapříčinu.[1]) — Druhý moment, na nějž jsem již nahoře upozornil, jest ono **hledání něčeho stálého, pevného** v nepřetržitých změnách, nějakého podkladu těchto změn. — Moment třetí, zvláště důležitý, jest, že **pralátka** je zároveň **prasilou**, jak zvláště jasně vysvítá z nauky o vzniku věcí zhušťováním a zřeďováním. Chceme-li pak na pojem prapříčiny a prasíly pohlížeti jako na výraz filosofického pojetí **příčiny první, nepodmíněné**, t. j. **Boha**, dojdeme k závěru, že bůh prvních filosofů byl **neosobní, hmotný, immanentní princip všehomíra.**

Rozběhy k metafysickému zkoumání úkazů ve světě a jakási monistická tendence školy miletské šířily se čím dál tím více a stále jasněji se vyhraňovaly. Tím přirozeně sesilovány monotheistické prvky starých náboženských představ a rozšiřován odpor proti polytheismu. Prvý, který odvážil se mínění své veřejně projeviti, byl **Xenofanes** z **Kolofonu** (nar. c. 570 př. Kr.). Napsal filosofickou báseň, v níž zcela směle bojoval proti anthropomorfickým a anthropopathickým elementům v lidové víře v bohy. Vysmívá se tu svým krajanům pro absurdní jejich mínění o bozích, kárá Homera i Hesioda, že bohům přičítají všechny nepěkné vlastnosti lidí. Přecházeje pak v jiné básni „O přírodě“ na svůj **pojem Boha**, ukazuje vznešenou jeho jednotu, věčnost, nezměnnost. Bůh jest myšlenka sama, samo vidění a slyšení; povznesen nad všecky nedostatky vše proniká silou své myšlenky, své duchovosti.[2])

Xenofanes však stotožňuje nejvyšší svou jednotu, t. j. Boha s celou přírodou. Znázorňuje pak si ji jako něco rozložitého, navazuje bezpochyby na Anaximandrovo nekonečno, jemuž přikládá pravou jsoucnost, proti níž vše ostatní jest pouhým klamem. Že tak asi možno jeho učení

[1]) *F. Michelis*, Geschichte der Philosophie, Braunsberg, praví str. 7: »Der Gedanke des Anax. wird durchaus mißverstanden, wenn man ihm, rein willkürlich, einen unbegrenzten oder unbestimmten Stoff als Prinzip der Dinge unterschiebt.« Mínění toto vyvrací *Zeller*, Die Philosophie der Griechen. Leipzig. I. Th.

[2]) *H. Diels*, Die Fragmente der Vorsokratiker, str. 55, fr. 23—26 incl.

εἷς θεός, ἔν τε θεοῖσι καὶ ἀνθρώποισι μέγιστος,
οὔτε δέμας θνητοῖσιν ὁμοίιος οὔτε νόημα.
οὖλος ὁρᾶι, οὖλος δὲ νοεῖ, οὖλος δέ τ' ἀκούει.
ἀλλ' ἀπάνευθε πόνοιο νόου φρενὶ πάντα κραδαίνει.
αἰεὶ δ' ἐν ταὐτῶι μίμνει κινούμενος οὐδέν
οὐδὲ μετέρχεσθαί μιν ἐπιπρέπει ἄλλοτε ἄλληι.

pojímati, souhlasí Platon, Aristoteles i Theofrastos. Aristoteles na příklad v Met. I. 5 986*b* praví: „Xenofanes však... vše v jedno sloučil, ale určitě je nevysvětlil..., nýbrž vzhledem k celému vesmíru učil, že jednota jest Bůh.“ Je tedy, jak patrno, učení Xenofanovo jakýsi nejasný, mystický pantheismus. Přes to však pro vývoj problemu Boha jest velmi důležité. V něm poprvé ukázáno, že Bůh nemůže býti stvořen či učiněn. Popularní pak názor o personifikaci přírodních sil změněn v ten smysl, že Bůh představován jako jediná síla celé přírody.

Přese všecky nedostatky učení Xenofanovo dokázalo, jak nedostatečný a nepřijatelný jest pojem prapříčiny, naznačený filosofy miletskými. Měl-li býti nezměnný a pevný světový princip měnivých stále jednotlivých věcí, jak si vysvětliti změny? Toutu záhadou dán dvojí směr myšlení: na jedné straně o příčině změn, vznikání a zanikání věcí, na druhé předpoklad stálé nezměnné jestoty. Každá strana hleděla své učení domysliti a v úplný system, jednolitý, zaokrouhlený celek uvésti. Tím dán podnět dvěma velkým metafysickým systemům, které, ač na prvý pohled diametralně se liší, přece vlastně řeší týž problem: pohyb světový a jeho prapříčinu.

Πάντα ῥεῖ, vše plyne a se mění, nic není, ba nemůže býti ve světě stálého, vždyť proces životní podmíněn je změnou, povstáváním a zanikáním. Tak volá naříkající, temný filosof Heraklit z Efesu (kolem 500 př. Kr.). Vždyť všecky věci ve světě ukazují stálou měnivost. „Totéž je živý i mrtvý, bdící i spící, mladý i starý, neboť obrátíš-li to, je toto oním a zase ono tímto obratem pouhým.“ [1]) — Ἀρχή světa není tedy nějaký stálý, pevný prvek, jenž sám sebou přišel do pohybu, jak učili předchůdcové jeho v Miletu, nýbrž tento pohyb, tato změna sama, neboť jejím produktem jsou všecky věci. Herakleitos ovšem nepodává myšlenku tuto s abstraktní jasností, nýbrž smyslným obrazem. Věčný pohyb světový obrazí se v ohni, oheň je tedy prapříčinou světa, ne ovšem oheň jako látka nějaká, nýbrž jako proces, jímž všecky věci bojem vznikají a zanikají; boj tedy jest otcem všeho a králem.

Než v tomto stálém pohybu, v této neustálé proměně, vzniku a zániku neuchází Heraklitovi jistý pořádek, a on první hlásá světu myšlenku, že existuje světový zákon, který vše řídí, jemuž vše živé i neživé podřízeno. Toť jediný pol v reji jevův a zastávka měnivých

[1]) *Diels*, Die Fragmente der Vorsokratiker. Herakleitos, str. 78, fr. 88: ταὐτό τ' ἔνι ζῶν καὶ τεθνηκὸς καὶ τὸ ἐγρηγορὸς καὶ τὸ καθεῦδον καὶ νέον καὶ γηραιόν· τάδε γὰρ μεταπεσόντα ἐκεῖνά ἐστι κἀκεῖνα πάλιν μεταπεσόντα ταῦτα.

myšlenek! Podstatu věcí proniká božský, etherický λόγος, jenž vznik dává všemu a vše řídí, ani těles nebeských nevyjímaje. „Slunce nevykročí ze své dráhy, neboť Erinnye, služky δίκη, by je našly.“ Ovšem síly Heraklitovy nestačí ještě, aby myslil dál, aby poznal v onom zákoně cestu k bytosti svět řídící. On naopak stotožňuje božský oheň se světem, a ačkoliv z jiného vyšel předpokladu, vyjádřuje nejlépe učením svým hylozoistický pantheismus. Nemožno tedy souhlasiti s F. Lassallem,[1]) jenž soudil, že Heraklit si představoval oheň jako něco stálého ve vlastním slova smyslu, a tak že by prvý uvedl do filosofie pojem duševního. Některé jeho výroky o Bohu jakož i snaha vymítiti vulgarní domněnky o bozích, jsou opravdu zajímavé.

Názory Heraklitovy vzbudily, jak dalo se očekávati, silný odpor. Pohyb přece není nějakou bytostí, nýbrž na nebo v nějaké bytosti; stanoviti pak principem věcí pohyb znamenalo napadnouti pojem bytí a vše převrátiti. Není tedy divu, že odpůrci Heraklitovi upadli v extrem druhý, kladouce přílišný až důraz na pojem bytí. V čelo jich postavil se Parmenides (nar. mezi 504—501). Založiv v jižní Italii v městě Eleji filosofickou školu, hleděl propagovati, dále vyvíjeti a dialekticko-metafysicky odůvodniti a utvrditi náboženské názory Xenofanovy o jediné se světem identické bytosti. Poukazuje na nesprávnosti a nejasnosti systemu Heraklitova, hlásal jedinou pravdu absolutně nedělitelné, neměnné věčné jestoty, vůči níž každé vznikání, každá změna a pohyb jest pouhým zdáním, pouhým klamem. Základním tedy pojmem učení jest abstraktní pojem bytí — jestoty. K názoru svému přiveden byl Parmenides čistě formalním, logickým přemýšlením. Tak ovšem neujasnil si souvztažnost mezi sebevědomím a bytím: Veškero myšlení má vztah k něčemu myšlenému, k něčemu tedy, čeho obsah jest bytí; myšlení na nic jest přece nemožné, ježto nic nemá obsahu, a proto nebytí (non ens) jest vůbec nemyslitelné. Totéž je zajisté mysliti i býti![2]) Vztahuje-li se však veškero myšlení na bytí, je toto bytí všude stejné, ježto všude je táž známka — totiž bytí, jestota. Poslední tedy produkt abstrakce myšlenkového obsahu jest bytí; to jen zůstává, odloučíme-li všecky obsahové různosti. (P. d.)

[1]) *Ferd. Lassalle*, Die Philosophie Herakleitos' des Dunkeln von Ephesos. Zwei Bände. Berlin 1858.

[2]) *Diels* v kn. cit. Parm. Frag. 4 a 5: οὔτε γὰρ ἂν γνοίης τόγε μὴ ἐὸν οὔτε φράσαις... Τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστίν τε καὶ εἶναι.

O hmotě oživené.

Prof. Dr. Fr. Bulla. (O.)

11. Přehlédneme-li to, co až dosud bylo řečeno, pak vypadne soud o důvodu životních jevů svým způsobem. Buňka je prý stroj; dobře, ale je to stroj zcela zvláštní. Je to stroj, který své opotřebované části sám si opravuje, a to náležitě a účelně, aby se vniterná stavba v ničem neporušila. Je to stroj, který mimo pochody vnější má své pochody vnitřní, a právě tyto vnitřní pochody jsou pro něj nejdůležitější a proto jich pilně střeží, ale jen do určité doby. Je to stroj, který o zachování svého druhu sám se stará, a sice činnostmi eminentně účelnými ve přípravě bunic zárodkových, vaječných i chámových. Je to stroj, který z vajíček sám si vytvoří všechny části nového organisovaného jedince. Při tomto tvoření vyvíjí se jedna část v závislosti na části druhé a všechny části v závislosti na celku, který se teprv uskutečňuje. Je to stroj, který na kusy rozbit, opět z každého kusu nové stroje, ač menší, však přece celé stroje téhož druhu vytvořuje. Je to stroj, který při svých činnostech nikterak neuznává panství zákonů mechanických, nýbrž tyto své službě podrobuje a jich k dosažení svého cíle používá. Je to stroj vskutku zvláštní, u kterého vedle sil fysických a chemických třeba připustiti ještě sílu jinou, od předešlých značně se lišící. K tomuto konci přišel E. Wasmann, o jehož práce se především opíráme, tamtéž dospěl Hans Driesch a J. Reinke svou theorií o dominantách. Proto také mluvě o idioplasmatě Nägeliho praví Reinke: „Byl by to tedy hrací nástroj, který se sám hraje, kolo, které se samo na procházku vozí." A o bioforách Weismannových: „Biofory jsou kameny, které se samy staví v dům, jsou koule kulečníku, které automaticky hrají partii... Já sám přicházím nevyhnutelně k této alternativě, že biofory a idy, aby šly správnou cestou, musejí buď samy býti rozumem obdařeny, anebo býti řízeny jako kameny a koule kulečníku rozumně působícími, organismu immanentními dominantami." Podobně professor Dr. Raýman: „Ve smyslu otázky té podjal jsem se podrobného studia chemismu saccharomycet (kvasnic). Při kvašení lihovém jsou nejtěsnější vztahy mezi životem a chemismem patrny... Kvašení je rozhodně chemismus, vyvolaný mikrobem, neboť intensita kvašení probíhá paralelně s intensitou vývoje mikrobů, temperatura nejvýhodnější pro kvašení je temperaturou nejprospěšnější mikroba samého. Fysiologické jedy, které porušují životní funkci mikroba, zastavují kvašení. Snažíme se stanoviti přesně sloučeniny,

které mikrob za různých podmínek vyrábí, i stopujeme, zda qualita a quantita látek vyráběných se nemění, když jest organismus pod vlivy nepříznivými, za přítomnosti látek jej ženujících, nebo dokonce ve stavu hladovění za nedostatku obvyklé potravy. Poslední případ provedli jsme úplně, buňky po léta v jednom a témže prostředí žijící spotřebovaly cukry, rozmnožily se z jedinkého mikroskopického individua na 50 gramů vysušených těl a změnila kardinalně svůj chemismus. Jestliže za podmínek teploty laboratoria, které uvykly, znova v čerstvou mladinu jsou přeneseny, podržely změněný svůj chemismus (zdědily abnormity); pakliže však uvedeny byly v podmínky pivovarní, pracovaly tak normalně, jakoby nebyly nikdy processy pathologické prodělaly. Toť podivuhodný úkaz, buňky, které milionkrát se přerodily, upadly do normalních zvyků svých ihned, jakmile jim přirozené, jim obvyklé podmínky jsou poskytnuty. V podmínkách abnormalních však samovolně změněn celý chemismus a buňky přece žily a množily se. Oba ty dva chemismy jsou přesně determinovány, i plyne odtud, že jsou problemy životní předmětem vědy přírodní.“ (Dle „Vlasti“ 1899—1900.) To znamená jinými slovy: lučba nemá v moci života, aby trvalou změnou lučby trvale se změnil anebo zhynul život, ale život má v moci lučbu. Je sice schopen pod vlivem lučby pathologického utrpení, ale dán do normalních podmínek, brzy lučbu vhodně pro sebe si upraví.

Že život nezávisí na chemismu, patrno také odtud, že živočichové vystavení velké zimě nebo velké teplotě nejevily životních úkonův, a přece mnozí z nich v temperatuře normalní ožily. Jak v zimě tak v teplotě byl chemismus radikalně změněn, vždyť tu voda v molekulách obsažená buď zmrzla nebo se vypařila. A tu dle zásady „corpora non agunt nisi fluida“, že totiž tělesa v organismech obsažená nepůsobí na sebe, leč prostřednictvím vody, v níž jsou rozpuštěna, zastavil se chemismus. Odpadl všeobecný prostředek, voda svým ztuhnutím anebo odpařením, a život přece neprchl. Život tedy na lučbě nezávisí. Proto také otázka o životě přestěhovala se na pole fysikalní. V té příčině jest právě theorie Reinkeova povšimnutí hodná. Ten rozeznává skoro všude mechanickou energii a vedle ní strukturu, která onu energii nutí, aby nastoupila jisté dráhy a ubírala se k určitému cíli. Tyto struktury, síly, jež srovnati možno s Aristotelovými entelechiemi, ovládají všude jak hmotu tak i její energii nejen u strojů, nýbrž i u organismův. Ony právě dodávají celku jeho ráz a proto je nazývá Reinke dominantami. V organismech právě vidíme, že všechny tyto síly směřují podivuhodným způsobem za určitými cíly a že těchto cílů dosahují s přesností stroje.

Proto je třeba míti za síly intelligentní, ale nevědomě intelligentní. Čím se organismus liší od stroje, jest právě to, že jeho dominanty jsou silami stavebními, formujícími, vytvářejícími, že jsou již v organismech obsaženy, kdežto strojům se jich nedostává a bývají jim uděleny teprv umělou rukou lidskou. Každý sebe nepatrnější děj v organismu jest podmíněn zvláštní strukturou, dominantou, a všechny tyto specielní dominanty jsou ovládány dominantou nejvyšší, generalní neboli integralní. Tato s jistotou stroje provede vývoj jedince od vajíčka až po hotový celek, a sice cestou epigenetickou tak, že povstalá první specielní dominanta jest příčinou druhé, tato příčinou třetí atd., až v novém vajíčku objeví se opět nová dominanta generalní. („Kultur" r. 6. č. 1.)

Podivno, že při tomto způsobu nazírání na děje života má Reinke dominanty přece jen za struktury à la stroje, tedy přece jen za cosi mechanického. Organismus se tu jeví jako chemose s immanentní strukturou stroje.

Avšak takový generalní stroj, který by během vývoje jedincova nový strojek ze sebe vydával a tento zase nový atd. a který by činnost všech strojků řídil, aby pak výsledkem jich vzájemně závislých činností mimo jiné bylo opět vajíčko s novým generalním strojem — jest nemožný. Mimo to z pouhého stroje nedají se vysvětlit ony děje životní, o kterých jsme se již dříve zmínili. Strojem nedá se rozhodně vysvětlit evoluce, vývoj druhů, vždyť tu by stroje musily vytvořit ze sebe nový stroj generalní, lepší nežli byly samy.

Z té příčiny považuji za důvod životních jevů formalní princip životní, princip, který hmotu se všemi jejími silami určuje a ji uschopňuje ke všem pohybům vniterným i vnějším. Pohyby ty jsou vesměs účelné. Účelem jejich je zachování a vývoj individuí a zachování a vývoj druhův. Ostatně i Weismann, jehož mechanický názor jsme dříve vyložili, nechává své determinanty „durch kleinste Ernährungsschwankungen im Innern des Keimplasmas hin- und heroszillieren und leicht in bestimmt gerichtete Variationen getrieben werden, die schließlich zu bedeutenden Schwankungen im Bau der Art führen können, wenn sie durch Personalselektion begünstigt, oder doch nicht als ungünstig von ihr beseitigt werden." Tím přiznává, že jeho determinanty uzavírají ve své konstituci teleologický element, který jest právě příčinou, aby se mohl organismus změněným okolnostem přizpůsobiti a tím mohl nastoupiti cestu k vytvoření nového druhu.

Odezíráme-li od člověka, tu možno si věc představiti tím způsobem, že u anorganických pozorujeme dvě části, které o sobě nevnímatelny,

tvoří společně jeden vnímatelný celek, totiž hmotu a sílu. Hmota se popisuje obyčejně jako substance dráždící smysly, hmota však smyslů nedráždí, nýbrž její síla. A o síle se říká, že jest pohybem, ve skutečnosti však hýbe něco, hmotu. Obojí tedy jest dohromady spjato, jedno od druhého odděliti nelze a obojí dohromady tvoří vnímatelnou jednotku. U hmoty oživené k těmto dvěma částem přistupuje část třetí, o sobě opět nevnímatelná, ale s oněmi prvními spojená v jednotku, totiž životní princip. Máme tedy ve hmotě oživené a života schopné části tři: princip života, hmotu a sílu, z nichž jednu část ode druhé odtrhnouti a osamotniti nelze. Ale opět podotýkám, že tu nemám na mysli člověka, u něhož třeba věnovati pozornost ještě jiným věcem.

12. Závažnosti mnohých protidůvodů nevidím. Sem patří na př. námitka, že prvky v tělech neústrojných a ústrojných jsou tytéž. Toť se rozumí přece samo sebou, vždyť se jedná o hmotu, třebas oživenou. Jiná námitka zní, že se dají pochody v organismech vysvětlit fysikálně a chemicky. Ale vysvětlit pochody v organismech živých, toť přece není totéž jako vysvětlit a určit důvod oněch pochodů, leda per petitionem principii. Podobně se to má s námitkou, že se podařilo zhotovit látky organické, jako močovinu, kyselinu octovou, methyl a aethyl, tuky bylinné a živočišné. Ale nepodařilo se zhotovit ani jedinou amoebu ani jedinou látku organotvárnou a histogenní. Plasma zůstává pořád tajemstvím, a o to se právě jedná. Ostatně methody tvoření umělého jsou proti tvoření v přírodě vehementní. (Raýman.) Jinou námitku podává Bütchli: „Begreifen können wir von den Lebenserscheinungen nur das, was sich physico-chemisch erklären läßt.“ Tedy pochopiti rovná se úplně pojmu vysvětliti z fysických a chemických zákonů. To však není pravda. Pochopení věci může býti dvojí, buď neúplné nebo úplné. Mohu pochopiti věc zcela dobře, mohu viděti, čím jest a k čemu jest, a přece při tom nemusím věděti všech podrobností věci se týkajících. Tak mohu docela dobře vědět, čím je skříň a k čemu jest, a přece nemusím vědět, z čeho jest a jak se dělá.

Závažnější jest námitka čerpaná ze zákona o zachování energie. Tak uvádí ji na př. professor Krejčí v „Základech psychologie“ I.: „Na popud od zevnějška následuje děj v nervech sensitivních, prochází ústředím, děj nervů motorických a pohyb. Říci, že v ústředí se zastaví, znamenalo by říci, že energie aktualní přešla v potentialní, čili že děj jest ukončen. K vybavení potentialní bylo by třeba nové energie, a odkud ta by přišla, nelze udati. Kdybychom řekli, že přistoupí z duševní nějaké příčiny, pak je všechno uvažování o energii zbytečné

a nemusíme se o ni starati, ježto duševní nějaká potence dostačí na všechno vysvětlení sama.“ Zde, zdá se mi, jest omyl. Zákon o zachování energie platí pro dějstvo mechanické. Popud má za následek pohyb a další výsledek pohybu, ale vitalismus tohoto dějstva neruší. Zákon mechanický nechává vitalismus v platnosti a učí pouze, že princip života uschopňuje atomy a molekuly oživené hmoty, aby vykonávaly své fysické a chemické činnosti v určitém, vitalním směru. Také přerušení tohoto pohybu není třeba, poněvadž princip života nezasahuje teprv uprostřed pochodu, nýbrž má v moci pochod celý, tedy také jeho začátek a konec. Také nesouhlasím úplně s disjunkcí profesora Krejčího, kterou v témže díle podává: „Neplatí-li zákony energie o fysiologickém dění v celku, a je-li nutno přijmouti sílu životní nejen jako konstitutivního, nýbrž také jako kausalního činitele, tu jsou dvě možnosti: Buďto nová síla spadá v platnost energetických zákonů, pak jest kruh obměn v energetickém oblouku uzavřen a nepřipustí do sebe dění psychické. Anebo nová síla nespadá v platnost zákonův energetických a má zákony své, pak jest duševní ještě dále od oboru platnosti energie pošinuto a potřebuje tím méně ohlížeti se na důsledky z ní plynoucí.“

Dle toho, co jsme až dosud řekli, zákony energie platí také o fysiologickém dění, a přece je třeba, aby se na vysvětlení jevů životních vzala síla nová konstitutivní a příčinná. Disjunkce je sice správně provedena, ale nesprávným jest výklad její druhé části. Neboť, nelze-li vysvětliti dějů životních leč pomocí životní síly, která vedle zákonů fysických a chemických jest jejich příčinou, pak nesmí se ona životní síla, třebas se lišila od zákonů mechanických, odhoditi stranou, nýbrž třeba ji při vysvětlování všech dějů životních i všech a kterýchkoliv živých individuí míti na zřeteli a to na místě prvním, jelikož jest pro jevy života nejdůležitější. Chtít se zde jakýmkoliv způsobem odvolávat na descendenci jest nesprávno, jelikož první živá buňka ve světě je zrovna takovou hádankou, jako kterákoliv buňka dnešní.

13. O původě života zmíním se stručně. Spencer a jeho žáci mluví asi takto: Jak život vznikl, toho nevíme, ale víme, že život je stálým přizpůsobováním vztahů vnitřních ke vztahům vnějším.

Věta tato se dělí na dvě části. Část prvá zabývá se původem života, část druhá mluví o tom, jak se život jeví. K části druhé směřuje vše, co jsme až dosud řekli, ale směřuje to také k části prvé, třebas nepřímo. Důsledně dle Spencerovy theorie zní část prvá takto: Způsobu, jakým život na světě vznikl, neznáme, ale tolik jest jisto, že nevznikl cestou jinou, leč mechanickou, vlivem zákonů fysických a chemických.

(Viz Krejčí, O filosofii přítomnosti, str. 208.) S tímto tvrzením nesouhlasíme, jak zřejmě vysvítá z toho, co jsme až dosud psali. Hmota oživená není strojem, a proto vyjadřuje se Reinke o vzniku života jinak: „Dáme-li tomu, že živé bytosti vznikly vůbec jednou z anorganických látek, tu jest po mém mínění hypothesa o stvoření jedinou, která odpovídá požadavkům logiky a příčinnosti a tím také rozumnému zkoumání přírody. Stvořením rozumím událost, dle které v době, kdy ještě nebylo života na povrchu zemském, vznikly z neorganických složenin zemského povrchu první organismy pomocí sil, které nebyly oněm neorganickým látkám vtomny, nýbrž které musily na ně z venčí působiti; právě tak jak i síly, které železo a měď činí stroji, nejsou oněm kovům vlastní.“ („Kultur“ r. 6. č. 1. str. 46.)

Opačné mínění nepřiblížilo se svému cíli ani o krok. Nejnižší biologickou jednotkou jest přece asi jen buňka. Jak shora jsme napsali, nebylo života schopno protoplasma bez jádra a jádro bez protoplasmatu. Počet Haecklových monérů (protoplasma bez jádra) stále se při mikroskopii menší, tak že praví R. Hertwig: „Somit ist est nicht nur denkbar, sondern sogar wahrscheinlich, daß bei den wenigen, jetzt noch als Moneren geltenden Formen die Kerne nur übersehen worden waren.“ O nižších ještě jednotkách mluví sice mnozí. Tak Spencer na př. nazývá je fysiologickými jednotkami, Nägeli micellami, Weismann bioforami, ze kterých vznikají determinanty, z těch zase idy a idanty, Altmann granulemi atd., ale všechny ty jednotky jsou jednotkami myšlenými a ne skutečnými. Existují pouze v rozumu, ale ne ve skutečnosti. A všechny ty jednotky myšlené mají ten účel, aby se trochu zúžila propast, jaká se jeví mezi přírodou anorganickou a mezi buňkou. Buňka jest příliš od anorgana vzdálená. Ale výsledek není velký. Tak vykládá vážně dle Wasmanna Scharffhausen, že voda, vzduch a různé mineralní substance pod vlivem světla a tepla se spojily a utvořily prvého živého bezbarvého tvora, jménem Protococcus, z něhož později se vytvořil Protococcus viridis. K tomu podotýká Y. Delages: „Je-li věc tak jednoduchá, proč neprodukuje pan autor několik těchto protococců ve své laboratoři? Chlorofyl bychom mu již odpustili.“

A jiný, Gustav Schlater, praví zase: „Obwohl wir gegenwärtig natürlich noch nicht imstande sind, den Moment zu erfassen, wo in einer komplizierten Eiweißmolekul der erste Lebensstrahl aufblitzte, welcher so eine tote Eiweißmolekul in einen lebendigen Organismus verwandelte, so liegt dennoch dieser Übergang unserem Verständnisse viel näher, als solch ein gigantischer Sprung der Evolution, wie der von

der toten Eiweißmolekul bis zu solch einem komplizierten Organismus wie die Zelle."

Co z toho vyplývá? Nic anebo mnoho. Zablýsknout se musilo, aby se vysvětlil vznik života. Pak věru mnoho na tom nezáleží, jestli se zablýsklo v buňce anebo v některé jiné jednotce.

Inkvisice.

Prof. Dr. Josef Samsour. (Č. d.)

Svým úřadem byli inkvisitoři jako papežští splnomocněnci oprávněni rozkazům a nařízením svým dodávati důrazu pohrozením nebo prohlášením církevních censur, totiž exkommunikace, interdiktu a suspense (potestas coercitiva), neboť jinak byla by bývala jich pravomoc soudní úplně ochromena.[1]) Právo censury tyto prohlašovati měli inkvisitoři iure delegato hned od prvních dob svého poslání jako soudci u věcech víry;[2]) bylo jim však uloženo, aby ho jen opatrně používali.[3]) Ztráta jeho musela býti v jednotlivém případě výslovně stanovena. Kdo nechtěl dbáti následků censur inkvisitory prohlášených, mohl býti za to od nich trestem stižen.[4]) S právem censury církevní prohlašovati souviselo právo inkvisitorův od těchto censur opět absolvovati.[5]) Jen in articulo mortis mohl od nich absolvovati každý jinak k absoluci oprávněný. Vedle toho měli inkvisitoři právo všem světským a řeholním duchovním zapověděti kázání na těch místech a v těch dobách, v nichž sami vykonávajíce úřad svůj chtěli lidu kázati nebo obávali-li se vůbec z kázaní nebezpečenství nějakého pro inkvisici.[6])

K těmto právům přistoupila postupem doby další práva a výsady, především právo vzájemně se absolvovati od exkommunikace,

---

[1]) Srv. c. 28 in pr. X. de officio delegati (I. 29): quod iurisdictio illa (delegati) nullius videtur esse momenti, si coercitionem aliquam non haberet.

[2]) Srv. bullu Řehoře IX »Gaudemus in Domino«.

[3]) C. 11 in VI° de haer. (V. 2.)

[4]) Srv. bullu Řehoře IX »Excommunicamus et anathematizamus« ze dne 8. listopadu 1235. *Potthast* 10043.

[5]) C. 9 X. de haer. (5, 7.)

[6]) Srv. bullu Innocence IV »Ille humani generis« ze 16. listop. 1247. *Potthast* 12748.

jestliže by jí byli propadli, a to na základě bull Alexandra IV[1]) a Urbana IV.[2]) Právo toto bylo inkvisitorům uděleno in favorem fidei, poněvadž jim bez poškození úřadu nebylo snadno možná obrátiti se v oněch případech, v nichž censurám propadli, o absoluci ku svým představeným. Záviselo však právo to od podmínky, aby v dotyčném případě bylo představeným samým od stolice apoštolské uděleno. Oprávněnost představených měla býti pro inkvisitory měřítkem při vzájemné této absoluci od censur. V případech, kdy absoluce byla papeži vyhrazena, nesměli práva toho použíti. Vyhrazena pak byla papeži absoluce především, jestliže inkvisitoři z nekalých pohnutek, jako na př. z nenávisti, z náklonnosti nebo ziskuchtivosti vědomě proti stávajicím předpisům a proti svému přesvědčení (contra iustitiam et conscientiam) soudně nezakročili, kde k tomu měli povinnost, nebo jestliže z týchž pohnutek (obtentu eodem) někoho soudně pronásledovali, kde k tomu neměli práva.[3]) Rovněž tak byla absoluce papeži vyhrazena, jestliže se inkvisitoři při vykonávání svého úřadu dopustili vyděračství nebo jestliže pro nějaké provinění držitelů církevních obročí způsobem neoprávněným zabavili tato obročí, třebas i pro církevní účely.[4])

Na základě týchž zákonných ustanovení a za týchž podmínek jako právo absoluce bylo inkvisitorům uděleno také ještě právo dispensovati se vzájemně od irregularit, kterým by snad propadli. Nicméně praxe nedržela se tu jako při absoluci omezení v bullách Alexandra IV a Urbana IV také pro dispensi od irregularit stanoveného, že má totiž právo dispensační inkvisitorům jen v oněch případech příslušeti, ve kterých bylo od papeže samého uděleno jejich představeným. Neboť kdyby se byla praxe tohoto omezení přidržovala, bylo by privilegium zůstalo bezpředmětným, poněvadž dispense od irregularit ex defectu vůbec s malými výjimkami papeži byla reservována. Inkvisitoři chránili se proti irregularitě ex defectu perfectae lenitatis tím, že při vydání kacířů světské vrchnosti protestovali a se přimlouvali, aby ne-

---

[1]) Srv. bullu »Ut negotium fidei« ze dne 7. července 1256 a 5. března 1261. *Potthast* 18057.

[2]) Ze dne 4. srpna 1262. *Potthast* 18390. Ut si vos excommunicationis sententiam et irregularitatem incurrere aliquibus casibus ex humana fragilitate contingat, vel recolatis etiam incurrisse: quia propter iniunctum vobis officium ad priores vestros de levi super hoc recurrere non potestis, mutuo vos supra his absolvere iuxta formam ecclesiae et vobiscum auctoritate nostra dispensare possitis in casibus, in quibus dictis prioribus, ut dicitur, est ab apostolica sede concessum.

[3]) § 4. Clem. 1 de haer (5, 3.)

[4]) Clem. 2 de haer. Srv. *Henner*, u. d. str. 80 n.

bylo používáno trestu smrti a zkomolení. Dle názoru tehdy uznaného bylo touto přímluvou nastoupení irregularity vyloučeno. Poněvadž však inkvisitoři přes tuto praxi nemohli se přece ve všech případech uchrániti irregularity, jako na př. jestliže z nedopatření přímluva byla opomenuta nebo jestliže odsouzený před odevzdáním světskému rameni následkem špatného vězení nebo následkem tortury zemřel, mohli inkvisitoři v takovýchto případech použíti od papežů jim uděleného a zvykem rozšířeného vzájemného práva dispensačního.[1])

Vedle práv již uvedených příslušelo inkvisitorům též právo udíleti odpustky. Kdežto ještě bully Řehoře IX „Gaudemus in Domino“ [2]) a „Ille humani generis“,[3]) uvádějí papeže jako udělovatele odpustků, připisuje již bulla Innocence IV „Tunc potissime“,[4]) „Licet ex omnibus“,[5]) pak Alexandra IV „Prae cunctis“ [6]) inkvisitorům samým právo na základě papežského splnomocnění udíleti dvaceti nebo čtyřicetidenní odpustky. Obyčejně udíleli je inkvisitoři, když ujímali se svého úřadu a při tom poprvé svolávali věřící svého okršku k vyslechnutí tak zvaného sermo generalis nebo jestliže veřejně byl prohlašován konečný rozsudek nad kacíři, což se hned od počátku dálo za účastenství velikého množství lidu. Dosáhnouti mohl odpustků každý, kdo se těchto slavností účastnil, svých hříchů upřímně litoval a z nich se vyzpovídal. Poněvadž uvedené výsady tyto ponenáhlu staly se trvalými, nebyly později inkvisitorům udělovány jednotlivě, nýbrž obecně, jakož na příklad učinil papež Bonifac IX bullou „Ex iniuncto nobis“ ze dne 7. ledna 1394.[7])

Inkvisitoři konečně mohli tak zvané bratry křižácké (cruce signati, familiares), jimž svěřeno bylo vyhledávati osoby z kacířství

---

[1]) Srv. *Henner*, u. d. str. 84.

[2]) Z 19. dubna 1233, *Potthast* 9152: »... omnibus qui ad praedicationem tuam et sociorum tuorum accesserint, praeter eos, qui super praedictis vobis auxilium, consilium praestiterint vel favorem, in hebdomada viginti dies de iniuncta fide poenitentia relaxamus.

[3]) Z 20. května 1237, *Potthast* 10362: ad haec ut super praemissis omnibus officium sibi commissum liberius possint et efficacius exercere, omnibus qui ad praedicationem eorum accesserint in singulis stationibus viginti dies, illis vero qui ad expugnandum haereticos, fautores, receptatores et defensores eorum in munitionibus et castellis vel alias contra ecclesiam rebellantes ipsis ex animo auxilium, consilium praestiterint et favorem, de omnipotentis Dei misericordia.... tres annos de iniuncta sibi poenitentia relaxamus.

[4]) Z roku 1251, *Potthast* 14406.

[5]) L. c.

[6]) *Potthast* 15411 § similiter et eis; § nec non.

[7]) Srv. *Henner*, u. d. str. 89 násl.

podezřelé a pronásledovati uprchlé, dále ochrana inkvisitorův a všemožná jich podpora v úřadě jejich, absolvovati cd církevní klatby, od interdiktu a suspense, jejich sliby měniti, udíleti jim tytéž odpustky jako křižákům palestinským, dovolovati jim, aby za všeobecného interdiktu přítomni mohli býti bohoslužbě a přijímati svátosti na místech, na kterých konána mohla býti bohoslužba na základě papežského indultu.[1])

Poznavše postavení inkvisitorů, jejich práva a privilegia povšimněme si ještě otázky z kolika soudců se v konkretním případě soudy inkvisiční skládaly, čili jinými slovy, zdali byly organisovány jako soudy kollegialní nebo zda i jeden toliko inkvisitor soud konati mohl. V příčině této je směrodatným ustanovení c. 11 in VI° de haeres., které inkvisitory splnomocňuje, „quatenus ubique in praefata provincia simul vel separatim aut singulariter (prout negotii utilitas suadebit) contra haereticos... procedant.“ Tímto ustanovením je vyslovena zásada, že platnost procesu inkvisičního, odezíráme-li ovšem od zákonně stanovených výjimek, jest nezávislá od toho, zda toliko jediný soudce inkvisiční nebo několik společně úřad koná. Bylo-li v některém okršku soudním ustanoveno několik inkvisitorů, rozhodoval o tom, zda inkvisitor mohl úřadovati jako jednotlivý soudce nebo ne, pouze způsob jeho splnomocnění.[2])

Nebylo-li v této příčině výslovného ustanovení, byli jednotliví inkvisitoři oprávněni vykonávati všecky funkce nezávisle od druhých.[3]) Aby však zabráněno bylo všelikému nedorozumění, byla obyčejně agenda rozdělována mezi jednotlivé inkvisitory dle vzájemné domluvy. A třebas někdy, jako při slavném prohlášení nálezů odsuzujících všichni nebo několik soudců se sestupovalo, přece lze právem tvrditi, poněvadž takové spolupůsobení nebo ani podstatno ani požadováno, že soudy inkvisiční nebyly soudy kollegialními.[4])

Vedle vlastních inkvisitorů byly při soudech inkvisičních ještě jiné osoby činny, a to především inkvisiční notáři, jejichž hlavním úkolem bylo psáti soudní akta a jednání. Z počátku nebyli tito notáři trvale ustanovevými úředníky inkvisičními, nýbrž jen funkcionáři pro jednotlivé případy povolanými, ačkoli zpravidla tytéž osoby k službě

[1]) *Innocentius* IV r. 1254. *Potthast* n. 15293.

[2]) Srv. *Henner*, str. 177 násl.

[3]) Srovnej bullu Řehoře IX z 19. dubna 1233 »Gaudemus in Domino«, *Potthast* n. 9152; dále bullu Innocence IV »Cum vos inquisitores« z 13. května 1252, *Potthast* 14586, § quocirca... quodsi duo ex vobis his non interfuerint, unus ea nihilominus exequatur.

[4]) *Hinschius*, u. d. str. 459 násl.

notářské vždy opět byly brány, a to z toho důvodu, že bylo potřebí osob vyškolených, čehož bylo lze dosíci jen delší praxí. Používáno pak bylo v první řadě notářů světských úřadů, v jejichž okršku inkvisiční soud měl své sídlo. Jestliže však notáři světských mocí z některé příčiny nemohli při soudech inkvisičních intervenovati, měli býti bráni notáři k účelům inkvisičním ze členů onoho řádu, z kterého pocházeli inkvisitoři sami, pakli již před vstoupením do kláštera úřad notářský zastávali.[1]) Teprve v třetí řadě byli ustanovováni vlastní papežští notáři inkvisiční. Úřad jejich byl sice stálý; avšak notáři takto ustanovení nebyli ještě notáry jistého soudu, naopak bylo jich lze použíti při všech soudech, při nichž jich bylo právě třeba. Jejich název byl zpravidla „publicus auctoritate apostolica officii inquisitionis notarius". Vedle toho mohli však býti za notáře bráni také členové jiných řádů, než těch, z nichž inkvisitoři sami pocházeli, jestliže stojíce ještě mimo svazek klášterní úřad notářský již zastávali, jakož i světští duchovní, kteří dříve úřad tento vykonávali. Konečně v případě nutnosti mohli býti za notáře vzaty dvě osoby světského nebo duchovního stavu, které se těšily dobré pověsti a k úřadu tomu schopny byly. Tyto dvě osoby měly však společně platnost jen jednoho notáře a musely proto vždy současně býti přítomny. Tento případ častěji nastával v oněch dobách, kdy soudy inkvisiční nebyly ještě ustáleny a měly více ráz soudů přenosných.[2]) (P. d.)

[1]) Ego frater Rogerius de Arecio imperiali auctoritate notarius publicus, qui etiam dum essem in saeculo, dictum notariatus officium exercui publice... interfui rogatus etc. *Baluze*, Miscellanea I, 210 (1318).

[2]) Srv. *Henner*, u. d. str. 115 násl.

Moravský konkurrenční zákon.

DR. FRANT. EHRMANN. (Č. d.)

§ 18.

Stížnosti súčastněných činitelů do nařízení výboru podávejtež se u okresního výboru. Lhůta odvolací, právo dohledu státní správy na výbor, pak rozpuštění výboru řídí se ustanovením §§ 98., 102. a 107. zákona obecního.

Poněvadž na Moravě není okresních výborů, stížnosti na konkurrenční výbor se do roku 1874 podávaly na zemský výbor. Ale květnovým zákonem říšským byla kompetence v záležitostech konkurrenčních samosprávným úřadům odňata a přiřknuta politickým úřadům, c. k. okresnímu hejtmanství atd.[1])

Paragrafy zákona obecního ze dne 15. března 1864 z. z. č. 4 tuto citované zní takto:

§ 98. „Okresní zastupitelstvo, a pokud ono výboru okresnímu to svěří, tento rozhoduje, když se někdo odvolá z usnesení výboru obecního u věcech, ježto nejsou státem na obec přeneseny. (Čl. XVIII. zákona daného dne 5. března 1862.)

Odvolání takové podáno buď ve 14denní lhůtě nepřestupné, jdoucí ode dne vyhlášeného usnesení nebo oznámení, představenému obce, aby je výboru okresnímu předložil.“

Pozn. 1. Členům obecního výboru, kteří v menšině zůstali, nemůže »ve vlastnosti jejich jakožto spoluúdův obce« právo stížnosti, rekursu proti výborovému usnesení učiněnému v záležitostech samostatné působnosti, býti odepřeno. (Srv. nález správního soudního dvoru ze dne 20. května 1880 č. 880. *Budw.* 778.)

Pozn. 2. Členové obecního výboru jsou již ve vlastnosti své jakožto údové obce oprávněni, usnesení obecního výboru v odpor bráti. (Srv. nález správního soudního dvoru ze dne 26. června 1885 č. 1738. *Budw.* 2635.)

Pozn. 3. Čtrnáctidenní lhůta k rekursu proti usnesení obecního výboru jest lhůtou propadnou a neprodloužitelnou. (Srv. nález správního soudního dvoru ze dne 11. dubna 1885 č. 1000. *Budw.* 2499.)

Pozn. 4. Odvolací lhůta proti usnesení obecního výboru počíná dnem, kdy usnesení bylo vyhlášeno. (Srv. nález správního soudního dvoru ze dne 27. prosince 1884 č. 2727. *Budw.* 2342.)

Pozn. 5. K důkazu, že propadlá lhůta odvolací prošla, je třeba prokázati den, kdy rozhodnutí, proti kterému rekurs byl podán, bylo doručeno. (Srv. nález správního soudního dvoru ze dne 16. června 1887 č. 880. *Budw.* 3587.)

---

[1]) Srv. nálezy správního soudního dvoru ze dne 24. října 1879 č. 1519, *Budw.* 597, a ze dne 8. dubna 1893 č. 1071. *Budw.* 7187.

§ 102. „Správě státní přísluší vykonávati právo dohlédací k obcím k tomu konci, aby z mezí působnosti své nevystupovaly a nečinily ničeho, co by bylo proti zákonům. (Čl. XVI. zákona daného dne 5. března 1862.)

Toto právo dohlédací konati bude předkem politický úřad okresní.

Představený obce jest povinen politickému úřadu všechna k tomu konci žádaná usnesení obecní oznámiti a všechna potřebná vysvětlení podati."

§ 107. „Místodržitelství má moc, zastupitelstvo obecní rozpustiti. Obec pak může vzíti v případnosti takové rekurs ke státnímu ministeriu, kterýž však nemá odkládacího účinku.

Nejdéle v šesti nedělích po rozpuštění zastupitelstva obecního rozepsána budiž nová volba. (Čl. XVI. zákona daného dne 5. března 1862.) Pro spravování záležitostí do toho času, až bude nové zastupitelstvo obecní dosazeno, učiň politický úřad okresní opatření, jichž potřebí, smluviv se prve o to s výborem okresním."

§ 19.

Není-li jiných právních závazků, náleží podle předeslaných ustanovení tohoto zákona s pomocí výdajného jmění kostelního stavěti a udržovati filialní kostely a obydlí pro duchovní tam exponované těm, v jejichž zájmu kostely a obydlí stojí. Proto však, vyjma zvláštní úmluvy, se nesprošťují povinnosti přispívati na vydání mateřského kostela a fary.

Není-li právních závazků, vypočtených v § 1. našeho zákona, musí se filialní kostel starati sám o sebe. Není-li jmění, jsou povinni oň i o příbytek kněze po případě při filialce ustanoveného a tam bydlícího pečovati filialisté; farnost jim není povinna přispívati, ač oni na farní kostel a budovy jsou ku příspěvkům zavázáni.

Ovšem třeba tu připomněti rozhodnutí c. k. správního soudního dvoru, podle kterého náklad na bohoslužby (a proto i na povozy pro duchovenstvo farní) ve filialním kostele uhrazovati jest farní obci, jsou-li tyto bohoslužby i církevně i státně uznány za část duchovní správy ve farnosti.[1])

§ 20.

Spojeno-li se službou kostelnickou právo na byt, platí o zařízení a udržování jeho předpisy tohoto zákona. Je-li kostelník zároveň učitelem, platiž kostelní konkurrence polovici bytného,

[1]) Srv. nález správního soudního dvoru ze dne 27. října 1887 č. 2877. *Budw.* 3726.

není-li vzájemná povinnost příspěvků školní a kostelní konkurrence již upravena, aniž se stala úmluva.

O bytu kostelníkově je zmínka ve výkladě § 1. Druhý odstavec tohoto paragrafu sotva kde u nás má nyní význam praktický.

§ 21.

Vrchní řízení stavby kostelních a obročních budov mějž na požádání církevního úřadu nebo konkurrenčních poplatníkův úřad politický.

Na práce konkurrencí podniknuté má ovšem podle § 16. dohlížeti sám konkurrenční výbor. Kdyby však někdo z konkurrenčních poplatníků neměl snad důvěry ve výbor nebo vůbec si přál, může zažádati u c. k. okresního hejtmanství o převzetí vrchního dozoru na práci konkurrenční.

§ 22.

Všechny předpisy o předmětě tohoto zákona trvají v platnosti, pokud jím nebyly změněny.

Výhradu tuto mají všecky konkurrenční zákony z let šedesátých, že totiž starší předpisy, které výslovně těmito zákony nebyly změněny, zůstávají v platnosti. Hlavně je zakázáno obročníku o své ujmě větší stavby podnikati,[1]) dále platí předpisy o občasném ohledání staveb kostelních a obročních[2]) a o tom, co třeba za příčinou úmrtí obročníkova zaříditi.[3])

[1]) Srv. nález správního soudního dvoru ze dne 14. června 1879 č. 977. *Budw.* 514. Ostatek platí tu »Obecného zákonníka občanského«

§ 1035. »Kdo ani smlouvou, učiněnou výslovně nebo mlčky, ani od soudu, ani ze zákona nebyl zmocněn, aby za jiného jednal, nemá se vůbec v jednání jiného míchati. Kdo si to osobil, práv bude ze všech následků.«

§ 1040. »Vetřel-li se někdo v záležitost cizí proti výslovné vůli vlastníka, nebo překáží-li takovým vmísením řádnému plnomocníku u vykonávání té záležitosti, práv bude netoliko ze škody z toho vzešlé a ze zisku ušlého, nýbrž pozbude i nákladu učiněného, pokud ho nemůže nazpět vzíti tak, jak jest ve skutečnosti.«

§ 1042. »Kdo za jiného činí náklad, kterýž by jiný dle zákona sám byl musil učiniti, má právo žádati náhradu.«

A §§ 1293. nn. »O právě, žádati náhradu škody a dostiučinění«, z nichž podle § 1293. »škoda slove každá ujma, která byla někomu na jmění, na právech aneb na jeho osobě učiněna.«

[2]) Srv. dekret c. k. dvorní kanceláře ze dne 17. února 1797.

[3]) Srv. dekrety c. k. dvorní kanceláře ze dne 8. července 1824 a hlavně ze dne 19. října 1824, kteréž v originale k otisku tohoto výkladu připojíme.

Paul Fredericq
o účincích věrověstné činnosti Říma a Byzance
na literární rozvoj národů obrácených na křesťanství.

Úvaha od St. Součka. (O.)

Mohl bych ještě uvésti hellenisaci bulharské církve po pádu carství bulharského, zvláště usilovnou a vandalskou[1]) od století XVIII. a mohl bych uvésti, že Bulhaři domohši se roku 1870 samostatnosti církevní (exarchátu) dáni byli patriarchou cařihradským r. 1872 do klatby pro fyletism (uplatňování národnostního principu.[2])

Ke vzniku tolika liturgických jazyků na východě přispělo několik příčin. Východ nebyl tak pronikavě hellenisován jako byl romanisován západ. Věrověsti hned v prvých dobách křesťanských, kdy jistě nebylo omezení stran liturgických jazyků, tu přicházeli k národům rozdílným jazykem a majícím kulturu starou a konali ovšem bohoslužbu v jich jazycích.[3])

Že jazyky ty, koptičtina a syrština, se značně rozšířily, ba i řečtinu vytlačily, k tomu přispělo odcizení krajin, kde jazyky těmi se mluvilo, od církve řecké přijetím monofysitismu a občasná malomoc říše východořímské.[4])

Fredericq chybuje, přičítaje za zásluhu církvi řecké vznik toho, co se vyvinulo samo z podmínek daných a vyvinuvši se dovedlo si uhájiti život. K tomu, že v ten omyl upadá, svádí jej snad ráz těchto literatur (a také armenské a staroslovanské): jsoutě převahou neb na-

[1]) Doklady na př. u *K. Jirečka*, »Dějiny národa bulharského« 455—465, u *H Gelzera*, »Geistliches und Weltliches aus dem türkisch-griechischen Orient« 116 a n. kde i další odkazy.

[2]) Srovnej mínění již *Kopitarovo* o »liberálnosti« církve řecké k jiným jazykům (zde str. 637[3]) a na př. *Golubinskeho*, »Sv. Konstantin i Method«, Moskva 1885, str. 60 (uved. u *Pastrnka* ve sp. uv. 63. p. 49.)

[3]) *S. Bäumer* v čl. Kirchensprache, *Wetzer-Welte*, Kirchenlexikon [2]VII, 661.

[4]) Překlad písma sv. do koptičtiny učiněn byl již v století II. nebo III., zavedení koptičtiny do bohoslužby, možná že jen rozšíření její a konečné vítězství nad řečtinou je přivozeno odtržením patriarchátu alexandrijského od církve všeobecné pro monofysitism. (*W. E. Crumův* čl. »Koptische Kirche« v »Realencyklopaedie für protestantische Theologie u. Kirche«, [3]XII. 801—815, *Hergenrötherův* čl. »Kopten« a *Kaulenův* »Koptische Sprache und Literatur« ve Wetzer-Welteově Kirchenlex. [2]VII. 1010 a n., *R. Dvořákův* »Koptové« v Ottově Slovn. Nauč. XIV. 791 a n.) — Fredericq kromě koptické literatury dovolává se také literatury syrské. Ale R. Duval, na nějž Fredericq ukazuje, počátek pokřtění Syrů hledá v židovské obci edesské a literaturu jazykem syrským psanou pokládá za odnož posvátné literatury palestinské, očkovanou kulturou řeckou. (*R. Duval*, Anciennes littératures chrétiennes. II. La littérature syriaque[2] 1900 — v Bibliothèque de l'enseignement de l'Histoire ecclésiastique — str. 5, 36). Hledě k tomu, dále ke stykům církve edesské s církví jerusalemskou i literárním (Duval 6, 36), k hotovosti jazyka syrského již v II. století, kdy vznikl syrský překlad bible Pešitto (Duval 7), překvapen jsem tvrzením Duvalovým, že liturgickou řečí u Syrů byla napřed řečtina, že syrštinou dály se s počátku jen ústní výklady lidu a že teprve monofysitismem domácí řeč povznesena byla za řeč bohoslužebnou (Duval 5).

skrze náboženské a pod vlivem řeckým. Fredericq, tuším, soudil: náboženský ráz literatur těch ukazuje na souvislost s národní liturgií, řecké předlohy na řecký původ literatury a liturgie. Jsou však zásluhou fakty, že znárodnění církve provázeno je vznikem národní literatury a že národové kulturně slabší těží z pokladů souseda kulturně bohatého? Musí obé býti koncessí sousedovou?

Fredericq poukazuje k tomu, že gothská literatura vzniklá na půdě východořímské zaniká po přechodu Gothů do říše západořímské. Ale ani ten doklad není přesvědčivý. Zánik gothské literatury souvisí zajisté s arianismem Gothů a jich vyhubením a zromanisováním.

Fredericq posléze zapomíná na motivy politické nacházející oporu v myšlence záhy vyvinuvší se v řecké církvi, že s politickou samostatností souvisí i církevní samostatnost, *αὐτοκεφαλία*; a zapomíná na zmíněnou již občasnou malomoc říše východořímské a ještě větší malomoc patriarchátu cařihradského, na císařství závislého a je přeživšího, na malomoc, která nedovedla zameziti vznik samostatných církví na půdě východní a život jejich navždy zničiti.

Motivy politické účinkovaly pravděpodobně při vzniku dvou liturgických řečí a národních literatur, jichž dovolává se pro svou thesi Fredericq, armenštiny a staré slověnštiny.

Apoštolem Armenie je Řehoř Osvětitel († kolem r. 332), ale mimo něj věrověstové v Armenii působivší jsou Syrové nebo Řekové málo znalí neb docela neznalí armenštiny; církevními řečmi jsou s počátku syrština a řečtina a církev podřízena je patriarchovi kaisarejskému.[1])

Zakladatelem církevní neodvislosti Armenie je teprv později král Pap tím, že jmenoval katholika Jusika beze zřetele ke Kaisarei.[2]) Roku 387 Armenie je rozdělena mezi Řeky a Peršany. Peršané, zvláště po sesazení domácího krále roku 428, z politických příčin šíří syrštinu a vytlačují co nejusilovněji řečtinu, jako zase v byzantské části Armenie vytlačována syrština.[3]) Z odporu proti syrštině šířené nenáviděnými zhoubci politické samostatnosti armenské katholikos sv. Sahak, přívrženec armenské samostatnosti a proto později také sesazený, a přítel jeho Mesrob vyzdvihují armenštinu v důstojnost řeči liturgické a spisovné: sv. Mesrob upravuje abecedu armenskou, oba překládají písmo svaté, a aby toto dílo dokonati mohli ve prospěch své vlasti, uchylují se před útisky perskými do Armenie řecké. Tam dílo jejich a jejich školy dokončeno jest za podpory, které poskytl mu z politických důvodů Theodosios II. Tím dílem začíná armenská literatura, tím dílem přičleněna Armenie k světu osvěcovanému vzdělaností byzantinskou

[1]) *H. Gelzer*, »Die Anfänge der armenischen Kirche«, Berichte über die Verhandlungen d. kön. sächsischen Gesellschaft d. Wissenschaften zu Leipzig. Phil.-hist. Cl. 47 Bd. 1895, 134.

[2]) *Gelzer* tamtéž str. 157.

[3]) Dle zprávy *Mojžíše Chorenského*. Srv. *Aršak Ter-Mikelian*, »Die armenische Kirche in ihren Beziehungen zur byzantinischen (vom IV. bis zum XIII. Jh.)«, 1892, strana 33.

trvale i přes brzké odloučení armenské církve od Řeků pro neshodu v otázce věroučné (nepřijetí koncilu chalkedonského 451) a přes oboustrannou nenávist z příčin náboženských i národních.[1]) — Má církev řecká svou jazykovou praxí zásluhu o vznik a dálejší rozvoj literatury armenské?

Nejvíce prodlévá Fredericq u Slovanů.

Jest ovšem pravda, že u těch národů slovanských, kteří zůstali nerušeně při liturgii slovanské, z počátků nutných pro liturgické potřeby literatura — ovšem převahou náboženská a nepůvodní — rozkvetla dříve, než rozvilo se písemnictví u národů slovanských, přijavších liturgii latinskou. K rozkvětu literárnímu u Bulharů (o Bulhary jde, jak uvidíme) ze začátků přenesených k nim z Velké Moravy zajisté přispěly rozkvět státu bulharského za prvního cářství a hojné styky se střediskem vzdělanosti tehdejší, s Cařihradem. U Čechů, Slovinců, Chorvatů, Poláků a Polabských Slovanů podmínek takto příznivých nebylo dlouho, nebylo také ovšem liturgických potřeb nutkajících k založení národní literatury, ano počátky literatury staroslověnské byly pronásledovány a hubeny neb zapomenuty (u Čechů, Chorvatů, Slovinců). Ale samo zavedení liturgického jazyka slovanského není zásluhou církve řecké, nýbrž vnější podnět k němu hledati je dlužno beze vší pochyby[2]) v politicky motivované snaze Rostislavově po úplném zkřesťanštění říše a její církevní samostatnosti, dále ve vyhovění snaze té císařem Michailem II, rovněž tak politikou asi motivovaném, vlastní pak příčinu zavedení slovanštiny v liturgii shledávati je v rozmyslu obou

[1]) K celému výkladu o začátcích armenské literatury srovnej: *H. Gelzer*, »Abriss der byzantinischen Kaisergeschichte« v *Krumbacherově* »Geschichte der byzantinischen Literatur«[2] 916; týž, čl. »Die Anfänge der armenischen Kirche« l. c. 163 a n., *Petermann-Gelzer*, čl. »Armenien« v Realenc. [3]II. 67, 75; *Aršak Ter-Mikelian*, sp. uv. str. 33 a n.

[2]) V pramenech politický moment myšlenky Rostislavovy vysloven není. *B. Bretholz* překladem »hleď s ním [Konstantinem] statečně svůj stát upevniti« (»Dějiny Moravy« I. 64, podobně »Geschichte Mährens« I. 68, patrně dle mylně pojatého »rem« v překladě Miklosichově) vkládá do psaní Michailova k Rostislavovi více, než povídá slovanský pramen. Legenda o Konstantinu kap. XIV. má: utvьrditi rěčь = rem firmare = upevniti věc, t. j. křesťanství, jež lid na Moravě již přijal (srv. tamtéž: ljudьmъ našimъ poganьstva sę otъvrьgъšemъ i po christьjanьskъjь sę zakonъ drьžęštemъ). — Nelze přisvědčiti *Brücknerovi* (uv. čl. 147), tvrdí-li proti hlavním pramenům bez dostatečného důvodu, že Rostislav v Byzanci hledal jen církevní samostatnosti, ne též utvrzení a rozšíření křesťanství věrověsty slovansky znajícími. Nerozhoduje ani, zda v říši byzantinské byli věrověsti způsobilí ke zdárné činnosti mezi Slovany, nýbrž mohl-li předpokládati je v říši mající obyvatele též slovanské a sousedící se Slovany. Obava z nezdaru nestačí vysvětliti, proč Řekové poslali Rostislavovi kněze (Konstantina) a mnicha prostého (Methoda) a ne žádané prý biskupy, byli-li vskutku zaujati myšlenkou Latinníky zde oslabiti. Proč na tuto jistě očitě veledůležitou missii vypraven Konstantin ztrativší prý vážnost pro dvojí už nezdar (poselství k Saracenům a cestu ke Kozarům), proč Rostislav nevyhnal pak zbytečné dle Brücknera, když Morava byla již křesťanská, a nežádané příchozí, to Brückner vyložiti zapomněl, zrovna tak jako odůvodniti, že ctižádost (t. str. 147—148) vedla Konstantina k založení národní církve s národním jazykem liturgickým i spisovným a s vlastním písmem. Nejsou to ovšem všechny nesrovnalosti Brücknerova výkladu v celku zvráceného, vysvětlitelného podrážděným nacionalismem a reakcí proti přílišné důvěře v legendy slovanské a proti nadceňování kultury byzantské a účinků liturgie slovanské.

věrověstů — zvláště Konstantina, vysoce vzdělaného, znalého četných jazyků a již před cestou na Moravu při dvou posláních, k Saracenům a ke Kozarům, narazivšího na jazykový problem — kteří našli pro předsevzetí své v dobách a okolnostech, v nichž je prováděli a jimž dílo provedené svěřili, tolik přízně, že změny její sice rozpětí díla jejich ochromily a možnou užitečnost jeho oslabily, ale jeho samého zničiti nedovedly.

Věrověstná činnost obou bratří totiž prováděna veskrze jazykem lidu blízkým a srozumitelným skoro tak, jak je srozumitelný spisovný jazyk člověku prostému, z jehož mluvy byl vytvořen, ukazovala se úspěšná, že našla následovatele v žácích obou věrověstů. Není divu, že pro tento úspěch žáky těmi spolu s literaturou vzniklou byla přenesena k národům příbuzným, Čechům, Polákům, Chorvatům, Bulharům, a zvláště v Bulharsku dále vedena, až tu snaha znárodniti církev vyvrcholuje založením bulharského patriarchátu po vítězství Symeonově nad Řeky r. 917[1]) a dává podnět k rozkvětu literatury za prvního cářství bulharského. Není však důvodů pro to, by zásluha o to přičítána byla církvi řecké, jíž nepatří. A jako Bulhaři, ač pokřtěni Řeky, liturgii slovanskou a s ní písemnictví přijali od žáků Metodějových z Moravy vypuzených, tak Rusové křest a prvky kultury sice přijali z rukou kněží z Cařihradu příchozích, ale liturgický jazyk a literaturu jím psanou — podobně jako Srbové — od Bulharů.

Zmíním-li se ještě o tom, že Fredericq podobný rozdíl v úspěších, který shledal při věrověstné činnosti obou církví, do budoucna čeká od rozdílných jazykovou praxí n y n ě j š í c h missií k a t o l i c k ý c h a p r o t e s t a n t s k ý c h, vyčerpal jsem látku Fredericqova článku.

Jak patrno z odmítavého stanoviska úvahy této, nedůvěra, se kterou článek svůj o thematě tak zajímavě znícím podává veřejnosti,[2]) není bez podstaty. J e - l i r o z d í l m e z i v z k v ě t e m l i t e r a t u r n á r o d ů p ř i j a v š i c h k ř e s t o d c í r k v e z á p a d n í a v z k v ě t e m l i t e r a t u r n á r o d ů p ř i š l ý c h p o d v l i v c í r k v e v ý c h o d n í, n e l z e z n ě h o č i n i t i z á s l u h u c í r k v e v ý c h o d n í — j a k o o p o ž d ě n í n á r o d ů p r a v o s l a v n ý c h n e z á l e ž í j e n v t o m, ž e p ř i j a l i n á b o ž e n s t v í a v z d ě l a n o s t B y z a n c e, jež nebyla až do rozkvětu scholastiky na západě jistě za kulturou latinskou.

[1]) Pro praxi řecké církve vychvalovanou Fredericqem je charakteristické, že uznán byl patriarchát bulharský od Řeků teprve za nástupce Symeonova.

[2]) »Une défiance extrême«. Fredericq se sám přiznává k neznalosti dějin byzantských (»très ignorant en histoire byzantine«) a k tomu, že úvaha jeho vznikla z velmi povrchních studií o začátcích literatur germánských a slovanských (»une étude, trop superficielle d'ailleurs, du développement des littératures germaniques et slaves« str. 738 p. 1). Pro čtenáře jsou o tom svědectví v celém pojetí i v jednotlivostech, jakou je na příklad tvrzení str. 748, že se zdá, že vedle Moravanů Čechové a Poláci byli nejdříve navštíveni věrověsty řeckými a že legenda dokonce ví o působení bratří soluňských u těchto Slovanů.

Jesuitské missie na Moravě v letech 1558—1653.

Podává Jan Tenora. (Č. d.)

Roku 1592 v Olomouci bylo členů 36. O velkonoci bylo na 3000 kajícníků, přes 300 vykonalo životní zpověď. Přes 40 vrátilo se do církve, jeden z nich byl žákem Melanchtonovým. Kalicha zřeklo se 60. Studujících bylo 600. (I. 655, 656.) V Brně bylo členů 49, mezi nimiž 24 noviců. Do církve se vrátilo 37; poddaní kollejní na předměstí poučováni a stávali se katolíky. Ve školách nebylo ani dost místa pro žáky. (I. 658, 660.)

Roku 1593 v Olomouci členů bylo 39; do církve katolické vrátilo se nekatolíků skoro 80; kalicha se zřeklo 243, mnozí u víře posilněni. V nemocnicích, vězeních, u umírajících pracováno, pro chudé almužna sbírána. Základní pravidla víry přednášeli po kostelích dva, v postě k nim přidán třetí. U velkonoční zpovědi bylo jich 4300, z nich na 500 vykonalo životní zpověď. V městě na třech místech kázali a často také do vzdálenějších míst se ubírali. Převor řádu kartouzského žádal si jesuity do svého jednoho města a čtyr vesnic,[1]) všichni tam poučeni byvše rádi se vrátili do církve. Biskup Stanislav Pavlovský uvězněné vzpurné měšťany jistého biskupského města, když prosili, odkázal na jesuity; smířili se s církví a usmířili také biskupa. (II. 17, 18.) V Brně bylo členů 61; kázalo se česky, německy, vlašsky. K víře katolické přivedeno jich 20, skoro 200 zřeklo se kalicha, převeliký byl počet kajicníkův. V Hustopeči a Meziříčí s prospěchem jesuité pracovali. Družina Marianská ve prospěch víry zdárně působila. Za války Turecké zvláštní pobožnosti konány. Do Tovaryšstva Ježíšova přistoupilo jich 28. V okolí brněnském novici učili katechismu. (II. 21—26.)

Roku 1594 bylo v Olomouci 33 členů, k nimž na podzim z Uher přibylo 10. Do církve vrátilo se přes 40, přes 90 zřeklo se kalicha. U velikonoční sv. zpovědi bylo jich na 4500. Družiny dávaly krásný příklad pobožnosti, školy byly přeplněny. (II. 41—44.) V Brně bylo 16 skutečných členů řádových, 42 noviců. O velkonocích, když nekatoličtí rejtaři byli v Brně, vypukla proti jesuitům bouře, avšak přes to bylo ve chrámě jejich 1400 u sv. přijímání. K Marianské družině mnozí přistoupili. Do církve se vrátilo 37, kalicha zřeklo se 67. U noviců tohoto roku nařízeno bylo, aby všichni naučili se česky. (II. 46—50.)

Roku 1595 kteří u Brna po vesnicích katechismus vykládali, naučili sedláky, aby si ve veřejích domů kříž vyřezali a aby znamení kříže při všem činili, aby doma měli svěcenou vodu, aby svatých obrazy uctívali. Starších členů bylo v Brně 18; do církve se vrátilo 48, o velkonoci bylo u svaté zpovědi 1400. Ve školách přidána třída humanitní. (II. 53—56.) V Olomouci bylo členů 34, zpovědí životních bylo přes 100, víru katolickou přijalo 60 nekatolíků, mezi nimi kališnický

[1]) Převor z Olomouce míněn; patřilo řádu město Libava na panství dolanském.

kazatel, který stal se potom lutheránem, vrátil se do církve katolické. O větších svátcích bývali voláni jesuité od šlechticů na venkov; u svaté Anny tři z nich o pouti mnoho lidí připravili k zpovědi. (II. 57—59.)

Roku 1596 v Olomouci německy kázali jesuité ve svém kostele, česky u sv. Mořice a u P. Marie přečetným posluchačům, ale výsledek byl skrovný u lidu více zvědavého než zbožného. Přece však zavedeno lepší svěcení neděl a svátků. O velkonocích bylo u svaté zpovědi přes 2700, u životní zpovědi přes 400, kalicha zřeklo se 43. Poprvé byla v Olomouci u jesuitů promoce za bakaláře. U svaté Anny pět jesuitů kázalo a zpovídalo, na Velehradě jeden kázal při pohřbu opata Ekkarda, jiní jesuité do Tovačova povoláni. Alumnové papežští a biskupští do nové budovy uvedeni. (II 94 101.) V Brně bylo noviců 47, 28 bylo nově přijato; starších členů řádových bylo 16, z nichž 8 bylo kněží. Dům jejich musil strpěti mnohé útisky od vojáků nekatolických do Uher se beroucích. (II. 106, 107.) Přece však 1600 o velkonoci bylo u svatého přijímání, 26 vrátilo se do církve. (II. 107.)

Roku 1597 byl v Brně mor na podzim. Školy byly zavřeny, jesuité, jichž bylo 65, zůstali doma, ve třech školách zvláště zůstávali, kteří o nemocné pečovali; rana morová žádného se netkla. Před morem o velkonoci přes 1600 přijalo svátost pokání, mnozí se do církve vrátili. (II. 126, 127.) Městská rada byla tehdy všecka katolická. (II. 127.) Častěji kázali jesuité u svatého Jakuba, a voláni bývali také do jiných chrámů a klášterů v městě i venku a ke katolickým šlechticům kázat a zpovídat. (II. 128.) Do noviciatu bylo 32 přijato; novici pilně katechismus učili. (II. 130, 131.) V Olomouci bylo členů 37; do církve se vrátilo 78, kalicha zřeklo se 76. Missie konány byly ve Šternberku a v Kroměříži, při nich také někteří stali se katolíky. U zpovědi velkonoční bylo na 4000, životní zpověď vykonalo přes 3 0. (II. 132, 133.) Působením družiny Marianské byla městská rada v Olomouci většinou katolická. Na kázaní neuvěřitelné množství se scházívalo. (II. 134.) Alumnové biskupští po šesti letech vrátili se zase do konviktu jesuitského.

Roku 1598 v Olomouci členů 36, od podzimku 45. U velkonoční svaté zpovědi bylo přes 3000, mnozí šli kolik mil k sv. zpovědi, 200 vykonalo životní zpověď. Rovněž v jiných kostelích bylo kajicníků do 200; do církve vrátilo se 60, přes 90 zřeklo se kalicha. Ve Šternberku častěji do roka jesuité zpovídali; zvláště mnoho kajicníků bylo u svaté Anny. V postě povolal biskup kněze jesuitu do Kroměříže, kde denně konal křesťanská cvičení a třikráte týdně kázal, obecných zpovědí slyšel 89, k přijímání pod jednou přiměl 31, do církve přijal sedm. (II. 162, 163.) V Olomouci v konviktě byli tři z řádu cisterciackého, tři řeholníci eremité sv. Pavla, do školy chodil také jeden kněz z řádu sv. Františka. Za morové rány vyučováno dále; jen ti nebyli přijati, u nichž bylo nebezpečí nákazy. (II. 169.) V Brně započali 7. září stavěti nový kostel, nová knihovna zřízena. Členů řádových bylo 70; kázáním způsobili, že neděle a svátky lépe byly svěceny. O velkonoci kajicníků bylo přes 1500, do církve se vrátilo 35, kalicha se zřeklo 29. Ve školách bylo žáků 25'. (II. 171, 173.)

Roku 1599 v Olomouci bylo kněží 18, studujících řádových 19, koadjutorů 9, celkem 46. Morová rána v září a říjnu hrozně řádila, 4000 lidí zemřelo. Školy koncem července zavřeny, z konviktu uchýlili se do Budišova, s nimi byli tři kněží, kteří tam s prospěchem kázali a sv. svátostmi přisluhovali. V Olomouci jeden kněz výhradně se věnoval morem nakaženým, ostatní v kolleji zpovídali; jen jeden kněz z nich zemřel morovou ranou. (II. 190, 191.) Kajicníků bylo víc než jindy, generalních zpovědí přes 200, katolíky stalo se na 70 nekatolíků, kalicha zřeklo se 112. (II. 193.) V Brně bylo členů řádových 70, z nichž 8 kněží. Přes 40 vrátilo se do církve, mezi nimiž primas města s manželkou a skoro celou rodinou, aby kalicha se zřekli, pohnuto jich bylo 10. (II. 198.) Do noviciatu vstoupilo 23. Novici v zimě v desíti vesnicích katechismu učili. (II. 200, 202.) Ladislav Berka povolal do Meziříčí jesuity; přišli dva v dubnu, jeden konal missie v městě, druhý na venkově. U zpovědi bylo za půl roku 253, z nichž přes 100 vykonalo zpověď generalní. Dva chrámy, jichž se dříve nekatolíci ujali, byly posvěceny, katolickým farářům vráceny tři farnosti, v kostele Meziříčském tři nové oltáře postaveny, tam kde dříve byly, kostel však opraven. (II. 202—204.)

Roku 1600 v Olomouci po velkonoci opět otevřeny byly školy, ale posluchačů bylo ještě málo. Do církve vrátilo se 84. V Olomouci do rady městské dosazeni jen katolíci. (II. 231.) Členů řádových bylo tam 35. (II. 229.) V Brně bylo členů 68, mezi nimiž starších 17; do církve se vrátilo 110, mezi nimiž manželky dvou bratří Liechtenštejnův, nedávno na víru obrácených (II. 233, 234.), jedna paní z rodu Liechtenštejnova a kazatel lutheranský, dříve kněz katolický, Pavel Strigelius. Často po žádosti šlechticů přicházeli jesuité na jejich statky na missie; největší užitek byl z missie Meziříčské. Tu bylo u velkonoční zpovědi 900, jindy v roce na 160, do církve katolické uvedeno bylo 65, pobožnosti katolické obnoveny, novokřtěnci zahnáni. (II. 235, 236.) Novici okolo Brna učili katechismu a pobízeli k přijetí svátosti, zvláště také k biřmování, proti němuž měli odpor i katolíci. (II. 236.) Marianská družina měšťanská sedm let trvající však zanikla. (II. 238.)

Roku 1601 bylo v Olomouci kněží 14, scholastiků 7, praeceptorův a koadjutorů 12, celkem 33. (II. 256.) Do církve se vrátilo 146, z uvězněných 8 nekatolíků stali se katolíky, z nemocných v nemocnici 40. (II. 260.) Kalicha zřeklo se 44; celá vesnice jedna, v níž bylo 24 rodin, stala se katolickou. (II. 262.) Započata missie ve Vizovicích na panství Emericha Dočžiho; brzy manželka jeho s pěti dětmi a čeládkou stala se katoličkou. Slavně konala se pouť k svaté Anně za účastenství kardinála Ditrichštejna. (II. 264.) V Brně bylo členů řádových 80, z nichž 63 bylo noviců, kněží 11. (II. 265.) V Meziříčí v září missie ukončeny; prací dvouletou dvou jesuitů skoro všichni stali se katolíky. V Brně vrátilo se do církve 94. (II. 271.) Novici konávali opět poutě od několika let přerušené morovou ránou a válkou, a na jedenácti místech učili katechismu, pobádali k přijímání sv. svátostí, k slyšení

mše sv. v neděle a svátky naváděli, aby neděle se světily a půst se zachovával. (II. 272.)

Roku 1602 v Olomouci bylo ve školách přes 700 žáků; členů řádových bylo 33. Do církve se vrátilo 147. Tehdy přestali jesuité zpovídati kališníky, a proto raději mnozí zřekli se kalicha, nežli svých zpovědníků. (II. 298, 299.) V missiích Vizovických pokračováno, které započaly v adventě roku minulého. Na panství, k němuž náleželo kromě Vizovic 11 vesnic,[1]) od 60 let pominula víra katolická; teď hlavní kostel v městě a dva filialní ve vesnicích očištěny a v nich nepatrné památky starého náboženství shledány. Kazatel lutheranský, který měl postaviti se před kardinala, raději odešel, ač proto byl veliký shluk lidu a stížnost na pána, že jedná proti privilegiím městským. Kardinal dosadil na faru prozatím P. Pachtu, jenž nátlaku nekatolických měšťanů neustoupil a víru katolickou horlivě rozšiřoval; na večer obcházel s druhem svým dědiny, poučoval u víře lidi a k ránu se vracel. Docílil, že víra katolická se probouzela, úcta svatých a obřady katolické zase byly obnoveny, odvyklo se u nekatolíků vynechávati šestou prosbu v modlitbě Páně, nedocílil však, aby chodili ke zpovědi a k sv. přijímání. Zatím tedy, když 80 bylo na víru obráceno, než by byl spor s pánem o privilegia uklizen, tato missie byla opuštěna a fara světskému knězi odevzdána. Císař konečně rozhodl pro katolíky. (II. 301—306.) Jiné však missie započaty v Brumově na panství Jana Kavky z Řičan, na němž byla 2 městečka a 30 vesnic.[2]) Čtyři kazatelé byli vypuzeni a lid u víře katolické vyučován. (II. 307.) Z Brna novici v 15 osadách vyučovali, asi 10 stalo se tak katolíky, někteří byli u sv. zpovědi, 4 zřekli se kalicha. Noviců bylo 63; nově přijatých bylo 37. (II. 309.) Starších členů bylo 17. Prací jejich obrátilo se na víru 100, kalicha zřeklo se 18 a přijímání pod obojí způsobou zrušeno. Obecných zpovědí bylo 87. (II. 311.) Chrám byl dostavěn a 22. září kardinalem Ditrichštejnem slavně posvěcen. (II. 313.)

Roku 1603 z Olomouce povolán byl po vůli kardinalově do Kroměříže v čas velikonoční jesuita, který tam s prospěchem působil. Na missii Brumovské jeden toliko kněz jesuitský do církve katolické zase uvedl 2800, v době postní podporovali jej tři novici. Tak tedy Brumov se sedmi přifařenými osadami stal se zase katolickým.[3]) (II. 341, 342.) V Olomouci kalicha se zřeklo 140, do církve se vrátilo 250; jistého znamenitějšího města 33 měšťanů uvězněných pro jakýsi přečin od svého pána stalo se u vězení katolíky, a sám kardinal podával jim tam Tělo Páně a s nimi pojedl; brzy byli pak z vězení propuštěni.

[1]) K panství Vizovskému patřily vesnice: Lutonína, Jasená (s kostelem), Ublo, Bratřejov, Pozděchov (s kostelem), Prlov, Raková, Zadveřice, Lipa, Lhotsko, Seninka a půl Želechovic.

[2]) Městečka ta byla: Brumov a Klobouky; vesnice: Bilnice, Štítná, Jestřebí, Vrbětice, Lipina, Smolina, Čichov, Lačnov, Horní a Dolní Lidečko, Lužná, Pulčín, Senice, Lhota Francova, Střelná, Šťudlov, Příkazy, Poteč, Nedašov, Lhota, Návojná, Polanka, Leskovec, Drnovice, Vysoké pole, Újezd, Lúčka, Slopné, Popuvkeř, Mirošov.

[3]) Do Brumova tehdy přifařeny byly: Bilnice, Nedašov, Nedašová Lhota, Návojná, Štítná, Jestřebí, Popuvkeř.

(II. 342.) V Brně do noviciatu přijato 25 (II. 347); v 9 dědinách u Brna poučovali novicové u víře katolické. Starších členů řádových bylo 18, všech celkem bylo 70. Životní zpověď vykonalo přes 50. Jesuité zpovídali také v jednom ženském klášteře na nemalý prospěch jejich řehole. Kalicha se zřeklo 25; do církve se vrátilo 160. (II. 348).

Roku 1604 v Olomouci bylo členů 37. Do Uh. Hradiště poslán byl po vůli kardinala Ditrichštějna P. Vít Pachta o vánocích zastávat nemocného děkana; na jeho prosbu od podkomořího dosazena byla rada katolická. V Šumberku také většinou do městské rady dosazeni byli katolíci. Dvě vesnice olomoucké kapitoly staly se působením kněze jesuitského katolickými. Obyvatelé jistého městečka kapitolního pro náboženství katolické, k jehož přijetí vybízeni byli, zřejmě se vzbouřili; když vůdcové vzbouření proto uvězněni byli, pravili, že raději hlavy položí, nežli své víry se zřeknou, ale prací kněze jesuitského obrátili se všichni i dva náčelníci vzpoury k smrti odsouzení. (II. 377.) Kázalo se neunavně, české však kázaní u jesuitů zanecháno jest, poněvadž ve třech kostelích v Olomouci česky se kázalo. Nekatolíků přijato do církve 122, kalicha zřeklo se 21. (II. 378.) Ve školách bylo 800 žáků. (II. 379.) V Brně zuřil mor, tak že denně umíralo i přes 40; jesuity však ušetřil. Do církve se vrátilo 187, kalicha zřeklo se 39, životní zpověď vykonalo 225. Školy byly však přece zavřeny. Na žádost dvou šlechticů došli několikrát do dvou jejich městeček a několik na víru katolickou obrátili. Novici po dědinách a předměstích učili katechismu, konali poutě. (II. 383.)

Roku 1605 P. Václav Pillar po žádosti Ladislava Berky dvakráte konal missie v Meziříčí s výborným prospěchem. (II. 404.) Do Olomouce uchýlili se uprchlí členové Tovaryšstva z Uher počtem 13, ale musili se brzo za vpádu Bočkajovců dále ubírati. Zavřeny byly také školy; z 34 členů řádových ponecháno v kolleji 25, ostatní až na tři nebo čtyry vrátili teprve později, když už bylo vojsko proti Uhrům. Školy otevřeny však teprve 19. října, a hned bylo žáků na 200. (II. 414.) Do církve se vrátilo 209, kalicha se zřeklo 19. (II. 415.) V Brně bylo členů 64, pro morovou ránu a nepokoje válečné také tu zavřeny školy. Proto také studující novicové jinam posláni, tak že zůstalo v Brně členů jen 35. U svatého Petra začali zase po 20 letech česky kázati. Do církve se vrátilo 45. (II. 418.)

Roku 1606 v Olomouci zřeklo se bludů 133, kalicha 29. Na předměstích konána křesťanská cvičení. (II. 436, 437.) Z Brna pracoval v Meziříčí i tohoto roku kněz jesuitský, odtud odebral se do Jaroslavic, tam však do církve se vrátil jen správce panství, ostatní zatvrzelí byli, jen kázaními připravováni na pravou víru. (II. 438.) Prací brněnských přes 40 se obrátilo. Do noviciatu mohlo býti přijato však jen 13. (II. 439, 440.)

Roku 1607 v Olomouci do církve se vrátilo 180. (II. 468.) Městská rada jen toho přijímala za měšťana, kdo se dříve vyzpovídal a pod jednou přijímal. Poutě k svaté Anně konaly se napořád, tam vždy před slavností dva jesuité ve dne v noci zpovídali. V Olomouci

životních zpovědí bylo 90, u velkonoční zpovědi bylo 4000, o jiných slavnějších svátcích nebylo jich o mnoho méně. (II. 470, 471.) Mnozí byli připraveni na svátost posledního pomazání a biřmování, kterýchž svátostí se skoro neužívalo. (II. 472.) V Radíkově správa hospodářství jesuitského svěřena byla knězi, kamž potom zvláště v postě z okolí k bohoslužbám lidé se scházeli. V Kroměříži pilně a s prospěchem pracoval zpovědník kardinalův. (II. 473.) Do Brumova poslán byl P. Leonard Classovitius s druhem, aby působil mezi lidem zatvrzelým, u něhož za čtyry léta bylo pět katolických farářů. Tři měsíce pracoval ve dvou městečkách, 11 dědinách a na hradě, 22 se vrátilo do církve. (II. 474.) Na žádost Viléma Zoubka kněz jesuitský s druhem poslán byl do Habrovan; od narození Páně až do podzimku roku příštího P. Jan Drachovský vinici tu vzdělával, jemuž o velkonočním čase přispěl novokněz Michal Besko, který tam prvotiny slavil. Zavedeno zase zvonění k Anděl Páně třikrát denně, užívání svátostí, litanie; o velkonoci zpovídalo se 168, z nichž 40 starců dosud žádných svátostí nepřijímalo. Několik bludařských kazatelů bylo vypovězeno. (II. 476, 477.) Členů řádových bylo v Olomouci 48. (II. 477.) V Brně do církve se vrátilo 51. O velkonoci dva jesuité pracovali v Hustopeči, kde tehdy nebylo faráře; zejména v nemocnici potkalo se jejich přičinění se zdarem. Pouť do Křtin doprovázel kněz jesuitský s druhem, což od té doby stalo se obyčejem; třikrát kázal za převelikého účastenství lidí. (II. 479.)

Roku 1608 na sněmě olomouckém usilovali někteří, aby jesuité z Moravy vypuzeni byli. Aby nebezpečí to odvráceno bylo, konali jesuité zvláštní pobožnosti. (II. 516.) Nová družina Královny andělův od anděla pozdravené v Olomouci zařízena. (II. 518.) Členů řeholních bylo 42, z nichž 16 kněží. U velkonoční zpovědi bylo přes 4200, životních zpovědí bylo 127. (II. 519.) Do dědin a městeček okolních často jesuité docházeli, v Kroměříži a Habrovanech v missii pokračováno. (II. 520.) V Brně bylo kněží 15, všech členů mezi 60 a 70. Za jubilea bylo vykonáno 34 životních zpovědí. Do církve se vrátilo 53. (II. 523.) V jisté dědině míli od Brna vzdálené dřívější víra katolická obnovena. Do Křtin a k svaté Barboře,[1]) na polovičce odtud cesty, putováno. (II. 525.)

Roku 1609 v Olomouci od družin Marianských kající průvody konány na Velký pátek, což pak všude vešlo v obyčej. (II. 562.) Do církve se vrátilo 90. Missie dále konány v Kroměříži a Habrovanech; tu všichni byli u sv. zpovědi, k nim přibylo 10, kteří před tím nikdy se nezpovídali. V Brně 48 obráceno, a ještě jiných 12. (II. 565.) Životních zpovědí bylo 29. Ve prospěch náboženství katolického byly pobožné a pravověrné knížky v jazyku českém a německém u velikém počtu tištěny, které se lidu dávaly; špatné knížky pak snadno mohly se odstraniti. (II. 566.)

Roku 1610 do církve se v Olomouci vrátilo přes 60. V hod boží velikonoční bylo u sv. přijímání 4500, životní zpověď vykonalo

[1]) Kostel založení sv. Barbory jest v Adamově.

60. (II. 590.) V Brně 25 zřeklo se bludu, 22 kalicha; přes 70 vykonalo obecnou zpověď. (II. 593.)

Roku 1611 v Olomouci bylo členů 43, k nimž v listopadu přibylo 16 kněží z třetího roku probace. Ale do Olomouce tohoto roku také byli uvedeni kazatelé bludařští. (II. 631.) Přece však do církve se vrátilo nekatolíkův a kališníků 62; životních zpovědí bylo 140; o velkonoci bylo u sv. přijímání přes 4500, o jiných svátcích výročních také skoro tolik. (II. 632.) Tři vesnice a dvoje hospodářství jesuitské v křesťanské nauce znamenité přinesly ovoce. Missie u svaté Anny s neobyčejným potkaly se výsledkem. V Úsově o vánocích zpovídal tři knížata Lichtenštejny a jejich dvůr P. Leonard Classovitius, jehož si vyžádal také Jan Kavka z Řičan. Několikrát do roka P. Petr Grinaeus propuštěn byl na statky podkomořího Karla Haugvice na missie. (II. 633.) Po žádosti pánů docházeli jesuité na blízké fary, kde byli lidé bez farářů. V Kroměříži horlivě jako dříve pracováno; úmysl však kardinalův, aby tam dům znamenitý Tovaryšstva zřízen byl, nebyl uskutečněn. (II. 634.) Farnost Lulecká s třemi vesnicemi prací P. Jana Drachovského, který tam od 8. října 1610 v nebytnosti faráře duchovní správu zastával, vracela se do církve. Dávány katolické knihy a kacířské páleny. O vánocích bylo u sv. přijímání přes 200, což nikdy nebylo slýcháno; mezi nimi mnozí věkem pokročilí, kteří po křtu žádných svátostí nepřijali. Bludův a kalicha zřeklo se přes 15, skoro všichni hospodáři. Když do Habrovan byl farář uveden, vrátil se koncem ledna jesuita do Olomouce, ale 13. února poslán zase do Zdounek, kde působil po celý půst; do církve se vrátilo 12. (II. 641.) V Brumově, kdež bylo na panství již pět farářů katolických, přece zase od jara do podzimka pracoval na missiích P. Leonard Classovitius. Pán Jan Kavka s rodinou předcházel dobrým příkladem; založil školu, kde učitele a 25 žáků z poddaných vydržoval. Kalicha zřekli se 4, dva vlivuplní bludaři obrátili se. Často do dědin docházeno. (II. 642.) V Brně do církve se vrátilo 28. Novici, jichž bylo 44, po okolí učili pravé víře. (II. 643.)

Roku 1612 v Olomouci přes 100 vrátilo se do církve. Pokračováno bylo v missiích u svaté Anny, v Habrovanech, kde vymícena byla bludná mínění lidí, aby totiž děti před 12. rokem nebyly k svátostem připouštěny, poněvadž Kristus byl toho roku v chrámě nalezen, a že stačí, když místo zpovědi desatero přikázaní se pomodlí. Jiné missie konány byly v Dubě, kde nebylo faráře, na žádost probošta olomouckého, a ve Vsetíně, kam žádal si missionáře Albrecht z Waldštýna. Sem poslán byl 3. února P. Dingenauer, který pobyl tři týdny. Rovněž i do Lukova a Rymnice povoláni byli jesuité, kteří brzy skoro všecky na víru katolickou obrátili. (II. 670—672.) Na panství brumovském zase tři měsíce pracovali P. Drachovský a P. Janus; potom v únoru jeden zůstal v Brumově a druhý odešel do Klobouk; každému byl přidán z Brna soudruh. Kalicha zřeklo se 440, bludů 18. Do budoucna dobrou naději vzbuzovalo obrácení rychtáře brumovského, důchodního a starce jednoho, kterého měli lidé za proroka, a prorok

mu říkali. U sv. přijímání bylo v Brumově 642, v Kloboukách 570, mezi nimiž 60 starších lidí poprvé. Obřady, jichž se již 70 let neužívalo, litanie, růženec zase na mnohých místech tohoto panství zavedeny, mnohé pověry odstraněny. Škola v Kloboukách zřízena. Uvězněných 34 poddaných po zpovědi a 15 po zřeknutí se bludů přímluvou missionářovou propuštěno. V době postní vyžádal si p. Jan Kavka z Olomouce ještě osm kněží z třetí probace, kteří 30 do církve uvedli. Dva z těchto kněží na panství lidečském (Lič), jakmile deset starších lidí obrátili, hned ještě 206 mladších získali. (II. 672, 673.) V Kroměříži působili čtyři jesuité, jimž poukázal kardinal vlastní dům. Dva působili ve Svitavech a v Mohelnici, kromě toho v jednom městečku se 26 vesnicemi. Jiní dva v Budišově a Libavě a v 15 vesnicích, kde málokdo uměl udělati kříž. Byli poučováni každodenním cvičením křesťanským s takovým výsledkem, že v postě na 4800 bylo u zpovědi, bludů se zřeklo 143. Na Březinách, kde bylo 40 rodin všech nekatolických, prosili napřed času na rozmyšlenou a pak od kněze jesuitského za přímluvu u kardinala, aby mohli ve své víře žíti; byli však přece pohnuti, že hned 34 hospodářů stalo se katoliky, šest se ještě rozpakovalo. (II. 677.) V kolleji olomoucké bylo členů řeholních 62. Brněnští také pilně pracovali Bylo jim učiti i staré lidi znamení kříže a modlitbu Páně, odstraňovati pověrečné amulety, učili zachovávati půst, novici obrátili pět bludařů, starší členové 67. K nemocným nosívali velebnou Svátost pod baldachinem, s prapory a světly, se zpěvem figuralním za průvodu katolíků. (II. 681, 582.)

Roku 1613 poprvé dva jesuité přišli do Telče, když paní uchýlila se tam z Jindř. Hradce před morovou ranou; pracovali tam s užitkem. (II. 698.) V Olomouci do církve se vrátilo 68 hlavně následkem kázaní a křesťanských cvičení velmi navštěvovaných. (II. 701.) V jisté farnosti, která neměla faráře, P. Dingenauer s takovým zdarem duchovní správu zastával, že přiměl 150, aby pod jednou způsobou přijímali. V Boskovicích, kde byl pánem Václav Morkovský ze Zástřizl, od 5. září měsíc skoro působil P. Drachovský; nemálo vrátilo se do církve, zvláště dvě sestry páně a dva šlechtičtí mladíci. Na své panství do Mikulova vzal s sebou kardinal z Olomouce P. Petra Grinaea se soudruhem, kteří 430 s církví usmířili. Do Staré Vody k sv. Anně jak obyčejně docházeno i k panu z Valdštýna. (II. 703.) Na brumovském panství působili tři i čtyři kněží jesuitští; o velkonoci přijalo svátosti na 700, a příštího roku až 1690. V Kloboukách v postě 70 obráceno. Na panství Františka Serenyho (ditio Lisensis) jeden jesuita jistou farnost nějaký čas spravoval, do církve se vrátilo 58, kalicha se zřeklo 741. (II. 704.) V Brně do církve se vrátilo 83 (II. 708), životních zpovědí bylo 50. Novici zase započali poutě po několik let přerušené, s větší horlivostí učili katechismu, 19 obrátili. (II. 710.) (P. d.)

Posudky.

Dr. Josef Kachník: **Dějiny filosofie.** Praha 1904. Cena 4 K 10 K.

Připomínám předem, že sestaviti „Déjiny filosofie“ na nějakých 300—350 stranách menšího formatu jest práce velmi nesnadná. Ke cti však p. spis. nutno přiznati, že přičinil se co nejlépe, aby při vší nutné stručnosti podal vždy uceleně světový názor toho kterého filosofa. Že některé partie v poměru k jiným, až příliš stručným, jsou zase poněkud obšírné, nelze popříti, ale nemožno to též nějak zvláště vytýkati, jelikož při každé práci a tím více zajisté při dějinách filosofie moment a zájem subjektivní působí velmi mocně.

Po slohově i věcně pěkném, ač snad při práci pro širší obecenstvo určené příliš stručném úvodě, v němž autor probral pojem a důležitost dějin filosofie, rozdělil si celé dějiny filosofie na tři velké oddíly: I. Dějiny filosofie před Kristem, II. Dějiny filosofie po Kristu, III. Dějiny filosofie novější. Rozdělení to po většině uznávané jest jistě správné. V části prvé pojednává professor Kachník velmi stručně o filosofických názorech u národů východních: Peršanův, Indů, Číňanův a Egypťanů. V části této mohl pan autor upozorniti též na důležité práce pražského našeho orientalisty professora Dvořáka, když při jiných příležitostech tak pilně a svědomitě přihlížel vždy k pracím českým. Část druhá podává vývoj řecké filosofie, jež vyvrcholila ve třech velikánech: Sokratu, Platonovi a Aristotelovi, a upadala ve školách: Stoikův, Epikurejců, Skeptikův, až konečně přešla do škol židovských, Novopythagorejcův a Novoplatonovců. Část tuto, zajisté z nejpoučnějších a nejzajímavějších v celých dějinách filosofie, podal professor Kachník stručně sice, ale přes to pěkně. Ovšem dalo by se vytknouti, že nevšímal si nejnovějších výzkumů hlavně při dějinách filosofie předsokratické, že ani slovem se nezmínil o nových některých názorech na sofisty, stoiky a epikurejce, ale nebylo zajisté a nemohlo při díle tak stručném býti úmyslem autorovým podati nějakou práci kritickou, nýbrž obecně přístupné dějiny filosofie.

V oddílu druhém jedná autor o filosofii patristické a scholastické. „Nedá se upříti“, praví Dr. Kachník při charakteristice této periody, „že velikáni hellenští vybudovali soustavu filosofickou, jež ve svém jádru chovala zárodky ke všem pozdějším ideám, jež duchy ušlechtilé zaměstnávaly... Křesťanství povzneslo tuto filosofii řeckou... vštípivši na tento strom zdravého rozumu a zákona přirozeného nauku rozumu Božího, čímž stanoven pravý řád, jenž ve veškerenstvu vládnouti má a dle kterého to, co přirozeno jest, sloužiti má nadpřirozenému... Hned první myslitelé, kteří křesťanství přijali, užívali pokladů filosofie řecké k osvětlení a rozumovému zdůvodnění nauky křesťanské. Nezapírali, odkud ideje ty vzali, nýbrž zřejmě ku Platonu a Aristotelu se odvolávají. Nicméně pozorovati, že u Otců Platon převládá, kdežto scholastikové skoro výhradně budovali na Aristotelovi.“ V oddílu tomto zvláště pěkně a důkladně jest podána nauka filosofická sv. Augustina.

Ochotně možno podepsati slova, kterými autor končí svou úvahu o Augustinovi: „Soustava jeho jest hluboká, promyšlená a velkolepá. Působila proto v následujících dobách mocně na filosofii křesťanskou a tvořila s filosofií Aristotelovou pevný základ, na němž středověcí myslitelé křesťanští, popředně sv. Tomáš Aqu., své filosofické nauky budovali... Svatý Augustin náleží k duchům, v nichž sto jiných duševně bytuje“ (str. 118). Při sv. Tomáši Aquinském, jehož nauka snad až příliš obšírně probírána, mohl se pan autor omeziti na udávání míst méně časté, neboť působí divně, vidí-li člověk celé strany plné závorek, jako na př. str. 153.

Nejobšírnější a pro spisovatele zajisté nejnesnadnější jest oddíl třetí: Dějiny filosofie novější. „Ku konci věku 16. zavládl následkem renaissance a reformace směr, jenž autoritou církevní i vědeckou povrhoval, a jakoby nebylo filosofického názoru, tokem tolika století vytříbeného, znova soustavy filosofické budovati se jal. To mělo ovšem v zápětí, že jednota filosofického bádání za své vzala, že se duchové rozptýlili a nastal zápas o prvenství té které nauky libomudrcké... Vedle těchto směrů radikalních rozmáhaly se ve školách křesťanských snahy, filosofii starou vymoženostmi ve vědách přírodních obnoviti a postaviti ji proti filosofii rozumové ve vší její různosti, jakož i ukázati, že co duch lidský ponenáhlým vývojem poznání vybudoval, na pevnějších spočívá základech a lépe dovede lidstvo oblažiti, než co rozum proti autoritě se vzpírající bez souvislosti historické byl vymyslil.“ Dějiny filosofie novověké rozvrhl si autor ve tři části: Empirismus, Racionalismus a Novější filosofii křesťanskou. Proti rozdělení tomu přirozeně dosti dalo by se namítati, ale autor sám přiznává, že různé ony soustavy novověké těžko jest uvésti pod určitá hlediska obsahová. Celý tento oddíl propracován jest důkladně a věcně, zvláště českým věcem věnována pozornost co největší, snad někdy až přílišná. DR. J. KRATOCHVIL.

František Kameníček: **Zemské sněmy a sjezdy moravské, jejich složení, obor působnosti a význam od 1526—1628.** Díl třetí. V Brně 1905.

Veliké dílo Kameníčkovo dílem třetím ukončeno. Po pětadvacetileté pilné práci věnuje je spisovatel rodné vlasti moravské a zajišťuje si její upřímné díky. V díle svém uložil výsledky své neunavné píle a svědomitého bádání, odnášejícího se za vědomým, určitým cílem a uskutečňujícího jej vytrvalou, pečlivou snahou a prací. Tak vytvořil dílo monumentalní.

Spisovatel nazval spis svůj „Zemské sněmy a sjezdy moravské“, ale podává v něm daleko více, než název naznačuje. Je to vlastně všestranně osvětlený život stavovský a společenský v 16. století, obraz stavovských zařízení na Moravě, v němž povšechný stav zemský věrně obsažen.

Přirozeně pojednal spisovatel v prvním díle o tom, co názvu spisu odpovídá a s ním úzce souvisí, tedy všeobecně o vývoji zemských sněmův a sjezdů moravských, o jejich složení, o oboru jejich působnosti, o jazyku, jímž se rokovalo; kterak byly sněmy svolávány a rozepiso-

vány, o dochůzkách na sněmy, kdy a kde se konaly sněmovní schůze, o tisku a vyhláškách usnesení sněmovních a o sněmech a sjezdech generalních. V části zvláštní vypisuje, jak byli panovníci čeští přijímáni na Moravě za pány zemské, o královských a zemských úřadech moravských, o landfrydech, o vzniku zemských zřízení, o zemských svobodách a výsadách, o zemské pečeti, o bernictví, mincovnictví a hornictví, o měrách a váhách, o míře úrokové a o vymahání soukromých dluhův od vyšších stavův (o ležácích).

Díl druhý pojednává o soudnictví a co k němu náleží, o zřízení vojenském a účastenství země moravské ve válkách tureckých, o stycích Moravy se sousedními zeměmi.

Třetí díl souvisí nejvolněji s názvem spisu, obsahuje část moravské otázky socialní století 16. a pojednává o biskupech olomouckých, o stavech a vzájemném jich poměru k sobě, o lidu a životě jeho, o bezpečnosti a pořádku v zemi, o významu jazyka českého a o poměrech náboženských. Potom v doslově opakují se výsledky, jichž se spisovatel dobral, v nárysu moravského zřízení zemského *a)* za let 1526—1628, *b)* dle Obnoveného zřízení zemského roku 1628.

Ke každému dílu jsou připojeny četné přílohy listinné, jichž je v díle prvním 89, v druhém 44, v třetím 118. Každý díl zakončen velmi pečlivým ukazatelem jmenným a věcným.

Již z uvedeného obsahu viděti neobyčejnou bohatost látky sebrané a soustavně seřaďované. Hlavní pak cena díla spočívá v tom, že jest ven a ven založeno na archivních pramenech. Spisovatel použil archivů moravských, mezi nimiž zvláště upozorňuje na přebohatý knížecí arcibiskupský archiv kroměřížský a dovolává se úplného a vědeckého vydání těchto nepřebraných pokladů, použil však také hojnou měrou archivů jiných, českých, slezských, saských, rakouských a uherských. Vypravuje tedy na základě bezpečném, který doplňuje příslušnou literaturou tištěnou. Srovnávaje tvoří si pak úsudek svůj, a názory dosavadní buď pověřuje svým bádáním, nebo pozměňuje a opravuje. Úplně s pravdou se srovnává, poukazuje-li na to, že některé statě, jako o jednotlivých stavech, o bezpečnosti zemské, o nobilitě, o inkolátě zpracoval ve větším rozsahu vůbec poprvé, a že ve všech kapitolách jest dosti poznatků nových nebo málo známých.

V díle tak rozsáhlém, jehož každá část zasluhuje bližšího povšimnutí, nelze zastavovati se u jednotlivostí a jen na výsledky dlužno pozor obrátiti. V té příčině možno po pravdě konstatovati, že výsledky jeho budou základními kameny, na nichž budovati se budou podrobnější monografie, než bylo úkolem spisovatelovým, jemuž běželo hlavně o celkové a povšechné a nikoliv o soustavné a podrobné zpracování. Vším právem a důvodem usuzuje na konec spisovatel, že české povstání pouze urychlilo na Moravě proces, který by se vykonal neuprosně, ač povlovně — i bez povstání, a to proces obmezení moci stavovské na prospěch absolutismu panovnického, zničení nekatolictví na prospěch Říma a uplatnění německého jazyka v úřadech i ve společnosti. Zvláště jen podotýkám, že zajisté katolictví by bylo na konec zvítězilo vlastní silou

nad jinými vyznáními. Zcela dobře nepřipisuje spisovatel vítězství katolické víry více výsledku vnější moci, vždyť jeví se začátkem 17. století u katolíků tento obraz: biskup horlivě působí ve prospěch víry katolické, kněžstvo se reformuje, kláštery se obrozují, nové řády neumorně a neunavně působí, katolíci se spojují, jednotí, organisují, víra katolická také na venek k platnosti se přivádí a vnitř více se upevňuje; k tomu pak ovšem přistupuje vliv prelatů, klášterův a řeholí zakládající se na duchovenských statcích.

Tak veliké, podrobné dílo, které je tolika daty doloženo, neobejde se ovšem bez nějakého nedopatření a sám spisovatel uznává, že někde v nejistotě třeba specialního studia. Proto dovolím si vzhledem k 17. století několik poznámek. Že by kapitula olomoucká proti vnucení Dietrichštejna protestovala (str. 11), není úplně správně řečeno, při volbě sporu nebylo a kapitule, aby nebyla praejudice, potvrzeno zase právo svobodné volby. V Osoblaze jmenuje se skutečně hejtmanem (str. 14) Erasmus Michal Tharoul, který zemřel roku 1610 (dle listu kardinalova z 11. února 1610), ale zdá se, že slova úředník a hejtman se zaměňují. Regentem všech panství knížectví biskupství olomouckého (str. 15) jmenuje se již 1601 vládyka Lukáš Dembiňský z Dembině na Střílném (manské památné knihy n. 20). Nová Ves (str. 74) jsou Kartouzy u Brna; na str. 103 k roku 1597 má býti ovšem místo kardinal biskup; na str. 186 ostrovačičtí a olbramkostelští není jedno: Ostrovačice u Rosic, Olbramkostel u Znojma; na str. 196 v pozn. 3. správné datum je 26. a ne 24. března; na str. 239 správně rok 1506 místo 1606; na str. 284 smysl listiny z Říma jest, že generalní inkvisice dala Dietrichštejnovi na 7 let povolení, aby na vyhlazení kacířství a bludařstvi směly se čísti kacířské a jiné zakázané knihy vyjímaje Molinea, Machiavella a Apologia judiciaria; na str. 313 správně probošt fulnecký, nikoliv opat; str. 372 místo Rosičtí má býti zajisté Roženští; na str. 395 nezdá se správno, že Haugvice vytlačil z úřadu zemského hejtmana kardinal; stavové všichni stěžovali si do něho (Pam. sněm. V. fol. 118), že nejsa minulým sněmem za direktora nařízen, patent po zemi posílal a v něm direktorem se jmenoval, a nemaje dovoleno do peněz zemských sáhnouti, nemalou summu k sobě přijíti směl; po Haugvicovi, jenž byl císařem z úřadu hejtmanského sesazen (list kardinalův císaři z 18. ledna 1602), byl místodržícím úřadu hejtmanského Jan starší Bruntálský z Vrbna (list kardinalův císaři z 22. ledna 1602), jehož dobrý poměr ke kardinalovi (srv. str. 447) osvětluje toto místo listu kardinalova: „nynější pan místodržící ouřadu hejtmanského (v pravdě říci mohu) k tomu ouřadu tolikéž by dobře, jsouc VCMti právě věrným a upřímným poddaným a služebníkem, se hoditi mohl. Než že pán religie sté. katolické není a k vzdělávání a rozšíření víry sv. katolické potřebnějši bejti se uznává, aby i hejtman též religi v tomto markrabství od VCMti dosazen byl“, protož navrhoval p. Ladislava Berku, po něm pak p. Ladislava z Lobkovic. Jan starší Bruntálský byl místodržícím úřadu hejtmanského ještě v září a říjnu 1602 (Pam. sněm. V. fol. 131, 137), jeho místodržícím byl tedy v úterý po sv. Prokopu 1602 kardinal

(Pam. sněm. V. f. 126); Ladislav Berka jmenuje se místodržícím úř. hejtm. teprve 1603 (Pam. sněm. V. f. 139). Osobivý Berka nebyl pak nikdy pouhým nástrojem kardinalovým, nýbrž velmi brzo postavil se proti němu. Na str. 396 je smysl listu kardinalova z 2. října 1606 tento: kardinal poroučí děkanovi hradištskému, aby placením lidí nepřetahoval, a mnichům povinnostmi církevními lidem posluhovati aby žádné překážky nečinil, „poněvadž to jakořka z Boha darmo činí.“ Na str. 398 Drasovicemi míní se Dyjákovice; na str. 410 „Vyspohoř“ značí asi Vyšehoř; na str. 430 pozn. 5. týká se ovšem Bystřice nad Pernštýnem a nikoli pod Hostýnem; na str. 512 určitěji bylo by říci, že klášter sv. Josefa založil kardinal; na str. 521 kapucíni v Brně byli již 1604.

Velice bylo by si také přáti, aby spisovatel zrovna dobu před povstáním českým poněkud zevrubněji vyložil a doložil. Opakují se tu sice některé zprávy, uvozují se ze stížnosti stavů evangelických jednotlivé žaloby na katolíky (ale pravidlem bývá každá stížnost upřílišována), ale kdyby byla doba ta podrobněji doložena, poznalo by se, že nekatolíci měřili katolíkům stejnou měrou. Nelze zde obšírně o věci uvažovati, ale povšimněme si jen některých ukázek. Jak výbojní byli protestanté v Opavě, viděti ze stížnosti kaplanův opavských již roku 1610, že žádní farní a kněžští důchodové, užitky, pole ani desátky z vesnic děkanu ani kaplanům zúplna dány a odvedeny nejsou, že protestanté fundaci a nadání oltářní jinam a ne k faře hlavní obrátiti usilují, že křty, oddavky i pohřby od nich se odnímají a jinam přenášejí, že plat roční jim ani škole nevychází ani pro školu se dříví nedává, že překážky a posměchy v službách božích se jim dějí skrze zavírání brány, když za městem slouží (Reg. bisk. z roku 1610 bez bližšího data). Roku 1615 Jan Špigl z Pakersdorfu faráře jaktarského při městě Opavě beze všelijaké příčiny na svobodné ulici potloukl, zranil a svou vůli nad ním a čeládkou jeho provedl. Podruhé pak 8. července na téhož kněze mezi branou opavskou dobytým kordem se obořil, a kdyby kněz utíkáním sobě nebyl zpomohl, a Špigl od druhé osoby stavu rytířského nebyl zdržán, nepochybně byl by od něho těžce zraněn nebo dokonce proboden, poněvadž Špigl mu hroziti nepřestával (koncept listu kardinalova císaři z roku 1615). Téhož roku Kateřina Onšická z Bělkovic a na Paskově, ačkoli podací fary velkohrabovské bylo dáno kardinalovi, dala kostel velkohrabovský faráři Vojtěchovi zavříti a nechtěla míti poddaných svých dostatečně k tomu, aby jemu desátků povinných vydali (Reg. bisk. list ze 17. května 1615). Roku 1616 spáchány byly v Ostravě nemalé různice a všelijaké rozpustilosti všetečné skrze rychtáře ostravského k poskvrně míst posvátných, zlehčení úřadu a řádu kněžského a k nemalé pomluvě a pohoršení odporníků víry katolické (Reg. bisk. list z 1. března 1616). Když roku 1617 zemřel farář ve Velké Bíteši Matouš Stratecius, ač podací kostelní náleželo abatyši tišnovské, Bítešští nechtěli dopustiti, aby v kostele pochován byl, a pomlouvali ještě nebožtíka, jemuž kardinal dosvědčoval jeho chvalitebné obcování bez úhony duchovenství a poctivosti jeho, že by

nepřádně živ byl a na zlou nemoc umřel (Reg. bisk. list z 15. února 1617). Téhož roku Jan starší Želecký vzal s gruntů kardinalových dvě nevěsty mocí téměř se svými poddanými a dal je skrze predikanty své společně v noci oddati, poddaného svého Martina Krejčího ze Želče majícího manželku živou, kteráž od něho ušla, mocí přinutil jinou poddanou páně za manželku pojíti a lidem, kteří v bludech kacířských s tohoto světa scházeli, poroučel při kostele želeckém odháněje odtud kostelníky mocí zvoniti (Reg. bisk. list z 25. února 1617). Co o stížnosti poddaných lze kolikráte souditi, ukazuje příklad novoříšských. Když kališníci novoříšští přehnanými stížnostmi do probošta obrátili se o pomoc na protestantské okolní šlechtice, vyšetřoval to hned sám kardinal a shledal žalobu nedůvodnou, nepravdivou a lehkovážnou a přece zastával se jich Vilém z Roupova, Krištof z Říčan a Jindřich Zahradecký (Reg. bisk. list z 25. dubna, 1. května atd. 1617). Proto povstání české nebylo oprávněnou sebeobranou (str. 566), aspoň ne po stránce náboženské; ovšem mělo zachrániti moc stavovskou.

Ale budiž rozuměno těmto poznámkám. Maličkosti tyto mizí v díle tak obsažném vzhledem k skvělému celku, jenž má a míti bude vždy cenu trvalou. Potěšením je čísti v knize poctivě psané, v níž se snaha a láska ku pravdě všude obráží. A zdůvodněné úsudky své předkládá spisovatel skromně a nenápadně, ač kolikráte úplně jiného závěru dochází, a napravuje, v čem křivděno a ubližováno; vizme na příklad rehabilitaci Marka Khuena.

Rovněž nikoli za výtku, nýbrž za přednost pokládati lze přehojné doklady pod čarou, jimiž spisovatel výklad svůj provází. Do příloh všeho dáti nelze a raději obšírnější doklady, které nahrazují z veliké části původní prameny.

Veliké dílo Kameníčkovo je základním dílem k dějinám 16. století, pílem svědomitým, umným, velecenným.

Pilatus (Dr. Viktor Neumann): Der Jesuitismus. Regensburg 1905. Str. 595.

V prvém oddíle líčí se vznik řádu jesuitského, osobnost zakladatelova, duch jeho řehole a Exercitií, hlavní příčiny neb záminky útoků na řád (protestantství, spory mravovědné, záležitosti missijní atd.), zrušení a znovazřízení řádu, nepřátelství proti němu v Německu.

V druhé části jsou některé hanopisy a příslušné spory zevrubněji probrány, doklady doslova otištěny. Část tato má cenu dokumentní pro toho, komu větší prameny jsou nepřístupny.

Spisovatel sám praví, že jest protestant a nikoli stoupenec jesuitů. Zájem jeho jest čistě historický, a to na obě strany. Snaží se tedy vylíčiti dějinné pozadí jednotlivých událostí řádu příznivých neb nepříznivých, určiti stanovisko i směr jeho a dle něho i dle protivného stanoviska oceniti útoky na řád činěné, útoky jak zásadní tak náhodné. Mnohé zřízení, které vzdáleného posuzovatele snad uráží (na př. vzájemná povinnost denunciační v řádě), třeba posuzovati v souvislosti s celkem, nechceme-li býti nespravedliví; tak ve zmíněném případě nejde o vzájemné očerňování nebo slídilství, nýbrž o jeden případ oné lhostejnosti k časným

věcem, již sv. Ignác tak často zdůrazňuje, o indifferenci ku chvále či haně lidské. Tímto širším a hlubším pojetím příslušných otázek nabývá spis „Pilatův“ mnohem větší ceny než mívají jiné obranné spisy toho druhu: zprostředkujeť na základě přesných údajů porozumění a usnadňuje spravedlivý úsudek. Máť každý člověk a každé lidské zřízení své slabší stránky, má je i zakladatel řádu jesuitského i jeho instituce, ještě více jich pak mají ti, kteří je prováděli a provádějí: toť osud všeho lidského. Ale měřítko protivníkův i jaksi střízlivějších je z pravidla chybné, tak že obyčejně přestřelují; málo poměrně je těch, již bez předsudku upozorňují na skutečné nedostatky řádové praxe. K tomuto jest potřebí zásadního souhlasu, totiž aby posuzovatel si přál zdárné působnosti řádové, ať v duchovní správě, ať ve vědě neb umění. Toho ovšem od protivníků katolictví nelze se nadíti, ale třeba to předpokládati u spolupracovníků, kteří s jesuity stojí na stejné půdě, totiž katolické, kteří však s jejich praxí ve všem nesouhlasí a ve vzájemné rozčilenosti bývají pro výtky jednotlivým jesuitům neb i celým školám jejich činěné vyhlašováni za protivníky katolictví vůbec; a to jest rozhodně nesprávno. Hanopisy protijesuitské, které spisovatel po zásluze přibíjí, jsou opravdu hnusné; člověk si skoro pomyslí, že nemůže býti větší cti než takovíto protivníci, ale s druhé strany zase lituje, že se i zcela věcné kritiky někdy podezírají.

Spisovatel ujišťuje, že všude šel až k pramenům, nespokojuje se zprávami druhotnými, byť byly u dějepisců sebe slavenějších; dílem svým pak to také dokázal, tak že mnohý ustálený úsudek zvrátil a po pravdě opravil.

Dr. Josef O. Worel: **Zákon o revisi** výdělkových a hospodářských společenstvech a jiných spolků. Nakl. Jaroslav Pospíšil v Praze 1905. Str. 68. Cena 1 K.

„Několik zajímavých sporných otázek ze zákona o revisi hospodářských a výdělkových společenstev, jež za úřadování autorova při vrchním zemském soudě pro království české tímto soudem bylo rozhodováno i pohnulo autora k pojednání o celém zákoně revisním i s prováděcím nařízením“, praví spisovatel úvodem a tím zároveň i charakterisuje ráz svého dílka Vedle několika komentářů nového zákona revisního, vydaných od několika praktiků revisorských, probírá autor-sudí zákon s hlediska čistě právnického. Látka případně roztříděna. Rozbor jasný, ale velmi stručný Jen otázka po vzájemném poměru jednotlivých druhů revise probrána akademicky důkladněji, pro praktický účel spisku a vzhledem k ostatnímu obsahu nepoměrně obšírně. K vlastnímu pojednání připojen jednak vzorec otázek revisních ministerstvem vydaný, jednak instrukce pro výbor revisí ustanovená zemským výborem pro království české. „Revisní seznam“ přidán patrně jen pro obchodní soudy, pro „společenstva“ přece nemá významu. — Na Moravu brán nechvalně známý a přece dosti častý „český“ zřetel. Tak uvádí v seznamu revisních svazů, do něhož pojal i německé, pro Moravu: „Revisní svaz moravský v Brně.“ Revisní jednoty české jsou na Moravě tři, ale žádná takového

jména, jak autor udává. A právě soudnímu úředníku nebylo nesnadným zjednati si správné informace. — Některé jazykové nesprávnosti nemile se vyjímají i v právnickém spisku. Škoda, že hned v officielním českém překladě zákona užito znova pro družstva revidovaná terminu společenstva. Dnes už se v odborné literatuře víc a více rozlišuje mezi družstvem výdělečným či hospodářským sdružením volným, a společenstvem, korporací stavovskou závaznou.

Ze života náboženského.

Na valné hromadě Zemské jednoty českého duchovenstva v Čechách (20. července) praví se v jednatelské zprávě, že kontrmina vzbuzená loňskou resolucí Jednoty konečně ustala, když Jednota vysvětlila věc a přiznala vlastní úmysl a účel. Že kněžstvo samo od Jednoty se neodvrátilo, vidno z toho, že při útocích na Jednotu 213 kněží se k ní přidalo a jediný pouze odpadl. — Snahy organisovati také moravské kněžstvo pod touže Jednotu se nezdařily. Nyní moravské kněžstvo dosahuje však toho, že organisace podobná se mu povoluje pro každou diecesi samostatně. V brněnské diecesi stanovy pro Jednotu vypracovány a kněžstvu předloženy, aby se o nich dohodlo. V olomoucké arcidiecesi volena opačná cesta: kněžstvo — výbor, jenž se akce samočinně ujal — má stanovy ordinariatu předložiti. V kněžské společnosti posuzuje se oddělené organisování kněžstva moravského nepříznivě. Raději by mnozí viděli „jednotu“ zorganisovanou pro celou Moravu. Tomu zajisté nebude nic překážkou: tvořiť přece Morava se Slezskem jednu ústředně zorganisovanou jednotku církevní pod jedním metropolitou, a tedy by i zemská moravsko-slezská jednota duchovenstva zcela církevně k této organisaci přiléhala. — Mají-li jednoty diecesní či moravsko-slezská jednota býti utrakvistické, či pro duchovenstvo české a pro německé zvláště, to jest věcí podřízenou. A záleží to více na vůli německého duchovenstva. Bude-li toto chtít do jedné organisace s českým, české duchovenstvo se jistě rádo s ním sdruží. Německé duchovenstvo by ostatně ani nemohlo samo pro sebe organisovati se ve dvě diecesní jednoty, poněvadž v brněnské diecesi na příklad by ho k tomu nestačilo; bylo by tedy nuceno přímo založiti společnou moravsko-slezskou organisaci. — Ve stanovách brněnských vytčena jako hlavní cíl právní ochrana a replika novinová, věc, jež většině kněží vůbec na srdci neleží, neboť za tak nákladnou a důkladnou organisaci to samo by nestálo. V Olomouci mluvčí deputace kněžské vytkli jako hlavní účel budoucí jednoty: stavovské povznesení a stavovskou ochranu kněží, ale i ochranu křesťanského lidu. Kněžstvo olomoucké má z nedávné a i z dnešní doby smutné zkušenosti, že se povolaný

činitel (kapitola) ochrany té ani pro kněžstvo ani pro lid neujal. Že tedy kněžstvo svépomocí musí si opatřiti, čeho ve vlastní církevní organisaci postrádá.

*

Promlouvaje v posledním čísle o „moderním“ pohanství u nás, praví „Korrespondenz-Blatt“, že jednou z příčin, jež toto moderní pohanství vytvořila, jež zavinila, „proč právě katoličtí kněží žijí ve velikém posměchu a nevážnosti, jest onen neevangelický vývoj, jaký kněžská organisace prodělala... Často mně připadlo za těžko pomysliti, že Pán sám určil Církvi takovýto vývoj — spíše nepřítel člověk to učinil. Ne „Dei gratia“. ale z dopuštění božího... Kdyby sv. Pavel měl kritisovat dnešní pořádky naší hierarchické organisace, jako kritisoval jednou jednání Korintských, neskončil by jen mírnou výtkou: laudo vos? in hoc non laudo (pochválím vás snad? za to zajisté nepochválím), ale jistě nějak ostřeji... Naši falsati gentiles (falšovaní pohané) snad by nám kněžím více věřili a socialisté snad by tolik církvi její kapitalistické zařízení nevyčítali, kdyby nebylo toho zrovna nesmyslného rozdílu v příjmech církevních osob...“ Je to úvaha (asi prelata Scheichera) vyplynulá ještě z debaty o úpravě kongruy. Naši moderní „pohané“ však aspoň mohou poznat z řečí kleru i tisku jeho, že poměry ty ho nikterak netěší, že proti nim protestuje, ale stát (a ani celý stát ne) že je udržuje ne pro církevní prospěch, ale ve prospěch svůj.

*

V ostravské „Lidové Revui m.-sl.“ kdosi rozebírá „náboženský proces českého člověka“ (neukončeno ještě) a charakterisuje tohoto českého člověka takto: „Čistý český charakter podepřen jest o osnovu náboženských ideí... České náboženské cítění však je nekatolické a protikatolické, psychologický ráz národní povahy vtiskl do něj [!] nezrušitelné znamení tendencí protiřímských, nábožensky revolučních a nikdy nespokojených... Od přinesení východního náboženství Cyrillem a Methodějem, od zpopularisování v tradici domácí počíná se jeviti sporný konflikt mezi ryzí českou duší s oficielním vzezřením církevním, uměle a násilně udržovaným (?) vyššími vrstvami aristokratickými. vladařskými a hierarchickými, kteréž vyvíjely se jiným směrem (než národ). Přes to, že katolicismus opanoval pole, nebyla zdusena a umrtvena živoucí vzpruha národní, zůstalo nedotčeno intensivní cítění protiřímské a protikatolické, jež nutně vedlo nemohouc obstáti jako samostatné tvary husitismu a českobratrství — k protestantismu, což není ničím jiným než lapidarním zrekapitulováním předchozí historie [co to?].“ — K této jinak obvyklé u nás filosofii našich dějin připomeneme něco o té „ryzí české povaze“, jež prý tedy jest protikatolickou. Ta „ryzí česká povaha“ není snad českému člověku něčím vrozeným (to by byl příliš nepokrokový názor!), nýbrž se s českým kmenem vlivem celého prostředí jeho vyvíjela. Do 8. století v označeném směru protikatolickém se nevyvíjela a dále až do konce 14. století zase ne, aspoň ne více než všecky okolní národy, které tou dobou byly ve větších rozepřích

s Římem nežli Čechy za Přemyslovců a Lucemburků. Osudy 15. a 16. věku mohly míti výše označený vliv na českou povahu. Po dokonané protireformaci působí už půl třetího sta let vlivy opačné. S pouhého mechanického stanoviska musily se vlivy ty v té „ryze české duši" vyrovnati. A ony se také na tolik vyrovnaly, že nemožno správně a důvodně tvrditi, že by český člověk byl tak protiřímský, aby to tvořilo jeho specifický odznak. Prvorozená dcera Říma — Francie ukazuje té protiřímskosti čas od času tolik, že jistě Čechy jí nepředhoní! Proces, jejž český člověk prodělává dnes, není procesem proti Římu, ale proti zjevenému náboženství vůbec. Je to nivellace moderní kultury a působí stejně u pravoslavných, u protestantův i u katolíků všech národů. Není to nic ryze českého. Něco jiného jest nacionalismus vyjádřený více méně i v náboženském životě. Ale i kdyby ho snad bylo v nás nějak nápadně mnoho, nebyli bychom v tom zase ojedinělí. Nacionalismus tento působil i jinde a dosud působí. U nás však ho právě není tolik jako jinde. Církevního nacionalismu, který by nás stavěl v protivu s Římem, u nás není a nemohl se ani vyvinouti. Charakteristika protiřímskosti a protikatolictví jest vybájenou věcí. Lid o ní nic neví. Kdo z lidu i z intelligence zvlažněl, neuvědomuje si jistě nijakým způsobem, roztrhl-li pásku s Římem či s kým jiným. V náboženském „cítění" má vůbec zevnější formulka malou váhu, a také vůbec v celém náboženském životě katolíkově — Řím zůstává zcela stranou, katolík se o Řím vůbec starat nemusí a obyčejně ani nestará, zůstávaje při tom plným katolíkem. Jeho spojení s Římem bez jeho plného vědomí zastávají a dovršují kněží, vlastně ordinariaty biskupské. A co o těch kdo v lidu ví a cítí? Katolík jen ví, že jest mezinárodně organisován. Koho začne mezinárodnost mrzet a zatouží po národní církevní organisaci, ten může přijít v protiřímské cítění. Ale je taková touha kde zřetelna v lidu či v intelligenci u nás? Je tak živa a mocna a rozšířena, že by tvořila náš specifický charakter? Tomu sotva kdo uvěří.

*

V pražské pravoslavné obci se to jaksi notně zamíchalo, co jí z opuštěné starokatolické obce přibyl nenadálý přírůstek. Dopisovatel petrohradského „Círk. Věstníku" stěžuje si, že tento přírůstek nový je tím vším vinen. Dopisovatel praví: „Výsledkem dnešní politiky proselytismu, jaký ovládá ruskou pravoslavnou obec v Praze, bylo, že naspěch připojeny byly k pravoslaví osoby úplně neobeznámené s pravoslavím a jeho duchem, a vnešší v pravoslavnou církev cizí pro ni socialní zájmy a politiku řevnivosti (odtud protest zbylé obce starokatolické) a z toho i přes míru jdoucí nadouvání celého přestupu toho v místních listech, kde už ohlašováno, že založena česká autokefalní církev pravoslavná, a dále i to beztaktní rozšiřování letáků v samém pravoslavném chrámě za bohoslužby (což vedlo k zakročení rakouských úřadů!). Následkem této úzké politiky proselytismu objevil se konečně i mimoděk zasetý rozkol a spor mezi nově přistouplé a staré pravoslavné." Tedy pravoslaví se zklamalo — doufalo nalézti horlivé věřící, a zataženo zatím v boucharonskou politiku česko-liberalní,

o níž dříve nemělo ani ponětí. Dopisovatel posuzuje oprávněnost a úkol pravoslavné obce pražské a odmítá výtky těch, kteří praví, že obce té v Praze vůbec není třeba, poněvadž tam pravoslavných není a duchovenstvo místo církevních funkcí jest lákáno zastávati tam místo jakýchsi národních konsulů! Ruské pravoslavné obce s duchovenstvem v Praze prý je třeba, ale nesmí se zase honiti za hromadným přítokem, nesmí dělati propagandu, která jí jen škodí a znehodnocuje ji, neboť chytá takto živly nejméně cenné a v náboženském životě zcela bezcenné. Pravoslavná církev v Praze má prý poslání čistě mravní. Ona tam musí ukazovati celým svým zřízením krásu a čistotu pravoslavné víry a obřadu, a připravovati tak českého člověka pro budoucí obrat, pro budoucí splynutí, jež je možno jen zázrakem a v daleké budoucnosti. A dnes církev pravoslavná na tuto representaci nestačí. Vyzbrojena v ohledu církevním a liturgickém tak špatně, že celá ta bohoslužba pravoslavná v Praze zarmucuje zrovna srdce pravého pravoslavného, ne tak aby před Čechy representovala krásu a důstojnost východní církve.

*

Sjednocovací snahy ve všech církvích křesťanských v Evropě nyní velmi živě se jevící, počínají se také vyvíjeti v lepší, dokonalejší formu: stále méně mají do sebe divoké propagandy, výlučnosti a nesnášelivosti, a kde se ještě tímto způsobem projeví, zarmucují srdce a pobuřují mysli všech jak souvěrců tak jinověrců; neboť takto se jen mysli a srdce od sebe oddalují, protivy se přiostřují a lidé různých vyznání proti sobě roztrpčují. Je zřejmo, že sjednocení církví nebude dílo lidské, ale dílo boží, uznávají to všichni toužící po něm ve všech církvích. Ne násilím, nenávistí, výtkami a usvědčováním cesta se mu připravuje, ale vzájemnou láskou, sbližováním, uznáním a klidným vysvětlováním. Výlučnost, úzkoprsost, samospasitelnost a nesmiřitelnost vytýkají zvláště katolíkům a pravoslavným, neboť obojí nauku svou hájí jako nezměnnou, naprosto pro všecky závaznou, nedopouštějící žádného smlouvání. Intransigentnost katolického a pravoslavného stanoviska zvláště zřejmě dokazuje, že sama milost boží musí zasáhnouti a rozrůzněné mysli a srdce spojiti.

Jak si toto možné spojení představuje pravoslavný bohoslov a jaké podmínky žádá pro ně po římské církvi, příkladem je zakončení polemiky jakéhosi dopisovatele S. (o přestupu unitů) s francouzským farářem petrohradským Paul Baurainem: „Až římský velekněz odvrhne, jakožto sebe nedůstojnou, myšlenku o všesvětovém římském despotismu, tak tíživém pro strádající lidstvo, a to ve všeliké formě jeho, jak v občanské tak v duchovní; až pronikne se sám jedině pravým pojmem křesťanství jakožto duchovní republiky; až sám slavnostně před celým světem vyzná svůj těžký hřích (!) vypínavosti a hrdosti proti člověčenstvu, na jehož duchovní svobodu sahal, a přijde do Kanossy na osmý všeobecný sněm církevní (východní církev uznává jen sedm prvních všeobecných sněmů církevních spolu s námi), tichý, pokorný, jako rovný s rovnými, pak nejen pravoslavní, ale i protestanté přimknou

k všeobecné církvi se svou krásnou ideou o všeobecném kněžství (každý je si sám knězem u nich!); pak bude už ten ‚jeden ovčinec' na zemi s biskupy skutečně pokornými a s všeobecným kněžstvím v lidu, a jeden pastýř na nebi — Pán náš Ježíš Kristus.“

V takovéto formě chtíti sjednocení — to značí odložiti větší část dnešní dogmatiky katolické, ale i pravoslavné!

Mnichovský „Hochland“ upozorňuje na článek bývalého protestantského faráře A. Bonusa v listě „Tag“ („Evangelicko-katolický svaz“), jenž má za to, že stačilo by jen přemoci tu vzájemnou tradiční nechuť obou konfessí, a nastalo by sblížení. Neboť kultura a náboženské cítění u obou jest v podstatě stejno. „Máme v naší kultuře málo živlů, jež by se navzájem vylučovaly, jenom třeba umělou, věky nanesenou isolační vrstvu prolomiti. Evangelicky a katolicky nejsou samy o sobě neslučitelnými protivami. Naopak ve zdravé zbožnosti vždy hlavní a podstatné prvky obou náboženských směrů klidně pospolu se nalezají. Když by tedy v této naší odpudivosti, v tom našem kaceřování a výsměchu vzájemném na některém místě naší celkové kultury povstalo hnutí, jež by principielně směřovalo ku vzájemnému porozumění, pak by to za všech případů kulturelně působilo; už ta pouhá nálada smířlivá byla by velmi cenným prvkem, osvobozujícím, osvětlujícím v celkové kultuře naší...“ A. Bonus hájí ovšem při svém smiřování pouze citovou jednotu. Na venek i v nauce by po takovém sjednocení zůstal veliký „mišmaš“, jak praví „Hochland“, ale vnitřního společenství by nedosaženo.

Myšlenka sjednocení nejdále se vyvinula v zemích západních, ve Francii a v Anglii, u katolíkův i u protestantů. Z moderně katolické strany založena letos na jaře „Společnost náboženského studia“ (Société d'études religieuses), jež ve dvou sekcích pracuje ke sjednocení: v první ku sjednocení mysli a srdcí uvnitř katolicismu i mimo něj a v druhé sekci ku sblížení církví vzájemným studiem a oceněním ducha, působnosti a snah té které církve. Ke společnosti patří nejlepši a nejznámější jména pokrokového katolicismu ve Francii. Starší a velmi četné jsou různé „apoštoláty“ a bratrstva modlitbou hledící se přičiniti o sjednocení mysli v jedné víře. Francouzské katolické podobny našim, originalnější jsou anglické z protestantské strany založené. Tak „armáda církevní jednoty“ (Church Union Army) ukládá členům svým pracovati vším způsobem ku sjednocení anglikanské, římské a řecké církve; členové povinni jsou se modlit jeden den za anglikanskou, druhý den za římskou, třetí den za řeckou církev. Členové této armády ochotni jsou přijati všecky nauky a obřady římské církve i s primatem papežským, jen žádají uznání anglikanských kněžských svěcení. Podobnou organisaci má „společnost pro šíření jednoty v křesťanstvu“ (Association for promotion of the unity of Christendom), rovněž zavazujíc členy k modlitbě za zmíněné církve. Ve svatodušní svátky pořádává zvláštní pobožnosti k Duchu sv. za osvícení všeho křesťanstva. V Německu podobný spolek jest „Psalmenbund“ roku 1862 zřízený pozdější konvertitkou Massowou; členové (z protestantských) každý den povinni jsou modliti se k Duchu

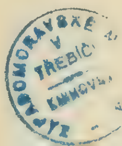
svatému a pěti žalmy po týdnech rozdělené na úmysl jednoty všeho křesťanstva. — Tyto a podobné jim velmi četné spolky pouze zbraněmi duchovními, modlitbou za jednotu bojující jsou nejkrásnějším květem ze snah sjednocovacích vypučevším. Po nich přicházejí teď jednoty vědecké, učenců bohoslovných a dílo sblížení dohotovují na místě nejtěžším, na tom, kde mysli a srdce lidská se rozešly, v různém pojímání jednotlivých pravd křesťanských.

*

Spolek „rozvedených manželů“ ve Vídni sbírá podpisy na žádost k říšské radě, aby se přičinila o brzkou reformu práva manželského. Reforma tato má ovšem jíti pouze tím směrem, aby nový sňatek rozezdaných katolíků byl možný. Ostatního už nic spolku neleží na srdci. Spolek teď připouští členy i ze ženatých katolíků (do „spolku rozezdaných“!) a stává se vůbec střediskem široké propagandy proti svatosti a neporušitelnosti svazku manželského. — Rozvody v říši za poslední léta značně se rozmnožily. Roku 1893 rozvedeno 801 manželství v říši rakouské, roku 1897 bylo jich také jenom ještě 837, ale rok na to už 1117 a od té doby rozvody velmi se množí: na 1290, 1310, 1508, 1725, až r. 1903 bylo jich dokonce 1827. V těchto rozvodech jest ohromná většina katolických manželství. Roku 1903 bylo jich z těch 1827 — celých 1606. V našem právu manželském možný jest pouze rozvod, ale nikoli zrušení svazku manželského mezi katolíky (vyjma některé případy, pro něž sňatek ten vůbec neplatil), tak aby obě strany nabyly nové volnosti a svobody. Takovéto zrušení sňatku možné jest jen u nekatolíků, židů, mohamedánů a co jsou bez vyznání. Také zrušení svazků manželských se množí. Před 10 lety bylo jich zrušeno 116, a r. 1903 už 206. Většina těchto zrušených sňatků jest mezi židy. Rozešlo se r. 1903 manželství židovských 122, řeckovýchodních 48, evangelických 27, bez vyznání 2 a 7 jinakých. — Čísla tato svědčí o velikém rozvolnění myslí, jaké poslední léta a zvláště od r. 1898 (hnutím los von Rom) nastalo.

*

Protestantský theolog. učenec americký Dr. Briggs uveřejňuje v červencovém svazku „North American Review“ článek velikou pozornost vzbudivší, v němž velebí nynějšího papeže Pia X jako reformátora církve katolické a jako nového jejího oživovatele. S protest. stanoviska zvláště na něm chválí jeho heslo „instaurare omnia in Christo — všecko znovuzříditi v Kristu“. To jest, oč theologové protestantští se snaží už více než půl století. Po tom touží všichni nejosvícenější mezi námi; toť jest hlavní požadavek všech církví prot.: vnitřní obrod v Kristu. „Což by více mohli žádati po církvi římské! Christologické hnutí jest nejsilnějším náboženským impulsem křesť. světa v posledních padesáti letech. A je to nesmírně významné, že katolická církev pod vedením papeže římského sama od sebe vstupuje v toto hnutí a súčastňuje se na tomto světovém ruchu christologickém. Protestantští theologové od 50 let v něm pracující mnoho mezi svými věřícími nepořídili. Kdyby se teď podařilo papeži, jenž jako hlava



římské katol. církve požívá úcty a poslušnosti celého světa katolického jako nástupce sv. Petra a viditelný representant Pána našeho, povznésti katolíky všeho světa k tomu povýšenému stanovisku, aby každý obrodil se v Kristu, pak by to bylo nejmohutnějším „revivalním“ (oživným) hnutím a největší reformací církevní, jakou zná historie. A protestantské církve stojíce před tímto mohutným zjevem života náboženského, samy sebou by byly k římské církvi přivábeny“. — Dr. Briggs zcela správně prohlašuje, že římská církev od 17. století a od koncilu tridentského stále se reformuje důsledně k lepšímu, kdežto protestanté opustili onen povznesený augustinianismus svých reformátorů. V Evropě jest zastanců směru Augustinova velmi málo, v Americe sotva se který nalezne, leda někde nějaký v semináři zastrčený spirituál se svými chovanci. Obecná nauka protestantská jest dnes taková, že by se k ní reformatoři neznali . . . Církev katolická také nezůstala státi na stanovisku 16. století. Tehdy na koncilu tridentském prodělala veliký obrodný process, vymýtila ze života náboženského mnohé vulgarnosti a poklesky, proti kterým reformatoři bojovali. Od té doby reformy její jsou čím dál více ducha náboženského a čistě církevního. Celá řada důležitých reforem provedena v kurii samé. Autokracie papežova, třebas v zásadě uznána a prohlášena, nově ještě dogmatem o neomylnosti stvrzena, nicméně omezena velmi značně. Papež není a přece jest konstitučním panovníkem v církvi své. On sám omezen je svými poradními sbory a všecko jeho jednání i jednání těchto sborů spjato zase zevními normami kanonického práva.

A Dr. Briggs praví na konec, že Amerika prý nemůže pochopiti, proč papež neposílí svou autoritu svoláváním církevních sněmů do Říma v pravidelných lhůtách. Celá církev katolická má potřebu representace nějaké v Římě a měla by ji nejlépe v církevních pravidelných sněmech. Diskutuje se sice o tom v Římě víc než kdekoliv jinde. Činí se proti tomu mnoho námitek (s praktického stanoviska), ale žádná neobstojí. Kurie vždy bývala proti církevním sněmům, protože nezbytně vedou ku ztenčení moci officialistů římských. Ale papež v nich nalezne nejlepší pomoc právě proti těmto svým omezovatelům v kurii, a nabude možnosti pomocí sněmů církevních reformovati tuto svou kurii, jež mu přerostla přes hlavu, a vykázati jí meze patřičné. Dnes kurii samé velmi škodí, že se pouští do půtek a vyjednávání s jednotlivými státy o konkordáty a různé otázky (manželství, rozvodu, vychování dítek atd.); to vše by mohlo pro ni odpadnouti, kdyby zavedeno bylo církevní sněmování, sněm by svěřil vždy nejlépe sboru domácích biskupů té které země, nebo zvláštnímu výboru svému, co nejlépe řešiti jest na základě poměrův a okolností té které země. — Dr. Briggs doufá v papeže Pia X, že velmi mnoho přispěje k reformě celé katolické církve.

*

Vloni ustavená komise biblická v Římě vydala první zásadné rozhodnutí pro výklad písem svatých Starého Zákona. Zamítla totiž ten způsob výkladu, jenž vypravování v historických knihách

Starého Zákona, bylo-li těžko je srovnati s fakty odjinud známými, nebo ze zásadami jinde uznanými, prohlašovati chtěl za pouhé symboly, podobenství, nástiny nějaké pravdy oděné v roucho vypravování historického. Tím určeno, že nesmí se mnohá vypravování z doby patriarchů a z doby před nimi (o babylonské věži na př.) označovati za pohádky a podobenství (jinotaje), ale jako pravé historické události posuzovati. Výklad tím sice značně stížen — ale bádání historické tak bude zase tím více podníceno.

*

O reformě breviáře širší pojednání napsal do „Katholika" mohučského známý český Jes. A. Špaldák. Probírá důvody reformy a způsob její. V opravách historických lekcí hájí co největší střízlivost a přísnost: vymýtit vše, co je nesprávné a dokázaně nepravdivé, ale také vše, co je podezřelé, nedoložené, pochybné, ať se tomu konservativci vzpírají sebe více. Poukazuje tu už na podobnou velmi přísnou opravu Benedikta XIV. Komisi tehdejší i dnes si třeba za vzor vzíti. Věda historická neprobádala ovšem ani do dnes vše tak, aby ve všem mohla vynésti už poslední slovo. Ale dnešní oprava nemusí právě už býti poslední. V trevírském „Pastor bonus" premonstrát C. z Teplé v Čechách dožaduje se při reformě breviáře ohledu na duchovní správce. Poněvadž těch je konečně v kněžstvu nejvíce, a oni zároveň pro své zaměstnání úmorné a odpovědnost velikou nejvíce ohledu potřebují, proto prohlašuje tyto požadavky pastorace: 1. v breviáři ať je vše pravdivé, historicky, gramaticky (v překladu), exegeticky i symbolicky — tedy na výši doby ať stojí životopisy, překlad a řeč, výklady evangelia, a použití žalmů a antifon v jednotlivých svátcích. 2. Breviář ať přináší knězi praktický užitek. Ať se tam tedy zbytečně nic neopakuje, žalmy ať se více střídají, officia ať jsou jen ke svatým všeobecně v celé církvi známým a pak výlučně místní pro každou provincii. 3. Breviář ať je snadný, ne tak zmotaný a složitý jako dnes (nutnost hledati a převraceti vyplývá však z tiskové úpravy knihy a ne z modlitby samé!). 4. Duchovní správce má též nároky na slušný ohled. Má-li breviář i pro něho býti modlitbou, pak je mu nemožno vyhověti mnohdy tomu příkazu. Závaznost jeho tedy třeba uvolniti. 5. Pro dny veliké námahy (neděle a svátky) hodinky ať jsou co nejkratší. 6. Vůbec žádoucno by bylo breviář zkrátiti, jmenovitě o veršíky, antifony a komemorace, jichž je mnohdy zbytečně mnoho.

*

Velmi hojně teď rozvinul se v ruském duchovenstvu duch a nálada sebeobviňovací. Všecky listy duchovenskými záležitostmi se obírající přinášejí stále nové doklady o chybách, nedostatcích tu těch tu oněch zřízení a ústavů, ale i celého stavu, vady osobní, stavovské, vady ze vzdělání, z prostředí vynikající.

Tak „Voprosy Žizni" (červen) přinášejí od neznámého autora tuto stížnost: „V domácím životě duchovenstva řídko se setkáte s hovorem o nadšeném záchvatu sebeobětování, o novém nějakém prostředku pastorace. Peníze, příjmy, lepší místo, toť každodenní předmět

řečí. I děti už se vychovávají směrem praktického pohodlí, jen praktické rady se jim udělují. Ve společenské působnosti duchovenstvo nejeví kritiky, ani nebojácné pravdomluvnosti, ani zastání uražených ani starosti o malé a slabé. Našemu duchovenstvu ani nenapadne bez zavolání a zaplacení jíti ke svým farníkům s dobrým slovem, a docela už ne k chudým a ubohým! O řečnickém umění jeho raději pomlčet! Vždyť příslovnou jest neživost a chladnost kostelních řečí a co hůře ještě, ochota vždy se přizpůsobit v rečech těch všem vánkům a pokynům shora, od úřadů, od mocných tohoto světa. Církevní řeči neumějí skoro nic než velebit, chválit a oslavovat mocné tohoto světa!" — Tvrdé jest to slovo, ale třeba býti mužným a upřímně přiznat, že ve mnohém jest pravdivo — praví jeden (diecesní) list.

Navazuje na článek Platonova o nutnosti missií mezi ruskou intelligencí v „Missionářském Obzoru" praví „Církevní Věstník" petrohradské akademie bohoslovné: „Lásky je třeba v této missii, a jak my budeme projevovat tu lásku k intelligenci, když jí ve skutečnosti nemáme! Vždyť nelze si myslit, že ti duchovní, kteří dosud hromovali na intelligenci pro její „bezbožnost" urputnými výrazy a odvraceli se od ní, že by ti byli jednali neupřímně, proti srdci svému. Jak dále můžeme uznati jaké zásluhy intelligence, jak Platonov radí, když jako dosud ve všech jejích pracích, v tisku, v zemských ústavech, ve školách atd., když ve všem tom budeme stále s p. Platonovým samým vidět jen stálý útok na církev a duchovenstvo. A konečně projevy samé intelligentní světské mysli námi ještě příliš nedostatečně vystihnuty. My v hrdém sebevědomí držitelů pravdy chovali jsme se pohrdavě, ba i jen k teoretickému poznání těch vědeckých a uměleckých oblastí, v nichž stále se točí duch našeho intelligenta, nemluvě už ani o tom, abychom snad soucítili s ním a srdcem uhádali jeho požadavky, vystrádané často slzami a krví. Naše vedoucí intelligence — nutno jí dáti to právo — příliš mnoho se učila a příliš mnoho duchovně prožila. Nutno rovněž velmi mnoho se učiti, abychom znali vše, co zná ona, nutno vystrádati a protrpěti své křesťanské přesvědčení tak, jak ona protrpěla svoje — a pak teprv budeme moci hovořiti o missii mezi intelligencí!" Toto přiznání duchovenského organu jest zajisté překrásným zjevem autokritiky, a mohli by si příklad z něho vzíti a i mnohde jinde.

*

Založený „Liber Conversorum" v lublínské diecesi do konce července podává celkem výkaz obrácených ke katolictví unitů na Lublinsku 757, na Chlumsku 13.348. Značná sic čísla, ale nikterak tak hrozná, o jakých bájily Nov. Vremja, Svět, Moskevské Vědomosti a ostatní konservativní tisk. Arcibiskup mohylevský (petrohradský) Szembek krátce před svým výjezdem za hranice, jenž skončil pro něho náhlou smrtí (tyfem) v Alwernii u Krakova (7. srpna), vydal nařízení ku všem učitelům náboženských katolických škol, mimo království polské, krátké a zřetelné poučení: nepouštět se do výkladů a komentářů úkazu carského ze dne 17. (30.) dubna, neboť slova carská jsou zcela jasna, nýbrž prostě úkaz ten provésti: vyučovati

a zkoušeti náboženství v řeči mateřské jednotlivých žáků. ve všech těch ústavech, kde vyučujete. — Nejbližším následkem úkazu carského byly totiž dlouhé rozepře a tahanice mezi obyvatelstvem katolickým a pravoslavným, co jest a co není dovoleno; katolíci prohlašovali vše už, pravoslavní však nic za dovolené zmíněným carským úkazem. A tito měli skoro pravdu — praxe zatím jim přisvědčila. Ale přece ne ve všem!

*

Záležitost „hlaholice“ přetřásána dále i po římské konferenci teprv ode všech listů jihoslovanských se všemožných stanovisk. Všecky hlasy vyznívaly v úsudek, že hlaholice nemá přátel ani ve Vídni a v Pešti, ale ani v Římě. Slovanská bohoslužba konána minulá leta aspoň na svátek sv. Cyrilla a Methoda v mnohých chrámech. Vloni zakázána ve Splitě, letos ji musil na výzvu z Říma zakázati též nejhoroucnější obrance hlaholice biskup kotorský Uccelini. — Z hlasů tiskových za zaznamenání stojí dopis situační zaslaný „Národnímu Listu“ (posl. P. Bianchiniho) zaderskému z Říma (č. 67. od 7. srpna). V Římě teď nejsou takovým otázkám jako je hlaholice nakloněni. Z prvu před konferencí římskou chtěli hlaholici vůbec odstraniti, její privilegium vůbec zrušiti. Ale po konferenci biskupské vidouce, že biskupové práva toho tak houževnatě hájí, a zpraveni od biskupů o situaci v národě charvatském, usnesli se ponechati ji v dosavadním rozsahu, ale jí nerozšiřovati. Osudné pro charvatské a dalmatské diecese jest, že Řím má v nich ve vlašském tamním kněžstvu donašeče a poštěvače. — Starý smutný národnostní konflikt zase se znovu šíře a šíře roztahuje i na poli církevním. Byla by to špatná politika Říma.

*

Urovnání záležitosti se srbským biskupstvím ve Skopji stále se protahuje odporem místní řecké církevní obce. Zásadně spor rozřešen už tak, že ve Skopji zřídí se samostatné biskupství jen pro Srby, Řekové a Rumuni budou z něho vyňati a podřízeni řeckému biskupu. Ale když už Srbové propuštěni, Řekové si odchod jejich chtějí dát aspoň draze zaplatit. Celé to jejich církevnictví — na všech místech není leč výnosným pro ně obchodováním. Od prvopočátku jejich kultury obchod pronikl všecky její složky a dosud proniká i za poměrné dnešní nekulturnosti jejich. — Volba srbského metropolity místo zemřelého Innokentije ustanovena na 27. srpna. Volba metropolity v autokefalní pravoslavné srbské církvi svěřena jak zvykem podle východního kanonického práva společně živlu duchovenskému i laickému. Jen že v Srbsku živel laický proti duchovenskému příliš slabo je zastoupen. Ve volební skupině jsou totiž všichni srbští biskupové (4), všichni představení klášterů a archimandritské (opatské) hodnosti úředníci církevní (dva ze Starého Srbska), celkem 25 osob a faráři hlavnějších chrámů všech pěti diecesí (protojerejové) celkem 18 osob. Tedy církevních volitelů bude tentokrát 47. Světských osob je 10, předseda ministerský, ministr kultu, předseda státní rady, předseda kasačního soudu, hlavní účtárny, předseda a oba místopředsedové skupštiny, rektor university a

rektor bohosloví (ostatně teď také duchovní už i jinak oprávněný). Ježto předseda ministerský zastává i odbor kultu, bude světských hlasů při volbě jenom osm proti 47 duchovním. Volba děje se v metropolitním chrámu po vzývání Ducha svatého a složené přísaze voliteli v ruce přítomných biskupů. Hlasuje se tajně lístky. Volba omezena jest pouze na srbské biskupy. Zvolený musí obdržeti dvě třetiny hlasů přítomných. Užší volba koná se v případě nutnosti až čtvrtý den a jen na kandidaty se už hlasuje, tu pak stačí nadpoloviční většina. Provedená volba a jméno zvoleného i s protokolem volebním dá se pak králi ku potvrzení. Potvrdí-li zvoleného král, prohlásí se pak druhého dne nový metropolita srbský v stoličním chrámu Páně a nastolí se slavnostně.

Věda a umění.

Ředitel lvovského divadla St. Pawlikowski navrhuje sjezd slovanských divadel do Kyjeva ruského. Jest pochybno, mají-li slovanská divadla už tolik společných zájmů, aby sjezdu takového bylo třeba. Ale už aby sjezd vzájemnosti té pomohl a vespolnost jejich rozšířil, byl by žádoucí.

*

Český skladatel a dirigent O. Nedbal pronesl se nedávno ku zpravodaji Nár. L. o celé řadě hudebních otázek, pro veřejnost českou zajímavých. Chválil velice oba sbory pěvecké, plzeňský „Hlahol“ a olomoucký „Žerotín“, chválil plzeňské divadlo v operní jeho působnosti, Plzeň vůbec prohlásil za eldorado českého zpěvu (nedávno jiný sbor plzeňský „Smetana“ — pařížský odbor „Hlaholu“ dříve — dobyl si první ceny na závodech pěveckých v Belgii a ve Francii). O těžkostech české Filharmonie se vyjádřil, že už snad ta celá trnitá minulost jest překonána. Příčinou všech těžkostí byl malý zájem pražského a vůbec českého obecenstva pro orchestralní produkce hudební. V Praze celý zájem umělecký se omezoval divadlem. Konečně však už i tu nastala změna. Pořádáním lidových koncertů v Plodinové burse prolomen led. Za jediný rok minulý provedeno v Praze tolik a při živém zájmu obecenstva, co dříve za celých 10 let provedeno. — Za nejnadanější z mladých skladatelův, od nichž nejvíc pro českou hudbu očekává, prohlásil Nedbal J. B. Foerstera, V. Nováka a J. Suka a zvláště nejmladšího O. Odstrčila. — Na svých cestách mistr Nedbal pravil, že jako nejvnímavější a nejobjektivnější obecenstvo hudební, zvláště koncertní, poznal obecenstvo v Německu. Pro vše dobré v hudbě jsouc zaujato, nezná národní řevnivosti a dobrá díla českých skladatelů přijímalo vždy s velkým porozuměním a sympathií. U nás stojí na témže stupni vyspělosti pouze hudební obecenstvo vídeňské. — Ze slovanských zemí za nejmilejší sobě a také za nejprobudilejší prohlásil obecenstvo české. V Rusku obecenstvo nemá svého úsudku a pro naši hudbu

má málo porozumění. Ale na obou stranách třeba více dobré vůle. I u nás konečně z ruské hudby zná málokdo více než jediné jméno Čajkovského.

*

O nehudebnosti většiny našich hudebních překladů (textových) mluví v „Lumíru" J. Vymětal. Dosud překladatel dbal většinou na literarní krásu, na básnické vystižení originalu. Spojení hudebního krásna se slovným bylo mu věcí vedlejší. Tak se stávalo, ža výraz hudební neshoduje se leda málokdy s výrazem slovním, a tak ztrácí právě překladem tím výraznost hudební. Ježto však hudba jest hlavní věcí, třeba text zcela jí podříditi a při překladě vésti si třebas méně literarně, méně básnicky, ale za to tím věrněji. Není možno se ubrániti tomu, aby takový překlad věrný slovně i hudebně nebyl poněkud těžkopádný, kostrbatý, ale za to neruší hudebního originalu, a to jest hlavní. Názorem svým obhajuje autor i sama sebe a svou práci překladovou, jíž právě mnoho po stránce slovesné vytýkáno. — Podle toho překladatel textový musí býti i dobrý znalec hudebního originalu, prožíti ho a procítiti dřív nežli se do překladu pustí, a překládati pak nejen výraz za výrazem, ale i zrovna notu za notou.

*

Zcela nespokojeny jsou s vládnoucím v Praze směrem architektury „Volné Směry". O činžákové architektuře vůbec ani nemluvě, ale i při veřejných budovách, na něž se rozepisuje konkurs. Konkurs na přestavbu městské radnice vypsán už podruhé a zase bezvýsledně. Nepodáno nic, co by jen i za řeč stálo. „Měli jsme dosud se svými veřejnými budovami pramalé štěstí; bylo by sebeklamem, kdybychom si namlouvali, že na příklad naše musea znamenají umělecky mnoho nad průměr, kdybychom si zapírali, že celkový vzhled našeho moderního veleměsta jest po stránce esthetické namnoze ubohý. A příčina tohoto zahanbujícího fakta? Souhrn všech sil a slabostí našich je tu příčinou, naše poměry s panujícími názory a smýšlením rozhodujících činitelův, obsazování našich úřadů, sestavování komisí a porot uměleckých, osobní ohledy a stranictví, opatrnictví a terrorismus, které v nich kvetou. A konečně školy naše." Aspoň technickým školám dává autor vinu. Ne že bychom neměli mladých nadaných sil, vypadly oba konkursy radniční tak uboze. Ale důvodem abstinence jejich jest vědomí, že marno je se namahat, neboť soudcové, v jichž rukou leží rozhodnutí, většině mladých nebudou chtíti rozumět a odmítnou je zásadně už napřed! „Pánové, kteří jsou dnes u nás u vesla, jsou z té zhýčkané generace z let sedmdesátých a osmdesátých, která rostla za tak neobyčejně výhodných podmínek v době, kdy jsme vítali každý talent s dychtivým nadšením, ale která časem příliš lehce uvěřila své vlastní neomylnosti a bohorovnosti a utlačuje nyní každou mladší a živější snahu..."

*

U příležitosti nového velikého romanu Václava Hladíka (Evžen Voldan) promlouvá Jean Rowalski (českopolský literat) v „N. Č. Revue"

o vývoji společenského a politického romanu u nás. První zástupci jeho G. Pfleger-Moravský a Karolina Světlá jsou mlhaví, nepodávají realistického obrazu, jakoby se báli zasáhnouti do skutečného života. Modernější autoři, Mrštík a Šimáček jsou úryvkovití, jejich umělecká snaha příliš do pozadí zatlačuje prvky společenské, na politické zabarvení vůbec nepomýšlejí. Nejvýznačnějšími autory v tomto směru jsou Laichter, Sova, Štech a Dyk. Ale první tři zase nepatří sem celí, Laichter psal více kroniku „Omladiny", Sova pak je příliš subjektivný („Výpravy chudých") a Štechovi (Kovové ruce) vytýká vůbec neuměleckost. Pravými socialně politickými romany jsou teprv dva poslední „Konec Hackenšmídův" od V. Dyka a „Evžen Voldan" od V. Hladíka. — V malém náčrtku Rowalského pominuto ovšem ještě několik jmen a zjevů, které by sem rovněž — v tento vývoj českého romanu společensky politického, měly býti započteny.

*

Dne 5. srpna odevzdán krakovský Wawel, starý královský hrad, okkupací rakouskou před 100 lety v kasárnu proměněný, v držení země. Země musila státu vyplatiti za vyprázdnění Wawelu (jež ostatně skončí se až roku 1908) 2·6 mil. korun. Krakovská spořitelna k této výkupní sumě přišpěla sama obnosem 800.000 korun. Dokud vojsko bydlilo v zámku wawelském, nemělo obecenstvo polské přístupu do starých slavných místností svých králů, leda že komandant to zvláště dovolil, a dovolení to nedáváno leda malým společnostem vybraných hostů. Nyní za majetnictví země už chystají se a ohlašují veliké návštěvy ze všech polských krajů.

*

Velmi těžkou záležitost politicko-kulturní mají řešiti Poláci z království. Od února totiž všichni studenti ve Varšavě i jiných městech polských stávkují. Pouze děti židův a úředníků chodí do škol. Tato stávka způsobena stejně jako podobné stávky v ruských městech u ruské mládeže odporem proti dnešnímu politickému systemu na Rusi, a měla býti také jednou z těch terroristických demonstrací, jimiž vláda a car nuceni by byli ku změně ústavy absolutistické v konstituční. Teď prázdniny blíží se ke konci a nastává otázka, půjdou-li žáci do školy. Ruští asi půjdou všude, polští však si umínili ani teď nechodit. Ústupky vlády polštině učiněné (dosud nevysloveno poslední slovo) neuspokojily veřejnosti. Víc než ruská společnost jest společnost polská a jmenovitě varšavská zradikalisována. Francouzský lékař Dr. Chervin tvrdí, že Poláci jsou tak nervosním národem, že nutno všecky jejich společenské zjevy posuzovati se stanoviska nemoci a nepříčetnosti. Není prý podobně zničeného národa na světě.

Arcibiskup varšavský Popieł vydal pastýřský list k rodičům polským, v němž velmi přesvědčivými slovy je volá k umoudření a rozsudku, představuje jim těžkou odpovědnost jejich, vydají-li dítky své znovu na celý rok lenosti a povalečství. Ale arcibiskup za tento skutek svůj leda potupen, podezříván a zrádcován — jen velmi, velmi malý hlouček konservativních lidí jeho vystoupení schválil. Marně přispěl

i milý Polákům biskup poznaňský varšavskému biskupovi Popiełovi na pomoc vřelým souhlasem svým.

*

Srbské „Brankovo Kolo“ beletristický týdenník v Karlovicích vycházející oznamuje, že koncem roku přestane vycházet. Po 11leté pouti. Belletristickým listům srbsko-charvatským se v naší říši nedaří. Zaniká jeden po druhém ať vznikne kdekoliv, a všecky po dlouhých marných obětech. Bělehradské listy, zdá se, stojí přece poněkud lépe. Už snad i dík nejen své větší ceně literarní, ale i svému stoličnímu, centrálnímu charakteru.

Slovinské studentstvo katolicko-národní vydalo v paměť 10letého trvání své vídeňské organisace (Danice) almanach „Po desetih letih“ (jako číslo 4. a 5. svého organu „Zora“). Almanach zabývá se účely a povahou, jakož i dějinami katolického studentstva, sdružení studentstva slovinského. Členů v minulých 20 semestrech bylo ze studentstva 91 (průměrně 23 v každém), členů zevních (čestných a zakládajících) celkem jest 60. Na konci 20tého semestru hlásí se k Danici studujících i vystudovaných 69 členů. V životě slovinském představuje tak Danica nejsilnější studentskou organisaci.

V Sofii měly obě skupiny socialistické tyto dni svou valnou hromadu: širocí (buržoasní více) a těsní. Těsní odbyli sjezd samými hádkami vůdců. Jednalo se hlavně o samovolné vydávání publikací od vůdců ve jménu strany. Sjezd tedy vydavatelskou činnost zredukoval a upravil: kromě měsíčníku „Novo Vreme“ a půltýdenníku „Rabotničeski Věstnik“, obojí ve zmenšeném vydání, nic jiného strana vydávat nebude. Sloučení se „širokými“ zamítnuto.

V Makedonii vláda turecká provádí nové sčítání lidu — a to tak, že po každém sečtení vypadá každá bulharská ves jako po vpádu nepřátelském a Bulhaři z ní obyčejně zmizí, místo nich pak zapíší se do seznamu Řekové, Vlaši a všemožné jiné národnosti. Staré sčítání, jež udávalo Bulharů a Srbů 1,172.036 vedle 499.204 Turků, 228.702 Řeků, 128.711 Albánců, 80.767 Rumunů, 67.840 židů a 54.558 cikánů (a 18.047 jiných), bylo pro Řeky i pro Turky příliš nepohodlné. Zdá se jim, že toto přiznané rozdělení obyvatelstva zavinilo vmíchání Evropy. Kromě Macedonie bydlí ještě ve vilajetě Adrianopolském („Odrinsko“) 480.000 Bulharů vedle 400.000 Turků, 180.000 Řeků, 60.000 židův a 80.000 ostatních (cikáni a asijské národy mohamedánské). Těchto asi 1,700.000 Bulharů mezi 3·5 mil. obyvatelstva dá se sic těžko odepsat, ale za pokus to vládě turecké stojí.

Lužičané slavili v Lázu sjezd Zejlerův 30. července na památku 100letých narozenin svého prvního pěvce a buditele.

V Pančicích uspořádána pak 6. srpna studentská schůzka srbsko-lužická, jaké o prázdninách pro Lužičany bývají přehlídkou mladých sil budoucí dorůstající intelligence. Ze zpráv srbských studentských spolků vysvítá, že nejčileji si vede pražská „Serbovka“ (15 členů). V Budyšině ze 36 Srbů v „Societas slavica Budissinensis“ byla jich jen malá částka. Také v evangelické „Svobodě“ nebylo skoro

žádného života. V lipském spolku „Sorabicum“ byli pouze dva členové, ač studujících srbských bylo mnohem více.

*

Zemřeli. 14. července Janez Terdina, nestor spisovatelů slovinských. — 15. července Alois Subič, malíř slovinský. — 24. července Ján Bežo, pracovník a spisovatel slovácký (knížky pro děti). — 1. srpna Dr. Gregor Krek, slavista, slovinský spisovatel. — 2. srpna Mořic Anger, první kapelník národního divadla v Praze a skladatel. — 15. srpna Zdzisław Gabryelski, majitel skladu hudebních nástrojů, šiřitel českých hudebních nástrojů velmi horlivý a uvědomělý. — 19. srpna Alex. Petr. Lukin, ruský žurnalista a feuilletonista (dva svazky feuilletonu: „Otgoloski žizni“ a jiné drobné povídky a pojednání). — 21. srpna Ilarion Ruvarac (* 13. září 1832), archimandrita (opat) z kláštera na Fruškė Goře, učený srbský historik církevní i světský. Prací jeho jest veliká řada; jmenován pro ně členem obou akademií (záhřebské i bělehradské). — 22. srpna Severyna z Żochowských Duchińská, polská spisovatelka starší generace (povídky a rozpravy literarní, * 1825).

Zprávy národohospodářské.

Od několika let uchytila se u nás vědomá, živoucí snaha, z ciziny zanesená, přispěti nějak ve velkém a s iniciativou nebo podporou státní k organisaci vývozu rakouského do ciziny. Počato upravovati námořskou plavbu a podporovati ji — dílo zatím nezdařené; počato prováděti nákladné přístavní stavby, dílo ještě nezdařenější; navrženo nákladné stavby železnic horských a provedeno je k úžasu celé říše s nákladem od nikoho nepředvídaným; založeno exportní akademii pro výcvik prakticky i theoreticky vzdělaných obchodních průkopníků v cizinu vysílaných; debattováno, plány vymýšleno, soukromých podnikatelů pobádáno. Na konec zůstaly ještě dva dávné plány vlády: založiti nějakou velikou exportní banku nebo velikou obchodní společnost. Po příkladě západních státův a hlavně Německa, jež jalo se bankami podporovat své tržní zájmy nejen v dalekém zámoří, ale v nejbližším sousedství Rakouska, v zemích, jež ono považovalo za svou výhradní domenu, přišla v oblibu myšlenka o zakládání bank. A tak přišedše už pozdě do Bělehradu a Sofie, kde Německo zakládá své banky, a na Černou Horu, kde kníže s pomocí italského kapitalu první a zatím na dlouho jedinou možnou banku zakládá, usmyslily si rakouské banky jíti dále: v Soluň, Cařihrad, do Egypta, Malé Asie a zřizovati tu filialky. Ale nedosti bude na tom, pojato úmysl zříditi velikou zámořskou banku, která by měla své filialky ve všech vážnějších městech v cizině, kam náš průmyslník vyvážeti může. O této zámořské bance rozeslala vláda dotazník na obchodní komory, aby se

o ní vyslovily. Obchodní komory zase požádaly větší vývozce a interessenty svého obvodu, aby se o záměru tom vyslovily.

Jedno z těchto dobrozdání přináší „Hlas Národa“, podle všeho asi od velké Maršnerovy továrny cukrovinek, která jest jednou z největších firem vývozních toho druhu u nás. V dobrozdání tomto schvaluje se záměr vlády podporovati vývoz a hlavně vývoz průmyslový, neboť tím země nejvíce získává a nejvíce vydělává, prodávajíc nejen výtěžek přírodní, ale i vyvinutou práci svých dělníkův a nutíc tak cizinu k vydatnému zaměstnávání nejdokonalejší a nejnákladnější výroby své. Pro český průmysl a obchod úmysl státu jest vítaným. Ale český vývozce nesmí se spokojiti se zřízením nějakého ústavu na čísi iniciativu až tam ve Vídni, ani mu nemůže býti milým podnik teritorialně zřízený. Český průmyslník a vývozce žádati musí svou vlastní českou národní organisaci vývozní. Jen taková posílí ho vydatně a přímo a nejlevněji. Všude jinde bylo by třeba nového dožadování a nových okolků. Není také třeba zařizovat zvláštní zámořskou banku. Bude-li vývoz dobře a pevně zorganisován, bankovní závody samy už půjdou za našimi kupci a vývozci a budou zřizovati své filialky, kde jich bude potřeba. České pražské dobrozdání je tedy pro zřízení české obchodně vývozní společnosti. K takové ať dá komora podnět a opatří pro ni z ochoty nabízenou podporu státní. Stačilo by, kdyby stát na řadu let zaručil pouze 4% zúrokování společenského kapitalu. Pomoci takové dobře zřízené a ze všech vývozních míst dobře informované společnosti potřebuje nevyhnutelně náš český průmyslník a hlavně drobnější. V poslední době česká výroba rozmohla se tak, že vyrábí více, nežli co zmůže domácí trh a tedy nalehavě potřebuje odbytu za hranicemi. Stálá průmyslová krise u nás zvláště tímto českým průmyslníkům silně se pociťuje.

Zdaž vláda ochotně přijme tak národně vytčený požadavek, jest velikou otázkou. Ale záleží mnoho na formě a osobách, které a jak jí ho podají. Pokud se týče samé bankovní pomoci při vývozu, tu by jak českému tak slovanskému vývozu dobré služby konala nově zakládaná banka (výlučně českým a slovanským kapitalem) Jadranská v Terstě. Jak banka tato na místě tom je potřebnou, viděti z toho, že obmýšlena zprvu jen kapitalem 1 mil. korun hned v začátcích zvyšuje jej na 10 mil. korun. Ovšem i s tímto kapitalem stačiti bude sotva na obsáhnutí finančně obchodní agendy nejbližšího slovanského jihu. Míníť zříditi filialky v Gorici, Pulji, Zadru, Splitu a i jinde na slovanském jihu.



Terstský týdenník obchodní „Tršćanski Lloyd“ navolává nás Čechy stále, abychom svou rozvinutou silou hospodářskou pomohli slabšímu slovanskému přímoří a nenechali je celé obsadit německými a vlašskými podniky. Zvláště Terst a přilehlé Mulje, budoucí to velikolepý přístav rakouský (neboť Terst sám jako přístaviště jest pochyben, otevřený, nechráněný a příliš nákladný), hodí se za dějiště české vyspělejší síly hospodářské. Vycvičeni a vyškoleni heslem „Svůj

k svému“ v tužší disciplině a organisaci národní mohou bez bázně se tu usazovat s podniky všeho druhu, neboť mohou počítati na podporu domácí a na podporu celého slovanského jihu. A Čechy s Moravou dnes Terstu mnoho používají a potřebují; stačí se tu tedy jen zakotvit a zorganisovat.

*

Také jiná země jihoslovanská naříká na záplavu cizího německého kapitalu a cizího podnikatelstva. Ovšem sama ze sebe by sotva se k činu byla vzchopila. Musil přijíti cizí člověk a roznítiti v domácích závist a vzbuditi chuť k podnikání. A tak asi od 10 let, co Dalmacie se kolonisuje cizím průmyslem, počíná se i domácí kapital vzchopovati k činu. Před tím bylo (a namnoze dosud jest) domácím kapitalistům milejší půjčovati své peníze na 12, 15 až 30 ze sta sedlákovi a úředníku dalmatskému, ne na nějaký výrobní meliorativní účel, ale na prožití! Tím pověstná bída dalmatská neměla konce a nebylo rukou ani prostředků volných a ochotných, které by se byly lepší práce chápaly. Přišel tedy cizinec, začal těžbu země i moře dalmatského zpracovávat a rozvážet. Upravoval a rozhlašoval krásy přímoří dalmatského, stavěl školy a vábil své krajany na výlet do nově objevené země. Rozhodl se konečně i domácí člověk k něčemu podobnému. Ale zatím jsou to jen řídké případy. Zatím mají domácí lidé plnou hlavu všelijaké politiky srbské, charvatské, vlašské, unionistické a autonomní, řeční se a píše v lepých frasích o slavné minulosti, o svobodě, o pokroku. Zvláště na slovanské straně. V obchodě a námořním podnikatelství plavebním ponecháno pole z větší části Vlachům. Ve Splitě zřízená vývozní společnost zůstala na papíře. Přes to Jihoslovan a zvláště z Přímoří jest podnikavý člověk. A často tuto podnikavost svou zanáší až daleko do ciziny. Tak v Argentině jednou z velikých obchodních a námořních společností jest firma charvatská (Michalović), v Chile charvatský kapital a podnikatel představuje jediný účast Rakouska na exploitaci ledkových dolů čilských (továrny: Sloga, Naprjed a Hrvatska s roční produkcí 484.296 španělských centů = 222.776 *q*), kdež pracuje dnes pět podniků rakouských (charvatsko-vlašských).

Haličská zemská komise hospodářská rokovala nedávno nad bezutěšným zjevem — šílenou parcellací středního statku haličského a nezměrnou spekulací, jaká se s půdou v Haliči provádí. V posledních osmi letech rozparcellováno totiž 204.000 jiter pozemků drobnému velkostatku náležejících, z toho 50.000 jiter v samém minulém roce. Počítá se, že za 30—40 let bude drobný velkostatek haličský zcela rozparcellován a budou jen drobní zemědělci s majetkem pod 10 jiter půdy vedle obromných latifundií, které neparcellují a nedají se rozparcellovat. Dr. Stanislav Grabski o celém zjevu tom předložil důkladný referat. Odmítá, že by parcellace byla způsobena přílišnou drobností selského majetku, přílišnou hojností velkostatku, nebo kapitálovou majetností selského lidu. Všecky tyto příčiny, jež jinde možno viděti ve stejné či silnější míře, nepůsobí nikde toho ruchu co v Haliči. Že je tu nějaká jiná příčina, zřejmo z toho, že málokterý statkář pro-

dává přímo sedlákům. Ba on i když nabízí k parcellaci statek svůj přímo, sedláci se nehlásí. Prodá však statek svůj parcellářům řemeslným, a ti jej mají v roce rozprodaný za dvojnásobnou cenu, než jakou on zprvu žádal. Cena půdy v Haliči dostoupila té výše, že ani při lepším hospodaření, než jaké provádí haličský sedlák, nemůže se vypláceti. Dostoupilatě už výše (1904) až 1800 korun za jitro orné půdy (300 zl. za měřici). Ještě roku 1900 byla cena ta průměrně 1000 K za jitro, ve čtyřech letech takto vzrostla! Průměrná cena veškeré půdy — orné, pastvinné i lesní — rostla v posledním čtvrtletí skokem. Roku 1900 byla ještě 878 K, 1901 už 476 K a 1904 už 616 K za jitro. Banka parcellační v Poznaňsku za půdu lepší brala 628 marek za hektar, čili 462 K za jitro (jitro = $^3/_4$ *ha*). Ač Poznaňsko má mnohem výhodnější hospodářské poměry a výhodnější poměry tržní, přece cena půdy v Haliči jest o 33% vyšší. V Poznaňsku a v království polském, kde parcellace jest skutečnou hospodářskou posilou rolnictva, získává průměrně rolník parcellací 6·6 jitra (20 měřic), v Haliči však průměrem jen 2·9 jiter (necelých 9 měřic). Půda v Haliči jest zřejmě lidem vnucována, a cena za půdu na nich vymámena. Pochopíme to, povážíme-li, že parcellaci všude provádějí spolky židovské! Spolky nabídnou půdu za levnou cenu malým závdavkem, pak však, když sedlák na pole vkročí a obseje svou parcellu, počnou se páčit a cenu zvýšovat, nahnanými kupci cenu vyhánět, ústní prvotní kontrakty rušit — a dlouho tahají sedláky, než s nimi formalní písemnou smlouvu prodejní uzavrou. Všecky možné úskoky, jaké jen jsou v mezích zákona (i přes ně) dovoleny, se používají, při parcellaci ze spekulace prováděné. Halič mnoho zavinila, že se nepostarala o banku parcellační zemskou (jakož učinily Prusko i Rusko), ale už po 20 skoro let nechává lid a půdu na pospas soukromé spekulaci. — Tak zvaná zemská komise rentová, jež teď se ustavuje, má málo možnosti ve svých stanovách, aby tomuto ruchu čelila. A před několika lety zřízená banka parcellační je také jen soukromý (svépomocný statkářský) podnik, třeba zemí podporovaný, který při své nepatrnosti kapitálové může jen málo. — Ježto rozparcellována dosud jen asi pětina té půdy, jež se pravděpodobně dá rozparcellovati, stojí tedy za to pomýšleti ještě i teď na ráznou odpomoc.

*

„Blíží se hrozivě nová bída na ruskou zemi. Neúroda obilí ozimého i jarního zachvátila ohromný obvod v evropské a z části i v asijské Rusi, zachvátila silněji slaběji 20 až 25 gubernií středních a jihovýchodních. Je to bída, která bývá citelnou a vážnou i pro země a státy západoevropské, ale u nás přijímá ještě ostřejší a hroznější formu — formu hladu. Hlad — strašná rána středního věku, obyčejný zjev státního života v dobu provotního vývoje státu, dávno už zmizel z paměti kulturního lidstva. V pravidelném a zákonném ústrojí státním evropských zemí při širokém rozvoji společenské iniciativy a pod mocnou kontrolou veřejného mínění státní moc nedovolí neúrodě, aby rozmohla se v hotový hlad... Ale tento veliký pocit odpovědnosti nepronikl posud zcela v ruskou zemi. U nás neúroda vždy převrací se v hlad.“

Takto uvažuje v „Ruských Vědomostech“ zemský činitel V. J. Vernadský. Možno opět letos bude ohromná nouze v krajích, jež suchem utrpěly, ač se za to má, že ne toliká co v letech 1891 a 1897.

Hlad v roce 1891/2 přišel znáhla, nikým nečekán a netušen. Vše se slunilo v záři zevnějších úspěchů politiky ruské — najednou objevila se taková vnitřní bída a hrůza, jež celým Ruskem otřásla. Ale bída ta, praví Vernadský, měla své dobré následky. Vláda nepřipravená rozvázala všem ruce k svobodné práci. Soukromá iniciativa se rozpoutala v nejšlechetnějším závodění, zemstva dostala na vše plnou moc. Jednou veřejné mínění a jeho diktát v Rusku vedly celou činnost vnitřní — byrokracie, nevědouc si sama rady, ustoupila. Byl prý to přelom v ruském životě, narostlo sebevědomí ruského občanstva, jež už od té doby nezmizelo. Vernadský přičítá r. 1891 největší vliv na vývoj tak zvané zemské politiky v Rusku, jež tak mocně zasáhla právě letos v přestrojení vnitřního složení státního.

Za takovou cenu byl by to ovšem draho koupený výsledek. Ale cena ta nenabízí se dobrovolně. Splatit se musí, třebas i nadarmo, jest dobře, má-li i úspěšný nějaký výsledek. Ale třebas veliké hlady 1891/2 a 1897/8 roku nejsou tak daleko v minulosti, přece úřady ruské nejsou na novou letošní bídu nijak lépe přichystány a nijak lépe zkušeny a vyučeny. Jako tehdy, tak i teď v mnohých guberniích marně zemstva volají, aby se lidu zavčas pomohlo, aby aspoň zavčas mohl nový ozim zasíti! Zdá se, že i letos zas už doba se nechá projíti a bude se pomahat, až už bude pozdě. Nehybnost jako dříve!

Rozhled socialní.

Průkaz způsobilosti živnostenské rozvířil v srpnu t. r. hladinu i širší veřejnosti u nás i v sousední říši německé. U nás jednáním stálého výboru živnostenského sněmovny poslanecké na radě říšské, v Německu pak sjezdem řemeslnicko-živnostenských komor v Kolíně n/R.

Živnostenský výbor naší poslanecké sněmovny, složený přirozeně převahou z přátel maloživnostenské politiky, již několikrát dal na jevo, že hodlá co nejvíc vyhovět známým požadavkům našich živnostenských organisací po zostření průkazu způsobilosti. Živnostenská usnesení a jejich motivy především jsou zde pro poslance směrodatnými. Odborné vzdělání je tu pro žadatele věcí přece jen vedlejší, hlavním účelem jeví se obmezení soutěže. V průkazu způsobilosti vidí naše živnostnictvo ochranářský prostředek předního řádu. Rozhodnutí o hlavní věci ponechal si živnostenský výbor naposled. Patrně až bude mít nutné přípravné práce hotovy, jež jsou nesmírně obtížny, jako na př. vymezit oprávnění jednotlivých řemesel a pod. Vrátíme se k věci až po té.

Zatím většina výborová přijala závaznost průkazu způsobilosti pro kupce. Nejen svaz rakouských průmyslníkův a spolek rakousko-uherských obchodních cestujících vyslovily se proti tomuto průkazu, ale i vláda, a to velmi rozhodně. Tím valně klesá naděje našich kupcův-obchodníků na drobno (dle vlastní jejich statistiky má jich průkaz jen asi 15%); žádají průkaz pro všecky budoucí a pro sebe, pokud ho nemají, aby arci i nadále mohli kupčit bez něho. Kupectvo i živnostnictvo naše vůbec ostří si proto svoje resoluce proti vládám pro několik manifestačních sjezdů.

Docela jinaký obraz skýtá Německo. Snad i proto, že pouze něco přes 3% řemeslnictva německého řádné doby výučné nevybylo. Požadavek průkazu způsobilosti šestým sjezdem řemeslnicko-živnostenských komor německých v Kolíně (zasedal od 10.—12. srpna) zamítnut, že ho za dnešních poměrů nelze dosíci. Sjezd zaujal zde stanovisko kompromisní, aby jen nebyla porušena jednota. Asi polovice delegátů byla původně pro stilisaci, že třeba požadavek průkazný odmítnout jako bezúčelný. Jen pro živnosti s nebezpečím spojené, jako stavební, usnesl se sjezd žádati průkaz způsobilosti, a mimo to aby právo mistrovství bylo rozšířeno, jmenovitě aby pouze ten živnostník směl míti učně, kdo složil zkoušku mistrovskou. Sjezd, jak výslovně na něm prohlášeno, chtěl ostati na půdě realní politiky. A tuto realnost vymezil nepokrytě na říšském sněmu německém letos v únoru státní sekretář hrabě Posadowsky, mluvě o požadavku všeobecného průkazu způsobilosti, slovy: „Prosím, pánové, považujte tuto otázku za akademickou. Mohu vás ujistit, že spolčené vlády, jak myslím, bez výjimky jsou názoru, že o zavedení všeobecného průkazu způsobilosti nemůže býti ani řeči, a poněvadž spolková rada má tatáž zákonná práva jako tato sněmovna, jest dohoda v této otázce naprosto vyloučena. Měla by se tato věc tudíž uložit ad acta."

Proti rozšíření práv mistrovství státní sekretář se však nevyslovil a o průkazu způsobilosti pro obor stavební dal na jevo, že by mu vláda asi neodporovala. Dle toho se zařídil kolínský sjezd ve svém celku. Mnoho hlasů na něm a nikterak méně závažných vyslovilo se i zásadně proti průkazu způsobilosti pro veškeré živnosti. Nejrozhodněji tajný vládní rada Seefeld z ministerstva obchodu, jenž se veřejně prohlásil za rozhodného odpůrce průkazu, za hlavní důvod uvedl, že se ještě nikdo ani vážně nepokusil stanovit mezí pro jednotlivá řemesla, ač je to přece základní podmínkou pro uzákonění průkazu. Z tohoto vymezení řemesel vzrostly by téměř nepřekonatelné překážky, že by sjednocení živnostnictva bylo nesmírně ztíženo. Výsledku že dojde ne, kdo je státně okolkován, ale kdo je schopen.

Poměry živnostenské jsou u nás dojista z valné části jinaké než v Německu, ale o tom nemůže býti pochybnosti, že se u nás průkaz způsobilosti u živnostnictva neodůvodněně příliš přeceňuje. Lepší technická a tržební zdatnost spojená s rozumným hospodářským sdružováním — toť hlavní páky záchrany maloživnostnictva.

*

Mezi četnými kongresy, jež svedla letos světová výstava do Lutychu, socialně-politicky nejvýznamnějším byl první mezinárodní sjezd středostavovský, ač vlastně skutečnou politiku ze svého rokování předem vyloučil. Před ním konaný mezinárodní sjezd bytový, arci už sedmý, nevynesl v Lutychu nic mimořádně pozoruhodného až snad na to, že konečně manchestroví Francouzi konečně na něm přiznali veřejné moci právo do bytových poměrů zasahovat.

První sjezd středostavovský (zahájen byl 17. srpna) byl přirozeně jaksi programodárný pro veškero soustředěné mezinárodní hnutí na záchranu středních stavů. Především mu zatím běželo o maloživnostenstvo. Sjezd připravil mezinárodní svaz pro studium poměrů středních stavů. Vtiskl zároveň i ráz veškerému rokování sjezdovému. Propagandu pro jakýkoliv reformní program svaz přímo vylučuje, nechce být akčním nebo agitačním sdružením. President jeho Dr. Bödicker prohlásil, že sice svaz neočekával beze všeho záhuby středních stavů, nýbrž že je přesvědčen, že ze slabých dětí nezřídka vyrůstají silní, užiteční členové společnosti, kteří opravdu stojí za vynaloženou na sebe péči. Ale přes to nezaujímá svaz stanoviska k cechům, průkazu způsobilosti atd., ale sbírá material pro tyto a ostatní středních stavů se týkající otázky, aby přenechal státníkům, poslancům a učencům vyvodit z něho důsledky, jaké za dobré uznají. — Sjezd mimořádně četně obeslaly Vídeň a Dolní Rakousy, domaina strany křesťansko-socialní, strany to po výtce středostavovské. Dr. Geßmann a ředitel vídeňského magistratu Dr. Weißkirchner zvoleni do předsednictva sjezdového zároveň s c. k. ministerským radou Brejschou. Máť Rakousko za hranicemi pro svoji středostavovskou politiku velmi dobrou pověst, zvláště mezi příslušníky těchto stavů z jiných říší. Na sjezdě podané referaty z Rakouska prohlášeny s několika stran za vzorné.

*

Čtyry dny po sobě konány v první polovici srpna dvanáctá výroční valná hromada ústředního svazu místních pokladen nemocenských v Německu, v Drážďanech a třetí rakouský sjezd nemocenských pokladen ve Vídni.

Do Vídně přibylo 607 delegátů 433 pokladen za 1,130.237 členů. V Drážďanech se sjelo pouze 294 delegátů jen 143 pokladen, ale za 2,557.600 členů. Již z toho zřejma daleko větší soustředěnost nemocenského pojišťování v sousední říši nad naše.

Vídeňskému všeobecnému sjezdu předcházel svazový sjezd nemocenských pokladen dělnických (spolkových) socialními demokraty řízených. Na něm zastupovalo 38 (spolkových) pokladen s 371.391 členy 117 delegátů. Svaz si obral za úkol „důkladnou“ revisi pokladen, hromadný nákup therapeutických pomůcek a právní ochranu pokladen. Revisí mnoho neprovedl, protože prý úředníci a funkcionáři zvláště menších pokladen svazových „velice skepticky se dívají na veškeré novoty v účetnictví a v hospodářství pokladen“. 945 K vydáno celkem na tuto svazovou inspekci v uplynulém období správním, co zároveň správních výloh napočítáno 13.281 K. Hojněji a také s větším výsledkem

ɪetaxovány svazem recepty pokladničné. Po správě o činnosti svazové ʒaujal sjezd známé stanovisko socialně-demokratické vůči vládnímu ɔrogramu reformy dělnického pojišťování. Všecky nedoʇtatky prý by se daly odstraniti — dí resoluce, co však je pro veškeré lělnictvo nepřijatelným, je úplné byrokratisování veškerého pojišťování.

Všeobecný pak sjezd dokonce se vzdává reformy nemocenɪkého pojišťování, kdyby nebylo možno provésti jiný způsob její, než ɪaký navrhuje vláda. O reformě vládní vyhlásil sjezd, že značně ještě ʒhoršuje dosavadní zásady. Pro úrazové pojištění žádal si pak sjezd ʏydatnějšího profylaxe úrazové, rozmnožení pojištěnců o příslušníky ʒemědělství, řemesel, domáckého průmyslu a rozhodnějšího boje proti ɪozmanitému obelsťování (navrhl zde trestní řízení, individualní pojiɪťování a závazné listiny mzdové). Navrhl dále zvýšení příspěvků, ɔoněvadž žádal zároveň odškodnění i za úrazy na cestě a do práce, ɪakož i 100% důchody úrazové vůbec.

Hlavní však důraz kladen na to, aby co nejspíše zavedeno bylo ɔojišťování invalidní a starobní. Aby nebylo činěno závislým na ɔrovedení reformy pojišťování nemocenského a úrazového po návrhu ʋládním pro dělnictvo nepřijatelné. I socialní demokraté vybízeli „dělnictvo ʋšech táborův", aby působilo na poslance všech stran za tímto cílem. Ovšem připojena i celá řada oprav a rozšíření pro příslušné návrhy ʋládní: především, že třeba rozšířit pojišťování na všechny námezdníky ı ty kdo pracují za plat(!), jakož i drobné rolnictvo a živnostnictvo, ɔdstranit meze pro osoby přes 60leté v době zavedení pojišťování, ıahradit odbytné sirotám a vdovám aspoň tolikými důchody jako při írazovém pojišťování, zvýšiti důchod invalidní na mzdu invalidovou.

Z drážďanského sjezdu vynikala debata o sjednocení ʋeškerého pojišťování ovšem poněkud jinak utvářeného, než jak je naʋrhuje rakouská vládní předloha. Veškero pojišťování ať prý provádějí ɔojišťovny zřízené pro okresy s nejméně 100.000 obyvatelů pro všecky ɔbory práce. I budoucí pojišťování vdovské a sirotčí ba i prázdňové ɔudiž těmto jednotným pojišťovnám přiděleno. Dále žádána změna zákona ɔ nemocenském pojišťování, aby znemožněny byly překážky větší péči ɔ socialní profylaxi, pro niž některé úřady dozorčí nechtějí dovolit ɔrostředků z pokladničních příjmů.

Pro zřetel na finanční stránku věci — ve Vídni při mnohem lále sahajících požadavcích dbáno jí méně — usneseno zatím pouze ıepatrnou většinou, aby pojištění rozšířeno bylo i na domácké dělnictvo . průmyslnictvo.

I v Drážďanech voláno do zbraně proti snahám na okleštění ʃamosprávy pokladen, dnes už dvacetileté, kterou také v Německu ɔdůvodňují zneužíváním peněz z pokladen na socialně-demokratické účely . usazováním socialně-demokratických agitatorů za úředníky pokladen.

*

První a jediná dosud mezinárodní instituce křesťansko-socialního lělnictva, mezinárodní kongres křesťanských odborových organisací ɪextilních konal od 2.—4. srpna na světovém výstavišti v Lutychu.

Po třetí. Poprvé zastoupen byl na něm textilní svaz německého křesťanského dělnictva textilního v Rakousku delegátem Křikavou z Vídně. Svaz vídeňský má 1200 členů o 22 skupinách. Celkem zastupovalo na sjezdu 33.640 členů 41 delegátů. Nejsilnějším svazem zastoupeným byl německý o 24 tisících členstva v 190 odbočkách. Mimo to zastoupeny byly ještě svazy belgický a nizozemský. — V Nizozemí jsou vlastně svazy dva, mezikonfesní a podružný katolický. I v mezikonfesním jsou odborové sekce katolických spolků dělnických, od nichž mnozí nechtějí upustit. Sjezd však rozhodně konfesní ráz odborového sdružování zamítnul, ač znova prohlásil, že stojí na půdě křesťanských zásad společenských.

Sjezd volal po neodvislých úřednících odborových svazů, po uzákonění 10hodinové pracovní doby v průmyslu textilním a vyslovil se pro zákonem chráněné tarifové dohody textilního dělnictva se zaměstnavatelstvem. Za dvě leta konati se bude znova, a to bezpochyby v Německu. Za české organisované křesťansko-socialní dělnictvo textilní na Moravě poslán zatím pozdrav telegrafický.

Celkem i letoší sjezd neumlčí názoru mnohých, že je mezinárodní organisace pro dnešní stadium odborového hnutí mezi křesťansko-socialním dělnictvem střední Evropy poněkud přec jen předčasná.

*

Nebývalé stanovisko ku stávce zaujala koncem června loňského roku vrchní pracovní rada francouzská (paritetická), jejímž předsedou je ministr obchodu a průmyslu. Po pět dní rokovala na podkladě vládní osnovy o výpovědi a jejích lhůtách. Mezi jiným usnesla se nejenom na tom, že přísluší dělníkovi nebo zřízenci po celou dobu výpovědní dvouhodinová prázdeň denně na hledání práce, ale schválila ovšem pouze většinou jednoho hlasu tento návrh: „Poněvadž stávka jest pouze dočasným zastavením práce, není povinnosti dáti napřed výpověď.“ Jest ovšem velice pochybno, zda na tento názor přistoupí také sbory zákonodárné. Konečné schválení zásady znamenalo by veliký převrat v nazírání na hospodářské války naší doby.

*

Křesťansko-socialní strana německého dělnictva rakouského konala letos poprvé sjezd mimo Vídeň, hlavní sídlo svoje, a to v Solnohradě 13. a 14. srpna. Počet stoupenců nebylo lze konstatovat, přes polovice organisací neodpověděla na dotazník. Celkový počet křesťansko-socialního dělnictva v Rakousku, jak jej konstatoval nedávno c. k. statistický úřad práce, beze všeho připojit pro stranu přece jen německého dělnictva křesťansko-socialního ovšem správným nebylo. Křesťansko-socialní dělnictvo německé je politicky organisováno samostatně, přes to žádalo zastoupení v ústředním výkonném výboru „celé strany“ křesťansko-socialní, jejíž předseda Dr. Lueger „dělnické skupině svojí strany“ srdečně přál mohutného rozvoje. Organisační finance strany jsou doposud nepatrné, tisk mohutní. Je zajímavo, že doporučeny na sjezdě kromě německých listů křesťansko-socialních i jeden vlašský a charvatský, český žádný. Odborové hnutí teprve se organisuje, nej-

mohutnějším svazem je sdružení železničářů. Nové odborové svazy zřízeny dva: pro dělnictvo obuvnické a dřevařské. Z dolnorakouských poslanců křesťansko-socialních a vůbec předáků „občanské“ strany křesťansko-socialní nedostavil se na sjezd ani jeden. Jediný z nich, který zasedal ve výkonném výboře dělnické strany křesťansko-socialní, Axmann, letos už do výboru nezvolen. Za to křesťansko-socialní poslanci Losert z Vorarlberska a Schoiswohl ze Štyrska pilně na sjezdě debatovali. Na sjezdě usneseno doplnit především i politickou organisaci strany. Přijaty pak dříve až tiskem strany proklamované požadavky vůči reformě a dalšímu vybudování dělnického pojišťování. Při tom došlo k rozporu o poměrné volební právo do budoucích pojišťoven. Dosti značná menšina nechtěla o něm nic slyšet. I tu se ozval vzhledem k Vídni egoismus strany proti požadavku spravedlivosti, hájenému většinou, zvláště proto, aby umožněna byla i nadále samospráva dělnická v pojišťovnách, již stranictví socialně-demokratické tolik už sdiskreditovalo.

Konečně pojednáno na sjezdě i o bytové otázce, u nás v Rakousku doposud příliš málo všímané. Velkoměstské poměry vídeňské zavdaly sjezdu vlastně příležitost pojednati o ní. Bavorský poslanec Schirmer, který přivezl pozdravy křesťanského dělnictva z Německa, chválil sjezd právě pro pozornost věnovanou otázce bytové, pro niž jinde projeveno toliké porozumění. Bavorský stát, uváděl poslanec Schirmer, věnoval doposud na stavbu dělnických bytů na 18 milionů marek, v celé říši německé pak už věnováno na opatření dělnických bytů ze státních prostředků 70 milionů marek. U nás pak nedávno dán zákon na úlevu daňovou pro soukromou stavbu dělnických domků, značně podmínkami ztíženou. Více stát rakouský doposud neučinil v oboru moderní péče státní o řešení otázky bytové.

Na sjezdě, již šestém, bylo 99 delegátů, většinou z Vídně. Celé království české zastupoval jediný delegát. Z Moravy přibyli čtyři.

Školství.

Otázka slovinské university, které domáhají se Slovinci pro Lublaň, jest předmětem prudké polemiky v slovinských listech proti prohlášení ministra Hartla. Ten uznal sice požadavek Slovinců za spravedlivý, ale odvolal se na nedostatek lidí pro místa professorská; vláda jest ochotna zatím poskytnouti prostředky, aby mladí slovinští učenci mohli se na tento úkol připraviti. Fakultu právnickou hodlá vláda dříve založiti již proto, že by dle soudu ministrova některé předměty mohly na ní býti přednášeny — německy. Pro tento plán jsou prý sami Slovinci, Němci však jsou proti němu. „Slovenec“, orgán konservativní strany, vytýká liberálům slovinským nedostatek vlaste-

nectví proto, že jsou pro utrakvistickou universitu. „Slovenski Narod“ hájí liberály, ukazuje, že v komisi, ve které Hartel prohlásil své stanovisko k otázce lublaňské university, byli konservativci a neozvali se. Má za to, že cesta umírněnosti je výslednější a že z utrakvistické university tak jako v Praze časem vyvine se čistě slovinská universita. Zpráva, že právnická universita má býti založena v Lublani, pobouřila Němce ve Štyrsku, Krajině a Korutanech samých tak, že proti tomuto chystanému kroku vládnímu protestují z obavy, aby se tím neposílila politika Jihoslovanů.

V Brně má pobočka české realky proměněna býti v ústav samostatný, a aby ubozí Němci neplakali, má za to pro ně býti zřízena zbytečná třetí realka.

České pobočky při německém učitelském ústavu v Opavě zrušeny a místo nich zřízen bude samostatný český učitelský ústav v Polské Ostravě; po prázdninách otevřena bude třída první a druhá, další dva ročníky zřízeny budou postupně. Stalo se, co se loni při zřizování poboček všeobecně očekávalo; ovšem přeložení ústavu do Polské Ostravy — jako nový ústupek vlády Němcům — překvapilo a zavdalo podnět k polemice mezi Drem. Stránským a jeho orgánem „Lid. Novinami“ s jedné a poslancem V. Hrubým a četnými mladočeskými listy se strany druhé. Proč poslanci a důvěrníci slezští spokojili se konečně se samostatným ústavem třebas v Polské Ostravě, vyložil posl. V. Hrubý důvody v „Nár. Listech“, kde mezi jiným pravil: „Přistupovaly velmi vážné úvahy praktické, které se v našich kruzích již dávno ventilovaly: rozumná národně kulturní ekonomie. Těšínsko (východní Slezsko) má totiž mnohem více obyvatelstva českého než Opavsko, a česká krajina, hospodářsky a průmyslově k nejdůležitějším patřící, jest národně velmi a velmi ohrožena. Což nemá i tato krajina nárok na kulturní středisko? Mají se všecky soustřeďovati v Opavě a v kraji opavském, od Těšínska jaksi samostatný život žijícího moravským Laškem úplně odděleném? Což mají výhody hmotné s učitelským ústavem spojené vnucovati se nepřátelské Opavě? A co více? Němci těšili se (i ve sněmě to proneseno), že učitelský ústav zabije české gymnasium; tuto obavu sdíleli i mnozí vlastenci... A kromě toho mluvila pro Polskou Ostravu i okolnost, že je to největší česká obec, která zasluhuje, aby se jí dostalo oné výhody, kterou Opava s takovou ‚noblesou‘ odmítla.“ Jednání Dra. Stránského v této záležitosti jako nesprávné ostrými slovy odsoudil lounský „Lučan“, pokládaný za orgán posl. Dra. Kramáře. Praví se tu: „My jen neradi a s velkou trpkostí dotýkáme se projevu Dra. Stránského ze dne 5. srpna t. r., jsme však povinni říci, že jen tento orgán, patronisovaný bohužel Drem. Stránským, mohl v pravém slova smyslu kopnouti do našeho poslance Věnc. Hrubého, muže to celého, čistého a nezištného! Jenom tento orgán, inspirovaný Drem. Stránským mohl uveřejniti onen urážející, všechny členy klubu snižující diktát, co člen klubu má a co musí v budoucnosti dělat. A jenom tento poslanec mohl ve svém orgánu, před tváří všeho politického světa, dnes právě pronésti hrozbu o roztříštění silného klubu

českého, zároveň s urážející poznámkou o „uštknutí“ poslanců našich půvaby barona Gautsche . . . My s veškerým důrazem odmítáme onu urážející infamii o „uštknutí“ půvaby bar. Gautsche těch, kdož nejsou za jedno se zájmy Dra. Stránského Uštknutí takové ostatně mohlo býti již za Körbra na straně docela jiné pozorováno, nežli na straně poslanců našich — prohlašování obstrukce české za hnusnou perversi právě v nejnevhodnější pro zápas náš době, to alespoň zdálo se ukazovati na skutečné uštknutí některými půvaby moci vládní! . . .“

Professoři a docenti moskevské university žádají, aby při universitě zřízena byla fakulta pedagogická s dvouletým kursem, na níž by nabývali důkladnějšího vzdělání učitelé středních škol. Přednášeti má se na této fakultě o pedagogice, dějinách pedagogických idej, pedagogické psychologii, o školním zdravotnictví a ped. pathologii. Kromě toho přednášelo by se na ní o methodice mathematiky, ruského jazyka a slovesnosti, dějepisu a politického zeměpisu, geologie a kosmografie, věd biologických, fysiky a krystalografie, lučby a nerostopisu, nových i starých jazyků. Posluchači súčastnili by se i praktických cvičení a navštěvovali by školy zřízené při universitě; při fakultě bylo by i pedagogické museum a pedagogické kursy pro ty, kteří by nebyli posluchači pedagogické fakulty. Fakulta udílela by též titul doktor pedagogiky.

Zprávu svou v minulém sešitě o dívčím lyceu v Litomyšli opravujeme v ten smysl, že tam příštím rokem otevřen bude první ročník dívčího pedagogia.

Českých zemědělských škol na Moravě bylo v uplynulém roce 1904/5 celkem 34, a to 1 střední, 5 rolnických, 23 zimních, 1 hospodyňská, 1 mlékařská, 1 pomologická, 1 lnářská a 1 lesnická. Co do počtu žáků měla škola střední 92 (proti roku 1902 3 + 1), školy rolnické 126 (+ 6), zimní 744 (— 11), hospodyňská 20 (— 4), mlékařská 12 (+ 0), pomologický ústav 29 (+ 6); na lnářské ve Ždáře a na lesnické v Jemnici se dosud nevyučovalo. Dohromady na všech školách bylo 1023 (— 2). Pro nejbližší dobu ke zřízení zemědělskou radou doporučeny zemskému sněmu: jednoroční vinařská škola v Kloboucích u Brna, česká ovocnická škola ve Vyzovicích; zimní hospodářské školy v Mor. Krumlově a v Kyjově

Sněmu království českého podán byl návrh na zavedení občasných družstevních škol.

Rozpočet na zemědělské školství v Čechách pro rok 1905 činí na hospodářské akademie (v Libverdě u Tábora) 229.862 K, na zemské střední školy hospodářské (2 české, 1 německá) 199. 18 K, na 10 českých a 5 německých škol rolnických 23 .358 K, na zemský pomologický ústav v Troji 57.178 K, na 1 českou a 1 německou lukařskou školu 6500 K, na vinařskou školu 15 900 K, na 20 českých a 7 německých zimních škol hospodářských 216.468 K, na pokračovací kursy hospodářské 7040 K, na 3 české a 3 německé hospodyňské a mlékařské školy 42.590 K, na zemědělsko-technické

kursy při c. k. vysokých technických školách v Praze 20.630 K, na civilní podkovářskou školu v Karlíně 1387 K, na nadace pro studující a absolventy zvěrolékařské 5760 K.

Při feriální výměně dítek pražských s venkovskými poslán letos na venek mnohem větší počet pražských dítek než loni úplně zdarma bez výměny; kromě toho asi tolik jako loni dítek pražských a venkovských na výměnu; mnoho však pražských dítek bylo by rádo jelo na venek na výměnu, ale nedostalo se na ně proti lonsku, kdy byl zase nedostatek míst pražských na výměnu. Z velikého množství nabídek venkovských za plat přijat byl pražskými rodiči počet nepatrný. Celoroční výměna se neuskutečnila.

Živnostenský inspektorat vídeňský sbírá material o domácké práci žen a dětí. Do škol zaslány dotazníky s těmito otázkami: 1. Jakou praci zaměstnává se matka doma? 2. Jak dlouho ona i děti pracují? 3. Zdali také v neděli se pracuje? 4. Vykonává-li se dotyčná práce sedě, či stoje, či v posici ohnuté? — Podobné zkoumání chtěl již dříve zaříditi ústřední spolek učitelský ve Vídni, ale vídeňská okresní školní rada školní to zakázala.

Posl. Vojta podal na zemském sněmu českém návrh, aby v obcích, kde není měšťanských škol dívčích, přijímány byly do chlapeckých škol měšťanských také dívky.

Organisované učitelstvo české se vybavovalo ze svých sporu: dne 5. srpna na valné hromadě Dědictví Komenského vystoupila oposice Rašínova, starosty Zemského ústředního spolku jednot učitelských, proti starostovi Dědictví Komenského Jos. Tůmovi; druhého dne na valné hromadě Zemského ústředního spolku vystoupila oposice Tůmova proti Rašínovi. O obojím jednání vtipně píši „Uč. noviny“: Cíl obou oposicí: Odstranit nenáviděného starostu. Prostředek: Smluvená, nekonečná dlouhá řada výtek a dotazů k jednatelské zprávě. Atmosféra jednání: Vzájemná nedůvěra, podezřívání, obviňování, vášnivost, výkřiky, sesměšňování, ironisování. Řečníci mají plné ruce stanov, čísel Českého Učitele se zaškrtanými místy, zápisníky, dopisy... Ozývají se samá čísla stránek, data dopisů, citáty protokolu, spolkových i soukromých listů. Schůze konala se na Žofíně, ale učitelská kolegialita tam nebyla; nemá už na mostné. Chodila po novém nábřeží, hledala nové cesty... Výsledky sporů: Starostou D. K. znova zvolen J. Tůma, starostou Z. Ú. S. znova zvolen V. Rašín.

Charvatská vláda bude vyráběti sama sešity a písanky pro obecné školy. Z výtěžku za písanky zřídí 10 stipendií na vydržování učitelských synů v učitelském konviktě v Záhřebě, kteří budou studovati na středních nebo vysokých školách, dá 10.000 K jako odměnu učitelům, kteří vyučují v opakovacích školách, 2000 K za vyučování analfabetů, 1000 K jako příspěvek spolku k podporování učitelů v nemoci a nouzi a 1000 K na školské museum. Na zadní stránce obálek sešitových budou vytištěna vhodná čtení pro děti. Za tou příčinou vypsala vláda 10 odměn po 25 K za vhodné články. Značnou část výtěžku ze sešitů chce vláda věnovati na zřizování a stavby škol.

Dle ministerského nařízení, rozeslaného 24. června t. r. všem zemským školním radám, mohou býti absolventi průmyslových škol připuštěni k maturitě na realkách. Absolventům vyšší průmyslové školy, vyšší odborné školy pro textilní průmysl v Brně a vyšší elektrotechnické odborné školy v technologickém průmyslovém museu ve Vídni, kteří se mohou vykázati vysvědčením zralosti těchto škol, po případě vysvědčením propouštěcím, povolují se určité úlevy při skládání zkoušky maturitní na realkách. Toto nařízení nabývá platnosti školním rokem 1905/6.

Nejvyšší správa školní hrabství londýnského usnesla se, aby každý učitel cizí řeči, jenž vyučuje na veřejných školách v hrabství londýnském, mohl po celý rok pobýti v zemi, jejímuž jazyku vyučuje. Tímto způsobem má býti anglickému učitelstvu poskytnuta možnost důkladně osvojiti si jazyky, jimž na školách vyučují. Dále zamýšlí tato nejvyšší školní správa zavésti všeobecné vyučování hudbě instrumentální na všech veřejných školách v hrabství londýnském. Nástroje dětem mají býti pořízeny nákladem města Londýna.

Vojenství.

Převozné kuchyně, jež se v Mandžursku tolik osvědčují, staly se nyní velice oblíbenými a co chvíli je slyšeti o nových soustavách a pokusech jimi. Tak objednala společnost Červeného kříže na bojiště deset převozných kuchyní nové soustavy plukovníka Grum-Grimajla.

Ve Francii budou letos za velkých manévrů také činěny pokusy s převoznými kuchyněmi. Že také v Německu a v naší armádě jich jest užíváno, oznámili jsme již jindy.

Velká oddělení kolojezdců mají ve Francii tolik přívrženců, že letos za manévrů sestaven bude k žádosti sněmovny celý prapor, kterému veleti bude major Gérard, přes to, že náčelník generalního štábu o účelnosti velkých zástupů kolojezdců velice nepříznivý úsudek projevil.

V Anglii nedávno byly konány pokusy s novou ručnicí Norem Fidjelandem sestrojenou. Schránka jímá pět nábojů, jež stroj samočinně do hlavně podává a jež mohou býti za dvě vteřiny vystřeleny. Ručnice váží asi $4^1/_4$ *kg*, dostřel má asi na 2000 kroků. Stroj jest málo složitý a osvědčil prý se výborně, neboť ponořen byv do jemného prachu, přece bezvadně účinkoval.

Nové anglické torpedoborce, u několik anglických firem objednané, poháněny budou turbinami.

Směs.

Richard Belcredi byl, jak známo, z nejlepších státníků rakouských, kterého bohužel asi právě proto, že byl státníkem a ne dobrodruhem à la Beust e tutti quanti, právě po rakousku — neposlechnuto. Ve vídeňské „Kultur" věnuje mu († 2. prosince 1902) syn jeho hr. Ludvík Belcredi vzpomínku, z níž obzvláště zajímají zprávy o snahách B. upraviti poměr k Uhrám a o poměru jeho k válce 1866. Schmerlingovo nedochůdče ústavy r. 1865 zastavil, aby poměry rakousko-uherské mohl upraviti na spravedlivém základě rovnoprávnosti všech částek říše; liberálové jej za to ostře napadali a napadají, jakoby byl porušil právo, k němuž on zcela správně odpovídal, že jde tu pouze o nesprávnou fikci právní, která udržována býti nemá. Co do r. 1866 vytýkáno B. i v našich liberalistických listech ještě r. 1902 po historiku Friedjungovi, že nutkal k válce, kdežto právě opak jest pravdou: 27. července 1865, kdy ministerstvo Belcrediovo bráno pod přísahu, bylo v zahraničním ministerstvu (hr. Mensdorff) o válce již rozhodnuto (ač liberálníci právě Mensdorffa vychvalují, že jediný se válce vzpíral!); B. sám ve svých zápiskách vypravuje, jak jej tato diplomatická zpráva ohromila, neboť vyrovnávací snahy jeho byly tím takořka znemožněny. Vyrovnání rakousko-uherské z r. 1867 opírá se v zásadě o návrhy Belcrediovy, které však cizozemcem a protestantem Beustem v neprospěch Předlitavska předělány; i římský vyslanec bar. Hübner, který po přání panovníkově porad se súčastnil, radil Maďarům ve všem povoliti. Viděti znova, jak liberálníci historii padělají.

Paběrky z českých polemik. Z „Českého Učitele, věstníku zemského ústředního spolku jednot učitelských v království Českém" (č. 47.) podáváme tu několik výňatků, jež ukazují značný kus českého bojiště. Napřed zprávy o p. prof. Dru. Fr. Drtinovi, o jehožto kvalitách dnes už není pochybnosti. „O reformě učitelského vzdělání píše v Čase pan prof. Drtina svou historii. Prozatím napsal úvod, ale je v něm tón, který nás překvapuje. Tón zkormouceného roztrpčení, z něhož mluví pohněvaná ješitnost. Že v Samostatnosti jej svým způsobem karakterisovali pro jeho návrh o učitelském vzdělání, že Č. Učitel nepoklonil se jeho návrhům, jak na to už z učitelstva byl zvyklý, dal se strhnouti k výrokům, jež přestávají býti polemickými a jež schýlily se nízko na úroveň Časovských způsobů. Po jeho způsobu psaní jsme opravdu v pochybnostech, myslí-li to s receptem o zvýšení učitelského vzdělání upřímně a vážně on, který se dovede zapomenouti a užívá obratů a pomůcek, jakých užívají lidé nevzdělaní. Již po tomto „úvodu" pana prof. Drtiny pozbýváme důvěry, že by mohl býti prof. Drtina vůdcem učitelstva v této otázce. S obvyklou realistickou jizlivostí a velkopanskou shlíživostí na neakademické odpůrce shledali jsme se u p. prof. Drtiny, a rázem spadla škraboška, jež až dosud tak mámila svou rafinovanou naladěností učitelské nadšence. Že redakční sbor odmítl uveřejniti vysvětlení, jež ochotně slíbil mu obstarati jako na obranu proti Samostatnosti p. Skála, píše p. prof. Drtina: „Ovšem, pánové

Černý, Rašín, Skála zajisté „čestní muži jsou“, a české učitelstvo má vůdce charakterní“. Pane professore, muži akademicky vzdělaný, za Vaše uvozovky jsme Vám zavázáni city, které varují: Pozor na pana prof. Drtinu!

Návrh Drtinův považuje Komenský v Náchodě ve svém „Zaslánu“ „za nynější situace za nejpraktičtější“. Osobní kult některých realistů rozšířil se již tak, že absorbuje všecku rozvahu, kritičnost, přemýšlení. Návrh, který z „přechodních“ útvarů tvoří vysokou barikádu, jež vstupu na universitu pro všecko učitelstvo platnému brániti bude po celé století, návrh, jenž svou komplikovaností přímo zaráží, ten že jest — nejpraktičtější?

Páně Benešovy sensace. K poslednímu vystoupení p. Benešovu v Uč. N. v č. 46. píše se nám: „Chytal jsem se za hlavu, když jsem četl „dojmy“ p. Benešovy z manifestační schůze brněnské. Pamatujete se zajisté na referáty z lednové schůze pražského Komenského, tenkráte velmi četně navštívené, kde téměř všichni řečníci velmi ostře vystupovali proti návrhu Drtinovu za předsednictví p. Beneše. Pamatujete se zajisté na štvavé invektivy Učit. Novin, jakoby organisace učitelů v Čechách spustila se zřetele cíle akademického vzdělání, pamatujete se, jak brzy po této pražské schůzi popichovaly Uč. N. ostatní učitelstvo proti návrhu Drtinovu. Nyní čtete a čtete, a nevěříte svému zraku. Beneš si pochvaluje poradní schůzi kolínskou, líčí „dojmy“ z brněnské schůze v jediném čísle na několika místech a vždycky podepsán (chlapík! nebojí se mluviti pro polovládní návrh!) S náramnou důkladností líčí, co komu řekl, jak kdo na něho volal, líčí, jak „špicloval“, co Rašín říkal Drtinovi, jak Úlehla si vyžádal, aby s Rašínem vůbec nemusil ani promluvit (kol. Úlehlo, máme o Vás ještě čestné mínění, očekáváme tudíž Vaše vysvětlení) a vůbec samé náramně důležité věci. Přičtěte k tomu benešovsky dobře odkoukané pepické persiflování kol. Rašína, který obhajoval původní neomlouvané stanovisko kulturního programu, a bude vám věru s podivem, že ještě dnes se najdou lidé, kteří p. Beneše z Vršovic vážně pojímají. Pan Beneš se vynáší, že mluvil za pražské a okolní učitelstvo, třebas jen v Komenském. Nedovedeme si představiti, že obratem změnila by se nálada členstva, které ostře bylo zaujato proti návrhu Drtinovu, a možná, že se mu „poděkuje“ za jeho zastupování, bude-li opětně v tak hojném počtu pohromadě. Jinak zmocnění několika oddaných lidí nemá za takových vážných okolností žádné ceny. V úvodníku píše o pokrokovém jesuitismu (on, jemuž redaktor „Školského Obzoru“ tak výborně zrcadlo podržel) patrně proto, aby zkalil vody ještě víc. Spojí se vám třeba s čertem, ucítí-li jen dobrý lov a bude-li to proti Rašínovi. Také s Tůmou už je na námluvách. Nedávno klepl p. Hofrychtr Benešovu družinu, skupenou kol Učit. Novin, mezi jiným také proto, že se páni drali k „erárnímu žlabu“, a pánové mlčeli, jako zařezaní. Nenašel by se dnes klíč k částečnému rozřešení záhad, proč tak horlivě pracují někteří oposiční členové k porodu vládního návrhu? A pak, p. Beneši, kdy už přestanete otravovat lidi svým chvástáním? Ať mluvíte nad čarou nebo pod čarou o vydáních potřebných nebo nutných, vždycky na konec vyleze z toho vzácná Vaše osobička: Zadarmo jste stenografoval, zadarmo jste přepisoval, zadarmo jste organisaci, zvláště Rašínovi, spílal, zadarmo veřejnost učitelskou svým chvástáním otravujete, zadarmo... Divno jen, že tentokráte

nedefilovala zase Vaše pochvalná uznání a bengálová líčení, jak Vám přestala chodit a jak jste lezl do prosa . . .

„Nepolemisujte!“ volá se na nás s prava a s leva. Nepolemisujte! Nastavte trpělivě záda a nechte se dobrovolně bíti! Mlčte, když jinde se nemluví pravda! Nezastavujte proudy pomluv! Neodpírejte zlému! Nepolemisujte s pokrokovým tiskem! Co je pokrokový tisk? Je prý to Čas, Osvěta lidu, Přehled, Naše Doba, Právo lidu, především a hlavně. Ale všecky tyto listy si leží také ve vlasech. Čas polemisuje s Právem Lidu, s Rozhledy, s Volnými Směry, se Samostatností, s Novým Obzorem atd. Nedávno skončily prudké polemiky mezi Časem a Právem lidu, kde toto konečně nařklo Dra. Herbena, že si z májových sbírek na Čas koupil vilu. Byly polemiky mezi Novým Obzorem a Časem, kde Čas po Novém Obzoru aspoň hodil blátem tak, že prý se tiskne v tiskárně národního dělnictva. Trvají dosud dlouhé polemiky mezi redaktorem Volných Směrů a Časem. Pan Šalda, náš český mistr stylu a chcete-li, mistr polemiky, povídá tu pod titulem „Literární farisejství“ Dru. Herbenovi: „. . . tento apoštol realismu v pravdě a ve skutečnosti tropí všecku neřest, kterou in theoria na svých odpůrcích pronásleduje“. Ale listy realistické nepolemisují snad jen s listy nerealistickými, ale i mezi sebou: Čas s Přehledem, Přehled s Časem a Naší Dobou. Čas odvrací se od Přehledu „zády“, Přehled píše o Času kousavě, prof. Masaryk vyčítá Přehledu nepěkné polemisování, Přehled prof. Masarykovi podrážděnost a nepravdu. V tom shonu, který se jmenuje životem, je stálé vzájemné strkání, narážení, je tu boj, jsou tu útoky i obrana, jsou tu zápasy o právo skutečné i domnívané. Nenapadá nám zakřikovati tyto a jiné polemiky nebo z nich těžiti pro sebe vždy a absolutně. Starý Čas zahájil svoji činnost polemickými prudkými zápasy, byla tehdy na jeho straně většina pravdy a proto se udržel. Dnes obrátila se karta a p. Šalda odpovídá Času zase jako za všecky, kdo s nynějším Časem jsou v zápasech. Pravda je tenkráte na straně p. Šaldy. Víme, že mívá Přehled v různých věcech také pravdu, ale jeho polemiky proti nám jsou pod úrovní pravdy. Ale bylo by malicherností, abychom my, odpůrci jeho, z toho, že mezi prof. Masarykem a Přehledem jsou velké difference, které se projevují polemikami, chtěli hledati pro sebe argumenty. Díváme se na polemiku jako na nutnou pomůcku jak obrany tak vývoje samého. „Nepolemisujte!“ křičí lidé malicherní. Bez polemik není žádného listu. Ale hledejte tu především věc, věc, věc! Dobývejte se tu k jádru, k příčinám, važte vše pro a kontra! Jak dobýti čemu práva k existenci jinak, než často polemickým bojem? Jak dobíti se k uznání pravdy velmi často, než polemickým bojem? Jak ubrániti se jinak proti lži, jak vyvrátiti jinak jalové nařčení, lstivý výrok? Neměl p. Šalda práva k polemice, když Čas mluvil o mladém umění po hokynářsku? Měli jsme mlčeti my, když počala se o nás psáti nepravda? Když realistický tisk přijímal všecko, co kdo proti nám přinesl? Polemiky naše vznikly z obrany. Stopujte jednu po druhé. Ale srovnávejte také fakta s fakty, přesně a logicky. A šlo nám a jde nám také o volnost slova. Proti nám směl každý a se vším. Čas tiskl celé plachty a vystupuje proti nám sedmkrát za týden. Přehled tiskl proti nám čiré nesmysly, Osvěta lidu házela nám pod nohy i Ebenhochův návrh,

atd. To všecko se smělo! Ale napsati nepatrnou noticku o Čase, a Čas vzbouří proti vám celý svět. Pokárati dokumentárně sprostý, záchodní tón v Osvětě lidu a Osvěta lidu spustí polemiku tak hrubou, že vzdáte se raději obrany. — Čas, Osvěta lidu atd. jsou listy pokrokové a pokrokovost jim asekuruje nedotknutelnost. Nikdo nezakřikl Čas, Osvětu lidu, Přehled, nikdo nezakřikl ani Učitelské Noviny, ani Školský Obzor, když polemisovaly a polemisovaly, neokřikl nikdo p. V. Beneše, když tiskl své žlučové, po věstné polemiky — ale kde kdo byl, okřikoval Českého Učitele, když odpíral zlu lži! Český Učitel měl vždy a všude jen mlčeti. Prostě z tohoto principu: Český Učitel je organisační list, t. j. sluha, z milosti trpěná věc, obecná studnice, do které každý smí kdykoliv naplíti, Český Učitel je organisační instituce, a to znamená, že jakákoliv bezohlednost k němu musí býti oprávněna. Knihkupectví, záložna, jednatel a předseda ZÚJ, to jsou také takové organisační instituce, na kterých zkoušeti své zuby domnívá se míti právo každý. Okřikovati Českého Učitele to je tolik jako projevem vyššího mravu a vyšší intelligence. „Vždyť naň platíme“, volají v rozhorlení všichni, kdož zaň po léta poctivě jsou dlužni. A pak: Český Učitel polemisuje s listy — pokrokovými, jakákoliv špatná věc v těchto listech nesmí býti předmětem polemiky, protože jsou to listy pokrokové. Byly to ovšem listy realistické a tu příslušnost ku straně nebo ku listu stojí výše, než pravda a zájem učitelstva. Plodnost našeho českého života ukazuje nejlépe, jak ta ona strana vyvíjí církevnictví, nedotknutelnost, neomylnost. Pojem „pokrokovosti bude pomalu u nás totožný s pojmem neomylnosti“ . . Až sem tedy dospěly projevy oposičních jednot.

Zrovna naskytá se nám příležitost dokumentovati typ polemiky, na kterou odpovídati máme, kdy jde o to, aby veřejnost byla poučena o methodě našich odpůrců a nepřátel. Je to „Přehled“ ze dne 29. července. Jen trochu tam sáhneme: „Oposiční duch v organisaci . . . jeví se nehybností jednot, jež dovedly vyhnati pracovníky a na nové se nemohou zmoci“. Taková objevená „pravda“ má tak nestydatou tvář, že se raději odvrátíte. Tážete se: proto jsou noviny, a to pokrokové noviny, aby takovéto holé smyšlenky sestavovaly do svých sloupců? „Jest faktem, že za posledních dvou let odpadla „Č. U.“ řada přispívatelů jen z toho důvodu, že za honorář nechtěli prodávati přesvědčení“. Zase otázka: koho kde jsme žádali, aby za honorář prodával nám své přesvědčení? My víme, že odmítli jsme slabé příspěvky těch oněch oposičníků, když již jako oposičníci vystupovali a že vážní pracovníci jsou nám k disposici do dnes. Vůbec „Č. Uč.“ nějaké „odpadnutí“ někoho nikde ještě nepociťoval. „Cením Kožíška nad tucet Rašínů . . .“ Od kdy, pánové z „Přehledu“? Do té doby, kdy Kožíšek ještě nebyl v ústředí, vyčítalo se mu právě ve Vašem listě varhanictví, vyčítalo se mu, že v knihkupectví se na úkor organisace obohacuje atd. Vůbec Vaše míra v posuzování hodnoty lidské jest dle toho, je li či není-li kdo — oposičníkem! Co zbudoval Kožíšek v organisaci? Skazil akci pro učitelský dům — akce z potřeby začne zítra opět — a na učitelské domky neulnětl ani jediné cihly. Když počala tato akce býti nepříjemnou, resignoval. Ale Kožíšek je „za tucet Rašínů“ . . .!

Zde je, pánové, Vaše methoda.

Nebyl by náš svět ani českým světem, aby se obešel bez obvyklé trošky servilismu. Myslíme, že ho vůči osobě prof. Drtiny nepotřebovala projevovati ani jednota Komenský v Náchodě. Ač nejsme žádnými přívrženci a nadšenci prof. Drtiny, dali jsme místa svému uznalému přesvědčení, kdykoliv naskytla se nám k tomu příležitost. Pan prof. Drtina však vrátil nám je písemně jako „kytičky" také při první příležitosti. A když Budeč Podládevská první z jednot obrátila se proti návrhu jeho, byl to zase pan profesor, který hněvivým dopisem na kol Skálu ukázal, jak oslavovaní lidé v jistých poměrech bývají velice křehcí a neseriosní. Máme jistotu, že realistům našim ústředí naše nezachová se nikdy, ať činí co činí, neboť realisté stojí při něm jako kdysi oni pokušitelé s penízem daně."

Pěkné to obrázky, není-liž pravda? Co do akademického vzdělání učitelstva vytkli jsme své stanovisko již častěji. Žádati pro učitelstvo návštěvu nynější university může jen ten, kdo nemá o úkolech university ponětí anebo komu jde jen o to, aby učitelstvo bylo za každou cenu balamuceno. Universita je podstatně učelištěm, jež má uvésti do vědecké práce v jednotlivých odborech, tedy do studia zcela speciálního, jež každé samo pro sebe zaměstná člověka víc než dosti. Má-li kdo na mysli t. ř. povšechné neboli všeobecné vzdělání, tedy by měl věděti, že právě universita ho neposkytuje, a kdo se na universitě jen takto „všeobecně" vzdělává, zůstane „všeobecným" nedoukem, který snad může hráti úlohu ve společnosti, v politice atd., ale nikoli ve vědě. Požadavek onen akademického vzdělání vede důsledně k nějakému ústavu vševzdělavacímu, který budiž třebas nazván „akademiií", ale universita to nebude. Havlíčkovo srovnání s kněžstvem (r. 1846) silně kulhá, neboť kněží mají sloužiti všem vrstvám obyvatelstva, všem školám atd. a jenom náhodou jest, že některý kněz po celý život nemá činiti leč s lidem prostým na venkově; učitel však samým úřadem svým jest vychovatelem pouze dětí do 14, po případě 10—12 let. Že slavné paměti rektor Bacháček dle Havlíčka žádal, by učitelé venkovských škol studovali napřed na universitě a nebyli jen „lecjakými necvičenými kantory" — tento příklad uváděti v 20. století je prostě směšné. Když konečně učitelstvu někdo studia na universitě zaplatí, ať si tam studují, ale pak se bude někdo také muset postarati, aby školy v zastrčených vískách nezůstaly bez — učitelů, neboť že onino „akademikové" tam rádi nepůjdou, je přece víc než jisto.



Ročník XXII. Číslo 10.

HLÍDKA.



Vývoj problemu Boha ve filosofii řecké před Sokratem.

Dr. Josef Kratochvil. (Č. d.)

Positivně jest názory těmito učení o jediném bytí ovšem ukončeno, negativně však možno postupovati ještě dále. Z řečeného zajisté plyne, že ono bytí (ens) ani nebylo ani nebude, nýbrž jest, že nemá začátku ani konce; nemůže přece býti z nejestoty, když jí není, ani z jestoty, když ona již existuje a ze sebe by je plodila. Vůbec nemožno tvrditi o bytí, že by nebylo. Není též možno, aby se množilo; jest přece jediné, neměnné, nedělitelné, nezničitelné a absolutní. Možno si je nejlépe představiti jako naprosto pravidelné těleso, jako kouli; ježto však od bytí není nic rozlišného z věcí jsoucích, tedy ani myšlení: ταὐτὸν δ' ἐστὶ νοεῖν τε καὶ οὕνεκέν ἐστι νόημα.

Ač Parmenides chtěl učením svým odůvodniti náboženský názor Xenofanův, přece, což jest velmi pozoruhodné, nikde se výslovně o Bohu nezmiňuje. Ovšem uče o jediné nezanikající bytosti, jež jest bytí i myšlení, nemohl činiti rozdílu mezi Bohem na jedné a světem na straně druhé, nýbrž zřejmě naopak stotožňovati božství se světem a tak základ položiti pro všechny časy k pantheismu v nejširší jeho formě.

Obhájiti názory svých učitelů proti častým námitkám současníků snažili se Zenon a Melissus. Prvý (narozen kolem 464—461) tak subtilními důkazy hájil Parmenida, že sám Aristoteles jej nazývá zakladatelem dialektiky. Množství jeho argumentů nemožno tu rozváděti, uvádím pouze jeden příkladem. Kdyby byl možný pohyb, bylo by třeba, aby hybné těleso chtějící přeběhnouti nějaký prostor, dříve přišlo ku středu toho prostoru, dříve však zase ku středu toho středu a tak do

nekonečna; tak ovšem v době konečné musilo by proběhnouti prostor nekonečný, což jest nemožno. Sofisma toto i ostatní, jež uvádí, se vyvrátí rozlišením mezi dělitelností do nekonečna a skutečným rozdělením na části nekonečné. — Melissus (444—441) vycházeje od jestoty neurčité učí, že Bůh jest nekonečný, ježto bytí nemá počátku ani konce. Logicky skok z určení časového v prostorové, jakož i čirý pantheismus je tu patrný.

Škola eleatská zasáhla velmi účinně ve vývoj jak filosofie vůbec, tak zvláště problemu Boha. Hájíc proti absolutnímu pohybu Herakleitovu absolutní bytí postavila myšlení mezi stálou změnu smyslných představ a mezi věčné bytí abstrakcí dosažené. Tím ovšem poprvé jasněji osvětlen rozdíl mezi poznáním vulgarním a filosofickým, nižším a vyšším. Pozoruhodno jest, že tímto vyznačením rozdílu mezi pojmy bytí a nebytí filosofové byli přivedeni k doznání, že z ničeho nemůže nic býti. Myšlení tedy dospělo již k tomu, aby počalo přemýšleti o pojmu stvoření. — Tento pokrok ve filosofii eleatské byl asi příčinou, proč i sám Aristoteles Eleatů si vážil a často se jimi zabýval, ač nepopírá, že Parmenides i Melissus podávají závěry eristické a klamné.[1]) A skutečně v tom je základní chyba jejich argumentace. Viděli totiž ve svém pojmu bytí jakousi napodobeninu skutečna mimo nás. Z toho ovšem logicky správně vyvodili, že bytí jest jediné, nehybné, bez počátku a konce, nepozorujíce snad ani, že jejich předpoklad jest nesprávný, že činí osudný skok ze světa pojmů ve svět skutečnosti. Jest ovšem pravda, že nejobecnější pojem, jejž možno abstrahujícímu rozumu odvoditi z pojmu sebevědomí a konkretního obsahu poznání, jest pojem bytí (ens) a že jej možno výrokově vysloviti o veškerém obsahu našeho poznání, avšak pochybeno jest přičísti dle logického tohoto pojmu i věcem mimo nás jednotu a identitu. Pravda ta jasněji vynikne, všimneme-li si, jak vzniká pojem bytí.

Dle staré věty: Nihil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu, tvořím svoje pojmy dle smyslových dojmů, jež dávají mi látku k pojmům. Z toho patrno, že mezi poznáním rozumovým a smyslovým jest ovšem rozdíl, nikoli však odpor, jak hlásali Eleaté, nazývajíce poznání smyslové pouhým klamem. Totéž platí i o pojmu bytí. Smysly vnímám jednotlivé barvy, tony, chuti atd., potom přirovnávám jednotlivé počitky a představy mezi sebou, a tu pozoruji, že v něčem jsou si podobny, v něčem se liší. Tím mohu je od sebe rozlišovati a poznati, že ty neb ony vlastnosti jsou mnohým představám společny, čímž jsem

[1]) *Aristot.*, Phys. I. 3. 186*a*.

dospěl k pojmu všeobecnému, jenž jest filosoficky řečeno: unum in multis, t. j. poznaný obsah v sobě samém jediný, ale ve mnohých věcech. Prvé takové pojmy všeobecné omezují se jen na jednotlivé stránky představ, jichž si všímám zvláště. Přirovnávám-li však dále i tyto všeobecné obsahy poznání mezi sebou, dospívám ještě k obecnějším atd. Konečně pak abstrakcí dospěji až k nejvšeobecnějšímu pojmu — pojmu bytí. Ten jest již známkou každé věci, vyjadřuje protivu mezi ano a ne při čemkoliv. Vždyť o všem mohu říci, že jest. Nesmím ovšem při tom zapomenouti, že obsah této výpovědi jest pouhá abstrakce mého rozumu. Ne bytí samo jest něco ve skutečnosti, nýbrž to neb ono: kámen, zvíře, člověk, a z nich abstrahoval jsem pojem bytí. Eleaté obrátili tuto noetickou zásadu, učíce, že netřeba, aby svět pojmů podřídil se světu empirickému, nýbrž naopak. Tím ovšem dali základ pantheismu, ale základ klamný, základ, který direktně odporuje našemu poznávacímu processu. Tak padá prvý sloup pantheismu. — Druhé vyvrácení plyne z nemožnosti vysvětliti si spojení množství skutečných věcí s učením o jediném bytí. Lehko si ovšem věc vyložili Eleaté, učíce, že ničeho jiného vlastně není, že vše ostatní jest klamem. Lehko ovšem říci, ale těžko dokázati, když věci mimo nás skutečně objektivně existují dále.

II. Počátky dualismu.

Jest přirozeno, že škola eleatská, jejíž učení, jak jsem ukázal, vrcholilo ve větách: ἓν τὸ ὂν καὶ τὸ πᾶν — Bytí pak jest nehybné a nezměnitelné, nemohouc vysvětliti empirickou minulost a měnnost věcí, nenašla, ba nemohla najíti bezprostředních pokračovatelů. Filosofie zajisté, lekajíc se smělých abstrakcí a náhlých skoků ze světa pojmů ve svět skutečný, vrátila se raději k učení starých filosofů jonských, jež se snažila dále vyvíjeti a zdokonaliti. Přijímajíc však částečně i zásady školy eleatské, vysvětlovala povahu vesmíru jako jediného celku přírodního, z hmotného substratu za působení základního zákona. Vidouc rozmanitost, různorodost a uspořádanost jednotlivých věcí, upustila hned od začátku od uznávání pouze jednoho principu světového. Společným tahem v učení všech filosofů nové této doby byl názor, že při vzniku věcí vedle hmotného principu působí i jiná, vyšší příčina hybná, jež hmotu oživuje. Takové učení mělo ovšem velký význam nejen pro filosofii přírodní, nýbrž, a to pro nás je zvláště důležité, pro další vývoj problemu Boha.

Prvým stoupencem a zakladatelem tohoto nového směru ve filosofickém myšlení byl Empedokles (nar. okolo r. 490 v Agrigentu na Sicilii), muž neobyčejného vzdělání, lékař, kněz, řečník, filosof i kouzelník. Sjednotiv různé názory předchozí filosofie, snažil se vybudovati jednotný názor na svět. Učením Parmenidovým, že není vlastně žádného vznikání a zanikání, a snahou vysvětliti skutečnou jsoucnost zdánlivého aspoň vznikání a zanikání, přiveden byl k názoru, že mechanickým spojováním (přitahováním) vznikají nové bytosti, rozlučováním (odpuzováním) zanikají, či lépe řečeno, v jiné se mění. Materielní pak příčinu věcí nevidí již jako Miletští v jediném praprvku, nýbrž stanoví čtyři tak zvané elementy: oheň, vodu, vzduch a zemi. Připojuje tedy ke třem prvkům předchůdci stanoveným čtvrtý — zemi, ač jasnějšího vysvětlení, v čem záleží různost těchto prvků, nepodává. Nazývá je τῶν πάντων ῥιζώματα a připisuje jim predikaty neměnnosti, nevznikatelnosti a nezanikatelnosti; ony jsou věčné bytí a jen z pohybu, kterým v různých poměrech mezi sebou se mísejí, možno si vysvětlovati různost věcí jednotlivých.[1])

Avšak jako čisté, neměnné, Parmenidovské bytí, nemohou se ony elementy pohybovati, slučovati, nýbrž mohou pouze býti pohybovány. Nutno tedy jíti dále a hledati pro vzájemné spojování a rozlučování nějakou vyšší příčinu, příčinu hybnou — hybnou sílu. Empedokles pozoruje, že v životě lidském láska je to, co lidi spojuje, a nenávist, co je od sebe odlučuje, učil, ovšem více fantasticko-poeticky než vědecky, že podobně děje se i v přírodě. Svárem vše se dělí a znetvořuje, láskou však zase sjednocuje a po sobě touží. Z těch pak vzniká vše, co kdy bylo, jest a bude: stromy, muži, ženy, zvěř, ptactvo i ryby, ba i dlouhověcí, ctní bohové.[2])

---

[1]) *A. Mullach*, Fragm. philos. graec. Emped carmen »De natura« v. 59—61 incl.:

Τέσσαρα τῶν πάντων ῥιζώμαια πρῶτον ἄκουε,
πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ γαῖαν ἰδ᾽ αἰθέρος ἄπλετον ὕψος·
ἐκ γὰρ τῶν ὅσα τ᾽ ἦν ὅσα τ᾽ ἔσσεται ὅσα τ᾽ ἔασιν.

[3]) *Diels* l. c. 1 sv. 190. Emp. frag. v. 7—12 incl.

ἐν δὲ κότωι διάμορφα καὶ ἄνδιχα πάντα πέλονται,
συν δ᾽ ἔβη ἐν Φιλότητι καὶ ἀλλήλοισι ποθεῖται.
ἐκ τούτων γὰρ πάνθ᾽ ὅσα τ᾽ ἦν ὅσα τ᾽ ἔστι καὶ ἔσται,
δένδρεά τ᾽ ἐβλάστησε καὶ ἀνέρες ἠδὲ γυναῖκες,
θῆρές τ᾽ οἰωνοί τε καὶ ὑδατοθρέμμονες ἰχθῦς,
καί τε θεοὶ δολιχαίωνες τιμῇσι φέριστοι.

Srv. též Beiträge zur Kritik und Erklärung des Empedokles von *Panzerbieter.* Meiningen 1844. (Gymn.-Programm.)

Povýšenost lásky nad nenávist i jakýsi n á d e c h p ř í č i n y účelné možno pozorovati u Empedoklea, když dále učí, že vesmír periodicky vždy zase se vrací v původní svůj stav, kdy totiž Láska vše ovládala a sjednocovala v božský jakýsi σφαῖρος, cosi spojitého, nekonečného, jakési božství, v němž není nenávisti. Poukazem na to, že vedle příčiny materielní nutno hledati i příčinu druhou — hybnou, přibližoval se již Empedokles k myšlence o Hybateli všeho, od látky odděleném, nezávislém. Ač nebylo mu dáno, aby myšlenku svou domyslil, přece jeho pojem Boha, zrovna jako Xenofanův, jest neobyčejně pozoruhodný. Nebyl ovšem ve svém náboženském názoru důsledný. Nejdříve uznával praprvky a síly za bohy, později spokojuje se s popularní ideou Boha. Konečně však, ač ve sporu se svým učením filosofickým, hlásá, že Bůh jest od látky oddělený, jediný, nejdokonalejší, duch pouhý. „Blažen", praví Empedokles v druhé své básni Καθαρμοί, „blažen, kdo pochopil vznešenost božské mysli, ubohý, kdo spokojuje se nejasným o bozích míněním." „Nemožno se přiblížiti k tomu, ani očima uviděti ani rukama uchopiti, co vznešenou cestou víry v naše srdce vstupuje. Jeho (Boha) nezdobí lidská hlava na lidských údech ani nevisí mu dvě ruce s ramen ani nohou nemá ani rychlých kolen ani organů pohlavních, nýbrž s v a t ý, n e k o n e č n ý d u c h jest on, kterýž sám, m y š l e n í m svým rychlým, celý vesmír proniká."[1]) Myšlenky jeho jsou zákonem, νόμιμον, který vše řídí a ovládá.

Z uvedených úryvků básně Empedokleovy právem zajisté soudíme, že nebyl pouhým fysikem jako staří filosofové jonští, že učení jeho nebylo čisté pantheistické, ač činí podobné narážky, nýbrž že se klonilo značně k d u a l i s m u. Empedokles ovšem svého dualistického stanoviska vědecky nepropracoval, nýbrž spokojil se s pouhou mythicko-fantastickou jeho formou. Neobyčejně však jasným a vznešeným n á z o r e m o B o h u, jeho dokonalosti, duchovosti a povýšenosti nad člověkem p ř i p r a v o v a l

---

[1]) *Diels* l. c. Emped. Καθαρμοί fr. 132—134 incl.

ὄλβιος, ὃς θείων πραπίδων ἐκτήσατο πλοῦτον
δειλὸς δ' ᾧι σκοτόεσσα θεῶν πέρι δόξα μέμηλεν.
. . . οὐκ ἔστιν πελάσασθαι ἐν ὀφθαλμοῖσιν ἐφικτόν
ἡμετέροις ἢ χερσὶν λαβεῖν, ᾗπέρ τε μεγίστη
π α θ ο ῦ ς ἀνθρώποισιν ἁμαξιτὸς εἰς φρένα πίπτει.
οὐδὲ γὰρ ἀνδρομένηι κεφαλῆι κατὰ γυῖα κέκαστα
οὐ μὲν ἀπαὶ νώτοιο δύο κλάδοι αἴσσονται,
οὐ πόδες, οὐ θοὰ γοῦν(α), οὐ μήδεα λαχνήεντα,
ἀ λ λ ὰ φ ρ ὴ ν ἱ ε ρ ὴ κ α ὶ ἀ θ έ σ φ α τ ο ς ἔ π λ ε τ ο μ ο ῦ ν ο ν
φ ρ ο ν τ ί σ ι κόσμον ἅπαντα καταΐσσουσα θοῇσιν

jistě velmi šťastně cestu k poznání i prohloubení ideje Boha, ač ovšem nemožno nám popírati, že theologické názory s ostatními jeho vědeckými názory jsou neslučitelny, ba někdy si i odporují. Právem proto podotýká Ed. Zeller,[1]) že by bylo nesprávno viděti v učení Empedokleově čirý monotheismus. „Ony theologické názory nezasahují ani do základův ani do dalšího provedení Empedokleova systemu. Bůh, jenž svým myšlením veškeren vesmír proniká, není ani stvořitelem ani stavitelem světa, neboť příčina světa jest pouze v oněch čtyřech praprvcích a dvou hybných silách.“ Ale jest přirozeno, že filosof, jenž tak značně měl vyvinutý smysl pro poznání přirozených příčin, nemohl se spokojiti anthropomorfismy a anthropopathismy víry lidové a že hleděl aspoň víru tu zlepšiti, povznésti, oduševniti. Ovšem nebyl dosti konsequentní ani neměl dosti síly, aby své myšlenky dále prováděl a prohluboval. Nelze se tudíž diviti, že Aristoteles nazývá jeho vědu — tápáním, blouděním ve vědě.[2])

Než jest pochopitelno, že nauka Empedokleova, jak o hmotě a silách tak o Bohu, byla příliš nejasná, spletitá a nepropracovaná, než aby mohla upokojiti hlubší duchy a tak si pojistiti delší trvání. A to tím více, když ve stejné době přišel z Malé Asie do Athen veliký mathematik a astronom, slavný učitel věd a umĕn, milý přítel Perikleův a Euripidův, Anaxagoras, narozený okolo 500 př. Kr. v Klazomenách v Malé Asii ze vznešené rodiny.

„Vše děje se dle jistého pořádku“, učíval Heraklit; brzo potom Empedokles oddělil příčinu hybnou od látky; tu pak Anaxagoras odvažuje se dále: sjednocuje učení obou svých předchůdcův a jmenuje příčinou světa Νοῦς, t. j. Ducha, jenž od počátku existoval vedle látky, ji ovládal a prvý popud dal k pohybu a tak ku tvoření světa. Tím stává se prvým vlastním dualistou a podává nám jakýsi nádech teleologického důkazu jsoucnosti boží. V učení svém vychází od zásad školy eleatské, popírá vznik nových věcí a tvrdí proti mínění

[1]) *Ed. Zeller*, Die Philosophie der Griechen. I. Bd. 5. Aufl. Str. 814 n. ... Wenn man gewöhnlich in jenen Versen das Bekenntnis eines reinen Monotheismus sieht, so ist dies nicht richtig... Podobný názor má i *Chr. A. Brandis*, Geschichte der Entwicklung der griechischen Philosophie, a mnozí jiní.

[2]) *Aristoteles*, Met. I. 10. 2. — Zajímavo jest, že *Aug. Conti* ve své Storia della filosofia (str. 293) nazývá učení Emped. mysticismem: »Giacchè ne frammenti del poema Empedocle si dà per uomo miracoloso, e si crede un Dio immortale, e veste per sacerdote; in lui sentite lo scetticismo e l'estasi; egli pone la mente, umana in parte ed in parte divina; quella c'illude, questa dà un santo delirio e sorge alla contemplazione mistica di Dio nella natura.«

Empedokleovu, že ne čtyři praprvky, nýbrž nekonečné množství praprvků, t. j. tolik, kolik jest věcí specificky různých, jest příčinou světa. K názoru svému přiveden byl asi nemožností vysvětliti qualitativní různost empirických věcí slučováním oněch čtyř praprvkův a zároveň Parmenidovým pojmem bytí, jež nemá qualitativního určení a jest neměnné. Všecky věci, jež známe, jsou smíšeniny z nejmenších, nesměrných prvků; názvy jejich pocházejí od prvku, jenž převládá, qualitativní změny povstávají přidáváním nebo vylučováním jistých prvků. Nazval-li tedy Anaxagoras sníh černým, jak tvrdí Cicero, nutno tomu rozuměti tak, že i ve sněhu jsou částečky černé, jak dokazuje voda — sníh roztavený. Na počátku všecky prvky byly spojeny v jediný, ještě nerozrůzněný chaos, t. j. ve směsici, v níž jednotlivé zvláštnosti ještě nevynikly. Teprve později, když povstal rychlý pohyb, vyvíjely se postupně vířením zvláštní komplexy, jež se nám lidem jeví jako různé věci. Ὁμοῦ πάντα χρήματα ἦν, praví Anaxagoras[1]) na počátku své knihy „περὶ φύσεως", ἄπειρα καὶ πλῆθος καὶ σμικρότητα· καὶ γὰρ τὸ σμικρὸν ἄπειρον ἦν. καὶ πάντων ὁμοῦ ἐόντων οὐδὲν ἔνδηλον ἦν ὑπὸ σμικρότητος. Rozváděje pak Anaxagoras v dalším své učení, končí výtkou Řekům, že neznají správných pojmů vzniku a zániku. „Neboť nic nevzniká ani nezaniká, nýbrž z věcí existujících povstává vše buď smíšením neb odloučením. Proto správnější by bylo říkati místo vznikati směšovati, místo zanikati odlučovati." [2])

Než muž, jakým byl Anaxagoras, jistě nejen hloubal, nýbrž všímal si též důkladně lidí, pozoroval jejich život a konání a nedal si ujíti, že jen tenkráte vše dobře se daří a vše jest uspořádáno, řídí-li se lidé rozumem. Tu však hned vyvstaly mu otázky: Odkud pohyb a uspořádanost vesmíru? Jak si vysvětlím, že z počátečního chaosu povstaly věci? Není i tu snad nutný rozum jako u lidí? Má-li se z praprvků vyvinouti svět, není tu nutná hybná a řídící síla? Není snad ta síla jedna, když svět, jejž utvořila, tvoří jediný system? A odpověď, kterou podává, směle můžeme nazvati šťastnou, uvědomíme-li si, že filosofie byla tehda v počátcích, že síly její byly ještě příliš mladistvé. Sám Aristoteles nemohl se zdržeti, aby chválou nevynášel Anaxagora pro tuto odpověď; nazýváť jej v Met. I. 3 jediným střízlivým mezi starými filosofy. (O. p.)

[1]) *Anaxag.* »περὶ φύσεως« Fr. 1 (ed. Diels v kn. cit.).

[2]) *Anaxag.* Fr. 16 (ed. Diels l. c.).

Studie cyrillomethodějské.

Napsal Fr. Snopek. (Č. d.)

Dr. Wattenbach nazývá Jana VIII mužem chytrým a rázným, jenž vynikal obratností v politice a naprostou v ní důsledností více, nežli řevnivým hájením dogmat; jeho prý hlediště bylo dosti vznešené, aby v lůně církve různé trpěl domněnky a zvyky.[1]) Taktéž nebylo by Dru. Dümmlerovi pranic podivno při ohebné a diplomatické povaze tohoto papeže, kdyby formalně ustoupiv Řekům, věcně zůstal při svém dřívějším rozumě. Alespoň zdálo se německému učenci, že takovým se způsobem shodl papež s Methodějem, když tento, pozván jsa, roku 880 přišel do Říma, neboť dal mu svědectví, že symbolum tak věří a ve mši pěje, jak zvykem bylo v církvi římské ho užívati, a jak je byly ohlásily sněmy obecné, totiž bez Filioque. Není nám však podáno, dokládá, do jaké míry se srovnával s Methodějem v nauce o východě svatého Ducha, když se s ním smluvil o slovné znění.[2])

Oběma učencům, pohlížejícím na věc s hlediska protestantského, vhodně odpověděl Dr. Franjo Rački:[3]) Sud svaj vriedja dostojanstvo Ivanovo, protivi se okolnostim, u kojih Ivan iztraživaše pravovjerje Methodovo; on bo na saboru, gdje se o dogmi radilo, nemogaše držati se nikakve politike, no jedine svetoga pisma i crkvenoga predavanja.[4])

---

[1]) *Wilhelm Wattenbach,* Beitraege zur Geschichte der christlichen Kirche in Maehren und Boehmen. Wien 1849. S. 22. lernen wir ihn als einen klugen thatkräftigen mann kennen, welcher sich mehr durch eine gewandte und rastlos verfolgte politik, als durch eifriges festhalten dogmatischer sätze auszeichnete. Sein standpunkt war hoch genug, um innerhalb der kirche verschiedene ansichten und gebräuche zu dulden etc.

[2]) Die pannonische Legende vom hl. Methodius. Archiv für Kunde österr. Geschichte. Band 13. S. 195. Zwar ist die Echtheit dieses Schreibens bestritten worden, doch wäre es bei der geschmeidigen und diplomatischen Natur dieses Papstes nicht unmöglich, daß er in der Form den Griechen nachgab, während er in der Sache seine frühere Ansicht beibehielt. Wenigstens scheint er sich auf diese Art mit Methodius geeinigt zu haben, als dieser im Jahre 880 auf seine Einladung in Rom erschien; denn er gab ihm das Zeugnis, daß er das Symbol so glaube und bei der Messe singe, wie es in der römischen Kirche üblich wäre und wie die oecum. Concilien es verkündigt hätten.

[3]) Viek i djelovanje, str. 331.

[4]) »Soud tento uráží důstojenství Janovo, protiví se okolnostem, za kterých Jan vyšetřoval pravověrnost Methodějovu, neboť na sněmě, kde se jednalo o dogma, nemohl se držeti nižádné politiky, nýbrž jenom svatého písma a církevního podání«, a to podání kostela římského. Toto podání pak v nauce o východě Ducha svatého nijak se nelišilo od nynějšího našeho dogmatu.

Methoděj byl arcibiskupem moravskopannonským za Hadriana II (jenž řídil církev boží od listopadu 867 do 872), Jana VIII (od 14. prosince 872 do 15. prosince 882), Marina (od prosince 882 do 884) a Hadriana III (od dubna či května 884 do září 885). Sám nebyl přítelem doplňování symbola slovem Filioque, protože toho neschvalovali papežové, kteří byli vždycky jeho oporou a záštitou proti přehmatům Němcův, a nemohl jím býti, protože drzým způsobem na něm vymáhali, aby se proti svému svědomí a proti výslovné vůli nejvyššího v otázkách věroučných soudce podrobil obyčeji a nezákonnému zákonu platnému v Němcích.

Že Duch svatý vychází od Otce i od Syna zároveň, věřila a učila vždy a stále církev římská. Ovšem ne každý papež měl příčinu a příležitost vysloviti se o tomto dogmatě. Ale všichni bezmála papežové velikou kladou váhu na stálost víry církve římské, kterou obdržela od knížat apoštolských Petra a Pavla. Zřejmé svědectví, že církev římská až do svatého Methoděje učila právě tak o svatém Duše, máme v bulle Jana VIII z roku 880 počínající Industriae tuae.

Methoděj maje od Hadriana II býti svěcen na biskupství, slovem a písmem vyznal, že věří a učí všemu, čemu se naučila církev římská od samého knížete apoštolského Petra a jak od otců jest podáno, to jest že souhlasí s církví římskou zejména co do východu svatého Ducha.

Tak rozuměti třeba listům Jana VIII z let 879, 880 a 881.

Ovšem pravoslavní a kdož je v tom následují, držíce se vědomě či nevědomě legend více než listin (což však historiku nejméně sluší) ani nepřipouštějí si na mysl, že by Methoděj byl jináč věřil a učil o Duchu svatém, nežli fotijsky. Se strany pak naší jim za pravdu dával zvláště kardinal Hergenröther. Pokládaltě nejenom za možné, ale i za věrojatné, že byl Methoděj pojat bludem Fotijovým, maje bona fide týž blud za nauku otcův. „An sich wäre es möglich, ja sogar wahrscheinlich, daß der im byzantinischen Reiche geborene und erzogene Methodius nach dem ihm ertheilten Unterrichte das Filioque der Lateiner befremdlich fand, ja daß er — bevor die Kirche eine ausdrückliche auch im Orient promulgirte Entscheidung erlassen — in dem Irrthum des Photius befangen war und diesen als Lehre der Väter im guten Glauben festhielt.“ Dovolává se hlavy 12. života svatého Methoděje, strannické rovněž legendy bulharské o Klimentovi (o které na str. 623 bez obalu tvrdí, že jest nanejvýš podezřelá v té věci a zároveň konstatuje interpolace z Theofylakta) a konečně, což je s podivenou, listu papeže Štěpána objeveného Wattenbachem. Ale již na

str. 622 sl. objasňuje celou otázku překrásně, a mám za to, docela správně,[1]) načež dovolím si upozorniti na místě patřičném.

Snad přece není třeba teprve se tázati, zdali zasluhují legendy více víry než listiny? a to legendy, o jejichž udajích, trvám, jsem dokázal, že v mnohém jim nelze dověřovati, legendy pravím, které nejsou sepsány učenníkem svatých prvoučitelů, nýbrž stranníkem Fotiovým, mužem našim světcům docela cizím, kterýž jich nikdy ani neviděl.

Místo, kde se kdo narodil, země a ovzduší, v němž byl kdo vychován a vzdělán, mají sice jakýsi vliv na člověka, na jeho smýšlení a cítění, ale tyto věci samy nerozhodují. Neznáme osobností, s nimiž se naši prvoučitelé za mlada stýkali, nevíme, kdo je cvičil ve vědách a vzdělával. Byli rovesníky Fotiovými. Zejména Konstantin-Cyrill počítá se k jeho žákům, neboť v mladistvém již věku zastával úřad učitelský. Však nedá se *nikterak zjistiti, kdy Fotij poprvé vystoupil na veřejnost se svým dogmatem, že Duch svatý pochodí pouze z Otce a ne také ze Syna, nebo skrze Syna, jak učí církev obecná.*

Pravoslavní a kdož jich následují, ještě jiný mají důvod pro svou hypothesu, alespoň co do smýšlení mladšího bratra Konstantina-Cyrilla. Vypravujeť nám totiž Anastasius bibliothekář v předmluvě k překladu osmého sněmu obecného o lstivém způsobě, jakým uměl Fotius na sebe připoutávati svoje žáky. Vymáhal totiž na nich úpis, kterým se mu zavazovali, že se příště budou přidržovati víry jeho (Fotiovy). Však slyšme raději vlastní slova Anastasiova:

Kromě toho osnovala jeho zloba ještě jinou léčku, aby polapila lidi sprostné. Kdokoli totiž přicházel k němu učit se vědě světské, toho nutil, aby vlastním úpisem se mu zavázal, že na příště se bude držeti víry Fotiovy (jakoby dvojí byla víra, jedna Kristova, jiná Fotiova). A v tom opravdu chytrácky si vedl, aby každého jakýmkoli způsobem na sebe upoutal a aby vůbec nikomu nebylo ani možno, z jeho područí se vyvětiti, kdo již patrně tolika silnými kořeny tkvěl v jeho půdě, totiž ježto mu nijak nebylo dovoleno jiné víry býti, leč kterou sám vyznával.

Tím dal hrozné pohoršení lidem, kteří pravívali: jestliže se tedy Fotius stane arcikacířem, zdaž mají synové naši býti odpadlíky od víry katolické anebo křivopřísežníky úpisu daného? A byli mezi nimi někteří vznešeného rodu.

[1]) Photius II. 621. Přiznávám se, že jsem na tento výklad přišel teprve při poslední úpravě rukopisu do tisku s počátku druhé polovice měsíce srpna 1905.

Neboť již před několika roky týž Fotij hlásal, že každý člověk má dvojí duši. Když ho proto káral Konstantin filosof, muž veliké svatosti a nejvěrnější jeho přítel, a řekl: Proč takovýto blud v lid rozséváš a tolik duší hubíš? odpověděl: Takové jsem učení hlásal, ne abych koho urazil, nýbrž aby přišlo na jevo, co by učinil Ignatius patriarcha, kdyby za jeho doby povstalo učení bludné založené na syllogismech filosofův. (Ignatius totiž zavrhoval mudrce světské.) Avšak nenadál jsem se, že doutnající jiskra zasáhne tolik duší. Načež Konstantin: O moudrosti světské, která se sama ošálivši ničí! Hodil jsi střely do lidu velice četného a nevěděl jsi, že koho z nich poraníš? Jistě patrno jest všem, že člověk, ačkoli má oči veliké a otevřené, nemůže viděti, brání-li tomu vír smetí; tak i oči tvé moudrosti, ačkoliv jsou veliké a otevřené, přece docela zaslepené dýmem lakoty a nenávisti, nemohou viděti cesty spravedlivosti. Takto se zpravďuje, co jsi mluvil, že jsi se nenadál, že bys komu ranou svojí ublížil, maje smysl dotčenými vášněmi tak zaslepenou, že jsi netušil, co jsi z úst vypustil. Zatím zabit byl Michael.

Tak vypravuje Anastasius.[1])

[1]) Praefatio Anastasii in synodum octavam. *Migne*, Patrologia lat. tom. 129 col. 13 sequ. *Mansi*, Collectio conciliorum tom. 16 col. 5 sequ. Praeterea et aliud iniquitatis suae retiaculum, quo mentes simplicium caperet, texens, quotquot ad exteriorem ab eo disciplinam instruendi veniebant, proprio scripto spondere cogebat se secundum fidem Photii de caetero credituros; quasi duae fides essent, una scilicet Christi, et altera Photii: et hoc nihilominus callide molitus, ut communionis suae quoscunque vel quomodocunque laqueis irretiret; et esset impossibile se unquam evelli, quem nimirum constaret tot fixis haerere radicibus, dum his nec aliam fidem, nisi quam ipse teneret, habere quoquo modo licuisset: quod maximum scandalum mortalibus excitavit, dicentibus: Itane, si Photius haeresiarcha fuerit, debent filii nostri aut fidei catholicae desertores esse, aut iuramenti vel sui chirographi transgressores? erant enim inter eos nonnulli clarissimis natalibus oriundi: nam et ante annos aliquot idem Photius duarum unumquemque hominem animarum consistere praedicabat. Qui cum a Constantino philosopho magnae sanctitatis viro, fortissimo eius amico increpatus fuisset, dicente: Cur tantum errorem in populum spargens, tot animas interfecisti? respondit: Non studio quemquam laedendi talia, inquit, dicta proposui, sed probandi, quid patriarcha Ignatius ageret, si suo tempore quaelibet haeresis per syllogismos philosophorum exorta patesceret, qui scilicet viros exterioris sapientiae repulisset: verum ignoravi, me sub huius fomite propositionis tot animas fore laesurum. Ad quod ille: O sapientia mundi, quae infatuatur et destruitur! Iactasti sagittas in multitudinem copiosae turbae et ignorasti quemlibet ex his omnibus vulnerandum. Certe omnibus liquet, quia si oculi, quantumlibet sint magni et aperti, si fumus palearum interiacuerit, videre ultra non possunt; ita oculi sapientiae tuae, quantumlibet sint magni et patuli, avaritiae tamen et invidiae fumo penitus obcaecati, tramitem iustitiae videre non possunt; ac per id verum est quod dicis, neminem ictu tuo putasse esse laedendum, cum sic obcaecatum sensum praedictis adversum patriarcham passionibus habens, nec quid emiseris praevidisti. Interea occiditur Michael.

Fotij tedy vymáhal na svých žácích přísežné úpisy, že vždycky budou lnouti k jeho osobě a k jeho nauce, tak aby jim nebylo lze již jej opustiti. Požadavek tento způsobil veliké pohoršení mezi lidem rozvážným. Zdali dáme tomu, že i Konstantin-Cyrill podrobil se vůli Fotiově? Nemyslím, nevěřím. Nic nevadí, že se nazývá jeho nejvěrnějším přítelem. I přátelství má svoje meze. A Konstantin-Cyrill osvědčil se býti přítelem nejenom věrným, ale i upřímným, když Fotia obnovivšího lehkomyslně nauku Apollinariovu, že člověk má dvojí duši, ostrými slovy pokáral, jemu vášně, kterými byl zmítán, vytkl a na následky neblahého jeho počínání upozornil.

Co tím zamýšlel Fotius? Chtěl takto, neohlížeje se, že zahubí duše mnohých, nesnáze působiti Ignatiovi patriarchovi, kterýž opovrhoval mudrci světskými.

Konstantin-Cyrill vytkl Fotiovi veřejně lehkovážnost, lakotu, nenávist. Není divu, že se tento docela odvrátil od přísného karatele a že se ho, nastoupiv úřad patriarchy, čestným způsobem hleděl zbaviti. Od člověka povahy Fotiovy nedalo se nic lepšího očekávati.

Však máme ještě jedno svědectví sem patřící ve dvojím znění, obšírněji v překladě sněmu z roku 870 téhož Anastasia, stručněji v textě řeckém. Otcové totiž osmého sněmu obecného v okružním listě, kdež celému světu křesťanskému oznamují práce své a zejména složení vetřelce Fotia a nové nastolení zákonitého patriarchy Ignatia, po všeobecném úvodě takto mluví o Fotiovi: Stavěl se, jakoby měl podobu zbožnosti, ale zapíral její účinky. Antifrasticky se nazýval Fotius, neboť mnohé a různé podnikaje věci od mladosti své proti ní a v souhlase a shodě s pošetilými a ničemnými schismatiky přemlouváním mnohé od ní odváděje a do léčky záhubné lákaje, usilovně se snažil, aby ho nazývali mistrem, ač neměl k tomu let, a jakýmisi vlastními písmy a úpisy sprostnější a lehkomyslnější na sebe upoutával, předstíraje, jakoby učil vědě dialektické.[1])

Dle textu řeckého, který připojen jest obsahu statut synody, takto

[1]) *Migne* l. c. col. 184. *Mansi* l. c. col. 196 sequ. Is enim qui formam quidem pietatis habere simulabat, virtutem autem eius abnegabat, et secundum antiphraseos tropum Photius appellabatur, multa et varia quidem ab aetate impubi contra eam adinvenit molimina, stolidis et nequam schismaticis concordans atque concinnans, et persuasoriis verbis multos ab ea sequestrans, et in laqueum perditionis attrahens: vocari autem Rabbi praeter aetatem tota virtute tentans, quibusdam propriis scriptis et chirographis, sicut se, simpliciores quoque, quin potius leviores sub praetextu quasi discendae disciplinae dialecticae vinciebat: esset profecto ipse insipiens et omni privatus intelligentia, quemadmodum divina scriptura testatur: Iob 28, 28 sec. text. Graec. Ps. 110, 10.

stručněji píší, neměníce smyslu: Tváře se zbožným, ale sílu zbožnosti zapíraje temný (antifrasticky) Fotij mnohé a různé věci od mladistvého věku proti pravdě vší měrou strojil, aby před věkem příslušným nazýván byl rabbi (mistrem) a k sobě připoutával všecky lehkovážnější vlastními jejich úpisy.[1])

Ze zprávy Anastasiovy se dá usouditi, že Fotij všecky svoje žáky nutil, aby se mu zapsali svou věrou. Nedovídáme se sice, od které doby s nimi tak jednal, ale podobá se pravdě, že tak nebylo hned od počátku, nýbrž teprve, když si dobyl ve svém úřadě jména. Encyklika pak osmého sněmu církevního svědčí, že se jemu zapisovali ne všichni, nýbrž jenom sprostnější a lehkomyslnější (simpliciores quin potius leviores, řecky: κουφότεροι). Později snad mnohem více se jich dalo zaslepiti leskem jeho učenosti.

Z toho však nijak neplyne, že by se byl Konstantin-Cyrill Fotiovi jakkoli zavázal. Předně zdá se, že Fotius hned s počátku zápisů nežádal. Potom náš světec při své skromnosti byl příliš rozumným a rozvážným, než aby se byl k něčemu takovému odhodlal a aby nebyl prohlédl, kam Fotij svým počínáním míří a spěje. Ostatně o jeho víře vzhledem na svatého Ducha s dostatek promluvil jsem již roku 1881.

Studium našich legend vymáhá nezbytně, abych co nejdůkladněji probral otázku, jak svatý Methoděj a zvláště jeho učenníci věřili a učili o vycházení Ducha svatého. Neboť se všemi pravoslavnými Dr. Vondrák a nejnověji i Dr. Potkański[2]) na mnohých místech svého díla píší, že se přidržovali víry nynější církve řecké, tedy vlastně víry Fotiovy. Dostatečným dokladem zdají se jim býti pannonské a jiné východní legendy; na to se pranic neohlížejí, že listiny poněkud jináč svědčí. (P. d.)

---

[1]) *Mansi* l. c. col. 409. Πρόσχημα εὐσεβείας προσποιούμενος ἔχειν, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἠρνημένος ὁ κατὰ ἀντίφρασιν Φώτιος, πολλὰς μὲν καὶ ποικίλας ἐξ ἡλικίας ἀνήβου κατὰ τῆς ἀληθείας ἐπετήδευσε μηχανὰς, τὸ καλεῖσθαι ῥαββὶ παρ' ἡλικίαν πάντι σθένει πραγματευόμενος, ἰδιογράφοις τε καὶ χειρογράφοις τούς κουφοτέρους συνδέων εἰς ἑαυτόν. οὐ γὰρ δὴ μόνος αὐτὸς οὐκ ἀπείχετο τῶν κακῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς θεοσέβειν βουλομένους πάσῃ μηχανῇ ἀλλοτριοῦν τῆς θεοσεβείας ἐσπούδασε.

[2]) *Dr. Karol Potkański,* Konstantyn i Metodyusz. Kraków 1905. Vyšlo prve v Przeglądu Powszechnem.

Moravský konkurrenční zákon.

Dr. Frant. Ehrmann. (Č. d.)

K výkladu zákona konkurrenčního připověděli jsme připojiti odpovědi na některé praktické otázky.

Od června došlo nás více otázek. Poněvadž pak možno ještě některých očekávati, nesložíme jich v soustavu, nýbrž, jak přišly, chronologicky zodpovíme.

Otázka 1. *Kdo má zvoliti konkurrenční výbor, když všechna představenstva přifařených obcí jsou nekatolická?*

Podle § 14. konkurrenčního zákona konkurrenční „výbor se skládá ze členů, zvolených nadpoloviční většinou hlasův od členů představenstva obcí přispívati povinných."

Poněvadž podle posledního odstavce § 12. téhož zákona vyznavači nekatolické víry nemají míti podílu na usnášení se o přirážce na bohoslužebné potřeby katolické, jest patrno, že toliko katolíci mohou býti členy konkurrenčního výboru.

Jak tedy si počínati, kdy představenstva konkurrenčních obcí jsou nekatolická?

Předně tu třeba rozlišovati právo volební činné od trpného.

Podle § 14. konkurrenčního zákona mají starostové a radní vůbec, tedy i nekatoličtí právo, voliti konkurrenční výbor katolický pro svou farnost; podle posledního odstavce § 12. nemohou však nekatolíci býti členy konkurrenčního výboru. Na obtíž tuto upozorněno bylo při podrobné debatě o našem zákonu na zemském sněmě moravském v jeho 33. sezení dne 27. března 1863. Tehdy totiž poslanec Lausch opřel se poslednímu odstavci § 12. našeho zákona slovy: „...Zu einem Beschlusse, wie Kommunallasten aufzubringen sind, kenne ich keine andere Repräsentanz, als den Gemeindeausschuß selbst. Ich kenne aber auch einen Fall, wo in einer Gemeinde, welche zur Hälfte aus katholischen, zur anderen Hälfte aus akatholischen Glaubensgenossen besteht, der Gemeindeausschuß aus 12 Individuen besteht, von denen 11 Akatholiken sind und Eines katholisch ist. Dieser Eine ist der Schullehrer. Ich wüßte also nicht, wer im speciellen Falle zu entscheiden hätte, wenn es sich um den Bau einer katholischen Kirche handeln würde."

Na tento výklad mu pak odpověděl poslanec Dr. Bílý slovy: „Ohledně toho případu, který pan okresní Lausch uvedl, že by totiž, kdyby se jednalo o vystavění katolického kostela a byli všichni výborníci

protestanti, nemohli ve věci ničeho rozhodnouti, podotýkám, že již v obecním řádě při jiných případech jest o to postaráno. V § 43.[1]) pro případ, kdyby někteří výborníci byli pro přízeň nebo skrze jiné věci neschopni k uzavírání nebo předpojati, stalo se již opatření tak, aby náhradníci za ně nastoupili aneb jiní údové obce. Myslím, že v takovém případě politický úřad o to se již postará, aby se mohla věc uzavříti stranivá vystavění chrámu katolického."

Místodržitel baron Poche ovšem namítl: „...Die Repartierung der gesetzlichen Leistungen auf die Einzelnen ist Aufgabe des Gemeindeausschusses. Wenn man aber sagt, es ist eine Anomalie, daß der Nichtkatholik, der nichts beiträgt, darüber auch abspricht, so läßt sich wieder nicht übersehen, daß Fälle eintreten können, wo durch den Austritt einer größeren Anzahl von Ausschußmitgliedern nichtkatholischen Glaubensbekenntnisses der Ausschuß beschlußunfähig werden kann. Ich halte das, was Herr Abgeordnete Lausch gesagt hat, jedenfalls für beachtenswert. Ich überlasse es dem Ermessen des hohen Hauses, ob die Fassung des Ausschußantrages angenommen, fallen gelassen oder modifiziert zur Annahme gelangen soll."

Na to však zpravodaj Dr. Šrom, který, jak z celé debaty patrno, po výtce znal smysl a ducha našeho zákona, ukončil debatu těmito rozhodnými slovy: „Ich kann zwar die Ansicht Seiner Exzellenz über den Beruf des Gemeindeausschusses in dieser Beziehung nicht ganz teilen, als sei derselbe blos zur Aufbringung der Konkurrenzbeiträge berufen. Vielmehr habe ich die Ansicht, daß, wo eine Gemeinde für sich allein eine Kirche hat, die Gemeinde[2]) auch definitiv zu entscheiden habe, ob überhaupt ein solcher Bau vorzunehmen ist oder nicht. Ich sehe aber in diesem Falle wirklich nicht die Bedenken, welche vom Herrn Abgeordneten Lausch angeregt worden sind. Das Angeführte beschränkt sich vielleicht auf einen einzelnen Fall; wären aber solcher Fälle mehrere vorhanden, so läßt sich der Übelstand, wie Herr Dr. Bílý richtig bemerkte, durch ein gewisses Mittel beseitigen. In der Gemeindeordnung ist nämlich die Wahl von Ersatzmännern vorgesehen. Ergeben sich die erwähnten Umstände aus der Konfession

[1]) Paragraf 43. obecního řádu moravského ze dne 15. března 1864 z. z. č. 4. zní takto: »Dotýče-li se však porada a usnesení soukromých práv některého úda představenstva nebo výboru, nebo soukromých práv jeho manželky nebo jeho příbuzných aneb osob sešvakřených až do druhého kolena, toto počítajíc, má úd takový ze zasedání odstoupiti.«

[2]) Nyní ovšem nemá politická obec tohoto práva.

einzelner Ausschußmitglieder, so brauchen nur an Stelle dieser Mitglieder die Ersatzmänner, welche der katholischen Konfession angehören, zu treten."

Po slovech zpravodaje Dra. Šroma se ihned hlasovalo a § 12. i s posledním odstavcem byl přijat.

Z toho, že nikdo zpravodaji už neodpíral, patrno, že mlčky schválen byl názor jeho. Šlo tu ovšem o farnost, která má jen jednu obec. Avšak stanovisko tuto zaujaté objasňuje také poměry zákonné tam, kde více obcí přifařeno jest ke kostelu. A tak možno stanoviti tato pravidla:

I. *a)* Má-li farnost jenom jednu obec politickou, v záležitostech kostelní konkurrence právoplatně se usnáší obecní výbor. Výborníci nekatoličtí tu nemají práva hlasovati. Kdyby však bez nich výbor nebyl schopen usnášet se, výborníci nekatoličtí nahrazováni buďtež tu katolickými náhradníky a, nestačí-li náhradníci, občany katolickými do obecního zastupitelstva volitelnými.

b) Má-li farnost jenom jednu obec politickou a třeba-li podle § 13. konkurrenčního zákona zvoliti konkurrenční výbor, nahrazují se tu nekatoličtí členové obecního představenstva a doplňuje se výbor konkurrenční **výborníky katolickými** a, když jich není, **náhradníky katolickými** a, když ani těchto není, **občany katolickými,** do obecního zastupitelstva volitelnými.

II. Má-li farnost více obcí politických a třeba-li podle § 14. konkurrenčního zákona zvoliti konkurrenční výbor, jsou do něho volitelni **katoličtí občané,** do obecního zastupitelstva volitelní.

Tato pravidla jsou důsledkem našeho zákona konkurrenčního a rokování, které se dne 27. března 1863 o něm rozpředlo na zemském sněmě moravském. Ovšem, že právo o tom rozhodovati, má-li se v určitém případě některého z těchto pravidel použiti, náleží politickému úřadu, jak poslanec Dr. Bílý doložil a jak patrno z § 21. našeho konkurrenčního zákona a § 57.[1]) zákona ze dne 7. května 1874 ř. z. č. 50,

[1]) Tento § 57. zní: »Bez ujmy předcházejících ustanovení zůstávají v platnosti předpisy, které v jednotlivých královstvích a zemích o zřizování a udržování katolických kostelův a obročních budov, pak o zaopatřování církevních paramentů, zařízení a potřeb dány byly. V záležitostech právě jmenovaných mají také dále správní úřadové, když veřejný fond má přispívati, cestou úřední, mimo to také na požádání súčastněných stran, čeho třeba, ku hrazení potřebných výloh zaříditi. Jejich povinností jest, na žádost většiny těch, kteří ku příspěvku zavázáni jsou (jsou to: kostel, obročník,

jakož i, a to hlavně z § 56.[1]) obecního řádu moravského, kterými se politickým úřadům jednak vrchní dozor na konkurrenční záležitosti a pro případ potřeby i všestranná plnomoc konkurrenční záležitosti samostatně provésti propůjčuje, jednak stanoví, že vláda může dáti věci, náležející k přenesené působnosti obecního představenstva (jakými jsou i kostelní konkurrenční záležitosti od volby konkurrenčního výboru počínajíc) zcela nebo z části svými organy spravovati. Proto se doporučuje, aby farní úřad tam, kde jsou obecní představenstva nekatolická, požádal c. k. okresního hejtmanství o zařízení všeho, čeho pro kostelní konkurrenční záležitosti potřeba.

Otázka 2. *Jak jest voliti konkurrenční výbor, když má farnost více politických obcí?*

Dříve nežli odpovíme na tuto otázku, pokládáme za potřebno vytknouti, že náš kostelní konkurrenční zákon jest podle § 83.[2]) obecního řádu moravského ze dne 15. března 1864 z. z. č. 4. doplňkem obecního řádu a že, pokud se hodí, platí o volbě do konkurrenčního výboru volební řád obecní zároveň s obecním řádem vydaný.

Kde není konkurrenčního výboru anebo kde konkurrenčnímu výboru vypršela lhůta tříletá, radno, aby farní úřad požádal c. k. okresního hejtmanství, aby zařídilo, čeho třeba k volbě kostelního konkurrenčního výboru.

Před volbou jest určiti, kolik členů se má zvoliti. Není-li ve farnosti katolíka, který by platil šestinu celé daně konkurrenční, třeba zvoliti pět členův; ostatek jest jich zvoliti tolik, aby jich nebylo ve výboře méně než dvě třetiny.

---

patron a kostelní konkurrenční výbor), ústní vyjednávání (konkurrenční jednání) zavésti, při kterém jest potřebu vydání zjistiti a potom o způsobu úhrady shody všech účastníků se domáhati. Nelze-li shody docíliti, jest o sporné povinnosti k příspěvkům na základě skutečných a právních poměrů, které při jednání nebo po něm vyšetřeny byly, rozhodnouti cestou řádné instance, a to podle okolností buď definitivně nebo provisorně.«

[1]) Tento § 56. zní: »Představenému obecnímu přísluší spravovati záležitosti přenesené působnosti obce, a má je vykonávati tak, jak zákonem vyměřeno nebo jak úřad nařídí. Jestli zcela nebo z části obci zůstaveno, jak se věci tyto mají ve skutek uváděti, vázán jest ve příčině toho usnesením výboru. Byla-li by však věc velmi pilna a nemohl-li by představený obce beze škody a nebezpečenství na usnesení výboru čekati, může dle svého zdání jednati, jest však povinen neprodleně to výboru předložiti, aby potomně to schválil. Vláda může dáti věci, náležející k působnosti přenesené, zcela nebo z části svými organy spravovati.«

[2]) Tento paragraf zní takto: »Konkurrence na stavby kostelní, farní a školní, též na stavení silnic uspořádá se zvláštními zákony.«

Patron jako patron nemá práva na členství v konkurrenčním výboře. Může však býti členem, platí-li šestinu celé daně konkurrenční.

Voliči jsou obecní představenstva, t. j. starostové a radní bez rozdílu náboženského vyznání. Sejíti se mají všichni pospolu v jedné místnosti volební; kdyby každé představenstvo pro sebe volilo, byla by volba neplatna.

Volitelni jsou občané katoličtí ve farnosti, kteří jsou volitelni do obecního zastupitelstva; netřeba, aby byli poměrně vzati z obcí; mohli by býti všichni i z jedné obce politické.

Voliti možno buď volebními lístky nebo ústně. O způsobu, kterým se má voliti, třeba se před volbou usnésti a usnesení zapsati do protokolu, který třeba zevrubně o volbě sepisovati.

Každý volič volí plný počet výborníků.[1])

Zvolen jest, koho volila nadpoloviční většina přítomných voličů.

Zvolení členové pak zvolí ze sebe předsedu. Pro volbu předsedy je také předepsána nadpoloviční (§ 16. konkurrenčního zákona) většina hlasů; není tedy akklamace přípustna.

Otázka 3. *Který příjem obročníkův jest míněn v § 5.?*

Tazateli bylo předepsáno přispívati podle § 5., protože prý má podle fasse příjmů více nežli 600 zl. = 1200 K. I táže se, je-li předpis oprávněn.

Tu třeba rozlišovati „příjmy“ (Einnahmen) obroční od „čistého výnosu“ (Einkommen) obročí. Na příklad: farář, který má kongruu 1600 K, má ve fassi přiznáno příjmů 1000 K, ale dobírá doplněk kongruový 600 K. Z toho plyne, že přiznaný čistý výnos obročí čili místní příjem jest pouze 1000 K = 500 zl. a není zavázán ku konkurrenčnímu příspěvku podle § 5.

Otázka 4. *Sousední farář má v naší farnosti lán. Je-li povinen platiti kostelní konkurrenční přirážky?*

Cizí farář se v tomto případě neposuzuje jako „obročník“ podle § 5. konkurrenčního zákona, nýbrž jako „duchovní správce“ podle článku 73.[2]) obecního řádu moravského.

---

[1]) Odborník na slovo vzatý Karel svobodný pán z Bambergů, dlouholetý referent u c. k. místodržitelství v Brně, radí, aby se nevolili najednou všichni (pět) členové, nýbrž jednotlivě po sobě, poněvadž při pravidle, že zvolen jest, kdo obdržel nadpoloviční většinu hlasů, ve velké většině případů by mohlo dostati nadpoloviční většinu hlasů daleko více kandidatů, nežli se smí zvoliti, a nastaly by tak nesnáze nemalé, kterým by se předešlo, kdyby se tolikrát po jednom toliko kandidatu volilo, a volba tolikrát se děla, kolik je třeba kandidatů.

[2]) Paragraf 73. moravského řádu obecního ze dne 15. března 1864 z. z. č. 4. zní takto: »Přirážky ke přímým daním a vůbec příspěvky na obec rozvržené nevztahují se:

Kdežto pak podle § 5. konkurrenčního zákona „obročník" jest povinen ku kostelnímu konkurrenčnímu příspěvku teprve, když **místní** obroční příjmy podle fasse pro kongruu adjustované jsou větší než 1200 K, je „duchovní správce" podle (§ 12. konkurrenčního zákona) § 73. obecního řádu a § 1. *a)* zákona ze dne 31. prosince 1894 ř. z. č. 7. ex 1895[1]) povinen platiti přirážky k daním v zákoně ze dne 31. prosince 1894 ř. z. č. 7. ex 1895 vytčeným, když má **služné** větší nežli 600 zl. = 1200 K.

Otázka 5. *Je-li obročník povinen platiti konkurrenční přirážky tam, kde jest farářem?*

Ovšem že jest povinen platiti tyto přirážky, když má **služné** větší než 1200 K, a to podle § 73. obecního řádu, § 35. n. zákona ze dne 7. května 1874 ř. z. č. 50. a § 1. zákona ze dne 31. prosince 1894 ř. z. č. 7. ex 1895. A povinen jest i když mimo to musí přispívati podle § 5. moravského konkurrenčního zákona; vždyť v žádném z citovaných paragrafů není vyňat. (P. d.)

---

1. k úředníkům a služebníkům dvorským, státním, zemským a k úředníkům a služebníkům veřejných fondův, ani k osobám vojenským, a ke vdovám a sirotkům úředníkův a osob těchto, co se týče jejich příjmů za službu a vzcházejících ze svazku služebního pensí, provisí, příspěvků na vychování a požitků z milosti; 2. ke správcům duchovním a učitelům veřejným, co se týče důchodu 600 zl. nepřevyšujícího (bezüglich ihres Einkommens, insofern es nicht 600 fl. übersteigt); 3. k osobám, které v obci nebydlí, co se týče příjmů jejich, ježto nepocházejí ani ze statků nemovitých ani ze živnosti.«

[1]) Viz nahoře výklad § 11. moravského konkurrenčního zákona.

Inkvisice.

Prof. Dr. Josef Samsour. (Č. d.)

Než s rozšířením inkvisice pociťován byl vždy více nedostatek notářů jakož i nedostatečnost toho, že inkvisitorové vždy pro jednotlivý případ museli je vyhledávati nebo světských úřadův o ně se dožadovati.[1]) Proto změnil papež Pius IV konstitucí „Pastoralis cura officii" ze 27. srpna 1561 dosavadní stav věcí, uděliv inkvisitorům právo, aby mohli vyvoliti si a jmenovati vlastní a stálé notáře jako úředníky inkvisiční.[2]) A sice mohli býti za notáře vyvoleni jak světští tak také řeholní duchovní, měli-li jen potřebné vlastnosti k úřadu notara. Povolání notarů nebylo z počátku spojováno se žádnými zvláštními formalitami; šloť ve většině případů jen o to, vzíti ke službám inkvisičním osoby, které již byly notary. V pozdější době, kdy inkvisitoři sami ustanovovali notary, byly notarům v přítomnosti inkvisitora, mnohdy také biskupa nebo jejich zástupcův a několika svědků nastávajícímu notáři odevzdávány péro a kalamář jako symbol úřadu. Na vyzvání inkvisitora musel nově nastupující notář vykonati přísahu, že věrně bude plniti své úřední povinnosti a zvláště zachovávati úřední tajemství, načež jej inkvisitor slovy: „Esto notarius et fidelis" nebo jinými slovy za notáře prohlásil. Nad věrným plněním povinností jejich bděli inkvisitoři sami; jim také příslušelo právo je za porušení těchto povinností trestati. **Předním úkolem** notářů, jak jsme se již zmínili, bylo **psáti**

---

[1]) V Německu Karel IV dal roku 1369 inkvisitorům právo, aby si pro každou diecesi jmenovali veřejného notára výnosem »Prae cunctis mentis« dtto Lucca 17 Iunii 1369, u *Fredericqua*, Corpus ducumentorum inquisitionis haereticae pravitatis Neerlandicae. Gent 1889. I. Nr. 212, p. 214 n.: Porro ne debita... concedimus et damus auctoritatem et plenariam potestatem tabelliones seu notarios publicos faciendi pro qualibet dioecesi cuilibet vestrum assignata, unum dumtaxat pro tempore, quod vivit et intendere potest et vult, et post hoc alium similiter creandi et faciendi, si diem clauserit extremum...

[2]) Bullar. Rom. II. 38. Omnibus et singulis h. pr. inquisitoribus et commissariis in quibusvis regnis... in quibus christiana religio colitur constitutis et quomodolibet pro tempore deputatis, quod quotiens eis expedire videbitur, unum vel plures etiam clericos saeculares vel quorumvis ordinum regulares, qui sibi sufficientes et idonei visi fuerint, in quibuscumque causis sanctae fidei et inquisitionis huiusmodi in notarios eligere, assumere et creare eosque ad officium notariatus causarum praedictarum deputare ipsique sic electi et deputati, acta quaecunque et processus causarum ipsarum diligenter et fideliter describere et annotare: ceteraque omnia ad id quomodolibet necessaria et opportuna facere, gerere et exercere, libere ac licite possint et valeant, plenam et omnimodam auctoritate apostolica tenore praesentium facultatem et potestatem concedimus et impartimur.

protokoly inkvisiční, jimž měli věnovati největší pozornost a píli; při každém jednotlivém výslechu měla býti všechna slova, jak byla mluvena, také věrně napsána; nikdy nemělo býti pouze poukazováno na dřívější podobné výpovědi; každý protokol měl býti věrným obrazem dotyčného jednání soudního. Za tím účelem neměly býti napsány pouze výpovědi, nýbrž notáři měli i k tomu míti zřetel, jak byly výpovědi činěny, zdali na příklad hlas vypovídajícího zněl pevně nebo nejistě, zkrátka vše, co se stalo a smysly pozorováno býti mohlo, mělo býti v protokolu zaznamenáno. Bylo-li několik notářů přítomno, psali buď všichni současně výpovědi a pak své koncepty srovnávali, nebo jen jeden psal snad střídavě s druhými, kdežto ostatní byli jen přítomni, aby se na konci na znamení potvrzení podepsali.[1])

Pouhým napsáním protokolů nebyl však ještě úřad notarů vyčerpán. Intervenovali také tam, kde šlo o to, prohlásiti nález soudní nebo předčísti formuli, proto bylo v praxi též k tomu přihlíženo, aby měli netoliko dobré písmo, nýbrž i zvučný hlas. Nemohl-li někdo při soudě kacířském z kterékoli příčiny sám se podepsati, učinil tak zaň notář s inkvisitorem. Dalším úkolem notarů bylo zapisovati do tak zvaných libri poenitentiarum pokání bludařům uložená, do jiných opět všecky rozkazy, které byly dány od soudcův exekutorům a receptorům, aby o všem byl přehled; dále měli také sestaviti inventáře o jmění odsouzených. Nikdy však nesměl notar nic činiti z vlastní iniciativy, nýbrž ke každému aktu bylo potřebí zvláštního, třebas ne slavného vyzvání inkvisitorova. Konečně svěřováno bylo notarům také uschování soudních akt. Spisy procesů ještě neukončených byly uschovávány jen na bezpečném místě soudní budovy, kde soud inkvisiční konal pravidelná svoje sezení, aby v případě potřeby byly hned po ruce. Spisy procesův ukončených byly uschovávány v archivech nebo také dle místních zvyků v soudních budovách nebo u biskupů nebo v klášterech oněch řádů, z nichž z pravidla inkvisitoři pro dotyčný okrsek byli bráni. Dovolení k vydání spisů z archivů nebo z registratury mohli dáti jen inkvisitoři, načež teprve notáři je vydali.[2])

Nejdůležitějšími osobami po inkvisitorech při soudech haeretických byli však přísedící neboli konsultoři (assessores, consultores, consiliarii, periti, sapientes, qualificatores). Konsultoři tito netvoří instituci soudům inkvisičním zvláštní, nýbrž vyskytají se již záhy při pravidelných soudech církevních. Z kněží a jáhnů hned v prvních

[1]) Srv. *Henner*, str. 121 n.

[2]) Srv. *Henner*. u. d. str. 128.

dobách biskupa při vykonávání soudní právomoci podporujících vyšli později přísedící církevních soudů známí pode jménem consiliarii, assessores, mnohdy také auditores. I při biskupských soudech nad bludaři setkáváme se opět s nimi;[1]) z těchto pak přešli do papežských soudů inkvisičních hned po jejich vzniku. Výslovně schválili a doporučili tento obyčej papežové Řehoř IX bullami „Dudum ad aliquorum murmur" z 21. a 23. srpna 1235,[2]) „Licet ex omnibus"[3]) a „Prae cunctis"[4]) a Alexander IV „Cupientes ut inquisitionis".[5]) Učinili tak hlavně proto, že inkvisitoři nebyli vždy stejnoměrně obeznámeni s theologií, jakož i s duchovním a světským právem. Měli tudíž konsultoři nahraditi to, čeho se snad vlastním soudcům nedostávalo. Udržela se pak instituce assessorů po celou dobu skutečného vykonávání pravomoci soudní nad kacíři, jak dosvědčuje formule v protokolech pravidelně se vyskytající: „communicato consilio multorum bonorum virorum peritorum tam in iure canonico, quam civili et religiosorum plurium discretorum."[6])

Poněvadž konsultoři měli úkol účastniti se soudů jako znalci práva a dogmatu a v jistých případech své dobré zdání dáti (qualificare, consulere), proto měli se vyznamenávati jak důkladnými vědomostmi theologickými, tak také přesnou znalostí církevního a světského práva. Bylo-li možno, bývali bráni z počtu doktorů, licenciatův a bakalářů theologie nebo práva nebo z vynikajících duchovních a právníkův. Že by měli náležeti jen stavu duchovnímu, nebylo nikde positivním předpisem stanoveno; naopak jsou známy případy, že úřad tento zastávaly též osoby světské.[7])

Právo voliti assessory přináleželo inkvisitorům resp. biskupům jakožto soudcům nad bludaři. Volba byla vždy konána toliko pro jeden proces; mohly ovšem tytéž osoby opět voleny býti pro jiné procesy. V mnohých okresích zavládl v době kongregace kardinalů pro záleži-

[1]) Sr. c. 9 X. de haer. (V, 7.)

[2]) *Potthast*, 9993... qui per universum regnum Franciae passim contra haereticos cum praelatorum et aliorum fratrum religiosorum, sapientium quoque consilio... procedant. *Potthast* 9995 podobnými slovy.

[3]) L. c. § accersiendi quoque.

[4]) L. c. § convocandi etiam.

[5]) Z 10. března 1255 *Potthast* 15731.

[6]) Doctrina de modo procedendi contra haereticos v Thesaurus novus anecdotorum, V. col. 1806 n.

[7]) *Bernard. Guidon.*, Practica inquisitionis haer. pravitatis III. n. 28 p. 125: »Habito super his cum sapientibus et discretis viris in utroque peritis tam saecularibus quam regularibus diligenti consilio.«

tosti inkvisiční obyčej, že inkvisitoři označovali pouze osoby k úřadu assessorů vhodné, načež teprve byla volba vykonána od samé kongregace kardinalův. Kdo zákonitě volbu assessorů vykonal, nebo jeho nástupce v úřadě, měl též právo, zvolené úřadu jejich zbaviti, jež ostatně mohli tito jen tehdy vykonávati, když k tomu byli od inkvisitorů vyzváni. Také právo stanoviti počet assessorů pro některý proces záviselo od vůle inkvisitorův. Vyskytají se nejméně dva, zpravidla však více, jak na to poukazují slova uvedené již formule: „communicato consilio multorum bonorum virorum peritorum tam in iure canonico, quam civili et religiosorum plurium discretorum.“ Kdo byl za assessora zvolen, musel funkci tu na se vzíti; byloť obecnou povinností podporovati dle sil inkvisici.[1]) Neuposlechl-li, mohl býti církevními tresty od inkvisitorů k poslušnosti donucen; ano inkvisitoři mohli se obrátit i na moc světskou, aby dotyčnou osobu ke konání služby při inkvisici donutila. Nastupujíce svůj úřad zavazovali se assessoři přísahou, že budou plniti všecky předpisy. Nejdůležitější z jejich povinností bylo dle nejlepšího svého vědomí a svědomí dáti svoje dobrozdání a o všem, čeho se postupem jednání dověděli, zachovávati nejpřísnější tajemství.[2])

Povinnosti, používati konsultorů, všeobecně vzato, pro inkvisitory nebylo. Z doslovného znění c. 12 in VI⁰ de haer. vysvítá, že tu běží o právo inkvisitorů povolati assessory, aniž je řeč o povinnosti, jejíž zanedbání by mělo právní následky pro proces. Bylo tudíž povolávání assessorů zavedeno fakultativně a nikoli závazně. Jen v tom případě, když byla obžalovanému jména denunciantův a svědků „propter scandalum vel periculum“ zatajena, bylo povolání jejich předepsáno, aby mu poskytnuta byla záruka, že byly při vedení důkazu zachovávány zákonité formy, jakož i aby mu dána byla náhrada za to, že se nemohl náležitě hájiti proti svým neznámým odpůrcům. Poněvadž však v praxi vždy přidržováno se názoru, že z oznámení jmen denunciantů nebo svědků nebezpečenství by mohlo povstati pro tyto osoby, byla jména jejich zpravidla, třebas ne naskrze, zatajována; proto fakticky měli assessorové vždy své votum dáti.[3])

---

[1]) Srv. art. 12 in VI⁰ de haer.

[2]) Od 14. století inkvisitoři mnohdy, místo aby povolali assessory, vyžádali si dobré zdání blízké nebo proslulé university, zvláště theologické nebo juristické fakulty, tu a tam také jednotlivých osob učeností vynikajících nebo inkvisitorů. S tímto dobrým zdáním jednali právě tak jako s votem shromážděných assessorů. Srv. *Henner*, u. d. str. 138 n.

[3]) Srv. *Henner*, u. d. 146 n.

Než v žádném případě nebyli inkvisitoři votem konsultorů vázáni. Neboť bylo-li povolání konsultorů jen fakultativní a ponecháno svobodnému rozhodnutí inkvisitorů, musela býti inkvisitorům také ponechána svoboda, chtějí-li votum jejich přijati nebo ne; jinak by se bývali konsultoři sami stali soudci. Ze slov c. 20 in VI° de haer.: „De ipsorum consilio ad sententiam procedi volumus" nemůže býti vyvozován důkaz pro opak, neboť consilium značí zde dobré zdání, radu, výpověď znalce a de consilio značí na základě takového vota, t. j. po jeho slyšení, ne však dle něho.[1]) To také dosvědčuje okolnost, že jen soudci nad kacíři byli odpovědni za nález, což by nebylo možno, kdyby jim nebyla bývala ponechána úplná svoboda v rozhodnutí. Ostatně nejsou vyloučeny případy, že mohlo býti dobré zdání assessorů mylné. Proti mylnému tomuto votu nebyli by inkvisitoři měli žádné remedury, které však použiti mohli, měli-li assessoři pouhé votum informativní. Ovšem dlužno za to míti, že v praxi soudcové se neuchylovali bezdůvodně od dobrého zdání assessorů.[2])

Úkol assessorů záležel hlavně v objektivní kvalifikaci, což se dálo censurou theologickou, a pak v kvalifikaci subjektu. V první příčině měl býti skutek, jenž byl obžalovanému za vinu kladen, sám o sobě vyšetřován, zda-li jest vůbec trestuhodným a zda-li podlehá soudní pravomoci inkvisice; v druhém případě museli assessoři zkoumati, zda-li obžalovaný skutku, jemu za vinu kladeného a v první zkoušce za haeretický uznaného, skutečně se dopustil. Než úkol jejich nebyl omezen toliko na tuto hlavní činnost; mohliť býti vždy přibráni, kdykoliv si toho inkvisitoři přáli, což se stávalo zpravidla tehdy, naskytla-li se průběhem procesu některá těžší otázka. Abychom uvedli některé příklady, byli assessoři obyčejně přibíráni, jestliže svědci při soudě inkvisičním tak vypovídali, že se tou měrou ze lži a předpojatosti stávali podezřelými, že proti nim bylo lze soudně zakročiti; jestliže běželo o to uvěznit osobu dosaváde úplně bezúhonnou na základě žaloby proti ní podané; poněvadž takové opatření mělo dalekosáhlé následky, proto mělo býti s náležitou opatrností postupováno; šlo-li při vedení důkazu o to, stanoviti, zda svědek jest nepřítelem obžalovaného, což jednak vždy bylo velmi obtížno a od čehož s druhé strany záviselo, zda jeho výpovědím mohla býti víra přikládána; měla-li býti uložena kanonická purgace nebo tortura; jestliže měl býti vynesen konečný nález nebo změněn atd. Z toho patrno, že assessoři skutečně, jakkoliv

[1]) Srv. c. 12 in VI° de haer.

[2]) *Henner*, u. d. str. 149 n.

to nebylo nutno, byli postupem procesu dosti často na poradu bráni; než závazný obyčej z praxe této nevznikl.[1])

Měli-li assessoři dáti svoje dobré zdání, bylo jim potřebí znáti proces v té míře, aby mohli spravedlivě rozhodnouti. Nutnost tohoto požadavku byla v praxi jednohlasně uznávána; v tom však nebylo shody, jak mnoho jim má býti z procesu zamlčeno a jak mnoho sděleno. Obyčejně zamlčována jim byla jména obžalovaných a svědkův, a jen udávány jejich postavení, všeobecné poměry a zaměstnání. Toliko v oněch případech, kdy zvláštní osobní poměry mezi svědky a obžalovanými mohly míti veliký vliv na rozhodnutí, měla assessorům býti také jména udávána. Ovšem jeví se u některých soudcův odchylky, poněvadž ani zákonem ani zvykem nebylo nic určitého stanoveno. Jinak sdělován jim proces seriose et integraliter, při čemž rozhodoval zvyk u dotyčného soudu zavedený.[2]) (P. d.)

Novější literatura rumunská.

Podává Alois Koudelka.[3])

Málo národů může se honositi tak bohatou a tak rozmanitou literaturou lidovou, jako národ rumunský. A přece dlouho ležel poklad ten zakopán — ostatně podnes není ještě zcela na světlo vynesen — nepůsobě nijak na vývoj umělého písemnictví rumunského. Směrodatný vliv na vývoj její měli napřed klassikové řečtí a potom francouzští. Vliv francouzský vedle národního sice, ale jalového nadšení potrval až do sedmdesátých téměř let minulého století. Proti vlivu francouzskému vystoupila tak kolem šedesátých let zak zvaná Omladina (Junimea), jež odkojena duchem německé filosofie vypověděla rozhodný boj, a to všestranný dosavadnímu proudu. Proti vlasteneckému sentimentalismu postavila Junimea čistý idealismus s nejvyššími ducha vzlety a visemi; proti slovíčkářství a jalovému blouznění objektivnost a vědeckost; proti jazyku zkaženému cizomluvy latinskými, vlašskými, francouzskými a jinými obnovu řeči z pramenů lidové mluvy. Hlasatelem těchto snah a idei stala se revue „Convorbirĭ literare“ (po česku snad: Besedy literarní), jíž roku 1865 založil Titu Maïoresco s J. Negruzzim a ještě několika přáteli a jež podnes vychází, ač už daleko toho významu nemá, jaký mívala.

---

[1]) Srv. *Henner*, u. d. str. 150 n.

[2]) Srv. *Henner*, u. d. str. 152 n.

[3]) Kromě rumunských časopisů Convorbirĭ lit., Familia, Luceafărul, Sămănătorul použito *Th. Cornela* »La Roumanie littéraire d'aujourd'hui«.

Zahájený boj veden byl mezi starými a mladými s velikou prudkostí, ale jen na prospěch novějšího písemnictví. Obzory se šířily, nové živly do literatury vnášeny. Proti metafysickým theoriím Maïorescovým C. Dobrogeanu, jinak Gherea, ve svém časopise „Contemporanul" staví úchvatně velkolepý obraz idealismu sociálního, daleko bližšího lidskosti (humanismu), nežli platonský idealismus hlásaný Omladinou. Ačkoliv „Contemporanul" i jeho nástupce „Literatura si sciinta" zanikly a humanitním myšlenkám Ghereovým neporozuměno, přece jenom od té i humanisté tvoří dosti silnou stranu. Pokus A. Macédonského stranu Junimeje zničiti hlásáním návratu k latinským pramenům osvětou francouzskou se nezdařil, za to však krok V. Alexandriho, jenž svou sbírkou básní jednak přímo z úst lidu vzatých, jednak v duchu lidových písní složených ukázal na poklady lidové literatury, našel hojně stoupenců, ano za našich dnů hlouček spisovatelů kolem „Sămănătorula" seskupených hlavní především váhu klade ve svých spisech na prohloubení ducha národního a na očistu jazykovou dle lidové řeči ven a ven provedenou. Po této všeobecné charakteristice vývoje umělého písemnictví rumunského buďtež tu vytknuti hlavní representanti nových proudů jak v básnictví tak i v prose.

Největší vliv na rozvoj rumunského básnictví měl Mihaïl Eminesco. Narodil se v prosinci 1849 v Ipatesti. Studoval v Černovicích a v Blaži, potom se potloukal nějaký čásek s jakousi divadelní společností, až vypátrán byv otcem poslán byl napřed do Jeny, potom do Vídně, kdež studoval filosofii, ukončil však svoje studie v Berlíně. Nějaký čas byl školním inspektorem, po té professorem, potom bibliothekářem a konečně redaktorem. Roku 1883 postižen byl šílenstvím, z něhož se rychle pozdravil, ale za krátko nadobro mu propadl. Zemřel v blázinci roku 1889. Třebas Eminescova literarní produkce číselně nebyla tak veliká, napsal kromě několika menších prosaických věcí tak ke stu kratších a delších básní, přece veliký vliv měla na další produkci básnickou v Rumunsku. Zprvu ovšem nenalezala jeho světobolem zvučící lyra, z níž vyznívaly noty kousavé satiry a výkřiky odboje, mnoho ohlasu, než brzo stal se Eminesco intelektní jitřenkou, za níž spěli duchové nové generace. Jeho elegie „Mortua est", z níž pochybovačnost vyznívá, začíná se líbit, jakož i výkřik odboje z jeho básně „Imperat si Proletar" myslím lahodit. Lapidarní krása melancholických „Sonnetův" oslňuje čtenáře a mužný duch vanoucí z jeho „Epigonů" strhuje svými velebnými postavami z minulosti. Jeho „Glossa", velebící lhostejnost, a „Luceafărul" (Večernice), z níž sálá žár opovržení k ženě, působí zvláštním uvlekavým kouzlem na ducha mladé intelligence. Není divu, neboť k hloubce myšlenek nových a smělých pojila se u Eminesca bohatost výrazu s dosud nevídanou dokonalostí básnické formy. Příroda a láska, toť dva čelní živly, jichž ve svých básních hlavně používá; onano rozplameňuje ho k úchvatně velkolepým líčením přírodním, tato skýtá mu příležitost k výlevům idealně smyslným, plným žalu a hoře zraněné, zklamané duše. Romantický pessimismus, světobol po smrti Eminescově ovládl až na nepatrné výjimky všechny tvůrčí duchy rumunské.

Věrně ve šlépějích Eminescových kráčeli a dosud kráčejí s větším či menším zabočením na tu neb onu stranu mistrova ducha tito básníci: Th. Serbanesco, V. Miclé, M. Cugler-Poniova, Beldiceanu, J. N. Roman, Const. Mille. Vliv Eminescův znát i v pracích tak zvaných „humanistů", kteří jeho filosofii antisocialní poněkud zmírnili, zlidštili, davše v jeho naprostý pessimismus svitnouti jakémusi světlu, totiž naději v lepší budoucnost. Nejvýznačnějším hlasatelem altruismu lze bez odporu prohlásit Al. Vlahuţu, jenž se narcdil roku 1859 v Plesesti a jenž vedle svého úřadu professorského byl buď prvním redaktorem (jako u časopisu „Vieaţa") nebo spolučlenem redakce různých listů. Z jeho básní vyznívá upřímná soustrast s bídou bližního a touha po zlepšeni poměrů socialních. Kdežto Eminesco horuje pro „nirvanu", Vlahuţa hrozí se smrti a naprostého ničeho, důvěřuje v lepší budoucnost jak tu tak i na onom světě. Jako Eminesco opěvuje i on přírodu a lásku, arci jeho vzlet básnický není tak smělý jak Eminescův, nicméně přece má se za jednoho z nejlepších současných spisovatelů rumunských. Z básnických jeho prací uvádím: Poesii, Jubire (Láska), Clipe de liniste.

Vlahuţa tvoří přechod k básníkům čistě lyrickým s tendencí humanitního idealismu, v jichž čele stojí O. Carp svými básněmi „Trista", „Doïna" a „In mare tenebrarum". Chorobné citlivůstkářství zastoupeno socialistickým Trajanem Demetrescem, J. Paunem, A. Stavrinem, A. Steuermanem a A. Tomou. Jaksi stranou stojí, holdujíce více méně francouzskému romanismu, Duiliu Zamfiresco svými „Alte orizonturi" (Jiné obzory), H. G. Lecca, D. Nanu a jiní.

Proti německému pessimismu čelila a dosud vydatně, ba lze říci vydatněji nežli prve čelí lidová literatura svým optimismem, jemuž výrazu nejlepšího propůjčil G. Cosbuc, jenž se narodil 8. září 1866 v Hordonu. Poesie Cosbucova kotví hlavně v životě lidu, jehož radosti a žalosti, snahy a tužby věrně, ač prostě líčí ve svých básních, najmě baladách, jako: „Nunta Zamfireĭ" (Svatba Zamfireĭova), „Moartea lui Fulger" a „Stefaniţa Voda", jež se nese duchem klassických epopejí. Cosbuc proslavil se též překladem básní Vergiliových a pak překladem „Sakuntaly" Kalidasovy.

Stoupenci Cosbucovými a pěstiteli národního živlu jsou hlavně St. O. Josif a Vasile Pop. Onen po napsání svých „Patriarhal" vyzván byl ministrem vyučování Haretem, aby poeticky zvěčnil hrdinu Štěpána Velikého (Ştefan cel-Mare), jenž se hlavně vepsal v paměť rumunského lidu svou dobročinností, laskavostí a horlivostí pro čest a slávu boží a spravedlivost. Přání tomu vyhověl Josif, uveřejniv letos první část své velkolepě založené epopeje.

Jakýmsi protivníkem obou směrův, Eminescem a Cosbucem zahájených, jest Al. Macédonski. Narodil se v Krajové roku 1856 ze zámožných rodičů. Studoval v Pise, Paříži a po návratu do své vlasti věnoval se cele Musám. Pro své útoky na cizinskou dynastii byl nějaký čas žalářován, čímž však jenom ještě větší vážnosti u obecenstva dosáhl. Dnes však jest jeho postavení v národě velmi mlhavé

a nejisté. Na počátku své básnické dráhy tone v jakémsi planém humanismu, v jistém druhu socialní — jak ji sám přezval — poesie, již však po čase zanechal, aby se vrhl v náruči tak zvané francouzské školy „symbolistické“. Sbírka jeho básní nadepsaná „Excelsior“ jest význačnou etapou na této jeho dráze. K stoupencům jeho směru, s různým arci přibarvením, lze počítati Mirceu Demetriada, Cinc. Pavelesca, Obedenara a D. Karra.

Netřeba snad ani výslovně podotýkati, že kromě těchto tří hlavních proudů také v rumunském básnictví vyskytují se mnozí, kteří se ani jednoho z nich nedrží, nýbrž kteří se ubírají svými cestami. Z nich uvádím: Gh. din Moldova, jeho sestru Kornelii, A. Nauma (napodobitele francouzských klassiků), D. Ollanesca (Ascania) atd.

(O. p.)

Jesuitské missie na Moravě v letech 1558—1653.

Podává JAN TENORA. (Č. d.)

Roku 1614 z Olomouce konaly se missie ve Vizovicích, 11 vrátilo se do církve. Na Vsetín a do Rymnice často voláni byli jesuité Albrechtem z Valdštýna, 9 se obrátilo. (II. 721.) Václav Morkovský ze Zástřizl sám vzal s sebou 23. ledna P. Jana Drachovského se soudruhem do Boskovic. Tam upraven byl kostel, v němž památkou na starou víru nenechali bratří nic kromě hlavního oltáře, 50 měšťanů v několika měsících stali se katolíky, mezi nimiž zvláště význačný byl úředník z panství. Odtud odebrali se na missie do Svatobořic a do Žďárné, kde kostely zase katolíkům vráceny. (II. 727—729.) V Brumově a Kloboukách pokračováno, v 20 vesnicích katechisováno, a to skoro dům od domu; rovněž na panství zdouneckém opět missie konány. (II. 729.) V Kroměříži bylo kajicníků bez počtu, několika tisícům podával kardinal Ditrichštejn Tělo Páně. Do Mikulova často se vracel P. Dingenauer, jenž stal se zpovědníkem kardinalovým a nejvíce se soudruhem u dvora v Kroměříži přebýval, druzí jesuité odtud vrátili se do Olomouce. (II. 730.) V Olomouci bylo členů přes 50. (II. 730.) Žáků bylo tolik, že sotva měli místa. Družiny Marianské konaly horlivě skutky pobožnosti a kajicnosti. (II. 733.) V Brně do noviciatu bylo přijato 51; když katechismu učili, 5 obrátili. (II. 738.) Starší členové přivedli do církve přes 100, životních zpovědí bylo přes 40. (II. 740.)

Roku 1615 v Olomouci do církve se vrátilo 180. (II. 780.) V Mikulově kázal v postě P. Dingenauer v kostele kapucínském s velikým prospěchem; rovněž i v Kroměříži zdárně působil. V Chropyni započaty missie, když panství to koupil kardinal. Devět vesnic panství

toho náleželo ke třem farnostem,[1]) dvou zmocnili se lutheráni, v třetí byl sice katolický farář, ale lidé byli z části lutheráni, z části bratří. Kardinal nekatolické kazatele vypudil, katolické faráře dosadil, chrámy očistil. Sbor v Chropyni dokořán vyvrátil a s zemí srovnal a novou kapli v zámku zřídil. Potom 19. září P. Chanovský ještě s jedním knězem byl tam poslán a dána jim byla pravomoc rozsáhlá. Z prvu bylo tam jen 18 katolíků, k nim do konce roku přibylo 62 nově obrácených. (II. 782—784.) Jiná missie byla v Holešově na panství Ladislava Popela z Lobkovic, kde panovaly bludy od 50 let. Fary zmocnili se lutheráni, kláštera bratří, katolíkům zbyla jen zámecká kaple; paní sama byla nekatolička. Po její smrti vypověděl však Ladislav z Lobkovic kazatele z města a žádal o jesuity. Světící biskup Civalli zase posvětil kostel a při tom také udělil šesti kazatelům svěcení na kněžství. Dva kněží jesuitští od té tam působili s velikým prospěchem jak v Holešově tak i ve farnosti mysločovské, k níž devět vesnic náleželo.[2]) Obrácena byla také nevěsta pana Ladislava Anna Maria hraběnka Salmova s mladší sestrou. Z poddaných do církve uvedeno bylo 230. (II. 785—789.) V Brně do církve se vrátilo 80. (II. 796.) Členů řeholních bylo přes 100, do noviciatu přijato 64; do Štyrska do Lubna do nového domu probačního odesláno bylo 20 noviců. V okolí Brna horlivě učili katechismu a pohanské pověry vykořeňovali. (II. 799.)

R. 1616 v Olomouci bylo členů řeholních 46, v Brně 100. (III. 9.) Tak zůstávalo celkem i potom. Do církve se vrátilo v Olomouci 204, v Brně 136; kromě toho celá jedna vesnice u Olomouce o 70 rodinách, a to docela dobrovolně. (III. 21.) Ve farnostech mysločovské a holešovské pokračováno na missiích; sbor bratrský v Lechoticích, když bratří byli vypuzeni, se zemí srovnán, sbor holešovský, když odtud kazatel ustoupiti musel, všecek s domem a kostelem jesuitům odevzdán. Dne 15. května posvětil kardinal Ditrichštejn kostel ke cti svaté Anny. Staré církevní řády zavedeny: zvonilo se „Anděl Páně“, konány obřady svatého týhodne, zpíváno u Božího hrobu, zpěvy kostelní po starém zvyku zavedeny, procesí na sv. Marka a o křížových dnech konáno, slavně Boží Tělo slaveno. Ladislav z Lobkovic napomínal úřad městský, do něhož jen katolíky dosadil, aby na větší svátky chodili do kostela, a aby sami pobádali měšťany, aby o svátcích vánočních s ním svaté svátosti přijali. Rovněž také poddaným svým na vesnicích ustanovil den, kdy mají jíti ke svaté zpovědi. Do církve katolické vrátilo se 250. Ale také ze záští k jesuitům do jejich příbytku házeno kamení. Dne 6. května dosazen do Holešova za faráře Jan Sarkander. (III. 34—36.) Do Boskovic opět přišli kněží jesuitští, ale výsledek byl jen u dvora Václava Morkovského ze Zástřizl, z lidu, který k bouřím náchylen byl, jen 3 se obrátili. V Chropyni však se zdarem pokračováno; do církve se vrátilo 196, mezi nimiž také přední z jednoty bratrské. Když kardinal na panství chropynském vhodně faráře usta-

[1]) Vesnice ty byly asi: Zářičí, Bochoř, Vlkoš, Plešovec, Žalkovice, Břest, Bezmirov, Hradištsko, Zlobice; podací kostelní toho času bylo ve Vlkoši, Břestu, Hradištsku.

[2]) Nynější farnost mysločovská a žeranovská.

novil, poslal missionáře zase do Žďáru koncem roku. Kroměříž již všecek byl katolický, jen jeden raději se vystěhoval, nežli by se bludu zřekl. V Mikulově také pokračováno v missiích a několik lidí se obrátilo. (III. 37, 38.) O slavnostech posíláni bývali z kollejí členové řeholní buď k pánům nebo k farářům na výpomoc, což také bývalo s prospěchem víry. Na Vsetíně byl hojnější zdar. Do Uh. Hradiště 28. března poslán byl P. Martin Ignát čili Sarkander a 14 obrátil na víru. (III. 39.)

Roku 1617 v Olomouci po studentské bouři vzniklé za příčinou, že jeden studující byl pro trhání lusků od sedlákův uvězněn, na akademii učilo se všem předmětům, jako v Praze na universitě. Marianské družiny nemálo bludařů na víru obrátily, některé katolíky zase ke zpovědi přivedly. (III. 51.) Životních nebo za dlouhou dobu vykonaných zpovědí bylo v Olomouci přes 150, duchovních cvičení sv. Ignáta súčastnilo se 16. (III. 59.) Do církve se vrátilo v Olomouci 190, v Brně 180. (III. 62.) V okolí olomouckém obráceno bylo 40. Pracováno bylo zase ve Vizovicích, a nově v Kojetíně, kde katolické zpěvy zavedeny. Rozkazem zemského hejtmana Ladislava z Lobkovic zakázáno mrtvoly nekatolíkův pochovávati na hřbitovech katolických. V Holešově bylo již pevné sídlo jesuitův, představeným jeho nezávislým na kolleji olomoucké byl 7. ledna prohlášen G. Geranus; měl to býti dům třetí probace; nadání jemu učinili Lobkovic a Albrecht z Valdštýna. (III. 68.) V Kroměříži ještě 7 obrátil P. Dingenauer, mezi nimi jeden byl ze znamenité rodiny šlechtické. (III. 69.)

Roku 1618 působil P. Adam Kravařský ve Vizovicích, kde sešel se s P. Chanovským a soudruhy jeho, jenž za vzbouření českého z Prahy odešel. Působili tam až koncem roku, do Uher odejíti museli. Do církve se vrátilo 60. Pečováno, aby nekatolické zpěvy v kostelích katolickými nahrazeny byly. (III. 78.) V Kroměříži čtyři se obrátili. Brněnští konali missie v Doubravníku. (III. 79.) V Olomouci bylo životních zpovědí nebo za kolik let 900, v Brně 807. Poprve byli posláni katechisovat na předměstí a vesnice u Olomouce scholastikové (studující theologie a filosofie) počtem 30, a od té doby tak se dálo. (III. 80.) Žáků bylo v Olomouci přes 1000. (III. 82.) Na víru tam se obrátilo 130, mezi nimiž bludařský kazatel ze Slavkova. (III. 84.) V Brně do církve se vrátilo 100. (III. 85.) Dva vypuzené z Čech jesuity kněze a jednoho magistra podkomoří Karel Haugvic k sobě vzal, kteří pilně pracovali a 6 do církve uvedli. Dva byli do Zdounek posláni, dva vedli duchovní správu v Kralicích, někteří působili u vojska. (III. 156.)

Roku 1619 od brněnských konány missie v Doubravníku velmi pečlivě. Za dob katolických byl Doubravník sídlem děkanství, k němuž náleželo 30 far; bludaři však zmocnili se doubravnického kostela. Teď byl kostel katolíkům vrácen, k němuž náleželo ještě pět filialních kostelů, tři městečka a 46 dědin. Katolické řády byly obnoveny, průvody a slavnost Božího Těla zavedeny; tato slavnost za velikého účastenství (přes 3000 lidí) konala se zvlášť slavně. Průvodu do kláštera

tišnovského účastnilo se 200. O Narození Panny Marie dva jesuité odebrali se na Vranov přisluhovat svátostmi přečetným poutníkům; šest tam vrátilo se do církve. V Doubravníku ustanoven katolický učitel; knihy byly prohlédnuty, opraveny a špatné jesuitům vydány. (III. 163, 164.) Z olomouckých bylo 5 kněží na třech missiích. V kolleji bylo členů řeholních 90, neboť se tam uchýlili vypuzení z Čech; kněží bylo 24, adjutorů 12, magistrů 6, scholastiků 48. Scholastikové pilně zase učili katechismu. Školy kvetly, všude byl prospěch, ale doma bída: v postě neměli leda chléb a sýr. V Brně rovněž žilo více členů řeholních. (III. 165.) Když se však moravští stavové přidali k českému povstání, 7. května v Brně jesuitům vydán rozkaz, aby hned kollej opustili; směli si vzíti jen plášť, klobouk a brevíř. Pěšky vyšlo tedy 37 starších členů řeholních; novicové byli již před několika dny jinam posláni; dva těžce nemocní byli zatím do cizího domu dopraveni a pak měli býti po voze za jinými vypraveni. Co jesuité odcházeli, vypukl na Nové ulici požár, z něhož hned křivě byli obviňováni. Stíhali je a dostihli v Tuřanech v kostele, a donutili k návratu do Brna, kde brzy nevina jejich vyšla na jevo a veřejně osvědčena byla. Dne 11. května museli však přece na 9 vozích opustiti Brno; obrátili se do Vídně. (III. 165—178.) Jakmile v Olomouci se zvědělo, že Brno je v moci povstání, od 6. května byli členové řeholní pryč posíláni. Dne 11. května byl ostatním rozkaz vypovídací prohlášen; do tří dní bylo jim dovoleno v kolleji zůstati a ze své movitosti si vzíti, co by chtěli. Odešli v pokoji. Sídlo jejich v Holešově také rozptýleno jest. (III. 179—181.)

Roku 1620 byli jesuité ve vyhnanství. V kostele jejich v Brně, když Bedřich Falcký tam dlel, konána bohoslužba po kalvínsku. (III. 217.)

Roku 1621 když po bitvě na Bílé Hoře Bucquoi táhl na Moravu a stavové zase se císaři poddali, 15. ledna zase se do Brna vrátili jesuité. Kollej byla zpustošena tak, že v ní ani bydleti nemohli, zůstávali tedy v domech přátel a pak od 11. února u děkana kapitolního Julia Caesara Mocelliho. Trvalo 52 dní, než kollej dána do pořádku. Dne 8. března vrátili se do kolleje a následujícího dne o slavnosti sv. Cyrilla a Methoda byl kostel jejich zase posvěcen proboštem Hynkem svobodným pánem Kolovratem. Pak zůstávalo tam 44 členů řeholních v pokoji, kteří se zase vrátili ke svým obvyklým pracím. Školy opět otevřeny. Do církve se vrátilo 51. Tři kněží odešli na missie opět na panství brumovské, kde poddaní za toho bouřlivého času zůstali věrni víře katolické; přijati byli s radostí a pracovali s prospěchem. Okolí brněnské také procházeno. (III. 260, 261.) Do Olomouce vrátilo se 5 členů řeholních 18. ledna; byli přijati s velikým jásotem. (III. 268.) Kollej jejich byla v bídném stavu, ježto byla používána skoro všecka za zásobárnu vojenskou. Nářadí skoro všecko bylo rozchváceno a uloupeno, chrám všecek byl vydrancován, obrazy svatých a co posvátného bylo, vyhozeno, polámáno, spáleno. (III. 271.) O svátku svatého Cyrilla a Methoda za velkého účastenství a slavnostně otevřen byl zase chrám jesuitský, druhého dne také mládež do škol svolána. Časem dost ztracených věcí se vrátilo, ale dosť se škodou, z knihovny mnohé a

nejvzácnější knihy vzal si jeden šlechtic. (III. 273.) Členů řeholních vracejících se vzrostl počet na 24 a zase ujali se svých prací. Do církve hned toho roku vrátilo se 230; generalních zpovědí bylo 212. (III. 274.) P. Dingenauer v Mikulově obrátil 10 novokřtěnců. (III. 281.)

Roku 1622 z Jindřichova Hradce konány missie ve Slavonicích; celá městská rada a někteří měšťané stali se katolíky. O vánocích odebrali se jesuité do Dešné, tam a v okolních dědinách vrátilo se do církve 347. (III. 337.) Rozkazem císařským ze 17. srpna měli býti především novokřtěnci vypuzeni. Ale i z nich 200 raději stali se katolíky. V Mikulově 50 zřeklo se z nich svého bludu; celkem prý vystěhovalo se 70 000, obrátilo se 2000. Na panství kounické,[1] jehož nabyl kardinal, když byli nekatoličtí kazatelé zahnáni, povolal od 15. července jesuity z Brna. Šesti kostelů se ujali, 70 lutheránů obrátili a novokřtěnců 20, jichž dospělých dětí pokřtili 10; nemocné morovou ranou ošetřovali. Rovněž i na panství hranickém[2]) počali jesuité šířiti pravou víru. (III. 341.) V Jihlavě donuceni byli měšťané vydati kostel opatu Strahovskému a kazatele odpraviti. (III. 342.) V Olomouci bylo členů řeholních 35, z nichž bylo kněží 18; dva kázali německy, třetí česky, čtvrtý latinsky. V postě kázáno každého dne u sv. Mořice, katechese konány u sv. Cyrilla a Methoda, scholastikové a novici v okolí Olomouce i Brna ve víře cvičili. V Olomouci do církve se vrátilo 44, v Brně 61. (III. 344.) V Olomouci 22 manželství bylo usmířeno (III. 348.) V Brně začátek semináře pro chudé studující. (III. 350.) Rovněž i v Olomouci byla odevzdána rektoru kolleje zvláštní budova pro seminář, v níž by alumnové bytovali. (III. 356.)

Roku 1623 v Olomouci u svatého Mořice zřeklo se bludu 23. (III. 399.) Jesuité ujímali se na smrt odsouzených; jeden kněz doprovázel 41 k smrti a před popravou aspoň 20 Valachů s Bohem smířil. (III. 401.) Do církve vrátilo se v Olomouci přes 270, v Brně 124. (III. 404.) Mezi lid rozšiřovány knížky katolické zadarmo, kacířské knihy páleny. (III 406.) Z kollejí často zvláště o slavnostech kněží na venkov vycházeli, což bylo značným prospěchem. Do Biskupic[3]) povolal k sobě Jaroslav Drahanovský jednoho kněze z Olomouce; sám s pěti služebníky vrátil se do církve, kazatele nekatolického vypověděl, v kostele, kde od paměti lidské nebylo katolických bohoslužeb, zase po katolicku konány. Manželka pánova, dříve horlivá vyznavačka z jednoty bratrské, sama kostel zdobila, knihy bludařské knězi odevzdala a k víře katolické se přichýlila. Tehdy přerušil missii mor a válka; na rok vrátil se však zase kněz a tři měsíce pracoval; manželka pánova a 24 jiných přijalo víru katolickou, 4 kostely dány zase

---

[1]) K panství kounickému, které koupil kardinal 16. srpna 1622, přikoupil 10. září ještě panství Vlasatické a připojil oboje k panství svému Mikulovskému. Kromě Kounic patřila k spojenému panství kounickému a vlasatickému dvě městečka (Vlasatice a Pravlov) a 16 vesnic.

[2]) Panství hranické, drahotušské a lipnické daroval Ferdinand II roku 1622 kardinalovi Na panství hranickém a drahotušském bylo 32 vesnic.

[3]) Biskupice u Jevíčka.

katolíkům a kazatelé odtud vypuzeni. (III. 407.) Ve Slavkově, kam všecky bludy se uchylovaly, tak že 17 sekt tam bylo, byli kardinalem Ditrichštejnem vyhnáni nebo umlčeni kazatelé nekatoličtí. z Brna byl tam poslán jesuita kněz a potom katolický farář dosazen. Missie dřívější v Doubravníku za povstání byly zničeny, sama paní panství Pernštýnského byla horlivou nekatoličkou.[1]) Když se však podruhé vdávala za Krištofa Pavla hraběte Lichtenštejna, stala se katoličkou a zavolala z Brna kněze jesuitského do Doubravníka, který tam pracoval, až zase farář tam byl ustanoven. Nějaký prospěch byl také v Novém Městě a Jimramově, jichž pán Vilém Dubský nebyl sice katolík, ale za manželku měl horlivou katoličku. Paní uchýlila se před morem z Brna do Jimramova a vyžádala si s sebou jesuitského kněze. Tam však v několika dnech 13 osob ze služebnictva morem zemřelo. Odebrala se tedy odtud i s knězem do Nového Města, kde u mnohých zase stará víra byla obnovena. (III. 410.) Na panství krumlovské,[2]) kteréž dostalo se po pánech z Lipé na Gundakera knížete Lichtenštejna, dožádán pánem jesuitský kněz. Kazatelé nekatoličtí vypuzeni, a poddaní knížetem napomínáni, aby za vůdce spásy kněze jesuitského si zvolili. O velkonoci za příkladem knížete přistoupilo 50 z dvoru jeho k svatému přijímání. Pokřtěni byli 4 novokřtěnci. Potom dva jiní kněží jesuitští tam pracovali. (III. 411.) Brněnské kolleji sklíčené hladem, morem a válkou daroval císař po Vilémovi Dubském 30. srpna Řečkovice. Kostel tam byl světícím biskupem Hynkem z Kolovrat slavně posvěcen, a brzy jak v Řečkovicích tak i v Polehradicích, kde kostel taktéž byl opraven, skoro všichni poddaní stali se katolíky. (III. 421.) V Brně byly školy pro mor později otevřeny, ale hned měly žáků 400. V Olomouci byly školy dvakráte otevřeny, ale zase dvakráte musily býti pro morovou ránu zavřeny. (III. 430.) Do Křtin putovali opětně až z Olomouce. (III. 437.) V Brně bylo členů řeholních 65; doma však zůstalo pro morovou ránu jen 4 kněží s několika bratřími, mimo dům jeden kněz s druhem ošetřovat nemocné. Novicové posláni do Habrovan, tak jako z Olomouce do Čejkovic. (III. 447.) Pro válku s Gaborem Betlenem jinam však odesláni byli z Habrovan i z Čejkovic s velikým nebezpečím. (III. 457.)

Roku 1624 Michal Adolf hrabě Althan založil ve Znojmě novou kollej jesuitskou; byl jí přidělen kostel sv. Michala se vším příslušenstvím. Dne 22. května počali dva jesuité ve Znojmě bydleti. (III. 493.) Do konce tohoto roku obrátili 70 na víru katolickou, 500 bylo u svaté zpovědi. Školy byly v září otevřeny. (III. 495.) Týž hrabě Althan zakládá kollej také v Jihlavě. Na zboží její v Kněnicích[3]) odebrali

[1]) Paní na Pernštýně byla Ester vdova po Lvovi z Risenburka.

[2]) Krumlovské panství sestávalo z města Krumlova a Ivančic, z městeček Hostěradic, Rouchovan, Prostoměřic, z tvrzí Hrubčic, Oleksovic, Těšetic, z vesnic Kadova, Nešpic, Mackovic, Litobratřic, Dyjákovic, Dobelic, Rybník, Dobřínska, Dolních Dubňan, Heřmanic, Přešovic (podíl), Jamolic, Polanky, Hrubšic, Biskoupek, Senohrad, Čučic, Ketkovic, Rapotic, Sudic, Oleksovic, Budkovic, Rokytné, Těšetic.

[3]) Kněnice u Budče.

se dva jesuité, aby pracovali u lidu poddaného, nekatolického; do Jihlavy uvedeni byli až následujícího roku, až pominul mor, na který přes 9000 lidí pomřelo. (III. 408.) V Olomouci bylo členů řeholních 27 doma, šest na missiích; zboží kollejní bylo od Uhrův a Polákův úplně popleněno, tak že nezbylo než dluhy dělati. Taktéž bylo v Brně, kde bylo 60 členů; Diváky a Polehradice byly od Poláků docela spáleny. (III. 534.) V Brně vrátilo se do církve přes 100, v Olomouci 213. (III. 549.) Z Brna konány missie na Moravci a mnoho lidí se vrátilo do církve. Rovněž ve Slavkově byly missie obnoveny. (III. 569.) Z Prusinovic a Bartošovic pán Jan Podstatský z Prusinovic nově i s manželkou obrácený lutheránské kazatele vypudil a z Olomouce dva kněze jesuitské zavolal. Beze všeho násilí brzy v jednom měsíci 730 stalo se katolíky; obřady katolické zavedeny. Do Ivanovic[1]) Jindřich hrabě Šlik zavolal také z Olomouce jesuity a odevzdal jim dva kostely, aby tam dřívější víru obnovili. Ale u jednoty bratrské, která tam vládla, nebyla práce snadna; jen málo jich obrátilo se. Když nemohli tam jesuité z Olomouce dlouho pobývati, nastoupili jejich místo jesuité z Brna a pracovali zprvu v Ivanovicích, potom v Rajci na zboží Heissenštejnském,[2]) pak v Miroslavě[3]) na panství hraběte Náchoda. Na panstvích knížete Karla Lichtenštejna,[4]) na nichž bylo přes 40 far a jichž podací udělil kníže kardinalovi, měli býti kazatelé nekatoličtí vypuzeni a na pomoc jesuité dožádáni. Než jen jeden kněz mohl poslán býti, který 11. října započal missie v Prostějově, kde byli sami kališníci a kalvinci a jen tři katolíci. Ani úředníci nechtěli býti knězi na pomoc. Jménem knížete dal však kněz svolati městskou radu a dal jí přečísti pět článků: aby kazatelé vzdali se od té chvíle všech služebností církevních, z věcí movitých kostelu a školám příslušících ničím ať se nehne, polovičku důchodů farních ať zanechají kazatelé na odchodu katolickým farářům, klíče kostelní hned ať se donesou a kazatelé co nejspíše ať jinam odpraveni jsou. Stalo se po tomto rozkazu, kazatelé odešli a víra katolická počala se vštěpovati do lidu dvojím kázaním v neděle, jedním o svátcích a ve všední dny dvakrát do týdne se kázalo; také pro Němce bylo německé kázaní. Skrytí katolíci troufali si na světlo. Rovněž z Kostelce, Stínavy, Pěnčína, Mostkovic vybyti byli kazatelé a faráři dosazeni. Z Prostějova odešel missionář na Lichtenštejnovo panství Úsovské, na němž byla dvě města, mnoho městeček a přemnoho dědin; farností bylo 9. Začátek stal se v Litovli. Město právě tehdy na sv. Marka více než z polovice vyhořelo. Po náboženství katolickém shledáno tu mnoho památek. V křížové dny účastnili se průvodu sou-

[1]) Ivanovice u Vyškova; panství měl hrabě Šlik tedy již roku 1624; Wolný II. 1. 344 praví, že ho nabyl kolem roku 1630. Kostely jsou v Ivanovicích a Hošticích.

[2]) Zdislav z Heissenštejna: k panství náležely: Rajec, Doubravice, Drnovice, Jedovnice, Holešín, Kuničky, Němčice, Žďár, Petrovice, Vavřinec, Sloup, Sošůvka, Ostrov, Lipovec, Kulířov, Kotvrdovice, Senetářov, Rudice, Holštýnsko.

[3]) Hrabě Jiří z Náchoda; náležely tam ještě Václavov a Pemdorf.

[4]) Kníže Karel Lichtenštejn psal se na Moravě po Lednici, Plumlově, Prostějově, Úsově, Černé Hoře.

sední faráři s velikými zástupy lidí, o Božím Těle sami nekatoličtí měšťané krášlili ulice. Z Litovle vypověděn pověstný lutheránský kazatel, za nímž až z Olomouce chodívali, také z Loštic a Třebové, a kromě toho z jiných míst 10 kazatelů vypuzeno. V Zábřehu na celém panství, kde bylo osm farností,[1]) nebylo skoro památky po katolictví. Kazatelé musili sice odejíti odtud, ale nebylo kromě jednoho žádných katolických farářů. Ze Šumberku a panství koldštýnského mnozí kazatelé vypověděni; další práce ponechána dominikánům šumberským. (III. 576—580.) Na panství kardinalově lipnickém a hranickém již od roku 1622 dva kněží jesuitští pracovali, k nim přibyli v září druzí dva. Na zboží lipnickém bylo dědin 24, farnosti 4. Missionáři ubytovali se ve farním domě, očistili kostel, kalich s vrchu oltáře sdělali, odstraněné tři oltáře zase zřídili, jež všecky i s hlavním posvětil světící biskup Hynek Kolovrat. Zakopané klenoty kostelní byly kostelníkem ukázány. Venkovské kostely v Oseku a Soběchlebech byly potřebami opatřeny. Místo nekatolických učitelů dosazeni katoličtí. Do církve vrátilo se do tohoto roku přes 3500 a skoro celé panství stalo se katolickým. Nekatolíci z rozkazu kardinalova měli se vyprodati a vystěhovati. Když kardinal po svatém Duchu do Lipníka přijel, místo pěti katolíků, kteří tam zprvu byli, vítal ho nesčetný zástup obrácených. (III. 581—584.) Jinak bylo však ve Hranicích. Tam kardinalovi statečně podali prosbu za svobodu náboženskou. Zatvrzelost ta tvrdými konečně rozkazy zlomena byla; když však ostatní vůli kardinalově se podrobili, nicméně ves jedna tvrdošíjně vzdorovala, pročež na týden posláni tam vojáci, kteří brzy je ukrotili. Po celá dvě leta tam jesuité pracovali, posléze přemnozí měšťané a z vesničanů přes 400 vrátili se do církve, a byli by všichni se obrátili, kdyby se byli nerozprchli před polskými vojáky. Nový oltář Zvěstování Panny Marie z dárků zbudován, poutě do kostela Narození Panny Marie na vrch ven z města konány. (III. 585.)

Roku 1625 bylo v Olomouci členů řeholních: kněží 26, scholastiků 12, magistři 4, koadjutorů 8, celkem 50; v Brně kněží 12, koadjutorů 6, noviců scholastiků nekněží 29, noviců koadjutorů 13, celkem 60; ve Znojmě kněží 3, magister 1, koadjutor 1, celkem 5; v Jihlavě kněží 2, koadjutor 1, celkem 3. (III. 488, 490.) O svatém Michalu bylo však ve Znojmě již 8 členů řeholních. (III. 610.) Do Jihlavy byli uvedeni jesuité 29. srpna kardinalem Ditrichštejnem. (III. 611.) Dne 30. září otevřeli školu, do níž brzo 100 žáků chodilo. (III. 612.) Péčí Ladislava z Lobkovic obnoveno jest v Holešově sídlo jesuitské; ale od vojáků tak všecko zpustošeno, že více než dva pobývati tam nemohli. Měl v Holešově býti dům třetí probace, ale záměr ten nikdy se neuskutečnil. Zmařila jej smrt zakladatelova a nejistá dotace. Zřekli se tedy jesuité sídla holešovského roku následujícího. Roku 1625 přivedli však 150 bratří do církve, a obrátili také mnoho lutheránův. (III. 613.) V Brně se členové řeholní rozmnožili: z Belgie

[1]) Míní se asi farnosti v Zábřehu, Jedli, Rudě, Dubicku, Písařově, Klášterci, Lesnici, Rohli.

přibylo 11, tak že noviců scholastiků bylo 40, druhého roku noviců bylo 49, všech noviců s bratřími laiky bylo 111. (III. 615.) Ve Znojmě ve školách bylo 150 žáků. (III. 629.) Morová rána rozmáhala se v Olomouci. (III. 643.) Ve Znojmě prací druhý rok trvající celé město vrátilo se do církve. Byl to výsledek katechesí, na něž mládež k jesuitům voděna byla od dobrých učitelů, kteří nastoupili na místo nekatolických; za mládeží přicházeli dospělí. Tak se stalo, že, kdežto předešlého roku 7 nebo 8 měšťanů bylo katolických, tohoto roku koncem všichni byli katolíky. Sám P. Jan Drachovský přes 300 z předních měšťanů do církve obrátil. Městská rada pak na svém zboží také podjala se reformace a všichni poddaní vrátili se do církve. (III. 649.) Podle císařských rozkazův o reformaci horlivě pracováno. V Olomouci do církve uvedeno 570, tak že všichni měšťané byli již katolíky (III. 655.); v Brně bludů se zřeklo 435. (III. 656.) Nesnadnější byla však práce na venkově; dařila se však přece. Na panství hraběte Collalta do Brtnice[1]) povolala hraběnka dva jesuity z Brna; do církve se tam vrátilo toho roku 1485, ostatní všichni následovali jich příkladu do dvou let. Sama hraběnka se svým bratrem a s jesuity sbírala po domech kacířské knihy, které byly spáleny, a dávala místo nich katolické. Aby se poznalo, kolik a kteří ještě nejsou katolíky, zaveden byl způsob v Čechách užívaný: na štědrý den farář chodil po domech, modlil se a kropil je svěcenou vodou a podával k políbení kříž; kdo nepolíbil, byl pokládán za zřejmého bludaře. (III. 674.) Na panství Jiřího hraběte z Náchoda v Lysicích, kde byli lutheráni a kalvinci a jen 48 katolíků, prací jesuitů na 200 vrátilo se do církve; obrazy svatých, které bludaři z kostela odstranili, zase byly tam dány. V Hustopeči pán jejich Karel kníže z Lichtenštejna poručil, aby se měšťané stali katolíky. Obrácení jejich svěřil jesuitům, kteří ve dvou měsících v Hustopeči a v sousedních dvou vesnicích a městečku 240 hospodářů do církve přivedli. (III. 675.) Koncem roku zase odebrali se z Olomouce jesuité do Litovle a ve dvou dnech obrátili 24 předních měšťanů. Rovněž přišli zase do Ivanovic a do církve uvedli tři vesnice, jedno městečko a v nich 105 hospodářů. V Králicích vrátilo se do církve 12. V Čejkovicích devět měsíců jeden jesuita pracoval a 100 obrátil. Celkem přivedli jesuité olomoučtí s holešovskými do církve 1466, brněnští 2360, znojemští 300 a celé město s okolím; při tom se nepočítají obrácená celá města, městečka a vesnice, jakož i často manželky, děti a služební. (III. 676.) (P. d.)

[1]) Panství brtnické s okřišským a pokojovským mělo kromě městeček Brtnice, Staré Říše a Opatova 32 vesnic.

Posudky.

Raffaele Mariano: Uomini e idee. Saggi biografico-critici. Firenze 1905.

Kniha tato je osmý svazek „Různých spisů", v nichž starý professor církevních dějin při universitě neapolské vybírá nejlepší ze svých prací.

Prvý článek přítomného svazku pojednává o Giordanu Brunovi asi na 140 stranách. Mariano prostudovav důkladně život i spisy fratra nolanského, podává důkladný a velmi poutavý jeho životopis. Druhý článek věnován jest Augustu Verovi; i tento článek, podobně jako prvý, jest z větší části biografický, méně kritický. V článku třetím zabývá se professor Mariano P. Curcim a výtečně líčí boje a nejistoty výstřední této povahy, upřímné spíše dobrou vůlí než zdravými názory. O znamenitých spisech kritických a reformních neapolského jesuity podotýká Mariano: „Se un processo di rifacimento è da tentare, conviene prender le mosse da tutt' altro punto, dal di dentro, cioè, dai modi in che essa tiene nel realizzare la religiosità: quanto meno, conviene non perderli di vista, come se fossero cose indifferenti e secondarie." Další dva články, menší a méně zajímavé, týkají se Francesca de Sanctis a G. Barbery. Mariano předesílá jim dlouhý úvod, v němž zavrhuje reformní směry italského katolicismu. Mnoho je tu upřílišeno, s mnohými názory dalo by se polemisovati, což již skutečně v některých časopisech italských se stalo, ale pro naše poměry není nutno, bychom se o tom šířili.

Grassi Leonardo: L'unità dei fatti psichici fondamentali. Messina 1904. Str. 209.

Od doby Herbartovy až po doby dnešní moderní psychologie shledává jakousi jednotu v základě všech jevů života psychického; tři jsou hlavní způsoby, jak jednota ona se pojímá: intellektualismus (specielně Herbart), sentimentalismus (Horwicz, Regalia) a voluntarismus (Schopenhauer, Wundt, Fouillée atd). Třetí jest v poslední době nejrozšířenější a vykazuje největší počet zástupců.

Grassi zkoumá metafysické theorie o duši a kritisuje všecky tři udané směry věcně a co nejdůkladněji. Kromě hlavních těchto proudů všímá si některých jiných spisovatelů psychologických, jako jsou Ward, Ebbinghaus, Brentano, Lipps, Masci atd. Sám rozhoduje se pro psychologický monismus, přijímá původní jednotu duše, jednotu sestávající z počitků, představ a tendencí nerozdělitelných sice, ale schopných vývojem stále větší jasnosti a rozlišenosti.

Cesca Giovanni: L'attività psichica. Studi di psicologia filosofica. Messina 1904. Str. 182.

Tento spis messinského professora Cescy je snad nejvřelejší a nejsympathičtější obranou nauky Wundtovy o psycho-fysickém parallelismu, jaká dosud v Italii byla vydána. Cesca po důkladném výkladě a rozboru

problemu psychologického dochází závěru, že psyche nemožno pokládati „ani za substanci ani za produkt nebo snad funkci organismu, ježto mezi stavy psychickými a tělesnými jest odpor“ (ne come una sostanza a sè, nè come un prodotto oppure una funzione dell' organismo... perchè fra gli stati psichici ed i somatici vi è opposizione e completa irriducibilità).

Myslí, že tím vyvrátil z kořene učení substancialistické jak ve formě dualistické (obecný spiritualismus) tak ve formě monistické (absolutní materialismus neb idealismus) a že zpětná činnost mezi tělem a duchem nutně vyžaduje připuštění jednoty psycho-fysické žijícího subjektu, která vysvětluje úkazy jak psychologické tak fysiologické. Obojí úkazy zkoumati nutno různým způsobem, prvé zkušeností vnitřní, druhé vnější, čímž pak „appaiono a noi come isolate, di qualità opposte; le prime, cioè come movimenti molecolari (materia), le seconde como stati di coscienza (spirito), pur non essendo che due momenti od aspetti della stessa vita psico-fisica dell' organismo“ (str. 162—163), t. j. zdají se nám oddělené s vlastnostmi opačnými, ač nejsou než dva momenty téhož života psycho-fysického v organismu. DR. KRATOCHVIL.

L'agonie du Catholicisme? Par *Dr. M. Rifaux*. Plon-Nourrit, Paris.

Spisek zajímavý tím, že laik klade si tuto otázku a odpovídá na ni záporně. Základní myšlenka jeho knihy je tato: Není pravda, že katolicismus dodělává, jak sektaři a svobodomyslní se domnívají. Katolicismus je živější a silnější než kdy jindy. Kritické methody, na něž naše století oprávněně je hrdo, aplikovány na dogma jeho životní sílu jen zmnožily, ježto jimi byly přetvořeny jeho apologetické postupy, t. j. přizpůsobeny duchu a době, a tím dogmatu a katolické nauce vítězná dráha a postup otevřen. Jsou však slabé duše, které s úzkostí hledí na den ze dne úpornější boj vědy a náboženství a zmalomyslněny ustupují do zátiší, nedoufajíce již ve vítězství věci Kristovy. Těm nutno ukázat, že pravé náboženství nemá se čeho od pravé vědy obávati, že zbraně vědy se víc a více otupují na brnění náboženství, a že spor mezi nimi jest jen zdánliv. Duším těm třeba dokázati, že boj mezi biologií, evolucí, historií s jedné strany a věrou, dogmatem, katolicismem s druhé strany vzniká ponejvíce z ukvapených generalisací učencův a ze závěru, které více podávají než co v návěstech obsaženo, a konečně že žádná vědecká námitka proti neomylné autoritě není udržitelna. O to se autor též pokouší, ale ne všude se zdarem. Dílu se kriticky vytýká slabost a přiznává se mu jen cena znamenité popularní apologetické příručky.

Les Conflits de la science et des Idées modernes. Paris, Perrin.

Knihu tuto kriticky posoudil známý nám již professor-klassik montpellierské university Dr. Grasset, jemuž její autor jest asi znám, ježto ho nazývá svým „eminent confrère“. Výzvody jeho jsou leckde dosti zajímavy, a sice hlavně proto, že mluví v nich zase laik o poměru vědy a víry.

Učenci 19. a 20. století — píše — rozumovali jako poslední inkvisitoři století 17. Poněvadž zdokonalený Koperníkův system zdál se býti v rozporu s Biblí, theologové prohlásili jej za absurdní a donutili Galileiho, aby svou vědeckou thesi odvolal. A poněvadž evoluce a transformace zdají se býti v rozporu s prvými kapitolami Genese, prohlásili zde učenci Bibli za absurdní, a došlo se u nich až k definici náboženství: „Une manifestation pathologique de la fonction de protection.“ (Sergi.) V obou těchto protivných závěrech můžeme konstatovati absolutně týž soud: je to stále věda a náboženství, které se po řadě anathematisují, obviňujíce se vzájemně z úpadku a i z bankrotu; je to stále odsouzení vědy theologickými argumenty, nebo odsouzení náboženství argumenty vědeckými; jedno i druhé odsouzení je stejně nelogické a politování hodno.

V 19. století se rozhodlo, že konflikty vědy a náboženství, jak je Draper popsal, mohou býti rozřešeny jen, zmizí-li náboženství s povrchu země. Věda vše potlačila, vše nahradila, a Berthelot mohl pronésti frasi, kterou Em. Faguet jasněji projádřil: Věda reklamuje dnes zároveň „la direction materielle, la direction intellectuelle et la direction morale des sociétés.“ Grasset cituje několik výrokův učenců, z nichž stále se nám ozývá soud inkvisitorů: musíte voliti mezi vědou a náboženstvím; a jest jisto, že zvolíce stranu jednu, budete exkomunikováni druhou!

Než duchové jasně vidoucí, prosti předsudků, zpozorovali brzo, že věda je tak neschopna nahraditi theologii a náboženství, jako theologie a náboženství nejsou s to, aby nahradily vědu. Věda mlčí vůči problemu našeho osudu a objevila se býti neschopnou, aby ospravedlnila závaznost, basi to moralky, a Renouvier mohl prořknouti ona vážná slova, která by byla vyvolala bouři nevole, kdyby byla vyšla z úst katolíka a ne z úst Renouvierových: „Pokrok čistých a užitých věd překročil vše, co proskribovaný girondista si dovedl jako možné představiti; než nezdá se, že spravedlivost a dobrota ve veřejných nebo soukromých mravech pokročily týmže krokem jako vědy, nebo že obdržely od nich očekávaného dobrého vlivu... Dobrodiní veřejného vyučování postupně lidu podávaného nepočala se ukazovati v průměrných statistikách zločinnosti a šílenství...“ Konstatování tohoto fakta vyvolalo u mnohých malomyslnost. Co počít? Odkud čekat pomoci? Věda sklamala a vše, co jest neznámo vědě, stává se nepoznatelným; ignoramus učencovo proměnilo se v pověstné a definitivní du Bois Reymondovo ignorabimus. Každý se ponořuje, jako Jouffroy, do noci, kde končí dogmata, a vzdychá, jako Musset, že přišel příliš pozdě na tento starý svět... neboť i když rozšíříme „la phobie de toute religion révélée“, nepotlačíme tím zároveň „touhu znáti ‚proč‘ věcí“, touhu, o níž Spencer doznává, že trýzní neustále lidského ducha.

Jiní však nechtěli této beznadějnosti a usilovali o konkordat mezi náboženstvím a vědou, snažili se rozřešiti spory, které zdají se je oddělovati, a sice tak, aby žádné sporné strany ani nepotlačili ani nezotročili, snažili se načrtnouti jasně meze, jež jsou jich přirozenými

hranicemi, snažili se vybudovati „neprostupné přehrady“ mezi oratoří a laboratoří, ježto i náboženství i věda mají své velkolepé pole rozvoje, své vznešené panství, v němž o nich platí: nec ancilla nec domina.

Tak dojde se tam, že spojí se víra venkovana a všechny náboženské praktiky s nejdokonalejší a nejabsolutnější vědeckou neodvislostí. Hle, toť these, s níž professor Grasset úplně souhlasí a jíž, dle něho, autor duchaplně rozvinul. „Místo, aby se šířil — píše autor — příkop mezi vědou a katolicismem, vzdálenosti se naopak sbližují (131). Není daleko doba, kdy soulad mezi nimi bude proveden, a to v široké a sympathické dohodě. Nepoznatelno podrží své království, a věda bude kralovati rovněž nad svou říší.“

To jest i přesvědčením všech katolíků. Mezi věrou a vědou jest pro věřícího člověka spor něčím naprosto nemožným, ano něčím absurdním, ježto Bůh jest autorem i víry i rozumu i přírody. Proto věda, pravá věda, volky nevolky vede a musí vésti k Bohu. Nejvšeobecnější a nevyvratitelný výsledek vědeckého bádání jest na příklad hlubší porozumění faktu, že vesmír je řízen zákony. Nuže, táže se Spalding, „co jest vláda zákonu jiného než vláda ducha a tudíž vláda Boha? Rozumné předpokládá rozum; a jestli rozumnost soubytná se jsoucností, pak je vesmír dílem rozumu. Anebo jiný výsledek vědeckého bádání jest dokonalejší poznání pravdy, že duch a hmota jsou pojmy, jichž nelze zaměniti; že žádným představitelným processem nemůžeme pochopiti možnost proměniti počitek v myšlenku. Logická tendence vědy jest ve směru Boha a duše. Pokud se týče předpokládaného konfliktu mezi daty křesťanství a daty fysikální vědy, ukazuje pravý názor věci, že body, v nichž takový spor jest možný, jsou řídky, a kde se zdá, že skutečně spor existuje, že můžeme zcela jistě za to míti (historie nás k tomu oprávňuje), že buď věda nepronesla svého posledního slova, nebo že skutečný dosah a význam popíraných náboženských nauk nebyl dokonale pochopen. Galileiho objev pobouřil myšlenkový názor mnoha tehdejších věřících duší — dnes víme, že jich lomoz byl bezdůvodný; a v jiném století budou se zase lidé diviti, že pravá věda naší doby mohla býti nepřátelskou náboženství.“ (Religious Indifference.)

Autor náš však nezasvětil svého díla jen této proposici, že není sporu mezi vědou a věrou a že možno jest býti učencem a člověkem věřícím zároveň. Chce dokázati ještě, že věda přináší důkazy ve prospěch náboženství proti jeho odpůrcům. Toť druhá these a zároveň hlavní these jeho knihy, these, která jest vyjádřena titulem: Les Conflits de la science et des idées modernes. „Moderní ideje“ jsou u autora ideje nenáboženské a protináboženské; tím jest jeho kniha poněkud protivou knihy Draperovy. Les Conflits de la science et de l'irréligion, kde uzavírá vědeckými argumenty na úpadek beznáboženství, jsou předmětem její další části. „Později se řekne — píše: počátek 20. století ve Francii viděl invasi podivného zaslepení.“ Propagatoři moderních idei „dovolávali se vědy. Než věda nebyla s nimi. Věda byla proti nim... Vyvolán ve jménu vědy, obrací se pokus proti vědě. Konflikty

vědy a náboženství neexistují. Konflikt, který se před nás staví a naši pozornost budí, jest jiný... Tento konflikt, řekněme to hned, jest konflikt vědy a moderních ideí... Jak moderní idey vyplývají z bludných popisů, jsoucích v rozporu s denním pozorováním, jak toto pozorování shoduje se naopak s psychologií Církve, hle, co jsem usiloval dokázati.“

Věda tudíž dle našeho autora nejen nedává zbraní odpůrcům náboženství, nýbrž naopak dává je jeho obrancům; věda jest apologetickým nástrojem. Autor snaží se provésti důkaz této jistě zajímavé a krásné these ne pro náboženství a náboženskou ideu vůbec, ale pro katolické náboženství speciatim, neboť dle něho ostatní křesťané jsou vědou zrovna tak odsouzeni, jako moderní ideje.

Tu se Dr. Grasset od svého kollegy odlučuje; dle něho zachází tento příliš daleko a přisuzuje něco vědě, čeho věda nemůže poskytnouti. „Mám totéž náboženské přesvědčení, jako autor této knihy, jsem katolík jak on a lékař jak on, než odděluji se od něho v tom, že nikdy jsem nenašel v mé lékařské vědě důvodu, abych jím podepřel svou víru (stejně jako jsem v ní nenašel důvodu, který by ji zviklal). Přiznávám se, že přikládám vědeckým důkazům ve prospěch víry jen skrovnou váhu. Applikace paprsků *N* na vysvětlení aureoly světců nechává mne neobyčejně chladným, a dokazuje-li historická věda, že Shakespeare byl katolík a Waldeck-Rousseau se zpovídal, to v ničem nerozníti mé víry, stejně jako protestantismus Goethého nebo svobodomyslnost Hugova jí nezviklaly. Kladu východisko a základ náboženské idey tak vysoko, že se mi protiví opírati ji nějakou zkušeností laboratoře nebo nějakým vědeckým faktem. Neboť kdybych to činil, byl bych značně odzbrojen vůči učenci, který by se zítra dodělal zkušenosti opačné, který by dokázal zákon zcela jiný a který by jej chtěl využíti proti téže náboženské idei. Přes neustálý pokrok věda je příliš měnitelna a příliš dílem lidským, aby byla basí náboženství, zvláště náboženství pevnému a božskému definicí... musíme odepříti vědě právo, aby se vtírala do náboženství, a to i tehdy, kdy toto vtírání by bylo tomuto náboženství prospěšno. Tu se od autora odděluji. Sdílím jeho ideje v celku, v tom, že věřím, že spása moderní společnosti je spojena se zachováním idey hierarchie, autority, mravnosti a náboženství. Věřím, jako Brunetière, že socialní otázka jest otázkou mravní a jedině otázkou mravní, než nevěřím, že tato vznešená nauka může býti vybudována na vědě.“

V té věci jistě budeme s autorem souhlasiti. Věda a víra jsou dva různé světy;[1]) nehotová, vyvíjející se věda nemůže býti basí určitých, neměnitelných pravd zjeveného náboženství. Tak stála by

[1]) Professor Lankester ve svých listech v »Times« přičítá domnělý spor mezi vědou a náboženstvím na účet horlivců, kteří zveličujíce »extremně obmezené konkluse vědy«, chtějí zničiti náboženství, a dí: »Zdá se mi, že věda jde svou cestou beze všeho kontaktu s náboženstvím, a že náboženství nemá ve svých podstatných vlastnostech ani co doufati, ani čeho se báti od vědy.« Toho náhledu jest Brunetière (Science et Religion, p. 60) a mnoho jiných učenců.

náboženská pravda na písku a ne na skále a měnila by se tolikrát, kolikrát věda své vymoženosti mění. To by však nebylo náboženství božské, nýbrž lidské.

Nechtějme od vědy, čeho nám dáti nemůže. Buďme spokojeni s tím, že víc a více musí víru a náboženství potvrzovati a jich oprávněnost uznávati.

Religion et Sociétés. Leçons professées à l'ecole des Hautes Études sociales. Par *Th. Reinach, A. Puech, Raoul Allier, Leroy-Beaulieu, Baron Carra de Vaux, Hippol. Dreyfus.* Paris, Alcan. Cena 6 fr.

Reinach debutuje prací „Du Progrès en religion", jakousi to introdukcí celé knihy. Pak následují: II. Le christianisme des premiers siècles et la question sociale. par A. Puech; III. Les Frères du libre Esprit. par R. Allier; IV.—V. Le Christianisme et la Démocratie, Le Christianisme et le Socialisme. par A. Leroy-Beaulieu; VI. L'islamisme en face de la civilisation moderne, par le baron Carra de Vaux; VII. Le babisme et le béhaïsme, par H. Dreyfus. Konference tyto velice instruktivní adresují se více širému publiku nežli specialistům. Zabývají se méně dogmaty a literaturou různých náboženství, jako spíše jich socialní úlohou.

Jich obsah dá se krátce resumovati: Náboženství jest faktem essencielně lidským. t. j. faktem historickým; v konstrukci lidských společností hrálo vynikající úlohu, značnou úlohu hraje v jejich nynější činnosti a dle všeho zdání zůstane v nich ještě po dlouhá století důležitým činitelem.

Voltaire et Voltairianisme. Par *Nourisson.* Paris, Lethielleux.

„Nehledejme v této studii ničeho, co se direktně týká tragické hodnoty, plodné invence, jazyka, stylu, literarních schopností a literarní úlohy Fernejského patriarchy, než buďme jisti, že v ní nalezneme vše, co je třeba znáti, abychom ho nejen posoudili, nýbrž i pochopili a dokonale prohlédli." (La Quinzaine. 1905). Závěr Nourissonův, pro Voltaira málo pochlebný, je tento: „Když Voltaire z duše učinil metaforu, ze svobody illusi, ze ctnosti chimeru, činí z Boha abstrakci a skepticismem směřuje k jistému druhu nihilismu. Většina současníků vyznávala filosofii počitku, Voltaire hledal slávy v tom, aby, dle Alfieriho rčení, byl vynálezcem filosofie ničeho, inventore o desinventore del nulla. Než ač nepodařilo se této ubohé filosofii — paupertina philosophia — aby vypudila křesťanství z našeho prostředí, natropila přece přežalostného zla. Neboť svádějíc rozum na scestí tím, že mu brala každou vzpomínku návratu a každý oporný bod, kompromitovala a seslabila... onen mužný a delikatní cit, který nazýváme úctou, a bez něhož jak pro národy tak pro jednotlivce není ani síly, ani velikosti, ani životnosti. Filosofie Voltairova nebo Voltairianismus jest, ve svém celku a základě uvažován, naukou materialismu, egoismu a posměchu."

V. Lankaš.

Dr. Antonín Skočdopole: **Učebná kniha bohosloví pastýřského.** České Budějovice 1905. Nákl. vlastním. Str. 596. Cena 6 K.

Proslulý náš učitel pastoralky a spisovatel vydav 1890 a 1891 „Příručnou knihu bohoslcví pastýřského“ (v Dědictví sv. Prokopa) předkládá zde stručnější knihu o témže předmětě, knihu vědecky cennou a prakticky vhodnou. Bohatá zkušenost a široký rozhled umožnil mu výběr a pořad látky tak zdařilý, že nepřijde snadno do rozpaků, kdo v ní rady hledá. Nic důležitějšího neopomenuto aniž obtěžován je čtenář nemilým opakováním. Nechtěje díla svého nad míru učebnice rozšiřovati, nehromadí doslovných citátů, ponechávaje jich docela správně spisům specialním, a podává jen dobře odůvodněné, prakticky směrodatné výsledky; zvláště uvaroval se co možná šťastně obvyklé vady knih pastoralních, zabíhati přes příliš na pole jiných odvětví theologických.

Kniha — prý pro neochotu pražské censury! — vydána nákladem spisovatelovým i budiž tu k hojnému kupování upřímně doporučena.

Ze života náboženského.

Z našich poměrů výkřikem plným výčitek vysvětluje pí. Božena Viková-Kunětická vznik té „klerikalní nestvůry“ na Král. Vinohradech (t. j. ženského gymnasia). Postup ženské otázky v Čechách byl znásilněn. Neboť tu vyvijí se vše intensivněji, na půdě stále se otřásající. Myšlenka Krásnohorské (gymnasium „Minervy“), dala možnost, aby se otázka klidně vyvíjela. Ale proud strhl ji. Místo skutků nastoupila hesla znásilňování myšlenky, knut výsměchu, disciplina nátlaku, důvody kathedry, jařmo povinnosti, ubíjení slabších, vyhánění nekonvenujících, vyjednávání s jednotkami, zatím co nepřipravená massa hleděla úzkostně ku předu, nevědouc čím se má omluviti, čím vysvětlovati, co podávati, neboť měla tíži slabosti na své šíji, slabosti vzniklé staletími. Zbýval růženec a zpověď. A teď náhle zasvištěl jí nad hlavou nový knut. Vidí, jak množství se žene přes ni se vztýčeným praporem, ale jí dosud růženec visí mezi prsty a přimáčknuta k zemi, šeptá ochotnému knězi dosud své hříchy... Nuže a tento kněz umožnil jí, aby mohla běžeti za heslem vzdělanosti a na znamení, že rozumí požadavkům doby, otevřel na Vinohradech ženské gymnasium. Jednal by tak i žid, dobrý obchodník!... A naše žena nepřipravená, ubíjená léty, v poměrech nejtěžších, jaké jsou myslitelny, tiše bere si růženec a jde přijmouti heslo vzdělanosti tam, kde se jí nabízí za cenu nejpohodlnější, za starý její růženec a za starou její zpověď, kterým dosud neodvykla...

Kdo je tu zodpovědný? Pomohou tu sloupce pranýřovaných jmen v novinách?

Jest patrno, že nepomohly ani spolky ani kluby ani přednáškové večery ani knihy o ženské otázce, jest patrno, že všecko to, čím žili

jsme od Krásnohorské, nemělo podstaty... Nutno na místě přednášek podati jinou odpověď ne ve spolcích a klubech, ale v ženských lyceích: volati k pořádku všecka města mající nejméně 10.000 obyvatel, aby konala svou povinnost kulturní a zakládala ženská lycea! (Nár. Listy 255.)

Tresť celé té plácaniny o proudech a řečištích jest: ženská liberalisující emancipace učinila v Čechách fiasko. Česká žena se dosud modlí a chodí ke zpovědi. A to ji odvrací od toho „živého a jedině spasného" proudu. A tu „chytře" nastupuje Církev a nabízí svou vyšší školu, značku moderní emancipace. A česká žena již liberální proud strhnouti nemohl, dává se tu beze všeho a ochotně na cestu této „falešné, klerikalní emancipace".

Nu tak tedy! Nechte přece každého jíti, kam ho srdce táhne! To je přece dosti liberalní zásada.

*

Čeští protestanté při svých návštěvách na sjezdech německo-evangelických bratří mají od nedávného času nad sebou národní kontrolu a po každé nuceni jsou k omluvám a vysvětlivkám. Tak i letos po sjezdu „Adolf Gustav-Verein" v Aši, jehož se zástupci českých protestantů súčastnili. Ale vycházejí tak lehce a hladce, jak by jistě z affery podobné nevyšla deputace druhé konfessí.

*

Významnou zprávu přinesla nedávno vídeňská „Konservative Correspondenz" uveřejnivši důvěrný raport superintendenta cvikavského Meyera. Zmíněný hodnostář jako generalní agent evangelického Bundu pro Rakousko narazil na silnou oposici u samých pastorů v Rakousku, že se domluvil se socialisty o společné schůze a společnou agitaci pro protestantismus i socialismus. Dohoda uzavřena s vídeňským poslancem socialistou Schumeierem, který však sám nijak nebyl nadšen pro nového spojence, prohlašuje lutherány za příliš církevnické a náboženské. Superintendent Meyer tedy přistoupil na to, aby při agitaci protestantské bralo se co nejméně positivně náboženského, ale hlavně protiklerikalní a protiřímská polemika. To ovšem i socialisté obyčejně činí. Proto se snadno dohodli o takovém společném vystupování Jen že rakouští pastoři asi viděli, že socialisté, kteří obě církve stejně rozrušují, v obci jim mnoho dobrého nepřidají, odtud jejich odpor.

*

Křesťanství a vývoj lidské kultury srovnává a osvětluje v „Hochlandě" Rudolf Klein. Stará kultura lidstva až po křesťanství všecka je mu dětstvím člověčenstva. Dosud prožitá epocha křesťanská jest mu věkem mladíka. Nastává v naší době přechod a převrat z tohoto věku mladickosti do mužnosti. A křesťanství jej dokoná. Jak? „Křesťanství z čistě transcendentalního se pozemští a zastoupí protináboženský socialismus, samo uskutečňujíc jeho cíle. Společenské převraty nemají s tím co činiti; přechod se může díti jen znenáhla, nepozorovaně, a na místo žádoucího srovnání nastane přehojné rozčlenění, rozčlenění vyvíjející se z idey lidství a lásky u individualit, jež nejeví vůli jako jednotlivci, ale jako část celku.

Doba kultury individualní pominula, přes Nietzscheho, a pominulo i čistě transcendentalní křesťanství, přes Tolstého. Neboť nemůže to býti účelem lidstva, v zapírání života jen pro ideu božského žíti, ale spíše to božské v produktivní práci ve formě vždy nové vyžívati.

Dříve byly církve národní a náboženství národní podle podnebí a zemí rozdělené a také kultury a pokrok národů vyvíjely se jen podle střídání krajů a kmenů. Dnes však už tento vývoj je nemožný. A což tu lépe hodí se lidstvu než universalní idea křesťanství? Jen ono může spojiti různé národy bez úkoru jejich národnosti...“

Tedy autor vidí pokrok budoucnosti v tom, že křesťanství se-socialisuje lidstvo, přikázán lásky provede nejen v klášteřích a v mravních příkazech, v intellektě svých stoupenců, ale i v životě. Autor popírá, že dosud za svého 2000letého trvání bylo by křesťanství svým velikým zákonem lásky nějak šíře působilo a svět do posledních končin převrátilo. Jen jednotlivci se jím oživovali, ale ne širý celek.

Podivným způsobem na konec autor klade tři činitele příštího vývoje lidstva: křesťanství, socialismus a pruský militarismus! Co tento bude mít co přičiňovat k provedení zákona lásky?!

*

V listopadu sejde se opět po desíti letech všeobecný sjezd katolíků německých z Rakouska. Rozdíly mezi stranami se už tedy tak umírnily, že si troufají sejíti se bez obavy třenic a bojů mezi jednotlivými směry. My ovšem se pro sjezd tuze nadchnouti nemůžeme, pokud hierarchie vídeňská z trestuhodné netečnosti neb snad i z nekřesťanského nacionalismu odpírá vídeňským Čechům bohoslužby, jim po právu přirozeném i božském náležející Bude-li tam také jednáno o missiích, ať jim tam někdo řekne, by napřed konali missie mezi svými spoluobčany dříve než pošlou na missie do Afriky neb Asie.

Ve Štrasburku pořádali němečtí katolíci (Katholischer Volksverein) svůj 52. sjezd. Pořádán na půdě, na níž se odehrává boj mezi protestantským Pruskem a katolickými Francouzi zabraných zemí. Němečtí katolíci přišli tam posílit vliv německý. Ostatně vlivem německých katolíků ubývá ze zabraných zemí pomalu též starý duch romanského formalismu a konservativismu: přes houževnatý odpor vnucena zemím těm fakulta theologická místo zastaralých seminařů. Také sjezd zajisté vnesl mnoho z pokrokového života nábožensko-církevního, jaký pěstují v rozumné míře vedoucí lidé katolického hnutí německého.

*

Bývalý francouzský president ministerský Emil Combes počíná agitovati pro svou věc, již napolo prohrál, před cizí mimo-francouzskou veřejností. Uveřejňuje současně článek německý v „Deutsche Revue“ a jiný anglický v „Independent Review“ o rozluce církve od státu ve Francii a nutnosti její. Všecku vinu svaluje Combes na církev, na rušení konkordatní úmluvy s její strany. Kněžstvo francouzské a episkopat francouzský stále agitovali proti vládám republikánským a proti republice a římská kurie stále zkracovala práva vlády, zaručená konkordatem. Jmenování biskupů, jež docela vládě svěřeno, snažila se

přeměniti v presentaci, s biskupy jednala přímo, ač měla jednati prostřednictvím vlády, ba na konec míchala se i do zahraniční politiky francouzské (při cestě Loubetově do Italie). Podle konkordatu měly býti dvě moci rovnoprávné vedle sebe, každá se svým oborem působnosti. Ale církev stále svou moc rozšiřovala a povyšovala nad moc státní. Klerus placený z pokladny státní dovoloval si, co žádnému úředníku v žádném státě nemůže býti dovoleno: agitoval proti státu a jeho zákonům! A protože světský klerus byl přece jen méně volným ve své agitaci protistátní, dosazovány do všech diecesí hojně řády a vyjímány z pravomoci biskupské, zcela proti duchu konkordatu. Příznivý republice duch u kandidata vždy byl v Římě závadou, a tak nejlepším prý jinak kněžím od vlády jmenovaným odpírána jurisdikce.

To vše zajisté známo z líčení denního tisku poslední doby. A Emil Combes uvádí známé věci, líče je se svého stanoviska, zveličuje „nebezpečí“ Syllabu a římské hierarchie, aby své útoky odůvodnil, přechvaluje svoje kandidáty atd. Vývody jeho jsou velice mělké, advokátské, protože neupřímné. Kdyby řekl prostě, že hájí laický stát se všemi jeho suverenními právy proti hierarchické moci a kanonickému právu církve, mluvil by pravdivěji. Církev se svého stanoviska měla pravdu: chtěla v křesťanském státě — a tím Francie byla ode vždy po výtce — křesťanskou správu, křesťanské zákony, křesťanského ducha a pro sebe z dávna přiznané svobody. Chtěla to tím spíše, ježto podle konkordatu byla uznána státní církví. Jsouc v těsném spojení se státem musela o to dbáti, aby stát tento řídil se příkazy zákona božího. Zatím však vlády republikanské stát nechtěly míti křesťanský. Z této dvojí protivné snahy povstaly třenice. Ne ze snahy býti nad státem nad republikou a jejími vládami — ne z nepřízně proti republice bojováno proti zákonu o rozvodě, proti laicisování školy, proti zákonu korgregačnímu, ale proto, že byla tu povinnost opříti se věcem, jež s dosavadní tradicí a naukou církve nesouhlasily. Vlády počítaly kněžstvo za své — za státní úřednictvo! Proto, že jim stát dával nepatrné služné — náhrady za statky, jež v revoluci byly skonfiskovány! A zatím kněžstvo se muselo především a jediné považovati za úředníky církve, za sluhy boží. Proto samé kollise. Nesprávný je historický i theoretický názor Combesův, že společenství mezi státem a církví je možno jen v monarchii nikoli v republice. Bili se i monarchové s církví a byly i republiky v dobré shodě s církví. Nezáleží na formě vládní, ale na korrektnosti vlády vůči zásadám křesťanským. Nemožno říci, že jen kanonické právo, vyvyšování hierarchie a její moci nad stát zavdávalo příčinu ke sporům. Ono nejčastěji, ale často i porušování pouhých přirozených mravních zákonů.

Stát snáší společenství s církví a ba i hledá ho, pokud je křesťansky řízen, anebo pokud církve potřebuje. V prvním případě nemůže nastati nijaký spor, v druhém ovšem ano; tu si státy i církev pomáhají konkordaty, smlouvami o vzájemných právech a ústupcích. Není-li ani prvního ani druhého podnětu ve státě, aby žil s církví, pak přirozeně nastává to, co nastalo ve Francii. K čemu theorie o formách

státních, o principech republikanských a nerepublikanských? Lidé, kteří jsou pro svobodu a volnost myšlení ve směru proti smýšlení náboženskému, pro neobmezenost moci zákonodárné pravidly a příkazy mravními, jež náboženství hlásá, jak mohou ti lidé se snésti, ať v jakékoliv společnosti, ústavě a styčnosti s náboženskou organisací!? Jdou proti sobě a budou se obviňovati navzájem z porušování společné úmluvy, jež je vázala. A která strana je tu vinna? Jistě ta, která je takovou, jakou nemá býti podle dosavadní tradice, podle veřejného úsudku, podle historického vývoje svého. A tu jistě církev se nezměnila, ale změnili se vládní a vládnoucí lidé.

A tu je pravdou, že po této změně, když ji zabrániti nemohla, církev nemůže se opírati na své staré zásady a setrvávati při staré organisaci. Vedlo by to jen k jejímu porušení. Je to však přirozeno, že trvá na ní i po změně vládních vrstev, touží a usiluje o návrat starého ducha a čeká naň, a proto nevypovídá ona první společného ujednání, ba brání ho aspoň jako zevnější formy starého ducha. Nic jí neubude při té či jiné organisaci, uvnitř ještě ne, a na venek leda trochu pohodlí a domnělého „decora". Uchovávat duše a získávat je — na to není nikde jako jediná cesta a forma předepsáno společenství se státem.

Ve Francii také už se chystá klerus na nový způsob a nový poměr ke státu. Mluví se však také o interdiktu — naprostém zastavení všech bohoslužebných úkonů — jakmile bude zákon o rozluce schválen a vyhlášen.

*

V římské „Rivista Internazionale" Dr. Quirin Bianchi pojednává o vlivu křesťanství na římské právo trestní. Stoická moralka hlásaná před křesťanskou a zároveň s ní (Seneca v čase svatého Pavla) neměla tolik síly, aby vnikla do širokých vrstev a vyšší vrstvy nemohly v ní nalézti celého ukojení všech záhad a potřeb duše své. Ona však připravovala mysli výtečně pro moralku křesťanskou, která přinesena s plnou sankcí a uspokojovala celého člověka. Právo zůstávajíc na starých zásadách založeno a doplňováno stále zákony vydávanými od senatu a od imperatorů, vesměs to mocí křesťanství nepříznivých udrželo se dlouho v platnosti své. I Konstantin, jenž křesťanství učinil druhým náboženstvím státním vedle pohanského, ponechal dosavadní právní normy v platnosti, pouze některé věci změniv. A tak dále život rodinný, manželský, poměry občanské řízeny normami z dřívějších věků převzatými. V životě římské říše jeví se tedy dualismus. I císaři Theodosius II a Valentinianus III vydávajíce právní kodexy (codex Theodosianus) pojímají v ně stále staré normy právní, zákony z dob pohanských a v duchu pohanském složené. A ještě Iustinian upravuje celé právo římské v šestém století bere do něho staré zákony pohanské říše — ale už mnohé křesťanské normy práva (hlavně penitence) kladou se tu spolu se starými, tak o trestech na nevěrné manžely a podobné. Právní život křesťanský vyvíjel se vedle pohanského konečně zcela samostatně, když udělena biskupům moc rozsuzovati rozepře mezi věří-

cími a pohany. — Mravní zásady křesťanské prodírají se tak pozvolna sice, ale přece do práva římského, korrigujíce během celých věků osobní vztahy právní a trestní právo stále více přizpůsobujíce křesťanské zásadě o nápravě a polepšení. Na realní vztahy právní křesťanství už méně mělo vlivu, přejímajíc je a vlekouc staletími i do nových křesťanských států.

*

Evoluční směr pro chápání dogmat francouzský professor mathematiky a filosofie Ed. Leroy (La Quinzaine: Qu'est-ce qu'un dogme?) rozvíjí tak, že odnímá dogmatu dosavadní jeho charakter intellektualní, jaký mu dáván od obhájců i potíračů jeho: dogma pokládáno za poučku jistou a nezměnnou, jež v první řadě obrací se k rozumu a tak či onak jej hledí informovati; mravní cíl jest až na druhém místě, jako bližší další konsekvence, důsledek dogmatu. Ale na dogma jako na poučku intellektuelní pohlížeti prý pochybeno. Tou dogma není a nemůže býti pro naše časy. V tomto způsobu chápané dogma už dávno odumřelo, způsob pojetí je zastaralý a nefilosofický. Nutno dnes pojímati dogma jen se stránky mravní: ono je direktivou pro mravní jednání člověka, a v tomto směru, zachováme-li starou jeho formulku, nutno je chápati. V ohledu intellektuelním vytýká Leroy dogmatu hlavně čtyry vady: nemá v sobě vnitřní průkazné síly, ale ani nepřímo nedá se dokázati. Vypadá proto každé dogma jako nějaká přehrada položená volnosti myslivé, jako hrozba rozumové tyranie. Dogma dále jest neujatelné rozumem a nepomyslitelné. Stýkají se v něm staré pojmy s novějšími, pojmy dávno z našeho myšlení vymizelé, nemožné — jsou tu smíchány filosofie nejrůznějších dob mnohdy pochybné v základě svém a temné ve výraze svém. Je nutno věřícímu křesťanu vraceti se k těm dávno zaniklým filosofiím? Konečně dogma je neslučitelné s jednotou ducha lidského. Ani obsahem ani útvarem logickým nenáleží témuž oboru poznání jako ostatní předměty. Nemůže se v duchu lidském s nimi sloučiti v jeden celek. A dogmata stojíce mimo veškeré myšlení člověkovo stávají se při nejmenším pro život jeho neplodnými a bezužitečnými. — Autorita nemůže tyto protifilosofické a protimyslné věci učiniti lepšími: ona nemůže ničí myšlení předělati a jim uzpůsobiti. Ale může ovšem poručiti praktické důsledky z nich vyvozované. Katolík, jenž nucen je takováto dogmata připustiti, jest povinen zachovávati jen pravidla jednání z nich plynoucí, nikoli však osvojiti si jednotlivé pojmy jejich. A k tomu také jedině autorita jest oprávněna: zasahovati v doménu praxe. A formulky dogmatické, nenapravitelně temné, nepojatelné, pokud chtějí v positivních pojmech hlásati pravdy spekulativní a theoretické, ihned se jeví vyjasnitelnými, když se po nich žádá pouze návod k praktickému jednání.

Ovšem dogma nemůže zůstati beze vztahu k myšlence, k intellektu: dávajíc praktický pokyn, musí v sobě obsahovati pravdu, která činí jednání poručené rozumným a spasitelným.

Tento krajní dogmatický evolucionismus, autorem už od několika let hlásaný, našel i ve vlastním táboře, ale tím více v protivném, pře-

mnohé odpůrce. Neboť hlásati protifilosofickost a protimyslitelnost katolických dogmat, znamená všecek poklad víry obezceniti, znehodnotiti a zkaziti. Kdež a jak obstojí praktický důsledek, je-li takovým jeho předpoklad?

*

Letoší výroční shromáždění „spolku svatého Vojtěcha“, náboženského vydavatelského spolku slovenského, jejž už od let by maďaronští kněží ubíti chtěli, vykonáno tiše, za dosti malé účasti, ač spolek a členstvo jeho stále se vzmáhá a roste. — Na schůzi oznámeno, že brzy bude dána do tisku první část „Písma svatého“ do slovenčiny přeloženého (dosud užíváno českého), což vyvolalo velkou radost. — Slovenské listy poslední čas velmi čile polemisují s „Kresťanem“ listem lidové strany, v duchu maďarském vedeném. Dokázaly mu, že biskupi uherští napomenuti roku 1896 z Říma, aby kněžstvo vedli k tomu, by nemaďarské děti učilo náboženství v mateřské jejich řeči. — O divných poměrech svědčí stížnost dp. Fr Jurigy na kněžstvo maďarisující (Katolické Noviny 15. září), jež volá na spolubratry jiného politického smýšlení slovy: **na hranici s nimi!**

*

Dne 8. září konána v Benišově a Kaziměři (nedaleko Lodzi v království polském) 900letá slavnost na památku umučení pěti bratří, průvodčích svatého Vojtěcha: Jana, Benedikta, Izáka, Matouše a Kristina, kteří Boleslavem Chrabrým obdarováni z lakoty od dvořanů zabiti byli. Na jejich počest už Boleslav Chrabrý dal vystavěti 5 kaplí u Kaziměře. V roku 1512 biskup Lubrański ku cti prvního z mučeníků Jana vystavěl kostel a klášter benediktinský v Kaziměři. Pět polských bratří mučeníků (dva první však byli Vlaši) počítá se též mezi patrony Moravy (svátek 11. listopadu).

*

Proti výnosu úřednímu poznaňského školního inspektoratu, že děti polských učitelů musí i v náboženství při přípravě ke svátostem býti jen německy vyučovány, ozval se arcibiskup hnězdensko-poznaňský v úředním listě diecesním. Dosud rozhodoval, když národnost dítka byla zřejma, vždy kněz sám o řeči, v jaké má vyučovat dítky (v chrámě!) a jen když národnost rodičů a dítka byla pochybná, tázáno se rodičů, v jaké řeči má dítko býti připravováno. Tak připravovány polské dítky po polsku a německé po německu. Praví tedy arcibiskup: „Příprava ke svátostem jest čistě církevní záležitostí, jež podřízena jedině mojí pravomoci a proto mám za svou povinnost, varovati, aby nebylo zneužito k jiným účelům toho právě se blížícího času přípravy svátostné, času to pro každé katolické dítě kterékoliv národnosti přesvatého. Žádné dítě není s to, aby se v cizí řeči, a to ještě z donucení náležitě připravilo na ony vážné okamžiky života, jako jest zpověď a přijímání, a ještě méně, aby v cizí řeči náležitě zpověď svou vykonalo.“ Proto napomíná kněžstvo, aby se tímto jeho vyjádřením řídilo.

Klášter a chrám Božího Těla v Krakově, dříve Augustinianský, jeden z nejkrásnějších krakovských, slaví 500letou pamět svého založení.

Ve Chlumu zřizuje se nová pravoslavná diecese, jež se vydělí z dosavadní varšavské. Má tím býti posílena akce na udržení unitů při pravoslavné církvi.

Pravoslavní biskupové varšavský a minský svolali poslední čas sjezdy duchovenstva, na nichž raděno se o prostředcích účinné obrany pravoslavných před propagandou katolickou.

Na posílení pravoslavného živlu „v západním kraji" sloužiti bude též akademie duchovní (bohoslovecká fakulta), jež prý založí se ve Vilně. Kromě toho zamýšlí synod zříditi ještě duchovní akademii v Nižním Novgorodě, jež by zase připravovala dobré bojovníky se staroobřadstvím a sektami, jež v tom kraji hojně zastoupeny. — Sjezd staroobřadců, první veřejný, konán také v polovici srpna v Nižním Novgorodě, a ukázalo se, že nejpřednější rodiny kupecké náleží k starému obřadu!

*

O svolání „církevního všeobecného sboru" pravoslavné církve rozeslal prý už svatý synod petrohradský oběžník všem biskupům, v němž jim předkládá několik otázek sboru se týkajících. V oběžníku podle „Slova" klade se důraz na to, že ještě než svolán bude všeobecný sbor, třeba rozřešit několik vážných otázek: jaké má býti složení, mají-li se připustiti i laici, jak sestavit přípravný výbor a jak zaříditi právo vysílat zástupce do sboru, aby nebylo ani nespokojenosti ani těžkostí s volbami. Jako prozatímně navržené úkoly všeobecného sboru mohly by býti otázky už i dříve synodem v oběžníku nadhozené: rozdělení Ruska na jednotlivé církevní kraje pod vedením metropolitů; právo v těchto krajích svolávati místní krajské sbory církevní; je-li v ohledu státní jednoty radno, ponechati církevní autonomii v západním kraji, v Gruzii a na východě; reorganisace diecesní správy a diecesního soudu; zařízení farnosti; účast duchovenstva pravoslavného v městských, zemských a selských sborech a zřízeních. A konečně míní synod předložiti všeobecnému sboru i několik věroučných otázek, jež by ovšem byly předloženy ku zpracování bohoslovných učenců ruských. Tyto poslední otázky týkaly by se asi poměrů mezi starým obřadem a pravoslavím.

*

Komise A. P. Ignatěva, jíž svěřeno zpracovati úkaz o svobodě vyznání, měla v létě první sezení, na němž práce komise rozvržena na 14 bodů, jež se týkají: přestupu, výchovu dětí ve smíšených manželstvích, o právu juridických osob, o stavbě chrámů a modliteben, o veřejných průvodech, o sekt. duchovenstvu, o bratrstvech, o přijímání noviců v katolických klášteřích, o ustanovení v obci mohamedánských kněží, o vojenských úlevách mohamedánských kněží podobně s jiným duchovenstvem, o školách mohamedánských, o duchovní správě mezi Kirgizy, o výchově nalezenců a sirotků u nepravoslavných (dosud směli jen pravoslavní vychovat ve své víře nalezence!), a o duchovenstvu

lamajském. O židech zůstaveno jednati zvláště a nenavržen dosud žádný rozvrh otázek židovstva se týkajících. Komise začne své práce zase v říjnu a hodlá do zasedání dumy s nimi býti hotova, aby se duma říšská o nich mohla vysloviti. Duma pak má býti svolána počátkem budoucího roku (10.—23. ledna?).

*

Petrohradské mlado-konservativní „Slovo" přináší zajímavou exegetickou polemiku s hrabětem L. N. Tolstým o jeho výkladu přikázaní lásky. Pravil totiž ku zpravodaji „Birž. Věd." v hovoru o náboženských věcech: „Když pronáším známé přikázaní ‚miluj bližního svého', zastavuji se na těchto slovech, nevynáším už dalšího: ‚jako sebe samého'. Cítím, že v tomto dodatku jest cosi falešného a lživého... Nemůže v tomto přikázání o lásce býti uváděno srovnání ‚jako sebe samého'. A představte si moji radost, když jsem poznal, že Kristus toho dodatku neužil. Náhodou jsem četl evangelium v kritickém vydání Griessbachově. A tam při slovech řeckého textu ὡς σεαυτόν přičiněna poznámka: ve starých některých rukopisech stojí ὡς ἑαυτόν (jako jeho samého). To byl pro mne okamžik vysokého osvícení. Byla to slavnost ducha! A vskutku jak snadno mohlo přepsáním z heauton vzniknouti seauton! A jaký to ohromný rozdíl ve smyslu! Tu příkaz lásky pak zní: Miluj bližního svého, tak jako Jeho samého — to jest Boha, o němž v prvním přikázaní se míra lásky udává. Tu skutečně se obojí přikázaní lásky tímto slovíčkem spojuje v jeden celek, kdežto dosud je pronášeno a chápáno rozděleně." Na tento okamžik náhlého vysokého osvícení odpovídá N. Aksakov, že Tolstoj bez dalších kritických bádání přijal nemožný výklad, jaký mu jeho altruistická nálada vnukla. Kristus na tom místě cituje příkaz ze Starého Zákona, a tu třeba jej vzíti tak, jak ve Starém Zákoně stojí. Kristus uváděje tato přikázaní Starého Zákona, naznačil kromě toho, že to jsou sic nejvyšší a nejkrásnější přikázaní v Starém Zákoně, ale za přikázaní Nového Zákona jich nepovýšil. Aspoň ne v tom znění a v tom smyslu, jak Starý Zákon je hlásal. Jeho zákon lásky byl vyšší a dokonalejší a jeho přikázaní také ostřejší. Když on udával míru lásky k bližnímu, udával ji slovy: „jakož i já miloval jsem vás". Co se kritiky rukopisné týče, mají všecky rukopisy do konce šestého století u Matouše čtení „seauton", a pouze některé pozdější mají „heauton". Ale totéž místo u Marka zní ve všech rukopisech všech věků důsledně „heauton". Ale ostatně ať seauton ať heauton vždy to podle tehdejšího ducha řeči řecké znamená totéž: „Jako sebe samého!" Vysoké osvícení Tolstého bylo tedy proti všem důvodům kritiky textové, proti historii i gramatice. Ne každé „osvícení" pochází „shůry", jak zřejmo, zvlášť u Tolstého!

*

Po schůzi římské o právu „hlaholice" sdělují teď listy co chvíle o nějaké restrikci, nějakém přistřižení, jaké z Říma vysílají na místa, kde liturgický jazyk podle breve ze srpna 1898 se neřídí. — Tak prý dostali františkáni jihoslovanští pokyn z Říma, aby nijak a nikde pro právo hlaholice nevystupovali. A lid právě františkány všude

měl za obhájce práva toho. Nalezali i před očima pokrokových lidí milost jako domácí národní řád a stavěni často proti jesuitům. — Také vedle kotorského i mostarský katolický biskup volán prý k pořádku z Říma, aby nedopouštěl hlaholice, kam práva nemá podle zmíněného dekretu. Biskup prý se proti římskému pokynu ohradil.

*

Nový srbský metropolita zvolen po delším boji volebním, jest jím biskup šabecký Dimitrij Pavlović (* 1846), učený a vzdělaný muž a dobrý kazatel. Za Milanova hospodářství, když svrhl metropolitu Michaila a povolal nišského Mraoviće, dosazen byl Dimitrij do Niše, odkudž odstoupil brzy a odešel do Francie na další vzdělání literarní a filosofické. — U té příležitosti praví bělehradský „Trg. Glasnik“ o úkolech nového metropolity a potřebách srbské církve: „U nás jsou spustly a zanedbány oba ty zdroje mravní síly naší — škola i církev. Ovoce naší školy a naší církve jest šarlatanstvo a otravný formalismus: ve škole nabývá se ne větší vědomosti a pravého vzdělání, ale pouze vysvědčení oprávňující k státní službě, a v církvi a chrámu neblásá se pevná mravní síla, křesťanské ctnosti, nezlomná poctivost, ale přesmírné obřadnictví a zevnější zachovávání postů. Církev, která kdysi za poroby národa srbského byla hlavním pramenem veškeré jeho síly, která chránila a přechovávala všecky jeho poklady a svatyně — z té církve, není to strašně a stydno!? — dnes v obnoveném národě vycházejí takoví představitelé a sluhové, kteří ani mravně ani duchově nečiní dosti slavné závěti sv. Sávy; kteří svému lidu častěji slouží za kámen úrazu než za vzor; kteří mezi sebou se škorpí a předstihují se v odírání lidu; sváří se a bijí nad otevřenými hroby (případ z Bělehradu), kteří hanebnostmi zaměnili všecky dávné ctnosti duchovního, kteří...“ Těžká tato obžaloba listu jinak vždy mírného není bezdůvodná. Hlavní chybou v kleru srbském jest malá jeho vzdělanost, z níž vše ostatní nedobré plyne. Proto už biskup Dimitrij v Niši volával kněze na vzdělávací kursy, na nichž doplňovali své vzdělání všeobecné i theologické. Také v Šabci neustával pobízeti k činnosti, dvakrát vybízeje v pastýřském listě k účasti při osvětné a hospodářské svépomoci lidu (v zakládání družstev hospodářských) a jak na konec si stěžoval, s malým výsledkem.

*

Bosenský církevní statut, ač dokud nebyl schválen v Cařihradě, prohlašován od lidové laické strany za zkažený vládním vlivem, a také cařihradské rozřešení sporných bodů vystavováno jako uplacené — teď přece, kdy statut už je hotov a má vstoupiti v platnost, i lidové straně jest pokrokem, prohlašuje jej za velikou vymoženost proti dnešku a za záruku dalšího lepšího vývoje srbské pravoslavné církve a s ní i národní srbské osvětové samosprávy v Bosně a Hercegovině. Autonomie srbskopravoslavná v Bosně jest širší a obsáhlejší než jakou mají Srbi pravoslavní před Savou, v Charvatsku, Slavonii a v Uhrách.

V Sarajevě zasedá teď právě komise biskupův a laikův, aby se radila o zavedení statutu v život církve a národa.

V Macedonii v boji stran dostal se poslední dobu zase na vrch vliv řeckých čet, které jednotlivé obce bulharské nutí k odpadnutí od exarchie. Tak národní hnutí předloňské a loňské, jež odcizilo patriarchii na 160 obcí (třebas všecky nesměly přestoupiti!) zase utuchá násilím ztlumeno, ale proto bude i na příště znovu probuzení národní očišťovat a nahražovat, čeho dnes nedodělalo. — Nepřízeň, jakou turecké úřady projevují ku snahám bulharským a k bulharské církevní samosprávě, jeden čas zavdala podnět ke zvěstem (po atentatu na sultána a zatýkání v exarchii), že vláda turecká exarchii bulharskou zruší. Zatím zvěsti objevily se jako bezpodstatné. Exarcha Josef na své cestě do ciziny a z ciziny byl v Bulharsku velmi vřele lidem, úřady i knížetem pozdravován, turecký zástupce rovněž se súčastnil, a vláda turecká nic proti všem těm oslavám jeho nenamítala. — V boji o náboženství a náboženský výchov v Bulharsku počíná vedle kněžstva chápati se obrany proti socialismu ve škole i lid. Tak u Lomu v Metkovci sedláci vyhnali učitele ze školy, ale také i účinně „potrestali". Školské úřady se vzbouřenou dědinou nic nespravily. Občané odřekli podobné učitele pustiti zpět do školy a slibovali, že stejným stejně i příště učiní. — V zemi tak potřebné vzdělání takovéto boje jistě nejsou s prospěchem.

*

Jak reformy římské, jež chvalným způsobem zahájil nynější papež Pius X, mnohdy jsou ještě velepotřebny, viděti ze zprávy kolínské Volkszeitung (756.), v níž se jí z Říma sděluje o museu očistcovém, jaké si tam jakýsi P. Victor Jouët založil (na Lungo Tevere Prato, 20), a časopisem ve čtyrech řečech vydávaným (italsky, francouzsky, španělsky a německy) známost jeho rozšiřuje po dalekém světě katolickém. Zdá se z proseb o dary na obálkách „Očistce" (tak sluje časopis), že celý ten Očistec P. Jouëta i s museem a kapličkou zařízen byl jen pro nový a účinný způsob sbírek, jež pak slouží P. Jouëtovi a jeho soudruhům k udržování celého „díla". V museu jsou samé otisky prstů a dlaní od dušiček, jaké na znamení svých přání nebo svých díků vytiskly na šátcích, zástěrkách, plachetkách, modlitebních knížkách, na papíře atd. Známé to věci i z našich krajů z povídání prostého lidu. Vše co P. Jouët po celém světě sehnal, samé „zaručené" dokumenty, uložil ve svém museu, a doložil vše fakty a daty co nejpodrobnějšími. Nebylo by nic divného, kdyby toto „musée d'outre-tombe" (museum záhrobní) bylo se zachovalo, jako nějaký zbytek dávných prostověrných dob, ale nejsmutnější je to právě na něm, že povstalo v letech osmdesátých minulého století! A zase Francouzi! Mají to už jako vyhraženo od počátku spiritistických nauk — sníti o záhrobí, a znepokojovat tím celý svět všemi možnými směry.

*

V posledním svazku německého „Archivu pro kriminalní anthropologii a kriminalistiku" vykládá Dr. Albert Hellwig o jiném případu moderní pověrčivosti, který se stal v nejosvícenějším národě, v městě Lutherově Eisenachu ve čtvrtém roku dvacátého století! Proces o čarodějství! Jakási Justina Marrová podezřívána byla z čarodějství

(ublížila dítěti, že mu přejela rukou po zádech, za tři dni na to onemocnělo!) jako čarodějnice označena všeobecně a jako taková pronásledována, dána do klatby v celém sousedství, tak že musila od zeté z Eisenachu odejíti. A kdo ji podezřívaly, nebyly staré baby, ale samé mladé ženy, měšťky, a že snad i mužové a celé okolí bylo téhož mínění, zřejmo z toho, že i u soudu ještě trvaly na svém a nedaly se o jiném přesvědčiti. Dány všecky ty podmínky, za jakých v minulých věcích čarodějnice kamenovány, upalovány a topeny byly! I teď se to mohlo státi, kdyby Marrová nebyla uhnula a silnější podnět se byl dostavil! A bylo by to v živém kraji, v městě Lutherově, v nejosvícenějším národě světa, ve století, jež přišlo po osvíceném!

Věda a umění.

Dr. Josef Pekař ve sporu s Dr. Bretholzem o nejstarší kroniku českou (Č. Č. H. XI 1905, 267—300) vykládá pracovní methodu Kosmovu takto: „Kosmas chtěl svou pověst, vzdělanou z velké části na motivech antických, jak nám znovu V. Tille řadou výmluvných dokladů nedávno vyložil, spracovati na širokém základě; zde je prvá humanistická hájkovina v českém kronikářství... Kosmovo tvrzení, že reprodukuje to, co zvěděl ze ‚senum fabulosa narratio‘ je, jak víme nade vši pochybnost, z velké části nepravdou, čeští starci nemohli Kosmovi vypravovati antické pověsti... Kosmas, maje před sebou prameny výborné, užíval jich sledabylostí a nedbalostí neuvěřitelnou, dávaje přednost pramenům povahy podezřelé a pouhými fikcemi nahražoval hrubá opomenutí vlastní informace... Všeho odsouzení hodná povrchnost a nesvědomitost jeho pracovní methody nezachovala nám z nepochybně velmi cenných dat jeho pramenů nic mimo úryvky... Je jasno, že Kosmas si své báječné dějiny z většiny sbásnil, chovaje se se suverénní nedbalostí k některým rysům české pověsti... Kosmův lehkomyslný způsob práce a jeho náklonnost k fingovaným bájkám jsou prokázány dostatečně, z obsahu Kosmových pověstí samotných jest zcela jasně patrno, že to není jen ‚fabulosa narratio‘ českých starců, nýbrž především jednoho starce, Kosmy samého...“

*

Monsg. Ferd. Lehner, farář vinohradský, dlouholetý vydavatel listů hudebního a uměleckého „Cyrilla“ a „Methoda“, vydavatel „Dějin umění národa českého“, odkazuje svou velikou knihovnu a své sbírky umělecké, spolu se statisícovým fondem a celým svým vydavatelstvem městu Praze na zřízení historicko-uměleckého ústavu v klášteře blahoslavené Anežky v Praze. Vyhlédl k tomu zvláště klášter a kostel blahoslavené Anežky české jako nejvzácnější stavitelskou památku z doby Přemyslovců (z druhé polovice 13. století). Z úroků fondu bude

se doplňovati knihovna a sbírky a jiný fond z vydavatelského jmění zřízený má zatím úroky vzrůstat, až by narostl do výše prvního fondu a pak sloužiti témže účelům. Fundace směřuje k povznesení a ulehčení zamilované vědy zakladatelovy, studia naší starobylosti umělecké.

*

Článkem svým o české literatuře v „Österreichische Rundschau“ známý F. V. Krejčí nedosti se zamluvil národně-liberalnímu táboru českému. Zvláště narazil názor, že „malý národ jako je český musí přijímati kulturní prvky od okolních sousedů, nemá-li pro svou originalnost jako rušivý živel od nich býti vyhlazen“, a že „nově probuzený národ český musí si hledati nový smysl pro svou existenci.“ Zřejmo, jak filosofie dějin je zcela osobní věcí a osobním náhledem více méně důvtipným. Nejvíce však zavroubil i jinak povrchní pisatel svým vynášením Vídně. Politicky vynášet Vídeň může býti zazlíváno. Ale raçově je to krev z krve naší a kulturně — přece jen jí všude nenapodobujeme!

*

Dne 27. srpna dáváno v Praze na Národním divadle tisící představení děl Smetanových. V našich poměrech opravdu něco významného a pamětihodného! První představení bylo 5. ledna 1866 (Braniboři). — Z dramatických novinek ohlášena mimo jména Jiráska („Lucerna“) a Vrchlického (Simson) nová jména: Helena Malířová-Nosková („Bratrství“) a Abigail Horáková („Ejhle člověk“). „Bratrství“ dáváno 21. září s dobrým úspěchem. Socialní protivy vzaty za thema a pojednány prý s nového vyššího hlediska. V opeře chystá se Moorova „Hjördis“ (podle Ibsenova námětu), Rozkošného „Černé Jezero“ (šumavská hra) a Nešverova moravská lidová hra „Radhošť“; obě poslední budou vhodnou reminiscencí letošní villeggiatury!

*

„Tomkovým městem“ nazývá S. Bouška Polici nad Medhují, poněvadž rok co rok professor V. V. Tomek chodíval tam na letní pobyt a zamiloval si ji jako druhé své rodiště. Svému milému městu Polici postavil nehynoucí pomník ve knize „Příběhy kláštera a města Police nad Medhují“ (1881). „Tomek byl nejpopularnější a nejváženější osobou v Polici. S obřadností neobyčejnou jako panovníka vítali ho vždy předáci města a vyprovázeli, kdykoliv meškal v městě. A bylo to vše pravidelné jako hodiny. Na Velikonoce před Zeleným čtvrtkem dostavil se jistě a při obřadech církevních svatého téhodne horlivě a ochotně vypomáhal, čítaje spolu latinské lekce dojemných ceremonií...“ (Č. Svět, 22.)

*

Trpkou kapitolu napsal naší intelligenci kdosi (K. Tver) v N. Č. Revui. Obviňuje ji, že se nad lid vyvyšuje, se oň nestará, jeho nejen nepovznáší, ale spíše kazí svými vlastními chybami a svou nezřízeností. A takovým je dnešní pokolení a horším ještě bude budoucí pokolení, které holduje rozkošnictví. A lid mezi tím hyne mravně i hmotně ze slabosti, z nezkušenosti, že nebylo, kdo by jej poučil, povznesl, mravně podržel. — Zdá se, že spisovatel upřílišuje a přeceňuje

vliv volného (mimo školu a rodinu) vychovávání, ale článek psán velmi vážně a ušlechtile a právě mladá intelligence mladých našich stran mohla by si jej zapamatovati.

*

Česko-polský boj na Ostravsku a Těšínsku zase několik břeskných disharmonií vnesl v sousedský život obou bratrských kmenů. Lidé v ohni sporů těch stojící nechápou snad lhostejnost dalekých, jako tito zase rozhorlení jejich nechápou. V bojích česko-německých jsme vždy všichni za jedno — i nejvzdálenější se navzájem pochopí. Jsme v nich všichni více méně vycvičeni. Ale bojů s Poláky není než v tom jediném koutku ostravském. A nejen to, ale i příbuznost kmenová snímá s těchto bojů hrozivost a zapálenost. Pomyslíme si, Čech nebo Polák, ztráta je vždy jen poloviční. A zdá se, že místní činitelé a zvláště s polské strany, to přelévání mass s jedné strany na druhou berou příliš úzkostlivě a nedůtklivě. V čistě rolnických dědinách slezských není sporu, tam už se oba kmeny z dřívějška dávným zvykem klidně oddělily — ač nezasvěcený tězko rozpozná jazykovou hranici — v ruchuplném kraji ostravském, stálým přílivem a odlivem lidu s obou stran vždy znovu dodávati se bude obživy pro spory a třenice. Tu by věru bylo záhodno, aby se zřídil nějaký společný česko-polský tribunal složený z místních i vzdálenějších osob. Sic naposledy ještě k těm nepěkným bojům vnitroslovanským přibude i stálý česko-polský spor: už je těch ostatních pěti až na vrchovato! Aspoň tři nejohroženější národy západní (Češi, Slovinci a Slováci) aby jich byly jako dosud ušetřeny.

*

Wyśpiański, jenž byl marně se ucházel o městské divadlo v Krakově, zvolen teď za to do obecní rady. Dramaturgem divadla krakovského jmenován oblíbený dramatik z tábora mladých, L. Rydel.

Varšavská správa divadel, ruskou vládou dosazená, zkrachovala; vládlo tu činovnické hospodářství nejhoršího druhu.

Deputace obchodních škol z království u ruského ministra financí vyžádala si vyučování polské na školách obchodních. A uvolila si, že raději žactvo ztratí všecky výhody škol státních (úlevy vojenské, taxové a pod.) a podstoupí všecky nevýhody škol soukromých, jen když vyučování bude polské. Tato obětovnost je sice dojemná, ale přece jen zbytečná.

*

V tisku, novinách a knihách zavádějí některá ruská vydavatelstva zjednodušený pravopis, vynechávají na konci slov znaménko ъ. Úspora sice dosti značná, ale na pohled sotva zřejmá.

Na XIII. sjezd archaeologický do Jekaterinoslavě letos účast nebyla taková jako jindy, vůbec veřejný zájem ve všech oborech jak vědeckých tak literarních byl po obě leta válečná slabý. Na sjezd nepozváni Rusíni rakouští!

Na konkursu Rubinštejnském komposice tentokrát nedostala žádné premie, pouze pochvalnou zmínkou poctěny práce dvou uchazečů (Itala a Uhra), za to premie (5000 franků) za produkci (hra na

klavír) udělila rozhodčí komise professoru z Manchestru W. Backhausovi (Němci rodem, 21 let!). Backhausovi skoro se rovnal Rakušan (?) Eisner. Vysoko vynikli virtuosností svou ještě dva Němci, dva Rusi, jeden Polák, dva Francouzi a dva Uhři (Zátora a Bártek — Maďaři to tedy podle jmen nebyli).

Akademie věd vydala první svazek bibliografie přírodnické a mathematické, jakou pořádá pro mezinárodní katalog anglické Royal Society. Vydán rok 1901 teprv.

Ústavem „botanické zahrady" petrohradské počnou se vydávati pravidelné bibliografické přehledy botanických prací ruských i cizích o floře Ruska, Sibiře, Mandžurie a Korey.

*

Slavnost Prešernova, jemuž pomník odhalován teď teprv, ač zamýšlena už pro slavnost stých narozenin v roce 1900, dne 10. září byla dostaveníčkem Slovanstva v „bílé Lublani". Vinou poměrů dopadla politicky. Opanovali ji vůdcové liberalní strany. Ale zvláštní je to, že vůbec politikové dominovali, zástupcové vědy a literatury nepuštěni do popředí. Biskup lublaňský protestoval proti pomníku (dílo sochaře Zajce), proti poloodhalené ženské postavě genia sklánějícího se nad Prešernem. Ovšem už pozdě. Liberalní „Narod" uspořádal na to výstavku nudit sebraných v italských kostelích, z jejich ozdob malířských a sochařských.

Malíř slovinský Grm pracuje na velikém panoramatě krásného polohou svou krajinského „Nového Města".

„Dolnolužická Matice Srbská" oslaví 29. září památku 25letého svého trvání. Na den ten chystá se Horní i Dolní Lužice do Chotěbuzi na oslavu jediného osvětového ústavu dolnolužického.

Pro nepříznivou kritiku divadelního ředitele Hubčaka žalován nedávno redaktor „Liter. Naukov. Vistnyka" Hnatjuk — a osvobozen. Hnatjuk s celou veřejností (jmenovitě s mládeží) ujal se herce Nižankovského proti řediteli a vůbec nemilosrdně ztepal celé ředitelské hospodářství v rusínském divadle lvovském a jeho patrona „Ruské Besidě".

Na lvovské nové divadlo rusínské sebráno dosud 157.330 K. V měsíci zábav, kdy měly plynouti nejhojněji příspěvky, v srpnu vybráno jen 1340 korun. Není pochyby ostatně, že sněm haličský změní podmínky subvenční a přijetí subvence Rusínům umožní.

V září slavena v Bulharsku památka 20letého spojení „s východní Rumelií", připojení jižního Bulharska a vyhnání tureckého místodržitele. Zatím vycházejí už díla jubilejní, jež vláda ustanovila vydati k 25letému jubileu osvobození (1903) Bulharska. Vydán zatím svazek I. celého díla („Dvatcatipjatilětnie itogi kňažestva Bolgarii") s názvem: „Zemlevěděnie" (Zeměpis). Dílo vychází sice v Sofii, ale v ruském jazyku.

Jak němčina se zmáhá a vytlačuje obvyklou dosud na Balkáně frančinu, ozřejmuje také z této drobnosti: z učitelů, kteří měli býti posláni na další vzdělání do ciziny (Francie a Německa), hlásili se kandidati jen pro Německo, francouzsky už z nich nikdo nezná, německy však obstojně zná už mnohý!

Na jaře rozhlášena překvapující zpráva světem, že anglickému učenci J. Butler Burkeovi podařilo se radiovým osvětlením ze sterilisovaného bouillonu vyvésti jakoby oživenou hmotu, snad ústrojné buněčky, jež zdálo se že dělením se množí a žijí dále. Nazváni nově vzniklí živokové „radioby“. Velmi vážní učenci sice popřeli ihned možnost jakékoliv živé hmoty anebo soudili o všem tom velmi pochybovačně. Ale J. B. Burke pracoval nad svým objevem dále. Praví, že varoval se všeho, čím by vznikla možnost, že by co živého zůstalo v bouillonu, a že opravdu sterilisovanou tekutinu osvětlil radiem a znova pozoroval vznikající radioby. Teď v první zářijové „Fortnightly Review“ v článku „Počátek života“ prohlašuje, že noví jeho živokové nejsou skutečně žádné krystalky ani mechanická sraženina nebo chemická sloučenina, nýbrž pod vlivem radia utvořivši se z bílkovité hmoty skuteční noví živokové. Mají všecky značky živé hmoty: kontinuita stavby, schopnost assimilace, vzrůst, plození dělením. Nejsou to ovšem živokové jako je bakterie. Pouhá amoeba je zjev proti nim ohromně složitý a dokonalý. J. Burke vyjadřuje se velmi skromně o svém produktě. Myslí, že jeho objevem podařilo se vyvésti střední spojovací člen mezi bezústrojnou hmotou, mezi krystalem a mezi ústrojnou, živou skupinkou molekul. Jest naděje snad po radiobech utvořiti podobnou cestou vyšší ústrojence, aspoň nějakou bakterii? J. Burke sám pochybuje, ba popírá. Mezi radiobou a bakterií jsou ještě miliony fasí vývojových, a k těm se nedá uměle přinutiti prvotní živý zjev, radioba.

Je-li J. B. Burke už sám přesvědčen o tom, že v radioaktivitě našel sílu, která jest buď sama silou životní, nebo životu nějak blízka a s ním souvisící, a třebas věří, že podařilo se mu z neživé hmoty zářením radioaktivním vyvésti hmotu oživenou, přece o celém tom svém objevu vyjadřuje se velice skromně a skepticky. Jsme snad u počátků něčeho, nějaké Ariadniny nitky, jež buď povede nás dále, ale také možná nevyvede nikam.

Sám pramen tohoto záření ještě zůstává neznám. Přicházejí k úsudku, že na př. při thoriu a aktiniu není to thorium ani aktinium, jež září, ale něco jiného, jakýsi jiný prvek, který se dá od thoria i aktinia odloučit a sám pak září, ale thoriový a aktiniový zbytek nechává nezářivým. (Rutherford, Godlewski.) Fred Soddy, jiný věhlasný badatel radioaktivity, po dvouletém přesném a pracném pozorování a měření došel k tomu úsudku, že radioaktivita jest přeměnou těžkých prvků v lehčí. Z thoria a uranu tvoří se lehčí radium, a dalším postupem lehčí polonium, dále aktinium, a domnívá se, že řada pokračuje k prvkům dosud neznámým, lehčím a už méně zářivým a končí nejlehčími v řadě té kovy, už zcela nezářivými, jako vismut a olovo.

*

Jaké vlastnosti má led v obyčejném životě, každý zná, ale jak se jeví při nízkých umělých temperaturách? Anglický fysik I. Dewar uvedl v přednášce před královskou institucí Velké Britanie několik zajímavých vlastních i cizích pokusů. Při bodě mrznutí led jest jak známo měkký, mazlavý. Dá se z něho tlačiti povolný ohebný drát.

Velkým tlakem dá se ledový drát z ledu vytlačiti ještě až do 80° zimy. Tedy až do 80° zimy jest led ještě „měkký“ a „tekutý“, dá se formovat. Nad 80° už však přestává být ohebný. Z ledu přes 100° zimy schlazeného stroj při velikém tlaku vytlačil sice tyčinky, ale to už nebyl ohebný drát, nýbrž pouze sloupečky šupinek ledových. Dřívější ledový drát byl průhledný, tento šupinkovitý je neprůhledný. Ochladil-li se led až 200° zimy, pak už nižádným tlakem se nedal formovat ani v drát ani v sloupečky, nýbrž se drobil a lámal v kousky. Známo, že led má velikou snahu se roztahovati teplem a stahovati zimou, proto hojně praská při každé změně temperatury. Přitužuje-li náhle, praskání ledu na řekách je zjevem známým. Led se stahuje. Toto stahování je tak silné, že když se hodí kus ledu do tekutého vzduchu (— 180° až 190°), rozletí se, tak jako když hodíme horké sklo do vody. Led při obyčejné teplotě své jest jasný, ale schlazuje-li se pomalu na chladnost tekutého vzduchu, zakaluje se, a tu ovšem nepraská.

*

Známo, že stromy usazují dřevinu svých kmenů kolem středu v pravidelných prstencích, podle nichž možno leta počítati. Toto prstencování v kmenech má příčinu svou v různé míře vzrůstu, jaké strom podléhá v různých počasích ročních. Bez různých ročních počasí nebylo by ani let ve dřevě stromů znáti. Z tohoto zjevu geologové soudí i do minulosti. Okolnost, že prstence ve dřevě stromů ve zkamenělinách uchovaných se objevují až v jisté době, a před tím jich není, ale dřevo před tím má pravidelný hladký řez kmenový, dosvědčuje, že v dávné době nebylo na zemi počasů ročních dnešním podobných, totiž že nebylo zimy v severních krajích, nýbrž věčné leto. Tyto bezčasové, bezzimné doby leží před útvarem hornin jurskými zvaným. Z let jednotlivých zkamenělých dřevin soudí se tedy také, že pochází dřevo z doby po jurském útvaru, či je-li bezleté, že pochází z doby před ním. (W. Gothan.)

*

Skoro všecky hlavní hvězdárny umístěny jsou ve velkých městech nebo na blízku nich, už proto, aby sloužily jako poučné ústavy v mnohých věcech městům samým a pak universitám. Ale nevhodnost městského ovzduší pro hvězdárny jest samozřejma. Hvězdárny tedy postaveny aspoň kus za městem, aby měly čistší vzduch. Ale i tu jsou ve veliké nevýhodě proti venkovskému a horskému vzduchu. Tak nedávno porovnávány dva dalekohledy z dvou hvězdáren amerických: silnější (36palcový) delekohled v městské hvězdárně ukázal na určitém místě nebes 161 hvězd (1.—17. velikosti) a slabší (24palcový) dalekohled na venkovské hvězdárně ukázal jich na témže místě 173 (též 1.—17. velikosti). Na městské hvězdárně dalekohled podobné síly (26palcový) ukázal hvězd v témže místě dokonce jen 65. Tedy nečistý vzduch městský víc než polovici krásy nebes zahaluje, a zahaluje právě ten krásný a příjemný třpyt oblohy vycházející z nesčíslných, prostým okem neviditelných hvězd. Hvězdné nebe městské, zvláště v městech zakouřených, rovná se bezmála jen obloze malované, mrtvé a netřpytné.

Slavný anglický lékař Dr. Woods Hutchinson pojednává v zářijové „Contemporary Review“ o manželství s biologického stanoviska. Praví, že člověk musil i bez náboženského a občanského zákona dojíti k jednoženství, nerozlučitelnosti manželství a svatosti i čistotě svazku manželského a k sňatku z lásky, jako jedině pravému, zdravému a přirozenému. Všech těch podmínek žádá si řádně a zákonně zařízená snaha plemenná. Staví ve svém pojednání těchto pět thesí: 1. Manželství není ani náboženským ani občanským zařízením, ale zařízením biologickým. 2. Manželství zavádí se dvěma jedinci různého pohlaví na takovou lhůtu a za takových podmínek, aby umožněn byl co největší počet potomků, zdatných k životu za každého podnebí, rodu a civilisace. 3. Manželství není tudíž ani záležitostí mužův, ani záležitostí žen, ale záležitostí plemene. 4. Trvání svazku manželského biologicky se určuje délkou doby potřebné k odchování potomstva od obou rodičů, k vyvedení jeho na ten stupeň, aby samo schopno bylo pro životní boj. 5. Proto manželství mezi jedním mužem a jednou ženou na celý život uzavřené jest nejvyšším biologickým typem, jaký se dosud vyvinul, a přežil všecky ostatní formy, a právě u nejlepších ras byl zaveden, a dokázal výsledky jak mnohosti tak zdatnosti potomstva, že jest typem skutečně nejvyšším. Vídeňský „spolek rozvedených“ aspoň tedy takovou biologickou lekci by mohl respektovati, když už ani občanské ani církevní zákony mu nevyhovují.

*

První mezinárodní umělecký kongres svolán na konec září do Berlína.

Zkoumání slunce takové nabylo důležitosti a šíře, že v Anglii připadli na myšlenku zřídit mezinárodní učenou společnost, jež by výzkum slunce systematicky pěstovala. Na konec září svolána k tomu cíli mezinárodní porada do Oxfordu.

*

Zemřeli. 5. srpna Antun Ažbè, slovinský malíř, v Mnichově žijící, vážený vůdce školy; Al. Iv. Smirnov, professor v Odesse, literarní historik ruský (* 1842). — 23. srpna Vl. Kordzikowski, mladý talentovaný sochař polský (* 1875). — 25. srpna Fr. Čecháč, český inženýr a technický spisovatel. — 26. srpna J. Neff, český průmyslník a mecenáš, založil první český umělecký obchod r. 1860. — 30. srpna fra Grga Martić ve františkánském klášteře kreševském, slavený básník charvatský („Osvetnici“), narozen r. 1822. — 7. září Evg. Andreevič Solovjev (pseud. „Adreevič“, „Mirski“), kritik, publicista a žurnalista ruský (mladého směru marxist.), vydal posledně „Filosofii ruské literatury“. — 10. září M. A. Lochvická (provdaná Žibérová), ruská ohnivá básnířka lásky (* 1871). — 11. září Antonín Lhota, český malíř (* 2. ledna 1812) náboženských a historických obrazů. — 20. září V. Novak, slavný a plodný novellista charvatský (* 1859).

Zprávy národohospodářské.

Jednostrannost hospodářská i kulturní ozřejměla velmi nápadně dnešní tak zvanou „masnou krisí“. Nedostatek hovězího a vepřového dobytka a následkem toho nebývalé zdražení masa způsobilo zaopatřování a výživu našich měst tak těžkou a trudnou, že veřejné mínění podrážděno až k paroxysmu. Není-li u nás v našich městech tak zle, mlčí-li stižené obyvatelstvo více než jinde, je to jenom známka chudoby a prostoty našich městských lidí. Za to rozčilení a rozbouření dostoupilo v Německu už tak povážlivé míry, že zvrátilo dosavadní pevný kurs vládní.

Bezpomocnost městského člověka a závislost jeho na jednom druhu potravy vynikla tu velmi znatelně. Neumí a nemůže úbytek jednoho druhu potravy rychle nahradit jiným. Ze zvyku a pohodlí konečně on ani nechce měnit způsobu své potravy a svého života. A touto přivyklostí k jedné potravině život si sám ztěžuje a zdražuje. Kromě toho masitá výživa přirozeně láká k požívání opojných nápojů. Všeobecně pozorováno, že úbytkem v masité potravě nastal v Berlíně též úbytek v konsumu piva a vína. Není to jen následek nutného uskromnění za nastalé drahoty — oba zjevy souvisí též fysiologicky. Kromě toho připisují masité výživě ještě jiné viny a zlé účinky — na celém pokolení zřejmé. Ale zatím v tom ohledu jednostrannost městské výživy dosud neprokázána. Není z dávna zavedena, nýbrž vznikla teprv se vzrůstem průmyslu a moderního velkoměsta.

Náhlý poměrně vznik této jednostrannosti v městě jest příčina, že venkov produkující potraviny jí nestačí. Město ohlíží se proto po širokém obvodu, z něhož by bralo svou obživu, připojuje tak k intensivně hospodařícím krajům v nejbližším okolí i vzdálené extensivně hospodařící, tyto sice svou náhlou a hojnou poptávkou poněkud povznáší, ale za to své přilehlé intensivnější kraje hospodářsky tím poškozuje. A tak venkovská nejbližší produkce, už sama sebou méně hybná, zůstává stále více pozadu za potřebou města, stále je nespokojenější s ním a město stále musí další obvody pro své zaopatření zabírati a tak stále zlo své závislosti a jednostrannosti stupňovati.

Akcíz městský a cla pohraniční jsou brzdou tohoto rychlého spádu, venkovu produkujícímu poněkud pomáhají, jeho opozděnost z části vyrovnávají, ale městským lidem tyto prostředky jsou a musí býti nenáviděny, protože ztěžují a zúžují jejich zaopatřovací obvod a pravidelně též zdražují potraviny a tak rozvoj k pohodlné jednostrannosti zdržují. Nerovnost městských tříd populačních, kdy jedni mohou, druzí nemohou svým příjmem stačiti na přirozené zvyšování cen, jaké nastává vývojem velkoměsta a jeho života, přivádí pak ještě i uvnitř města samého boj mezi nimi o sousto — masa.

Tam, kde se jedná o dodávku masa, jest jak při extensivním tak při intensivním hospodaření konečně určitá míra produkční, již nemožno překročiti. A průmyslovou (ne hospodářskou!) výrobu masa města si nezavedla dosud, ne že by snad se nevyplácela, ale že za dnešních

obchodních poměrů snadnější byla organisace hospodářské dodávky. V hospodářském dobytkaření nutná jest určitá výměra pozemková na vyživení jednoho dobytčete. Výměra tato bude menší či větší podle toho, s jakou intensitou se půdy využívá právě k dobytkaření. Věnuje-li se pozornost též jiným odvětvím výroby, a snad i hlavní pozornost, uživí táž výměra menší počet dobytka, než slouží-li jen, anebo hlavně, dobytku. A tu v našich zemích sto hektarů vzdělané půdy (bez lesů) zatíženo podle sčítání dobytka z 1900 takovýmto množstvím dobytka: v Čechách 6·68 hlavami koní a mezků, 65·2 hovězího dobytka, 9·12 koz, 6·57 ovec, 19 83 prasat a 214·66 drůbeže. Na Moravě: 8·72 hlavami koní, 51·37 hovězího dobytka, 10·33 koz, 2·45 ovec, 29·63 prasat, 202·86 drůbeže. Ve Slezsku: 9·19 hlavami koní a mezků, 63·13 hovězího dobytka, 7·91 koz, 2·99 ovec, 33·28 prasat a 172·41 drůbeže. Průměrem tedy připadá na jeden hektar zemědělské půdy v našich zemích: 0·7 velkého dobytka, 0·4 drobného dobytka a 2 kusy drůbeže. Při dnešním způsobu hospodaření jest to zajisté míra značně vysoká. Ale možno ji zvýšiti ještě, ubere-li se obilnictví a pěstování průmyslových plodin. Sotva však značněji než na 1 hlavu na 1 hektar možno zvýšiti počet velkého dobytka. Za to dalo by se rozhojniti pěstování drobného dobytka koz a prasat, a to aspoň do té míry, že by připadlo nejméně 1 drobné dobytče na 1 hektar, ač i vyšší počet by byl možný a s prospěchem pro zemědělství. Pěstování drůbeže jest v našich zemích silnější, než v celém ostatním mocnářství našem. Ale i to jest ještě schopno rozvoje co do množství, a zvláště co do jakosti! I při dnešním způsobu hospodaření možno by bylo dobytek veliký rozmnožit o třetinu, drobný a jmenovitě vepřový až na trojnásobný počet udaného (pro sčítání vepřů vzat nevhodný okamžik 31. prosince, kdy chlévy právě jsou vyprázdněny!), na dvojnásobný skutečného. Drobením půdy se chov velikého dobytka bude stále ztěžovati a bude tudíž méně rozvoje schopným, za to tím více může vzrůsti chov drobného dobytka (koz a prasat).

Překážkou lepšího vývoje dobytkářství není ani tak nemožnost výživy dobytčí, ani snad nevýnosnost dobytka, ale něco jiného: z jedné strany nejistota výdělku, z druhé pak pohodlnost. Chov dobytka v uzavřených chlévích není ani lehká ani příjemná práce. Služba dobytku jest z nejtěžších v hospodářství, každé jiné odvětví v dnešním zemědělství se snadněji obejde a obslouží. A nad to starým zvykem ještě namnoze svěřeno dobytkaření úplně hospodyním, tedy slabšímu a méně rozvinutému činiteli.

Náprava závisí tedy nejen na zlepšení čistě hospodářských a technických momentův, ale také na mravním a civilisačním vývoji populace. Obojí nejlépe zaručí chovná a prodejní družstva — ale těm se jaksi nechce a nechce u nás dařit. Na poli svépomocném jsou jistě z posledních.

*

Od kulturních momentů v národnostním boji přechází se stále hojněji k hospodářským. Při drobných zjevech hospodářského

života, kde veřejný vliv jest méně nápadným, ač-li vůbec se připouští, není příležitost ke hlučným sporům, poticbu však se i tu pracuje soustavně s obou stran. Když však se jedná o veliké podniky s pomocí veřejných činitelů (obce, země, státu) podnikané, probouzí se nemenší řevnivost, než jaká se dosud jevila při kulturních podnicích, jednalo-li se o nějakou střední školu, či dokonce vysokou. Ale ani tam na oko přece ruch není takovým širokým, křiklavým, jako tuto. Tu totiž bojují vždy více pouliční politikové a boj se zanáší do mass a uchvacuje je. Ve velikých hospodářských otázkách massy a ulice jen zřídka se chápou spolu účasti. Působí za to tím mocněji tišší vlivy vrchních vrstev, a tu není divu, že pak toto tiché vrchní působení tak často se obrací v náš neprospěch!

Z poslední doby vynikly v tomto smyslu dvě záležitosti: boj o postátňování drah a nejnověji v Čechách boj o kanál labský. Čechy provedly v polovici srpna jedno z velikých děl kulturně-hospodářských. Dokončily kanalisaci Vltavy od Prahy až k Mělníku. Dílo to svědčí nejen o velikostní síle české práce a podnikavosti, ale také i v technickém ohledu jest na vrcholu doby. Podle původního plánu třeba nyní dále kanalisovat Labe od Mělníka až k Ústí, odkud počíná už pravidelná plavba regulovanou řekou až do Hamburku. A tu najednou v německých kruzích politických povstal odpor proti kanalisaci od Třeboutic do Ústí; stačí prý též regulace a škoda velikých peněz na kanalisaci. Ústí jako veliký přístav labský, dnes svodnice pro všecky labské náklady do Němec, bylo na otázce té nejvíce zaujato, a svolána do Ústí libereckou komorou anketa interessentův o záležitosti regulace či kanalisace. A Ústečtí vyslovili se pro kanalisaci. Anketa pražskou obchodní komorou svolaná rozebrala rovněž důkladně otázku tu, a zvláště němečtí její členové dovozovali přesvědčivě, že nutnou jest pro hospodářské povznesení celé země kanalisace Labe a ne pouhá regulace jeho. Regulací by nebylo spomoženo plavbě z Vltavy, neboť jen za nejvyššího stavu vody mohly by lodi z kanálu vltavského proplouti regulovaným Labem od Mělníka do Ústí. Za malého stavu vody bylo by třeba zboží dvakrát překládat z větších lodí na menší a zase z menších na větší. Kanalisace Labe zároveň umožní další plán vodních cest, usplavnění Labe od Mělníka k Pardubicím a odtud stavbu kanálu na Moravu k Přerovu, jak původně v kanálové předloze projektována. Zmařením kanalisace labské tato část projektu stala by se bezúčelnou. Německá závist proti Praze tentokráte tedy asi brzy umlkne, ukonejšena hlasy samých rozvážnějších Němců českých.

Jiná podobná otázka, už dříve přetřásaná, jsou plány o postátnění drah, jmenovitě severní. Proti tomuto státnímu podniku ozývali se dříve Němci z politických příčin. Dnes přistoupivše v zásadě na postátnění, vystavují příčiny nové. Opavská obchodní komora podala pamětní spis, v němž vypočítává škody, jaké z postátnění severní dráhy utrpí Slezsko a obce jeho, neboť odpadnou jim přirážky dráhy té, jež činí dnes pro zemi, obce a obchodní komoru na 700.000 korun ročně. Postátněním přirážky tyto postupně budou zmenšovány, až docela od-

padnou. Státní dráhy daní a přirážek přirozeně neplatí. Ale důvod sám o sobě jest malicherný. Severní dráha na ty své daně a přirážky zajisté z obecenstva vybírá; platí-li jich tedy dnes občanstvo samo (a to ještě s tučným ziskem dráze), zaplatí jich potom zase samo a snadněji, neboť na zisk akcionářů nebude při tom připlácet.

*

Po válce nastane pro Rusko povinnost doháněti, co v hospodářském a kulturním ohledu zanedbalo. Stávky a bouře všeho druhu rozrušily hospodářský a kulturní život ruský více než válka na vzdáleném bojišti sama. Po skončení války dluh státní vstoupne na 7681,895.948 rublův a dodatečnou výpůjčkou, na jakou teď po válce Rusko myslí, dosáhne jistě 8 miliard, ač-li jich ještě značně nepřevýší. Úrokové břímě z dluhu toho obnáší 334,729.871 rublův, okrouhlým číslem tedy bude asi 350 milionů rublů (900 milionů korun!). Takové břímě úrokové, jež kromě toho z větší části bude se odváděti do ciziny, dá už nějaké práce. Připadá sice na hlavu pouze $2^1/_2$ ruble z celého toho úrokového břemene ročně, tedy na samu ruskou populaci suma nepříliš vysoká. U porovnání s naší říší (Cislajtanií) je to pro ruského obra hračkou unésti to břímě. Máť říše naše státního dluhu 9100 mil. korun a roční úrokové břemeno z toho dluhu obnáší na 360 mil. korun. Na hlavu obyvatele rakouského připadá 14 korun, tedy více než dvakrát tolik jako v Rusku ($2^1/_2$ ruble = 6·4 korun). Produktivnost ruského člověka a ruských přírodních pokladů není však dnes ještě ani za polovičku výrobnosti naší. Ale při poněkud čilejším rozmachu, jaký Rusko očekává, snadno se nejen polovičce výrobnosti naší vyrovná, ale ji převýší. Mnohé kraje ruské pak snadno dosáhnou téže výrobnosti, jakou naše obyvatelstvo se vyznamenává, a kraje tyto už i dnes valně pokročilé celkem vzaté plochou i obyvatelstvem převyšují plochu i populaci rakouskou.

Neštěstí, třebas jen pomíjející jest, že Rusko do nové ery vstupuje s krisí naftovou, jaká stihla celé Povolží bouřemi bakinskými. Už loňské stávky a letoší jarní bouře zdržely těžbu nafty, jíž se živí celá plavba, vozba železniční a i mnoho průmyslových závodů v celé jihovýchodní části Ruska po Volze vzhůru až za Nižní Novgorod, a nynější zničily na 25 milionů pudů zásob (polovici měsíční těžby), a kromě toho asi v polovici jám naftových znemožnily těžbu skoro na půl roku. Drahota, jaká nastala pro vzácné toto průmyslové topivo, vyzvala u ruských loďařův a průmyslníků žádosti za státní konfiskaci zbylé a příště těžené nafty a vzbudila takovou živelní nenávist proti dražícím neruským velkotěžařům, že kdyby vedla k odhodlanému kroku a vzbudila více ruských těžařstev, také by i neštěstí bakinské a naftová krise měla přece jen dobrý výsledek pro ruské lidi.

Rozhled socialní.

V polovici září po celý týden hostila Vídeň sedmý mezinárodní sjezd pro pojišťování dělnictva. Konal se tam z iniciativy starosty Dra. Luegra na zvláštní pozvání města Vídně zaslané na poslední sjezd v Düsseldorfě, poprvé na rakouské půdě. Vídeň připravila skvělé uvítání, jakého se doposud sjezdu nikde nedostalo. Také nebyl žádný z předešlých tak navštíven jako letoší vídeňský. Přes půl druhého tisíce účastníků přihlášeno a plná polovice skutečně i na sjezd přibyla. Ze všech civilisovaných zemí nescházel ani zástupce Australie, Nového Zeelandu. Zastoupena byla ovšem i Amerika (Unie), i Tokio vyslalo ministerského radu. A vysláni na sjezd officielní delegáti vlád. Z Německa nejen za říši, ale i za jednotlivé významnější státy. Francie vyslala svého „ancien ministre“ obchodu socialistu Milleranda. Za to na př. z české delegace byl na sjezdě jediný poslanec Karbus, v předvečer reformy a dalšího budování rakouského pojišťování dělnického! Poměrně velmi značně se dali zastoupit socialní demokraté z nemocenských pokladen. Křesťansko-socialní organisace vyslaly zástupců mnohem méně, za české přibyl delegát jediný, a to z Moravy. Z ciziny bylo pozorovat jen málo žurnalistů. Také dle toho světový tisk o sjezdu skutečně mezinárodním a z nejvýznamnějších jen chatrně informoval.

Sjezd pro pojišťování dělnictva, vlastně dle původního francouzského názvu: pojišťování socialní, organisuje Comité permanent v Paříži, jehož čestným presidentem je vlastní duše sjezdů, pravý nestor závazného pojišťování dělnického, skutečný tajný vrchní vládní rada Dr. Bödiker z Berlína, jenž i ve Vídni, ač se jinak předsednictvo sjezdové denně střídalo, neustále v něm zasedal. Přípravné práce ve Vídni vykonala jménem četného organisačního komitetu vídeňská obchodní komora.

Letos poprvé vykonal sjezd soustavnou retrospektivu dosavadního rozvoje pojišťování v jednotlivých státech. Referaty vesměs zaslány tu účastníkům sjezdovým tiskem hned před kongresem. Třeba z nich s potěšením konstatovat, že myšlenka závazného pojišťování dělnictva je na postupu, a to téměř na celé čáře. Proto už ve Vídni na spor mezi průkopníky závazného pojišťování a tak zv. mutualisty (hlavně ze zemí romanských), kteří zastávali i zde princip hospodářské svobody stupňované na svobodnou vzájemnost, téměř ani nedošlo. V té věci dobojováno už v Düsseldorfě, ba ještě spíše. Zbyla z toho jen vyčítavá interpelace vůči Belgii, zda aspoň vláda závažně a nestranně (zvlášť prý nynější!) subvencuje vzájemně pojišťovací spolky, a kolik vlastně dělníků se tam i skutečně tak pojistilo. Francie právě probírá zákonné předlohy o závazném pojišťování. Dostala patrně proto pardon. Jinak, ač je tam „volných“ pokladen pojišťovacích na 20.000, pojištěno v nich osob pouze 3½ milionů, a to většinou nikoli z proletariatu.

Ve Vídni sveden hlavní zápas o zjednodušení a sjednocení veškerého pojišťování dělnického. A ani tu nebylo mezi

referenty (a také patrně pro převážnou většinu ostatních účastníků) sporu leda o formu organisační. Přední z nich, tajný rada Bödiker a Dr. Freund, předseda zemské pojišťovny berlínské, autor celé řady spiskův o sjednocení socialního pojišťování, se tu vzepřeli. Bödiker navrhuje, aby správní sbory pojišťoven (oba navrhují paritetické zastoupení zaměstnaných pojištěncův i zaměstnavatelstva) připojeny byly asi jako naše okresní školní rady politickým úřadům správním, Dr. Freund zas doporučuje zřídit zvláštní pojišťovací úřady.

Ale zástupcové nemocenských pokladen na sjezdě přirozeně převahou z Rakouska, ale také částečně z Německa, vesměs socialní demokraté, odmítali i samu myšlenku sjednocení dělnického pojišťování, a to jak organisační tak materielní. Ztratilo by při paritetické zaměstnavatelsko-dělnické správě sjednocených pojišťoven se státním úředníkem v čele, jak všichni referenti si správní organisaci jednotných pojišťoven myslí, dělnictvo svoji administrativní převahu v dosavadních pokladnách nemocenských, a socialní demokraté zároveň i převážnou část svých existenčně zabezpečených agitatorů. Na jejich útoky na zamýšlený byrokratismus a podlamování autonomie odpověděno, že jsou také velmi nepříjemní pokladniční byrokraté a pak že erfurtský program socialní demokracie přece přímo žádá sestátnění všeho pojišťování dělnického. Poukazováno pak ještě i na podstatný rozdíl mezi pojišťováním úrazovým a invalidním. Při úrazu že běží o odškodněnou postiženého, za niž zaměstnavatel ručí, čehož při obyčejné na př. starobní invalidě není.

Rozpor názorův objevil se pak i v debatě o povšechných zásadách pojistných o tom, jak třeba zařídit pojištění dělníků z cizího státu. Zpravodajem vládním radou Lassem z Berlína navrhováno upravovat je mezistátními smlouvami po vzoru nedávné dohody francouzsko-italské a nejnovější německo-lucemburské. Proti tomu namítal delegát švycarský Dr. Feigenwinter, že běží zde přece o soukromoprávní nároky, a tu že nelze různit cizozemce od vlastních státních příslušníků a třeba ve všech státech nakládati s nimi co do dělnického pojišťování stejně. Sjezd, jak se zdá, klonil se více k tomuto názoru.

Socialní demokraté, kteří zanesli na sjezd pověstný svůj schůzový ton, také si ani na tomto sjezdě nemohli odříci, aby se nevyslovili o celém dosavadním závazném pojišťování dělnickém i v klassické jeho vlasti v Německu, o něž nemají, jak jim bylo výslovně připomenuto, arci žádné zásluhy (hlasovaliť proti jeho zavedení!) se souverainním despektem. Byli s ním však docela rozhodně poukázáni jinam. Na mezinárodním sjezdě, který pojišťování dobře zná, že jim přece nikdo neuvěří. Že na př. v Německu za krátkou dobu věnovány na dělnické pojišťování čtyry milliardy marek. Není-li ani to ještě ničím, pak že je nesnadno říci, co tedy vlastně chtějí. A officielní zástupce Ruska hrabě Skarzyński, na jehož referat o tom, co v Rusku právě v poslední době podniknuto na pojištěnou dělnictva, uznali za dobré v tak slušné společnosti odpovědět při všeobecném potlesku sykotem, pánům velice případně připomenul, jak takovým zlehčováním ženou vodu na mlýny

těch, kteří v opozdilých zemích staví se proti závaznému pojišťování a nyní poukážou, že přece ani v Německu, ač stálo tolik obětí, dělnictvo o pojišťování nestojí.

I předloze Körbrově o reformě pojišťování, na níž fanatismus (na př. Dr. Verkaufa) rovněž nenalézá dobrého vlasu, vydáno na sjezdě dvorním radou professorem Menzlem vysvědčení, že se dobře hodí za podklad diskuse mezinárodního sjezdu o sjednocení všeho pojišťování.

Vedle celé řady návrhů na méně pronikavé změny v organisaci jednotlivých druhů pojišťování navrhováno i jeho rozšíření čestným předsedou sjezdu ministrpresidentem m. sl. Dr. Körbrem hned v zahajovací řeči na nezaměstnanost a starostou Drem. Luegrem na schudlé střední stavy vůbec, zvláště malorolníky a řemeslníky. Sjezd na návrhy nereagoval, až na odmítnutí Körbrova návrhu zástupcem organisací Hirsch-Dunckerových, který tento druh pojišťování reklamoval pro odborová sdružení dělnická.

Na budoucím sjezdě, který usneseno konat v Římě, ustanoveno pojednat o pojišťování mateřství a o zřízení zvláštních stolic na universitách pro socialní hygienu.

O sjezdě německoříští lékaři s důrazem si žádali svobodné volby lékařů pojištěnci, jedině ona že prý umožní řádnou socialní hygienu. Vyzývali také rakouské kollegy, aby se zorganisovali za jejich příkladem.

Rokováno celkem francouzsky a německy, jen professor Henderson z chicagské university, jenž sliboval propagovat myšlenku závazného pojišťování dělnictva ve své zámořské vlasti, chvíli mluvil anglicky. Do frančiny převáděl stručně sekretář sjezdu Dr. Fuster z Paříže hlavní obsah nefrancouzských řečí, někdy zase francouzský hovor do němčiny.

Veliká idea socialního pojišťování, jejíhož významu do budoucna nelze doposud nikterak odhadnout, sjezdem vídeňským znova mocně posilněna. A mezinárodní rozšíření myšlenky umožňuje teprve rychlejší i mohutnější postup v jednotlivých zemích.

*

Týden před vídeňským sjezdem konal se v hlavním městě za Litavou zase mezinárodní sjezd proti alkoholismu. Přílišně se však v Budapešti nevydařil. Že ideově — po tolika předchůdcích — nijak zvláště nevynikl, nebylo by nic divného. Ale ani propaganda jím mnoho nezískala. Již cizina byla méně zastoupena, pouze čtyry cizí vlády, z toho dvě ze severních států Danska a Švedska, vedle francouzské a švycarské vyslaly na sjezd zástupce; za rakouskou byl delegován sekční rada baron V. Pražák. A Uhry, zvláště Budapešť, jakoby prý nebyly ani sjezdu braly vážně. Sjezdová dvorana vykazovala povážlivé mezery v auditoriu, které namnoze nebylo ani stálým. Kdežto z ciziny vyslalo 78 spolků na sjezd delegáty, zastoupeno na něm z Uher pouze 57 spolků. Vláda uherská sice uvítala kongres ústy svého člena, ministra vyučování Lukácse, ale nepověděla, že před ním jenom na Slovensku zakázala celé řady růžencových bratrstev abstinenčních. Na víno bohaté Uhry sotva si odnesly se sjezdu mnoho nadšení proti alkoholismu. Maďarsky se také na něm téměř ani nemluvilo.

Sjezd se však vyznamenal přece aspoň protináboženským fanatismem. Ze samé abstinenčnosti posměšně vytýkáno, jak se vodí mladá děvčata na první čišku vína do kostelův a dokonce vážně doporučováno na propagandu abstinence zavádět přísnější buddhismus. Materialismus a tak zvané volné myslitelství docela programově doporučováno při thematě „Antialkoholismus a názor světový“.

Takovým způsobem se křesťanům co nejspíše znemožní, aby se jinak důležitého sjezdového ruchu společného proti alkoholismu nadále súčastňovali.

*

Socialní demokraté v Německu (na tři sta delegátů) odbyli si letos dne 23. září svůj týdenní výroční sjezd v Jeně. Za obligatního předsednictví kapitalisty, ale jinak soudruha Singra. Podávali zprávy o situaci; při té konstatoval Bebel, že ač počet poslanců strany na říšský sněm vzrostl posledními volbami z 58 na 80, vlivům strany (na př. vůči „vládnoucímu“ centru) na sněmu nepřibylo ani o jota. Pak rovnali spory svých publicistických soudruhů. A to letos poprvé ve zvláštní komisi. Strana, která se do nedávna vychloubala, že si může dovolit svoje špinavé prádlo prát před celou veřejností. Patrně učinily Drážďany vůdce opatrnějšími. Pro tyto spory podán návrh, aby berlínský „Vorwärts“ nebyl dále považován za ústřední organ strany. Na Beblovu intervenci návrh zamítnut, když ústřední představenstvo ujistilo, že co nejspíše redakční poměry v něm urovná. Přijat nový, centralističtější organisační statut. Jak přímo přiznáno, také vzhledem na velikolepou organisaci půlmilionového „katolického spolku lidového pro Německo“ se sídlem v Mnichově-Gladbachu. Darmo hájena s jedné strany větší samostatnost zemských ústředí proti říšskému centralismu. Pouze navrhovaný organisační příspěvek pro říšské ústředí o něco snížen a nepřijat system důvěrníků, kde už organisace založena. Jinak hlavně jednal sjezd o květnové oslavě a politické hromadné stávce.

Obě otázky byly ovšem mezinárodně i pro socialní demokraty německé už rozhodnuty. Rozhodnutí v Jeně také nevyznělo jinak než v Amsterodamě. Ani ta ani ona otázka nedá se socialní demokracii řešit bez odborových jednot. Ale právě v těchto jednotách mocné proudy se protiví jak obligatorní oslavě 1. května tak i politické hromadné stávce. Proto také obě debaty se především obíraly hledisky odborových jednot k těmto otázkám. Odborovci zahrnuti spoustami výtek.

Nechtějí platit na výluky pro oslavu 1. května. To že je egoismus a prozrazuje cechovnické choutky. Že jsou přece pro socialního demokrata ještě vyšší úkoly než odborové.

Politickou hromadnou stávku, kterou chce referent Bebel vyvolat při pokuse sešněrovat buď volební právo či právo koaliční, považují mnozí odboráři (zvláště na mladší odborářské vůdce naříkal starý Bebel, ti prý dokonce s posměchem mluví o politické straně socialně-demokratické) za neproveditelnou, za nesmysl. Dr. David ji prohlásil dosť otevřeně na sjezdě samém za návrat k revolucionismu

ve straně, který se zdál už být překonaným. Právě v Beblových ústech (patrná narážka na jeho proletářskou „chudobu“!) že se výzva „Budeme jednoduše o hladě se čtrnáct dní“ docela elegantně vyjímá, že se však takové akce pražádný v Německu nesúčastní, aby opravdu hladověl po dvě neděle. Celá debata o této generalní politické stávce vedena zřejmě pod „povznášejícími“ dojmy ruské revoluce. A právě dámy, především pověstná Rosa Luxemburgová (je z Ruska!) nejhůř bouřily a argumentovaly samou krví, až i Bebel prohlásil, že ještě tak „krvavé“ debaty nikdy nezažil. Se strany odborářů však právě parallela poměrů německých s Ruskem prohlášena za hotové šílenství. Jinak však vysvětlováno od nich, jak právě odborové jednoty „neodvislé“ se postaraly o to, aby u nich zavládly plně socialistické názory v hospodářském životě a jakou výchovnou práci provedly pro stranu na svých adeptech nesocialistických. Na konec návrh předsedy generalní odborové komise poslance Legiena, aby se v resoluci hrozba hromadnou stávkou na potření politicko-reakčních pokusů škrtla, zamítnut, a přijata resoluce Beblova 288 hlasy proti 14.

Na sjezdě po odborářích dostalo se poprvé lekce berlínským anarchosocialistům a pak vysloveny vřelé sympathie ruským družným revolucionářům; výslovně v officielně připravené resoluci jednohlasně přijaté se prohlašuje proti ruskému despotismu „každý prostředek, jenž vede k jeho zničení, za oprávněný(!)“. Ustřední správa strany zvolena až na jednoho člena dosavadní znova, přidán jí však čtvrtý „zapisovatel“, jemuž určena zatím gaže 4200 marek ročně. Příští sjezd stanoveno konati v Manheimu. S velikým povděkem konstatováno v doslovu, že sjezd nestal se pro socialní demokraty „Jenou“, které se i mnozí soudruzi po Drážďanech a nových prudkých polemikách ve straně tolik obávali.

Školství.

V ministerstvu Gautschově staly se v září některé změny, jež týkají se i nejvyšší správy v ministerstvu kultu a vyučování: rytíř Dr. Hartel z čista jasna odstoupil. Příčiny odchodu jeho uváděny různé, ale nejvíce oprávněna jest asi domněnka, že stalo se tak v příčině moravských universit. Mínění, které ryt. Dr. Hartel v kabinetu Körberově o této otázce pojal a před českými poslanci hájil, podstatně se liší od názorů nynějšího ministerského předsedy i nechtěl-li změniti svého přesvědčení tak náhle, byl odchod jeho nezbytným. Ostatně Čechové nemají v odstupujícím čeho želeti zrovna tak jako nemají v jeho nástupci čeho vítati a očekávati velikého příznivce svých snah. Nynější správce ministerstva kultu a vyučování Dr. Richard svobodný pán Bienerth působí již od roku 1886 v ministerstvu kultu a vy-

učování, kdež hlavně od roku 1899 pověřen byl vedením různých záležitostí a v poslední době byl vicepresidentem zemské školní rady v Dolních Rakousích.

Ministerský výnos o rozdělení komise pro státní zkoušky historicko-právní, který nedávno byl vydán, jest nový krok na cestě k úplnému rozdělení staré pražské university v českou a německou. Až dosud byly v Praze společné komise pro všecky tři zkoušky státní (historicko-právní, judicielní a státovědeckou), avšak kdežto posledně dvě jmenované komise k universitě již nepatří, poněvadž zkouší absolvované právníky, tedy osoby mimo svazek universitní stojící, jest komise pro historicko-právní zkoušky státní podstatnou částí university: kandidáti její jsou posluchači universitní a komise skládá se výhradně z řádných a mimořádných professorů; při ostatních dvou komisích toho není, ježto v nich zasedají též advokáti, vyšší úředníci atd. Tyto dvě komise s universitou nesouvisící mají zůstati i nadále společné. Po rozdělení komise pro zkoušku historicko-právní mají pražské university již velmi málo společného: totiž knihovnu, která jest zároveň veřejně přístupnou, společný archiv a některá podpůrná nadání. Ovšem ve prospěchu věci samé bylo by si přáti, aby i ostatní dvě komise byly rozděleny, ježto beztoho kandidáti čeští přidělováni jsou examinatorům českým a němečtí německým, tak že by zde běželo jen o rozdělení praesidia a pak agendy.

Český ústav ku vzdělání učitelů zřízen byl v Českých Budějovicích tamější maticí školskou, která jej bude vydržovati. Regulativ pedagogia byl již schválen ministerstvem kultu a vyučování a první ročník byl již otevřen. Je to první ústav ku vzdělání učitelů v Čechách zřízený a vydržovaný soukromou osobou právní a nikoliv státem. U dívčích pedagogií je tomu naopak: kromě ústavů v Praze a v Brně vydržují všecky ostatní kláštery neb obce. Klášterní gymnasium dívčí na Královských Vinohradech nedalo spát všem „protiklerikálním“ stranám bez rozdílu, ačkoliv znovu mohly se přesvědčiti, že čin ten školských sester zaslouží jen obdivu a úcty. V Litomyšli zřizuje se právě dívčí pedagogium nákladem městským, ale na vypsaný konkurs o ředitelské místo nikde se nepřihlásil a obyvatelstvo právem trnulo obavami, zda ústav řádně uveden bude v činnost a jak se udrží; nejdůležitější překážky byly však konečně přece odstraněny a ústav otevřen koncem září.

Na českém ústavě učitelském v Polské Ostravě právě zřízeném byl takový nával hlásících se kandidatů, že stěží čtvrtina jich mohla býti přijata.

O universitním vzdělání pravil na valné hromadě delegátů ZÚS v Praze delegát Donát: My dobře všichni víme, že na venkově bez rozdílu, ať jsme oposiční či nikoliv, nebylo nám dosti jasno, pro co máme býti. My jsme nechtěli s tím mezi lid ani jíti a bylo přece tolik zapotřebí věc tu propagovati. Bál jsem se o věci té někde promluviti, poněvadž, kdyby nám byl některý smrtelník (!) něco řekl a nás se na věc dotazoval, nevěděl bych, co mu mám říci....

V rozpočet státní pro rok 1906 pojaty též náklady na realky v Náchodě a Kostelci nad Orl., které v jmenovaném roce mají býti přijaty do správy státní.

Nové české realky se připravují v Plzni (druhá česká státní) a v Praze VIII (v Libni), které školním rokem 1906/7 mají býti otevřeny

Svaz pokrokového učitelstva a přátel školství zakládá v Čechách učitel Konrád Pospíšil. Nová tato organisace bude v mnohých věcech stejného směru jako vídeňská „Freie Schule". Hlavní zásady její: Škola má sloužiti potřebám národa. Tomu úkolu dostojí pouze volná škola, zbavená útlaku vládního i klerikálního. Škola musí býti národní a moderní, t. j. přiměřena době a výši, ku které lidstvo dospělo duchem a prací. Třeba je mezi učiteli různých stupňů a kategorií škol vzájemnosti, shody, podpory, porozumění. Třeba je podpory širokých vrstev lidu a pokrokové intelligence neučitelské. Úplná odluka školy od konfessí je nezbytna. Náboženství je soukromou věcí církve a jejích příslušníků. Proto také vyučování náboženské má býti od školy veřejné odděleno. — Na týchže zásadách založený časopis „Volnou Školu" bude vydávati učitel Merta na Moravě.

Učitel Alferi z Budče humpolecké navrhuje v „Učitelském přehledu", aby „Dědictví Komenského" zřídilo v Praze mezinárodní centrálu informační o pedagogické literatuře, aby všichni vychovatelé přímo stýkati se mohli s příslušnou literarní produkcí, a tak aby se dalo upraviti jednotnější nazírání na výchovnou práci vůbec, odpovídající současnému stavu moderní pedagogiky.

O celibátu učitelek přijal spolek katolických učitelek v Německu mající přes tisíc členek tuto resoluci: Spatřujeme v nevdanosti a v panenství učitelek kořen a korunu vznešenosti svého povolání. Považujeme je za ethickou, socialní a pedagogickou veličinu svého působení, jíž se nikdy vzdáti nemůžeme, a vyslovujeme svůj energický odpor proti názorům a snahám kollegyň, které chtějí stavovské zdokonalení spatřovati ve vdávání se a ve fysickém mateřství. Žádáme pro svobodně zvolené povolání svobodně zvolené panenství.

„Ostentativní demonstraci, přímo křiklavou — tak lamentuje Čes. Učitel — provedli učitelé varhaníci při okresní poradě v Plzni; poněvadž konferenční výbor škrtl z programu píseň ‚Otče náš, milý pane!' zdvihli se hned po zahájení porady okresním inspektorem a k velikému úžasu přítomných škrtnutou píseň demonstrativně zazpívali."

Dívčích lyceí v zemích předlitavských jest dle „Ženské Revue" 25. Z těch česká dvě (úplné v Brně, trojtřídní v Čes. Budějovicích), 2 vlašská, 6 polských, 15 německých. Do německých lyceí chodilo loni 2878 žákyň, do českých 401. Německá obdržela 146.000 K subvencí, většinou státních, česká 22.000 K. Ve Vídni a v Praze jsou doplněna německá lycea gymnasijními kursy klassickými.

Ústřední spolek německých jednot učitelských v Čechách sdružuje 84 jednot se 7290 členy. Příjmy za minulý rok činily přes 150.000 K, vydání přes 100.000 K. Z literárních podniků

bylo skoro 44.000 K čistého zisku, členských příspěvků po 8 K zaplaceno skoro 60.000 K. Vydání na spolkový organ (Freie Schul-Zeitung) činilo skoro 45.000 K, vydání na organ svazu německého učitelstva v Rakousku (Deutsch-österr. Lehrerzeitung) přes 20.000 K. Kromě spolkového organu ústřední spolek vydává i časopis pro mládež (Österreichs Jugend), jehož letošní čistý zisk činil skoro 17.000 korun, spisy pro mládež (Jugendschatz), učitelský kalendář, školní tiskopisy, sešity na písmo okrouhlé. Členům poskytnuto bylo přes 70.000 korun jako půjčky, skoro 3000 K jako podpory. Z pojišťování členů u úřednického spolku ve Vídni měl spolek přes 2000 K příjmů. Mimo to úřednický spolek udělil několika členům lázeňská stipendia a 77 členům 6480 K podpor na vychování dětí. Spolková záložna měla loni (v desátém roce svého trvání) 628 členů, podpůrná pokladna nemocenská 902 členy, z nichž 99 obdrželo přes 35.000 K podpory. Spolek obstarává též pojištění proti požáru, úrazu, koupi pian, látek atd.

Na valné hromadě delegátů slovinského ústředního spolku jednot učitelských dne 14. srpna v Pulji protestovali přítomní delegáti proti okresním inspektorům, kteří chovali prý se k podřízeným učitelům netaktně a urážlivě, jako to nedávno učinili dva inspektoři slovinští, a žádali, aby rozhodující činitelé učinili podobným případům konec.

V Lublani sešla se počátkem září zemská konference učitelská, v níž hned po zahájení delegát Jelenc podal první návrh, aby jako první bod na denní pořádek dána byla úprava učitelských platů. Zároveň prohlásil, že učitelstvo potud nesúčastní se zemské konference, která — ač má konati se po 6 letech — svolána až po 14 letech, dokud požadavkům jejich v příčině úpravy platů nebude vyhověno.

Professorské sbory pravnické fakulty vídeňské a německé pražské zabývaly se otázkou, doporučovalo-li by se, aby na těchto universitách vedle doktoratu práv zaveden byl též doktorat věd státních. Ten uděloval by se kandidatům, kteří by se oddali hlubšímu studiu moderních věd hospodářských. Dosavádní řád studijní by tím však změněn nebyl. Doktorat věd státních jest již zaveden na německých universitách ve Frýburku a ve Strassburku. Výsledek úvah jmenovaných dvou sborů není dosud znám, avšak nadšení pro tento titul není velké.

Při této příležitosti upozorňuje se na podobnou hodnost, kterou propůjčuje švycarská universita v Lausanne: je to doktorat věd socialních. Propůjčuje jej zvláštní kommisse universitní, skládající se z delegatů fakulty právnické a filologicko-historické (des lettres). Zkoušky konají se na konci obou semestrů a na počátku semestru zimního, odpovědi posuzují se dle stupnice od *0* (= três mal) do *10* (= três bien). Zkušební předměty rozděleny jsou ve dvě skupiny: na povinné a volné dle přání kandidatova. Povinné jsou: 1. filosofie generalní, 2. řeč a literatura francouzská nebo německá, 3. sociologie, 4. politická ekonomie, 5. základy práva soukromého a veřejného, 6. politické dějiny; libovolné jsou tyto: 1. druhá z řečí a literatur výše jmenovaných, 2. anthropologie (vzhledem k sociologii), 3. dějiny náboženství, 4. statistika, 5. socialní zákonodárství, 6. zeměpis (vzhledem

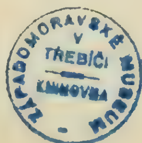
k sociologii), 7. věda finanční, 8. mezinárodní právo soukromé nebo veřejné, 9. právo administrativní, 10. všeobecné základy práva trestního, 11. ethnopsychie. Zkouška dělí se: *a)* na písemní, *b)* na ústní, *c)* na předložení a hájení dissertace a thesí. Písemní zkouška skládá se ze tří prací: první ze sociologie nebo politické ekonomie (dle vlastní libosti) má vypracovati kandidat doma v 48 hodinách; themata pro druhou a třetí práci písemní (klausurní) volí se z ostatních čtyř povinných disciplin, opět dle volby kandidatovy. Při zkoušce ústní klade se po otázce z každého předmětu povinného a ze tří předmětů libovolně kandidátem z druhé skupiny zvolených. Tyto zkoušky písemní a ústní lze rozděliti na dvě zkušební lhůty: při první jest jedna práce písemní a zkouší se ze čtyř předmětů ústně, při druhé jsou písemní práce dvě a ústně pět předmětů, opět dle přání kandidatova volitelných. Potom předkládá se dissertace v rukopise a dojde-li schválení, vydá se tiskem aspoň ve 250 e. Zkušební taxa obnáší 150 franků. Byl-li kandidát při některé části reprobován, vrátí se mu polovice z příslušné taxy. Podobným způsobem, ale za požadavků zmírněných, skládají se zkoušky pro licenciat, jejž možno doplniti na doktorat. Význam doktoratu věd socialních není o mnoho větší než u nás doktorat z filosofie.

Nově vydaným promočním řádem na universitě v Curychu zavedena nová hodnost doktorská. Místo dosavadního titulu: „doctor iuris publici et rerum cameralium“ zavedeny doktoráty dva a to „doctor iuris publici“ (doktor veřejných práv) a „doctor oeconomiae publicae“ (doktor verejného hospodářství.) Tento doktorát jest ve Švycarsku novinkou, ačkoliv s rozvojem věd národohospodářských i na jiných universitách podobné hodnosti se propůjčují.

Ruské vysoké školy dočkaly se konečně autonomie a svobodně volené správy; zařízeny svobody jejich na způsob rakouských vysokých škol. Volby rektorů, děkanův a senatů vykonány už skoro všude a všude vedly se ve znamení liberalismu a konservatismu. Pod obojím praporem však soustřeďují se velmi četné odstíny, jež zvláště v liberalní skupině se asi všude brzy rozliší, jen co bude dáno i radikalním živlům více bezpečnosti pro veřejné vystupování. Zdá se podle předběžných telegrafických zpráv, že při volbě rektorů zvítězily většinou svobodomyslné živly, aspoň v obou hlavních městech, v Petrohradě (rektor mathem. J. J. Borgman) a v Moskvě (rektor filosof S. N. Trubecký) strana liberalní zřejmě plesá nad svým vítězstvím. — Také pro střední školy reforma ustálena a bude asi co nejdříve zavedena. Hlavní těžiště reformy bude spočívat ve zmíněném už odstranění klassického studia, jež se ponechá pouze na některých málo gymnasiích, a to v těch městech, kde je gymnasií více. Obyčejná střední škola bude realní a v jazycích pouze moderní.

Učitelé ruští zařazeni byli mezi ony občany ruského státu, kteří byli ustanovujícími články vyloučeni z volebního práva do zemské dumy.

Ve velkovévodství Hessenském jest universita přístupna učitelům obecných škol; příslušný zákonitý výnos praví: „Učitelé



obecných škol, kteří při zkoušce dospělosti na některém hessenském učitelském semináři obdrželi první známku, při zkoušce učitelské první nebo druhou, osvědčili se v praktické službě školní a působili nejméně tři léta na veřejných školách, mohou obdržeti od ministerstva dovolenou na tři léta, aby vstoupili na universitu, kde jako studující pedagogiky na filosofické fakultě budou immatrikulováni. Akademická studia ukončí zkouškou, již lze vykonati nejméně po pěti semestrech. Učitelé obecných škol, kteří k návštěvě university obdrží dovolenou, nemají nároků na služné, pokud dovolená trvá. Předměty zkušební jsou: 1. pro každého kandidata: filosofie a pedagogika, školní zdravověda, 2. dle vlastní volby kandidatovy: *a)* němčina, *b)* francouzština, *c)* dějepis, *d)* zeměpis, *e)* mathematika, *f)* fysika, *g)* chemie a mineralogie, *h)* botanika a zoologie. Z předmětů volných má si zvoliti kandidat aspoň dva, a tu buď ze skupiny *a)* — *d)* nebo *e)* — *h)*.

Prof. Eulenburg uveřejnil nedávno pojednání o sebevraždách školní mládeže v Německu. Na základě statistických dat úředních v pojednání tom udává, že od roku 1883 do roku 1900 skončilo v Německu sebevraždou 950 dítek. Dále pojednává zde o tom, pokud spoluzodpovědny jsou na těchto sebevraždách mládeže rodina a škola, a dospívá k úsudku, že hlavní příčinou sebevražd mládeže školní jsou poměry rodinné, v nichž dítky vyrůstají a jsou rodiči vychovávány.

Vojenství.

Rakousko. „Subalternoffizierskurs" c. k. zeměbrany byl zrušen. Nadále bude důstojníkům c. k. zeměbrany k návštěvě válečné školy se hlásícím podrobiti se zkouškám za týchž podmínek jako důstojníkům c. a k. vojska. Taktéž zrušen bude za několik let „Stabsoffizierskurs" c. k. zeměbrany, za to budou nadporučíci povoláni do „Korpsoffiziersschule" (při každém armádním sboru zřízena jest po takové škole). V lednu 1906 přijdou již první c. a k. nadporučíci do těchto sborových škol. Důstojníci, již válečnou školu anebo „Subalternoffizierskurs" s úspěchem vychodili, povoláni již nebudou. Dne 1. října t. r. vejde v platnost nová instrukce střelby.

Francie. Ministerstvu námořnictví podaná osnova rozpočtu na rok 1906 žádá 325,037.217 franků, tedy o 6·3 milionů více než na rok 1905. Také obsahuje nástin rozmnožení loďstva. Dle toho žádá se, aby roku 1906 stavěni byli 3 obrněnci, 10 torpedoborcův a 20 podmořských člunů. Cvičení v Châlonsu soustředěného praporu kolojezdců prý měla průběh velice uspokojivý (La France militaire). Jak se tento prapor pak za manévrů osvědčil, posud jsme se nedočetli. 72. pěší pluk v Amiensu činí pokusy s novými kroji. Zbrojné kabáty nahraženy halenami, pláště mají ohrnovací límce. Místo čepic nosí mužstvo lehké přilbice

jako v osadách. Celý oděv je z modrého sukna, i přilbice touž látkou potaženy. Knoflíky jsou obronzovány. Také 43. pěší pluk prý bude vystrojen novými oděvy na zkoušku. Při tom pluku však budou čepice, krátké nohavice. Jsou tedy ve Francii přesvědčeni, že stejnokroje nejsou účelny, ale novotiny zavésti není tam snadné. První pokus na zavedení účelných stejnokrojů se Pařížanům nezamlouval a stejnokroje zmizely.

Anglie. Výroba nových krátkých ručnic byla opět zastavena, nyní když již 80.000 těchto ručnic indické armádě bylo vydáno. Již tenkráte mnoho odborníků vytýkalo těmto ručnicím velké nedostatky, nyní však se i jich přivrženci přesvědčili, že jsou špatny. Největší vady prý jsou, že mechanismus velice často selhává, že za rychlé palby není viděti zrna pro kouř, že zrno je příliš velké, tak že cíl zakrývá, rovnováha že jest špatná, material že je měkký, tak že se hlavně ohýbají.

Čtyři indičtí princové letos jmenováni byli důstojníky v indické armádě, vychodivše „Imperial Cadet Corps“. Posud jiných indických důstojníků nebylo než povýšení bývalí poddůstojníci. Lord Curzon snažil se vzbuditi zájem k stavu vojenskému ve vzdělaných vrstvách, zřídiv roku 1902 „Imperial Cadet Corps“, školu, v níž se dostává synům těch mnoha indických knížat pečlivého vojenského vzdělání, a letos právě první vyšli.

Cvičení anglického „soulodí v kanálu“ působila veliký rozruch nejen v Německu, asi proto, že účel byl tak příliš jasný. Již letos na jaře posunulo se těžisko anglické politiky námořní tak, že Anglie neváhala seslabiti své soulodí východní a jaderské a za to své domácí soulodí (homeflee), nyní nazývané „soulodím v kanále“, sesíliti. Letošním cvičením mělo se toto soulodí s okolnostmi v baltických vodách seznámiti; snaha velice pochopitelná. Cvičení súčastnilo se 11 bitevních lodí, 9 křižníků, 24 torpedoborcův a smečka torpedek; 6 admiralů, 482 štábních a jiných důstojníků, 162 námořních úředníkův a 16.400 mužů. Rozčilení bylo by po jisté stránce pochopitelné, vzpomeneme-li však na Maroko a „Unsere Zukunft liegt auf dem Wasser“ a nákresy všech anglických lodí, jež německý císař má stále na očích, přece myslíme, že toho rozčilení není třeba. K smíchu však dráždí, když v „Danzer's Armee-Zeitung“ jistý rakouský námořník se skoro rozhněvá, že německé loďstvo anglického bez okolků nepřepadlo. Arci Němec mu odpověděl, že to nebylo tak snadné, Rakušan se však snaží dokázati, že by to bylo šlo. Domníváme se asi právem, že by Německo bylo zajisté užilo příležitosti, kdyby se cítilo dosti silným. Jisto jest, že podařilo se opět Anglii dáti na jevo, jaké silné loďstvo má. Je to jedině závist, která mluví ze všeho toho rozčilení, proto že Anglie se snaží v čas připraviti na budoucí možnosti.

Italie. Vojenská správa odhodlala dopravovati zprávy při jízdných zástupech holuby. Za tím účelem bude potřebný počet důstojníkův a mužů jízdných pluků vycvičen v této službě.

Rumunsko zřídilo roku 1904 prapor myslivců čís. 9., aby vyzkoušelo účelnost dvouleté služby. Přes to, že jest v Rumunsku po-

vinnost návštěvy školy všeobecná, jest velice mnoho analfabetů, pročež vojenská správa ustoupila od zavedení dvouleté služby všeobecné a odhodlala se povoliti výhodu dvouleté služby jen oněm lidem, kteří aspoň obecnou školu s úspěchem vychodili, chtíc tak povzbuditi rodiče, aby své děti pravidelně do školy posílali.

Po válce. Mír byl uzavřen v době, kdy na bojišti armáda armádě byla rovna. Japonci přes všechno své nepopíratelné válečné umění a své válečné přednosti neuměli anebo nemohli využitkovati svých vítězství, nepronásledujíce nepřítele za bojiště, nýbrž povolujíce mu, aby se opět shromažďoval a nabral sil. Také po poslední bitvě bylo Liněvičovi možno, aby armádu uvedl do pořádku, její postavení dal silně opevniti, drobnými úspěchy její mysl povznesl, o lepší stravování se postaral a posily sbíral. Okolnosti byly takové, že mohli Rusové úspěchu se nadíti. Proto asi také Japonsko slevilo se svých požadavků. Přes to však je zisk Japonců veliký a ztráta Rusů veliká; zároveň se okolnosti utvářily tak, že lze mír považovati toliko za příměří a že za nějakou dobu válka vypukne opět. Otázkou je toliko, jak dovedou Japonci toto příměří využitkovati a co svým vlivem dovedou z Číny vytvořiti. Jisté jest, že ruský vliv na východě jest velice přistřižen. Anglie se však také proti Rusku zabezpečila, obnovivši s Japonskem smlouvu, tak že ruský postup na anglickou državu v Asii jest velice znesnadněn. Tak ukazuje vývoj celé záležitosti Rusku cestu na západ. Roosevelt, smířiv oba protivníky, zdá se, Ameriky zrovna také nezkrátil. Filipiny totiž jsou Japonsku tak velice blízky a americká vláda na nich posud není příliš utužena. Nyní však bude míti Japonsko jiných věcí na starosti, než ohlížeti se po souostroví filipinském, a Amerika má také svou soukromou politiku a ví, co chce.

Směs.

Z tábora učitelstva moravského píše pražská „Samostatnost“ (č. 73): Dostal jsem 34. a 35. číslo „Věstníku“ „na ukázku zdarma“ snad pro úvodník, jímž odpovídá se na Glosy v Lidové revui uveřejněné od Sk. s domněnkou, že jsou asi ode mne. Psal jsem o té pověstné brněnské manifestaci dvakráte k vyzvání stejně smýšlejících, bych objasnil, co donutilo mne po hlasování o resoluci Drtinově k výkřiku: málo, ale mnoho! Již den po manifestaci zaslal jsem článek „proti“ panu jednateli Havlíkovi, který odpověděl mi, že dal vše redakci s přímluvou za uveřejnění. Psal jsem do Věstníku proto, že pan řed. Úlehla řekl, když V. počal se vydávati, by se nechodilo jinam, „náš“ časopis uveřejní prý i to, s čím redaktor nesouhlasí — bude prý se jednati jinak, než se děje v Čechách, a pak proto, poněvadž večer po manifestaci, když sešel jsem se s panem Havlíkem a na jeho zamračení se zasmál a řekl hlasitě, co si myslím o tom všem, sám pan jednatel pravil, že také nesouhlasí.

Co mi slavná redakce odpověděla v listárně, jsem nečetl. Druhý dopis o tom poslal jsem panu Hořrychtrovi buď pro jeho Nový obzor, neb pro jiný časopis. Však ani ten neuveřejněn. Teď nemám ani času, ani chuti po třetí se odvážiti na světlo se svými náhledy tmářskými, vím dobře proč. Počkám, až se vyjasní! Proti nynějšímu vedení roste oposice zjevná. Hlavně asi proto, že pan ředitel Úlehla nevede, ale jest veden. Páni vidí v oposici něco špatného, zapomínají, že nedávno sami z ní vyrostli (a z jaké!) a snad nevědí, že „oposice je nám potřebí, neb shnijeme" (tak doslovně pan jednatel Havlík řekl mně i panu Soukalovi). Vedení, v čem necítí vůni kadidla, čije smrad a prská. V čísle 34.—35. V. 3. řádek píše: Posudek je nepříznivý a — což horšího — nepravdivý. Tedy, že jest nepříznivý, jest zlý, horší pak, že (dle jich náhledu) jest nepravdivý. S tou pravdou to vypadá jako s děvčetem: zamilovaný nevidí chyb a nevěří ani příteli, nemluví-li jen o vnadách, ale i o vadách. Reorganisace učitelstva moravského jest nezdravá, Metamorfosa přímo zázračná různých živlů v „Pokrokovce" podobá se na vlas proměně všelijakých tvorů v Mladočechy. Reorganisace nekristalovala, ale vyrostla jak houba po dešti — zcela něco jiného, než chtěli ti, co scházeli se v Brně (spodní proudy). Bylo chyba, že řed. Úlehla postaven v čelo. Řekl jsem to hned. Měli jej nechati pracovat na té cestě, po které šel, bylo by vyšlo z pera jeho pro nás něco jiného, než smutná donkychotiada proti větrákům ústavů učitelských. Neprozrazuji snad tajemství, řeknu-li, že nejdříve pomýšleno na A. Mrštíka. Ten také súčastnil se první práce a prvních bojů — ale brzo vystoupil a řekl mně: „Myslil jsem, že se učitelstvo čistí, ale —." Pak teprve přemluven Úlehla (asi panem Havlíkem), poněvadž musila býti „známá veličina" v čele. Ještě jiný zajímavý výrok Havlíkův, jenž mnohé vysvětlí. „Úlehla je větší autoritář, než Slaměník", řekl mi, když jsme šli ze schůze v Kloboucích u Brna, na níž chtěl řed. Úlehla z čistě osobních nechutí k Dru. Drbalovi na nás, abychom odhlasovali, že jsme proti chystané tam hospodářské výstavce. To chtěl na učitelstvu pokrokovém! A když nepochodil — rozčileně odešel... A Dr. Drbal mi pak řekl: Pana řed Úlehly se vzmáhá slavomam. — Naše „drahá" organisace jest podivné těleso. Dle slov předsedy spolku Klobuckého pana Ondrušky, „jest dosti široká, aby v ní měl místa Drd. a M." — oheň a voda. A „laciný" náš Věstník tiskne každý insert (nepřímo tedy doporučuje), jako na př. Šolcova Svědomitého správce školy (!!), jen aby vynášel. Z bezedné kasy vyplácejí se stipendia a telegraficky dodatečně oznamují (p. K.) i těm, kteří dělali si jen poručence z Úlehláků, a znamenitě honorují známé práce pro Věstník a Sborník. — Konečně o tom pozadí manifestace brněnské. Byl to politický manévr strany realistické (teď překřtěné zase na pokrokovou!) a odhlasování resoluce Drtinovy bylo počítání hlav věrných stoupenců na zkoušku. Nešlo tak o manifestaci pro vyšší (?) už ne akademické (!) vzdělání, jako pro ohledání půdy k příštím volbám. Než kdo dal by na zdvižené (zvláště ty třepotající se) ruce tam, mýlil by se. Ty zvedly se, jen aby se zvedly, jako tleskaly, jen aby tleskaly — i nesmyslům („zvedáváme vám ruce proletářům ducha" (!); „jsme pro vaše akademické vzdělání, abychom výrobky naše dobře prodati mohli" atd.). Rád bych viděl ty ruce, až budou volány k práci! A zvláště toho „kollegu", jenž za mnou vyběhl štěknout: styďte se! Tomu jistě narostou mozoly! —

Veliká chyba naší organisace jest, že násilně centralisuje a poslední čas zavádí absolutismus. Dřívější vedení bylo demokratičnější, jednoty — republičky! Nynější nesmyslné vedení si velice troufá. Při poslední manifestaci neptalo se nikoho, ztratilo něco, nesrozumitelně to přečtlo a chtělo na nás jen pitomé kývání. Aparát naší organisace stále se zdokonaluje, nitky stahují se do jedněch rukou a brzo (myslí si) budeme míti všecko pěkně uvázáno. Šablona („vzorné" stanovy!) převládá, jednostrannost (na př. valná většina odebírá a čte jen Věstník!) se pěstuje. A ta ráda by natřela učitelstvo i jednou barvou politickou. — Pak to kšeftovnictví!... A to má býti ta ideální organisace, snad tak tuhá (dle Motyčky); kdo z řad vybočí — prásk, prásk! Zazlili jste mně také, že jsem chtěl míti svou hlavu, neuznával jeden ovčinec pro sebe a p. M. a zavrhoval stádnost. — Končím prozatím slovy posledního neuveřejněného mého dopisu: „Čisté spodní proudy vzhůru!" V Nesvačilce, 9. září 1905. Fr. Drdacký.

Knihovna Rylandsova v Manchestru. Uprostřed města, jehož všechny zájmy jsou jen na obchod a výdělek obráceny, v Manchestru je postavena překrásná, nádherná, gotická budova, knihovna Johna Rylandsa.

Rylands byl z nejbohatších kupcův, ale i nejváženějších a nejpoctivějších z celého Manchestru. Narodil se r. 1801 a zemřel r. 1888. Šlechetně podporoval vše dobré, hlavně však jsa přísným puritánem vše co s jeho názorem náboženským souhlasilo. Pokud mu dovoloval čas, horlivě sbíral knihy a hlavním miláčkem byla mu bohoslovecká věda. Vydal nákladem svým celou anglickou bibli, nový zákon, který rozdal po Italii chudým rodinám v 50 tisících výtisků; ze své obrovské sbírky církevních hymnů, jichž měl na 50 tisíc, vybral nejlepší a vydal je. Dvakrát ovdověv, oženil se po třetí; jeho choť, která až doposud žije, odpovídajíc jeho úmyslům, vystavěla nákladem 6 milionů korun knihovnu, která dne 6. října 1899 odevzdána byla svému účelu.

Po devět let pracovalo se o velkolepé této budově, pranic se nešetřilo, a tak zbudován byl stánek věd, jakému sotva někde jinde ve světě našlo by se něco podobného, ano Angličané tvrdí, že je knihovna Rylandsova nejkrásnější budova, která vystavena byla v Anglii v celém devatenáctém století. Vše je z kamene; z venku zvolen kámen tmavočervený, uvnitř je vše z pečlivě vypracovaného pískovce, jehož barva přechází z tmavočervené až do světle šedé barvy. Hlavní místnost, čítárna je uprostřed, kolem ní pak jsou místnosti, v nichž jsou uloženy knihy. Sál činí úplně dojem kostela, jest 14 *m* vysoký, 40 *m* dlouhý, $6^1/_2$ *m* široký, spočívá na 14 sloupech a je trojlodní; vše provedeno z kamene a účelně vyzdobeno. Uprostřed sálu je několik skleněných skříní, v nichž vystaveny jsou největší knižní poklady této překrásné sbírky. Zde také umístěna hlavní knihovna o 100 tisících svazků, pak jsou ještě zvláštní oddělení jako pro bible, pro Aldiny, pro mapy a jiné. Všechny skříně jsou dubové, vůbec vše vnitřní zařízení je nejen co možno nejnádhernější, ale účelné a veskrz slohové. Ve sklepích je elektrárna jen pro knihovnu. Vše tak stavěno, že nebezpečí ohně je vyloučeno.

V knihovně jsou zastoupeny v nejpečlivějším výboru všechny odbory lidského vědění, mimo medicinu a přírodní vědy. Když Rylands zemřel, měl asi 20 tisíc svazků knih; již r. 1892 koupila jeho vdova za 6 milionů

korun knihovnu známou pod jménem Althorpovy anebo i Spencerovy, obsahující 50 tisíc svazků, mezi nimiž byla mnohá unika. Tím stala se knihovna Johna Rylandse ne zrovna první, ale vřaděna byla mezi první a největší na světě. Roku 1901 pak přikoupila ještě knihovnu lorda Crawforda, obsahující na šest tisíc svazků, mezi nimiž zvláště vynikaly rukopisy ze středověku.

Knihovna knížete Jiřího Johna Spencera byla po několik století majetkem jeho rodiny a byla umístěna v rodinném sídle rodiny Spencerovy v Althorpě, proto se jmenuje střídavě Althorporskou nebo Spencerovou. Lord Jiří Spencer zanechal roku 1807 státní služby a uchýlil se ku svým knihám; kde co bylo dobrého skoupil. Již roku 1790 koupil za hotových 24 tisíc korun a za roční rentu 12 tisíc korun knihovnu hraběte Karla Revičského, který žil ještě tři léta; po 25 let chodil na všechny knižní dražby a kde cestoval, vyhledával antikvariaty a skupoval co se mu hodilo, v celku vydal prý na knihy 2½ milionu korun. Byl šlechetný člověk; jednou koupil u antikváře několik starých traktátů za malý obnos. Naleznuv však mezi nimi několik převzácných Caxtonových pamfletů, přidal dobrovolně 1260 K. A podobně často jednal.

Hlavně sbíral prvotisky, za něž často platil veliké obnosy. Roku 1806 nabízeli mu poměrně lacino knihovnu Alchornesovu ke koupi, odmítl; ale roku 1813 koupil ji za čtyřnásobný obnos. Caxtonových tisků měl 54. Jako velkou vzácnost uvádíme ještě z jeho pokladů: patnáctero vydání Virgilia vesměs tištěné před r. 1476, prvé vydání Boccaciova Decamerone z r. 1471, jež koupil r. 1741 lord Roxburghes za 2400 K, roku 1812 prodán za 55.080 K, Spencer koupil ho r. 1819 za 1800 K, roku 1814 koupil v Neapoli velice cennou knihovnu vévody di Cassano Serra za 240 K, duplikaty prodal pak v dražbě v Londýně. Nejdůležitější bylo z této sbírky vydání Horáce z roku 1474. Spencer měl 54 různých vydání tohoto básníka, jež vesměs vyšla před rokem 1600. Spencer zemřel 10. listopadu 1834.

Všech Caxtonových tiskopisů je známo 88, knihovna Rylandsova má jich 57, tedy přes polovici, z tiskárny Wynkyna de Worde, který vydal v letech 1493—1500 110 děl, má 84 děl, inkunabulí je přes dva tisíce čísel, knih, jež vydal přeslavný Aldus, je přes 800, tedy skoro úplná sbírka, mnohé jsou tištěny na pergamentu. Velká řada jest unik, jež nikde jinde nejsou. Pro knihy „Aldiny“ je v knihovně upravena zvláštní nádherně vyzdobená místnost.

Největší památností Rylandsovy knihovny je sbírka biblí. Jsou v ní hlavně prvotisky. Latinských, jež byly tištěny před rokem 1480, má dvacet, sbírka biblí anglických je skoro úplná a je největší chloubou této knihovny, německých biblí tištěných před r. 1495 má devět, českou bibli má z roku 1506 a 1596. V celku jest v této sbírce 133 polyglott; bible má v 62 řečech. na př. 4 české, 7 arabských, 4 armenské, 30 německých, 299 anglických, 40 francouzských, 138 řeckých, 36 hebrejských, 106 latinských, 6 polských, 13 španělských, 4 turecké atd. Z patristické a scholastické theologie, která je též velmi dobře zastoupena, uvádíme: čtrnáctero vydání spisů svatého Tomáše Akvinského před r. 1480, třicatero vydání svatého Augustýna před r. 1490, sedmero sv. Jana Chrysostoma, třináctero svatého

Jeronyma, 18 vzácných missalů tištěných od r. 1475—1504, velká řada brevířů, mnoho žaltářů v četných řečech. Z vydání klassiků jsou mezi jinými: 70 různých vydání Cicerona, z toho 50 před r. 1473, 8 vydání Horáce před r 1480, 8 vydání Dantého před r. 1484, 21 vydání Boccaccia před r. 1483, 19 vydání Ariosta. Z dalších pokladů jmenujeme ještě: Šekspír je skoro ve všech vydáních zastoupen, sbírka cestopisů, zeměpisných děl, oddělení Americana je též dosti úplné. Vazby knih jsou překrásné, a sice jsou zastoupeny největší mistři všech národů od nejstarších dob až po naše časy. Aby poznati bylo, jak se knihy vážou u různých národů, jest jedna kniha, a sice „King Florus the Faire Jehane“ vázána v 74 vazbách; byla poslána do Egypta, Tunisu, Ceylonu, Číny, Persie, Siamu, Javy a do jiných zemí, a každý knihař svázal ji, jak uměl nejkrásněji.

Zmínili jsme se krátce o starých knihách, jež tak četně a četně v Rylandsově knihovně zastoupeny jsou. Rozumí se samo sebou, že nová literatura je tam ve všech řečech, a mimo lékařství a přírodní vědy ve všech odvětvích skvěle zastoupena a až doposud stále velmi čile se doplňuje. Roku 1901 bylo zakoupeno 5166 nových svazků, a sice 2443 z theologie a filosofie, 1153 z dějepisu, 903 z filologie a 371 z bibliografie a z dějin literatury; belletristika a vůbec jen zábavné spisy v knihovně této nejsou.

IGN. ZHÁNĚL.



HLÍDKA.



Vývoj problemu Boha ve filosofii řecké před Sokratem.

Dr. Josef Kratochvil. (Č. d.)

Anaxagoras nemoha si vysvětliti pohybu z povahy látky, tím méně pak pohybu účelného a uspořádaného, jejž vidíme ve světě, a nechtěje se odvolávati na bezrozumnou nutnost nebo náhodu, přijal jako poslední příčinu dějů světových princip nehmotný, ode všeho tělesného odrůzněný, jakousi snad bytost, jež hmotu v pohyb uvedla a ji řídí; nazývá ji Νοῦς, t. j. Duch světový.[1]) „Smíšeniny však spojené i odloučené všechny poznal Νοῦς. Budoucí, minulé i přítomné — všecky věci uspořádal a obdařil pohybem, jímž nyní se pohybují hvězdy, slunce, měsíc, vzduch i částečky etherové od hmoty oddělené.“[2]) Anaxagoras však nespokojil se pouhým tvrzením, že Duch všecko poznal a řídí, nýbrž vypisuje i jeho vlastnosti, jimiž se liší od prvkův ostatních. Všecky věci jsou smíšeny s hmotou, jediný Duch jest osamocený a nehmotný, ježto, kdyby byl smíšený s jinými věcmi, tu by mu překážely, aby věci tak svobodně a pevně ovládal, jak nyní činí. Duch jest všech věcí nejjemnější a nejčistší. Jemu přináleží neomezená moc nade všemi prvky, jichž pohyb od něho vyšel; on jest i vševědoucí (πάντα ἔγνω), neboť jen tak jest mu možno, aby vše co nejlépe řídil.

[1]) Slovo νοῦς různě se dle různého pojetí autorů překládá. Dr. Vychodil na př. Um nebo Mysl, prof. Drtina s jinými Rozum. Já slovo νοῦς překládám Duch, čehož odůvodnění vysvitne z dalšího. O pojmu tom srv. *Ed. Zeller* l. c. str. 990 n. nebo důkladnou práci *Dra. Deutlera* ve »Philos. Jahrbuch« 1898: »Der Νοῦς nach Anaxagoras«.

[2]) *Anaxag.* Fr. 12 ř. 13—19 (ed. Diels l. c.) ...καὶ τὰ συμμισγόμενά τε καὶ ἀποκρινόμενα καὶ διακρίνομενα πάντα ἔγνω νοῦς. καὶ ὁποῖα ἔμελλεν ἔσεσθαι καὶ ὁποῖα ἦν, ἅσσα νῦν μὴ ἔστι, καὶ ὁποῖα ἔστι, πάντα διεκόσμησε νοῦς, καὶ τὴν περιχώρησιν ταύτην, ἣν νῦν περιχωρέει τά τε ἄστρα καὶ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ ὁ ἀὴρ καὶ ὁ αἰθὴρ οἱ ἀποκρινόμενοι...

Jest ve všech věcech týž: kdežto z věcí ostatních žádná nemůže býti rovna druhé, ježto každá je složena zvláštním způsobem z různých prvků — Duch nesestává z různých částí, je tedy všude sobě rovný; může ovšem býti z něho v jedné bytosti více, v druhé méně, avšak i nejmenší jeho část má tytéž vlastnosti jako největší. Nad to nutno, aby Νοῦς byl i jednoduchý, ježto jinak není možno, aby byl všemohoucí a vševědoucí, ježto jest ředitelem světa. On jest principem všeho života vůbec; jeho existence jest příčinou všeho pohybu, který z nitra bytostí živých vychází, který není přivoděn příčinou mechanickou, vnější. Aristoteles[1]) charakterisuje Anaxagorovu nauku o νοῦς těmito slovy: „Anaxagoras však sám nestráznou (jednoduchou) dí býti mysl (νοῦς) a nic nemíti s ničím ostatním společného.“ Na jiném místě (I. 2, 404b) téhož spisu přiznává však, že „Anaxagoras méně jasně o tom se vyslovuje, namnoze sice důvodem krásna i správna mysl zove, jinde však dí, že ona jest duše; ve všech totiž živočiších prý jest ona, i velikých i malých, i vzácných i nevzácných.“

Jest patrno tedy, že Anaxagoras nedovedl se ještě povznésti k čistému pojetí bytosti duchové, jako úplné negace vší tělesnosti, že nerozřešil plně otázky, je-li Νοῦς nějaká transcendentní bytost nad světem či pouhá duše světová. Ale i když připustíme, že nauka Anaxagorova jest dosti nejasná, nedůsledná, že není nikterak čistým monotheismem, že důkazy jeho nejsou dosti propracované a evidentní, že nikde nenazývá Νοῦς Bohem, že vůbec těžko, ba snad nemožno by bylo dokázati, byl-li Νοῦς bytostí osobní, přece jest jisto, že nesmrtelné jsou zásluhy Anaxagorovy nejen o další vývoj filosofie vůbec, nýbrž, a to tím více, také o vývoj problemu Boha. Vždyť on prvý filosoficky poukazoval na nehmotnost příčiny rozumové a řídící, on prvý snad dokázal existenci božství od světa odděleného, čímž pevný základ položil antickému dualismu. Anaxagoras to byl, který připravil půdu teleologickému pozorování světa, který naukou o Νοῦς předmět a látku označil theologii a psychologii, který nové obzory otevřel velikým svým nástupcům: Sokratovi, Platonovi a Aristotelovi.[2])

[1]) *Arist.*, »O duši« I. 2 [405b 20], přeložil P. Vychodil. V Brně 1885.

[2]) Doufám, že již ze stručného vylíčení našeho jasně vysvitla neoprávněnost tvrzení mnohých (na př. Windelbanda), že Νοῦς Anaxag. jest jen pouhý hmotný prvek, že učení jeho nemá nic činiti s náboženskými názory. — *Windelband* na př. ve spise »Geschichte der antiken Philosophie«, Nördlingen 1888, str. 165 n. praví: Weit entfernt also, ein immaterielles Princip zu sein, ist der Geist des Anaxagoras ein körperlicher Stoff, aber freilich ganz exquisiter... A dále: Seine Betrachtung ist ferner rein naturalistisch auf physikalische Erklärung gerichtet und hat mit religiösen Tendenzen nichts zu tun.

„Certes — přiznává známý francouzský filosof (A. Farges[1]) o Anaxagorovi — pour un premier essai de theodicée spiritualiste, celui-là n'est pas mal réussi. Non seulement j'y trouve nettement exprimé le dogme fondamental d'une Intelligence infinie, independante, sans melange sous un formule qui exclut toute tendance au matérialisme, au pantheisme ou au polytheisme; mais encore j'y rencontre la première découverte du procedé scientifique, qui seul peut nous conduire sûrement à Dieu, en nous élevant de l'effet à la Cause première, du monde à son auteur, du spectacle merveilleux de l'ordre à l'Intelligence ordonatrice."

III. Materialismus.

Anaxagorou osiřela nauka dualistická. Nebylo tehda v Helladě ještě dosti půdy k jasnějšímu poznání Boha. Nástupcové Anaxagorovi Leukippos a hlavně žák tohoto Demokritos nejen nevyvíjeli dále nauky jeho, nýbrž právě naopak: co nejvíce se vyhýbajíce dualismu, snažili se raději vyrovnati protivné názory filosofie eleatské a herakleitské, čímž upadli v hrubý materialismus. K vývoji jejich učení přispěly na jedné straně též názory Empedokleovy a Anaxagorovy, na druhé názory eleatské školy, hlavně Parmenida a Zenona, o bytí a nebytí. Stanovíce k vysvětlení empirických dějů množství bytí neměnných, osmělili se převésti všecky kvalitativní rozdíly pravé podstaty věcí na rozdíly pouze kvantitativní a mathematické.

Leukippos, o jehož životě nám jinak není téměř nic známo, soudil — dle Aristotela — „že má přesnou theorii, která souhlasí se smyslovými dojmy, nezabraňuje ani vznikání, ani zanikání ani pohybu ani množství bytí. Když pak tak sice se zjevy skutečnými nebyl v odporu, ale s těmi, kteří jednotu vymyslili (Eleaty) souhlasil, že bez prázdného prostoru není pohybu, prázdný prostor však že jest nebytí (μὴ ὄν), tvrdil tak, že žádné bytí není nebytím. Vždyť pravé bytí je též skutečně úplné bytí; takové však není jediné, nýbrž nekonečně četné a pro nepatrnost látky neviditelné. Toto tedy pohybuje se v prázdném prostoru a slučováním dává věcem vznik, rozlučováním zánik jejich působí."[2]) Uznával tedy Leukippos v přírodě nekonečné množství praprvků hmotných, nekonečně malých, které se pohybují v prázdném prostoru. Toto pak uznání prázdného prostoru jest charakteristickým základem celého systemu atomistického. Účelem toho bylo

[1]) *A. Farges*, L'idée de Dieu d'après la raison et la science. Paris 1894, str. 554.
[2]) *Arist.*, De gen. et corr. I. 8. 324b 35.

umožniti vysvětlení množství a pohybu věcí — světa: prázdný, nekonečný prostor volně zajisté skytal pole pohybu nekonečně malých praprvků. — Jak z uvedeného výše výroku Aristotelova patrno, sjednotil vlastně Leukippos kosmologické názory Empedokleovy a Anaxagorovy [že totiž množství praprvků jest hmotnou příčinou světa] s učením školy eleatské. Empedokles i Anaxagoras popírali sice možnost prázdného prostoru, ale připouštěli pory ve praprvcích. To ovšem nezdálo se Leukippovi dostatečným a on připojil se raději k eleatskému bytí. Bytí — totiž jediný atom — i dle něho nevzniká, nezaniká ani se nemění; vedle bytí jest i positivní nebytí (non ens) — prázdný prostor. Odchylku od Eleatských učinil tím, že místo jediného bytí uznává bytí počet nekonečný.

Atomismus v ucelený system vypracoval a na jednotlivá vědecká odvětví aplikoval žák Leukippův Demokrit (nar. okolo r. 470 v Abdeře v Thrakii), největší to učenec své doby, znamenitý řečník, kterého pro všestrannost srovnává Mullach[1]) se samým Aristotelem. Demokrit souhlasil sice se svými předchůdci, že nic nového nevzniká ani nezaniká, že každá změna jest vyvolána pouze mechanickým spojováním a rozlučováním nejmenších součástek, avšak v dalším odchýlil se od nich a připojil se k Leukippovi. Principy jsoucna stanovil protivy plnosti a prázdnoty, jež identifikuje s pojmy bytoti a nebytí (ens — non ens). Plnost specielněji označuje s Leukippem jako nedělitelné pračástečky, ἄτομοι, jež jsou hybné, beze zvláštních sil, počtem nekonečné. Mezi nimi jest prázdný prostor. Patrno, že i tu, jako u Leukippa, nauka Parmenidova o homogeneitě vesmíru přenesena na atomy, jež co do jakosti sobě rovny, liší se od sebe pouze velikostí, tvarem, složením a polohou. Jsou tak malé, že jednotlivé jsou neviditelné, zřejmými se stávají teprve ve větších komplexích. S růzností obsahovou souvisí i různá tíže jednotlivých atomů.

Vesmír i pořádek v něm vznikl pohybem, jenž podobně jako atomy samy jest od věčnosti a úplně bez příčiny.[2]) Atomy dle různé své tíže narážejí na sebe a způsobují víření, kterým vznikly různé skupiny: svět i věci v něm. Při tom pak stejnorodé částečky

---

[1]) *Mullach*, Fragm. philos. graec. I. p. 338. »Nemo dubitat, quin philosophus Abderitanus in eorum fuerit numero, quorum vix singuli singulis saeculis nascuntur. Fuit ille, quamquam in ceteris dissimilis, in hoc aequali omnium artium studio simillimus Aristoteli. Atque haud scio, an Starigites illam, qua reliquos philosophos superat, eruditionem aliqua ex parte Democriti librorum lectioni debuerit.«

[2]) *Arist.*, Phys. VIII. 1. 252a 32... τοῦ δὲ αἰεὶ οὐκ ἀξιοῖ ἀρχὴν ζητεῖν.

se sblížily ne působením nějaké příčiny vnější, nýbrž přírodní nutností: Πάντα ἐκ λόγου τε καὶ ὑπ' ἀνάγκης![1]) Tedy od věčnosti nutně vznikají nebo zanikají světy našemu částečně podobné, částečně od něho různé. — V názoru o podstatě duše vězí Demokrit ještě v hylozoismu. Duše není než kulaté, hladké, jemné atomy. Atomy ty pronikají celé tělo; vždy mezi dvěma obyčejnými atomy jest jeden atom duševní, jenž řídí pohyb oněch. Mozek je sídlo myšlení, srdce zlosti, játra náruživostí. Vdychováním přijímáme duševní atomy, vydychováním nepotřebné vylučujeme. V processu tom záleží život. — Poznání smyslové vzniká výronem atomů z těles; tím tvoří se obrazy (εἴδωλα), které působí na naše smysly. Věci poznati, jak jsou v sobě, jest nemožno; není ničeho mimo to, co poznává rozum, totiž atomy a prázdný prostor. Pouze ze zvyku pravíme, že něco je sladké nebo hořké, studené nebo teplé; ve skutečnosti nejsou tu než pouhé atomy. Z toho patrno, že vlastně nevíme o ničem, praví Demokrit,[2]) nýbrž každý z nás má jen domnění z přicházejících obrazův. I myšlení jest pouze pohyb atomů. (O. p.)

---

[1]) *Mullach* v kn. cit. Fr. 41.

[2]) *Diels* l. c. Demokritos Fr. 6 ... ὅτι ἐτεῇ οὐδὲν ἴδμεν περὶ οὐδενός, ἀλλ' ἐπιρυσμίη ἑκάστοισιν ἡ δόξις.

Studie cyrillomethodějské.

Napsal FR. SNOPEK. (Č. d.)

Nuže co praví listiny?

Roku 879 byl Methoděj obžalován v Římě od Jana, dvorského kněze Svatoplukova, že jináč učí nežli církev římská se naučila od knížete apoštolského Petra a než hlásá každodenně; také prý v blud vrhá lid svůj. Pročež jemu papež nařizuje, aby beze všeho odkladu osobně do Říma se dostavil, aby z jeho vlastních úst poznal, zdali tak věří a tak učí, jakož se byl zavázal svaté církvi římské slovem i písmem, „ut omni occasione postposita ad nos de presenti venire procures, ut ex ore tuo audiamus et cognoscamus, utrum sic teneas et sic predices, sicut verbis ac litteris te sanctę Romanę ecclesię credere promisisti, aut non, veraciter cognoscamus doctrinam tuam.“[1])

V listě pak Svatoplukovi téhož data píše papež, že seznal jeho pochybnosti o pravé víře, a napomíná ho se vším důrazem, aby věřil, jak se naučila svatá církev římská od samého knížete apoštolů, jak věřila a věřiti bude až do konce věků, jakož po celém světě každodenně hlásá a jakož poznal, že předchůdcové jeho papežové od počátku učili Moravany, „ut sic teneatis, sic credatis, sicut sancta Romana ecclesia ab ipso apostolorum principe didicit, tenuit et usque ad finem sęculi tenebit, atque per totum mundum cottidie sanctę fidei verba recteque predicationis semina mittit, et sicut antecessores nostros, sanctos videlicet sedis apostolicę pręsules parentes vestros ab inicio docuisse cognoscitis.“[2]) I vybízí knížete, aby se vší rozhodností trval při víře církve římské a od ní neustupoval ani kdyby jeho arcibiskup nebo některý kněz se opovážil učiti jináč. Na konec jest mu s podivením slyšeti, že Methoděj vysvěcený na biskupství od jeho předchůdce Hadriana a poslaný na Moravu se uchyluje od této nauky, jakou se byl zapřisáhl stolici apoštolské, pročež také narychlo volán jest do Říma.

Otázka jest, kdy se Methoděj zavázal, že bude učiti dle jisté normy, a která je tato norma? Není pochybnosti, že se to stalo, než byl v Římě svěcen na biskupa. Jestiť zákonitým obyčejem, zkoumati každého kandidata biskupství. Již svatý Pavel napomíná Timothea, svého učenníka, aby zkoumal, koho chce světiti: Manus cito nemini

[1]) Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Edidit Gustavus Friedrich. Tom. I. pag. 18.

[2]) L. c. pag. 17.

imposueris (1 Tim. 5, 22). Proto církev každého čekatele důstojnosti biskupské zpytuje, zdali má vlastnosti, které na něm vymáhá apoštol (1 Tim. 3, 2—8. Tit. 1, 7—9). Řím nečiní výjimky se žádným.

Úkon ten se nazývá processus informativus. Jím se konstatuje, má-li kandidat potřebnou k vysokému svému úřadu vědu, a zdali jest pravověren?

Této zkoušce podrobil se i Methoděj. Mnozí historici mají za to, že náš světec byl oddán bludu Fotiovu, předpokládají tedy, že tuto otázku Řím tehdy jaksi zlehka bral. Než takové domněnky naše listiny nepřipouštějí. Jan VIII píše Methodějí roku 879: Audimus, quod non ea, quę sancta Romana ecclesia ab ipso apostolorum principe didicit et cottidie predicat, tu docendo doceas et ipsum populum in errorem mittas.[1])

Slova tato jsou tím důležitější, protože v listě Svatoplukovi knížeti na srdce klade, aby za nic na světě neuchyloval se od nauky církve římské, která, co věří, přijala od knížete apoštolského Petra, a která svoji víru neporušenou zachová až do konce světa. K této víře a k tomu učení se přísahou zavázal Methoděj (i s bratrem svým rodným Konstantinem-Cyrillem), a sice slovem i písmem, jak píše Jan VIII: „Quam coram sede apostolica se credere et verbis et litteris professus est.“

Methoděj tedy nejenom vyznal symbolum víry, jaké bylo obyčejem přijato, a slíbil přísežně, že se jeho bude držeti vždycky při vyučování lidu sobě svěřeného, nýbrž jeho světitel Hadrian II vymáhal na něm více. Dříve než mu byla udělena konsekrace biskupská, chtěl papež zvěděti, zdali pocházeje z říše řecké a byv tam také vzdělán, nezavrhuje s Fotiem jakožto bludné učení církve katolické, že Duch svatý vychází z Otce i ze Syna. Tato otázka byla tím potřebnější, protože Konstantin-Cyrill bratr jeho vyznal a nezapřel, že byl druhdy Fotiovým důvěrníkem. Nebylo času, čekatele biskupství teprve poučovati; on musil býti již utvrzen ve víře pravé. Hadrian II papež chtěl, aby u víře souhlasil úplně s věrou církve římské, a teprve když se přesvědčil, že neuchyluje se Methoděj v ničem od ní, a když se ujistil o tom i písemně, posvětil jej na biskupství. Methodějovo písemné vyznání víry uloženo bylo pak v archivě kostela římského.

Tak a nejináč můžeme si vysvětliti, že Hadrianův nástupce Jan VIII se podivil, uslyšev, že světec uchýlil se v něčem od víry církve římské, a proto jej volal k zodpovídání do Říma. Druhotnou

[1]) L. c. pag. 18.

jenom příčinou k tomu bylo, že přes vydaný zákaz papežův nepřestal sloužiti jazykem slovanským.

Methoděj vydal se ihned bez bázně na cestu, vědom jsa své neviny a svojí pravověrnosti. Došed svého cíle, osvědčil papeži především, že Svatopluk upřímně jest oddán svatému náboženství a že i se svým lidem lne k apoštolské stolici. Důkazem toho uvedl, že kníže pohrdnuv jinými knížaty světskými, v lásce nejvěrnější ochráncem, ve všem pomocníkem a obrancem zvolil sobě knížete řádu apoštolského Petra a jeho náměstka a přeje sobě vroucně s pomocí boží zůstati jeho nejvěrnějším synem, skláněje šíji pod obranu téhož apoštolského knížete a jeho náměstka.

Přední povinností papežovou bylo nyní prozkoumati důkladně otázku, zdali Methoděj arcibiskup jest pravověrným. Bylať to causa maior, které nechtěl papež rozhodnouti sám. I svolav synodu biskupův, otázal se Methoděje v jejich přítomnosti (coram positis fratribus nostris episcopis), zdali symbol pravé víry tak věří a mezi mší svatou tak pěje, jak to činí svatá církev římská a jak na základě evangelia Krista Pána našeho na šesti sněmích obecných svatí otcové zcela jistě prohlásili, „si orthodoxę fidei symbolum ita crederet et inter sacra missarum sollempnia caneret, sicuti sanctam Romanam ecclesiam tenere et in sanctis sex universalibus synodis a sanctis patribus secundum evangelicam Christi Dei nostri auctoritatem promulgatum atque traditum constat.“[1])

Methoděj pak vyznal, že věří dle nauky svatého evangelia a apoštolů, jak učí svatý kostel římský a pěje, jakož jest od otců podáno, jak svědčí o něm Jan VIII, mluvě per zeugma: „Ille autem professus est, se iuxta evangelicam et apostolicam doctrinam, sicuti sancta Romana ecclesia docet et a patribus traditum est, tenere et psallere.“[2])

Není možno, aby dokonaleji (byť i nemnohými slovy) byl vyjádřen souhlas apoštola slovanského s věrou kostela římského co do nauky a s otci co do zpívání symbola.

Dvojí stránky se dotýká otázka Janova i odpověď Methodějova: běželo předně o to, zdali světec u víře souhlasí s věrou kostela římského, jejímž základem jest písmo svaté, zvláště pak evangelium a spisy apoštolské, jakož byl se zapřisáhl slovem i písmem před svým svěcením na biskupství; a za druhé, zdali zpívá symbolum nikejskocařihradské

---

[1]) L. c. pag. 19 sequ.

[2]) L. c. pag. 20.

ve mši svaté tak, jak je podali otcové. V obou listech z roku 879 jedná se papeži pouze o souhlas u víře a v učení s kostelem římským.

Kostel římský věřil vždycky, jakož vyučen byl apoštolem Petrem, že Duch svatý vychází od Otce i od Syna zároveň. Methoděj veřejně na synodě biskupů prohlásil, že jeho víra i učení jeho shoduje se úplně s jeho věrou. Kostel římský užíval symbola nikejskocařihradského bez Filioque, a povolil církvím franským a německým zpívati je ve mši svaté, ovšem bez Filioque, ač ho sám nezpíval. Církve tyto samy o své ujmě vsouvati počaly Filioque, čehož papež Lev III, jak svrchu dotčeno, schváliti nechtěl. Pročež Methoděj osvědčiv, že souhlasí u víře s kostelem římským docela, nemohl býti kárán pro to, že po způsobu německém nepěl v symbolu Filioque.

Jan VIII shledal Methoděje pravověrným a učení jeho docela souhlasným s věrou církve římské na synodě roku 880.

O této události máme tuším i v hlavě 12. pannonské legendy zmínku ovšem fotijovsky zbarvenou, jestliže není zde ohlas události jiné z roku 881, o které níže promluvíme; možno také, že jsou obě sloučeny v jedno: „Toho však netrpě starý vrah, závistník lidského pokolení, pozdvihl některé na ně, jako Dathana i Abirona na Mojžíše, ony zjevně a jiné tajně, kteří churaví hyiopatorským kacířstvím a slabší obracejí k sobě s pravé cesty pravíce: Nám papež moc dal, toho však velí pryč vyhnati i učení jeho. Sebravše pak všecky lidi moravské veleli přečísti před nimi list, aby poslechli o vyhnání jeho. Lidé, jakož jest obyčej lidský, všickni truchlili a rmoutili se, zbaveni pastýře takového i učitele kromě slabých, jimiž klam hýbal jako vítr listím. Přečetše pak list apostolikův (papežův), nalezli napsáno: Bratr náš, Methoděj svatý, pravověren jest a apoštolské dílo koná, a v rukou jeho jsou od Boha i od apoštolské stolice všechny slovanské země, aby koho proklne, byl proklet, koho však posvětí, ten aby svatým byl. I zahanbeni rozešli se jako mhla se studem.“

Slova legendy, že někteří povstali proti Methoději, činíce mu výtky věroučné o svatém Duchu, vztahují se na obžalobu z roku 879 vznesenou u svaté stolice knížetem Svatoplukem. Protivníci churaví zde hyiopatorským kacířstvím, znamená vlastně, že učili: „Duch svatý vychodí z jediného Syna“, tak že vzhledem na Jana 14, 26 Syn se stává jaksi otcem Ducha svatého. Jesti to zkomolená nauka církve římské, že Duch svatý vychází i ze Syna. „Nám papež moc dal, toho

však velí pryč vyhnati i učení jeho" mohli mluviti protivníci světcovi teprve, když vrátiv se z Říma biskup Viching zrádnou podnikaje proti němu práci, vykazoval se podvrženým listem papežským, o němž možná pannonský životopisec ani plné vědomosti neměl. Ale slova následující: „Lidé všichni truchlili a rmoutili se, zbaveni pastýře takového" rozuměti třeba jenom o nepřítomnosti světcově na Moravě roku 879 a 880, když se mu bylo zodpovídati v Římě z obžalob Svatoplukových. List apostolikův může býti známý náš Industriae tuae, kdež papež osvědčuje jeho pravověrnost částkou: Igitur hunc Methodium až tenere et psallere.[1]) Zde udán nejstručněji obsah jeho: **Ꙗко братъ нашь Меѳодіи сватыи правовѣрьнъ ѥсть**, „Methoděj svatý pravověrný jest a apoštolské dílo koná." Passus další: „V rukou jeho jsou od Boha a od apoštolské stolice všecky slovanské země" jest mi jako výslovné potvrzení legatské hodnosti Methodějovi udělené již Hadrianem II skrze Jana VIII, o něž světec věrojatno stál a které také jistě obdržel, načež poukazuje ono et v listě jeho s následující mezerou,[2]) na něž jsem upozornil ve stati List Hadriana II v pannonské legendě.[3]) (P. d.)

---

[1]) L. c. pag. 20.

[2]) *Dr. Friedrich* dí sice str. 20. pozn. *c)*, že za archiepiscopatus vymazáno jest ut, neudávaje, zdali sám nahlédl do kodexu vatikanského. Podle značky (V) souditi lze, že mu opsal listiny někdo jiný, ale protože již *Mansi* 17. 181. *Migne* 126. 905. *Theiner*, Caesaris S. R. E. Card. Baronii etc. Annales ecclesiastici tom. XV. pag. 341, a *Rački*, Viek i djelovanje str. 337 čtou tam et, poslední zejména udává, že »se ista postanica ciela čita u Regestu pod br. 257 (*Pertz* 247, pag. 99—100), odkle ju točno od rieči do rieči prepisah.« Srv. u Račkého i str. 333, já dotud zůstávám při čtení Račkého a předchůdců, dokud se nepřesvědčím sám vlastníma očima.

[3]) Na uv. m. str. 20.

Moravský konkurrenční zákon.

Dr. Frant. Ehrmann. (Č. d.)

Otázka 6. *Má-li kostelní konkurrenční výbor právo, usnášeti se a rozhodovati, zdali, kdy a jak se má konkurrenční předmět zbudovati?*

Dříve nežli na tuto otázku odpovíme, uvedeme část debaty, která se rozpředla na zemském sněmě ve 32. sezení dne 26. března 1863. Tehdy šlo o školní konkurrenční zákon. Vláda navrhla, aby § 17. tohoto zákona zněl: „Der Ausschuß ist für die Konkurrenzangelegenheiten das beschließende und überwachende Organ.“ Sněmovní výbor pro obecní záležitosti však, jemuž konkurrenční zákony byly přikázány, pozměnil návrh tak, že zněl: „Der Ausschuß ist für die Schulkonkurrenzangelegenheiten das überwachende und vollziehende Organ.“

A změnu tuto odůvodňoval zpravodaj Dr. Šrom slovy: „Es ist nämlich im Ausschusse (sněmovním totiž) geltend gemacht worden, daß dieser Ausschuß (školní konkurrenční) für die Schulkonkurrenzangelegenheiten keine Beschlüsse und Verfügungen treffen könne, sondern, daß er nur als ein vollziehendes Organ für diejenigen Beschlüsse hingestellt werde, welche in der Gemeinde gefaßt werden.“

A v debatě se pokračovalo takto:

Dr. Giskra: Es ist diese Modifikation des bezüglichen Paragraphes, so viel ich mich erinnere, in dem Subkomitee vornehmlich aus dem Grunde beschlossen worden, weil Zweifel darüber entstanden sind, ob dieses Komitee das Recht habe, die Frage, **ob** eine Schule gebaut werden soll, **wie** eine Schule gebaut werden soll und alle damit zusammenhängenden Fragen zu entscheiden.

Um diese Zweifel **auszuschließen,** und um das Komitee auf die **Durchführung** der Konkurrenzangelegenheiten einzuschränken, die Entscheidung der Frage aber, **wann** und **wie** die Schule gebaut werden soll, nach den bestehenden Gesetzen denjenigen zu belassen, welchen sie zusteht, wurde diese modifizierte Fassung vorgeschlagen und angenommen. Ich bemerke das, um den Gesichtspunkt klar zu stellen, aus welchem man den zweifelhaften Ausdruck **„beschließendes Organ“ zu eliminieren** beschlossen hat, um nämlich **diesen Konkurrenzausschuß nicht zu einem omnipotenten in den Schulangelegenheiten zu machen.**

Dr. Pražák: Ich möchte nur auf die ganz sonderbare Stellung dieses Ausschusses aufmerksam machen. Er soll das überwachende und vollziehende Organ sein. Ich weiß nicht, wie es in der Intention der Regierung liegen kann, eine solche, ich möchte sagen, Begriffsverwirrung in das Gesetz aufnehmen zu lassen.

Ich kann mir wohl, wenn ich mir ein Schulkomitee denke, welches Beschlüsse faßt, vorstellen, daß der Präsident dieses Komitees das vollziehende Organ ist. Den Beschluß aber, welcher dieses Komitee zu einem überwachenden und vollziehenden Organ macht, kann — ich glaube nicht zu irren — die Regierung im Interesse einer gesunden Gesetzgebung unmöglich sanktionieren.

Ich bin daher der Ansicht und erlaube mir den Antrag, daß der § 17 in Übereinstimmung mit der Regierungsvorlage lauten soll. Nur möge an Stelle des Ausdruckes „Komitee“ das Wort „Ausschuß“ gesetzt werden. Der § 17 würde daher lauten: „Der Ausschuß ist für die Schulkonkurrenzangelegenheiten das beschließende und überwachende Organ...“ Natürlich würde dann der nächste Paragraph in Übereinstimmung mit der Regierungsvorlage lauten: „Der Ausschuß wählt aus seiner Mitte einen Obman als vollziehendes Organ usw.“

Wenn wir den früher erwähnten Beschluß fassen, würden wir nach meiner Ansicht von den anderen Königreichen und Ländern, die auf uns sehen, rücksichtlich unserer legislatorischen Talente kein großes Lob einernten.

Dr. Giskra: Ich mache das hohe Haus auf die Bestimmung des § 20 aufmerksam, um zu dem Schlusse zu kommen, daß der Ausdruck „beschließendes Organ“ etwas Bedenkliches enthält. Paragraph 20 sagt: „Der Staatsverwaltung wird das Aufsichtsrecht bei Schulbauten vorbehalten, und bleiben die Vorschriften der politischen Schulverfassung in so weit aufrecht, als sie nicht durch die gegenwärtigen Bestimmungen eine Änderung erleiden.“

Hierin scheint wohl ein Schutz dafür vorhanden zu sein, daß die Frage, die ich früher angedeutet habe, nämlich **wann** und **wie** eine Schule zu bauen sei, nach wie vor durch die Verpflichteten und ich möchte sagen, Berechtigten festgesetzt werden soll und **das Komitee nicht diese Frage zu erledigen hat.**

Allein vergegenwärtigen Sie sich, daß es in § 20 ausdrücklich heißt: „Als sie nicht durch die gegenwärtigen Bestimmungen eine Änderung erleiden“, und daß in der gegenwärtigen Bestimmung der Passus vorkäme: „Der Ausschuß ist das beschließende und vollziehende

Organ", so liegt die Folgerung nahe, daß der Ausschuß berechtigt ist, den Beschluß zu fassen, **ob** und **wann** und **wie** die Schule gebaut werden soll.

Der Herr Vertreter der entgegengesetzten Ansicht wünscht dem Ausschusse dieses Recht zu vindizieren oder wenigstens aus der Entwicklung der Verhältnisse herauswachsen zu lassen, daß dieser Schulausschuß zu verfügen hat, wann und wie die Schule zu bauen sei. Wir waren der entgegengesetzten Ansicht, und meinten, daß die **Gemeinden** das zu erkennen haben und daß **dieses Komitee** nicht mit jener Omnipotenz ausgerüstet werde, sondern **nur der vollziehende Arm sei.**

Ich mache darauf aufmerksam, daß die Bestimmung des § 20 in Verbindung mit dem Ausdrucke „beschließendes Organ" diese Konsequenz zuläßt und ich gebe dieses der Erwägung des hohen Hauses anheim.

Was die stylistische Form betrifft, so liegt gar kein legislativer Unverstand darin, zu sagen „überwachendes und vollziehendes Organ", weil alle Exekutive als solche immer nur überwachend und vollziehend ist. Sie beschließt auch nur insoferne, **als die Überwachung einen Beschluß involviert und einen Vollzug des Beschlusses involviert.**

Das Wort „Beschlüsse" korrespondiert dem staatsrechtlichen Ausdrucke „Gesetzgebung", das „Überwachen und Vollziehen" der „vollziehenden Gewalt".

Das nicht entstehen zu lassen, was der Herr Vorredner wünscht, war die Ansicht der Mehrheit des Ausschusses, welche über die Fassung sich vereinigt hat.

Ich weiß nicht, „was die andern Königreiche und Länder, die auf uns sehen", von uns erwarten. Aber das Land Mähren wird sehr zufrieden sein, daß wir **den Gemeinden das Recht** vorbehalten haben, **zu bestimmen, wann** und **wie** die Schule zu bauen sei, und daß wir **nicht den Mitgliedern des Ausschusses** die Omnipotenz einräumen.

Dr. Pražák: Der Zweck des Schulkomitees ist die Besorgung der Schulkonkurrenzangelegenheiten... Was ein oder das andere Mitglied darüber denkt, was der Schulausschuß für Rechte hat, ist ziemlich gleichgültig. Ich muß sagen, daß ich der Anschauung war, daß in diesen Schulausschüssen der Grund und Keim zu Schulgemeinden liege, die auch Beschlüsse fassen könnten über die Frage der Zweck-

mäßigkeit, ob irgend eine Schule gebaut werden soll, und über die Art und Weise, wie das auszuführen sei.

Wenn jemand die Konkurrenzangelegenheiten zu besorgen hat, so kann ich mir nicht vorstellen, daß er nicht **beurteilen** kann oder soll, **ob** bei einem Schulbau das Dach mit **Pappendeckel** oder mit **Steinschiefern** gedeckt, oder ein **Bau** aus **Holz** oder **Ziegeln** hergestellt werden soll.

Sollte das aber nicht die Intention und der Sinn der Regierungsvorlage sein, und der § 20 allerdings seine Anwendung darin finden, daß kommissionelle Erhebungen vorangehen sollen, nicht blos darüber, ob es notwendig ist oder nicht, eine Schule zu bauen, sondern auch, wie dieß zu geschehen hat, dann gebe ich der hohen Versammlung zu bedenken, daß, wenn sie beschließen sollte, daß der Ausschuß nur ein überwachendes und vollziehendes Organ sei, der Ausschuß überhaupt nicht beschließen könnte.

Wenn wir annehmen, daß 15 Gemeinden unter einem solchen Schulausschusse vereint sind, und daß die Ausschüsse dieser 15 Gemeinden jahrelang darüber debattieren werden, ob etwas geschehen soll oder nicht, so könnte der Schulausschuß, da er nur das überwachende und vollziehende Organ ist, nichts tun, als bis diese 15 Gemeindeparlamente über diese Angelegenheiten einig geworden sind.

Das ist der Grund, warum die Regierungsvorlage mit Recht zur Besorgung der Schulkonkurrenzangelegenheiten einen Ausschuß zusammen gesetzt wissen will, den sie ein beschließendes und überwachendes Organ nennt...

Místodržitel baron Poche: Es sind über die Stellung und die Befugnisse dieses Komitees Zweifel erhoben worden, und in dieser Beziehung würde ich mir meine Meinung dahin auszusprechen erlauben, daß der Gedanke, wie er hier in den Worten der Regierungsvorlage ausgesprochen ist, wohl seine Begründung hat, und daß er auch nichts Bedenkliches in der Richtung enthält, daß etwa der Autonomie der Gemeinden zu nahe getreten würde.

Es ist offenbar ihre Absicht, daß die einzelnen Gemeinden bei Konkurrenzfragen durch eigens zu bevollmächtigende, mit rechtsgültigen Vollmachten ausgerüstete Vollmachtsträger verhandeln, wo sie natürlich früher in ihrem Ausschusse die ganze Frage durchgesprochen haben müssen, und damit ad actum solche Ausschüsse bestehen, die in dringenden

Fällen, wenn z. B. eine Reparatur oder materielle Bestandteile für die Schule notwendig sind, das nötige veranlassen, ohne erst Zeit verstreichen zu lassen, damit nicht der Schaden, wie es heutzutage leider mitunter geschieht, nicht größer werde.

Was die zweite Besorgnis anbelangt, daß die Gemeinden auf diese Weise durch übereilte Beschlüsse zu Schaden kommen könnten, scheint nicht sehr begründet. Ich sehe nämlich hier eine Menge Garantien, daß dieses Komitee gegen den Willen der Gemeinde und gegen ihr Interesse nicht viel tun kann.

Erstens geht das Komitee doch aus dem Vertrauen de Gemeinde hervor, es sind die Gemeindevorstände, die eben nur infolge der Ausübung des Wahlrechtes, der vollsten Autonomie zu diesem Ehrenamte berufen sind.

Zweitens ist hier das Beschwerderecht offen gelassen.

Das Wichtigste scheint aber, was im § 18 enthalten ist. Es steht ja diesem Komitee keineswegs frei, zu tun, was ihm beliebt. **Ich glaube, die bestehenden Vorschriften der politischen Schulverfassung bleiben aufrecht.**

Sie normieren sehr genau, wann die Pflicht einer Gemeinde eintritt, wann die Schule eine bestimmte Größe haben soll usw. Nun handelt es sich darum, den Zweck möglichst wohlfeil auszuführen . . .

Ich erlaube mir also die Regierungsvorlage zu empfehlen.

Baron Hopfen: Ich werde mir nur die Bemerkung erlauben, vielleicht ließe sich durch **Einschaltung eines einzelnen Wortes** der Zweifel beheben und ein Ausgleich finden.

Der Grund, welcher einen Teil des Ausschusses — wenn ich recht informirt bin — gegen das Wort „beschließend“ eingenommen hat, war die Befürchtung, daß vielleicht der Ausschuß sich mehr Vorrechte anmassen dürfte, als es wünschenswert ist, daß demselben zugewiesen werden.

Man ist nämlich von dieser Seite von der Anschauung ausgegangen, daß doch gewissermaßen dem Komitee **nicht ein zu weiter Wirkungskreis,** wie z. B. **der Beschluß über die Führung umfangreicher ganz neuer, bisher noch nicht bestehender Bauten,** zugewiesen werden soll, sondern daß dem Komitee **doch erst, wenn mit Beziehung auf die Schulverfassung ein derartiger Beschluß gefaßt worden, die Durchführung desselben zustehen soll,** jene Dinge inbegriffen, welche Herr Dr. Pražák angeführt hat, **als Modalitäten der Durchführung von Verträgen mit den Bauleitern.** Es würde dem

genügend Ausdruck gegeben. wenn es beißt: „Das Komitee ist für die **Durchführung** der Schulkonkurrenzangelegenheiten das beschließende und überwachende Organ."

Dr. Giskra: Ich erkläre mich mit dem Antrage des Herrn von Hopfen vollkommen einverstanden.

Místodržitel baron Poche: Ich glaube, es soll heißen „Besorgung der Schulkonkurrenzangelegenheiten."

Baron Hopfen: Ich bin einverstanden, weil dadurch in der Stylisierung eine gewisse Konsequenz mit den früheren Beschlüssen bewahrt wird.

Hned po této debatě přijato bylo znění § 17. Odbor ten jest pro obstarávání záležitosti příspěvků na školy (Besorgung der Schulkonkurrenzangelegenheiten) ustanovujícím a dohližejícím.

Dne 27. března 1863 ve 33. sezení zemského sněmu byla debata o § 16. kostelního konkurenčního výboru. Tu podal poslanec Lausch tento návrh: ...Ich glaube in Konformität des § 15 (původně 17) des Schulkonkurrenzgesetzes gefaßten Beschlusses und aus den derzeit geltenden gesetzlichen Gründen würde ich auch hier die Regierungsvorlage vorziehen. Auch hier wäre zu setzen: „Der Ausschuß ist für die Besorgung der Kirchenkonkurrenzangelegenheiten das überwachende und beschließende Organ", also mit der Änderung der Regierungsvorlage, daß statt „Komitee" das Wort „Ausschuß" gesetzt und das Wort „Besorgung" eingeschaltet werden.

Ratzer: Ich würde mir den Antrag erlauben, daß auch hier im ersten Satze gesagt werde: „Der Ausschuß ist für die Kirchenkonkurrenzangelegenheiten der Gemeinde das beschließende und überwachende Organ", damit kein Zweifel entsteht. In dem Schlußsatze des Paragraphen der Regierungsvorlage ist das allerdings enthalten.

Zpravodaj Dr. Šrom: Ich glaube, daß der Zusatz „zur Besorgung der Kirchenkonkurrenzangelegenheiten" etwas Selbstverständliches ist, weil ohnehin in § 13 und 14 gesagt wird: „Zur Besorgung der Konkurrenzangelegenheiten ist ein Ausschuß zu bilden." Was den Antrag des Herrn Statthaltereirates Ratzer betrifft, daß der Ausschuß das beschließende und überwachende Organ der Angelegenheiten der Gemeinden ist, so ist dieß ebenfalls sebstverständlich; es wird eben für diese konkurrenzpflichtigen Gemeinden ein Ausschuß gebildet nach den §§ 13 und 14...

Debatou ze dne 26. března 1863 bylo objasněno, že školní konkurenční výbor nemá práva usnášeti se o tom, **zda-li** má býti škola

stavěna a **kdy** a **jak** má býti stavěna, nýbrž toliko právo a povinnost **provésti** stavbu školy, která podle „politische Schulverfassung" byla potřebnou uznána.

Z debaty, která se rozpředla dne následujícího na zemském sněmě, jest patrno, že kostelnímu konkurrenčnímu výboru byla dána v kostelních konkurrenčních záležitostech (srv. § 1. mor. kost. konk. zákona) stejná práva, jako školnímu konkurrenčnímu výboru ve školních konkurrenčních záležitostech.

Nepřísluší tedy kostelnímu konkurrenčnímu výboru usnášeti se, **zda-li** a **kdy** a **jak** se má záležitost kostelní konkurrence (podle § 1. mor. kost. konk. zákona) provésti, nýbrž toliko ji **provésti**.

O tom, **zda-li** a **kdy** a **jak** se má provésti, rozhoduje, když se konkurrenční činitelové, t. j. správa kostelního jmění (obročník), patron a konkurrenční výbor nesmluví, na požádání farního úřadu nebo některého konkurrenčního činitele c. k. politický úřad. (P. d.)

Inkvisice.

Prof. Dr. Josef Samsour. (Č. d.)

Záhy také byla při soudech inkvisičních poznána nutnost ustanovovati zástupce inkvisitorů, kteří by dle potřeby agendu soudní mohli převzíti a dále vésti. Právo ustanovovati takovéto zástupce inkvisitorů příslušelo především papeži samému. V tomto případě byli bezprostředními splnomocněnci papežskými a měli také všecka práva papežských splnomocněncův a všecka privilegia inkvisitorů; jen obor jejich působnosti byl od papeže zvláště vytčen a inkvisitorům podřízen. Představení řeholní měli sice, jak jsme viděli, na základě zmocnění papežského právo jmenovati inkvisitory, nikoli však jejich zástupce, neboť nikdy jim toto právo nebylo od papežův uděleno a také nikdy nepovstal v této příčině právní obyčej, dle něhož by bývali mohli zástupce inkvisitorů jmenovati.[1]) Za to však inkvisitoři, jsouce přímými splnomocněnci papežskými, mohli dle platných zásad voliti si zástupce (vicarii, commissarii, substituti, delegati, vices gerentes, socii) a v listinách jmenovacích bylo jim právo toto výslovně také

[1]) Srv *Henner*, u. d. str. 93 n.

udělováno, jak na př. již Řehoř IX je dal Konrádovi z Marburku.[1]) Takovýto zástupce byl pak subdelegatem papežským a delegatem inkvisitorovým.[2]) Vykonávati toto právo inkvisitorům nebylo obtížno; vyšliť sami ponejvíce z řádův a měli proto dosti příležitosti vyhledati si mezi svými řeholními bratřími ony, kteří jim nejvhodnějšími se zdáli; neznali-li je však sami dostatečně, mohli se obrátiti na představené s prosbou, aby jim vhodné kandidaty doporučili.[3])

Později však, když již kongregace kardinalů byla v plné činnosti, změnilo se ustanovování zástupců v tom směru, že kongregaci příslušelo potvrzovati kandidaty od inkvisitorů navržené, čímž se také právní postavení zástupcův inkvisitorů změnilo; byliť nyní zástupci od papeže bezprostředně jmenovanými; jejich obor působnosti zůstal ovšem týž jako před tím.[4])

Zástupci inkvisitorů museli míti touže kvalifikaci jako inkvisitoři sami, byloť jim v agendě často je zastupovati. V praxi byl obyčejně brán zřetel k tomu, aby zástupci pocházeli z jednoho řádu s inkvisitory a aby se zdržovali, nebylo-li jim možno své služby úplně inkvisici věnovati, aspoň v blízkosti hlavního sídla inkvisitorova; v této příčině byli nejvhodnější hodnostáři u chrámů sídla inkvisitorova zaměstnaní.[5]) Pouze vzhledem na stáří jejich byly různé názory, až konečně Clemens VII v bulle „Cum sicut" z roku 1530 ustanovil nejnižší stáří zástupcův inkvisitorů na dokončený třicátý rok.[6])

Vikáři inkvisitorů zastupovati mohli vlastní inkvisitory dvojím způsobem. Někdy zastupovali je úplně v jejich okrsku a pak nazýváni byli vicarii generales. To se obyčejně stávalo, jestliže vlastní inkvisitor, jenž byl povinen, pokud síly jeho stačily, svůj úřad osobně vykonávati, na delší dobu se musel vzdáliti ze svého okrsku nebo jestliže na př. pro nemoc bylo mu nemožno úřadovati, nebo byl-li prací přetížen, dále bylo-li příliš vzdáleno místo, které soudce vyhledati musel, poněvadž inkvisit byl na př. tak těžce nemocen, že mu nebylo možno na místo soudu se dostaviti.[7])

---

[1]) *Kaltner*, Konrad von Marburg. Prag 1882, str. 134.

[2]) Srv. bullu Alexandra IV »Cum secundum tenorem« z 30. dubna 1255, *Potthast* 15831.

[3]) Srv. bullu Alexandra IV »Ne catholicae fidei« ze 7. února 1261. *Potthast* 15032, dále Urbana IV ze 26. října 1262. *Potthast* 18418.

[4]) *Henner*, u. d. str. 95 n.

[5]) Srv. *Molinier*, L'inquisition dans le midi de la France. Paris 1880, str. 129 pozn. 3.

[6]) Decernimus insuper, ut vestros vicarios seu commissarios instituere valeatis, viros vestra sententia providos, aptos, idoneos, dummodo aetatis trigesimum annum attigerint.

[7]) Srv. *Hinschius*, u. d. str. 462.

Jindy opět ustanovováni byli zástupci inkvisitorů s plnomocemi omezenými a v takovémto případě nazývali se pak vicarii speciales. Vikářům specialním svěřována byla jen určitá práva processualní, jako na př. předběžné vyšetřování, jež později bylo opakováno od inkvisitora; naproti tomu pronesení rozsudku bylo jim jen někdy svěřováno, téměř však nikdy nad impoenitentes et relapsi, poněvadž mělo za následek vydání moci světské.[1]) Starší spisovatelé mnohdy zmínku činí také o splnomocněncích, které nazývají vicarii foranei; těmito rozumějí se takoví vikáři, kteří byli ustanovováni v jednotlivých zevních okrscích, v nichž inkvisitor neměl stálého sídla, aby zde pouze jednotlivé akty processní provedli, o kterých museli hned inkvisitorovi učiniti oznámení; nejčastěji byli teprve voleni v případě potřeby.[2])

Svého postavení zbaveni mohli býti vikáři inkvisitorů, jak se samo sebou rozumí, především od papeže, jehož jménem inkvisice byla vůbec vedena. Jestliže papež sám je ustanovil, byl toliko on jediný oprávněn, je sesaditi. Představení řeholní nemajíce práva vikáře jmenovati, nemohli jich také ani úřadu zbaviti.[3]) Byli-li zvoleni jen k provedení jednoho aktu, přestával jeho dokončením úřad jejich. Naproti tomu inkvisitor, který je jmenoval, mohl je také sesaditi, a to i bez zákonitého důvodu, poněvadž byli toliko jeho delegaty. Pouze v tom případě, když dopustili se vyděračství zneužitím svého úřadu, mohli býti také i od představených řádu odstraněni.[4])

Počet zástupců nebyl ani zákonem ani zvykem určen; řídil se dle potřeby, na niž velikost okrsku a agendy rozhodný vliv měla. Bylo-li ustanoveno několik zástupců, bylo věcí inkvisitora rozhodnouti, zda mají společně nebo samostatně úřad svůj vykonávati.[5])

Vedle dosud uvedených hlavních funkcionářů, při soudech inkvisičních zaměstnaných, vyskytují se ještě někteří podřízení exekutivní a administrativní úředníci. K nim náleželi především exsecutores officii (také nuncii, missi, bedelli, oratores officiales, famuli zvaní), kteří i při pravidelných soudech se vyskytali. Jejich pravomoc nebyla jednotlivě přesně vytčena; vše, co jim bylo od inkvisitorův uloženo, museli vykonati, při čemž neměli nikdy překročiti rozkazů

---

[1]) Srv. Practica II. n. 51, 52, p. 70, 71.

[2]) *Henner*, u. d. str. 98 n.

[3]) *Wattenbach*, Über das Handbuch eines Inquisitors. Berlin 1889, str. 11.

[4]) Clem. 2. de haeret. V. 3.

[5]) *Henner*, u. d. str. 100.

jim daných; také k jiným než inkvisičním účelům nemělo jich býti používáno. Úkolem jejich bylo předvolání prováděti, obviněné zatýkati, nad nimi tak dlouho dozor míti, až byli odevzdáni do vězení, jestliže uprchli, je pronásledovati a pak dohlížet na konfiskaci jmění bludařův odsouzených.[1]) Všeobecné předpisy obecného práva o personalu exekutivním platily v celku i zde. Nedostačovali-li exekutoři při inkvisici samé ustanovení, mohli inkvisitoři žádati vždy také výpomoc od světské moci, k čemuž tato též byla zavázána a církevními prostředky donucovacími přidržována býti mohla.[2])

V Italii naproti tomu dle bully Innocence IV „Ad extirpanda" z roku 1252 mělo býti od světských vrchností ustanoveno dvanácte řádných a dobře katolických mužů k zatýkání kacířův a konfiskaci jejich jmění, kterým pro práce písařské dva notáři a pro nižší služby dva nebo několik služebníků přidáno býti mělo. Volba však oněch dvanácti mužů příslušela dle bully Innocence IV „Ad extirpanda" [3]) biskupovi a pak dvěma mnichům z řádu františkánského a dominikánského od svých převorů k tomu zvláště deputovaných. Později bulla Alexandra IV „Felicis recordationis" [4]) stanovila, že může i biskup sám onu volbu vykonati, není-li v místě volby žádného takového řádu. Než i inkvisitoři mohli dle bully Alexandra IV „Cum secundum tenorem" [5]) onu volbu vykonati, jestliže ji z kteréhokoli důvodu jinak k ní oprávnění faktorové neprovedli. Úřad exekutorů takto zvolených měl trvati jen šest měsíců; po uplynutí této lhůty mohli býti opět jinými nahrazeni. O všech rozkazech exekutorům daných byl od notarů veden zvláštní seznam.[6])

K dalším podřízeným úředníkům inkvisičním náleželi dozorci nad vězni (custodes principales). Z počátku vykonávali dozor nad vězni exekutoři sami. Poněvadž později jinými povinnostmi byli příliš zaneprázdněni, museli si z pravidla ustanovovati zástupce k tomuto dozoru. Když pak postupem doby se ukázalo, že exekutorové sami nemohou trvale zastati všecky své povinnosti, stali se jejich substituti stálými. Konečně zavedl Clemens V, maje zřetel na rozvoj zvykem vzniklý, jenž poukazoval na zavedení samostatných dozorců nad vězni,

[1]) Srv. cit. bullu Innocence IV »Ad extirpanda« § instituti autem huiusmodi.
[2]) Practica IV. p. 214.
[3]) Ze dne 15. května 1252, *Potthast* 14592.
[4]) Ze dne 28. července 1255, *Potthast* 15958.
[5]) Ze dne 30. dubna 1255, *Potthast* 15831.
[6]) Srv. *Hinschius*, u. d. str. 465 pozn. 4.

a také chtěje odstraniti mnohé nepřístojnosti, které se již zahnízdily, custodes principales (vrchní dohlížitele nad vězni a jejich ministri [dozorce].[1]) Zároveň doporučil Clemens V s tímto nařízením důrazně biskupům a inkvisitorům, aby zařídili společné žaláře (carceres, muri[2]) k věznění bludařův, aniž však jich zavedl obligatorně. Při těchto společných žalářích měli míti dohled dva custodes principales, z nichž jednoho měl ustanoviti biskup a sede vacante kapitola, druhého pak inkvisitor. Při tom mělo býti k tomu hleděno, aby za custodes principales brány byly osoby mlčenlivé, bdělé a věrné; z pravidla byly stavu duchovního, neboť úřad dozorců nad vězni byl u veliké cti.[3]) Každý z nich mohl si k podpoře přibrati pomocníka (minister), jehož schopnost a oddanost k inkvisici (bonus et fidus) byla nad pochybnost povznesenou. Než dozorci nad vězni svůj úřad nastoupili, museli přísahati, že se přičiní, aby svým povinnostem dostáli, a to v přítomnosti biskupa (nebo sede vacante zástupce kapitoly) a inkvisitora, resp. jeho zástupce.[4]) Tento postup musel býti i tehdy zachováván, měli-li biskupové pro kacíře své vlastní žaláře;[5]) ač ustanovení dozorců nad vězni jen od nich vycházelo, museli tito přece přísahu před inkvisitory nebo jejich zástupci vykonati. Jedině tito dozorci byli oprávněni k dohledu nad vězni, a to i tehdy, když bylo k účelům inkvisičním použito vězení moci světské; inkvisice nikdy nedala k tomu souhlasu, aby tento úkol připadl toliko dozorcům moci světské.

Šlo-li o uvězněné bludařky, byl obyčejně z důvodů veřejné mravnosti dozor nad nimi svěřován osobám ženským, které však byly pod dohledem dozorců.[6])

Povinností dozorců nad vězni bylo bdíti nad tím, aby vězni z vězení neutekli, jakož i aby o jejich potřeby náležitě bylo postaráno; v této příčině přísahali „omnem diligentiam et sollicitudinem quam poterunt fideliter adhibere.“ V prvním směru měli náležitě uschovávati dva různé klíče od vězení, z nichž každý správce měl jeden; vydati je svým pomocníkům směli jen tehdy, jestliže je měli také ve službě zastupovati. Toto nařízení bylo dáno, aby dozorci nad vězni

---

[1]) § 2, 3 Clem. de haeret. (V. 3.)

[2]) »Quem (carcerem) de cetero episcopo et inquisitori praedictis volumus fore communem.« (§ 2 Clem. 1.)

[3]) Practica II. n. 37, p. 62.

[4]) Practica II. n. 37, p. 62, iuramento fidelitatis et secreti prius recepto a nobis et praestito ab eodem.

[5]) Clem. 1 de haer. § 3.

[6]) Srv. *Henner*, u. d. str. 180 n.

vždy společně postupovali, tak že jeden bez druhého nic nemohl učiniti;[1]) také k tomu měli dohlížeti, aby se nikdo nepovolaný s vězni nedorozuměl. V druhém směru byli zvláště povinni pečovati, aby vězňům dostalo se celé stravy, jak pro ně byla přiměřena, a jich v ničem nezkracovati.[2]) O všech věcech, které vězni při svém uvěznění u sebe měli a které jim nebyly ponechány, museli založiti inventář, podobně i o těch, které jim od správy vězení dány byly do žaláře.

O všem, co se přihodilo, měli správci podati zprávu inkvisitorům, zvláště pozorně pozorovati chování vězňů, zda-li by se z něho nedalo něčeho použiti pro proces a k tomu přihlížeti, aby vězni vše vyplnili, co jim bylo uloženo od inkvisitorův. Aby funkcionáři nad věznicemi své povinnosti věrně plnili, byli inkvisitoři zavázáni dle potřeby všechna vězení navštěvovati a vězňů na jejich stav se dotazovati. Nikdy však neměl inkvisitor sám tuto návštěvu vykonati, nýbrž vždy v průvodu druhého soudního funkcionáře, vyjma dozorce, aby bylo docíleno, pokud možno, nestranné kontroly. Bohužel, třeba doznati, že papežská nařízení nebyla vždy přísně plněna a že inkvisitoři svým inspekčním povinnostem ne vždy horlivě dostičinili.[3])

Poněvadž s rozšířením inkvisice rostly konfiskace jmění, které byly též jako tresty na kacířství ukládány, bylo třeba k jejich provedení utvořiti zvláštní organy administrativní, k nimž náleželi především receptores bonorum publicatorum, někdy také thesaurarii sancti officii zvaní. Při volbě těchto receptorů, která z pravidla byla konána od inkvisitorů samých, byl k tomu brán zřetel, aby se vedle všeobecných vlastností úřednických vykázati mohli jměním; také byly od nich mnohdy žádány záruky, aby inkvisice byla zabezpečena před možnou ztrátou; receptoři museli býti dále schopni vésti účty a jinak také býti muži svědomitými a poctivými. Činnost receptorův omezovala se na okrsek, pro nějž byli určeni; každé zasahování do jiného bylo trestuhodno.

Úkolem receptorů bylo především přijímati všecky konfiskované statky od sekvestra, a to hned po odsouzení dotyčného vlastníka z pravidla za přítomnosti dvou notářů; dále v přítomnosti notářů, kteří o tom protokol napsali, to s konfiskovanými statky provésti, co inkvisitoři určili. O své ujmě nesměli receptoři o těchto věcech rozhodovati, proto také nesměli dlužníkům odsouzeného nic odpouštěti a s nimi žádného

---

[1]) Clem. 1 de haer. § 3.

[2]) Clem. 1 de haer. § 3.

[3]) Srv. *Henner*, u. d. str. 184 n.

vyjednávání započíti. Přijaté peníze museli receptoři odvésti do inkvisiční pokladny a o tom počet vydati; každé nepoctivé jednání s penězi inkvisičními mohlo býti stíháno církevními tresty. Inkvisitoři naproti tomu byli povinni dáti receptorovi vysvědčení o tom, kdy odsouzený se provinil kacířstvím, poněvadž tímto okamžikem propadaly statky jeho inkvisici.

Postavení receptorů v jednotlivých zemích řídilo se dle toho, komu připadaly konfiskované statky, zda-li jen státu nebo jen církevní inkvisici nebo oběma společně; receptor byl dle toho brzo funkcionářem státním, brzo inkvisičním, brzo bylo postavení jeho smíšené. Než státní fiskus nesměl se dle církevních předpisů zmocniti dříve věcí kacířům náležejících, dokud nebyl od církve rozsudek prohlášen.[1])

K podřízeným administrativním úředníkům inkvisičním náležel konečně s e k v e s t r, jenž od případu k případu býval volen, v praxi ovšem k tomu bylo hleděno, aby nebyla změna příliš častá, poněvadž stálost se sama sebou doporoučela pro lepší úřadování. Také sekvestr byl brzo výlučně funkcionářem inkvisičním, brzo světským, podle toho, komu zabavené statky připadaly. Za sekvestra byl z pravidla volen občan, jenž byl z onoho místa, ve kterém se obžalovaný nebo jeho majetek nalezal a který se těšil dobré pověsti a k obžalovanému nebyl v užším poměru. Úkolem sekvestra bylo přechovávati a dohlížeti na všecky věci, které náležely z kacířství obžalovanému, a to od okamžiku vyšetřování proti němu zavedeného až do skončení procesu. Jeho činnost byla tudíž rázu čistě administrativního; spravoval jmění obžalovaného, pokud trval proces. Rozkaz k sekvestraci dávali inkvisitoři; sekvestr pak sám měl povinnost dávati pozor na to, aby ze statků jemu k přechování daných nic se neztratilo a aby zůstaly neporušeny. Mělo-li z nich něco býti prodáno, mohlo se tak jen státi po předchozím rozkaze inkvisitorů; jinak měl býti sekvestr přibrán ke všem záležitostem, které se týkaly majetku sekvestrovaného.[2]) (P. d.)

---

[1]) Srv. *Henner*, u. d. str. 187 n.
[2]) Srv. *Henner*, u. d. str. 190 n.

Novější literatura rumunská.

Podává Alois Koudelka. (O.)

Krásná prosa rumunská neskýtá ani z daleka tak jasného obrazu duševního vývoje jako básnictví. Co se týká romanu, možno říci, že všecky dosud pod tím označením vydané práce jsou pouhými rozběhy k romanu, ale nikoliv jednolitým, zhuštěným výrazem společenského života rumunského. Za nejlepší posud romany rumunské pokládají se „Dan", nesoucí se směrem psychologickým Al. Vlahuţy. „Vieaţa la ţara" (Život na venkově) od Duilia Zamfiresca (ostatní jeho práce romanové jsou ceny pochybné) a konečně roku 1904 vydaný a cenou 1800 leĭ poctěný roman Sofie Nadejdy o 404 stránkách „Patimĭ" (Strasti). Jediné o tomto romaně lze říci, že se snaží podati jaksi zaokrouhlený obraz společenského života rumunského, a to hned venkovského a městského. Autorka líčí zánik a pád malostatkářské rodiny moldanské po pohromě, jež panujícím suchem roku 1899 postihla tamější zemědělce. Charakteristika osob provedena jest velmi zdařile až do nejmenších odstínů, nicméně přece odložil jsem roman ten rozladěn, a to proto, že hlavní hrdinka i přes zasloužený a zcela odůvodněný trest, který ji za její manželskou nevěrnost stihne, zůstala mi nesympathickou. Nechci upírat mravnostní tendence spisovatelce, ale pochybuji, že tím způsobem želané nápravy dosáhne. Mimochodem podotýkám, jsou-li opravdu společenské poměry, najmě rodinný život v Rumunsku takovými, jak je povídkáři líčí — a pochybovat o tom nemám příčiny — potom velmi bledě vypadá tamější mravnost.

Pro úplnost zmiňuji se ještě o V. Crasesca „Ovreïulu" (Zidovi), Trajana Demetresca „Jubitĕ" (Milé) a J. Adama „Ratacire" (Pobloužení) a „Sybaris", v nichž vesměs povídavost zabíjí myšlenku. Pravým opakem jejich pro svou prostotu slohu jest roman S. Prasina „Calea Robilor", jímž se autor pokouší o rozplamenění citů vlasteneckých.

Nepatrným-li počtem pěstitelův a skrovným celkem úspěchem vykázati se může rumunský roman, povídka a drama mají pěstitelův až přespříliš, a to více méně schopných a zdatných.

Tvůrci moderní rumunské povídky jsou J. Creanga a M. Eminesco. J. Creanga narodil se roku 1837 a zemřel roku 1889. Pocházel z rodu selského, byl knězem, potom učitelem, ale poněvadž se osmělil šatiti proti předpisům východní církve, byl z církve vyobcován a učitelství zbaven na nějakou dobu, za které se obíral obchodem. Jeho „Povesti" zůstanou věkovitým pomníkem vypravovacího talentu lidového. Jeho „Povesti" jsou z úst lidu vzaté pohádky a anekdoty, šprýmy (snoave), ale podané jazykem tak čistým a vypulerovaným, že na vždy zůstanou vzory klassické rumunštiny. Přinesl-li Creanga povídce rumunské prostotu slohu, čistotu jazyka a ducha národního, propůjčil jí Eminesco svými obrazy smělými a oslnivými lesku. Jak jsem se už zmínil, Eminesco málo prosaického napsal; nicméně přece jeho povídky „Sărmanul

Dionisie" (Ubohý Dionisius) a „Fat-frumos din lacrima" zůstanou skvosty rumunské beletrie.

Z dalších povídkářů dlužno uvésti J. L. Caragiale, jenž se narodil roku 1852 v Margineni a jenž dnes jest ředitelem pivovaru (!). Caragiale mohl se státi mistrem krátké povídky ne tak pro svou oslnivou formu, jako spíše úchvatným líčením výjevů ze života rumunského lidu a jeho vztahů k židům. Přidržuje se ve svých povídkách, jež z překladu známy jsou u nás, více analyse duše nežli popisování detailů vedlejších a okolí. Přirovnal bych ho k Rodinovi; oč tento usiluje ve svém umění výtvarném, toho docíliti se snažil Caragiale ve svých povídkách, jichž však mnoho nenapsal.

Realistou chce býti De La Vrancea; pravím, chce býti, neboť přes veškeré tvrzení, že líčí neb aspoň se snaží líčiti skutečný život, jsou práce jeho jenom mdlým odstínem skutečnosti. De La Vrancea narodil se roku 1858 v Bukurešti a věnuje se dnes více politice nežli písemnictví. Z prací jeho uvádím: „Trubadurul", „Sultanica", „Parazitii" (sbírka povídek nestejné ceny) a „Intre Vis și Vieața."

Pěstitelem zastřeného naturalismu jest Al. Bratesco-Voïnesti, jehož „Nuvele si schite" vykazují některá pěkná čísla.

Romantikem v pravém slova významu osvědčil se Duiliu Zamfiresco ve všech svých povídkách, ale najmě ve sbírce nadepsané „Novele romane"; totéž platí i o N. Ganem, jenž bral náměty ke svým povídkám jednak z dějin rumunských, jednak ze života lidu, jenom že mu schází pravý vzlet.

Zvláštní skupinu tvoří spisovatelé sedmihradští. Všichni berou náměty své z lidu, snažíce se věrně, bez idealisování zachytiti tu neb onu slabost jeho, a kladouce hlavně důraz na usilovnou práci, jež jediná bude s to, aby přivodila lepší budoucnost. V čele jich stojí S. Slavici. Vydal tři svazky „Novel", pak svazek nadepsaný „Novele din popor", z nichž „Gura Satuluĭ" (Huby lidské) jest pravým skvostem povídky pro lid. Pěkná je též povídka „Vatra părăsită" (Opuštěné sídlo). Přirovnal bych jeho kratší práce k povídkám našeho nezapomenutelného Kosmáka. V poslední době podjal se úkolu zpracovati v řadě povídek nejčelnější události z dějin rumunského národa. Posud vyšlý svazek „Din Betrânĭ" obírá se dobou císaře Justiniana, kdy Bulhaři a jiní Slované usadili se v Podunají. V příštím svazku, z něhož krátký úryvek přinesl letoší ročník „Sămănătorula", hodlá vylíčiti události sběhší se za časů našich svatých věrověstců, Cyrilla a Methoda, kteří také rumunskému lidu hlásali učení Kristovo. K Slavicimu druží se letos zemřelý J. Pop-Reteganul a Grigorovita.

Hlasateli umírněného realismu s humanitními tendencemi jsou citovaný již Al. Vlahuta, ale zvláště V. Crasesco, jenž vydal své „Schite si nuvele" v pěti svazcích u Steinberga v Bukurešti, z nichž nejzdařilejší jest povídka „Spirca", jejíž děj vzat ze života dobružských rybářů. Potom dlužno sem zařadit Bujora, Goroveïe, V. Popa, S. Nadejdeovou.

Ze skupených kolem časopisu „Sămănătorul“ dlužno především uvésti Mihaila Sadoveana. Ač mladý ještě věkem, přece hned prvním svým vystoupením upoutal na sebe všeobecnou pozornost, a dnes po vydání čtyr svazků svých povídek (Povestirĭ, Crîsma luĭ mos-Precu, Povestirĭ din războïn a Durerĭ înnăbusite, nemluvě o delší povídce Soimiĭ = Sokoli) má se za nejnadanějšího a nejslibnějšího povídkáře rumunského. A věru nelze mu upříti bohaté, básnické fantasie, zdařilého líčení přírody a rozvahy co do effektu. Sadovean volí si obyčejně lidi za hrdiny, kteří arci svou hrubostí a přílišnou náruživostí tu a tam odpuzují, ale z toho zase svou dobrosrdečností hluboce jímají. Mně ze všech jeho povídek nejvíce se líbí „Petrea Străinul“. Hrdina, jenž miluje chudobnou dívku (Irinu), jest odveden k vojsku, kde zpustne, až tak hluboko klesne, že se dopustí s několika kumpány loupeže, začež odsouzen jest k několikaletému žaláři. Zlomen na těle i na duchu vrací se po propuštění z vězení ve svůj rodný kraj, kde za sněhové vánice, v níž by zajisté byl zahynul, ujme se ho pop Miron, jenž se byl oženil s Irinou. Petrea vzpamatovav se ve faře poznává svou milou, jež snad tuší, kdo že ten tělesně i duševně zničený cizinec (odtud název rumunský „strainul“), ale nechce věřiti, že by její milý Petrea tak hluboko byl sešel. V duši jeho zatím zuří boj, má-li se dáti prozraditi a lásky Irininy znova si dobýt, což by arci bylo možno po odstranění manžela jejího Mirona, k čemuž však se nemůže odhodlat, ježto Miron život mu zachoval. A tož láskou k Irině — nepoznán — ztráven umírá.

Paní Costanta Hodos vydala svazek povídek pod názvem „Frumos“, v nichž líčí duši ženskou u vleku nejmocnějších vášní. Nejsou to správně řečeno ani povídky ani sceny dramatické, nýbrž charakterní momentky.

J. Gorun (Al. Hodos) sebral své roztroušené po časopisech povídky a vydal je souborně pod titulem „Taina a sasea“ (Šesté přikázaní). Hodos jest jaksi representantem dramatické povídky.

Zmínky zasluhuje též sbírka C. Sandu-Aldea „In urma pluguluĭ“ (Za pluhem).

A ještě několik slov o dramatické literatuře. Odezíráme-li od pokusů B. Alexandriho a pozoruhodné tragedie Bengesca Dabije „Pygmaliona“, V. Gh. Mortzuna „Stefan Hudici“ a B. P. Hasdea „Rasvan Voda“, možno říci, že teprve J. L. Caragiale propůjčil t muto odvětví literatury u Rumunů pečeť pravého umění. Caragiale první uvedl na rumunské jeviště živé a věrné postavy z rumunského společenského života, v jejichžto představitelích nemilosrdně bičuje všecky vady a všecku faleš v něm panující. Jeho dramatické práce vyšly ve dvou svazcích pod názvem „Teatru“. Za nejlepší kusy pokládají se „Noaptea furtuno asa“ (Bouřlivá noc) a „Scrisoarea pierduta“ (Ztracené psaní)

Hned vedle něho dlužno postaviti Ronetti-Romana s jeho dramatem „Manasse“, representantem to stoletého ducha židovského, jenž ve sňatku — z lásky čisté uzavřeném — své vnučky s křesťanem

(Rumunem) spatřuje úplný rozvrat celého židovského plemene. — Slibná jest pí. S. Nadejde, jež ve svých kusech „Jubirea la tara“ (Láska na venkově) a „Vae victis“ pokouší se o řešení velikých socialních otázek. Jí po bok staví se pí. Riria svým dramatem „Elvira“, kdežto S. Prasin ve své trilogii „Ježíš, Mojžíš a Mohamed“ odvažuje se na řešení otázky náboženské, arci ne ve smyslu katolickém. — Z dalších jmenuji ještě V. Leonesca, jehož kusy vynikají zvláštní znalostí divadelní techniky, J. Gavanesca, Polizu-Micsunestiho a konečně C. Hodosovou, jež ke konci roku minulého vydala kus „Aur“ (Zlato), jenž označen za pravý kus lidový. Fabule kusu jest krátce tato: Starý lakomec Nistor rozkmotří se se svou marnotratnou sestrou; po 20 let vede mu domácnost Anna Bisorca, jíž však starý lakomec přece jaksi nedůvěřuje, tak že v poslední chvíli povolá k sobě sestru svou. Anna, takto hodná žena, má jen jedinké přání, totiž aby mohla dáti syna svého na vyšší školy. To však vyžaduje peníze, i okrade Anna na návod svého muže starého lakomce. Přibyvší jeho sestra ztropí rámus, nic se neohlížejíc na smrtelný zápas bratrův. Ale nemajíc důkazů proti Anně veřejně vystoupiti nemůže. Aby si však přece k ukradeným penězům dopomohla, podporuje vzkličující lásku mezi svou dcerou Kornelií a Anniným synem, ano svoluje k zdánlivému jejich zásnubu. Zatím však ve vsi začnou lidé závistivým okem pohlížeti na Bisorkovy, nepřejou jim peněz, i přepadnou jejich hospodu. Co Anna vetřelcům podává krabici s penězi (jen nahoře několik dukátů, vespod měď), zabit je syn její k pomoci jí spěchající, snoubenka pak jeho dověděvši se o tom, otráví se. A když pí. Kosmová bývalé hospodyni svého bratra opět krádež vytýkati začne, zachvátí Annu šílený vztek, i hodí jí pod nohy peníze, jichž lupičům vydati nechtěla.

Jesuitské missie na Moravě v letech 1558—1653.

Podává Jan Tenora. (Č. d.)

Roku 1626 v Olomouci bylo 420 zpovědí životních. (III. 692.) V Holešově dva jesuité konali pilně cvičení křesťanská jak v městě tak i ve 14 vesnicích a přes 100 do církve uvedli. Před vojskem Mansfeldovým, které širý kraj Moravy plenilo, dali se na cestu do Olomouce, byli však o všecko oloupeni a nevrátili se již do Holešova, kde tak po smrti Zdenka z Lobkovic sídlo jesuitské zaniklo. (III. 708.) Za to v Jihlavě, kde bylo 9 členů řeholních, skutečná kollej zřízena, k níž také seminař pro chudé studující přibyl. Školy rovněž otevřeny. (III. 725—727.) V Olomouci, ačkoli zuřil mor a nepřítel, měla akademie přece 600 žáků. (III. 730.) Ve Znojmě měšťané založili si Marianskou družinu a osvědčovali velikou horlivost ve víře katolické. (III. 734.) Prací olomouckých 383 odložilo bludy (III. 738.), ve Znojmě 45 měšťanův

a přes 100 jiných, v Jihlavě, Brtnici, Lukách a jiných místech 222, v Brně v městě 287 a na venkově 357. (III. 740.) Zboží své v Bohuticích[1]) tohoto roku jesuité znojemští úplně do církve uvedli. Na panství mor.-budějovickém pán Hanibal ze Schaumburka vypudil nekatolické kazatele a povolal ze Znojma dva jesuity; nějaký čas nechtěli zříci se kalicha zvláště ženy, až konečně na Obrácení sv. Pavla 600 přijalo svátost oltářní, tak že Budějovice s pěti vesnicemi církvi získány. Brzy farář katolický tam uveden. (III. 754.) Břeclavský pán hrabě Maggau zavolal tam jesuity z Brna, kteří tam obrátili 200. a v okolí 100. V Bučovicích do církve se vrátilo 300, jinde (in vico Luterbach) 88. Ve Slavkově, kam častěji jesuité docházeli, třikráte tohoto roku po velkonoci kázal jesuita o rozdílech ve víře. Po prvním kázaní pět novokřtěnců, 12 lutheránů a několik bratří se obrátilo, ostatní však, než víru změniti, chtěli se raději vystěhovati. Než po druhém a třetím kázaní všichni, kromě dvou, bludů se zřekli. (III. 755.) Na visitaci své diecese vzal s sebou kardinal dva jesuity, a mnoho způsobeno; do četných kostelů zase uvedeni byli katoličtí faráři, odstraněny stopy bludařské a veliké zlořády, obřady katolické zase zavedeny, o nuzné faráře se staráno. Roku tohoto kromě mnohých, kteří nebyli čítáni, a kromě těch, kteří vůbec u celých měst a vesnic obrácených se čítají, do církve se vrátilo od olomouckých 500, brněnských 2040 kromě města Slavkova, jihlavských 222, znojemských 745 kromě celého zboží bohutického. (III. 756.)

Roku 1627 bylo ve Znojmě členů řeholních 14. (III. 761.) Jejich prací do církve se vrátilo přes 400. V Jihlavě měšťanů 40; v Kněnicích 120 z kališníků se obrátilo. V Horní Slatině chrám sv. Jiljí, který přes 60 let byl v rukou nekatolíků, očištěn a katolíkům dán; obyvatelé nechtěli se však kalicha zříkati. V Brtnici zase tohoto roku 43 církvi získali. (III. 799, 800.) V Brně do církve se vrátilo přes 200. Do Oslavan povolal hrabě Althan jesuity z Brna; 20. února začaly missie. Ale bylo mnoho překážek; hospodářský úředník byl zatvrzelý bludař a jiné v bludech posiloval, lid se rozprchl po lesích před vojáky, kteří tam na ležení byli. Kromě toho plenili vojáci Oslavany zrovna toho dne, kdy 30 předních měšťanů bylo u sv. přijímání, což hned bludaři vykládali za trest boží. Přece však všichni hospodáři, potom manželky jejich a děti vrátili se do církve, konečně také hospodářský úředník. Sami si pak měšťané ustanovili, že řády katolické zachovávati budou, donášeli knihy, kacířské spisy a pověrečné předměty na prohlédnutí a spálení. (III. 801.) Do Ivanovic[2]) několikrát došli, pracovali v Olbramovicích a Troskotovicích, v kterýžto všech místech 511 obrátili. V Břeclavě jiný kněz z Brna 20. prosince tam poslaný v desíti dnech obrátil 79 kališníkův a 36 kalvinců, a prokazoval služby lásky vojákům z Uher se vracejícím. V Krumlově a Ivančicích od 21. září po pět neděl působili dva jesuité z Brna s takovým úspěchem, že potom na první neděli adventní přijalo sv. svátostí přes

[1]) Patřily k tomu vsi: Bohutice, Selovice, Vedrovice, Zábrdovice.

[2]) Míněny asi Ivančice.

8·0. Celkem obrátili brněnští 1826 (III. 802, 803.) V Olomouci vrátilo se do církve, ačkoli měšťané byli již všichni katolíky, na 300. (III. 803.)

Roku 1628 bylo v Brně členů 93. (III. 861.) Chudí studující teprve tohoto roku společně žili v semináři. (III. 882.) Nové dekrety císařské reformační publikovány; v Brně 570 do církve se vrátilo, v Břeclavě po měsíční práci 690, mezi nimiž 7 kazatelů. V srpnu byly missie v Boskovicích, 235 se obrátilo. Na panství Habrovanském[1]) v prosinci ještě 12 do církve uvedeno. Do Hustopeče sami měšťané si pozvali na 9. červen jesuitu z Brna, který tam také 3 do církve získal. Celkem tedy brněnští přivedli do církve 1510. (III. 907.) Ve Znojmě obraceli jesuité ještě odjinud tam přibylé a výborně působili křesťanskými cvičeními. Do Oslavan povolal dva jesuity duchovní správce prelat Arnheimský, jmenovaný ve Švédsku arcibiskup Upsalský. Do Olbramkostela vyžádal si magistrat znojemský jednoho kněze, který tam pobyl od března do října, a v Olbramkostele a ve třech dědinách všecky do církve uvedl. Celkem znojemští církvi získali 600. (III. 909.) Z Olomouce pracovali opět v Brumově, kde bylo všecko v pořádku, zase přišli do Prostějova, kde bylo kolik sekt. Přece však 50 do církve přivedeno. V sedmi vesnicích u Prostějova 166 rodin k církvi přistoupilo. Celkem od olomouckých získáno 1275. (III. 909.)

Roku 1629 bylo v Brně členů 109. (III. 935.) V Jihlavě do církve se vrátilo 36, ve Znojmě 226. Tu bylo pod pokutou přikázáno zachovávati půst, na kolenou modliti se Anděl Páně; služebníci směli býti jen katoličtí. V Oslavanech dokonán byl tohoto roku návrat do církve. Na panství Jiřího hraběte Náchoda po žádosti jeho poslán byl kněz jesuitský. V Miroslavě a dvou vesnicích bylo obrácených 200. Na panství tulešickém, kde byla dvě městečka a tři dědiny,[2]) 300 se obrátilo. Již před tím byl z Tulešic kalvinský kazatel vypuzen. Hrotovice byly sídlem kališníků, Dalešice bratří; tu v kostele před bitvou bělohorskou znetvořil kazatel sochy svatých, avšak potom byl od polských vojáků v kostele témž utrýzněn. Teď 300 v obou místech vrátilo se do církve. V Myslibořicích domluvili se, že neodstoupí od své bratrské víry, ale přece působením jesuity 200 se obrátilo, a k tomu tři jiné chrámy vráceny katolíkům. (III. 993, 994.) V Brně získáno církvi 570. V Líšni jeden kněz jesuitský působil od polovice listopadu s tekovým zdarem, že do vánoc celé městečko bylo katolickým. (III. 984.) Z Olomouce byl od pána Jana Švábenského pozván jesuita do Konice, a obrátil se sám pán s manželkou, s třemi šlechtici a 16 z lidu. (III. 995.) Od olomouckých do církve uvedeno bylo přes 1240. (III. 997.)

Roku 1630 bylo v Brně členů přes 100, ale zle zuřila tam nakažlivá nemoc, do týdne 4 zemřeli. (III. 1033.) Ve Slavkově obráceno 13, v Čejkovicích práce celého roku nebyla také marnou, rovněž

[1]) Náležely k němu vesnice: Habrovany, Lulč, Nemojany.

[2]) Míněny asi Tulešice, Dukovany, Horní a Dolní Dubňany, Čermákovice.

i v Litovli práce několikrát opětovaná. Tovačov dvojími missiemi od bludův očištěn. Z Olomouce jesuité obrátili tak 1300. (III. 1080.) Ze Znojma zase vyžádal si 2 jesuity, Čecha a Němce, pán Jakub Berchtold;[1]) měsíční přičinění přivedlo do církve 213. Několik se obrátilo ve Znojmě. Jihlavští do církve uvedli 20, brněnští na 400. (III. 1081.)

Roku 1631 olomoučtí obrátili 620. Do Vizovic vyžádal si pán Melichar Dočzi jesuitského kněze, který v kraji tom celý rok neunavně pracoval a 54 do církve přivedl. (III. 1136.) Do Budějovic, kde zase bludy se šířily, o vánocích přišli dva jesuitští kněží a tak zdárně působili, že 500 přijalo sv. svátosti a všickni zřekli se bludů. V Krhově také kázaní jesuitovo potkalo se se souhlasem. V okolí Budějovic do církve se vrátilo 41, ve Znojmě 37. U Budějovic byla kromě toho vesnice vždycky katolická; tam žádali jen, aby jim nebylo bráněno přijímati z kalicha, ale i toho se pak zřekli. V Jihlavě 18 obrátilo se, tak že město bylo všecko katolické. V Brně církvi získáno 176; v Líšni zdárně pracoval P. Metsch. (III. 1138, 1139.)

R. 1632 z Jindřichova Hradce působili jesuité ve Slavonicích, v Telči. (III. 1213.) Kollej znojemská byla plna řeholních členů z Čech za války minulého vypuzených nebo uprchlých; někdy bylo jich až 53. (III. 1213.) Po celý rok kázali česky i německy na Hradišti, obrátili tam 100 lidí, kacířské knížky a pověrečné lístky pálili, mravy napravili. (III. 1215) V Budějovicích zůstával kněz jesuitský až do května, neopouštěl jich za morové rány; 10 do církve přijal. O velkonoci působili v Mor. Krumlově, tři obrátili. V Jaroměřicích kněz jesuitský skoro všecky měšťany vyzpovídal a tři do církve uvedl, v Uherčicích pak 33. V Miroslavě byla missie v únoru, ale s nevelikým výsledkem. (III. 1216.) Do Brna rovněž mnoho uchylovalo se vypuzených z Čech a ze Slezska členů řeholních, koncem roku zůstalo tam ještě 110. (III. 1219.) V Brně do církve bylo uvedeno 94. (III. 1220.) Na rozsáhlých sedmi panstvích Maximiliana Lichtenštejna zase do takové nevědomosti upadli lidé, že málokdo uměl dělati kříž a mnozí zase do zjevných bludů zabředli, kdo pak zůstal podle jména katolíkem, svátostí nepřijímal. Proto vyžádal si kníže tři kněze jesuitské, kteří od konce října minulého roku do května tohoto roku s místa na místo chodili a počátek obrácení činili u úředníků, správců, městských rad a předních a učenějších, které všecky zevrubně poznamenané měli. Docílili, že u svaté zpovědi bylo přes 8000, rozličných bludařův obrátilo se 3250 se sedmi kazateli, odpadlíků se vrátilo 2245. Aby lid u víře již zachován byl, nákladem knížete vhodni učitelé byli ustanoveni, řády katolické zavedeny, postaráno se, aby nejméně třikráte do roka žádány zpovědní cedulky, bludařské knihy odstraněny. Od té doby také stálé jesuitské missie na panstvích Lichtenštejnských nákladem knížecím zařízeny. Rovněž svobodný pán Berchtold Schmid své městečko Vratěnín ve znojemském kraji knězem jesuitským do církve katolické uvésti se snažil; do měsíce obrátilo se 50 a ostatní znenáhla následovali. (III. 1221, 1222.)

[1]) Byl majitelem panství uherčického.

V Olomouci byla kollej také přeplněna; do církve získáno bylo tam 141. (III. 1223.)

Roku 1633 zuřil od července veliký mor. (IV. 4.) V Brně bylo členů řeholních 113 (IV. 23.), ale všichni zůstali zdrávi. (IV. 60.) Okolo Brna obvyklá křesťanská cvičení konali scholastikové a novici; připadli tam kdesi na bludařskou školu, která pak zrušena byla. (IV. 66.) Olomoučtí do církve získali 800, znojemští 50, jihlavští 6, brněnští 60. (IV. 69, 70.) Z Jindřichova Hradce jesuitský kněz po čas postní věrně pracoval ve Slavonicích, 13 obrátil. Hrabě Althan své poddané zapsal do řehole „vojska křesťanského" a chtěl, aby třikráte do roka, o Zjevení Páně, Nanebevstoupení Páně a Nanebevzetí Panny Marie, přijímali svaté svátosti. O těchto tedy dnech a kromě toho v květnu a září žádal si jesuity znojemské do Oslavan, aby pomohli zpovídati. V Bohuticích taktéž stále působil kněz ze znojemské kolleje a do církve uvedl 31. Tam scházívali se lidé ze širého okolí, poněvadž tam bylo málo farářů; ke křtu donášeli děti, jimž bylo již kolik měsíců, ano jednoho chlapce již dvouletého. (VI. 73.) Z Olomouce o nedělích a svátcích přicházívali jesuité na panství Karla Haugvice do Kokor; od té doby neděle a svátky byly svěceny, svaté svátosti přijímaly se častěji, ba měsíčně, chrám opraven a ozdoben, stará kázeň obnovena, zastaralé bludy a pověry vymíceny. Do Boskovic čtyrykrát z Olomouce se jesuité vypravili a skoro tři měsíce pracovali s výsledkem velmi skrovným. Lidé tam zase skoro všichni odpadli. Kříž dělati bylo jim na posměch, knězi jesuitskému se vyhýbali, jak jen mohli. Přece však do tvrdé této půdy símě se selo, aby někdy vydalo žeň, když nyní žádné očekávati nebylo možno; vždyť jen 22 se obrátilo. Duchovní drama na Veliký pátek líbilo se však všem, tak že se opakovati musilo. Ve Vizovicích na panství Melchiora Dočzi taktéž tvrdou a pernou práci měli dva kněží jesuitští u lidu drsného a kalvinskými kazateli kaženého; docíleno aspoň, že nevyhýbal se jesuitům a s nimi do řeči se dával. Slavné průvody konaly se ze Znojma do Mikulova, kde pět kněží jesuitských ve dne i v noci zpovídalo, a u Olomouce začalo se putovati na Svatý Kopeček, kde 3. dubna byl posvěcen chrám.

Roku 1634 bylo ve Znojmě členů řeholních 24. (IV. 120.) Z Brna byla v Tuřanech, kam jesuité často docházeli, založena družina rolníků pod ochranou sv. Isidora, ku kteréž se přidávaly i sousední vesnice. (IV. 125.) Tohoto roku zavedeno bylo také měsíční svaté přijímání, na ten způsob, jako v Římě obvyklo. (IV. 137.) U Olomouce konala se křesťanská cvičení po 11 vesnicích. (IV. 141.) Z Jindřichova Hradce opět v čas velikonoční zpovídali jesuité ve Slavonicích, kde také 10 kališníků do církve uvedli. Jihlavští doma obrátili 7; kromě toho pracovali v Mor. Budějovicích a Brtnici. (IV. 152.) Z Olomouce a Brna velmi často docházeli na venkov; brněnští obrátili 120, znojemští 28, olomoučtí 303. (IV. 153, 155.) Na panství vizovském dva jesuité skoro celý rok působili, u zpovědi bylo několik set Valachů, do církve se vrátilo 62, u cest postaveny kříže s nástroji umučení Páně, které Valaši uctívali. (IV. 157.)

Roku 1635 za válečných těch dob zdržovalo se v Olomouci členů řeholních skoro 100. (IV. 209.) Pro novou kollej, která na Moravě zříditi se měla, darovala Kateřina Alžběta, dcera Viléma Bohuslava Zoubka ze Zdětína, své panství habrovanské, které mělo tři vesnice, a zdounecké, k němuž kromě městečka přináleželo 10 vesnic.[1]) Kollej tu chtěl míti císař v Hradišti, kardinal však v Kroměříži, kde také potom se zřizovala. (IV. 213.) Za příkladem brněnských zavedena také Olomouci Marianská družina pro rolníky, v níž byli rolníci ze 44 míst, kteří se horlivě scházeli a zbožného života pilni byli. (IV. 228.) Na poutě chodili z Brna do Křtin, na Vranov, do Líšně k Panně Marii Pomocné, z Olomouce slavně putovali do Častochova. (IV. 235.) U Brna magistři a novici v 28 místech až na dvě míle cesty konali křesťanská cvičení. Olomoučtí jich také byli velmi bedliví. (IV. 243.) V Olomouci do církve se vrátilo 257 (IV. 249.), v Brně 148. (IV. 253.) Z Jihlavy často pomáhali jesuité faráři v Mor. Budějovicích. Na panství svém v Novém Jičíně[2]) usadili se dva jesuité z Olomouce a tam s farářem docílili, že nezůstalo ani jednoho nekatolíka a obrácených bylo 1163. Na vizovském panství bludy také úplně vykořeněny byly; koncem roku shledáno bylo ještě něco přes 300 nekatolíků, a i ti se obrátili. Pak konaly se missie mezi Valachy, jichž výsledek se teprve objeviti měl. (IV. 263.)

R. 1636 začátkem dubna stal se počátek kolleje v Kroměříži; školy otevřeny. Do tří tříd rozděleno 130 žáků. Křesťanská cvičení konána s velikou oblibou a prospěchem, aspoň 400 získáno církvi. Kardinal chtěl jesuitům svěřiti kostel sv. Mořice, než zmařeno to bylo smrtí jeho. (IV. 280—282.) V Olomouci zavedena krátká ranní kázaní o nedělích a svátcích pro čeládku. (IV. 313.) V Olomouci do církve uvedeno bylo 257, mezi nimiž tři šlechtičtí bratří Schaffgotschové. (IV. 321.) Brněnští církvi získali 118. V Oslavanech a Ivančicích tohoto roku zase konány byly missie, o výsledku jejich však není nic poznamenáno. Ve Znojmě obrátilo se 30. (IV. 322.)

Roku 1637 ve čtyřech vesnicích u Znojma konána křesťanská cvičení, a také po ostatním okolí jesuité víru šířili. (IV. 399.) Přijímání svatých svátostí bylo velmi časté; v olomouckém kostele jesuitském ve třech měsících bylo 18.000 u sv. přijímání; na 200 vykonalo životní zpověď. (IV. 400.) Znojemští přivedli do církve 50, kroměřížští 64, brněnští 75. (IV. 408.) Rolnická družina Marianská u Olomouce rozšířila se již na 57 vesnic a docházeli až na dvě míle horlivě ke svým schůzím a ke svaté zpovědi, tak že zpovědníci ani stačiti nemohli. V neděli po Narození Páně a první neděli v květnu přicházívali i se svými rodinami do Olomouce za zpěvů pod prapory vedeni jsouce faráři. Tam v jesuitském kostele svým jazykem zpívali, po dvou s hořícími svícemi k svatému přijímání přistupovali, pak zpívajíce o velebné Svátosti domů se ubírali. (IV. 427.) Družiny Marianské

[1]) Vesnice ty byly: Čvrčovice, Skržice, Soběsuky, Lhota, Zlámanka, Divoky, Roštín (díl), Těšánky (díl), Troubky (díl), Rataje.

[2]) Na tom panství bylo městečko Štramberk a 12 vesnic.

kvetly a množily se u kollejí jesuitských zabírajíce v sebe také svobodné i ženaté řemeslníky. (IV. 428.)

Roku 1638 z Jindřichova Hradce působili jesuité v Dačicích a Budkově a několik lidí do církve přivedli. (IV. 478.) Kroměřížští obrátili 334, ale pracujíce na několika místech. Chodili častěji do Holešova a Brumova a do okolí. V Brně obráceno bylo 140 (IV. 480.), ve Znojmě 41, v Olmouci 105, z nichž 15 bylo z Přerova. (IV. 482.) Toho roku rozmáhal se mor, za něhož nemocným obětavě se sloužilo. (IV. 489.) Svátosti velmi často se přijímaly, nové družiny Marianské zakládány. (IV. 494, 501.)

Roku 1639 z Kroměříže konány byly missie v Lipníku; do Holešova častěji také docházeli, rádi byli posloucháni a přemnohé z bludu vybavili. Z Olomouce se zase vypravili na Valašsko; ačkoli tam zatím od několika let všecko opět zarostlo bludy, přece žádný týden neuplynul bez užitku. (IV. 553.) Brněnští církvi získali 37, jihlavští dva příchozí, neboť město samo bylo katolické, znojemští 19, olomoučtí 90. (IV. 555.) Překážkou šířiti víru katolickou byl mor a válečné časy. (IV. 560.) U kollejí jesuitských katechese horlivě konány, v Brně a v okolí na 14 místech, a mravy napravovány; tisíce k hodnému přijetí svatých svátostí připraveni. Mnoho pracováno, aby bludné mínění zvláště sedláků vykořeněno bylo, jakoby nebylo dovoleno jindy jíti k svatému přijímání, leč jen o velikonoci, a i tehdy že stačí jen se zpovídati. (IV. 563.) Když v Čechách toho roku zuřila válka, uchýlilo se z rozptýlených českých kollejí do Jihlavy 26; ve Znojmě drahotou taková nastala bída, že v Rakousích kněz jeden jesuitský obilí musil ptáti. (IV. 594.) V Kroměříži bylo členů řeholních již 17, k nimž později přibylo ještě více odjinud, ale dům jejich jim tam ještě zplna zabezpečen nebyl. (IV. 626.)

Roku 1640 bylo v Olomouci řeholních členů 100; kollej byla mnohým neštěstím stíhána. (IV. 652.) Všude zase zuřil mor. (IV. 662.) Horlivě však všude pracováno; z Jindřichova Hradce stále působili ve své dědině Popelíně s dobrým zdarem. (IV. 674.) Z Brna vypravil se 23. března P. Jan Drachovský na Pernštýn a celé panství to časem církvi získal. (IV. 675.) V Ivančicích třikrát tohoto roku pracoval s užitkem jesuitský kněz z Brna; 27 bludařů vrátilo se tam do církve. Ze Znojma docházeli jesuité do Miroslavi a Budějovic, z Kroměříže do Lipníka, Holešova a jinam často. (IV. 676.) Kroměřížští do církve uvedli 34, brněnští 30, jihlavští 22, znojemští 60. (IV. 680.) V Olomouci zřízena družina Marianská nová z řemeslnických učňů. (IV. 681.) V Kroměříži konečně bylo jesuitům vykázáno místo na kollej. (IV. 691.)

Roku 1641 z Olomouce často docházívali jesuité na panství knížete Karla Eusebia z Lichtenštejna do Litovle; rádi byli vídáni a vždy působili s velikým prospěchem. Na radu jesuitů rozkázal kníže svým úředníkům, aby s lidem laskavě a spravedlivě jednali. Často také chodili do Tovačova na panství hraběte Julia Salma, kde zastávali faráře. U hraběte a dvoru jeho snažení jejich mělo utěšený vždy vý-

sledek, ale u lidu neprospívali. (IV. 716.) Ze Znojma chodili často na panství Hannibala hraběte Schaumburka do Mor. Budějovic a na panství knížete Gundakera Lichtenštejna,[1]) kam bývali voláni a kde se zdarem pracovali. Z Kroměříže často vypravovali se do Holešova a odtud opětně na Hostýn, aby tam do kostela scházejícímu se lidu svátostmi posluhovali. Do Kvasic vyžádal si jesuity hrabě Jan Rotal, kde výborného výsledku docílili, ale mezi Valachy u Vsetína těžká byla práce a jen naděje do budoucna se ukazovala; přece však asi osm vrátilo se do církve. Na rozličných missiích do církve uvedeno bylo 106. (IV. 717.) Olomoučtí obrátili 45 bludařů, 2 židy. (IV. 719.) Kroměřížští 14, jihlavští 6, znojemští 40, brněnští přes 200. (IV. 721.)

R. 1642 obrátili znojemští 14, jihlavští 284, kroměřížští 31, brněnští 217. (IV. 776.) Jihlavští konali missie v Třebíči se skrovným jen zdarem. (IV. 777.) Kroměřížští v Kojetíně, Moštěnicích, Otrokovicích, Napajedlách, Kvasicích a získali 15 osob církvi. Do Tovačova přišli právě vhod; 24. srpna ráno vpadli tam Švedové, loupili, vraždili, zraňovali, městečko zapálili. Sotva s kořistí odešli, když s hradu přispíšili jesuité a polomrtvým laskavě posluhovali, svátosti udíleli, tři také do církve uvedli; pak jak mohli, starali se o těla rozdrásaná a nářek a pláč upokojovali. Když u Brna leželo císařské vojsko, zejména mladší kněží chodili po celém okolí konajíce skutky lásky; 250 církvi získali. V Ivančicích působili po celý půst. (IV. 778.) Kroměřížští vypravili se zase na missie mezi Valachy do Vizovic a Vsetína a pracovali tam s nebezpečím života tak, že kolik tisíc přijali svaté svátosti a 43 obrátili. Když Švedové vtrhli na Moravu, poddaní jistého pána se vzbouřili, ale jesuitský kněz je pohnul, že s pánem svým se srovnali a zbraně proti Švedům obrátili. Také do Holešova přišli dva kněží jesuitští na missie, kde shledali dost plevele. Počali od bludařských úředníků hospodářských, pak druzí laskavě přivedeni k pravé víře; způsobeno, že neděle a svátky byly svěceny a aspoň 50 církvi získáno. Rovněž konány byly missie v Uh. Hradišti se zdarem; tovaryšstva tam velmi si vážili. (IV. 779, 780.) Roku tohoto švedská válka byla přenesena také na Moravu. Torstenson dobyl Olomouce, kde nastaly válečné strasti. Lutheranští kazatelé uvedeni do chrámu sv. Blažeje a sv. Mořice, a v moci své drželi jej osm let. (IV. 800.) Z Kroměříže před Švedy odešli členové řeholní, jichž bylo 20, až na tři, ale po měsíci vrátili se zase, když Torstenson jinam se obrátil a Švedové z Olomouce se neodvažovali, poněvadž je ohrožovalo vojsko císařské u Brna soustředěné. (IV. 802.) V Brně byly obavy před nepřítelem, ale novici, jichž bylo 75, všichni tam vytrvali spolu se staršími členy. (IV. 810.)

Roku 1643 brněnští v 17 vesnicích konali křesťanská cvičení; jak novici tak kněží z třetí probace působili s takovou snahou a zdarem, že kraj kolem Brna od neřestí očištěný a překrásnými ctnostmi zkvétající byl jako ráj Páně. (IV. 2. 21.) Znojemští církvi získali 52,

[1]) Míněno panství krumlovské.

jihlavští 9, brněnští 94, mezi nimiž kazatele lutheranského, který v Brně byl uvězněn, protože na Valašsku byl lid sváděl, a učitele kališnického. Po celý rok, ale s přestávkámi, působili jesuité na panství pernštýnském zastávajíce úřad faráře vlastního a 20 lutheránů do církve obrátili. V Divácích tak svatě mravy a víra byly zřízeny, že celé okolí odtud bralo si dobrý příklad. Když za bouře válečné venkované u Brna ukrývali se do lesů a skal, z hladu živili se všelikými kořínky a bylinami neznámými. Když pak pokojněji bylo, vraceli se, ale taková povstala mezi nimi nákaza, že v jedné světnici bylo po sedmi, po osmi nemocných. Tu ubohých ujímali se zvláště kněží z třetí probace všemožnou pomoc až přes míli cesty skýtajíce. (IV. 2. 25, 28, 29.) Znojemští konali missie na krumlovském panství knížete Gundakera Lichtenštejna; nebyli tam někde od desíti let, a poněvadž farářů bylo málo, mnoho zase kleslo do starého rozvratu. Zase tedy jesuité obnovili dřívější nauku a do církve uvedli 112, kacířský krčmař, který u sebe lidi sváděl, byl z panství vypověděn. V Hrušovanech na panství hraběte Breunera také ze Znojma dva kněží byli na missiích; bludů se zřekli 4; sám majitel panství se súčastňoval a dobrým příkladem předcházel při katechesích. Obojí missie trvaly až do roku příštího po osm měsíců. Z Jihlavy byly missie konány v Brtnici. Z Kroměříže 4 jesuité pokračovali na missiích mezi Valachy na panství vsetínském; práce jejich byla tvrdá a nesnadná, tak že sotva 13 bludů se zřeklo; ostatním však nově obráceným, jichž bylo přes tisíc, práce tato jejich velice prospěla. (IV. 2. 44—46.) V Kroměříži zdárně vše osm let prospívalo; žáků bylo 300, v semináři nově založeném bylo 16 mladíků hudby znalých, vše nejlepší do budoucnosti bylo lze očekávati. Avšak jeden den všecko zničil. Torstenson, který z Čech v květnu na Moravu vpadl, 25. června obklíčil Kroměříž; v kolleji z 33 členů řeholních bylo 13. Dne 26. června dobyl Torstenson města, vyplenil a zapálil; rovněž kollej jesuitská byla zničena. Jesuité byli zajati a do Olomouce odvedeni, až konečně za výkupné 2050 rýnských byli propuštěni. Kollejní statky Zdounecký a Habrovanský byly popleněny a vypáleny, tak že škoda se cenila na 50.000 rýnských. Členové řeholní odešli dílem do Brna, dílem do Znojma; na zimu však většinou odebrali se do Uh. Hradiště, kde zatím missie jesuitské předešlého roku započaté zdárný průběh měly. Do církve vrátilo se 12 bludařů. Tyto missie položily základ k budoucí kolleji jesuitské v Hradišti, která místo kolleje v Kroměříži byla pak zřízena. Císařský rychtář Jan Český na smrtelném loži poručil budoucí kolleji pozemky značné. (IV. 2. 47—52.) V Olomouci bylo snášeti jesuitům od Švedů velikých útisků, až konečně v říjnu bylo jim dovoleno odejíti. Odešlo jich asi 8, kteří posud v kolleji zbývali, zůstal pak jen P. Jiří Pelinga, který neunavně pracoval v duchovní správě. Až na tři, kteří odebrali se do Brna, ostatní jesuité z Olomouce uchýlili se do Čejkovic, kde horlivě působili; vycházeli i do dědin udílet svátosti; voláni byli až do Břeclavy, Kyjova, Hodonína, Podivína; v Lednici pilně konali katechese, tak že odchod jejich

z Olomouce utvářil se v jakési missie. (IV. 2. 54—56.) V Brně za této bouře válečné bylo v kolleji plno členů řeholních, bylo jich nejméně 90, kromě těch, kteří před Švedy se tam uchýlili: 56 noviců, 13 kněží třetí probace. Za hrozícího nebezpečí od Švedův utíkali se o pomoc nebeskou vroucími pobožnostmi, ale také u velikém počtu novici a studující pomáhali budovati hradby a opevnění. Když Švedové k Brnu přitrhli, opustili kollej členové z cizích kollejí a z domácích někteří bázlivější a zvláště ti, kteří brzy jinam posláni býti měli, zůstali však novicové a mnozí staří členové, celkem 70, jimž moudře stanovisko a úkol rektor P. Martin Středa vykázal. Dne 9. září odtrhl však Torstenson od Brna. (IV. 2. 57—59.) V Jihlavě bylo členů řeholních 35, neboť se tam uchýlili scholastikové z Olomouce, kteří pak zbraní se chopili a ve dne v noci na stráži byli. Do Znojma také přibyli členové řeholní z Kroměříže a 13 z Chomutova; k pohromám, které pohubily statky kollejní, přibylo ještě neštěstí, že věž u sv. Míchala s dílem chrámu se zřítila. (IV. 2. 66, 67.)

Roku 1644 opět na akademii olomoucké nebylo vyučováno, ježto město bylo v moci švedské; rovněž tak bylo léta následující. V Brně bylo kněží 7 kromě novicův a scholastiků. (IV. 2. 70.) V Hradišti do nově zřízené kolleje na místě kroměřížské přibylo v lednu 13 členů řeholních, z nichž dva kněží zaměstnáni byli missiemi na Valašsku; na podzim otevřeny byly školy, v nichž brzy bylo žáků na 100. (IV. 2. 72.) V Olomouci zbylý P. Pelinga velmi horlivě působil; z jiných olomouckých kněží řeholních 5 zůstávalo v Novém Jičíně, v Čejkovicích pak bylo 5 kněží, jeden magister, tři bratří adjutoři; z těchto byli potom dva jinam posláni; z kněží jeden v Nové Vsi vedl duchovní správu za faráře; dva působili v ležení hraběte Ladislava z Valdštýna u Olomouce. (IV. 2. 84—86.) Prací jesuitů ze Znojma do církve se vrátilo 31, z Hradiště 33, z Brna 74, mezi nimiž byl znamenitý lutheran Jan v Brně uvězněný pro podezření, že vzbudil mezi Valachy vzpouru proti císaři. Tento vrátiv se do církve katolické sám krajanům svým listem vyložil důvody svého obrácení, a hned také manželka jeho a sedm dětí stali se katolíky; očistiv se pak z podezření usadil se se svou rodinou na panství zemského hejtmana. Z 20 Valachů pro vzpouru tu na smrt odsouzených umřelo 17 po katolicku. Na Valašsko samo proti odbojným obyvatelům posláno bylo císařské vojsko v lednu; mnoho odbojných zahynulo mečem a ohněm. Ze živých na smrt odsouzeno 103, kněz jesuitský však jen u devíti velikým úsilím docílil, že toho upřímně litovali, u třinácti, že stali se katolíky. V sousedství rovněž pro vzpouru 200 popraveno, ostatní stavše se katolíky přijati byli císařem na milost. Vsetínští sami zahnali kazatele lutheranské a žádali o kněze jesuitské, kteří pak tohoto a následujícího roku mezi obyvateli pracovali spravujíce pět kostelů: vsetínský, liptálský, pržnenský, hošťálkovský a v Roušťce. Do církve se vrátilo 106, u ostatních byla dobrá naděje: do jmenovaných kostelův o nedělích a svátcích na bohoslužby dopoledne i odpoledne dychtivě se scházívali. Při jiné práci v okolí 13 bylo církvi získáno,

3000 bylo u svaté zpovědi; mnozí konali zpověď za mnoho let, nebo i životní. Nebyla tedy mnoholetá práce mezi Valachy drsnými a vrtkavými naprosto marna; teď se jevila. (IV. 2. 108—112.) Z Jindřichova Hradce pracovali kněží jesuitští také v Telči a Slavonicích. (IV. 2. 114.)

(O. p.)

Posudky.

Le Néo-criticisme de Charles Renouvier. Par *E. Janssens.* Paris, Alcan. Cena 3 fr. 50 c.

Renouvier zemřel ve vysokém věku 1. září 1903. Na smrtelné posteli dal svému nejmilejšímu žáku Pratovi v ochranu své naděje a své myšlenky s prosbou, aby byl jich obhájcem a šiřitelem. Prat uveřejnil v Revue de métaphysique et de morale (1904) své poslední rozprávky se svým mistrem, z nichž mnohé věci jsou velice zajímavy. Nás zajímá především to, že i Renouvier je tu mezi oněmi současnými filosofy, kteří s nepokojem konstatovali a konstatují nynější pokrok atheismu. Mezi slovy, která nedlouho před smrtí svou pronesl, čteme: „V tomto okamžiku jest mocný proud ve prospěch atheismu. Nabude-li tento proud vrchu, povede demokracii direktně k moralní anarchii. To jest pro demokracii veliké nebezpečenství. Mluví se dítěti o lásce, než neučí se, aby milovalo spravedlivost. Co se týče jmenovaného Boha, rozumí se, že nebude o něm řeči; dále nebude řeči o nesmrtelnosti duše. Viděl jsem, není tomu dlouho, v journalech, jak sekce ‚ligy pro práva člověka a občana‘ reklamovaly ve jménu svobody, aby bylo ve třídách filosofie zapovězeno učiti o Bohu a nesmrtelnosti. Vymazali Boha z programu!“

Pěkná slova, která z úst moderního filosofa ne často slýcháme, a my je tu rádi zaznamenáváme, než článek Pratův ukazuje nám Renouviera i s jiné stránky, která brání nám, abychom cele svůj respekt k němu projevili. Tento stařec-filosof, který vzdal poklonu Tomu, před jehož soudnou stolicí měl co nevidět se odebrati, tleskal na druhé straně bezbožnému dílu prováděnému lidmi, kteří ve Francii jsou nejhoršími nepřáteli Boha.

Nepřátelství, které inspirovalo ten odpor proti Církvi, bylo starým citem v duši Renouvierově. Ve svém mládí podlehl vlivu Saint-Simona a prohlásil se radikálním republikánem. Na počátku druhé republiky redigoval pro učitele svůj Manuel républicain de l'homme et du citoyen, jehož některé stránky zaváněly socialismem. S císařstvím jeho politické a náboženské idey jsou překonány a pozměněny; než teprve po válce třetí republika vytvoří jim příznivé prostředí. La Critique philosophique, již Renouvier počal uveřejňovati 1872, nemá jen za účel šířiti nauku neokriticismu, ona staví se též na ná-

boženskou půdu a projevuje ducha zřejmě protestantského, sektařského a protikatolického; v půlletně vydávaném doplňku nazvaném „La Critique religieuse“ uveřejnil již mnohé články pastorů. Renouvier vystoupil i přímo proti katolické církvi. Roku 1876 pokusil se o realisování svého projektu o „změně náboženského zápisu“ nebo „dobrovolné imatrikulace“ v protestantských církvích. Radil totiž otcům, kteří mají s katolicismem jen zevnější a oficielní vztahy, aby přerušili svůj styk s Církví, dávajíce sebe a své rodiny zapisovati v církvích protestantských, jichž dogmata a předpisy by jim skýtaly daleko větší svobodu. V předvečer své smrti Renouvier doznal marnost tohoto podniku. „Náš podnik se žalostně ztroskotal. Svobodní myslitelé zůstávali raději více méně sdruženi s římskou církví, než aby šli k nám. Bylo by možno v tomto okamžiku obnoviti týž pokus? Jsem přesvědčen, že by padl zase.“

Renouvier setkal se však s nezdarem nejen ve svém pokuse o náboženskou reformu, nýbrž i ve svém díle filosofické propagandy. Roku 1889 přestal publikovati La critique philosophique a melancholicky napsal: „Je třeba doznati, že kriticismus je cizí hnutí všeobecných ideí, jichž proud zdá se že musí zachvátiti koncem tohoto století celý evropský svět.“ Pessimismus, který diktoval tato slova, proniká ještě v jeho posledních hovorech. „Pro všeobecné idey není již zájmu a úcty, jako dříve tomu bylo, v době mého mládí. Shledáváme dnes milovníky a ctitele filosofie spíše než filosofy. Ve Francii se nečte, nebo se čte špatně. Zdá se, že se ještě poněkud čte v Německu nebo v severních zemích, než u nás poučujeme se zběžně pomocí journalů nebo revues: nestuduje se, nepracuje se. Obávám se periody úpadku pro filosofii ve Francii... nauka se vypracovává jen za pomoci přísné logické methody. A dnes nechceme již methody.“ Na to ironicky ukazuje, jak se moderně systemy stavějí, povrchně, trochu hazardně, a dodává: „Vážná filosofie vyžaduje něco jiného; vyžaduje jiných kvalit a zcela jiné práce.“

Renouvier byl sklamán ve své naději, s níž svou filosofickou činnost zahájil; než přes to vliv jeho byl dosti značný a v reakci voluntaristického idealismu proti materialismu, determinismu a evolucionismu zaujímá jedno z předních míst. Na to poukazuje Janssens ve svrchu citované knize. Autor tohoto díla nestuduje celého díla slavného filosofa, nýbrž jen nauky vztahující se k poznání a jistotě, poněvadž právě tyto nauky interesují současníky a v sobě zavírají hlavní principy neokriticismu. Nauky ty podrobuje silné kritice a v poslední kapitole pokouší se o celkový posudek filosofie, systemu, jeho evoluce a jeho základních nesouvislostí. „Renouvier byl velký konstrukteur. Svou filosofickou budovu stavěl pracně, než se silou a schopností ne často se objevující. Připomíná veliké kartesianské architekty majestatních monumentův ideí... Se všeobecnými ideami vládl těžkopádně, ale vznešeně. Měl-li na jedné straně geometrického ducha, na druhé straně neobmezená, pružná a skvělá subtilnost jemného ducha byla mu mnohem méně přidělena. Svůj palác ideí stavěl hromadě těžké, tuhé, sotva otesané balvany.

Nedovedl jich ani osekati ani nějak ozdobiti. Jeho myšlenka byla spjata v těžkopádné a vleklé formě, což činilo ji málo přístupnou a odstrašovalo i ducha nejodvážnějšího... Jest možno uzavírati, že restituoval ve své integritě onu vznešenou synthesu, jíž geniům tím, že seskupují kolem jednoho jednoticího principu mnohonásobné otázky, které ji tvoří, se daří vypracovati? Nemyslíme. U Aristotela, Tomáše Aqu. a Leibnize mnohost problemů dává lépe vynikati nejvyšší jednotě, která je ovládá a proniká; u Renouviera však důrazně poukazuje na doktrinalní nesouvislost a dává zřejměji chápati pohromu jeho myšlení v dobývání pravdy."

Le triple conflit. Science, philosophie, religion. Par le *Vte R. d'Adhémar*. Paris, Bloud.

Toto dílko jest opatřeno na počátku hlubokou a pravdivou myšlenkou filosofa Bergsona: „Jest-li metafysika možna, může býti jen pracným úsilím, ano i bolestným úsilím, úsilím jíti od reality k pojmům a ne již od pojmů k realitě." D'Adhémar se odvažuje tohoto díla a málo, které nám tu již podal, jest mnohoslibné, dí Laberthonnière. D'Adhémar doplňuje tu svou již dříve publikovanou práci: La philosophie des sciences et le problème religieux a ukazuje, že konflikty: věda-filosofie, věda-náboženství, filosofie a náboženství jsou především konflikty methody, konflikty řádu psychologického. „Věda, filosofie, náboženství — dí — tři dobře rozdílné řády, poněvadž jsou to v základě před vesmírem tři stanoviska, tři orientace podstatně různých bádání." Tím nepopírá ovšem, že každý z těchto tří řádů má svou vlastní hodnotu, a jest náhledu, že bohatý a hluboký vnitřní život se pozvedá nad jich zdánlivé konflikty a obnovuje jednotu. Ano na výšinách, jak Spalding dí, se věda, filosofie a víra setkávají a žijí v míru. D'Adhémarův spisek nám to krásně ukazuje.

L'Évolution de la vie et de la conscience du règne mineral aux règnes humain et surhumain. Par *Revel*. Paris, Bodin. Cena 3 fr.

Les conceptions biblique, chrétienne et philosophique. L'énergie universelle. La vie suivant les physiologistes. Physiologie moléculaire et atomique. L'atom tourbillon d'énergie divine. La vie nirvânique. Tradition de la vie d'après les doctrines philosophico-religieuses d'Orient et d'Occident. Le dualisme... Conceptions théosophiques sur la vie. L'évolution physique humaine. Les monades de Leibnitz, des jivas des Hindous et les monades de la théosophie... L'unité de conscience. L'immortalité conditionelle et l'âme. Le Pantheisme atd. svědčí o rozmanitém obsahu této knihy. Autor ukazuje, že všechny these vyslovené jak křesťanskou theologií, tak západní filosofií, tak psychofysiologií o záhadě života a vědomí nevedly k žádnému logickému rozřešení, poněvadž každé oddělení lidského poznání chtělo roztrhnouti a odděliti ve svůj prospěch brzo život, brzo vědomí, kdežto tyto dva elementy nemohouce býti odděleny, musí býti zároveň studovány. Dnes odhalují se

nejen projevy života, nýbrž i projevy vědomí nebo spíše embryonarního instinktu adaptace až i v říši nerostné. Tato these moderními učenci více než dosti objasněná je vzata autorem za východisko jeho práce a sledována dle principu evoluce postupně až do lidské a nadlidské říše. Tento způsob pojednávati a studovati vědomí, dí kritik filosof. Annalů, je tím originelnější a zajímavější, že autor dalek, aby směřoval k materialistické thesi, dokazuje naopak nutnost uzavírati na existenci Boha a duše. Ze všech thesí dýše vroucí touha po sjednocení náboženských citů. Mimochodem jen podotýkáme, že autor vyvrací též theorii o vzniku člověka z opice, a sice 1. objevem kamenných zbraní v starodávných krajích a 2. evolucí nervového systemu u zvířat.

Philosophie religieuse. Dialogus et récits. Par *C. Charaux.* Paris.

Ve formě rozmluvy podává nám tu autor své filosofické meditace, v nichž tak harmonicky, aniž by se splétaly, se setkávají a sdružují rozum a víra, filosofie náboženská a filosofie křesťanská. Nekonečnou různost otázek, jež do filosofie spadají, možno, dle něho, zařaditi ve dvě veliké třídy: „jedny, pravé, věčné, filosofické otázky, duše, rozum, svoboda, posmrtný život, Bůh; druhé, více závislé na prvých, s nimiž přemnohými pouty jsou spojeny, některé velmi zřejmé, jiné méně viditelné. Zdá se, že prvé by měly ve všech dobách zaujímati prvé místo v práci filosofův, a přece častěji, zvláště však za našich dnů, kdy pokrok věd fysického světa, od geologie a fysiologie až k astronomii byl tak rychlý, druhotné otázky byly postaveny na jich místo. Toto poblouzení nemělo na štěstí nikdy dlouhého trvání, a náboženská filosofie zaujala zase své místo se svým vlivem.“ Duch knihy vysvítá již z tohoto malého úryvku. Revue de Philosophie věru nepřepíná, dí-li o ní „un de plus purs manuels d'affirmation spiritualiste.“ V. Lankaš.

André Bellessort: La Roumanie contemporaine. Paris, Perrin. Str. 304.

V knize této sloučeno exaktně bádání se živým líčením mladého království rumunského, jež dosud méně známo. Jak mohli se Rumuni, tito Latinové východu, reformovat a dobýt si své samostatnosti na území, jež tolika vpády zpustošeno, Turky vyloupeno a Rusy ohroženo? Jak povstala stará vlast ze svých zřícenin a úplně se obnovila v 19. století? Na tyto a podobné otázky odpovídá spisovatel, jenž procestoval celé Rumunsko, sestoupil až k Dunaji, navštívil Deltu i nesmírné planiny Dobrodži, kde mísí se a těká tolik rozličných národů. Z pečlivého a nestranného studia této země podává nám celou řadu neznámých, malebných a pravdivých obrazů. Zvláště dovedně líčí obtíže, s nimiž musí mladé toto království bojovati, z nichž nejpalčivější jest jistě otázka židovská — 300.000 židů bydlí v Rumunsku — evropským tiskem již tolikrát probíraná. Tak umělecky a věrně židovskou otázku na evropském východě nevyložil dosud nikdo. J. Valenta.

Filippo Ravizza: Psicologia della lingua. Torino-Roma 1905.

Mocný popud jazykovědě dal W. Wundt svými výzkumy o faktech a silách psychických, jež předcházejí a provázejí tvoření i měnění slov. Pojímaje psychologii i historii řeči jako dvě navzájem si vypomáhající vědy, nalézal v historické jistotě jazykových jevů podklad pro jejich psychologické vysvětlování.

Vycházeje od známé Wundtovy Völkerpsychologie podává professor Ravizza v přítomné studii pěknou, volnou reprodukci myšlenek Wundtových, jež novými výzkumy hledí doplniti. V prvé kapitole vysvětluje základní, nejpotřebnější pojmy psychologické, uvádí zákony charakteristických psychických jevův, aby v dalším mohl zkoumati zákony, jež předcházejí základním processům jazykového utváření — změnám fonetickým, tvoření slov a syntaxi a změnám významu slov.

Přece však nevykazuje tento směr psychologie řeči mnoho závěrů jistých a přesných. Při psychologických výzkumech jevů jazykových jsme úplně, jak na první pohled patrno, na poli experimentalním; o filosofii celkem málo možno mluviti. Bylo by ovšem velmi žádoucno, abychom si ujasnili v řeči a slovných i grammatických jejích funkcích patrné rozlišení hodnoty a funkce logické od obecnější představové, čehož v přítomné knize málo dbáno.

Emilio Bodrero: Il principio fondamentale del sistema di Empedocle. Roma 1905.

Bodrero umínil si tu nalézti základní princip temného a kontradiktorického učení Empedokleova a poukázati na vhodné prvky jeho theorií, pokud poznati je můžeme ze zbylých zlomků. Svědomité a pilné studii této předesílá bibliografii, překlad a výklad Empedokleových zlomků, jež přejímá ještě z Mullacha, ježto asi výtečná práce Dielsova do Italie dosud nepronikla. Dochází ke konklusi, že nemožno nazývati Empedoklea eklektikem. Nazývati jej eklektikem jest pouhá vytáčka, jež dokazuje, že kriticky probrána byla jen některá část jeho učení, ne však nauka jeho v celku. V 500 zbylých veršů z jeho básní není sice základní princip jasně vysloven, ale přece možno jej v nich nalézti.

Základ celého systemu Empedokleova jest v principu logickém, naproti fysickému principu, jaký stanovili jeho předchůdci; jest pak v odporu a shodě jednotlivých částí přírody, v duplicismu, v rovnováze: v tomto pak způsobu, v této symmetrii, naproti základnímu principu, vidí universalní duši — božství. Empedokles byl filosofem přechodu. V něm sdružují se prvky filosofie předchozí se zárodky filosofie pozdější.

Frančišek Kovačič: Občna metafizika ali Ontologija. Maribor 1905. Cirilova tiskarna. Str. 236.

„Odločil sem se“, praví autor v předmluvě, „spisati in izdati ontologijo, najabstraktnějši del mudroslovja, v prepričanju, da je ravno ta del zelo potreben znanstvenemu delovanju, ki je brez filozofične podlage podobno telesu bez duše.“ Dnes skutečně také po tolika tuhých útocích na metafysiku počíná se na všech stranách poznávati, že ne-

možno ji ubíti, nemožno ji odhoditi, že duch lidský nikdy se nevzdá zkoumání metafysického. Známý onen výrok Schopenhauerův, že člověk jest animal metaphysicum, nabývá pravdy. Paulsen i Wundt uznávají oprávněnost metafysiky. — Práce Kovačičova je tedy pro naši dobu užitečná a chvály hodná, zvláště když slovinská filosofická literatura je v pravém slova smyslu v plenkách. Knih filosofických mají Slovinci pramálo; systematické metafysiky není vůbec. Ovšem vydati pouhou obecnou metafysiku, a k tomu ještě s uspořádáním čistě scholastickým, nezdá se mi právě nejvhodnějším. Daleko zajisté prospěšnější by bylo vydati celý system filosofie thomistické, třebas jen stručně, neb aspoň k metafysice připojiti logicko-noetický úvod. Pouhá ontologie neodborníka jistě neupoutá.

Celý spis svůj rozdělil si autor na pět dílů, kterým předesílá obšírný úvod o pojmu, obsahu a methodě metafysiky. K tomu připojil stručný sice, ale pěkný dějepis metafysiky. Díl prvý „O bitju v obče“ pojednává o pojmech bytí, bytnosti, konu a možnosti, a stanoví nejvyšší zásady myšlení z pojmu bytí vyplývající: načelo istovetnosti (identity), protislovja (protikladu) a izključene sredine (exclusi medii). V choulostivé oné otázce o realním nebo virtualním rozlišení mezi essencí a existencí nepřidává se autor otevřeně k žádnému mínění, spokojuje se s výpočtem argumentův obou protivných stran.

Ve druhém díle „Presežne lastnosti bitja“ (Transcendentales proprietates entis) po dosti důkladném rozboru a vysvětlení pojmův: istovetnost (identitas) a razlika (distinctio) pojednává autor o důležitých oněch vlastnostech bytí: unum, verum, bonum. Zakončuje pak pojednání o kráse, při které rozlišuje stránku subjektivní a (proti názoru idealistů) objektivní. — Díl třetí má název „Popolnosti bitja“. Definuje se tu a rozděluje pojem dokonalosti (perfectio). Popolno je bitje, ako ima sve, kar je potrebno v dosego njegovega cilja. Se stálým zřetelem k historickému vývoji pojednává pak autor o ens finitum et infinitum, simplex et compositum, absolutum et relativum atd.

Nejlépe a nejdůkladněji propracován jest díl čtvrtý „Najvišji rodovi (kategorije) bitja.“ Autor objasňuje tu a obhajuje známých oněch 10 kategorií Aristotelových. Obzvláště důkladně probrány jsou kategorie ποῦ a πότε — prostor a čas. Proti Kantovi, Herbartovi, Wundtovi i některým mathematikům obhajuje autor Aristotelovo ponětí o čase i prostoru. — Díl pátý „Vzročnost bitja“ (Causalitas entis) zvláštní pozornost věnuje zásadám dostatečného důvodu a příčinnosti.

Cena a přednost knihy Kovačičovy proti jiným, ač snad stejně rozděleným a uspořádaným spisům ad mentem S. Thomae, záleží v tom, že autor při každém téměř problemu všímá si historického jeho vývoje a souvislosti s dnešní nekatolickou filosofií. Tím stává se kniha dvojnásobně užitečnou. Dnes přece uznáno všeobecně, že nejlepší methodou při studiu jakéhokoliv zjevu, jakéhokoliv problemu jest osvětlení historického jeho vývoje. Ne odloučit se na osamělé ostrovy pouhé spekulace, ale zůstat ve styku s pevninou positivního bádání, to, myslím, musí býti úkolem křesťanské filosofie dnešní doby.

Dr. J. Kratochvil.

Sborník zemědělský. Organ pro pěstování vědecké literatury hospodářské. Rediguje d. agr. B. Macalík. Ročník II. Přerov 1905. Str. 309. Cena 12 K.

Česká věda hospodářská v tak zemědělském národě, jakým ode dávna byl český národ, a při tolika školách hospodářských, při tolika silách agronomicky vzdělaných, mohlo by se říci, dostává snad pozdě svůj representační organ ve „Sborníku zemědělském", jenž vloni zahájen. Hojnost praktických listů hospodářských, četné monografie na pomůcku praktickému hospodáři byly sice velmi pěkným a úspěšným výsledkem českého vědecko-vzdělavacího snažení hospodářského, ale to byla vesměs lidová a nikoliv přísně vědecká literatura hospodářská. Ale tento charakter hospodářské literatury souvisel s povahou celého českého školství hospodářského a s prací učitelů jeho. Není vysokého učení hospodářského, jež by vzdělávalo pouhou vědu, tak zvaná akademie táborská jako nejvyšší druh škol hospodářských přece jen jest rozšířenou střední školou pro výcvik lidí prakticky činných (ať v těžbě, ať ve vyučování hospodářském). Přece však ani tak nescházelo lidí (specialistů hospodářských myslíme, neboť jinak všecky vědy přírodní ve svých výsledcích více méně agrikultury se dotýkají) čistě vědecky činných. Byly to zvláště výzkumné ústavy při školách hospodářských zařizované, později i zemí založené (moravská v Brně) a státem při obou vysokých školách pražských, specielně na české technice v Praze, zřízené, které skýtaly mnoho materialu vědeckého a nabádaly k čistě a přesně vědecké práci. Práce ty ukládány však buď pouze ve zprávách ústavů, roztrušovány po různých vědeckých listech domácích, uveřejňovány hojně v cizích, hlavně německých listech odborných. Z českých listů jako zástupce tohoto vědeckého ruchu hospodářského byl organ české ústřední společnosti hospodářské v Praze (České Listy hospodářské), od roku 1893 vycházející. Zatím na lépe dotovaných státních a zemských ústavech výzkumných rozproudil se velmi čilý ruch vědecký a práce jejich a pěkné výsledky prací těch pronikly i do ciziny a našly si uznání a ocenění.

„S b o r n í k z e m ě d ě l s k ý" vyrostl tedy už na půdě hojně obdělávané. Není však ještě representantem české vědy hospodářské takovým, jakého by mohla a měla míti. Přirozeně pro potíže začátků svých, snad i vinou vzniku svého: lépe se vždy daří literním podnikům v Čechách, a to přímo v Praze založeným, než založí-li se daleko od hlavního kulturního střediska českého, od Prahy. „Sborník" však povstal osobním zájmem a přičiněním redaktora svého, a odtud i místo jeho vycházení. V druhém ročníku také rozšířen program „Sborníku"; má býti střediskem pro hospodářskou vědu nejen českou, ale slovanskou vůbec. Z tohoto slovanského širšího obzoru však zatím zjevil se pouze jediný příspěvek: Sv. Gavrilovice (Plemena srbských prasat). V bibliografickém dílu pak nasbíráno něco publikací ruských a skoro úplně vystižena hospodářská bibliografie srbská. Objati spolu s českou vědeckou prací hospodářskou také podobnou vědeckou práci Jihoslovanů nebude těžko. Ale sotva „Sborník" by postačil už na polskou a tím méně na ruskou vědu agronomickou. Poláci mají ostatně ode dvou let při krakovském universitním oddělení zemědělském svůj vědecký kvartalník

(Roczniki nauk rolniczych). Práce vědecké polských specialistů v něm už tedy naleznou svoje středisko. Tu leda literarní a bibliografický přehled a vytknutí hlavních výsledků polské práce by se přibralo. Nebude zajisté nemožno kromě toho o znamenitějších výzkumech polských zjednati původní příspěvek. Ruské výzkumnictví hospodářské má svůj vlastní organ prof. Kossoviče „Žurnal opytnoj agronomii“ (od roku 1899) jakož i ministerské organy, měsíčník „Selskoe chozjajstvo i lěsovodstvo“ a týdenník „Zemledělčeskaja Gazeta“, dále listy specialních odvětví, věstníky společností hospodářských (jmenovitě moskevské a kyjevské), které všecky vyplňovány pracemi vědeckými. A kromě toho hospodářské listy ruské (stejně i polské) mají vyšší vědeckou úroveň než naše, neboť nejsou určeny jako naše pro lid a drobnější zemědělce, ale pro intelligenci zemědělskou, a tudíž snesou i důkladnou práci čistě vědecky podanou. Bude-li však „Sborník“ sledovati aspoň práci ruských výzkumných ústavů (státních a zemských), dosti učiní pro svůj slovanský program neboť po té stránce sotva bude možno se rozšiřovati více, až snad i na původní práce a příspěvky, jež by byly víc než nahodilé a ukázkové.

Za takových poměrů „Sborník“ by se mohl leda vyvinouti v ústřední organ hospodářské vědy české (a z části i její žákyně: hospodářské vědy jihoslovanské), s dobrými přehledy hospodářské vědy u ostatních národů slovanských. A zajisté by tím též výborně svému poslání vyhověl. I když by měl úmyslem informovati cizinu o důležitějších výsledcích výzkumných, jak to viděti z francouzských „resumé“, jež v druhém ročníku ke každému článku přidány.

Druhý ročník „Sborníku“ obsahuje osm prací hlavních vedle četných referatů. Z osmi jest pět prací věnováno výzkumnictví, dvě jsou rázu archeologického a historického, jedna z hospodářské právovědy. Z výzkumnických pojednání vynikají zvláště referaty chemicko-fysiologické stanice při české technice v Praze a výzkumné stanice brněnské. Výzkumy týkají se věcí, při nichž cizina může míti na výsledcích naší vědy opravdový zájem: pěstování moravského ječmene, životopisu českého chmele, pokusů s bakteriemi denitrifikačními a amonisujícími (věhlasné pokusy prof. Stoklasy) a menší zprávička o pokusech se semenem pšenice.

Myslíme však, že ve formě ročního vydání nevyvolena dosti hybná a pronikavá forma pro representaci československé vědy hospodářské. V této podobě „Sborník“ nepronikne do těch kruhů, kam by vedle členův učitelských jednot hospodářských proniknouti mohl a měl. Aspoň čtvrtletní vydání svazkové už by bylo lepší. Objem by se nemusil zvyšovati o mnoho; dnes má „Sborník“ 300 stránek, při 4 svazcích by měl něco přes 400 stránek, jež by se hojnějším rozprodejem i při téže ceně 12 korun jistě zaplatily. Doufáme, že při třetím ročníku svém se „Sborník“ už na takovouto pouť do světa odváží. Jako organ obou hospodářských učitelských jednot a obou výzkumných ústavů má ostatně naději na subvenci státní i zemskou, jež starosti s nákladem značně ulehčí a vnitřní zdokonalení a rozhojnění teprv umožní.

Ze života náboženského.

Vídeňský „spolek rozvedených“ se rozbil, radikalní skupina pod vedením rozvedenky (Markowské) se odštěpila zaměřujíc k úsilnější akci, než k jaké se odhodlával starý spolek. O akci spolku podáme brzy zevrubnější úvahu.

*

V lineckém čtvrtletníku pojednával P. A. M. Weiss o svém sporu s „modernou“ katolickou, jaký vyzvalo jeho dílo „Die religiöse Gefahr“. Replika na výtky, jaké se mu činily, jest už mnohem mírnější, než byly prvotní útoky samy. Hájí se jako starého „také reformistu“, hájí duchovní představené proti nedočkavosti a překotnosti mladých reformistů. Uznává se všeobecně potřeba nápravy ve mnohém, ale kdo stojí na vrchu, vidí a pozoruje víc na vše strany, na horu i dolů a proto je zdrželivější. Konec konců radí k nejdůležitější reformě, reformě vnitřní. Tak končí řeči všech těch, kteří donuceni přiznávají, že třeba nějaké nápravy někde — ale ducha času přece jen nechápou.

*

Orthodoxní protestantský pastor Hunzinger (v týdenníku „Der alte Glaube“) rozebíral nedávno „moderní hnutí“ v kultuře evropské vůbec a postavení náboženských vyznání k němu. Odmítá možnost jakéhokoliv náboženského a církevního přizpůsobení, neboť „moderna“ není jednotná v ideách svých, a co je dnes „modernou“, nebude jí zítra. Získati ji není možno, neboť nedá se ve své plytkosti a těkavosti nijak a ničím zachytit. Protestantští pastoři liberalní, kteří Krista odložili a z náboženství učinili pouhou filosofii evoluce lidstva, nezískali tím z moderny nikoho. Moderna jde dál mimo ně svou cestou...

*

Hnutí protiřímské z německé nacionalní strany vzbuzené přivedlo německé protestanské církve na myšlenku, že nastala pro „evangelisaci světa“ nová doba příhodná. A to příhodná i pro evangalisaci mezi Slovany. Založen tedy v Katovicích na hranicích slezských seminář pro missie mezi Slovany. Ale nebude vzdělávat theology, nýbrž pouze laiky, evangelisty, a rozesílat je po slovanském světě — zatím asi mezi Poláky hlavně. Do Poláků vedral se protestantismus už zdřívějška na dvou místech — na Těšínsku a odcizil je národní věci, a na Mazovsku (ve východním Prusku) a skoro je poněmčil při tom. A nás byl rovněž vždy příčinou roztržek národních. Podobně seslabil i Slováky. Slovanské evangelictví jest však vesměs z časů dávno minulých. Dnes německo-evangelická propaganda obracela se na missie do všech jiných zemí spíše a dříve, než do slovanských. Pro jazykové těžkosti asi a známou německou nechuť! Ale konečně i Slované mají býti oblaženi. Hráz nehnutí už prolomena.

*

V kolínské „Volkszeitung“ (854) poukazuje Dr. N. Paulus na okolnost, jak nově zřízené církve protestantské v 16. století předháněly

se v nesnášelivosti a v násilí náboženském. Daleko pravdy jest, že následkem reformace byla svoboda náboženská a náboženská snášelivost. Právě přílišná závislost prvních reformovaných církví na Bibli a přílišné prosáknutí duchem Starého Zákona, jenž je vrcholem náboženské výlučnosti, byla příčinou, že pronásledovali zuřivě všecky jinak smýšlející. Oni ze svých principů vyvodili zásadu naprostého násilí: cuius regio illius religio. Snášelivost moderního liberalismu vypučela naopak v zemích katolických. V protestantismu se prvotní nesnášelivost zmírnila vývojem jeho za svobodného výkladu Bible, za stálého štěpení a rozpadání. Přes to i dnes má evangelický duch v sobě mnoho ještě z pýchy a výlučnosti Starého Zákona.

*

V tubinském kvartalníku bohoslovném pelplínský professor Polák Dr. Sawicki přináší příspěvek k rozluštění jedné z novějších záhad života náboženského — jak vysvětliti si vyslyšení našich modliteb při stálosti a neporušitelnosti zákonů přírodních? Platí-li nauka, že modlitby a prosby naše (o zdraví, spásu časnou, úchranu před neštěstím, nebezpečenstvím, za odvrácení živelních nehod atd.) bývají často vyslyšeny a že máme se modliti, abychom mnohé zlé od sebe odvrátili — jak potom srovnati toto vyslyšení prosby naší se zákony přírodními. Neboť kdykoliv prosíme za něco přirozeného, prosíme vždy skoro za takové věci, jež bez zastavení, obejití a porušení zákonů přírodních jsou nemožny (na př. uzdravení, déšť, teplo a pod.). Stává se tu skutečně zázrak — zastavení a porušení pořádku přírodního? Dnešní popěrači beze všeho řeknou, že ne, neboť modlitbami v jejich očích se ničeho nedosahuje: nemá-li pršet, neprší, má-li pršet, bude pršet samo bez modlení, říkávají naši i nezlí jinak a zcela ne protináboženští filosofové na venkově. Dr. Sawicki, aby obešel úskalí zázraku a zároveň úskalí naprosté zbytečnosti a bezvýslednosti modlitby, praví: Jako Bůh ustanovil zákony přírodní a tak je stabilisoval, že od věků podle jeho prvotní vůle působí, tvoří řád toho světa — tak také mohl v tento řád svou vševědoucností od věků vetkati i naše svobodné skutky. Beze zvláštního jeho zasahování na svobodné skutky člověka následují zákonité výjevy přírodní, Bohem předvídané a napřed už připravené. Nejsou spolu v jiné souvislosti, než že dobrota boží je v posloupnost spojuje — naše prosby a přirozený účin zdávna už v zákonech přírodních připravený. Prosba předvídána a zákonný řád přírodní k ní časově pouze přizpůsoben. — Řešení jest velmi jednoduché a v duchu náboženském správné. Je to nauka katolická o „praedestinaci“ (předurčení) člověka Bohem, pouze na jednotlivý případ, či řadu případů, přiložená. Odstraňuje také obojí těžkost. Jen že neuspokojí ty duše divůlačné, u nichž zázraky náleží k podstatě náboženského života. Není tu nám ostatně řečeno nic nového (viz Vychodilovu Apologii křesťanství II. 34 dd.).

Den co den vyvstávají důkazy, jimiž dříve nemožné a zázračné věci stávají se možnými a z přirozených sil a zákonů se vysvětlují! Co tu starodávných divů a kousků rozplývá se ve přiro-

zený výjev! A co se jich ještě rozplyne podobným způsobem. Nestačíme na vysvětlení přemnohých věcí dnes, ale stačíme na vysvětlení sterých podivných věcí, jichž si nedovedli vysvětliti lidé před 200 lety, před 1000 let. Proč by po 200 letech, po 1000 let lidé nestačili na to, nač my dnes nestačíme?

Při zázracích, jak je známe z historie Církve, není také vždycky působivou mimopřirozenost jejich — lidé si v té chvíli zajisté neuvědomují dosah a nestateč sil přírodních — působila často jen náhlost a nečekanost a pak řídkost zjevů. Prohlédneme-li historie zázrakův a podivností u všech národů, brzy vytříbíme ze všech těch zázračných dějů — několik málo skutků, jež se stále opakují na různých místech a v různých dobách. Pro vidoucí jsou řídkostí, vzácností, divem, pro historika sledujícího jejich celá pásma, jsou konečně zjevem, jehož periodickému opětování možno podložiti nějaký zákon přírodní, řídko sice působící, ale přece jen působící přirozenou cestou. O řídkých a velmi vzácných zjevech přírodních, a zcela přírodních, vypráví zajisté i zeměpis i fysika i jiné vědy; proč by takové řídké zjevy i v historii duše lidské a božího působení v ní, neměly býti přirozenými, mají-li jinak všecky přirozené známky na sobě?

*

Podobnou otázkou zázrakem a přirozenými jeho příčinami, zabývá se ve Stimmen aus M.-Laach jesuita J. Bessmer (září). Přirovnává totiž známé z historie Církve zjevy ran křížových na těle světců, tak zvaných stigmatisací a podobné zjevy známé dnešní medicině u lidí obyčejných, svatostí nevynikajících, ale způsobené pathologickou cestou (poruchami nervovými) Vybral si k tomu sv. Veroniku Giuliani, řádu kapucínského (1660—1727), která opatřena byla nejen červenými skvrnami, ale otevřenými hlubokými ranami. Bessmer odmítá tedy vysvětlení podvodem a přetvářkou, jako psychologicky a historicky nemožné; ale také odmítá jako příčinu haemorrhagii (nemoc krvácení kterýmkoliv místem pokožky), haemathydrosi (krvavé pocení), haemofilii (přeměna a hromadění červených krvinek na určitých místech) a Werlhoffovu nemoc (krvavá skvrnitost). Celý průběh a zjevy stigmatisace sv. Veroniky jsou velmi obšírně vypsány a lékaři i duchovní vrchností mnohokráte přezkoušeny a dosvědčeny a to z podezřívavosti jejich vůči sv. Veronice a z nelibosti nad celým tím zjevem! Je tedy jasno a přesvědčivě se dá dovoditi, že stigmatisace její nebyla žádným následkem některé z oněch nemocí. — Ale autor na podruhé nechal si důkaz, že nebyla též následkem autosuggesce, jejíž velikou moc a přepodivné účinky nová věda také dokazuje a vysvědčuje. Důvodění něčeho nebo potírání něčeho z autosuggesce však zatím jest planým s obou stran. Neznáme tolik případů dokázaných, abychom mohli říci, co síla myšlenky může a co nemůže. Rozluštění všech těch, stále více se hromadících záhad o materialním působení duše na tělo a na venek, je vše ještě odkázáno budoucnosti. Mnoho tušíme, ale málo víme. — Také zmíněné nervové nemoci jsou příliš mladého data v medicině,

případů známo a prozkoumáno příliš málo, a snadno se tudíž dají vyvrátiti, jakož i lehkovážně pronésti úsudky z jejich oboru čerpané.

*

Na schůzi Görresovy společnosti (5. října) v Mnichově přednášel věhlasný historik P. Grisar (z Tovaryšstva Ježíšova) o Lutherovi. Vytýkal dosavadním jeho historikům (i těm, kdož chtěli psáti nestranně) „verflachung“ celého zjevu a života jeho. Pojímá se on i dílo jeho plýtce, bez pochopení pro duševní život a náboženské uzpůsobení jeho v Lutherovi. Není správné, jak se na straně katolické děje, jen na všecky ty chyby, neshody, nedůležitosti, změnlivost ducha u Luthera upozorňovat. Tím se ani osoba jeho ani dílo jeho nevystihne. Grisar poukazuje na dva hlavní rysy povahy a života Lutherova: rozštěpenost jeho následkem nevhodně vybraného povolání, z toho vznikající úzkostlivost, boje duševní, podrážděnost a hallucinace (boje s čertem), s druhé stránky pak jeho pevná víra v boží poslání a posvěcení. Luther náleží do řady středověkých mystiků, a jest jedním z nejmohutnějších mezi nimi. V boji časů, do jakých byla duše jeho vržena, třeba stále na základní povahu Lutherovu se odvolávati, abychom pochopili věci a skutky jeho, jež jinak se zdají nepochopitelnými. — Grisar už jednou v Mnichově (na sjezdu katolických učenců 1900) promluvil „nové slovo“, osvobozující (proti konservativismu v historii), zdá se že i teď chtěl zase zvrátiti jeden blud katolické vědy — vystoupiti proti silným účinkům knihy Denifleovy o Lutherovi. Vytýkali jí to hned po vyjití, že jest sice v uváděni historických fakt nevyčerpatelnou a neúprosnou, ale celého Luthera že přece nepodává. Také i jí scházelo to, co vytýká Grisar obojím historikům katolickým i protestantským (zvláště liberalním). Nekladl se důraz na jeho mysticko-náboženské uzpůsobení duševní a psychologické pochopení jeho se buď pomíjelo, buď zastíralo.

*

Pro francouzské katolíky nastává otázka, jak zaopatřovat budoucně náklad na kněžstvo a bohoslužbu potřebný. Vyzývá se hlavně k zakládání „farních jednot“. Tyto už i dříve, jakožto pomocný organ, zakládány, v budoucnu mají býti však hlavním sloupem na němž materialní část budovy církevní ve Francii bude spočívati. Biskupové doufají též už teď vypsáním příspěvku farního (60 centimů = haléřů na duši ročně!) sebrati fond, z něhož by se potřeby celé diecese hradily. Ve finanční organisaci ostatně Francouzi jsou velmi vynalezaví a obratní, a není pochyby, že tato schopnost jejich i při osamostatnění Církve ve Francii se osvědčí.

*

Důkazem péče pastoralní v Porýní o svěřené ovečky polské a slovinské národnosti jest případ, jejž nedávno sdělil lublaňský „Slovenec“. Do Lublaně přijel z Německa Dr. W. Peters z münsterské diecese, aby se naučil slovinsky mluvit a kázat. Vyučil se už dříve polsky (v Poznani) a teď naučiv se základům z mluvnice a čtení, přišel se doučit mluvené slovinčině. V münsterském bohosloví vyučoval bohoslovce Němce polštině a bude vyučovat i slovinčině,

neboť v dolech vestfalských je Poláků na 250 tisíc a Slovinců na 10 tisíc v samé münsterské diecesi. Ne v každé diecesi porýnské však se stejnou péčí se potkávají slovanští katolíci.

*

Ve „Věstníku duchovenstva“ upomíná se o několik naléhavých oprav, jež by třeba bylo sdělati v agendě, jejíž nové vydání se pro pražskou metropolii chystá. Věstník upozorňuje na to, že by se za té příležitosti mělo žádat u kongregace ritů v Římě, aby modlitby za různých příležitostí recitované byly upraveny a staré přírodní lidové názory v nich vyslovené byly vymýtěny a jinými obrazy a rčeními nahraženy. Tak uvádí z latinské modlitby v křížovných dnech výraz „pestifera sidera“ „moronosné hvězdy“, zajisté podle staré víry lidové mají to být komety, které musily odnášeti vinu hloupostí, nedbalosti a zloby lidské.[1]) Dnes pomyšlení, že se Církev modlí proti kometám, jest přece jen trochu trkavé! Ale nejen to myslíme, také i v českých modlitbách by bylo třeba úpravy, zjednodušení, jiného vyjadřování. Tak na př. vypočítávání od čeho máme býti uchováni — od zemětřesení, od krupobití a bouřky (!), od moru, hladu, války, pádu dobytka (!), vypadá dnes nejen dětinsky, ale nevyjadřuje ani správně dnešních opravdových lidových potřeb, nevypočítává opravdových svízelů. Kromě zemětřesení snad ztratilo to vše také svou hrůzu a osudnost. Jeden nebo více všeobecných výrazů místo toho bylo by vhodnější.

*

O „hlaholské otázce“ charvatské zase několik, více méně však nespolehlivých hlasů proniklo z listův i charvatských i vlašských, jež se velmi horlivě teď otázkou tou také zabývají. Proti pokynům z Říma (odstraniti zcela hlaholské aspirace) nejen kněžstvo a intelligence charvatská (a zvláště dalmatská) že se vzepřela, ale i členové řádu františkánského, tak popularního a s lidem charvatským srostlého. Přijdou prý proto ostřejší opatření z Říma, a Řím volá si na pomoc také i vládu vídeňskou, ba i výše se odvolává. A odtud mu ovšem ochotně pomoc prý slíbili. V Římě jak známo nechtějí rozšíření privilegia za hranice brevem z roku 1898 určeného, jež dovolilo hlaholici jen tam, kde dosud se uchovala a kde v posledním třicetiletí (1868—1898) snad zanikla. — O hnutí hlaholském, jež odsuzuje, pokud je protiřímské, či v Římě nerado viděno, praví „Civiltà Cattolica“ v prvním svazku říjnovém: „Agitace proti latině dosáhla zdá se vrcholu v diecesi krčské, třebas z osmi desetin vlašské.[2]) V celé této politování hodné agitaci menší vina spadá na dobrý lid charvatský a slovinský, jenž jest pouze obětí, více méně nevědomou, přemrštěného šovinismu, jaký mu vočkovala hrstka záludných pletichářů.“ To jest jistě nesprávné označení celého hnutí.

[1]) Věda dnes ospravedlňuje sice i ten starý názor lidový a dává mu z části za pravdu. Hájí se domněnka, že různé zjevy siderické (na př. skvrny sluneční) mají patrný vliv na život země i svobodný život lidský na ní. Ale výraz staré lidové víry jest přece jen i se stanoviska nejsmělejších hypothes vědeckých (na př. pražského Dra. Zengera) nepřípustný.

[2]) Veliký omyl! Ani desetina Vlachů v ní není! A na základě podobných omylů v Římě a v Italii pak soudí!

Tak se vždycky odmítá nepříjemný požadavek lidový na všech stranách. Ve vídeňském „Korrespondenzblattu“ jeho častější dopisovatel o hlaholské otázce praví o hnutí tom, pokud i na Slovince přešlo (pracemi Dra. Grudna a lublaňského faráře Verhovnika), že mezi slovinským kněžstvem je to otázka víc akademická než aktualní. Protože slovinské kněžstvo prý ani tam, kde by dnes mohlo a mělo použiti řeči lidové v pastoraci, nepoužívá jí a přes míru úzkostlivě zachovává nadpráví latiny. Proto snahy z Lublaně vycházející tímto směrem prý by se měly obrátiti a uvědomovati a poučovati slovinské kněze, aby dovolenou už dnes míru lidové řeči v bohoslužbě a pastoraci zavedli a tak aspoň z části odňali liberalním výtkám oprávněnost o latinisaci kleru slovinského. — Dr. Gruden v „Katoliškém Obzorniku“ (sv. 4) hájí teď názor, že mezi Slovinci bylo „hlaholení“ ode dávna všeobecně rozšířeno a že na hlaholštině vyrostla první kultura a literatura slovinská. Poukazuje na práci pražského professora Dra. Vondráka o třech fragmentech hlaholských z kodexu frisinského. Památky tyto jsou zřejmě církevním hlaholským jazykem psány a náleží 10. a 12. století. Missionáři němečtí, kteří chtěli ve slovanských Alpách a v Přímoří působit, musili se učiti hlaholštině a opisovali si z knih hlaholských potřebné modlitby a poučky! — V „Dom in Svetu“ (sv. 10) dokončil Dr. E. Lampe svou studii o užívání hlaholštiny ve slovinských zemích ještě i v novověku: 16., 17. a 18. století. Ale to už jsou zbytky, neboť reformace lutheranská a hlavní její činitel, od liberalů slavený apost. Trubar zadali hlaholici smrtelnou ránu. Vypuzovali ji odevšad jako známku katolictví. Lutheranství mezi Slovinci odhodilo hlaholské písmo a hlaholení ovšem pak při protireformaci už všude neobnoveno, ač protireformace zásadně proti němu nevystupovala, naopak jeho jako lákadla pro lid ještě namnoze použila.

Do sporův o slovanský jazyk bohoslužebný spadá též i záležitost ricmanská. Dne 17. září konána v Ricmanji schůze lidu, na níž bývalý kaplan Dr. Požar (jemuž připisují, že dílo začal a rozpoutal) radil Ricmanským, aby se vrátili do lůna katolické církve, že budou přese všecky dosavadní spory s otevřenou náručí přijati od terstského biskupa svého. Ale Ricmanští nechtěli ani slyšet. Na to jim sděloval poslanec Plantan o výsledcích kroků svých, jež podnikl u nuncia papežského ve Vídni a u vlády. Nuncius mu řekl otevřeně, že Řím nepřeje si zavedení a rozšíření slovanské bohoslužby přes dosavadní praxi, a proto jí nepovolí ani Ricmanským, kteří ji jako novotu zavedli a žádají. A i kdyby prý Řím ji povolil, panovník jí nepovolí. Poslanec Plantan se prý nedávno opět ohlásil u ministra kultu Hartla a žádal ho o rozhodnutí v záležitosti Ricmanských. Ministr pravil, chtějí-li přestoupiti k pravoslaví, ať prý tedy přestoupí, jinak že pro ně východu není. To značí, než by se Ricmanským vyhovělo v otázce jazykové, raději je stát i Církev nechají odpadnouti. — Ricmanští tedy na schůzi po těchto zprávách se usnesli podati ještě jednou žádost obou obcí (Ricmanje a Log) do Říma ke Svaté Stolici, aby jim dovoleno bylo dáti se vyškrtnouti z diecese latinské a zapsati se do slovanské diecese

sjednocené východní církve. Chtějí zůstati katolíky, ale se slovanskou bohoslužbou pouze. Odmítne-li Řím anebo neodpoví do měsíce, usnesli se přestoupiti na pravoslaví. Podle slov bývalého ministra Hartla dovolí už tedy vláda zaderskému biskupovi pravoslavnému, aby Ricmanské přijal. Dosud toho nesměl! — Jak vidět, celou vinu nese více stát a protislovanství jeho nežli Církev. A to v obou případech, všeobecném hlaholském i jednotlivém ricmanském.

*

Podle nového statutu samosprávy církevní (a školní) pro pravoslavné Srby v Bosně a Hercegovině, konají se už volby do rad autonomních. Jen že noviny srbské jsou znovu plny nářků. Do voleb míchá prý se opět vláda a hledí proraziti svými stvůrami. Zatím však uváděny jen případy, jež možno považovati pouze za boj stran samých mezi sebou a za nic jiného.

Řecká nepovolnost v záležitosti církevní a školní řeči rumunské v Macedonii vedla k roztržce mezi oběma mateřskými státy Řeckem a Rumunskem. Rumuni mají dnes v Macedonii, Albanii a v Epiru 35 kostelův a obcí farních se 76 kněžími. Škol mají 104 se 253 učiteli a 3787 žáky a 1954 žákyněmi. V samé Macedonii mají 65 škol, v Albanii 12, v Epiru 27. Střední školy jsou tři: chlapecké gymnasium v Bitoli, ženské pedagogium tamže a obchodní škola v Soluni.

Pod ochranou turecké vlády zašli Řeci a zvláště církev řecká v Macedonii příliš daleko v boji proti „schismatikům“ (Bulharům). Nenávist a ukrutnost jejich jest horší turecké a v předu ruchu kráčí kněžstvo a biskupi řečtí. Odtrhování obcí bulharských od exarchie a násilné připisování jich k patriarchii provádějí řecké čety povstalecké nerušeně dále. A odolá-li která obec Řekům, má za to turecké vojsko na krku. Řečtí biskupové vcházejíce do nově získané osady, znova vysvěcují chrámy (dříve „schismatické“), pálí knihy bulharské a ničí vše, co po dřívějším bulharském knězi pozůstalo, zavádějíce zase vše své, jedině „orthodoxní“, řecké! Poněvadž řádění řeckých čet spolu s církví řeckou šlo až příliš daleko, vyslovil nedávno velký vezír synodu řeckému důtku stran chování několika biskupů řeckých (kosturského, vodenského, grebenského a pelagonijského) vyhrožuje, že nebudou-li zaměněni jinými, úřady nastoupí proti nim cestu soudní. Synod usnesl se však podati vládě turecké nový „takrir“ (memorandum), v němž vše popře a vysvětlí.

*

Arcibiskup polský A. Symon, z Ruska odvolaný, byl poslán Svatou Stolicí do Ameriky, aby vyšetřil poměry mezi tamějšími Poláky, zvisitoval jejich fary a podal pak referat a návrhy, jak vyhověti požadavku polskému po vlastních biskupech v Americe. Počátkem října vrátil se arcibiskup Symon z Ameriky navštíviv asi 150 polských far různých diecesí. První reformou pro církev polskou v Americe zdá se, že budou semináře americké v Haliči (v Krakově samém nebo i ve Lvově), v nichž by studovali příští američtí kněží polští, ať z Ameriky, ať z Evropy pochozí! Arcibiskup Simon shledal totiž, že

dnešní kněží v amerických polských osadách nejsou většinou s to, by dítky vyučovali náboženství v jejich rodné řeči. Nižší duchovenstvo polské v Americe prý je z příliš různých živlů složené a nestaví velkého odporu odnárodnění polských dítek. Skládá se z různého druhu řeholníkův, exfrantiškánů, Bernardinů, Kamaldulův a jiných buď řeholních, buď světských kněží z Evropy ne vždy s nejčistšími úmysly, s vyššími snahami a lepším vzděláním národním přišlých. Proto takové opatření! Dosud měli v Americe Poláci čtyry konsultory biskupské v těch diecesích, kde jsou hojněji zastoupeni. Budoucně asi obdrží tolikéž vlastních biskupů.

*

Professor Stanislav Tarnowski podává v „Przeglądě Polském" posmrtnou vzpomínku na druha mládí svého, arcibiskupa petrohradského Szembeka, nedávno náhle zesnulého. Praví, že v něm ztratila katolická církev v Rusku velmi mnoho. Neboť byl to muž vysoce nadaný a právě teď na svém místě. Ač rodem Haličan, šel už jako mladík do bohosloví do Saratova, nejzazší katolické diecese v Rusku a většinou německé, aby jen církvi katolické co nejvíce prospěti mohl. A právě ve chvíli rozhodné ho smrt vyrvala!

*

Reformní ruch duchovenstva ruského proniká na venek už nejen v podepsaných i nepodepsaných článcích novin všech směrů (právě vydal J. V. Preobraženský sborník statí těchto o „reformě církevní" jednajících, neúplný sic — vyjde ještě druhý díl! — ale přece velmi mnoho z hlasů těch předvádějících[1]) — ale dere se zmužile i do resolucí eparchialních (dieces. sjezdů duchovenských. A jako společný požadavek, a všude téměř i jako nejhlavnější se klade zavedení svobodné volby děkanů, ale i samých biskupů z kněžstva, a to jen bílého s pominutím mnichů! Tak ve Vjatce, Grodně, Kostromě, Kyjevě, Omsku, Saratově, Samaře, Jaroslavi, Kazani, Smolensku a j. V Saratově uložil mimo to sjezd duchovenstvu, aby se činně súčastnilo kampaně volební do říšské dumy. V Jaroslavi se usnesli, aby biskupova libovůle v přesazování kněží byla omezena pevným statutem služebním. Ve Smolensku přejí si zrušení konsistoří a volby biskupa z kněžstva světského. V Samaře mezi reformní požadavky také počteno, aby do konsistorních kanceláří přibrána byla též děvčata! Jedná se asi o pomocné síly písařské, čímž by se několika dcerkám nižšího duchovenstva zajistila existence. V Grodně (na Litvě) napomínal sjezd ke snášenlivosti vůči katolíkům, ale i po těchto žádaje, aby se bratrsky chovali k pravoslavným.

Na sjezdě v Omsku však se duchovenstvu jeho reformní snahy (třebas velmi slabé) nevyplatily. Biskup nechal na sjezdě vše projíti, po sjezdě však si sjezdovce podal, přísně ba hrubě je káraje, že se řídí podle professorských listů převratných (jmenoval Cerkovnyj Věstník jako organ akademie petrohradské) a nejhlavnější mluvčí reformistů ihned na 1000 verst daleko přesadil. Kněžstvo se po sjezdu umlouvalo, má-li si to dát líbit, ale zatím mlčelo.

[1]) Petrohrad, 570., cena 3·50 rb.

Ve svatém synodě usneseno, že od té doby ruské kláštery musí vésti a podávati účty ze svého hospodaření, a to všecky bez rozdílu. Bohaté tyto ústavy doposud hospodařily jak chtěly, a zdá se, že velké kapitalie jejich ztravovaly se pro církev i pro lid bez užitku. Zřízena bude kontrola nad jejich hospodařením, jíž každý klášter aspoň jednou za rok se musí podrobiti. — Stížnosti na zvůli a hrubost biskupů k podřízenému kněžstvu se čím dále více opakují. Popřává jim už místa i kníže Meščerský ve svém Graždanině. Spolu se vytýká, že neznají svých diecesí, neboť vše odbývají kancelářskými numery. Žádá se o pastoraci živého slova a ne kancelářskou. Odtud též přání na sjezdech, aby byli biskupi voleni z kněžstva kněžstvem.

Ministr vnitra poslal k vystěhovalým duchoborcům do Kanady, aby se vrátili do Ruska, že budou moci svobodně teď vyznávati svou nauku. Teď když se jich policie natrápila, navozila po Rusku, za trest v nejhorších místech Kavkazu je usazujíc — mnoho z nich hmotně a duševně zničila a na konec do Ameriky vystěhovat se donutila, volá je nazpět! K čemu tedy to týrání a ty ztráty ohromné? „Po tom zadním rozumu", jak říkají Rusi, „přece nic není." — Letos na jaře počali se organisovat ruští učitelé lidových škol. Dosud utvořeno pod ústředním svazem asi 300 skupin s mnohonácti tisíci členů. Organisace vydala svůj program. A v programě tomto vedle jiného (systematické zřízení školství, aby vyšší se všemi nižšími organicky souviselo, všeobecná povinnost školní, decentralisace školních úřadů, dozor nad školstvím ať jest autonomní, všeobecným právem volebním stanovený, svoboda řeči vyučovací, svoboda způsobu vyučování) možno též čísti, aby vyučování náboženství bylo ze škol vyloučeno! Jak vidět „modernisace" školy i v tom analfabetickém Rusku už valně pokročila!

V S. N. Trubeckém, náhle skonavším rektoru moskevské university, ztratila Rus jednoho ze svých největších „křesťanských" filosofů, družícího se dobře k Vl. S. Solovjevu, před několika lety rovněž předčasně zemřelému. Trubecký považován také za žáka a pokračovatele Solovjeva. Jeho kniha „Víra v nesmrtelnost" jest skvostným dílem moderní křesťanské filosofie.

Věda a umění.

Brněnské národní divadlo. Zahájení nové sesony stalo se dne 30. září pod novou správou ředitele p. Antoše J. Frýdy beze značných změn v operním souboru Dvořákovou „Rusalkou“ ve známém výborném obsazení v hlavních úlohách.

Dne 10. října uvítali jsme vděčně na sceně naší první provedení jednoho z nejsilnějších děl naší nové tvorby operní Foersterovy „Evy“. Moderní snahy dramaticko-hudební nebyly od nejpokrokovějších zpěvoher Fibichových v době poslední nikde tak přesně uplatněny jako u Foerstera. Jako pravý přeborník pokroku a hluboká duše umělecká vyhýbá se Foerster všude až úzkostlivě laciným, všedním prostředkům ku zvýšení hudebních effektů, vystříhá se (až na jednu dvě výjimky) scelených, dramatickou jednolitost porušujících scen, orchestr vede vesměs samostatně, při čemž instrumentace jeho září případným zabarvením (vzpomínám jen, jak krásně exponuje lesní rohy proti ostruněným nástrojům), veskrze dbá o jasnou, správnou deklamaci českého slova i to jak v přízvuku slovním, tak i větném. Slovem: všude jsou zjevny pokrokové vlivy našich operních geniů Smetany a Fibicha, nikde ani stopy po konvencionelních manýrách staré opery. Že hudba Foersterova není pro široké vrstvy obecenstva, jest nabíledni. Jeť prosycena vůní vzácné noblessy, kteráž mnohdy vzhledem venkovského ovzduší textu jest kvality až příliš jemné. Ovšem Foerster si libretto z dramatu G. Preissové „Gazdina roba“ tak sám upravil, že na mnohých místech slyšíme místo vesnické mluvy konversaci skoro salonní. Přes to však zůstane zdarem korunovaná odvaha Foersterova, komponovati na tragickou fabuli vesnickou ze současného života, v dějinách české opery význačnou. Jest zajisté „Eva“ vedle výborné Janáčkovy „Pastorkyně“ jediným českým vážným vesnickým dramatem hudebním; naše zpěvohry se živlem venkovským jsou zpravidla komické.

Představení „Evy“ bylo velmi šťastné. O zdárný úspěch opery zasloužil se především kapelník p. C. M. Hrazdira, který s veškerým svým uměním vyzdvihl všechny krásy partitury. Není pochyby, že našemu opernímu kapelníku nadešla doba plného, dokonalého rozvoje vynikajících jeho schopností. Účinkující solisté vynikli jako vždy výbornými výkony, a to dámy Svobodová (Eva), Pivoňková (Mašjanovka) a Kašparová (Zuska), a pánové Doubravský (Mánek), Komarov (Samko) a Beníško (Rubač). Režie p. Aschenbrennera byla pečliva.

Jan Kakš.

Činoherní ensemble vykazuje letos proti loňsku celou řadu nových sil pod novým ředitelem A. J. Frýdou, jež všechny jako dramatické herce předchází dobrá pověst již z Prahy. Také výčet připravovaných her, uvedený v předběžném oznámení repertoiru, slibuje učiniti letoš období v činohře vděčnějším než bylo poslední leta v Brně obyčejem tak že mohl by učiněn býti značný krok ve výchově pro tvorbu dramatickou u obecenstva, které dosud neprávem jednostranně lpělo

na opeře a operettě. Již tento prvý měsíc ukazuje nezvyklý ruch, uvedeme-li, že byly ze starších u nás známých prací již dávány „Paličova dcera", „Jan Výrava", Šamberkův obraz ze života „Karel Havlíček Borovský", Ohnetův „Majitel hutí", „Cyrano z Bergeracu" v novém nastudování a výborná veselohra Davidova „Katakomby".

Uvedla se pak činohra letos (2. října) pětiaktovou tragedii B. Adámka „Salomena", kterou před 22 lety zahájena byla činoherní představení v novém národním divadle pražském. Tehdy zvláštní porota vybrala ji z 35 novinek o cenu se ucházejících, a jedinou uznala za hodnu cti této.

Pokus oživiti tuto starší hru, který byl již vloni také v Praze učiněn, selhal tam i tu asi úplně. Máme dnes již na tragedii požadavky vyšší, než jakých dosahuje ona. „Salomena" má býti dle autora tragedií historickou. Děj její hraje v Praze krátce po neblahém konci povstání stavů českých, souvisejícím s válkou šmalkaldskou roku 1547; vystupují v ní osoby českých jmen historických a umělci španělští za Ferdinanda I v Praze usedlí, ale pohnutá doba ta rýsuje se jen velmi matně v pozadí, z hry nedovídáme se o ní skoro ničeho, jen rok 1547 a několik narážek dává tušiti, co se děje v Čechách vně pochmurného domu sochaře Zoana da Ponte. Ale hra není ještě historickou, jsou-li osoby oblečeny v kostýmy historické. Mohla by však býti „Salomena" aspoň tragedií žárlivosti, kdyby — kdyby tragičnost její, tkvící v příšerné smrti, nebyla tak mělce motivována, kdyby celý smutný příběh nebyl pouhou kombinovanou spletí vnějších náhod, jež nevnukají důvěry v jich nutnou příčinnou souvislost.

Když ku slabému obsahu přistoupila u nás ošumělá výprava vnější, když deklamace beztoho již šroubovaných a násilně rýmovaných veršů nebyla místy vůbec srozumitelná, nemohla ovšem hra vůbec vzbuditi ohlasu a pozornosti. Nechci tím nikterak ubližovati jednotlivým zdařilým výkonům hereckým, jaké podali v hlavních úlohách p. Frýda a pí. O. Beníšková.

Uvedenou nedostatečností dramatické motivace trpí ostatně i práce tak uznaného básníka, jako Julia Zeyera, kterou jsme viděli dne 20. října, totiž „Doňa Sanča" (tragedie ve 4 aktech). Nelze si toho při této zajímavé práci tajiti přes všechnu sympathii k vzácnému dílu jeho. Zeyer dovedl v „Doni Sanči" zajímavý děj vyhnati příkře k vrcholu konfliktu, a prudké napjetí z něho tragicky rozuzliti způsobem až zdrcujícím; ale zdaž vyplývá tento vysoký dramatický účinek logicky z premis, daných povahami osob jednajících a okolnostmi, které na jevišti vidíme? Vždyť zajisté jen tehdy lze nazvati motivaci hry pravdivou a svědomitou. K podobnému průkazu bylo by zapotřebí rozebrati děj hry a uvésti obšírně obsah její, což by bylo od místa v měsíčním přehledě; ale dílo Zeyerovo jest dostatečně známo, aby mohl i tak každý sledovati, co náhod a nedopatření jest nakupeno v jednání na př. jen hlavní osoby Pelayo, aby k tragickému konci mohlo dojíti. Vždyť tento Pelayo dopouští se přímo hloupě celé řady nemyslitelných neopatrností, bez kterých k hroznému neštěstí dojíti nemohlo, ale na

nichž přece celý tragický děj — ač jsou nepravděpodobny, ba nemožny — spočívá; proč na př. zamlčel Pelayo své choti nebezpečí, které jí hrozí z rozsudku krále Pedra? Ovšem nelze přehlédnouti, že básník sám nekladl asi na takovou motivaci v básni své váhy, vždyť v předmluvě praví ironicky, že je „pořád tím zpátečníkem, kterému se nedostává smyslu pro hodinářská kolečka pana Sarceye, u nás tak slavně a hlučně akklamovaná.“

Jinak lze uvedení této exotické práce Zeyerovy jen vítati; přispěla značně k oživení repertoiru. I dekoračně byla vypravena mnohem zdařileji nežli „Salomena“, ač vyžaduje její historický kolorit španělský neméně nákladných kostýmův a dekorací, které při skrovných prostředcích našeho divadla zajisté činí na režii značné nároky. Sehrána byla pečlivě a s láskou.

Od známého německého básníka a tvůrce berlínského „pestrého divadla Überbrettlu“ Arnošta z Wolzogenů dávána byla s úspěchem veselohra „Čistý lístek“. Zasmějeme se od srdce komickým situacím, které vzniknou panu professoru „v nejlepších letech“ v manželství s mladičkou ženou, čistým ještě lístkem, na němž může zkušený manžel počíti s psaním, „výchovem“ ženy pro sebe. Ovšem skončí vše dobře, mladičká žena se umoudří a vážný pán ze svých idealů výchovu ženy v manželství sleví, a jsou šťastni, jak ani jinak nemůže ve veselohře býti. Slečny Blažejova a Štursova zhostily se svých úloh znamenitě. St. Fiala.

*

Promlouvaje o veliké pečlivosti a neúnavnosti, s jakou na jemných nástrojích pracně složenými methodami učení přírodovědci dnes bádají o nejjemnějších výchvěvech částic nejmenších a o zjevech nejvzdálenějších, praví článek „Přírodovědecké ambice“ v Živě: Přírodními vědami zavedena zcela nová pomůcka studijní, a to jsou aparáty měrné, zbystřující smysly a škálu jejich prodlužující. Není oboru vědy lidské o bezpečnosti posuzovací tak určité, téměř absolutné... Nebylo posud doby, kdy byl pohyb duchovní seriosnějším, vážnějším. Z hloubek duše dnes povstaly nápady a hesla rychle zájem budící a celé programy tvořící... Ač z celého toho chaosu neznáme úspěšného vyváznutí, tolik cítíme všichni, že přejíce si konečného odstranění pouhých kulturních frasí i naše vlády světské i duchovní zaujavších, nejsouce už spokojeni s pouhým skládáním nepochopitelného a úcty nejhodnějšího ve formuly, chceme upřímnost k samým sobě. Po století filosofickém, které cestou dialektickou snažilo se hledati poslední příčiny vědení, přišlo století přírodovědecké. A moderní věda, která v organické přírodě přísné zákony a vývoj sleduje, ta neměla by se státi vůdkyní veřejného života ve smyslu nejvyšším? Biologie a technika, věda o životě a umění život dobře prožíti jest kompasem a lodním šroubem, které naši životní loď dovedou k zemi zaslíbené. A kdyby i věda přírodní spojená s onou velikolepou moderní filosoficko-historickou palaeontologií babylonsko-assyrskou jinak modelovaly ony starobylé básně o stvoření světa, v nichž jsme z dětství rostli, tož žádný vědecký moderní

názor světový neporuší naši vnitřní potřebu náboženství. Moderní věda nejen připouští, ale přímo postuluje v tom směru nutné a rovnocenné doplnění. Jak nevystižitelným jest Bůh pro vědecké pouhé myšlení, tak cítíme jej u vývoji svém vlastním a v každém dění světovém... Přírodní věda a technika jsou povolány, aby ve státním životě přítomnosti převzaly vedení. Musí nastati převrat v pravdě proti formě... To se dá změniti jen nastoupením vyučování v pravdě i upuštěním od přeceňování formalií a historicko básnických směrů přežilých; přesunouti dlužno vyučování ztenčením programu posavadního a rozšířením poznání přírody a jejích zákonů. Netraťme sice z klasické elegance ničeho, ale poměr obou směrů srovnejme a methodě přírodovědecké dejme její vynikající místo ze života denního — moderního!

*

Ve svém velikém díle „Starožitnostech českých" dospěl Dr. Píč ke svazku pátému, v němž shrnuje svůj úsudek o osazení slovanském v našich zemích. Jeho úsudek jest odchylný od dosavadních v tom, že dává Slovanům přicházeti v několika proudech za sebou; jeden proud sesiluje druhý, třebas po dlouhé době a už poněkud se změněnou kulturou svou, a tak zaujímají celou zemi. Tento přirozený a jedině možný výklad, který jsme ostatně mohli čerpati i z analogie historického a dnešního osazování, odstraňuje staré bájky o „příchodu Čechů". Vidíme to dnes všude kde se usazuje nová národní vrstva — co je to proudů tohoto nového národa, než okupuje zemi a dodá jí svůj národní ráz. V kolika proudech Maďaři až do 17. století vždy znovu do Uher se hrnuli, a jen tak zabránili svému odnárodnění! Podobně Evropané do Ameriky — po tři sta let nové a nové proudy docházely, než zdolaly domácí plemena a samy opanovaly. A to ještě ne zcela! Opanovaly dosud vlastně jen tam, kde proudy přistěhovalecké byly nejsilnější, ve Spojených Státech. A stejným způsobem se dálo též odnárodnění Slovanů, kolonisace německá v našich zemích, a stejně se dobývá i našich německých měst! Je to pořád táž methoda — nové a nové proudy vystěhovalecké! Žádný národ se nestěhuje celý najednou a najednou nedobývá celého jiným národem osídleného území! Hordy, jež se vevalují najednou do země, jsou obyvatelstvem pohlceny a assimilují se (Frankové, Longobardi, obojí Gothové, Vandalové, Bulhaři atd.). Podobně po sedm set let osazují se tatarsko-turecké kmeny na východě a jihu Evropy a jen tam, kde si dovedly udržeti stálý příliv, udržely se (v Turecku), všude jinde coufají a zanikají.

*

Ze srovnávacích studií pohádkových přináší Dr. V. Tille v „Českém Lidu" příklad o pověsti o králi od železného stola vybraném: Kromě pověsti o našem Přemyslovi, známa je podobná z Uher o králi Štěpánovi, a ještě jiná o rolníku Vambovi; nově přináší vypsání pověsti arabské o králi Šapúrovi (z čeledína), již vykládá arabský spisovatel Hamadani. Šapúrův oběd na železném stole není ovšem na pluhu jako u Přemysla — ale na železné lopatě, již podal ženě své přes strouhu, aby na ni vložila placku k obědu.

O nálezech starožitnických u Hrubčic u Prostějova přináší časopis olomouckého museá delší zprávu spolu s úsudkem Dra. Matiegky. Nález lebky jest prý proto zvláště zajímavý, že pochází z hrobu, který nám označuje přechod jedné kultury k druhé, a pravděpodobno od kultury neslovanského kmene ke kmeni novému slovanskému, ale ke kmeni to jiné kultury než později vyvinuvší se kmen český. Úsudek tento však podává s velikou reservou, neboť z lebky, a to z jedné nedá se usuzovati mnoho pro srovnání a ocenění doby, z které následkem tehdejšího spalování mrtvol nemáme dokladů kraniologických.

*

Dne 28. září zasazovali v Týně nad Vltavou pamětní desku Matěji Kopeckému, českému loutkáři a divadelníku, a v Třemošné malířovi českému Václavu Brožíkovi.

V městečku francouzském Crecy (Kreščak) obnovován 1. října pomník padlým Čechům a králi Janovi Lucemburskému za přítomnosti české deputace.

Snad po vzoru loňského Rydlova polského Betlemu upravil pro dětská představení K. Mašek i český Betlém, jenž se má hráti o vánocích. Nemáme sic Vřesné ani zakordonových persekucí jako Poláci, ale i u nás z historie našeho českého dítka dá se vyvolati mnoho dojemného.

P. Šalda na Dykově socialně-politickém romaně „Konec Hackenšmídův“ neshledává nic, ale pranic význačného, co by jej povyšovalo za nejpozoruhodnější dílo novější české belletristiky („Volné Směry“). Upírá mu provedení idey, vytýká slabou a nedůslednou charakteristiku, a zvláště pohoršuje se nad novinářským a nečeským slohem celého díla — uváděje k tomu dosti pádné důkazy dikce p. Dykovy. Stěžuje si, že nepříznivé kritiky své nemohl nikde už dříve uveřejnit!

Krakovský „Świat Słowiański“ (redaktor Feliks Koneczny) v zářijovém svazku podobně jako my posuzoval spory českopolské ve Slezsku, a volá po společné národní radě, jež by rozhodování odňala místním činitelům, kteří nemohou být nestrannými a neposuzují s vyššího hlediska.

Slováci žádali, aby jim čeští kapitalisté nedoplatky z akcií po cellulosce dali na slovenské museum. Jedná se o krejcary při každé akcii, ale na museum by se tím sešel značný příspěvek.

„Slovenské Pohl'ady“ sdělují, že ve Štokholmě v Nobelově knihovně při akademii nauk mají též vybranou knihovnu slovácké literatury, jež se stále doplňuje.

„Český Svět“ přináší velmi vřelou ukázku o sochaři Fr. Bílkovi. Nazývá jej jedním z apoštolů Krista v dnešním světě bez víry — umělcem apoštolem, jímž se můžeme honositi před celou cizinou.

V listopadě pořádá „Manes“ pražský ve svých sálech výstavku dánského umění.

Dr. Alfred Rudolf, známý přítel Bulharů, chystá větší illustrované dílo „Bulharsko slovem i obrazem“. Bylo by to první větší poučné dílo o nějaké slovanské zemi a slovanském národu v češtině. Přese všecku svou vzájemnost dosud na podobné publikace jsme se nezmohli.

První veliké slovníkářské práce v národech, pro probouzející se řeč, podnikají jednotlivci: Littré Francii, Grimmové Německu, Jungmann nám, Linde Polákům, Dal Rusům, Karadžić Srbům atd., po těchto velikých pracích jednotlivců nevyrůstá už nic individualního, jednotlivec už se neodvažuje na podobné dílo, jež by musilo být lepší a větší. Povstávají pak díla hromadně pracovaná. Nových slovníků vlastní řeči (i cizích) podjímají se celé akademie. Tak i naše zamýšlí teď sestaviti veliký slovník řeči české, jenž zaujme mnoho let práce skoro všech našich filologů.

V časopise „Matice Moravské" professor Slavík uvádí z obecných knih gruntovních Uher. Brodu všecka jména různých rodin, která přízvisko své od Komny odvozovala. Rodin takových (Komenský a Komňanský) bylo veliké množství v Brodě a jistě i po okolí. Proto nemožno z pouhého jmena toho odvozovati nezvratně místní a rodinný původ Jana Amosa Komenského.

Připravuje vydání Koubkových spisů pro „Světovou knihovnu" zmiňuje se Dr. Hedrlin v „Pokrokové revue" o významu pohrobního díla Koubkova „Hroby básníků slovanských" (letos stoletá pamět narozenin $^{4}/_{6}$ 1805—$^{28}/_{12}$ 1854). Praví o něm: „Dílo to na chudých zahradách našich onou dobou je dílem významným a lze je řaditi mezi naše myšlenkově nejvýše se vznášející díla vůbec."

*

V království polském povolena polština jako vyučovací jazyk všech soukromých škol (středních a odborných) vyjma zeměpis, dějepis a literaturu ruskou. Školy státní najednou doznaly po tomto dovolení veliký úbytek žáků — v třídách zůstali jen synové ruských úředníků a — židé.

Část professorů (Wulff) varšavské university prohlásila se rovněž pro zpolštění varšavské university. Většina však protestuje. Polské listy praví, že na porušťující ústavy v království dosazováni byli vždy takoví professoři, kteří doma v Rusku nebyli možni, že tedy pro ně je to otázka existence, budou-li školy střední a vyšší v království polské či ruské. Úsudek přepjatý asi!

V Krakově zasedal sjezd polských žen skončivší velikou disharmonií: ovládly jej socialistky a pokrokářky. Prohlásil též různé požadavky (socialní, protináboženské — vyloučení náboženství ze školy), proti nimž na konec různé skupiny protestovaly a tak společný sjezd žen rozbit na frakce — svolavatelky samy přiznaly, že to byl první a poslední sjezd žen polských společný.

Ve Lvově agitují židé pro založení svého vlastního gymnasia! S jedné strany židé stěžují si, že Poláci je úplně v celém svém životě společném pomíjejí, odstrkují, s druhé stramy sami rozumnější židé (zvláště v království) vytýkají židům, že svým nekulturním žargonem, na kterém lpí přes jeho nestvůrnost jazykovou a přes to, že je vlastně potupou a hanbou jmena židovského z přešlosti, sami se odlučují a tvoří kmen národní pro sebe. V žargoně vydávají listy a časopisy, školy své, obce, synagogy v žargoně vedou a spravují, teď

dokonce divadlo zařídili, v němž se žargonem hrá, celou literaturu žargonovou si vypěstili. Národního prospěchu z toho nemají, lidu tím zavírají zdroje opravdové kultury národní a nutí ho zůstati v tom nízkém nekulturním postavení vyvrhele společnosti. A schválnost tato je tím neomluvitelnější, že beztoho každý žid (vyjma snad starší lidi, ženy a děti) zná polsky či rusky! (Dr. H. Nusbaum v „Ogniwu".)

*

Zprávy akademie nauk v Petrohradě ve svém druhém svazku přinášejí vzpomínku (V. A. Francev) z let padesátých, jak dívali se tehdy v Rusku na návrh záhřebské akademie o svolání sjezdu pro zcelení a sjednocení jazyků slovanských. Návrh „ilyrské akademie" je velice rozplašil! Nechtěli odříci a báli se přisvědčiti. Tázali se tedy do Vídně, ví li vídeňská vláda o takovém všeslovanském sjezdu (měl býti v Praze nebo v Bělehradě) a co mu říká. Vláda tehdejší (Schwarzenbergova) teprv po dlouhém otálení odvětila úzkostlivé vládě petrohradské, že záhřebská akademie nemá práva svolávat podobné sjezdy a její poslání že nebylo pozváním, ale pouze návrhem, zdaž by snad takový sjezd nemohl se konat. Tehdejší car Mikuláš I velice byl úzkostlivým, aby nějakým nadržováním slovanským kmenům přátelskou sousední říši neurazil a potíže Vídni nezpůsobil. Proto všecko, co hlásalo nějakou jednotu Slovanů, odmítal a pronásledoval (Aksakovy)! A za těch 50 let zdá se, že politika Ruska se nezměnila, aspoň vůči Slovanům rakouským ne!

V Petrohradě pořádána výstavka prací církevního malíře Vasněcova, dnes nejprvnějšího náboženského malíře. Zvláště uchvacuje ohromný obraz „posledního soudu". — Po malíři K. A. Savickém (13. února zemřelém) uspořádána tamže pohrobní výstavka děl jeho.

Za velikých ovací dávána v Moskvě poprvé opera Rimského-Korsakova „Pan Vojevoda" (vzata z historie polské 18. století). Ač libretto je nezdařené, přece hudba projevuje mistra, jejž dnes Rusi kladou nejvýš — za nástupce Čajkovského! K pracím přispělo však i politické přesvědčení skladatele (pro liberální smýšlení v zimě propuštěn z petrohradské konservatoře).

Dne 17. října oslavováno 50letí smrti historika N. N. Granovského. Granovský jako professor university moskevské náležel v 30. a 40tých letech k vychovatelům svobodomyslné generace.

Na universitách tak zvaná „židovská norma" většinou zrušena; židovští posluchači přijímají se i přes 3% počtu všech ostatních posluchačů.

Ve Vídni a v Praze vystavoval své polarní krajinomalby ruský malíř A. Borisov, jenž opětovně za svými sujety konal zvláštní mořské vyjíždky na Novou Zemi a tu přezimoval a v polarním mrazu maloval. Výstavky lákaly neobyčejností viděného, ale i mistrovstvím svým, jež je nepopěrno.

*

Družstvo charvatských literátů zamýšlí vydávat literárně umělecký měsíčník; po zániku Vience nemá Charvatsko literarního

a uměleckého časopisu vůbec. (Cihlařův zaderský „Lovor“ tedy nevyhovuje Záhřebu!)

Jihoslovanský večer v divadle záhřebském (13. října) na oslavu 10letého trvání opraveného divadla charvatského uctěn, jak praví sám organ mladých „Pokret“, samými prostředními a podprostředními kusy. Jest ovšem těžko nalézti v mladých literaturách jihoslovanských čtyři dobré jednoaktovky! Sotva by se daly nalézti ve starších a větších!

Professor bulharské university A. Šourek, rodem Čech, slaví 25leté jubileum své činnosti učitelské v Bulharsku. Bulharští žáci jeho přichystali mu vřelé ovace.

Bělehradská universita slavnostně otevřena a zahájila 15. října první rok svůj. Studenti hned po zahájení ohlásili své autonomní požadavky, nespokojeni s řádem sestaveným vládou a prvním senátem — a dokud nebudou přání jejich splněna, budou stávkovat.

Rozruchy studentské v Sofii (letos na jaře) skončily tím, že z vyloučených studentů 98 teď přijato na milost a 200 teprv až v budoucím semestru nebo až v roku 1906 na podzim se smějí přihlásit.

*

Zemřeli. 24. září (na Rusi) Ludmila Schmidtová, slovenská vlastenka a spisovatelka, činná zvláště v „Živeně“. — 27. září Bronislav Zawadzki ve Varšavě, redaktor „Kuryera Warszawského“, jeden z předních žurnalistů polských. — 30. září Jiří Prošek, český inženýr, bulharský průmyslník, zakladatel první tiskárny a prvního pivovaru v Bulharsku. — 1. října Jan Rudolf Demel, český hospodářský spisovatel a moravský buditel. — 5. října Franjo Marn, slovinský spisovatel. — 12. října Sergěj Nikolajevič Trubecký, ruský filosofický spisovatel, zakladatel ruského filosofického měsíčníku „Voprosy psichologii i filosofii“, žák a pokračovatel Solovjeva. — 13. října J. D. Korvín (pseud. Danko), český spisovatel humorista. — 26. října Bohdan Prošek, český inženýr, spolu se starším bratrem Jiřím první z průmyslových podnikatelů v Bulharsku po osvobození jeho.

Zprávy národohospodářské.

Zasedání sněmů zemských zastírá letos politickou svou povznešeností těžkou krisi finanční, jaká jmenovitě v Čechách a na Moravě v zemském hospodářství se dostavila. Rozpočty vystouply tak, že by úhrada jejich, kdyby se jen na přirážky obmeziti měla, vyžadala skoro už takové právě kvoty daňové pro zemi, jakou vyžaduje stát pro sebe. Přirážka musila by dostoupiti už skoro výše 100procentní, a tím ztratila by vlastně právo na nevinně utvářené jména „přirážky“. Přirážka nazváno kdysi cosi nepatrného, co jméno samostatné daně ani nezasluhovalo, co jen tak se přidávalo k dani samé, ani jí valně nezvyšujíc. Ale dnes už i ty přes 50procentní přirážky — jsou pravé

tíživé daně a ne pouhé „přirážky“ — a také stálé ve své tíživosti, neboť to je jisto, že neklesnou.

Rozpočty našich tří zemí českých přestoupily ode dvou let výši jednoho sta milionů korun. Přes to však všecky tyto rozpočty zemské třech našich zemí nedosahují výše rozpočtové jediného města Vídně, jako moravský rozpočet nedosahuje rozpočtové výše Prahy, a slezský rozpočet ne rozpočtové výše Brna. A co země tak těžko shánějí, že nevědí si už letos opravdu žádné rady, města své ohromné rozpočty nesou s poměrnou oproti zemím lehkostí! A čím větší města, tím lehčeji své nepoměrně rychle rostoucí náklady snášejí. Kdežto poměr obyvatelstva zmíněných měst (Brna, Prahy bez předměstí, a Vídně) stojí v poměru 1 : 2 : 15, stojí poměr jejich nákladů k sobě 1 : 3 : 17! To už poměr nákladů zemských v našich třech zemích odpovídá lépe poměru obyvatelskému. Stojíť počet obyvatelstva v našich třech zemích (ve Slezsku, na Moravě v Čechách) k sobě jako 1 : 4 : 10 a v tomtéž poměru skoro jsou i zemské náklady jejich 1 : 4 : 10.

Z těchto dvou nestejných vztahů mezi zeměmi a mezi městy jasně vyniká, jak naše celé hospodaření jest dosud hospodařením městovým, jak všecka práce lepší a zisky větší hromadí se v městech — jak města bohatnou a venkov chudne! Ne sice sám o sobě vzat, ale v poměru k městům. Ta zdvihají se rychle a rapidně, on pomalu a těžce. A všechny dosavadní léky na uzdravení a vyrovnání toho nepoměru selhávaly. Byly předčasny snad, obrat přijde později sám od sebe. Jest v dnešním městovém hospodaření (od počátků historie trvajícího) ještě značná úspora a výhoda; přijde však doba, kdy jí nebude a nastane přirozený obrat.

*

Petrolejová těžba od té doby co ode dvou tří let ruskokaspické Baku se počalo ohlašovati svými ohromnými událostmi, hned požáry, hned stávkami, bouřemi a konečně všeobecnou řeží a pohromou, nabyla jaksi všeobecného zájmu. Uvedeme tedy několik zajímavých číslic i z naší zaslíbené země naftové, z Haliče, podle statistiky professora krakovské university L. Szajnochy. Počátek těžby naftové sahá v Haliči k letům 1820. Ale dobytá nafta se tehdy nijak nepotřebovala. Teprve v roce 1852 začalo se nafty užívati ku svícení. Zatím však petrolej v tu dobu a až do 70tých let do Rakouska se dovážel z Ameriky a z Ruska. V Haliči dobývalo se ho velmi málo, bylatě těžba primitivní, ruční. V letech 50tých sbíráno naftu v hlubokých studních a v každé denně těženo dvě až tři putny nanejvýš. V letech 70tých shledáváme už nejhlubší studni na 250 metrů a její těžebnost na 10 metráků denně. V roce 1874 dobýváno naftu na 40 místech, v roce 1897 na 200 místech a dnes těží se a čerpá na 350 místech, plochou 8000 *ha*. Pás petrolejový táhne se podél úpatí Karpat v délce 350 kilometrů: složení hornin tvoří eocen a oligocen písčitý. Zvláštností jest, že s prameny naftovými přichází ve spojení vždy solná voda a hojně různých plynů. Prameny se nejhojněji nacházejí na vrstvách

svahových, na rovných vrstvách jest petroleje pořídku. Nejhlubší studně dnes vrtají až 1200 i 1300 metrů. Slojů bývá na témže prameni 2 až 3. Nejvydatnější jsou sloje spodní. Na mnohých místech prameny jsou tak mocny, že po navrtání najednou vybuchnou jako mocný sloup vystřikujíce vysoko nad zemi (fontány naftové, nafta fontanisuje!). Produktivnost takových fontán jest veliká, ale hojně se mění. Tak v roku 1895 vybuchnuvší ve Schodnici fontána Jakob (305 *m* hluboká) dala zprvu 10.000 metr. centů za den, ale po několika měsících se vystříkala a dala už jen 300 metr. centů denně. Nejhojněji buchají fontány v Boryslavi (tu také 36 studní jde pod 1000 metrů hloubky). V lednu letos vybuchnuvší fontána 1007 *m* hluboká dala denně 50.000 *q*. Tak se lidem, kteří jsou tak šťastni, že jim nafta fontanisuje, za den vyprýští tisíce a tisíce korun ze země. Na rozdíl od těžby ruské, která naftou nešetří, jsou haličtí naftaři velmi úzkostliví na každou kapku, jen neradí co pustí mimo. Při čištění nafty v petrolej zůstane polovice různých odpadků a produktů, jež všecky se spotřebují: ze dvou metráků nafty zčistí se 1 *q* petroleje. Roční těžba nafty stoupala v tomto poměru: dobyto roku 1863: 50.000 *q*, r. 1873: 219.000 *q*, r. 1886: 425.000 *q*, 1890: 917.000 *q*, 1894: 1,119.000 *q*, 1898: 3,231.000 *q*, a vloni konečně dobyto už 8 milionů *q*, letos pak čeká se těžba asi 13 milionů metráků. Z toho spotřebuje se v říši asi 5 milionů *q* nafty ($2^1/_2$ mil. *q* petroleje), ostatní nutno vyvézti. Naftový průmysl patří k nejzajímavějším v naší říši. Pro Halič značí asi totéž, co pro Čechy pivovarství nebo cukrovarství nebo hornictví.

*

Výsledky sčítání lidu v Rusku z r. 1897. objevují se velmi pomalu. Vyšel II. svazek: „obščago svoda rezultatov razrabotki perepisi“, v němž podáno rozvrstvení obyvatelstva ruské říše podle zaměstnání. Z 125,670.021 duší všeho obyvatelstva říše odpadá na zemědělství 88,294.011 duší čili 70·2%. Dobytkářstvím, včelařstvím a lesnictvím živí se výhradně 4,907.400 duší, čili 3·89%, takže na zemědělství a příbuzné odvětví připadá přes 93 mil. obyvatel čili 74·16%, skoro tři čtvrtiny. Průmysl (velký i drobný) zaměstnává 12,285.562 duší čili 9·78%. Z toho 1,664.981 osob žije ze samého textilního průmyslu. Službou živí se 5,793.000 osob čili 4·61%, obchodem 4,334.600 osob čili 3·45%. Zajímavo jest rozdělení professí těchto u různých národů. Zemědělců jest ze židů jen 3·24%, z cikánů 11·59%. Nejvíce zemědělců mají Mordvíni: 95·31%, Rumuni 92·19%, Bělorusi 89·93%, Malorusi 86·46%, Velikorusi 70·35%, Poláci 61·42%. Dobytkářstvím pouhým (kočováním) zaměstnávají se skoro výhradně Lopaři (82·29%), Kirgizi (72·24%), Jakuti (84·18%). Němci mají zemědělců 32·44%, za to privátních úředníků a služebníků je z nich 6·25%, v průmysle textilním 4·95%, kovovém 3·17%, oděvnickém 2·64% atd. Němci a židé súčastňují se nejznačnějším procentem ve všech odvětvích obchodu a průmyslu. Není oboru průmyslné práce a práce intelligentní, v níž by Němci a židé nebyli zaměstnáni!

*

Země teprve se vyvíjející mají společnou jednu známku, slabou pracovitost občanstva. Obyčejně cizí pozorovatelé to nazývají leností, ve skutečnosti však je to na polovic neumělost práce, na polovic nedostatek příležitosti k práci. Podle počtu výrobních jednotlivců nemožno ostatně ještě posuzovat produktivnost celého národa. Jeť rozdíl mezi prací a prací! Mezi země s nejmenším počtem pracujícího občanstva náleží Srbsko, s 18·1% „trudících“ se výrobců. Mezi evropskými státy v tomto ohledu by na první místo náležela Anglie, Švýcary, Francie, Belgie a Německo se 42 až 44% trudícího se obyvatelstva — státy to vesměs průmyslové a obchodní. Za těmito jdou státy zemědělské většinou s 35 až 39%

„Statistické ročníky“ srbské ve směru hospodářského pokroku obyvatelstva v Srbsku dávají dosti neutěšené obrázky. Číslice v tom ohledu sestavil nedávno Trgovinski Glasnik a praví: V roku 1866 připadalo z bohatství dobytčího na 1000 obyvatel koní 101, hovězího dobytka 609, prasat 384, ovec a koz 2393. V roce 1900 však oněch druhů domácích zvířat připadá už jen koní 74, hovězího dobytka 376, prasat 384, ovec a koz 1402. Ovec a koz ubylo o polovici oproti počtu obyvatelstva, prasat o dvě třetiny (těch jedině absolutně ubylo, ostatních druhů na počet přibylo, ale jen v poměru malém), koní a hovězího dobytka o třetinu. Půdy má Srbsko rolnicky obdělávané pouze 32·23% veškerého povrchu (Německo 79·7%). V Německu z této obdělané půdy slouží obilnictví a průmyslovým rostlinám 52 až 81%, v Srbsku pouze 22%. V roce 1892 oceněn výnos polí na 190¼ mil. dinarů, tedy připadlo na jednotlivého obyvatele 85 dinarů. V roku 1901 oceněn však výnos už jen 140½ mil. dinarů čili na hlavu 55 dinarů. Škody živelní v roku 1893 páčeny na 9·1 mil. dinarů a v roce 1901 na 9·5 mil dinarů, tedy rozdíl neveliký. Daně v roku 1893 byly: přímé 18·7 mil. din., nepřímé 21·8 mil., celkem 40½ mil. din. čili na hlavu 18 dinarů. V roce 1904 daně přímé 26 mil. din., nepřímé 30 mil. dinarů, tedy na jednoho obyvatele 22 dinarů.

T. G. tedy čítá. Roku 1893 činil výnos sklizně na osobu 85 din., výnos průměrný z dobytka 60·7 din., a aktivné saldo vývozní činilo 4·7 din. celkem tedy na jednu osobu v Srbsku činil roční zisk 150 din. V roce 1901 však výnos sklizně činil 55 din., výnos z dobytka 67 din., a saldo vývozní 7 din., celkem tedy 129 dinarů. To značí zhoršení výdělečnosti srbské o 21 dinarů. Při tomto zhoršení zisku však stouply všecky povinnosti: státní náklad tehdy na osobu činil 26½ din., teď 36 dinarů.

*

Letoší jubilejní výstava lutyšská v Belgii byla hlavně attrakcí menších národů. Velké národy vystavovaly jen slabě, a jen něco. Výstava na území malé říše a malého národa neměla pro ně tolikého významu. Zajímava je tentokrát statistika vystavovatelů balkanských, jak ji bulharské listy přinášejí. Balkanské státy s Belgií vedou dosti čilé obchodní i kulturní styky. Zvláště Bulharsko hlásilo se k Belgii jako ke své kulturní učitelce — nejvíce akademiků bulhar-

ských studovávalo na belgických universitách. Balkanské státy vystavovaly v Lutychu všecky ani Černé Hory nevyjímaje a přičinily se ukázat, co mají nejlepšího. Vystavovatelů bylo z Bulharska 944, ze Srbska 311, z Řecka 86, z Turecka 61, z Rumunska 12, z Černé Hory 7. Vyznamenání dostali Bulhaři 603, Srbi 156, Řeci 42, Turci 25, Rumuni 12 a Černá Hora 7. — Bulharsko, Srbsko i Černá Hora spokojeny jsou s výsledkem výstavy. Navázaly mnoho obchodních styků, otevřely si cestu svým výrobkům, měly by se snažiti, aby si získané odběratelstvo udržely. V tomto umění ukáží jednotlivé státy teprv svou obchodní zdatnost — zdaž udrží, co získaly.

Rozhled socialní.

Částečná stávka a ji dovršující pak výluka na třech obrovských elektrárnách berlínských rozrušila Německo koncem září a začátkem října o málo méně nežli začátky generalní stávky hornické v Poruhří. Běželoť nejen o hospodářský boj tisícových zástupů dělnických v samém středisku tak zprůmyslovělé říše, v jakou se Německo vyvinulo, ale i o dopravu a z části i osvětlení dvoumilionového hlavního města, a o hybnou sílu mnoha průmyslových závodů.

Boj vzplanul z nepatrných počátků. Ani ne půl tisíce dělnictva zastavilo původně práci dne 19. září pro dosti malé požadavky mzdové. Ač vůdcové odborových sdružení zrazovali. Elektrárny však domluvivše se vyloučily na dvakrát 30.000, 20 tisíc z nich 30. září. Tu zástupce odborových jednot obrátil se na smírčí soud živnostenského soudu berlínského o sprostředkování. Šlo již jen o pranepatrné rozdíly obou stran. Zaměstnavatelé však odmítli sprostředkování živnostenského soudu, vyslovili však ochotu rokovati dále s dělnickými výbory, i když tito dělníci byli z práce vyloučeni. Ale ani to nevedlo k cíli a 1. října přistoupily nové tisíce dělnictva k „solidarní“ stávce.

Přes to nezdařilo se dělnictvu hlavní stanice výrobu elektřiny zastaviti: inženýři, technici, mistři, někteří dělníci a na ostatek vládou poskytnutí hasiči udržovali závody v činnosti. Svaz zaměstnavatelů v Berlíně a jednota berlínských továrníků kovového zboží se zavázaly nepřijat nikoho z vyloučených či stávkujících do práce a na konec usneseno, uznají-li to elektrárny za dobré, vyloučit ještě na 20.000 dělníků kovy obrábějících. Než na to došlo, vzdalo se dělnictvo 10. října. Přijaty vesměs nepatrné koncese elektráren nabídnuté hned před stávkou a výlukou a dojednáno, že nemá být závadou pro znova přijetí do práce, že ten či onen pracovati přestal nebo odmítnul.

Boj byl převážně a na konec už výhradně jen — zkouškou sil obou táborů. A živen se strany dělnické více méně z politicko-agitačních důvodů. Odboroví vůdcové mu nepřáli. Berlínští anarcho-

socialisté čekali, že se podaří za té příležitosti vyvolat dokonce i vytouženou generalní stávku aspoň v Berlíně. Zatím první větší stávkový boj po sjezdě v Jeně socialní demokracie prohrála, a to ještě ve svém hlavním sídle. Obecenstvo, jež tak sympathovalo s horníky poruhrskými, nestálo při stávkujících z elektráren. Sám pastor Naumann veřejně doznal ve svém organě, že tentokráte dělnictvo není v právu. Vláda považovala za svoji povinnost zasáhnout v boj — proti stávkujícím. A veřejnost uznávala, že právem. Obecné dobro stavěno nad soukromý zájem byť i tisíců dělníků. Tím spíše, že zaměstnavatelé netrvajíce na známém „panském stanovisku“ z nedávného sjezdu mannheimského neodmítali jednat s dělnickými výbory a domlouváno se tedy od organisace k organisaci.

Vysloveny naděje, že porážka berlínská jednak posilní odboráře v Jeně tak kaceřované k mohutnějšímu odporu proti hazardování stávkovému, jak u politiků jest oblíbeno, jednak politiky samy povede k nějakému vystřízlivění. Zatím berlínský „Vorwärts“, jenž dělnictvo v boji s nezvyklým bombastem utvrzoval, mluví pouze o příměří. Dělnictvo že je sice odraženo, ale ne poraženo. A za takové situace že se proletariat sesiluje a svými porážkami roste.

Stávka minula bez nepokojů. Vliv organisace dělnické tu imponoval. Veřejnost pak utvrzena znova v přesvědčení, že třeba zákonodárných počinů na zamezení takových hospodářsky seslabujících bojů. Význam smluv tarifových v očích obecenstva stoupl.

Při té zaujímána různá stanoviska k přípustnosti zaměstnavatelských výluk. Počet jejich právě v Německu v posledních letech nepoměrně narůstá. Vůči roku 1902 výluky v roce loňském se zdvojnásobily, vůči roku 1902 dokonce zečtvernásobily. Téměř stejně narůstal i počet vyloučeného dělnictva. Loni bylo v Německu 112 výluk a 31 402 vyloučených. Stály odborové jednoty 1,870.647 marek. Za posledních pět let zaplatily jednoty za něco více jako jedenkrát stotisíc vyloučených dělníků téměř pět milionů marek válečné daně.

Listy socialně-demokratické, také u nás, obyčejně s nemalou vehemencí odsuzují výluky. Vůči naší veřejnosti uvádívá se za důvod proti výlukám také nepopíratelně větší rozhořčení, jež působí mezi dělnictvem. Také se poukazuje na tisíce nevinných obětí zvůle fabrikantské atd. Než s hlediska méně jednostranně třídního a více socialního uznává se čím dál více vedle práva stávkového i právo na výluku na zamezení stávek. Ovšem spravedlivost nesoudí ani tu paušalně: ani každá stávka ani každá výluka není ještě bez dalšího spravedlivou a přípustnou. Tak jako stávku činí spravedlivým bojem pouze oprávněné požadavky stávkujících, tak i výluku oprávňují pouze dostatečné okolnosti.

Ale socialní demokracie si uvykla otázku po oprávněnosti stávky ponechávati více méně stranou, a pouhý fakt, že stávka někde vypukla, jí stačí, aby vyvolávala další stávky ze „sympathie“ a „solidarity“. Považujeť každou stávku za prostředek dobrý dosť na proletarisování mass. Vyvolala tím však právě sama i dnešní výluky ze vzájemnosti a sympathie a přivodila tím i novou fasi, jež nastává na hospodářsko-

socialním bojišti moderního života průmyslového vzrůstajícím počtem i významem zaměstnavatelských výluk.

*

Hrozivé formy stávky dopravní nabývá nová druhá serie generalního stávkování dělnictva na politicko-socialně rozbouřené Rusi. Samoděržaví pořád otálí hlavně s politickými reformami. Navrhovaným řádem volebním do říšské dumy vyloučeno dělnictvo z účasti i do budoucna při zákonodárství. Proto hlavně započat dle dělnických proklamací nynější boj. Přirozeně za poměrů ruských docela v jiných formách, než veden v elektrárnách berlínských. Ve znameních revolučních, i když se ohlašuje za jeho cíl pouze vyhladovění velikých měst ruských. Dělnictvo, pod jehož vlajkou soustředěno nejen studentstvo, ale i ostatní nespokojené živly, žádá všeobecné rovné právo volební do říšské dumy a úpravu dumy z poradného oboru na skutečný zákonodárný parlament. Vláda ohlašuje zatím liberalnější úpravu působnosti říšské dumy, ale o rovném přímém hlasovacím právu všeobecném na Rusi zatím není řeči. Netřeba být právě zpátečníkem, aby se uznalo, že ohromná Rus na ně doposud nedorostla.

*

Také ze severních Čech šíří se zvěsti o připravované železniční stávce. Míří prý především na zastavení dopravy řepy a uhlí. Stávku prý zamýšlejí čeští železničáři po vzoru italském. Dokonalým a důsledným prováděním pověstných železničních instrukcí. Než v Italii i tato stávka bídně skončila popudivši obecenstvo proti sobě. Stávky dopravní už s této stránky ostanou vždy velmi choulostivými a povýšenost obecných zájmů nad požadavky stávkujících zde zvláště vyniká a působí!

*

O volební právo na sněmy zemské rozpoutal se v Rakousku v říjnu boj, nejživější právě v zemích slovanských. V zemích českých sice moment národnostní dodal mu letos barvitosti a živosti zvláště na Moravě, ale dělnické bataillony jsou při tom nejvýznačnějším pozadím. Klidné mnohotisícové demonstrace dělnické v Praze, Brně, Opavě, Lvově, Lublani, k nimž se pojily massy občanstva, dožadují se na sněmích všeobecného přímého tajného práva volebního rovného pro všecky státní občany. Na Moravě všecky tři české strany na sněmu zastoupené pilně si žádají je zavést. Přes to se ujišťuje, že z rozšíření volebního práva na sněmy provedeno bude zatím jen v mezích vytknutých rozšířeným volebním právem na radu říšskou V. kuriemi, v nichž by zase hlasovali i v jiných dosavadních kuriích oprávnění. Sami optimisté upírají zraky pouze na okružní třídu vídeňskou. Nepodaří-li se vídeňské ulici dostatečný argument pro zavedení rovného volebního práva na sněm dolnorakouský, tož prý ani očekávaný příklad za Litavou nepotáhne! U nás nejen ústavověrný velkostatek, ale i staroliberalní historický sněmovník strany německé „horují“ pro pouhou další evoluci práva volebního.

Školství.

Státní rozpočet na rok 1906 na moravskou universitu úplně zapomněl. Jak dovedeme se uskrovniti, toho zajímavé číselné doklady podává nám česká a německá lékařská fakulta v Praze. Jak nestejně jsou obě v náš neprospěch vypraveny, do toho již dávno lze slyšeti stížnosti, ale v novém rozpočtu není tomu lépe. Aby nemohl někdo namítnouti, že zkrácení české lékařské fakulty jest jen nahodilé, mimořádně vzniklé, uvedeme několik číselných údajů ze státních rozpočtů v posledních pěti letech. Činilť rozpočet v korunách na fakultu

		českou	německou
pro rok 1902	v řádném vydání	536.107	566.458
	v mimořádném vydání . .	15.909	101.879
pro rok 1903	v řádném vydání	534.726	570.556
	v mimořádném vydání . .	9.831	71.979
pro rok 1904	v řádném vydání	545.499	600.981
	v mimořádném vydání . .	11.760	150.614
pro rok 1905	v řádném vydání	545.152	609.863
	v mimořádném vydání . .	11.775	96.640
pro rok 1906	v řádném vydání	555.551	615.381
	v mimořádném vydání . .	30.240	81.450

Sečteme-li tyto číslice, plyne z výsledků, že řádné vydání na českou lékařskou fakultu je za posledního pětiletí o 246.244 K menší než na německou, mimořádné vydání za toutéž dobu o 423.055 K také menší na českou než na německou, dohromady tedy o 669.299 K za pětiletí čili průměrně o 133.859 K ročně dostává česká fakulta méně než německá. Rozebírajíce tyto úhrnné položky do jednotlivostí, shledali bychom úkazy podobné. Vláda byla někde tak ochotna, že ke dvěma demonstratorům při anatomii na české fakultě, kteří měli po 600 K, povolila třetího, ale snížila jejich remuneraci po 400 K. Při této pro nás smutné věci jest i to, že „Národní Listy“ nejdříve na tento stav poukázaly, ale národní strana svobodomyslných nikterak nepospíchá, aby vysvětlila, kterak to možno.

O středním školství v Praze přinesla nedávno „Národní Politika“ několik dat, z nichž vyjímáme: V uplynulém školním roce byly na 15 středních školách, z nichž 3 neúplné, 103 třídy se 435 učiteli, (z nich 245 supplentův a vedlejších učitelův) a 6091 žáky, na 10 úplných ústavech německých 76 tříd s 238 učiteli (z nich 98 supplentův a vedlejších učitelův) a s 2427 žáky. Průměrně připadalo 406 žáků na ústav český, 244 na německý, ale náklad na český ústav činil průměrně 84.282 K, na německý 103.404 K. Nutnost tolika poboček a supplujících učitelů jasně mluví pro potřebu dalších českých ústavů.

V „Přehledu“ navrhuje professor Hulík, aby studium na středních školách bylo zkráceno a jen na všeobecné vědomosti omezeno, za to však aby o získaná léta rozšířilo se studium odborné na vysokých školách.

Zemská školní rada vyžádala si od professorských sborů středních škol dobré zdání, mají-li hlavní prázdniny pro červencová vedra přeložiti na dobu od 1. července do konce srpna.

Do dívčího gymnasia Minervy zapsáno v novém školním roce do II. třídy 70 žaček, do IV. třídy 53, do VI. třídy 41, celkem 164. Do první třídy klášterního gymnasia na Královských Vinohradech zapsáno 23 žaček, mezi nimiž jsou dcerušky arciliberalních a pokrokových mužů.

Za magistra farmacie prohlášena byla sl. Bedřiška Scheinlová, posluchačka vídeňské university.

Vysoké školy technické pro ženy zamýšlí zříditi Rusko. V Petrohradě má býti otevřena inženýrská škola pro ženy s oddělením chemicko-elektrickým a stavitelsko-technickým odborem.

Na studentské schůzi dne 19. října v Praze konané schválen byl návrh prof. Jarníka, aby při „Svazu okrašlovacích spolků českých" zřízen byl „studentský odbor". Studenti mají býti pracovníky venkovských odborův a spojovati je s ústředím. Doufejme, že tato politiky prostá myšlenka prof. Jarníka, neunavného pracovníka v podpůrných spolcích studentských i ve spolcích okrašlovacích, potká se se zdárným výsledkem.

Nový řád školní a vyučovací po dlouhém očekávání prohlášen byl dne 14. října ve „Wiener Zeitung". Příště uvedeme z něho některé jednotlivosti na základě authentického textu. Vydání jeho v „Národních Listech", uveřejněné ještě před vládním prohlášením, bylo nepřesné a zbědované.

Dle „Deutsch-österreichische Lehrerzeitung" vyslaly spolky evangelických učitelů v Rakousku deputaci k předsedovi vrchní evangelické církevní rady dru. Franzovi se žádostí za úpravu poměrů na evangelických školách. Dostalo se jim však odpovědi, že nelze vrchní evangelické církevní radě doporučiti, aby evangelický školský zákon dle podaného návrhu byl vydán, neboť v návrhu provedeno jest odloučení školy od církve, což za nynějších poměrů jest nemožno.

Školní modlitba překáží některým učitelům, ba i středoškolským. V Linci, jak píše „Osvěta lidu", má býti zavedena na obecných a měšťanských školách modlitba interkonfessijní. Tamější místní školní rada vyzvala (prý) již loni správy školy, aby podaly návrhy takové modlitby, které zvláštní sbor nyní zkoumá.

Ještě dále jde Freie Lehrerstimme, která takto uvažuje: „Školní modlitba nespočívá vůbec na žádném zákonitém podkladu. Náš zákon školní stanoví přesně všechny vyučovací předměty, jimž ve škole vyučovano býti musí nebo smí, rozvrhy hodin stanoví přesně počet hodin pro každý jednotlivý předmět, ale o nějaké školní modlitbě není v zákonu ani řeči, rovněž ne o čase, kterého jest k tomu potřebí. Je to tedy přímo porušení zákona, ubírá-li se první hodině početní nebo mluvnické čas potřebný k modlitbě a je to také porušení zákona, přidržují-li se dítky k modlitbě před zvoněním před první hodinou, poněvadž ani učitel ani školní úřady nejsou oprávněny dítky zavazovat

k více než k přesně předepsaným vyučovacím hodinám. Nejjednodušší a po zákonu by tedy bylo odstraniti modlitbu vůbec, neboť nemá se školou skutečně nic činiti. Škola má býti činnou ne modlením, nýbrž vyučováním."

Učitelé cvičných škol předložili říšské radě a správě vyučovací petici žádajíce: 1. Zvýšení kvinkvenálek ze 200 na 300 K a ze 300 na 400 K. 2. Postup do IX. hodnostní třídy po přiznání 3. přídavku a do VIII. třídy po přiznání 5. přídavku. 3. Snížení služební doby ze 40 na 35 let. 4. Vpočítání služební doby k započítání kvinkvenálek ode dne zkoušky způsobilosti učitelské. 5. Zřetel při jmenováních hlavních učitelů a okresních inspektorů. 6. Počítání konferenčních hodin dle jich skutečného počtu (nyní čítá se za 1 hodinu týdně.) 7. Umožnění dalšího vzdělání pořádáním vysokoškolských kursů a poskytnutím stipendií. — Požadavek pátý potká se u ostatního učitelstva s odporem. O místa hlavních učitelů budou se ucházeti kandidáti učitelství středoškolního, jichž jest pomalu nadbytek, a jak po cvičných učitelích jako inspektorech učitelstvo obecných škol touží, o tom svědčí toto místo z „Učitel. novin" (XXIV. strana 65): „...C. k. cviční učitelé, tedy učitelé škol obecných, kteří většinou na měšťanských školách nikdy nevyučovali, z nichž někteří zkoušky pro tyto vykonali teprve v době svého působení na škole cvičné, když se byli s pány zkoušejícími osobně seznámili, tedy tito páni „professoři" obecných škol cvičných domnívají se v době, kdy učitelstvo domáhá se vzdělání akademického, že jsou dosti způsobilí býti představenými učitelův a ředitelů ve službách školy měšťanské sestárlých atd."

Správní soud rozhodl, že řádovým učitelkám přísluší aktivní i passivní právo volební v okresních konferencích.

Pražský „Spolek učitelek" rozhodl se o valné hromadě domáhati se toho, aby inspektorky školní nad vyučováním ručním pracím voleny byly z řad industrialních učitelek. V záležitosti učitelek škol mateřských bylo usneseno, aby výbor pracoval o to, aby definitivní učitelky měly právo hlasovací v okresních poradách, a aby dozor nad mateřskými školami byl obstarán dozorkyněmi z řad pěstounek volenými.

Diplomu professorky esperanta nabyla v Paříži pí. Matylda Krausová z Prahy. Je to první zkoušená esperantistka nejen v Čechách, nýbrž i v Rakousku.

Zkoušce z koranu podrobila se třináctiletá Vasfia, dcera mohamedana Mehagy Novolja v Novorossijsku, a nabyla tím titulu hafize, jenž dosud jen hochům byl propůjčován.

Hádanka. Jaký jest rozdíl mezi zatímním učitelem v Čechách, na Moravě a ve Slezsku? Odpověď: Dle „Učitelského kalendáře" (1906, str. 70/1) mají zatímní učitelové v Čechách roční odměnu 900 K, na Moravě remuneraci 900 K a ve Slezsku adjutum 900 K. Kdo má víc?

Vojenství.

Rusko. Námořní technický výbor vyšetřil, že Rusko je s to, aby vystavělo potřebné lodi válečné doma. A mohou prý všechny loděnice dohromady vystavěti

lodí	za 3 roky	za 5 let	za 10 let
bitevních o 20.000 tunách	8	13	29
pancéřových křižníků do 15.000 tun	—	1	10
velkých křižníků do 9000 tun	4	9	22
malých křižníků do 5000 tun	4	8	18
torpedek	89	192	473
podmořských lodic	60	118	258
lodí na dopravu torped	4	12	35
dělových lodic na širé moře	7	14	49
dělových lodic do řek	88	135	310
drobných plavidel o 10—40 tunách	186	360	823

Většinu pancéřových desek bude asi třeba objednati v cizině; bylo by však moudré zadati část objednávky domácím firmám a tak domácí průmysl i po té stránce povznésti. Stroje a děla pak mohou dodati domácí továrny.

Za zmatků války na východě Rusko nezapomnělo na svou západní hranici a pustilo se do stavby nové strategické dráhy k této hranici. Trať povede z Moskvy na Mogilev, Pinsk do Vladimíru na Volyňsku. Na částech této trati prý již čile pracují. Po stránce hospodářské využitkuje nová dráha bohatství dříví Polešije.

Francie. Vojenský rozpočet na rok 1906 činí asi 717 mil. franků, tedy o 32 milionů více než na rok 1905. Zvýšení o 20 mil. vyžádal si nový branný zákon, protože nováčkové zařaděni již v říjnu místo 15. listopadu, jelikož je třeba více kapitulantův, a na podporu rodin oněch branců, již jako podporovatelé chudých rodin za bývalého zákona byli povinni sloužiti toliko rok, nyní však sloužiti budou dva roky.

Noví obrněnci prý budou o 18.000 tunách a budou míti po 4 dělech ráže 30·5 *cm* a 12 děl ráže 24 *cm*. Vůbec nyní zní heslo námořníků: velká nosnost. (Japonci prý na loděnici v Kure stavějí loď o 19.000 tunách, jež vyzbrojena bude 4 děly ráže 30·5 *cm*, 12 děly ráže 25·4 *cm* a 12 děly ráže 12 *cm*. Anglická admiralita pak hodlá prý stavěti obrněnce o 18.000 tunách s 10 děly ráže 30·5 *cm*.)

Mnoho se mluví o nejnovějším výnosu ministra vojenství Berteauа. Nařídil totiž, aby příchod nováčků stal se jakousi rodinnou slavností pluků. Plukovní hudby si odvedou nováčky slavnostně do kasáren. Jídlo je v ten den lepší a setníci odevzdají modré hochy (ve Francii nazýván „ucho“ = „bleu“) do ochrany starých mužstev, vysvětlivše jim jich poměr k těmto a upozorňujíce je, že staří muži nemají práva požadovati odměny za službičky, které jsou povinni nováčkům konati, aby je s domácí službou seznamovali. Nařízení má snahu, aby duševně neotužilým venkovanům náhlý přechod do zcela nových okolností byl usnadněn.

Anglie. Bývalý podivný poměr vojenské moci k moci civilní v Indii vyžádal si odstup jinak velice dobrého a chytrého státníka lorda Curzona. Když totiž přišel lord Kitchener jakožto commander-in-chief do Indie, byl povinen všechny své návrhy předkládati vojenskému členu rady místokrálovy, tedy osobě co do vojenské hodnosti nižší, která pak návrhy dle libosti mohla odmítati nebo pozměniti. Tato okolnost arci nebyla přízniva zdatnému řízení vojenských záležitostí. Kitchener tedy snažil se o to, aby bylo buď zrušeno místo vrchního velitele (commander-in-chief) anebo místo vojenského člena v radě místokrálově a místo něho aby zřízeno bylo ministerstvo vojenství s vrchním velitelem vojenským jakožto předsedou. Curzon však obávaje se, aby se neutvořila vojenská autokracie, jíž by nebylo uvésti v soulad s civilní vládou, těmto snahám odporoval. Nikdo nechtěl ustoupiti, každý hrozil odstupem. Kitchener však zvítězil a, ač Anglie ztratila výtečného politika, přece si může blahopřáti, neboť Kitchener ohromnou sílu Indie velmi již utužil a lze se nadíti, že ještě mnoho vykoná.

Spojené Státy věnují obraně Ameriky velkou péči. Dne 5. října odebralo se pevnostní komité na pobřeží Tichého oceanu, aby prozkoumalo, jakých zařízení tam bude třeba na obranu proti možnému útoku. Zkoumání toto trvati bude asi šest neděl. V Honolulu bylo vojsko sesíleno na prapor. Za rok tam bude zřízena strategicky výhodná stanice na cestě z Honolulu do Pearl-Harbouru. Zde zřízena bude silně opevněná stanice soulodí a potřebnou mocí válečnou chráněna. Toto souostroví asi 2000 mil od pobřeží vzdálené tvořiti bude vpředposunutý opěrný bod na usnadnění obrany amerického pobřeží na příklad proti útoku Japonska. Na Filipinách američtí důstojníci pilně pořizují mapy, jichž za vlády španělské skoro nebylo a jež mají velký význam nejenom po stránce válečné, nýbrž i po stránce národohospodářské.

Velkou vadou amerického vojenství je však nechuť obyvatelstva k službě ve vojště a loďstvu, následkem čehož je spousta sběhův a nedostatek námořníků.

Směs.

Katolicismus v Anglii (dle Revue du Clergé français čís. 245). Emancipace katolíkův anglických datuje se rokem 1829. Řada zákonodárných opatření od té doby dokončila osvobozující dílo. Dnes jsou katolíci angličtí před zákonem úplně rovni jiným spoluobčanům. Všechny výkony jejich života řídí se právem společným. Jejich dítky, jež dříve za nemanželské pokládány, jsou nyní zapsány bez rozdílu do seznamů veřejných. Sňatky v jejich kostelích uzavřené dispensují od všech jiných formalit. Dary pro zakládání a udržování kostelů, far, škol a vydržování kněží považují se za legitimní a vždy schválené. Totéž platí o závětech; jen mešní fundace za zemřelého mohou býti zrušeny, jestliže přirození dědicové si toho přejí, poněvadž

právo takových ustanovení ve skutečnosti neuznává; ale ostatní odkazy, jež se týkají katolické hierarchie, osob, podniků nebo staveb jsou platny beze změny. Ani řeholní společnosti nejsou vyjmuty z dobrodiní tohoto zákona. Tyto společnosti jsou v Anglii teprv půl století,[1]) byly nyní rozšířeny a dobře se jim daří. Nedávno zrušen byl i zákon, jenž zapovídal ženské řehole. Přísné zákazy a pokuty proti jesuitům platí sice na dále na papíře, ale ve skutečnosti nebylo jich nyní užíváno. Ostatně je dobře známo, jak vlídného přijetí dostalo se cizím, hlavně francouzským řeholím nedávno v Anglii.

Všecky úřady jsou dnes katolíkům přístupny a vskutku není správy, kde by katolíci nezastávali první místa. Ve sněmovně lordů jest 32 katolických pairů anglických, ve sněmovně poslanců vedle 62 nebo 65 poslanců irských též 5 katolických poslanců anglických, kteří byli zvoleni v okresích převážnou většinou protestantských. Všude na předních místech setkáváme se s katolíky; i v družině královské zastávají čestná místa; jen velký kancléř anglický a lord-místodržící Irska jsou jmenováni dosud ze řad anglikánských, jen král sám musí přísahati, že zůstane členem církve národní a ji bude hájiti. Jinak všude panuje onen liberalismus, jenž dovoluje každému hlásiti se ku kterémukoliv náboženství. Katolíci těší se úplné svobodě a proto také počet jejich vzrostl na půldruhého milionu, kdežto roku 1780 jich bylo pouze 70.000.

Co do církevní organisace žijí angličtí katolíci ve zvláštních poměrech, dosti málo známých do detailův, a bude tedy snad zajímavo naznačiti různé elementy této organisace tak přesně, pokud to vůbec možno.

Stará hierarchie před schismatem přežila dosti dlouho krutá opatření Jindřicha VIII, Edvarda VI a Alžběty. Úplně zanikla teprv s Tomášem Godwellem, biskupem v Saint Asaph, který zemřel 3. dubna 1585, 6 měsíců po smrti Tomáše Watsona, biskupa v Lincolně, ve vězení. Krutost pronásledování vzala všechnu odvahu zase obnovit hierarchii. Teprv roku 1598 objevují se první začátky hierarchie, velmi skromně a nejistě, s pouhým arciknězem v čele. Tento kusý régime trval 25 let, od 1598 do 1623; následovali tři arcikněží, z nichž první zemřel ve vězení.

V březnu 1623 nahradil Řehoř XV arcikněze apoštolským vikářem, jenž požíval hodnosti biskupské a jeho právomoc se vztahovala na celou Anglii. Tento řád se udržel se značně dlouhými přestávkami až do roku 1688, kdy Innocenc XI reskriptem ze dne 30. ledna utvořil v Anglii 4 okresy: Londýn, Centrum, Sever a Východ s apoštolským vikářem v čele každého. Celé století XVIII. a čtyřicet let XIX. nepřineslo nových změn. Teprve roku 1840 zdvojnásobnil Řehoř XVI každý apoštolský vikariát, tak že jich bylo nyní osm: Londýn, Centrum, Východ, Západ, kraj Gallský, Lankasterský, Yorkský a Sever. Toto rozdělení bylo zase po desítileté činnosti nahrazeno novým. Pius IX obnovil totiž v září 1850 pravidelnou hierarchii v Anglii, jmenovav arcibiskupa ve Westminsteru s 12 biskupy suffragany: Southwark, Hexham, Beverley, Liverpool, Salford, Newport a Menevia, Shrewsbury, Clifton, Plymouth, Birmingham, Nottingham a Northampton. Rozvoj katolicismu žádal další změny. Proto byla roku 1878 diecese v Beverley rozdělena ve dvě, Leeds a Middlesborough, titul biskupa Beverley pak zmizel ze seznamu biskupů. Roku 1882 byla rozsáhlá diecese Southwark zmenšena

[1]) Hlídka 1904 str. 610.

založením nového biskupství v Portsmouth. Roku 1893 byl kraj gallský, s výjimkou hrabství Clamorgan, jež patří dále biskupskému stolci Newportskému, proměněn ve vikariát apoštolský, který se stal 1895 řádnou diecesí s titulem Menevia. Dnes tedy tvoří Anglie jednu církevní provincii, která má jednoho arcibiskupa a 15 biskupů-suffraganů. Každá diecese se dělí na farnosti, nebo lépe řečeno missie. Chceme-li dobře pochopiti činnost celku, bude záhodno, abychom postupně promluvili o každém z uvedených organismů: církevní provincii, diecesi a missii.

Provincie církevní, která objímá celou Anglii v pravém smyslu a kraj gallský, má svého metropolitu ve Westminsteru, jedné čtvrti nebo části Londýna. Na stolci metropolitním seděli známí kardinálové Wiseman (1850—1865), Manning (1865—1892), Vaughan (1892—1903) a nyní Mgr. Bourne, někdejší biskup v Southwark, velice vážený prelát, jenž zvolen za metropolitu, ač byl nejmladším biskupem anglickým. Provincie tvoří jednotný a pevný celek. Metropolita požívá práv určitých, jež též vykonává, aniž kdy snad napadlo některému biskupovi jich popírati. Tak má metropolita právo všeobecného dohlížení na správy svých suffraganův a může jich nedbalost doplnit, jestliže by svých povinností neplnili, nebo to římské stolici oznámiti. Má též appelační právo, jehož však zřídka užívá, ba má i právo devoluční (dědičné, nápadní) v jistých případech, jehož však rovněž nepoužívá Jinak tomu, má-li svolati a předsedati shromážděním synodálním a koncilům provinciálním; pak právo jeho není úřadem bez vlivu a starostí. Poněvadž v Anglii právo shromažďovací jest dokonalé a absolutní a biskupové katoličtí velice rádi užívají práva poraditi se o církevních věcech, uděluje tento fakt účinně předsedati shromáždění 15 biskupů arcibiskupovi zvláštní důležitost a autoritu. Přirozeno, že i osobní zásluhy a vysoká intellektuelní hodnota arcibiskupů westminsterských tuto vážnost stolce metropolitního ještě zvýšily. Tak si současně vysvětlíme, jak mohl arcibiskup westminsterský — beze vší realní pravomoci nad svými spolubratry biskupy — všeobecně tak rozhodující vliv vykonávati na katolicismus anglický.

Od té doby, co byla hierarchie znova zřízena, sešly se jen čtyři sněmy provinciální: roku 1852, 1855, 1859, 1873. Dekrety koncilů, jež byly Římem schváleny, jsou základem církevního práva v oněch krajích; ony daly církvi anglické jednotu organisace, stanoviska i směru, která se ukázala velmi plodnou jak se stanoviska síly tak i rozvoje. Než vedle těchto slavných shromáždění neuplyne ani rok, aby se všichni biskupové neshromáždili a neporokovali o palčivých otázkách a potřebách přítomnosti, an eustanovili, jaké postavení zaujmou v té neb oné okolnosti, vůči veřejnému mínění, některému opatření politickému, socialnímu nebo ekonomickému, kde zájmy katolicismu jsou v nebezpečí, atd. Bylo by zbytečno líčiti blahodárné působení takového spojení energie a názorů. Fakta ukazují tam jako všude jinde, že svoboda byla prvkem síly, moci a rozpjetí. Jmenování metropolity neliší se podstatně ničím od volby biskupů. Každou diecesi spravuje biskup.

Jmenování biskupa děje se zvláštním způsobem, jenž stanoven sněmy provinciálními. Za měsíc po smrti hodnostáře shromáždí se kanovníci za předsednictví probošta a jmenují tři kandidáty své volby. Hlasují tedy třikrát tajně a pokaždé volají jedno jméno. Potom zašlou tato tři jména, v abecedním

pořádku sestavená, biskupům. Tito v plné schůzi o nich rokují, a zase je pošlou do Říma s výsledkem jejich úvah zvláštních o hodnotě kandidatů; často připojují nové jméno. Na základě těchto dobrozdání pak svatá Stolice rozhoduje definitivně a jmenuje osobu, kterou pokládá hodnou důstojnosti biskupské. Papež sám může jmenovat biskupem i takového kněze, kterého ani kapitola ani biskupové nenavrhli. Poslední tato hypothesa, pravda, jen velmi zřídka se přihodila, za to však stává se často, že Řím přes přání kapitoly se řídí návrhy biskupů.

Přední práva a funkce biskupův anglických neliší se ničím od práv biskupů všude jinde. Biskup spravuje a řídí svou diecesi podle nařízení sněmů provinciálních, rozhoduje všechny otázky, jež spadají v jeho pravomoc.

Přece však bude snad zajímat jeden rys správy diecesí anglických, jenž, jak se domnívám, vtiskuje episkopatu anglickému fysiognomii zcela originelní a velmi milou. Když jen zběžně přehlédneme poměrně malý počet katolíků anglických, žasneme současně nad počtem biskupů; šestnáct diecesí má dohromady jeden a půl milion duší, tedy asi tolik jako jediná hradecká diecese; a některé diecese nemají ani více než 50.000 duší. Nuže právě proto jest anglický biskup spíše pastýřem a otcem, než správcem a představeným. Není především vysokým hodnostářem, pánem církevním, jenž bydlí ve svém zámku, paláci a z toho útulku, kde plno akt a soudů, vyslovuje rozhodnutí a pronáší nálezy a objevuje se jen za okolností slavnostních a s celou nádherou. Anglický biskup mísí se, účastní se často a důvěrně, nenuceně náboženského života svých oveček. První sněm westminsterský nařídil, aby každá diecese byla rozdělena na tři části a biskup aby navštívil každý rok jednu z nich, tak aby se seznámil v době tří let s celým svým stádcem. Ve skutečnosti však i mimo tuto pastýřskou visitaci biskup jest velmi často zván do farností, aby buď vykonal obřady náboženské, buď visitoval farnost (missii), jež se právě zakládá a zařizuje. Dále biskup anglický vykonává pravidelně kanonickou visitaci farností i kněžských příbytků. Poněvadž pak správa diecese pro nedostatek kněží jest docela zjednodušena, biskup sám musí bdíti a udržovati dobrý řád i svědomité provádění všech věcí. Navštěvuje každou farnost, prohlíží kostel, faru, školy a hřbitov. Prohlíží oltář, svatostánek, posvátné nádoby, mešní roucha. Zkoumá farní knihy, účty finanční, příjmy a vydání farnosti. Stopuje i jednotlivosti, aby se přesvědčil, zdali pojistky jsou v pořádku a poplatky přesně byly zaplaceny. Jestliže to neb ono nezdá se aneb není v pořádku, anebo osadníci pronesli odůvodněnou stížnost proti faráři, ihned učiní se opatření a generální vikař nebo děkan obdrží rozkaz vše náležité vyšetřit. Tento stálý styk biskupa s kněžími a věřícími tvoří mezi nimi zvláštní, velmi srdečnou důvěru, jež přec však provanuta respektem. Nikde nejeví se lépe tento duch jako v listech opravdu pastýřských Nic neosobního a akademického v těchto listech, jež přímé jednání a vystupování vyznačují. Biskup nerozmlouvá tam slavnostně o předmětu náboženském nebo socialním. Píše svým dítkám srdečný, otcovský list vzhledem k předmětu přímo a jasně určenému, který pak několika jen slovy vykládá: encyklika papeže, kterou posílá věřícím, modlitby u příležitosti růžencové slavnosti, předpisy a rady v době postní atd. Potom sděluje novinky diecese;

oznamuje na př. zamýšlené založení nové farnosti, missie, stavbu kostela; vykládá finanční situaci, vydání, jež musil učinit, mimořádné dary, jež obdržel; vypravuje o smrti jednoho, nemoci druhého, léčení nebo uzdravení jiného kněze. Výmluvnost ovšem ztrácí něco při této prostotě řekl bych antické, jaké se rozhodně drží vynikající hodnostáři, z nichž mnozí jsou znamenití řečníci, učenci nebo zasloužilí myslitelé. Naproti tomu však mají nenahraditelnou výhodu: vroucnost, důvěrnost, jakou budí mezi pastýřem a věřícími.

Již za 18. století, když pronásledování se trochu zmírnila, byly zakládány diecesní fondy pro plat a vydržování biskupa, zakládání missií, stavbu kostelů, udělování podpor kněžím. Roku 1850 tyto pokusy se zdvojnásobily, aby byly buď založeny nebo zvelebeny fondy nebo kapitály tohoto druhu v každé diecesi. Zdroje, jež tvoří nebo rozšiřují tyto fondy, jsou: dary, odkazy, úroky plynoucí z jistin půjčených farnostem. V těch diecesích však, kde takový kapitál nestačí na všechny potřeby, vybírá se zvláštní daň od osadníků a kněží na plat a vydržování biskupů a jeho domu. Tato daň jest velmi rozmanita a může připadnouti ročně 50 K na jednu osadu, 25 K na faráře a 12·50 K na vikaře. V zásadě spravuje fondy diecesní finanční komise (Finance Board), ve skutečnosti však je řídí biskup sám a určuje, jak mají býti použity.

Bulla, která roku 1850 obnovila hierarchii, vybídla též biskupy, aby utvořily v každé diecesi kapitolu. Nyní mají opravdu všechny kostely kathedrální kapitolu, jejíž složení a pravomoc se však nepodobá úplně našim poměrům. V Anglii tvoří kapitolu 10 kanovníků, jeden předseda, probošt. Toho jmenuje vždy papež. Jmenování však kanovníků vykazuje některé zvláštnosti dosti složité, spletité. V době, kdy se kapitoly zakládaly, byla pro tentokrát volba úplně ponechána biskupovi; zároveň však bylo ustanoveno, že od té doby jmenování patří papeži, biskupovi a kanovníkům samým. Dle tohoto rozhodnutí má papež právo na kanonikáty, jež se uprázdní během určitých, zákonem stanovených měsíců. Osazování uprázdněných kanonikátů v ostatních měsících náleží střídavě biskupovi a kapitole. Jest však veliký rozdíl mezi mocí biskupa a kapitoly vzhledem ku jmenování kanovníků. Kdežto biskup volí a jmenuje svobodně a neodvisle, určitě svého kandidáta, kanovníci, když na ně přišla řada, mohou jen označit tři jména, která předkládají biskupovi a tento je zase pošle papeži. Poněvadž biskup má právo připojit k těmto jménům své názory a papež ostatně ani nezná členy kléru, kteří jsou schopni, aby byli jmenováni kanovníky a tedy jest vázán spolehnouti se na biskupa ohledně hodnoty kandidátů, má konečně biskup sám v rukou volbu kanovníků.

Vedle probošta čítá kapitola určitý počet hodnostářů zvolených mezi svými členy, theologa a poenitenciáře, kteří určeni jsou pro konkursy a zastávají tak dlouho svůj úřad, pokud jsou kanovníky. Dále volí kanovníci mezi sebou každý rok při první schůzi — ale jen na rok — čtyři funkcionáře, tajemníka, pokladníka, sakristána a ceremonáře.

Pravomoc kapitoly jest dosti skrovna, jako řádní rádcové biskupovi mají právo, aby byli otázáni o mínění v určitých, zákonem stanovených věcech. Jich hlavní činnost začíná smrtí biskupovou. Osmého dne po jeho smrti sejdou se za předsednictví probošta a určí kapitolního vikáře, jednoho,

kterého pak nemohou sesadit; intervenují též při jmenování nového biskupa, když byl označen.

Nikde nejsou kanovníci zavázáni každodenně recitovat společně breviř. Diecesní klérus vskutku nestačí, takže není možno soustředit v kathedrale dvanáct kněží, kteří by duchovní správy mohli býti sproštěni. Proto také zůstávají kanovníci na svých místech, ať jsou již profesory v kolejích nebo správci missií. Scházejí se pravidelně v kathedrále jednou za měsíc, nejčastěji v neděli, vždy však dle dat napřed pro celý rok stanovených. V tento den recitují společně terci, jsou přítomni slavné mši kanonické, a konečně odbývají svou schůzi. Přejí-li se shromážditi v jiný čas, než jak bylo právě uvedeno, musí většina kapitoly žádati mimořádnou schůzi, probošt pak zašle všem členům pozvání, aby se dostavili a biskup musí konečně dáti své schválení.

Nebyla-li některá z uvedených podmínek vyplněna, schůze byla by irregulerní a rozhodnutí kapitoly byla by neplatna.

V bulle, která dovolila biskupům založit kapitolu, nebyla zmínka o titulu čestných kanovníků. Později schválil papež udílení tohoto titulu, avšak jen za určitých, zvláštních podmínek. Všechny diecese nemohly ještě užívati této výsady a tak mnohé ani čestných kanovníků nemají. Ostatně mohou míti pouze tři. Konečně tento titul nemůže býti udělen bez rozdílu každému zasloužilému knězi diecese, nýbrž jen kanovníkům, kteří resignovali na svá místa v kapitole buď pro pokročilé stáří, nebo různé choroby.

Předáky každé diecese jest určitý počet hodnostářů, kteří však dále působí jako faráři nebo profesoři.

1. Generalní vikář, pravidelně bez kollegy, volen biskupem, jemuž pomáhá ve správě diecese; rozhoduje v církevních věcech, když biskup není přítomen nebo je zaneprázdněn, avšak v mezích zákona a dle rozsahu moci jemu biskupem svěřené. Při tom však všude nebo aspoň skoro ve všech diecesích jest správcem některé farnosti. Skoro vždy je členem kapitoly.

2. Venkovští vikáři (Rural Deans) jsou podobní našim vikářům. Jsou v čele okresu biskupem stanoveného, omezeného a požívají v zásadě moci delegované v rozsahu, jak jim byla udělena. Především předsedají konferencím vikariátním a pečují o duchovní blaho nemocných kněží svého okresu. Synody udělují jim ještě právo bdíti nad správou jmění farností a stavení kostelů; avšak časté visitace biskupské činí tuto výsadu skoro bezvýznamnou.

3. Finance Board jest druh finanční komise, která se skládá z duchovních, jež zvolil biskup; stará se o správu církevního jmění jednotlivých diecésí. Finanční komise měla by stanoviti přídavky k založení farností, jež se právě tvoří, ale nemají ještě dostatečných příjmů, aby samy zapravily potřebná vydání; měla by též rozhodovati o žádostech půjčky, jež jednotlivé farnosti zaslaly, kde třeba buď nové budovy stavět, nebo dosavádní rozšířiti. Než pravidelně biskup sám je finanční komisí, nebo aspoň jen on má v ní první slovo.

4. Synodální examinatoři, počtem šest, kteří jsou každý rok jmenováni dle dekretu koncilu tridentského a mají jen titul sine re.

5. Commission of inquiry skládá se z 5 kněží, z nichž 2 jsou členy kapitoly, má značnou důležitost. Úkolem jejím jest zkoumati oprávněné stížnosti osadníků proti jistým správcům osady a chybám, jichž se dopustili, oceniti význam těchto provinění a rozhodnouti, má-li biskup obžalovaného kněze přesaditi nebo sesadit. Jich rozhodnutí v jistých případech váže biskupa, který ho nesmí ignorovati.

6. Archivář pečuje o listiny týkající se diecese. Musí vésti podrobný inventář a starati se o to, aby žádná listina se neztratila. —

Náboženská krise ve Francii nutí k přemýšlení. Všickni vědí, že ne katolicismus sám, nýbrž způsob, jakým hlásán a realisován, zavinil přítomné poměry, oslabil vliv křesťanství na jednotlivce, rodinu a hlavně společnost. La Quinzaine uveřejnila v červnovém čísle zajímavý článek L'Evangile et la société, v němž vykládají se některé příčiny úpadku katolicismu v životě veřejném. Mnohé mutalis mutandis platí i u nás.

Nikoliv studium sv. Alfonsa a jiných světců-theologů, nýbrž studium malé knížky: „Evangelia“ přinese vyjasnění a poučení i direktivu do zmatených poměrů u nás. Evangelium má význam světový; v tom právě jeho cena, že ve skořápce, pod slupkou událostí historických skrývají se věčně platné principy pro život jednotlivce i všech vrstev národních. Škoda jen, že lidé posledních tří století viděli v něm jen dogmata, morálku pro jednotlivce, jeho individuelní spásu i klid. Dříve představovali si Krista bez zájmu o život a potřeby časně, ba skoro tak, jakoby jimi pohrdal a jen na budoucí království myslil. I ctnosti, jež nařizuje, byly isolovány od prostředí společnosti, v níž měly býti realisovány. Málo bylo těch, kteří věřili jako svatý Pavel, že nábožnost má sliby i života časného i budoucího.

Nezdá se vám, že velký počet nábožných knih, jež mezi lidem nejvíce jsou rozšířeny, ignoruje nebo aspoň zapomíná na povinnosti a poměry člověka jako bytosti socialní? Ba řekl bych, že vychovávají jen samotáře, poustevníky! Nevězí toho příčina v tom, že většinu těchto knih napsali řeholníci nebo kněží? Nemyslíte, že by i laikové (jako kdysi Ignác z Loyoly, Athenagoras, svatý Justin, Minutius Felix) dovedli pochopit a vyložit křesťanství v jeho spojitosti s denním životem a jeho potřebami, poněvadž týž život žijí a tedy z osobní zkušenosti znají fysické i mravní obtíže, s jakými musí obyčejní lidé zápasit? Odpovídá duchovní život vnitřní, tak jak se podává, dnešním potřebám lidu, lze jej uskutečnit? Nemluví se s křesťany, kteří žijí ve světě a jsou poddáni socialním i ekonomickým potřebám, jakoby žili v samotě a zřekli se zájmů časných?

Nebylo by krásné, přesvědčivé i poutavé připojiti k výkladům o postu, modlitbě, almužně, resignaci, odříkání též poučení o povinnostech křesťana jako člena rodiny, společnosti, občana, úředníka, vojína, obchodníka, řemeslníka, pána nebo dělníka? Nebylo by pak ihned jasno, že křesťanství není náboženstvím svatyně, sakristie, starých babiček, ale všech vrstev společnosti, jež všecky proniká, posvěcuje, tedy důležitým, ba nutným faktorem v životě socialním?

Nezdá se vám, že povinnosti křesťanské spravedlivosti jsou seslabeny, obětovány povinnostem pouhé lásky. Nemá pravdu Léon Grégoire, když praví: Vskutku zvláštní to illuse věřiti, že socialní nauka

evangelia obsažena v přikázání lásky: „Milujte se vespolek“ a klidně doporučovati trpícím jen resignaci v bídě? Nemají katolíci dnešní doby trochu mnoho strachu před spravedlivostí, zvláště socialní, jejímž úkolem jest vyléčit, zmírnit pokud možno nespravedlivosti, příkoří, jež každý zakusí v boji o vlastní existenci? Neappelují až příliš často na privátní obětavost a lásku, almužnu a jiné, třebas vším právem, poněvadž vždy žijí a budou žíti duše veliké šlechetné, jimž stačí jen pobídka lásky, než nezapomíná se poněkud, že spravedlivost je také ctnost křesťanská, která má na uzdě držeti mocné a chrániti slabé? Nezapomíná se, že soukromá láska i almužna může snad vyléčit zla individuelní, ale pravidelně nezasáhne hlubokých kořenů zla společenského? Proti tomuto musíme obrátiti sekeru, chceme-li zmenšit nebo odstranit místní, domácí bídu a ne ji stále udržovat. Úlohou spravedlivosti socialní jest vskutku kárati příkoří, organisace, jež nadržují chybám, neřestem nebo nadužívání moci, jež neposkytují poctivému a pracovitému člověku za jeho práci ani toho minimum, na něž má právo, aby mohl žíti. Moralka evangelia neignoruje této spravedlivosti. Asketismus, jenž vykládá a rozděluje tuto moralku na drobné peníze, musí ji znáti a hlásati.

Ani výtečná kniha: Následování Krista Pána nevystihuje života ve všech vztazích a dnešním dobám přiměřeně; ovšem víme, že byla napsána především pro řeholníky a kněze. Nebylo by však žádoucno, aby v nábožných knihách, jež často bývají jedinými mravoučnými nebo bohoslovnými knihami lidu, vyloučen, pominut byl vnitřní život duchovní, jenž ve skutečnosti není pro všechny? Nebylo by záhodno, aby zmizela ona nechuť k světu a jeho dnes široce rozvětvenému životu, a místo ní nastoupila v pravdě křesťanská snaha pravdami, zásadami křesťanskými raději tento život proniknout, posvětit? Není dnes přesvědčením davu, že jeho individuelní blaho a jeho existence politická nebo socialní pohybují se po rovinách na sobě úplně nezávislých nebo dokonce opačných? Nevysvětluje právě takový poustevnický, samotářský výchov náboženský tak zvláštní a přec pravdivý zjev, že tolik hodných lidí považuje své náboženství za věc soukromou, jednotlivcovu, jež má omeziti působení své jen na nitro duše, ve stínu kostelů a sakristií? V kostele se vykonají úkony náboženské, avšak v dílnách, bankách, továrnách, úkonech občanských po náboženství není ani potuchy!

Nepřišel Kristus, Syn Marie Panny, spasit celý svět, nejen jednotlivce, ale i celky, útvary socialní? Nezavinil tento dualismus, že myšlenka křesťanská tak málo proniká mravy a zákony? Nepodává se křesťanům duchovní život vnitřní theoreticky a samotářsky místo živé, praktické a opravdu socialní nauky? Může se lehce přihoditi, že někteří spisovatelé asketičtí až příliš výlučně chápají život časný se stanoviska věčnosti a spásy jednotlivce. Ovšem jest věčný život podstatnou a hlavní částí, ale přece neúplnou a neadequátní, nebyl-li dosažen prostředky, jichž má býti užito v díle spásy. Kdo stále hlásá princip pohrdání světem a statky vezdejšími, budí přesvědčení v lidu, že život křesťanský mohou vésti jen samotáři a mniši. Jakoby křesťanství bylo jen pro jednu kastu lidí! Jakoby jeho božský zakladatel byl vedl jiný život než jiní lidé!

Neplatí uvedené positis ponendis též o křesťanských kázaních? Nepodává se slovo boží příliš abstraktně, mlhavě? Počítá se socialními a

a ekonomickými poměry, v nichž žijeme? A na druhé straně nekáže se příliš často spíše d u c h ů m neb a n d ě l ů m, a jen málo lidem? Podotýkáme ještě jednou, že mluvíme o širokých vrstvách lidu, které se nezavázaly sliby evangelickými. Ostatně každý ví, že světcem může býti člověk nejobyčejnějšího stavu v životě společenském, jen když mimořádným způsobem koná řádně ctnosti svého stavu. Svatý Ludvík byl manželem, otcem a králem Francie, svatý Isidor byl dělníkem, jiní byli učiteli, zahradníky, obuvníky atd.

N e m á m e d o s u d s o c i o l o g i e k ř e s ť a n s k é n a z á k l a d ě P í s m a a t r a d i c e! Jako jinde i v tomto oboru kráčí protestanté napřed a teprv nyní u nás probouzí se čilejší ruch přioditi staré zásady evangelické v životě socialním v nové roucho.

Dva kongresy ligy evangelia a novější práce Callipova o sv. Pavlu a obci křesťanské, Wintersteinova o nauce křesťanské o statcích pozemských a známý spis Weberův: „Práce dle evangelia“ ukazují, kolik světla obsahují svaté řádky Starého i Nového Zákona.

Myslím, že i jisté běžné n á z o r y o p r o z ř e t e l n o s t i boží u některých katolíků jsou pouhým f a n a t i s m e m a působí, že klesá zájem pro denní práci, jejímžto vznešeným cílem jest a musí býti povznesení vlastní i celé společnosti. Kdykoliv mystikové nebo jiné duše pobožné v přítomné době pohrom a urážek Církvi způsobených prohlašují, že marny všechny pokusy, že musíme čekat jen na pomoc shůry nebo z pekla, překládají jen do lidové řeči nauky fatalistické, dle nichž člověk automatem, který musí býti v činnost uveden buď Bohem nebo démonem. Ovšem je pravda, že prozřetelnost živí a odívá člověka, jako činí s liliemi polními a ptactvem nebeským. Než zapomeneme-li tu na nutné s p o l u p ů s o b e n í svobodného tvora, jeho Ježíš nechtěl vyloučiti, pak máme nauku, která stačí šťastným tohoto světa, kteří opravdu ani nepracují ani nepředou a přece se krásně šatí a skvostně žijí, která však snadně vyvolá úsměv nebo rozhořčení u těch, kteří musí pracovati, aby mohli žíti. Tyto krásné paraboly jsou pro některé křesťany pláštíkem, jenž tají jejich egoismus a lenivost. Totéž řekli bychom o výroku Kristově: „Budete míti vždycky mezi sebou chudé,“ jehož často se dovolávají šťastní tohoto světa, aby omluvili lhostejnost k smutným poměrům vlastních bratří ve společnosti špatně organisované. Není takový zbožný individualismus hodných jinak katolíků vysvětlen jich názory, jakoby evangelium obsahovalo jen předpisy pro život věčný a Prozřetelnost s a m a pracovala o hmotném a mravném pokroku všech i jednotlivce?

Josef Valenta.



Ročník XXII. Číslo 12.

HLÍDKA.



Vývoj problemu Boha ve filosofii řecké před Sokratem.

Dr. Josef Kratochvil. (O.)

Je zřejmo, že ne neprávem nazývá se Demokrit otcem materialismu všech věků, zakladatelem mechanické nauky atomistické. On zajisté jen jest učitelem Epikurů, Lukretiů, Hobbesů, Diderotů, Vogtů, Büchnerů, Haeckelův atd. Když vše jest jen pohyb atomů, pak ovšem zbytečná byla příčina vyšší, zbytečným byl Νοῦς Anaxagorův, zbytečné bylo božství tam, kde vše jest bez příčiny, vše nutné, vše od věčnosti, vše jen pohyb atomů. Proto Demokrit směle popírá nesmrtelnost, ba později i existenci bohů vůbec, uče, že i oni jsou složeni z atomů, že jsou jakési nestvůry obrovské, jež sice těžko zanikají, ale přece zaniknouti mohou a zanikají skutečně. Na jiném místě pak vůbec jejich existenci popírá: „Staří vidouce, že na nebesku se blýská a hřmí, vidouce pohyb hvězd, zatmění slunce a měsíce, lekali se a soudili, že tak činí bohové.“ [1]) Není tedy divu, že „smějící se filosof“, ač v ethice má mnohé pěkné a pozoruhodné myšlenky, klade za základ její věty: Ἄριστον ἀνθρώπῳ τὸν βίον διάγειν ὡς πλεῖστα εὐθυμηθέντι καὶ ἐλάχιστα ἀνιηθέντι! Nejlepší jest pro člověka, aby co nejvíce se radoval a co nejméně rmoutil! Cíl požadavků rozkoš! [2]) Přírodou dána jest vláda silnějšímu! [3])

Ačkoliv jest jisto, že učení Demokritovo není nežli starý hylozoismus súžený na pouhý mechanický názor světový, přece nelze

[1]) *Democ.* Fr. v kn. Mul. str. 357.

[2]) *Stob.* Flor. 3, 35 (ed. Mullach, p. 166)... ὅρος συμφορέων καὶ ἀσυμφορέων τέρψις καὶ ἀτερψίη.

[3]) Ib. φύσει τὸ ἄρχειν οἰκήϊον τῷ κρείσσονι.

popříti, že, snad nevědomky, přece blížil se Demokrit k teleologickému nazírání na svět; je-li mu mozek pánem těla, jemuž svěřeno myšlení, je-li mu srdce královnou a kojnou hněvu, játra pak sídlem žádostí — pak nelze aspoň v těle lidském popírati účelné uspořádanosti; od účelnosti pak k poznání příčiny její jest jen krůček. Demokrit ovšem toho kroku neučinil, ale také nauka jeho zůstala osamocena a neměla značnějšího vlivu na pozdější spekulaci. Idealní řecká povaha toho nepřipouštěla! Sám Platon snažil se paralysovat vliv těch, „kteří všecko z nebe a neznáma k zemi trhají, vše zhmotňují, které prý třeba napřed mravně zlepšiti a pak poučiti." [1]) Demokrit, jak svědčí hlavně Lukretius, dokonal sebevraždou, což jest jenom poslední článek jeho světového názoru.

IV. Škola Pythagorova.

Téměř úplně nezávisle na vývoji ostatních škol filosofických sledovala svrchu zmíněný mystický pantheismus orfejský formou filosofičtější škola Pythagorova.[2]) Jako mudrci jonští a filosofie vůbec, tak i Pythagoras (narozen okolo 580 na Samu; založil filosofickou školu v Krotonu v jižní Italii, jež měla umožniti mravně-náboženskou reformu pilným studiem, hloubáním a sebezapíráním), jenž sám sice ničeho nenapsal, o jehož názorech se dovídáme hlavně z fragmentů Filolaových a výroků Platona a Aristotela, přemýšlel o prvých principech bytí, poznání a jednání. Hlavně pak meditace v příčině poslední a vnitřní zabírala silně mysl jeho i žákův. Účelem filosofie bylo jim, jako většině antických filosofů vůbec, osvobození lidstva od mravních pokleskův a zla. Methodu filosofickou měli mathematickou, t. j. aplikaci idejí mathematických na veškeru přírodu a její principy.

Rozmlouvajíce o Bohu a světě hovoří Pythagorejci o jedné, dvou, třech... desíti a jejich kombinacích. Tím však nikterak, jak by bylo velmi snadno možno, neupadají v mathematický idealismus a pouhé

[1]) *Plat.*, Soph. p. 246 sq.

[2]) Je značná kontroverse o učení školy Pythagorovy, hlavně o pojmu Boha v této škole. Kdežto na př. *Conti* v knize citované tvrdí v souhlasu s mnohými filosofy italskými i francouzskými, částečně i německými (na př. Willmannem): Gli scritti col nome di Timeo, d'Archita e d'Ocello Lucano sono apocrifi, e anche i frammenti di Brantino e d'Eurifano; ma non quelli di Filolao; i quali, col Carme aureo e con ciò che narra Platone ed Aristotile sulla scuola italica (tak nazývají školu Pythagorovu) ne danno contezza — popírají authentičnost »zlaté básně« a částečně i fragmentů Filalaových. — *Zeller*, Überweg atd. My v práci své nechtějíce tu rozhodovati, přičiníme se jíti střední cestou.

abstrakce! Svět jak v celku tak v jednotlivostech jest jim zvláštností čísel a geometrických veličin, jež možno na čísla převésti. Čísla a poměry veličinné dávají každé věci jí vlastní zvláštnost; ony nad to sprostředkují souvislost mezi jednotlivými výjevy a společnou přírodou, činíce z kvalitativní a prostorné neurčitosti a neomezenosti určitost a omezenost; ony, jsouce zároveň v poznávací schopnosti ve formě určitých pojmů, dávají bezpodmínečnou a vhodnou záruku pro poznání těchto určitostí a souvislostí.

Tímto učením ovšem značně objasněna a sesílena představa o účelnosti ve věcech a jejich souvislosti. Číslo není jenom výrazem účelnosti, nýbrž též působící silou, vlastní podstatou věcí. Ἀριθμὸν εἶναι τὴν οὐσίαν ἁπάντων, nazývá Aristoteles[1]) kulminující bod jejich filosofie. Věta pak druhá, již pronáší, μιμήσει τὰ ὄντα εἶναι τῶν ἀριθμῶν,[2]) nepopírá prvé, nýbrž značí pouze, že věci tak imitují čísla, že s nimi v jedno splývají. Nejiný význam má i rčení, že principy čísel, t. j. rovné a nerovné, konečné a nekonečné jsou zároveň i principy věcí. Pojat tu tedy vývoj světa jako produkt protipůsobení dvou základních faktorův, o jichž jakosti možno se přesvědčiti na podstatě čísel. In concreto neviděli tedy Pythagorejci vznik processu světového, jako Milétští, v jednotném základě, nýbrž v odporu dvojího principu, totiž konečného a nekonečného. Z jejich spolupůsobení vyvinuly se jednotlivé věci a jejich souvislost. Ovšem abstraktně zůstal i dále pojem jedničky jako výraz prazákladu světové souvislosti. Z harmonického systemu číselného konkludují Pythagorejci na harmonické uspořádání vesmíru, jejž poprvé nazývají Κόσμος, t. j. něco krásně uspořádaného. Z mathematického poměru těles nebeských vyplývá i harmonický pohyb, jenž vykouzluje krásnou sferickou harmonii, jíž však nemožno nám, tak malým v poměru k tak obrovským tělesům, postřehnouti. Přes pohádkovitý ráz tohoto názoru pythagorejského nelze pochybovati, že „Harmonie pythagorejská“ předpokládá přesnou znalost arithmetických poměrů, z nichž povstávají musikalní libé akordy.

V učení o Bohu, i když neuznáme pravost všech fragmentů Filolaových a „zlaté básně“, přece jest nade vši pochybnost postaveno, že Pythagoras i žáci jeho v bohy věřili a že značně se klonili k nejasnému ovšem a pantheisticky zbarvenému monotheismu. To zvláště jasně dotvrzuje všeobecně uznávaný výrok Filolaův: Ἓν ἀρχὰ πάντων,[3]) t. j. počátkem všech věcí jest jednotka.

---

[1]) *Arist.* Met. I. 5. — [2]) Met. I. 6. — [3]) *Diels* l. c. Philolaos Fr. 8, str. 252.

Pravili jsme, že Pythagorejci stanovili principem věcí čísla. Jsou-li však čísla principem věcí, jest i prvý princip číslo. „Je-li vše číslo, jest i Bůh číslo!“ praví Hieroklus ke „Carmen aureum“.[1]) Bůh tedy je číslo par excellence, t. j. sjednocení všech dokonalostí. „Celé universum ovládá božská jednička, božský duch. Jako jednota stojí nade všemi čísly, avšak přece jest principem čísla, tak vznáší se i božská bytost nad věcmi dle čísla a míry uspořádanými, a v této své transcendenci jest přece jejich principem. Bůh jest jediná, věčná, stálá, nezměnitelná bytost, jedině sobě rovná, od vše ostatního rozdílná, jediná příčina světa, jež udržuje a podmiňuje světový pořádek, tak že svět řízený jedinou božskou bytostí, jak jest od věčnosti tak také věčně potrvá, ježto není možno, aby povstala nová nějaká bytost ničící.“[2]) To by byla asi tresť názorů školy pythagorské, která vyplývá z výroků Filolaových, uznaných kritikou za správné.[3]) Patrno tedy, že Pythagorejci pojímali Boha jako generickou jednotu, v níž se spojují světová kontraria: rovné nerovné, konečné i nekonečné, muž i žena, zlo i dobro atd. potencialně; kontraria ta aktuelně se rozlišují, přejde-li možnost ve skutečnost, nekonečné se omezí, universalní bytnost, jedině od Boha poznaná, t. j. sama od sebe, se determinuje ponenáhlu na jednotlivé zjevy. Z toho, že božství sjednocuje v sobě kontraria, možno souditi, že učení jejich bylo jakýmsi konfusním pantheismem tíhnoucím k monotheismu. Tomu zdají se též nasvědčovati jejich názory o duši lidské a o světě. Duše liší se od těla tím, že dána je tělu božstvím, kdežto tělo je z téže látky jako svět ostatní. Je spojena s tělem jen jakoby z trestu.[4]) Hledí se připodobňovati božství; nepřipodobněná přechází totiž metempsychosí v ruzná těla, neb je trestána v Tartaru; konformní duše vrací se v božství, z jehož podstaty vyplynula. Podobně jako duše nezaniká ani svět, jejž považují Pythagorejci za živoucí, oduševněnou bytost. Byl tedy bůh Pythagorejců nejvyšší jednota všech kontrarií, veškeré harmonie, číslo par excellence, nejvyšší zákon a dobro.

[1]) *Mullach*, Frag. philos. graec. str. 197.

[2]) *Stöckl*, Lehrbuch der Geschichte der Philosophie, str. 65—66.

[3]) *Diels* l. c. str. 255; Philos. Fr. 15: ... ὥσπερ ἐν φρουρᾶι πάντα ὑπὸ τοῦ θεοῦ περιειλῆφθαι λέγων καὶ τὸ ἕνα εἶναι καὶ τὸ ἀνώτερον τῆς ὕλης δεικνύει... Athenag. 6 p. 6. 13. *Willmann*, Geschichte des Idealismus. I. 268 uvádí též výrok: ἔστι γὰρ ὁ ἁγεμὼν καὶ ἄρχων ἁπάντων, θεός, εἷς, ἀεὶ ἐών, μόνιμος, ἀκίνατος, αὐτὸς αὑτῷ ὅμοιος, ἕτερος τῶν ἄλλων. Philol. ap. Phil. de opif. m. p. 24 Mang. On zajisté vůdce a vládce všeho. Bůh, jest jediný, věčný, nezměnný, nehybný, sobě stejný, od jiných odrůzněný. — *Diels* 14. 257 uvádí tento výrok jako pochybný.

[4]) *Diels* l. c. str. 255 Fr. 14: ... ὡς διά τινας τιμωρίας ἁ ψυχὰ τῶι σώματι συνέζευκται...

O vlivu, jaký měli Pythagoras a jeho žáci na vývoj problemu Boha v řecké filosofii, jest nesnadno určitě se vysloviti. Poněvadž ideu Boha v systemu svém filosoficky nepropracovali, byl vliv jejich, ač dosti značný, přece jen relativní, že totiž učení jejich o harmonickém uspořádání světa dalo podnět k teleologickému názoru na svět u Anaxagory a zvláště v rozkvětu řecké filosofie za Sokrata, Platona a Aristotela. Značný vliv jejich vědeckých i náboženských názorů jsme mohli pozorovati i u Empedoklea a Demokrita.

V. Skepse.

Netřeba zajisté mnoho se podivovati, že lidstvo vidouc tu výši, jaké dostoupilo studium filosofie, vidouc tu rozmanitost a různost systemův a názorův o světě a jeho podstatě, počalo přemýšleti, je-li vůbec člověku možno, aby podal konečné a všem lidem zcela jasné vysvětlení o světě, jeho příčině a souvislosti, je-li vůbec člověk schopen poznati pravdu. K témuž výsledku vedl bezprostředně i obsah předcházející spekulace. Není-li, dle mínění Herakleitova, nic stálého, nýbrž vše plyne a se mění, pak nemožno žádati pevného, trvalého výsledku poznání a podstata věcí záleží pouze ve způsobě, jak se člověku věci v té neb oné době jeví. Z učení školy elejské dalo se snadno odvoditi, že podstata vůbec není poznatelna a znázornitelna, tedy že jí vůbec není.

Takový směr ve filosofickém smýšlení podporoval nejen předcházející vývoj filosofie, nýbrž i vznik nové doby — nové v kultuře i v politice. Obrovská říše perská na vždy povalena chrabrostí Řeků, zejména Atheňanů, ἄνδρες Ἀθηναῖοι slaví triumfy, přejímají nadvládu nad ostatními částmi Hellady; společný všech Hellenů nepřítel probudil v nich vědomí jednolitosti, učinil Atheny středem řeckého života politického i kulturního.

Největší duchové Řecka spěchají do Athen, aby účastnými se stali vnitřního, kulturního života milé otčiny. Aischylos, Sofokles, Pindar, Simonides závodí v poesii; Feidias se svými žáky okrašluje Atheny, povznáší umění na nevídanou výši. Kdo by se podivoval, že v době takové brzy nastala reakce, přesycení, vyčerpávání sil v bujnostech a novotách. Vlády zmocnila se demokracie; nejlepším prostředkem k dosažení moci jest umění řečnické, jak přemlouvati a pro své mínění získati spoluobčany.

Jako dříve rapsodové vystupovali v purpurovém oděvu při velikých shromážděních lidu, aby přednášeli bohatýrské zpěvy, tak v této

době vystupují při hrách olympijských i za jiných okolností mužové, kteří přednášejí bombastické řeči, cestujíce od města k městu shromažďují kolem sebe mladíky a vyučují je ve všech oborech vědy i umění od vykládání a posuzování básníků, přírodovědou a grammatikou až k nejjemnějším subsilnostem metafysiky. Vlastní jádro tvořila příprava pro veřejné, praktické působení v životě; tedy vědy moralní a politické a hlavně řečnictví. Mužové ti sami se nazývali sofisté, t. j. mistři moudrosti. Základní pochybování o dosavadních pravdách v praxi i v theorii, a to zvláště o obsahu mravnosti a lidového náboženství, charakterisuje jejich směr. Srovnáváme-li je s poměry moderními, nemůžeme jich nazývati učenci v našem slova smyslu, nýbrž spíše hbitými a zručnými propagatory nových myšlenek a idejí. „Polo professor, polo žurnalista", charakterisuje sofisty Th. Gomperz.[1])

Πάντων χρημάτον μέτρον ἄνθρωπος, τῶν μὲν ὄντων ὡς ἔστι, τῶν δὲ οὐκ ὄντων ὡς οὐκ ἔστιν! hlásal zakladatel sofistiky a nejznamenitější ze sofistů Protagoras z Abdery. (Narozen kolem roku 480 před Kristem, stal se asi v 30. roce svého věku kočovným učitelem a procestoval téměř celé Řecko, jižní Italii a Sicilii, nabízeje všude své vědomosti. Působil pak téměř celou druhou polovici 5. století.) Jest mu tedy vlastně pravdou vše, ovšem pravdou jen relativní. „Jak se mně vše jeví", čteme v druhém fragmentě, „takové je to i pro mne, jak tobě, takové je to pro tebe, já jsem člověk i ty." Čirý, extremní tento subjektivismus jest ovšem vysvětlitelný z učení předchůdců. Vše se mění, učí chmurný Heraklit, vše se jen jeví, tvrdili Elejští. Mění-li se vše, konkluduje Protagoras, pak není nic samo v sobě; jeví-li se vše, jev jedině jest pravdivý; pravdivé jsou i jevy opačné; pravdou vše, co se myslí, a duše není nežli souhrn, soujem myšlenek. Kdo by se divil, když druh Protagorův Gorgias Leontinský ve své knize Περὶ τοῦ μὴ ὄντος tvrdí, že není ničeho, a kdyby i něco bylo, že nemohli bychom to poznati, a i kdybychom to konečně poznali, nemožno nám řečí to vysloviti.

Přirozeno, že nutným důsledkem takových nauk, ať již si je vysvětlujeme dle vzoru Platonova neb mínění anglického historika Groteho nebo professora Gomperze byla skepse, jak o bozích tak i zá-

[1]) *Th. Gomperz,* Griechische Denker, I. str. 3?3. O novějším názoru na sofisty srovnej mou studii Postavení sofistů v dějinách vychovy v 7. a 8 čísle »Vychov. Listů«. — *Otto Willmann* ve známé své knize Geschichte des Idealismus, I. str. 3?7 charakterisuje sofisty těmito slovy: »Friedlose Viellernerei, vom lahmen Denken, ungenügend geregelt und noch weniger durch sittliche Ziele gebunden . . Man hat sie passend die Aufklärer des alten Griechenland genannt und mit französischen Encyklopädisten verglichen.«

kladech mravnosti. Je-li poznání smyslové mezníkem, jehož nelze mi překročiti, pak ovšem ničeho nemohu věděti o věcech, jichž nevidím nebo nehmatám: περὶ τῶν θεῶν οὐκ ἔχω εἰδέναι, οὔθ' ὡς εἰσίν, οὔθ' ὡς οὐκ εἰσίν· πολλὰ γὰρ τὰ κωλύοντα εἰδέναι, ἥ τ' ἀδηλότης καὶ βραχὺς ὢν ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου, praví na začátku jedné své knihy Protagoras. Celá spousta otázek se nám tu namane! Co asi psal Protagoras ve své práci, když již prvá věta mluví o předmětě jejím jako nedostupném lidskému rozumu? Nezbývá nežli zachovaná slova co nejopatrněji a nejdůkladněji vyložiti. Prvé, co nás ještě překvapí, jest opakování slova εἰδέναι, a opakováním zajisté i jeho zdůraznění. Mohli bychom souditi, že thematem spisu nebyla víra v bohy, nýbrž vědění o bozích, vědecké poznání božství. Slovem ἀδηλότης chtěl asi poukázati Protagoras na nemožnost poznání božství smysly lidskými.

I když takto vysvětlíme si fragment Protagorův týkající se problemu Boha, nelze zapříti, že nedlouho po něm tvrdil Kritias, že i víra v bohy jest jen vynálezem chytrého státníka, jenž hleděl tak poddané v tužší uvésti poslušnost. Diagoras směle již o sobě tvrdil, že jest atheistou, ježto prý viděl, že křiklavé bezpráví nebylo potrestáno. „Alle Schattierungen", praví Windelband, „religiöser Freigeisterei treten uns in der sofistischen Literatur entgegen, von dem vorsichtigen Skeptizismus des Protagoras, der von den Göttern nichts zu wissen erklärte, zu den anthropologischen und naturalistischen Erklärungen des Götterglaubens bei Kritias und Prodikos, endlich bis zu dem ausgesprochenen Atheismus eines Diagoras von Melos." [1]) Skepse náboženská vedla přirozeně brzy ke skepsi o zásadách mravních i závaznosti zákonů. Ježto zákony, tvrdí sofisté, jsou různé za různých dob a u různých národů, nejsou dány lidskou přirozeností, nýbrž libovůlí zákonodárců. Božský nebo přirozený zákon by musil býti neměnný. Ježto tomu tak není, nazývá Hippias zákon tyranem lidstva.

Úpadkem tedy končí vývoj problemu Boha ve filosofii řecké před Sokratem, ale úpadkem, který byl nutný a přirozený, který vyvolán byl určitými fakty. Sofisté neměli oné vědecké hloubky, oné mravní vážnosti, které se podivujeme při řeckých filosofech doby předchozí. Jejich kočovnický život, honba po penězích, žácích a pochvalách, jejich žárlivost nemohly vésti k prohloubení problemu nejvyššího — problemu Boha.

Že pochybovali o existenci bohů svého národa, že v popularním polytheismu neviděli než výplod lidského ducha, nemožno jim nějak příliš snad vytýkati. Chyba veliká však byla v tom, že nesnažili se

[1]) *W. Windelband*, Geschichte der alten Philosophie. Münster 1894.

nahraditi a doplniti svou negaci polytheismu positivními důkazy vyššího božství, jak poznali jsme zvláště u Empedoklea a Anaxagory, a že podkopávajíce víru v bohy, ztráceli i náboženství vůbec. Úpadek sofisty způsobený byl však zárodkem nové, lepší doby, doby rozkvětu řecké filosofie vůbec i našeho problemu zvláště.

Studie cyrillomethodějské.

Napsal FR. SNOPEK. (Č. d.)

Pravil jsem výše, že otázka o pravověrnosti Methodějově byla vyšetřována na synodě. Pravoslavný biskup zaderský Dr. Nikodim Milaš nechce tomu věřiti. Píšeť: Před nižádný sněm nepředstoupil Methoděj, neboť kdyby tomu bylo tak, papež ve svém listě by byl o tom zmínil, a druhé, kdyby se takový sněm byl konal, byla by se o něm zachovala vzpomínka aspoň v letopisech římských, nemluvě o tom, že by také akta jeho musila se chovati v archivech římských. Z toho roku (879) Hefele nám uvádí tři synody římské, v měsících květnu, srpnu a říjnu, a z následujícího roku 880 jednu synodu. Každá z nich zaměstnávala se jinými věcmi, žádná věcí Methodějovou. Jistější bude usouditi na základě papežových slov coram positis fratribus nostris episcopis, že Jan VIII pozval některé biskupy, kteří jemu byli oddáni, neb alespoň nepozval těch, kteří náleželi k straně protivné. A proto nemluví ve svém listě, že je to usnesení synody, a když toho nemluví papež sám, nikdo není oprávněn, vyvozovati něco, čeho nelze dokázati.[1])

Podobně napsal již roku 1868 V. A. Bilbasov: Kdyby byla synoda vskutku svolána, kdyby představovali sezvaní papežem biskupové synodu, byl by předně papež sám schůzi nazval synodou, a za druhé existence

---

[1] Славенски апостоли, стр. 346 оп. 2 polemisuje biskup Milaš s biskupem Strossmayerem, který ve svém pastýřském okružním listu roku 1881 slova Jana VIII coram positis fratribus nostris episcopis vykládá o synodě. Међутим пред никакав сабор епископа Методије није предстао, јер прво, да је то било, папа би у својој посланици свакако споменуо, а друго, да је такав сабор збиља био, сачувао би се о њему спомен бар у летописима Рима, не говорећи већ о томе, да би и акти његова морали се сачувати у архивима Рима. Од те (879) године Хефеле нам спомиње три римска сабора, један од Маја, други од Августа и трећи од Октобра, а од сљедеће (880) један сабор, од којих сваки се је бавио другим пословима, а никакав послом Методија. (Hefele, Conciliengeschichte. IV. 538—541.) Вјерније ће бити, ако ми на основу оних папиних ријечи закључимо (Milaš má tiskovým omylem заључимо) да је Јован VIII позвао неке епископе, који су му поуздани били, или бар није позвао оне, који су били од противне странке. И за то папа не каже у својој посланици да је оно закључак сабора. А кад папа то сам не каже, није оправдано извађати нешто, што се не може доказати.

té synody nemohla tak beze stopy vymizeti z úřadních spisův a z církevních letopisu římských. Všechna akta jediného sněmu roku 879 (15. října) — náš autor neměl známosti o synodách 1. května a v srpně toho roku slavených — jako i jediného roku 880 se zachovala. Možno se domýšleti, že papež pozval jenom ty biskupy, jejichž hlasem byl jist, neb alespoň nepozval oněch, kteří náleželi k nepřátelské jemu straně německé. Ejhle, proč není řečeno v listě, že uvedený rozsudek není usnesení synody.[1])

Na to odpovídám: Nemohlo se jednati o Methodéji na synodě roku 880, kterou má před očima Bilbasov, neboť se sešla teprve 8. listopadu, kdežto list Industriae tuae má datum měsíce června. Ostatně nezachovala se její akta.[2]) Methoděj byl k soudu pohnán do Říma teprve v červenci 879, nemohlo se rozhodovati o něm hned na synodě srpnové, ba ani ne na synodě říjnové, poněvadž by potom snad přece nebylo příčiny zdržovati jej v Římě tři čtvrti roku bezmála. Neuvádí-li pak ani biskup Hefele synody slavené ve při Methodějově, neplyne z toho ještě, že jí vůbec nebylo, nýbrž pouze, že se akta její buď nezachovala neb až dosud objevena nebyla.

Potom vždycky bývala synoda forum, na kterém se ospravedlňovali biskupové nejenom na západě, ale i na východě. Zatím konstatuji s Bilbasovým, že slova jako „coram positis fratribus nostris episcopis" druhdy skutečně znamenala schůzi synodalnou. Doklady toho bohda podám jindy.

Za třetí nikdy nebylo předpisu, kolik biskupův má býti přítomno, aby sjezd jejich byl synodou. Aniž bylo nezbytně treba, by se dostavili na sněm všichni, kdož byli pozváni; ovšem církev nemalými tresty stíhala biskupy, kteří svojí povinnosti nedostáli, nepřišedše na sněm

---

1) Кириллъ и Меѳодій по документальнымъ источникамъ. С. Петербургъ 1868, стр. 87 сл. Когда Меѳодій по зову папы явился въ Римѣ, Іоаннъ VIII былъ на столько осторожен, что не созвалъ синода для суда надъ славянскимъ архіепископомъ: многіе изъ членовъ синода принадлежали къ нѣмецкой партіи и своимъ присутствіемъ стѣснили бы свободу папскаго приговора. „Мы испытали Меѳодія, поставивъ его предъ лицомъ братіи нашихъ епископовъ". Methodium interrogavimus coram positis fratribus nostris episcopis. — выраженіе, правда, иногда употребляющееся для обозначенія синодскаго обсужденія; но во всемъ посланіи ни разу не упомянуто о синодѣ, и синодъ дѣйствительно не былъ созванъ: если бы призванные епископы составили синодъ, то во первыхъ, папа не преминулъ бы упомянуть о томъ въ своемъ посланіи, и во вторыхъ, существованіе синода и его рѣшеніе не могло бы безслѣдно исчезнуть изъ оффиціальныхъ актовъ и церковныхъ хроникъ Рима: всѣ акты единственнаго синода бывшаго въ 879 году, равно какъ и единственнаго въ 880 году, сохранились. Можно догадываться, что папа пригласилъ только тѣхъ епископовъ, за голоса которыхъ онъ могъ ручаться, или по крайней мѣрѣ не пригласилъ тѣхъ, которые принадлежали къ враждебной ему нѣмецкой партіи. Вотъ, почему въ посланіи не сказано, что произнесенный приговоръ есть опредѣленіе синода.

2) *Hefele*, Conciliengeschichte. IV² 541.

provincialný beze vší příčiny nebo pro nějakou malichernost nebo z liknavosti.[1]) Zejména nebylo určeno, kolik biskupův se má sejíti na synodu, kde papež souditi chtěl biskupa. Mám za to, že stačilo, byli-li přítomni kardinali biskupové podřízení papeži jakožto metropolitovi římskému (slovou episcopi suburbicarii) s ostatními kardinaly a přítomnými v Římě biskupy. Tím nechci upírati, že účastenství při takových synodách bylo mnohdy velmi četné. Ale při tom nesmím zatajiti, že členové římských synod svolávaných ve středověku k projednání různých důležitostí církevních neměli hlasu rozhodujícího, nýbrž pouze poradný.[2]) Z té příčiny nemohl vlastně papež ani psáti, že rozhodla synoda, ovšem pak že sám rozhodl u přítomnosti jiných biskupů.

Snadno uhodneme, že by papež nebyl jednal opatrně, ba mnohdy bylo by se příčilo spravedlivosti, kdyby byl v takových případech pozval biskupy pouze strany jedné. Zvláště pak v našem případě nebylo vůbec radno, Ditmara salzburského arcibiskupa tehda právě v Římě meškajícího nepozvati na synodu, kde se mělo rozhodovati, zdali Methoděj věří a učí, jak věřila a učila od prvu církev římská, čili nic.

---

[1]) *Dr. Franz Kober* (Der Kirchenbann nach den Grundsätzen des canonischen Rechtes. Tübingen 1863. Zweite Auflage. S. 43 f.) uvádí: Concil. Carthag. V. a. 401) can. 10. Arelat II. (anni 45.) can. 19. Tarrag. a. 516 can. 6.

[2] *Dr. F. Kober*, Die Deposition und Degradation nach den Grundsätzen des kirchlichen Rechtes. Tübingen 1867. S. 530. Die Mitglieder der römischen Synoden, welche im Mittelalter zur Berathung wichtiger Gegenstände berufen zu werden pflegten, hatten von jeher und gleich im Anfang keine entscheidende, sondern bloß berathende Stimme, der Papst hörte, um sicherer zu gehen und etwaige Mißgriffe zu vermeiden, ihre Meinungen und Vorschläge, betrachtete die letzteren aber nicht als absolut maßgebend und als unübersteigbare Schranken, er entschied vielmehr schließlich allein und selbständig, die aus solchen Berathungen hervorgegangenen Beschlüsse waren lediglich s e i n Werk und der Ausfluß der ihm innewohnenden höchsten Auctorität. Dieses Verhältnis zwischen Synode und Papst bezeichnet ein römisches Concil vom Jahre 485 in Worten, die keine Mißdeutung zulassen, als altes Herkommen und allgemein geltende Übung. Epistola synodi Romanae ad clericos et monachos Orientis. Harduin II. p. 856. ... Die Synodalakten, welche von der Deposition des Anastasius handeln, sagen allerdings, es sei wiederholt ein Concil berufen, auf demselben die Angelegenheit berathen und der Cardinal excommunicirt und abgesetzt worden tam a summo pontifice quamque ab universis episcopis tunc synodo residentibus, aber daß die einzelnen Mitglieder keine entscheidende, sondern bloß berathende Stimme hatten und die Sentenz lediglich vom Papste ausgieng, zeigen mehr als zur Genüge die Worte, deren sich der letztere überall bedient: Leo servus servorum Dei... secundum canonica instituta ex Dei omnipotentis et beati Petri apostoli nostraque simul apostolica auctoritate ab hodie sit (Anastasius) communione privatus.. communi cum decreto sancta communione privavimus .. similiter promulgavimus, sit ille a sanctis patribus et a nobis anathema.

Ba zdá se mi, že právě za tou příčinou papež Ditmara taktéž pozval do Říma r. 879.[1]) Tím mohly se zajisté upokojiti mysli v Římě i v Němcích, mohly se umlčeti jazyky pomluvačné, právě tím zjednán býti mohl moravskému metropolitovi klid, jehož tak velice potřeboval k zdárnému působení v národě slovanském. Také papeži samému jistě záleželo nemálo na tom, aby nebyl obtěžován opětnými žalobami a klevetami Němců.

Spisovatelé pravoslavní, kteří za to měli, že pouze jedna strana biskupův pozvána byla na synodu, k té domněnce svedeni byli svým konfessijním stanoviskem a domněnkou jinou ničím nedoloženou, že Jan VIII na synodě neposoudil Methoděje a jeho věrovyznání nestranně a spravedlivě. Církev římská, jejímž byl Jan představitelem, abych užil slov kněze Dra. Gromnického, nikdy ani pro největší prospěchy v kompromiss nevstoupila s bludem.

Ještě třeba si všimnouti jak pohlíží na rozřešení otázky této nejnovější ruský životopisec našich světcův Ivan Malyševskij. Papež se prý nemohl i se synodou obírati otázkou o víře Methodějově v tom smysle, v jakém byl obviněn hierarchií německou a v jakém vzbuzeny byly u Svatopluka pochybnosti o pravosti jeho víry. Jakkoli věděl, že znamenitý předchůdce jeho Mikuláš I před dvanácti léty vyzval theology hierarchie franskoněmecké, aby obhajovali Filioque, přece Jan VIII ospravedlnil Methoděje, který s Fotijem odsuzoval nejenom vsuvku do symbola, nýbrž i dogmatický obsah její. Vždyť byl před nedávnem poukázav na nedotknutelnost symbola nikejsko cařihradského odsoudil v listě Fotiovi nový a nedávný přídavek k symbolu. Také (prý) poručil svým legatům, aby se v témž smysle vyslovili na synodě cařihradské, což oni také učinili ba i přiložili papežův list aktům synodalným. Učinil to vše papež, proto že byl vyzván Fotiem vmysliti se v původ a povahu nového přídavku tehda, když nejvíce si přál obnoviti s Byzancí mír a spolek jednak pro čest římské církve, kteréž se činila výtka, že kazí symbolum, jednak pro očekávanou pomoc proti Saracenům a pro postoupení Bulhar. Úspěch Fotia povzbudivšího papeže k takovému prohlášení byl velmi příznivou a šťastnou předzvěstí pro Methoděje přišedšího do Říma, aby se ospravedlnil před papežem a jeho synodou

---

[1]) Ad Theutmarum archiepiscopum Salzburgensem. Diví se, že dosud se nedostavil do Říma, jak byl mu zvěstoval Karlman. »Unde his nostris apostolicis literis vos monemus et exhortamur, ut libenti ad nos animo properare omnimodis studeatis, quatenus una vobiscum ea quae sanctae Dei ecclesiae utilia sunt, prout necesse fuerit pariter ordinare valeamus. *Mansi* 17. 174 *Migne* 126. 8?6. *Jaffé* I num. 3296 (2527) pag 413. Zde vřaděn jest mezi listy měsíce října 879.

z obvinění ve příčině symbola. I tak Fotij z Cařihradu podal pomocnou ruku Methoději v Římě k soudu jemu nastávajícímu před papežem a synodou. Ni Fotius ni Methoděj, dávno již odloučení, věru se nenadáli takového shluku okolností, který se jevil jako řízení prozřetelnosti, kteráž neopustila svého vyvolence v jeho těžké práci na západě již se uchylujícím od pravé víry.

Průběh soudu na synodě byl složitější, t. j. složitějším bylo zkoumání Methoděje co do věrovyznání, a sice proto, že v té otázce se vyskytly dvě strany, německofranská a italská. Italšti biskupové cítili právě jako papež nad sebou útisk vplyvu strany německé, což je pomohlo papeži a Methoději odvrátiti od solidarnosti s německou hierarchií v otázce o Filioque. Ale nepřihodno a nebezpečno bylo nepokrytě a přímo rozejíti se s nimi ospravedlněním Methoděje, který se držel nedotknutelnosti symbolu, a utržiti si jejich hanu. Měliť oni svoje stranníky i v Římě, byli by podali protest odesílajíce na Mikuláše I. A aj. papež se synodou nalezli střední cestu, kterou vyšli z nesnází, formulovali výpověď o víře Methodějově tak, jak to máme v listě Svatopluku. V rozsudku nebylo odsouzeno Filioque, které se bylo již dosti zakořenilo na západě. Obmezili se tím, že odsílajíce na věrovyznání sněmův obecných poukázali na to, kterak i tehda symbol zachovávala církev římská, která ještě nezavedla v bohoslužbu symbola s Filioque. Platilo zde ještě prohlášení Lva III. Papež mohl říci, že Methoděj drží symbol a pěje jej, jako podán jest obecnými sněmy a jak jej drží církev římská. Slovem papež postupoval podobně jako prve postupoval Lev III. neodsoudil Filioque jako domněnku, ale schválil církevní užívání symbolu bez Filioque, eo ipso ospravedlnil i Methoděje. Horlitel pro čistou pravdu křesťanskou Methoděj sotva byl docela spokojen s takovým diplomatickým manévrem papežovým v otázce víry, však nemohl se domáhati u papeže, který nucen byl počítati s okolnostmi jako Lev III. Ospravedlňuje Methoděje co do víry dodav, že jej shledal pravověrným i zběhlým ve všech církevních naukách i užitečných pro kostel předmětech. To bylo povědíno pro upokojení Svatoplukovo, jemuž nepřátelé Methodějovi namluvili věrojatno i mnohé jiné kromě co mluveno o symbole.

V takový způsob psal Ivan Malyševský.[1]) Kniha jeho s jeho stanoviska mluvě je znamenita; kdo hlouběji s věcmi tam pojednanými se neobíral, úplně bude usvědčen o hodnověrnosti legend pannonských. Ale tato částka, kterou jsem právě u výtahu podal, jest nejslabší co

[1]) Святые Кириллъ и Меѳодій первоучители славянскіе, стр. 233—240.



do ceny vědecké. Pro čtenáře pravoslavné vylíčil věc velmi dobře ve smyslu svém, dostačí i pro netheology, kteří nemají příležitosti nebo nechtějí studovati pramenů. Nedivím se tedy pranic, že se v české literatuře setkáváme s ozvěnou jeho spisu dosti zvučnou. Ale otázka jest, zdali co povědíno, souhlasí také s pravdou?

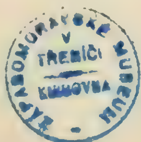
Kdybych větu za větou chtěl vyvraceti, co jenom v těchto odstavcích jest nesprávného, vzrostla by z toho celá kniha, a já již nyní jsem v obavě, že theologickými vývody svými jsem čtenáři na obtíž. Však toho ani není třeba. Mámť za to, že všechny tyto statě moje nejsou než vyvracením toho, v čem zvláště s Malyševským nesouhlasím. Však přece něco třeba říci oněm čtenářům statí, kterým by se protivilo čísti obšírné theologické doklady pro Filioque, čerpané ze spisů římských papežův a osob jim blízkých.

O Janovi dí, že postupoval, jako druhdy Lev III: neodsoudil Filioque jakožto domněnku, ale schválil církevní užívání symbola bez Filioque.[1]) Ale všimneme-li si věci blíže, Lev III ani pro říši Karla Velikého neschválil zpívání symbola ve mši svaté, nýbrž pouze dovolil (licentiam dedi). Nemá se lépe ani s větou prvou. Viděli jsme zajisté, že papež Lev III ve věrovyznání zaslaném východním církvím zcela zřejmě a nepokrytě osvědčil svou víru, že Duch svatý vychodí jednostejně (aequaliter) z Otce i ze Syna a dodal na konec: Kdo podle této pravé víry (obsah i jednotlivé části symbola) nevěří, toho odsuzuje (damnat) svatá katolická a apoštolská církev. Tedy nejenom neodsoudil papež Filioque, ale odsoudil všechny, kdož nevěří ve Filioque. A podobně zcela rozhodně prohlásil se pro Filioque v rozmluvě s vyslanci Karla Velikého roku 810: Ita sentio, ita teneo etc. Nazývá to velikým tajemstvím, které není dovoleno nevěřiti, kdož toho může dospěti. Ba dokonce vylučuje od spásy, kdo by v ten článek věřiti nechtěl, moha jej pochopiti smyslem svým (ovšem pokud lze postihnouti božská tajemstva).

Viděli jsme, že taková byla víra nejenom Lva III a Mikuláše I, nýbrž i Jana VIII, ba Filioque je částí podání apoštolského; bylo vyznáváno nejenom na západě, nýbrž i z počátku na východě řeckém. Ba právě Jan VIII odesílaje ve svých listech daných v záležitosti Methodějově, při které se právě jednalo o Filioque, na víru kostela

---

[1]) Стр. 238 папа Іоаннъ поступилъ подобно тому, какъ въ свое время поступилъ Левъ III не осудилъ Filioque, какъ мнѣнія, онъ оправдалъ церковное употребленіе символа безъ Filioque; co náš autor dále uvádí: eo ipso оправдалъ и Мееодія že se nesrovnává s pravdou, vidno ze statě této.



římského, jak ji přijal od svatého Petra, zahrnul do ní zcela zřejmě i dogma, které obsahem je slovce Filioque. Jako Lev III postupoval Jan VIII, jenom že ne ve smyslu Malyševským naznačeném.

Klamný jest předpoklad Malyševského, že by Jan VIII se byl zřekl přesvědčení svých předků; tolik jest jisto, že nepřál doplňování symbolu vsuvkou Filioque, jako jeho předchůdcové. List Non ignoramus, na kterém budoval náš autor, jest padělek Fotiův nebo některého jeho stoupence. Kdyby byl pravý, pak by jistě se ho Fotij raději dovolával ve své Mystagogii, nežli jeho legatů biskupů Pavla a Eugenia a kněze Petra, pravě, že na jeho synodě papež věrovyznání přijav, myslí i jazykem i svatýma rukama dotčených vysoce osvícených a podivu hodných lidí podepsal a zpečetil. Kdyby byl pravý, zrovna hádankou by bylo, proč se jeho roku 883 nedovolává v listě svém Valpertovi, patriarchovi voglejskému, ale za to mnohými slovy dotýká se papežských legatů: „Nevidí se mi pominouti (byť i bylo patrno všem pro blízkost doby) legatů za našich časů ne jednou, nýbrž po třikráte přišlých z Říma, kteří, když jsme, jakož slušno nám, s nimi učinili řeč o víře, ani nemluvili ani nebyli shledáni smýšleti nic odchylného nebo nesouhlasného s věrou, jež po celém světě se hlásá, ba naopak se vyjádřili jasně a bez rozpaků, že Duch svatý vychází z Otce. Ba i když svolána byla synoda pro některé církevní důležitosti, legati Jana svatého papeže tamodtud vyslaní, jakoby sám byl přítomen a spolu s námi vyměřovali pravou víru jako jednomyslně i hlasem i jazykem vlastnoručně podepsali vyznání víry, kteréž jest prohlášeno dle slova Páně a ustáleno ode všech obecných sněmů.“ [1])

Proč Fotij, který uvádí jiné papeže osobou jich vlastní, zde právě, u Jana VIII, kde by mnohem více platilo, mluví pouze o jeho legatech? Ze žádné jiné příčiny se to státi nemohlo, nežli že **tehda ještě listu nebylo.**

---

[1]) Cap. 25. *Migne* 102 col. 820. Οὐκ ἐάσειν μοι δοκῶ, κἂν ἔστι πᾶσιν ἐκ τοῦ χρόνου ὑπόγυιον περιφανές, τοὺς ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις πρέσβεις οὐ μόνον ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ τρίτον τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ἀναδραμόντας· οἳ περὶ τῆς εὐσεβείας, οἷα εἰκὸς ἡμῶν, πρὸς αὐτοὺς λόγους ἀνακινησάντων, οὐδὲν παρηλλαγμένον τῆς ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐξηπλωμένης εὐσεβείας οὔτε εἶπον οὔτε φρονοῦντες ἠλέγχθησαν· τοὐνάντιον δὲ τρανῶς μεθ' ἡμῶν καὶ ἀδιστάκτως τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς ἀνεκήρυξαν ἐκπορεύεσθαι. Ἀλλὰ γὰρ καὶ συνόδου συγκροτηθείσης ἐπί τισιν ἐκκλησιαστικοῖς κεφαλαίοις, οἱ ἐκεῖθεν ἀπεσταλμένοι τοῦ ἐν ἁγίοις Ἰωάννου πάπα τοποτηρηταὶ ὡς αὐτοῦ παρόντος ἐκείνου καὶ συνθεολογοῦντος ἡμῖν τὴν εὐσέβειαν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως τῷ διὰ πασῶν τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων κατὰ τὴν δεσποτικὴν φωνὴν καὶ κηρυσσομένῳ καὶ κρατυνομένῳ ὡς ὁμόφρονες καὶ φωνῇ καὶ γλώσσῃ καὶ ἰδιοχείρῳ γραφῇ καθυπεσημήναντο.

Malyševskij, abych se dotkl ještě jediné věci, nepodávaje žádného dokladu tvrdí, že Jan VIII poručil svým legatům, aby ve smyslu Fotiově se vyslovili na synodě cařihradské, což prý také vykonali, přiloživše na konec papežův list aktům synody.[1]) Snad právě proto nejčelnější kodexy synody Fotiovy ho nemají, a které ho mají, nejvíce jsou z patnáctého a šestnáctého století a obsahují hlavně polemické články Marka Efesského?[2]) Snad proto prvý se ho dovolává teprve týž zuřivý nepřítel sjednocení církve v šestém zasedání sněmu Florentijského 20. října 1438?[3])

Podotkl jsem zajisté právem, že spis professora Malyševského jest velice přesvědčivě psán, tak že kdo důkladněji se věcí neobírá, kdo hlouběji nesnaží se vniknouti, snadno jemu dá za pravdu, že pannonské legendy jsou sepsány učni našich svatých věrozvěstů. Leč tyto theorie vedou k jednostrannosti.

Kam jsme dospěli s ustavičným velebením pannonských legend jakožto prací vlastních učenníků slovanských apoštolův a vyvyšováním jich nad listiny počínaje od Augusta Schlözera až do posledního životopisce cyrillomethodějského, zřejmým nám jest důkazem professor slovanské filologie na universitě berlínské Dr. Alexander Brückner, který používaje spisu petrohradského akademika a emeritního professora slovanské filologie Vladimíra Ivanoviče Lamanského v článcích uveřejněných prve německy a potom polsky (Masarykova Naše doba přeložila nám je do naší mateřštiny) zrovna žižkovským palcátem bez milosrdenství bije do našich apoštolů slovanských.

Člověk by ani nevěřil, co všecko do světa pustiti může universitní professor slavista jménem vědy. Ovšem zavděčil se jisté straně nad míru. Budou jej citovati, budou jej snad až do nebes vyvyšovati protivníci Slovanů, budou na něj poukazovati pravoslavní, protože dal si nátěr, jakoby byl psal ve smyslu církve západní. Ale jiná jest otázka, zdali a pokud pracoval ve prospěch historické pravdy? Nechci říci, že by nebyl měl poctivého úmyslu. Vždyť sám udává účel svého náčrtu: „Má zkusiti naučiti správnějšímu nazírání, chce zkoušeti podání pramenů po stránce jich pohnutek.“ Ale cesta, kterou se bral, nevede k poznání pravdy.

---

[1]) Стр. 234 . . . поручилъ высказаться въ этомъ смыслѣ и своимъ легатамъ на цареградскомъ соборѣ, что тѣ и сдѣлали, приложилъ пріобщить къ дѣяніямъ собора и самое письмо папы.

[2]) Photius II. S. 542 und VI. 89.

[3]) Sessio 6. *Mansi* 31, col. 553. ἐζήτησε δὲ ἡ σύνοδος αὕτη (Fotiova) καὶ περὶ τῆς προσθήκης τοῦ συμβόλου καὶ ἔκρινεν ἄξιον ἵνα ἐξαιρεθῇ παντελῶς, καὶ νομίζομεν ὅτι οὐδὲ ὑμεῖς ἀγνοεῖτε οὔτε τὴν σύνοδον οὔτε τὰς ἐπιστολὰς τοῦ πάπα Ἰωάννου.

Vychází se stanoviska, že legendy pannonské jsou spisy učenníkův apoštolů slovanských, dodává, že jsou jimi informovány, ba osměluje se lživé očividně věty týchž legend připisovati Methoději samému. Na základě udajů legend hlavně východních, spouštěje se zřetele, že jsou i jiné ještě zprávy současné, zaručené, že dosti značný jest počet listinných památek, podezírá a křivě posuzuje světce naše.

Nemohu, nechci se dotýkati jeho učenosti v oboru jeho; na novinářské pole však se rozhodně neměl pouštěti, zde dobyl si asi vědeckých vavřínů pramálo.

Dr. Brückner učinil ze slovanských apoštolů (nazývá je tak pouze výjimečné na konci, nechtěje se prý vzdáliti od výrazu užívaného, jakkoli nesprávného) nepoctivce, lháře, šejdíře, přetvářence. Prostičkého Konstantina-Cyrilla, který, jak poznamenal současník bibliothekář Anastasius, z pouhé skromnosti nechtěl vyjeviti, že sám objevil kosti svatého Klimenta, nazývá ctižádostivcem, a pravě o něm, že ošálil jak Rostislava, tak císaře Michala a patriarchu, dodává, že na Moravě „pro něho nadešla konečně dlouho vytoužená, netrpělivě očekávaná příležitost, kouti své vlastní železo.“

Dává úplně za pravdu slavjanofilům ruským, pravícím: Cyrill a Methoděj byli zapřisáhlými nepřáteli Říma; šli-li do Říma a papeži poslušnost slíbili, nestalo se to z vnitřního popudu, nýbrž z nouze. A dokladem uvádí legendy, dle nichž „Cyrill se neostýchal přednášeti proti latiníkům obvinění nejzpozdilejší“. Jak prý tento muž latiníky musil nenáviděti, když takové nesmysly (o protinožcích, hadech, dřevěných nádobách) proti nim přednesl a pověry lidové a zbytky pohanských obyčejů jim podstrčil! — Ale pozapomněl snad pan professor, že již roku 1877 A. D. Voronov prohlásil, že tyto kusy legendy připomínají dobu bogomilské haerese v Bulharech?

V legendě Methodějově prý nepolemisuje se již proti jednotlivým latiníkům, nýbrž zcela bez ostychu napadeno rozkolné bludařství o poměru Syna k Otci, t. j. samo učení papežovo. — Kdyby byl professor Brückner zde nebyl, spoléhaje na svoje filologické vědomosti, vykládal sám výraz hyiopatorská haerese, a byl vzal nějakou encyklopedii, byl by shledal, co znamenalo původně, a z legendy bulharské se mohl dověděti, jak její písec překrucuje nauku katolické církve o východě svatého Ducha z Otce i ze Syna, kterážto překroucenina sluje pannonskému životopisci hyiopatorskou haeresí. Než o tom nepochybuji ani dosti málo, že by Methoděj i se svými žáky, kdyby někdo byl hlásal na Moravě takové učení, celou silou svého umu se

vší rozhodností jej potíral. Souhlasím sice poněkud s naším autorem, že tato „legenda Klimentova lže, až se hory zelenají“, ale právě proto, že jest jako přirozené pokračování legendy o Methoději, mohl se v ní jako v authentickém prameni dočísti, co vlastně si pannonský životopisec myslil oním hyiopatorským bludem, a v každých poněkud obšírnějších dějinách církevních, oč běželo v boji Cařihradu s Římem.

„V latinské legendě převezení a pozdravení ostatků sv. Klimenta, které bratří s sebou odnesli z Chersonu, líčí se chytře jakožto hlavní příčina cesty do Říma — vskutku tyto ostatky ukázaly se neobyčejně zázračnými: zakryly podloudné zboží, propašování slovanských obřadů Římem... Co Cařihrad nikdy by nebyl poskytl, dal Řím, ale Řím byl přelstěn jako vždy ve styku s Řeky a Rusy.“ — Tak frivolně se ještě neosmělil nikdo psáti o slovanských apoštolech, jako učený slavista berlínský. Po dokladech bys se marně ohlížel. Snad platí u něho ono staré: Αὐτὸς ἔφα. Ale jest věc věru velice podivuhodná, viděti slavistu na straně nepřátel slovanské liturgie.

Nyní maličkou ukázku, jakým je znamenitým exegetem. „Z úst samého papeže víme, že Methoděj při svém osvobození z bavorského zajetí papežskému legatu slavnostně musil přislíbiti (později řeklo se dokonce v Římě: přísahati), že budoucně v slovanské řeči nebude náboženských obřadů vykonávati; avšak proto přece toto, jakmile na Moravu zavítal, ihned činil opět.“ Nuže jak zní text listiny? Audimus etiam, quod missas cantes in barbara, hoc est in sclavina lingua, unde iam litteris nostris per Paulum episcopum Anconitanum tibi directis prohibuimus, ne in ea lingua sacra missarum sollempnia celebrares, sed vel in Latina vel Greca lingua, sicut ecclesia Dei toto terrarum orbe diffusa et in omnibus gentibus dilatata cantat. Slova papežova mají smysl, že Methoději zapověděl roku 873 skrze biskupa Pavla bohoslužbu slovanskou; dopouštějí domněnku, že se světec slavně ohradil, poukázav na dovolení Hadriana II a že není té chvíle radno upouštěti od toho, Pavel pak legat apoštolský maje rozsáhlou v té věci plnou moc, dovolil jemu i na dále sloužiti slovansky. Nebyla by tolik krotka slova papežova, byl by vyslovil se bezpečně ostřeji, kdyby byl světec jednoduše neposlechl.

Dr. Brückner pak si hořejší exegesi stloukl, přibrav k zápovědi Jana VIII klevetu Vichingovu o listě Štěpánově z roku 885 „quod ne ulterius faceret, supra sacratissimum beati Petri corpus iuramento firmaverat“, a ostatní dodav z domyslu svého.

Co nejpěknějšího jest, náš autor, jenž tak nešťastně vyložil ponětí hyiopatorské haerese, ještě jednou se dotýká otázky dogmatické. Přijímaje totiž za bernou minci každou klevetu Vichingovu, tvrdí. že Methoděj klatbu uvalil na knížete se zemí — pro trvání při římském učení, jak ze psaní papeže Štěpána víme určitě. Na ty zbohy není Dr. Brückner v této věci soudcem ani povolaným ani vyvoleným. Na základě svých studií mohu říci již nyní a pokud lze jest, také dokážu, že Methoděj sám nijak se neodchyloval od nauky kostela římského, proto nevyloučil z církve nikoho pro trvání při římském učení, nebo raději, jak listina dí, pro contemnenda catholica fide, na potupu víry katolické; vyloučil-li koho, měl k tomu příčiny dostatečné, trestu se dostalo hrubým rušitelům kázně, beze které nemůže obstáti žádná společnost, nejméně společnost náboženská.

Však nebyl bych spravedlivým, kdybych neupozornil také na světlou stránku statí Brücknerových, ačkoliv nemohu zatajiti, že nijak se mi nezamlouvá na nich novinářský způsob psaní a nevhodné, ba zrovna trivialní vtipce. Statě ukazují (způsobem ovšem jiným), co jsem se snažil dokázati studiemi svými, že není radno ve všem věřiti legendám zvláště východním.

Zcela jináč, střízlivě, jako se sluší na muže vědy, si počíná ve statích, jež uveřejnil v Roczniku Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego, rocznik XXX. Poznań 1903.[1]) Klidně uvažuje o několika místech pannonských legend, opíraje se poněkud o dotčenou již práci Lamanského. Se stanoviska, že naše legendy jsou sepsány bezprostředními učni Methodějovými a za jeho vplyvu, tendenční, nespolehlivé, lživé, ba i nesmyslné zprávy jejich přičítá i samému světci. Nemohu jemu ovšem v tom dáti za pravdu. Mnohdy mluví právě o místech, na která jsem upozornil ve svých kritických článcích. Nemohu než s radostí upřímnou vytknouti, že i filologové slovanští počínají s nožem kritiky v ruce probírati důležitá místa životů svatých apoštolů slovanských, jenom že dosud ještě si nevšímají listin jak by bylo jejich povinností. Podotýkaje, že nevyšlo ještě slíbené autorovo pojednání o těchto věcech v Jagićově Archivě für slavische Philologie, myslím, že některé vtipy jeho i zde vtrousené raději mohly mu zůstati v péře.

Vizme, co dále píše papež knížeti Svatoplukovi.

Nos autem illum in omnibus ecclesiasticis doctrinis et utilitatibus orthodoxum et proficuum esse repperientes vobis iterum ad regendam

[1]) Záhlaví statě jest: Legendy o Cyrylu i Methodym wobec prawdy dziejowej. Szkic z dziejów chreścianstwa u Słowian. Celkem stránek 49.

commissam sibi ecclesiam dei remisimus, quem veluti pastorem proprium ut digno honore et reverencia letaque mente recipiatis iubemus, quia nostrę apostolicę auctoritatis pręcepto eius archiepiscopatus et.. ei privilegium confirmavimus et in perpetuum deo iuvante firmum manere statuimus, sicuti antecessorum nostrorum auctoritate omnium ecclesiarum dei iura et privilegia statuta et firmata consistunt, ita sane, ut iuxta canonicam tradicionem omnium negociorum ecclesiasticorum curam habeat ipse et ea velut deo contemplante dispenset; nam populus domini illi commissus est et pro animabus eorum hic redditurus erit racionem.

V uvedené částce listu Janova, kterou jsem zase podal podle diplomaticky věrného otisku prelata Dra. Račkého, řeč jest o Methoději, o jehož víře soudil papež na synodě biskupů. Papež Methoděje se tázal po jeho učení. Obdržev uspokojující odpověd, uvádí ji slovy: Ille autem professus est..., on pak vyznal... Pročež uznal jej pravověrným. Tudíž píše dále: Nos autem illum... orthodoxum... reperientes... remisimus. Spojka „autem“ na tomto místě není odporovací, nýbrž pokračovací, brzo bych řekl výslednou, užito jí zde místo: igitur nebo: ergo. Remisimus jest perfectum, jehož latini užívají v dopisech: co pisateli jest soudobým, vlastně by mělo býti v čase přítomném; však píšící Latin vmyslil se v okamžik, kdy příjemce list jeho čte, proto klade verbum v čase minulém. V překladě třeba praesentu: posíláme.

Ve větě druhé, která připojena jest prvé náměstkou vztažnou: quem, protože miluje latina relativné připojování samostatných vět hlavních k předchozím větám, máme praesens: iubemus ut recipiatis...

V třetí větě spojkou: quia uvedené klade papež další příčinu, proč má Svatopluk i se svými poddanými přijati Methoděje jakožto svého arcipastýře, totiž „protože jsme jemu rozkazem své apoštolské autority výsadu jeho arcibiskupství a ..potvrdili“, quia nostrę apostolicę auctoritatis pręcepto eius archiepiscopatus et... ei privilegium confirmavimus. Sloveso: confirmavimus jest zase v čase minulém, ale není a nemůže to býti perfectum jako ve větě prvé, nýbrž perfectum historicum. Tímto perfektem se potvrzuje naše domněnka, že Methoději skutečně před vydáním bully Industriae tuae byla písemně potvrzena výsada jeho arcibiskupství.

K tomuto výkladu mne oprávňují zvláště také vedle sebe vyložené výrazy: iura et privilegia ve větě následující. Co do onoho tajemného et po slově archiepiscopatus následujícího odkazuji čtenáře na stať List Hadriana II. ve Sborníku velehradském IV. str. 20 a 21 mnohokráte uvedenou nebo také na článek O některých nesrovnalostech

v pannonských legendách uveřejněný roku 1896 ve Sborníku historického kroužku sešit V. str. 167.

K čemuž souřadnou spojkou: et připojena jest další věta, kterouž Jan VIII zabezpečuje trvání stálé svému nařízení, kterýmž potvrdil Methoději výsadu jeho arcibiskupství. Sloveso statuimus měl jsem prve omylem za praesens, nyní bedlivěji věc uváživ prohlašuji za perfectum historicum, ač se tím smysl valně nemění.

Potom následuje odstavec o vysvěcení kněze Vichinga na biskupa kostela nitranského, jehož k tomu byl ustanovil kníže Svatopluk za souhlasu a v dorozumění s Methodějem, jakož i nařízení, by Viching ve všem dle kanonův jeho byl poslušen a konečně aby jiný ještě kněz nebo jahen svým časem poslán byl do Říma, by přijal tam svěcení biskupské pro jiný kostel. Poroučí dále papež, by všichni kněží, jahni a klerici jakéhokoli řádu a kteréhokoli národa poslušni byli arcibiskupa, dle statutu, který Methoděj odevzdati měl Svatoplukovi; neposlušní pak a kdož by pohoršení dávali a roztržky způsobovali aby vyvedeni byli za hranice zemské.

Na konec teprve listu zmiňuje papež zevrubněji o slovanské bohoslužbě, kteráž, jak nedávno jsem dokázal, byla podstatou výsady arcibiskupství Methodějova. Již Hadrian byl ji povolil roku 869. Jan VIII ji výslovně potvrdil a rozšířil na všecky země slovanské, a což více jest, se vším důrazem ji nařídil, domnívaje se vším právem, že tím posloužil svaté církvi boží; tak vykládám slova jeho listu: nos autem illum (Methodium) in omnibus ecclesiasticis doctrinis et utilitatibus orthodoxum et proficuum esse reperientes, ...remisimus. Palacký měl za to, že místo: utilitatibus čísti dlužno: veritatibus. Vhodně podotkl Bilbasov, že by to byl pleonasmus; nad to by nemělo při té konjektuře svého smyslu slovce: proficuum. Za to krásný smysl dává, když rozvedeme zeugma, s „doctrinis“ spojivše „orthodoxum“ a s „utilitatibus“ s proficuum, což pokud vím, prvý učinil Dr. Rački.

Někteří kritici s Bilbasovým a nejnověji s Malyševským se domnívají, že na dotčené synodě biskupův rozhodnuta byla nejenom otázka dogmatická, ale i druhá neméně vážná liturgická, totiž o upotřebení jazyka slovanského v bohoslužbě. Leč o tom při nejlepší vůli v listině nenalezl jsem stopy nejmenší, pročež usoudil jsem, že Jan VIII zase, jako již prve roku 869 jeho předchůdce Hadrian II rozhodl o ní o své ujmě, neporadiv se s ostatními biskupy. A tak mohl zrádný Viching snáze prováděti svůj podvod ihned vrátiv se na Moravu a potom po smrti světcově roku 885 i v Římě.

V jakém smysle Jan VIII roku 880 na synodě pravověrným uznal Methoděje arcibiskupa, poučuje nás jeho list z 23. března 881 počínající slovy: Pastoralis sollicitudinis. Dosvědčujeť, že nikterak nestačilo světci podepsati symbolum jak je stanovily sněmy obecné, nýbrž třeba bylo, aby zřetelněji vyjádřil svůj souhlas s kostelem římským zejména ve sporné otázce o Filioque.

Methoděj se vrátil z Říma na Moravu, provázen jsa suffraganem Vichingem a ostatními členy poselstva z knížecí družiny. Odevzdány byly knížeti listiny, kterými světec byl očištěn dokonale z nářku křivověrnosti a poslán zpět pást svoje stádečko dále. Odevzdány byly i statuty, kterými se jemu bylo říditi ve správě rozsáhlé arcidioecese. Nyní mohla nastati klidná práce; mohl doplněn býti hierarchický sbor, aby kdyby zemřel jeden z biskupův moravských, nebylo se ostatním v Němcích doprošovati assistence při svěcení. Ale nyní právě nebylo pokoje, protože nový suffragan světcův nejenom zapomněl brzo, že má poslouchati svého metropolity dle kanonův a že nemá činiti bez jeho vědomí ničeho, ale i mrzutosti jemu činil veliké. Nastalo, čeho se obával Methoděj, a čemuž odpomoci hleděl Jan VIII svým listem.

Ukázalo se, že Viching, jenž dosáhl biskupské hodnosti ne bez přivolení svého metropolity, nebyl jí hoden. Neboť neustal ztrpčovati jemu život, podkopávati jeho vážnost u knížete i lidu, ba dopustil se zrady na něm, nebo vykazoval se listinami papežskými Svatoplukovi, a dovolával se jakési tajné instrukce, dle které měl jednati proti Methodějі. Tak dalece dospěl v zlobě své, že tvrdil, že jest přísahou zavázán papeži k takovému jednání.

Tím dovedl paralyzovati vše, co byl Jan VIII zařídil ve prospěch Methodějův. U knížete beztoho ve veliké lásce nebyl, myslím již pro to ne, že byl ve vážnosti u jeho ujce Rostislava.

Když se dověděl světec, co o Janu VIII roztrušuje biskup Viching, chvíli asi byl na rozpacích, ale se brzo vzchopil a listem si postěžoval jemu, co se jemu děje přes přísné nařízení papežovo.

Papež obdržev list Methodějův byl zajisté nemálo překvapen; jak s ním smýšlel, ukazuje jeho odpověď, jejíž obsah zde stůjž.

Schvaluje pastýřskou jeho péči, aby získal Hospodinu Bohu duše věřících a zpozorovav, že srdnatě vyznává pravou víru, velice raduje se v Pánu, neustávaje vzdávati jemu chvály a díky neskonalé, aby jej ve svých příkazích víc a více rozohnil a milostí svou vytrhl ze všech protivenství ku prospěchu církve svaté svojí.

Dověděv se pak z jeho listu o různých případech velikou má s ním papež soustrast. „Což můžeš nejlépe z toho vyrozuměti, že jsme tě, když jsi se dostavil před nás, napomenuli, abys se držel nauky svatého kostela římského vedle podání svatých otcův a předložili tobě symbolum a pravou víru, které bys učil a kterou bys hlásal a oznámili jsme to vznešenému knížeti Svatoplukovi svým apoštolským listem, který jemu, jak pravíš, byl skutečně dodán."

Načež se ohražuje, že žádného jiného listu neposlal knížeti, aniž jinou věc biskupovi Vichingovi uložil veřejně nebo tajně, aby ji vykonal, a jinou Methodějі. Tím méně lze mysliti, že by na onom vymáhal přísahu, ba s ním o tom ani dosti málo nemluvil.

„Pročež přestaň pochybnost tato." Napomíná světce, aby vyznání pravé víry vkládal na srdce všem, jakož má nauka evangelská a apoštolská, a nemůže-li očekávati od knížete zastání a pomoci, aby práce svoje obětoval Kristu Pánu, kterýž jej za to příslušně odmění.

Slovem božím (Jak. 1, 2. Řím. 8, 31) jej těší, aby nic se nermoutil pro to, co vytrpěl, a slibuje, že sám, až se, dá-li Bůh, zase do Říma vrátí, neopomine, vyslyše stranu obojí, výrokem soudu svého potrestati, cožkoli hrozného jemu se stalo, a cožkoli dotčený biskup ve své zpupnosti proti své povinnosti na něm se provinil.[1])

Za těch okolností vykonal papež, co mohl. Chtěltě zajisté, aby Viching trestu svému neušel. Kdyby jej byl povolal do Říma okamžitě, byl by se snad ani nedostavil, spoléhaje na přízeň knížecí.

Nás zajímá nyní především souvětí: te coram nobis positum sanctę Romanę ecclesię doctrinam iuxta sanctorum patrum traditionem sequi debere monuimus et tam symbolum quam rectam fidem a te docendam et prędicandam subdidimus (dle konjektury Assemanovy místo: subdimus.[2])

Jan VIII mluví o tom, co se bylo stalo roku minulého před synodou (načež vztahují se slova: te coram nobis positum). Zde máme načrtnutý process, jaký zachoval papež roku minulého 880 s otci přítomnými na synodě ve při Methodějově, zde máme doklad, že nebyl Methoděj ospravedlněn osvědčiv pouze, že se drží symbolu, jak je stanovili obecní sněmové, nýbrž bylo na něm žádáno více, totiž úplný souhlas s věrou kostela římského: te.. sanctę Romanę ecclesię doctrinam... sequi debere. Běželo o Filioque a o nic jiného. Jaká byla nauka římského kostela o východě svatého Ducha, míním, dostatečně jsem objasnil výroky jednotlivých papežův římských. Ne-

[1]) *Friedrich*, Codex diplomaticus, I. 21 sequ.

[2]) *Friedrich*, Codex diplomaticus, I. pag. 22.

učili nic jiného, než dávní otcové řečtí, neučili vlastně nic odporného tomu, čeho se držel ještě Jan Damaskin a jeho stoupenci až po Fotia.

Na Methoději vymáhala tedy synoda, aby se přiznal k víře kostela římského, ale papež dodává: iuxta sanctorum patrum tradicionem. Přídavek může míti dvojí smysl: papež se synodou na vůli ponechal Methoději, chce-li učiti dle otcův řeckých, že svatý Duch vychodí z Otce skrze Syna, aneb dle latinských, že vychodí z Otce i ze Syna. Rozdílu v tom není žádného, ba, jak dotčeno, řečtí otcové lépe vystihují dogma, než latinští. Druhý smysl pak: římský kostel ještě se držel nezměnitelnosti symbola, maje za to, že sněmové obecní zapověděli připojovati něco k úřadnímu věrovyznání neb ujímati od něho, a tedy Methoději také nebylo nadále dovoleno do symbolu vsouvati Filioque.

Uvidíme níže bohda, jak se zachoval v té věci Methoděj, neboť z učení žákův můžeme souditi, jak učil jich mistr.

Ale papež ve svém listě píše dále: et tam symbolum quam rectam fidem a te docendam et prędicandam subdidimus. Jan VIII předložil Methoději symbolum, jak je zachoval kostel římský, tedy beze změny jakékoli, bez přídavku Filioque. V tom bychom jedno byli i s pravoslavnými učenci a kritiky. Ale dále máme ještě, že předložil světcovi pravou víru, aby jí učil a aby ji hlásal: rectam fidem a te docendam et prędicandam.[1]) Nebylo tedy dosti, aby Methoděj vyznal věrovyznání vůbec, jako se jeho držel celý katolický svět; papež jemu předložil další výklad víry, který také Methoděj ochotně přijal.

Jaký byl tento výklad víry, který světec náš podepsal? Protože Methoděj byl pohnán před soud papežův, jako by nevěřil, čemu učí kostel římský o východě Ducha svatého (Filioque), mohl se výklad víry předložený světci vztahovati jenom na učení Fotiovo, že vychodí pouze z Otce, jehož nemohla synoda leč zavrhnouti. Soudím-li logicky správně, Methoděj podepsav tuto listinu, přijal víru kostela římského za svoji, uznal ji za svoji nebo raději: **vyznal, že nevěřil nikdy a neučil nic jiného, než kostel římský.**

Na základě tohoto vyznání byl Methoděj docela ospravedlněn, i byly jemu výsady jeho osobní potvrzeny a výsady jeho kostela znamenitě rozšířeny. (P. d.)

[1]) Tak místo vyložil již roku 1867 kardinal Hergenröther. Píšeť na str. 622 v pozn. 124 II. svazku svého památného díla Photius, Patriarch von Constantinopel, když byl uvedl z listu Janova z roku 881 slova Te coram nobis positum etc.: Der Papst sagt nicht, daß Methodius vorher dagegen gefehlt, und setzt deutlich eine nicht bloß auf das Symbolum beschränkte dogmatische Erörterung voraus.

Moravský konkurrenční zákon.

DR. FRANT. EHRMANN. (O.)

Otázka 7. *Jsou-li úředníci povinni platiti kostelní přirážky?*

Otázka tato poněkud překvapuje, když se uváží, že § 35. a 36. zákona ze dne 7. května 1874 ř. z. č. 50 žádného farníka z povinností platiti kostelní přirážky nevyjímá. A přece jest rozhodnuto, že úředníci nejsou povinni kostelní přirážky platiti.

Věc se má takto: Nejvyšším rozhodnutím ze dne 6. října 1846 (morav. gubernialní oběžník ze dne 30. listopadu 1847 č. 52.867) byli z povinnosti, platiti kostelní přirážky, vyňati na Moravě a ve Slezsku zeměpanští, městští a vrchnostenští úředníci, duchovní správcové,[1]) učitelé[2]) a mimo to všichni od roboty osvobození a chudí z chudobinského ústavu podporovaní.

---

[1]) Toto nejvyšší rozhodnutí není duchovnímu obročníku důvodem pro osvobození od přirážek kostelních. Kdosi se takto domáhal osvobození; ale bylo mu řečeno, že přirážky neplatí za sebe, nýbrž za farní obročí, které je právnickou osobou ve smyslu § 1. *b)* zákona ze dne 31. prosince 1894 ř. z. č. č. 7 ex 1895. Dovídáme se však, že c. k. mor.-sl. finanční prokuratura (za náboženskou matici, z níž se obročníkům, pobírajícím kongruový doplněk, hradí kostelní přirážky) stěžuje si u c. k. správního soudního dvoru do toho, že ministerstvo kultu má farní obročí za právnickou osobu. Vyhoví-li se stížnosti, pak by ovšem naše otázky 4. a 5. mohly se zodpověděti záporně.

[2]) Oběžník moravského gubernia ze dne 30. listopadu 1847 č. 52.867:

Nach den hohen Hofkanzleidekreten vom 12. Oktober 1846 und vom 22. November 1847, Zahlen 33.718 und 38.567, haben Seine k. k. Majestät mit Allerhöchster Entschließung vom 6. Oktober 1846, in Bezug auf die Hand- und Zugarbeiten bei Kirchen-, Pfarr- und Schulbaulichkeiten, die bereits mit Allerhöchster Entschließung vom 20. Juni 1840 für die Provinz Böhmen erlassenen Grundsätze auch für die Provinzen Mähren und Schlesien auszudehnen, somit Allergnädigst zu genehmigen geruht, daß in Mähren und Schlesien zu den Hand- und Zugarbeiten bei Kirchen- und Pfarrhofbaulichkeiten alle zu einer Kirche eingepfarrten und bei Schulbauten alle zu einer Schule eingeschulten Gemeindemitglieder in dem Maße beizutragen haben, als sie der Grund-, Gebäude- oder Erwerbsteuer unterliegen.

Die Inwohner und Emphiteuten sind dazu gleichfalls beizuziehen, und zwar die Ersteren, insofern sie nicht etwa aus dem Armeninstitute beteilt werden, mit der Hälfte der letzten Klasse der Gebäudesteuer; dagegen haben die Letzteren, nämlich die Emphiteuten, gemäß des obbezogenen hohen Hofkanzleidekrets vom 22. d. M. Z. 38.567 zu diesen Kirchen-, Pfarr- und Schulbaulichkeiten in dem Maße beizutragen, als ihre emphiteutischen Realitäten oder Besitzungen der Grund- oder Gebäudesteuer unterliegen, die sie gegenüber der Staatsverwaltung, ohne Rücksicht auf die diesfalls zwischen ihnen und den Grundobrigkeiten bestehenden besonderen vertragsmäßigen Verhältnisse, zu entrichten schuldig sind.

Aby se předešlo nedorozumění, připomenouti třeba, že povinnost farníků tehdy byla, jedině dodávati povozy a práce podavačské.

Tato **výsada** nebyla naším kostelním konkurrenčním zákonem zrušena. Vždyť §§. 11. a 12. kostelního konkurrenčního zákona ze dne 2. dubna 1864 z. z. č. 11 stanoví, že přifařená **místní obec** má platiti dvě třetiny nákladu konkurrenčního, a ty že se mají hraditi přirážkou rozvrhovanou **podle obecního řádu.** Obecní řád však vyjímá v § 73. úředníky, duchovní správce a učitele z povinnosti, platiti obecní přirážky.

Náš konkurrenční zákon tedy úřednické výsady nezrušil. Mnozí však měli za to, že výsada tato byla zrušena květnovým zákonem z roku 1874 ř. z. č. 50, poněvadž § 57. toho zákona ruší všecky zemské zákony, které by byly na ujmu a odporovaly ustanovením zákona květnového a poněvadž §§ 35. a 36. zavazují ku přirážce všecky farníky bez rozdílu, nevyjímajíc úředníků z povinnosti, platiti kostelní přirážky. Než c. k. správní soudní dvůr vyložil,[1]) že §§ 35. a 36. stanoví toliko nové **pravidlo** místo **pravidla,** ustanoveného § 12. konkurrenčního zákona, a tím neruší **výsady**; kdyby **výsada** měla pozbyti platnosti, musila by se při novém pravidle **výslovně** zrušiti.

In den Städten Brünn, Olmütz und Troppau hat die Gebäudezinssteuer als Umlegungsmaßstab in Anwendung zu kommen.

Von der Verbindlichkeit zur Leistung der Hand- und Zugarbeiten, sohin auch **von der Umlegung** der an ihre Stelle tretenden, nach obigem Maßstabe zu zahlenden Geldreluition werden **auszunehmen** sein: die Besitzer von Dominikalkörpern, alle **landesfürstlichen, städtischen** und obrigkeitlichen Beamten, **Seelsorger, Schullehrer,** die gesetzlich von der Robot Befreiten und die aus dem Armeninstitute beteilten Armen.

Bei dieser Ausnahme gilt jedoch die Beschränkung insofern, als die Ausgenommenen nicht außer ihrer **amtlichen Dotation** ein der Grund- oder Häusersteuer unterliegendes Reale besitzen, oder bei einem der Erwerbsteuer unterstehenden Gewerbe beteilt sind. Die Fuhr- und Handarbeiten sind durchaus in Geld zu veranschlagen und nach dem genehmigten Maßstabe zu repartieren, wogegen es den hiezu Verpflichteten ohnehin nach ihrer individuellen Konkurrenz freisteht, ihre Geldbeiträge entweder selbst oder durch verdingte Natural-Arbeiter wieder ins Verdienen zu bringen.

Durch diese Vorsicht wird die Norm aufrechterhalten, daß der Untertan ohne seine Zustimmung nicht verhalten werden soll, die ihm obliegende Naturalleistung zu reluieren. Wenn übrigens die Leistungspflichtigen in einer anderen Art der Verteilung ihrer Schuldigkeiten nachkommen wollen und wenn inzwischen ihnen kein Streit besteht, so ist auch die Notwendigkeit nicht vorhanden, den Maßstab der Steuer, wie er hier bestimmt wird, in Anwendung zu bringen.

[1]) Srv. nález c. k. správního soudního dvoru ze dne 30. března 1904 č. 3318, *Budw.* č. 2511.

Způsob úhrady (podle obecního řádu) kostelní přirážky, stanovený § 12. kostelního konkurrenčního zákona, byl snad § 57. zákona ze dne 7. května 1874 ř. z. č. 50 odvolán a novým (přirážkou ukládanou členům farní obce) nahrazen, ale tím nebyla zrušena, nýbrž stále trvá výsada, poskytnutá úředníkům nejvyšším rozhodnutím ze dne 6. října 1846. Ano výsada tato byla potvrzena zemským zákonem moravským ze dne 24. června 1898 z. z. č. 53,[1]) kterým asi v důsledku § 7. zákona ze dne 31. prosince 1894 ř. z. č. 7 ex 1895 byla od kostelní přirážky osvobozena i osobní daň z příjmu i daň ze služného, jak vyložil c. k. správní soudní dvůr nálezem ze dne 15. února 1905 č. 1702, Budw. č. 3311.

[1]) Zákon daný dne 24. června 1898 z. z. č. 53, platný pro markrabství moravské, jenž se týče sproštění osobní daně z příjmu, zavedené říšským zákonem ze dne 25. října 1896 ř. z. č. 220, od veškerých kompetenci zemského zákonodárství podléhajících přirážek a osvobození úředníků dvorních, státních, zemských a úředníků veřejných fondův od přirážek k dani ze služného.

S přivolením zemského sněmu Mého markrabství moravského vidí se Mi nařiditi takto:

Článek I.

Osobní daň z příjmu, zavedená zákonem ze dne 25. října 1896 ř. z. č. 220, o přímých daních osobních, sprošťuje se od veškerých, kompetenci zemského zákonodárství podléhajících přirážek.

Toto osvobození platí od počátku platnosti právě zmíněného zákona prozatím jen dotud, pokud potrvají slevy daní a převody na zemský fond, ve článcích V. až XII. zmíněného zákona stanovené, nejpozději však do konce roku 1909.

Pokud tedy potřeby země, místních obcí včetně měst s vlastním statutem, škol, kostelův a obročí atd. přirážkami ku přímým daním uhražovati dlužno, nebo na základě stávajících nebo budoucích zákonů zemských konkurrenční příspěvky na zřizování a udržování silnic, rovněž i k jiným účelům přirážkami ku přímým daním se zjednávají, smějí se takové přirážky (pro dobu shora uvedenou) toliko na přímé daně, vyjma osobní daň z příjmu, rozvrhnouti.

Článek II.

Při stanovení peněžných obnosů, které dle článku I. zákona ze dne 25. dubna 1894 z. z. č. 50 zjednati mají místní obce obvodu školního, jakož i při stanovení příspěvků, které dle § 22. zákona ze dne 2. února 1886 z. z. č. 12 zjednati mají zdravotní obce, pokud se týče obce v jeden zdravotní obvod spojené, až do 1% přímých daní v těchto obcích předepsaných, má se na dobu, ve článku I. tohoto zákona naznačenou, pominouti osobní daň z příjmu, v obcích těchto předepsaná.

Článek III.

Daň ze služného úředníků dvorních, státních, zemských a veřejných fondů zůstane prosta všech, kompetenci zemského zákonodárství podléhajících přirážek.

Článek IV.

Provedením tohoto zákona se pověřuje Můj ministr vnitra a Můj finanční ministr.

Otázka 8. *Jsou-li skutečně farní obce, o nichž jedná § 35. až 37. zákona ze dne 7. května 1874 ř. z. č. 50, ustaveny?*

Tuto otázku mnozí a mnozí dali. I odpovídáme znova kladně. K životu těchto farních obcí stačí právoplatné ustanovení, kdo je členem jejich a kdo je v čele nich. Členství vymezeno bylo § 35. zákona květnového, představenstvo pak nařízením ministerstva kultu a vyučování ze dne 31. prosince 1877 ř. z. č. 5 ex 1878. A namítne-li kdo, že přece ještě nebyl vydán **zákon**, připověděný § 37. zákona květnového, dáme mu za pravdu. Nemůže však popříti existence farních obcí, zřízených **nařízením** ministerským.

*

Končíce práci tuto, připojíme několik poznámek o tom, v čem by asi náš kostelní konkurrenční zákon potřeboval opravy.

Že opavy potřebuje, uznalo samo ministerstvo kultu a proto vyzvalo roku 1898 c. k. místodržitelství moravské, aby ku provedení zákona ze dne 31. prosince 1894 ř. z. č. 7 ex 1895 podalo vhodné návrhy zemského zákona. Místodržitelství pak po úradě se zemským výborem a oběma biskupskými ordinariaty podalo zprávu a návrhy.

Co opravovati?

a) Předně třeba odstraniti dvojí představenstvo katolíků pro pořizování bohoslužebných potřeb. Tu jest podle zákona konkurrenčního ze dne 2. dubna 1864 z. z. č. 11 kostelní konkurrenční výbor, tam podle nařízení ministerstva kultu ze dne 31. prosince 1877 z. z. č. 5 ex 1878 obecní zastupitelstvo, které se o potřeby tyto stará.

Nezřídka nastane spor mezi oběma a ze sporu různé obtíže. Jak odpomoci? Tím, že se odstraní jedno z nich a přesně vymezí a dostatečně vybaví pravomoc druhého (snad kostelního představenstva).

Nynější konkurrenční výbor jest jenom ve dvou případech možný, když ve farnosti, pozůstávající z jediné politické obce, představenstvo obecní se nesmluví s největším poplatníkem o konkurrenční záležitosti (§ 13. konkurrenčního zákona) a když jest ve farnosti více obcí (§ 14. konkurrenčního zákona); pro ostatní případy konkurrenční zákon nic nestanoví. Bylo by tedy asi lépe, kdyby se zákonitě utvořil závazný úřad, který by ve všech případech o konkurrenční záležitosti pečoval.

Bylo by k novým těmto předpisům třeba asi zákona říšského; neboť o úhradě bohoslužebných nákladů jedná § 36. n. říšského zákona ze dne 7. května 1874 ř. z. č. 50, a výjimkou toliko § 57. téhož zákona zaručeno další trvání jenom dosavadním kostelním konkurrenčním výborům, zřízeným podle dosud platných konkurrenčních předpisů.

b) Dosud se volí konkurrenční výbor podle § 13. obecním zastupitelstvem a z něho, nebo podle § 14. obecním představenstvem. Volba bývá často nesnadna v obcích nábožensky smíšených, kde nezřídka většinu v obecním zastupitelstvu a představenstvu mají jinověrci. Proto by se doporučovalo přímou volbou všech poplatníků konkurrenčních (podle § 35. zákona ze dne 7. května 1874 ř. z. č. 50 a § 1—5. zákona ze dne 31. prosince 1894 ř. z. č. 7 ex 1895) a z nich voliti závazný konkurrenční výbor (kostelní představenstvo).

c) K tomu by ovšem bylo třeba vždy pro určitou dobu závazného seznamu poplatníků konkurrenčních a konkurrenčních voličů. Seznam by pořizoval konkurrenční výbor (kostelní představenstvo) podle výkazů statistických uložených u politických úřadů.

d) Neurčito jest ustanovení § 4. našeho konkurrenčního zákona o menších výlohách. Bylo by snad lépe stanoviti roční paušál, který by měl obročník ze svého vynakládati na udržování obročních stavení; co by pak nad to vydal, aby mu hradila konkurrence.

e) V § 5. a 6. téhož zákona by bylo třeba zavázati obročníka ku konkurrenčnímu příspěvku jen tehdy, když celý příjem jeho úřední převyšuje nikoli 1200 K, nýbrž kongruu.[1])

f) Paragraf 8. by se měl doplniti § 6. zákona ze dne 31. prosince 1894 ř. z. č. 7 ex 1895, a vůbec podle nynějšího názoru upraviti ustanovení o tom, na které konkurrenční předměty a pokud jest patronu přispívati.

g) Pro větší města, obsahující více farností, měl by se pak hledati způsob, kterým by se přes to, že § 35. zná jenom jednotné obce farní, odstranily obtíže, které působí v městech takových časté stěhování ze čtvrtě do čtvrti, z farnosti do farnosti. Nejlépe by bylo uzákoniti předpis, aby v takových městech konkurrenční záležitosti byly svěřeny jedinému konkurrenčnímu výboru (kostelnímu představenstvu) a konkurrenční výlohy ode všech katolíků města společně se uhrazovaly.

h) Neméně by bylo záhodno upraviti konkurrenční povinnosti filialistů (§ 19. konkurrenčního zákona). Snad by se zamlouvalo ustanoviti, že filialisté jsou povinni přispívati na konkurrenční potřeby kostela mateřského, že však mohou býti ve případech, zvláštního ohledu hodných, této povinnosti z části nebo zcela zproštěni od úřadu politického podle dobrozdání církevního úřadu.

[1]) Jak už nyní platí v Horních Rakousích. Srv. nález c. k. správního soudního dvoru ze dne 10. ledna 1900 č. 738. *Budw.* 13.625.

Inkvisice.

Prof. Dr. Josef Samsour. (Č. d.)

Při volbě a ustanovování všech uvedených jak hlavních tak podřízených funkcionářův inkvisičních měl býti zřetel brán k tomu, aby každý z nich byl schopen náležitě úřad svůj zastávati. Ohledem na všeobecnou kvalifikaci úředníkův inkvisičních bylo u nich především požadováno příslušenství k víře římsko-katolické. Při tom však nedostačovalo, aby jen dotyčný kandidat úřadu byl vyznání tohoto, nýbrž musel k tomu ještě pocházeti z rodiny, jež ode dávna k víře římsko-katolické náležela; spatřovánať v tom záruka pro věrnou příchylnost k inkvisici. Vyloučeni byli tudíž z ucházení se o úřad při inkvisici všichni ti, kdož sami nebo jejich předkové byli již inkvisicí stíháni nebo docela odsouzeni. Naproti tomu bylo pro úřad inkvisiční lhostejno, kterého státu příslušníkem byl dotyčný kandidat. Vedle vyznání katolického žádán byl bezúhonný život, znalost řeči latinské u vyšších funkcionářův a u všech znalost řeči v dotyčném okrsku obvyklé.[1]) V oněch případech, ve kterých inkvisiční funkcionáři se s lidem pro neznalost řeči oběma známé dorozuměti nemohli, nebo ve kterých inkvisitoři při vykonávání censury nad knihami nerozuměli řeči, v níž kniha byla napsána, museli vypomáhati přísežní tlumočníci. Konečně mezi úředníky téhož soudu nemělo býti příbuzenského nebo švakrovského poměru, aby zabráněno bylo všeliké stranickosti a nedbalosti v plnění povinností úředních.[2])

Před nastoupením svého úřadu museli všichni úředníci inkvisiční přísežně slíbiti, že věrně budou vykonávati své úřední funkce a povinnosti.[3]) Co se týče formalit při vykonávání této přísahy, tu skládána byla dle zvyku u přítomnosti inkvisitorův a příslušného biskupa nebo po případě jeho zástupce. Inkvisitoři sami skládali přísahu před prelaty je ustanovivšími nebo před biskupem nebo před soudruhy v úřadě již dříve ustanovenými, a to zpravidla v soudní budově nebo na jiném zvykem určeném a vhodném místě. Forma přísahy byla táž jako byla v obyčeji při soudech vůbec. Za současného dotknutí kříže, evangelia

[1]) Srv. bullu Mikuláše IV »Praecunctis nostrae mentis« z 23. března 1291 u *Potthasta* č. 23.621 ad ministrum provinciae Slavoniae, dle níž má býti jen takových inkvisitorů používáno... qui sint Bosnici idiomatis non ignari.

[2]) Srv. *Henner*, u. d. str. 10 n.

[3]) Clem. I § 3 i. f. de haeret. (V. 3)... »et idem fiet de aliis personis necessariis ad praedictum officium (inquisitionis) exequendum.«

nebo písma sv., používáno bylo obyčejně formy: „Iuro per Deum et Crucem et sacrosancta quatuor evangelia manibus propris tacta, me officium meum fideliter esse exerciturum; quod si fecero, Deus me adiuvet, sin autem contra, Deus me condemnet.“ Přísaha ta musela býti vykonána bez všeliké reservace mentalní.[1]) Povinností funkcionářův inkvisičních bylo dále zachovávati úřední tajemství o všem, co se stalo při úřadech inkvisičních. Proto museli přísežně slíbiti, že nikdy a za žádných okolností nic nevyjeví z toho, co při vykonávání svého úřadu poznali, a že se nedají k takovým sdělením nikdy svésti ani prosbami ani hrozbami ani prokazováním přízně. Porušení této povinnosti bylo při nižších úřednících inkvisičních trestáno vedle jiných trestů hlavně sesazením a mohlo též dáti podnět, že dotyčný vinník mohl býti podroben vyšetřování pro podezření podpory bludařů. Pakliže sami soudci inkvisiční porušili tuto povinnost, byli jen tehdy trestáni censurami církevními, byla-li tím soudu samému škoda učiněna; jinak takovéto porušení povinnosti ponecháváno bylo potrestání ve forum internum.[2]) Dalším závazkem úředníkův inkvisičních bylo úřad svůj věrně vykonávati a věnovati výlučně činnost svou dotyčnému úřadu inkvisičnímu. Proto jim bylo zakázáno, vykonávati současně s úřadem inkvisičním jiný úřad ať duchovní, ať světský; ano v principu bylo i zapovězeno zastávati současně dva úřady při témž soudě inkvisičním.[3]) Zvláště také konsultoři neměli zastávati jiných funkcí inkvisičních. V praxi však tato nařízení nebyla vždy přesně zachovávána; stávaloť se někdy, jak dosvědčují protokoly, že jeden funkcionář plnil povinnosti druhého buď úplně nebo částečně, což ovšem nebylo vždy s prospěchem spořádané a bezpečné péče právní, ježto mohlo se státi, že zástupce se náležitě nevyznal v oboru působnosti zastupovaného a mohl svou neznalostí zaviniti různá nedopatření. Úředníci inkvisiční byli konečně též povinni pečlivé se vystříhati všeho porušování svých úředních povinností a chrániti se zejména každého i nejmenšího podezření, že svého úřadu zneužívají v zištném úmyslu. Z toho důvodu nesměli přijímati za žádné podmínky nějakých darův, ani od druhých úředníkův inkvisičních, jakož i účastniti se veřejných dražeb věcí konfiskací propadlých, ať již osobně, ať již zástupcem, poněvadž to mohlo vzbuditi zdání, že odsouzení a následující

[1]) Srv. glossu Clem. I § 3 ke slovům iurabunt, tacta a personis.

[2]) Srv. *Henner*, u. d. str. 15 n.

[3]) Srv. Art. II. Instr. Sevillské z roku 1484. *Reuss*, Sammlung der Instructionen des spanischen Inquisitionsgerichtes. Hannover 1788, str. 25.

konfiskace stala se z úmyslu ziskuchtivého. Nad plněním těchto úředních povinností měli bdíti inkvisitoři, jimž také příslušela nad úředníky moc disciplinarní.[1])

Aby úřady inkvisiční učiněny byly žádoucnějšími a horlivost úředníků byla podnícena, udělili jim papežové od 13. století řadu privilegií.[2]) K privilegiím všem funkcionářům inkvisičním společným, která jim ovšem jen příslušela, pokud skutečně úřad svůj vykonávali, náležela:

1. Výsada inkvisitorům a jejich notářům příslušící, že nemohli býti stiženi exkommunikací, interdiktem nebo suspensí od žádného papežského delegata, subdelegata, konservatora nebo exekutora, leč na základě zvláštního splnomocnění papežova. To dokazují bully „Ne inquisitionis negotium“ Alexandra IV,[3]) Urbana IV[4]) a Clementa IV,[5]) které souhlasně prohlašují „ut nullus sedis apostolicae delegatus vel subdelegatus ab eo, conservator aut etiam executor a sede deputatus eadem seu etiam deputandus in vos vel quatuor notarios sive scriptores vestros... quamdiu in prosecutione huiusmodi negotii vos et ipsi fueritis, possit excommunicationis vel suspensionis aut interdicti sententiam promulgare absque speciali mandato praedictae sedis, faciente plenam et expressam de hac indulgentia mentionem.“ Toto privilegium bylo později rozšířeno také na ostatní funkcionáře inkvisiční, čímž inkvisiční úředníci byli z pravidelné církevní pravomoci soudní vyňati.[6])

2. Všem funkcionářům při inkvisici zaměstnaným byla dále udělena privilegia odpustková, a to inkvisitorům jako vlastním soudcům víry odpustky plnomocné, ovšem s podmínkou, že pokání činili a se vyzpovídali nebo aspoň pevný úmysl měli zpovídati se v době od církve stanovené. Ostatním funkcionářům inkvisičním byly uděleny odpustky tří roků za každou podporu inkvisice jakýmkoli způsobem poskytnutou. Než pro případ, že při vykonávání své činnosti inkvisiční byli usmrceni, měli dosáhnouti plnomocné odpustky, jestliže ještě před tím hříchů svých litovali a z nich se vyznali.[7])

[1]) *Henner*, u. d. str. 20 n.

[2]) Srv. bullu Alexandra IV »Prae cunctis nostrae mentis« z 13. prosince 1255, *Potthast* 16.132 a z 9. listopadu 1256, *Potthast* 11.611 § »ut et tu et alii in huiusmodi negotiis fidelius et libentius laboretis quo exinde liberius spiritualia dona vos senseritis percepturos tibi... elargimur.«

[3]) Z 18. dubna 1259 *Potthast* 17.536.

[4]) Ze 4. srpna 1262 *Potthast* 18.389.

[5]) Z 13. ledna 1266 *Potthast* 19.522.

[6]) Srv. Practica IV, str. 210, 211.

[7]) *Hinschius*, u. d. str. 467.

Vedle těchto dvou předních privilegií těšili se funkcionáři inkvisiční na základě obecných předpisů pro kleriky a mnichy platných immunitě osobní, kterážto ochrana v 16. století konstitucí Pia V „Si de protegendis“ [1]) i na jmění všech funkcionářův inkvisičních byla rozšířena.

Poněvadž inkvisice byla institucí církevní a církev pro své sluhy osvobození ode dávek žádala, byla i pro inkvisiční funkcionáře žádána výsada, aby byli prosti všech církevních i světských dávek veřejných, ať již byly povahy osobní nebo věcné. Jakmile inkvisitoři svůj úřad nastupovali, měli od světské moci žádati certifikaty, ve kterých mělo býti všem světským funkcionářům oznámeno: „Ut dictum inquisitorem, eius socios, notarios et familiares et eorum res et bona ab huiusmodi forte omnibus guidagiis, datiis, portubus ac ab aliis oneribus et gravaminibus liberos et expeditos esse faciant, non permittentes eos pro huiusmodi aliquid solvere, aut eis damnum aliquid a quocunque inferri sive pro personis sive pro rebus.“ [2]) Konečně měli inkvisiční funkcionáři právo žádati, aby jim prostředky životní za přiměřenou cenu byly prodávány, inkvisitoři pak právo dovolovati svým podřízeným úředníkům k ochraně inkvisice nositi zbraně. Právo toto bylo podmíněno již dávným postavením inkvisice, vedlyť rozličné revolty proti ní k poznání, že inkvisice se nemůže vždy spoléhati na přátelské chování lidu, dále též potřebou ozbrojené moci k provádění jejích rozkazů. Všem těmto privilegiím, na výslovných předpisech nebo na právu zvykovém spočívajícím, dostalo se potvrzení od Pia V konstitucí „Sacrosanctae Romanae ecclesiae“ z roku 1570.[3]) ovšem s omezením, pokud neodporují ustanovením sněmu Tridentského.[4])

Při organisaci soudův inkvisičních třeba nám ještě aspoň v krátkosti zmíniti se o tom, kterak byl opatřován náklad k jejich vydržování potřebný. Ač byly soudy inkvisiční institucí papežskou, nebyly přece zpravidla z Říma vydržovány. Spíše vzhledem k tomu, že na kacířství u laiků byl stanoven trest konfiskace majetku ve prospěch světské vrchnosti, byli prohlášeni knížata a jiní světští pánové a kommuny za povinny hraditi potřebný náklad.[5]) Světské

---

[1]) Z 1. dubna 1569 Bullar. Mag. II. 298.

[2]) *Francisci Pegnae*, s. theol. ac iuris utriusque Doctoris, Commentarii in Directorium Inquisitorum F. Nicolai Eymerici. Romae 1578, 1585, com. 1 ad num. 3 Eym. III.

[3]) Bullar. Mag. II. 337.

[4]) Srv. *Hinschius*, u. d. str. 467 pozn 3.; dále *Henner*, u. d. str. 29 n.

[5]) Bulla Innocence V „Ad extirpanda“ stanoví v této příčině v § 34: Teneatur insuper potestas seu rector omnia bona haereticorum ... et condemnationes pro his exactas dividere tali modo: una pars deveniat in commune civitatis vel loci, secunda in favorem

moci v jednotlivých zemích, na př. ve Francii ve 13. a 14. století, v Německu za Karla IV, dále v Neapolsku a v Benátkách vyhovovaly sice těmto požadavkům, přece však jejich příspěvky nehradily namnoze úplně potřeb inkvisice, i když odezíráme zcela od toho, že tím světské moci nabyly na inkvisici vlivu, který jim dovoloval její činnost učiniti od sebe závislou.[1])

Za takovýchto okolností nezbylo než jak v uvedených zemích tak i v těch, v nichž od světské vrchnosti žádných peněžitých prostředků poskytováno nebylo, hledati nové prameny příjmů. Již kolem polovice století 13. prohlásily některé synody partikularní, jako na př. Toloská roku 1229, Narbonnská z roku 1235, jakož i papežové, vedle světských vrchností také biskupy za zavázány přispívati k nákladům inkvisice. Požadavek tento odůvodňován byl tím, že je povinností biskupů kacíře pronásledovati, a poněvadž papežští inkvisitoři je v tom s horlivostí mimořádnou podporují, že je spravedlivo, jestliže je za to vydržují. Než i biskupové hleděli se namnoze vyhnouti podpoře instituce, kterou jejich postavení jako řádných soudců nad bludaři bylo omezováno. Se stanoviska inkvisice nedá se však popírati, že tento pramen pro úhradu nákladův inkvisičních byl by býval prospěšnější než podpora státní, neboť inkvisice byla by bývala i fakticky od státní moci nezávislou a zmizela by bývala i příčina její neoblíbenosti tu a tam se objevující.[2])

Záhy vyskytla se také dále myšlenka opatřiti inkvisici vlastní příjmy a z těchto náklad na ni hraditi. Tak zavázal Innocenc IV[3]) pro jednotlivé části horní Italie světské vrchnosti, aby dvou třetin konfiskovaných statků kacířů použily ve prospěch inkvisice a jejích úředníkův a Alexander IV[4]) zmocnil roku 1260 inkvisitory římské provincie, aby prodali konfiskované statky kacířů k dobru inkvisice. Než tam, kde právo konfiskační vykonávaly světské moci, namnoze selhával tento prostředek při nedostatečné jejich ochotě, i tehdy, když šlo o zámožné obžalované. Proto přikročili inkvisitoři již záhy k ukládání peněžitých trestů (poenae pecuniariae), a třebas z počátku přípustnost takovéhoto postupu v pochybnost brána, inkvisitoři nedbali

et expeditionem officii detur officialibus, qui tunc negotia ipsa peregerint, tertia ponatur in aliqno tuto loco secundum quod dictis dioecesano et inquisitoribus videbitur reservanda et expendenda per consilium eorumdem in favorem fidei et ad haereticos extirpandos, non obstante huiusmodi divisioni statuto aliquo condito aut condendo.

[1]) Srv. *Henner*, u. d. str. 469.

[2]) Srv. *Hinschius*, u. d. str. 470.

[3]) Viz citovanou bullu »Ad extirpanda« na str. před. pozn. 1.

[4]) *Potthast* n. 17.944.

těchto pochybností a ještě v 13. století vytvořila se pevná praxe pro jeho přípustnost. Další pramen příjmů tvořila přeměna vinníkům uložených pokání v pokuty peněžité k zbožným účelům, k nimž samozřejmě i podpora inkvisice byla počítána. Konečně přistupovaly propadlé kauce oněch kacířů, kteří je museli složiti i jako záruku, že se dostaví před inkvisici, že splní rozkazy inkvisitorů, zejména že vykonají uložené pokání, jakož i jejich záruky, nevyhověli-li podmínkám od inkvisice jim uloženým.. Takto podařilo se, alespoň v jednotlivých zemích, tak zejména v severní a střední Italii, vydržovati inkvisici pouze z jejích vlastních příjmů.[1] (P. d.)

Jesuitské missie na Moravě v letech 1558—1653.

Podává Jan Tenora. (O.)

Roku 1645 zuřila jak válka, tak mor. Po bitvě u Jankova zaměřil Torstenson na Moravu. Jihlava vzdala se 12. března a Švedy byla osazena; okolí do tří mil bylo vypáleno. Rovněž Znojma zmocnili se Švedové; v kolleji zůstalo jen 6 členů řeholních. (IV. 2. 171, 172.) Začátkem května (3.) oblehl Torstenson Brno. V kolleji brněnské bylo členů roku 1645 řeholních 70, z nich noviců 37. Již 7. března odeslal rektor P. Martin Středa 12 noviců s třemi kněžími do Polska a Slezska. Jen tři silnější novici zůstali doma, s nimi pak 5 kněží, 2 magistři, 8 koadjutorů. Mezi ně rozděleny rektorem P. Středou úkoly, aby nikde nic nescházelo; studující chopili se zbraní. Brno se slavně ubránilo. okolí však hrozně bylo ničeno a pohubeno. (IV. 2. 176—185.) Z kolleje olomoucké byl začátkem října vyhnán P. Pelinga, který až dotud sám z jesuitů tam pobýval. (IV. 2. 186.) V Brně po obležení vypukl mor, sedm členů řeholních zemřelo. V Hradišti zemřeli na mor 3 členové řeholní, ve Znojmě také tři. Nemocným však přece vždy horlivě posluhováno. (IV. 2. 199, 205, 209.) Do církve uvedli brněnští přes 20, hradištští také skoro tolik, znojemští 6. (IV. 2. 223.) Mezi Valachy po celý rok dva kněží zase konali missie, kteří docílili, že se Valaši nespojili se Švedy a Uhry, ano že kalicha zřeklo se 175. Ve čtyrech farnostech čítalo se již 600 katolíků; lidé byli pilně poučováni a přivykali řádům a obřadům církevním. (IV. 2. 228.)

Roku 1646 kolleje na Moravě velice trpěly bídou a nedostatkem, ježto statky jejich byly pohubeny a zničeny. V Olomouci nebylo již ani jednoho člena řeholního, Jihlava byla také Švedy obsazena,

[1]) Srv. *Hinschius*, u. d. str. 470 n.

ale přece členů tam bylo 21. V Brně potřebná kollej obdarována dobrodinci, tak že mohlo býti přijato 23 noviců. (IV. 2. 244, 246.) Péčí brněnských do církve uvedeno 48, od znojemských 9. (IV. 2. 257.) V Ivančicích, kde nebylo faráře, přes půl roku horlivě pracoval P. Martin Villiens, jemuž v létě na pomoc přibyl P. Jan Mehrer, a byla tam zase veliká potřeba pilné práce. Z Hradiště působili v Ostrohu, Buchlovicích, Malenovicích, Kunovicích, Hluku, všude se zdarem. (IV. 2. 259, 260.) Ze Znojma již přede dvěma roky dva kněží konali missie na panství Žibřida Krištofa Breunera v Hrušovanech, Litobratřicích, Hevlíně s výborným výsledkem, k němuž platně napomáhal sám pán panství, jenž sám poučoval a missie doporučoval; missiím těmto minulého roku učinili však Švedové konec, a jesuity vzal s sebou Breuner do Štyrska. (IV. 2. 262.) Na panství vsetínském opět tohoto roku a pracovali dva kněží z Hradiště; práce obtížná byla však zdarem provázena, 147 bylo získáno církvi katolické; o výročních trzích konán byl veřejný průvod s velebnou Svátostí. (IV. 2. 264.) Když v Brně v únoru přestal mor, zase otevřeny školy (IV. 2. 282.), a vroucí, vytrvalá, vděčná pobožnost pěstována. (IV 2. 286.)

Roku 1647 vrátili se jesuité, kteří před nepřítelem do Uher se uchýlili, zase do Čejkovic; všecko však bylo tam spáleno, tak že zatímní příbytky si postaviti musili; po celém okolí zastávali však duchovní správu. (IV. 2. 320.) Jihlavští konali missie v Třebíči, brněnští zastávali duchovní správu na panství pernštýnském, hradištští působili v Buchlovicích, Ostrohu, Napajedlích a to často po nějaký čas, trvale však na panství vsetínském v pěti kostelích, kde z tvrdošíjného lidu 106 obrátili, a kde již 1700 bylo u svatého přijímání. (IV. 2. 322.) Válečné časy nebyly však ostatně příznivy dílu pokoje šířiti evangelium; země všecka byla popleněna; sotva že jedna rána se zahojila, již druhá, horší, zasazena. Jihlavy zase se zmocnili císařští. (IV. 2. 346.)

Roku 1648 jihlavští často docházeli do Třebíče vždy s výborným úspěchem, z Jindřichova Hradce do Telče, z Brna na panství pernštýnské a do Velké Meziříčí. (IV. 2. 394.) Na Vsacku missie stále trvaly, 144 přijalo pravou víru, k svaté zpovědi šlo 1260. Olomoučtí působili z Čejkovic mezi lidem znenáhla se vracejícím, bludů se zřekli dva. Druzí z Olomouce uchýlili se do Nov. Jičína a odtud pak před nepřítelem do Štramberku, odkud pak zdárně pracovali, do církve uvedli 11; na hoře Kotouči zvláštní pobožnost zavedena. (IV. 2. 402.) Církvi získali jihlavští 12, znojemští 18, brněnští 41. (IV. 2. 407.) Jihlava, ač všecka byla katolická, tříletým skoro pobytem Švedů byla velmi nakažena; kazatele lutheranské tehdy dychtivě a u velkém počtu poslouchali, v zapověděné dny maso jedli, z úcty marianské posměchy měli. Bylo tedy potřebí pilné práce, aby se všecko zase napravilo. (IV. 2. 408.) V Brně začal v srpnu zase mor; ze 70 členů řeholních zemřeli 3. (IV. 2. 479.) Pokojnější doby nastaly; mír se Švedy ujednán.

Roku 1649 od hradištských bylo církvi získáno 15, od jihlavských 8, od znojemských 17, od olomouckých 9, od brněnských 46. (IV. 2. 526.) Na missie docházeli jihlavští do Třebíče, znojemští do Budějovic; z Brna konali jesuité o všech svátcích bohoslužby v Polehradicích, Divácích, Řečkovicích a na Špilberku, a na missiích byli v Meziříčí, na pernštýnském panství, v Rosicích, Oslavanech, Kučerově, Habrovanech, Bystřici, Křtinách. V Habrovanech byli také jesuité z Hradiště a pak v Buchlovicích, Ostrohu, Malenovicích, Vizovicích a Brumově. (IV. 2. 550. 551.) Rovněž na Vsacku byly stálé missie; již přes 2000 lutheranův a kalvinců vrátilo se do církve, k nimž tohoto roku ještě přibylo 99. (IV. 2. 552.)

Roku 1650 vrátili se po odchodu Švedů jesuité zase do Olomouce; do té doby pobývali v Čejkovicích, v Bohdalicích a v Štramberku. Přibylo jich 29, z nich však 6 zůstaveno v Čejkovicích a Bohdalicích, aby bohoslužby obstarávali a o hospodářství pečovali, při tom 14 do církve obrátili. V Olomouci budovy kollejní všecky byly zpustošeny a dlouhou prací a velkým nákladem mohly býti opraveny; kostel byl očištěn, školy otevřeny, kázaní zase zahájena, družiny obnoveny. (IV. 2. 646.) Tohoto roku započala nová reformace katolická po válce třicetileté. Bylo jí potřeba, ježto prý sotva třetina Cech byla upřímně katolická, z poddaných sedláků sotva pátý člověk, velmi málo lidí bylo u víře katolické tak utvrzeno, že by byli hned neodpadli, kdyby bez trestu směli. Přemnozí obrácenci přijímali zprvu nejednou svaté svátosti, ale za válek přestali, tehdy že byli přinuceni, teď že však užívají svobody; jiní přijatou velebnou Svátost z úst vyjímali a nehodně s ní činili. Po první oné jakoby překotné reformaci nebyla tedy srdce lidská upřímně katolická. (IV. 2. 661.) Teď vydal císař Ferdinand III nové reformační rozkazy, aby všichni do oktávy po sv. Matěji svaté svátosti přijali; kdo by tak neučinil, měl býti poznačen a potrestán, kazatelé nekatoličtí měli býti jímáni a vězněni. Proti rozkazům těmto mnozí však vyslovovali se za nejpřednější pokládajíce, aby bylo lidu kázáno, aby byl veřejně i soukromě lid poučován, aby mu bylo dobře raděno a klerus aby dobrým příkladem předcházel. (IV. 2. 663.) Za tím cílem jesuité všude horlivě pracovali: brněnští církvi získali 40, hradištští 90, jihlavští 15, znojemští 56. (IV. 2. 664.) Velmi bedlivě působeno missiemi: z Hradiště konali je po okolních hradech a městečkách zvláště v Buchlovicích, Napajedlech, Uherském Brodě a na panství brumovském; kromě toho na svých statcích ve Zdounkách a Habrovanech; z Jihlavy znamenitý výsledek měli v Třebíči. Z Jindřichova Hradce zastávali duchovní správu místo farářů v Mrákotíně a Studené; znojemští několikrát od Ferdinanda knížete z Lichtenštejna voláni byli do Krumlova; z Brna 11 kněží z třetí probace pracovalo ve 12 městečkách: na poutních místech v Líšni, Tuřanech, na Vranově, ve Křtinách někdy celé noci zpovídali, na Pernštýně a Doubravníku duchovní správu vedli, v Ivančicích (Evanczicii),

Vejšovicích (Vissovicii,[1]) Chornici (Karnicii) lidu posluhovali a jej poučovali. (IV. 2. 667—670.) Official biskupa olomouckého Klaudius ze Soriny [2]) žádal z Brna dva jesuity, aby v Meziříčí, kde byl děkanem, působili. Zastávali tam zároveň duchovní správu a pracovali horlivě, aby pokleslou věc katolickou zase pozvedli. O postě v neděle kázali o svátosti pokání, odpoledne o umučení Páně a přidávali pro mládež křesťanské cvičení. Několik tisíc dobrovolně přijalo svátost pokání zpovídajíce se po delší době nebo poprve nebo napravujíce tak neplatnou zpověď, pět přijali do církve, do paměti lidské zase vštípili zvyky a obyčeje katolické. Z Brna povolal také do Jevišovic jesuity hrabě Ludvík Radvit de Souches; sám jsa od nedávna katolíkem dával dobrý příklad; 15 zřeklo se bludu, více však zůstalo v něm za příkladem zatvrzelé paní, ve velmi mnohých však spasitelné myšlenky vzbudila tu i jinde každoroční slavnost Božího Těla. Šest let již vzdělávali skalnatou půdu vsetínskou jesuité; teď však již pomýšleli pro malý výsledek tak perné práce raději jinam se obrátiti. Proto vrchní úředník hraběte Mikuláše Pazmanyho Jan Valařík postaral se o rozkaz hraběcí, aby všichni poddaní buď stali se katolíky anebo se vystěhovali. Napřed odpírali, pak nechtěli, ale za to musili jíti na tři dni do vězení a postiti se. Tedy 43 tvrdošíjných poddalo se poučení a smíření s církví. Když viděli radni a přední, že doopravdy se tu jedná, také se podrobili a 23. října všech třicet přistoupilo ke stolu Páně. Pak ostatní byli již náchylni; hraběcí rozkaz poslán potom do jednotlivých obcí, které všecky 6. listopadu rukoudáním slíbily, že stanou se katolickými. (IV. 2. 672, 673.) Ve Slezsku v Albrechticích (Olbersdorf) nápis na měděné desce připomíná také reformaci jesuitskou na Moravě a dosvědčuje, že 2600 duší ve farnosti Dvorecké, Berounské a Kunčické pravdu katolickou poznalo. (IV. 2. 675.)

Roku 1651 v missiích horlivě pokračováno. Jesuitská česká provincie tohoto roku 50 missionářů poskytla, kteří potom v následujícím desítiletí zdatně dílo sobě svěřené prováděli. Jevišovická missie nevydávala ovoce odpovídajícího práci, ale nebyla přece opuštěna, protože byla naděje, že se lidé přizpůsobí, a vskutku počet katolíků vzrostl o 21 hlav a již přes 1300 bylo tam katolíků. Pán de Souches tvrdý druhdy nekatolík veřejně přijímal Svátost oltářní a přísně rozkázal, aby žádný neodvažoval se choditi na nekatolická kázaní a aby bludné knihy všude se shledávaly a donášely. Na Vsetíně dlouhá a stálá práce potkávala se s touženým, neočekávaným výsledkem. Trpělivou prací byla drsná a divoká povaha lidu zmírněna a pak již byla snadnější s ním řeč. Tohoto roku vrátilo se do církve 507; u svatého přijímání bylo již skoro 2600, a lid, kde napřed nebylo skoro jednoho katolíka, chrámy a oltáře sám ozdoboval, jesuity rád vídal a na budoucí křesťanské cvičení se vyptával. (IV. 2. 683, 684.) Z Hradiště vycházeli jesuité do mnohých míst v okolí, jihlavští v okolí rádi byli vítáni,

[1]) Či snad ve Vyškově?

[2]) Wolný, Círk. Top. brn. III. 61 jmenuje r. 1650 děkanem v Meziříči olomouckého kanovníka Ondřeje Dirre.

v Třebíči, kde posud málo bylo katolíků, ježto pán ponechával bludům volný průchod,[1]) obrátili dva, a působili také v Měříně; Jindřichohradečtí do církve přivedli ostatní nekatolíky v Popelíně celkem 22; z Olomouce do sousedního místa, kde nebylo faráře, povolán byl jesuita, jenž 800 vyzpovídal, 10 do církve přijal; ze Znojma po žádosti farářův a pánů na mnohých místech pracovali, zvláště v Budějovicích a Krumlově; z Brna na statcích svých v Řečkovicích, Divácích, Polehradicích a Vážanech, kde kostel sv. Bartoloměje znamenitě navštěvovaný tohoto roku opravili, stálou práci měli, a kromě toho, kolikrát žádáni byli, asi do 12 městeček do tří, čtyr mil chodili, zvláště do Meziříčí, Oslavan, Ivančic; taktéž v Doubravníku pomáhal svátky velkonoční oslaviti jesuita z Brna. (IV. 2. 713—715.) Olomoučtí obrátili 11, mnohé ještě starosti majíce se zpustošenou kollejí, ale na statcích jejich v Bohdalicích a Čejkovicích kněží jejich pobývající (po dvou) i dále v kraji víru pravou šířili; brněnští do církve přivedli 105, hradištští 101, znojemští 18. (IV. 2. 718, 719.) Akademie v Olomouci nebyla však ještě obnovena. (IV. 2. 722.) V Brně již roku předešlého kázali v adventě každý den, v postě třikrát za týden. (IV. 2. 733.) V roce tomto jubilejním do chrámů jesuitských převeliký býval nával; celé dědiny přiváděli faráři ke svaté zpovědi a přečasto zpovídalo se od svítání do poledne. (IV. 2. 735.) Novici brněnští chodili na pouť v létě jednoho týdne do Líšně, druhého do Tuřan, kněží zvláště o slavnostech marianských do Líšně, Tuřan, Křtin, na Vranov a zpovídávali po celou noc. (IV. 2. 746.) Družiny marianské jak měšťanů tak studentů zkvétaly utěšeně (IV. 2. 748.), rovněž i školy. (IV. 2. 753.) V Telči položen 26. července základ k novému sídlu jesuitskému, k domu třetí probace; zakladatelkou byla Františka Slavatová. (IV. 2. 769.)

Roku 1652 do církve obrátili jihlavští 46, olomoučtí 32, znojemští 24, brněnští 61. (IV. 2. 823.) Na Valašsku kolem Hradiště stálá práce jesuitů konečně zvítězila; když lidé slyšeli, že některý jesuita k nim přišel, houfně sbíhali se od kolika mil, aby poslouchali kázaní, nebo byli na mši svaté, nebo aby se vyzpovídali a svátost oltářní přijali; u nich, kde dříve nebylo katolíka, 15.000 čítalo se svatých zpovědí, velmi staří lidé a jiní celkem 166 stali se katolíky. Jihlavští v Měříně 12 církvi získali, v Třebíči 8; tu byli mnozí také u svaté zpovědi, bylo však pracněji zápasiti se zatvrzelostí lidí. (IV. 2. 828.) Z Brna vyžádal si Karel hrabě Thurn jesuitu Tomáše Beránka do Letovic; když tam dospěl 19. prosnice, shledal z radních jen 2, málo žen, z lidu sotva koho, jenž by byl katolíkem. Jednáno s předními, aby dali se katolicky poučiti, a aby pronesli, měli-li by co na odpor, ale zamítli všecko odvážně tvrdíce, že chtějí ve své víře umříti. Dána jim rozmyšlená do zítřka, do neděle. Sešli se v neděli do radnice a dlouho se radili a přísahou se zavázali, že víry nezmění;

[1]) Pánem na Třebíči byl nezletilý František Adam hrabě z Valdštýna; zatím do r. 1655 vládla matka jeho Zdislava.

pak šli do chrámu, poslouchali kázaní o článcích víry, a řekli, že se jim všecko líbí, že budou katolíky, budou-li moci kalicha při přijímání užívati; žádali pak, aby až do velkonoc měli pokoj. Když jim to bylo odepřeno, konečně vyjádřili se, že hotovi jsou dáti se zapsati za katolíky, ale ať jen někdo první podepíše. Když tedy slíbili, že následovati budou, jen když někdo začne, sám hrabě se svým celým dvorem o vánocích šel napřed k svatému přijímání pod jednou způsobou a tak způsobil, že se žádný potom vzpírati nemohl. Dva dni ještě zápoleno bylo s tvrdošíjností, pak povolili mužové a ženy a večer na sv. Jana se vyzpovídali a druhého dne šlo jich k svatému přijímání 82 a ještě 10 z cizího panství. (IV. 2. 839.) Družiny marianské vzrůstaly: budišovští pod korouhvemi šli až tři míle do Opavy žádat, aby byli do družiny přijati. (IV. 2. 847.) Ve školách horlivě pracováno; v akademii olomoucké bylo více ještě studujících než prve. (IV. 2. 854.)

Roku 1653 jihlavští opět o větších svátcích docházeli do Měřína, z Jindřichova Hradce do Telče. Z Brna opět dlouho v Letovicích působil jesuita a 140 obrátil. Na panství pernštýnském poučován byl horský lid v určité doby roční s velikou jeho radostí; dva zřekli se tu bludu. (IV. 2. 882, 883.) V Jevišovicích zase pracovali dva jesuité ze Znojma, jeden v Krumlově půl roku; s jakým však výsledkem, nikde poznamenáno není. Ve Znojmě obráceno bylo 35. Na ostrožském panství knížete Gundakera Lichtenštejna, na němž bylo 12 kostelů,[1]) působil již od minulého léta missionář jesuitský, jenž zvláště velkou laskavostí přivedl lid k tomu, že nehrozil se jesuitův a do kostela chodil; tak znenáhla stali se všichni katolíky. Když bližší venkované kolem Ostrohu byli již církvi získáni, pokračoval missionář v práci své mezi Valachy vzdálenějšími po horách a na pomezí uherském; zatím na dřívějším jeho působišti dále vzdělával a utvrzoval ve víře kněz z kolleje hradištské. Čím dále mezi horami přebývali Valachové, tím byli drsnější, surovější a zdivočilejší; chtěli missionáře zastrašiti, ale když to neprospělo, ukrývali se před ním. Jako druhdy Orfeus musil je přiluzovati a přiměti, aby ho o víře poslouchali. Poněvadž pak některé vesnice byly daleko od farářů, byla nevědomost lidu veliká. Znenáhla když opět a opět missionáře slyšeli, oblibovali si katolické náboženství, dávali mu přednost před svým, a opravdu je přijímali. Příkladem mužů také zatvrzelejší ženy se do církve vrátily. S hor sestoupil missionář do údolí, a když tam slyšeli, že Valachové na horách přijali víru katolickou, následovali je již snadněji. A jak již všechen lid přemohl nechuť ku svaté zpovědi, potom kolikrátkoli jesuita přicházel, dobrovolně přicházeli se zpovídat.

Rozmnožen byl již počet katolíků tam o 1400 hlav; pak shledáváni byli, kteří uprchli a se ukrývali, a co den kolik jich bylo dováděno, ale také sami přicházeli a stávali se katolíky; dva velmi nebezpeční bludní kazatelé odstraněni, na konec postaráno se o to, co by bylo ku vzdělání lidu. U sousedních Valachů na Vsetíně pra-

[1]) Staré kostely na panství ostrožském byly: v Ostrohu, Hluku, Hroznové Lhotě, Kunovicích, Nivnici, Boršicích, Derfli, Horněmčí, Lhotě Ostrožské, Strání, Blatnici Velké.

covali již asi devět let jesuité netoliko jako bedliví missionáři, nýbrž také jako v pravdě dobří pastýři; ale tohoto roku žádal od nich vikář olomouckého biskupa, aby jesuitští kněží před ním poddanost přisahali, účty kostelní spisovali a podávali a ve všem jako druzí faráři rozkazy jeho plnili. Poněvadž se toto však neshodovalo se zařízením tovaryšstva, po vůli provinciala P. Ondřeje Schambogena byly missie tyto opuštěny. Potom aby nadále všecka záminka proti jesuitům odpadla, nechali, aby do Zdounek a Lulče, kde doposud vedli duchovní správu jakožto v kostelích panství svého kolleje hradištské, dosazeni byli farářové. Krátce před tím missionář ve Zdounkách 34 církvi získal; v Hradišti do církve se vrátilo 90. Ze Zdounek a Habrovan byli povoláni do kolleje vůbec všichni jesuité a sídla ta byla opuštěna; hospodářství tam bylo pronajato. (IV. 2. 894—896.) Jihlavští do církve uvedli 2, olomoučtí 250, brněnští 55. (IV. 2. 903.) Všude se jevila horlivost: v provincii jesuitské české celé církvi získáno bylo 14.805 duší; zpovědí bylo nejméně tři miliony, mezi nimiž 1800 generalních, křesťanská cvičení horlivě zvláště mezi nevzdělanými a dětmi konány. (IV. 2. 907, 918.) Družiny marianské dobrým příkladem všude předcházely, a ve školách horlivost odměňována skvělými slavnostmi. (IV. 2. 929, 933.[1])

---

[1]) Rokem 1653 končí Schmidlovo dílo, v němž tak nepokračoval už nikdo. Soustavného díla o missiích jesuitských již není; uveřejněny byly jen úryvky. Tak Rezek podává (Čas. Mat. Mor. 1892 str. 19) statistické výkazy o katolické reformaci na Moravě a v rak. Slezsku, v nichž napočetl na Moravě od r. 1661—1678 zásluhou řádu jesuitského obrácených 11.362. Ukázky z dějin katolické reformace v letech 1668—1703 a ve stol. 18. od Dr. Ant. Podlahy ve Sborníku historického kroužku týkají se jen Čech.

Posudky.

Dr. Karel Statečný: **O Spencerově „Nepoznatelném“.** V Praze 1904. Nákladem vlastním. Str. 145.

Professor Statečný rozbírá v přítomné studii, otisku z „Časopisu katolického duchovenstva“ r. 1904, prvou kapitolu Spencerovy „Filosofie souborné“ u výtahu, který pořídil Howard Collins a do češtiny přeložil Dr. Peroutka (u Laichtera 1901). K originalům děl Spencerových neb aspoň k celkovým překladům autor nepřihlížel, čímž vysvětlujeme si některá nedorozumění, hlavně ve Spencerově psychologii. Práce rozdělena jest na pět oddílů: 1. Náboženství a věda. 2. Nejvyšší představy náboženské. 3. Nejvyšší představy vědecké. 4. Relativnost všeho poznání. 5. Smír.

Autor předvádí vždy názory Spencerovy, a pak je dle zásad filosofie aristotelsko thomistické rozbírá a kritisuje. A nutno uznati hned předem, že kritika jeho je celkem zdařilá a přesvědčující, ovšem pouze pro ty, jak soudím, kteří důkladněji jsou seznámeni se základními pojmy scholastické filosofie. Neboť že by někdo, kdo hlouběji thomistickou filosofií se nezabýval, dal se přesvědčiti pouhými poukazy na různé zásady a definice scholastické, o tom jistě můžeme pochybovati. Vůbec jasností a přehledností, hlavně příliš častými latinskými citaty, práce nevyniká. Nápadno také jest, že v práci tak monografické citují se všeobecné školské příručky filosofie, jako Eggerova, Kadeřávkova a pod.

Nejdůkladněji probral pan spisovatel poslední část práce „Smír“, kde jedná se o dokonalé harmonii mezi náboženstvím a vědou. Důsledky všech úvah jsou: 1. že smír mezi náboženstvím a vědou spočívá v jednotné víře v Absolutno; 8. že však smír tento nezačíná teprve tam, kde končí lidská představa a lidské poznání; 3. že mají-li náboženství a věda opravdu vyjadřovati opačné strany téže věci, musejí hned od svého vzniku býti ne pravdou dvojí, nýbrž jedinou. — V částce této, jako vůbec i v celé práci, ukázal autor, jak dobře možno využiti zásad thomistické filosofie při kritice děl i filosofie nové, jak zdravé se v nich skrývá jádro. Správně však také podotýká na konci práce, že též theologie může čerpati z takových zdrojů, jako jest filosofie Spencerova, neboť „odstraníme-li vše, co zdálo se nám býti nejasného nebo pochybného, zbývá v kapitole Spencerově vždy ještě tolik, abychom přičísti ji mohli k podivuhodným oněm dílům některých duchů doby nové, kteří nejvíce Absolutnu chtějíce se oddáliti, samoděk nejvíce se mu přiblížili.“ Dr. K.

Max Turmann: Initiatives féminines. Paris, Lecoffre. Str. XII a 428.

Max Turmann, doktor ekonomických a politických věd, professor věd socialních na Collège libre, studuje v této knize plné fakt a důležitých pramenů rozvoj hnutí ženského, netoliko onen směr, jenž žádá pro ženu určitá práva zákony neuznaná, rovnoprávné postavení ve společnosti, jež zvyky dávné dosud odmítají, nýbrž hlavně onu činnost

katolických žen, která seznamuje a prakticky organisuje obětavou ženu s činností socialní, jež zřizuje konference pro vychování ženy francouzské, zakládá sdružení, jež umožňuje svým stoupencům věnovati se celou duší dílům socialním a popularním jako v Německu a v Belgii. V šesti kapitolách velmi zajímavých studuje autor prakticky přítomné hnutí ženské, vymoženosti duše ženy, její práci, socialní úlohu zámožných žen, podpůrné a ochranné spolky ženské, jako kolonie prázdninové, stravovny, pokladny pro věna dívek, nádražní missie (útulny pro příchozí z nádraží). Aby usnadnil iniciativu, uveřejňuje stanovy ženských družstev, programy domácího vyučování, stanovy kasy pro věna, spolku kupujících atd. Krásná a užitečná kniha ukazuje, co dobrého může učiniti žena rozumu a srdce, kolik užitečných spolků mohou vytvořiti rozumná sdružení žen, aby zmenšena byla fysická i moralní bída chudých tříd. Kdo chce poznati rozvoj ženského hnutí ve Francii v letech posledních, musí rozhodně míti tuto příručku.

A. Fouillée: Le Moralisme de Kant et l'amoralisme contemporain. Paris, Alcan. Str. 375.

Přední theorie mravní, které dnes mezi sebou zápolí, dělí se na dva tábory, jedni jsou nepřáteli moralismu, druzí amoralismu. Stoupenci Kantovi staví mravnost na mravnost a udělují jí s neodvislostí primat. Současní obhájci rozkoše a moci, stoupenci anglického hedonismu nebo Nietzscheova voluntarismu tvrdí zase, že mravouka škodí rozvoji raçy lidské nebo nadlidské. Jest patrno, jak zhoubně tato násilná antithese působí na duchy naší doby. V prvé části svého díla ukazuje nám autor především, že Kant neprovedl opravdově kritiky praktického rozumu; na to sám podává nástin opravdové a úplné kritiky imperativního a kategorického pojmu povinnosti. V části druhé líčí dvě podstatné formy amoralismu, system rozkoše a moci nebo násilí. Při tom neopomíjí doplniti jisté nauky Nietzscheovy, jichž nemohl prohloubiti v předešlé partii. Když ukázal, že nemožno držeti se dvou extremův antinomie přítomné, klade základ vědecké a filosofické synthesi, jež překonává jednak moralismus povinnosti pro povinnost tak i amoralismus rozkoše a násilí.

J. Valenta.

Ze života náboženského.

Znova vynořily se zprávy o národnostním rozdělení diecesí v Čechách. V „Národních Listech“ tvrzeno, že se o ně znova pracuje, v „Čechu“ popřeno, an kardinal pražský sám o tom nic neví. Byla-li první i druhá zpráva pravdivou, což je zcela možno, pak patrně se Němci opět cestou necírkevní domahají svého starého plánu o „dělení“. Doposud snad úspěchů nedosáhli, ale není vyloučeno, že může se i Řím přikloniti ku přání Vídně, bude-li jen toto dosti rozhodné. Zatím však asi se bojí věcí hnouti k rozhodnutí více ve Vídni než v Římě. Čekají na uklidnění myslí!

*

„Slovenský Týždenník“ jak už dříve byl slíbil, přinesl obrázky též o činnosti duchovních vrchností církve evangelické. Ale obrázky tyto, ač se snaží býti hodně usvědčivými, nejsou přece tak břitky, jako byly články o katolickém duchovenstvu. Vytýká sic maďarisační snahy superintendentům, mnohým kněžím, vytýká maďarským církvím evangelickým, že slovenské církve umlčují, své tiskoviny jim vnucují, a Slováci evangelíci že se svým vlastním lutheranským vydavatelským spolkem „Tranoscius“ jsou jim trnem v oku. Že přese všecky výtky přece jen celé obvinění vypadá jako planý nářek, pochází asi z dvojího způsobu správy v obou církvích. V evangelické církvi přece jen lid mnoho značí a sám si ve své obci, a konečně svými zvolenými zástupci i ve vyšší církevní radě rozhoduje. Není možno proto znásilňovati ho, nedá-li se a nepřivolí-li k tomu. V katolické církvi však biskup je všecko v diecesi a farář všecko v obci. Lid práva nemá rozhodovati o správě a o věcech církve. Proto lid je tu vůči osobám, které se zapomenou, úplně bezmocen. Násilí a maďarisace nad katolickým lidem může jíti až do krajnosti, a poměry mohou se proto vyvinouti až k zoufalství nespravedlivé, do nebe volající. A tak se také v přemnohých případech stalo u katolíků, u evangelíků stalo se snad mnohdy totéž, ale se svolením obce — a „volenti non fit iniuria“; jakmile se obec bránila, nemohlo se jíti tak daleko!

Zdá se ostatně, že stolce biskupské v Uhrách obsazují se teď lidmi mírnějšími a mnozí z nových biskupů jeví pravého apoštolského ducha, i Slovensko pomalu snad se zbude toho nekřesťanského ducha v katolické církevní správě své.

*

O nebezpečí, jež hrozí klášterům, a jímž hrozí kláštery společnosti, pojednává poslanec německý J. Bachem v katolické mnichovské revui „Hochland“. Francouzké pronásledování mělo své odůvodněné příčiny, a teď co francouzské kláštery se přestěhovaly do Belgie, Anglie a Španěl, ozývají se i odtamtud hlasy nespokojenosti. Nejdříve může to propuknouti v Belgii, jakožto řády a kongregacemi nejpožehnanější. Ale ve Španělích jeví se proti klášterům největší odpor v kněžstvu samém. Bídné postavení tamějšího kněžstva kláštery totiž ještě zhoršeno.

Také v Německu co chvíle tu tam, tu onde propuká v samých katolických kruzích nespokojenost s činností klášterů. Proč to? Kláštery a zvláště neřádové kongregace stávají se svou hojnou činností na poli práce světské konkurrenty ostatního občanstva. Odloučivše se od původního účelu svého, chytají se věcí, při nichž jich naprosto není potřeba. Autor uvádí různá vydavatelstva, kolportáž, knihkupectví, výrobu různých věcí při nejbídnějších socialních podmínkách, nevolanou a převrácenou pastoraci a pod. Velmi odiosním činí kláštery zvláštní ten duch hrabivé komunity, která stále víc a nad potřebu snaží se nabývati a rozrůstati. Jednotlivci jsou sic třeba velmi skromní a přísně slib chudoby a odříkání zachovávají, ale komunita celá vždy nese v sobě snahu co největšího nabývání a rozrůstu. Ba čím řád rigorosnější a v sobě spořádanější, tím je výbojnější. Autor v této moderní činnosti řádů a kongregací vidí právě to nebezpečí pro jejich další trvání. „Příliš daleko jdoucí duch obchodní a výdělkový jest naováženou zvláště za dnešních dnů.“ Zvláště když se při klášterní kolportáži ať knih ať výrobků ještě slibují všemožné výhody duchovní: papežské požehnání, odpustky, modlitba, memento při mši svaté a pod., jako to uvádí při vydavatelstvu Canisiově v Mnichově.

*

Prof. Holzer píše v „Correspondenz-Blattě“ o biskupu kremonském, známém spisovateli a lidumilovi Ger. Bonomellim. A na konci praví: „S palčivou hanbou musím konečně pokárati, že něco takového v našich rakousko-katolických vrstvách jest vůbec možno, co stalo se nedávno, (myslí útoky na biskupa pro jeho protijesuitské smýšlení), že totiž v mnohých také katolických kruzích rakouských zdá se kardinal biskup italský zbaven všeho ohledu a vší ochrany (vogelfrei zu sein scheint). Když jsem se pustil do překládání spisu Bonomelliho „Církev“, varoval mne jeden ze sekretářů arcibiskupových: „Poslouchejte, ten člověk nemá dobrého jména (ist anrüchig).“ Odpověď na mou otázku „Jak to?“ zůstal mi dlužen. Změnil jsem ovšem potom své smýšlení — ale ne o kardinalu biskupu Bonomellim! Komu se má také takovým snižováním jednoho z nejzasloužilejších a nejpopularnějších italských hodnostářů pomoci?“

*

Zmínili jsme se už dříve o rozepři, která vznikla mezi professorem Schellem a jeho obhájcem Kieflem a professorem jesuitou Stuflerem o jakosti a účinnosti „těžkého hříchu“, vlastně o otázce věčného zatracení. Celý spor shrnuje v přehlednou stať jesuita polský Dr. Sawicki v paderbornském měsíčníku „Der katholische Seelsorger“. Professor Schell veden snahou zlomiti hrot neblahé nesrovnalosti, jaká vzniká srovnáním nauky církevní o věčném zatracení a idey o milosrdnosti a lásce boží, jakož i z moderního pojetí hříšného skutku lidského, odchýlil se od staršího vysvětlování, jaký theologie tomistická a i netomistická podávala. Mnozí ze starších otců církevních vůbec věčného zatracení nepřipouštějí, prohlašujíce tak zvanou věčnost pouze za dlouhotrvalost, anebo věčnost u porovnání s trváním této země. Nauka

tomistická (po sv. Tomáši Akv.) za důvod věčného zatracení uváděla zatvrzelost hříšníkovu, který v hříchu těžkém umírá; vůle jeho tímto stavem odvrácena od Boha a smrtí zůstává tento odvrat tak pevným a trvalým, že ani hříšník ani Bůh po smrti nemohou obratu způsobiti. Vůle hříšníka po smrti je nesvobodná obrátiti se k Bohu, musí chtíti a milovati zlé. Professor Schell od této nauky pokročil dále a praví ve své dogmatice, že tuto trvalou odvrácenost člověk si přinese už ze světa. Povstává pak ona při hříších, jež slují proti Duchu svatému, při takových, jež se dějí s pravou a vědomou nenávistí Boha. Člověk ze slabosti klesnuvší, třebas těžce, není v té náladě duševní, aby se stal zatracencem. Věčně odsouzení ve své odvrácenosti a nenávisti Boha nejsou nesvobodní, ne že by ho musili nenáviděti, ne že by Bůh odňal jim možnost obratu. Ale svobodnou vůlí zůstávají v tomto svém stavu a je to ta jejich vzdorovitost, jež zaviňuje, že Bůh může a musí věčně ji zavrhovati. Odloučenost od Boha a muka věčná za té svobodné nálady a chtěného vzdoru a zloby stávají se přirozenými, nejsou násilím.

Sawicki uznává, že touto theorií Schell učinil snad modernímu člověku ideu o pekle přístupnější, ale oddálil se tím více od nauky církevní a od jejích pramenů, od Písma. Zvláště správným uznává stanovisko Stuflerovo, co se týče oceny hříchu, jako příčiny věčné zátraty. Podle Schella by těžkým hříchem zavržení věčného hodným byla pouze naprostá zatvrzelost, pouze hřích proti Duchu svatému. Všecky ostatní těžké hříchy, jež dnes za těžké jsou považovány, byly by lehkými, nevedly by ku ztrátě spásy věčné. Schell to sice netvrdí, ale Stufler to vyvozuje jako důsledek. Co se vysvětlení samé věčné záhuby týká, praví Stufler, že není možná přijati možnost obratu, jíž se u zatracenců jen jejich vzdor protiví. To by oni vítězili a ne Bůh. Není možná přijati myšlenku, že by duše na onom světě mohouce chtíti dobré chtěly zlé — i zde duše se kloní ke zlému jen v podobě dobra. Tam však nebude omylu možného: zlé vystoupí jako zlé, dobré jako dobré. Duše tam nezbytně pocítí svůj omyl. Věčnost dána je tím, že tam už není milosti. Ta sahá jen po práh smrti — za ním jí není. A proto nemůže se zatracený obrátiti, ač uznává všecku tíhu svých omylů. Vida tuto nemožnost, podněcován jest ne ke vzdoru, ale k zoufalství a hněvu.

Schell staví Boha stejně dobrým na zemi i na věčnosti, Stufler dobrého jen před hranicí smrti, a pak už jen trestajícího. Schell klade možnost obratu, ale obrat se neděje pro vnitřní povahu odsouzenců; z nich vychází neskutečnost toho obratu. Stufler popírá možnost obratu pro zevnější odnětí milosti; věčnost záhuby vychází tedy negativně od Boha, positivně ze života předsmrtného.

Jsou to tedy dvě theorie proti sobě: stará (možno ji nazvati „prügel-theorie“ — „výpraskovou“), jež se lépe shoduje s tradicí; nová „psychologická“, jež vychází od nauky tomistické a dále ji rozvinuje. Že by psychologická theorie činila snad nauku o pekle modernímu názoru přijatelnější, jest omyl. Moderní člověk jest názorem na vinu a trest tak uzpůsoben, že idea věčného trestu se v mysli jeho

vůbec ponerovná. Poukaz na tajemství zde působí slabo. Možno přijati za vysvětlení slovo „tajemství“ tam, kde je to věřícímu osobně lhostejno je-li to tak či onak. Avšak tu jest osobně interessován, a proto takové vysvětlení mu nedostačí. Idea o pekle zůstává proň mučivou ideou. Ale takovou právě prý má býti, má míti sílu vychovávací a odstrašující praví Stufler. Jen že tu je výchovný úmysl překročen — přílišností té druhé stránky trestu, stránky vindikativní. A tuto stránku chtěl Schell zlahoditi svým výkladem o vzdorném setrvání ve zlém. Ale hlavní chyba tohoto vysvětlení jest, že potřebuje samo zase vysvětlení — jak vyložiti věčné setrvání ve zlém, takovou lidská duše přece není, zvláště když obdařena dokonalejší chápavostí než tu za života! To už je fysická změna duše — přijíti v takový stav věčného vzdoru. Kdo ji působí? Člověk nemůže změnu tu způsobiti — působí ji tedy Bůh — a jsme zase na starých místech.

*

Historické vědě dovoleno provésti některé opravy náboženského života: z římských kostelů odstraněni svatí a úcta jejich, kteří historií prokázáni jako výmysl zbožné tradice. Tím už naznačena i ochota zreformovat v historickém životě svatých vše co je nehistorického. Jistě však nebude se krásná mnohdy poesie ze života světců vylučovat přísným zákazem. Postačí, když se oddělí na dvě strany: zde historie, tam poesie.

*

V anglickém časopise „XIX. století“ pronáší H. W. Hoare nov názor o katakombách římských. Katakomby podle něho nebyly ani staré opuštěné lomy nebo doly pískové (hliníky), ani tajné skrýše, ani nebyly vytvořeny schválně jako dílny nebo útočiště křesťanů za dob pronásledování. Katakomby vznikly z tehdejšího zvyku pohřbívání u židů římských. Pohřbívati těla se smělo za císařství římského i za poslední republiky jen daleko za městem; těla většinou spalována. Ale ani jeden ani druhý způsob nelíbil se židům a proto pochovali mrtvoly v podzemních chodbách uvnitř města. Křesťané ctíce neméně své mrtvé jako židé, a nechtějíce jich ani spalovat ani míchat s ostatními na záměstských hřbitovech, vykopávali rovněž pod domy svými dlouhé chodby podzemní a tam své nebožtíky pochovávali.

*

V „Severní americké revue“ kardinal Gibbons vystupuje proti právu lynchovému (lid ztrestá dopadeného na místě tresty nejdivočejšími třebas!) a tvrdí, že nejlepší prostředek proti němu je pravý duch křesťanský. Tvrdí, že katolíci otázku lynche rozřešili vzájemnou láskou mezi bělochy a černochy. Praví, že sám na svých cestách apoštolských v Marylandě, kde katolíci z polovice jsou černochy a z polovice bělochy, viděl, jak obojí klidně a láskyplně spolu vycházejí. V jednom kostele, před jedním oltářem se shromažďují, z jednoho stolu Páně společně přijímají. Ta jednota, která je v chrámě pojila v jeden celek rovných lidí, nedala se jim ani rozlučovat mimo chrám, a tak posilovala i v politickém i hospodářsko-socialním životě vzájemnou

lásku, snášelivost a úctu. Nezná také ani jednoho případu, že by katolické tamní obyvatelstvo bylo kdy užilo práva lynchového proti černochům.

*

Známý náboženský filosof protestantů francouzských Auguste Sabatier, zůstavil posmrtné dílo po sobě, jež vydáno teď pod názvem: „Náboženství autority a náboženství ducha." Dílo je historicko-srovnávacím a psychologickým pokusem v oboru náboženství, jímž autor dokazuje, že nauky založené autoritou v historii nezbytně vymírají, a že nad nimi vítězí nauky náboženské duchové, to jest na svobodném projevu ducha lidského osnované. Idea tato zřejmě má za účel prorokovati pád katolicismu a za to věčnou budoucnost protestantismu!

*

V náboženské protestantské revue anglické „Hibbert Journal" uveřejněny v říjnovém čísle dva články, z nichž v jednom vyslovuje se japonský professor filosofie náboženství Anesaki o křesťanství, jeho ceně a budoucnosti mezi národy buddhistickými — a v druhém redaktor měsíčníku sám hovoří o ceně buddhismu. Anesaki klade křesťanství výše než buddhismus, a má obě náboženství za zjevy navzájem se doplňující, za dvě stránky kultury lidské. V buddhismu převládá intellektualní síla, v křesťanství emoční síla: je-li buddhismus naukou rozumové resignace, jest křesťanství naukou „naděje, lásky a víry". Obě náboženství vyrostla vedle sebe zcela nezávisle — ono v jasnou nauku duchovního odpoutání od zla tohoto světa, toto (křesťanství) v enthusiastickou lásku k Bohu Otci v nebesích. Křesťanství vedle buddhismu vyniká svou absolutností: zakládá se pouze na své vlastní pravdě a vylučuje ostatní. Přes to professor Anesaki doufá, že tato absolutnost křesťanství nebude mu na závadu, aby nesloučilo se s buddhismem. Neníť buddhismus nežli část nauky křesťanské — pojem Boha v obou je stejný: věčná pravda, nezměnná, od nikoho nepocházející, věčné božství; a kdo vidí Buddhu vidí Dharmu (Boha), kdo vidí Syna vidí Otce. Víra v Buddhu je křesťanstvím v buddhismu tak jako víra ve Slovo je buddhismem v křesťanství. Japonsko, na jehož mravy buddhismus měl veliký vliv, je dobře připravenou půdou pro přijetí křesťanství. Není to nadsázkou říci, že křesťanství byla připravena půda už před vnesením kříže do Japonska. Každý buddhista s překvapením přečte si Tomáše Kemp. „Následování Krista" a uzná vše za svoje, anebo zarazí se nad nábožností, pokorou, měkkostí a láskou sv. Františka, jak se mu zcela jeho ideal zamlouvá. Křesťané snad celý svět nekřesťanský obrátí ke své nauce, ale na východě asijském neuspějí. Ve východní Asii bude sic též křesťanství — ale bez papeže, bez synodu, bez vrchní rady. Buddhismus setrvá ve svém a přibere křesťanské. Křesťanství očistí svou ideou nebeského Otce národy buddhistické. Dosud však se o to nepokusilo. Co jim přineslo — to byla židovská nesnášelivost a výlučnost (poukazuje na výrok císaře Viléma k vojínům do Číny jdoucím). Proti takovému apoštolování musí se však buddhisté ohradit nejen ve jménu Buddhy,

ale i Krista samého. Anesaki tedy představuje si, že obě náboženství se prostoupí. ale praví, že buddhismus rozhodně získá a se povznese. Připouští tedy v buddhismu sloučení s křesťanstvím, od křesťanství však očekává jen, že uzná, že buddhismus celý jest obsažen už v křesťanství: jeho idey i život mravní.

Za to vydavatel „Journalu" posuzuje dosavadní styky obou náboženství a přirovnávaje výsledek mravní discipliny u křesťanů a u buddhistů (u Japonců především) zoufá nad křesťanstvím. Křesťanské národy se špatně v prvním styku s východem představily! Ale dlužno dodati, že to nebyly národy, byli to jejich vojáci. Kromě toho, setkali se s asijským východem dosud hlavně nekatolické národy, či jejich vojsko. Má sic i Francie své državy mezi Buddhisty — ale právě o Francii nejméně řečí jde světem, vychází ještě nejmírněji na asijském východě. Ve hromadné výpravě boxerské nejméně také si stěžováno na katolické vojáky rakouské, italské.

Kromě toho je nepopíratelno, že křesťanské národy nestojí na vrcholu náboženského a mravního života, že jsou v úpadku náboženském. To, co na venek ukazují v dílech svých, není vždy projevem jejich kultury křesťanské — Anesaki dobře podotkl, že často se v nich ozývá židovská nesnášelivost a slepá zuřivost náboženská (bigotry!). A té jmenovitě protestanté až příliš podlehají — celí vězíce ve starozákonném exklusivismu!

*

V Krajině způsobila mnoho hluku affera s případem faráře Brce v Sore. Rozpor mezi farářem Brce a biskupem lublaňským vleče se už déle. Při installování faráře Brce na faru sorskou přehlédnuto, že nemá podmínky žádané fundační listinou (původ z Lublaně na Kráně). Farář Brce však odejíti z fary nechtěl a žádal jak nuncia tak zemského hejtmana a ministra vyučování za ochranu. Prý mu ji všichni slíbili. Když liberalní zemský hejtman Hein odešel a přišel na jeho místo „klerikal" Schwarz, biskup použil příznivého okamžiku a dal faráře Brce četníky vypuditi. Lid faráře bránil, povstala z toho bitka a procesy pro veřejnou vzpouru a interpellace na sněmu i na říšské radě. Užito zásady „fiat iustitia, pereat mundus", ale tu prý jen proto, že Brce jest liberalního smýšlení. — Biskup Jeglič vůbec poslední dobu ze samých „případův" ani nevychází!

V Charvatsku předložen byl sněmu návrh zákona interkonfessionalního a zákona, jímž se upravují obce židovské. Zákon interkonfessionalní upravuje hlavně smíšená manželství mezi katolíky a pravoslavnými; dále otázky patronatní, otázku hřbitovů, svobodu bezcírkevnosti a pod. Upravuje je tak, jak u nás upraveny. Katolíci („Hrvatstvo") nejsou spokojeni s touto úpravou, ale nejsou s ní spokojeni ani mladí („Pokret"), kteří těžce nesou, že zákony jsou až příliš náboženským duchem prodchnuty, zvláště že určují, že každý k nějaké společnosti náboženské připsán býti musí. Židovské obce dosud byly v Charvatsku dvojí: refermovaných a pravověrných; tito jsou všude v menšině. Nový zákon slučuje obě strany v jednu obec

náboženskou, s čímž pravověrní židé spokojeni nejsou, tvrdíce, že budou všude majorisováni od reformovaných. Zákony podané za bana Pejačeviče, jenž platí za klerikala, a je také dobrým katolíkem, jsou konečně ještě nejvýhodnější. Za každé jiné vlády byly by asi horší.

Srbové dostali po delší tahanici s Řeky ve Skopji svého biskupa, mnicha Athoského Vićentije Krdžiće. Jak praví veřejné mínění — není sice učený, ale zbožný a pro Skopji prý to dostačí. Studoval v sedmdesátých letech pouze v semináři bělehradském. To je ovšem na biskupa slabá příprava!

V Bosně se po zavedení statutu odtrhují mladí od starých na zásadách realismu, jenž v Charvatsku a Bosně vlivem českým zaštípen. U nás dohořívá, tam na slovanském jihu má mladé výhonky. Mladi zazlívají také otcům, že se bili pořád jen o srbskou církevní autonomii s vládou bosenskou a na ostatní úkoly, zvláště na hospodářské zapomínali. Mladí pak tyto kladou nejvýš, církví a její organisací pohrdajíce.

Násilí v Macedonii nad bulharskými obcemi, aby přestoupily k patriarchatu, trvá dále. Nad odtrhujícími se Vlachy (rumunskými) provádí se také terror, aby se neodvažovali odstupovat. V synodě cařihradském pro otázku vlašských samostatných obcí vypukly neshody. Strana mírnější chce dovoliti samostatnou organisaci (o odtržení od patriarchie se Rumunům nejedná!), ale šovinistický panhellen patriarcha se svou stranou ani slyšet nechce. Při tom takto znásilňujíc přirozené právo národní doma, ve své církvi, se patriarchie hrozí a pohoršuje nad neústupností Říma v otázce hlaholské na jihoslovanském Přímoří! To, čeho nechce patriarcha dáti Vlachům a proč pronásleduje Bulhary, to už Jihoslované dávno a odjakživa mají — svou národní organisaci církevní!

*

V Jerusalemě patriarcha pravoslavný, co nastoupil na stolec svůj, stále se namahá, jak upraviti finanční otázku, odkud vzíti potřebné peníze. Peněz se sice do Jerusalema sejde dosti, ale ty si rozeberou ctihodní strážcové svatých míst (pravoslavných) a patriarcha sám dostane z toho jen malou částku nebo nic. A zavésti pořádek mezi svými sobě podřízenými, na to je příliš sláb. Usnesl se tedy už vloni prodati své církevní statky, jež má — v Bukovině. Ale proti tomu zdvihli protest patriarchové cařihradský a alexandrijský. A tak s prodeje sešlo. Všecky pravoslavné církve radí patriarše reformu domácí.

*

Mezi Řeky a Rusy na svaté hoře Athos panovala už dávno sice nevraživost, jako vůbec Řekové neradi vidí tamější slovanské kláštery, nedávno však propukla zášť tak daleko, že Řekové domahali se úplného odchodu ruských mnichů. Příčina byla zajímavá i spravedlivá. Jeden z ruských mnichů (Theodosius) z kláštera „Ctihodného Pásu“ přivedl si v létě mladého společníka. Když společník tento byl příliš nápadný, zavolali řečtí mnichové policii, a ta v mladém společníku objevila dívku. Klausura svaté hory atthoské byla tak ovšem hanebně

znesvěcena. A rozčilení řeckých mnichů tedy oprávněno. Zatím však spokojili se potrestáním vinníka.

*

Ruská církev zamíchána teď do bojů občanských za svobodu i proti ní. Jedna část duchovenstva jde s konstitucionalisty, ostatní s reakcionáři. V bouřlivých dnech, před vydáním manifestu o konstituci (30. října), když „smuty“ na ulicích dosáhly nejvyššího stupně, ozvalo se několik hodnostářů církevních a volalo do boje proti revolucinářům. Byli to především moskevský metropolita Vladimír, biskupové saratovský, kostromský, vologodský, kurský a snad více méně i jiní. Nejvíce nevole svezlo se za to na moskevského Vladimíra, který citován do Petrohradu před synod, jenž nyní dostal nového prokurora knížete Obolenského, ze skupiny liberalní (přítel † Solovjeva). V Moskvě samé prohlásila se proti svému biskupovi většina kněží farních a celá bohoslovská akademie. Ale synod citoval také biskupy druhého směru — tak na příklad petrohradského synodalního biskupa Antonína, který počal při bohoslužbě vynechávati v modlitbě titul „Samoděržce Rusi“. A biskup Antonín neposlechl, tvrdě, že je to proti jeho přesvědčení. Venkovští kněží vystupovali stejně rozděleně: jedni proti, druzí pro svobodu a konstituci a tak vzbudili výtky a nářek obou stran. Z poručení synodu konečně zavázáni vystupovat všude smířlivě mezi oběma stranama.

Věda a umění.

Národní divadlo Brně. Dne 29. října provedena byla na sceně naší prvotina mladého, nadaného skladatele Otakara Bradáče zpěvohra o 4 jednáních „Kostnice sedlecká“, k níž slova dle povídky Fr. A. Šuberta napsal Josef Havlík.

Vizme především libretto.

První jednání odehrává se na hřbitově sedleckém. Sličná dcera hrobníkova Háta milujíc věrně junáckého, ale chudého horníka Petra, odmítne dva starší zámožné nápadníky, radního pána Krbka a měšťana Plachtíka. Krbek, jenž omylem pokládá Plachtíka za šťastnějšího soka, přísahá mu pomstu. (I. jednání.) Počíhá v noci u staré šachty na něho a svrhne jej do hlubiny. Rovněž Petra, jenž jej při činu přistihl a chce zadržeti, rád by žárlivec svrhnul do propasti. Když se mu to nepodaří, prohlásí Petra před sběhnuvším se lidem za vraha Plachtíkova. (II. jednání.) Poněvadž není dostatečných důkazů, usnese se kutnohorský soud, že o vině jednoho nebo druhého z podezřelých má rozhodnouti boží soud. (III. jednání.) V proslulé kostnici sedlecké přísahají oba z vraždy podezřelí na nevinu, žádajíce, aby znamením nějakým ukázáno bylo, kdo jest vinníkem. Petr uznán nevinným. Když Krbek odříkávaje příslušnou formuli, zvolá: „Kosti vás svatých, tady jenž (!) tlíte, spadnětež

na mě," spadne jedna lebka na hlavu jeho a on klesá mrtev k zemi. (IV. jednání.)

Jak ze stručného tohoto obsahu zjevno, je sujet působivý. (Vězíť skoro v každé ze starších tak zv. historických povídek Šubertových divadelní kus.) A nežádá-li komponista při nynější nouzi o dobré libretto než několik romantických effektních obrazů se soly, duetty, tercetty a sbory dle starých šablon a přimhouří-li divák oči vůči mnohým scenickým nemožnostem a nedostatečnostem, patří text páně Havlíkův k lepším prácem toho druhu.

Pan Bradáč složil na tento námět hudbu, nesoucí znak talentu a do jisté míry uměleckých snah — ale nikoli nových, pokrokových. Ovšem již sama fabule a úprava slovného podkladu s mnohým opotřebovaným krámem tak zv. „historických" truchloher svedla skladatele k staré manýře operní. Orchestru p. Bradáč nevede samostatně, nýbrž zpravidla jen jako průvodce hlasu lidského a exponuje jej často tak, že bývá zpívané slovo přehlušeno. Ku zvýšení hudební působivosti užívá i opotřebovaných prostředků, při čemž druhdy patheticky bouří a zbytečně podřízené momenty vyzdvihuje, kdežto závažných nechává bez akcentu. Se zjevnou zálibou spojuje hlasy v duetta, tercetta, ensembly atd. U začátečníka, jehož prvotina operní znamená teprve ohledávání půdy a který si ještě není zcela ujasněně vědom svých cílů, nesluší těchto slabin silně podtrhávati. Vykazujeť partitura p. Bradáčova i několik působivých míst zcela osobitých rysů Jsou to především lyrické sceny, v nichž skladatel s úspěchem uplatnil melodickou invenci. Též obtížná soudní scena třetího jednání se mu celkem zdařila. Již zakladatel naší hudby Smetana míval k soudům operním nechuť. Cituji jeho slova k O. Hostinskému: „Prosím vás, dejte mi pokoj s librettem, v kterém je soud. Já pořád jen musím soudit: v ‚Braniborech' soud, v ‚Prodané nevěstě' alespoň se dělá kontrakt, v ‚Daliboru' a v ‚Libuši' zase soud a ve ‚Dvou vdovách' parodie soudu — já už bych na mou věru nevěděl, jak bych měl hudebně odsuzovat, aby to zase bylo nové." Jestliže pan Bradáč při tak choulostivé sceně vyhnul se starým vzorům a šabloně, je to pro jeho umělecké tvoření šťastnou předzvěstí do budoucna. Ovšem je tento třetí akt hudebně nejcennější a jedině zde lze aspoň do jisté míry mluviti o jakéms jednotném hlubším dojmu uměleckém.

Novince dostalo se zdařilého provedení. Vynikající interpreti solových úloh, dámy Kasparová (Háta) a Pivoňková (Veronika), a pánové Doubravský (Krbek), Komarov (Plachtík), Pivoňka (hrobník) a Pokorný (Petr) — všichni uplatnili své osvědčené kvality co nejlépe. Též orchestr pod pevným vedením p. Hrazdirovým, jakož i sbor měli šťastný večer. Režie p. Aschenbrennerova rovněž zasluhuje chvály. JAN KAKŠ.

Cinohra. Dne 27. října poprvé dávány J. Červenky „Hodiny", hra ve třech dějstvích. Znamenitý stavitel věžních hodin Jakub Straka, ničený bídou a nevěrností své ženy, blíží se dokončení svého idealu, hodin přímo zázračné přesnosti a dokonalosti. V honorář za ně vkládá

všechnu naději, že jej vytrhne z kritického postavení, do kterého jej žena svou lehkomyslností a krádeží jeho jmění připravila. Ale okamžik ten vyčíhá i jeho upír-žena se svým milencem, aby pod pohrůžkou veřejného skandálu vynutili na něm další peníze a znova jej uvrhli do bídy. Straka odolá jejich nátlaku, ale tito se mstí zničením jeho životního díla. Milenec ženin způsobí mu intrikami trpké a pro umělecký cit jeho ponižující nesnáze při kollaudaci hodin, a mimo to přepiluje lano závaží hodinového, tak že toto spadne a rozbije před očima Strakovýma umělecký stroj. Straka zastihne však pachatele na věži — a shodí jej za závažím.

Tento ne sice příliš bohatý, ale ne také právě všední děj, který chce snad symbolisovati umělecké naše poměry — vždyť je těžko spatřovati a chápati za dnešních dnů takového mistra a umělce v hodináři — je dramaticky podán tak vodnatě, v rysech tak povrchních a všedních, že nesnesou přísnějšího měřítka. Straka je slaboch naříkající jen na škůdnictví, o kterém tvrdí, že odevšad jej utlouká; jeho pomocník, synovec Svatoš, jest prkenná postava, násilně do děje vsunutá, aby glossovala slovy, čeho autor dramaticky nedovedl dosti jasně charakterisovat nebo vysvětlit. A kolem těchto dvou lidí nakupil autor tolik lidí špatných a nízkých — aby osvětlil jejich situaci peněžní i duševní depressi Strakovu, že celý děj se stává pásmem nechutných řečí a intrik; vlekou se mrtvě od výjevu k výjevu; ubíjejí zájem divákův o umělecké dílo, kol něhož měl by se přece celý zájem točiti, chce-li drama tyto zobrazovati. A tak vyzněla celá práce bez ohlasu, matně. Uvážíme li, jak málo jest u nás pokusů dramatických — a které jsou, hynou svými nedostatky — smutně uznáme, že k čestným úspěchům v tomto oboru u nás dosud cesta daleká, marné volání...

Sehráno bylo drama celkem dosti pečlivě, ač jednotlivé výkony nevynikly nad prostřednost.

Kromě her Shakespeareových jest u nás anglickou veselohru novějšího data zřídka viděti. Taková zabloudila k nám 11. listopadu, došla zaslouženého úspěchu a dočká se zajisté ještě hojných repris. Je to veselohra „V tiché uličce“ od J. M. Barrie. Pravá anglická komedie, v níž z upřímného srdce se zasmějete, ale i zaslzíte; tak pravdivě jsou tam — vedle veselých scen, dýšících v jednotlivých postavách i v seskupení živým humorem — podány i chvilky vzpomínek na trudný podzim života, na krásy, které minuly, chvilky snění, jež nedocházejí úkoje. Phoebe, hrdinka, mladičká sympathická duše, jest nejlepším výtvorem sebevědomé síly anglického duchu; jsouc opuštěna, pozbyvši jmění, neklesá, nýbrž prací probije se trudným životem, a dovede po desíti letech dobýti štěstí, které byla již dávno oželela. Úlohu tuto zahrála s velkým zdarem pí. Pechová, svěže a roztomile. K ní řadily se neméně zdařilé výkony ostatní, jakož celá výprava a nastudování bylo pečlivé a pozorné. Kus stal se tak příjemným osvěžením repertoiru, a neškodilo by uvésti k nám i jiné práce téhož autora na př. fantasii „Chlapík Crichton“, která na pražském divadle tolik se líbila.

Po delší mezeře časové sehrána byla letos opět Bozděchova aktovka „Zkouška státníkova“ (13. listopadu). Dílo toho významu zasluhuje jistě výpravy co nejdokonalejší. Činí sice značné požadavky na výpravu vnější, nikoli však tak veliké herecky — spíše jen na paměť jejich — a bylo tudíž hříchem, že souhra značně vázla přílišným spoléháním se na budku napovědovu. Když i platí o pracích Bozděchových, „že všechna duchaplnost jest v divadelní hře bezvýznamnou ozdůbkou, není-li opřena o životnost jejích postav“, nezasluhuje aspoň tato práce zapomenutí a nepiety, ježto vyniká zase z jiných stránek, zejména obdivuhodnou čistotou divadelní dikce a obratným zachycením všech charakteristických detailů, vhodných ku svižnému provedení a rozuzlení zápletky. Jedině sl. Teršova v úloze Marie Teresie byla na výši své úlohy, hrou i dobovým kostýmem, překvapujícím věrností

Štolbova veselohra „Mořská panna“ (17. listop.) je vlastně bujná fraška, jež od počátku do konce rozesmává celý dům, plná rozmaru, který však ještě pohybuje se v mezích snesitelnosti, nezacházeje v kluzkostech příliš daleko, jako poslední práce téhož autora „Její system“. Došla pro svoji bodrost značné obliby, jak svědčí překlad do němčiny (s titulem „Seebadnixe“) a provozování v Německu, a okolnost, že použito bylo jejího námětu ve Vídni k operetnímu librettu. Úlohy v ní jsou pro většinu členů našeho ensemblu jako rostlé, tak že byly sehrány s vervou a veselím. Některé role, jako na př. statkáře Hrdého (ředitel Frýda), roztomilé květinářky (sl. Štursova) byly zvláště zdařilé.

Z ostatních činoherních večerů zmínky zaslouží studentské představení Vrchlického „Exulantů“, Šamberkův „Josef K. Tyl“, a nebýti toho, že ve dny dušičkové nám tu neodbytně pokašlával mlynář Rychnovský se svým dítětem a duchy, mohli bychom býti s měsíčním repertoirem i spokojeni. Doufejme, že „Mlynář“ bude i u nás již definitivně pochován, neboť už ani kasově netáhl. Nedělní obecenstvo naplní rádo dům, i když mu bude předvedeno něco ušlechtilejšího, a ve všední den bylo na „Mlynářovi“ divadlo již bohudík prázdné. St. Fiala.

*

Oba měsíčníky strany pokrokové rozhovořily se v listopadových číslech o moravské literatuře. Pražská „Pokrok. Revue“ jen přehledně, vytýkajíc nedostatek střediska kulturního, jako hlavní příčinu roztříštěnosti a zanikavosti kulturních zjevů moravských. Tato nesjednocenost moravských proudů osvětových však zároveň způsobila, že Morava ve svých zjevech literních, hudebních, i výtvarně uměleckých zůstala lidově rázovitou. — „Moravsko-slezská lidová revue“ pak probírajíc referendo hlavní historicko-literární publikace poslední doby vynáší úsudek, že právě moravská historie literární objeví ještě mnoho zajímavého, když postaví do popředí naši práci a naše lidi; v Čechách sice neuznávané (spíše neznámé), ale pro Moravu přece mající význam před českou prací uznanou. Morava hledíc vždycky k Praze, a tam vysílajíc své nejnadanější lidi, kteří pak na ni zapomínali, musí

sáhnouti k svépomoci a sama hleděti se uplatniti a lidi své postaviti v čelo kulturních snah samostatných. Zvláště mnoho doufá od historie literarní, jež v poslední době mnohé z moravských činitelů osvětlila a a práci i prostředí jejich působnosti rozebrala. Jen Václav Kosmák neměl prý dosud štěstí býti důkladně oceněn a vysvětlen. K. Judův spis o V. Kosmákovi autor aspoň neuznává za správný a Kosmáka hodný.

*

O charakteristickém pro naši dobu pojetí chudoby v literatuře a umění zmiňují se u příležitosti jedné z novějších sbíreček povídkových (Anna Marie: „Na horách“) Pelclovy „Rozhledy“. „Socialní tendence staví ji úmyslně do světla nejčernějšího jako zdroj neštěstí, špíny a neřesti. U A. M. tento zjev tak výhradně převládá, že cítíte zpříma její radost z každého nového objevu, jejž po stránce té učiní, a že vidíte snahu, dojem co nejvíce stupňovati. Ti lidé tam na horách (na česko-moravské vysočině z české strany) nemají v sobě dobré žilky, zvířeckost snoubí se s hloupostí a obmezenost s podlostí.“ Proti tomu praví referent: „Chudoba a hmotný nedostatek nejsou jen zdrojem špíny a neřesti, ale rovněž a v míře daleko větší, plodnou školou života, polem heroismu, chrámem vznešených ctností, sebezapření a sebekázně. Vyrovnavací tendence socialní, jež po stránce politické nutně soustřeďují své úsilí především na úpravu materielní jakožto základ a podmínky nápravy duševní a mravní, zaslepily tak dnešní umění, že ve hmotné úpravě zří počátek a konec všeho. Ale tendence, která je zcela na místě v politice, je nemístna v umění. Zavádí je tam, kde přestává umění a panuje pouze sensace a literarní sport...“

*

Na fakultě bohoslovecké v Praze odmítnuta absolvovaná Minervistka, jež se přihlásila za mimořádnou posluchačku. Prý podle platných dosud předpisů. Lidi hlásící se dobrovolně k studiu theologie bez úmyslu živnostenského měli by myslíme s otevřenou náručí přijímat a „platné předpisy“ odstranit. Podobně odmítnuta absolvovaná realistka od studia na technice a ani ministerstvo jí nevyhovělo!

*

„Klub přátel umění“ v Brně na své poslední výroční schůzi koncem října s potěšením vykonal prohlídku své dosavadní práce a stvrdil patrný vývoj a vzrůst klubu, jenž po několika málo letech zmohutněl a sorganisoval se v odbor hudební, tvoří právě odbor literární a pomýšlí sorganisovat i výtvarnický. Celkem uspořádal už 10 výstav uměleckých, vydal dvě publikace umělecké, tři popularní spisky o umění a slosoval přes 80 obrazů, vymohl zřízení několika akademických stipendií zemských a zakoupení celé řady obrazů pro zemskou galerii moravskou.

*

Prof Hantich uveřejnil v pražských listech vyzvání k české společnosti, aby podporovala a odebírala ty francouzské listy, které si stále a pravidelně a nám příznivě českých věcí všímají. Jmenuje z denníků: Journal des Débats, Figaro, Matin, Evénement, Gil-Blas, Liberté, z týdenníků Courrier Européen a měsíčníků Revue politique et

parlamentaire, Questions diplomatiques, Revue Musicale. Myslíme však. že u Francouzů a jejich listů není třeba ani rozlišovat, ježto skoro žádný nestaví se ze zásady proti nám. Zásada však je správná nejen u Francouzů, ale i jiných národů a jejich listů. Tak jmenovité u německých už se měla dávno provádět!

*

Katoličtí missionáři hodlají vydávati vědeckou revue národopisnou, zeměvědnou a anthropologickou pod názvem „Anthropos" („Člověk"). Missionáři katoličtí roztroušení po celém světě tak, jak žádní jiní missionáři kterékoliv církve křesťanské, jsou zajisté k tomu nejpovolanější a nejschopnější, aby své hojné vědomosti a zkušenosti v tomto oboru soustředili v jednom organu. Ve srovnavací vědě náboženské a ve styčných s ní odvětvích anthropologických rozhodovaly až dosud namnoze nahodilé zkušenosti cestovatelů, kteří nějaký čas pouze mezi oněmi domorodci pobyli a ovšem života ani dějin jejich zevrubně poznati nemohli. V missionářských listech pak vedle obyčejných denních zpráv bývaly hlavně zprávy o stavu a životě missií samých, na získání zájmů a tím i podpory pro ně. V tom směru zajisté budou i dále potřebny a užitečny zprávy missionařské jako velmi vhodná a poutavá četba lidová. Vědeckých pracovníků bude také méně než pouhých do pisovatelů. Anthropos, když je soustředí, stane se jednou z nejlepších studnicí národopisu a zeměvědy. Příspěvky budou se tisknouti v řeči původně zaslané a užívati se bude tedy hlavně latiny, frančiny, vlaštiny, němčiny, angličiny a španělštiny. Anthropos bude zatím vycházet čtvrtletně — zajímavo je, že ve Vídni!

V „Časopise českého duchovenstva" professor Dr. J. Samsour posuzuje význam missií katolických pro povznesení kultury a mravnosti v národech nejen nevzdělaných, ale i v těch, jež svět evropský za vzdělané považuje — jako u Indů, Číňanův a Japonců Vyvrací také výtky, že missie jsou násilím na přirozené povaze a přirozeném vývoji toho kterého národa, což tak rádi moderní materialističtí učenci vytýkají. Svrchu uvedený náhled japonského professora Anesaki o křesťanství zajisté to rovněž potvrzuje.

*

O kráse v přírodních tvarech rozhovořila se v malé poznámce Živa ve svém právě skončeném 15. ročn. (č. 3). Poznámečka malá sic, ale stojí za zapamatování a hodna je širokého zpracování a rozvedení. Praví se v ní: „Stupuje-li přírodozpytec problém přírodní vědou svojí. bývá nezřídka překvapen nejen pádnými doklady o pravdě svědčícími. ale i mocně uchvacující krásou zjevu pozorovaného. Botanické a zoologické preparaty, pro lepší rozeznání zbarveny byvše, ukazují tolik architektonických a ornamentalních barevných půvabů, že vedle přesvědčující síly o pravdě a účelnosti vzrůstu, obrany, boje a j. působí mohutným dojmem krásna. Professor Boh. Němec má řadu mikroskopických řezů na kořínkách rostlin, kteréž mikrofotografoval dovedně prof. K. Kruis. Preparaty ty slouží ke studiu botanicko-fysiologickému, ale mohly by rovněž zcela dobře sloužiti za předlohy na vyšívání. Jsou také pre-

paraty anatomické, které jsou skvostnými vzorky ornamentů kobercových, jindy zas mosaikou fantasticky pestrou. A drobnohledné formy zvířecí jak jsou krásné! Jsou-li pak též oči, které je vidí a zálibu v nich nalezají?!“ — Jest jak vidět krása složkou systemu přírodního právě tak jako zákonnost, pravdivost a absolutní dobrota jeho.

*

Výprava polského divadelního ředitele Hellera s českými a polskými operami do Milanu se zdařila po stránce mravní. Opery naše byly pro Vlachy, aspoň pro hudební kritiku, novým objevem. Ale obecenstvo na ně nechodilo, takže výprava vykazuje veliký schodek! Schodek ten uvolili se zaplatit bohatí šlechtici polští (z království). Milanský „Secolo“ o tom napsal: „Dobré naučení dali jsme zahraničnímu impresariovi: přišel k nám s plnou kapsou tisícovek a s úmysly v pravdě uměleckými. Tisícovky jsme vzali, ale uměním jsme pohrdli. Hudbou se unášeli znalci — ale hudba sama to bylo málo! Nebylo při tom „kankanu“, všecko bylo příliš umělecké. Jedno však může míti p. Heller uspokojení a to jmenovitě, že hudba slovanská dobyla úplného vítězství.“ Opery „Prodaná nevěsta“ a pol. „Halka“ stanou se podle všeho repertoirními kusy všech znamenitějších divadel italských.

Kapelník Čelanský, jenž přede dvěma lety od lvovské opery vykousán, vrací se zpět, poněvadž mezi tím opera tato tak poklesla, že poslední představení operní nazývalo obecenstvo přímo skandalními. Za Čelanského ve Varšavě klidila Filharmonie polská veliký úspěch. Náleží k nejlepším dnes českým kapelníkům, ač dosud nevalně přes 40.

Dr. G. Ráth počal vydávat týdenník slovenský „Orava“. Nadějeme se, že Dr. Ráth učiní z něho jeden z nejlepších lidových listů slovenských.

S velkým napětím očekávána od Slováků monografie Medňanského o „Detvě“, jež teď koncem roku má vyjíti.

Ve Slovenských Pohľadech uveřejňuje Svet. Hurban Vajanský listy Červenákovy, jenž před rokem 48tým byl ve spojení s vlastenci československými, sám spisuje a vlastenče. — V témž časopise referuje Dr. A. Ráth o práci professora pražské university Dra. K. Kadlece, slavisty právníka, o jeho hlavním díle „Zádruha v právu slovanském“.

Hospodářsko-kulturní mosaiku veliké ceny přináší Selský Archiv ve článku sběrném: „Selské roky moravské, manské i zemské.“ Sebrány tu stížnosti moravských sedláků na pány jejich a soudní rozhodnutí o nich ze 16., 17. a 18. století. Stále patrněji se ukazuje, jak Selský Archiv přišel včas, vyvolávaje i z nejzapadlejších koutů moravských důležité zvěsti a zprávy o minulosti našeho lidu venkovského i městského. Uchováno tak velmi mnoho dat před zahynutím.

*

Puškinova literarní premie rozdělována byla 5. listopadu v akademii nauk v Petrohradě. Nenalezeno pro ni vhodného díla a akademie musila sáhnouti ke sbírkám starším. Tak odměněna poloviční premií nebožky Lochvické sbírka básní z roku 1902—1904 a Olgy Čuminové překlad Dantův z roku 1900. A k tomu to zvláštní, že

premie rozdělena mezi spisovatelky! Spisovatelé nemají tato leta kdy na — belletrii. Zmínkou čestnou poctěna proto jen sbírka povídek A. Milicina, a to rovněž už z roku 1902.

Spisovatelé vrhli se teď zvláště na — socialní a politickou činnost. I největší i nepatrní píší časově. Básník Minský s Gorkým pustili se po 30. říjnu do vydávání socialistického denníku (Novaja Žizň), jenž za čtrnácte dní pro nezřízené revoluční psaní zastaven.

D. S. Merežkovský hodlá vydávati ruský list v Paříži, mezitím co dosavadní vydavatelé zahraničních ruských listů (Struve, Posse, Plechanov) se vracejí do Ruska. — Gorkého „Děti slunce", nové drama jeho dáváno v Moskvě 5. listopadu s tím úspěchem, že polovice obecenstva nechtějíc se dívati na strašné sceny (řež intelligentů od lidu rozzuřeného), ale v Rusku přece jen možné, ba skutečné, z divadla za hlučných protestů utekla, a jen malá část vydržela do konce.

Literatura ruská ovládána dnes těmito jmeny: Marx, Kautský, Engels, Liebknecht, Bebel, Guesde, Vandervelde, Braun, Lassalle, Lafargue, Schippel — a ruskými jejich přepracovávači a přežvykovači, jakož i těmi, kdož v jejich duchu píší a píší o socialních a politických otázkách. Knihy zmíněných německo-francouzských socialistů jdou na rvačku v kopejkových i rublových vydáních. Tytéž věci vydávají se na několika místech najednou. Tak četného a tak míchaného a zároveň tak horoucného a naivně důvěřivého publika se zmínění vůdcové francouzského a německého socialismu doma nedočkali. A v Rusku mají svou slávu teď, kdy doma už ji skoro zcela ztratili! Příčina úspěchu přestaralých socialistických nauk na Rusi není však ideový proud, nýbrž pathologický stav — všecko se na ně vrhalo a vrhá z trucu proti úřadům — dlouho stlačené péro vymrštilo se a odskočilo až k druhé krajnosti.

*

Charvatský sněm domáhal se na vládě, aby vzkřísila opět před několika lety odstraněnou operu při záhřebském divadle. Otázka operní jest ovšem pouze finanční otázkou. A zemské finance i při největším uskrovňování vykazují deficit.

V Bělehradě konán 19. listopadu sjezd literatů všech čtyř jihoslovanských kmenů. Na počest jejich dáván v divadle jihoslovanském večer, na němž sehrány tytéž 4 jednoaktovky, každého kmene jedna, co nedávno v Záhřebě. Sjezd, vlastně domácí pořadatelé pohněvali si při tom srbské žurnalisty, z nichž na sjezd nepozvali ty, co jsou nepřátely spojení jihoslovanského. Ti protestovali proti svému vyloučení a požádali slovanské hosty novináře, aby sešli se s nimi ke zvláštním schůzím pouze žurnalistickým. To se i stalo 20. a 21. listopadu. Na sjezdě novinářském narčení žurnalisté z bulgarofobie a hrvatofobie snažili se dokázat, že různost názorů, jakou oni hájí, není z nepřátelství. Naopak, že i oni jsou pro styky co nejtěsnější. Usneseno také založit jihoslovanský novinářský spolek, jenž by každý rok své generalní schůze konal a o časových a především sporných otázkách jihoslovanských klidně porokoval. Zvolen 8členný výbor, po 2 členech z každého kmene.

Sjezd spisovatelů přes zuřivé intermezzo novinářské, jež se na konec v novou harmonii vyvinulo, skončil velmi povzneseně. Proneseny referaty o všech čtyrech literaturách jihoslovanských, usneseno pěstovati na trhu knihkupectví i v časopisectví větší vzájemnost a výměnu literarních prací, usneseno dále působit k tomu, aby v hlavních městech Jihoslovanstva zřízeny byly knihovny, které by obsahovaly všecky znamenitější práce všech čtyr kmenů.

Vojnovičova „Dubrovnická trilogie" z poesie Kosovské čerpaná, dospěla k druhému dílu „Majka Jugoviča". Drama je složeno vlastně z bohatýrských národních zpěvů srbských, ovšem básnickou silou ducha Vojnovićova doplněných a protříbených. „Matka devíti Jugovičů" v prvních dvou jednáních předváděna jest v domu svém se snachami, v III. jednání na Kosově Poli po bitvě sbírajíc ostatky po synech svých. Na provedení dramatu chystají se všecka jihoslovanská jeviště, především ovšem bělehradské a záhřebské. — Povídkář srbský Simo Matavulj jmenován členem bělehradské akademie věd a umění.

Slovinci chystají se vydávati technický slovník slovinsko-německý, chtějíce tak pročistiti ba stvořiti jazyk svůj v tomto oboru nejzanedbanější. — Ve společnosti pro podporu spisovatelů slovinských v Lublani propukly nedávno tytéž spory politické, jež už zachvátily skoro všecky slovinské instituce.

Charakteristický případ pro německou kočující kulturu sběhl se nedávno v Sofii. Jakási společnost tingltanglová marně se svým uměním namahala přilákati Bulhary k požitkům německého umění. Když to nešlo tedy uměním, ohlásila poslední večer „pouze pro pány" se živými pikantními obrazy. A ten večer také měla až přeprodáno, obecenstva do sálu přes policejně přípustný počet se natlačilo, a ještě i následující dny nával potrval. Obecní městská rada od léta zakázala všecky „šantany" v kavárnách a hostincích městských jako škodlivá doupata — takovým umělcům však dosud dovoluje jejich umění.

Ve „Slovanském Přehledu" vypisuje A. Černý historii a všecky ty těžkosti, s jakými zápasil jediný literarní ústav dolnolužických (pruských) Srbů, jejich chotěbuzská „Dolnolužická Matice", a dosud zápasí s osudem o bytí a nebytí svoje i lidu dolnolužického. Zásluhu o zřízení Dolnolužické Matice má vlastně Polák Parczewski a budyšínská Matice Srbská (hornolužická). Vlastenci dolnolužičtí po prvním nezdařeném pokusu (1850 založeno „Serbske Towarišstvo" do 1852) obmezili se pouze na list svůj „Časnik" a ústní práci v lidu, připojujíce se k šťastnějším a čilejším hornolužičanům. Teprv roku 1880 vzbuzen znova pro Dolní Lužici zprvu „wotrěd" dolnolužický při budyšínské Matici Srbské, jenž hned z počátku získal 65 členů a počal čile vydávati knížky pro lid. „Wotrěd" (odbor) se později pomalu osamostatnil. Vydal dosud 56 knih přerůzného obsahu od osmi autorů, z nichž nejpilnější byli H. Jordan, J. B. Tešnař (spoluzakladatel) a Šwela. Dnes má na konci 25tiletí svého Dolnolužická Matice Srbská 166 členů v samé Dolní Lužici, z nichž 131 jest z lidu, ostatní z intelligence (21 učitelů, 17 farářů).

Zemřeli. 26 října Józef Glinkiewicz, polský žurnalista konservativní, jako redaktor Gazety Toruńské žalařován v Prusku 1874. — 28. října M. J. Dragomirov, general ruský a spisovatel vojenský. — 3. listopadu Anežka Schulzová, česká spisovatelka; od ní pocházejí lepší moderní česká libretta (Heda, Šárka, Pád Arkuna). — 4. listopadu Eug. Vikt. Tarle, ruský historický spisovatel (dějiny italské, francouzské), docent petrohradské university (v bouřích zabit). — 8. listopadu František Všetečka, český inženýr, průmyslník srbský, založil první a dodnes jediný lihovar v Bělehradě, mezi obchodníky a průmyslníky velmi vážený. — 9. listopadu V. E. Borisov-Musatov, mladý ruský malíř, chválený jako výtečný kolorista. — 15. listopadu Iv. Mich. Sečěnov, professor moskevské university, fysiolog a spisovatel ruský jmena evropského. Oborem svým obral studium nervů a středisk mozkových. V některých poznatcích práce jeho staly se rozhodujícími. Vytýkáno mu materialistické přesvědčení. Byl zároveň velmi dovedný popularisator vědy své. — 16. listopadu A. J. Tareneckij, professor vojenské medicinské akademie v Petrohradě, na slovo vzatý anatom a anthropolog ruský.

Zprávy národohospodářské.

Zvláštní jest, že veliké a všeobecné momenty hospodářsko-socialní z našeho života první zachycují a vyvažují Němci. Že to činí po svém způsobu, tedy nikoliv nestranně, a kdyby i co nejvíc píleli pravdy a objektivnosti, tedy přece jen věci se stanoviska pro sebe potřebného zpracovávají, rozumí se samo sebou. Nám nezbývá leč kulhati za nimi s polemikou, opravovati je, což jest práce vždy nevděčná a nedosáhne plného účelu, anebo z jejich prací vybírati si tak říkajíc „negativ“, vztahující se na nás a naši podobiznu podávající. K prvnímu druhu prací patří pověstné práce prof. Wiesera, ke druhému možno zařaditi socialní dějiny Čech od professora Lipperta a nejnověji professora Dra. H. Rauchberga „Národní državu v Čechách“.

Němcům k velikým a vzácným pracím o Čechách dopomáhá jejich pražská „Společnost pro podporu věd a umění v Čechách“, z jejíhož podnětu jmenované práce (kromě celé řady jiných) vyšly. Přes to však zjev tento je přirozený a správný. V našich řadách není místa a času na dlouhou a nákladnou práci o aktualních otázkách našich. Osvětlují se jen letmo a krátce. Vývody velkých německých systemů pokud jsou správny, jsou i nám známy, ale jak pro popularní[1]) znalost naši jest vhodno, jen zběžně a úryvkovitě.

[1]) Statistické údaje s národního, socialního a hospodářského stanoviska vědecky zpracovány byly v článcích »Zeměvědného Sborníku«, v »Národohospodářském Obzoru«, v »Zemědělské Politice« a j.

Tak také ani veliké dílo prof. Rauchberga nepřináší nic nového, ale shrnuje všecky zjevy demografické a hospodářské, jež statistika úřední podává, třídí je pod zřetelem národnosti a pro národní a hospodářskou politiku přináší tak úsudky vědecky a číselně podepřené. Tak zajisté trivialní pravdy jsou: Němci jsou průmyslovější Čechů; z českých krajů je silný příliv pracovného lidu do německých průmyslově hornických míst; tento příliv český se národnostně přizpůsobuje, ale je tak silný, že nezaniká; dále: české i německé okresy mají stejný skoro přirozený přírůstek obyvatelský; české okresy nemají tolik nemanželských dětí jako německý pás rudohorský; sňatkův i porodů nejvíce připadá na průmyslový střed a severozápad země atd.

Zvláště všimnuto si úsudku Rauchbergova smrtonosného pro osud českých dělníků v uzavřeném německém území (prof. Bráf v „Hlasu Národa“ 309—311). Dr. A. Bráf staví tento národní záchranný problem nade všecky ostatní, jež se vynořují poslední dobu v politice naší, jako jsou: volební právo, vnitřní úřední řeč, druhá universita a pod. Výklad, jejž prof. Rauchberg k číslům statistickým o poněmčování českého přílivu podává, zní právě pro svou klidnost a objektivnost tím hrozněji pro nás. Je to pro něho nutný biologický a historický pochod. V Čechách nezbytně musil vzniknouti v 18. a 19. století německý průmysl. Němci odjakživa byli v Čechách živlem průmyslovým, jako takový usazováni i v českých krajích. V jejich rukou bylo počátkem 19. století přirozeně více pohyblivého kapitálu. Ten vložen v nově povstávající závody. Přechod tehdy od řemeslné práce k velkoprůmyslné nebyl tak těžký jako dnes.

V německém území kromě toho náhodou se nacházelo právě mineralní bohatství země i dopravní cesty, jež průmyslu v Čechách byly oporou a podmínkou. Zprvu průmysl ten byl zcela německý: kapitál, podnikatel, organisator, inženýr i dělník byli jedné národnosti. Brzy však počalo se nedostávati jednoho z těchto faktorů. A to byla lidská síla. Tu počato nezbytně přibírati z českých okresů, jako z nejbližších. A příliv pracovní síly musil býti čím dále silnější, podle míry, jak průmysl vzrůstal. Příliv tento podle biologických zákonů nutně se assimiloval. Odloučený od sounárodního prostředí svého dělník český přizpůsoboval se okolí svému rychle, a to tím rychleji, čím nižší byla jeho kulturní vyspělost. Vzdělané vrstvy dovedou i na velkou dálku udržovati duševní spojení se svým národem, prostý člověk tohoto spojení však schopen není. Přicházel kromě toho dělník český z venkova do města. V jeho očích byl to stupeň do výše: i mzda byla větší, i život jiný, lepší pro něho než jaký byl doma. To vše kladlo mu samo sebou povinnost sžíti se s novým okolím co nejlépe, aby co nejlépe mohl daných lepších podmínek využitkovati. Činil to snad mnohý i nerad, s odporem, většina jen s obtíží — ale přirozené podmínky (biologické, psychologické, socialní a hospodářské) byly silnější.

Tak zanikal starší příliv český v novém okolí. Ale dnes stalo se jinak. Příliv je příliš silný; netrousí se po jednotlivu, ale děje se hromadně, v zástupech. Přistěhovalý zapadne jen z části do nového prostředí,

většinou zůstává v kruhu sourodém — lidí stejně přistěhovalých. Tu professor Rauchberg pominuv všecky nové okolnosti a podmínky života, ulpěl na svém základním stanovisku, na náhledu, že národnost je spojena s držením půdy a praví: „Proto vyhlídky na poněmčení přílivu nejsou ani teď tak nepříznivy, jak se s jednostranného národního stanoviska snad za to má. Statistika to potvrzuje.“ Spis professora Rauchberga psán jest, jak on sám praví, pro národní usmíření obou kmenů. Chce přispět ku klidnému nazírání na věci. Musí to tak býti a ne jinak. Je to přirozený zákon. Čechové nechať oželí své menšiny, Němci zase své. Poukazuje na ztrátu mnoha milionů Němců v Americe, kteří se assimilovali anglickému živlu tamějšímu.

Možno však proti naprosté assimilaci českých menšin, jak ji professor Rauchberg přijímá, namítnouti: příliv dnes naděje se tak na trvalo, jako se dál dříve; dělníci jsou dnes mnohem pohyblivější, a působnost okolí touto nestálostí přílivu jest tedy zmenšena. Český dělník nepřichází už z kraje tak neprůmyslného a nízko stojícího jako dříve. Nenalezá na novém místě (hnědouhelné doly a sklárny) tak výhodné postavení, že by byl sváděn na svůj nový stav pohlížeti jako na něco značně vyššího. Přichází s větším národním sebevědomím. Nedává se mu s druhé strany (německé) času, aby se povlovným přirozeným postupem asimiloval, nýbrž tato assimilace se na něm vymáhá násilím. A tlak v něm budí protitlak. Socialní vědomí dělníkovo činí jej dnes nepovolnějším vůči prácedárci v každém ohledu. A poněmčovatelem jest tam i socialní odpůrce — kapitalista. Poněmčování nejrychleji se provádí rodinou, výchovem dětí ve škole. Rodiny přistěhovalců však jsou skoro výhradně české a děti české chodí aspoň z části do českých škol (Ústí, Liberec, Podmokly, Teplice, Most, Duchcov, Podbořany atd.) Možno tedy pro české ostrůvky nadáti se aspoň téhož osudu, jakým udržují se německé ostrůvky v českých krajích (u Brna, Vyškova, Konice, Olomouce, Českých Budějovic). Prof. Rauchberg věří však absolutně v assimilační sílu nového prostředí, zvláště budou-li prý Němci provozovati dobrou socialní politiku a obyvatelstvo české k sobě ochotně povznášet. Snad jest i správnou jeho útěšlivá pro Němce vyhlídka. Neboť nejsilnější český příliv do hnědouhelného revíru teplického už ustal. Doly se jednou vyčerpají a nastane nezbytný odliv. Ten už jest i dnes značný. Stěhuje se velmi mnoho dělnictva z revíru toho do Němec a do Ameriky. Zůstanou-li takto jen slabé zbytky na místě, není pochyby, že budou opravdu assimilovány.

*

Z téhož oboru národohospodářského a socialní politiky přináší „Pokr. Revue“ stať hradeckého professora Poláka Dra. L. Gumplowicze. Autor shledává postavení každého národa tehdy jistým a bezpečným, je-li socialně zakotven. Ovládá-li půdu. Proto prý Čechové jsou v Čechách nepřemožitelni. V půdě, již národ dlouho obývá, tkví jeho veškerá kultura, a změní-li se i jazyk cizím přílivem, povaha kultury přetrvá. Ze starého osídlení půdy vznikají tak vedle sebe různorodé kultury, třebas stejným národem byly země okupovány. Zdá se, jakoby

pod osazením půdy kmeny, které mluví jednou zvláštní řečí, půda byla znárodněla, a jakoby jen ztěžka bylo ji odnárodniti. Nepanuje člověk nad půdou, ale půda vládne nad člověkem. Jak prý vysvětliti jinak, že se nesmírné roje severogermanských národností v Italii polaštily, na východě Evropy poslovanily (?). Stát může zploditi pouze takovou kulturu národní, jaká se shoduje s jeho národně-zeměpisnou provincií. Kulturní práce Říma ztroskotala se v Německu na odporu národní německé půdy; dílo národní německé práce kulturní rozbilo se dílem o národní půdu slovanských kmenů, dílem však také o národně maďarské dílo kulturní maďarského státu, který od sebe pracuje o Sisyfově díle odnárodnění půdy uherské po tisíc let nepatrným úspěchem, ale mocně si nadběhl na uherském státním území před německou kulturní práci Rakouska. Maďarům se podařilo zlomiti svrchu postavené pravidlo, poněvadž půdu, již obsadili důkladně, odnárodnili mečem a ohněm (pravděpodobně zaujali půdu neobsazenou, nebo jen řídce obmezenou) a ještě jinými podmínkami přirozenými byli podporováni. Rakousko jako stát obmezeno tedy dnes na Předlitavsko. Tu Němci přes všechen odpor svůj jsou v pravém slova smyslu slovanskou půdou požíráni (kolik už jich zmizelo prý v Haliči). Rakouský stát už po celá desítiletí ukazuje zřejmě směr svého přirozeného vývoje. Vývoj ten přes odpor německý bere se k samostatné kulturní národní práci jednotlivých kmenů slovanských. Nedá se vývoj tento zadržeti. Slovanská půda dochází k platnosti a přes německý system probije se k svéráznému a svéprávnému životu. Autor si klade otázku, co potom? Bude Rakousko slovanským? Bude, ježto většina půdy je slovanská, ale bude i německým potud, pokud i Němci zde jsou v půdě vkořeněni. V budoucnu úkol státní Rakousku vytčen takový, jakého dosud žádný stát neprováděl, dávati směr ne jedné, ale několika kulturám více národů samostatných. Na obzoru těchto samostatných kultur se však rýsuje převládající a jednotící slavismus.

*

Mnichovský professor Dr. Josef Reindl sleduje ve vídeňské „Geogr. Rundschau“ vliv železnic na vývoj populace a míst ležících při drahách. Dráhy jsou dnes tím, čím kdysi byly řeky. Jsou značkami hustě osídlených lánů země. Z části dráhy vedou se při zakládání krajem nejhustěji osídleným a spojují značné populační body. Ale dráha vystavěná tento přirozený poměr velmi rychle a značně sesiluje. Povaha sítě železniční, tak jak se za těch 75 let od Liverpool-Manchesterské trati z roku 1830 vyvinula, přimyká se velmi těsně ku geografickému a demografickému rázu kraje. Jen málo je takových drah, že libůstka jednotlivce dovedla odchýliti dráhu od tohoto směru. V cizích dílech světa vidíme u nově založených drah vzniklá ohromná města, kde dříve ničeho nestávalo. Ale i v Evropě u drah živým krajem vedoucích, kde nových měst nepovstává, vidíme totéž: tu se staré osady sesilují v poměru nadobyčejném. Zvláště o menších osadách to platí bez výjimky. Tu dráha jest jediným důvodem jejich vzrůstu. Ne zcela to platí o velkoměstech: tu je příliv vzrůstu obyčejně více

než pouhá dráha. Negativní vliv jest ještě patrnější. Místa, jež byla dráha minula, třebas dříve byla místa ta živou tepnou obchodu a průmyslu, ustupují do pozadí, předháněna bývají nepatrnými dříve obcemi na dráze ležícími.

Zcela správná je tudíž politika toužící po drahách. Dráhy hustě jsou dobrou národní podporou i ochranou. Německé kraje drahami hustě proryté nebyly před stavbou drah tak silnými hospodářsky i národně, jakými jsou po ní.

*

V Anglii (stěžuje si lord Aveburg v „Nineteenth Century") vzrostl státní náklad od roku 1890 z 88½ mil. liber st. (2124 mil. K) na 142 mil. liber (3408 mil. K) v roku 1905. Z toho jediný náklad vojenský obnášel dříve 36 mil. liber (864 mil. K) a teď už 86·6 mil. liber (2078 mil. korun). Porovnáme-li se my u nás s Anglií, objeví se, že jdeme týmže krokem. V roce 1870 vydali jsme v Rakousku 1119 mil. K. a v roku 1905 1781 mil. K. Na dvě třetiny mnohem chudšího obyvatelstva vydali jsme tedy polovici toho co do Anglie a teď rovněž polovici. Bez výdajů na vojsko zbylo v roku 1870 1360 mil. korun, nám 950 mil. K, v roku 1905 Anglii 1330, nám však 1530 mil. korun. Stojí snad podle toho náš státní náklad v příznivějším světle než anglický? Pochybujeme!

Rozhled socialní.

Volební oprava pro sbory zákonodárné zůstala i pro listopad nejpalčivější otázkou dne. Po celém Rakousku. Zprvu obracel se veškeren zřetel „politicky vyděděných" širokých vrstev lidových ke sněmům zemským. Nejvýznamnějším bylo tu bez odporu sněmování moravské. Zde volební reforma provedena arci v první řadě z hledisk národnostních. Socialní argumenty ulice rozhodovaly sice zároveň, ale přec jen podružně a užíváno jich více na vynucenou národních postulatů. Jen tím lze vysvětlit, že tak nepoměrně na sněmu zvýšen vliv zájmů agrarních (tolikým počtem mandatů přiznaných kurii obcí venkovských), v době, kdy Morava tak průmysloví a přestala už být zemí většinou agrarní, a že všeobecné kurii voličské a to teprv na důrazné naléhání se strany české dáno mandatů 20, o celou polovici tedy méně, než ponecháno velkostatku a jen o dvakrát více, než zůstalo rakouské monstrosní specialitě řádů volebních, oběma obchodním komorám moravským. A značně méně než před lety koncedováno všeobecné páté kurii volebním řádem pro radu říšskou. Je pravda, že census pro volby na sněm opravou snížen na úroveň voleb říšských, že konečně zavedena i pro venkov volba přímá a tajná, ale přes to přese vše socialně volební oprava moravská uspokojuje daleko méně, než se stanoviska našeho národního, pro něž znamená nepopíratelný, byť i jen

částečný pokrok. Pro společenský život přináší oprava moravská nový živel národnostními katastry voličskými. Jaksi ironií osudu bude jimi zdecimována právě ona strana, která kdys stanovila si programem důslednou národní autonomii v polyglottném Rakousku: socialní demokracie, jež rozpoltěna ve dva národní tábory, jež si navzájem při volbách pomáhat nemohou, leda že by se šmahem ta či ona minorita v obvodech volebních okresů přidala k národnosti jiné, čehož přec jen nelze očekávat. Zvláště dnes ne, kdy národnostní spory právě na Moravě socialní demokracii tak rozrušily. Mnozí myslí, že bude Morava po této stránce směrodatnou i pro jiné země korunní.

Ve Slezsku pak přes důtklivé protesty slovanských poslanců usnesl se sněm oběma okresům páté kurie pro radu říšskou, Těšínsku i Opavsku, uděliti po dvou(!) zemských mandatech.

V druhé polovici listopadu obrátil se zájem o volební opravu k ústřednímu parlamentu vídeňskému. A to nejen odtud, kde zemská volební reforma už skoncována. Sněmy, které tak daleko nedospěly, přede všemi i sněm království českého, právě od reformy volebního řádu pro říšskou radu čekají direktivu pro svoji práci opravnou. Zvláště strany, jež se prohlásily pro všeobecné právo hlasovací, jež ohlásila vláda Gautschova za svůj program reformní.

Do hnutí ve prospěch všeobecného práva hlasovacího nové momenty přinesly vlastně jen směry křesťansko-socialní. Na Moravě a v Dol. Rakousích. Je to jednak korrektura všeobecného práva hlasovacího poměrným zastoupením volebních menšin, aby přestalo znásilňování brutalní byť i jen prosté většiny, jednak doplnění požadavku všeobecného práva uložením všeobecné volební povinnosti. Obě zásady pro dnešní reformní období propagovány poněkud pozdě. Jinak by už dnes dojista měly mnohem více stoupenců. Proporcionelní volby málo jsou u nás ještě známy, ač už ledaskde, právě v sousedství, ve Švycarsku, v Srbsku zavedeny. Pořád ještě z neznalosti prohlašují je za příliš těžkopadné, ba prý i nemožné. A o volební povinnosti doposud pramálo se uvažovalo. A je to přece jediný vydatný prostředek jak proti terrorismu massy tak i znásilňovacímu vlivu mocných jednotlivců a zároveň jediná volební povinnost umožňuje, aby zákonodárný sbor byl opravdu mikrokosmem všeho státního občanstva, jak je rozrůzněno dle směrů národně-politických i hospodářsko-socialních. (Na dolnorakouském sněmě uloženo zemskému výboru vypracovat volební řád na základě všeobecného rovného práva hlasovacího s poměrným zastoupením menšin a zároveň s volební povinností.)

Vláda sama ohlašuje, že všeobecné volební právo „rovné“ na říšskou radu navrhne tak, aby pověstné zájmy „staré kultury“ (německé totiž) neutrpěly. Počet mandatů mezi jednotlivé korunní země navrhne prý rozdělit nejen dle počtu obyvatelstva, nýbrž i dle stupně kulturnosti. A za měřítko pro tuto kulturnost hodí se prý i vládě stupeň zdanění. Ochrana kapitalismu i německé nadvlády pod kulturním pláštíkem.

*

Socialní demokracie rakouská pod dojmem stávkového hnutí revolučního na Rusi usnesla se na svém celorakouském sjezdě pohrozit politickou stávkou hromadnou, kdyby všeobecné hlasovací právo rovné nebylo snad přece pro říšskou radu zavedeno. Aby se na hrozbu víc dalo, ustanovena jednodenní stávková demonstrace v den zahájení rady říšské 28. listopadu. Dotud nejsou nám známy demonstrace odjinud. Brněnská dokázala, že demonstrační energie dělnictva dřívějšími opětovanými projevy z velké části už byla vybita. Průvody zůstaly daleko za projevy dnů předešlých. V král. hlavním městě Moravy nejvíc manifestoval se 28. listopadu strach před ulicí, ulice sama objevila se valně znavenou.

Křesťansko-socialní projevy pro všeobecné právo hlasovací odmítly předem insinuaci, jakoby se tím snad zároveň vyslovovali křesťanští socialové pro ideu generalní stávky, s níž si socialní demokracie právě v Rakousku zahrává téměř celá, co v sousedním Německu co chvíle odsuzují takovou „záhubnou revoluční romantiku“ socialně-demokratičtí poslanci říšští, jako dne 24. listopadu znova poslanci Frohme, v. Elm a Lesche.

*

Passivní resistence se železnic severočeských rozšířila se sice i na dráhy jiné, také mimočeské. Vážně začala ohrožovat výživu druhého velkoměsta před Litavou, král. Prahy, ale včas zažehnána přece, než nalezla hrozivých rozměrův a přivodila nezměrné škody hospodářské. Zakročením vlády, jehož se třetí postižení, Praha mezi nimi, důtklivě dovolávali. Požadavky železničních zřízenců, jak zlepšení platu tak i zkrácení doby pracovní byly opravdu odůvodněny. Třeba tu vzpomenout jen na drahotní poměry. Také toho uznalá ředitelstva ani hned zpočátku nepopírala. Sympathie veřejnosti resistentům zůstala až do konce: vyjmuliť celkem z resistence dopravu osobní, jejíž zastavení široké obecenstvo tak brzo roztrpčilo jak v Italii tak v Uhrách. Požadavky byly pak hospodářské politickou agitací dne nedočetné. Odtud vítězství hlavních požadavků resistentů v době tak krátké.

*

S passivní resistencí započato také — ponejprv — i v některých tiskárnách, když už se schylovalo téměř ke stávce v celém rakouském oboru typografickém. Arci passivní resistence u tiskařův a sazečů nebyla by dostoupila nijak významu, jakého nabyla na drahách při pověstných instrukcích železničních. Byla by tu resistence dojista přešla v hotovou stávku, kterou hrozila ještě poslední čísla organů našich typografů. Vyjednáváno totiž znova o další smlouvu tarifovou mezi principály a dělnictvem, o niž se strany nijak nemohly dohodnout. Náhle oznámeno 25. listopadu z Vídně, že k dohodě přece došlo. Patrně poněkud eufemisticky přidáno, že nastala pouze z „iniciativy“ ministerstva obchodu. Celkem schváleny hlavní požadavky dělnické. Zvýšena minimalní mzda, a to postupně až o 5 K, týdenní doba pracovní zkrácena pak o $1^1/_2$ hodiny. O 1. květnu na konec za dohody obou stran nestanoveno ničeho. Nová smlouva cenníková uzavřena na období osmileté. Už dnes

je jasno, že nezbytně zvýší ceny tiskovin. Vždyť v závodech ne právě největších stoupne mzda o více než 10.000 korun ročně.

*

Boj o volební právo do obcí a nově zaváděné čtvrté všeobecné sbory volební povznesou v brzku socialní politiku kommunalní i u nás v Rakousku na úroveň, jaké dostoupila namnoze v cizozemských městech. Už z politiky. Tak sotva zřízen takový čtvrtý všeobecný sbor volební v Brně, i brněnská radniční klika pospíšila si do volební agitace ohlásit, jak začne řešit dělnickou otázku bytovou, o kterou se tak dlouho na radnici tak průmyslového, tak dělnického velkoměsta nikdo nestaral. Za patronance města zřízena prý bude akciová společnost pro stavbu dělnických domův, a obec jí přispěje 100.000 K. Dosť málo na Brno, které z bohatých nadací staví napořád tolik paláců pro německé nájemníky, na Brno, které tyje z dělnictva, jež předraženými byty přímo vyhání do předměstí, ač čilý ruch stavební v něm poslední leta nic neutuchá.

*

Z Vídně dochází potěšlivá zpráva, že konečně stihla nemese bezuzdný terrorismus socialně-demokratických agitatorů. U firmy Siemens & Schuckert letos koncem června donutili dílovedoucího, výhrůžkou okamžité stávky, že ihned po dvou hodinách práce propustil dělníka, jenž odmítl dvěma agitatorům přistoupit k socialně-demokratickému spolku odborovému. Terroristé oba odsouzeni za to 20. listopadu do vězení na 14 dní a zároveň k dvěma postům přes opravdu nechutné vyzouvání, jak si je takoví agitační i tiskoví násilníci obvykli před soudem, kde se staví hotovými beránky, jimž celý svět bliží a ovšem nejvíc každý jednotlivý jejich nevinné krve lačný žalobce. Odsouzeni pro vyděračství zemským soudem vídeňským. Rozsudkem vyšlapána cesta i pro jiné znásilňované. V Brně právě teď v listopadu dohnali socialní demokraté křesťansko-socialní dělníky v továrně svým agitačním terrorismem až k šílenství. Dá se očekávat, že v přední řadě křesťanské socialní organisace užijí vydatně nové zbraně proti znásilňování svého členstva.

*

Jak mohou se zvrátiti krásná hesla v praxi i u předáků pokrokové strany moderní, dokázala téměř katastrofalní affaira ředitele „Času" p. Dr. Jana Herbena. Muž, který jako prý nejškolenější český publicista soudobý řídil organ pro českou intelligenci, muž, který před celým ustrašeným národem kácel jeho modly po léta a zahrával si na vrchního strážce veřejné i soukromé mravnosti v národě, pro delikt prý „zpronevěry" (zadržoval po tři léta peníze sebrané pro chudé opuštěné siroty), vyloučen oficielně výkonným výborem ze strany. A aby mravní katastrofa byla ještě větší, přední prý básník český, Machar, vůči rozsudku instance vlastní strany dovede se posmívat „moralistní bestii". a jiný předák téhož tábora odsuzuje veřejně „absolutně moralistní" stanovisko kollegů. Až tam to dopracoval český realismus koncem roku 1905. V Čechách. Na Moravě pak

v týž měsíc Milíčův Kroměříž trapně překvapen zas (dokonce i fotografovanou) adamitskou affairou mladých pokrokářských intelligentů, kteří zklerikalisované město škol stejně na papíře umravňovali.

Školství.

Nový školský a vyučovací řád čím dále tím méně uspokojuje a učitelské listy nalezají v něm mnoho vad a nedostatků. Je to ovšem namnoze jen řád rámcový, který ponechává zemským školním radám na vůli, aby dle zemských poměrů příslušnými předpisy jej doplnily. Pro žádný vyučovací předmět se nepředpisuje určitá vyučovací methoda; avšak veškeré vyučování má býti upraveno tak, aby všecky normálně vyvinuté dítky dosáhly účelu vyučovacího. Doporoučí se, aby u každé obecné školy, zejména na venkově, byla dle možnosti založena školní zahrada a hospodářské pokusné pole; klade se váha na pěstování her a cvičení těla a upozorňuje se na jednoduchou docházku do školy. Kde lze nadíti se výsledků, doporoučí se učitelům pěstovati styky s rodiči žákův za účelem poznání povah svých svěřenců. Dítky prvního školního roku mají býti v prvním čtvrtletí posouzeny celkově, jen jedinou známkou. Prázdniny rozšiřují se i na venkově na 2 měsíce, právo místní školní rady, prohlásiti den za ferialní, omezeno jen na jediný den v roce. Omlouvací důvody zameškané docházky jsou poněkud rozšířeny. Dítky buďtež vedeny ke spořivosti a zakládány buďte i školní spořitelny se svolením zemského úřadu školního. Klassifikace mravův a pilnosti se mění dle vzoru středoškolského. Na měšťanských školách doporučují se nepovinné předměty jako těsnopis a psaní strojem. Nezamlouvá se svobodomyslnému učitelstvu, že jest povinno dozírati na mládež při povinných úkonech náboženských svého vyznání, že uprázdněná místa mohou býti obsazena silami určitého vyznání a vůbec že mají býti dítky vychovávány náboženskomravně, učeny bázni boží, úctě k císaři pánu a nejvyššímu císařskému domu atd. Nelíbí se též, že mládež nesmí se voditi k demonstračním průvodům. Že nedávají se zde přímé kopance katolickému náboženství, jest vadou nového řádu v očích pokrokářů.

Při jednání o úpravě školských poměrů na Moravě dostavila se do zemské sněmovny trojčlenná deputace učitelská se žádostí, aby prý zástupcové učitelstva ve školních radách nebyli vládou jmenováni ani učitelstvem voleni (!), nýbrž jednoduše jmenováni Úlehlovým učitelským spolkem moravským. Inu, chuti mohou býti rozličné, a proto — osvětou k svobodě!

Zemským školním inspektorem v Záhřebě jmenován učitel obecné školy Pavel Oreškovic.

Německo-nacionalní studentstvo ve Vídni vyvolalo v posledním měsíci několik prudkých výtržností; zprvu proti profesoru Dvořákovi, jenž byl jmenován pro dějiny umění po prof. Rieglovi, později obrátila se jejich nespokojenost i proti samému rektoru Philipowichovi, jenž s akademickým senátem nechtěl hověti jejich všeněmeckým choutkám. Demonstrace nabyly rozměrů takových, že universita byla na několik dní zavřena. Klukovlády všude přibývá.

Středoškolských kursů ferialních pořádaných v Praze od 1.—15. září t. r. súčastnilo se v prvním cyklu 90 professorů, resp. ředitelův a zemských inspektorů; 63 bylo jich z venkova; ve druhém cyklu bylo 91 posluchačů, z nichž z venkova bylo 47. Státní subvence dána byla pouze 16 účastníkům po 80—100 K, jeden z Moravy dostal subvenci od zemského výboru.

Redakce „Volnosti", listu středoškolského studentstva, bude vydávati knihovnu středoškolskou, v níž vedle důrazné a systematické kritiky středoškolského systemu, potřebné (prý) k správné informaci veřejnosti, ukazovati bude cestu k účelnému sebevzdělání a sebevýchovu. Jako první číslo vydány budou Hálkovy „Epištoly k našemu studentstvu" a čistý výtěžek určili vydavatelé ve prospěch všeobecné stávky dělnické. Kollegové středoškolství! — tak končí provolání — zvláště vy, kterým není možno jinak vystupovati, ukažte hojným kupováním brošury té své vřelé sympathie nynějšímu hnutí za požadavek celého našeho národa! — Kdo už musí spasit náš národ! Proč nehledí „Volnost" pro „požadavek celého našeho národa" získati kloučky z obecné školy, kterým přece možno „jinak vystupovati".

Pro Moravu schválen byl o posledním zasedání zákon, kterým se mění dosavadní předpisy o dozoru ke školám. Dle této opravy budou školní úřady rozděleny národnostně od místní školní rady počínaje až po zemskou školní radu. V místech, kde jest nyní vedle německé školy také česká, mají se utvořiti v jednom obvodu školním místní školní rada německá a česká, zcela samostatně. Z těch dnešních školních okresů, kde jsou školy české i německé, budou utvořeny dva okresy, jeden ze školních obcí německých, druhý českých. Kde však byl by počet škol jedné národnosti nepatrný, připojí se k nejbližšímu okresu téže národnosti. V Brně bude dle toho zřízena vedle dosavadní německé též česká místní školní rada. V jiných obcích s vlastním statutem bude česká škola přidělena dozoru české okresní rady. Obcím těm bude dovoleno vysílati do této školní rady svého člena, jenž musí býti téže národnosti, ke které přísluší školní rada. Zemská školní rada rozděluje se ve dva odbory, český a německý, se samostatnou působností. Odborům přísluší dohled na okresní a místní školní rady, dozor na správu učitelských ústavů a cvičných škol, rozhodování o záležitostech škol přidělených těmto okresním školním radám a jmenování učitelů; dohled na školy střední, potvrzování ředitelů a učitelů na středních školách, vydržovaných z obecních nebo jiných soukromých prostředků. Těmito změnami pojistili si sice Němci neobmezený vliv na správu a vedení svých škol, ale s druhé strany i školy nabývají tím proti

germanisaci ochrany. Zvláště důležita jsou ustanovení, že do škol obecných smějí zpravidla býti přijímány toliko dítky, jež jsou vyučovací řeči znalé; druhé ustanovení zabezpečuje menšinovým školám zemskou podporu. Země má platiti pravidelný příspěvek školám soukromým v obcích, kde není veřejné školy dotyčného jazyka. Tento zemský příspěvek bude obnášeti 1000 K na každých 30 dětí ve škole soukromé, ale vyplatí jej zemský výbor jen tehdy, když do školy soukromé přijímají se a v ní vyučují jen děti vyučovacího jazyka znalé. Rozdělením zemské školní rady znemožněno poškozování českého školství, jež dosud leckdy zaviněno nepřítomností některého českého člena, ať už se to stalo z liknavosti nebo příčin omluvitelných.

Nával na ústavy učitelek byl veliký. Na státním ústavě v Praze hlásilo se o přijetí do I. ročníku 322 dívek, zkoušku přijímací konalo 316, a to po prvé 167, po druhé 188, po třetí 26, po čtvrté 4 a po páté 1 kandidátka. Přijato bylo 60 kandidátek, z těch 18, které se hlásily po prvé, 34 po druhé, 7 po třetí a 1 po čtvrté. Na soukromém ústavě učitelek u sv. Anny přihlásilo se 180 dívek a přijato 50.

Pro stavbu české universitní budovy v Praze vyhlednut byl blok číslo X v assanační části pražské. V poslední době poukázal však professor L. Niederle, referent o této záležitosti za filosofickou fakultu, nebylo-li by lépe zvoliti stavební místo na Letné. Dostalo by se za týž obnos v mnohem větších rozměrech než v drahé čtvrti assanační, takže by se tam mohla universita lépe rozvinouti. Návrh i se svými důvody pro i contra předložil odborníkům k úvaze, nežli stane se definitivní ujednání s vládou. Proti tomu upozornil professor Rieger ve své řeči na sněmu českém, že tento návrh nemá valné naděje, ježto poloha Prahy není na Letné přesně dosud vyměřena, a tím stavba nutných budov by se jen o řadu let protáhla, což se beztoho již děje. Myslí tedy, aby setrvalo se při bloku X., který po vhodném zlepšení mohl by se pokládati za možný a výhodný pro stavbu university české.

Jednota českých učitelek podala sněmu království českého petici, aby zrušen byl § 19. zem. zák. ze dne 19. února 1870, v němž dovoluje se jim učiti na chlapeckých školách pouze v I. a II. školním ročníku. Chtějí-li učitelky učiti ve všech třídách na chlapeckých školách, připomínají „Učitelské Noviny“, musí připustit učitele i na školy dívčí.

V Dolních Rakousích bylo úředně zavedeno, aby dítky říkaly učitelkám „paní učitelko“, ať je svobodna nebo vdaná.

Ministrem osvěty v Rusku jmenován byl hrabě Tolstoj, který byl nucen před nedávnem vzdáti se místa místopředsedy Akademie věd pro nemoc. Některé ruské listy vyslovují nejen podivení, že se tak brzy uzdravil, nýbrž i zvědavost, zdali tento výtečný znalec byzantinských a skytských starožitností je také schopným mužem, aby provedl žádoucí opravy v ruském školství.

Vojenství.

Rakousko. Danzer's Armeezeitung, rozepisujíc se o letoší návštěvě vojenských učilišť, uvádí několik zajímavých dat. Na nedostatek dorostu nelze si stěžovati. Synů důstojnických však ubývá. Nejlépe navštěvovány kadetky pěchoty. Letos na nich uprázdněno bylo 580 míst a hlásilo se 1300 mladíků, z nichž 950 zkoušky s úspěchem složilo, tak že bylo na vybranou a 580 bylo přijato, z nichž velká část (většina této ze středních škol českých) vyhovovala podmínkám nad normal, vychodivši 5 až 6 tříd některé střední školy. Dle národnosti bylo nejvíce Čechů a Maďarů. Pisatel toto přičítá snahám uherské vlády, ono pak počtu „zbytečných" českých škol středních v Čechách a na Moravě a obává se, že bude asi mnoho nyní důstojníků, již mocni budou němčiny sotva k služební potřebě dostatečně, proto že na kadetkách několik předmětů jim bude přednášeno v mateřštině. My nejsme tak pesimistickými, víme ť, jak naši dobrovolníci za rok naučí se mluviti německy a zkoušky velká jich část složí s úspěchem lepším než jich němečtí kamarádi. Za to však může nás jenom těšiti, že přibude důstojníků, již budou s to, aby s mužstvem dovedli srozumitelně mluviti, což je přec velice důležitá věc.

Vynález rakouského důstojníka, rytmistra Kokotoviće, dodělal se — v cizině — velkého úspěchu. Je to jeho „Universalkorn" (universalní muška), jež umožňuje mnohem přesnější a rychlejší míření, než mušky zahrocené a má tu velkou výhodu, že nelze jí tak snadně poškoditi. Kokotovićovu mušku vyzkoušelo mnoho výborných střelcův a dodělavše se jí větších úspěchů než muškami jinými, jsou o ní plni chvály. Ve švycarské armádě, která co do střelby považována za autoritu, byla muška vyzkoušena a budou tam strojové pušky zaopatřeny muškami soustavy Kokotovićovy.

Rakouský nadporučík Klima sestrojil nádobí varné, které lze považovati co do účelnosti za dokonalé. Jest lacinější než posavadní, dá se snadněji připevniti, snadněji čistiti, a co je nejdůležitější, možná je, vsunouc držadla do držadel, tak sloučiti, že tvoří můstek, a tak z nich sestaviti kamna aneb strouhu a pod. prohlubeniny překlenouti, a vespod zatopiti. Lze tedy všude bez jakýchkoliv příprav vařiti, a protože plochy plameny ošlehávané jsou větší než při starých vařidlech, jídlo je dříve uvařeno. Nádobí jest lehčí než posavadní, tak že by mužův výstroj opět byl o několik dekagramů lehčí. Poklic pak možno užívati za pánve. Zkoušky po dva roky konané účelnost tohoto nádobí skvěle osvědčily, tak že můžeme čekati, že bude asi zavedeno.

Anglie. Novinka letošních manévrů byl „Mechanical transport repair train", tedy převozná strojírna (8 pouličních lokomotiv a 24 povozů), jenž sám dodával elektřinu potřebnou v dílně a na ozařování bojiště. Draků bylo k službám výzvědným s úspěchem užíváno. Jistý důstojník vznesl se až 1200 stop do výšky.

Aby loďstvo bylo méně závislé na Anglii, stavěny budou ohromné plovoucí lodĕnice a ležeti budou v míru v Rosythu, Portlandu, Sheeressi a bez pochyby v Devonportu. Za války dopraveny budou s potřebnými plovoucími dílnami jako „Assistance“ a „Vulcan“ a s loděmi zásobovacími na některé strategicky důležité místo, aby tam tvořily plovoucí základnu loďstvu. Tyto loděnice budou prý asi po 4 mil. marek. Náklad do rozpočtu zanesen sice není, není však pochyby, že peníze zaopatřeny budou.

Rusko. Již r. 1902 uznáno na základě velkých manévrů v Kursku, že na všechna bojiště, kde by ruské armádě mohlo býti bojovati, lépe se hodí vozidla o dvou kolech než o 4. Jelikož však reorganisace nemohla býti tak hned provedena, sjela se na bojišti asijském spousta vozidel různých soustav. Nyní však jest rozhodnuto, že nadále budou o 2 kolech: všechny kolesky na střelivo, povozy nemocniční, vozy na dopravu zásob a polní kuchyně.

Směs.

Katolicismus v Anglii. (O.) První sněm westminsterský (1852), velmi brzo po obnovení hierarchie, pochopil správně myšlenku znova zavésti starý pravidelný system farní, než myslil, že se tak nemusí státi ihned. Od té doby se nic nezměnilo. Organisace zůstala tak, jak byla zařízena roku 1852. Diecese všude rozděleny na missie, nemají tedy v Anglii nikde skutečných far.

V čele missie jest buď jeden nebo více kněží dle lidnatosti katolíků. Je-li správcem missie jeden kněz, pečuje ten o věřící. Jeho úloha a postavení jest podobno úloze a postavení našich farářů. Má-li osada více kněží, pak jest jeden v čele, správcem duší a vykonává práva našich farářů, druzí jsou jeho „kaplany“, pomocníky. Dosti značný počet missií spravují řeholníci, jako benediktini, dominikáni, františkáni, jesuité; to však nemění nic ve správě. Rozdělení úloh a zodpovědnosti je stejné jako u světského kleru.

Biskup jmenuje všechny faráře podle své vůle a není nikomu za to zodpovědným, leč Bohu a svědomí. Jestliže někdo založil a nadal, důchody opatřil missii, postavil kostel, faru, školy, nemá přes to žádného práva na jmenování hodnostářův. Ovšem může býti právo osazování společným dohodnutím stanoveno v případě, že missii spravují kněží světští nebo řeholníci toho neb onoho řádu. Pak musí biskup zachovati meze smlouvy. Avšak nic více. Totéž platí, když missie je svěřena řeholníkům, volba může býti provedena dle dohodnutí biskupa s představeným řehole. Než i v tomto případě má tento jen pouhé právo presentační a biskup podržuje si moc zamítnouti osobu navrženou.

Poněvadž není v Anglii v pravém smyslu slova far, nemůže žádný kněz činiti nároků na úplnou nesesaditelnost. Ačkoliv pak správcové missií jsou podrobeni absolutní rovnosti co se týká jmenování k nějakému úřadu,

přece nejsou si rovni, jakmile se jedná o přesazení nebo sesazení jich. Vskutku sněm je toho mínění, že třeba založiti mezi missiemi diecese jistý počet quasi-far jako první krok k zařízení skutečných far. Tento titul neuděluje sice správci výsadu úplné nesesaditelnosti, přece však nemůže biskup takového správce přesaditi nebo sesaditi, leč za jistých okolností a po řádném soudním jednání. Vzhledem k stálému pobývání (stabilitě) tvoří tedy katoličtí kněží angličtí dvě třídy: jedni, kdo jsou v čele jednoduché missie a s nimi všichni kaplani jsou sesaditelni ad nutum episcopi, na pokyn biskupův; biskup může je vždy zbaviti jejich úřadu nebo na jiná místa jmenovati. Druzí, ředitelé, správcové quasi parochi far mají zvláštní název: rektoři missie, a požívají částečně nesesaditelnosti; ať kterákoliv příčina nutí, aby byli odstraněni, vyměněni, buď chyby, jichž se dopustili, neschopnost, choroba, špatná správa atd. a byť i byla nutná, naléhavá toho potřeba, mohou býti přesazeni teprve po náležitém řízení soudním. Tehdy zakročí komise stížností (Commission of inquiry), o níž jsme mluvili. Ta má právo zavésti vyšetřování a rozhodnouti o případě obviněného rektora missie. Uzná-li většina — tří hlasů proti dvěma — oprávněnost žalob, pak může jej biskup ihned odvolati z jeho missie; vysloví-li se však většina ve smyslu opačném, musí se biskup podrobiti tomuto rozhodnutí, a rektor missie, jenž uznán byl od svých soudruhů schopným zastávati dále svůj úřad, zůstane na místě. Tolik o personalu.

Nyní však něco o materielní organisaci missie. Chceme-li správně pochopiti dosti složitou organisaci missie, způsob, jakým žije a se udržuje, musíme rozeznávati dva momenty její existence, založení a činnosti.

Ať vychází podnět založiti novou missii od biskupa, jenž považuje za nutné založiti nový střed katolíků, neb od bohatého jednotlivce, jenž si přeje míti ve svém okolí svatostánek a prospěti tak i katolíkům svého okolí, jakmile bylo založení missie schváleno, jedná se o to, stanoviti území nové missie. Netřeba ani podotýkati, že zakládání nových far způsobuje často změny territorialní. Biskup má právo zasáhnouti do farností sousedních a vybrati, čeho potřebuje k utvoření nové missie. Právo to má absolutně a nikdo nemůže mu ho popírati. Je-li tento první krok proveden a náleží-li iniciativa bohatému jednotlivci, neposkytuje založení příliš velikých obtíží. Pak ovšem zakladatel dá místo k stavbě, zbuduje kostel, opatří jej vším potřebným, vystaví faru a založí nadaci, jež stačí na vydržování svatyně a fary. Jen že ve skutečnosti takových missií, jež by byly tak založeny a nadány, že ničeho nepotřebují od věřících, jest jen nepatrný počet v seznamu far katolických. I tam, kde existuje nadace toho druhu, zřídka kdy stačí, aby byly všechny potřeby zapraveny. Dal-li biskup sám podnět k založení missie, musí býti především utvořen fond, jenž umožňuje vystavěti a nejdůležitějším opatřiti kostel a faru. Tato první podmínka sama sebou činí nezbytnými opatření často naléhavá a složitá. Nedá-li se lehce utvořiti celistvá skupina osadníků ve farnosti, jež má býti založena, třeba obrátiti se na veřejnou dobročinnost a sbírati příspěvky. Katolické listy uveřejní ihned naléhavé prosby o dárky; lordové, majetní jednotlivci i zámožní továrníci, zkrátka všichni katolíci, jichž bohatství a dobročinnost je známa, obdrží prosebné listy, žádosti. Zřídka bývají takové žádosti bez účinku. Ovšem

časté žádosti mohou poškoditi někdy úplný zdar každé z nich; přece však podaří se vždy sebrati kapitál, jenž dovoluje položiti první základy farnosti. Schází-li ještě něco na vydání prvního zařízení, půjčí biskupové potřebné summy missii na 4, $4^1/_4$, $4^1/_2$, 6%. Kdykoliv biskup sám rozhodne se utvořiti nový střed, půjčí pak vždy všechno, i když nebyl žádný fond sebrán, čeho třeba k založení missie, a vydržuje tak dlouho pastýře, až sami osadníci mají dostatečné prostředky. Tento případ však bývá velmi řídký. Při tom budiž připomenuto, že jen výjimečně schválí biskup půjčky od veřejných ústavův úvěrních nebo soukromých. Důvody takového jednání jsou nasnadě. Často se stane nebo může přihoditi, že velmi chudá missie existuje dlouhý čas bez dostatečných příjmův, aby umořila svůj dluh. V takovém případě čeká diecese trpělivě na zaplacení vypůjčené částky. Úvěrní společnost, jednotlivec, soukromník nebo jeho dědicové, mohli by případně býti urputnějšími, dluhující částku požadovati a pak by mohlo dojíti i k nejhoršímu. Poněvadž tato okolnost může lehce nastati, patrno, že monopol půjček, jenž patří (Finance Board) finanční komisi, jest úplně oprávněn.

Jestliže byla missie skromně a chudě zařízena, třeba ji rozšířiti a dále udržovati Má kostel, faru, bude míti školy. To všechno nepřináší žádných příjmů; s této stránky naopak má dostáti obtížným povinnostem. Vydržování missie obsahuje vskutku více prvků, jichž jednotlivostí neškodí uvésti. Především vydání kostelní, ať pro oltář: mešní víno, svíčky, ať na zařízení sakristie: roucha a posvátné nádoby, nebo pro kůr: ředitele kůru, zpěváky, knihy liturgické, ať pro věřící: osvětlení a topení. Vydání fary: vydržování kleru, plat, vydání za stravu a přijetí. Konečně povšechná vydání: opravení budov, pojištění, úroky půjčky z fondu diecesního. Bylo již připomenuto, že jistý počet missií má stálé příjmy z nadací šlechetných zakladatelů. Stačí-li tyto příjmy na zapravení všech vydání, pak nemusí věřící ničím přispívati; to je však velmi řídká výjimka. Všude nebo skoro téměř všude dobročinnost osadníků jest jediný zdroj příjmův a na něm jedině závisí udržování kostela i fary. Aby kněz vydržoval kostel i mohl sám žíti, nemá-li sám jmění, jest odkázán úplně na osadníky své missie. Řekneme ihned, že situace jeho není tak abnormalní, jak by se zdálo, a že věřící vždy rádi a s nesmírnou jemnocitností plní své závazky.

Církevní autorita neponechala osobnímu podnětu každého správce missií péči a způsob vybírání příspěvkův od věřících v jeho území, tím méně svobodu naložiti s nimi dle libosti. Aby utvořila roční příjem missie, stanovila jistý postup, jejž považuje za oprávněný a nařizuje zároveň, aby se ho užívalo. Tak schválil čtvrtý sněm westminsterský, jenž vydal zákon o tomto bodě, pět prostředků vybírati almužny: 1. Najímání lavic a sedadel v kostele. Tento nájem děje se na rok, šest měsíců, tři měsíce, dle místnosti, někdy i dle nabídky; přirozeno že i místo rozhoduje o ceně, jež bývá pravidelně dosti značná. 2. Vstupné do kostela (door money). Tento poplatek se vybírá u vchodu do kostela ode všech, kteří si nenajali ani lavice ani sedadel, ale též nechtějí se spokojiti s volnými místy, jež ponechány chudým. Liší se dle místa, jež si kdo přeje míti (60, 30, 10 h). Mnohé missie žádají toto vstupné jen při mši svaté v neděli a ne při nešporách. Jiné žádají i večer poplatek, ale vždy velmi nepatrný, na př. 10 h za každé

místo. Důležito jest poznamenati, že kněz missie nemá práva stanoviti tarif cen, nýbrž že biskup si podržuje právo jej schváliti, pozmění tu a tam a přizpůsobí ročnímu, pololetnímu a měsíčnému nebo tříměsíčnému nájmu lavic a sedadel. Zároveň musí všechny kostely vyhraditi jistý počet volných míst pro chudé a ty, kdo si přejí zdarma obcovati bohoslužbě. Počet těchto míst je stanoven a kněz nemůže ho zmenšiti bez schválení biskupova. 3. Příspěvky při obětování. Třeba připomenouti příspěvky, ačkoliv sněm o nich nemluví, jež se konají v neděli při nešporách a týdenních pobožnostech a shromážděních. Vybírání příspěvků při všech pobožnostech je skoro všeobecné, ač jest dosti zvláštností mezi rozličnými missiemi. 4. Mimořádné příspěvky z kázaní o lásce, jehož cílem právě bylo pomoci missii. Ještě bychom mohli uvésti bazary, koncerty, jichž čistý výtěžek rozmnožuje roční příjem missie. 5. Sbírky po domech. Konají se pravidelně v sobotu nebo v neděli večer, ale nejsou v obyčeji ani v Londýně ani v jižní Anglii. Kde je zvyk schvaluje, bývají svěřeny osadníkům nebo jejich ženám, které jdou ke všem bohatým i chudým katolíkům, aby napřed vybraly týdenní příspěvky ve prospěch kostela nebo fary. Ostatní konají se teprv patnáctý den po výplatě dělníkův. Osobnost sběratelova, menší nebo větší ochota věřících, jejich vroucnější nebo povrchnější zbožnost tvoří rovněž osobní součinitele, jež mají vliv na celkovou sumu. Časem i kněží sami vykonají tyto sbírky po domech. Tak mají faráři a kaplani příležitost navštíviti osadníky a býti s nimi stále ve styku. Jest faktem známým, že duchovní dobrodiní těch návštěv zájmových nahrazuje často a převyšuje i protivenství, jež se mohou naskytnouti. K těmto pěti pravidelným zdrojům, jež tvoří příjem missie, některé kostely připojují nestálé příjmy při sňatcích a křtech (naše štola). Rovněž často utvoří se bratrstva nebo spolky, jichž úkolem sebrati, čeho třeba k vydržování oltáře nebo kůru, a ulehčují tak rovněž rozpočet missie, jenž dá se někdy jen s velikými obtížemi uvésti do rovnováhy.

Velmi zřídka se stává, aby byla rovnost mezi příjmy a vydáním. Skoro vždy jest buď schodek nebo naopak přebytek. V tomto případě úspory uloží se do pokladny missie až do té doby, kdy možno zaplatiti buď celý dluh nebo aspoň část. Nemá-li missie dluhů, pak se přebytek uloží pro rozpočet příštích vydání, použije k rozšíření nebo okrášlení, stavbě škol, koupi hřbitova. V případě schodku používá se mimořádných prostředků, aby byl uhrazen: vydá se zvláštní prosba k věřícím nebo se pořádá koncert, dramatický večer, vykonají doplňující sbírky. Poněvadž již před založením každé missie jsou učiněna opatření, aby mohla missie žíti, třebas jen jednoduše, prostě, není ani případu, kde by založené missie nemohly hraditi denní potřeby. Rovněž tak v podobném případě zakročí biskup a doplní sám schodek: občasná podpora, kterou udělí, dovoluje očekávati další rozvoj missie, jenž přinese lepší dny.

Při vydáních missie mluvili jsme též o vydržování fary a platu kleru. Nebude na škodu vrátiti se k tomuto bodu, abychom dobře vystihli pravou materielní situaci kněze, rektora missie. Když přijde na místo mu vykázané, nalezne na faře vše potřebné. Jeho plat, vydání za stravu, topení a osvětlení, šaty musí býti hrazeny z příjmů missie z téhož důvodu jako vydání kostela, někdy až po těchto. Přirozeno, že hmotné postavení kleru řídí se poměry

missie a podrobeno jest změnám. Kněz povinen jest ze svých skromných příjmů přispívati na všechna výše uvedená vydání, takže kněz chudé missie, nemá-li sám jmění, musí žíti skromně. Má-li ještě nějaké závazky vedlejší, jako podporovati své rodiče, bratry, je nucen uchopiti se jiných prostředků, vzíti si žáky, přednášeti, psáti do časopisů. Kněží v těchto poměrech žijících jest velmi mnoho, u nich není možno ani o platu mluviti. Jen málo smí se kněz spoléhati vedle stravy, kterou mu příjmy osady zabezpečují, na stipendia mešní, něco štoly a dárky osadníkův o vánocích a velikonocích. Třeba ještě poznamenati, že v Anglii osadníci přejí si jen malý počet mší svatých a že štola vždy libovolná, nezávazná, bývá téměř nepatrna.

Jsou-li missie bohaty, pak žije i kněz v lepších poměrech. Než i tu pečuje biskup o to, aby se jmění nehromadilo v rukou kněžských. Když bylo vydání s vydržováním kněze i kostela spojené zaplaceno, nesmí přebytek, je-li jaký, rozmnožovati osobní úspory kněze. Nejvýš smí z něho s dovolením biskupským a dle pravidel stanovených placen býti knězi určitý plat. Tento plat mění se dle diecesí a neobnáší více než 1500 K. Obyčejně jest však menší. V bohatých missiích mešní stipendia, štola a dary vánoční i velikonoční patří ještě knězi a bývají přičteny k jeho platu. — Hmotné postavení kaplanů jest daleko jednodušší. Všichni žijí na faře a stravují se u faráře bezplatně. Dále obdrží plat od 25 do 40 liber šterlingů (625—1000 K); také jim náleží mešní stipendia, štola. Kdybychom chtěli býti přesnými, musili bychom jíti do podrobností. V jistých osadách jsou mešní stipendia a štola soustředěny a celkový příjem roční rozdělí se na konci roku mezi kněze osady. Jinde zase platí řečené pouze o štole nebo mešních stipendiích. Až dosud autorita biskupská uznávala různé zvyky.

Patrno tedy, že správa příjmů missie ve všech okolnostech a všude patří správci missie. Než tak svobodným není, jak by se zdálo. Sněmy, jež mu svěřily vše to na starost, vydaly též přísná pravidla a ukládají bdělost, jež činí zneužívání nemožným. Všecky příjmy missie, jež projdou rukama faráře nebo jiného kněze, ať byly sebrány kterýmkoliv způsobem, musí býti přesně spořádány a zapsány do knihy příjmů s největší podrobností, jež biskup pak zkoumá. Rovněž tak musí býti všechna vydání ať kostela nebo fary nebo škol, jsou-li založeny, býti zaznamenána každý den a pořádkem, jak byla zapravena, do jiné knihy vydání, již rovněž biskup prohlíží. Jen příjmy mešních stipendií, štoly a dárků vánočních i velikonočních jsou bez kontroly a kněz smí naložiti s nimi dle libosti. Dále nesmí kněz činiti větších vydání bez výslovného schválení biskupova. Tak nesmí kněz ani na opravu kostela nebo fary dáti větší částku, jež by převyšovala stanovené minimum (125 K dle některých ustanovení) bez povolení biskupova. Tím méně může zvýšiti vydání v domácnosti nebo za nábytek. Který kněz by tímto způsobem promrhal církevní majetek missie, byl by zcela určitě, ne-li dříve tedy jistě v kanonické visitaci obžalován a odsouzen.

Na konec mohli bychom se ptáti, mají-li laikové vůbec nějaká práva a jaká při správě jmění církevního. Sněmy provincialní jich nevylučují; naopak činí zmínku, že by se jí mohli účastniti. „Správcové nebo strážci tohoto jmění, ať jsou to kněží nebo laikové, jsou jen pouhými jeho rozdavateli“, praví druhý sněm westminsterský. Ovšem až dosud jen kněz

spravuje všechno podle své vůle a všeobecně řečeno zdá se, že klerus nemá mnoho chuti, aby připustil živel laický ke správě jmění církevního. Přece však někteří kněží v posledních letech jsou dosti ochotni přenechati svým osadníkům účastenství ve správě té. Tak jeden londýnský farář učinil pořádek a utvořil radu, jíž ponechal všechnu péči o jmění církevní. Tato rada skládá se z 15 gentlemanů, členů osady. Schází se každý týden, pokladník přijímá malé částky sebrané postupem dříve vylíčeným, opatruje jmění to a platí běžná vydání až na vydání za stravu a jiné nutnosti, na něž povoluje určitou částku, jež úplně dostačí. Někteří si velice chválí tento pokus a uvádějí i tu výhodu, jakou má přímé účastenství laiků bohatých a dobročinných ve správě jmění církevního, že totiž rádi pak zaplatí možný schodek. Protivníci tohoto systemu zase tvrdí, že londýnské missie žijí v okolnostech zcela zvláštních a ojedinělých, kdežto na venkově sotva bylo by lze najíti několik schopných a šlechetných laiků, kteří by dovedli říditi finanční věci osady; myslí též, že by pokus ten, kdyby byl všude předčasně zaveden, vedl jen k třenicím a zklámáním. Všechno to je snadno možné. Naše poměry patronatní by to potvrzovaly. Tak tedy tato otázka jest na denním pořádku a bude dříve nebo později rozřešena menším nebo větším účastenstvím laiků ve správě jmění církevního. Josef Valenta.

O zastavení slunce Josuem píše profesor Zenger: „Bylo možno předpovídati na příklad na více tisíc let zatmění slunce, ano udati až k mezím dob historických zatmění slunce, která se v dávných dobách přihodila. Tu není nezajímavo vzpomenouti si případu z bible, kde se praví, že Josue, jenž volal k Bohu, aby slunce zůstalo po čas boje na nebi státi, byl vyslyšen, což se arci všem soustavám protiví, ale novověká astronomie počítajíc nazpět, do oněch dávných dob, potvrdila správnost fakta v bibli uvedeného v tom smyslu, že právě na tom místě a v den oné bitvy bylo před západem slunce úplné jeho zatmění na samém obzoru tak, že když měsíc přešel přes slunce, zdálo se, že toto zůstalo státi nepohnuté na obzoru, poněvadž před tím zdálo se zapadnouti a pak se opět objevilo. Tak se ukázalo, že věda není v odporu s výroky bible, kteréž naopak potvrdila a zároveň vysvětlila.“ (O nové soustavě světové na základě elektro-dyn. zákonů. Strana 8—9.) L.

Dle officielní statistiky státem italským vydané **o lidnatosti Říma** má město to dnes 462.783 duší. Z těchto se přihlásilo ke katolickému náboženství 442.494, tedy 95 5 ze 100; dále má 7121 židů, 5993 protestantů, 312 schismatických Řeků, 38 různého náboženství, 5231 neodpovědělo a 2689 prohlásilo, že nezávisí na žádném náboženství. Zajímavo jest, že sekty protestantské mají stále stejný počet vyznavačův, ač od několika let věnují značné sumy, aby odvrátily mnohé od katolictví.

